

MFN
1325

171178

Acad. No. ~~171178~~

M. O. S. Dyengar.

8.10.1946

THE ACADEMY OF SCIENCES
BOMBAY
INDIA

M. D. S. Iyengar

೪-10-1946

THE MYSORE UNIVERSITY SERIES

ಪೂರೋತ್ತರನಿರ್ಮಾಣಸಾಧನ, ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ,

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ

ದೇವಶಿಖಾಮಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರಿಂದ

ವಿರಚಿತವಾದ

ತತ್ವಶುದ್ಧಿ

ಎಂಬ

ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತವೇದಾಂತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥ

ಸಂಪುಟ ೧ ಮತ್ತು ೨

(ಭಾಗಗಳು ೧-೩)

ಕೆ. ಎ. ಸರೋಜಯ್ಯ ಪ್ರೆಸ್ ಮತ್ತು ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್,
ಮೈಸೂರು

1929

ಕೆ. ಎ. ಸರೋಜಯ್ಯ ಪ್ರೆಸ್ |

| ಕ್ರಯ 7-8-0

DEDICATED

GRACIOUS PERMISSION

Sir Sri Krishnarajendra Wadeyar Bahadur,

G. C. S. I., G. B. E.,

MAHARAJA OF MYSORE

AND

THE CHANCELLOR OF THE UNIVERSITY OF MYSORE.

BY

THE AUTHOR.

ಈ ಗ್ರಂಥವು

ವೈಯಾಕರಣ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳಿಂದ

ವಿಷಯ

ವೈಯಾಕರಣ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಛಾನ್ಸಲರಾದ

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣರಾಜೇಂದ್ರ ಬಹದ್ದುರ್ ಬಹಾದ್ದುರ್,

ಬಿ. ಸಿ. ಎಸ್. ಐ., ಬಿ. ಎ. ಇ.,

ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ

ಅವರ ಕೃಪಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು

ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

M. O. S. Jyengar,
B. E., M. I. E.,
Retired Deputy Chief Engineer
South Indian Railway.

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

ಭೂ ಮಿ ಕಾ .

ಅಶೇಷ ಚಿದಚಿದ್ವಸ್ತು ಶೇಷಿಣೇ ಶೇಷಶಾಯಿನೇ |

ನಿರ್ಮಲಾನಂತಕಲ್ಯಾಣನಿಧಯೇ ವಿಷ್ಣು ನೇ ನಮಃ ||

ಅಯಿ ಮಹಾಶಯಾಃ —

ಸಹಿತಮೇವೇದಂ ತತ್ರ ಭವತಾಂ, ಅಧಿಗತನಾನಾಸಾರಸ್ವತಸರ್ವಸ್ವಾನಾಂ, ಅಸಹರತಾಸ್ವಾದಿತನೇದಾಂತಸುಧಾವೂರಸಪತ್ರಿಕೃತನಿರ್ಮಲಜೇತಸಾಂ, ಅತ ಏವ ಸುತೈಕ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ಥಿರಕಲ್ಪದ್ರವುರುಷಾರ್ಥತತ್ಸಾಧನಾನಾಂ, ಪುರುಷಾರ್ಥಕಾಷ್ಠಾಭೂತಮೋಕ್ಷಕ್ಷಮಿಸಿನೇಶಿತಮಾಸನಾನಾಂ, ಸರ್ವಜನಸಮುಪಜೀವನೀಯವಿಶುದ್ಧಜಲಾನಾಂ ಸುಪತ್ತಿದಪತ್ತಿಮಾನಾಂ ; ಯತ್—ಅನಾದಿಕಾಲಪ್ರವೃತ್ತಾನಂತದುಸ್ತರಕರ್ಮಪಾಶಸ್ತ್ರಗ್ರಫಿತಾನಾಂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕುಹರಪರಿವರ್ತಮಾನಕಾಲಘಟೀಯಂತ್ರಕುಂಡಿಕಾಯಮಾನಾನಾಂ, ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಮಹತಿ ಕುಹರೇ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾಃ ಸಲಿಲಸಮಾವೂರಣೇನ ಪೂರ್ವಮಾಣತ್ವಾಯ ಅಧಸ್ತಾದುಪನೀತಾನಾಂ, ತತ್ತತ್ಪಲಭ್ಯೋಗೇನ ಕ್ಷೀಯಮಾಣತ್ವಾಯೋಪರಿಷ್ಪಾದ್ಗಮಿತಾನಾಂ, ಪುಣ್ಯಪ್ರಾಚುರ್ಯೇನ ಧೂಮ-ರಾತ್ರೈಃ ಪರಪಕ್ಷದಕ್ಷಿಣಾಯನಷಣ್ಮಾಸಪಿತೃಲೋಕಾಕಾಶಚಂದ್ರಮಚಕ್ರಮೇಣ ಸ್ವರ್ಗಾದೀ ಭೋಗಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾನಧಿರೋಹತಾಂ, ತತ್ರ ಚ ಫಲೋಪಭೋಗೇನ ಕ್ಷೀಯಮಾಣತಯಾ ಚಂದ್ರಾಕಾಶವಾಯುಧೂಮಾಃ ಪೂರ್ವೋಪಪ್ಪಾಪ್ಯದಿಕ್ರಮೇಣಾವರೋಹತಾಂ, ವಿದ್ಯುತ್ಪರ್ಜನೈಃ ಪೃಥಿವೀಪುರುಷಯೋಷಿವಭಿಧಾನೇಷು ಹುತವಹೇಷು ಶ್ರದ್ಧಾಸೋಮವೃಷ್ಟ್ಯನ್ನರೇತೋರೂಪೇಣ ಹೂಯಮಾನಾನಾಂ, ಪುರುಷಶಬ್ದಾಭಿಲಪನೀಯಾನಾಂ, ಪಾಪಪ್ರಾಚುರ್ಯೇನತಿ ಉಚ್ಚಾಪಹಾಂ ನಿರಯಸರಣಿಂ ಪ್ರಾಪಯ್ಯ ದುಸ್ಸಹಾಮು ದುರಂತಾಮು ಚ ಸರಕಯೂತನಾಮು ಬಹುಧಾ ಪಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ, ತದೇವಂ ಕರ್ಮಸಚಿವೇನ ವಿಪಾಕಕಾಲೋತ್ತೇಜಿತೇನ ದಿವ್ಯೇನ ಮುಹುರ್ಮುಹುರ್ಭ್ರಾಮ್ಯಮಾಣಾನಾಂ, ಗರ್ಭಜನ್ಮಜಾಲಯೋಪಸಪಾರ್ಥಕಮರಣಸರಕಾತ್ಮಕಾವಸ್ಥಾಸಮಕ್ರಮಧ್ಯನಿಪತಿತಾನಾಂ, ಅಲಬ್ಧನಿರ್ಗಮೋಪಾಯಾನಾಂ, ಕುತ್ರಾಪ್ಯನುಪಲಬ್ಧನಿರ್ದುಃಖನುಖಬಂದನಾಂ ಸಂಸಾರಚೇತನಾನಾಂ ತತ್ತ್ವಹಿತಪುರುಷಾರ್ಥವಿಷಯಕಜ್ಞಾನ

“ ಏತೇ ವೈ ನಿರಯಾಸ್ತಾತ ಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ |
ಸ್ವರ್ಗೇಽಪಿ ಪಾತಭೀತಸ್ಯ ಕ್ಷಯಿಷ್ಣೋರ್ನಾಸ್ತಿ ನಿರ್ವೃತ್ತಿಃ ||
ನ ಸಂಸಾರಾತ್ಮರಂ ದುಃಖಂ ನ ಮುಕ್ತೇಃ ಪರಮಂ ಸುಖಂ”

“ ತಸ್ಮಾ ದ್ಯಾಘೈಃ ವಿನೇಕಾತ್ಮಾಯತೇತ ಶ್ರೇಯಸೇ ಸದಾ ”

ತದ್ಭಾಷಾ—ತತ್ತ್ವವಿಷಯೇ ತಾವತಾ--ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರಿಧೃಶ್ಯಮಾನಂ ಪಾಂಡು
ಭೌತಿಕಂ ಶರೀರಾದಿಕಮೇವ ತತ್ತ್ವಮಿತ್ಯೇಕೇ ಮನ್ಯಂತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾತ್ರ
ವಾದಿನಃ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನಮಪಿ ಬಾಹ್ಯಂ ವಸ್ತುವಲವಂತಃ ಅಂತರಂ
ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮೇವ ತತ್ತ್ವಮಸರೇ ಬ್ರೂತೇ.

ಜ್ಞಾನಸಾಕ್ಷ್ಯವಾರಮಾರ್ಥಮುಚ್ಚಯವಾಗಮ್ಯ ಶೂನ್ಯಮೇವ ತತ್ತ್ವಮುತ್ಯನ್ಯೇ ಸಮಾತಿಷ್ಠಂತೇ.

ಆಸದೇ ವುನಃ ಪ್ರಕೃತಿವುರುಷಾತ್ಮಕತತ್ತ್ವದ್ವಯಮಾತ್ರವಿಶ್ರಾಂತಾಃ
ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಂ ನಾಧ್ಯುಪಯಂತಿ.

ತೇಷ್ವಪಿ ಚ ಕೇಚನ ಪುರುಷಬಹುತ್ವಮನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಂತ ಆತ್ಮಿಕೈವಾದಂ
ವಿಶ್ವವಿಘ್ನೇ.

ಪುರುಷಬಹುತ್ವಮುಚ್ಛೇದನಮಂತೋಽಪೇತರೇ ಪುರುಷಸ್ಯಾಣುತ್ಪಮನಃಪುನಃ
ಗಮ್ಯುಃ ಶರೀರಸಮಸರಮಾಣತಾಂ ಕೇಚಿತ್, ವಿಭುತ್ವಂ ಚ ಕೇಚಿದುದ್ಭಾಸಯಂತಿ.

ಅಣುತ್ವಮಂಗೀಕುರ್ವಂತೋಽಪ್ಯಸ್ಯೇ ಪುರುಷಸ್ಯ ಘಟಕಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಾವಾಪಿ
ಸೇಶ್ವರಶರೀರತಾಮುತ್ಸಹಂತೇ ; ಅಸಿತು ಪ್ರದ್ವಿಷಂತಿ.

ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಮುಚ್ಛೇದನಮಂತೋಽಪ್ಯಪರೇ ಕುಲಾಲಾದಿವದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಜಗ
ನ್ನಮಿತ್ತಕಾರಣತಾಮಾರಟಂತೋ ನಾಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದನತಾಂ ಜಗತೋ
ಮೃಷ್ಯಂತಿ.

ಆಸ್ಯೇತು ನಿರ್ವಿಶೇಷಸಂವಿನ್ಮಾತ್ರಮೇವೇಶ್ವರಮಿಚ್ಛಂತಃ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ
ಕೃತ್ಸು ಸ್ಯಾಪಿ ಪಾರಮಾರ್ಥ್ಯಮನಿಚ್ಛಂತಃ ಅನಿರ್ವಚನೀಯಾವಿದ್ಯೋಪಹಿತಸ್ಯೈವ
ಸಂವಿನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಜಗನ್ನಮಿತ್ತೋಪಾದಾನತ್ವೇ ಸಮುದ್ಗಿರಂತಿ.

ತಾದೃಶೇಮನಿದ್ರಾಮನಃಪುನಃಪಯಂತೋಽಪ್ಯೇ ಕೇಚಿದುವಾಧಿಪತಿಷ್ಠಸ್ಯ
ಕೇಚಿಚ್ಛ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತತಾಮುಪಾದಾನತಾಂ ಚ ಭಣಂತಿ.

ಕೇಚಿಚ್ಛ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಂ ವಾಮಾಚಾರಬಹುಳಂ ಬಾಹ್ಯಾಗಮ
ಮವಲಂಬ್ಯ ಪರಾವರತತ್ತ್ವವಿಪರಾಧಮಾಟೀಕಂತೇ.

ತ್ರಯಂತನಿಷ್ಠಾತಾಸ್ತು ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಸಾಮಂಜಸ್ಯಮಿಚ್ಛಂತಃ ಹೇಯ
ಪ್ರತ್ಯನೀಕತ್ವ-ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರತತ್ತ್ವಕೋಭಯಲಿಂಗತ್ವವಿಭೂಷಿತಂ ಸ್ವವ್ಯತಿ
ರಿಕ್ತಸಮಸ್ತವಸ್ತುಶರೀರಕಂ ಪುರುಷಧಾರೇಯಮೇಕಮೇವ ತತ್ತ್ವಂ ಸಂಗಿರಂತೇ.

ತಥಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಚ್ಛಾನವಿಷಯೇಽಪಿ—ಕೇಚಿತ್ಕರ್ಮಣವನ, ಕೇ
ಚಿತ್ ಚ್ಛಾನಸ್ಯೈವ, ಕೇಚಿತ್ ಚ್ಛಾನಕರ್ಮಣೋಸ್ಸಮಸಮುಚ್ಚಯಸ್ಯ, ಕೇಚಿದ್ವಿ
ಷಮಸಮುಚ್ಚಯಸ್ಯ, ತತ್ರಾಪಿ ಕೇಚಿತ್ ಚ್ಛಾನಾಂಗಕಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ, ಕೇಚಿತ್
ಕರ್ಮಾಂಗಕಚ್ಛಾನಸಮಾತ್ರಸ್ಯ, ಕೇಚಿಚ್ಛ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಚ್ಛಾನಸಮಾತ್ರಸ್ಯ, ಕೇಚಿಚ್ಛೋ
ಪಾಸನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಚ್ಛಾನಸಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತಾಮುಚ್ಛೇದನಮಂತಿ.

ತ್ರಯಾವೃದ್ಧಾಸ್ತು—ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಕಸ್ಯ, ಅಹರಹ
ರಭ್ಯಾಸಾಧೇಯಾತಿಶಯಸ್ಯ, ಆಪ್ರಯಾಣಾದನುವರ್ತಮಾನಸ್ಯ, ಶ್ರವಣಮನ
ನೋಪಸ್ಥೈತಸ್ಯ, ವಿವೇಕವಿವೋಕಾಭ್ಯಾಸಕ್ರಿಯಾಕಲಂಕಾಣಾನವಸಾದಾನುದ್ಧ
ರ್ವಾತ್ಮಕಸಾಧನಸಮಾಕಾನುಗೃಹೀತಸ್ಯ, ಚ್ಛಾನ-ಧ್ಯಾನ-ವೇದನ-ನಿಧಿಭ್ಯಾಸನೋ
ಪಾಸನಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಸ್ಯ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಮಾನಾಕಾರಸ್ಯ, ಪ್ರೀತಿರೂಪಾಪನ್ನಸ್ಯ,
ಸ್ವಯಮತ್ಯರ್ಥಪ್ರಿಯಸ್ಯ, ಭಕ್ತಿಶಬ್ದಾಭಿಲಾಷನೀಯಸ್ಯ, ಚ್ಛಾನವಿಶೇಷಸ್ಯೈವ
ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತಾಮಾತಿಷ್ಠಂತೇ.

ತೇಷಾಂ ಚ ಸದಾಚಾರ್ಯಮುಖಾದಧ್ಯಯನಸ್ಯ, ತದರ್ಥಶ್ರವಣಧಾರಣಾ
ಮನಸತದುಪದಿಷ್ಟಾರ್ಥಾನುಷ್ಠಾನತದುಪದೇಶಾದಿಪಾರಂಪರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕಾಲಮೈಷಮ್ನು
ವಶಾದ್ವಿಲುಪ್ತಪ್ರಾಯತಾಂ ಪರಾಮೃತದ್ವಿಃ ಏತವೇ ಲೋಕಸ್ಯ ತತ್ತ್ವ—ಹಿತ-
ಪುರುಷಾರ್ಥವಿಷಯಕನಿಷ್ಕಲ್ಮಶಶೇಮುಷೀವೈಕಲ್ಯಾಣಿಬಂಧನಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿ
ಹಾರೋಪಾಯಂ ಚಾಕಲಯದ್ವಿಃ. ಸಾಂಪ್ರತಿಕೈಃ ಕೈಶ್ಚಿನ್ಮಹಾಶಯೈಃ—ಅನ
ಧೀತಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಗರ್ಭೀರತರಶಾಸ್ತ್ರಕಾಲಿನ್ಯಾದ್ವಿಭ್ಜತಾಂ ಮಿತಂಪಚಪ್ರಚ್ಛಾನ್ತಾ
ಮದ್ಯತನಾನಾಂ ಜನಾನಾಂ ತತ್ತ್ವ—ಹಿತ—ಪುರುಷಾರ್ಥವಿಷಯಕಯುಧಾರ್ಥ
ಜ್ಞಾನಾಧಾನಾಯ ಯಃ ಕೋಪಿ ಯತ್ನಸ್ಸಂವಿಧೇಯ ಇತಿ ಸಂಚೋದಿತಾ
ವಯಂ—ದೇಶಾಂತರೇಷು ತತ್ತದ್ವೇಶಭಾಷಾಮಯತತ್ತದ್ವಾರ್ಥನಿಕಗ್ರಂಥಜಾಹುಷ್ಯ
ಸಾಹಾಯ್ಯಕೇನ ಕಥಂ ಚಿತಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನಸೌಕರ್ಯಂ ತತ್ರತ್ಯಾನ್ತಾಮಾಕಲಯ್ಯ
ಶ್ರೀಮನ್ಮಹೀಮಂಡಲಮಂಡನಾಯಮಾನಕರ್ಣಾಟಸಿಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರ ಶ್ರೀ
ಮಕ್ಕಲ್ಯಾಣಮಹೀಪಾಲಪರಿಪಾಲ್ಯಮಾನೇಽಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಕರ್ಣಾಟದೇಶೇ ಏತಾವತಾಽಸಿ
ಕಾಲೇನದೇಶಭಾಷಾಮಯಿನಾಂ ದಾರ್ಶನಿಕಸತ್ತ್ವತೀನಾಮನಾವಿರಾಢ್ಯವಸಮುಪ
ಜನಿತಾಂ ನ್ಯೂನತಾಂ ಪರಿಹರ್ತುಕಾಮಾಃ—ಸರ್ವದಾರ್ಶನಿಕಗ್ರಂಥಾನಾಂ ದೇಶ
ಭಾಷಾಯಾಂ ಪರಿವರ್ತನಮಾಹಮಾನಾಃ ಪ್ರಥಮಂ ಶಾರೀರಕದರ್ಶನಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ
ಪರಿವೃತ್ತಿರೂಪಸ್ಯ “ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ” ನಾನ್ನುಃ ಪ್ರಬಂಧಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನೇ
ಪ್ರಾಯತಿಷ್ಠಹಿ.

ತದತ್ರ—ಬುಭುತ್ಸು ಜನಸೌಕರ್ಯಾಂ ಶಾರೀರಕದರ್ಶನಪ್ರತಿಸಾದ್ಧಂ ಪ್ರ
ಮೇಯಶರೀರಂ ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಪ್ರಕಾಶಯಾಮುಃ. ತದ್ಭೂತಾ—

ಶಾರೀರಕಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಸಾದ್ಧಂ ಕೃತ್ಸು ಮಹಿ ಪ್ರಮೇಯಜಾತಂ—ತತ್ತ್ವ
ಹಿತಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪಾದರ್ಥತ್ರಯಾನ್ನಾತಿರಿಚ್ಛತೇ. ತತ್ತಾವದಿತ್ರಿತಯಸ್ವರೂ
ಪಂ ಚ ತ್ರಯ್ಯಂತನಿಷ್ಣಾತಾನಾಂ ಮತಪ್ರದರ್ಶನೇನ್ಯೇವ ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ
ತತ್ರ—

“ನಾರಾಯಣಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ |

ನಾರಾಯಣಪರೋ ಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ ||

ತತ್ತ್ವಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಮಾನಾನಾಂ ಹೇತುಭಿಃ ಸರ್ವತೋಮುಖೈಃ |

ತತ್ತ್ವಮೇಕೋ ಮಹಾಯೋಗೀ ಹರಿರ್ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ ||”

ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಚನಾನಿ ಪರಶ್ಚತಾನಿ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣ
ಯೇ ಪ್ರಮಾಣೇಕೃತಾನ್ಯಾಚಾರ್ಯೈಃ.

ಹಿತಸ್ವರೂಪಸರ್ವೋಚ್ಚೇಷ್ಠಾ ಚ—

“ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ, ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ
ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ”

“ಆಲೋಡ್ಯ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿಚಾರ್ಯ ಚ ಪುನಃಪುನಃ |

ಇದಮೇಕಂ ಸುನಿಷ್ಠನ್ನಂ ಧ್ಯೇಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ಸದಾ ||”
ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಚನಾನಿ.

ತಥಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಸರ್ವೋಚ್ಚೇಷ್ಠಾ ಚ—

“ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂರಯಃ
ದಿವೀವ ಚಕ್ಷುರಾತತಂ” ಪರಮೇ ವೈದ್ಯಮ್, ಸೋಽಶ್ವತೇ
ಸರ್ವಾ ಕಾಮಾಸಹ-ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಿಪಶ್ಚಿತೇತಿ” “ಸೋಽಧ್ವನಃ
ಪಾರಮಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ” “ಯೇನ
ಯೇನ ಧಾತಾ ಗಚ್ಛತಿ ತೇನ ತೇನ ಸಹ ಗಚ್ಛತಿ”

“ನಿರಸ್ತುತಿಶಯಾಹ್ಲಾದಸುಖಭಾವೈಕಲಕ್ಷಣಾ |

ಭೇಷಜಂ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರೇಕಾಂತಾತ್ಮಂತಿಕೀ ಮತಾ ||”
ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಚನಚಾತಾನಿ.

ತದೇವಮುಪದರ್ಶಿತರೀತ್ಯಾ ಜಾಗ್ರತ್ಯಪಿ ತತ್ತತ್ತ್ವದಿತ್ರಿತಯಸರ್ವೋಚ್ಚೇಷ್ಠಾ
ಅನಾದಿಪಾಪವಾಸನಾದೂಷಿತಾಶೇಷಶೇಷಮುಷೀಕೈಃ ಕೃತ್ವಿದ್ವಾಹ್ಯೈಃ ಕುಡ್ಯಷ್ಟಿ
ಭಿಶ್ಚ ಪ್ರಣೀತಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಕಲಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಭಿಧಾಯಿನಃ ಕುಗ್ರಂ
ಥಾ ಅಪಿ ಯದಿ ನಾಮ ವೇದಾಂತತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವೇನ ಚ ವ್ಯಪದಿಶ್ಯೇರಣ—
ಹಾ ಹಂತ ಕಿಮಪರಾಧಂ ತರ್ಹಿ ಬಾಧ್ಯೈಃ ಯದಾಹುಃ—

“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಸಿದ್ಧವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಭಿಧಾಯಿನಃ |

ವೇದಾಂತಾ ಯದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಬಾಧ್ಯೈಃ ಕಿಮಪರಾಧ್ಯತೇ ||”

ಇತಿ. ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರವಿದಾಂ ಬಹುಗ್ರಂಥಪ್ರಣೇತೃಣಾಂ ತೇಷಾಂ ತತ್ತತ್ತ್ವ
ದಿತ್ರಿತಯವಿಷಯಕಯುಕ್ತಾರ್ಥಚ್ಛಾನ್ಯವೈಧುರ್ಯಂ ಕಥಂ ಸಂಭವ್ಯತ ಇತ್ಯನಾ
ಶಂಕನೀಯಂ. ಯತ ಆಹುಃ—

“ಅಭಿನಿವೇಶವಶೀಕೃತಚೇತಸಾಂ

ಬಹುವಿದಾಮಸಿ ಸಂಭವತಿ ಭ್ರಮಾಃ ||” ಇತಿ.

ಉಕ್ತಂ ಚಾಭಿಯುಕ್ತೈಃ—

ಯೇ ತು ತ್ವದಂಘ್ರಿಸರಸೀರುಹಭಕ್ತಿಹೀನಾಃ
ತೇಷಾನ್ಮಮಿಾಭಿರಸಿ ನೈವ ಯಥಾರ್ಥಬೋಧಃ |
ಸಿತ್ತಘ್ನಮಂಜನಮನಾಪ್ನುಸಿ ಜಾತು ನೇತ್ರೇ
ನೈವ ಪ್ರಭಾಭಿರಸಿ ಶಂಖಸಿತತ್ವಬುದ್ಧಿಃ || ” ಇತಿ.

ಅಪರಂ ಚ—

“ ಬಾಹ್ಯಾಃ ಕುದೃಷ್ಟಯ ಇತಿ ದ್ವಿತಯೇಽಪ್ಯಪಾರಂ
ಘೋರಂ ತಮಸ್ಸಮುಪಯಾಂತಿ ನ ಹೀಕ್ಷಸೇ ತಾಃ |

ಜಗ್ಧಸ್ಯ ಕಾನನಮೃಗೈರ್ಮೃಗತ್ವಸ್ಥಿಕೇಪೋಃ
ಕಾಸಾರಸತ್ತ್ವನಿಹತಸ್ಯ ಚ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ || ” ಇತಿ.

ಪರಮಾಚಾರ್ಯೈರಾನ್ಯಮುನಮುನಿಭಿಶ್ಚೋಕ್ತಂ—

“ ತ್ವಾಂ ಶೀಲರೂಪಚರಿತೈಃ ಪರಮಪ್ರಕೃಷ್ಟ
ಸತ್ತ್ವೇನ ಸಾತ್ತ್ವಿಕತಯಾ ಪ್ರಬಲೈಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೈಃ |
ಪ್ರಖ್ಯಾತದೈವಪರಮಾರ್ಥವಿದಾಂ ಮತ್ಯೈಶ್ಚ
ನೈವಾಸುರಪ್ರಕೃತಯಃ ಪ್ರಭವಂತಿ ಬೋದ್ಧಾಂ || ” ಇತಿ.

ವಾರಮರ್ವಾಣಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ಯುಂಘ್ಯ ಸ್ವೋತ್ತೇಕ್ಷಿತಾರ್ಥೇ ಶ್ರುತಿ
ಸ್ಮೃತಿಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಿ ಬಲಾದ್ಯೋಽಯತಾಂ ವಾದ್ಯಂತರಾಣಾಂ ಅಗ್ರಹ
ಗ್ರಹಗೃಹೀತತ್ವೇ ಪಂಡಿತಮಾನಿಶ್ಚೇ ವಾಂಡಿತ್ಯಖ್ಯಾಪನಪರತ್ವೇ ಚ ತೇಷಾಂ
ಪ್ರವೃತ್ತಿರೇವ ಪ್ರಮಾಣಂ. ಭಗವದ್ಬೋಧಾಯನವೃತ್ತ್ಯನುಸಾರಿಣಾಂ ತು
ಪ್ರಾಚೀನಸಮಾಚೀನವೈದಿಕಘಂಟಾವಧಿಸಂರಕ್ಷಣಮಾತ್ರಫಲಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ
ತದೀಯಗ್ರಂಥೋಪಕ್ರಮ ಏವ ಸುವ್ಯಕ್ತಂ.

ತತ್ತದ್ವಾದಿಭರುತ್ತೇಕ್ಷಿತಾನಾಂ ನಿಶ್ಚಯಸಾಧಾಸಪಕ್ಷಾಣಾಂ
ಸಂಕ್ಷೇಪತೋ ನಿರಾಸಕ್ರಮಶ್ಚ ಯಥಾ—

ತತ್ತತ್ಪ್ರಣೀತಾನಾಂ ದುರಾಗಮಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಮರ್ಥನೇನ
ಸಾಮಾನ್ಯತಸ್ಸರ್ವೇಽಪಿ ನಿರಸಾಃ; ಏತೇಷತಸ್ತು—

ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಸದ್ಭಾವಸಮರ್ಥನೇನ ನಿರಸಾಶ್ಚಾರ್ಥಕಾಃ.

ಬಾಹ್ಯಸಮರ್ಥಪರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಸಮರ್ಥನೇನ ಪ್ರಬಲ್ಲಕರಾಸ್ಸರ್ವೇಽಽಪಿ
ಚ ಸೌಗತಾಸ್ಸಮುತ್ಸಾರಿತಾಃ.

ಸತತೋರ್ಧ್ವಗಮನಾದೇರಪುರುಷಾರ್ಥಪರೈವಸಾಯಿತ್ವಪ್ರದರ್ಶನೇನ
ದೇಹಾತ್ಮಾಭಿಮಾನಭೇದಾಭೇದಾದಿಸಿರಾಕರಣೇನ ಚ ಅರ್ಹತಾಃ ಪರಾಹತಾಃ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷನ್ಯಾಯಾತ್ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗತಾನಾಂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ
ಶಿವಶಂಭುಪ್ರಜಾಪತಿರುದ್ರೇಂದ್ರಾಗ್ನಾದೀನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಾಗೇ
ಪಶುಶಬ್ದಸ್ಯೇವ ನಾರಾಯಣೇ ಪರ್ಯವಸಾನಾತ್, ತಸ್ಯೈವ ಸಮಾಭ್ಯುಧಿಕದರಿದ್ರ
ತ್ವಶ್ರವಣಾತ್, ಪರಾಯಣತ್ವಶಬ್ದತಪರಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಶ್ರವಣಾಚ್ಚ ಚತುರ್ವಿಧಾ
ಅಪಿ ವಾಶುಪತಾಃ ಚಾತುರ್ಥಕವಶತಾಂ ಗಮಿತಾಃ.

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರತ್ವರೂಪೋಭಯಲಿಂಗತ್ವ
ಸಮರ್ಥನೇನ ಅವಿದ್ಯಾದಿದೋಷಸಂಬಂಧಗಂಧಾನರ್ಹತ್ವವ್ಯಕ್ತೀಕರಣಾತ್ ಭಗ
ವದ್ಗುಣತತ್ತ್ವರಾಃ ಕಾಂದಿಶೀಕತಾಂ ನೀತಾಃ.

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಸಮರ್ಥನೇನ ಭಾಸ್ಕರಯಾದವೌ ನಾಮಾವ
ಶೇಷಿತೌ.

ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಾನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ವಾಪಾಣಕಲ್ಪಸ್ಯ
ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪ್ತವಿರುಷಾರ್ಥತ್ವಪರ್ಯವಸಾನೇನ ಜ ನೈಯಾಯಿಕಾನಾಂ ಸೀತಿ
ಭ್ರಂಶೋಽಭಿವ್ಯಂಚಿತಃ.

ಆತ್ಮನೋ ಭಗವತ್ಪಾರತಂತ್ರ್ಯೈಕಸ್ವರೂಪತ್ವಸಮರ್ಥನೇನ ಸಾಂಖ್ಯಾ
ಸ್ವಂಖ್ಯಾವದ್ಗೋಷ್ಠೀತೋ ಬಹಿಷ್ಕೃತಾಃ.

ಸ್ವರ್ಗಸುಖಾನುಭವಸ್ಯಾಲ್ಪತ್ವಕ್ಕ ಯಿಷ್ಟುತ್ವಸಮರ್ಥನೇನ, ಪಾತಭೇತ
ತಯಾ ದುಃಖಮಿತ್ರತ್ವವ್ಯಕ್ತೀಕರಣೇನ ಜ ಮುನಾಂಸಕಾ ಮುನಾಂಸಿತಾಃ.

ನಿತ್ಯಸುಖವಿಭಾವಾದಿರೂಪಾ ಅಪವರ್ಗಾಸ್ತು ನಿತ್ಯಸುಖಾದಿಸ್ವರೂಪ
ವಿಶೇಷಾನಿರೂಪಣಾನ್ನಿರಸ್ತಾಃ, ಅಸ್ಮದಭಿಮತನಿತ್ಯಸುಖವಿಭಾವಪರ್ಯವಸಾನಾ
ಭ್ಯುಪಗಮೇ ತು ಪರಮತಪ್ರವೇಶಾಪತ್ತ್ಯಾ ದೂಷಿತಾಃ.

ಭೋಗಸಾಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನೇನಾನಂದತಾರತಮ್ಯನಿರಾಕರಣಾತ್
ಏಕಾಯನಾ ನಿರಯನೀಕೃತಾಃ.

ಏವಂ ತತ್ತ್ವ-ಹಿಕ-ವಿರುಷಾರ್ಥೇಷು ಉಚ್ಚಾವಚವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಮು
ಪಬದ್ಧಿಸ್ಯ, ಏವಮತಾಸಂಬಂಧೇನ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾನುದಯರೂಪಸ್ಯ, ಅಯ
ಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನೋದಯರೂಪಸ್ಯ ವಾ ಕಾಲುಷ್ಯಸ್ಯಾಪಾಕರಣೇನ, ಯಥಾರ್ಥ
ಜ್ಞಾನೋದಯರೂಪಸ್ಯ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾನುದಯರೂಪಸ್ಯ ವಾ ಸೈರ್ಮಲ್ಯಸ್ಯಾ
ವಾದನೇನ ಜ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಶುದ್ಧಿಂ ಸಂಪಾದಯಿತುಂ ಕತಿಪಯಮಹಾಶಯಸಂಜೋದ
ನಯಾ ಸಂಪ್ರಣೀತೋಽಯಂ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿನಾಮಾವೇದಾಂತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥಃ-

ವುದರಿಂದಲವೆ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವಿಷಯಾನುಭವಕ್ಕಾಗಲಿ ಮೋಕ್ಷಸುಖಾನುಭವಕ್ಕಾಗಲಿ ಅನರ್ಹರಾಗಿರುವರು; ಆಗಲಿ ಇವರಿಗೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಭೋಗಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವೆನು” ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ, ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಶರೀರವನ್ನೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಇವರು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದೋಣಿಯಿಂದ ನದೀಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅನರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಅವಿವೇಕಿಗಳಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರ ಸಂತರ್ಪಣತತ್ಪರರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಮರೆತು ಘೋರವಾದ ಸಂಸಾರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಅನಂತವಾದ ದುಃಖಪರಂಪರೆಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮೋಕ್ಷಾನಂದಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ಉಜ್ಜೀವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ—

“ ಹರ್ತುಂ ತಮಸ್ಸದಸತೀ ಚ ವಿವೇಕ್ತುಮಿಶೋ

ಮಾನಂ ಪ್ರದೀಪಮಿವ ಕಾರುಣಿಕೋ ದದಾತಿ ”

ಎಂಬಂತೆ ಹಾರ್ದಿಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಸದಸದ್ವಿವೇಕವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಇವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಆಪೌರುಷೇಯವಾಗಿಯೂ ನಿತ್ಯನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವೇದವೆಂಬ ಪ್ರದೀಪವನ್ನು—

“ ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಿದಧಾತಿ ಪೂರ್ವಂ

ಯೋ ವೈ ವೇದಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಹಿಣೋತಿ ತಸ್ಮೈ ”

ಎಂಬ ಶ್ರೇತಾಶ್ವತರಶ್ರುತಿಯಂತೆ ತಾನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಅತಿಗಂಭೀರವಾದ ಅಂಥ ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯವು ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೆ ದುಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ಮನ್ವತೃವಿಷ್ಣುಹಾರೀತಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯವ್ಯಾಸಪರಾಶರವಾಲ್ಮೀಕಿವಸಿಷ್ಠಬೋಧಾಯನಾಪಸ್ತಂಬಾದಿಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನಿಂತು, ಅವರ ಮುಖದಿಂದ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣೋಪಪುರಾಣಾದಿಗಳೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಿ, ನಿರುಪಾಧಿಕದಯಾಳುವಾದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕೃಪಿಸದೆ ಇನ್ನೂ ವೇದಗಳ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯವಾದ ಅನೇಕರಹಸ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು—‘ಪಂಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸುಸ್ಯ ವಕ್ತಾ

ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಂ ಎಂಬಂತೆ ಪಂಚರಾತ್ರಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಡಿವ್ಯಾಮೃತದ ವರ್ಷಣವನ್ನೂ ತಾನೇ ನಡೆಸಿದನು.

ಹೀಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಂದ ಪ್ರಚಾರ ಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರರ್ಗಳವಾದ ಪ್ರಚಾರವೂ, ಅವುಗಳ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಾರ್ಥಪರಿಚ್ಛಾನವೂ, ಅಂಥ ಜನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅನುಷ್ಠಾನವೂ, ಅಂಥ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀತನರಿಗೂ ಅವರವರ ಅಧಿಕಾರಾನುಗುಣವಾದ ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಠಿಕಗಳೆಂಬ ಅಭ್ಯುದಯನಿಶ್ಚ್ರೇಯಸಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಆತಿಪವಿತ್ರವಾದ ಈ ನಮ್ಮ ಭಾರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಆದರೆ—ಕಾಲವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದಲೂ, ವಿದೇಶೀಯರ ಸಹವಾಸದೋಷದಿಂದಲೂ, ಶರೀರವೋಷಣಮಾತ್ರಪರೈವಸಾಯಿಗಳಾದ ಭಾಷಾಂತರಗಳ ಅಭ್ಯಾಸಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾರೂಪವಾದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಚಾರವು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತ ವರ್ತಮಾನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೆಂಬುದು ಸರ್ವಜನವಿವಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

“ಧರ್ಮೋ ವನಾಂತರ್ಗತಃ” ಎಂಬಂತೆ ಧರ್ಮವು ವನಮಧ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿ ತೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಾಜ್ಞರ ವಚನವು ಸಾಲದು. ವನಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಿರಿಯಿಂದ ಕೇಳುವುದೂ ಸಹ ದುರ್ಲಭವಾಗುವ ಕಾಲವು ಬಂದೊದಗಿತು. ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಸ್ಥೂಲವಿಚಾರಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಿ ಆಮುಷ್ಠಿಕ ಸುಖಸಾಧನಗಳಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಚಾರಗಳೂ ಅವುಗಳ ಆಚರಣೆಗಳೂ ನಿರ್ನಾಮವಾದುವು.

ನಾಮಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತವಿದ್ಯಾಶಾಲೆಗಳಿದ್ದರೂ ಬಾಹ್ಯಾಡಂಬರದಲ್ಲಿಯೂ ನಟನಾಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಪರೈವಸಾನವಾಗಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಅಶುಪ್ರಮಾಜನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುವುಗಳಾಗಿರುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಂತೆ ಅಸ್ತಲಿತಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮವಾಲನವ್ಯವಹಾರವಾದ ನಿಷ್ಕಪಟಜ್ಞಾನಾನುಷ್ಠಾನಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಗಳಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಕೋಚವಿಲ್ಲದೆ ಸಾರಬಹುದು.

“ಜ್ಞಾನಾನ್ಯಲ್ಪೀಭವಿಷ್ಯಂತಿ” ಎಂದರೆ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಆಮುಷ್ಠಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರತಸುಖಸಾಧನಗಳಾದ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಗಳೂ ಕಾರ್ತೃವನ್ನ ಹೊಂದಿ ಉಪ್ಪು

ಪ್ರಾಯಗಲಾಗುವುದೆಂದು-ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಜಾನವೃದ್ಧರಾಗಿ ಪಿತಾಮಹರೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಗಣನೀಯರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದುದು ಇಷ್ಟು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜೀವಮಾನಕಾಲದೊಳಗೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಬಹಳ ಶೋಕನೀಯವಾದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಧೃಢಭ್ರಂತವೂ ಪರಧರ್ಮವಲಂಬನವೂ ಭಾರತಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜನಾಂಗದವರಿಗೂ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂದು ಪುನಃ ನಾವು ಹೇಳುವೆವಾದರೆ ಪಿಷ್ಟಪೇಷಣವಾಗುವುದು.

ಇಂಥ ಘೋರಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜೇತನರಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಅಕ್ಕೃತಿಮಾಜ್ಞಾನಾನುಷ್ಠಾನಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ ನಾವು ಚಿಂತಿಸುವುದು ; ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಾನುಷ್ಠಾನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಥಮಸೋಪಾನವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದರೂಪಾವಳಿಪರಿಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ನೂರಕ್ಕೆ ತೊಂಬತ್ತೈದರಂತೆ ಲುಪ್ತವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಚಿಂತಿಸಿದರೆತಾನೆ ಪರ್ಯಪ್ತವಾದೀತು ? ಈ ಮಹಾದುಃಖವನ್ನು ಯಾರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸೋಣ ; ಯಾರಮುಂದೆ ಅಳೋಣ ; ಜನಗಳು ನಾನಾದುಃಖಭಾಗಿಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಹಿಸೋಣ ;

ಇದೂ ಹಾಗಿರಲಿ, ಎಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನಾನುಷ್ಠಾನಸಂಪನ್ನರಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಹಿತಪ್ರವರ್ತನೆಗಾಗಿಯೇ ಪವಿತ್ರಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಗಳೂ ತಮ್ಮ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ಯೋಗಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೂ, ಗುರುಶುಶ್ರೂಷಣಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೂ ಸಕಲವಾದ ಪರಾವರತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಕರತಲಾಮಾಲಕವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ, ಪ್ರಜ್ಞಾಪ್ರಾಸಾದದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನರಾಗಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೊಂಡು, ತಾವು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿರುವ ಸಕಲ ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅವರ ವಂಶಜರಾದ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಗ್ರಂಥರೂಪವಾಗಿ ಬರೆದು ಸಕಲಶ್ರೇಯಃಪ್ರದಾಯಿಗಳಾದ ನವನಿಧಿಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಈ ಭಾರತಭೂಮಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಾರುಮನೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅನ್ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನಭಿಕ್ಷು ಟನೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ನಮಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿ, ಕೀರ್ತಿಶೇಷರಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋದರು. ಇಷ್ಟು ಸಾಧನಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ 'ಸಿದ್ಧಮುನ್ಮಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಭಿಕ್ಷಾಮಾಟಿತಿ ದುರ್ವಾರ್ತೀ' ಎಂಬ ನೀತಿವಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮನಿರ್ದರ್ಶನಭೂತರಾಗಿಯೂ ತದ್ವಂಶಜರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಾರತೇಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೃತಘ್ನರೆಂದೂ ವಂಶದ್ರೋಹಿಗಳೆಂದೂ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು.

ಆಸ್ತಿಕಮಹಾಜನರೇ ! ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳನ್ನೂ ತತ್ತ್ವರಹಸ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಅರಿಯದೆ ತರೀರಮಾತ್ರಪೋಷಣಪರರಾಗಿ ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿಗಳೆನಿಸಿಕೊಂ

దిరువ నాస్తికರು నమ్మ సంస్కృతభాషೆಯ అభ్యున్నతయనొచ్చి, ఆర్షగ్రంథగళ
 ఋత్వవనొచ్చి సహిసలారదే అవుగళ గౌరవవన్న తిళిదుకొళ్ళలు సామధ్యవిల్లి
 దిద్దరొ అవుగళల్లి నానావిధవాద ఆక్షిపగళనొచ్చి నిందావజనగళనొచ్చి సర్వ
 తొలముఖవాగి హొరడిసుత్త అవుగళ ప్రచారవన్న సమొలవాగి కిత్తు
 హాకుత్త అవుగళల్లి భారతేయరేల్లరిగొ అశ్రద్ధేయన్న హుట్టిసుత్తిరువుదు
 నిమగేల్లా సత్యవాగిరువుదే ?

ఇంథ దుష్పరిణామక్కి ప్రతిక్రియేయన్న మాడబేకేంబ ఆలొజనే
 కళిద ఇప్పత్తవర్షగళిందలొ నమ్మ మనస్సినల్లి ఆడిగడిగే తలయేత్తుత్తలే
 ఇద్దితు, “న హి జానవదం దుఃఖమోకశ్శ్లోలజితమహ్నాత్” ఎంబంతే
 దేశమోత్తక్కి ప్లాప్తవాగువ కష్టక్కి ఒబ్బను బింతిసిదరే ఏనాదిలేతుండు
 తాటస్థ్యవనొచ్చి ఆడిగడిగే వహిసుత్తిదేవు, ఆదరొ మాతృభాషాతిరస్కారవు
 భారతేయరిగే తమ్మ సమ్మొబదల్లి అన్యకృతవాద మాతృతిరస్కారదంతుండుస్వజ
 వాదుదరింద పునః అదే ఆలొజనే తలయేత్తులు — సజ్ఞాస్థగళ ప్రవజన
 మొలకవొగియొ, ఋషన్యాసాదిగళ మొలకవొగియొ, ధర్మరక్షగళనొచ్చి
 తత్త్వరక్షగళనొచ్చి ప్రచారగొళిసి కృతాదమట్టిగాదరొ ప్లాజినపద్ధతిగే
 పునరుజ్జీవనవన్న మాడబేకేంబ జాపలవు నమగే హుట్టిదుదరింద-మద
 రాసిన అడ్మియారో పుస్తకాలయదల్లి దొరితిద్ద ప్రధానపాండిత్యపదవియ
 ఋద్యోగవనొచ్చి ఇదక్కి సహాయకవాగి ఎంటవర్షగళ కాలదవరేగొ అవ
 లంబిసిద్దు సావిరారు దర్శనగ్రంథగళ సంశ్లోధనవన్న నడసి పాంజరాత్త
 మహాకాస్త్రక్కి అంతర్గతవాద “అహింసాధ్యుసంహిత” ఎంబ ఒందానేయొండు
 వేదాంతసద్ధాంతగ్రంథవన్న-యథోజితవాద టిప్పణదొడనేయొ కఠిన
 పదసంకేతవివరణదొడనేయొ పరిష్కరిసి ముద్రణద్వారా దేశదేశగళల్లి ల్లా
 ప్రచారగొళిసి, అనంతరదల్లి దేశసంజారొన్మొఖరాగి ఋత్తరాపథవన్న
 హొక్క పుణ్యతమవాద సరయొనదియ తరేగళిందలొ, రఘుకులధారంధరరాద
 శ్రీ రామదేవర జరణధొళిగళిందలొ పవిత్రతవాద శ్రీమదయొధ్యానగరి
 యల్లి శ్రీవైష్ణవనూహావిద్యాలయ వేంబ జేసరింద ఒండు విద్యాకాలే
 యన్న స్థాపిసువంతే రివాసంస్థానద మహారాజరే వొదలొద కలవు
 సజ్జనరిగే ప్రేరణేయన్న మాడలొ తత్కాలక్కి ఆవరింద స్థాపితవాద ఆ మహా

ವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷಪದವಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿ ನಾಲ್ಕೈದು ಸಂವತ್ಸರಗಳವರೆಗೂ ನೂರಾರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರವಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಕಾಶೀ, ಪ್ರಯಾಗ, ಕಾಂಪೂರ್, ಲಖನೋ, ಢಿಲ್ಲಿ, ಮುಜಫರ್‌ಪೂರ್, ದರಭಂಗಾ, ಜನಕಪೂರ್, ಕಲಕತ್ತಾ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿವು.

ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಲಿಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೋ, ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದ ದುರ್ದೈವದ ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೋ ರೀವಾನರೇಶರು ಕೀರ್ತಿಶೇಷರಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದುದರಿಂದ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಲು ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಿವು.

ಆದರೂ ಆರಂಭಿಸಿದ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ತಾಟಸ್ಥ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಲು ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ ವಾದುದರಿಂದ ಪುನಃ ಅದೇ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಬಲಪಡಿಸಿಕೊಂಡು—

“ಗೋವರ್ಧನೋ ಗಿರಿವರೋ ಯಮುನಾ ನದೀ ಸಾ
ಬೃಂದಾವನಂ ಚ ಮಧುರಾ ಚ ಪುರೀ ಪುರಾಣೀ ||

ಅದ್ಯಾಪಿ ಹಂತ ಸುಲಭಾಃ ಕೃತಿನಾಂ ಜನಾಸಾ-
ಮೇತೇ ಭವಚ್ಛರಣಚಾರಜುಷಃ ಪ್ರದೇಶಾಃ || ”

ಎಂಬಂತೆ — ಜಲಕ್ರೀಡಾಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಗೋಪೀಜನಮುಖಗಂಡೂಷಜಲಪವಿತ್ರತವಾದ ಯಮುನಾಸಲಿಲತರಂಗಗಳಿಂದ ತರಂಗಿತವಾಗಿಯೂ, ವೇಣುನಾದವಿಶಾರದಕೃಷ್ಣಾಂಘ್ರೀಣುವಿಭೂಷಿತರಮನೋನದೀವುಳಿನವಿರಾಜಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬೃಂದಾವನ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನೈದಿ, ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವು ಮಹಾಶಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ವೆಂಬ ದಾರ್ಶನಿಕವಿದ್ಯಾಶಾಲೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ೧೯೨೧ನೆಯ ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ವಹಿಸಿ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವಚನ, ಉಪನ್ಯಾಸ, ಗ್ರಂಥರಚನೆ, ಗ್ರಂಥಮುದ್ರಣ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಗಳನ್ನು ಆನಂದದೊಡನೆ ಕಳೆದು ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಗೃಹಕೃತ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ೧೯೨೩ನೆಯ ನವಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವದೇಶಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ ಬಂದು ಬೆಂಗಳೂರು ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ವಾಸಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ನಿಂತೆವು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವಮಹಾಜನಗಳು ಚಾರ್ವಾಕದರ್ಶನವೊಡಲು ಗೊಂಡು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತದರ್ಶನದ ವರೆಗೂ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೈರಡು ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಪುಲವಾದ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಹನೀಯರ ಶಾಸನವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಲಾರದೆ, ಇವರ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನೂ ಭಗವತ್ತೀರಣೆಯಿಂದೇ ಭಾವಿಸಿ ವೈದಿಕಮತಪ್ರಚಾರಣವೆಂಬ ಸ್ಪೋಂದೀಶವೂರಣಕ್ಕೆ ಇದೂ ಒಂದು ಸೂಸಮಯವು ದೊರಕಿತೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅದೇ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ೧೯೨೩ ನೆಯ ನವಂಬರ್ ೪ ನೆಯ ತಾ|| ಮೊದಲುಗೊಂಡು ತಿಂಗಳ ಅಪ್ಪೊರುವರೆಗೆ ಆಗುವ ೨೭ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸಾಯಂಕಾಲ ಆರೂವರೆಘಂಟೆಯಿಂದ ಎಂಟೊವರೆಘಂಟೆಯ ವರೆಗೆ ಉಕ್ತದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕಾಯಿತು.

ಈ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಗುಣೈಕಪಕ್ಷವಾತಿಕಳಾದ ಆ ಮಹಾಶಯರು—“ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಗಳಾದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಗಹನವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಿಸಿದುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿಯೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು; ಆದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಧಾರಣೆಮಾಡುವುದು ಅವಾಚೇನರಿಗೆ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ; ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಸಿಸಿ ಧಾರಣೆಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾ ಪರಿಚಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ ಕಾಲವೈಷಮ್ಯದಿಂದ ಈ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಅದು ಆಗಲಾರದ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುದು; ಅದರ ಹವ್ಯಾಸಕ್ಕೇ ಹೋಗದೆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಬಿಡುವುದೆಂದರೆ ಭಾರತಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಸದ್ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದುದು ಅಸ್ತಿತ್ವದ ವಾಸನೆಯನ್ನು ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಉಪಾಯವೇನೆಂದರೆ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೈಳು ದಿವಸಗಳ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ತೀಬಾಲರಾದಿಯಾಗಿ ಪಂಡಿತವಾಮರವಿಭಾಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಹಾಗೆ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರೂಪವಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕು” ಎಂದು ಒತ್ತಾಯವಾಗಿ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು.

ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಮಹಾಶಯರು—ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯದಿದ್ದರೂ ವೇದಾಂತದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುವ ಪರಮವೈದಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನಾದರೂ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರೂಪವಾಗಿ ಅನುವಾಗಮಾಡಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದ್ಧಾಳುಜನೋಪಕಾರವನ್ನೂ, ದೇಶಭಾಷಾಸೇವೆಯನ್ನೂ

ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯೋಗಿಸಿದರು. ಈ ಎರಡನೆಯವರ ನಿಯೋಗವೇ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಮಗೂ ಹೊಳೆಯಿತು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ,

“ ಅನಭ್ಯಾಸೇನ ವೇದಾನ್ತಾಮಾಚಾರಸ್ಯ ಚ ವರ್ಜನಾತ್ |

ಅಲಸ್ಯಾದನ್ಯದೋಷಾಚ್ಚ ಮೃತ್ಯುರ್ನಿಫ್ರಾಂ ಜಿಘಾಂಸತಿ || ”

ಎಂಬ ಮನುವಜನದಂತೆ — ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಭಕ್ತಸರಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೂ, ಶರೀರಮಾತ್ರ ಪೋಷಣವರವಾದ ವೈದೇಶಿಕಭಾಷಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಆಯಸ್ಸಿನ ಮೂರುಪಾಲೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಹೋದುದರಿಂದಲೂ ಮೊದಲೇ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡಿರುವ ಅವರ್ಚನರಾದ ತತ್ತ್ವ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಪುನಃ ಚಾರ್ವಾಕಾದಿದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತಷ್ಟು ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಪರಮವೈದಿಕಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥವನ್ನೇ ದೇಶಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಕೃಗಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ದೇಶೀಯಮಹಾಜನರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಇವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಮತ್ತು ನಿಸ್ಸಾರತೆಗಳನ್ನೂ ಇವರಿಗೆ ದೇಶಭಾಷಾಗ್ರಂಥರಚನಾಮೂಲಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾವು ಉದ್ಯೋಗಿಸಿದೆವು.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ‘ತತ್ತ್ವಕುಂದಿ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವೇದಾಂತ ಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥ ಒಂದನ್ನು ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಶಿರೋಮಣಿಗಳಾದ ತತ್ತ್ವ ಬುಧುತ್ಸುಮಹಾಜನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಥಮೋಪಹಾರರೂಪವಾಗಿ ಈಗ ಅರ್ಪಿಸುವೆವು.

ಅಧ್ಯೇತೃಜನಗಳ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆರು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದವು ಒಂದನೆಯದು ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದ, ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಪರಿಚ್ಛೇದ, ಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದ, ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದ ಎಂಬ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆ ಆ ಅರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ವಿಶದತಮವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

ಇದರಂತೆಯೇ ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಭಗವದ್ಗೀತೆ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರ, ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ, ತತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು,

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅತ್ಯಂತೋಪಯೋಗಿಗಳಾಗಿರುವ ಸದ್ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ದೇಶಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥಸಹಿತವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಇರುವೆವು.

ಈ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯ ಒಂದೊಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ವಿಷಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಂತರಾಳಿಕವಾದ ಅನೇಕಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನೊಳಕೊಂಡಿರುವುದು. ಜೇನು ಹುಳುಗಳು ನಾನಾವುಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಸಂಚರಿಸಿ ಅವುಗಳ ರಸವನ್ನು ಏಕತ್ರ ಕೂಡಿಸಿ ಮಧುವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಆ ರಸವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಪಕರಿಸುವಂತೆ—ತತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಗ್ರಂಥಗಳೊಳಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮೂವತ್ತಾರು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವೇ ಸಂಚರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಅಶಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಬೇಕಾದ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಈ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿ ಅಡಗಿಸಿ, ಅಸ್ತಿಕ್ರದ್ಧಾಳುಮಹಾಜನರಿಗೆ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಈ ಮಧುವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಯನೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಈ ಒಂದೇ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸುವವರಿಗೆ ಮೂವತ್ತಾರು ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಾರಾಂಶವೂ ಹೃದ್ಯತವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸಮಾಪಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಗಲೇ ಇದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧಾಳುಮಹಾಜನಗಳ ದೃಷ್ಟಿಪಥಕ್ಕೆ ಗೋಚರಪಡಿಸದಿದ್ದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಸಂಕೋಚದೋಷವೇ ಕಾರಣವಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ವಿದ್ಯಾಧನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವಂತೆ ಇದರ ಮುದ್ರಣದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಹ್ಯಧನವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಈ ಮಧುವನ್ನು ಅಸ್ತಿಕ್ವಜನಜಿಹ್ವಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಈ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದುಹೋದುವು.

ಆದರೂ—

“ ಬೋದ್ಧಾರೋ ಮತ್ಸರಗ್ರಸ್ತಾಃ ಪ್ರಭವಃ ಸ್ಮಯದೂಷಿತಾಃ |

ಅಬೋಧೋಪಹತಾಶ್ಚಾನ್ಯೇ ಜೀರ್ಣಮಂಗೇ ಸುಭಾಷಿತಂ ” ||

ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಂಗಿಸಬಾರದೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಧನಸಂಕೋಚದೋಷವನ್ನೂ ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಸ್ವಂತವ್ಯಯದಿಂದಲೇ ಇದರ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ಪ್ರಥಮಭಾಗವಾದ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಯಥಾಮತಿಯಾಗಿ ಸಂಶೋಧನಾದಿ

ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ವೈದಿಕಮತಪ್ರವರ್ತನಾಧಿಲಾಷಿಗಳಾದ ಅಸ್ತಿಕಮಹಾ ಜನಗಳ ಹಸ್ತಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವಾಗುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವೆವು.

ಸ್ವೋತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸ್ವಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ; ಮತ್ತು “ಸ್ವಬಾಹುಕೀರ್ತಿಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಗಾಯೇತ್” ಎಂಬಂತೆ ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಕೂ ಆಸ್ಪದವಾಗುವುದು. ಆದರೂ ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರು ರೋಗಿಗಳ ರೋಗನಿವಾರಣೆ ಗಾಗಿ ಸ್ವೋಪದಿಷ್ಟವಾದ ದಿವ್ಯಾಷಧಿಗಳಲ್ಲಿ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಶೀಘ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಂಥ ಔಷಧಿಗಳ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೋತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯ ಪಡಿಸುವಂತೆ—ಅಸ್ತಿಕರಾದ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶೀಘ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯುಂಟಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಇದರ ಕೆಲವು ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ನಿವೇದಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ ಈ ನಿವೇದನವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಾರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಕೂಡದು.

ಕರ್ಣಾಟಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಮಯವಾದ ವೇದಾಂತಗ್ರಂಥವು ಇದುವರೆಗೂ ಯಾವುದೂ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ವೇದಾಂತಸುಧಾಸರೋವರವನ್ನು ಅವಗಾಹಿಸ ಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವೇ ಪ್ರಥಮಸೋಪಾನವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಸಂಸ್ಕೃತವಿದ್ಯಾಪರಿಜಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಜನಸ್ತೋಮದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಮತಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಇದು ಪ್ರಥಮಶಾಖೆಯಾಗಿ ಇರುವುದು. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತಗಳ ನಿರ್ಮೂಲ ನಕ್ಕೆ ವಜ್ರಾಯುಧವಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಸಾಲದು. ಸಕಲಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೂರ್ವಕವಾದ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಆಕರವಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಜನಕ್ಕೆ ಸ್ಫುಟಿಕಮಯಪೇಟಿಕೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಒಪ್ಪದಿರಲಾರರು. ನಿಸ್ಸಾರವಾಗಿಯೂ ಅಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಹೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ದಿವ್ಯರಸಾಯನವಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಯಾರೂ ಆಕ್ಷೇಪಿಸರು. ಸಾರತಮವಾಗಿಯೂ ಶಾಶ್ವತಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಗವತ್ಪರಣಾರವಿಂದಭಕ್ತಿಪೀಯೂಷಫಲವನ್ನು ಈಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಮೋಘವಾದ ಬೀಜವಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮೈಮರೆತು ಕೈಯೆತ್ತದಿರಲಾರರು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಮೈರಾಗ್ಯರತ್ನಗಳಿಗೆ ಗಣಿಯಾಗಿಯೂ, ನಿತ್ಯಾನಂದಸೌಧಾರೋಹಣಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯೇಣಿಕೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದರೆ ತಲೆದೂಗದಿರುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚು ಮಾತುಗಳೇಕೆ? ಒಂದುಸಲ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹಾರ್ದಿಕಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪರಿ ತೀಲಿಸಿದ ಅಸ್ತಿಕಜನರಿಗೆ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಅವಗಾಹಿಸಲು ಮನವೊಡಂಬಡದು.

ಆದುದರಿಂದ ಆಸ್ತಿ ಕರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸಹನೆಯಿಂದ ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಪುನಃಪುನಃ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಸಕಲಸಂದೇಹಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆವು.

ರಾವು ಬಹದೂರ್ ಸ್ರಾಕ್ತನವಿಮರ್ಶವಿಜಕ್ಷಣ ರಾ|| ಅ|| ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರವರು ತಮ್ಮ ಅಮೋಘವಾದ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಸವಿಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಸಮಯಗಳನ್ನು ಉದಾರಭಾವದಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರುವೆನೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಹಾರ್ದಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅನೇಕವಾದ ವಂದನೆಗಳನ್ನೂ ಇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವೆವು.

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಸ್ಥಾತಿತ್ಯಗಳೇನಾದರೂ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಹಿತೈಷಿಗಳಾದ ವಾಚಕಮಹಾಶಯರು ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಸ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರಿಪಡಿಸುವೆವು.

ಸಜ್ಜನವಿಧೇಯಃ

ನುಲೇಶ್ವರಂ,
ಬೆಂಗಳೂರು. }
ತಾ|| ೪-೭-೧೯೨೭.

ದೇವಶಿಖಾನುಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯಃ,
ಪೂರ್ವೋತ್ತರಮಾಮಾಂಸಾಭಿಷೇಕಃ,
ಯಾದವಾದ್ರಿನಿವಾಸೀ,

—o—

|| ಶ್ರೀಃ ||

ದ್ವಿತೀಯಮುದ್ರಣದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ.

—•••—

ಬೆಂಗಳೂರು ಚಿಕ್ಕವೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪವರ್‌ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಅಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಮೇಲೆ ಸಂಭವಿಸಿದ ಅನೇಕ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದವೆಂಬ ಒಂದನೆಯ ಭಾಗದ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಶ್ರಮದಿಂದ ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿದೆವು. ಆದರೆ ಈ ಮುದ್ರಣದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಹರ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗ್ರಂಥದ ಗೌರವಕ್ಕೆ

ತಕ್ಕಂತೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಾಗದವೂ ಪ್ರಥಮಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಸಂಘಟಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಹರ್ಷವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿತು. ಆದರೂ ಮುದ್ರಿತವಾದ ಭಾಗವನ್ನು ಆಸ್ತಿಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಲು ಗ್ರಂಥದ ಗುಣಾತಿಶಯವನ್ನೂ ಗೌರವವನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿದ ಕೆಲವರು ಮಹಾಶಯರ ಮುಖವಿಂದಲೂ ಕಾಗದದ ನ್ಯೂನತೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾತುಗಳು ಸೂಜಿನಾಶೂಪವಾಗಿ ಹೊರಡಲಾರಂಭಿಸಿದುವು. ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥೋಕ್ತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಬರೆದುದಿಡಬೇಕೆಂದೂ, ಅತಿಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಮಹನೀಯರು ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

ಈ ಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ರೂಢಮೂಲಗಳಾಗುತ್ತ ಬಂದಿಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣದ ವಾಂಛೆಯೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಬಂದಿತು. ಅದರ ಜತೆಯಲ್ಲೇ “ದೊಡ್ಡದಾದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯವು ಅಧಿಕದ್ರವ್ಯಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇದು ಹೇಗೆ ಕೊನೆಗಂಡೀತು.” ಎಂಬ ಭೀತಿಯೂ ಬೆಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿತು.

ಹೀಗೆ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣದ ವಾಂಛೆಯೂ, ಭೀತಿಯೂ, ಸಮತೂಕವಾಗಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ “ದೇಶೋ ವಿಶಾಲಃ ಪ್ರಭವೋಽಪ್ಯನಂತಾಃ” “ಧೈರ್ಯಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಧಕಂ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ನೀತಿಗಳು ಸ್ಮರಣಪಥಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭೀತಿಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿ ಮುದ್ರಣದ ವಾಂಛೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದುವು, ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಪುನಃ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡಬೇಕಾಯಿತು ದೇಶೋಪಕಾರಕವಾಗಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುದ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪತ್ರಕ್ಕೆ ಯನ್ನು ಮೈಸೂರು ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿಯವರಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಸಿದವು. ದಾರ್ಶನಿಕಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಈ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಗ್ರಂಥದ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಉದಾರಚಿತ್ತರಾದ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿದರೂ ತತ್ಕಾಲದ ಉಪಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ (೩೫೦) ಮುನ್ನೂರ ವಿನತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು ಸಹಾಯದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟು ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳು ಲಿಖಿತಮೂಲಕವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟುವು. ಈ ಲೇಖನವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪುಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿರುತ್ತೇನೆ. ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿಯವರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲೇ ಇದರ ಮುದ್ರಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ಟಚ್‌ಮೆಂಟ್ರಿಪರಿಚ್ಛೇದ, ಬೇವಪರಿಚ್ಛೇದ, ಎಂಬ ಈ ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನೂ

ಸೇರಿಸಿ ಈಗ ಒಂದು ಸಂಪುಟವಾಗಿ ಮಾಡಿರುವೆವು. ಅವಶಿಷ್ಟವಾದ ನಾಲ್ಕು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳ ಮುದ್ರಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಉದಾರಚಿತ್ತರಾದ ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿಯವರ ಸಹಾಯವು ದೊರಕಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀ. ಉ. ಪೇರಿಸ್ವಾಮಿ ತಿರುಮಲಾಚಾರ್ಯರವರ ನುಕ್ಕಳು ಶ್ರೀಮಾನ್-
ಎಂ. ಸಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್ಯರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುದ್ರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ವಿಶೇಷವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕ
ರಾಗಿದ್ದುದು ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯವಾಗಿದೆ.

೬—೮—೨೮ }
ಮೈಸೂರು.

ದೇವಶಿಖಾಮುಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯಃ,
ಪೂರ್ವೋತ್ತರಮಾಮಾಂಸಾಭೂಷಣಃ
ಸಜ್ಜನವಿಧೇಯಃ.

ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ
ಗ್ರಂಥಗಳೊಳಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮೂವತ್ತಾರು ಗ್ರಂಥಗಳ ನಾಮಾವಳಿ.

೧ ಶ್ರುತಿ (೧೫ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು)	೧೯ ಪರಿಮಳ
೨ ಮನುಸ್ಮೃತಿ.	೨೦ ಭಗವದ್ಗೀತೆ (ಭಾಷ್ಯತ್ರಯಸಹಿತ)
೩ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ.	೨೧ ಸಹಸ್ರನಾಮಭಾಷ್ಯ.
೪ ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ.	೨೨ ಪಂಚಸ್ತವ.
೫ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ.	೨೩ ನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧಾಂಜನ (ಸವ್ಯಾಖ್ಯೆ)
೬ ಗಾರುಡಪುರಾಣ.	೨೪ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಿದ್ಧಾಂಜನ.
೭ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ.	೨೫ ತತ್ತ್ವತ್ರಯ
೮ ಮಹಾಭಾರತ.	೨೬ ರಹಸ್ಯತ್ರಯಸಾರ.
೯ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ.	೨೭ ಶ್ರೀ ವಚನಭೂಷಣ.
೧೦ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ.	೨೮ ಸಿದ್ಧಿತ್ರಯ.
೧೧ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕೆ.	೨೯ ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ.
೧೨ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ.	೩೦ ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ.
೧೩ ತತ್ತ್ವಟೀಕೆ.	೩೧ ವೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನ.
೧೪ ಪಂಚವಿಜಯ.	೩೨ ಗೌತಮದರ್ಶನ.
೧೫ ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ.	೩೩ ಶ್ವೇತೀಕವಾರ್ತಿಕ.
೧೬ ರತ್ನಪ್ರಭೆ.	೩೪ ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ.
೧೭ ಭಾಮತಿ.	೩೫ ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕೆ.
೧೮ ಕಲ್ಪತರು.	೩೬ ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ.

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕಗ್ರಂಥಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಸಂದರ್ಭಾನು
ಸಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

ಅಭಿನಂದನಪತ್ರಿಕೆಗಳು.

ವೇದಾಂತಸುಧಾಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಅವ್ಯತಧಾರೆಯ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿದು ರುಚಿಕಂಡಿರುವ ಕೆಲವರು ಲೌಕಿಕವೈದಿಕಮಹಾಶಯರು ಈ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ ಅದರಿಂದ ತಮ ತಮಗೆ ಉಂಟಾದ ಸಂತೋಷಾತಿಶಯವನ್ನು ಅಭಿನಂದನಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವನ್ನು ಜನಗಳ ಅನಗಾಹನೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀಃ

ಶ್ರೀಯಾದವಾದ್ವಿನಿವಾಸಿಭಿಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಮೋಕ್ಷಾಂಸಾಭಿಷಂಕ್ಷುಃ
ದೇವಶಿಖಾಮಣಿರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯೈಃ ವರಚಿಃ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷಾರೂಪಃ
ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿನಾಮಕಃ ವೇದಾಂತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥಃ ಆಸ್ತಾಭಿರವಲೋಕಿತಃ | ಅವ
ಲೋಕಿತಾ ಜೈತದೀಯಾ ವಿಷಯಸರಣಿರಾಮೂಲಜೂಡಂ || ಆಯಂ ಚ ಪ್ರಬಂಧಃ
ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತೇ ನಿಗೂಢಾನಾಮೇವ ವಿಷಯಾಣಾಂ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಂ
ಸ್ವರೂಪಂ ಸುಗಮಯಾ ಶೈಲ್ಯಾ ವಿಶದಯಿತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತೋಪಿ ತತ್ತದವಸರೇ ದರ್ಶ
ನಾಂತರಸಿದ್ಧಾಂತಾನಪಿ ಪ್ರಸಂಗಾನ್ನಿರೂಪಯತೀತ್ಯತಃ ದಾರ್ಶನಿಕಗ್ರಂಥಾರ್ಥತತ್ತ್ವ
ಜಿಜ್ಞಾಸೂನಾಂ ಮಹಾಂತಮುಪಕಾರಮಾದಧಾತಿ || ತಸ್ಮಾದ್ರಾಜಕೀಯವಿದ್ಯಾ
ಶಾಲಾಸು ಪಾಠ್ಯಗ್ರಂಥಾನಾಮನ್ಯತಮತ್ತೇನಾಯಮುಪಿ ಅವಶ್ಯಂ ಪರಿಗಣನಾಮರ್ಹ
ತೀತಿ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಯಿತುಮುತ್ಕಂಠಿತಾ ವಯಂ ಅನ್ಯಾನಪಿ ದರ್ಶನಗ್ರಂಥಾನೇವಮೇ
ವೈತೇ ವಿಬುಧಾಃ ಕರ್ಣಾಟಭಾಷಯಾ ವಿಪರಿವರ್ತ್ಯ ಲೋಕೋಪಕಾರಮಾದಧೀರ
ನ್ನಿತ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಹೇ ||

೬—೮—೧೯೨೭

ಮೈಸೂರು

ಮಹಾನುಹೋಪಾಧ್ಯಾಯಃ ಪಂಡಿತರತ್ನಂ

ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಂ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯಃ ||

(Translation of the above)

From

Sri. U. Mahamahopadhyaya

Panditaratnam Lakshmipuram Srinivasacharyar,

Mysore (6—8--1927)

“ I have read the work **Tattvasuddhi** - a Vedantaprakarana grantha written in Kannada by Sri. U. Vidwan Devasikhamani Ramanujacharyar of Melkote, who wears the title, **Purvottara Mimamsa-Bhushana**; and I have carefully scrutinized the contents from the beginning to the end. Although the work is mainly intended to explain clearly the tenets of the **Visishtadvaita System**, still it contains the principles of other systems also, explained on several occasions from a comparative point of view, and is therefore most useful to those that are eager to know the tenets of the other **Darsanas**.

So, I am pleased to announce that this work deserves to be prescribed as one of the **Text-Books** in our Government Colleges. I hope that this author will undertake to publish similar works on other systems also, in Kannada, for the benefit of the public ”.

ಶ್ರೀಃ

|| ಪ್ರಸೀದತು ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ||

ಪಂಚಶಾಖಃ ಕಿಲ ಮಾಮಕೀನಃ ಕುತೂಹಲಜೇತಃಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿತಃ ಆದಃ
ಪ್ರಶಸ್ತಿಪಡಲಂ ಲೇಖಿಕರ್ಮೀಕರ್ತುಂ ಸಾಧರಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ.

ಏತೇ ಹಿ ವಿಮಾನಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಯುಗಗಳೇವಿಪರಿಮರ್ದಿತೃದಃ, ಕಾಮಂ
ಯಥಾಯಥಮಾಲೋಚಿತೇತಶಾಸ್ತ್ರಕಲಾಪಾಃ ಸುತರಾಮಭೃಹಿತಲೇಖನವಿತ್ತಾಃ,
ಸುಶೀಲಾಃ, ಕುಲೀನಾಃ, ದೇವಶಿಖಾಮಣಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯಾಃ ಸುವಿದಿತಾ
ಏವ ವಿದ್ವದ್ಗೋಷ್ಠೀಷ್ಟಿತ್ಯತ್ರ ನೈವ ದ್ವಾಪರಃ |

ತದಾತ್ಮೇತು ದುರ್ಗಮಗಹನಗಂಭೀರೇ, ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಸಮಾಹಾರದುಸ್ಸಂಪಾದೇ,
ಸಕಲವಿಧನಿಯಮನಸಂಕಟೇ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಪ್ರಪ್ತಕುಲಾಚಾರ್ಯಸೇವಾಮಾತ್ರಸುಸಾಧೇ,
ನಿಗಮಾಂತವಿದ್ಯಾ೨ಕೂಪಾರೇ ತದ್ವಿವಿಕ್ಲವನುಜಿಘೃಕ್ವಾ ಬದ್ಧಾದರ್ಮೀತೈಃ ತತ್ತ್ವ
ಶುದ್ಧಿನಾಮಾಯಂ ಯೋ ಗ್ರಂಥೋ ವ್ಯರಚಿ ಸೋಽಸೌ ಮಯಾ ಅಂಜಸ್ಯೇನ ವ್ಯಕಲಿ.

ಏತದಂತಃಪಾತಿವಿಷಯವಿಭಾಗಃ, ಶತ್ವದರ್ಥನಿರೂಪಣವ್ರಾಧೀ, ಸಮಸ್ತಜನ
ತಾಮೇಯೋಪಯೋಗಿಕಣಾರ್ಥಕಸುಲಲಿತಭಾಷಯಾ ಪ್ರಬೋಧನಶೈಲೀ, ಇತ್ಯಾದೀ
ತರದುರ್ಲಭಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿಗುಣಗಣಃ ಸತತಂ ಖೇಲತೈತೇಷ್ವಿತಿ ಸರ್ವಾತಿಪ್ರಮದ
ಸ್ಥಾನಮೇತ ಇತಿ ನಿರತಿಶಯಾನಂದಮಾವೋತಿ ಮಮಾಂತರಾತ್ಮೇತಿ ಸಂಖ್ಯಾವಂತೋ
ವಿದಾಂಕುರ್ವಂತು.

ಅಪಿಚ್ಛ—ಸಕಲದರ್ಶನನಿದರ್ಶನಧುರೀಣೈಶ್ಚಕೃಣಾರ್ಥಕಭಾಷಾಂಗ್ರಂಥಃ ಸರ್ವ
ಸಂಸ್ಕೃತಾಭಿಜ್ಞಾನಭಿಜ್ಞಸದ್ವಿಜನೋಪಯೋಗೀತಿ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಾಪ್ಯಲೋಚ್ಯ ರಾಜಕೀಯ
ವಿದ್ಯಾಶಾಲಾಸರ್ವಾಧಿಕಾರಧೂರ್ವಹಾಧಿಕಾರೀ ಸಾಧರಮೇತದ್ಗ್ರಂಥಮುದ್ರಣಂ
ಕೃಪಯಾ ಮುದ್ರಣವ್ಯಯಭಾರಂ ರಾಜಕೀಯಕೋಶೇ ನಿವೇಶ್ಯ ಕುರ್ಮಾದಿತಿ ವಿಶ್ವ
ಸಿತಿ ಮೇ ಹೃದಯವಿತ್ಯಲಂ ಎಸ್ತೀರ್ಮ.

೭-೮-೧೯೨೭

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹೀಶೂರನುಹಾರಾಜಧರ್ಮಾಧಿಕಾರೀ

ಧರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಃ

ಮೈಸೂರು

ನವೀನಂ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯಃ

(Translation of the above.)

From,

Sri. U. Navinam Ramanujacharyar,

Dharmadhikari and Dharma-Pravritta

of the Court of H. H. The Maharaja of Mysore.

Mysore (7-8-1927)

“ May God the Supreme Being be pleased ! ”

My hand begins to write this testimonial, as prompted by my mind full of eagerness to do so.

This gentleman, Sri. U. Devasikhamani Ramanujacharyar, is well-versed in **Both the Mimamsas** and has also carefully studied other Sastras and is much experienced in writing original works ; and by his high birth and excellent character and unique qualifications, is undoubtedly well-known among the **Assemblies of Vidwans.**

I have carefully read the work **Tattva-Suddhi** written by this gentleman with a view to edify all that are eager to study the **Vedanta-Sastra**, which is at present most inaccessible and incomprehensible owing to its being a combination of all **Sastras** and which is beset with all sorts of restrictions, and which can be acquired only by long service and proper training under competent and gifted Acharyas, deeply devoted to God !!!

Let all learned people know that my inner soul is highly pleased with extra-ordinary merits of

this author, who has shown his excellent skill in the analysis and treatment of the subject-matter and whose flowing and simple style in Kannada can make all readers understand his views as clearly as possible.

Moreover, this Kannada work is sure to edify all readers in several **Darsanas**, whether they know Sanskrit or not; and I believe that, in consideration of all such unique merits of this work, the **Vice-Chancellor of the University** will kindly arrange to get this monumental work published at the cost of the University itself !!! ”

**Lakshmipuram,
Mysore City.
6th September 1927.**

I have read portions of **Tattva-Suddhi** which is the first part of a Kannada work by Pandit D. Ramanujacharya on **Visishtadvaita** Philosophy. The book is well-written and the account it gives is correct and comprehensive. The Pandit aims at popularising the **Darsanas** by writing similar works on all the systems of Indian Philosophy. His aim is a laudable one and deserves encouragement.

Sd/- M. Hiriyanna,
Professor of Sanskrit,
University of Mysore.

Mysore.

6th August 1927.

I have great pleasure in testifying to the valuable service which Pandit Devasikhamani Ramanujacharya has rendered to the Kannada speaking public by publishing his "Tattvasuddhi" Part I. a comprehensive manual in Kanarese on Visishtadvaita Philosophy. The treatment of the subject is lucid though brief. Nearly three hundred topics, each connected with the other, are systematically and intelligibly expounded with cogent reasons. This is the first work of the kind ever published in Kannada. Considering the great pains he has taken in compiling the work and the expense he has incurred in publishing it, I have no hesitation in stating that the work deserves patronage far more richly than other works of the kind in the field.

Sd/ **R. Shamasastri**

Curator, Govt. Oriental Library &

Director of Archaeological

Researches in Mysore.

I cannot think of a better introduction in Kannada to the Philosophy of the Visishtadvaitic School, than Pandit Devasikhamani Ramanujacharya's valuable work Tattvasuddhi (Part I). He is himself a very learned scholar and his work is a luminous exposition of the technique as well as

the spirit of the great Acharya's system. The author has made a substantial contribution to Kannada Literature. He, therefore, deserves the best encouragement of the Kannada people for the great service he has rendered. This new work is worthy of a place in scholar's library in this country, and is also highly deserving of the patronage of the Mysore University.

Sd/- V. Subramanya Iyer,
Retired Registrar
of the University.

Mysore.
12-8-27.

Praktana Vimarsa Vichakshana Rao Bahadur R. Narasimhacharya, M. A., M. R. A. S.,	Malleswaram, Bangalore, 22-7-1927.
---	---

I have gone through portions of the manuscript of the voluminous Kannada work called **Tattva-suddhi** written by Sri. U. Vidwan Devasikhamani Ramanuja Charyar. It is an exhaustive treatise on Visishtadvaita Philosophy written in simple and lucid Kannada and dealing with every aspect of it. It is a monumental work based on thirty-six Sanskrit works which the learned author has made use of in writing it. The author has taken much pains to make the work as accurate and as complete as possible. Being the only work of its kind in Kannada, it deserves to be in the hands of every follower and student of the Visishtadvaita School of Philosophy in the Karnataka Country.

I wish every success to the erudite author and hope that this standard work on the subject, which bears ample testimony to his scholarship and power of clear exposition, will be largely patronised.

Sd/- R. Narasimbacharya,
Retired Director of Archaeology in Mysore.

Mysore (Veda-Griham)

9th September 1927.

Not only a student of Philosophy I am, but a student of Visishtadvaita Philosophy my **amour propre**. Also the author of **Tattva-Suddhi** Srimadityadi Devasikhamani Ramanujacharya is my literary acquaintance for many years; not merely is this acquaintance personal, but covers all the valuable work he has done in connection with the publication department of the Adyar Library, Madras, and his active propaganda work in Northern India, notably in such reputed Shrines, Ayodhya of Sri Rama and Brindavana of Sri Krishna. A gentleman of such reputation coupled with erudition, has done a great service to his own Kanarese Country by placing at its disposal his great acquisitions in its own vernacular, Kanarese. The value of this service is evident to the champions of vernacular literary and moral improvements for the Kanarese Country by enrichments of such literature which the author of **Tattva-Suddhi** is

contributing. No other to my mind is competent to do this service except Sri D. Ramanujacharyar equipped as he is with all the qualifications necessary for it, viz , Samskrit, Dravida and Kanarese, linguistically, Philosophy and all its appurtenances, culturally. The University of Mysore cannot bestow its attention and finances better than on encouragement and publication of such works for the edification of our Country. My heartiest recommendations go with it. I commend it strongly to the Notice of the Vice-Chancellor of the Mysore University.

Sd./ A. Govindacharya Swamin,
C. E., F. T. S., M. R. A. S., etc.,
Vidyabhushana, Vedantaratna.

ಮೈಸೂರು ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿಯವರಿಂದ ಬಂದಿರುವ
ಪತ್ರಗಳ ನಕಲು.

University of Mysore.

No 14832
Enc.

Office of the Mysore University,

Dated Mysore 7th March 1928.

From

B. M. SRIKANTIA, Esq., M. A., B. L.,

Registrar, Mysore University,

Mysore.

To

M. D Ramanujacharya, Esq.,

Purvottara Mimamsa Bhushana, Vidyanidhi,

c/o Rao Bahadur R. Narasimhachar, Esq., M. A.,

West Park Road, Malleswaram, Bangalore.

Sir,

With reference to your application dated the 12th September 1927, praying for patronage of the University for publishing your book in Kannada entitled "Tattva-Suddhi" on the Visishtadvaita Philosophy. I have the honour to state that the University Council at their meeting held on the 29th February 1928, resolved that a subvention of Rs. 350 - be paid to you under the following conditions:—

(1) That the help given by the University should be acknowledged in the Preface;

(2) that the book should be issued as one of "The Mysore University Series"; and

(3) that the University should be presented with 12 copies of the book, free of cost, when published.

I have the honour to be,

Sir,

Your most obedient servant,

(Sd) B. M. Srikantia,

Registrar.

ks.

University of Mysore.

No. 3071
Ene.

Office of the Mysore University,

Dated Mysore 31st July 1928,

From

B. M. SRIKANTIA ESQ., M.A., B.L.,

Registrar, Mysore University,

Mysore,

To

Pandit M. D. Ramanujacharaya,

Purvottara Mimamsa Bhushana Vidyanidhi,

192, Raina Vilas Agrahar, Mysore.

Dear Sir,

With reference to your letter dated the 14th June 1928, acknowledging receipt of the sum of

Rs. 350/- being the subvention granted to you by the University for your work "Tattva Suddhi", invite your attention to the conditions under which the subvention is granted (vide this office letter No. 14832 of the 7th March 1928) and request you kindly arrange to send the twelve copies to be presented to the University under the above conditions as soon as possible.

Yours faithfully,

(Sd) S. Kappanna,

for Registrar.

S.

ಶ್ರೀಃ.

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ಅಥ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ವಿಷಯಸೂಚೀ.

- ೧ ಮಂಗಳಾಚರಣಂ.
- ೨ ರಾಜಾಶೀರ್ವಾದಃ
- ೩ ಸಪ್ರಯೋಜನಂ ಸಕಾರಣಂ ಚ ಬಿರ್ಕೀರ್ತಿಗ್ರಂಥರಚನಾಪ್ರತಿಜ್ಞಾ
- ೪ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನಂ,
- ೫ ಸಮಸ್ತಬಿದಬಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವಂ
- ೬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನಂ
- ೭ ಸಮಸ್ತಪದಪ್ರಯೋಜನಂ
- ೮ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಪ್ರಯೋಜನಂ
- ೯ ಯಥೋಕ್ತತತ್ತ್ವಪರಕ್ರತೀಶಾಂ ದಶಸಿದ್ಧಿಂ
- ೧೦ ಭೇದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೧ ಅಭೇದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೨ ಘಟಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೩ ಕಾರಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೪ ಸಗುಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೫ ಶೋಧಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೬ ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೭ ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೮ ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೧೯ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪಪರಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ
- ೨೦ ಸರ್ವೋಪನಿಷದಾಂ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಂ
- ೨೧ ಮತಾಂತರೇ ಸರ್ವಶ್ರುತೀನಾಮಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ
- ೨೨ ಅದ್ವೈತಮತೇ ಸರ್ವಶ್ರುತಿನೈಯರ್ಥ್ಯಂ

- ೨೩ ದ್ವೈತಮತೇ ದ್ವೈತೇತಂಶ್ರುತಿಮೈಯರ್ಥ್ಯಂ
 ೨೪ ಸಾಂಖ್ಯಮತೇಽಪಿ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಮೈಯರ್ಥ್ಯಂ
 ೨೫ ಯೋಗಮತೇ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಸಾದಕಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ
 ೨೬ ನ್ಯಾಯಮೈಶೇಷಿಕಮತಯೋರಪಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೋ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಮೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚ
 ೨೭ ಸ್ಥೋಟವಾದಿಮೈಯಾಕರಣಮತೇ ನಾರಾಯಣಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಸಾದಕಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ
 ೨೮ ವಿನಾಶಾಂತಮತೇ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕರಣೇಶ್ವರಾದಿಪ್ರತಿಸಾದಕವಾಕ್ಯಮೈಯರ್ಥ್ಯಂ.
 ೨೯ ತಸ್ಮಾದ್ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ವೀಕಾರಾವಶ್ಯಕತಾ
 ೩೦ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸ್ಯ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಭೂಮಿತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಇತಿ ಪೀಠಿಕಾಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ.

|| ೧ ||

- ೩೧ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಭೇದೇನ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
 ೩೨ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೩೩ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅದ್ರವ್ಯೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿತತ್ಪರಿಹಾರೌ.
 ೩೪ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಈಶ್ವರೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿತತ್ಪರಿಹಾರೌ.
 ೩೫ ಅದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೩೬ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಾಸಹಿಷ್ಣುಬೌದ್ಧಮತಾಭಿಪ್ರಾಯಃ.
 ೩೭ ಬೌದ್ಧಮತಖಂಡನಂ.
 ೩೮ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಇತಿ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ.

|| ೨ ||

- ೩೯ ಬೌದ್ಧಮತೇನ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವೂರ್ವಪಕ್ಷಃ
 ೪೦ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.
 ೪೧ ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಬೌದ್ಧಮತೇನ ಭ್ರಾಂತಿತೋಪಪಾದನಂ
 ೪೨ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವನಿರಾಕರಣವೂರ್ವಪಕ್ಷಃ. ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮರ್ಥನಂ
 ೪೩ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸೇಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತತ್ವದವ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ.
 ೪೪ ಪುನರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಪ್ರಕಾಶಾಂತರೇಣ ಭ್ರಾಂತಿತೋಪಪಾದನಂ.
 ೪೫ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ

ಇತಿ ದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ತೃತೀಯಂ || ೩ ||

- ೪೬ ಷೋಧಾ ದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಃ.
 ೪೭ ಅಕರಗ್ರಂಥೇಷು ತತ್ತ್ವತ್ರಯನಿರೂಪಣಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಾಂತರೋಪಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಂ
 ೪೮ ತತ್ತ್ವತ್ರಯನಿರೂಪಣಸ್ಯೈವ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕೋಪಯೋಗಿತತ್ವತ್
 ಗ್ರಂಥೇಷು ತನ್ನಿರೂಪಣಂ.
 ೪೯ ಜಡದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೫೦ ಅಜಡದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೫೧ ಪ್ರತ್ಯಗ್ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
 ೫೨ ಸರಾಗ್ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೫೩ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋಃ ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಭಿಃ ಅನ್ಯಂ ಪ್ರತಿ
 ಸರಾಕ್ಷ್ಯಸುಷ್ಯವಿರುದ್ಧಂ.
 ೫೪ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸರಾಕ್ಷ್ಯಯೋರಿವ ಅಜಡತ್ವಸರಾಕ್ಷ್ಯಯೋಃ
 ಜಡತ್ವಸರಾಕ್ಷ್ಯಯೋಶ್ಚ ಸ ವಿರೋಧಃ.

ಇತಿ ದ್ರವ್ಯಾಣಾಂತರವಿಭಾಗಪ್ರಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಂ. || ೪ ||

- ೫೫ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೫೬ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
 ೫೭ ಪ್ರಕೃತೇರ್ನವಸ್ಯ ದಿಕ್ಸು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಉರ್ದ್ವದಿಶಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಚ
 ೫೮ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ಮುಯಾಕ್ರೃತ್ಯವಿದ್ಯಾಚೇತನಾಬೆದಾದಿಶಬ್ದ
 ವಾಚ್ಯತ್ವಂ.
 ೫೯ ಪ್ರಕೃತೇಸ್ಸಮವಿಷಮವಿಕಾರಜನಕತ್ವೈಕಸ್ವಭಾವತ್ವಂ.
 ೬೦ ಪ್ರಕೃತೇರ್ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವ ಸಚ್ಛಿದ್ರತ್ವ ಸಂಶಯಃ.
 ೬೧ ಪ್ರಕೃತೇರ್ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವಮೇವ.

ಇತಿ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣಾಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ. || ೫ ||

- ೬೨ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಚತುರ್ವಿಂಶತಶ್ಚಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಃ
 ೬೩ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಲಕ್ಷಣಂ
 ೬೪ ಮೂಲಪ್ರಕೃತೇರವಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಶ್ಚ ತ್ವಾರಃ.
 ೬೫ ಮೂಲತ್ವಲಕ್ಷಣಂ.

- ೬೬ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತ ಮಹತ್ತತ್ವಲಕ್ಷಣಮಿಂಡನಂ.
 ೬೭ ಮಹತ್ತತ್ವಸ್ಯ ಅವಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಸ್ತ್ರಯಃ
 ೬೮ ಅಹಂಕಾರತತ್ವಲಕ್ಷಣಂ
 ೬೯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತಾಹಂಕಾರತತ್ವಲಕ್ಷಣಮಿಂಡನಂ
 ೭೦ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಅರ್ಥತ್ರಯಬೋಧಕತ್ವಂ
 ೭೧ ತ್ಯಾಜ್ಯತಯೋಪದಿಷ್ಟಾದಹಂಕಾರಾದಿದಮಹಂಕಾರತತ್ವಂ ಭಿನ್ನಂ
 ೭೨ ಅಹಂಕಾರತತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಅವಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಸ್ತ್ರಯಃ
 ೭೩ ಸಾತ್ತ್ವಿಕತಾಮಸಾಹಂಕಾರಯೋಃ ಕ್ರಮೇಣ ಇಂದ್ರಿಯಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೋ
 ವಾದಾನತ್ವಂ ರಾಜಸಸ್ಯೋಭಯಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ ಚ
 ೭೪ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪ್ಯಹಂಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಕಥನಂ
 ೭೫ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪ್ಯಹಂಕಾರಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಂತರಾಣಿ
 ೭೬ ಅಹಂಕಾರತತ್ವವಿಷಯೇ ಭೋಜರಾಜಮತಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ

ಇತಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿನುಡದಹಂಕಾರನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪಃಪಠಂ ||೬||

- ೭೭ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೭೮ ಏಕದೇಶ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕೃಚಿದವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೭೯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮಿಂಡನಂ
 ೮೦ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಮೈಶೇಷಿಕಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ
 ೮೧ ತತ್ಪಂಡನಂ
 ೮೨ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯಾಂಶಕೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ
 ೮೩ ತತ್ಪಂಡನಂ
 ೮೪ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ
 ೮೫ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಭೇದೇನ ಪುನರಪಿ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ
 ೮೬ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಷೋಧಾ
 ೮೭ ಸಾಂಖ್ಯಮತಮಿಂಡನವೂರ್ವಕಂ ಮನಸೋ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯತ್ವಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ
 ೮೮ ಅಥ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯೇಷು ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಂ
 ೮೯ ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ
 ೯೦ ಪುನರ್ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ
 ೯೧ ಅಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತತ್ರೈವಿಧ್ಯಮಿಂಡನಂ

- ೯೨ ಪ್ರಾಕೃತಶ್ಲೋತ್ರಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೩ ಶ್ಲೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿವೇಕಃ
 ೯೪ ಶ್ಲೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಭೌತಿಕತ್ವನಿರಾಸಃ
 ೯೫ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೬ ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೭ ಪ್ರಾಕೃತರಸನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೮ ಪ್ರಾಕೃತಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೯ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ
 ೧೦೦ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶದ್ರವ್ಯೋಭಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ
 ೧೦೧ ಚಕ್ಷುರ್ಜ್ಞಾನಾಘ್ರಾಣಾನಾಮಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ
 ೧೦೨ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ರೂಪತದಾಶ್ರಯದ್ರವ್ಯೋಭಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ
 ೧೦೩ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ ನಾಮ ನ ಬಿಂಬಾದ್ವಸ್ತುಂತರಂ
 ೧೦೪ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಕಾರಿತ್ವಂ
 ೧೦೫ ಇಂದ್ರಿಯೇಷು ತ್ರಯಾಣಾಂ ಷಣ್ಮಾನುಷಿ ವಾ ದ್ರವ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ
 ೧೦೬ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಾಮಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯೇಷು ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ
 ೧೦೭ ಅಥಾಪ್ರಾಕೃತಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಿ
 ೧೦೮ ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಬುದ್ಧಚಕ್ಷುಷ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಾಂತರಾ
 ತತ್ಪರಿಹಾರೌ
 ೧೦೯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೧೦ ತದ್ವಿಭಾಗವೋರ್ವಕಂ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೧೧ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ
 ೧೧೨ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೧೩ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ
 ೧೧೪ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೧೫ ಪಾನೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ
 ೧೧೬ ಪಾಯುರ್ದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೧೭ ಪಾಯುರ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ
 ೧೧೮ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ

- ೧೧೯ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ
 ೧೨೦ ಅಥ ಅಪ್ರಾಕೃತಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಚಾರಃ
 ೧೨೧ ಅಥ ಅಪ್ರಾಕೃತಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಿ
 ೧೨೨ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಭಾವವಾದಿನಿರಾಕರಣಂ
 ೧೨೩ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಖ್ಯಾವಿವಾದಪರಿಹಾರಃ
 ೧೨೪ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಂ
 ೧೨೫ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೇ ಉಪಪತ್ತಿಃ
 ೧೨೬ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸ್ವತೋ ದೋಷಾಭಾವಃ
 ೧೨೭ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವಶಾದಿಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರನಿರೋಧವಿಶಾಸಯೋಸ್ತಾದತಮ್ಯಂ
 ೧೨೮ ಕೇಷಾಂಚಿನ್ಮತೇ ತತ್ತಜ್ಜೀವಾನಾಂ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯನಿಯಮವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಃ
 ೧೨೯ ವಸ್ತುತಸ್ತು ತತ್ತಜ್ಜೀವಾನಾಂ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯನಿಯಮವ್ಯವಸ್ಥೈವ
 ೧೩೦ ಆಪ್ಯಾಯಕವಿಯೋಗಸಂಯೋಗಾಭ್ಯಾಮಿಂದ್ರಿಯಶಕ್ತೀಹರ್ತೃಸಮೃದ್ಧೀ
 ೧೩೧ ಆಪ್ರಕಯಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ನಿಶ್ಚಯಂ
 ೧೩೨ ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವಾದಿಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತ
 ಖಂಡನಂ
 ೧೩೩ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯೇ ನಾನಾವಾದಿನಾಂ ನಾನಾವಿಧಾಃ ಪ್ರಲಾಪಾಃ
 ೧೩೪ ತೇಷಾಮಾಗಮಬಾಧಿತತ್ವಾದನಾದರಣೀಯತ್ವಂ

ಇತ್ಯೇಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಸಂಪ್ತಮಂ || ೭ ||

- ೧೩೫ ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೩೬ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯೇ ಸಂಗಮನಂ
 ೧೩೭ ಭೂತಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಶಾಂತತತ್ವಘೋರತ್ವ
 ಮೂಢತ್ವರೂಪಾವಸ್ಥಾಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೩೮ ಭೂತಾನಾಂ ಲಘುಭೂತಂ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ
 ೧೩೯ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪಂಚವಿಧತ್ವಂ
 ೧೪೦ ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೪೧ ತನ್ಮಾತ್ರೇಭ್ಯೋ ಭೂತಸೃಷ್ಟೌ ಸಾಂಖ್ಯಮತೋಪನ್ಯಾಸಃ
 ೧೪೨ ತತ್ಪಂಡನಂ
 ೧೪೩ ಅಥಾಕಾಶಲಕ್ಷಣಂ

- ౧౪౪ అవకాశప్రదానేన ఆకాశస్య ఊవకారకత్వం
 ౧౪౫ అన్వయస్య తిరేకాభ్యామాకాశస్య అవకాశప్రదాతృత్వస్య భిషారాతం
 ౧౪౬ తత్పరిహారః [కా
 ౧౪౭ అండబహుచర్యవకాశస్య ఆకాశాజన్యత్వేఽపి అండంతవర్త్య
 వకాశస్య ఆకాశజన్యత్వోపపత్తిః
 ౧౪౮ న్యాయాయితాద్యుక్తస్య ఆకాశనిత్యత్వస్య ఆగమబాధ్యత్వం
 ౧౪౯ ఆకాశస్య ప్రత్యక్షత్వం
 ౧౫౦ ప్రభాయా ఆకాశత్వవాదనిరాకరణం
 ౧౫౧ అరూపిణ ఆకాశస్య జక్ష్మ గ్రాహ్యత్వానుపపత్తిశంకా
 ౧౫౨ అరూపిణోఽపఖ్యాకాశస్య కాలవడ్డక్ష్మ గ్రాహ్యత్వోపపత్తిః
 ౧౫౩ పంచీకరణేనాకాశఖ్యాపి రూపవత్త్వాత్ జక్ష్మ గ్రహ్యత్వోపపత్తిః
 ౧౫౪ పంచీకరణేన వాయోదేరసి రూపవత్త్వాత్ జక్ష్మ గ్రహ్యత్వశంకా
 తత్పరిహారౌ
 ౧౫౫ అథ వాయులక్ష్మణం
 ౧౫౬ వాయోదేరప్రత్యక్షత్వవాదిన్యాయితామతబంధనం
 ౧౫౭ వాయోః స్వభావవిశేషాః
 ౧౫౮ వాయో తీతస్పర్శగుణవాద్యా యుర్వేదిమతబంధనం
 ౧౫౯ వాయోఽత్తశుధాః ఏభాగః
 ౧౬౦ ఏకస్యేవ ప్రాణస్య వృత్తిభేదాత్సంజ్ఞాభేదః
 ౧౬౧ తత్ర ప్రాణాపానాదీనాం వృత్తివిశేషప్రదర్శనం
 ౧౬౨ ప్రాణస్య తిరేరేంద్రియధారకత్వే ప్రమాణప్రదర్శనం
 ౧౬౩ స్థావరతరేరేష్వపి ప్రాణసద్భావః
 ౧౬౪ నమదంతాదిషు ప్రాణశక్తీర్మందతరవ్యాప్తిః
 ౧౬౫ ఆధాగ్నిశృష్టిః తత్ర ఏకదేవవాచినోఽగ్నిశబ్దస్య శృత్సతేదోఽ
 భూతపరత్వం
 ౧౬౬ అగ్నిం ప్రతి వాయోనిమిత్తకారణత్వాశంకా
 ౧౬౭ అగ్నిం ప్రతి వాయోరుసాదానకారణత్వసమర్థనం
 ౧౬౮ అగ్నిం ప్రతి వాఘ్నివపదార్థస్యోపసాదానకారణత్వభంగః

- ೧೬೯ ಕಾಷ್ಠಾದಿಷು ಗೂಢಸ್ಯಾಗ್ನೇರನುದ್ಧೃತರೂಪತ್ವೇಽಪಿ ಉದ್ಧೃತರೂಪಂ
ಬಾಹ್ಯಮಗ್ನಿಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ
- ೧೭೦ ವೃಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಾವಗ್ನೇರೇವಾಗ್ನೃಪಾದಾನತ್ವೇಽಪಿ ಸಮಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟೌ ವಾಯೋ
ರೇವಾಗ್ನೃಪಾದಾನತ್ವಂ
- ೧೭೧ ಅಥಾಗ್ನಿಲಕ್ಷಣಂ
- ೧೭೨ ಅಂಧಕಾರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ತೇಜೋಽಪೇಕ್ಷಾ
- ೧೭೩ ಅಂಜನವಿಶೇಷಾಸಹಕೃತಸ್ಯ ದಿವಾಭೀತಾದಿಚಕ್ಷುರ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಚಕ್ಷುಷ
ಸ್ತೇಜೋಽಪೇಕ್ಷಾ
- ೧೭೪ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ಪ್ರಚುರತರತೇಜೋಽಪೇಕ್ಷಾ
- ೧೭೫ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ಯಾಯಕತೇಜೋಭಿನ್ನತೇಜೋಽಪೇಕ್ಷಾ
- ೧೭೬ ತೇಜಸ್ವತುರ್ಧಾ ವಿಭಾಗಃ
- ೧೭೭ ದೀಪಾದಿಜ್ವಾಲಾರೂಪಸ್ಯ ಅಗ್ನೇಃ ಶೀಘ್ರವಿನಾಶಿತ್ವರೂಪಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ
- ೧೭೮ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದೀಪಜ್ವಾಲಾಯಾಃ ಸ್ಥಿರತ್ವಾಶಂಕಾ.
- ೧೭೯ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೋಪಪಾದನೇನ ದೀಪಜ್ವಾಲಾಯಾಃ
ಕ್ಷಣಿಕತ್ವದೃಢೀಕರಣಂ
- ೧೮೦ ನಿವುಣಂ ನಿರೂಪಣೇ ಜ್ವಾಲಾಭೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಂ.
- ೧೮೧ ಜ್ವಾಲಾಯಾ ಆಕಾರಣನಾಶವಾದಖಂಡನಂ.
- ೧೮೨ ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ತೇಜಃಶ್ಚತುರ್ವಿಧ್ಯಂ.
- ೧೮೩ ಪ್ರಭಾಪ್ರಭಾವದ್ರೂಪೇಣ ಪುನಸ್ತೇಜಸೋ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
- ೧೮೪ ಪ್ರಭಾಯಾಶ್ಚಿಥಿಲದೀಪಾವಯವತ್ವವಾದಖಂಡನಂ.
- ೧೮೫ ಗಂಧಾದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರಭಾಯಾ ಮೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ.
- ೧೮೬ ಪ್ರಭಾಯಾಃ ಸ್ವಾಶ್ರಯಂ ಪ್ರತ್ಯಪ್ಪಥಕ್ಸಿದ್ಧತ್ವೋಪಪಾದನಂ.
- ೧೮೭ ಕ್ಷಚಿತ್ತ್ರಭಾವಶೇಷೇ ಮೂಲಾಗ್ರಯೋರಾಷ್ಟೋಪಲಂಭಾ
ನುಪಲಂಭಯೋಃ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.
- ೧೮೮ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯನಿರೂಪಣಂ
- ೧೮೯ ತತ್ರ ಮಣ್ಯಾದೀನಾಂ ಕಾರ್ಯತಾರತಮ್ಯೇ ತತ್ತ್ವಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯಸ್ಯೈವ
ಕಾರಣತ್ವಂ.
- ೧೯೦ ಅಗ್ನೌ ದಿತೇಜಸಾಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸಾಂಸರ್ಗಿಕರೂಪವಿವೇಕಃ.

- ೧೯೧ ತೇಜಸಾಂ ಶುಕ್ಲ ರೂಪವಾದಿವೈಶೇಷಿಕಮತಸ್ಯ ವೇದವಿರುದ್ಧತ್ವಂ.
 ೧೯೨ ಮಧ್ಯಂದಿನೇ ರವಿಮಂಡಲಸ್ಯ ಶುಕ್ಲತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಭಾಸೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ
 ೧೯೩ ಅಥ ಜಲಲಕ್ಷಣಂ.
 ೧೯೪ ಜಲತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.
 ೧೯೫ ಜಲತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ
 ೧೯೬ ಪೃಥಿವೀಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೯೭ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.
 ೧೯೮ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷೇಷ್ವಪಿ ಗಂಧರೂಪರಸಾನಾಮೌಪಾಧಿಕಾವಿನಾ
 ಭೂತತ್ವಂ.
 ೧೯೯ ಪೃಥಿವ್ಯಶ್ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ
 ೨೦೦ ಮೃತ್ಯುಪಾಣಾದೀನಾಂ ವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಕಾ.
 ೨೦೧ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ
 ೨೦೨ ಅಂಧಕಾರಸ್ಯ ಪಾರ್ಥಿವದ್ರವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇತಿ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ-ಪಂಚಭೂತ-ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಮುಪ್ಪಮ||೧||

- ೨೦೩ ಉಕ್ತೇಷು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವೇಷು ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೨೦೪ ಶೈವಾನಾಂ ಷಟ್ವಿಂಶತ್ತತ್ತ್ವವಾದಃ
 ೨೦೫ ತತ್ಪಂಡನಂ
 ೨೦೬ ಕಾಲಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.
 ೨೦೭ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಾವಪಿ ಕಾಲಸದ್ಭಾವಃ
 ೨೦೮ ಕಾಲಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಿಖಿಲವಸ್ತುಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರತಿ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ
 ಸ್ವಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಾದಾನತ್ವಂ ಚ.
 ೨೦೯ ದ್ವಯೋರಪಿ ಖಂಡಮಹಾಕಾಲಯೋರ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ.
 ೨೧೦ ಕಾಲಸ್ಯ ಕ್ಷಣಲವಾದಿರೂಪೇಣ ಪರಿಣಾಮೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
 ೨೧೧ ಕಾಲಸ್ಯ ಸವಿಕಾರತ್ವಸಮರ್ಥನಂ
 ೨೧೨ ಸಾವಯವನಿರವಯವರೂಪಸರ್ವದ್ರವ್ಯಸಾಧಾರಣವಿಕಾರಲಕ್ಷಣಂ.
 ೨೧೩ ವಿಭುದ್ರವ್ಯೇಷ್ವಪಿ ವಿಕಾರಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ
 ೨೧೪ ವಿಭುದ್ರವ್ಯೇಷ್ವಪ್ಯಾಗಮಬಲಾತ್ಕಾರಣತ್ವಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ
 ೨೧೫ ಕಾಲಸ್ಯ ಷಡಿಂದ್ರಿಯವೇದ್ಯತ್ವಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ.

- ೨೧೬ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾವೈವಿಧ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ
 ೨೧೭ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಂ ನ ಪೃಥಕ್ತತ್ತ್ವತ್ವಂ.
 ೨೧೮ ಪಂಚವಿಂಶಾತಿಕ್ತತತ್ತ್ವನಿಷೇಧಕವಡನಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಾವಿಷ್ಟರಣಂ.
 ೨೧೯ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮಾನಂತ್ಯೇಷು ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಷಡ್ವಿಂಶತಿತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ
 ೨೨೦ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಸ್ವೈಕದೇಶೇನೈವ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರಂಭಕತ್ವಂ.
 ೨೨೧ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ತು ಏಕದೇಶತಃ ಕಾತ್ಸರ್ಯೇನ ವಾ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರಂಭಕತ್ವ
 ಮಿತಿಪಕ್ಷದ್ವಯಂ
 ೨೨೨ ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರ್ವಾಹಕ್ರಮಃ.
 ೨೨೩ ಅಥ ವ್ಯಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟ್ಯುಪಯೋಗಿಸಂಚೀಕರಣಂ.
 ೨೨೪ ಸಂಚೀಕರಣಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತಾ.
 ೨೨೫ ಸಂಚೀಕರಣಸ್ವರೂಪಂ.
 ೨೨೬ ಸಂಚೀಕರಣಾನಂತರಮಾಶ್ವರೇಣೈವಾಂಡಸೃಷ್ಟಿಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟೀರುದ್ರಸೃಷ್ಟಿಶ್ಚ
 ೨೨೭ ಸರ್ವೇಶ್ವರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಯೋರಂತರಾಖ್ಯಮಾಭೂಯ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರ
 ಪ್ರವರ್ತನಂ.
 ೨೨೮ ನೈಯಾಯಿಕಾಭಿಮತದಿಜ್ಞಾನುಕತತ್ತ್ವಾಂತರನಿರಾಕರಣಂ.

ಇತಿ ಕೈವಾಳಿಮತತತ್ತ್ವಾಂತರನಿರಾಕರಣ-ಕಾಲತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣ
 ಪಂಚೀಕರಣನಿರೂಪಣಂ ನಾಮ ನವಮಂ ಪ್ರಕರಣಂ. || ೯ ||

- ೨೨೯ ಅಥ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವಿಚಾರಾರಂಭಃ
 ೨೩೦ ಶರೀರಸ್ಯ ನೈಯಾಯಿಕವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ
 ೨೩೧ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದೂಷಣಂ
 ೨೩೨ ಪ್ರಾಣಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ
 ೨೩೩ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಸ್ಯ ದುರ್ಗಡತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಣಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತೃಪಪತ್ತಿಃ.
 ೨೩೪ ಶರೀರಸ್ಯಾಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಸಂಭವಾಶಂಕಾ
 ೨೩೫ ಶರೀರಸ್ಯಾಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ
 ೨೩೬ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದೂಷಣಂ
 ೨೩೭ ಘಟಾದಾ ಕಥಂಚಿದತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸರಿಹಾರೇಷು ಋದ್ಭುದಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.
 ೨೩೮ ಇಂದ್ರಿಯೈಸ್ಸಹ ಶರೀರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸುಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಸಂಭವಾದವ್ಯಾಪ್ತಿ
 ಸರಿಹಾರಾಶಂಕಾ

- ౧౩౯ శృత్సప్రదేశసంయోగసంభవాదవ్యాప్తేరపరిహార్యత్వం
 ౧౪౦ వునః ప్రకారాంతరేణ శృత్సప్రదేశసంయోగసంభవాతంకా
 ౧౪౧ ఇంద్రియాణాం కథంచీదసి శృత్సప్రదేశసంయోగసంభవో
 పపాదనం
 ౧౪౨ ద్వితీయలక్షణస్య పరిష్కారాంతరావలంబనేన టుక్తదోష
 పరిహారాతంకా
 ౧౪౩ పరిష్కృతస్యాపి లక్షణస్య స్థలాంతరే ఆతివ్యాప్త్యాదీప్రదర్శనం.
 ౧౪౪ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం.
 ౧౪౫ తస్యాపి దోషణం
 ౧౪౬ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం.
 ౧౪౭ తస్యాపి దోషణం
 ౧౪౮ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం
 ౧౪౯ తస్యాపి దోషణం
 ౧౫౦ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం
 ౧౫౧ తస్యాపి దోషణం
 ౧౫౨ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం
 ౧౫౩ తస్యాపి దోషణం
 ౧౫౪ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం.
 ౧౫౫ తస్యాపి దోషణం
 ౧౫౬ ఆథ తృతీయలక్షణదోషణం
 ౧౫౭ తృతీయలక్షణస్య పరిష్కారాంతరావలంబనం తత్పండినం జ.
 ౧౫౮ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం తత్పండినం జ.
 ౧౫౯ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం
 ౧౬౦ తస్యాపి పండినం.
 ౧౬౧ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం తత్పండినం జ.
 ౧౬౨ వునః పరిష్కారాంతరావలంబనం తత్పండినం జ.
 ఇతి న్యాయానికాద్యభిమతకరీరలక్షణక్రయపండినం
 నామ దశమం ప్రకరణం || ౧౦ ||
 ౧౬౩ ఆథ సిద్ధాంత్యభిమతశ్చుత్రిసిద్ధశరీరలక్షణకథనారంభః.

- ೨೨೪ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಸ್ಯ ಕಾರಣಪ್ರಯೋಜನ
ಶೂನ್ಯತ್ವಾಶಂಕಾ.
- ೨೨೫ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಸ್ಯ ಸಕಾರಣತ್ವ-ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೨೨೬ ತತ್ರ ಏಕೋಕ್ತ್ಯಾ ಕೋಡಿೀಕೃತ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೨೨೭ ತತ್ರ ವಿಭಜ್ಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೨೨೮ ಅಸಂಬಂಧಿಕ-ಸಸಂಬಂಧಿಕ-ಭೇದೇನ ಶಬ್ದಾನಾಂ ದ್ವೈರಾತ್ಮ್ಯಂ
- ೨೨೯ ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಾವೇವ ನಿವೇಶಃ
- ೨೩೦ ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶೌ ನಿವೇಶಕಥನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದ
ರ್ಶನಂ.
- ೨೩೧ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಘಟಕಾನಾಂ ದಳಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನನಿರೂಪಣಂ.
- ೨೩೨ ಘಟಪಟಾದೀನಾಂ ಸ್ಥಾವರಶರೀರತ್ವಸಾಮ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ
- ೨೩೩ ಘಟಪಟಾದೀನಾಂ ಶರೀರತ್ವಭಾವಭ್ರಾಂತಿನಿವಾರಣಂ.
- ೨೩೪ ಸ್ವತಕ್ಕೋಷು ಸರ್ವೇಷು ವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಚೇತನಪ್ರೇರಣಾವಶ್ಯಂಭಾವ
ನಿರ್ಬಂಧಾಭಾವಃ
- ೨೩೫ ಅನೇನ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ಆತ್ಮನಿಯಾಮೃತ್ಯುಸಿದ್ಧಿಃ
- ೨೩೬ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಫಲಿತಾಂತಕಥನವೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷ್ಯೋಷು
ಲಕ್ಷಣಸಂಗಮನಂ
- ೨೩೭ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೨೩೮ ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೨೩೯ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ರಯಫಲಿತಲಭುಭೂತಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೨೪೦ ತತೋಽಪಿ ಲಭುಭೂತಸ್ಯ ಪಂಚಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೨೪೧ ಉಕ್ತಪಂಚಪ್ರಕಾರಶರೀರಲಕ್ಷಣಪರಿಚ್ಛಾನಸ್ಯ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೨೪೨ ಜಗದ್ಭ್ರೂಹ್ಮಣೋಃ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧಪರಿಚ್ಛಾನಸ್ಯ ಪರಮ
ನಿಶ್ಚೇಯಸಸಾಧನತ್ವೇ ದಿವ್ಯಾತ್ರೇಣ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
- ೨೪೩ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.
- ೨೪೪ ಅನಿತ್ಯಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಇಚ್ಛಾಕೃತಕರ್ಮಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ

- ೨೮೫ ಕರ್ಮಕೃತಸ್ತಾಪಿ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಕೃತಕೇವಲಕರ್ಮಕೃತಭೇದೇನ
ದ್ವೈವಿದ್ಯಂ
- ೨೮೬ ಪುನರಪಿ ಜಂಗಮಾಜಂಗಮಭೇದೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ದ್ವೈವಿದ್ಯಂ
- ೨೮೭ ಜಂಗಮಾಜಂಗಮಭೇದೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ದ್ವೈವಿದ್ಯಕಥನಾನುಪಪತ್ತಿಕಾಂ.
- ೨೮೮ ತತ್ಪರಿಹಾರನಿರೂಪಣಂ
- ೨೮೯ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಭಾಷ್ಯಕಾಂಕ್ಷಾಸಂಮುತಿಃ.
- ೨೯೦ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂಮುತೇ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೨೯೧ ಜಂಗಮಶರೀರಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿದ್ಯಂ.
- ೨೯೨ ಪುನರಪಿ ಜಂಗಮಶರೀರಸ್ಯ ಯೋನಿಜಾಯೋನಿಜಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿದ್ಯಂ.
- ೨೯೩ ರೇತಸ್ಸೇಷನಿರೂಪಪಂಚಮಾಹುತ್ಯಭಾವಾತ್ ಆಯೋನಿಜಶರೀರಾಸಂಭವಾ
ಶಂಕಾ.
- ೨೯೪ ಪಂಚಮಾಹುತಿನಿಯಮಸ್ಯ ಯೋನಿಜಶರೀರಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವಂ
- ೨೯೫ ಪುನರಪಿ ಶರೀರಸ್ಯ ಜರಾಯುಜಾದಿಭೇದೇನ ಚಾತುರ್ವಿದ್ಯಂ.
- ೨೯೬ ವ್ಯಷ್ಟಿಶರೀರಾಣಾಮಾತ್ಮರಂ ಪ್ರತಿ ಸದ್ವ್ಯಾಪಕಶರೀರತ್ವಮಿತ್ಯೇಕಃ ಪಕ್ಷಃ
- ೨೯೭ ಜೀವನ್ಮೇವ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುನೋಽಪಿ ಈಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ ಅವ್ಯಾಪಕಶರೀರತ್ವ
ಮೇವೇತ್ಯಪರಃ ಪಕ್ಷಃ
- ೨೯೮ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಾಣಾಮಾತ್ಮರಂ ಪ್ರತಿ ನಿರುಪಾಧಿಕಶರೀರತ್ವಂ; ಅಚಿದ್ವ್ಯವ್ಯಸ್ಯ
ಜೀವಂ ಪ್ರತಿ ಸೋಪಾಧಿಕಶರೀರತ್ವಂ ಚ
- ೨೯೯ ಏವಂ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಕಥನವೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಥಮ
ಪರಿಚ್ಛೇದೋಪಸಂಹಾರಃ

ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಭಿರನುತರೀರಲಕ್ಷಣಪಂಚಕ-ಶರೀರಾವಾಂತರ
ವಿಭಾಗಪ್ರದರ್ಶನಂ ನಾನು ಏಕಾದಶಂ ಪ್ರಕರಣಂ || ೧೧ ||

ಇತಿ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಥಮಃ

ಓಂ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

ಶ್ರೀಃ

ಪ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾಸುಜಾಯ ನಮಃ

ಅಥ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಾ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ವಿಷಯಸೂಚೀ.

೧೦೦. ತತ್ರ ಆದೌ ಜೀವಲಕ್ಷಣಕಥನಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

೧೦೧. ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಂ.

೧೦೨. ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಂ.

೧೦೩. ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಂ.

೧೦೪. ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣಂ.

೧೦೫. ಪಂಚಮಲಕ್ಷಣಂ.

ಇತಿ ಜೀವಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ ||೧||

೧೦೬. ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಭ್ಯೋ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

೧೦೭. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ತಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಪಾದನಾರಂಭಃ.

೧೦೮. ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿಚಾರ್ವಾಕಮತೇನ ಪ್ರಥಮಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

೧೦೯. ದ್ವಿತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

೧೧೦. ತೃತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

೧೧೧. ಪ್ರಥಮಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ.

೧೧೨. ದ್ವಿತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ.

೧೧೩. ತೃತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ.

೧೧೪. ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾತ್ಮನ ಆವಶ್ಯಕತಾ.

೧೧೫. ಭೌತಿಕಧಾತುವಿಶೇಷಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಾಶಂಕಾ.

೧೧೬. ಆಶಂಕಿತಪಕ್ಷೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನೋಽಧಾರಾಂತಾಂಗೀಕಾರಃ.

೧೧೭. ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಚ್ಛಾ ನಾನಂದತ್ವಾದೇಃ
ಆನಾಯಾಸೇನ ಸಿದ್ಧಿಃ.

೧೧೮. ಚಾರ್ವಾಕೋಕ್ತಪೂರ್ವಪಕ್ಷಫಲಿತಾಂಶನಿರೂಪಣಂ.

೧೧೯. ಸಿದ್ಧಾಂತಫಲಿತಾಂಶನಿರೂಪಣಂ.

೧೨೦. ದೇಹಾತ್ಮನೋರಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಾಖ್ಯದೋಷಮೂಲಕತ್ವಾತ್
ದುರ್ಬಲತ್ವಂ.

೩೭೧. ಛೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಅದುಷ್ಟಕಾರಣಬನ್ಯತ್ವಾತ್ ಆಬಾಧಿತತ್ವಾಜ್ಞಾ
ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ.

೩೭೨. ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ದೋಷತೋಷಪಪಾದನಂ.

೩೭೩. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಾನಾಮನ್ಯತಮೇನಾಂ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮ
ಸಾಧನಸಂಧವಃ.

೩೭೪. ಸಿದ್ಧಾಂತೈಕದೇಶಮತೇ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮನಃ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮುಭಗವ್ಯುತ್ಪ
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

೩೭೫. ಸಿದ್ಧಾಂತೈಕದೇಶಿನಾಂ ಹಾರ್ದಿಕಭಾವಾಪಿಷ್ಟರಣಂ.

೩೭೬. ಛೇದಗ್ರಾಹಿತ್ವೇನಾಭಿಮತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ
ಅಛೇದಗ್ರಾಹಿತೋಷಪಪಾದನಂ.

೩೭೭. ತದರ್ಥಂ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಾರ್ಥಪರಿಷ್ಕರಣಂ.

೩೭೮. ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಪರಿಷ್ಕರಣಂ.

೩೭೯. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾತ್ಮನೋ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ.

೩೮೦. ಅನುಮಾನೇನಾಪಿ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾಸಿದ್ಧ್ಯೈಪಪಾದನಂ.

೩೮೧. ಅತಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈವ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿಸಿಗಮನಂ.

೩೮೨. ಉಕ್ತಸ್ಯೈಕದೇಶಿಮತಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಾಯ ಕೇವಲಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ
ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿಸಮರ್ಥನಂ.

೩೮೩. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಅಛೇದಸ್ಯಾಪಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತೃರ್ಧತ್ವಾಶಂಕಾ.

೩೮೪. ಅಛೇದಸ್ಯ ಕಥಂಚಿತ್ಸಂಬಂಧತ್ವಸಂಭವೇತಿತಿ
ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತೃಬೋಧ್ಯತ್ವಾಸಂಧವಃ.

೩೮೫. ಕೃಚಿತ್ತತ್ಸಂಭವೇತಿತಿ ಮಮ ದೇಹ ಇತ್ಯಾದೌ ಛೇದಸ್ಯೈವ
ಷಷ್ಠೃರ್ಧತ್ವಂ.

೩೮೬. ತಸ್ಮಾದ್ಛೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಅಛೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತೋಷಪಪತ್ತಿಃ.

೩೮೭. ಏವಮನುಮಾನೇನಾಪಿ ತಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ.

೩೮೮. ಆತ್ಮನಿದೌ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಮರಣೇಕ್ಷೋಣೀಪಸಂಹಾರಃ.

೩೮೯. ನ ಸ್ಥೂಲೋಕ್ತದಮಿತಿ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಾಭಾವಾತ್ ಸ್ಥೂಲತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ
ಬಾಧ್ಯತ್ವಕಥಂತಾಶಂಕಾ.

೩೯೦. ದುಷ್ಟಕಾರಣಬನ್ಯತ್ವಾತ್ ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯ
ಸತ್ತತ್ವಜ್ಞ ಸ್ಥೂಲತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತೋಷಪಪತ್ತಿಃ.

೩೩೧. ನಾಹಂ ಸ್ಥೂಲ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಾಸುದಯೇ
ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.
೩೩೨. ಚಾರ್ವಾಕಮತಖಂಡನೋಪಸಂಹಾರಃ.
೩೩೩. ಅಥ ಶ್ರೀಭಾಗವತೋಕ್ತಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಕ್ರಮ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೩೩೪. ವಸ್ತುತೋ ಭಿನ್ನಯೋರಪಿ ದೇಹಾತ್ಮನೋಃ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾ
ಕಾರಣಪ್ರಶ್ನಃ.
೩೩೫. ದೇಹಾತ್ಮನೋಃ ಭೇದಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕಂ ಅಭೇದಪ್ರತಿಪಾ
ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.
೩೩೬. ಆತ್ಮನೋ ದೇಹವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೋಪಪಾದನಂ.
೩೩೭. ಭಗವದ್ವಿಮುಖಾನಾಂ ಉಚ್ಚವಚಜನ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಕಾರಪ್ರಶ್ನಃ.
೩೩೮. ಸೇಂದ್ರಿಯೈರ್ಭೂತನೋಕ್ಷೈಃ ಸಂಪರಿಷ್ವಕ್ತಾನಾಮೇವ ದೇಹಾತ್
ದೇಹಾಂತರಗಮನಂ.
೩೩೯. ಸೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಾವಪಿ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಮರಣೇ
ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.
೩೪೦. ಮರಣಶರೀರಪರಿಗ್ರಹಯೋಃ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಮಿಧ್ಯಾಭೂತ
ಭೇದಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೩೪೧. ಶರೀರಸ್ಯ ಸತತಪರಿಣಾಮಿತ್ವನಿರೂಪಣಂ.
೩೪೨. ಆತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಣಾಂ ಶರೀರಪರಿಣಾಮಾನಾಂ ಸೋದಾಹರಣಂ
ದುರ್ವಿಜ್ಞಾನತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೩೪೩. ಬಾಲತ್ವಾದ್ಯವಸ್ಥಾನಾಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಗ್ರಾಹಿಸ್ತತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಯಾಃ
ಭ್ರಾಂತಿತೋಪಪಾದನಂ.
೩೪೪. ಆತ್ಮನಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯವಸ್ಥಾಸಂಬಂಧಸ್ಯ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲತೋಪಪಾದನಂ.
೩೪೫. ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಶಾರೀರಾವಸ್ಥಾಪರಿಗಣನಂ.
೩೪೬. ಸ್ವತತ್ತ್ವದ್ವ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹಸಂಯೋಗವಿಯೋಗರೂಪಸಂಸಾರ
ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.
೩೪೭. ಜನನಮರಣಯೋಃ ಮೂಢಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ತತ್ಪರಿಜ್ಞಾನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ.
೩೪೮. ಜನನಮರಣಸ್ವಭಾವತ್ವತದಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ದೇಹಾತ್ಮನೋಃ ಭೇದಸಿದ್ಧಿಃ.

೧೫೯. ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.

೧೬೦. ಉಕ್ತವಿಧದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕರಹಿತಸ್ಯ ಸಂಸಾರಾನುವೃತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೧೬೧. ಸ್ವತೋ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನಿ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮಸಾತಾ ದೇಹಗತ
ವ್ಯಾಪಾರಾರೋಪಃ

೧೬೨. ಆತ್ಮನಿ ದೇಹಧರ್ಮಾ ರೋಪಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ಅಸಿತ್ಯುತ್ಪಂ.

೧೬೩. ಉಕ್ತವಿಧಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಶ್ರೇಯಃಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ದೇಹಾತ್ಮ
ವಿವೇಕಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಸಂಪಾದನೀಯತಾ.

ಇತಿ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ
ದ್ವಿತೀಯಂ || ೨ ||

೧೬೪. ಅಥ ಜೀವಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

೧೬೫. ಇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮವಾದಫಲಿತಾಂಶನಿರೂಪಣಂ.

೧೬೬. ಆತ್ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವೇ ಅವಿವಾದನಿಯಮಾನುಸಪತ್ತಾಃ
ಇಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.

೧೬೭. ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾದಿಸಕಲಧರ್ಮೈಶಿಷ್ಟ್ವಾತ್ ಆತ್ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಾತಿ
ರಿಕ್ತತ್ವಾನಶ್ಯಕತಾ.

೧೬೮. ಸರ್ವವಿಷಯಸ್ಮೃತ್ಯೃತ್ವಾದಪಿ ಆತ್ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾನಶ್ಯಕತಾ.

೧೬೯. ಅನುಭವಕರ್ತೃರಾತ್ಮನಃ ಅನುಭವಕರಣಾದಿಂದ್ರಿಯಾತ್
ಭಿನ್ನತ್ವಾನಶ್ಯಕತಾ.

೧೭೦. ಸ್ವಪ್ನದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾದಪಿ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾನಶ್ಯಕತಾ.

೧೭೧. ಆತ್ಮನಿ ಸಾಕಲ್ಯವೈಕಲ್ಯವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕತ್ವಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟ
ವಿಷಯಕತ್ವಾದ್ವಾ ಉಪಪತ್ತಿಃ.

೧೭೨. ಅಥ ಆತ್ಮನೋ ಮನಇಂದ್ರಿಯಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

೧೭೩. ಕರಣತ್ವಾನ್ಮನಸೋಽಪಿ ಆತ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

೧೭೪. ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಪಿ ಮನಸ ಆತ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

೧೭೫. ಅಥ ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

೧೭೬. ದೇಹಾತ್ಮವಾದತುಲ್ಯತ್ವಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮವಾದವಿರೂಪನಂ.

ಇತಿ ಆತ್ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ
ತೃತೀಯಂ. || ೩ ||

೧೭೭. ಅಪವಾದುಭಯವಾದಿಸಂಪ್ರತಿವನ್ನಾಯಾ ಬುದ್ಧೀರೇವ
ಆತ್ಮತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.
೧೭೮. ಆತ್ಮಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಅಸ್ಥಿರತ್ವಾಜ್ಞ ಬುದ್ಧೀರಾತ್ಮತ್ವಾನುಸುಪತ್ತಿಃ.
೧೭೯. ಆತ್ಮಸ್ಥಿರತ್ವಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪತ್ವಾನಂಭವಃ.
೧೮೦. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾವಿಷಯೇ ಯೌಕ್ತಿಕಬಾಧಸ್ಯಾಭ್ಯಸಂಭವಃ.
೧೮೧. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೋಽಪಿ ಆತ್ಮನಃ
ಸ್ಥಿರತೋನುಪತ್ತಿಃ.
೧೮೨. ಅನುಭವಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣಾನಾಂ ಸಾಮಾನಾಂಫಿಕರಣ್ಯಾತ್ ಆತ್ಮನಃ
ಸ್ಥಿರತ್ವಮೇವ.
೧೮೩. ಆತ್ಮಾಸ್ಥಿರತ್ವವಾದಿನಾಂ ಕಾಲಾಂತರಭಾವಿಫಲೇ ವಂದೀಯತ್ವಜ್ಞಾನಾ
ಭಾವಾತ್ ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿವಿರೋಧಃ
೧೮೪. ಅನ್ಯದೀಯಫಲಾರ್ಥಮಪಿ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಾಂತಂಕಾ.
೧೮೫. ತನ್ನಿರಾಕರಣಂ.
೧೮೬. ಅನುಭವಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣಾನಾಂ ವೈಯಥಿಕರಣ್ಯಸಂಭವತದಾತ್ಮನಃ
ಅಸ್ಥಿರತ್ವಾಂತಂಕಾ
೧೮೭. ಅನುಭವಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣಾನಾಂ ವೈಯಥಿಕರಣ್ಯೇ ಕಾರಣಸದೃಶತ್ವಾಂತಸ್ಯ
ವಿರುದ್ಧದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವಂ.
೧೮೮. ಬೌದ್ಧಮತೇ ಜ್ಞಾನಸಂತಾನೈಕ್ಯಸ್ಯ ದುರ್ವಚತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.
೧೮೯. ಸಾಂಸ್ಥಯವಿನಾಶಪಕ್ಷೇ ಸಂತಾನೈಕ್ಯಸ್ಯ ಸುವಚತ್ವಂ.
೧೯೦. ನಿರಸ್ಥಯವಿನಾಶಪಕ್ಷೇ ಸಂತಾನೈಕ್ಯಸ್ಯ ದುರ್ವಚತ್ವೋಪಪಾದನಂ.
೧೯೧. ಪೂರ್ವೋತ್ತರಭಾವಾಪನ್ನಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಂತಾನೈಕ್ಯ
ರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.
೧೯೨. ಪೂರ್ವೋತ್ತರಭಾವಾಪನ್ನೈಕದೇಶವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯಸ್ಯಾನ್ಯೇಕ
ಸಂತಾನರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.
೧೯೩. ಸರಸ್ವರಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾಪನ್ನಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ
ಏಕಸಂತಾನರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.
೧೯೪. ಅತಃವ ಚಿತ್ತವಿಜ್ಞಾನಾಲಯವಿಜ್ಞಾನಕಲ್ಪನಾಯಾ ಅಸಿ
ಸಿರಸ್ತತ್ತ್ವಂ.

೩೯೫. ಉಕ್ತೈರೇವ ದೂಷಣೈರೋಗಾಚಾರಮತಸ್ತ್ಯಾಪಿ ನಿರಾಕರಣಸಿದ್ಧಿಃ.

೩೯೬. ಪ್ರಕಟಬೌದ್ಧ ಮತನಿರಾಸೇಸ್ಥವ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧ ಮತನಿರಾಸಸ್ತ್ಯಾಪಿ
ಸಿದ್ಧಿಃ.

೩೯೭. ಕೇವಲಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆತ್ಮತ್ವಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೪೦೦. ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧಾನಾಂ ಮತಸ್ಯ ಪ್ರಕಟಬೌದ್ಧ ಮತಸಾಮ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ
ಶಂಕಾಪರಿಹಾರಃ.

೩೯೯. ಆತ್ಮನಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಂ.

೪೦೦. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆಶ್ರಯಾಪೇಕ್ಷಾ ನೈಯತ್ಯಂ.

೪೦೧. ಅಂತಃಕರಣೇ ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ಯ ಆತ್ಮನ್ಯಾರೋಪ
ಸಂಭವಾಶಂಕಾ

೪೦೨. ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಾಪತ್ತೌ ತದಸಂಭವಃ.

೪೦೩. ಕಾರಣಾನವಸ್ಥಾಯಾ ಅದೋಷತ್ವಾಶಂಕಾ

೪೦೪. ಕಾರಣಾನವಸ್ಥಾಯಾ ಅದೋಷತ್ವೇ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಅನಾದಿತ್ವಾಸು
ಪಪತ್ತಿಃ

೪೦೫. ತಥಾ ಅಧಿಷ್ಠಾನಸ್ತ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯತ್ವಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೪೦೬. ಅಂತಃಕೋ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಮತವತ್ ಶೂನ್ಯವಾದಾಪತ್ತಿಃ.

೪೦೭. ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತೌ ಅಂತಃಕರಣೇ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತ್ಯುಪಪಾದನಂ.

೪೦೮. ಅಥವಾ ಚಿತ್ಸಂಪರ್ಕಾದಂತಃಕರಣೇ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತ್ಯುಪಪಾದನಂ.

೪೦೯. ಅಥವಾ ಚಿದಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಾದಂತಃಕರಣೇ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ
ಭ್ರಾಂತ್ಯುಪಪಾದನಂ.

೪೧೦. ಉಕ್ತಪಕ್ಷತ್ರಯೇಽಪಿ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಸು ಸಂಗಾಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೪೧೧. ಸಾಂಖ್ಯೈಸ್ಸಂಖ್ಯಮುಪೇಯುಷಾಂ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧಾನಾಂ
ಹಾರ್ದಭಾವಾವಿಷ್ಟರಣಂ.

೪೧೨. ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ವೀಕಾರೇ ಆತ್ಮನಃ ಅಂತಃಕರಣೇ
ಪ್ರತಿಫಲನಾಸಂಭವಃ.

೪೧೩. ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ವೀಕಾರೇ ಷಷ್ಟೀ
ತತ್ಪುರುಷಪಕ್ಷೇ ಚೈತನ್ಯಸೈವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ.

೪೧೪. ಅರೋಪಿತಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽಪಿ ಅನಾರೋಪಿತಚೈತನ್ಯಸ್ಯ
ಸತ್ಯತ್ವಾಶಂಕಾನಿರಾಕರಣಂ.

೪೧೫. ಸಪ್ತಸೂತತ್ವರುಷಪಕ್ಷೇ ಚೈತನ್ಯೇ ಅಂತಃಕರಣಾಶ್ರಯತ್ವಭ್ರಮ
ಸಂಭವೇಽಪಿ ಅಂತಃಕರಣೇ ಚ್ಛಾತ್ರತ್ವಭ್ರಮಾಸಿದ್ಧಿಃ.
೪೧೬. ಚೈತನ್ಯೇ ಅಂತಃಕರಣತಾದಾತ್ಮ್ಯರೋಪಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಅಂತಃಕರಣೇ
ಚ್ಛಾತ್ರತ್ವಭ್ರಮಾಸಿದ್ಧಿಃ.
೪೧೭. ಜಿತಿ ವಾಸ್ತವಚ್ಛಾತ್ರತ್ವಭಾವಾತ್ ಚಿತ್ಸಂಪರ್ಕೇಣಾಪಿ ಅಂತಃಕರಣೇ
ಚ್ಛಾತ್ರತ್ವಭ್ರಮಾಸಂಭವಃ.
೪೧೮. ಚಿದಂತಃಕರಣಯೋಃ ಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವಸಂಬಂಧಾರೋಪಾಶಂಕಾ.
೪೧೯. ಸಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್ ಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಥಾಪ್ಯಾಪತ್ತಾನ್ವಿ
ಲುಕ್ತಾಶಂಕಾನಿರಾಕರಣಂ.
೪೨೦. ಚ್ಛಾತ್ರೇ ಅಂತಃಕರಣೇ ಚ ಧರ್ಮಭಿನ್ನತ್ವಧರ್ಮಭಿನ್ನತ್ವಾಗ್ರಹಣಯೋರೇವ
ನಿಯಾಮಕತ್ವಾಶಂಕಾ.
೪೨೧. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶೇ ಚ್ಛಾತ್ರೇ ಧರ್ಮಭೇದಾಗ್ರಹಣಾಸುಪಪತ್ತಿಃ ಸವಿಶೇಷತ್ವ
ಪ್ರಸಂಗೋ ವಾ.
೪೨೨. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಇತರವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಚ
ಸ್ಯಾಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ.
೪೨೩. ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಇತರವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ, ಅಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಇತರಾಭಿ
ವ್ಯಂಜಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ತಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಂ ವ್ಯಂಗ್ಯವ್ಯಂಜಕ
ಭಾವಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.
೪೨೪. ವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವೇ ಚಾತ್ಮನೋಽನನುಭೂತಿತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ.
೪೨೫. ಆತ್ಮನೋ ಚ್ಛಾತ್ರನಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನೋಪಸಂಹಾರಃ.
೪೨೬. ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಸಮರ್ಥನಾರಂಭಃ, ತತ್ರಪ್ರಥಮಂ ಮಾಯಿನಾಂ
ಚ್ಛಾತ್ರಸ್ವಾತಿತ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೪೨೭. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭೇದಾದಹಂಕಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥತ್ರಯವಾಚಕತ್ವಸ್ಮಾರಣಂ.
೪೨೮. ಅಹಮರ್ಥಾನಾತ್ಮತ್ವಪ್ರಲಾಪಸ್ಯ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾರ್ಥಭೇದಾ
ಪರಿಚ್ಛಾನ್ನನಿಬಂಧನತ್ವಂ.
೪೨೯. ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅನಾತ್ಮತ್ವೇಽಪಿ ಚ್ಛಾತ್ರಾರಯಮರ್ಥಸ್ಯ ಆತ್ಮತ್ವೇ ನ
ಕಿಂಚಿದ್ಬಾಧಕಂ.
೪೩೦. ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಯುಕ್ತಿಸಂಗ್ರಹಃ, ತತ್ರ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತ್ಮದಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.

೪೫೧. ಅಹಂತ್ವಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪ್ತೌ
ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.
೪೫೨. ನೋಕ್ಷೇಚ್ಛಾಪತ್ವಾದಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.
೪೫೩. ಮುಕ್ತ-ಬ್ರಹ್ಮ-ಮುಮುಕ್ಷುಣಾಂ ವ್ಯಸಾರಾದಪಿ
ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.
೪೫೪. ಸುಪೋತ್ತಿತಿತಸ್ಯ ಸುಪೋತ್ತಿಹಮಿತಿಪರಾಮರ್ಶಾತ್
ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.
೪೫೫. ಸುಷುಪ್ತಾವಸಿ ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯಾನುವೃತ್ತತ್ವೇ ಮಾಮಪ್ಯಯಂ ನ
ಜ್ಞಾತವಾನಿತಿ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನಾನುಪಪತ್ತಾಶಂಕಾ
೪೫೬. ಉಕ್ತಪ್ರತಿಸಂಧಾನಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಕತ್ವಾತ್ ಮುಷುಪ್ತೌ
ಅಹಮರ್ಥಾನುಭವಾನುಪಪಾದಕತ್ವಂ
೪೫೭. ಸ್ವಾಪಸ್ವಾಕ್ವಾಲಿಕನಿಜಕ್ರಿಯಾಸ್ವರಣಾತ್ ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ಥಿರತ್ವಂ.
೪೫೮. ಅನುಮಾನೇನಾತ್ಮನೋಽಹಂಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವಾಭಾವಾಶಂಕಾ.
೪೫೯. ಉಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಧಿತತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ
೪೬೦. ಉಕ್ತಹೇತೂನಾಮಸಾಧಾರಣಾನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಾದಪದ್ಧೇತುತ್ವೇನ
ಅಸಾಧಕತ್ವಂ.
೪೬೧. ಆತ ಏವೋಕ್ತಾನಾಂ ಹೇತೂನಾಂ ಆತ್ಮನಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾಭಾವ
ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವಾಸಾಧಕತ್ವಂ.
೪೬೨. ಅನುಮಾನಾಂತರೇಣ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾದೀನಾಮಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವಾಶಂಕಾ
ನಿರಾಕರಣಂ.
೪೬೩. ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇನ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾದೀನಾಮಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವಾ
ಪಾದನಂ.
೪೬೪. ತತ್ರೇಷಾವತೌ ಸ್ವಾಜ್ಞಾನಾವಿಷ್ಕರಣಾಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೪೬೫. ಆತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವೇ ಸೂತ್ರಕಾರಸಮ್ಮತಿಃ.
೪೬೬. ಪರಮವುರುಷಾಯತ್ತಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಚ ಬೇವಸ್ಸೈವ.
೪೬೭. ಬೇವನಿಷ್ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಾಭೀನತ್ವೇ ತಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯ
ನೈರ್ಘೋಷಾಪತ್ಯಾಶಂಕಾ.
೪೬೮. ಬೇವಗತಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಕಾಲಾದಿವತ್ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸಾಧಾರಣ
ಕಾರಣತ್ವಾತ್ ನೋಕ್ತದೋಷಾಪತ್ತಿಃ.

೪೯೮. ಜೀವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾನ್ಯುಸಂಗಮೇ ವಿಧಿನಿಷೇಧರೂಪಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಂ.

೪೯೯೦. ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಪರಮಪುರುಷಾಯತ್ತತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇತಿ ಆತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನತ್ವಾದಿಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಂ

೪೯೯೧. ಅಥ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿಸಮರ್ಥನಾರಂಭಃ.

೪೯೯೨. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದೌ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೪೯೯೩. ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ನಾನ್ಯಂ ಪ್ರತಿ.

೪೯೯೪. ಅಣುತ್ವಾದಿಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರೇಣ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಪತ್ತಾ ನೈಶಂಕಾ.

೪೯೯೫. ಅಣುತ್ವಾದೀನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರೇಣಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ.

೪೯೯೬. ಏಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನ್ವಸುಕೂಲತ್ವವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ.

೪೯೯೭. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನ್ವದಿವಿಷಯೇ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತಭೇದನಿರೂಪಣಂ.

೪೯೯೮. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ಸ್ವರೂಪಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವತ್ ಸ್ವಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವರೂಪವಿಷಯಿತ್ವಾಪತ್ತಾ ನೈಶಂಕಾ.

೪೯೯೯. ಸ್ವಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಪೃಥಗ್ನಿಧಧರ್ಮಭಿನ್ನಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೇ ಪರೈವಸಾನಾತ್ ಉಕ್ತಾಶಂಕಾನಿರಾಕರಣಂ.

೪೯೯೦. ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ಅಣುತ್ವಾದಿಸಮಸ್ತಾಕಾರಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇನ ಆತ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ಕಾರಸಿದ್ಧಿಃ.

೪೯೯೧. ಜೀವಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವ-ಪ್ರಮೇಯತ್ವ-ಪ್ರಮಾಣತ್ವ-ರೂಪಧರ್ಮತ್ರಯಸಂಭವಃ.

೪೯೯೨. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವ-ಪ್ರಮೇಯತ್ವರೂಪಧರ್ಮದ್ವಯಮಾತ್ರಸಂಭವಃ.

೪೯೯೩. ಘಟಾದೀನಾಂ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಮಾತ್ರಸಂಭವಃ.

೪೯೯೪. ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಸಮ್ಮತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೪೯೯೫. ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾನಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ತದನುಪಪತ್ತಿಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

೪೯೯೬. ಜೀವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೪೬೩. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಸಂಭವಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೪೬೪. ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯಜ್ಞಮಿತಿ ತೃತ್ತೀರೀಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾ ಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೪೬೫. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಾನುಸಪತ್ತಿವೂರ್ವಪಕ್ಷೇಪಸಂಹಾರಃ.
೪೬೬. ಸ್ಪಷ್ಟತರಪ್ರಶೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಾತ್ ಜೀವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.
೪೬೭. ಪ್ರಭಾಶ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ದೀಪಸ್ಯ ತೇಜಸ್ತ್ವವತ್ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯಸ್ಯಾ ವ್ಯಾತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.
೪೬೮. ಆತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮ ಏವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.
೪೬೯. ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಬೋಧಕಪ್ರಮಾಣಾನುಗ್ರಾಹಕ ಯುಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೪೭೦. ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವೇತರವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾಸಂಭವಃ.
೪೭೧. ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ವಾಕ್ಯಕಾರೇಣ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮ ಏವ ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ನಮಿತಿಪರಾಮರ್ಶಸ್ವಾರಸ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ.
೪೭೨. ಉಕ್ತಪರಾಮರ್ಶೇ ಸ್ಮರಣಮಾಣಸುಖಸ್ಯ ಸ್ವಾಪಕಾಲಿಕತ್ವಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ
೪೭೩. ಸ್ವಾಪಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣತ್ವೇಽಪಿ ಸುಖತ್ವಸ್ಯಾತ್ಮವೃತ್ತಿತ್ವಮೇವ.
೪೭೪. ಸಮಂಬಂಧಿಕೇಽರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಸಂಬಂಧಿಕೇ ಆತ್ಮನಿ ಪ್ರವೃತ್ತೌನುಸಪತ್ತಾಶಂಕಾ.
೪೭೫. ಕರ್ಮಕರ್ತೃಸಂಬಂಧಿಜ್ಞಾನತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಪದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರೋಪ ಯೋಗಿತ್ವಂ ನ ತು ಜ್ಞಾನಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ.
೪೭೬. ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ವ್ಯವಹಾರಾನುಗುಣೋ ನಿರಪೇಕ್ಷಹೇತುತ್ವಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ.
೪೭೭. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವಮೇವ ವಿಷಯಾಶ್ರಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಂ ನ ತು ಜ್ಞಾನತ್ವಮಾತ್ರಂ.
೪೭೮. ವಿಷಯಾಶ್ರಯಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ ಮತಾತ್ ಅಸ್ಮತ್ಕೃತಸ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ.
೪೭೯. ಆತ್ಮನೋ ನಿತ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.
೪೮೦. ಯುಕ್ತೀಬಲಾದವ್ಯಾತ್ಮನೋಽಣುತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.
೪೮೧. ಆತ್ಮನಃ ಶರೀರಸಮಪರಿಮಾಣತ್ವಾನುಸಪತ್ತಿಃ.

೪೮೬. ಏಭುತ್ವಪಕ್ಷೇ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷೇ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.
೪೮೭. ಶರೀರೇಣ ಸಹ ಆತ್ಮನೋ ಗಮನಾಗಮನಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ
ಲಾಘವಾದ್ವಿಭುತ್ವಕಲ್ಪನಾಶಂಕಾ.
೪೮೮. ಶ್ರುತಿವಶಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಶಾಚ್ಚ ಗಮನಾಗಮನಕಲ್ಪನೇಽಪಿ ಗೌರವದೋಷಾ
ಭಾವಃ.
೪೮೯. ಆತ್ಮನಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾಪರಿಹಾರಃ.
೪೯೦. ಜೀವಸ್ಯಾಣುತ್ಪೇಽಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ತ್ರೇಧಾ ಉಪಪತ್ತಿ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೪೯೧. ಏಕದೇಶಸ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಯಾವಚ್ಛೇರ
ದೇಶೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಂ.
೪೯೨. ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಸೂತ್ರಕಾರಸಮ್ಮತಿಃ.
೪೯೩. ಏವಮಾತ್ಮನೋಽಣುತ್ವಸ್ಯಾಪನಾದೇವ ದೇಹಸಮಾಸಪರಿಮಾಣಿತ್ವ
ನಿರಾಕರಣಸಿದ್ಧಿಃ.
೪೯೪. ಈದೃಶಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.
೪೯೫. ಏವಂ ಜೀವಬಹುತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಜೀವಾದ್ವೈತದೋಧಕಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ
ಪ್ರಕಾರಾದ್ವೈತಪರತ್ವಂ.
೪೯೬. ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದೇ ಸತ್ಯೈಕೈಕೈವ್ಯವಹಾರೇ ನಿಯಾಮಕಾಃ ಕಾರಣವಿಶೇಷಾಃ.
೪೯೭. ಬದ್ಧಮುಕ್ತೋಭಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಮುಕ್ತೌ
ಸ್ವರೂಪತಸ್ವಭಾವತಶ್ಚ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಮತ್ಯಂತಸಾದೃಶ್ಯಂ.
೪೯೮. ಜೀವಭೇದನಿಷೇಧಕವಚನಾನಾಂ ದೇವತ್ವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಭೇದನಿಷೇಧ
ಕತ್ವಮೇವ ಸ ತು ಜೀವವ್ಯಕ್ತಿಭೇದನಿಷೇಧಕತ್ವಂ.
೪೯೯. ಛೇದಸಾಮಾನ್ಯನಿಷೇಧಕಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಂಠೋಕ್ತಭೇದವಿಶೇಷನಿಷೇಧಕ
ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈಕವಾಕ್ಯತ್ವಂ.
೫೦೦. ನಿರ್ವಿಶೇಷೈಕಾತ್ಮವಾದಿನಾಂ ಬದ್ಧಮುಕ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ.
೫೦೧. ಜೀವಾಧಿಕಭೇದವಾದಿಭಾಸ್ಕರಮತೇಽಪಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷವ್ಯವಸ್ಥಾ
ನುಪಪತ್ತಿಃ.
೫೦೨. ಸ್ವಾಭಾವಿಕಭೇದಾಭೇದವಾದಿಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತೇಽಪಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷ
ವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

೫೦೩. ಏತಿಷ್ಠಾದ್ವೈತಮತೇ ತು ಬಂಧನೋಕ್ತ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಯಾಃ ಸಾಮಂಜಸ್ಯೇ
ನೋಪಪತ್ತಿಃ.

೫೦೪. ಈದೃಶಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಸ್ವತಸ್ಸುಖಿತ್ವಂ.

ಇತಿ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ ||೫||

೫೦೫. ಅಥ ಜೀವವಿಭಾಗಃ.

೫೦೬. ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಜೀತನಸದ್ಭಾವಕಥಂತಾಶಂಕಾ.

೫೦೭. ಕೇಷಾಂ ಚಿದಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತೇನ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಸದ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಂ

೫೦೮. ಅಸ್ಯೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತೇನ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಸದ್ಭಾವಸಿರಾಕರಣಂ

೫೦೯. ಅವಿರುದ್ಧಯೋರಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ಕಾಲವಿಪ್ರಕರ್ಷವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೋಪಪಾದನಂ,

೫೧೦. ಸರ್ವಕಾಲವರ್ತಿನ ಆತ್ಮನ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣತ್ವಂ.

೫೧೧. ಜೀವಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧಾವಿರುದ್ಧತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

೫೧೨. ಏತೇಷಣವತಿ ಏತಿಷ್ಠಾಭಾವಸ್ಯ ಏತೇಷಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತತಯಾ ಬೇವೇ
ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧೋಪಪತ್ತಿಃ.

೫೧೩. ಈಶ್ವರನಿಗ್ರಹವಿಶೇಷವಿಷಯಾಣಾಂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿತ್ವೋಪಪತ್ತ್ಯಾ
ಶಂಕಾ.

೫೧೪. ತಾದೃಶಸ್ಯ ಈಶ್ವರನಿಗ್ರಹವಿಶೇಷಸ್ಯ ಅಸಂಭವಾತ್ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ
ಸದ್ಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

೫೧೫. ಇಯತಾಽಪಿ ಕಾಲೇನ ಅಲಬ್ಧಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಾನಾಂ ಭಾವಿಕಾಲೇಽಪಿ
ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಭವಶ್ರದ್ಧಾರಹಿತಾನಾಂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿತ್ವೋಪ
ಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ

೫೧೬. ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಸದ್ಭಾವಾ
ನುಪಪತ್ತಿಃ.

೫೧೭. ನಿತ್ಯಸಂಸಾರ್ಯಸಂಭವೇ ಕಾಲವಿಶೇಷೇ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಒಗತ್ಕಾರಣತ್ವ
ಹಾನ್ಯಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ

೫೧೮. ವೈರಾಗ್ಯಜನನಾರ್ಥಂ ಘಟೀಯಂತ್ರದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ
ದುರವಸ್ಥಾವರ್ಣನಂ.

೫೧೯. ಪುಣ್ಯವತಮಾರೋಹಾವರೋಹಕ್ರಮಃ.

೫೨೦. ಪಾಪಿನಾಂ ನಾರಕದುಃಖಾನುಭವಸೂಚನಂ.
೫೨೧. ಅಸಂಸಾರಿಚೇತನಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಚ.
೫೨೨. ಸ್ವರೂಪತೋ ಗುಣತೋ ವಿಭೂತಿಶ್ಚ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾತ್
ನಿತ್ಯವತ್ ಮುಕ್ತವಜ್ಜ ಸಂಸಾರಿಣಾಮಪ್ಯಾನಂತ್ಯಂ.
೫೨೩. ಬದ್ಧಮುಕ್ತನಿತ್ಯಾನಾಮಾನಂತ್ಯೇ ತುಲೈ ತ್ರಿಪಾದ್ವಿಭೂತಿಸ್ಥಾನಾ
ಮಾಧಿಕೃತಧಂತಾಪ್ರಶ್ನಃ.
೫೨೪. ಆನಂತ್ಯೇ ತುಲೈಽಪಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಮುಪೇನ ತ್ರಿಪಾದ್ವಿಭೂತಿಸ್ಥಾನಾಮಾ
ಧಿಕೃಣೀಪಪಾದನಂ.
೫೨೫. ನಿತ್ಯಸೂರಿಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಪಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ
೫೨೬. ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣೇನ ನಿತ್ಯಸೂರಿಣಾಂ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾಶಂಕಾ.
೫೨೭. ಉಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಮಾನಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯಸೂರಿ
ಣಾಂ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾನುಸಪತ್ತಿಃ.
೫೨೮. ನಿತ್ಯಸೂರಿಣಾಂ ವೈವಿಧ್ಯಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವದಾ ಭಗವದ್ವಾಸ್ಯ
ಮಹಾರಸಾನುಭವಧುರಂಧರತ್ವಸೂಚನಂ.
೫೨೯. ನಿತ್ಯಸೂರಾನ್ಯಂದಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಮುಕ್ತಾನಂದಸ್ಯ ಸ್ಥಾನತ್ವಾಶಂಕಾ.
೫೩೦. ನಿತ್ಯೇಷು ಮುಕ್ತೇಷು ಚ ಈಶ್ವರಪ್ರೀತೇಷ್ಟುಲ್ಯತ್ತಾತ್ ನ ತೇಷಾ
ಮಾನಂದತಾರತಮ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಿಃ.
೫೩೧. ಸುಷುಪ್ತಾವಿವ ಪ್ರಳಯೇ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಚ್ಛಾನಶೂನ್ಯತ್ವಾ
ಶಂಕಾ.
೫೩೨. ಸದಾದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವಶ್ರುತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಕದಾಚಿದಪಿ
ಚ್ಛಾನವಿಲೋಪಾಸಂಭವಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೫೩೩. ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇನಾವಗತಯೋಃ ಭಕ್ತಿಪ್ರಪತ್ಯೋಃ ಪ್ರಥಮಂ
ಭಕ್ತಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.
೫೩೪. ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರಭಕ್ತಿವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಚ್ಛಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣತ್ವ
ವಾದನಿರಾಸಃ.
೫೩೫. ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತಮುಪೇನೋಪಪಾದನಂ.
೫೩೬. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಾಜ್ಞ ಚ್ಛಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷ
ಸಾಧನತ್ವಾಸಂಭವಃ.

೫೩೬. ಏತೇನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾ ಸಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವವಾದಸಿರಾಸ
ಸಿದ್ಧಿಃ.

೫೩೭. ಉಕ್ತವಿಧಾಯಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಭಕ್ತೀವೈವಿಧ್ಯಂ.

೫೩೮. ಉಕ್ತವಿದ್ಯಾಸು ಅಸ್ಯತಮವಿದ್ಯಾಸಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಕ್ರಮ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೫೩೯. ಉಕ್ತವಿಧಾಯಾಂ ಭಕ್ತೌ ಸ್ವರೂಪವಿರುದ್ಧತ್ವಜ್ಞಾನವತಃ
ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಭೂತಪ್ರಸತ್ತಿಸ್ವರೂಪಸಿರೂಪಣಂ.

೫೪೦. ಪ್ರಪತ್ತೀರುಪಾಯತ್ವಸದ್ಭಾವಾನದ್ಭಾವಬೋಧಕವಚನಾನಾಂ
ವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಭಾವಃ.

೫೪೧. ದೇಶವಿಶೇಷೇ ಪರಮವುರುಷಚರಣಾರವಿಂದಕೈಂಕರ್ಯಸ್ಯೈವ
ಪರಮವುರುಪಾರ್ಥತ್ವಂ

೫೪೨. ವಿರೋಧಿನಿವೃತ್ತಾನ್ವಾದಿನಾಂ ಸಾಯುಜ್ಯಾಂತಾನಾಂ ಸಪ್ತಾನಾಂ
ಕೈಂಕರ್ಯವೂರ್ವಭಾವಿತ್ವನಿಯಮಃ.

೫೪೩. ಸಾಯುಜ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾನಗುಣಕತ್ವಪರತ್ವಂ ನ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಜೀವಸ್ಯ
ಲಯಪ್ರತಿವಾದಕತ್ವಂ.

೫೪೪. ಜೀವಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ವಸ್ತುಂತರೇ ವಸ್ತುಂತರಸ್ಯ ಲಯಾನಂಭವಾಚ್ಛ
ನ ಸಾಯುಜ್ಯಸ್ಯ ಲಯರೂಪತ್ವಂ.

೫೪೫. ಕೈಂಕರ್ಯಸ್ಯ ದುಃಖರೂಪತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಾವುರುಪಾರ್ಥತ್ವ
ಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

೫೪೬. ಸ್ವಾತ್ಮಾನುಭವರೂಪಸ್ಯ ಕೈವಲ್ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ವುರುಪಾರ್ಥಾ
ಭಾಸತ್ವಂ ಚ.

ಇತಿ ಜೀವನಿಷಯಕಪ್ರಕೀರ್ಣಕವಿಚಾರನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ
ಷಷ್ಠಂ ||೬||

ಇತಿ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದೋ ದ್ವಿತೀಯಃ.

ಓಂ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ಅಥ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಾ ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ವಿಷಯಸೂಚೀ.

೫೪೮. ತತ್ರಾದೌ ಈಶ್ವರನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

೫೪೯. ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೦. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೧. ತೃತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೨. ಚತುರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೩. ಪಂಚಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೪. ಷಷ್ಠಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೫. ಸಪ್ತಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೬. ಅಷ್ಟಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೭. ನವಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೮. ದಶಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೫೯. ಏಕಾದಶಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

೫೬೦. ದ್ವಾದಶಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಇತಿ ಈಶ್ವರಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ ॥೧॥

೫೬೧. ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯಸಮುದಾಯಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತೋಕ್ತೇಃ

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಾಮ್ಯವಾದಿಶಂಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವಂ. [ಸಾರ್ಥಕ್ಯಂ.

೫೬೨. ಸತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಶಂಕಿತದೋಷವ್ಯಾವೃತ್ತಿಫಲಕತಯಾ ಖಿಶೇಷಣ

ಇತಿ ಈಶ್ವರಲಕ್ಷಣಪರಿಶಿಷ್ಟನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ॥೨॥

೫೬೩. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಾಮ್ಯಾಶಂಕಾ.

೫೬೪. ತನ್ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಮಾಶ್ವರಸ್ಯ ಏಕತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

೫೬೫. ಅತಃ ಏವ ಲಕ್ಷಾಂತೈಃ ಈಶ್ವರಕೋಟ್ಯಂತರ್ಭಾವಪಕ್ಷಸ್ಯಾವೈದಿಕತ್ವಂ.

೫೬೬. ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಈಶ್ವರಭಿನ್ನತ್ವಾಶಂಕಾ.

೫೬೭. ತನ್ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಮಾಶ್ವರಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

೫೬೮. ನಾರಾಯಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ನಿರತಿಶಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬ್ರಹ್ಮಣತ್ವಭಾವಃ

೫೬೯. ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗತಾನಾಂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಶಿವಶಂಭವಾದಿನಾಮುಪಿ

ನಾರಾಯಣ ಏವ ಪರೈವಸಾಯಿತ್ವಂ.

[ಸಿರಾಸಃ.

೫೭೦. ಕಲ್ಪಭೇದೇನಾಂಡಭೇದೇನ ವಾ ಬಹುನಾಂ ಕಾರಣತ್ವಸಂಭವಾಶಂಕಾ

೫೭೧. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೀನಾಮುಪಿ ನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿಸಂಭವಃ.

೫೭೨. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೀನಾಮಿವ ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯತ್ವಾದಿಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕಾರಣತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಾಶಂಕಾ.

೫೭೩. ವಿಷ್ಣೋಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯತ್ವಾದೇರಿಚ್ಛಾಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವೇನ ಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಾರಣತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

೫೭೪. ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಪರತ್ವೋಪಪಾದಕಃ ಪ್ರಶೋತ್ತರಸಂವಾದಃ.

೫೭೫. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಾಮ್ಯಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ.

೫೭೬. ತ್ರಿಮೂರ್ತ್ಯೈಕೈಕಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ.

೫೭೭. ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ತ್ರಿಮೂರ್ತುಕ್ತೀರ್ಣತ್ವಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ.

೫೭೮. ನಾರಾಯಣಭಿನ್ನಸ್ಯೈವ ಪರತ್ವಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ.

೫೭೯. ಅನೂದಿತಪಕ್ಷಜತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾಪಿ ಅವೈದಿಕತ್ವೇನ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಪರತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಇತಿ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ಪರತ್ವನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ

ತೃತೀಯಂ ||೩||

೫೮೦. ಸರ್ವೇಷ್ಟಪಿ ವಸ್ತುಷು ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತಯಾ ವೃತ್ತಿಃ.

೫೮೧. ಪ್ರಜಾಪತಿ-ಪಶುಪತಿ-ಮೂರ್ತ್ಯೋಃ ಜೀವವ್ಯವಧಾನೇನ, ಏಷ್ಣುಮೂ

ರ್ತಾವ್ಯವಧಾನೇನ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ವೃತ್ತಿಃ.

೫೮೨. ಅನ್ಯತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ಣತ್ವಕಥಂತಾಶಂಕಾ.

೫೮೩. ಉಕ್ತಾಶಂಕಾಯಾಶ್ಚತುರ್ಥಾ ವಿಕಲ್ಪಃ.

[ಪತ್ತಿಃ.

೫೮೪. ಅತ್ರೈವ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತ ಇತಿ ಪ್ರಥಮವಿಕಲ್ಪೇ ಇಷ್ಟಾ

೫೮೫. ಅತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣೋಪಲಬ್ಧಿವಿಷಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯ ಪಕ್ಷೇ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪಃ.

೫೮೬. ಸ್ವರೂಪಾನುಪಲಂಭಸ್ಯ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾದಾದ್ಯವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ.

[ಪತ್ತಿಃ.

೫೮೭. ದ್ವಿತೀಯವಿಕಲ್ಪೇಽಪಿ ಸಾವಯವತ್ವಪಕ್ಷೇ ನಿರವಯವತ್ವಪಕ್ಷೇ ಚೇವಾ

೫೮೮. ತೃತೀಯವಿಕಲ್ಪೇ ತು ನಿರಂಶೇ ವಸ್ತುಸ್ಥಂಶಾನುಸಲಭ್ಯೇರ್ನಿರಂಶತ್ವಪ್ರ
ಯುಕ್ತತ್ವಾದದೋಷಃ. [ಶಂಕಾ.

೫೮೯. ವ್ಯಾಪ್ತೇನ ಬಹುಸಂಬಂಧಿತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ಸಾವಯವತ್ವಸ್ಯಾಪತ್ತ್ಯಾಃ

೫೯೦. ದ್ರವ್ಯಚಾತ್ಯಾದಿಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾದುಕ್ತಯೋರ್ದ್ವಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ಯ
ವ್ಯಾಪಕಭಾವಾವಭಾವಃ. [ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೫೯೧. ನಿರಂಶಸ್ಯಾಪ್ಯಸೇಕಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಂಬಂಧಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಅನಿಷ್ಠಾಪತ್ತಿಃ

೫೯೨. ಅತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣಕಾರ್ಯಜನಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯತ ಇತಿ ತೃತೀಯ
ವಿಕಲ್ಪದೋಷಣಂ. [ಶಾದೌ ಸ್ವರ್ಶಾದ್ಯಾಪತ್ಯಾಶಂಕಾ.

೫೯೩. ಸರ್ವಾವಚ್ಛೇದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸರ್ವಾನುಕೂಲಶಕ್ತಿಸ್ವೀಕಾರೇ ಆಕಾ

೫೯೪. ವಿಸ್ತರೇಣ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ. [ದೋಷಣಂ,

೫೯೫. ಅತ್ರ ಸಮಸ್ತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯತ ಇತಿ ಚತುರ್ಥವಿಕಲ್ಪ

**ಇತಿ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಪ್ರಕರಣಂ
ಚತುರ್ಥಂ ||೪||**

೫೯೬. ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಯೋರ್ವಿಷಯಭೇದೇನ ಅವಿರೋಧಸಮರ್ಥನ
ಪ್ರಾರಂಭಃ. [ಪತ್ತಿಃ.

೫೯೭. ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಯೋಸ್ಸಮಾನವಿಷಯಕತ್ವೇ ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಸ

೫೯೮. ಉಭಯಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

೫೯೯. ಉಭಯೋರವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೦೦. ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದ್ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೦೧. ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯಾತ್ಮಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಪರಿತ್ಯಾಗಾಶಂಕಾ.

೬೦೨. ನಿಯತಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವಿಷಯೇ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯಾಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯುತ
ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿನ್ಯಾಯಸ್ಯೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರ
ಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ. [ನೌಚಿತ್ಯಂ.

೬೦೩. ದ್ವಯೋರಪಿ ವಿಷಯಭೇದೇನಾವಿರೋಧೋಪಪತ್ತೌ ಅನ್ಯತರಬಾಧಾ

೬೦೪. ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಸಮುತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ. [ಪತ್ತಿಃ.

೬೦೫. ಪರತ್ವೇನ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಸ್ಯೈವ ವಿಜಯಿತ್ವಾ

೬೦೬. ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ ಜೋಭಯಲಿಂಗತ್ವಂ

೬೦೭. ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಭಯಲಿಂಗತ್ವಸಮರ್ಥನಾದೇವ ಅವಿದ್ಯಾದಿದೋಷ
ಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇತಿ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಉಭಯಲಿಂಗತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ

೬೦೮. ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿಮಿತ್ತತ್ವೋಪಾದಾನತ್ವಸಮರ್ಥನಾರಂಭಃ, ತತ್ರ ಸದೇವೇ
ತತ್ಕಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುನಿಷೇಧಸರತ್ವಾಶಂಕಾ.

೬೦೯. ಉಕ್ತಶ್ಚ ತಾವೇಕಪದಸ್ಯ ಅವಿಭಕ್ತನಾಮರೂಪಾವಸ್ಥಾಪರತಯಾ ಉಪಾ
ದಾನತ್ವಪರತ್ವಂ.

೬೧೦. ಆದ್ವಿತೀಯಪದಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಾಂತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪರತ್ವಂ.

೬೧೧. ಏಕಾದ್ವಿತೀಯಪದಯೋರುಕ್ತಾರ್ಥಪರತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೬೧೨. ಸಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯಾಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದನಿಷೇಧಪರತ್ವಂ.

೬೧೩. ಸದೇಕಾದ್ವಿತೀಯಪದಾನಾಂ ಸಜಾತೀಯ-ವಿಜಾತೀಯ-ಸ್ವಗತ-ಭೇದ
ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪರತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ. | ಪಣಾರಂಭಃ.

೬೧೪. ನಿರ್ವಶೇಷವಸ್ತುವಾದಿನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮಾಸುಪಪತ್ತಿಸಿರೂ

೬೧೫. ತತ್ರ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪಃ.

೬೧೬. ಆದ್ಯಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಭ್ರಮಾನುಪಪತ್ತಿಃ. | ಶೇಷತ್ವಭಂಗಾವತ್ತಿಃ.

೬೧೭. ತೃತೀಯಪಕ್ಷೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸವಿಶೇಷತ್ವಸ್ಯಾವರ್ಜನೀಯತಯಾ ನಿರ್ವ

೬೧೮. ನಿರ್ವಶೇಷವಸ್ತುನೋಽವಿದ್ಯಯಾ ತಿರೋಧಾನೇ ಸ್ವರೂಪಹಾನ್ಯಾವತ್ತಿಃ.

೬೧೯. ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭ್ರಮನಿವರ್ತಕತ್ವಾಂಗೀಕಾರೇ ನಿತ್ಯಮೋ
ಕ್ಷಾವತ್ತಿಃ. | ಯಾ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಾವತ್ತಿಃ.

೬೨೦. ತದಸಂಗೀಕಾರೇ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಭ್ರಮಾನಿವಾರಕತ

೬೨೧. ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಮುಪಪಾದನಂ.

೬೨೨. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಾವಿಷಯವಿಷಯಕತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
ಸವಿಶೇಷತ್ವಮವರ್ಜನೀಯಂ. | ಶೇಷತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.

೬೨೩. ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿರ್ವಶೇಷತ್ವಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವೇ ಅಸದ್ಭಾವೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಂ

೬೨೪. ನಿರ್ವಶೇಷತ್ವಶ್ಚ ತೇಶ್ಚಿದಚಿದ್ಗತವಿಕಾರರೂಪವಿಶೇಷರಾಹಿತ್ಯಪರತ್ವಂ.

೬೨೫. ಪ್ರಪಂಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಅನ
ಭ್ಯುಪಗಮೇ ಚ ಪ್ರಪಂಚಸತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.

೬೨೬. ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತೋಃ ಪ್ರಪಂಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸಾಧಕತ್ವನಿರೂಪಣಾರಂಭಃ.

೬೨೭. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೨೮. ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುವಶಾನ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾವತ್ತಿಃ.

೬೨೯. ಶುದ್ಧೋಽಪಹಿತಯೋರಭೇದಾದುದುಪಹಿತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾವತ್ತಿಃ, ಶುದ್ಧಸ್ಯ ವಾ
ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾವತ್ತಿಃ.

೬೩೦. ಬ್ರಹ್ಮಣೋವೇದ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.
೬೩೧. ಅಂತಿಮಯುಗವೇದಾಂತಿನಾಂ ಜನ್ಮ ರಹಸ್ಯಾವಿಷ್ಣುರಣಂ.
೬೩೨. ಭಗವದಾಜ್ಞಾ ಪರತಂತ್ರೇಣ ರುದ್ರೇಣ ಮಾಯಾವಾದಸ್ಯ ಅಸುರವಿಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತಿತತ್ವಪ್ರಪಂಚನಂ. [ನುಪಾದೇಯತ್ವಂ.
೬೩೩. ಅಸುರವಿಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಸ್ಯ ಮುಮುಕ್ಷುಃ.
೬೩೪. ಸದ್ಗ್ರಹಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚಿದಚಿದೇಶ್ವರಾಖ್ಯಪ್ರಪಂಚರೂಪೇಣ ಪರಿಣಾಮ ಇತಿ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತಸ್ಯ ಖಂಡನಂ. [ಖಂಡನಂ.
೬೩೫. ಉಪಾಧ್ಯವಹಿತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಮಿತಿಭಾಸ್ಯರಮತಸ್ಯ
೬೩೬. ಪರಮತೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಏಕರೂಪತ್ವಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೬೩೭. ಪರಮತರೀತ್ಯಾ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಭೇದನಿರಾಸಪರತ್ವಾಶಂಕಾ.
೬೩೮. ವಿವರಣಕಾರಮತೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಜಡಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತೋ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೬೩೯. ಅಜಡಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೬೪೦. ಭಾಮತೀಕಾರಮತೇ ಅವಿದ್ಯಾವಚ್ಛಿನ್ನ ಸ್ಯಾಂತಃಕರಣಾವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಂ.
೬೪೧. ತತ್ರ ವಿನರಣಕಾರಮತೇ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಯೋರೈಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ. [ಪತ್ತಿಃ.
೬೪೨. ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾನಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪ
೬೪೩. ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರಮತೇ ಘಟಾಕಾಶಮಹಾಕಾಶಯೋಃ ಏಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.
೬೪೪. ಘಟಾಕಾಶಮರಾಕಾಶಯೋಃ ಏಕ್ಯಾಭಾವಾಜ್ಜೀವಾನಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.
೬೪೫. ಅವಚ್ಛೇದ್ಯಾವಚ್ಛೇದಕಯೋರೈಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಚಿದಚಿತೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ. [ನುಪಪತ್ತಿಃ.
೬೪೬. ಉಪಾಧೀನಾಮೈಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಅಚಿತಾಘುಪಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪ
೬೪೭. ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯಾರ್ಥಯೋರೈಕ್ಯಸಂಭವಾತ್ ಅಚಿದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.
೬೪೮. ಪರಮತೇ ಗೌಣಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಸ್ಯಾವ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ-ತತ್ರಾಧ್ಯಸ್ತಾಧಿಷ್ಠಾನ್-ವಾಚಕಶಬ್ದಯೋಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೪೯. ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಥಾನೀಯಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾ
ಸುಪಪತ್ತಿಃ. | ಗ್ರಾಹ್ಯಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೫೦. ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಭೂತಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಜೀವಯೋರಪಿ ಸಾಮಾನಾಛಕರ

೬೫೧. ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರಮತೇಽಪಿ ಜೀವತದುಸಾಧ್ಯೋಽ ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾ

೬೫೨. ಜೀವಾನಾಂ ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ. | ಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೫೩. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರಪಿ ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೫೪. ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತೇ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರಾಣಾಂ
ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೫೫. ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರ್ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೫೬. ಭಾಸ್ಕರಮತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರಾಣಾಂ ಸಾಮಾನಾಛ
ಕರಣ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೫೭. ಉಪಾಧಿಬ್ರಹ್ಮಣೋಸ್ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೫೮. ಪುನರ್ಯಾದವಮತೇ ಜೀವಾನಾಂ ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೫೯. ಅಚಿತಾಮಪಿ ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಛಕರಣ್ಯಾಸುಪಪತ್ತಿಃ.

೬೬೦. ಏಕವಸ್ತುಪರಿಣಾಮಾನಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರೈಕೈಕಸಂಭವಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರಾ.

೬೬೧. ಉಕ್ತಮತತ್ರಯಾದಪಿ ಗೌತಮಾದಿಮತಸ್ಯ ಕಿಂಚಿದುಕ್ತಮತ್ಯಂ.

೬೬೨. ವಿಶಿಷ್ಯ ಭಾಸ್ಕರಯಾದವಮತನಿರಾಕರಣಂ.

೬೬೩. ಭೇದನದಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವರೂಪತ್ವಾದುಭಯೋಃ ಅವಿರುದ್ಧತ್ವಾಶಂಕಾ.

೬೬೪. ತತ್ಪರಿಹಾರಃ. | ರವಿರುದ್ಧತ್ವಾಶಂಕಾ.

೬೬೫. ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಭಿನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಜಾತ್ಯಾತ್ಮನಾಽಭಿನ್ನತ್ವಾದುಭಯೋ

೬೬೬. ತತ್ಪರಿಹಾರಃ. | ಶಂಕಾ.

೬೬೭. ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತ್ಯೋರಪಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವಾದ್ಭೇದಾಭೇದಯೋರವಿರುದ್ಧತ್ವಾ

೬೬೮. ತತ್ಪರಿಹಾರಃ. | ಸಿದ್ಧಾಶಂಕಾ.

೬೬೯. ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯಭಾವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿದಿಧಿಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವಾ

೬೭೦. ತತ್ಪರಿಹಾರಕಥನಾಯ ಪ್ರಥಮಂ ದೇಶಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವಸಿದ್ಧಿ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ. | ಪಾದಸಂ.

೬೭೧. ಅದ್ವೈತಮತರೀತ್ಯಾ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಾ ಉಪ

೬೭೨. ಉಕ್ತಸ್ಯ ಪಕ್ಷ ಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾಪಿ ಅಸಮಂಜಸತೋಷಪಪಾದನಂ.

೬೭೩. ವಿವರಣಕಾರೋಕ್ತವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವಪುಷ್ಕರಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೬೭೪. ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕೋಕ್ತವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯಪರಿಷ್ಕರಣ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೬೭೫. ಉಕ್ತಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಅನಂತರೋಕ್ತಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾಯಸ್ವಂ.
೬೭೬. ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದಶೂನ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧಾನತ್ವೋಪಯೋಗಿತ್ವಂ.
೬೭೭. ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾಧಾನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೬೭೮. ಸತ್ಯಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾಧಾನತ್ವೇ ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತ್ಯವಿರೋಧ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೬೭೯. ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟವೇಷೇಣ ಜನ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣಾ
ಜನ್ಯತಯಾ ವಿಕಾರತ್ವಾಭಾವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೋಪ
ಪತ್ತಿಃ.
೬೮೦. ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ವಿಕಾರರೂಪತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾ
ಧಾನತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ. [ತ್ವಾಭಾವಾಶಂಕಾ.
೬೮೧. ನಿಮಿತ್ತೋಪಾಧಾನಯೋರ್ಭೇದಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಉಪಾಧಾನ
೬೮೨. ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಮಾನಬಾಧಾದೀಶ್ವರಸ್ಯೋಪಾಧಾನತ್ವಾಭಾವಸಾಧಕಾನು
ಮಾನಸ್ಯಾಪ್ರವೃತ್ತಿಃ.
೬೮೩. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾದುಪಾಧಾನತ್ವಶ್ರುತೇರ್ಗೌಣಾರ್ಥಪರತ್ವಾಶಂಕಾ.
೬೮೪. ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದ್ಯತ್ವೇನಾನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ತದ
೬೮೫. ಈಶ್ವರಸ್ಯಾನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವಸಂಭವಾಶಂಕಾ. [ಸಂಭವಃ.
೬೮೬. ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಾದಭಿಮತಕರ್ತೃವಿಶೇಷಾಸಿದ್ಧಿಃ.
೬೮೭. ನಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ಸವಿಷಯಕತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಯೋ
ರಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾಶಂಕಾ.
೬೮೮. ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಭ್ಯಾಂ ವಿನಾಪಿ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ಸವಿಷಯಕತ್ವೋಪಪತ್ತ್ಯಾ
ತದರ್ಥಂ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಯೋರನಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಮೇವ.
೬೮೯. ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯೋಭಯವಿಧ
ಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.
೬೯೦. ಈಶ್ವರಾನುಮಾನನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾಶಂಕಾ.
೬೯೧. ಈಶ್ವರಾನುಮಾನನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಪ್ರಪಂಚನಂ.
೬೯೨. ಈಶ್ವರಾನುವಾನಾನಿರಾಕರಣೇ ಅನಿಷ್ಠಾಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.
೬೯೩. ಶ್ರುತೇರುಪಾಧಾನತ್ವರೂಪಧರ್ಮಮಾತ್ರಬೋಧಕತ್ವಾಶಂಕಾ.

೬೯೪. ಶ್ರುತೇರುಭಯವಿಧಕಾರಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮಿಬೋಧಕತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಂ.

೬೯೫. ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಶ್ರುತಿತ್ವಾದೇವ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

೬೯೬. ಶ್ರುತಿತ್ವಮಾತ್ರಾದೇವ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾಸಿದ್ಧಾಃ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಾದೇವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೋಪಪಾದನಂ. [ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ.

೬೯೭. ಕ್ವಚಿದ್ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಭಾವೇಽಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದೇವ ಶ್ರುತೇಃ

೬೯೮. ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನಯೋಸ್ತುಲ್ಯಬಲತ್ವೇನ ಪರಸ್ಪರಬಾಧ್ಯತ್ವಾದುಪಾದಾನತ್ವವದುಪಾದಾನತ್ವಾಭಾವಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಾಃ ಶಂಕಾ.

೬೯೯. ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವೇನಾನುಮಾನಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದುಪಾದಾನತ್ವಾಭಾವಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಂಗಃ.

೭೦೦. ಈಶ್ವರಾನುಮಾನಸ್ಯಾವಶ್ಯನಿರಾಕರಣೀಯತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ.

೭೦೧. ಲಕ್ಷಣನಿರೋಧಾನಿ ಮಿತ್ರೋಪಾದಾನಯೋರೈಕ್ಯಾನ್ಯುಪಪತ್ತಾಃ ಶಂಕಾ

೭೦೨. ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಾನಭ್ಯುಪಗಮಾನ್ ತಯೋರೈಕ್ಯಾನ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ.

೭೦೩. ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಯೋಃ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಸ್ವಾಭಿಮತಾದುಷ್ಟಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ. [ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ.

೭೦೪. ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಾನಭ್ಯುಪಗಮಾನ್ ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ

೭೦೫. ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ತಂತುಸಂಯೋಗಾದಾವತಿಪ್ರಸಂಗಾಶಂಕಾ.

೭೦೬. ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತಾವಯವ್ಯಭಾವಾನ್ನೋಕ್ತಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ.

೭೦೭. ತಂತುವಾಯಕ್ರಿಯಾಯಾಮತಿಪ್ರಸಂಗಾಪಾದನೇ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ.

೭೦೮. ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ.

೭೦೯. ನೈಯಾಯಿಕಾನಾಮಪಿ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಯೋಃ ಕ್ವಚಿದೈಕ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ. [ವಿಶೇಷಾಃ.

೭೧೦. ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನತ್ವಫಲಿತಾಃ ಜಗದ್ಭ್ರಮ್ಯಣೋಃ ಸಂಬಂಧ

೭೧೧. ಜೀವಸ್ವರೂಪಸ್ಯಯುಕ್ತಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಂಬಂಧಾಸ್ಸರ್ವೇ

ಲಕ್ಷಾತ್ಮಕಾಃ ಅಪ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಾಃ.

೭೧೨. ಅತವಿವ ಲಕ್ಷಾತ್ಮಕಾಃ ಅಂತರಾಮಿತ್ವಾದಿಕ್ವನಸ್ಯಾವೈದಿಕತ್ವನ್ಮಮುಕ್ಯುಭಿರನಾದರಣೀಯತ್ವಂ.

ಇತಿ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ
ಷಷ್ಠಂ ||೬||

೧೧೩ ಸವಿಗ್ರಹಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಚಗತ್ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣಾರ್ಥೋ ಭಕ್ತಾನು
ಗ್ರಹಾರ್ಥಶ್ಚ ಪಂಚಧಾ ವಿಭಾಗಃ.

೧೧೪ ಉಕ್ತಪಂಚಪ್ರಕಾರತ್ವಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತಮುಖೇನೌಚಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚನಂ

೧೧೫ ತತ್ರ ಪರಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.

೧೧೬ ವ್ಯೂಹಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ

೧೧೭ ವಿಭವಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ

೧೧೮ ಅಂತರಾಸ್ಮಿನ್ ಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ

೧೧೯ ಆರ್ಚಾಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ

೧೨೦ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾನಾಮವಾಂತರವಿಭಾಗಃ

೧೨೧ ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಗುಣಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾದಿಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಮೂಲಕತ್ವಂ.

೧೨೨ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಷಟ್ತ್ವಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ

೧೨೩ ಅನುಕೂಲಪ್ರತಿಕೂಲವಿಭಾಗಾನಾದರೇಣ ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಂ ಷಣ್ಮಾಣಾಂ
ಸರ್ವವಿಷಯಕತ್ವಂ

೧೨೪ ಗುಣವಿಶೇಷಾಣಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟ ತತ್ತಜ್ಜೇತನವಿಶೇಷವಿಷಯಕತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿ.

೧೨೫ ಪರಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾವಾಂತರವಿಭಾಗಪ್ರದರ್ಶನಂ

೧೨೬ ವ್ಯೂಹಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾವಾಂತರವಿಭಾಗಕಥನವೂರ್ವಕಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕೃತ್ಯ
ನಿರೂಪಣಂ

೧೨೭ ಪರವಾಸುದೇವೇ ಪೂರ್ಣಾಣ್ಗುಣ್ಯಂ, ವ್ಯೂಹೇಷು ದ್ವಯೋರ್ದ್ವಯೋ
ಗುಣಯೋಃ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಂ ಚ

೧೨೮ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಬಲವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸಂಕರ್ಷಣಸ್ಯ ಕೃತ್ಯವಿಶೇಷಪ್ರಪಂಚನಂ.

೧೨೯ ಐಶ್ವರ್ಯವೀರ್ಯಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸ್ಯ ಕೃತ್ಯವಿಶೇಷಪ್ರಪಂಚನಂ

೧೩೦ ಶುದ್ಧವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ

೧೩೧ ಶಕ್ತಿತೇಜೋವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾನಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಕೃತ್ಯವಿಶೇಷಪ್ರಪಂಚನಂ

೧೩೨ ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ

೧೩೩ ಅನಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟೌ ಕಾರಣವಿಶೇಷಕಥನಂ

೧೩೪ ವ್ಯೂಹಾದ್ವ್ಯೂಹಾಂತರೋತ್ಪತ್ತಿಃ, ತತ್ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷನಿರೂಪಣಂ ಚ

೧೩೫ ಅಥ ವಿಭವಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾವಾಂತರವಿಭಾಗಾದಿಪ್ರಪಂಚನಂ

೧೩೬ ಮುಖ್ಯಾವತಾರಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಜಹತ್ಸ್ವಸ್ವಭಾವತಯಾ ಸುಮು
ಕ್ಲಾಪಾಸ್ಯತ್ವಂ

೨೩೭. ಗೌಣಾವತಾರಾಣಾಮಹಂಕಾರಮಿಶ್ರಜೀವಗರ್ಭತತ್ವಾದನುಪಾಸ್ಥಿತ್ವಂ

೨೩೮. ಅನಂತೇಷ್ಟಪಿ ವಿಭವೇಷು ಏಕೋನಚತ್ವಾರಿಂಶದವತಾರಾಣಾಂ
ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ.

೨೩೯. ಅವತಾರಜನ್ಯಾನಾಮವತಾರಾಂತರಾಣಾಮಾಂತರಾಳಿಕರ್ಭೇದಸ್ಯ

೨೪೦. ಭಗವದವತಾರಾಣಾಂ ಕಾರಣಪ್ರಯೋಜನನಿರೂಪಣಂ. [ಪಂಚನಂ.

೨೪೧. ಅಥಾಂತರಾಸ್ಯಮಿಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾವಾಂತರವಿಭಾಗಾದಿಪ್ರಪಂಚನಂ.

೨೪೨. ಅರ್ಥಾರ್ಥಾವತಾರರಹಸ್ಯಾವಿಷ್ಕರಣಂ.

೨೪೩. ಅರ್ಥಾವತಾರಸ್ಯ ಕಾಲ-ದೇಶ-ಧಿಕಾರಿ-ನಿಯಮಾಭಾವಃ.

೨೪೪. ಅರ್ಥಾವತಾರಸ್ಯ ಸೌಲಭ್ಯಸೀಮಾಭೂಮಿತ್ವಂ.

೨೪೫. ಸ್ವವಿಷಯರುಚಿಜನಕತ್ವಮರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವಾಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಃ.

೨೪೬. ಧ್ಯಾತ್ಯುಣಾಂ ಧ್ಯಾನಸೌಕರ್ಯಪಾದಕತ್ವಮಪ್ಯರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವ.

೨೪೭. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಲೋಕಶರಣ್ಯತ್ವಂ.

೨೪೮. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವ ನಿರತಿಶಯಭೋಗ್ಯತ್ವಂ.

೨೪೯. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವೋಪಾಸ್ಥಿತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಚ ಪ್ರಮಾಣ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ. [ಪೂರಕತ್ವಂ.

೨೫೦. ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವವಿಪರ್ಯಾಸೇನಾಪಿ ಅರ್ಚಾಯಾ ಆಶ್ರಿತಮನೋರಥ

೨೫೧. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಸಮಾಶ್ರಯಣೀಯತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ.

೨೫೨. ಈಶ್ವರಪ್ರಕರಣೋಕ್ತಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹಃ.

ಇತಿ ಪರತ್ವಾದಿಸ್ವರೂಪಪಂಚಕನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ
ಸಪ್ತಮಂ ||೭||

ಇತಿ ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ತುತೀಯಃ

ಓಂ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ಅಥ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಾ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ವಿಷಯಸೂಚೀ.

೭೫೩. ತತ್ರಾದೌ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.
೭೫೪. ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.
೭೫೫. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.
೭೫೬. ತೃತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.
೭೫೭. ಚತುರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಂ.
೭೫೮. ಪಂಚಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.
೭೫೯. ಷಷ್ಠಂ ಲಕ್ಷಣಂ.
೭೬೦. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಸದ್ಭಾವೇ ಬಹುಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ. [ಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ.
೭೬೧. ಅಥೋಭಾಗವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಸು ಸರ್ವಾಸು ದಿಕ್ಷು ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇರಪರಿ
೭೬೨. ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವೋಪಪಾದನಂ.
೭೬೩. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದೇವ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವವ್ಯವಹಾರಃ.
- ೭೬೪ ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಸತ್ಯಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇರ್ನಿರಾಶ್ರಯತ್ವ
ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ. [ಕ್ಷಮಸ್ಥವಿರುದ್ಧಂ.
- ೭೬೫ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಾಯಾ ಅಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇರ್ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವತ್ಪರಾ
- ೭೬೬ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಽಪ್ರತಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಾಯಾ ಅಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ
ಬದ್ಧಾಽಪ್ರತಿ ಅಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ, [ಶತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ
- ೭೬೭ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಗೋಚರತ್ವೇಽಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾ
- ೭೬೮ ಉಕ್ತಪಕ್ಷೇ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯೋದ್ಭಾವನಪೂರ್ವಕಂ ಪಕ್ಷಾಂತರಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೭೬೯ ಅಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಪಕ್ಷೇ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯೋದ್ಭಾವನಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಸೈವ
ಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ
- ೭೭೦ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಭೋಗಾರ್ಥಂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಚತುರ್ಥಾ ಪರಿಣಾಮಃ
- ೭೭೧ ಅನಿತ್ಯಪರಿಣಾಮವತ್ತ್ವೇಽಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಸ್ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈತಲಕ್ಷಣ್ಯ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ [ಪರಿಣಾಮಃ
- ೭೭೨ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವತ್ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇರಪಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತತತ್ತ್ವತ್ವನಾ
- ೭೭೩ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಮಪಿ ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವತ್ತ್ವಂ

೧೭೪ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧಕನಚನಾನಾಂ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧ

ಪರತ್ವಂ

[ಸ್ವಮೃತಿಃ

೧೭೫ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಸದ್ಭಾವೇ ಸೂತ್ರಕಾರಭಾಷ್ಯಕಾರಯೋಃ

೧೭೬ ಮುಕ್ತಾನಾಮಾತ್ಮರಸಂಕಲ್ಪಸೃಷ್ಟಶರೀರಸ್ಯ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿತ್ವಂ

೧೭೭ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಮಿಂದ್ರಿಯಾದಿಸದ್ಭಾವೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ

ಪ್ರದರ್ಶನಂ

[ತರಂ

೧೭೮ ಉದಾಹೃತಶ್ರುತಿಗತಸ್ಯ ಮನಶ್ಚಬ್ಧಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಪರತ್ವಮೇವೇತಿ ಪಕ್ಷಾಂ

೧೭೯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಶರೀರಾಣಾಮಪಿ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ

೧೮೦ ಆಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತು ನಿತ್ಯತ್ವಮೇವ

೧೮೧ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಶರೀರಪರಿಗ್ರಹೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿಶೇಷಕಾರಣ

ವಿಶೇಷಯೋರ್ನಿರೂಪಣಂ

[ತಾರತಮ್ಯಾನುಪಪತ್ತಾನ್ಯತಂಕಾ.

೧೮೨ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಪರಿಣಾಮಹೇತುಭೂತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯ

೧೮೩ ತತ್ಪರಿಹಾರಕಥನಾರ್ಥಮುಕ್ತಾಶಂಕಾಭಿಪ್ರಾಯಸ್ಯ ದ್ವೇಧಾ ಏಕಲ್ಪಃ.

೧೮೪ ತತ್ರ ಏಕಲ್ಪದ್ವಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸಾಮಂಜಸ್ಯಕಥನವೂರ್ವಕಂ ಇಚ್ಛಾಸಂಕಲ್ಪ

ತಾರತಮ್ಯೋಪಪಾದನಂ.

೧೮೫ ಇಚ್ಛಾಸಂಕಲ್ಪಸೃಷ್ಟೀನಾಮಾತ್ಮರಜ್ಞಾನೇ ಚಕ್ರವತ್ಪರಿವರ್ತಮಾನ

ತ್ವಾದ್ವಾ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾಭೇದೋಪಪತ್ತಿಃ

೧೮೬ ಸರ್ವಶಕ್ತೇರೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸಹಕಾರ್ಯಂತರನೈರಪೇಕ್ಷ್ವೀಪಪಾದನಂ

೧೮೭ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಾನಾಮವಸ್ಥಾವತ್ಪ್ರೋಪಪಸಂಹಾರಃ

೧೮೮ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವತಾಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಮಿಂದ್ರಿಯಪರಿಗ್ರಹಸ್ಯಾಲಂಕಾ

೧೮೯ ತತ್ತ್ವೇವ ಪಕ್ಷಾಂತರಪ್ರದರ್ಶನಂ

[ರರೂಪತ್ವಂ

೧೯೦ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ

ಇತಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಸ್ವರೂಪ-ಸ್ವಭಾವ-ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ

ಪ್ರಥಮಂ ||೧||

ಇತಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಪರಿಚ್ಛೇದಶ್ಚತುರ್ಥಃ

ಓಂ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ಅಥ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಾ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯವಿಷಯಸೂಚೀ

೭೯೧ ತತ್ರಾದೌ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ

೭೯೨ ತತ್ರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ

೭೯೩ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಂ

೭೯೪ ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಂ

೭೯೫ ಅಥ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೇಷು ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಂ

೭೯೬ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಂ

೭೯೭ ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಂ

೭೯೮ ಅಥ ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣಂ

[ದ್ವಾಟನಂ

೭೯೯ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೇಷು ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತೃ

೮೦೦ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣೇಽಪ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷೋದ್ಭವನಂ

೮೦೧ ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತೃತಿವ್ಯಾಪ್ತೃಭಯದೋಷೋದ್ಭವನಂ

೮೦೨ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷನಿವಾರಣಂ

೮೦೩ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷನಿವಾರಣಂ

೮೦೪ ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತೃತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷನಿವಾರಣಂ

ಇತಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ ॥೧॥

೮೦೫ ಬದ್ಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವೇ ನಿಯಮದ್ವಯಾವಶ್ಯಕತಾ

೮೦೬ ಅತೀತಜ್ಞಾನಾನ್ಯದೀಯಜ್ಞಾನಯೋಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ

ಸ್ಮರಣಾನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವಾದ್ವ್ಯವಹಾರ್ಯತೋಪಪತ್ತಿಃ

೮೦೭ ಉಕ್ತನಿಯಮದ್ವಯಸ್ಯ ಬದ್ಧಜ್ಞೇತನಜ್ಞಾನೈಕವಿಷಯತ್ವಂ

೮೦೮ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯನೈಯಾಯಿಕಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಾನಸೆ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತೋಪಪಾದನಂ

೮೦೯ ಪಿರಾಮಾಂಸಕಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಷಯಗತಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಪರೋಕ್ಷತ್ವ

ರೂಪಫಲಾನುಮೇಯತೋಪಪಾದನಂ

ಲ೦೦ ಪುನರ್ಮೀನಾಂಸಕಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಾನುಮೇಯತ್ವರೂಪ
ಪಕ್ಷಾಂತರೋಪಪಾದನಂ

ಲ೦೧ ಪುನರ್ಮೀನಾಂಸಕಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವರೂಪ
ಪಕ್ಷಾಂತರೋಪಪಾದನಂ, ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವನಿಷ್ಠವಿಷಯ
ತಾನಿರೂಪಕತ್ವಾ ಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ

ಲ೦೨ ಪ್ರಕಾಶಕಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಮಾನತಯೈವ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾಶಂಕಾ

ಲ೦೩ ಅಜ್ಞಾನಮಾನಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿವತ್ಸತ್ತಯೈವ ವಿಷಯ
ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

ಲ೦೪ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನದ್ವಯಾನುವಾದಃ

ಲ೦೫ ಉಕ್ತಾನುಮಾನದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇನ ನಿರಾಕರಣಂ

ಲ೦೬ ಉಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾಶಂಕಾ

ಲ೦೭ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಲ೦೮ ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಸಂಭವಾತ್ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನು
ಮೇಯತ್ವೋಪಪಾದನಂ

ಲ೦೯ ಆತೀತಾನಾಗತಯೋಃ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಕಥಂತಾಶಂಕಾ

ಲ೧೦ ಅಸತೋರಪಿ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತೋಃ ಸದೃಶತ್ವಂತಂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯುಪ
ಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಲ೧೧ ಲಿಂಗಲಿಂಗಿನೋರ್ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಕಥಂತಾಶಂಕಾ

ಲ೧೨ ಲಿಂಗಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾತ್ಪರಿಹಾರಃ [ತಾಶಂಕಾ

ಲ೧೩ ಕ್ಷಣಿಕಸ್ಯ ಆತೀತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಿಕತ್ವೇನ ಅನುಮಾನಕಥಂ

ಲ೧೪ ಅತಿಶೈಘ್ರಾತ್ಪ್ರಾದುಪಪತ್ತಿಃ

ಲ೧೫ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವೇ ಜಡತ್ವಪ್ರಸಂಗಾಶಂಕಾ

ಲ೧೬ ಅಜಡತ್ವಸ್ಯ ದುರ್ವಚಸ್ವಾತ್ ಜಡತ್ವಪ್ರಸಂಗಸ್ಯ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಾಃ
ಪರಿಹಾರಃ

ಲ೧೭ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರೇಣ ಸ್ವಸ್ಪರ್ಶವತ್ ಅಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನುಮಾನಾಂತರೇಣಾಪಿ
ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ

ಲ೧೮ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ

ಇತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯನೈಯಾಯಿಕ
ನಿಾಮಾಂಸಕಮತನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ||೨||

- ೮೨೯ ಉಕ್ತಸ್ಯ ಮತದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ನಿರಸನೀಯತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ
 ೮೩೦ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಮನುಮಾನೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವನಿರೂಪಿತವಿಷಯತಾಕತ್ವ
 ರೂಪಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಮರ್ಥನಂ
 ೮೩೧ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯನೈಯಾಯಿಕಮತನಿರಸನಪ್ರಕಾರಃ
 ೮೩೨ ಜ್ಞಾನಮಸ್ತಿತಿಜ್ಞಾನಾದಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ
 ೮೩೩ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾಭಿಮಾನೇನ ಪರೋಕ್ತ
 ಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಭಂಗಪ್ರಕಾರಃ
 ೮೩೪ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇ ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಪ್ರಸಂ
 ಗೇನ ಅನವಸ್ಥಾಪತ್ತಿಃ
 ೮೩೫ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಹೇತೋಃ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲಿಕಪ್ರಯತ್ನೇ ವ್ಯಭಿ
 ಚರಿತತ್ವಾಶಂಕಾ
 ೮೩೬ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯೈವಾಭಾವಾದುಕ್ತಹೇತೋರವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಂ
 ೮೩೭ ತತ್ತ್ವರತಾ ಕರೋಕ್ತಾನಾಂ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಭಂಜಕ
 ಹೇತೂನಾಂ ಸಂಗ್ರಹಃ

ಇತಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವಖಂಡನಪ್ರಕರಣಂ ತ್ವತೀಯಂ ||೩||

- ೮೩೮ ಅಥ ಮೀಮಾಂಸಕೋಕ್ತಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವಖಂಡನಪ್ರತಿಜ್ಞಾ
 ೮೩೯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಪ್ರಭಾವಾನಭಿಜ್ಞತಾನಿಬಂಧನತ್ವಂ
 ೮೪೦ ಜ್ಞಾನಾನುಮಾಪಕತ್ವೇನಾಭಿಮತಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಲಿಂಗಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಾನುಪ
 ಲಬ್ಧಿನಿರಸ್ತತ್ವಂ [ಶಂಕಾ
 ೮೪೧ ದ್ವಿತ್ವಾದಿವತ್ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯೇಕಮಾತ್ರವುರುಷವೇದ್ಯತ್ವಸಂಭವಾ
 ೮೪೨ ದ್ವಿತ್ವಾದೌ ತತ್ಸಂಭವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೇ ತದಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ
 ೮೪೩ ಅತೀತಾನಾಗತಯೋಃ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪಾದನಂ
 ೮೪೪ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸ್ಯಾಶ್ರಯಂ ವಿನಾವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಾ
 ಶಂಕಾ
 ೮೪೫ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸ್ಯ ಸಂಬಂಧರೂಪತ್ವೇ ತೇನ ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಾಸಿದ್ಧಿಃ
 ೮೪೬ ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಕಲ್ಪನಾಶಂಕಾ
 ೮೪೭ ಉಭಯಾಭ್ಯುಪೇತಜ್ಞಾನೇನೈವ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಕಲ್ಪ
 ನಾನಾವಶ್ಯಕತಾ

೮೪೮ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ತದ್ಭೇದೋರೇವೇತಿ

ನಾಭ್ಯೇನ ಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಸಸ್ಯೈವಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಂಗಃ

೮೪೯ ವಿಷಯತ್ವರೂಪಧರ್ಮಾಂತರೇಣಾಪಿ ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಸಂಭವಃ

೮೫೦ ಪ್ರಕಾಶವಿಷಯತ್ವಯೋರ್ಭೇದಾಶಂಕಾ

೮೫೧ ಕರ್ಮತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಯೋರ್ಭಾತುಭೇದನಿಬಂಧನತ್ವೇನ ಅರ್ಥಭೇದನಿಬಂಧನ
ತತ್ವಭಾವಾತ್ ಪ್ರಕಾಶವಿಷಯತ್ವಯೋಃ ಅಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

೮೫೨ ವ್ಯವಹಾರ-ವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥಾ-ಕರ್ಮತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಕಟ್ಯ
ಕಲ್ಪನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾಶಂಕಾ | ಪ್ರಾಕಟ್ಯಕಲ್ಪನಾವಶ್ಯಕತಾ.

೮೫೩ ಉಭಯಾಭ್ಯುಪೇತಜ್ಞಾನೇನೈವ ಸರ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಸಂಭವಾತ್ ನ

೮೫೪ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲಾವಶ್ಯೇದೇನ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಾಭಾವಾತ್ ವ್ಯವಹಾರಾಭಾ
ವಾಜ್ಞ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ.

೮೫೫ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ

೮೫೬ ಭೂತಭಾವಿರೂಪೋಪಾದಾನಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ತತ್ರ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೋತ್ಪ
ತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೮೫೭ ಅಭಾವಸ್ಯೋಪಾದಾನತ್ವಾಸಂಭವಾತ್ ಜ್ಞಾನವಿಷಯೇನ ತಸ್ಮಿನ್

ಪ್ರಾಕಟ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

| ನುಪಪತ್ತಿಃ

೮೫೮ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ತೇನ ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಾ

೮೫೯ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೇನ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾಂತರೋತ್ಪ
ತ್ತ್ಯಾ ಅವಶ್ಯಾ.

[ವಶ್ಯಕತಾ

೮೬೦ ಅತೋ ಗತ್ಯಂತರಾಭಾವಾದಪಿಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾ

೮೬೧ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರದೃಷ್ಟಾಂತವೈಷಮ್ಯಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ
ತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

೮೬೨ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಂತರಾವಿಷಯತ್ವೇ ವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ
ವುನಃ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವವಿರೋಧಾಶಂಕಾ

೮೬೩ ನಾನೋದಾಹರಣೈಸ್ತತ್ಪರಿಹಾರಃ

೮೬೪ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಮುನಿಸೂಕ್ತಸುಸಾರೇಣ ಪ್ರಕಾಶಪದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಃ

೮೬೫ ಮತಭೇದೇನ ಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಕಥನಂ

ಇತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವಖಂಡನಪ್ರಕರಣಂ

ಚತುರ್ಥಂ ||೪||

ಲ೬೬ ತತ್ತ್ವರತ್ನಾ ಕರೋಕ್ತಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಹೇತುಸಂಗ್ರಹಃ

ಲ೬೭ ಅಥ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಾನ್ವಯ್ಯನುಮಾನೇಷು

ಪ್ರಥಮಾನುಮಾನಂ

ಲ೬೮ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಮನ್ವಯ್ಯನುಮಾನಂ

ಲ೬೯ ಅಥ ತೃತೀಯಮನ್ವಯ್ಯನುಮಾನಂ

ಲ೭೦ ಅಥ ಚತುರ್ಥಮನ್ವಯ್ಯನುಮಾನಂ

ಲ೭೧ ಅಥ ವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನುಮಾನದ್ವಯೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧನಂ

ಲ೭೨ ಅರ್ಥಾಪತ್ತೌ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

ಲ೭೩ ಯುಕ್ತೀತೋಽಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

ಲ೭೪ ಆಗಮಾದಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

ಲ೭೫ ಧೃತ್ಯಸ್ವರೂಪಸಾದೃಶ್ಯಾದಪಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ
ತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ

ಲ೭೬ ಮೀಮಾಂಸಕೋಕ್ತಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೈಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭಾವಶಂಕಾ

ಲ೭೭ ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸನ್ನಿರಾಕರಣವೂರ್ವಕಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವ
ಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ

ಲ೭೮ ಪಂಚಮಾನುಮಾನೇ ಹೇತೋಃ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಃ

ಲ೭೯ ತೃತೀಯಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಾನಾಂ ಪಂಚಾನಾಮಪಿ ಘಟಾದೌ
ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಂ

ಲ೮೦ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕರ್ಮತ್ವಾಭಾವೇ ವಸ್ತುತ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಾಭಾವಾ
ಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ

ಲ೮೧ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಕರ್ಮತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರಚೋದ್ಯಾನವಕಾಶಃ

ಲ೮೨ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಜ್ಞಾನತದ್ವಿಷಯಯೋ
ರರ್ಥೇದಾಪತ್ತೌ ಬೌದ್ಧಮತೋತ್ಥಾನಪ್ರಸಂಗಃ

ಲ೮೩ ಜ್ಞಾನತದ್ವಿಷಯಯೋರರ್ಥೇದಾಸುಮಾನಸ್ಯ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತತ್ವಾತ್
ಬೌದ್ಧಮತೋತ್ಥಾನಾನವಕಾಶಃ

ಲ೮೪ ನಿರತಿಶಯವೇಗವತ್ತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಝಡಿತಿ ಸರ್ವವಸ್ತು
ಸಂಯೋಗೋಪಪತ್ತಿಃ

ಲ೮೫ ನಿರತಿಶಯಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನ ಕುತ್ರಚಿತ್ಪ್ರತಿರೋಧಃ

ಲ೮೬ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್ ಸ್ವವಿಷಯೇಣ ಸಹ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧಭಾಗಿತ್ವಂ

ಲಲ೩ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇ ಸತ್ಯಸಿ ದ್ರವ್ಯಾಂತರಸಮತುಲೇಷಗತ್ಯಂ ಪ್ರಭಾ
ಯಾ ಇವೋಪಪನ್ನಂ

ಇತಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ
ಪಂಚಮಂ ||೫||

ಲಲಲ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನೇ ನಾನಾಪಧಾಕ್ಷೇಪೋಪಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲಲ ತತ್ರಪ್ರಥಮಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೦ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೧ ಅಥ ತೃತೀಯಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೨ ಅಥ ಚತುರ್ಥಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೩ ಅಥ ಪಂಚಮಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೪ ಅಥ ಷಷ್ಠಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೫ ಅಥ ಸಪ್ತಮಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೬ ಅಥ ಅಷ್ಟಮಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೭ ಅಥ ನವಮಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೮ ಅಥ ದಶಮಾಕ್ಷೇಪಃ
ಲಲ೯ ಅಥ ಏಕಾದಶಾಕ್ಷೇಪಃ
೯೦೦ ಅಥ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷೇಪಃ

ಇತಿ ಜ್ಞಾನೇ ದ್ವಾದಶವಿಧಾಕ್ಷೇಪನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ
ಷಷ್ಠಂ ||೬||

೯೦೧ ಉಕ್ತೇಷು ದ್ವಾದಶಸ್ವಾಕ್ಷೇಪೇಷು ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷೇಪಸಮಹಾರಃ
೯೦೨ ತತ್ರ ಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ
೯೦೩ ಸ್ಮೃತಿಬಲಾದಪಿ ಸೋದಾಹರಣಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಂ
೯೦೪ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷೇಪಸರಿಹಾರಃ
೯೦೫ ಅಥ ತೃತೀಯಾಕ್ಷೇಪಸರಿಹಾರಃ
೯೦೬ ಅಮೂರ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಂ ಪ್ರಸರಣಕ್ರಿಯಾವತ್ತೋಪ
ಪಾದನಂ
೯೦೭ ಇಂದ್ರಿಯೇಣ ಸಹ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಬಹಿಃಪ್ರಸರಣಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ

- ೯೦೮ ಉದಾಹೃತಪ್ರಮಾಣಾನಾಮರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ
- ೯೦೯ ಅಥ ಚತುರ್ಥಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ
- ೯೧೦ ಗುಣಪದಬೋಧ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ
- ೯೧೧ ಕೇಷಾಂ ಚಿದಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಗುಣಪದಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವಂ
- ೯೧೨ ಅನ್ಯೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಗುಣಪದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ
- ೯೧೩ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧಪ್ರತಿಯೋಗಿರೂಪಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ
- ೯೧೪ ದ್ರವ್ಯತ್ವ-ಗುಣತ್ವ-ಕ್ರಿಯಾತ್ವ-ರೂಪಧರ್ಮತ್ವಯುಕ್ತ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನೇ ಸಂಭವ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೯೧೫ ಗುಣತ್ವೇನಾಭಿಮತಾನಾಮಪಿ ವೈಯಾಕರಣೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ದ್ರವ್ಯತ್ವ
ಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೯೧೬ ಅಥ ಪಂಚಮಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ
- ೯೧೭ ಅಥ ಷಷ್ಠಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ
- ೯೧೮ ಅಥ ಸಪ್ತಮಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ
- ೯೧೯ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ವಸ್ತುನಿ ವಿರುದ್ಧಪರಿಮಾಣದ್ವಯಾನುಸುಪತ್ತಾಶಂಕಾ
- ೯೨೦ ಕಾಲಭೇದಸ್ಯೈವ ವಿರೋಧಶಾಮಕತ್ವಾದೇಕತ್ರ ಪರಿಮಾಣದ್ವಯೋ
ಪಪತ್ತಿಃ
- ೯೨೧ ಜೀವಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ ಕಾಲಭೇದೇನ ತತ್ತದ್ವೇಹಪರಿಮಾಣತ್ವೋಪ
ಪತ್ತಾಶಂಕಾ
- ೯೨೨ ಜ್ಞಾನತದಾಶ್ರಯಯೋರ್ವೈಷಮ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ
- ೯೨೩ ಅಥ ಅಷ್ಟಮಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ, ತತ್ರ ಪ್ರತಿಬಂದೀಪ್ರದರ್ಶನಮುಖೇನ
ಅತೀತಾನಾಗತಯೋರಪಿ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧೋಪಪಾದನಂ
- ೯೨೪ ತತ್ರೈವ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಸಮಾಧಾನಂ, ಅತೀತಾನಾಗತಯೋರಪಿ
ಆಕಾರಾಂತರೇಣ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾಕ್ಷೇಪಃ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧೋ
ಪಪತ್ತಿಃ
- ೯೨೫ ಅಥ ನವಮಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ, ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಅದ್ರವ್ಯೈಸ್ಸಹ ಸಂಬಂ
ಧಾಂತರೋಪಪಾದನಂ
- ೯೨೬ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವವಿಷಯೈಸ್ಸಹ ನವವಿಧಸಂಬಂಧನಿರೂಪಣಂ
- ೯೨೭ ವಿಷಯತ್ವಾಖ್ಯಸಂಬಂಧಾಂತರವಾದಿನೈಯಾಯಿಕಮತಖಂಡನಂ
- ೯೨೮ ಅಥ ದಶಮಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ

೯೨೯ ಅಥ ವಿಕಾದಶಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ

೯೩೦ ಅಥ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ

೯೩೧ ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧಿಸೋದ್ವೇಗೋರೇಕಸ್ಯೈವಾಚಲತ್ವೇ ಅಸ್ಯಸ್ಯ ಚಲ
ತ್ವೇತಿ ನ ಸಂಬಂಧಹಾನಿರತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಾನಾದೃಶ್ವಾಂತೈ
ರುಪಪಾದನಂ

ಇತಿ ದ್ವಾದಶವಿಧಾಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ

ಸಪ್ತಮಂ ||೭||

೯೩೨ ಅಥ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನೀಯಾವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಬಾ

೯೩೩ ತತ್ರ ಸುಖದುಃಖೇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾ
ವಿಶೇಷತ್ವನಿರೂಪಣಂ

೯೩೪ ತತ್ರ ಶ್ರೀವರದವಿಷ್ಣು ಮಿಶ್ರಾಚಾರ್ಯಮತತದಭಿಪ್ರಾಯಯೋರ್ನಿರೂಪಣಂ

೯೩೫ ಸುಖದುಃಖಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವರೂಪತ್ವಾಶಂಕಾ

೯೩೬ ತನ್ನಿರಾಕರಣವೂರ್ವಕಂ ತಯೋರ್ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷತ್ವಸಿಂಧುರೂಪಂ

೯೩೭ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಶೇಷಾದಪಿ ಸುಖದುಃಖಯೋರ್ಭಾವವರೂಪತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ

೯೩೮ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೋಪಲಂಭಾದಪಿ ಸುಖದುಃಖಯೋರ್ನ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವ
ರೂಪತ್ವಂ

೯೩೯ ಪ್ರತಿಬೇವಂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನತ್ವಂ

೯೪೦ ಜೀವಸ್ಯ ಒಂಧಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸತಾರತಮ್ಯ
ಭಾಗಿತ್ವಂ

೯೪೧ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೇತಿ ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಕಪ್ರಸರಣತದಭಾವಾಭ್ಯಾಪೇವ
ಅಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿಃ

೯೪೨ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಧಾರಾವಾಹಿಕತ್ವಾಖ್ಯಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷನಿರೂಪಣಂ

೯೪೩ ಅಸ್ಯ ಚ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಏಕರೂಪತ್ವಸಂತತಿನಿರೂಪತ್ವ
ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ [ಪಾದನಂ

೯೪೪ ತತ್ರ ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕಮತೇನ ಏಕಜ್ಞಾನತ್ವಪಕ್ಷೋಪ

೯೪೫ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಮಿಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಭೇದಾತ್ ಧಾರಾವಾಹಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಭೇದಾ
ಪತ್ತ್ಯಾ ಏಕರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ

೯೪೬ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಂಧನಿರಾಸಮಾತ್ರೋಪಯೋಗಿತ್ವಾತ್
ಧಾರಾವಾಹಿಕಸ್ಯ ಏಕರೂಪತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

೯೪೭ ಅಥ ಚನ್ಯೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತೇನ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನೇ
ಸಂತತಿರೂಪತ್ವಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ

೯೪೮ ಅಥ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದ್ಯವಸ್ಥಾವಿಶೇಷನಿರೂಪಣಂ

೯೪೯ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿತ್ರಿತಯಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಂ,
ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಣಾಂ ತತ್ತ್ವವಾಂತರ್ಭಾವಶ್ಚ

೯೫೦ ಭಿನ್ನಧಾತುವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವಾತ್ಸುಖಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನತ್ವಾಶಂಕಾ

೯೫೧ ವ್ಯವಹಾರಭೇದಸ್ಯ ಅವಸ್ಥಾಭೇದನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್ ಸುಖಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನ
ಸ್ವರೂಪತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

೯೫೨ ಸುಖತ್ವದುಃಖತ್ವಾದಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಜ್ಞಾನೇ ಕಾಲ
ಭೇದೇನ ಅವಿರೋಧಿತ್ವಂ

೯೫೩ ಸುಖತ್ವಾಕಾರಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವೋಪಪಾದನಂ

೯೫೪ ಜ್ಞಾನೇ ವೈಷಯಿಕಸುಖದುಃಖತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರಾಣಾಂ ಕರ್ಮನಿಬಂಧನ
ವಿಷಯಸಂಬಂಧಾಧೀನತ್ವಾತ್ ವಿಷಯೇಷ್ಟಸಿ ಸುಖದುಃಖಾದಿಪದ
ಪ್ರಯೋಗಃ

೯೫೫ ಸುಷುಪ್ತೌ ಪ್ರಯತ್ನಾಭಾವೇಽಪಿ ಜೀವೀಯಾದೃಷ್ಟವಿಶೇಷಸಹಿತೇಶ್ವರ
ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವ ಶ್ವಾಸಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿಃ

೯೫೬ ಇಚ್ಛಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನವಿಕಾರರೂಪತ್ವೇ ನಿರ್ವಿಕಾರೇ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನೇ
ತತ್ಸಂಭವಕಥಂತಾಶಂಕಾ

೯೫೭ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೇ ಸತ್ಯಪೌಷ್ಕಾಧಿಕವನಿಕಾರ
ತ್ವೋಪಪತ್ತ್ಯ ಉಕ್ತಾಶಂಕಾನಿವೃತ್ತಿಃ

೯೫೮ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿರೂಪಾದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪಿ ಈಶ್ವರಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾ
ವಿಶೇಷರೂಪತ್ವಂ

೯೫೯ ಅದೃಷ್ಟಾನಾಶ್ರಯಾಣಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಫಲವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ
ಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ

೯೬೦ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪಾದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಆತ್ಮನಿಷ್ಕೃತ್ವವಾದಿನ್ಯೆಯಾಯಿಕಮತ
ನಿರಾಕರಣಂ

೯೬೧ ಕರ್ಮಜನ್ಯದೇವತಾಂತರಪ್ರೀತೇರಪಿ ಈಶ್ವರಪ್ರೀತಿದ್ವಾರೈವ ತತ್ತ್ವತ್ಕರ್ಮ
ಫಲಹೇತುತ್ವಂ

- ೯೬೨ ದೇವತಾಂತರೋದ್ದೇಶೇನಾಸುಷ್ಠಿತಾನಾಮಸಿ ಕರ್ಮಣಾಂ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿ
ಜನಕತ್ವಮೇವ
- ೯೬೩ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನಿಗ್ರಹಸ್ಯಾಪಿ ಭಗವದ್ಗುಣರೂಪತ್ವಮೇವ
- ೯೬೪ ಶೃಂಗಾರಾದಿನವರಸಸಾಧುಯಿಭಾವಭೂತಾನಾಂ ರತ್ನಾಂಗೀನಾಮಸಿ
ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷತ್ವಂ
- ೯೬೫ ನಿರ್ವೇದಾದೀನಾಂ ಸಂಚಾರಿಭಾವಾನಾಮಸಿ ಯಥಾಸಂಭವಂ ಜ್ಞಾನಾ
ವಸ್ಥಾವಿಶೇಷತ್ವೋಪಪಾದನಂ
- ೯೬೬ ಸುಪ್ತೇಜ್ಞಾನಧರ್ಮತ್ವಾತ್ಮಧರ್ಮತ್ವಯೋಃ ಅನ್ಯತರತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾ
- ೯೬೭ ನಿದ್ರಾಯಾ ಮನೋಧರ್ಮತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷರೂಪತ್ವಂ ವಾ
- ೯೬೮ ಅಥ ಪರಭಕ್ತಿ-ಪರಜ್ಞಾನ-ಪರಮಭಕ್ತಿತ್ವ-ರೂಪಾವಸ್ಥಾತ್ರಯಸಿರೂಪಣಂ
- ೯೬೯ ಪರಭಕ್ತ್ಯಾದೀನಾಂ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕತ್ವ ಏವ ಆತ್ಮನಃ ಕಲ್ಯಾಣಪ್ರಾಪ್ತೀಃ
- ೯೭೦ ಭಗವದ್ಭಕ್ತೀಃ ಕಾಮಶಬ್ದೇನ ವ್ಯವಹಾರೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ
- ೯೭೧ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸರಿಚ್ಛೇದಸಾರಾಂಭೋಪದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ
ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯಕಾರ್ಯವಿಶೇಷೋಪದೇಶಃ

ಇತಿ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ
ಅಷ್ಟಮಂ ||೮||

ಇತಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಪಂಚಮಃ

ಓಂ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

|| ಶ್ರೀ ||

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ಅಥ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ವಿಷಯಸೂಚೀ.

- ೯೭೨ ತತ್ರಾದೌ ಅದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ
 ೯೭೩ ತತ್ರ ಅದ್ರವ್ಯಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೭೪ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೭೫ ಅಥ ಅದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಃ
 ೯೭೬ ಅವಸ್ಥಾ ಯಾ ಅಪ್ಯದ್ರವ್ಯತ್ವಾಪಿಶೇಷೇಷೇಷಿ ಅದ್ರವ್ಯೇಷು ತದಪರಿಗಣನೇ
 ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ
 ೯೭೭ ದರ್ಶನಾಂತರೇ ಅಭ್ಯುಪಗತಾನಾಮದ್ರವ್ಯಾಣಾಮಭ್ಯುಕ್ತೇಷ್ವೇ
 ೯೭೮ ತತ್ರ ಸತ್ತ್ವಗುಣಲಕ್ಷಣಂ [ವಾಂತರ್ಭಾವಃ
 ೯೭೯ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ
 ೯೮೦ ಅಥ ರಜೋಗುಣಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೮೧ ಅಥ ತಮೋಗುಣಲಕ್ಷಣಂ
 ೯೮೨ ಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯಾದಿನಿರೂಪಣಾರಂಭಃ
 ೯೮೩ ತತ್ರ ಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪಾನುಬಂಧಿತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಸಾಧಾ
 ರಣತ್ವಂ ಚ
 ೯೮೪ ಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಮಾಕಾರೋ ಬಂಧಕತಾಪ್ರಕಾರಶ್ಚ
 ೯೮೫ ಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಂ ಬಂಧದ್ವಾರೇಷು ಪ್ರಧಾನದ್ವಾರನಿರೂಪಣಂ
 ೯೮೬ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪಾನುಬಂಧಿತಯಾ ಸರ್ವದಾ ವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾ
 ದೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವಕಥಂತಾಶಂಕಾಪರಿಹಾರಃ
 ೯೮೭ ತತ್ತದ್ಗುಣೋದ್ಭವಸ್ಯ ತತ್ತತ್ಕಾರ್ಯೋಪಲಬ್ಧಿವಗಮ್ಯತ್ವಂ
 ೯೮೮ ಅಂತ್ಯಕಾಲಪ್ರವೃದ್ಧಾನಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಪೃಥಕ್ಫಲನಿರೂಪಣಂ
 ೯೮೯ ಪ್ರವರ್ಧಿತಸತ್ತ್ವಾನಾಮೂರ್ಧ್ವಗಮನಪ್ರಕಾರನಿರೂಪಣಂ
 ೯೯೦ ಗುಣಾತ್ಮಯಸೂಚಕಲಿಂಗಪ್ರಶ್ನಃ, ಗುಣಾತ್ಮಯದೇತುಪ್ರಶ್ನಶ್ಚ
 ೯೯೧ ಭಗವತಾ ತತ್ರ ಸಮಾಧಾನಕಥನಂ
 ೯೯೨ ಗುಣತ್ರಯನಿವೃತ್ತೌ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನಪ್ರತಿಪಾದನಂ

೯೯೩ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಣಾಂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕತತ್ವದಿತ್ಯೈವಿಧ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಶ್ರದ್ಧಾ
ತ್ಯೈವಿಧ್ಯನಿರೂಪಣಂ

೯೯೪ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಃ ಗುಣತ್ರಯೋಪಷ್ಟಬಾಹ್ಯಂತಃಕರಣಾನುರೂಪತ್ವೋಪ
ಪಾದನಂ

೯೯೫ ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಣಾಂ ಶ್ರದ್ಧಾ ಪೂರ್ವಕಮನುಷ್ಠಿತಾನಾಮಪಿ ನಿಷ್ಫಲ
ತ್ವಮನರ್ಥಾವಹತ್ವಂ ಚ

೯೯೬ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣವೃದ್ಧಿಹೇತುಭೂತಾಹಾರಯುಜ್ಞತಪೋದಾನಾನಾಂ
ತ್ಯೈವಿಧ್ಯಕಥನಪ್ರತಿಜ್ಞಾ

೯೯೭ ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧಿಫಲಕಸತ್ತ್ವವೃದ್ಧಿಹೇತುಭೂತಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಾರಸ್ವರೂಪಂ

೯೯೮ ದುಃಖಫಲಕರಜೋವಿವೃದ್ಧಿಹೇತುಭೂತರಾಜಸಾಹಾರಸ್ವರೂಪಂ

೯೯೯ ನಿರಂತರದುಃಖಾದಿಫಲಕತಮೋವೃದ್ಧಿಹೇತುಭೂತತಾಮಸಾಹಾರ
ಸ್ವರೂಪಂ

೧೦೦೦ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಯುಜ್ಞಲಕ್ಷಣಂ

೧೦೦೧ ರಾಜಸಯುಜ್ಞಲಕ್ಷಣಂ

೧೦೦೨ ತಾಮಸಯುಜ್ಞಲಕ್ಷಣಂ

೧೦೦೩ ಶಾರೀರತಪಸ್ವರೂಪಂ

೧೦೦೪ ವಾಚಿಕತಪಸ್ವರೂಪಂ

೧೦೦೫ ಮಾನಸತಪಸ್ವರೂಪಂ

೧೦೦೬ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ತಪಸಃ ಪುನಸ್ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾದಿಭೇದೇನ ತ್ರೈವಿಧ್ಯ
ಪ್ರಪಂಚನಂ

೧೦೦೭ ದಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾದಿಭೇದೇನ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಪ್ರಪಂಚನಂ

೧೦೦೮ ಉಕ್ತಾನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಾನಾಂ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತದ್ರವ್ಯತ್ವನಿರಾಕ
ರಣಪೂರ್ವಕಮದ್ರವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

ಇತಿ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ

ಪ್ರಥಮಂ ||೧||

೧೦೦೯ ಅಥ ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಂ

೧೦೧೦ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಂಚಭೂತವರ್ತಿತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

೧೦೧೧ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಾಂತರವಿಭಾಗಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಂ

೧೦೧೨ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯ ದೇವಮನುಷ್ಯತಾಲ್ಪಾದ್ಯಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಂ

- ೧೦೧೩ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ನಿತ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಚಾರವಿಷಯತ್ವಂ
 ೧೦೧೪ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕಪಂಚಾಶತ್ಪ್ರಕಾರತ್ವಂ ಪಂಚಾಶತ್ಪ್ರಕಾರತ್ವಂ ವಾ
 ೧೦೧೫ ವರ್ಣಸಂಖ್ಯಾನಿಯಮಾನುಪಪತ್ತಾ ಸಂಕಾತಪ್ರತಿಹಾರೌ
 ೧೦೧೬ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೌ ವರ್ಣಮಾತ್ರಕಾಯಾಃ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರಾತ್ಮಕತ್ವಪಕ್ಷ
 ಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೦೧೭ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರತ್ವಶ್ರುತೇಃ ಮತಭೇದೇನ ಅರ್ಥಾಂತರಸರತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೦೧೮ ಅಥ ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೦೧೯ ಮೀಮಾಂಸಕಮತರೀತ್ಯಾ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಸಹ ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧ
 ತೋಪಪಾದನಂ
 ೧೦೨೦ ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನಾನುಯಾಯಿನಾಂ ಮತೇನ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿನಿರೂಪಣಂ
 ೧೦೨೧ ದೂರಸ್ಥಶಬ್ದೇ ವೀಚೀತರಂಗನನ್ಯಾಯಾಸಂಭವಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೦೨೨ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ವಿಭುತ್ವಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತಿಃ
 ೧೦೨೩ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಅಭೌತಿಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಸಮವೇತಶಬ್ದಗ್ರಾಹಕತ್ವಪಕ್ಷಾನುಪ
 ಪತ್ತಿಃ
 ೧೦೨೪ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತೈವ ಶಬ್ದಗ್ರಾಹಣೋಪಪಾದನಂ
 ೧೦೨೫ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಮನುಭುಪಗಚ್ಛತೋಮೀಮಾಂಸಕನೈಯಾಯಿಕಯೋ
 ರನಿಷ್ಠಾಪತ್ತಿಃ
 ೧೦೨೬ ಅವ್ಯಭಿಚರತಲಿಂಗಾಭಾವಾತ್ ದಿಗಾದೀನಾವುಸುಮೇಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ
 ೧೦೨೭ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತೇಸ್ತುಲ್ಕತ್ವೇಽಪಿ ಆಸತ್ತ್ವಾದಿತಾರತಮ್ಯೇನ ಶಬ್ದಗ್ರಾಹಣ
 ತಾರತಮ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ
 ೧೦೨೮ ಅಥ ನೈಯಾಯಿಕಮತರೀತ್ಯಾ ಶಬ್ದಗಮನಪಕ್ಷೋಪಪಾದನಂ
 ೧೦೨೯ ಅದ್ವೈತ್ಯಾಽಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಸಮೀಪಗಮನೋಪ
 ಪತ್ತಿಃ
 ೧೦೩೦ ಶಬ್ದಗತಮಂದ್ರತ್ವಾದಿಲಿಂಗೇನ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿದೇಶಾದ್ಯನುಮಾನೋಪ
 ಪಾದನಂ
 ೧೦೩೧ ಉಕ್ತಯೋಸ್ಸಾಂಖ್ಯನೈಯಾಯಿಕಪಕ್ಷಯೋರನ್ಯತರಸ್ಯಾಸತಿಕ್ರಮಣೀ
 ಯತ್ವಂ
 ೧೦೩೨ ಶಬ್ದಗಮನಪಕ್ಷೇ ಸಭೋನಿಷ್ಠಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ
 ೧೦೩೩ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ಪಂಚಭೂತವರ್ತಿನೋಽಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ

- ೧೦೩೪ ವೇದಾಂತಿನಾಂ ಮತೇ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿ ಪಕ್ಷಾಭ್ಯುಪಗಮಃ, ಶಬ್ದಾಗಮನ
ಪಕ್ಷದೂಷಣಂ ಚ
- ೧೦೩೫ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಆಕಾಶೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಸಮಸಮಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವತ್ತ್ವಪ
ಕ್ಷಾನುವಾದಃ [ಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೧೦೩೬ ತತ್ರಾಸ್ವಾರಸ್ಯೋದ್ಭಾವನಪೂರ್ವಕಂ ಸ್ವಾಭಿಮತಪಕ್ಷಾಂತರ
- ೧೦೩೭ ವರ್ಣಾನಾಮಾಕಲ್ಪಸಾಧಯಿತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇಕತ್ವಂ ಚ
- ೧೦೩೮ ತಾರತ್ವಾದಿವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ ವ್ಯಂಜಕವಾಯುಧರ್ಮತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೧೦೩೯ ತಾರತ್ವಾದಿವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ ವರ್ಣಧರ್ಮತ್ವಸ್ಯೋರಕವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತಾ
ರ್ಯಸೂಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ
- ೧೦೪೦ ಕೇಷಾಂ ಚಿನ್ಮತೇ ವಾಯೋರೇವ ಶಬ್ದಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಾಭ್ಯುಪಗ
ಮಾಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಂ
- ೧೦೪೧ ಕೇಷಾಂ ಚಿನ್ಮತೇ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಗುಣತ್ವೇಽಪಿ ವಾಯುಮಾತ್ರಗುಣತ್ವಂ
- ೧೦೪೨ ಉಕ್ತಪಕ್ಷಾಣಾಮನ್ಯತಮಪಕ್ಷಾನ್ವಿಧಾರಣೇಽಪಿ ನ ಸಿದ್ಧಾಂತಹಾನಿಃ
- ೧೦೪೩ ವರ್ಣಾನಾಂ ಶಾಬ್ದಿಕಾಭಿಮತಸ್ಯ ಸ್ಫೋಟೋಪಾದಾನಕತ್ವಸ್ಯ ನಿರಾಸಃ
- ೧೦೪೪ ಸ್ಫೋಟಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಸಂಭವಃ
- ೧೦೪೫ ವರ್ಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮುದಾಯಭಾವೇನ ವಾ ವಾಚಕತ್ವಾನುಪ
ಪತ್ತ್ಯಾ ವರ್ಣಾಭಿವ್ಯಂಗ್ಯಸ್ಫೋಟಾಂಗೀಕಾರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾಶಂಕಾ
- ೧೦೪೬ ವರ್ಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮುದಾಯಭಾವೇನ ವಾ ಸ್ಫೋಟಾಭಿ
ವ್ಯಂಜಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸ್ಫೋಟಾಂಗೀಕಾರಾನುಪಪತ್ತಿಃ
- ೧೦೪೭ ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ನಿರವಯವಸ್ಯ ಚ ಸ್ಫೋಟಸ್ಯ ಅವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಹ್ತುಣ ಇವ
ಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಾನ್ವಪಪತ್ತಿಃ
- ೧೦೪೮ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಫೋಟಾನಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ವ್ಯಾಕರಣಸ್ಮೃತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ
- ೧೦೪೯ ಅವರ್ಣಚೇದ್ಯಃ ಕಲ್ಪಿತಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಫೋಟಸ್ಯ ಪಾಣಿನ್ಯಾದಿಭಿರನುಕ್ತತ್ವಾ
ದನಾದರಣೀಯತ್ವಂ
- ೧೦೫೦ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾ
ನಿತ್ಯತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ
- ೧೦೫೧ ವರ್ಣಾನಾಂ ಉಪಾದಾನತ್ವ-ಸಾಧನವಿಶೇಷ-ರೂಪವಿಶೇಷ-ಬೋಧಕವಾ
ಕ್ಯೇಷು ಚತುರ್ಥಾ ಏಕಲ್ಪಃ

- ೧೦೫೨ ತತ್ರ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯರೂಪಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೦೫೩ ಬಾಧಿತಾರ್ಥಕತ್ವರೂಪದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೦೫೪ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿತ್ವರೂಪತೃತೀಯಪಕ್ಷೋಪಪತ್ತಾಶಂಕಾವೂರ್ವಕಂ ತಸ್ಯಾ
 ಸ್ಯನುಪಪನ್ನತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೦೫೫ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವರೂಪಚತುರ್ಥಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೦೫೬ ಚತುರ್ಣಾಮಪಿ ಯಥಾಸಂಭವಮುಪಪನ್ನತ್ವರೂಪಪಂಚಮಪಕ್ಷಪ್ರದ
 ಶ್ವನೇನ ವೂರ್ವಪಕ್ಷಪರಿಹಾರಃ
 ೧೦೫೭ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾದ್ರವ್ಯತ್ವಾದೇನಾಂ ಮತಭೇದೇನ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಂ
 ೧೦೫೮ ದ್ರವ್ಯತ್ವಪಕ್ಷೇ ವಾಯುವೀಯತ್ವಂ ಅನಾಯವೀಯತ್ವಂ ಜೇತಿ ಮತ
 ದ್ವಯಂ
 ೧೦೫೯ ವಾಯುವೀಯತ್ವೇಽಪಿ ಭೇದ್ಯಾದ್ಯವಿನಾಭೂತತ್ವಭೇದ್ಯಾದಿಜಸ್ಯತ್ವರೂಪ
 ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ
 ೧೦೬೦ ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮೂಲತೋವಪಾದನಂ
 ೧೦೬೧ ಅಥ ಶಬ್ದಸ್ಯಾದ್ರವ್ಯತ್ವಸಕ್ಷೋಪಪಾದನಂ

ಇತಿ ಶಬ್ದ ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ||೨||

- ೧೦೬೨ ಅಥ ಸ್ಪರ್ಶಲಕ್ಷಣಂ
 ೧೦೬೩ ತೀತೋಷ್ಣಾನುಭಯಭೇದೇನ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ
 ೧೦೬೪ ವಾಯ್ವಾದಿಷು ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರೋಪಲಂಭಸ್ಯ ಭೂತಾಂತರಸಂಸರ್ಗನಿಬಂ
 ಧನತ್ವಂ
 ೧೦೬೫ ವಾಯ್ವಾದಿಷು ಪ್ರತೀಯಮಾನವ್ಯಾಪಿ ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರಸ್ಯ ಆರೋಪಿತ
 ತ್ವಮೇವ
 ೧೦೬೬ ಭೂತಾಂತರಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ಸೈಜಸ್ಪರ್ಶತಿರಸ್ಕಾರಜೇತುತ್ವಮಪಿ
 ೧೦೬೭ ದೀಪಪ್ರಭಾರತ್ವಪ್ರಭಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಶಾನುಪಲಂಭೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ
 ೧೦೬೮ ದೀಪಪ್ರಭಾರತ್ವಪ್ರಭಯೋರನುಪ್ರವಿಷ್ಟಭೂತಾಂತರಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯಾಸ್ಯನುಪ
 ಲಂಭೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ
 ೧೦೬೯ ದೀಪಪ್ರಭಾರತ್ವಪ್ರಭಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ ತಿರಸ್ಕೃತತ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣ
 ವೂರ್ವಕಂ ಅನುದ್ಭೂತತ್ವಪಕ್ಷಪ್ರದರ್ಶನಂ
 ೧೦೭೦ ಅಪಾಕಜಗುಣಸ್ಯ ವಾಕಾಂತರಾವಿನಾಶ್ಯತೋವಪಾದನಂ.

೧೦೭೧ ಭೂತಾಂತರೇಷ್ಟನುಪ್ರವಿಷ್ಟಸ್ಯಾಗ್ನೇ ರೂಪಾನುಫಲಂಭೇ ಸ್ವರ್ತೋ
ಪಲಂಭೇ ಚ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ

೧೦೭೨ ಅನುಷ್ಠಾ ಶೀತಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವರೂಪಸ್ವರ್ತವಿಶೇಷತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

೧೦೭೩ ಅನುಮಾನೇನ ವಾಯೌ ಶೀತಸ್ವರ್ತವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಶಂಕಾ

೧೦೭೪ ಪ್ರತಿಬಂದ್ಯಾ ತನ್ನಿ ರಾಕರಣಂ

೧೦೭೫ ಪಾಕಜಪಾಕಜಭೇದೇನ ಸ್ವರ್ತಸ್ಯ ಪುನರ್ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ

೧೦೭೬ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಚಂಡಾಲಾದಿಷು ಸ್ವರ್ತತಾರತಮ್ಯೋಪಪಾದನಂ

೧೦೭೭ ಪಾಕವಶಾತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಮೃದುತ್ವಕುಲಸತ್ತ್ವಾದಿಸ್ವರ್ತೋತ್ಪತ್ತಿಃ

೧೦೭೮ ಮೃದುತ್ವಾದೀನಾಂ ಸಂಯೋಗರೂಪತ್ವನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ಸ್ವರ್ತ
ವಿಶೇಷತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

೧೦೭೯ ಪಾಕಜಸ್ವರ್ತಾನಾಶ್ರಯಯೋರಪಿ ವಾಯುಸಲಿಲಯೋಃ ಮೃದುತ್ವಕುಲನ
ಶ್ವೋಪಲಬ್ಧೌ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ

೧೦೮೦ ಕಾರ್ಯಮೈಜಾತ್ಯಾತ್ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಚಂಡಾಲಾದಿಗತಸ್ವರ್ತಸ್ಯ ಸ್ವೇತಾ
ಶ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

೧೦೮೧ ಗೋತ್ವಾದಿಜಾತೇರೇವ ಶುದ್ಧ್ಯಶುದ್ಧಿಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾಶಂಕಾ

೧೦೮೨ ಜಾತೇರ್ದರ್ಶನರೂಪತ್ವಾತ್ ಶುದ್ಧ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ

೧೦೮೩ ಜಾತೇಸ್ಸುನಿರೂಪತ್ವಪಕ್ಷಾ ನೆಲಂಬನೇನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಜಾತಿಸ್ವರೂಪ
ನಿರೂಪಣಂ

೧೦೮೪ ಅಸ್ಮಿ೯ ಪಕ್ಷೇ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಷು ಸ್ವರ್ತತಾರತಮ್ಯಾನಾವಶ್ಯಕತಾ

೧೦೮೫ ಅಪಾಕಜಸ್ವರ್ತೇಷು ತಾರತಮ್ಯಪ್ರತಿತೌ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ

೧೦೮೬ ವಾಯುಸಲಿಲಯೋಃ ಪಾಕಜಸ್ವರ್ತಾಂತರಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ

೧೦೮೭ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮುಷ್ಣತ್ವಶೀತತ್ವಯೋಃ ಔಪಾಧಿಕಾರೋಪಿತತ್ವಮೇವ

೧೦೮೮ ಅಥ ರೂಪಲಕ್ಷಣಂ

[ಪ್ರದರ್ಶನಂ ಚ

೧೦೮೯ ಶುಕ್ಲಾದಿಭೇದೇನ ರೂಪಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಕಥನಂ, ತದವಾಂತರಭೇದ

೧೦೯೦ ಪೀತರೂಪಸ್ಯ ರಕ್ತರೂಪೇ ಅಂತರ್ಭಾವಪಕ್ಷ ಪ್ರದರ್ಶನಂ

೧೦೯೧ ಭಾಸ್ವರಾಭಾಸ್ವರಭೇದೇನ ರೂಪಸ್ಯ ಪುನರ್ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ

೧೦೯೨ ಜಲೇ ರೂಪಾಂತರಪ್ರತಿತೇಃ ಪೃಥಿವೀಸಂಸರ್ಗನಿಬಂಧನತ್ವಂ

೧೦೯೩ ಸೈಯಾಯಿಕಮೈಶೇಷಿಕಾದ್ಯನುರೋಧೇನ ಚಿತ್ರಾಖ್ಯರೂಪಾಂತರ
ಸದ್ಭಾವಾಶಂಕಾ

೧೦೯೪ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ಯಭಾವಾತ್ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಚ್ಚ ಚಿತ್ರಾಪ್ಯ
ರೂಪಾಂತರಸ್ಯ ಅನಂಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಂ

೧೦೯೫ ಅವಯವ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಚಿತ್ರರೂಪಸ್ಯಾನಾವಶ್ಯಕತಾ

೧೦೯೬ ರೂಪಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವನಿಯಮಾನಂಭವೋಪಪಾದನಂ

೧೦೯೭ ಅಥ ರಸಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ವಿಭಾಗಶ್ಚ

೧೦೯೮ ಅಥ ಗಂಧಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ವಿಭಾಗಶ್ಚ

೧೦೯೯ ಪವನಸಲಿಲಯೋರ್ಗಂಧಪ್ರತೀತೇಃ ಪೃಥಿವೀಸಂಸರ್ಗನಿಬಂಧನತ್ವಂ

೧೧೦೦ ಔಪನಿಷದಾನಾಂ ಪಾಕಜಗುಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪ್ರಪಂಚನಂ

೧೧೦೧ ಏಕಯಾಪಿ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಅನೇಕಕಾರೋತ್ಪತ್ತಿಸಮರ್ಥನಂ

೧೧೦೨ ತತ್ರ ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯಸೂಕ್ತಿವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರಾ

೧೧೦೩ ಪೀಲುಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರೂಪಣಂ

೧೧೦೪ ಪಿಠರಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರೂಪಣಂ

೧೧೦೫ ಉಕ್ತಯೋರ್ದ್ವಯೋರಪಿ ಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯಯೋರ್ದೇದಾಂತಿನಾಮನ
ಭಿಮತತ್ವಂ

೧೧೦೬ ಅವಯವಾನಾಂ ಯಥಾಸಂಭವಂ ಸಂಘಾತಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾ
ವಸ್ಥಾಯಾಂ ವಾ ಪಾಕೋತ್ಪತ್ತಿನಿರೂಪಣಂ

ಇತಿ ಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ತೃತೀಯಂ ||೩||

೧೧೦೭ ಅಥ ಸಂಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ

೧೧೦೮ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಿಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಾ
ತ್ಮಕತ್ವಂ ಚೇತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಾನುವಾದಃ

೧೧೦೯ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ

೧೧೧೦ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಭಾವಾತಿರಿಕ್ತತ್ವೇ ಅನಭ್ಯುಪ
ಗಮಃ, ಭಾವಾಂತರರೂಪತ್ವೇ ಇಷ್ಠಾಪತ್ತಿಃ

೧೧೧೧ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಭಾವಾತಿರಿಕ್ತಭಾವರೂಪತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ
ತಯಾ ಸಂಯೋಗಸಿದ್ಧಿಃ

೧೧೧೨ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯರೂಪಾವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿ
ತ್ವೋಪಪಾದನಂ

೧೧೧೩ ನಿರವಯವದ್ರವ್ಯೇಷ್ವಪಿ ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

೧೧೧೪ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ

- ೧೧೧೫ ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಉಭಯಕರ್ಮಜನ್ಯತ್ವಾನ್ಯತರಕರ್ಮ
ಜನ್ಯತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ
- ೧೧೧೬ ವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತಸಂಯೋಗಜಸಂಯೋಗಸದ್ಭಾವಪಕ್ಷಾಃ ಸುಸಾದಾಃ
- ೧೧೧೭ ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತವಯವ್ಯಭಾವಾತ್ ಸಂಯೋಗಜಸಂಯೋಗ
ಸದ್ಭಾವನಿರಾಕರಣಂ
- ೧೧೧೮ ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತವಯವ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ಸಂಯೋಗಜಸಂಯೋಗಾ
ನಾವಶ್ಯಕತಾ
- ೧೧೧೯ ಸಂಯೋಗವತ್ ಕ್ರಿಯಾಯಾ ಅಪಿ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾಭ್ಯುಪ
ಗಮಾತ್ ಅವಯವಕ್ರಿಯಾಯಾ ಏವ ಅವಯವಕ್ರಿಯಾರೂಪತ್ವಂ
- ೧೧೨೦ ಅವಯವಾನಯವಿನೋದ್ವೇದೋರಪಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವೇಽಪಿ ಅನ್ಯದೀಯ
ಕ್ರಿಯಾಯಾ ಸಂಯೋಗೋತ್ಪತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ
- ೧೧೨೧ ಅಥ ನಿತ್ಯಸಂಯೋಗನಿರೂಪಣಂ
- ೧೧೨೨ ವಿಭುದ್ವಯಸಂಯೋಗಾಸಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯವೈಶೇಷಿಕಮತನಿರಾಕರಣಾಯ
ಅನುಮಾನೇನ ವಿಭುದ್ವಯಸಂಯೋಗಸಮರ್ಥನಂ
- ೧೧೨೩ ವಿಭುನೋದ್ವೇದೋರಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ
ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಅವರ್ಜನೀಯತ್ವಂ
- ೧೧೨೪ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಅತ್ಯಂತಸನ್ನಿಹಿತದೇಶಸಂಯೋಗರೂಪತ್ವಾನುಪ
ಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ
- ೧೧೨೫ ಸಂಯೋಗಹೇತ್ವಭಾವಾತ್ ವಿಭುನೋರ್ಜನ್ಯಸಂಯೋಗನಿರಾಕರಣ
ಸಂಭವೇಽಪಿ ಹೇತ್ವಜನ್ಯನಿತ್ಯಸಂಯೋಗನಿರಾಕರಣಾಸಂಭವಃ
- ೧೧೨೬ ವಿಭೂನಾಮಪಿ ಕಾಲಾದೀನಾಂ ಈಶ್ವರೇಣ ವಿಭುನಾ ಸಂಯೋಗಾವಶ್ಯ
ಕತಾ
- ೧೧೨೭ ಕಾಲಾದೀನಾಂ ವಿಭೂನಾವಿಶ್ವರಸಮವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇಽಪಿ ಈಶ್ವರಃ
ಯಾಮೃತೋಪಪತ್ತಿಃ
- ೧೧೨೮ ಅಥ ಶಕ್ತಿಲಕ್ಷಣಂ
- ೧೧೨೯ ಶಕ್ತಿಸದ್ಭಾವೇ ಅನುಮಾನಸ್ರಮಾಣನಿರೂಪಣಂ
- ೧೧೩೦ ಇಂದ್ರಿಯಾಗೋಚರಸ್ಯಾಪಿ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಲಾಪಾನರ್ಹತ್ವಂ
- ೧೧೩೧ ಶಕ್ತೌ ಶಕ್ತ್ಯಂತರಸತ್ತ್ವೇ ಅನವಸ್ಥಾ, ಅಸತ್ತ್ವೇ ಶಕ್ತೇಃ ಕಾರಣ
ತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಂಕಾ.

- ೧೧೩೨ ಶಕ್ತೇಃ ಶಕ್ತ್ಯಂತರಾಭಾವೇನ ಅಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಶಕ್ತಿಮತ ಏವ
ಕಾರಣತ್ವಾತ್ಪ್ರಾರೋಪಸಪತ್ತಿಃ
- ೧೧೩೩ ಶಕ್ತಿಸದ್ಭಾವೇ ಆಗಮಸ್ರಮಾಣಸಿರೂಪಣಂ
- ೧೧೩೪ ಶೈವಾಭಿಮತಶಕ್ತಿವೈರೂಪನಿರೂಪಣಂ
- ೧೧೩೫ ತನ್ನಿರಾಕರಣಂ, ತತ್ರ ಶಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾನುಸಪಸತ್ತಿಃ, ಉಪಾದಾನ
ತ್ವಾನುಸಪಸತ್ತಿಶ್ಚ [ಪತ್ತಿಃ
- ೧೧೩೬ ಉಪಾದಾನತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಶಕ್ತೀರುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶರೂಪಪರಿಣಾಮೋಪ
- ೧೧೩೭ ಶಕ್ತೇರೇಕತ್ವಾನುಸಪಸತ್ತಿಃ
- ೧೧೩೮ ಶಕ್ತೀರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾನುಸಪಸತ್ತಿಃ
- ೧೧೩೯ ಶಕ್ತೀರನಾದಿತ್ವಾನುಸಪಸತ್ತಿಃ
- ೧೧೪೦ ಶಕ್ತೀರಪರ್ಯನುಯೋಜ್ಯವೈಭವತ್ವಾನುಸಪಸತ್ತಿಃ
- ೧೧೪೧ ಶಕ್ತೀಸ್ತ್ರವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವಾನುಸಪಸತ್ತಿಃ
- ೧೧೪೨ ಸ್ತೃತಿವಸ್ತು ಶಕ್ತಿಭೇದಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ
- ೧೧೪೩ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಕಾಮಾ ಅಪಿ ಶಕ್ತೀರುಪಾದಾನತ್ವಾನುಸಪಸತ್ತಿಃ
- ೧೧೪೪ ಶಕ್ತ್ಯುಭೇದವಾದಸ್ಯ ಸಂವಿದದ್ವೈತವಾದಸಮಾನದೋಷಭಾಗಿತ್ವಂ
- ೧೧೪೫ ಶಕ್ತೇರ್ದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರನಿಷ್ಕತ್ವಂ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯೋಭಯನಿಷ್ಕತ್ವಂ,
ಚೇತಿಸ್ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ [ಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ
- ೧೧೪೬ ಶಕ್ತೇರ್ದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರನಿಷ್ಕತ್ವೇಽಪಿ ಗುಣಾದೀನಾಂ ಶಕ್ತತ್ವವ್ಯವಹಾರೋ
- ೧೧೪೭ ಶಕ್ತೀರತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥತ್ವೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂಮತಿಃ [ಕತ್ವಂ
- ೧೧೪೮ ಅವಿದ್ಯಾಖ್ಯಕರ್ಮ-ಜೀವ-ಜಗದಾದೌ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಪಚಾರಿ

ಇತಿ ಸಂಯೋಗ-ಶಕ್ತಿನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಂ ||೪||

ಇತಿ ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಷಷ್ಠಃ

ಓಂ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ಸಮಾಪ್ತಾ ಚೇಯಂ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧೇಃ ವಿಷಯಸೂಚೀ.

|| ಶ್ರೀಃ ||

M.O.S. Iyengar
8.10.46.

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

ತತ್ತ್ವತು ದ್ವಿ

—ೞ—

೧ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದಂ.

—

೧ ಮಂಗಳಾಚರಣಂ.

ಮಧುರಸರಸವೀಕ್ಷಂ ಸಂಶ್ರಿತಾರ್ಥೈಕದೀಕ್ಷಂ

ದುರಿತಹರಣದಕ್ಷಂ ಯೋಗಿಷ್ಠದ್ಧ್ಯಾನ ಲಕ್ಷಂ |

ವಿಹಿತವಿಬುಧರಕ್ಷಂ ಕಲ್ಪಿತಾರಾತಿಶಿಕ್ಷಂ

ಕಲಿತವಿನತಮೋಕ್ಷಂ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಮಾದೇ || ೧ ||

ಜಯತ್ಯಖಿಲಸಂಸೇವ್ಯಾ ಪ್ರಾಚೀ ಸ್ವಾಚಾರ್ಯಸಂತತಿಃ |

ಯತ್ಪಾದಕಮಲಾಸಂಗಾನ್ಮಾಧೃತೋಽಪಿ ಬುಧಾಯತೇ || ೨ ||

೨ ರಾಜಾಶೀರ್ವಾದಃ

ಶ್ರೀಮಾಕ್ ಕೃಷ್ಣಮಹೀಂದ್ರಃ ಶ್ರಿತಜನಸಂದೋಹಪಾರಿಜಾತದ್ರುಃ |

ಚಿರತರಮವತಾದವನಿಂ ಕಂಟಕರಹಿತಾಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಜನಪೂರ್ಣಾಂ || ೩ ||

ಕರ್ಣಾಟಸಿಂಹಾಸನಭೂಮಿಸಾಲಸಂತಾನದುಗ್ಧೋದಧಿಶೀತಭಾಢುಃ |

ಆಪ್ತಾಭಿರಿಂಧೇ ಕಿಲ ಲೋಕಪಾಲಮಾತ್ರಾಭಿರೇಷ್ಠ ಕ್ಷಿತಿಪೋ ಯದೂನಾಂ ||

ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಮಕ್ ಜಗತಿ ವಿಮಲಾ ಕೀರ್ತಿರತುಲಾ

ಜಯತ್ವಾಯಃಷ್ಠಂಸ್ತೇ ವಿಬುಧಪರಿಷದ್ಗೇಯವಿಧವಾ |

ಯಯಾ ದಿಗ್ವ್ಯಾಪಿನ್ಯಾ ಗಗನತಲಮಾರುಹ್ಯ ಸಹಸಾ

ಶಶಿಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ವ್ಯಾಜಾನ್ನಿ ಜತನುರುಪಾದರ್ಶಿ ರುಚಿರಾ || ೪ ||

ದೇವಸ್ತೇ ಶುಭಸೂತನೋತು ಕಮಲಾಜಾನಿಗುಣಾಣೋನಿಧಿ-

ರ್ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಕೃಷ್ಣಭಾಶ್ರಯವಪುಃ ಸೂರೀಂದ್ರಸಂಸೇವಿತಃ |

ಯತ್ಪಾದಾಂಬುಜಭೂಳಿರಾದರವತೀ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಧರ್ಮೈಷೀಣೇ

ಗ್ರಾವತ್ಸಂ ವಿನಿವರ್ತ್ಯ ಗೌತಮಮುನೇರ್ಜಾಯಾಮುಪಾಕಲ್ಪಯತಃ || ೫ ||

೩ ಸಪ್ರಯೋಜನಂ ಸಕಾರಣಂ ಚ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಗ್ರಂಥರಚನಾಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಶ್ರೀಬಾಲಧನ್ವಿವಂಶ್ಯೇನ ಯಾದವಾದ್ವಿನಿವಾಸಿನಾ |

ರಾಮಾನುಜಾರ್ಯಸುಧಿಯಾ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿರ್ವರಚ್ಯತೇ || ೭ ||

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರಸೂಕ್ತೀರಭ್ಯಾಸಿತುಂ ಯೇ ನ ಶಕ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ |

ತೇಷಾಮುಪಕಾರಕೃತೇ ರಚಿತೋ ಯತ್ನೋಽಯಮಾರ್ಯಜೋದನಯಾ ||

ಗಭೀರಶಾಸ್ತ್ರಕಾಠಿನ್ಯಾದ್ಭಿಭೃತಾಂ ಸ್ತೋತ್ರಮೇಧಸಾಂ |

ಬಾಲಾನಾಮುಪಕಾರಾಯ ಭಾಷಾಬಂಧೋಽಯಮಾರ್ಯತೇ || ೮ ||

ನೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಆನುಕೂಲ್ಯವಿಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ, ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಿಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕೆಲವು ಹಿರಿಯರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ ಯೆಂಬ ಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ.

೪ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನಂ.

ತತ್ತ್ವವೆಂದರೆ—ಪದಾರ್ಥದ ಆರೋಪಿತವಲ್ಲದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ವರೂಪವು ; ಅಥವಾ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪ್ರಮಿತಿಗೆ ಗೋಚರವಾದ ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವು. ಇಂಥ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧಿಯೆಂದರೆ ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ ವಾದಿಗಳ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ತತ್ತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜನಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕಾಲುಷ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆಂಬ ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ.

೫ ಸಮಸ್ತಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವಂ.

ಸಮಸ್ತಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ ತತ್ತ್ವ* ವೆಂಬುದು ಸಕಲವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಮಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗ್ರಂಥಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಾರವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಹೆಸರು.

* ಇಲ್ಲಿ-ತತ್ತ್ವಂ ಬಿಜ್ಞಾನಮಾನಾನಾಂ ಹೇತುಭಿಸ್ಸರ್ವತೋಮುಖೈಃ |

ತತ್ತ್ವಮೇಕೋ ಮಹಾಯೋಗೀ ಹರಿರ್ನಾರಾಯಣಃ ಪಠಃ ||

ಎಂಬ ವ್ಯಾಸವಚನವನ್ನೂ, 'ತತ್ತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪಠಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು

೭ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಶಬ್ದಾರ್ಥನಿರ್ವಚನಂ.

ವಿಶಿಷ್ಟವೆಂದರೆ—ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಿಶೇಷ್ಯವು. ವಿಶಿಷ್ಟದ ಅದ್ವೈತವೆಂದರೆ ಅಂಥ ವಿಶೇಷ್ಯದ ಏಕತ್ವವು ; ಎಂದರೆ ವಿಶೇಷ್ಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ ಅಚಿತ್ ಎಂಬ ಜೇತನಾಜೇತನಪದಾರ್ಥಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೂ ಅವುಗಳೊಡನೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಅಂಥ ವಿಶೇಷ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವಿಶೇಷ್ಯವು ಏಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರಣ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೭ ಸಮಸ್ತಪದಪ್ರಯೋಜನಂ.

ಪದಾರ್ಥವು ಅನೇಕವಾಗಿರದೆ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಕ್ಷತ್ರವು ಅನೇಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಜಂದ್ರನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಜಂದ್ರರು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ — ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿರುವ ಚಿದಚಿತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಚಿದಚಿತ್ತದಾರ್ಥಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವುವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಸಮಸ್ತಪದವು ಚಿತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಚಿತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದರಿಂದ ಚಿತ್ತದಾರ್ಥವೂ ಅಚಿತ್ತದಾರ್ಥವೂ ಅನೇಕವಾಗಿ ಇರುವುವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇದರಮೇಲೆ ಚಿತ್ತದಾರ್ಥವೂ ಅಚಿತ್ತದಾರ್ಥವೂ ಪರಸ್ಪರ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದೆಂಬುದೂ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೮ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಪ್ರಯೋಜನಂ.

ವಿಶೇಷಣವೂ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಪರಸ್ಪರ ಬೇರೆಯಾಗಿರದೆ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯವ್ಯವಹಾರವೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಮನೂ ಅವನ ಧನುಸ್ಸೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿರದೆ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ರಾಮನು ಧನುಸ್ಸುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ರಾಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ, ರಾಮನನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ರಾಮನು ಧನುರ್ವಿಶಿಷ್ಟನು ಎಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಪದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಕಲ್ಪಗುಪ್ತಿರಲ್ಲ. ರಾಮನೂ ಅವನ ಧನುಸ್ಸೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು

ರಿಂದಲೇ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯ ಸ್ಥಳಪರಾವೂ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಪ್ರಯೋಗವೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವವು.

ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಚಿದಚಿತ್ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ನಾರಾಯಣಪದಾರ್ಥವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದವಕ್ಕೆ ದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯ ಸ್ಥಳಪರಕ್ಕೂ, ವಿಶಿಷ್ಟಪದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಳಪರವನ್ನೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಚಿದಚಿತ್ತ್ವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯಕ್ಕೂ ಸ್ವರೂಪಭೇದವುಂಟೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಅಂತು—೧ ಚಿತ್ತುಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ೨ ಅಚಿತ್ತುಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ೩ ಚಿತ್ತುಗಳಿಗೂ ಅಚಿತ್ತುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ೪ ಚಿತ್ತುಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ೫ ಅಚಿತ್ತುಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ, ಹೀಗೆ ಐದು ವಿಧವಾದ ಭೇದವೂ ಸಮಸ್ತಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿಶೇಷ್ಯದ ಅದ್ವೈತವು ಎಂದರೆ ಅಭೇದವು ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆದ ಕಾರಣ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಗಳ ಭೇದವನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಅಂಥ ಭೇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲದ ವಿಶೇಷ್ಯಾಭೇದವು ಯಾವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೯ ಯಥೋಕ್ತತತ್ತ್ವಪರಶ್ರುತೀನಾಂ ದಶವಿಧತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಐದು ವಿಧವಾದ ಭೇದಗಳೊಡನೆಯೂ ವಿಶೇಷ್ಯದ ಅಭೇದದೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿರುವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಂಟಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು (ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು)—೧ ಭೇದಶ್ರುತಿ, ೨ ಅಭೇದಶ್ರುತಿ, ೩ ಘಟಕಶ್ರುತಿ, ೪ ಕಾರಣಶ್ರುತಿ, ೫ ಸಗುಣಶ್ರುತಿ, ೬ ಶೋಧಕಶ್ರುತಿ, ೭ ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತಿ, ೮ ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತಿ, ೯ ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ, ೧೦ ತತ್ತ್ವಪರಶ್ರುತಿ, ಎಂದು ಸ್ಥೂಲರೂಪದಿಂದ ಹತ್ತು ರಾಶಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

೧೦ ಭೇದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ (೧)

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದಾದ ಭೇದಶ್ರುತಿ—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಐದು ವಿಧವಾದ ಭೇದಗಳನ್ನೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೧ ಅಭೇದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ (೨)

ಎರಡನೆಯದಾದ ಅಭೇದಶ್ರುತಿ—ವಿಶೇಷ್ಯದ ಅಭೇದವನ್ನು (ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳ ಅಭೇದವನ್ನು) ತಾತ್ಪ್ರಿಯಕವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೨ ಘಟಿಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ (೩)

ಮೂರನೆಯದಾದ ಘಟಿಕಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ಚಿದಚಿದ್ರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಭೇದಶ್ರುತಿಗೂ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗೂ ಆಪಾತವಾಗಿ ತೋರಿಬರುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗಿರುವ ಪರಸ್ಪರಸೌಹಾರ್ದವನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರಿಯಕವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೩ ಕಾರಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ (೪)

ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಕಾರಣಶ್ರುತಿ—ಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ಥೂಲಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವನೆಂದು ಅವನ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಆಪಾರವಾದ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರಿಯಕವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದು.

೧೪ ಸಗುಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ (೫)

ಐದನೆಯದಾದ ಸಗುಣಶ್ರುತಿ--ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತ, ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪ್ರಿಯಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪ್ರಿಯಕವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ಅವನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರಿಯಕವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೫ ಶೋಧಕಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ (೬)

ಆರನೆಯದಾದ ಶೋಧಕಶ್ರುತಿ—ಸ್ಥೂಲಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಕಾರಣನೆಂದು ಅವನ ಕಾರಣತ್ವವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ, ಮತ್ತು ಅಂಥ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ, ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತದೋಷವೂ, ಅಂಥ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಲ್ಲದ

ಕಾರಣವಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ, ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ದೋಷವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು ; ದೋಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವುದು' ಇಂಥ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ವಿಶೇಷ್ಯಾಂಶವಾದ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವು ಕಾರಣವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷವು ಕಾರಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷ್ಯಾಂಶವಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಅಂಟುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ, ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವು ಯಾವಾಗಲೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ಅದನ್ನು ಶೋಧನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೬ ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೭)

ಏಕನೆಯದಾದ ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ರುತಿ—ಚಿತ್ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವದ ಮಾರ್ಪಾಡೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವಿಕಾರಮಾತ್ರವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪವಿಕಾರವಿಲ್ಲ, ಆಚಿತ್ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಮಾರ್ಪಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡುಬಗೆಯ ವಿಕಾರಗಳೂ ಉಂಟು ; ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಈ ಎರಡುಬಗೆಯ ವಿಕಾರಗಳಿಗೂ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ; ಆದಕಾದರೂ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು—ಎಂದು ತೋರಿಸಿ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶೋಧಕಶ್ರುತಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವಮಾಡಿ ಹೇಳುವವರೂ ಉಂಟು.

೧೭ ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೮)

ಎಂಟನೆಯದಾದ ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತಿ—ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸಗುಣಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸೆಂಬ ಹೇಯಗುಣಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ಹೇಯಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಕೊರತೆಯಿರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು.

೧೮ ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ. (೯)

ಒಂಬತ್ತನೆಯದಾದ ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ—ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರತಂತ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಭೇದವು ಎಂದರೆ ನಾರಾಯಣ

ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗದೆ ಇರುವ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಚಿದಚಿತ್ಪದಾರ್ಥಗಳ ಭೇದವೂ, ನಾರಾಯಣನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷ್ಯಾಂತರದ ಭೇದವೂ, ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಸಮಸ್ತವಾದ ಚಿದಚಿತ್ಪದಾರ್ಥವೂ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ. ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅಥವಾ ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಿಶೇಷ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಭೇದಾಭೇದಶ್ರುತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದು.

೧೯ ತತ್ತ್ವಪರಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ (೧೦)

ಹತ್ತನೆಯದಾದ ತತ್ತ್ವಪರಶ್ರುತಿ— ನಾನಾವಿಧವಾದ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಸ್ತುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರ, ಶಿವ, ಶಂಭು, ಪ್ರಜಾಪತಿ, ಸತ್, ಬ್ರಹ್ಮ, ಆತ್ಮ-ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತಶಬ್ದಗಳೂ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪಾಠಮಾಡಿ, ನಾನಾವಿಧವಾದ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೆ ಆಪಾತರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಬರುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ತವಾದ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಐಕಮತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಘಟಾಘೋಷವಾಗಿ ಹೇಳಿ ನಾರಾಯಣನ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅಪ್ರಕಂಪ್ಯವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದು.

೨೦ ಸರ್ವೋಪನಿಷದಾಂ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಸಾತಿವ್ರತ್ಯಂ.

ಹೀಗೆ—ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತರಾಗಿಯೂ, ಒಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಬಿಡದೆ ಐಕಮತ್ಯದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರಂತೆ ಈ ಹತ್ತುಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಕನ್ಯೆಯರೂ—ವರ್ಣಿಸಲತಕ್ಕವಾದ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಐಕಮತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ಪರಮತತ್ತ್ವವಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಅಪ್ರತಿಮವಾಗಿಯೂ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮೈಭವವನ್ನು ಐಕಕಂಠ್ಯದಿಂದ ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪರತ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ತಮಗಿರುವ ಭಾವಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವನನ್ನೇ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣವಿಧಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯಕ್ಕೆ ಲೇತಮಾತ್ರವೂ ಭಂಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು.

೨೦ ಮತಾಂತರೇ ಸರ್ವಶ್ರುತೀನಾಮಸಾಮಂಜಸ್ಯಂ.

ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯಭೂಮಿಯಾದ ಇಂಥ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ಯಾವ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

೨೨ ಅದ್ವೈತಮತೇ ಸರ್ವಶ್ರುತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಂ. (೧)

ಅದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ—ಅದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೊಂದೇ (ಅಭೇದಶ್ರುತಿಯೊಂದೇ) ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲದೆ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಮುದ್ರಘೋಷದಂತೆ ವೃಥಾವಾಗುವುವು. ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಅದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೂ ಕೊನೆಗೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳಂತೆ ಅದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವೈತಿರಿಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವುದು ಕಲ್ಪಿತವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ ?

೨೩ ದ್ವೈತಮತೇ ದ್ವೈತೇತರಶ್ರುತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಂ. (೨)

ದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೊಂದೇ (ಭೇದಶ್ರುತಿಯೊಂದೇ) ಜೀವಿಸಬಹುದು ; ಉಳಿದವುಗಳೆಲ್ಲಾ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವು. ಇನ್ನೂ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ದ್ವೈತಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಲಾರದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೂ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮತದವರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ—ಈಶ್ವರನೊಡನೆ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅಸೃಥಕ್ಕಿದ್ದಿ ಸಂಬಂಧವು ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಫಲಿತವಾಯಿತು. ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಭೇದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪುವರು ಇದರಿಂದ ಅಸೃಥಕ್ಕಿದ್ದಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿನ ಭೇದವು ಘಟಕಪಟಗಳ ಭೇದದಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುಗಳ ಭೇದವಾಗುವುದಿಲ್ಲದೆ ಪರತಂತ್ರವಸ್ತುಗಳ ಭೇದವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಫಲಿತವಾಯಿತು. ಭೇದಶ್ರುತಿ ಇಂಥ ಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಇವರು ಒಪ್ಪುವರು. ಇದು ಸಂಗತವಾಗಲಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಭೇದಾಭೇದಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಆಪಾತವಾಗಿ ತೋರಿಬರುವ ವಿರೋಧವು ಘಟಕಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಮೇಲೆ ಭೇದಶ್ರುತಿಯಾಗಲಿ, ಅಭೇದಶ್ರುತಿಯಾಗಲಿ ಒಂದರ ಭಾವವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲಾರದು ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭೇದವನ್ನೊಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡೇ ಅಭೇದಶ್ರುತಿ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವದಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದೋ ಅದರಂತೆಯೇ—ಅಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಭೇದವನ್ನೊಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡೇ ಭೇದಶ್ರುತಿ ಪರತಂತ್ರಭೇದ

ವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸಬೇಕಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಭೇದನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರತಂತ್ರಭೇದವನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಭೇದವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಭೇದವು ಎಂದರೆ ಶರೀರ ಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುಗಳ ಭೇದವು ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ — ದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಭೇದವು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಂತಿಕ ಭೇದವು ಭೇದಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ದ್ವೈತಮತದಕ್ಷಯೂ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ವೈಯರ್ಥ್ಯವೇ ಫಲಿಸಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೨೪ ಸಾಂಖ್ಯಮತೇಽಪಿ ಸರ್ವಶ್ರುತಿನೈಯರ್ಥ್ಯಂ. (೩)

ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯಮತದಲ್ಲಿ — ನಾರಾಯಣನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಜೇತನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜೇತನನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜಗದಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನಿರೀಶ್ವರವಾದವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪ-ರೂಪ-ಗುಣ-ವಿಭೂತಿ-ಜೇಷ್ಠಗಳನ್ನು ವಿತರಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಲೇತಮಾತ್ರವೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಸಕಲಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುವು.

೨೫ ಯೋಗಮತೇ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ. (೪)

ಯೋಗಮತದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ, ಅಂಥ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿಮಾತ್ರ ಅವರು ಒಪ್ಪಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ (ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ) ತ್ರಿವಿಧಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಪರಿಹರಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨೬ ನ್ಯಾಯ-ವೈಶೇಷಿಕಮತಯೋರಪಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೋ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಂಚ. (೫-೬)

ಪರಮಾಣುಗಳನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ನ್ಯಾಯ-ವೈಶೇಷಿಕಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿರೋಧವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿದುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ತಬ್ಬಪ್ರಮಾಣದಿಂದ

ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ಸಾಧಿಸುವರಾದುದರಿಂದ ಇಂಥವರಿಗೆ ಈಶ್ವರಸಿದ್ಧಿಯೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು, ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ಜೇತನನು ಎಲಕ್ಷಣಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವನೊಬ್ಬನಾಗಿಯೇ ಇರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗಿಂತಲೂ ಎಲಕ್ಷಣನಾಗಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರನು ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರನು. ಅಂಥವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರ ವಿಚಾರರೂಪವಾದ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ವೈರ್ಥವಾಗುವುದು.

೨೭ ಸ್ಫೋಟವಾದಿವೈಯಾಕರಣಮತೇ ನಾರಾಯಣಕಾರಣತ್ವ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ (೭)

ಅಖಂಡವಾದ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಾರಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ವೈಯಾಕರಣರ ಮತದಲ್ಲಿ—ಅಂಥ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವು ಅಜೇತನವಾದುದರಿಂದ ಜೇತನನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಸರಿಹರಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨೮ ಮೀಮಾಂಸಕಮತೇ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಳಯೇಶ್ವರಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಾಕ್ಯವೈಯರ್ಥ್ಯಂ. (೮)

ಸೃಷ್ಟಿ, ಪ್ರಳಯ, ಈಶ್ವರ, ಅವನ ಸ್ವರೂಪ, ರೂಪ, ಗುಣ, ವಿಧೂತಿ, ಜೇಷ್ಠ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ಮೀಮಾಂಸಕರ ಮತದಲ್ಲಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೂಹವೇ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ದಿಗ್ಗಂತಿಗಳಂತೆ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಬಲರೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರಾದವರ ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಾನಾವಿಧವಾದ ವಿರೋಧವು ದುಷ್ಟರಿಹರವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಮತಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ದುರ್ದಶೆಯಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು ಊಹಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೨೯ ತಸ್ಮಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ವೀಕಾರಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಅದಕಾರಣ—ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ, ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಅಗಮ ಮುಂತಾದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಐಕಕಂಠ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ.

೩೦ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸ್ಯ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಭೂಮಿತೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ — ಸನಾಸ್ತಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ನೊಬ್ಬನೇ ತತ್ತ್ವವೆಂಬುದು ಸಕಲವೇದ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ-ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸ ಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಾರವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಸೂಚಿಸಿರುವೆವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಪೀಠಿಕೆಯೆಂಬ
ಪ್ರಥಮಪ್ರಕರಣಂ.

ದ್ವಿ ತೀ ಯ ಪ್ರ ಕ ರ ಣಂ .

೩೧ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಭೇದೇನ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ವಿಶಿಷ್ಟವೆಂಬ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ, ಅದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಎರಡುರಾಶಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

೩೨ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಯಾವುದು ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಯಾವುದು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಯಾವುದು ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ, ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಅದು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩೩ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅದ್ರವ್ಯೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

ಈ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಂತುಕವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದು; ಆಗ ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ-ಮೊದಲಾದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು; ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದರಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳೂ ಉಪಾಧಾನವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು ; ಉಪಾಧಾನವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ರವ್ಯವೂ ದ್ರವ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆಗಂತುಕವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ— ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಂತುಕವಾಗಲಾರದು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಪೃಥ್ವಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಂತುಕವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು ; ಅವಸ್ಥೆಯಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಉಪಾದಾನವಾಗಲಾರವು. ಉಪಾದಾನವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು ; ಆದಕಾರಣ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಈ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥ್ವಿಸಿದ್ಧವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ— ಆಗಂತುಕವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದು ; ಆಗ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ— ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇರದೆ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿನಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುವ ಧರ್ಮವು ಆಗಂತುಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಈಗ ಪಿಂಡತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿದ್ದರೂ (ಅವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೂ) ಅದನ್ನು ಕುಲಾಲನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಪಿಂಡತ್ವವಸ್ಥೆ ಹೋಗಿ ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಆ ಘಟವನ್ನು ಒಡೆದುಹಾಕಿದರೆ ಘಟತ್ವವಸ್ಥೆ ಹೋಗಿ ಕವಾಲತ್ವವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಕವಾಲವನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಪುಡಿಮಾಡಿದರೆ ಕವಾಲತ್ವವಸ್ಥೆ ಕಳೆದು ಚೂರ್ಣತ್ವವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಆ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಕಲಸಿ ಉಂಡೆಮಾಡಿದರೆ ಚೂರ್ಣತ್ವವಸ್ಥೆ ಹೋಗಿ ಪಿಂಡತ್ವವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಮೊದಲು ಪಿಂಡತ್ವವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಪದಾರ್ಥವು ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಘಟತ್ವ-ಕವಾಲತ್ವ-ಚೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಆ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇರದೆ ಒಂದುಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿನಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುವವಾದುದರಿಂದ ಆ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅವು ಆಗಂತುಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು.

ಅದರಂತೆ— ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಷ್ಣುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಷ್ಣುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಕೃತಿತ್ವವಸ್ಥೆಯೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಹತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತ್ವ, ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವ, ಆಕಾಶತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯ

ವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇರದೆ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಥ ಆಕಾಶವು ಆಗಂತುಕವಾಗಿರುವುದು.

ಆಕಾಶವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಧಾರವಾಗಿಯೂ, ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಆಧಾರತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಕಾಶವು ಶಬ್ದವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆಧೇಯತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು.

ಆದಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಆಗಂತುಕವಾದ ಆಕಾಶವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಥ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಧೇಯತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶಬ್ದವು ಉಪಾದಾನವಾಗಬೇಕಾಗಿಯೂ, ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಯೂ ಬಂದು ಅದ್ರವ್ಯವಾದ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ—ಆಕಾಶಪದಾರ್ಥವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಆಗಂತುಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಗಂತುಕವಲ್ಲ; ಆಧೇಯತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಶ್ರಯವಾದುದಲ್ಲ; ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಲಾರದು ; ಶಬ್ದವೂ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು ; ಉಪಾದಾನವಾಗದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು; ಆದಕಾರಣ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

೩೪ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಈಶ್ವರೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

“ ಅವಸ್ಥಾಶ್ರಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವೇ ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಉಪಾದಾನವೇ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ-ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅವಸ್ಥಾಶ್ರಯವಲ್ಲದ ಈಶ್ವರನು ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು; ಅದುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು ” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು.

ನಿತ್ಯಂ ವಿಭುಂ ಸರ್ವಗತಂ ಎಂಬ ಮುಂಡಕಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಸಂಯೋಗವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಕಾರಣ—ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ

ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ವಾಯು, ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗನಾಶವುಂಟಾಗಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ ಅಪೃಥ್ವ್ಯದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವಪದಾರ್ಥಸಂಯೋಗವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಈಶ್ವರನು ಉಪಾದಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಈ ಮೂರು ಅಚಿದ್ರವ್ಯಗಳು ಸ್ವರೂಪವಿಕಾರಸ್ವಭಾವವಿಕಾರಗಳೆಂಬ ಉಭಯವಿಧವಾದ ವಿಕಾರರೂಪವಾದ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾದಾಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವುವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಚಿದ್ರವ್ಯವು ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾದಾಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವುವಾದುದರಿಂದಲೂ, ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣವು ಈ ಸಾಲ್ಪರಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು.

ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚರೂಪವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಸಂಯೋಗಿತ್ವರೂಪವಾದ ವಿಕಾಸಾವಸ್ಥೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅದರಂತೆಯೇ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಸಂಯೋಗಿತ್ವರೂಪವಾದ ವಿಕಾಸಾವಸ್ಥೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

“ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಕೋಚವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಸಂಯೋಗಿತ್ವವು ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಆಗಂತುಕವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇದು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಗೆ ಹೇಗೆ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಅವರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ಅನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಆಗಂತುಕವೆಂದೂ ಅವಸ್ಥೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಜೀವೇಶ್ವರರೆಂಬ ಚಿದ್ರವ್ಯಗಳು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾದಾಶ್ರಯಗಳಾಗದಿದ್ದರೂ-
 “ತದವಸ್ಥತದ್ವಿತಿಷ್ಠತ್ವ” ಎಂದರೆ ಆಗಂತುಕವಾದ ಆ ಆ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಆ ಆ ದ್ರವ್ಯವಿತಿಷ್ಠತ್ವವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆ ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ

ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣವು ಎಲ್ಲಾ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೩೫ ಅದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದುದು ಅದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎಂದರೆ—ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯದ ಪದಾರ್ಥವು ಅದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಆಗಂತುಕವಲ್ಲ; ಆದಕಾರಣ ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮವು ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಆದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ.

೩೬ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಾಸಹಿಷ್ಣುಬೌದ್ಧಮತಾಭಿಪ್ರಾಯಃ.

ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವನ್ನು ಬೌದ್ಧರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ—ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನೂ, ತಮಗೆ ಬೇರೊಂದಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಆಶ್ರಯವನ್ನೂ, ಪಡೆಯದಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಈ ನಾಲ್ಕೇ ಪದಾರ್ಥಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲದೆ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವ ಬೇರೊಂದು ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮಿಯೆಂಬ ಬೇರೊಂದು ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳು ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಧರ್ಮ ತಾತ್ತ್ವಿಕವಲ್ಲ.

ಅಥವಾ—ಆಶ್ರಯವಾದ ಧರ್ಮಿಯೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಆ ಒಂದೇ ಧರ್ಮ ಒಂದುಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಗೂ, ಮತ್ತೊಂದುಸಮಯದಲ್ಲಿ ರೂಪವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಗೂ, ಹೀಗೆಯೇ ರಸಭ್ರಾಂತಿಗೂ, ಗಂಧಭ್ರಾಂತಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಧರ್ಮಿಯೆಂಬುದು ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಧರ್ಮಗಳು ತಾತ್ತ್ವಿಕವಲ್ಲ.

ಈ ಎರಡುಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ—ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರವು ಯಾವಾಗ ತೋರುವುದೋ ಅವಾಗ ಅದನ್ನು ವಾಯುತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪರ್ಶರೂಪಗಳೆರಡೂ ತೋರುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ತೇಜಸ್ತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಈಮೂರೂ ತೋರಿದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಜಲತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಈನಾಲ್ಕೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತೋರಿದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಪೃಥಿವೀತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೂ, ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ನಾಲ್ಕರ ಅಭಾವವೇ ಎಂದರೆ ಆವರಣಾಭಾವವೇ ಆಕಾಶವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಈ ನಾಲ್ಕುಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಬೌದ್ಧಮತದ ಸಾರಾಂಶವಾಗಿರುವುದು.

೩೭ ಬೌದ್ಧಮತಖಂಡನಂ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳೆಂಬ ಎರಡೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಪಲಪಿಸುವ ಬೌದ್ಧಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಅವರಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳೆರಡೇ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಘಟವು ರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದು—ಈರೀತಿಯಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಮಗೆ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಇಂಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಘಟಕ್ಕೂ ಅದರ ರೂಪಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಭಾವವೆಂಬ ಭೇದವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಾವು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವೆವು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೌದ್ಧರಿಗೂ ಸಹ ಇದನ್ನು ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆಯೇ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೂ ಬೌದ್ಧಮತನಿರಾಸಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥವು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ರೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥವು ಅವಸ್ಥೆಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ರೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ರೂಪವು ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಸ್ಥೆಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥವು ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು

ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಉಪ
ಷ್ಠಂಭಕವಾಗಿಯೂ ಅವಿಚಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ
ದಲೂ, ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟನೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವಿಮಾನಾಸಕರೂ, ತಾರ್ಕಿಕರೂ,
ಎಲ್ಲಾ ವೇದಾಂತಿಗಳೂ ಬೌದ್ಧಮತದ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನೂ ನಿಸ್ಸಾರಶೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ
ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವರು.
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ತೋರಿಸಿರುವ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಜಾಲಕರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರ
ವಾಗತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ.

೩೮ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಆದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವನ್ನು ಅಪಲಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ
ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ, ಯಾವುದೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವು ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ
ವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಕುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ
ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಪ್ರಕರಣಂ
ದ್ವಿತೀಯಂ.

ತೃತೀಯ ಪ್ರಕರಣಂ.

೩೯ ಬೌದ್ಧಮತೇನ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

ದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ತಾತ್ತ್ವಿಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪದಿರುವ ಬೌದ್ಧರು ಒಂದುವೇಳೆ ದ್ರವ್ಯ
ವೆಂದು ಹೆಸರಿಡಬಹುದಾದ ಧರ್ಮಿಯೊಂದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಕಾಲ ಮೊದಲು ವಿನಾಶಕಾಲದ ವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರವೆಂದು ಒಪ್ಪದೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ
ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನು
ತೋರಿಸುವರು—ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಸತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವು
ದಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಸತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆ ಪದಾ
ರ್ಥವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವುದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೇಘಮಂಡಲವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತ
ವಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಸತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಮೇಘಮಂಡಲವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವು. ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಸತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರು ಭ್ರಾಂತರೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ.

೪೦ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇಂಥ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅದೇ ಇದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅಪಾರ್ಥವಾಗಿ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇದರಲ್ಲಿ, ಅದೇ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಂತದಿಂದ ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವೂ, ಇದು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಂತದಿಂದ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವೂ, ಈ ಎರಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಮೇಲೆಯೂ ಹಚ್ಚಿರುವ ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂಶದಿಂದ ಆ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಭೇದವೂ ಎಂದರೆ ಏಕತ್ವವೂ ತೋರುವುವು.

ಹೀಗಾದರೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅತೀತಕಾಲಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಿದ್ದಿತೋ ಅದೇ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅತೀತಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ವರ್ತಮಾನಕಾಲದವರೆಗೂ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? ಆದಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಈ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಸ್ಥಿರತ್ವವು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೪೧ ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಬಾಧ್ಯಮತೇನ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಾದಿಗಳಾದ ಬಾಧ್ಯರು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಮೇಲೆಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಸಮರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಹೊಡೆದುಹಾಕುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೆಂಬುದು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು

ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ರಜತವು ಎಂದುಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಶುಕ್ತಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು, ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ರಜತವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆ ಅನುಭವದಿಂದ ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ರಜತ ಸಂಸ್ಕಾರವೊಂದುಂಟಾಗುವುದು. ಅಂಥವನಿಗೆ ಶುಕ್ತಿಕೆಯ ದರ್ಶನವುಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಹಿಂದಣ ಸಂಸ್ಕಾರವು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಇದು ರಜತವು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು.

ಹೀಗೆ ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರಜತಜ್ಞಾನವು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಇದು ರಜತವಲ್ಲ. ಶುಕ್ತಿಕೆ ಎಂಬ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಅಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆವುದು. ಅಂತು ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ರಜತಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ.

ಅಂಥ ಕಾರಣವು ಮೇಲೆಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಡೀ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾದ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಮಾಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಲು ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲು ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥವಾದೀತು? ಆದಕಾರಣ ನಾವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಘಮಂಡಲದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೪೨ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಂ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮರ್ಥನಂ.

ಬೌದ್ಧರ ಇಂಥ ವಾದವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸುವರು:—
ಯಾವ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಿರುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾದರೆ ಈ ಸ್ಮರಣರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಂದನವನ್ನು ಮೂಸಿನೋಡಿ ಇದು ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳದು ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಇಂದನದ ದರ್ಶನಮಾತ್ರವುಂಟಾದ

ಮೇಲೆ ಚಂದನವು ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳುದು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು; ಈ ಜ್ಞಾನವು ಹಿಂದಣ ಅನುಭವದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇದು ಹಾಗಲ್ಲ ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವೇ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದೀತು.

ಶುಕ್ತಿ ಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ರಚತಜ್ಞಾನವೂ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದುದಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಆ ಜ್ಞಾನವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇದು ರಚತವಲ್ಲ; ಶುಕ್ತಿಗೆ ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವು ಅದಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು.

ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲೆಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೂ, ಇದು ಹೀಗಲ್ಲ ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡದೆಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹೊಡೆದುಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ ಮೇಲೆಕಂಡ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದಾಗಿಯೂ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವಿರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅತೀತವರ್ತಮಾನಗಳೆಂಬ ಎರಡುಕಾಲಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲವೊಂದೂ ವಿನಾಶಕಾಲದವರೆಗೂ ಇರುವ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಯಾವುದೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೪೩ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸಾಧಕಾನುವಾಸನಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತತ್ವಾ-
ದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ.

ಮೇಳುಮಂಡಲದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೂ

ಇಂಥ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅನುಮಾನಾಭಾಸವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು.

೪೪ ಪುನರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ
ಭ್ರಾಂತಿಶೋಧಪಸಾದನಂ.

ಇಂಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಧ್ಯರು ವುನಃ ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಕುಸೂಲವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಮೂಡೆಯಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಬೀಜವು ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನೆಮಾಡಿದುದನ್ನು ಯಾರೂ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಅಬೀಜದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜವು ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನೆಮಾಡುವುದನ್ನು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನೋಡಿರುವೆವು. ಆದಕಾರಣ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಬೀಜಕ್ಕೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿರುವ ಸಮರ್ಥವಾದ ಬೀಜಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೆಂಬ ಎರಡುಧರ್ಮಗಳೂ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅದು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಯಾವುದು ಅಸಮರ್ಥವೋ ಅದು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು; ಯಾವುದು ಸಮರ್ಥವೋ ಅದು ಅಸಮರ್ಥವೂ ಆಗಲಾರದು. ಬೇವಿನ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಮಾವಿನ ಬೀಜವು ಅದನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದ ಬೇವಿನ ಬೀಜವಾಗಿ ಎಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು. ಅಂಥ ಬೇವಿನ ಬೀಜವು ಅಂಥ ಮಾವಿನ ಬೀಜವಾಗಿಯೂ ಎಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು.

ಆದಕಾರಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೆಂಬ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ತಮತಮಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಾದುದರಿಂದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಥ ಬೀಜಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಕುಸೂಲಸ್ಥ ಬೀಜವು ಬೇರೊಂದಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವ್ಯೂಹೋತ್ತರಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಭೇದವೇ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು

ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲು ತಡೆಯೇನು ?

೪೫ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ.

ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಇಂಥ ವಾದವು ಅವರ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೆ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಇತರ ದರ್ಶನಕಾರರೂ ವೇದಾಂತಿಗಳೂ ಬಹಳ ಜಮಾ ತ್ಯಾರವಾಗಿಯೂ ಅತಿವಿಸ್ತರವಾಗಿಯೂ ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಅನ್ನಿಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವುದಾದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಬಹುದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಕಠಿನವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅದರ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವೆವು.

ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಥಬೀಜದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಕುಸೂಲಸ್ಥಬೀಜದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂಬ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ನಿಮ್ಮ ವಾಗಾಡಂಬರವು ಸಫಲವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಬೀಜಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದ ಬೀಜವು ಮೊದಲು ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವಿದ್ದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು.

ಓಹೋ ! ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜಕ್ಕೂ ಅಂಕುರಜನನಸಾಮಾರ್ಥ್ಯವುಂಟೋ ? ಹಾಗಾದರೆ ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂಬುದರ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದೆಂಬುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೀವು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಿರದಿದ್ದರೂ ಹೀಗೆ ಶಂಕಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿದಾಗ ತಾನೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಅಥವಾ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾನು ನೆರವೇರಿಸದಿರುವಿಕೆಯೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜವೂ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಘಟವೂ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಅಂಕುರಾನುತ್ಪಾದನವೆಂಬುದು ಈ ಎರಡು

ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕುಸೂಲಸ್ಥಬೀಜದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಘಟದಲ್ಲಿ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ— ಘಟವು ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಿರುವಿಕೆ ಅದರ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿದಾಗ ಘಟವು ಬೀಜದಂತೆ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿದರೂ ಘಟವು ಎಂದಿಗೂ ಮೊಳಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಘಟಕ್ಕೆ ಅಂಕುರಜನನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಘಟಕ್ಕೆ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು.

ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜಶ್ಚಾದರೋ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಿರುವಿಕೆ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದುದರಿಂದಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗುವಲ್ಲಿ ಆ ಬೀಜವು ಘಟದಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದೆಯೇ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿದಾಗ ಅಂಕುರೋತ್ಪಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ ಕುಸೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಬೀಜವು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಕುರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಿರುವಿಕೆ, ಅದರ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡದಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಕುಸೂಲಸ್ಥಬೀಜಕ್ಕೆ ಅಂಕುರಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ ಮಿದುಧವಾದ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳು ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಮಾತು ಸ್ವಪಕ್ಷದ ಅಭಿನವೇಶದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮಾತಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅಬಾಧಿತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ದೃಢತರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಕುದ್ಧಿಯಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ

ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಸ್ಥಿರತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ
ತೃತೀಯಂ.

ಚ ತು ಥ ಣ ಪ್ರ ಕ ರಣಂ

೪೭ ಪೋಥಾ ದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಃ.

ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಜಡ ಎಂದೂ ಅಜಡ ಎಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎಂದೂ ಪರಾಕ್ ಎಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಇದನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ಬೇವ, ಈಶ್ವರ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಆರು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

ಈ ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಭಾಗವಾದ ಜಡಾಜಡಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಬೇಕಾದರೆ—ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಜಡ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಅಜಡದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ವಿಭಾಗವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಪರಾಕ್ ಎಂಬ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಬೇವ, ಈಶ್ವರ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪೮ ಆಕರಗ್ರಂಥೇಷು ತತ್ತ್ವತ್ರಯನಿರೂಪಣಸ್ಯ
ದ್ರವ್ಯಾಂತರೋಪಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಂ.

“ಚಿತ್ತು, ಅಚಿತ್ತು, ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಗಳು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆರು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ವಿಶೇಷ್ಯವು ಪ್ರಧಾನವಾದುದೆಂದೂ ವಿಶೇಷಣವು ಅಪ್ರಧಾನವಾದುದೆಂದೂ ಲೋಕಾನುಭವವೂ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟು; ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕೃತಿ, ಬೇವ, ಈಶ್ವರ ಎಂಬ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳು ವಿಶೇಷ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಉಳಿದ ಕಾಲ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಈ ಮೂರು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ವಿಶೇಷಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಧಾನವಾದ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಉಳಿದ ಮೂರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಗಿರುವುದು. ಮನುಷ್ಯನು ಹೋಗು ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನ ರೂಪವೂ ಅವನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು

ತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ರೂಪವೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ — ಕಾಲವೆಂಬುದು ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಎಮಾಮಂಟಪ, ಗೋಪುರ, ಪ್ರಾಕಾರ, ಉದ್ಯಾನ, ವಾಹನ, ಪರಿಚ್ಛದ, ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಅವನ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ನಿರುಪಾಧಿಕವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದು ನಿತ್ಯವಾದ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದು

ಆದಕಾರಣ—ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಚಿತ್, ಅಚಿತ್, ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದವರಿಗೆ ಈಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದ ಮೂರೂ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿ ಅಡಗಿರುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಹೊರತು ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ.

೪೮ ತತ್ತ್ವತ್ರಯನಿರೂಪಣಸ್ತು ವ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕೋಪಯೋಗಿತಾತ್ ಗ್ರಂಥೇಷು ತನ್ನಿರೂಪಣಂ.

ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ನರಳುತ್ತಿರುವ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಸಾರದುಃಖವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ತಾನು ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಬಂದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡಬೇಕು. ಅಂಥ ಕಾರಣವೂ— ಆತ್ಮನಲ್ಲದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಭ್ರಾಂತಿಯೂ, ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಭ್ರಮವೂ, ಈ ಎರಡೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು—

ಅನಾತ್ಮನ್ಯಾತ್ಮಬುದ್ಧಿರಾ; ಅಸೇ ಸ್ವನಿತಿ ಯಾ ಮತಿಃ |

ಅವಿದ್ಯಾತರುಸಂಭೂತಿಬೀಜಮೇತದ್ವಿಧಾ ಸ್ಥಿತಂ ||

ಎಂಬ ಪರಾಶರಮಹರ್ಷಿಯ ವಚನದಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಸಕಲವಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖಗಳಿಗೂ ಬೀಜಭೂತವಾಗಿರುವ ಇಂಥ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮವನ್ನೂ ಸ್ವತಂತ್ರಾತ್ಮಭ್ರಮವನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದು ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂಥ ದೇಹಾತ್ಮ

ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಬಿಡಬಿಡೀಶ್ವರರೆಂಬ ತತ್ತ್ವತ್ರಯದ ನಿರೂಪಣವು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಇವುಗಳ ನಿರೂಪಣವು ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ತತ್ತ್ವತ್ರಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರೇ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಮೂರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಖಂಡನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆರುವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ.

ಅಂತು ಜಡದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡು ಅಜಡದ್ರವ್ಯಗಳು ನಾಲ್ಕು, ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಧ್ರವ್ಯಗಳೆರಡು ಪರಾಗ್ಧ್ರವ್ಯಗಳು ನಾಲ್ಕು, ಹೀಗೆ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಆರೇಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೪೯ ಜಡದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಡದ್ರವ್ಯವೆಂದರೇನು ? ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಫುರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಎಂದರೆ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯದ ಪ್ರಕಾಶವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ ಈ ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ತಾವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವಲ್ಲ. ಇವೆರಡರ ಪ್ರಕಾಶವೂ ಜ್ಞಾನಾಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಜಡದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫೦ ಅಜಡದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆಂದರೇನು ? ಜಡದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎಂದರೆ—ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಸ್ಫುರಿಸುವುದೋ, ಯಾವುದರ ಪ್ರಕಾಶವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ತಾವಾಗಿಯೇ ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಪ್ರಕಾಶವು ಅನ್ಯಾಧೀನವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಜಡದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫೧ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಧ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಧ್ರವ್ಯವೆಂದರೇನು ? ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ನಾನು ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ, ಎಂದರೆ ಯಾವುದು ತನಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯಗ್ಧ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜೀವ, ಈಶ್ವರ ಈ ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ನಾನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಗ್ರಹಿಸುವುವು ; ಎಂದರೆ ತಮ

ಗೋಸ್ವರ ತಾವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫೨ ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯವೆಂದರೇನು? ಪ್ರತ್ಯಗ್ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಎಂದರೆ—ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತನಗಲ್ಲದೆ ಇತರನಿಗೋಸ್ವರವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೋ—ಎಂದರೆ—ನಾನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರದೆ ಇದು ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ತೋರುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ನಿತ್ಯವಿಧೂತಿ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ತಮಗಲ್ಲದೆ ಇತರನಾದ ಬೇವನಿಗಾಗಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗಾಗಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುವು : ಎಂದರೆ ನಾನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮಗೆ ತಾವು ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆ ಇದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಥವಾ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫೩ ಬೇವೇಶ್ವರಯೋಃ ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಽಸಿ ಅನ್ಯಂ

ಪ್ರತಿ ಪರಾಕ್ಷ್ಯಮಪ್ಯವಿರುದ್ಧಂ.

‘ ಮೈತ್ರನು ಜೈತ್ರನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡೆವ ಕೆಲವು ಜೇಷ್ಠಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿರುತ್ತಾನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಮೇಲೆ ಅಂಥ ಆತ್ಮನನ್ನು ಇವನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವನು. ಆಗ ಜೈತ್ರಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನು ಮೈತ್ರನಿಗೆ ನಾನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರದೆ ಇವನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರುವುದರಿಂದ ಮೈತ್ರನ ಘಾಗಕ್ಕೆ ಜೈತ್ರಾತ್ಮನು ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯವಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಾಗುವಷ್ಟೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗ್ದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ” ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಬೇವನೂ ಈಶ್ವರನೂ ತನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇತರರನ್ನು ಕುರಿತು ಪರಾಗ್ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡರೆ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಮಗನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ತಂದೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೫೪ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರಾಕ್ಷ್ಯಯೋರಿವ ಅಜಡತ್ವಪರಾಕ್ಷ್ಯಯೋಃ

ಜಡತ್ವಪರಾಕ್ಷ್ಯಯೋಶ್ಚ ನ ವಿರೋಧಃ.

ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ ಪರಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೂ ಹಾಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಜಡತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೂ, ಜಡತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೂ

ನಿರೋಧವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಜಡವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೂ, ಜಡವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಕಾಲವೂ ಸಹ, ಪರಾಗ್ಧವ್ಯವೇನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಜಡವಾದ ವಸ್ತು ಅಜಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅಜಡವಾದ ವಸ್ತು ಜಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಜಡವಾದ ವಸ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ ವಸ್ತು ಜಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಎಂದರೆ ಜಡತ್ವಾಜಡತ್ವಗಳಿಗೂ ಜಡತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಗಳಿಗೂ ನಿರೋಧವುಂಟೆಂದೂ, ಜಡವಸ್ತುವಾಗಲಿ ಅಜಡವಸ್ತುವಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯಗ್ವಸ್ತುವಾಗಲಿ ಪರಾಗ್ವಸ್ತುವಾಗಬಹುದೆಂದೂ, ಫಲಿಸಿತು,

ಅಂತು ಜಡತ್ವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವೂ ಎರಡೆರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವು ವೆಂದೂ, ಅಜಡತ್ವವು ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಪರಾಕ್ತ್ವವು ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್

ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಾವಾಂತರವಿಭಾಗಪ್ರಕರಣಂ
ಜಿತುರ್ಥಂ.

ಪಂಚಮಪ್ರಕರಣಂ

೫೫ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಹೀಗೆ ದ್ರವ್ಯದ ಒಳವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ಈ ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನೂ ಪರಿಣಾಮಕ್ರಮವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವೆವು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂಬುದು ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸು ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳುಳ್ಳದಾದುದರಿಂದ ತ್ರಿಗುಣವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು. . ಇಂಥ ತ್ರಿಗುಣದ ಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ವಿಶದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

ತ್ರಿಗುಣವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು--ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ರಜೋಗುಣವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಎರಡನೆಯದು--ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತಮೋಗುಣವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕಾಲಿಕಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ರಜೋಗುಣ ತಮೋಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಲಾರವಾದುದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವಿಧೂತಿಯೆಂಬ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು.

ಮೂರನೆಯದು--ಘಟತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು ಪಿಂಡತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಸ್ತು ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ ಮಹತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವುದು ಕಾರಣವೋ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಘಟವು ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ ಅದೇ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಮಹತ್ತ್ವಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವುದು ಕಾರಣವೋ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೫೬ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಒಂದು ವಸ್ತು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಗಳಿರಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಆಯಿತು. ಈಗ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಘಟ, ಪಟ ಮೊದಲಾದ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು. ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ ಮೊದಲಾದ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಜಾಮೋಕಾಂ ಲೋಹಿತಕುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಂ ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದ ಅಪಾರುಷೇಯಶಬ್ದವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು.

೫೭ ಪ್ರಕೃತೇಃ ನವಸು ದಿಕ್ಷು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಊರ್ಧ್ವದಿಶಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ಚ.

ಇಂಥ ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನ ಎಂಟುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು: ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದುಬಿಡುವುದು, ತನ್ನ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ

ಮಾತ್ರ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆಂಬ ಶುದ್ಧಸತ್ತದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿ ಯುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದು. ಆದಿತ್ಯವರ್ಣಂ ತಮಸಃ ಪರಸ್ಪಾತ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗಿಂತಲೂ ಪರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಸತ್ತವಿರುವುದೆಂದು ಪ್ರತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೫೮ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ಮಾಯಾಪ್ರಕೃತ್ಯವಿದ್ಯಾಚೇತನಾ-
ಚಿದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ.

“ಮಾಯೆಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಉಪಾದಾನವೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಉಪಾದಾನವೆಂದು ಮತ್ತು ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ವ ಮುಂತಾದುದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು” ಎಂದು ಸಂದೇಹಪಡಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ ಮಾಯಾಶಬ್ದವು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ವಿಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಉಪಕರಣವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ಮಾಯಾಶಬ್ದವು ಬೋಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಮಿಥ್ಯಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನಲ್ಲ.

ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗೀತಾಚಾರ್ಯನು “ದೈವೇ ಹ್ಯೇಷಾ ಗುಣ--ಮಯಾ ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ” ಎಂದು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಏಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು.

ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದರಿಂದ ‘ಗುಣಮಯಾ’ ಎನಿಸಿಕೊಂಡೂ, ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಉಪಕರಣವಾದುದರಿಂದ ‘ಮಾಯಾ’ ಎನಿಸಿಕೊಂಡೂ ಇರುವ ಈ ಪ್ರಕೃತಿ-ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ದೇವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ನನಗೆ ಕ್ರೀಡಾಪರಿಕರವೆಂದು ಅನಾದಿಯಾಗಿ ನನ್ನಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಲ್ಪಟ್ಟು ‘ದೈವೇ’ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಾದಕಾರಣ ನನ್ನನ್ನು ಮರೆಹೊಕ್ಕವರೇ ಈ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದಲ್ಲದೆ ಹಾಗೆ ಮರೆಹೊಗದವರು ಯಾರೂ ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರೆಂಬುದೇ ಭಗವದ್ವಚನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಸುರರ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ ಮಂತ್ರರೂಪವಾದ ಅಸ್ತ್ರಾದಿಗಳು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಉಪಕರಣವಾದುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಮಾಯಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಗ

ಳಾಗಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಬಳಪಟ್ಟ ವಿಚಿತ್ರಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಉಪಕರಣವಾದುದರಿಂದ ಮಾಯಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

ವಿಚಿತ್ರಪದಾರ್ಥಸೃಷ್ಟ್ಯಪಕರಣತ್ವವೇ ಮಾಯಾಶಬ್ದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವು —

ತತೋ ಭಗವತಾ ತಸ್ಯ ರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಚಕ್ರಮುತ್ತಮಂ |
ಆಜಗಾಮ ಸಮಾಜ್ಞಪ್ತಂ ಜ್ವಾಲಾಮಾಲಿ ಸುದರ್ಶನಂ ||
ತೇನ ಮಾಯಾಸಹಸ್ರಂ ತಚ್ಚಂಬರಸ್ಯಾಶುಗಾಮಿನಾ |
ಬಾಲಸ್ಯ ರಕ್ಷತಾ ದೇಹಮೇಕೈಕಶ್ಶೇನ ಸೂದಿತಂ ||

ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುವರಾಣವಚನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಮಾಯಾಶಬ್ದವು ಪ್ರಕೃತಿತ್ರಿವ್ಯವಾಚಿಯಲ್ಲದೆ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವಾಚಿಯಲ್ಲ.

ಹಾವಾಡಿಗರೇ ಮೊದಲಾದ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕರಲ್ಲಿ ‘ಮಾಯಾವೀ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೂ ಇದೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಆತ್ಮವ್ಯಕ್ತವಾದ ಮಣಿಮಂತ್ರ ಔಷಧ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಮಾಯಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಿಥ್ಯಾಪದಾರ್ಥವಿಷಯಕವಾದ ಸತ್ಯಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನೇ ಜನಗಳಿಗೆ ಅವರು ಉಂಟುಮಾಡುವರಷ್ಟೆ.

ಆದಕಾರಣ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಅರ್ಥವು ಅನುಗತವಾಗಿರುವುದೋ ಅದೇ ಅರ್ಥವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು ಮಾಯಾಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಚಿತ್ರಪದಾರ್ಥಸೃಷ್ಟ್ಯಪಕರಣತ್ವವೇ ಅನುಗತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾಯಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದೇ ವಾಚ್ಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವೂ ವಾಚ್ಯವೂ ಆಗಲಾರದು. “ಆದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವಿಷಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಯಾಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು ಅಂಥ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯಾಶಬ್ದವು ಸತ್ಯಭೂತಮಾಯಾಜನ್ಯಸತ್ಯಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ.

ಗುಣತ್ರಯವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿಯೂ ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧಿನಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಮಾಯೆಯೇ — “ಮಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಕೃತಿಂ

ವಿದ್ಯಾನ್ಮಾಯಿನಂ ತು ಮಹೇಶ್ವರಂ” ಎಂಬ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಯಾ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಸದಾರ್ಥಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇವನಿಗೆ ಭೋಗ್ಯತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಿಕೆಯೂ, ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಸುವಿಕೆಯೂ ಈ ಮಾಯಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯೆಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಭಗವನ್ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಾಶಿಯೂ ನಿರತಿಶಯಾ ನಂದಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಆದ ಕಾರಣ ಮಾಯಾಶಬ್ದವು ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅಪಲಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ.

ಮಾಜ್—ಮಾನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಾ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ, ಯಾ—ಪ್ರಾಪಣೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಯಾ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಮಾಂತಿ ಯಸ್ಯಾಂ ಯಾಂತಿ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಮಾಯಾ ಎಂಬವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ- ಸಮಸ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಗಳೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲದೊಳು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪ ವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವುವೋ, ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದೊಳು ಸ್ಥೂಲರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ಯಾವುದರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುವುವೋ, ಅಂಥ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವೇ ಮಾಯಾಶಬ್ದ ದಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಈಶ್ವರನು ಪ್ರಕೃಷ್ಣವಾದ ಕೃತಿಗೆ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯಾದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಗಳನ್ನು ಯಾವುದರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಹೊರಪಡಿಸುವನೋ ಅಂಥ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವೇ ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ‘ಅಸ್ಮಾನ್ಮಾ ಯಾ ಸೃಜತೇ ವಿಶ್ವಮೇತತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಈ ತ್ರಿಗು ಣದ್ರವ್ಯವೇ ಅವಿದ್ಯಾಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಈ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವೇ ಜೇತನಾತುನ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನತುನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅಜೇತನಶಬ್ದದಿಂದಲೂ, ಚಿತ್ತೆಂಬ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪ ನಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದುದರಿಂದ ಅಚಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ದುದು ಸಂಗತವೇ ಹೊರತು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ.

೫೯ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸಮವಿಷಮವಿಕಾರಜನಕತ್ವೈಕಸ್ವಭಾವತ್ವಂ.

ಈ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ತನ್ನೊಳಗೆ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಷಮವಾದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆ ಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ವಿಷಮವಾದ ವಿಕಾರವೆಂದರೆ--ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಕಾರವು ಸಮಾನವಾದ ವಿಕಾರವೆಂದರೆ ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಕಾರವು ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲವು ಭಾಗದಿಂದ ವಿಷಮವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ ಉಳಿದ ಭಾಗದಿಂದ ಸಮವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗದಿಂದಲೂ ಸಮವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯವು ನಿರಂತರಪರಿಣಾಮಿಯಾದುದರಿಂದ ಇದು ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲ.

“ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದರೆ ಪ್ರಳಯಸದಾರ್ಥದ ಸ್ವರೂಪವೇ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ವಿಷಮವಿಕಾರಶೂನ್ಯವಾದ ಕಾಲವು ಪ್ರಳಯಕಾಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಯಾವ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾಲವು ಪ್ರಳಯಕಾಲವಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿ ಸರ್ವದಾ ಪರಿಣಾಮಿನಿಯಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವವಿಕಾರಶೂನ್ಯವಾದ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಈಗತಾನೆ ಹೇಳುವೆವಷ್ಟೆ.

೬೦ ಪ್ರಕೃತೇಃ ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವಸಚ್ಚಿದ್ರತ್ವಸಂಶಯಃ.

ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯವು ತನ್ನೊಳಗೆ ಅದ್ವೈತವಾಗಿರುವುದೋ ಅಥವಾ ಅದ್ವೈತವಾಗಿರುವುದೋ? ಅದ್ವೈತವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರುವ ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ರೇಕ್ಷೋವಾಯುಧೂತಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಶರೀರಗಳು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಈತೊಂದರಿಗಾಗಿ ಅದ್ವೈತವುಳ್ಳದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಿಡಿಸಿದ ಹತ್ತಿಯಂತೆ ವಿರಳವಿರಳವಾಗಿ ಮಧ್ಯೇ ಮಧ್ಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆ ಪರ್ಮವಸಾನವಾಗುವುದರಿಂದ ‘ಕಾರ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಕಾರಣವು ವ್ಯಾಪಿಸಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ’ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು. ಈ ಉಭಯಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಹವು ಹೇಗೆ?

೬೧ ಪ್ರಕೃತೇಃ ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವಮೇವ.

ನಿರ್ವಾಹವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು— ಭೂತ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಶರೀರ ಮುಂತಾದ

ಆಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಚ್ಚಿದ್ರವಾ
ಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ 'ಕಾರ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಕಾರಣವು ವ್ಯಾಪಿಸಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ'
ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಯಾವುದೊಂದು ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ. "ಹಾಗಾದರೆ ನಿಶ್ಚಿದ್ರ
ವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲಾ
ಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಶರೀರಾದಿಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ"
ಎಂದು ಆಸಂಕಸಬೇಡಿರಿ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—

ಯಾವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿರುವುದೋ ಆ ಎರಡು
ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ
ವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಎರಡರೊಳಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ
ಸಂಚಾರವು ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ, ಯಾವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಎರಡರ
ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲವೋ ಆ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಂದು
ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದಾದುದರಿಂದ ಆ ಎರಡರೊಳಗೆ
ಒಂದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವು ಸಂಭವಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.
ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿದ್ದರೂ
ಸ್ಪರ್ಶಶೂನ್ಯವಾದ ಆಕಾಶದಿಂದ ಇವು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟೇ ಇರು
ವುವು. ಆದರೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಈನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು.

ಅದರಂತೆ ಪೃಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವಿದ್ದರೂ
ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವರ್ಗದ
ಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಆಕಾರ್ಯವರ್ಗಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರ
ಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳೊಳಗೆ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಲು
ಗೊಂಡು ಆಕಾಶದವರೆಗೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ
ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ವಾಯಾದಿಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವಿದ್ದರೂ
ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಸುಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ

ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾಗಿ

ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣ ಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ.

ಪ್ರಪಂಚಪ್ರಕರಣಂ.

೬೨ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಚತುರ್ವಿಂಶತೀತತ್ವಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಃ.

ಇಂಥ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾವಿನಾಶರೂಪವಾದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಗಳಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ, ಮಾನಸ್ಸು, ಸೇರಿ ಆಗು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ತನ್ಮಾತ್ರಗಳು, ಐದು ಭೂತಗಳು ಇವೇ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳು.

೬೩ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಲಕ್ಷಣಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾಗದಂತೆ ಸಮಾನವಾದ ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ವಮಸ್ಸೆಂಬ ಮೂರುಗುಣಗಳುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೬೪ ಮೂಲಪ್ರಕೃತೇರನಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಕ್ಷತ್ಯಾರಃ.

ಇಂಥ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣತ್ರಯಸಾಮ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ ಅವಿಭಕ್ತತಮಸ್ಸೆಂದೂ, ವಿಭಕ್ತತಮಸ್ಸೆಂದೂ, ಅಕ್ಷರವೆಂದೂ, ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂದೂ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಈಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು—ಮುಂದಣವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಂಕುರದಂತೆಯೂ ಭಾವಿಸಿ ; ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಿಭಕ್ತತಮಸ್ಸನ್ನು-ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ವಿಭಕ್ತತಮಸ್ಸನ್ನು-ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿರುವ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ಅಕ್ಷರವನ್ನು-ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಅವಯವತ್ಪಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ಅವ್ಯಕ್ತವನ್ನು-ಉಬ್ಬಿರುವ ಬೀಜದಂತೆಯೂ, ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಈಗ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣವಾದುದನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದಂ

೬೫ ಮಹತ್ತತ್ವಲಕ್ಷಣಂ.

ಅನ್ಯಕ್ತತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅನ್ಯವಹಿತವಾದ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಮಹತ್ತತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ—ಅಹಂಕಾರತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅನ್ಯವಹಿತವಾದ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಮಹತ್ತತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಮಹತ್ತ್ವಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಾಶ್ಯವಾದ ತತ್ತ್ವವು ಮಹತ್ತತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಅಹಂಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ತ್ವಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಹಂಕಾರ ಮೊದಲಾಗಿ ಈಚೆಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎಂದರೆ ಇಸ್ಪತ್ತೆರಡು ತತ್ತ್ವಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇದು ಬಲು ದೊಡ್ಡದಾದುದರಿಂದ ಮಹತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಇದು ಪಡೆದಿರುವುದು.

೬೬ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತಮಹತ್ತತ್ವಲಕ್ಷಣಖಂಡನಂ.

‘ಅಧ್ಯವಸಾಯವೆಂಬ ಮನೋವೃತ್ತಿ ವಿಶೇಷವು ಮಹತ್ತತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು’ ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಇದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅಧ್ಯವಸಾಯವೆಂಬುದು ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮಹತ್ತತ್ವವೆಂಬುದು ಅಜೇತನವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜೇತನಧರ್ಮವು ಅಜೇತನಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದಾದಕಾರಣ ಆ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಮಹತ್ತತ್ವಕ್ಕೆ ಇದೇರಿತಿಯಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವ ಇನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ವಿವೇಕಿಗಳು ಅದೇರಿತಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದು.

೬೭ ಮಹತ್ತತ್ವಸ್ಯ ಅನಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಸ್ತ್ರಯಃ.

ಇಂಥ ಮಹತ್ತತ್ವವು—ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು ಇದರ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವುದೋ ಆ ಭಾಗವು ಸಾತ್ವಿಕವೆಂದೂ, ರಜೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವ ಭಾಗವು ರಾಜಸವೆಂದೂ, ತಮೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವ ಭಾಗವು ತಾಮಸವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೬೮ ಅಹಂಕಾರತತ್ವಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂದ್ರಿಯತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅನ್ಯವಹಿತವಾದ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ಅಹಂಕಾರತತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೬೯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತಾಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಲಕ್ಷಣಖಂಡನಂ.

ಇಲ್ಲಿಯೂ — 'ಅಭಿಮಾನವು ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು' ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದು.

೭೦ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧವ್ಯುತ್ಪತ್ಯಾ ಅರ್ಥತ್ರಯಬೋಧಕತ್ವಂ.

ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರುವಿಧವಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು,

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು — ಆತ್ಮವಾಚಕವಾದ ಅಹಂಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಭಾವಾರ್ಥಕಘೋಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾಧಾತುವಿನ ಕಾರ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದಾಗುವುದು. ಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದರ್ಥವು. ಏನನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದರೆ ಸಂದರ್ಭವಶದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ (ತಿಳಿವಿಕೆ) ಯೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದು. ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದರೆ ಅಹಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದಾಗಿ ಶುಕ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಶುಕ್ತಿಕೆಯಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಆತ್ಮನಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯೆಂಬ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಎರಡನೆಯದು — ಅಹಂಶಬ್ದವನ್ನು ಅಭೂತತದ್ಭಾವೇ ಚೈವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದರಮೇಲೆ ಭಾವಾರ್ಥಕಘೋಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾಧಾತುವಿನ ಕಾರ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದಾಗುವುದು. ಕಾರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವು. ಅಹಂಶಬ್ದವನ್ನು ಚೈವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಮಾಡಿದುದರಿಂದ ದೊರೆತ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ಅಹಮರ್ಥವಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆಯೆಂದಾಗಿ, ರಜತವಲ್ಲದ ಶುಕ್ತಿಕೆಯನ್ನು ರಜತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲದ ದೇಹವನ್ನು ಆತ್ಮನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯೆಂಬ ಆಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಮೂರನೆಯದು — ಅಹಂಶಬ್ದವನ್ನು ಅಭೂತತದ್ಭಾವೇ ಚೈವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಅದರಮೇಲೆ ಕರಣಾರ್ಥಕಘೋಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾಧಾತುವಿನ ಕಾರ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದಾಗುವುದು.

ಇದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ಅಹಮರ್ಥವಲ್ಲದ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಲ್ಲದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಈಮೂರು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ—ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಮುಮುಕ್ಷುವಾದವನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಾದೇಯವಾಗಿರುವುದು. ಎರಡನೆಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದವರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಗರ್ವವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದುರಭಿಮಾನಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ—

ಅಹಂಕಾರಂ ಬಲಂ ದರ್ಪಂ ಕಾಮಂ ಕ್ರೋಧಂ ಪರಿಗ್ರಹಂ |

ವಿಮುಚ್ಯೆ ನಿರ್ಮಮಶ್ಚಾಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ||

ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುವಾದವನಿಗೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ಯಾಜ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಮೂರನೆಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅರ್ಥವೇ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅನಾತ್ಮವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ, ಅದರಮೂಲಕ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಜನರನ್ನು ಅಪಮಾನಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಆತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದೂ ಅಹಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೭೧ ತ್ಯಾಜ್ಯತಯಾ ಉಪದಿಷ್ಟಾದಹಂಕಾರಾದಿದಮಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಂ ಭಿನ್ನಂ.

ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಹಂಕಾರವು ಇದೇ ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಸಡಕೂಡದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—

ದೈವೀ ಹೈವಾ ಗುಣಮಯಿಾ ಮಮ ಮಾಯಾ ದುರತ್ಯಯಾ |

ಮಾಮೇವ ಯೇ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ಮಾಯಾಮೇತಾಂ ತರಂತಿ ತೇ ||

ಎಂದು ಭಗವದ್ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವದನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇವನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಇವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಜನಾಪಮಾನಹೇತುವಾದ ಗರ್ವವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವನ್ನಾದರೂ

ತನ್ನ ವಿನೇಕರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸರಿತ್ಯಜಿಸಲು ಇವನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಇವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಫಲವಾಗಬಹುದು.

೭೨ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಅನಾಂತರಾವಸ್ಥಾಭೇದಾಸ್ತತ್ಯಯಃ.

ಇಂಥ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೂ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾಗುವುದು. ಆಮೂರಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೭೩ ಸಾತ್ತ್ವಿಕತಾಮಸಯೋಃ ಕ್ರಮೇಣ ಇಂದ್ರಿಯಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೋಪಾಧಾನತ್ವಂ ರಾಜಸಸ್ಯ ಉಭಯಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ ಚ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು ; ರಾಜಸಾಹಂಕಾರವು ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದು. ರಾಜಸತಾಮಸಾಹಂಕಾರಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಉಪಾಧಾನವಾಗದಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಅವ್ಯವಹಿತವಾದ ವೋರ್ವಾಪಸ್ಥೆಯುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲದೆಹೋಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

೭೪ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ಅಹಂಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಕಥನಂ.

ಈ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ--ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಯಾವುದು ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವೋ ಅದು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರವೆಂದೂ, ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವೋ ಅದು ತಾಮಸಾಹಂಕಾರವೆಂದೂ, ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಯಾವುದು ಅನುಗ್ರಾಹಕವೋ (ಸಹಕಾರಿಯೋ) ಅದು ರಾಜಸಾಹಂಕಾರವೆಂದೂ, ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೭೫ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ಅಹಂಕಾರಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಂತರಾಣಿ.

ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಮೈಕಾರಿಕವೆಂದೂ, ರಾಜಸಾಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ತೈಜಸವೆಂದೂ, ತಾಮಸಾಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಭೂತಾದಿಯೆಂದೂ ನಾಮಾಂತರಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿವೆ.

೭೬ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವನಿಷಯೇ ಭೋಜರಾಜನುತಂ ತತ್ತ್ವಂಡನಂ ಚ.

ಭೋಜರಾಜನು ಈ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವನ್ನು--ಜೀವನವೆಂದೂ, ಸಂರಂಭವೆಂದೂ, ಗರ್ವವೆಂದೂ ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗೆ ಮನ

ಇಂದ್ರಿಯವು ಮಾತ್ರ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದೂ, ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಸಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವನು. ಇದು ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಶೈವಾಗಮ ಮುಂತಾದುದನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ ಮಾತಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಆಸ್ತತಮರಾದ ಸರಾಶರಾದಿಮಹರ್ಷಿಗಳ ವಚನಕ್ಕೂ ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧ್ಯಸಂಹಿತೆ ಮೊದಲಾದ ಪಾಂಚರಾತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ವಚನಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಕುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ

ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಮಹದಹಂಕಾರ

ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪಪ್ಲಂ.

ಸ ಸ್ತ ಮ ಪ್ರ ಕ ರ ಣಂ .

೭೭ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ್ ಮೊದಲಾದ ವಾಯುವಿಶೇಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಮರಣೆ* ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ ನಡೆವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶರೀರ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವು.

೭೮ ಏಕದೇಶ್ಯಕ್ತಿಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ

“ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯ

*ಮನಸ್ಸು, ಚಕ್ಷು, ಶ್ರೋತ್ರ, ಜಿಹ್ವೆ, ಘ್ರಾಣ, ತ್ವಕ್ಚ್ಚ, ವಾಕ್ಚ್ಚ, ಪಾಣಿ ಪಾದ, ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥ ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಮರಣೆ, ನೋಡುವಿಕೆ, ಕೇಳುವಿಕೆ, ರುಚಿನೋಡುವಿಕೆ, ಮೂಸಿನೋಡುವಿಕೆ, ಮುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಹೇಳುವಿಕೆ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಹೋಗುವಿಕೆ, ಬಿಡುವಿಕೆ, ಆನಂದಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ಕೆಲಸಗಳು ವ್ಯಾಪಾರಗಳಾಗಿರುವುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಣಪದದಿಂದ ತೋರಿಸಿ ಉಳಿದುವುಗಳನ್ನು ಮುಂತಾದ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಿರುವುದು.

ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೭೯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಖಂಡನಂ.

‘ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರವನ್ನು ತನಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು’ ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೆ ಇದೂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಈಡಾಗಿರುವುದು.

೮೦ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಭಿರುಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ.

ಇದಲ್ಲದೆ ವೈಶೇಷಿಕರು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು--ಶರೀರಸಂಯೋಗಬಲದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಾಗಿಯೂ, ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವು; ಇಂದ್ರಿಯ ಸನ್ನಿರ್ವಹವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರಸಂಯೋಗಬಲದಿಂದ ಎಂಬ ಪದವು; ಆತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಎಂಬ ಪದವು.

ಎರಡನೆಯದು--ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕಜನಕವಾಗಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿರ್ವಹವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು; ಇಂದ್ರಿಯಾವಯವವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವು.

ಮೂರನೆಯದು-- ಶಬ್ದೇತರವಾದ *ಉದ್ಭೂತವಿಶೇಷಗುಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲದುದಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮನಸ್ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸ

---

* ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪೇಷ, (ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ) ಸಾಂಸಿದ್ಧಿಕ ದ್ರವತ್ವ, ಬುದ್ಧಿ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಇಚ್ಛೆ, ದ್ವೇಷ, ಪ್ರಯತ್ನ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಭಾವನೆಯೆಂಬ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಈ ಹದಿನಾರೂ ವಿಶೇಷಗುಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು ಎಂಬುದು ತಾರ್ಕಿಕರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವು ; ಇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿಹರ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವು; ಶೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಬ್ದೇತದಪದವು.
ಅಂ ತತ್ಪಂಡನಂ.

ಈ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದಾದರೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿರುವುವು. ಅಲ್ಲದೆ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದಿಂದಲೂ ಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ--ಘಟದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಅದರ ಸನ್ನಿಹರ್ಷವೂ ಹೇಗೆ ಕಾರಣವೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯವಾದ ಘಟವೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯದಳವು ಘಟದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನಕವಾದ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೂ ಘಟವು ಜನಕವಾದುದರಿಂದ ವಿಶೇಷಣದಳವೂ ಘಟದಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗಿರುವುದು.

ಅ೨ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಕೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ,
ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿತರಾಕಾರವಾದ ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಅ೩ ತತ್ಪಂಡನಂ.

ವೈಶೇಷಿಕರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಂತೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದಾದರೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿರುವುದು. ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನೈಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ--ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಶರೀರದ ಆ ಆ ಭಾಗಗಳೊಡನೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾದರೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದುದನ್ನು ಇದುವರೆಗೂ ಯಾರೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವೇ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವೇ ಇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು.

೮೪ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತವೆಂದೂ ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದೂ ಎರಡು ವರ್ಗವಾಗುವುದು. ರಜೋಗುಣತನೋಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧಸ್ವತ್ವಾಶ್ರಯವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು. ಗುಣತ್ರಯಾಶ್ರಯವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅವ್ಯಕ್ತ, ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತವಿಭಾಗವುಂಟೆಂದು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವರು. ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರವು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ದ್ರವ್ಯವು, ಅಥವಾ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರವನ್ನು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೮೫ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಭೇದೇನ ಪುನರಪಿ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಪುನಃ ಇಂದ್ರಿಯವು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವು ; ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನಿ ಕರ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ದಳವು.

೮೬ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಮೋಢಾ.

ಈ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವು-ಮನಸ್ಸು, ಕ್ರೋಧ, ತ್ಯಕ್ತ, ಚಕ್ಷುಸ್ಸು, ರಸನೆ, ಘ್ರಾಣ ಎಂದು ಆರು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು.

೮೭ ಸಾಂಖ್ಯಮತಖಂಡನಪೂರ್ವಕಂ ಮನಸೋ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯತ್ಯ ಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ.

ಸಕಲಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದ್ವಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೋ ಅದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮನಸ್ಸಾದರೋ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದ್ವಾರಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದು. ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದಾದರೆ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂ

ದ್ರಿಯವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗೆ ಕೆಲವುಕಡೆ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯತ್ವವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು ಗೌಣವೇ ಹೊರತು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆರೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬುದಕ್ಕೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೮೮ ಅಥ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯೇಷು ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವರ್ಗವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡುವೆವು. ರಜೋಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಅಥವಾ ತಮೋಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಐದು ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತಮನಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರುಗಳು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಪರೈವ ಸಾಸನೇನೆಂದರೆ—ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಗಳೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಅಥವಾ ಶಬ್ದರೂಪಗಳೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಅಥವಾ ಶಬ್ದ, ರಸ ಇವೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಅಥವಾ ಶಬ್ದ, ಗಂಧ ಇವೆರಡರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪರೈವಸಾಸನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಈ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಬ್ದ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ರಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಆತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕುರಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

೮೯ ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಸ್ಮೃತಿ ಜನಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು. ಶ್ರೋತ್ರವೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಮೃತಿಜನಕಪದವೂ, ಆತ್ಮನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೯೦ ಪುನಃ ಮನಸೋ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೃದಯಪ್ರದೇಶ ದಲ್ಲಿಮಾತ್ರ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು. ಪದಪ್ರಯೋ ಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ. ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ-ಹೃದಯಪ್ರದೇಶವನ್ನೇ ಮೂಲ ಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೆಲಸಮಾಡುವುವು. ಆತ್ಮನೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವನು.

೯೧ ಅಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತತ್ರೈವಿಧ್ಯಖಂಡನಂ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೇ ವಾಯು ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಎಂಬ ಆ ಆ ವೃತ್ತಿಭೇದ ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಭೇದ ಉಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ವಸ್ತು ಹೇಗಾದರೆ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದೇ ಅಂತಃಕರಣತತ್ತ್ವವು ಸಂಕಲ್ಪ, ಅಧ್ಯವಸಾಯ, ಚಿಂತೆ, ಅಭಿಮಾನ ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ, ಅಹಂಕಾರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದೇ ಹೊರತು ಅನೇಕವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣವು ಮೂರುವಿಧವು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯರ ಮತವು ಮೂಲ ಪ್ರಮಾಣಶೂನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುದು.

೯೨ ಪ್ರಾಕೃತಶ್ರೋತ್ರಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿಗಳೈದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಶಬ್ದೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮನ ಸ್ಸನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವು. ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಶಬ್ದ ವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದತ್ವಜಾತಿಯನ್ನೂ, ಕ್, ಖ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕತ್ವ, ಖತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸು ವುದರಿಂದ ಶಬ್ದೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದ ಎಂಬ ವಿಶೇ ಷಣವು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಬರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಸಂಭವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಶಬ್ದೇತರದ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳೈದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು. ಶಬ್ದತ್ವ, ಕತ್ವ, ಖತ್ವ ಮೊದಲಾದುದು ಶಬ್ದೇ ತರವಾದರೂ ಶಬ್ದಾದಿಗಳೈದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಸಂಭವದೋಷಕ್ಕೆ ಅವ ಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೋತ್ರ, ಶಬ್ದ ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ಇಂದ್ರಿಯಪದವು. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯ ವಿಶೇಷಣವು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಪರ్యವಸಾನವೇನೆಂದರೆ—ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಶ್ರೋತ್ರವಾಗುವುದು ; ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಶ್ರೋತ್ರವಾಗುವುದು ; ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಶ್ರೋತ್ರವಾಗುವುದು ; ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಶ್ರೋತ್ರವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪರ್ಯವಸಾನಮಾಡಬೇಕು. ಈ ನಾಲ್ಕುರಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ವೂರ್ವದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೯೩ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿವೇಕಃ.

ಇಂಥ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಾರೀರಪ್ರದೇಶ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸರ್ಪಗಳಿಗಾದರೆ ನೇತ್ರಗೋಳದಲ್ಲೆಯೇ ಇರುವುದು.

೯೪ ಶ್ರೋತ್ರಾದ್ರೀಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಭೌತಿಕತ್ವನಿರಾಸಃ.

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತದ *ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಮೊದಲಾದ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆಕಾಶಾದಿಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಭೌತಿಕಗಳೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡಿರುವ ನೈಯಾಯಿಕರ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ನಂಬಬಾರದು. ಮತ್ತು ‡ದಿಶಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಭೂತ್ವಾ ಕರ್ಣೌ

* ಶಬ್ದಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ತಥಾ ಖಾದಿ ತ್ರಯಮಾಕಾಶಸಂಭವಂ |

ವಾಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ತಥಾ ಜೇಷ್ಠಾ ತ್ವಷ್ಟೃವ ತ್ರಿತಯಂ ಸ್ಮೃತಂ |

ರೂಪಂ ಚಕ್ಷುಸ್ತಥಾ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ತಿತಯಂ ತೇಜ ಉಚ್ಯತೇ |

ರಸಃ ಕ್ಲೇದಶ್ಚ ಜಿಹ್ವಾ ಚ ತ್ರಯೋ ಜಲಗುಣಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ |

ಘ್ರಾಣಂ ಘ್ರೇಯಂ ಶರೀರಂ ಚ ತೇ ತು ಭೂಮಿಗುಣಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ || ಇತಿ.

‡ ಅಗ್ನಿವಾಗ್ಗೂತ್ವಾ ಮುಖಂ ಪ್ರಾವಿಶತ್ ; ವಾಯುಘ್ರಾಣೋ ಭೂತ್ವಾ ನಾಸಿಕೇ ಪ್ರಾವಿಶತ್ ; ಆದಿತ್ಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತ್ವಾ ಅಕ್ಷಿಣೇ ಪ್ರಾವಿಶತ್ | ದಿಶಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಭೂತ್ವಾ ಕರ್ಣೌ ಪ್ರಾವಿಶತ್ — ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ.

ಪ್ರಾವಿಶತ್ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದೆಂದೂ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅದೇ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಭೃಗುಭರದ್ವಾಜಸಂವಾದಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಪ್ಯಾಯ್ಯಂತೇ ಚ ತೇ ನಿತ್ಯಂ ಧಾತವಸ್ತೃಸ್ತು ಪಂಚಭಿಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಚಭೂತಗಳು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಪ್ಯಾಯಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ವಚನಗಳನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ನಿರ್ವಾಹಮಾಡಬಹುದು.

ಮತ್ತು—ತೈಜಸಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುದೇವಾ ವೈಕಾರಿಕಾ ದಶ |

ಏಕಾದಶಂ ಮನಶ್ಚಾತ್ರ ದೇವಾ ವೈಕಾರಿಕಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ||

ಎಂಬ ಅನನ್ಯಭಾಸಿದ್ಧವಾದ ಪರಾಶರವಚನದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಲೇ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯೂ ದತ್ತೋತ್ತರವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಪರಾಶರವಚನದಲ್ಲಿ ದೇವಶಬ್ದವು ಇಂದ್ರಿಯವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತೈಜಸವೆಂಬ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುವೆಂದು ಕೆಲವರ ಪಕ್ಷವು; ವೈಕಾರಿಕವೆಂಬ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುವೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ಪಕ್ಷವು; ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಶ್ಲೋಕದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಿಂದ ತೋರಿಸಿ, ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿ, ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ ತಮಗೆ ಅಧಿಮತವಾದ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಪಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಲ್ಪನೆಯ ಪಾದದಿಂದ ಪರಾಶರಮಹರ್ಷಿಗಳು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ವಿಧವಾದ ನಿರ್ವಾಹಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾಗಿ ಮೈಶೇಷಿಕರು ಹೇಳುವ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಬಾಧೆ, ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯ ಮುಂತಾದ ದೂಷಣಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು.

ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಸಾತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಂಥ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೋತ್ರಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಅಂಥ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸ

ಲ್ಪಡಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು ನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧಾಂತಜನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ—

ಶಬ್ದಸ್ಯ ಭೂತಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತೇರ್ನೈಕಾರಿಕತ್ಯತಃ |

ಸಂಯುಕ್ತನಿಲಯೋ ಯೋಗ್ಯಃ ಸ ತಯಾ ಸಂಪ್ರತೀಯತೇ ||

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಶಬ್ದವು ದ್ರವ್ಯವೋ? ಅದ್ರವ್ಯವೋ? ಶ್ರೋತ್ರವು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ? ಅಥವಾ ಶಬ್ದವೇ ಶ್ರೋತ್ರದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರವು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ? ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವಾದಗಳನ್ನು ಅದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವೆವು.

೯೫ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಆಡಗಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಪರೈವಸಾನವೇನೆಂದರೆ — ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪರೈವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೯೬ ಸ್ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಆಡಗಿರುವ ರೂಪೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣದ ಪದ್ಯವಸಾನವೇನೆಂದರೆ-ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು : ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳಾಗಿ ಪದ್ಯವಸಾನಮಾಡಬೇಕು. ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೯೩ ಪ್ರಾಕೃತರಸನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿವಂಚಕದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ರಸೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತರಸನೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣದ ಪದ್ಯವಸಾನವೇನೆಂದರೆ-ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳಾಗಿ ಪದ್ಯವಸಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೯೪ ಪ್ರಾಕೃತಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಬ್ದಾದಿವಂಚಕದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಗಂಧೇತರದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ಗಂಧದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪ್ರಾಕೃತಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಪಥ್ಯವಸಾನವೇನೆಂದರೆ— ಶಬ್ದಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ಪರ್ಶಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದುದಾಗಿಯೂ, ಗಂಧಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವಾಗುವುದು ; ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಪಥ್ಯವಸಾನಮಾಡಬೇಕು ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನವು ವೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೯೯ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ—ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ಶರೀರದ ಎಲ್ಲಾಭಾಗಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಶರೀರದ ಎಲ್ಲಾಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶವು ಒಂದೇಸಮವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡಲು ಕಾರಣವೇನು? ಉಗುರು, ಕೂದಲು, ಹಲ್ಲು ಈ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ತಿಳಿಯದಿರಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿತಾರತಮ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಕಣ್ಣು, ಅಂಗಾಲು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶವು ಅತಿೀಘ್ರವಾಗಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿವುದು. ಉಗುರು, ಕೂದಲು ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ಮಾಂದ್ಯವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಆಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಾನ್ಮಾಧಮುನಿಗಳು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೧೦೦ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶದ್ರವ್ಯೋಭಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ.

ಇಂಥ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ವಿಚಾರವಾದ ಘಟಾದಿದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು.

17178

ಸಪ್ತಮಪ್ರಕರಣ

೨೧

೧೦೦ ಚಕ್ಷುರ್ಜೀವಾಘ್ರಾಣಾನಾಮಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿನೇಕಃ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ನೇತ್ರಗೋಳಕವೂ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಯೂ ದವಡೆಯೂ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಮೂಗಿನ ಆಗ್ರಭಾಗವೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವುವು. ಆನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯವೂ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೂ ಸಹ ಅದರ ತುಂಬಿಕೆಯ ತುದಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಅದಕಾರಣ ಕೈಯಿಂದ ಗಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಆನೆಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು. ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇರುವುವೆಂಬ ನಿಯಮವು ಜಂಗಮಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಸ್ಥಾವರಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

೧೦೧ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ರೂಪತದಾಶ್ರಯದ್ರವ್ಯೋಭಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ವಾಯುವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ರೂಪವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ನೀಲರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ—ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ರೂಪವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಆಕಾಶವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಲ್ಲವೆಂದೂ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳಬಾರದು. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ದೂರಸ್ಥವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

೧೦೨ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ ನಾನು ನ ಬಿಂಬಾತ್ ವಸ್ತುಂತರಂ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು—ತನ್ನ ಇದಿರಿಗಿರುವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗುವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿರುತ್ತ ಮುಖವು ಕಾಣಬರುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು? ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಕಣ್ಣಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖವಿಲ್ಲ ಮುಖವಿರುವ ಕತ್ತಿನೊಡನೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮುಖದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವ ಕಣ್ಣು ಮುಖವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಾದರೆ ಉಕ್ತವಾದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಅಥವಾ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ—ಭಂಗವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ತೇಜಸ್ಸು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಟು

ತನಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಸ್ವಚ್ಛಪದಾರ್ಥದ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗ ಬೀಳುವುದೋ ಅವಾಗ ಅದು ಆ ಸ್ವಚ್ಛಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟದಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರುವಾಗ ತನಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಮುಖದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಆ ಮುಖವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ಬರುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿವೇಗದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಲವುವ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗೂ ಮುಖಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅಂತರಾಕವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖವಿರುವಂತೆ ತೋರುವುದು. ಆಗ ಅಂಥ ಮುಖವೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ವಾಸ್ತವವಾದ ಪದಾರ್ಥವೊಂದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಬಿಂಬವೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಸ್ಥಿತಿ, ಗಾಢ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದ ತೇಜಸ್ಸು ನುಗ್ಗಿಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದಷ್ಟು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರಂಧ್ರಗಳಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿಕಾದಿಗಳಿಂದ ವ್ಯವಧಾನವುಂಟಾಗಿದ್ದರೂ ಆಚೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವುದೂ, ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಕಾದಿಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೀಪದ ಪ್ರಭೆ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ.

೧೦೪ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಕಾರಿತ್ವಂ.

ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಡೆಗೆ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯವೇ ಹೋಗಿ ಅವುಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದಮೇಲೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲದೆ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳೇ ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ನುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೊಂದು ಚಿಕ್ಕದಾದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬಲು ದೊಡ್ಡದಾದ ಸಮುದ್ರ, ಪರ್ವತ, ಪೃಥಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ನುಗ್ಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ಮೂಢನೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾರನು. ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದರ

ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಬಂಧಕನಿರಾಸವೆಂಬ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಬೆಳಕು ಮಾಡುವುದೇ ಹೊರತು ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಕಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರಗೆ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಸಡೆದು ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದೆಂಬ ಅಂತವನ್ನೂ, ಬೆಳಕೆಂಬುದು ಅಂಧಕಾರವೆಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಇರಿತಾರ್ಥವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂತವನ್ನೂ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನೇಕಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಸ್ಫುಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಒಂದೆರಡು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುವೆವು—

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ—

ಜ್ಯೋತಿಷಾಮಪಿ ತಜ್ಞೋತಿಷ್ಠಮಸಃ ಪರಮಾಚ್ಯುತೇ |

ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯಂ ಹೃದಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಕೃತಂ ||

ಎಂಬ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ— “ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ-ದೀಪಾದಿತ್ಯಮಣಿ ಪ್ರಭೃತೀನಾಮಪಿ ತದೇವ-ಜ್ಯೋತಿಃ-ಪ್ರಕಾಶಕಂ ದೀಪಾದಿತ್ಯಾದೀನಮ್ಯತ್ಪ್ರಭಾರೂಪಂ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ. ದೀಪಾದಯಸ್ತು ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸನ್ನಿರ್ವಹವಿರೋಧಿಸಂತಮಸನಿರಸನಮಾತ್ರಂ ಕುರ್ವತೇ; ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಂ” ಎಂದು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯಸೂಕ್ತಿಯಿರುವುದು.

ಮತ್ತು ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ—

ನ ತದ್ಭಾಸಯತೇ ಸೂರೋನ ಶಶಾಂಕೋ ನ ಪಾವಕಃ |

ಯದ್ಗತ್ವಾ ನ ನಿವರ್ತಂತೇ ತದ್ಭಾವ ಪರಮಂ ಮಾಮ ||

ಎಂಬ ಆರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ—“ತತ್ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಃ ನ ಸೂರೋ ಭಾಸಯತೇ ನ ಶಶಾಂಕೋ ನ ಪಾವಕಶ್ಚ. ಜ್ಞಾನಮೇವ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕಂ. ಬಾಹ್ಯಾನಿ ತು ಜ್ಯೋತೀಂಷಿ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವಿರೋಧಿತಮೋನಿರಸನದ್ವಾರೇಣ ಉಪಕಾರಕಾಣಿ” ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಶ್ರೀಸೂಕ್ತಿಯಿರುವುದು.

ವೇದವಿದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ನಾಸ್ತಿಕರಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕೆಲವು ದುರ್ಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಲೋಕನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ತಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾಜ್ಞರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಿಷ್ಫಲವಾದ ದುರಭಿಮಾನವನ್ನು ದುರೋಧನನಂತೆ ಮಹಿಸುತ್ತ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಮೋಸವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅವಾರ್ತಚೀನರಾದ ಕೆಲವರು—ತಾವು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಯಾವ

ರ್ಥವೆಂದು ತಾವೇ ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಪ್ತತಮನಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಭೂತಸುಹೃತ್ತಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಗೀತಾಚಾರ್ಯನ ಉಪದೇಶವನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುತ್ತ, ಸದಾ ಚಾರ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೂ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದವರಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವರು. ಇಂಥವರು—

ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರನಿಧಿಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ವರ್ತತೇ ಕಾಮಕಾರತಃ |

ನ ಸ ಸಿದ್ಧಿಮವಾಪ್ನೋತಿ ನ ಸುಖಂ ನ ಪರಾಂ ಗತಿಂ ||

ತಸ್ಯಾಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತೇ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ |

ತಾನಹಂ ದ್ವಿಪತಃ ಕ್ರೂರಾಃ ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಧಮಾಃ |

ಕ್ಷಿಪಾಮ್ಯಹಸ್ರಮಶುಭಾನಾಸುರೀಶ್ವೇವ ಯೋನಿಷು ||

ಎಂದು ಹೀಳಿದ ಭಗವನ್ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ವೇದಬಾಹ್ಯರೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಆಸುರ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಾಗಿ ಅಧೋಗತಿಯನ್ನೇ ಹೊಂದುವರಲ್ಲದೆ ಆಸ್ತಿಕಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ನೇರದವರಾಗಲಾರರು.

ಬಿಂಬವೈರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವಿಮಾನಂಸಕರು ಬರೆದಿರುವ ವಾದಗಳು ಅತಿವಿಪುಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಕ್ಷೇಪಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅಂತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವೇ ಹೊರಗೆ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೆಂಬುದು ವೈದಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿರುವುದು.

ಆಯುರ್ವೇದವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅಂಜನ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಂದ ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಜಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯದ ತೇಜಸ್ಸು ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ನಿಧಿ ಮುಂತಾದುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದು.

ರಸನೇಂದ್ರಿಯವು ತಾನು ಯಾವ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ರಸವನ್ನೂ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವು ತಾನು ಯಾವ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುವು.

ಅಂತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ, ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಯತ್ವಸಂಬಂಧವಾಗಲಿ ಈ ಎರಡು ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ಸಂಬಂಧವೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೧೦೫ ಇಂದ್ರಿಯೇಷು ತ್ರಯಾಣಾಂ ಷಣ್ಣಾಮಹಿ ನಾ
ದ್ರವ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ.

ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದುದರ ಫಲಿತಾಂಶವೇನಾಯಿತೆಂದರೆ— ಮನಃಇಂದ್ರಿಯ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ಈ ಮೂರೂ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಾಗಿರುವುವು; ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯ, ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಈ ಮೂರೂ ಶಬ್ದ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸುವುವಾಗಿರುವುವು; ಅಥವಾ ಈ ಆರು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಕಾಲವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುವಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೧೦೬ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಾಮಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯೇಷು
ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.

“ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಂತೆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಸರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ದ್ವಾರಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ, ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಉಂಟು.

ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದರೋ ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನದಂತೆಯೂ ನಿತ್ಯರ ಜ್ಞಾನದಂತೆಯೂ ಮುಕ್ತರ ಜ್ಞಾನವೂ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗದೆಯೂ, ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಯಾಗದೆಯೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ವ್ಯಾಪಕತ್ವಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲದುದಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸರಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವು ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಉಂಟೆಂದು ಆಲೋಚಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

“ ಇಂದ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣವು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೀಶ್ವರರಿಗೆ ಇರುವುದಾದರೆ ಅಂಥವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ— “ ಮನಸ್ಸುತಾ ಕಾಮಾ ಕಪ್ಯ ಕರಮತೇ ” ಎಂದು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯದ ಸದ್ಭಾವವನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ಸನ್ನಿವೇಶಗತಿಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಪಂಚಕವೂ ಅದರ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಅದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವೂ ನಿವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಶರೀರದ ಲಕ್ಷಣವೂರ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ಅಲಂಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿರಬೇಕೆಂಬ ಔಚಿತ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾದರೆ ಆಗ ಇಚ್ಛಾಭಂಗವುಂಟಾಗದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳ ಅಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧೦೭ ಅಥ ಅಪ್ರಾಕೃತಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಿ.

ಇಂಥ ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಬರೆಯುವೆವು.

೧ ಜ್ಞದಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೊಂದು ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೨ ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗದ ಶಾರೀರಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩ ಶರೀರದ ಸರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೪ ನೇತ್ರಗೋಳದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೫ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ದವಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತರಸೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೬ ನಾಸಿಕೆಯ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಆರು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವೂ, ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಪ್ರಾಕೃತತ್ವವಿಶೇಷಣವೂ, ಆ ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುವಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವದಳವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೧೦೮ ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಬುದ್ಧಚಕ್ಷುಷಿ
ಅವ್ಯಾಪ್ತಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರು— “ಬುದ್ಧನು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೊಂದರಿಂದಲೇ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಸಕಲವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನು. ಆದಕಾರಣ ರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಕೃತಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಲಕ್ಷಣವು ಬುದ್ಧನ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲಾರದ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧನ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಬುದ್ಧನ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಅಂಥ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ—ನಮ್ಮಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಗಳನ್ನೂ, ವ್ಯವಹಿತರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಅತಿದೂರದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಗ್ರಹಿಸಿದರೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಲ್ಲದೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಸ್ವಭಾವನಿಯಮವನ್ನೇ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ, ಗಂಧಗಳನ್ನೂ ಅದರಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅತಿಸಾಹಸೋಕ್ತಿಯಾಗಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.

೧೦೯ ಪ್ರಾಕೃತಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರಾಕೃತಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಚಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವೆವು. “ಉಚ್ಚರಿಸುವಿಕೆ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ, ಶಾರೀರಮಲವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವಿಕೆ, ಆನಂದಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಐದರೊಳಗೆ ಅನ್ಯತಮಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಪ್ರಾಕೃತಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದು

ಕೃತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಣವೂ, ಶರೀರವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು

೧೧೦ ತದ್ವಿಭಾಗಪೂರ್ವಕಂ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವು— “ವಾಕ್, ಪಾಣಿ, ಪಾದ, ಪಾಯು, ಉಪಸ್ಥ” ಎಂದು ಐದುವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವೂ, ಬಿಹ್ವಾದಿ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೧೧೧ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.

ಈ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು — “ಹೃದಯ, ಕಂಠ, ಬಿಹ್ವಾಮೂಲ, ತಾಲು, ದಂತ, ಓಷ್ಠ. ನಾಸಿಕೆ, ಮೂರ್ಧ (ತಲೆ)” ಎಂಬ ಈ ಎಂಟು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವುದು.

ಗಿಣಿ, ಮೈನಾ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪಕ್ಷಿ, ಪಕ್ಷಿ, ಮೃಗ, ಜಲಚರ ಮುಂತಾದ ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅದೃಷ್ಟಸಹಾಯವೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಆ ಆ ಅವಯವಗಳ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಚ್ಚಾರಣಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಗಿಣಿ, ಮೈನಾ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅದೃಷ್ಟವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ, ತಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೂ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದು.

೧೧೨ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಬರಿವಿಕೆ, ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೋಡುನೆಯ ದಳವೂ ಹಸ್ತವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೧೩ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.

ಈ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯವು ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೈಯ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಆನೆಗಳಿಗೆ ತುಂಬಿಕೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು. “ಹಾಗಾದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಅಭ್ಯಾಸಪಾಟವದಿಂದ ಬಾಯಿಂದಲೂ ಕಾಲಿಂದಲೂ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಪೋಣಿಸುವುದನ್ನೂ ಬರೆವುದನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತೇವೆ; ಬಾಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಣೇಂ

ದ್ರಿಯವಿಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಲಸವು ಹೇಗೆ ಜರುಗುವುದು” ಎಂದು ಸಂದೇಹಪಡ ಬಾರದು. ಕಲಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಣೇಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವು ಹೇಗೆ ಇರಬಲ್ಲುದು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಜಕ್ಕು, ಶ್ರೋತ್ರ, ಗಸನೆ, ಘ್ರಾಣ, ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಷ್ಟೆ.

೧೧೪ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವೂ ಕಾಲನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೧೫ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿನೇಕಃ.

ಈ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವು ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರೆಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ನೆಲದಮೇಲೆ ಊರಿ ಕಾಲುಗಳೆರಡನ್ನೂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಯಾರಾದರೂ ನಡೆವರಾದರೆ ಆಗ ಕೈಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯದ ಶಕ್ತಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು.

ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಈ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯದ ಶಕ್ತಿ ಉರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಉರಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಅವುಗಳು ಹೋಗುವುವಾದುದರಿಂದ ಉರಗಾಃ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾಲುಗಳಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪನ್ನಗಾಃ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟಾಗಿರುವುವು. ಇಷ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಜೀವಾತ್ಮನು ಸಂಸಾರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಇರುವವರೆಗೂ ಯಾವ ಯಾವ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಅನಿಗಿ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ತಪ್ಪಿದುವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಅಪಲಪಿಸುವುದು ಪ್ರಮಾಣವಿರದ್ದಾಗಿರುವುದು.

“ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವು ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಮೃಗ, ಜಲಚರ, ಮನುಷ್ಯ. ವಾನರ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ

ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಕ್ಕೂ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೂ, ಜಲಜಂತುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಕ್ಕೂ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೂ, ವಾನರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮರದ ಕೊಂಬೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಕ್ಕೂ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೂ, ಕಾರಣವೇನು” ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ-ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವ ಆ ಆ ಅವಯವಗಳ ಸನ್ನಿವೇಶದ ತಾರತಮ್ಯವೇ ಈ ಸಂಚಾರತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನೇ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನಾಗಿ ಪಕ್ಷಿಗಳ, ಜಲಚರಗಳ, ಮತ್ತು ವಾನರಗಳ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನಾದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ, ಜಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಕೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆವನು. ಆ ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಜಲಚರಗಳೂ ವಾನರಗಳೂ ಮನುಷ್ಯಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂದುವಾದರೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸಂಚರಣ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಮನುಷ್ಯರಂತೆಯೇ ಸಂಚರಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆವುವು

೧೧೬ ಪಾಯ್ವಿಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಶಾರೀರಮಲತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಪಾಯ್ವಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇದರ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೧೭ ಪಾಯ್ವಿಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿವಿವೇಕಃ.

ಈ ಪಾಯ್ವಿಂದ್ರಿಯವು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅವಾನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು. ‘ಮಾಂಧಾಳ’ ವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ಕೆಲವು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ (ಕಪಟದ ಹಕ್ಕಿ) ಮಾತ್ರ ಮುಖದಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ತಮ್ಮ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಮರದ ಕೊಂಬೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಜೋಲಾಡುತ್ತ ಶಾರೀರವಾದ ಮಲಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದಲೇ ಹೊರಪಡಿಸುವುವು. ಸರ್ಪಾದಿಗಳಿಗೂ ಬಾಲದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅವಾನಸ್ಥಾನವಿರುವುದೆಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಗಳು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೧೧೮ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಅನಂದವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವೂ ಇದರ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೧೯ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ.

ಈ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯವು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೀವುರುಷಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಸಾಧಾರಣಚಿಹ್ನವಾದ ಗುಹ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು.

೧೨೦ ಅಥ ಅಸ್ರಾಕೃತಕರ್ನೇಂದ್ರಿಯವಿಚಾರಃ.

(ಇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯವಾದ) ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರೊಲ್ಲರಿಗೂ ಇದ್ದೇಇರುವುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಂಥ ವಿಗ್ರಹದ ಆಕಾರವೂರ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ಅಲಂಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿರಬೇಕೆಂಬ ಔಚಿತ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅವರಿಗೆ ಉಂಟೆಂದು ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟವಾದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಪಂಚಕವೂ ಅವುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ನಿವರ್ತಿಸುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯೂ ಉಂಟು. ಹೇಗೆಂದರೆ-
ಪ್ರಕೃತೇಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ ಗುಣೈಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸರ್ವಶಃ |

ಅಹಂಕಾರವಿಮೂಢಾತ್ಮಾ ಕರ್ತಾಹಮಿತಿ ಮನ್ಯತೇ ||

ತತ್ತ್ವವಿತ್ತು ಮಾಹಾಬಾಹೋ ಗುಣಕರ್ವಿಭಾಗಯೋಃ |

ಗುಣಾ ಗುಣೇಷು ವರ್ತಂತ ಇತಿ ಮತ್ವಾ ನ ಸಜ್ಜತೇ ||

ಎಂಬ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು-ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ,—

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಕರ್ತೃತ್ವೇ ಹೇತುಃ ಪ್ರಕೃತಿರಾಚ್ಯತೇ |

ವುರುಷಸ್ಸುಖದುಃಖಾನಾಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಹೇತುರಾಚ್ಯತೇ ||

ಎಂಬ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ,—

ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ ಸರ್ವಶಃ |

ಯಃ ಪಶ್ಯತಿ ತಥಾಽತ್ಮಾನಮಕರ್ತಾರಂ ಸ ಪಶ್ಯತಿ ||

ಎಂಬ ಅದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ — “ಸುಖದುಃಖ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನಭೂತವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು-ಜೀವನಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾಗಿಯೂ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಸ್ವರೂಪ ಪ್ರಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶರೀರಾಧಿಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರಯತ್ನಾಶ್ರಯತ್ವವೇ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ‘ಕರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್’ ಎಂಬ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರವೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಕೈಂಕರ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ, ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ವಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವೂ, ಉಪಪನ್ನವಾಗಲಾರದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಸಾಮಾನ್ಯವು ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದೇಇರಬೇಕು.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಅಚಿದ್ವ್ಯಕ್ತೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವೇದಾಂತಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಸಾಂಪರಾಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ—

ಮೋಕ್ಷಫಲವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಚೇತನನು ಮೋಕ್ಷಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣೋದ್ಯುಕ್ತನಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಲಸಂಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಪುಣ್ಯವಾಪರೂಪವಾದ ಸಕಲಕರ್ಮಬಂಧನವೂ ದೇಹಾವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತ ಸುಖದುಃಖೋಪಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಸ್ಥೂಲಶರೀರವು ನಷ್ಟವಾದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವೂ ನಷ್ಟವಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ವಿರಜಾನದೀಪರ್ಯಂತವಾದ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅದು ಅನುವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಕಾರಣವು ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅದು ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಬರುವುದೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇದರ ಅನುವೃತ್ತಿ ಸಂಗತವಾಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—

“ಗತೇರರ್ಥತ್ವಮುಭಯಥಾನ್ಯಥಾ ಹಿ ವಿರೋಧಃ” ಮುಮುಕ್ಷುವಾಗಿ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಟಿರತಕ್ಕ ಚೇತನನಿಗೆ ದೇಹಾವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ

ಸಕಲಕರ್ಮಕ್ಷಯವೂ ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗವು ದೇಹಾವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಳಿದ ಭಾಗವು ವಿರಜಾನದೀ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು ; ಹೀಗೆ (ಉಭಯಥಾ) ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳ ಕ್ಷಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೇನೇ (ಗತೇರರ್ಥವತ್ತ್ವಂ) ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗಗಮನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ಸಾಫಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿತು ; (ಅನ್ಯಥಾ ಹಿ ವಿರೋಧಃ) ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವಿಯೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲಕರ್ಮಕ್ಷಯವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವೂ ಆಗಲೇ ನಷ್ಟವಾಗಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶರೀರವಿರಹಿತವಾದ ಕೇವಲಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗಗಮನಬೋಧಕವಾದ ಶ್ರುತಿ ನಿಷ್ಫಲವಾದೀತು ; ಆದುದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುವಾದವನಿಗೆ ದೇಹೋತ್ಕ್ರಮಣಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಶ್ಚೇಷಕರ್ಮಕ್ಷಯವು ಉಪಪನ್ನವಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಇಂಥ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಹೇಳುವ ಸಮಾಧಾನವೇನೆಂದರೆ—
 “ ಉಪಪನ್ನ ಸ್ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥೋಪಲಬ್ಧಿ ಲೋಕವತ್ ” (ಉಪಪನ್ನಃ) ದೇಹೋತ್ಕ್ರಮಣಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲಕರ್ಮಕ್ಷಯವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದು ಉಪಪನ್ನವೇ ಹೊರತು ಅನುಪಪನ್ನವಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ— (ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥೋಪಲಬ್ಧಿಃ) ನಿಶ್ಚೇಷಕರ್ಮಕ್ಷಯವನ್ನು ಪಡೆದವನಿಗೆ ಶರೀರಸಂಬಂಧವೆಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಸಂಬಂಧದ ಉಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ನಿಶ್ಚೇಷಕರ್ಮಕ್ಷಯವು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿದ್ದೀತು ; ಸಕಲಕರ್ಮಕ್ಷಯವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾವಿಭಾವವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಅವೋಘವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷದಿಂದ ಅನೇಕಶರೀರಪರಿಗ್ರಹಣಯೋಗ್ಯತೆಯುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ನೂರಾರುಶ್ರುತಿಗಳು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ದೇಹವಿಯೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲಕರ್ಮಗಳೂ ಕ್ಷೀಣವಾದರೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಸಂಬಂಧವೂ, ಅದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗಗಮನವೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

“ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಸದ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವು ನಷ್ಟವಾದಮೇಲೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವು ಹೇಗೆ ನಿಂತೀತು ? ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ— ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವು ವಿರಜಾನದೀಗಮನಸಮ್ಯಕ್ತವೂ ನಿಲ್ಲಬಹುದು ; ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದು

ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಾಕೃತಸುಖದುಃಖ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಲಶರೀರವೂ ಅದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ ಸಕಲಕರ್ಮವೂ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿದ್ದರೂ, ತಾನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಮಹಾಫಲವನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಲಶರೀರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗಮನಕ್ರಿಯೆಯೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

“ಆದರೆ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವಸ್ತು ಅಂಥ ಕಾರಣವು ನಷ್ಟವಾದಮೇಲೆಯೂ ಪ್ರಯೋಜನಾಂತರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಲಾದೀತು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—(ಲೋಕವತ್) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳ ಸಮೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತಟಾಕ ಮುಂತಾದ ಜಲವಸತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಇಡ್ಡೆ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮುಂತಾದುವು ನಷ್ಟವಾದರೂ ಅದೇ ಜಲವಸತಿಗಳನ್ನು ಜನಗಳು ನಾಶಪಡಿಸದೆ ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿರೂಪವಾದ ಪ್ರಯೋಜನಾಂತರಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡೇ ಬರುತ್ತಾರೆ.

ಆದರಂತೆಯೇ ಮುಮುಕ್ಷುವಾದವನಿಗೆ ದೇಹಾವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಕಲಕರ್ಮವೂ ಕ್ಷೀಣವಾದರೂ ವಿರಜಾನದೀಪರ್ಯಂತವೂ ಗಮನಕ್ರಿಯೆಯ ಉಪಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನಾಂತರಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ಈ ವಿಚಾರದಿಂದ ಫಲಿತವಾದುದೇನೆಂದರೆ— ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಅಚಿದ್ವ್ಯಕ್ತೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಫಲಿತವಾಯಿತು.

ಆದಕಾರಣ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ತತ್ತ್ವಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವವಿರಬೇಕಾದರೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕು.

ಮತ್ತು—ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪರಿಣಾಮ, ವೃದ್ಧಿ, ಅಪಕ್ಷಯ, ವಿನಾಶ

ಳೆಂಬ ಷಡ್ಭಾವವಿಕಾರರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವ—

ಅಪಹ್ಲಯವಿನಾಶಾಭ್ಯಾಂ ಪರಿಣಾಮಾರ್ಥಜನ್ಯಭಿಃ |

ವರ್ಜಿತಃ ಶಕ್ಯತೇ ವಶ್ಯಂ ಯಃ ಸದ್ವ್ಯಾಸ್ತಿರೀತಿ ಕೇವಲಂ ||

ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಷ್ಟು ಪುರಾಣಾದಿವಚನಗಳೂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗಳಾದ ಗೀತಾ ವಚನಗಳಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಉತ್ತೇಜನವನ್ನು ಕೊಡುವುವು. ಆದಕಾರಣ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇ ಶ್ವರರ ತತ್ವದ್ವ್ಯಾಪಾರಕರ್ತೃತ್ವನಿರ್ವಾಹಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವು ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಇದರಮೇಲೆ— ‘ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಿದಧಾತಿ ಪೂರ್ವಂ ಯೋ ವೈ ವೇದಾಂ ಶ್ಚ ಪ್ರಹೀಣೋತಿ ತಸ್ಯೈ’ ಎಂಬ ಶ್ರೇತಾಶ್ವತರಶ್ರುತಿ ವೇದೋಪದೇಶಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ವಿಧಿಸಿ ಅದರ ಉಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಶೇಷವನ್ನು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು.

ಈಶ್ವರಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರವಾಸುದೇವನಿಗೆ ಜಕುರ್ಭುಜತ್ವವನ್ನೂ, ಶಂಖ, ಜಕ್ರ, ಗದೆ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳ ಧಾರಣಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪಾಣೀಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಶೇಷದ ಸದ್ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.

ಆಶ್ವತರನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲಾರದ ಅಚ್ಯುತತ್ವಸ್ವಭಾವದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಜರಣಗಳಿಂದ ಆಶ್ವತರದ್ದೆಡೆಗೆ ಅವನು ಒಡಿಬರುವನೆಂದು ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅದರ ಉಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಶೇಷದ ಸದ್ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.

“ಆದರೆ — ‘ಅಪಾಣಿಪಾದೋ ಜನನೋ ಗ್ರಹೀತಾ’ ಎಂದು ಪಾಣಿಪಾದಗಳಿಲ್ಲದೆಯೇ ಗ್ರಹಣಕ್ರಿಯೆಗೂ ಗಮನಕ್ರಿಯೆಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಈ ನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪಾಣಿಪಾದಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಬಂದಿದ್ದುದಾದರೆ ವಿಧಿಶ್ರುತಿ ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೇ ? ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವು ಸರ್ವದಾ ವ್ಯಾಪಕವಾದುದರಿಂದ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ

ಸರ್ವತ್ರ ವೇಗದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಜವನಪದವೂ, ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳ ಬಳಿಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಂತರತ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನಿಂತು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವು ಧರಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹೀತ್ಯ ಪದವೂ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವವು. ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದಲೂ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಹಿರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅಂತರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪಾಣಿಪಾದಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಉಕ್ತ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ವಿಧಿಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪಾಣಿಪಾದಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ವಾಕ್ಪಾಣಿಪಾದೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ— 'ತದ್ವಿಪ್ರಾಸೋ ವಿಸನ್ಯವೋ ಜಾಗೃವಾಗ್ಂಸಸ್ಸಮಿಂಧತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ವಿಸನ್ಯವಃ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವಿವಿಧಸೋತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, 'ಏತತ್ಸಾಮಗಾಯನ್ಮಾಸ್ತೇ' ಎಂದು ಸಾಮಗಾನಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, 'ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಪುಟಾ ಹೃಷ್ವಾ ನಮ ಇತ್ಯೇವ ವಾದಿನಃ' ಎಂದು ನಮಶ್ಯಬೋಧಾರಣಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಶೇಷವು ಅವರಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದ್ವಾರಾ ಈಶ್ವರಸಾರೂಪ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿಸತಕ್ಕ— 'ನಿರಂಜನಃ ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ' 'ಮಮ ಸಾಧರ್ಮ್ಯವಾಗತಾಃ' ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಈಶ್ವರನಂತೆ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಚತುರ್ಭುಜತ್ವವನ್ನೂ ಶಂಖಚಕ್ರಾದಿ ಧಾರಿತ್ವವನ್ನೂ ಅರ್ಥಾಪತ್ರಿಯಿಂದ ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಪಾಣೀಂದ್ರಿಯವನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು. 'ಬದ್ಧಾಂಜಲಿ ಪುಟಾಃ' ಎಂಬ ಉಕ್ತವಚನವೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಪಾಣೀಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಶೇಷವೂ ಅವರಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು— 'ಇಮಾಃ ಲೋಕಾಃ ಕಾಮನ್ನೀ ಕಾಮರೂಪ್ಯನುಸಂಚರೇ' 'ಯೇನ ಯೇನ ಧಾತಾ ಗಚ್ಛತಿ ತೇನ ತೇನ ಸಹ ಗಚ್ಛತಿ' ಎಂದು ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅದರ ಉಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಅರ್ಥಾಪತ್ರಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವಿಶೇಷವೂ ಅವರಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ, ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ವಾಕ್ಪಾಣಿಪಾದೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದು ಉಪಪತ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ

ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ಇವುಗಳೊಡನೆ ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟಗಳಾದ ಉಳಿದ ಕರ್ತೇಂದ್ರಿಯಗಳೆರಡೂ ಅವುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲೆಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಪರಮಪದವೆಂಬ ವೋಕ್ಟು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಾಧೀನವಲ್ಲದೆ ಇಚ್ಛಾಧೀನವಾದ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷವಿಭಾಗವುಂಟೆಂಬುದು ಅನೇಕಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜಯವಿಜಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರಾಲಕರನ್ನೂ, ನಗರಪಾಲಕರನ್ನೂ, ಗಣಾಧಿಪರನ್ನೂ, ದಿವ್ಯಮಹಿಷಿಗಳನ್ನೂ, ಆಪ್ತಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಚಾಮರಗ್ರಾಹಿಣಿಗಳನ್ನೂ, ತಾಂಬೂಲಕರಂಡವಾಹಿನಿಯರನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಮಾಣಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

ಮತ್ತು ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅರ್ಚರಾದಿಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದೊಡನೆ ವಿರಜಾತಟವನ್ನೈದಿದ ಜೀವಾತ್ಮನು ವಿರಜಾಸ್ನಾನಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಅಮಾನವಪುರುಷನ ಕರಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಅವಿಶ್ರಾಂತದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆದಮೇಲೆ ಇಂಥ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗೆ ದಿವ್ಯಾಲಂಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವದುನೂರು ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯರು ಅಲಂಕಾರಸಾಧನಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವರಾಗಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಓಡಿಬಂದು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವ “ತಂ ಪಂಚಶತಾನ್ಯಪ್ಸರಣಾಂ ಪ್ರಧಾವಂತಿ ಶತಮಾಲಾಹಸ್ತಾಃ ಶತಮಂಜನಹಸ್ತಾಃ ಶತಂ ವಾಸೋಹಸ್ತಾಃ ಶತಂ ಭೂಷಣಹಸ್ತಾಃ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಲಂಕಾರೇಣಾಲಂಕುರ್ವಂತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪರಮಪದದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷವಿಭಾಗವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದವರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾದೀತು?

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದಾದ ಎರಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮಾತ್ರ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇತ್ಯರರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಅಪವಾದವಚನವಾದರೂ ಒಂದುವೇಳೆ ದೊರೆಯುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಂಥ ಅಪವಾದಕಪ್ರಮಾಣವೂ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ವೇದದರ್ಶಿಗಳಿಗೂ ಇದುವರೆಗೂ ಗೋಚರವಾಗಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಉಪಪತ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ, ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ, ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ, ಅಪವಾದಕವಚನಾಭಾವದಿಂದಲೂ,

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಪಂಚಕವನ್ನು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ಗೊಳಿಸಲಾರರು.

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು ನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧಾಂತಜನ ಗ್ರಂಥದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ--“ಇಯಂ ಚ ಪಂಚೋಪನಿಷತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪಂಚ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಮಯಾನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಮಿಚ್ಛಾನ್ಮರೂಪಶರೀರೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯ ಪ್ರಾಣರೂಪೇಣಾವತಿಷ್ಠತೇ, ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವದಿಯಮಪಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತತತ್ತ್ವಾತ್ಮಿಕಾ, ತಥಾಪಿ ನ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವಃ, ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹಾದೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಶ್ರವಣಾತ್, ಅಪ್ರಾಕೃತಾನಾಮಪಿ ಮಹದಾದೀನಾಂ ಸದ್ಭಾವ ಆಕಾಶಾದಿವತ್, ನಹ್ಯಾಕಾಶಾದ್ಯುಪಾತ್ತಾಸ್ತತ್ರ ವಾಯ್ವಾದಯಃ, ತತ್ರ ಚ ಶರೀರಾದೀನಾಂ ಸಂಸ್ಥಾನಾದೀನಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಪ್ರಾಕೃತತುಲ್ಯಾನಿ, ಶರೀರಾಣಾಂ ಶುಭಾಶ್ರಯಾದೀನಾಂ ಪಾಣ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ತೇಂದ್ರಿಯಸದ್ಭಾವಸಿದ್ಧಿಃ, ಚಕ್ಷುರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಯುಕ್ತಾನಾಂ ಗೋಳಕಾದಾವಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್.” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುವರು.

“ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಷ್ಠಾನರೂಪವಾದ ರಂಧ್ರಗಳಿಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾಗಿಯೂ ಅವರು ಕಂಗೊಳಿಸುವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ “ಇಂದ್ರಿಯಚ್ಛಿದ್ರವಿಧುರಾ ದ್ಯೋತನಾನಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವ ನದಗತಿಯೇನು? ಮತ್ತು--“ನ ಹ ಮೈ ಸಶರೀರಸ್ಯ ಸತಃ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೋರಪಹತಿ ರಸ್ತಿ ಅಶರೀರಂ ವಾವ ಸಂತಂ ನ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇಸ್ತುಶತಃ, ಅಸ್ಮಾಚ್ಚ ರೀರಾತ್ಮನು ತ್ಥಾಯ ಸರಂ ಜ್ಯೋತೀರುಸಸಂಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿವೃದ್ಧತೇ” ಎಂದು ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಛಾಂದೋಗ್ಯಶ್ರುತಿಯ ಗತಿಯೇನು?” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಕರ್ಮಾಧೀನವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲದೆ ಸಶರೀರಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವೂ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರಿಂದ ಅದೇಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಶಾರೀರಕವಿಾಮಾಂಸಾರೂಪವಾದ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದ ಐದನೆಯ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಅಭಾವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ--

“ ಅಭಾವಂ ಬಾದರಿರಾಹ ಹ್ಯೇವಂ ” ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವ ಏಳು ಸೂತ್ರಗಳ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಶ್ರುತಿಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

“ ಓಹೋ—ಅಸ್ಮದಾದಿಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾಕಾರವಾದ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೂ ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ—ಪ್ರಾಕೃತಂದ ಸಮಗೆ ‘ವಚನಾದಾನವಿಹರಣೋತ್ಪರ್ಗಾನಂದಾಶ್ಚ ಸಂಜೈವ’ ” ಎಂದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳೈದರೊಳಗೆ—“ ಉಚ್ಚರಿಸುವಿಕೆ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ ” ಎಂಬ ಮೂರು ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಅವರಿಗೆ ಕಥಂಚಿತ್ ಸಂಗತಗಳಾದರೂ, ಮಲಸಂಬಂಧರಹಿತವಾದ ಅವರ ದಿವ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಾಯ್ವಂದ್ರಿಯ-ಗುಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಶಾರೀರಮಲತ್ಯಾಗವೂ ಆನಂದವೂ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುವು? ಆ ಎರಡು ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಮಾತ್ರ ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನಗಳಾದ ಆ ಎರಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ” ಎಂದು ಅಶಂಕಿಸಲಾಗದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವವೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರು ಅಪಲಪಿಸಲಾರರು. ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟನ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ, ಅಪವಾದಕವಚನಾಭಾವದಿಂದಲೂ, ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅವರಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವಷ್ಟೆ?

ಮತ್ತು—ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಂತೆ ಈ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವದ್ರವ್ಯವೂ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೆಂಬುದೂ, ಆದರೆ ಅವುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವವನ್ನು (ಕಾರತ್ಯಾಕಾರಣಭಾವವನ್ನು) ಪಡೆಯದೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವೆಂಬುದೂ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕ ಸೂಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಕಾರಣ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಇರುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಅಪಲಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆಕರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧೨೧ ಅಥ ಅಪ್ರಾಕೃತಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಲಕ್ಷಣಾನಿ.

ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ, ಉಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಾಧೀನವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಸಂಕಲ್ಪಸಹಕೃತೇಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಾಧೀನವಾಗಿಯೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಐದೂ ಉಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಇಂಥ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು. —

೧ ಹೃದಯ, ಕಂಠ, ಜಿಹ್ವಾಮೂಲ, ತಾಲು, ದಂತ, ಓಷ್ಠ, ನಾಸಿಕೆ, ಮೂರ್ಧ (ತಲೆ) ಎಂಬ ಎಂಟು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತವಾಗಿದ್ದಿರುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೨ ಕೈಯ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಬರೆವಿಕೆ, ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತವಾಣೀಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩ ಪಾದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತಪಾದೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೪ ಆಪಾನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತವಾಯ್ವಿಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪಂಚೋಪನಿಷತ್ಯಯವೆಂದೂ, ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಲಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶಾರೀರಮಲತ್ಯಾಗವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆ ಈ ವಾಯ್ವಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಆ ದಿವ್ಯಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಚಿತ್ರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಈ ಇಂದ್ರಿಯದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೊರಬಿಡಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವರಾದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಕ್ರಿಯೆ ಈ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

೫ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಸಾಧಾರಣಚಿಹ್ನೆವಾಗಿರುವ ಗುಹ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಆನಂದವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಾಕೃತೋಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾನುಭವದಿಂದ ನಿತ್ಯ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿರುವ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಕಷ್ಟವಶ್ಯಕವಾದ ಬದ್ಧಜೀವನವಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತಹೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೋಗ್ಯತಾಬದ್ಧಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ದುಃಖರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಕೃತವಿಷಯಾನುಭವವು ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, “ಜಕ್ಷತ್ ಕ್ರೀಡಾ ರಮಮಾಣಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ವಾ ಯಾನ್ಮೇರ್ವಾ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಭೋಗವಿಶೇಷಗಳು (ಆನಂದವಿಶೇಷಗಳು) ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪವಾದ ಅವರಿಗೆ ಸಂಕಲ್ಪವಶದಿಂದ ಉಂಟಾಗಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೧೨೨ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಭಾವವಾದಿನಿರಾಕರಣಂ.

ಹೀಗೆ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದವು. ಇವುಗಳ

ಳೊಳಗೆ ಕರ್ನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದವರು ಯಾರಾದರೂ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅಂಧವರನ್ನು ಕುರಿತು “ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಏತಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಬೇಕು “ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು” ಎಂದು ಹೇಳುವರಾದರೆ—“ಕರ್ನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಿಯೆ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಕರ್ನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಂಗೀಕಾರವೂ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಅಸರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವರ ಬಾಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಬಹುದು.

“ಕರ್ನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬಾಯಿ, ಕೈ, ಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಆ ಆ ಅವಯವಗಳಿಂದಲೇ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬಹುದು” ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳುವರಾದರೆ—“ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮುಂತಾದ ಆ ಆ ಅವಯವಗಳಿಂದಲೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಬಹುದು” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಅಡಗಿಸಬಹುದು.

ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲಾ ಪುಷ್ಕಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವರು ರೂಪವನ್ನು ನೋಡದವರಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳದವರಾಗಿಯೂ ವಾಸನೆಯನ್ನೂ ಆಘ್ರಾಣಿಸಲಾರದವರಾಗಿಯೂ ಇರುವುದನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಿಂದ ಆಗದಿರುವ ರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಆ ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕು” ಎಂದು ಹೇಳುವರಾದರೆ—

“ಬಾಯಿ, ಕೈ, ಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲಾ ಪುಷ್ಕಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವರು ಉಚ್ಚಾರಣಾಮಧ್ಯವಿಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ, ಬರಿವಿಕೆ, ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಶಿಲ್ಪವನ್ನೂ ನಡೆಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ, ಸಂಚಾರಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿ ಯೂ ಇರುವುದನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಬಾಯಿ, ಕೈ, ಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಿಂದ ಆಗದಿರುವ ಉಚ್ಚಾರಣಾದಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಾಗಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಆ ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕು” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಈ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಇರಲಿ—“ಆಗಮವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವು” ಎಂದು ಹೇಳುವರಾದರೆ—“ಅದೇ ಆಗಮದಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪಲಪಿಸುತ್ತೀರಿ” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಾತ್ಮರವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

೧೨೩ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಖ್ಯಾವಿನಾದಪರಿಹಾರಃ.

ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹನ್ನೊಂದೇ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಿಸಿ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ‘ಅಧ್ಯವಸಾಯ, ಅಭಿಮಾನ, ಚಿಂತೆ’ ಎಂಬ ಮನೋವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಅಧಿಕಸಂಖ್ಯಾವ್ಯವಹಾರವೂ, ಶರೀರಾವಸಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯೂನಸಂಖ್ಯಾವಾದವೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವುವು.

೧೨೪ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ.

ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಮಣವುಂಟಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇರುವವರೂ ನೋಡಲಾರರಾದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಷ್ಟು ಸಣ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಣುವಾಗಿರುವುವು ಎಂದು ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪರಮಾಣುತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ.

ಆದರೆ— ಏತೇ ಸರ್ವ ಏವ ಸಮಾಃ ಸರ್ವ ಏವಾನಂತಾಶ್ಚ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೂ ಆನಂತ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಶಯವೇನು? ಆನಂತ್ಯದಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಭುತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಕರಣತ್ವಧರ್ಮವು ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮವಾದುದರಿಂದ ಸಮಾಃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇಂಥ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳು ಎಂದರೆ ಕೆಲಸಗಳು ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂತಾಶ್ಚ ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೧೨೫ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತೇ ಉಪಪತ್ತಿಃ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ವಿಚಿತ್ರಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ

ಭಾಗಿಗಳಾಗಿ ವಿಶಾರತೀಲಗಗಳಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ದೊಡ್ಡವೂ ಚಿಕ್ಕವೂ ಆಗುತ್ತ ಮತಕಶರೀರಕ್ಕೆ ಜೀವನು ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪರಿಮಾಣವನ್ನೂ, ಗಣಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪರಿಮಾಣವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುವು, ಹೀಗೆ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಪರಿಮಾಣಭೇದವುಂಟಾಗುವಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೧೨೬ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸ್ವತೋ ದೋಷಾಭಾವಃ.

ಇಂಥ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದ್ದರೆ ಅವರಿಂವ ಇವು ದೋಷ ವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವೇ ಹೊರತು ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಂಧನಾಗಿರುವವನೊಬ್ಬನು ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಶರೀರವನ್ನಾಗಲಿ ಮೃತಶರೀರವನ್ನಾಗಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಧನಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಬಲ್ಲವನಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು.

೧೨೭ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವಶಾತ್ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರನಿರೋಧ

ವಿಕಾಸಯೋಃ ತಾರತಮ್ಯಂ.

ಸುಷುಪ್ತಿ, ಮೂರ್ಛೆ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಜೀವನ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ನಿರೋಧತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೇ ಸ್ಥಾವರಾದ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದೃಷ್ಟದ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳ ನಿರೋಧಕ್ಕೆ ತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು.

ಶುಭತರವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅದೃಷ್ಟದ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ಗಂಧವರು, ಯೋಗಿಗಳು ಮೊದಲಾದವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿಯೂ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು.

೧೨೮ ಕೇಷಾಂಚಿನ್ಮತೇ ತತ್ತಜ್ಞೇನಾನಾಂ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯನಿಯಮವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಃ.

ಆ ಆ ಜೀವರುಗಳ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದಿಂದ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅವರವರಿಗೇ ಉಪಕರಣಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೂ, ಸಜೀವವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನು ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಈಗ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಕರಣಗಳಾಗಬಹುದು. ಪ್ರಬಲವಾದ ಅದೃಷ್ಟಾಂತರವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

೧೨೯ ವಸ್ತುತಸ್ತು ತತ್ಪ್ರಜ್ಞೇನಾನಾಂ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯಂ
ನಿಯಮಂವ್ಯವಸ್ಥೈವ.

ಅಥವಾ—ಪರಕಾಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಜೀವನು ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡ
ನೆಯೇ ಪರಕಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನಾದುದರಿಂದ ಪರಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿ
ಯಗಳಿಂದಲೇ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದಾದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ
ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಲೋಪವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ
ಪಕ್ಷವೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶವನ್ನು
ಮಾಡುವ ಜೀವನು ಮೃತಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವನಾದರೆ ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿ
ಯಗಳಿಂದಲೇ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಸಜೀವಶರೀರ
ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗಲೂ ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾ
ಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ—

ಶರೀರಂ ಯದವಾವೈಕ್ಷೀತಿ ಯಚ್ಚಾಪ್ಯುತ್ಕಾಂಮತೀಶ್ವರಃ |

ಗೃಹೀತ್ವೈತಾನಿ ಸಂಯಾತಿ ವಾಯುಗಂಧಾನಿವಾಶಯಾತ್ ||

ಎಂಬ ಭಗವದ್ಗೀತಾವಚನವೂ ಸಂಗತವಾಗುವುದು.

೧೩೦ ಆಪ್ತಾಯಕವಿಯೋಗಸಂಯೋಗಾಭ್ಯಾಮಿಂದ್ರಿಯಶಕ್ತೇಃ
ಹ್ರಾಸವೃದ್ಧೀ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಪ್ತಾಯಕಗಳಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಭಾಗಗಳು ಶರೀರ
ವಿನಾಶಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗುವುದರಿಂದ ಆಗ ಆಪ್ತಾಯಕ
ವಿರಹಿತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಶಕ್ತಿಗಳು ತಗ್ಗುವುವು. ಶರೀರಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿ
ಸುವಾಗ ಪುನಃ ಅವುಗಳ ಶಕ್ತಿ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು.

೧೩೧ ಅಪ್ರಳಯಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ.

ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಜೀವನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ತ್ಯಜಿಸ
ಲ್ಪಟ್ಟ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಜೀವನು ತನಗೆ ಉಪಕರಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸು
ವನು ಅಥವಾ ಅಂಥ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಯಾರೊಬ್ಬರಿಗೂ ಉಪಕರಣವಾಗದೆ ಈ
ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಮಹಾಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವು
ವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಂತು ಪ್ರಳಯಕಾಲದವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿತ್ಯವಾ
ಗಿರುವವೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೧೩೨ ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವಾದಿಯಾದವ
ಮತಖಂಡನಂ.

ಪ್ರತಿಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೊಡನೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಯನ್ನೂ, ಶರೀರದ ವಿನಾಶದೊಡನೆ ಅವುಗಳಿಗೂ ವಿನಾಶವನ್ನೂ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶ
ಮತದವರು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದುದಲ್ಲ. ಏತ
ಕ್ಕೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ
ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ
ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ
ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೧೩೩ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯೇ ನಾನಾವಾದಿನಾಂ ನಾನಾವಿಧಾಃ ಪ್ರಲಾಪಾಃ.

ಬೌದ್ಧರೂ ಚಾರ್ವಾಕರು, ಮೈಶೇಷಿಕರು — ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಇಂ
ದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ೧. ಸ್ವೀಕೃತವುಂಕವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ೨. ಕೆಲವರು
ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ೩. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಇಂದ್ರಿಯ
ವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ೪. ಅದ
ರಲ್ಲಿಯೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೊಂದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.
೫. ಶರೀರವೇ ಇಂದ್ರಿಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಇಂದ್ರಿ
ಯವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರ ಮತ. ೬. ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶ
ಗಳೊಡನೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳುಂಟಾಗುವವೆಂಬುದು ಇನ್ನು
ಕೆಲವರ ಮತ. ೭. ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ವಿಭುವಾಗಿ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ
ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ೮. ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ನಿತ್ಯವೆನ್ನುವರು.
೯. ಕೆಲವರು ತೈಜಸ ಎಂದರೆ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರಜನ್ಯವೆನ್ನುವರು. ೧೦. ಕೆಲವರು
ತೇಜೋರೂಪವೆನ್ನುವರು ೧೧. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನು
ವರು ೧೨. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಭೌತಿಕವೆನ್ನುವರು.

೧೩೪ ತೇಷಾಮಾಗಮಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಅನಾದರಣೀಯತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸಗಳಿಂದ ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತವಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಬಾಹ್ಯ
ಮತಗಳು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಲಾರವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸುವೆವು.
ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಎಂಬ ವಿಭಾಗ

ವನ್ನು ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಂದ್ರಿಯ, ಪುರುಷೇಂದ್ರಿಯ, ನವುಂಸ ಕೇಂದ್ರಿಯ ಎಂಬ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಇರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಒಂದೇ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಪಕ್ಷಕ್ಕಾಗಲಿ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೊಂದೇ ಇರುವುದೆಂಬ ಪಕ್ಷಕ್ಕಾಗಲಿ, ಬುದ್ಧ್ಯಹಂಕಾರ ಚಿತ್ತಗಳೆಂಬ ಹೆಚ್ಚು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಲಯಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಲಯಗಳನ್ನು ಪಡೆವುವೆಂದು ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳೊಡನೆ ತಾವೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಪಡೆವುವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮಹಾಪ್ರಳಯದವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೃಥಕ್ಕಾದ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವಕಾರಣ ಇದನ್ನು ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಲೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಕಾರ್ಮ್ಯಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರಕಾರ್ಮ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ, ಭೌತಿಕಗಳಾಗಿಯೂ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೇಜೋರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಜೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇಂಥವದ ಪ್ರಲಾಪಗಳೆಲ್ಲಾ ಆಗಮದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುವಾದುದರಿಂದ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ

ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯನಿರೂಪಣ
ಪ್ರಕರಣಂ ಸಪ್ತಮಂ.

ಅಷ್ಟಮಪ್ರಕರಣಂ.

೧೩೫ ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಇನ್ನು ತನ್ಮಾತ್ರಗಳ ಮತ್ತು ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು. ಭೂತಗಳ ಅವ್ಯವಹಿತಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ತನ್ಮಾತ್ರ

ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ತನ್ಮಾತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೩೬ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯೇ ಸಂಗಮನಂ.

ದಧಿರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿರುವ ಕ್ಷೀರಕ್ಕೆ ಕ್ಷೀರತ್ವವಸ್ಥೆ, ದಧಿತ್ವವಸ್ಥೆ ಈ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಮಧ್ಯಕಾಲದ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದುಂಟು ; ಎಂದರೆ—ಕ್ಷೀರತ್ವವಸ್ಥೆಯ ಅವಸಾನವೂ ದಧಿತ್ವವಸ್ಥೆಯ ಆರಂಭವೂ ಆಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದುಂಟು. ಅದರಂತೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿರುವ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಅಹಂಕಾರತ್ವವಸ್ಥೆ, ಭೂತತ್ವವಸ್ಥೆ ಈ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಮಧ್ಯಕಾಲದ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದುಂಟು. ಎಂದರೆ—ಅಹಂಕಾರತ್ವವಸ್ಥೆಯ ಅವಸಾನವೂ ಭೂತತ್ವವಸ್ಥೆಯ ಆರಂಭವೂ ಆಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯೊಂದುಂಟು. ಆ ಅವಸ್ಥೆ ತನ್ಮಾತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ತತ್ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವೂ ತನ್ಮಾತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವೇ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಉಪಾಡಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪಂಚಭೂತಸೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ.

೧೩೭ ಭೌತಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಶಾಂತತ್ವ-

ಘೋರತ್ವ-ಮೂಢತ್ವ-ರೂಪಾವಸ್ಥಾಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಭೂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಂತತ್ವ, ಘೋರತ್ವ, ಮೂಢತ್ವ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿರುಂಟು ಶಾಂತತ್ವವೆಂದರೆ ಅನುಕೂಲವೇದನೀಯತ್ವ ; ಘೋರತ್ವವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವೇದನೀಯತ್ವ ; ಮೂಢತ್ವವೆಂದರೆ ಉದಾಸೀನವೇದನೀಯತ್ವ. ಭೌತಿಕವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಕೆಲವು ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವು ಉದಾಸೀನವಾಗಿಯೂ, ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಶಾಂತತ್ವ ಘೋರತ್ವ ಮೂಢತ್ವಗಳೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುವು ತನ್ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಲ್ಲ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೇ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವೆವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ತನ್ಮಾತ್ರಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನೂ, ಭೂತಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಹೇಳಿರುವೆವು. ತನ್ಮಾತ್ರದ್ರವ್ಯ, ಭೂತ

ದ್ರವ್ಯ ಈ ಎರಡೂ ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಷ್ಟಮಾತ್ರ ವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪರಸ್ಪರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೧೩೮ ಭೂತಾಣಾಂ ಲಘುಭೂತಂ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಂ.

ಈ ಭೂತಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಉತ್ಕಟಾ ವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಬ್ದಗುಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಭೂತ ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಇಷ್ಟಮಾತ್ರಲಕ್ಷಣವೇ ಸಾಕಾಗಿರುವುದು. ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾದ ಅಸತ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದ ಗುಣವು ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಐದು ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಮನ್ವಯವಾಗುವುದು.

ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತವಿಭಾಗವನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧೩೯ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ಭೂತಾಣಾಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪಂಚವಿಧತ್ವಂ.

ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರ, ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರ, ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರ, ರಸತನ್ಮಾತ್ರ, ಗಂಧ ತನ್ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತನ್ಮಾತ್ರ ಐದುಬಗೆಯಾಗಿಯೂ, ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಎಂದು ಭೂತವೂ ಐದುಬಗೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು.

೧೪೦ ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರನಿಶೇಷಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ

ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಮೂರುಬಗೆಯಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಹೇಳು ವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು—ತಾಮಸಾಪಂಕಾರ, ಆಕಾಶ ಈ ಎರ ಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಆಕಾಶ, ವಾಯು ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆ ಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಗ್ನಿ, ಜಲ ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವುದು. ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಬ್ದಗುಣವುಳ್ಳ ದಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪರ್ಶಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು

ವುದು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಸ್ವರ್ತಗುಣವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ರೂಪ ಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ವರ್ತತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ರೂಪಗುಣವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ರಸಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ರಸಗುಣವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ಗಂಧಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಗಂಧಗುಣವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ ಎಂಬ ದಳವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಆ ದಳವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಮೊದಲಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ವರ್ತ-ರೂಪ-ರಸ-ಗಂಧ-ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಆ ವಿಶೇಷಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೂರುವಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜಲಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪೃಥಿವಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೪೧ ತನ್ಮಾತ್ರೇಭಿರ್ಭೂತಭೂತಸೃಷ್ಟೌ ಸಾಂಖ್ಯಮತೋಪನ್ಯಾಸಃ.

ಇಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಐದು ತನ್ಮಾತ್ರಗಳೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆ ಇತರಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಆಕಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ತನ್ಮಾತ್ರಗಳೂ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವತನ್ಮಾತ್ರಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಭೂತಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುವು; ಎಂದರೆ—ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೆಯೊಂದರ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನೂ, ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಗಳೆರಡರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆ ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪಗಳೆಂಬ ಮೂರರ

ಸಹಾಯದಿಂದ ಜಲವನ್ನೂ, ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರ, ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಹಾಯದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

೧೪೨ ತತ್ವಂಧನಂ.

ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಂದರೆ— ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯುಃ, ವಾಯೋ ರಗ್ನಿಃ, ಅಗ್ನೇರಾಪಃ, ಅದ್ಭ್ಯುಃ ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಧಾಸಿದ್ಧವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳ ಕ್ರಮವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಶ್ರುತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾಗಿ ೧ ಎಷ್ಟು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪರಾಶರಮಹರ್ಷಿಯ ವಚನಗಳೊಡನೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಈ ವಚನಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ೨ ಶ್ರೀಪಾಂಚರಾತ್ರಗ್ರಂಥವಚನಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು.

ಅಷ್ಟೈ ಪ್ರಕೃತಯಃ ಪೋಷಕ ವಿಕಾರಾಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಇಷ್ಟತ್ವ ನಾಲ್ಕು ತತ್ವಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ, ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳು

- ೧ ಭೂತಾದಿಸ್ತು ವಿಕುರ್ವಾಣಃ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಶಂ ತತಃ |
 ಸಸರ್ಜ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಮಾಕಾಶಂ ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಂ ||
 ಆಕಾಶಶ್ಚ ವಿಕುರ್ವಾಣಃ ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜ ಹ |
 ಬಲವಾನಭವದ್ವಾಯುಃ ತಸ್ಯ ಸ್ಪರ್ಶೋ ಗುಣೋ ಮತಃ ||
 ತತೋ ವಾಯುರ್ವಿಕುರ್ವಾಣೋ ರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಸರ್ಜ ಹ |

ಇತ್ಯಾದಿ

- ೨ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರಮಭವತ್ಚಿತ್ತಾಕಾಶಮಜೀಜನತ್ |
 ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರಂ ತಥಾಕಾಶತ್ತ್ವಸ್ಯಾದ್ವಾಯುರಜಾಯತ ||
 ರೂಪಮಾತ್ರಮಭೂದ್ವಾಯೋಸ್ತಸ್ಮಾದಗ್ನಿರಜಾಯತ |
 ರಸಮಾತ್ರಂ ತು ಜಜ್ಞೋಽಗ್ನೇಽಸ್ತಸ್ಮಾದಾಪಃ ಪ್ರಜಜ್ಞ ರೇ ||
 ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರಮದ್ಭ್ಯೋಽಪಿ ಗಂಧಮಾತ್ರಾತ್ತಥಾ ಮಹೀ |
 ಶಬ್ದೈಕಗುಣ ಆಕಾಶಃ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಗುಣೋಽನಿಲಃ ||
 ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶ ತಥಾ ರೂಪಂ ತದ್ವಾನಗ್ನಿರುದಾಹೃತಃ |
 ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶ ರಸೋ ರೂಪಂ ಚತುರ್ಗುಣ್ಯಮಪಾಂ ಸ್ತ್ರೂತಂ ||
 ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶ ರಸೋ ರೂಪಂ ಗಂಧಃ ಪಂಚಗುಣಾ ಮಹೀ ! ಇತಿ.

ಈ ಎಂಟೂ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದೂ, ಎಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ, ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪಂಚಭೂತಗಳು ಈ ಹದಿನಾರೂ ವಿಕಾರಗಳೇ ಹೊರತು ಪ್ರಕೃತಿ ಯಲ್ಲವೆಂದೂ, ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಕಾರಣ ಉತ್ತರೋತ್ತರತನ್ಮಾತ್ರೈಗೆ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವಭೂತವು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವಾಗಿ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರವನ್ನೇ ತನ್ಮಾತ್ರೈಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತವೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ— ಈ ಶ್ರುತಿ ಜತುವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದೂ ವಿಕೃತಿಯೆಂದೂ ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಟು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಕೆಂದೂ ಹದಿನಾರು ವಿಕೃತಿಗಳೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದುದಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಅಪ್ಪಾ ಪ್ರಕೃತಯಃ ಪೋಷಕ ವಿಕಾರಾಃ ಶರೀರೇ ತಸ್ಯ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಕ್ರಮವಿರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಶರೀರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ತತ್ತ್ವಗಳು ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ, ಪಂಚಭೂತಗಳು ಈ ಎಂಟೇ ಆಗಿರುವುದ ರಿಂದ ಇವು ಪ್ರಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು; ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ, ಶಬ್ದವೊಂದ ಲಾದ ಐದು ವಿಷಯಗಳೂ ಈ ಹದಿನಾರೂ ಶರೀರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲವಾಗಿ ವಿಕೃತಿಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಆದಕಾರಣ ಐದು ತನ್ಮಾತ್ರೈಗಳೂ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರ ದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುವೆಂಬ ಸಾಂಖ್ಯರ ಮತವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅನಾ ದರಣೀಯವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಸಾಂಖ್ಯಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೈಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷ್ಯ ಣಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಹಿತನ್ಮಾತ್ರೈಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದು.

೧೪೩ ಅಥ ಆಕಾಶಲಕ್ಷಣಂ.

ಸ್ಪರ್ಶರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭೂತವು ಆಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವಾಯುಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ, ತನ್ಮಾತ್ರೈ ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ, ಶಬ್ದತನ್ಮಾತ್ರೈಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ಯಾಯಕವಾದ ಭೂತವು ಆಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಹುದು.

೧೪೪ ಅವಕಾಶಪ್ರದಾನೇನ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಉಪಕಾರಕತ್ವಂ.

ಇಂಥ ಆಕಾಶವು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಉಪಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂದರೆ ಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡದಿರುವಿಕೆ.

೧೪೫ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಅವಕಾಶಪ್ರದಾತ್ಯತ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರಾಶಂಕಾ.

“ಹೀಗೋ—ಇದು ಬಹಳ ಸಾಹಸವಾಗಿ ತೋರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡದಿರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಚಾರವು ಹುಟ್ಟದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಇರುವಿಕೆಯೆಂದಾಗಿ ಅವುಗಳ ಸಂಚಾರವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವಿಕೆಯೆಂದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಸಂಚಾರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಗೌರವವೂ ಉಂಟು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವುಳ್ಳ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸರಸ್ವರ ಪ್ರತಿಘಾತವು ಉಂಟಾದರೆ ಅದು ಅವುಗಳ ಗತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಅಂಥ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಚಾರವು ಸ್ವತಃ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಆಕಾಶವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸದೆ ಉಳಿದಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಂಚಾರವುಂಟಾಗಬಹುದು. ಆಕಾಶವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿದ್ದರೆ ಆಕಾಶವಿದ್ದರೂ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಇರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವಿರುವುದನ್ನೂ, ಆಕಾಶವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನೂ ನಾವು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳೆರಡೂ ತಪ್ಪಿರುವಕಾರಣ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಾಹಸಿಕೋಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ವಿವೇಚಕರ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲ” ಎಂದು ದುಡುಕಿ ಹೇಳಬಾರದು.

೧೪೬ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ

ಆ ಆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿರಾಬಾಧವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗೌರವವೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದಲಾಗಲಿ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವವೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅಪಲಾಪಮಾಡುವುದಾದರೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವ ಸಾವಿರಾರು ಲೋಷ್ಣಗಳನ್ನು ಗೌರವವೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದ ಒಂದೇ ಲೋಷ್ಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಮತ್ತು ಲೋಷ್ಣದರ್ಶನವು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸದಿಂದ ಸುವರ್ಣದರ್ಶನವೇ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ—ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಆದೀತೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ಯಥಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣುಗಳಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸೂರ್ಯನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಪಲಾಪಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೆ ?

ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶವು ಅವಕಾಶಪ್ರದಾನಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಉಪಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಶ್ರುತಿಯೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಮೂಲಕವಾದ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸಗಳು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಗಳಾಗಲಾರವು

೧೪೭ ಅಂಡಬಹಿರ್ವರ್ತ್ಯವಕಾಶಸ್ಯ ಆಕಾಶಾಜನ್ಯತೇಽಪಿ
ಅಂಡಾಂತರ್ವರ್ತ್ಯವಕಾಶಸ್ಯ ಆಕಾಶಜನ್ಯತೋಽಪಿಪತ್ತಿಃ.

ಆಕಾಶರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಒಂದುಭಾಗದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಆಕಾಶವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸದ ಇತರಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಕಾಶವೆಂಬುದು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆವಾಗ ಜೀವನು ಪರಮಪದವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವುಳ್ಳ ಭೂತನೂಕ್ಷ್ಮಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಎರಜಾ ನದಿಯವರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು, ಆದಕಾರಣ ಅಂಡದ ಹೊರಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಕಾ

ಶವು ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅಂತಃಕರ್ತೃತ್ವವಾದ ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಈಲ್ಲ. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಣೋಮಯಾಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವು ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವರ್ಗಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವು ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೧೪೮ ನೈಯಾಯಿಕಾದ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಆಕಾಶನಿತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಆಗಮಬಾಧ್ಯತ್ವಂ.

ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಆತ್ಮನಂತೆ ಇದು ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವ ನೈಯಾಯಿಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಇದರ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಆಭಾಸರೂಪವಾದ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ಸಂಗಭೂತಃ ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಆಗಮಬಾಧೆ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು.

೧೪೯ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ.

ಯಾವಾಗ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಆಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಎಲಂಬ ಎಲ್ಲದೆ ಇದು ಆಕಾಶವು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಆಕಾಶವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೧೫೦ ಪ್ರಭಾಯಾ ಆಕಾಶತ್ವನಾದನಿರಾಕರಣಂ.

“ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡುವಾಗ ಬೆಳಕೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಆಕಾಶವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಬೆಳಕಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ಆಕಾಶವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥ ಒಂದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡು ಮರುಳಾಗಬಾರದು. ಬೆಳಕೇ ಅವಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು-ಇಲ್ಲಿ ಅಂಧಕಾರವು ಎಂದು ಬೆಳಕಿಗೂ ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೂ ಅಧಿಕರಣವಾಗಿ (ಆಧಾರವಾಗಿ) ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಕೂಡದಷ್ಟೆ.

೧೫೧ ಅರೂಪಿಣಿ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾ.

ಅಯ್ಯಾ—ಆಕಾಶವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಸಮಂಜಸವಾದುದಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ರೂಪವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ; ರೂಪವಿಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಹಾಗೆ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ನಾವು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಬಹುದಾಗಿ ಬರುವುದು ; ಇದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು

ಪ್ರತಿಯೇ ಹೀಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು — ನ ಸಂದೃಶೇ ತಿಷ್ಠತಿ ರೂಪಮಸ್ಯ ನ ಚಕ್ಷುಷಾ ವಶ್ಯತಿ ಕಶ್ಚಸೃನಂ. ಈಶ್ವರನಂತೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪವಿಲ್ಲದಪ್ರಯುಕ್ತ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ಗೋಚರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಆಕಾಶವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾರೀತು ?

೧೫೨ ಅರೂಪಿಣೋಽಪಿ ಅಕಾಶಸ್ಯ ಕಾಲವತ್

ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಕಾಲವು ಷಡಿಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ವೇದ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ವೇದ್ಯವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ. ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೂಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? “ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರವಾಣದಮೇಲೆ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಕೆಂದುವುದಿಲ್ಲ ; ರೂಪಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲಭಿನ್ನದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ರೂಪವು ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ” ಎಂಬುದಾದರೆ— ರೂಪಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಆಕಾಶವೂ ಕಾಲದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಈ ಉಭಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ರೂಪವು ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನೂ ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಡದು ?

೧೫೩ ಪಂಚೀಕರಣೇನ ಆಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ರೂಪವತ್ತಾತ್

ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪವಿದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಕಾಲವೆಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿ ತೋರದೆ ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ರೂಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ರೂಪವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದೂ ಸಹ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೧೫೪ ಪಂಚೀಕರಣೇನ ವಾಯೋರಪಿ ರೂಪವತ್ತಾತ್

ಚಕ್ಷುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರಾತ್.

ಹಾಗಾದರೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ರೂಪವಿರುವುದಷ್ಟೆ; ಅದೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದು ತಪ್ಪಿಹೋದುದು

ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಅದರ ರೂಪವು ಉದ್ಭೂತತ್ವವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಉತ್ಕಟಾ ವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವಿಕೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆದಕಾರಣ ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶವು ಶ್ಯಾಮಳವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೧೫೫ ಅಥ ವಾಯುಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ಆಕಾಶದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯುಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ವಾಯು ಉಂಟಾ ಗುವುದು. ಈ ವಾಯುವಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣ— ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ರೂಪರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭೂತವು ವಾಯುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ಪದವೂ, ಪ್ರಕೃತಿಮಹದಹಂಕಾರತನ್ಮಾತ್ರಾಕಾಶಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವೂ, ಅಗ್ನಾದಿಭೂತಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣ— ಅಥವಾ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನೇಂದ್ರಿಯ ಜನ್ಯಚ್ಛಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದೆಯೂ, ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಚ್ಛಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ವಾಯುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಘಟಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಂಭವವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನಪದವೂ, ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯನಿಯಮವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ಮದಾದಿಪದವೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ, ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣ— ಅಥವಾ ಅನುಷ್ಠಾನೀತಸ್ಪರ್ಶವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಗಂಧಕೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭೂತವು ವಾಯುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—ಅಥವಾ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದೆಯೂ ಸ್ಪರ್ಶನಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ವಾಯುವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಗ್ನಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಕ್ಕೂ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಕ್ಕೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೫೬ ನಾಯೋರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವಾದಿನೈಯಾಯಿಕಮತಖಂಡನಂ.

ಈ ವಾಯು ರೂಪಶೂನ್ಯದ್ರವ್ಯವಾದುದರಿಂದ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ಆ ಆ ವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತಾಭಾಸಮೂಲಕವಾದುದರಿಂದ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಗಳೂ ಕೆಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವಷ್ಟೆ. ವಾಯು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಯಾರು ತಪ್ಪಿಸಬಲ್ಲರು? ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ರೂಪವೂ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ.

ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಥ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಾಯುವನ್ನು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೇವಲ್ಲದೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಾಯು ಗೋಚರವಲ್ಲವೆಂದು ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವರು. ಹಾಗಾಗುವುದಾದರೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ಅಗ್ನಿಜಲಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಥ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಅಗ್ನಿಜಲಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನೂ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಾದಕಾರಣ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅವುಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು.

“ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಘಟವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುವಂತೆ “ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಅಪಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯೂ ಅದರ ಪರಿಹಾರವೂ ಉಭಯತ್ರ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುವು.

೧೫೭ ನಾಯೋಃ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.

ಇಂಥ ವಾಯುವಿಗೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೋ, ಅದೃಷ್ಟರೂಪವಾದ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೋ ತಿರ್ಯಗ್ಮನವೇ ಸ್ವಾರಸಿಕವಾಗಿರುವುದು. “ಪಾರ್ಥಿವದ್ರವ್ಯದಿಂದಲಾಗಲಿ ವಾಯ್ವಂತದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅಭಿಘಾತವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ವಾಯುವಿಗೆ ತಿರ್ಯಗ್ಮಮನವುಂಟಾಗಲಿ” ಎಂದು ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪವಿರುವುದು. ವಾಯುವಿನ ತಿರ್ಯಗ್ಮಮನವು ಅದೃಷ್ಟ

ದಿಂದ ಉಂಟಾದುದೆಂದು ಕಣ್ಣಾದಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಬೇಕಲ್ಲುಟ್ಟಿರುವುದು. ಅಂಥ ಅಭಿ
ಘಾತವಿದ್ದಾಗ ಭ್ರಮಣ, ಉರ್ಧ್ವಗಮನ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳುಂಟಾಗು
ವುವು. ಅವು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಹಗುರವಾದ ಹಲ್ಲು, ಎಲೆ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳ ಭ್ರಮಣದಿಂದಲೂ, ಉರ್ಧ್ವಗಮನದಿಂದಲೂ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ
ತಿಳಿದುಬರುವುವು. ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವವನಿಗಾದರೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುವು.

ವಾಯುವಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದುವಾಯುವಿನಿಂದ ಅಭಿಘಾತವುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ವಾಯುಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುವೆಂಬುದೂ ಸಿದ್ಧ
ವಾಯಿತು. ಈ ವಾಯುವಿಗೆ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಜಲೀಯಪದಾರ್ಥಗ
ಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಡೆಯುಂಟಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತಂಭೀಭಾವವುಂಟಾ
ಗುವುದು. ಚರ್ಮನಿರ್ಮಿತವಾದ ತಿದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಗೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ ಜೆಂಡುಗ
ಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಈ ವಾಯುವಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಷ್ಣವಾಗಿಯೂ
ಅಶೀತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ-ಜಲಸಂಬಂಧದಿಂದ
ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ, ಆತಪಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ, ಕಸ್ಮೂರಿ, ಕೇಸರಿ, ಪುಷ್ಪ
ಮೊದಲಾದ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳ ಪರಿಚಯದಿಂದ ಸೌರಭ್ಯವೂ, ದುರ್ಗಂಧವಸ್ತುಗಳ
ಸಹವಾಸದಿಂದ ದುರ್ವಾಸನೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗುವುವು. ಅದುದರಿಂದಲೇ
ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಆಶಂಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.
೧೫೮ ವಾಯುಶಃ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಾದ್ಯಾಯುರ್ವೇದಿತಮುಖಂಡನಂ.

ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವರು—“ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಯಾವ
ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಆ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಜಾ
ತೀಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮವುಂಟು. ಶೀತದ್ರವ್ಯವಾದ ಜಲವು
ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಯು ಜಲಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವೇ
ಆಗಬೇಕಾದಕಾರಣ ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಗುಣವೇ ವಾಯುವಿನಕ್ಷೇರುವುದಲ್ಲದೆ
ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ.”

ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಜಲಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ
ತತ್ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಾಗ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವುಂಟೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶ
ಗುಣವು ಜಲದ ಗುಣವಲ್ಲದೆ ವಾಯುವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ

ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರ ಮತವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮಂಜಸವಾದುದಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ - ವೃದ್ಧಿಸ್ಸಮಾನ್ಯೈಸ್ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಿಪರೀತ್ಯವಿಪರ್ಯಯಃ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನಿಯಮವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಅಂಥ ನಿಯಮವೇ ಇಲ್ಲ. ಅನುಷ್ಠಾನಶೀತಸ್ಪರ್ಶಗುಣವುಳ್ಳ ಕೆಲವು ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಉಷ್ಣವೂ ಶೀತವೂ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಷ್ಟೆ.

“ಅಂಥ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೇ ಉಷ್ಣಶೀತಗಳ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಜಲಭಾಗಗಳಿಂದಲೇ ಉಷ್ಣಶೀತಗಳ ವೃದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಶೀತದ್ರವ್ಯವಾದ ಜಲದಿಂದ ವಾಯು ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಆಡಗಿರುವ ಅನುಷ್ಠಾನಶೀತಸ್ಪರ್ಶಗುಣವುಳ್ಳ ಪಾರ್ಥಿವಭಾಗದಿಂದಲೇ ಅಂಥ ಗುಣವುಳ್ಳ ವಾಯು ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ?

ವೈಷ್ಣಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭೂತವೂ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಶೀತದ್ರವ್ಯವಾದ ಜಲದಿಂದ ವಾಯು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಲಭಾಗವೇ ಪಾಶ್ಯಜಲದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುವುದಲ್ಲದೆ ವಾಯು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ?

ಆವೇಗಮಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗೆ ಜಲದಿಂದ ಆಪ್ತ್ಯಾಗಿಸುವಂತಾಗುವುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೇ ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಯುವಿಗೆ ಶೀತವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಘಟಿಸಬಹುದಾದಕಾರಣ ಸಜಾತೀಯವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೇ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.

ಈಶ್ವರೋಽಪಿ ನ ಜಾನಾತಿ ವಸ್ತುಸಂಯೋಗಜಂ ಗುಣಂ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಈಶ್ವರನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾರನು ; ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ದುಃಖವಾಗಿರುವ ಅನೇಕಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರಾದವರೇ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾಗಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಭೇರಿ ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆಯ ರಸವನ್ನು ಸವರಿ ಆ ಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದರೆ ಸಮಸ್ತವಾದ ದಿಬ್ಬಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಅತಿಪ್ರಬಲವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಆ ಭೇರಿ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದೂ, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಜದ ಮಹಾಸರ್ಪಗಳೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ದೂರವಾಗುವುವೆಂದೂ, ಚಿಕ್ಕಿತ್ತಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಅನೇಕರೋಗಗಳಿಗೂ ಇದರಿಂದ ಪರಿಹಾರವುಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಘನೆಂಬ ಮಹಾಕವಿಯೂ ಶಿಶುವಾಲವಧನೆಂಬ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದೊಳಗೆ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು; “ಸರ್ಪಾಭಿಸಾರಾಪಧಿಸಂಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಭೇರಿರಿವ ಸಾ ಭೀಮ ತರಂ ರರಾಸ” ಹೀಗೆಯೇ ಅಯಸ್ಕಾಂತಶಿಲೆಗೆ ಶೋಹವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅದ್ಭುತವಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶಕ್ತಿಯಿರುವಂತೆ ವಾಯುವಿಗೂ ಅನುಷ್ಠಾತೀತಸ್ಪರ್ಶವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ-ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆರೋಪಿತವಾದ ಆ ಆ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಗಳೂ ತೋರಿಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೫ ನಾಯೋಃ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ.

ಇಂಥ ವಾಯು ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ಯಾಯಾಕ, ಪ್ರಾಣ, ಶರೀರ, ವಿಷಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು— ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ತಾನು ಏಕೀಭವಿಸಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ಯಾಯಕವಾಗಿರುವುದು.

ಎರಡನೆಯದು—ಪ್ರಾಣವಾಯುರೂಪವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉಪಕರಿಸುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಶರೀರಧಾರಣೆ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ವಾಯುವಿಶೇಷವೇ ಪ್ರಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ವಾಯುಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಲಿ ವಾಯುವಿನ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ಪ್ರಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಾಯುವೇ ಪ್ರಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೬೦ ಏಕಸ್ಥೈವ ಪ್ರಾಣಸಃ ವೃತ್ತಿಭೇದಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಭೇದಃ.

ಒಂದೇ ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವು ಸಂಕಲ್ಪ, ಅಧ್ಯವಸಾಯ ಅಭಿಮಾನ, ಚಿಂತೆ ಎಂಬ ನೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಚಿತ್ತ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞಾಭೇದವನ್ನು ಪಡೆವಂತೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಶರೀರದ ಆ ಆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಎಂಬ ಐದು ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ, ನಾಗ, ಕೂರ್ಮ, ಕೃಕರ, ದೇವದತ್ತ, ಧನಂಜಯ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದುಬಗೆಯ ಐದು ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಪಡೆವುದು.

೧೬೧ ತತ್ರ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದೀನಾಂ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯು— ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಭುಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಇರುವ ಆಹಾರವೂ ಜಲವೂ ಅನ್ನ ಕೋಶವನ್ನೂ ಜಲಕೋಶವನ್ನೂ ಸೇರಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮರಸವಾಗಿ ಪಕ್ವಮಾಡಿ ರಕ್ತಮಾಂಸಾದಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಆ ಆ ಕೋಶಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ತಲುಪಿಸುತ್ತ ಶರೀರಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಹೃದಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಆ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು.

ಅಪಾನವಾಯು-ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಮಲಮೂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ತಳ್ಳುವುದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಬಿಡುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ವ್ಯಾನವಾಯು ನಡಸುವುದು. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಉರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ತರುವುದು ಉದಾನವಾಯುವಿನ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುದು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ವೋಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಸಮಾನವಾಯು ನಡಸುವುದು ಉದ್ಗಾರ, ವಮನ ಇವೇ ಮುಂತಾದುವು ನಾಗವಾಯುವಿನ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುವು ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆಯೂ ತೆರೆವಿಕೆಯೂ ಕೂರ್ಮವಾಯುವಿನಿಂದ ನಡೆವುವು. ಕೃಕರವಾಯು ಹಸಿವು, ಜಾಯಾರಿಕೆ, ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ, ಸೀನುವಿಕೆ, ತೇಗುವಿಕೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಡಸುವುದು ಆಕಳಿಸುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ದೇವದತ್ತವಾಯು ನಡಸುವುದು. ಧನಂಜಯವಾಯುವಾದರೋ ಶರೀರದ ಸರ್ವಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ಮರಣಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ರೂಪಾಂತರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಈ ಕೆಲಸಗಳೆಲ್ಲವು ಕೆಲವನ್ನು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸವೂ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಾಯುವಿಗೆ ಸೇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟೊಂದು ವಿಶೇಷವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೬೨ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಧಾರಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ಪ್ರಾಣವೇ ಶರೀರಧಾರಣೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಧಾರಣೆಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಛಾಂದೋಗ್ಯಬೃಹದಾರಣ್ಯಕತ್ರತೀಕಗಳು ಕಥಾರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಧಾರಕತ್ವವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಆ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೧೬೩ ಸ್ಥಾವರಶರೀರೇಷ್ಯಸಿ ಪ್ರಾಣಸದ್ಭಾವಃ.

ಇಂಥ ಪ್ರಾಣವು ಜಂಗಮವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವೃಕ್ಷಾದಿ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ—ಆ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸುರಿದ ನೀರು ಅವುಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಚಿಗುರು, ಎಲೆ, ಹೂ, ಕಾಯಿ, ಹಣ್ಣು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಬುಡದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೋಹಕಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಅವುಗಳು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಹಾರಭಾಗಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಆದಕಾರಣ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವನು ಯಾವಾಗ ಆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವನೋ ಆವಾಗ ಅವನ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವೂ ಅಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದುದು ಆವಶ್ಯಕವಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಜಂಗಮ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಭೇದಗಳಿಂದಲೂ ನಾಗಕೂರ್ಮಾದಿಭೇದಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧೬೪ ನಖದಂತಾದಿಷು ಪ್ರಾಣಶಕ್ತೇಃ ನುಂದಂತರವ್ಯಾಪ್ತಿಃ.

ಉಗುರು, ಹಲ್ಲು, ಕೂದಲು, ಕಿಣವೆಂಬ ಜಿಡ್ಡು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿ ಅತಿಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವು ಜೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಮುನಿಗಳು ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಇಂಥ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗೇ ರೇಷಕ-ವೂರಕ-ಕುಂಭಕ-ಭೇದದಿಂದ ನಿರೋಧವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧಾರಣೆ, ಧ್ಯಾನ, ಸಮಾಧಿ ಎಂಬ ಅಷ್ಟಾಂಗವಾದ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಯೋಗ

ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಉಪದೇಶಿಸುವರು. ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದರ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಉಪಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಉಪಕಾರಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದೆವು.

ಮೂರನೆಯದು — ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಬೇರೊಂದು ವಾಯುವೇ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಇತರವಾದ ನಾಲ್ಕು ಭೂತಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಶರೀರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಇಂಥ ಶರೀರಗಳನ್ನು ವಾಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುಪ್ರಜುರವಾದ ವಾಯುವೀಶರೀರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ನಾಲ್ಕನೆಯದು — ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆಪ್ತಾಯಕವಾಯು, ಪ್ರಾಣವಾಯು, ಶರೀರೋಪಾದಾನವಾಯು ಈ ಮೂರುಬಗೆಯಾದ ವಾಯುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ವಾಯು. ಇದೇ ವಿಷಯವಾಯುವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಇದು ಪ್ರಕಂಡವಾಯುರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಮೊರ, ಬೀಸಣಿಗೆ, ಪಂಕಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸೌಮ್ಯವಾಯುರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಬದಗುವುದು.

೧೬೫ ಏಕದೇಶವಾಚಿನೋಽಗ್ನಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ಮತೇಜೋಭೂತಪರತ್ವಂ.

ಇಂಥ ವಾಯುವಿನಿಂದ ರೂಪಕನ್ಮಾತ್ರೆಯೂ ಆದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೂ ಎಂದರೆ ತೇಜೋಭೂತವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ “ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜಂತ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯ ಏಕದೇಶವಾದ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಅನ್ನ ಶಬ್ದವು ಸಂಪೂರ್ಣಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ “ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತೇಜೋಭೂತದ ಏಕದೇಶವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ತೇಜೋಭೂತವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ; ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲತತ್ತ್ವವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭೂತಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಮೂರನೆಯ ಭೂತದಲ್ಲಿ “ತತ್ರೇಜ ಐಹ್ವತ” “ತದ ಮೋಽಸೃಜತ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತೇಜಶ್ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿಯೂ “ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಸಂಭೂತಃ, ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯಾಃ, ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ, ಅಗ್ನೇ ರಾಪಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೂತ

ಗತ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಜಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ತೇಜೋಭೂತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ತೇಜೋಭೂತವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು.

೧೬೬ ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ವಾಯೋಃ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾಶಂಕಾ.

ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯೆ “ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುಪದದ ಮೇಲಿರುವ ಪಂಚಮಾವಿಭಕ್ತಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿದ್ದರಲ್ಲಿ ವಾಯು ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ತೇಜೋಭೂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೊದಲು ಅದೇ ಇಲ್ಲ; “ಕುಲಾಲನಿಂದ ಘಟವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಲಪದದ ಮೇಲಣ ಪಂಚಮಿ ಹೇಗೆ ಕುಲಾಲನಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಾಯೋಃ ಎಂಬ ಪಂಚಮಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಾಯು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಹುಲ್ಲು, ಒಣಗಿದ ಎಲೆ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳು ಹೊಗೆಯಾಗಿಯೂ, ಬೆಂಕಿಯಾಗಿಯೂ, ಬೂದಿಯಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಲ್ಲದೆ ವಾಯು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದುದನ್ನು ಯಾರೂ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವಾಯುವನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ ?

“ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಅಗ್ನೈಂತಗಳೇ ಬಾಹ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸ್ಥೂಲರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲದೆ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರವು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು; ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ

ಹೊಗೆ, ಬೂದಿ ಮುಂತಾದ ವಿಜಾತೀಯವದಾರ್ಥಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ, ಸಗಣೆಯಿಂದ ವೃತ್ತಿ ಕವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ ಆದಕಾರಣ ಪಾರ್ಥಿವವದಾರ್ಥವೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ವಾಯು ಅದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

“ ಪಾರ್ಥಿವವದಾರ್ಥವೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಾರ್ಥಿವವದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಷ್ಣಾತೀತಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಮಿದುಧವಾದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ಕಾರ್ಯವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬರಬಹುದು ? ಕಾರಣಗುಣವಲ್ಲವೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು; ಆದುದರಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವವದಾರ್ಥವು ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಆತಂಕಿಸಬಾರದು. ಧೂಮಕೂಟ ಭಸ್ಮಕೂಟ ಕಾರಣವಾದ ಪಾರ್ಥಿವವದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಗಂಧವಿಶೇಷವು ಕಾರ್ಯವಾದ ಧೂಮದಲ್ಲಿಯೂ ಭಸ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ತೋರುವಂತೆಯೂ, ತುರುಜೆಯಗಿಡಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಾರ್ಥಿವವದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ನವೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವು ಕಾರ್ಯವಾದ ತುರುಜೆಯ ಗಿಡದ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆಯೂ, ಕಾರಣವಾದ ಪಾರ್ಥಿವವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ಕಾರ್ಯವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದರಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಅಗ್ನಿಗೆ ವಾಯುವನ್ನೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಆಕ್ಷೇಪವು ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥಿವಿಯಂತೆ ಅನುಷ್ಣಾತೀತಸ್ಪರ್ಶವಲ್ಲದೆ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಒಂದೇ ಜಲವು ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ವೈತ್ಯಾಸದಿಂದ ನೊರೆಯಾಗಿಯೂ ಗುಳ್ಳೆಯಾಗಿಯೂ ಅಲೆಯಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆ ಒಂದೇ ಪಾರ್ಥಿವವದಾರ್ಥವು ಆ ಆ ಸಹಕಾರಿಭೇದದಿಂದ ಹೊಗೆಯಾಗಿಯೂ ಬೆಂಕಿಯಾಗಿಯೂ ಭಸ್ಮವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ವಾಯು ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ ಎಂಬ ಪಂಚಮಿಯಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

೧೬೭ ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ವಾಯೋಃ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ವಾಯೋಃ ಎಂಬ ಪಂಚಮಿ ಕಾರಣತ್ವನಾತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೂ, ತಸ್ಮಾದ್ವಾ ವಿತಸ್ಮಾದಾತ್ರನ ಆಕಾಶಸ್ಸಂಭೂತಃ, ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯುಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಮಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವ ವಾಯೋಃ ಎಂಬ ಪಂಚಮಿ ಅನನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು.

ಲಯಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ವಾಯುವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಲಯವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಘಟವು ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ.

೧೬೮ ಅಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಭಂಗಃ.

ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ತೇಜೋಭಾಗದಿಂದಲೇ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಬಾಹ್ಯವಹ್ನಿಯುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲ್ಲ.

ಓಹೋ-ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿ ಇರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅದು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಏತಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ? ಹವು ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾದೀತೆ? ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆಯೂ ಅದರ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಆರಿಸಿದರೆ ಆಗಲೂ ಅದು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆಗಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಗ್ನೈವಯವಗಳನ್ನು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥವು ಅಗ್ನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

ಸಮುದ್ರಜಲದಿಂದಲೇ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಮುದ್ರಜಲದ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಬಡಬಾಗ್ನಿಗೂ, ನೀರುಂಡಮೇಘಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ವೈದ್ಯುತಾಗ್ನಿಗೂ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಬಾಡಬ-ವೈದ್ಯುತಾಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಜಲವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ, ಹೀಗೆ ಅನಿಯತವಾದ ಹಲವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದರಮೂಲಕ ಗೌರವವನ್ನು ವಹಿಸುವುದು ಅಾಫವಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ ಆ ಆ ಪಾರ್ಥವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯೇ ಕೆಲವು ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ಸಂಪತ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ. ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗಿರುವ ಸಜಾ ತೀಯವಾದ ಅಗ್ನಿವಯವಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದಲೂ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಮಹರ್ಷಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು--ಕಾಮೈರಗ್ನಿರಿವ ಶೇರತೇ, ದಾರುಣ್ಯಗ್ನಿರ್ಧಾತೈಲಂ ತಿಲೇ ತದ್ವದಸಾ ಪುನರ್ನಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ೧೬೯ ಕಾಷ್ಠಾದಿಷು ಗೂಢಸ್ಯಾಗ್ನೇರನುದ್ಬಾತರೂಪತ್ವೇಽಪಿ ಉದ್ಬಾತ ರೂಪಂ ಬಾಹ್ಯಮಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವೋವಪತ್ತಿಃ.

ಓಹೋ--ಪಂಚೀಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಅಡಗಿರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಅಗ್ನಿ ಉದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳದೋ ಅಥವಾ ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳದೋ? ಉದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳದಾದರೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಇದೂ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕು ; ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳದಾದರೆ ಅಂದ ಅಗ್ನಿ ಉದ್ಭೂತರೂಪವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಈ ಉಭಯಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇನು ?

ಉಭಯಸಂಕಟವಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು ; ಸಂಕಟವೇ ಇಲ್ಲ ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿ ಉದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತೇ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದುದಲ್ಲ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ಸಂಪತ್ತಿಯಿಂದ ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯೂ ಉದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮರಳುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಅನುದ್ಭೂತರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದಿರಡು ಜಲಬಿಂದುಗಳ ಸಹಾಯವು ದೊರೆತ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಆಕಾಶದವರೆಗೂ ಉರಿವಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾದ ಜ್ವಾಲೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಉದ್ಭೂತರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವಲ್ಲ.

೧೭೦ ವೃಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟ್ಯಾ ಅಗ್ನೇರೇವ ಅಗ್ನಿಃಸಾದಾನತ್ವೇಽಪಿ ಸಮಷ್ಟಿ

ಸೃಷ್ಟ್ಯಾ ವಾಯೋರೇವ ಅಗ್ನಿಃಸಾದಾನತ್ವಂ.

ಆದಕಾರಣ ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕೆ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವೃಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಗ್ನಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಪಂಚೀ

ಕರಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಮಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಾಯುವೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದೆಂಬುದು ಸೃಷ್ಟಿರಹಸ್ಯವಾದ ವೈದಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿರುವುದು.

೧೭೧ ಅಥ ಅಗ್ನಿಲಕ್ಷಣಂ.

ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ತೇಜೋ ಭೂತವೇವಾಗಲಿ ಅಗ್ನಿಯೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಅಥವಾ ಭಾಸ್ವರರೂಪ ವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಹಾಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರೂಪತನ್ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ” ಎಂಬ ಪದವೂ, ವಾಯುಜಲಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು. ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಸ್ವರರೂಪಪದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅಂಥ ತೇಜಸ್ಸು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಆಪ್ಯಾಯಕವಾಗಿರುವುದು.

೧೭೨ ಅಂಧಕಾರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ತೇಜೋಽಪೇಕ್ಷಾ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸೆಂಬುದು ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು ? ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ? ಅಂಧಕಾರ ವೆಂಬುದೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು. ಆದರೆ ಅಂಧಕಾರದ ಗತಿಯೇನು? ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅದನ್ನು ನೋಡಬಹುದೆಂಬುದೇ ಗತಿ.

೧೭೩ ಅಂಜನವಿಶೇಷಾಸಹಕೃತಸ್ಯ ದಿವಾಭೀತಾದಿಚಕ್ಷುರ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಚಕ್ಷುಷಃ ತೇಜೋಽಪೇಕ್ಷಾ.

ಯಾವುವುಗಳಿಗೆ ಈ ತೇಜಸ್ಸು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು? ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ. ಯಾವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ? ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡಲುದ್ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ. ಯಾರ ಅಂಥ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ? ಮೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಪಧವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಜನದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದವರ ಅಂಥ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ. ಆದರೆ ಅಂಥ ಅಂಜನದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೇನು ಗತಿ? ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದೆಂಬುದೇ ಗತಿ.

ಮತ್ತೂ ಯಾವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ? ದಿವಾಭೀತವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ. ಆದರೆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೇನುಗತಿ? ತೇಜಸ್ಸಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುರುಡರಂತೆ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದು

ಹೆಚ್ಚು ತೇಜಸ್ವಿಲ್ಲದ ಕಾಬದ್ಲೆ ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡು
ಎಕೆಯೇ ಗತಿ.

೧೭೪ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ಪ್ರಚುರತರತೇಜೋಽಪೇಕ್ಷಾ.

ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಎಂಥ ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ?
ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರು
ವುದು ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹು
ದೇಬುದನ್ನು ನಾವು ಎಲ್ಲಿ ಪಂಜಯಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ? ಗವಾಕ್ಷದ
ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಮಗ್ಗಿ ಬರುವ ಬಿಸಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ತ್ರಸರೇಣುವೆಂಬ
ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ನಾವು
ನೋಡಬಲ್ಲೆವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೧೭೫ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ಯಾಯಕತೇಜೋಭಿನ್ನ
ತೇಜೋಽಪೇಕ್ಷಾ.

ಮತ್ತೊಂದು ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ? ಷಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ತ್ಯಾ
ಯಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಅಂಥ
ತೇಜಸ್ಸಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಂಸಯೇನು ? ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ತ್ಯಾಯಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ
ಕೆಲಸವು ಏತಕ್ಕೆ ನಡೆಯಬಾರದು ? ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ತ್ಯಾಯಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸು
ಇನ್ನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯವು ಪಟುವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಂತವೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ
ಕಾರದಿಲ್ಲದೂ ಇರುವುದಿಷ್ಟೆ ; ಆಗ ಅಷ್ಟುವಾತ್ರದಿಂದ ಕೆಲಸವು ನಡೆವುದಿಲ್ಲವೆಂ
ಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ತ್ಯಾಯಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ
ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸೊಂದು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

೧೭೬ ತೇಜಸಃ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ.

ಅಂಥ ತೇಜೋಭಿನ್ನವು ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ತ್ಯಾಯಕ, ಮೈಶ್ವಾನರ, ಶರೀರ,
ವಿಷಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರ
ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ತ್ಯಾಯಕವನ್ನು
ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆವು ; ಎರಡನೆಯದಾದ ಮೈಶ್ವಾನರವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ
ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಭಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣ, ಆಪಾನ
ಮುಂತಾದ ವಾಯುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಭುಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಇರುವ

ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪಚನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ತೇಜಸ್ಸಾಗಿರುವುದು. ಮೂರನೆಯದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡುಬಗೆಯಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಗಿಂತಲೂ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ಬೇರೊಂದು ತೇಜಸ್ಸು ಇದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ಇತರವಾದ ನಾಲ್ಕುಭೂತಗಳೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿ ಶರೀರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಅಂಥ ಶರೀರಗಳನ್ನು ತೇಜೋಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಜಃ ಪ್ರಚುರವಾದ ಅಗ್ನಿ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ತೈಜಸಶರೀರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ನಾಲ್ಕನೆಯದು— ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರುಬಗೆಯಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ದೇರೆಯಾದ ತೇಜಸ್ಸು ವಿಷಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಬೆಳದಿಂಗಳು, ಬಿಸಲು, ಮಿಂಚು, ಲೌಕಿಕಾಗ್ನಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಬದಗುವುದು. ಸೂರ್ಯಕಿರಣವು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಔಷ್ಣ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಪಕ್ವವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಕಿರಣವು ಉಗ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಜಲಾಂಶವನ್ನು ಹೀರುತ್ತ ನೇರಘ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಸಾವಿರಪಾಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವರ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಶ್ರುತಿಯೇ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪ ದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು—ಯಾಭಿರಾದಿತ್ಯಸ್ತಪತಿ ರಶ್ಮಿಭಿಸ್ತಾಭಿಃ ಪರ್ಜನ್ಯೋ ವರ್ಷತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದರಂತೆ ಚಂದ್ರಕಿರಣವೂ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಫಲವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆ ಆ ರಸಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಲೌಕಿಕಾಗ್ನಿ ಆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಗಿ ಪಾಕ, ಶೀತನಿವಾರಣೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದು.

೧೭೭ ದೀಪಾದಿಜ್ವಾಲಾರೂಪಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಶೀಘ್ರವಿನಾಶಿತ್ವರೂಪಂ
ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ.

ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ವಾಲಾರೂಪವಾದ ಲೌಕಿಕಾಗ್ನಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಶವುಂಟಾದ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ನಾಶವು ಕಾಣಬರುವುದರಿಂದ ಶೀಘ್ರವಿನಾಶಿತ್ವವೆಂಬ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಜ್ವಾಲೆಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಪುಷ್ಕಲ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿ ಒಂದೇಸಲ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಜ್ವಾಲೆ ಕ್ಷಣಿಕ ವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ

ಬಂದು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅನೇಕಜ್ವಾಲೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಹೀಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಅನೇಕದೀಪಜ್ವಾಲೆಗಳಿಗೆ ಆಗಾಗಲೇ ನಾಶವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನೊಳಗೆ ಅನೇಕ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಗಳು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಬೇಕಾಗುವುವು ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೂ ಒಂದು ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯೇ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅವುಗಳ ನಾಶವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೧೭೮ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದೀಪಜ್ವಾಲಾಯಾಃ ಸ್ಥಿರತ್ವಾಶಂಕಾ.
ಹಾಗಾದರೆ ರಾತ್ರಿಯ ದೀಪವೇ ಈಗಲೂ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆ ಹೇಗೆ ಅಸಂಗತವಾದೀತು? ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಪುನಃ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವನನ್ನು ನೋಡುವ ಆ ಮನೆಯವನಿಗೆ ಅವನೇ ಇವನು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯುಂಟಾಗುವುದು; ಇದರಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋದದ್ದು ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಪುನಃ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವವರೆಗೂ ಆ ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರಲ್ಲದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಾಣದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು?

೧೭೯ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವೋಪಪಾದನೇನ
ದೀಪಜ್ವಾಲಾಯಾಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವದೃಢೀಕರಣಂ.

ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪುನಃ ಬರುವವರೆಗೂ ಮಧ್ಯೇಮಧ್ಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ವಿನಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣಗಳಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವು ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಆದಕಾರೂ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ದೀಪವನ್ನು ಆರಿಸಿ ಪುನಃ ಹತ್ತಿಸಿದರೆ ಸಾವೃತ್ಯದಿಂದ ಆಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯುಂಟಾಗುವುದು; ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾದೀತು?

೧೮೦ ನಿಪುಣಂ ನಿರೂಪಣೇ ಜ್ವಾಲಾಭೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತಂ.

ಎಣೆಬಿಡದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಜಲಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಜ್ವಾಲಾಪ್ರವಾಹವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನೇಕಜ್ವಾಲೆಗಳೇ ಇರುವುವೆಂದು,

ಆವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತಸಾಧ್ಯಕ್ಕಾದಿಂದ ಅಭೇದಭ್ರಾಂತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಮುನಿಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೧೮೧ ಜ್ಞಾನಾರಾಂಯ್ಯಾ ಅಕಾರಣನಾಶವಾದವೆಂದನಂ.

ಬೌದ್ಧಮತದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ವೇದಾಂತಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಕೆಲವರು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜ್ಞಾಲಾವಿನಾಶವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದು ನ್ಯಾಯವಾದುದಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಹಿಂದೆ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬೌದ್ಧರ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಾದವೇ ಪುನಃ ಅಂಕುರಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಅದೃಷ್ಟ, ಈಶ್ವರ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾನ್ಯಕಾರಣಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮಣ್ಣುಹಿಂಟೆ ವೇಗದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು ನಾಶಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ವೇಗವೇ ಅದರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಜ್ಞಾಲಾಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿಯೂ ವೇಗವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವೇಗವೇ ಜ್ಞಾಲೆಗೆ ನಾಶವೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಏತಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು? ನಾಶವೆಂಬುದು ಭಾವೇತರವದಾ ಧ್ವನಿವಾದದ್ದಲ್ಲವೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಉಂಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಸ್ಥೆಯೇ ನಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಇದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಶೂನ್ಯವಾದ ಉಕ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ.

ಹೀಗೆಯೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಶಬ್ದಗಳೂ, ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರಗಳೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ನಾಶಹೊಂದುವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಜರಮವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾದ ಶಬ್ದವೂ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ನಾಶವುಂಟಾಗಬಹುದು; ಅಥವಾ ಫಲದಿಂದಲಾಗಲಿ ಕಾರಣನಾಶದಿಂದಲಾಗಲಿ ನಾಶವುಂಟಾಗಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ನಾಶವೆಂಬುದು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧೮೨ ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ತೇಜಸಃ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಾ.

ಇಂಥ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೇ ಕೆಲವರು ದಾರ್ಶನಿಕರು ಭಾಮ, ದಿವ್ಯ, ಔದ್ರಿಕ್, ಆಕರಣ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಮಾಡುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಮವೆಂಬುದು

ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿ. ದಿವ್ಯವೆಂಬುದು ಆದಿತ್ಯಾದಿ ತೇಜಸ್ಸು. ಬಿದ್ರ್ಯ ವೆಂಬುದು ಮೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿ. ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉದರದಲ್ಲಿ ಆಹಾರವರಿಪಾಕಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ. ಆಕರವೆಂಬುದು ಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಲೋಹ, ರತ್ನ, ಜಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ತೇಜಸ್ಸು.

೧೮೩ ಪ್ರಭಾಪ್ರಭಾವದ್ರೂಪೇಣ ಪುನಃ ತೇಜಸೋ

ದೈವಿದ್ಯಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಭಾನಿರೂಪಣಂ.

ತೇಜಸ್ಸು ಪುನಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಭೆಯೆಂದೂ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆಸರಣವಿದ್ದರೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟ ರಟ್ಟೆಯೇ ಅದಾಗಿರುವುದಾ ಗಿಯೂ, ಆಸರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ವೇಗತಕ್ಕಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸರಿಸುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತೇಜಸ್ಸು ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂಥ ಪ್ರಭೆ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಅದು ಲಯಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಮತ್ತು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಒರಬರುತ್ತ ಚಿಕ್ಕದಾಗುತ್ತಲೂ ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಲೂ ಇರುವುದು. ಈ ಗುಣವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮೂಲತತ್ವವೆಂದೂ, ಸೃಷ್ಟಿಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವರು

೧೮೪ ಪ್ರಭಾಯಾಃ ಶಿಥಿಲದೀಪಾವಯನತ್ವವಾದಖಂಡನಂ.

ದೀಪದ ಅವಯವಗಳೇ ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ಹೊರಟು ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುವು ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಅಭಿಘಾತವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಸರಣವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆಮಾಡು ವುದನ್ನು ಯುಕ್ತವೆಂದು ವಿವೇಚಕರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು ; ಬತ್ತಿಯ ಒಂಸುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಾಕಾರ ವಾಗಿಯೂ, ಒಂದೆರಡು ಅಂಗುಲದಷ್ಟು ಉದ್ದವಾಗಿ ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿಯೂ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಪಿಂಡಾಕಾರವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವೋ ? ಅಥವಾ ಅವಯವಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವೋ ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಶೈಥಿಲ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದಾದರೆ ಪಿಂಡಾಕಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡು ಸ್ವಭಾವಗಳೂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರಲಾರವು. ಈ ಎರಡು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದೂ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗದಿರುವ ಅಂಥ ಕಾರಣಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೇ ಗೌಡನಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಪಿಂಡೀಭಾವವೂ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಪ್ರಸರಣಸ್ವಭಾವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡೀಭಾವವೂ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಪ್ರಸರಣಸ್ವಭಾವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಆ ಆ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನೇ ನೈಜವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜೆಜ್ಜಾಗಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದೆಂದೇಕೆಂದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಭೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ದೀಪವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೇ ಅವಯವಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಫಲಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇನ್ನೂ ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಮಣಿ, ದ್ಯುಮಣಿ (ಸೂರ್ಯ) ಮುಂತಾದ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅವಯವಶೈಥಿಲ್ಯವುಂಟಾಗಿ ಆಗಲೇ ಸಶಿಸಹೋಗಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲವೆ? ಅವುಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತಗೌರವವುಂಟಾಗುವುದು. ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ, ಬತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಣಿದ್ಯುಮಣಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿಗಳೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಮಣಿದ್ಯುಮಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವ “ನ ಏವಾಯಂ ಮಣಿಃ-ನ ಏವಾಯಂ ದ್ಯುಮಣಿಃ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞ ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ:—ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವಯವಶೈಥಿಲ್ಯವು ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು; ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞ ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವಯವಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ?

ಮತ್ತು ದೀಪಪ್ರಭೆಯನ್ನು ದೀಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ತೇಜೋವಸ್ತುವಾಗಿ ಒಪ್ಪದೆ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳೇ ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ಹೊರಟು ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅನೇಕಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವೂ ಉಂಟಾಗಿ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧವೆಂಬ ದೋಷಕ್ಕೂ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ

ಹೇಗೆಂದರೆ — ಶಿಥಿಲವಾದ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳು ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಶಿಥಿಲವಾದ ಮಣ್ಣುಹಿಂಟಿಯ ಅವಯವಗಳು ಧೂಳಿಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಡೊಂಕುಡೊಂಕಾಗಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಎಂದರೆ ಕುಟಿಲಗತಿಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಋಜುಗತಿಯಿಂದಲೇ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವವೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ; ಪ್ರಭೆಯಾದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಋಜುವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಗತಿಯಂತೆ ಕುಟಿಲಗತಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿಥಿಲವಾದ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳೇ ಪ್ರಭೆಯಾಗುವುದಾದರೆ ಈ ಋಜುಪ್ರಸರಣನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲಿರಿ ?

ಸೇಯಿ “ ಪ್ರಭೆಗೆ ಋಜುಪ್ರಸರಣನಿಯಮವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಈ ಅಕ್ಷೇಪವೆಗೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗುವುದು; ಅದೇ ಖಲ್ಲ; ಧೂಳಿಯಂತೆ ಪ್ರಭೆಗೂ ಕುಟಿಲಗತಿ ಏತಕ್ಕೆ ಇರಬಾರದು ” ಎಂದು ಹೇಳುವಿರೋ ? ಹಾಗಾದರೆ-ಪ್ರಭೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆ ಅದರ ಹಿಂಭಾಗದ ಋಜು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೇ ಏತಕ್ಕೆ ಬೀಳಬೇಕು ? ಪ್ರಭೆ ಕುಟಿಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆಯೂ ಋಜುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೀಳದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೀಳಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಅವಕಾರಣ ತಿರೋಧಾಯಕವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆ ಋಜುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಬೀಳುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಭೆಯೂ ಋಜುವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸರಿಸುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಜೊರತು ಬೇರೆ ಗತಿಬಾಲ್ಲ.

ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? ನಾವು ಬೇರೆ ಗತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ — ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆ-ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಲುದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು. ಪ್ರಭೆ ಋಜುವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸರಿಸಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಋಜುಪ್ರಸರಣವುಳ್ಳ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು

ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥದ ಛಾಯೆಯೂ ಋಜುಪ್ರದೇಶದಕ್ಷಿಯೇ ಬಿದ್ದು ತಿರೋ ಧಾಯಕವಾದ ಪದಾರ್ಥಸ್ಥಂತಲೂ ಅನೃಣಾನಂತರಿಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕಲ್ಲದೆ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಕಾಣಕೂಡದು. ಮತ್ತು ಛಾಯೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಛಾಯೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿಯೂ ದೂರದೂರಕ್ಕೆ ಹೋದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಅತಿ ವಿಪುಲವಾಗಿಯೂ ಕಾಣುವುದು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಭೆಗೆ ವಕ್ರಗತಿಯಲ್ಲದೆ ಋಜುಗತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಲ್ಲವೇ ?

ಇಲ್ಲ ; ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭೆ ಬುಡದಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿಯೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಈ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮೂಲತ್ವವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಪೃಥ್ವಗ್ರತ್ವವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವರೆಂದೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವೆವಷ್ಟೆ. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ತಡೆವ ಪದಾರ್ಥವು ಬುಡದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ತಡೆವುದೋ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕಲ್ಲವೇ ? ಆದುದರಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಡುವ ಪ್ರಭೆ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ತಡೆವ ವಸ್ತುವಿನ ಛಾಯೆಯೂ ಸಹ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಿಪುಲವಾಗಿಯೂ ಕಾಣುವುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಭೆ ಕುಟಿಲಗತಿಯಾದುದರಿಂದಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ ಕೆಲವು ಛಾಯೆಗಳು ಡೊಂಕಾಗಿ ಕಾಣುವುದೂ ಕೂಡ ಆ ಛಾಯೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥವು ಡೊಂಕಾದುದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಭೆಯು ಪ್ರಸರಣವು ಡೊಂಕಾದುದರಿಂದಲ್ಲ. ಪ್ರಭೆಗೆ ಋಜುಪ್ರಸರಣವಲ್ಲದೆ ವಕ್ರಪ್ರಸರಣವೇ ಇರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥವು ಡೊಂಕಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಛಾಯೆ ಮಾತ್ರ ಡೊಂಕಾಗಿಯೇ ಕಾಣಬೇಕು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತಿರೋಧಾಯಕಪದಾರ್ಥದ ಡೊಂಕತನದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಛಾಯಾಕೌಟಿಲ್ಯವೂ ಸಹ ಪ್ರಭೆಗೆ ಋಜುಪ್ರಸರಣವನ್ನೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಡುವುದಾಗಿರುವುದು.

ಮತ್ತು—ವಿಶೇಷವಾದ ದೀಪದ ಅವಯವಗಳೇ ಪ್ರಭೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ—ವಿಶೇಷವಾದ ಮಣ್ಣುಹಿಂಚೆಯ ಅವಯವಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಧೂಳಿ ಗಾಳಿಯಿಂದ ನಾಲ್ಕುಕಡೆಗೂ ಹರಿಸಲ್ಪಡುವಂತೆ ಈ ಪ್ರಭೆಯೂ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಎತಕ್ಕೆ ಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ? ವಿತಕಲಿತವಾದ ದೀಪಾವಯವವೇ ಪ್ರಭೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಓಗಿಗೆ ಹರಿಸಲ್ಪಡದೆ ಇರುವಿಕೆ ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಪ್ರಭೆ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಜದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಂಡುಹಿಡಿದಿರುವೆನ್ನುವಿರೋ? ಹೀಗೆ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು:—ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ದೀಪದ ಪ್ರಭೆ ಮನೆಯ ಪೂರ್ವಭಾಗದ ಭತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ಅಲ್ಲಿರುವ ಮೈದಾನವಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಅದರ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಮನೆಯ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದ ಗೋಡೆಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವುದು; ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆ ಮೈದಾನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಬಿರುಗಾಳಿ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬೀಸುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರಭೆಯೂ ಆ ಬಿರುಗಾಳಿಯಿಂದ ಜದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಮೈದಾನದ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಪ್ರಭೆ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದೀಪವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಪರಿಗೂ ಆ ಗೋಡೆಯಮೇಲೆ ಪ್ರಭೆಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಷ್ಟೆ.

ಧೂಳಿ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಜದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಗಾಳಿಯಿಂದ ಜದರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಾದರೆ— ಧೂಳಿಯೆಂಬ ಪದಾರ್ಥಮಾತ್ರ ಏತಕ್ಕೆ ಜದರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು? ಧೂಳಿ ಮಣ್ಣುಹಿಂಟೆಯ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವಾದುದರಿಂದ ಜದರಿಸಲ್ಪಡುವುದೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಪ್ರಭೆಯೂ ಸಹ ದೀಪದ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವೆಂದು ನೀವೇ ಹೇಳುತ್ತೀರಾದುದರಿಂದ ಇದೂ ಸಹ ಜದರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಇದು ಜದರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದಕಾರಣ ಧೂಳಿಗೂ ಪ್ರಭೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧೂಳಿಯೆಂಬುದು ಮಣ್ಣುಹಿಂಟೆಯ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವಾಗಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದು ದೀಪದ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವಲ್ಲವೆಂದೂ, ದೀಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎಲಕ್ಷಣವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ತೇಜಃಪದಾರ್ಥವೆಂದೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು.

ಅದಕಾರಣ—ಧನುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹದೆ ಹೇಗಾದರೆ ಧನುಸ್ಸಿನ ಶಿಥಿಲವಾದ ಅವಯವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಮತ್ತು ಧನುಸ್ಸಿನ ಬುಡದಿಂದ ತುದಿಯ ವರೆಗೂ ಹೇಗಾದರೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಋಜುವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದೂ ಸಹ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದೀಪ, ಮಣಿ, ದ್ಯುಮಣಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬುಡವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ವೇಗದ ಶಕ್ತಿಯಿರುವವರೆಗೂ ಋಜುವಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ವಸ್ತುವಂತರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಶಿಥಿಲವಾದ ದೀಪದ ಅವಯವವೆಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು.

೧೮೫ ಗಂಧಾದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರಭಾಯಾಃ ನೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ.

ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಗಂಧಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಜಂಪಕವೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತೈಥಿಲ್ಯವಿದ್ದರೂ ಆ ತೈಥಿಲ್ಯವು ತೋರದೆ “ಇದು ಅದೇ ಪುಷ್ಪವು” ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯುಂಟಾಗುವಂತೆ, ಮಣಿದ್ಯುಮಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೂ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲೂ ಅನಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆಗಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾತ್ರಯವೇ? ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು.

ಜಂಪಕವೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಆದ್ರವ್ಯವಾದ ಗಂಧವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದಾದಕಾರಣ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಕೆಲವು ಪರಮಾಣುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿ ಕೊಂಡರೂ, ಪ್ರಭೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆ ನ್ಯಾಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭೆ ಪ್ರಭಾತ್ರಯಕ್ಕೆ ಪರತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಗಂಧದಂತೆ ಆದ್ರವ್ಯವಲ್ಲ ; ದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಸ್ವತಃಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದುದಲ್ಲ ; ತಾನಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆಧಿಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸರಿಸುವುದು. ಅದರಂತೆ ರೂಪತೂನ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ; ರೂಪವತ್ತಾಗಿರುವುದು. ಆಶ್ರಯನಾಶವಾದರೂ ಗಂಧವು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವಿರುವಂತೆ ಪ್ರಭೆ ಆಶ್ರಯನಾಶಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲವೂ ಇರುವುದಲ್ಲ ; ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶಹೊಂದುವುದು. ಗಂಧಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಸ ಪುಷ್ಪವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶಹೊಂದುವಂತೆ ಪ್ರಭೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಮಣಿ. ದ್ಯುಮಣಿ ವೊದಲಾದುವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಶಹೊಂದುವುವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಗಂಧಕ್ಕೂ ಪ್ರಭೆಗೂ ಬಹಳ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವಕಾರಣ ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಭಾತ್ರಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ, ಪ್ರಭಾತ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶೇಷವೆಂದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬಲದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೧೮೬ ಪ್ರಭಾಯಾಃ ಸ್ವಾತ್ರಯಂ ಪ್ರತಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧತೋಪಪಾದನಂ.

ಆಗಲಿ—ಆದರೂ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಪ್ರಭಾತ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಅವಿನಾಶಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಪ್ರಭಾತ್ರಯನಾದ ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದಮೇಲೆಯೂ ಗ್ರೀಷ್ಮಾರ್ತವನ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ನಾವು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವೆವು. ಆಗ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪ್ರಭೆ ತನಗೆ

ಆಶ್ರಯನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲ ; ಪ್ರಭೆಯೂ ಸೂರ್ಯನೊಡನೆಯೇ ಹೊರಟುಹೋಗಿರುವುದು.

ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಆದಿಕವಿಯಾದ ಶ್ರೀ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮಹರ್ಷಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತವಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹೇಳಿದ

ರಾಜ್ಯಾಧ್ಯಕ್ಷೋ ವನೇ ವಸ್ತುಂ ಮಯಾ ಸಾರ್ಥಮಿಹಾಗತಃ |

ಭಾರ್ಯಯಾ ಚ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸೀತಯಾಽನುಗತೋ ವಶೀ ||

ದಿನಕ್ಷಯೇ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಪ್ರಭಯೇವ ದಿವಾಕರಃ |

ಅಹಮಸ್ಯ ವರೋಭ್ರಾತಾ ಗುಣೈರ್ದಾಸ್ಯಮುಪಾಗತಃ ||

ಎಂಬ ಈ ವಚನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ನಾರೀಮಣಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾಗಿರುವ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯು- ತನಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನಾದ ಪ್ರಾಣಕಾಂತನಿಗೆ ವನವಾಸವು ಬಂದೊದಗಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದೆ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಾನೂ ವನಕ್ಕೆ ಹೋದಳಲ್ಲದೆ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವೂ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಪ್ರಕೃತಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಿವೆ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯಕಾಲದ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವುದು. ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಸದ್ವಸಂತುತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅರ್ಥವಲ್ಲವೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಬೇಕು.

ಹಾಗಾದರೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಯಾವುದು? ಹೇಳುವೆವು--ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯನು ವಸಂತಗ್ರೀಷ್ಮಗಳೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುನ್ನೂರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾನೆಂದೂ, ವರ್ಷಾರ್ತದೃತುಗಳೆಂಬ ಮಧ್ಯದ ಎರಡು ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ನಾನೂರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಜಲವನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾನೆಂದೂ, ಹೇಮಂತಶಿರಗಳೆಂಬ ಚರಮವಾದ ಎರಡು ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಮುನ್ನೂರು ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಹಿಮವನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾನೆಂದೂ, ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಸುರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಅಗ್ನಿಯ ಅವಯವಗಳು ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವನ್ನೇ ನಾವು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವೆವಾದಕಾರಣ, ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದು ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ

ಈ ಪ್ರಭೆ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪೃಥ ಕ್ಕಿದ್ದವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ.

೧೮೭ ಕ್ಷೇಚಿತ್ತಭಾವಿಸೇಷೇ ಮೂಲಾಗ್ರಯೋಃ ಔಷ್ಣ್ಯಾಪ
ಲಂಭಾನುಸಲಂಭಯೋಃ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

ಇಂಥ ಪ್ರಭೆ ಬುಡದಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿಯೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದನ್ನು ನಾವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇದರ ಔಷ್ಣ್ಯವು ಮೂಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೇಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದ ಮೂಲಕ ಅದು ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿರುವುದು. ತುದಿಯಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಪ್ರಭೆ ವಿರಳವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಔಷ್ಣ್ಯವೂ ಪರಡಲ್ಪಟ್ಟು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ಪ್ರಬಲತರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತುದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವೆವು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಯಾವ ವಿರೋಧವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೧೮೮ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯನಿರೂಪಣಂ.

ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರಭೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ತೇಜಸ್ಸು ಪ್ರಭಾಶ್ರಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಒಂದು ದೀಪಪ್ರಭೆಯೊಡನೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ದೀಪಪ್ರಭೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಎಂಬ ಪದವೂ, ಈಶ್ವರನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸು ಎಂಬ ಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು. ಇಂಥ ಪ್ರಭಾಶ್ರಯವು ಮಣಿ, ದ್ಯುಮಣಿ, ದೀಪ, ಅಗ್ನಿ, ವಿದ್ಯುಃ ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿರುವುದು.

೧೮೯ ತತ್ರ ಮಂಜಾಃ ದೀನಾಂ ಕಾರ್ಯತಾರತಮ್ಯೇ ತತ್ತತ್-
ಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯಸ್ಯೈವ ಕಾರಣತ್ವಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ಯುಮಣಿಯೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸು ಶೋಕವನ್ನೂ ಶೋಷಣವನ್ನೂ, ಹಂದ್ರನೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸು ಹರ್ಷವನ್ನೂ ಜಲವೃದ್ಧಿಯನ್ನೂ, ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸು ಪಾಕವನ್ನೂ, ಮಣಿಯೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವು ಅವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಆ ಆ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ. ಆ ಅಗ್ನಿಯ ಉದ್ಭವಮುಖವಾದ ಚ್ಚಲನಸ್ವಭಾವಕ್ಕೂ ಇದೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಅಥವಾ

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೂ ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೧೯೦ ಅಗ್ನಾದಿತೇಜಸಾಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸಾಂಸರ್ಗಿಕರೂಪವಿವೇಕಃ.

ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆಯೂ ಭಾಸ್ವರವಾಗಿರುವಿಕೆಯೂ ಎಂದರೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವಿಕೆಯೂ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು. ಆದರೂ ಜಲ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಬಣ್ಣವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು.

೧೯೧ ತೇಜಸಾಂ ಶುಕ್ಲ ರೂಪವಾದಿವೈಶೇಷಿಕಮತಸ್ತೇ ವೇದವಿರುದ್ಧತ್ವಂ

ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶುಕ್ಲ ರೂಪವಿರುವುದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೈಶೇಷಿಕರು ಹೇಳುವ ಅನುಮಾನವಾದಗಳೆಲ್ಲಾ ಯದಗ್ನೇ ರೋಷಿತಂ ಗೋವಂ ತೇಜಸಸ್ತದ್ರೂಪಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದಕಾರಣ ಅನಾದರಣೀಯಗಳಾಗಿರುವುವು.

೧೯೨ ಮಧ್ಯಂದಿನೇ ರವಿಮಂಡಲಸ್ಯ ಶುಕ್ಲತೇನ ಪ್ರತಿಭಾಸೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

ಆದರೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲವು ಬಿಳಿವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಮಂಡಲವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಷ್ಠಂಭಕವಾಗಿರುವ ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ಶುಕ್ಲ ರೂಪವು ಆಗ ನಮಗೆ ತೋರುವುದಲ್ಲದೆ ಆ ಶುಕ್ಲ ರೂಪವು ಸೂರ್ಯನ ರೂಪವಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಮಂಡಲಾವಷ್ಟಂಭಕವಾದ ಜಲದ ರೂಪವು ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಜಲದ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಉದ್ಭವಾ ವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವೂ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು. ಮಂಡಲೋಪಷ್ಟಂಭಕವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ರೂಪವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ರೂಪವು ಜಲದ ರೂಪವಲ್ಲವಾಗಿ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ ?

ಅಲ್ಲ ; ಅದು ಜಲದ ರೂಪವಲ್ಲದೆ ತೇಜಸ್ಸಿನ ರೂಪವಲ್ಲ. ದೀಪ್ಯಭೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವು ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ರೂಪವು ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದ ನಿಯಮವೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದ

ಕಾರಣ ಮಂಡಲೋಪಪ್ಪಂಭಕವಾದ ಜಲದ ಶುಕ್ಲರೂಪವೇ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಆ ಶುಕ್ಲರೂಪವು ಮಂಡಲದ ನಿಜರೂಪವಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಲಾಹಿತ್ಯವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಮೊದಲಿಯಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರುತಿಯ ಮುಂದೆ ಯಾರೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾರರು.

೧೯೩ ಅಥ ಜಲಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯೂ, ಅದರಿಂದ ಜಲತತ್ತ್ವವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಜಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಗಂಧಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಸವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಜಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಗಂಧಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಗುರುತ್ವವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಜಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ರಸತನ್ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂಬ ಪರಮಾ, ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವೂ, ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷಣವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೧೯೪ ಜಲತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.

ಇಂಥ ಜಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಶುಕ್ಲರೂಪವೂ, ಮಧುರರಸವೂ, ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಪದಾರ್ಥಾಂಶರಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಬೇರೊಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ರೂಪವೂ, ರಸವೂ, ಸ್ಪರ್ಶವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಆದ್ರವ್ಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ರೇಮಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು. ಮತ್ತು ಈ ಜಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ದ್ರವತ್ವವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದು. ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಹಿಮದ ಕಲ್ಲು (ಆನೆಕಲ್ಲು) ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲವು ಉಪಪ್ಪಂಭಕಪದಾರ್ಥಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಠಿನ್ಯವು ತೋರಿದರೂ ಕೂಡಲೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ದ್ರವತ್ವವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು.

೧೯೫ ಜಲತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ.

ಈ ಜಲತತ್ತ್ವವು ಪ್ರಾಣಾವ್ಯಾಯಕ, ರಸನಾವ್ಯಾಯಕ, ಶರೀರ, ವಿಷಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಆಪೋಮಯಾಃ ಪ್ರಾಣಃ'

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಅಹಾರವನ್ನು ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಲಗಲ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಇಳಿದು ಬರುವ ಜಲವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ತಾಯಕವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದು.

ಜಲವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮರುಣತೋಷದಲ್ಲಿ ಇರಲಿವೆ ಬಲಿಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆರೆ, ಕೊಳ, ನದಿ, ಸಮುದ್ರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಲವು ವಿಷಯಜಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೯೬ ಅಥ ಪೃಥಿವೀಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ಜಲತತ್ತ್ವದಿಂದ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯೂ, ಅದರಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವವು. ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೊಂದಿದ ಗಂಧವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವು ಪೃಥಿವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ರಸವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಪೃಥಿವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶತೂಷ್ಣವಾಗಿಯೂ, ಗುರುತ್ವವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಪೃಥಿವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗಂಧತನ್ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಎಂಬ ದ್ರವ್ಯವೂ, ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ, ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವವು.

೧೯೭ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಃ.

ಇಂಥ ಪೃಥಿವಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಸೌಂಭ್ಯಗಂಧವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ಮಾಧುರ್ಯ ರಸವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ಕೃಷ್ಣರೂಪವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವು ಅದರಲ್ಲಿ ಸರ್ವತೋದ್ದಿಷ್ಟೆಯೂ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದು. ತೇಜಸ್ಸಂಪರ್ಕವೂ ಜಲಸಂಪರ್ಕವೂ ಇದ್ದರೆ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ತೋರುವುವು. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉಷ್ಣವಿರೂಪವೂ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೇ ತೋರುವುದು; ಎಂದರೆ ಪೃಥಿವಿಯು ಒಳ ಪರಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಂಧರೂಪರಸಗಳಿಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯುಂಟಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಗಂಧ, ಬೇರೊಂದು ರೂಪ, ಬೇರೊಂದು ರಸ, ಇವುಗಳು

ಆರೋಪಿತವಾಗದೆ ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಬಹುದು. ಆದರೆ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶವೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುಗಳಾದೆ ಅವು ೧೪೦ತೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ; ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿಯೂ ಅವಿ ನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುಗಳಲ್ಲ ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿ ಕಾಲನ್ನು ಸುಡು ತ್ತಿರುವುದೂ, ಶೀತಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಗಿರುವುದೂ, ಪೃಥಿವಿಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗುಣದಿಂ ದಲ್ಲ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಮತ್ತು ಜಲದ ಗುಣದಿಂದಲೇ.

೧೧೪ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷೇಷ್ವಪಿ ಗಂಧ-ರೂಪ-ರಸಾನಾಂ
ಔಪಾಧಿಕಾವಿನಾಭೂತತಂ.

ಆದರಂತೆ ಪೃಥಿವಿಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುವ ಚಿಗುರು, ಎಲೆ, ಹೂ, ಕಾಯಿ, ಹಣ್ಣು, ಹತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಗಂಧರೂಪರಸಗಳೂ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳ ಗುಣಗಳೆಂದೂ, ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿರುವ ಚಿಗುರು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವು ವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತ ವಾಗಿರುವುವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿ ಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಅಂಥ ಗುಣಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪೃಥಿವಿಗೆ ಅವು ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿರುವುವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪೃಥಿವಿಗೆ ಕಷ್ಟಬಣ್ಣವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂಬುದು ಯತ್ಕೃತ್ಯಂ ತದನ್ವಸ್ಯ ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅನ್ನವೆ ದರೆ ಪೃಥಿವಿ, ಆದಕಾರಣ ಪರಿಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ರೂಪಾಂತರವು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು.

ಮಹಾಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸೌರಭೃಗಂಧವೇ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದು ಪರಿಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಗಂಧಾಂತರವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು

ಪೃಥಿವಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಮಾಧುರ್ಯರಸವಿರುವುದರಿಂ ದಲೂ, ಕಾರಣದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದೆಂಬ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಮಾಧುರ್ಯರಸವೇ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾ ಗಿದ್ದು ಪರಿಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ರಸಾಂತರವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು

ಆದರೆ ಕಾರಣವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವತ್ವಗುಣವೂ ಕಾರ್ಯವಾದ ಪೃಥಿವಿ ಯಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹೌದು, ಒರಬೇಕು; ಕಾರಣಾಂತರವತದಿಂದ ಕೆಲವು

ಪೃಥಿವೀಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದ್ರವತ್ವವು ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಕಾಠಿನ್ಯವು ಕಂಡುಬಂದರೂ, ಕೆಲವು ಪೃಥಿವೀಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಜಲಸಂಸ್ಕರಣದಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸಂಸ್ಕರಣದಿಂದಲೂ ಆ ದ್ರವತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಲವಣವೆಂಬ ಪೃಥಿವಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜಲಸಂಸ್ಕರಣದಿಂದಲೂ, ಸವನೀತವೆಂಬ ಪೃಥಿವಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಂಸ್ಕರಣದಿಂದಲೂ ದ್ರವತ್ವವು ಕಾಣುವುದಲ್ಲವೇ ?

ಲವಣವೆಂಬುದು ಸಸುಮದ್ರಜಲದಿಂದಲೇ ನಿರ್ವಿತವಾದ ದರಿಂದ ಜಲಮಯವೇ ಜೊರತು ಪಾರ್ಥಿವವಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು. ಸಾಮುದ್ರಲವಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಪರ್ವತಗಳಿರುವ ಕೆಲವು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಾಕಾರವಾದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ವಂಧಲವಣಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಿವತ್ವವನ್ನು ಯಾರೂ ಅಪಲಪಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ.

೧೯೯ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಭಾಗಃ.

ಇಂಥ ಪೃಥಿವಿ ಮನಃಪ್ರಾಪ್ಯಾಯಕ, ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಾಪ್ರಾಪ್ಯಾಯಕ, ಶರೀರ, ವಿಷಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಅನ್ನಮಾಯಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ, ಆಪ್ಯಾಯಂತೇ ಚ ತೇ ನಿತ್ಯಂ ಇವೇ ನೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಸ್ತಮಾಣಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಮನಃಪ್ರಾಪ್ಯಾಯಕತ್ವವೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಪ್ರಾಪ್ಯಾಯಕತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು.

ಪೃಥಿವಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮನುಷ್ಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರಗಳ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಓಷಧಿಗಳು, ಅಂಧಕಾರ ಇವೇ ನೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಪೃಥಿವಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೦೦ ಮೃತ್ವಾಣಾಣಾದೀನಾಂ ವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾ.

ವಿಷಯವೆಂಬುದು ಆಪ್ರಾಪ್ಯಾಯಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೇ ? ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ನೊದಲಾದುವೆಲ್ಲಾ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಜೀವನಿಶೇಷಕ್ಕೂ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಭಿನ್ನವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯ ಕೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

೨೦೧ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ.

ಶಾಸ್ತ್ರಮುಕ್ತಾದೇಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಜೀವನಿಶೇಷಕ್ಕೂ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವು ಶರೀರವೆಂದು ತಿಳಿದರೂ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರತ

ರಾದವರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಜೇಷ್ಠಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಭಾಸಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಜೇಷ್ಠಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ, ಲೋಕದವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಶರೀರವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶರೀರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದೆ ವಿಷಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವೆವು.

ವೃಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾವರಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ವೈಶೇಷಿಕರೇ ಮೃತ್ಪಾಷಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಗಣನೆಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಅವರ ದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಓಷಧಿ, ಅಂಧಕಾರ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಸ್ತುಧಿವಿಂಗಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೨೦೨ ಅಂಧಕಾರಸ್ಯ ಸಾರ್ಥಿಕವದ್ರವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯೆ. ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಸ್ತುಧಿವಿಯ ವಿಷಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? ಅಂಧಕಾರವೆಂದರೆ ಕತ್ತಲೆ. ಬೆಳಕಿನ ಅಭಾವವೇ ಕತ್ತಲೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಬೆಳಕೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದ ಅಭಾವವು ಕತ್ತಲೆಯಾದರೆ ದ್ರವ್ಯಾಭಾವರೂಪವಾದ ಕತ್ತಲೆ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೇ ಮೊದಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾರ್ಥಿಕವದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದೀತೆ ? ಹವುದು ; ಆಗುವುದು. ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಅಂಧಕಾರಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದಲ್ಲವೆ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವೆವು. ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ನೀಲರೂಪ, ಜಲನ ಸ್ಥಿತಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆ, “ ಇಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ, ಅಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ” ಎಂಬ ಪರಾಪರವಿಭಾಗ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದೂ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ, ಸಾರ್ಥಿಕವದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

“ ಅಂಧಕಾರವು ನೀಲರೂಪಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂಬ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ “ ಅಂಧಕಾರವು ನೀಲರೂಪಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಲ್ಲ ” ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಉಂಟಾಗುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದು “ ಇದು ಪ್ರಮಾಣರೂಪವಾದ

ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೊಡೆದುಹಾಕಿ ಅಂಧಕಾರವು ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು; ಅದೂ ಇಲ್ಲ; ಅಂಧಕಾರವೈತಿಕ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಸಿಡಿದೆದಿಸುವ ಚಕ್ಷುರಿಯಿಂದಲೂ, ಅಂಧಕಾರವನ್ನಾದರೆ ಬೆಳಕಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ನಾವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತೇವೆ ಆದುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ದ್ರವ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಅಪ್ರಾಕಟಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.

ಈ ಅಂಧಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಿಗಳೂ, ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರೇ ಮೊದಲಾದ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ, ತಾರ್ಕಿಕರೂ, ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ವಾದಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವೆವು. ಈ ವಿಷಯವು ಒಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪದ್ಯವೊಂದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವೆವು—

ತನೋ ನಾಮ ದ್ರವ್ಯಂ ಬಹಳವಿರಳಂ ಮೇಚಕಚಲಂ
ಪ್ರತೀತಂ ಕೇನಾಪಿ ಕ್ವಚಿವಪಿ ನ ಬಾಧಶ್ಚ ದವ್ಯಶೇ |
ಅತಃ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಹೇತುಃ ಪ್ರಮಿತರಪಿ ತಾಬ್ಧೀ ವಿಜಮತೇ
ನಿರಾಲೋಕಂ ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರಥಮಾತಿ ಹಿ ತದ್ಧರ್ಕನವಶಾತ್ ||

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ
ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ ಸಂಚಭೂತ-
ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಅಪ್ಪಮಂ.

ನ ನ ಮ ಪ್ರ ಕ ರ ಣಂ .

೨೦೩ ಉಕ್ತೇಷು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವೇಷು ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಈರೀತಿಯಾಗಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೂ ಪೃಥ್ವಿಯವರೆಗೂ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿದೆವು. ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತೇಜೋಬನ್ನಗಳೆಂಬ ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಈ ಮೂರೇ ತತ್ತ್ವಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು

ಹೇಳಿದ್ದರೂ ತೈತ್ತಿರಿಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೇಗಾದರೆ ಆಕಾಶವಾಯುಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸೃಷ್ಟಾಂಶಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಸುಖಾಲ್ಪ, ಶ್ವೇತಾಶ್ವಪರ, ಕಾಷೀತಕಿ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಉಳಿದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೨೦೪ ಶೈವಾನಾಂ ಷಟ್ತ್ರಿಂಶತ್ತತ್ತ್ವನಾದಃ.

ಶೈವಾಗಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರು— “೧ ಮಾಯೆ ೨ ಪುರುಷ ಎಂಬ ಎರಡು ತತ್ತ್ವಗಳೂ ; ೩ ಶಿವತತ್ತ್ವ, ೪ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವ, ೫ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ, ೬ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ, ೭ ವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಐದು ಶುದ್ಧತತ್ತ್ವಗಳೂ ; ೮ ಕಾಲ, ೯ ನಿಯತಿ, ೧೦ ಕಲೆ, ೧೧ ವಿದ್ಯೆ, ೧೨ ರಾಗ ಎಂಬ ಐದುತತ್ತ್ವಗಳೂ ; ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳೂ ; ಅಂತು ಮೂವತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳಿರುವುವು ”—ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೨೦೫ ತತ್ತ್ವಂಡನಂ.

ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಜೀವತತ್ತ್ವ, ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ ಇವುಗಳೂ ಅಂತು ಈ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೇ, ಅಥವಾ ಕಾಲವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೇ, ಶೈವಾಗಮದ ತತ್ತ್ವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಡಗಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಹೆಚ್ಚುವುಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮಾಯೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಪುರುಷನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಜೀವತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುವುದು. ಶಿವತತ್ತ್ವವೊಂದಲಾದ ಐದು ಶುದ್ಧತತ್ತ್ವಗಳೂ ಕಾಲತೂನ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲದೆ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಶೈವಾಗಮದವರೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವರು. ಪತಿಂ ವಿಶ್ವಸೌಖ್ಯೇಶ್ವರಂ ಶಾಶ್ವತಂ ಶಿವಮಚ್ಯುತಂ ಎಂಬ ನಾಡಾಯಾಣಾನುವಾಕಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ, ಸರ್ವಶ್ಚ ರ್ವಶಿವಃ ಸ್ಥಾನುಭೃತ್ಪಾದಿನಿಧಿರವ್ಯಯಃ ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮಾಂತರ್ಗತವಾದ ಮಹಾಭಾರತವಚನದಿಂದಲೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೇನೇ ಶಿವನೆಂಬ ನಾಂನಾಂತರವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶಿವತತ್ತ್ವವು ನಾರಾಯಣತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಅವರ ಏಳು ತತ್ತ್ವಗಳಡಗಿರುವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕುತತ್ತ್ವಗಳೂ ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಅಜಿತನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿರುವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅವರೂ ವಿವಾದಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತು ನಾವು ಹೇಳುವ

ತತ್ತ್ವತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಅನರ ಮೂವತ್ತೊಂದು ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಅತಿಗಿದಂತಾಯಿತು. ಉಳಿದ ಐದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗವೆಂಬುದು ಜೀವನ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಾಂತರವೇ ಅಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವವೆಂಬುದನ್ನು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ತತ್ತ್ವಾಂತರವಾಗಿ ಹೇಳುವರು. ಮನಸ್ಸನ್ನೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ತತ್ತ್ವಾಂತರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು.

ಕಲೆ ಎಂಬುದು ಪುರುಷನೆಂಬ ಜೀವತತ್ತ್ವದ ಮಲವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ರೂಪವಾದ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕರ್ತೃತತ್ತ್ವವ್ಯಂಜಕವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಮಹತ್, ಅಪಂಕಾರ ನೊದಲಾಗಿ ಪೃಥಿವೀಪರ್ಯಂತವಾದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ತತ್ತ್ವಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇಂಥ ತತ್ತ್ವವೊಂದಿರುವುದಾ ರೆ ಅಸು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಸ್ಥಿತ್ವಾಸನ್ನೆಗೆ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವ ಅಕ್ಷರಾವಸ್ಥೆಯಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲದೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಸನ್ನೇ ಕಲಾಶಬ್ದ ದಿಂದಲಾಗಲಿ ಶಬ್ದಾಂತರದಿಂದಲಾಗಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃ ತತ್ತ್ವವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಾಧೀನವಾದ ಜ್ಞಾನ ದಿಂದಲೂ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಕರ್ತೃತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯುಂ ಟಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಕಲೆಯೆಂಬುದು ತತ್ತ್ವಾಂತರವಲ್ಲ.

ಇಂಥ ಕಲೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಗಳುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲವೆಂ ಬುದೂ ನಿಯತಿಯೆಂಬುದೂ ಸಹಾಯಕವಾದ ತತ್ತ್ವಾಂತರಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ನಿಯತಿಯೆಂಬುದು ನಿಯಮನ ರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವರು.

ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಯತಿಶಬ್ದದಿಂದ—ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ನಡೆಸುವ ನಿಯಮನರೂಪವಾದ ನಿಯಂತ್ರಿತತ್ವತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ನಿಯತಿಯೆಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ : ನಿಯತಿಶಬ್ದದಿಂದ : ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯವೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ತೀರಬೇಕು” ಎಂಬ ಫಲಾವಶ್ಯಂಭಾವರೂಪವಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡು ವುದಾದರೆ ಆ ನಿಯತಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೇ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಾಂ ತರವಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲದೆ ಆ ನಿಯತಿಶಬ್ದದಿಂದ “ ಇಂಥ ಕಾರಣವು ಇಂಥ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದು ” ಎಂದು ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಯಮಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಾಗಿದೆ ಆ ಆ ಕಾರಣವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ವಿಶೇಷವೇ ನಿಯತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಾಂತರವಲ್ಲ.

ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧ್ಯಸಂಗತಿ ಮೊದಲಾದ ಪಾಂಚರಾತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ತ್ವಗಳ ಗಣನಾಪ್ರಸ್ತಾವದಲ್ಲಿ ನಿಯತಿಯನ್ನೂ ಗಣನೆ ಮಾಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶಕ್ತಿ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನೇ ನಿಯತಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಾಂತರವುಂಟೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ.

೨೦೬ ಕಾಲಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಕಾಲವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಮಾಯಾತತ್ತ್ವದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಅನಾರ್ಥಕವಾದ ಕಾಲೋಪಾಂತೋಕ್ತಸ್ಯ ದ್ವಿಜ ವಿದ್ಯತೇ ಎಂಬ ಪರಾಶರವಚನದಿಂದ ಕಾಲವು ಅನಾದಿಯೆಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಳಯಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರ ಸಕಾರಣ ಆಗಮದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಮತ್ತು ಕಾಲತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಳಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪ್ರಳಯವಾದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವಿರುವುದೋ ? ಇಲ್ಲವೋ ? ಇರುವುದಾದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಸ್ಥೂಲರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನಲ್ಲವೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕು; ಎಂದರೆ ಸ್ಥೂಲರೂಪಕ್ಕೆ ತಂದೇಕು ಕಾಲವಿಲ್ಲದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಳಯವಾದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಯಾವಾಗ ಕಾಲವಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಯಾವಾಗ ಅದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವನೋ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನೇ ಹೇಳಲಾಗ ವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಿರುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಕಾಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಇದು ಸರಿಯೆ-ಆದರೂ ಭೂತಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಕಾಲವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ-ಭೂತದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಭವಿಷ್ಯದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದೂ

ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ದೇಶವು ಭೂತವೆಂದಾಗಲಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ತು ಎಂದಾಗಲಿ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲಸಂಬಂಧವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅದಿಲ್ಲದೆ ಭೂತವೆಂಬ ದೇಶವೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ತೆಂಬ ದೇಶವೂ ಆಪ್ತವಾಗಿದ್ದವಾಗಿರುವುವು.

೨೦೭ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಾವಪಿ ಕಾಲಸದ್ಭಾವಃ.

ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲವು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಇಷ್ಟವಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಕಾಲಂ ಸ ಸಚತೇ ತತ್ರ ನ ಕಾಲ ಸ್ತತ್ತ್ವ ಮೈ ಪ್ರಭುಃ ಕಾಲಾಪುಷ್ಕಾರಾದಿಮಯಶ್ಚ ಕಾಲೋ ನ ಯದ್ವಿ ಭೂತೇಃ ಪರಿಣಾಮಾಹೇತುಃ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಸದಾ ಪಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಸೂಗಯಃ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ಗತಿ ಏನಾಗಬೇಕು ?

೨೦೮ ಕಾಲಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಿಖಿಲವಸ್ತುಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರತಿ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಸ್ವಪರಿಣಾಮಂ ಪ್ರತಿ ಉಪಾದಾನತತ್ವಂ ಚ.

ಇಂಥ ಕಾಲವು ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕವೆಂಬ ಲೋಕಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ, ಆಗಮವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವೆಂದರೆ—ವಸಂತಕಾಲ ಬಂದರೇನೇ ಮಾವಿನಮರದಲ್ಲಿ ಚಿಗುರು, ಎಲೆ, ಹೂ, ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣು ಇವುಗಳೆಂಬಾಗುವು ವೆಂದೂ ವಸಂತಕಾಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಇರುವ ಇಂಥ ನಿಯಮವು.

ಸೂರ್ಯಪರಿಸ್ಪಂದರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಆ ಆ ಕಾಲವು ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ; ಕ್ಷಣ, ಲವ, ದಿನ, ಪಕ್ಷ, ಮಾಸ, ಋತು, ಅಯನ, ಸಂವತ್ಸರ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೨೦೯ ದ್ವಯೋರಪಿ ಖಂಡಮಹಾಕಾಲಯೋಃ ವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ.

ಮಹಾಕಾಲವಾದರೆ ಹೀಗೆ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೆಯೂ ೨೦೭ನೇ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಖಂಡ ಕಾಲವಾದ ಕ್ಷಣ, ಲವ, ದಿನ, ಪಕ್ಷ, ಮಾಸ ಋತು, ಅಯನ, ಸಂವತ್ಸರ ಇವುಗಳೂ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೆ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವು (ಸರ್ವಸಂಬಂಧಿತ್ವವು) ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದು.

ಈಜ್ಞಾದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಇರುವುದು, ಈ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಇರುವುದು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಆಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಾದಿಗಳೂ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂಬುದು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ.

೨೧೦ ಕಾಲಸ್ಯ ಕ್ಷಣಲವಾದಿರೂಪೇಣ ಪರಿಣಾನೋ
ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ಕಾಲವು ಕ್ಷಣಲವಾದಿರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸರ್ವೇ ನಿರೋಪಾ ಜಜ್ಞೋ ರೇ ವಿದ್ಯುತಃ ಪುರುಷಾದಧಿ, ಕಲಾಮುಹೂರ್ತಾಃ ಕಾಷ್ಠಾಶ್ಚಾಹೋರಾತ್ರಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ ಇವೇ ನೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಕಾಲಂ ಸ ಪಚತೇ, ಕಲಾಮುಹೂರ್ತಾದಿಮಯಾಶ್ಚ ಕಾಲಃ ಇವೇ ನೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೧೧ ಕಾಲಸ್ಯ ಸವಿಕಾರತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಮೃತ್ಪಿಂಡವು ಘಟಾದಿರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ— ಇದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಲವು ಕ್ಷಣಲವಾದಿರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಇದು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ವಿಕಾರಶಬ್ದದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಿಶೀಲನೆಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅವಯವಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದ ಘಟಾಕಾರವಾದ ವಿಕಾರವುಂಟಾದುದನ್ನು ಲೋಕದವರು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಯವಪರಿವರ್ತನೆಯೆಂಬ ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿಕಾರವೆಂದರೇನು? ಎಂದು ಸಂದೇಹಪಡುವರು. ವಿಕಾರವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥವು ಸಾವಯವವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ನಿರವಯವವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕಾರವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರಲ್ಲಿವೆ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕಾರವುಂಟೆಂಬ ಮೈದಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವು ಜೀವಿಸುವುದು.

೨೧೨ ಸಾವಯವನಿರವಯವರೂಪಸರ್ವದ್ರವ್ಯಸಾಧಾರಣವಿಕಾರ
ಲಕ್ಷಣಂ.

ಹಾಗಾದರೆ—ಸಾವಯವ, ನಿರವಯವ ಎಂಬ ಭೇದವನ್ನಿಡದೆ ಸಕಲದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ವಿಕಾರವೆಂಬುದು ಯಾವುದು? ನಾಮಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಯೋಗ್ಯವಾದ ಜನ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವಿಕೆಯೇ ಏಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮೃತ್ತಿಂ
ಡವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಘಟತ್ತವೆಂಬ ಜನ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯದಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಘಟವೆಂಬ
ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಮೃತ್ತಿಂಡಕ್ಕೆ ಘಟತ್ವಾವಸ್ಥಾ
ಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಾಮಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದುದರಿಂದ ಇದೇ ಏಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು

ಇದರಂತೆಯೇ ಕಾಲವೆಂಬುದು ಕ್ಷಣತ್ವ, ದಿನತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಜನ್ಯಧರ್ಮ
ವನ್ನು ಪಡೆಯದಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣ, ದಿನ ಮೊದಲಾದ ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆಯು
ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅಂಥ ನಾಮಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಜನ್ಯಧರ್ಮ
ವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಕ್ಷಣತ್ವ, ದಿನತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆ ಕಾಲದ ಏಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು.

೨೧೩ ವಿಭುದ್ರವ್ಯೇಷ್ಯಪಿ ವಿಕಾರಾನಶ್ಚಂಭಾವಃ.

ಇದರಂತೆಯೇ ನಿರವಯವನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯ
ಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ವಿಭವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾರವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭ್ರಾಂ
ತಿಯೂ ನಷ್ಟವಾಯಿತು. ಅವಯವಪರಿವರ್ತನವೆಂಬ ಏಕಾರವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸ
ದಿದ್ದರೂ ಅವಸ್ಥಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಏಕಾರವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.
ಇಂಥ ಏಕಾರವೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ದುರಾಗ್ರಹವನ್ನು ವಹಿಸುವು
ದಾದರೆ ಅವುಗಳು ತಮ್ಮ ವಿಭಾತ್ವವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು. ವಿಭಾತ್ವ
ವೆಂದರೆ—ಸಕಲವಾದ ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರು
ವಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗವೆಂಬುದೂ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಏಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರು
ವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಏಕಾರವೂ ವಿಭವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿಭಾತ್ವವೇ ಎದ್ದು
ಹೋಗುವುದು. ಸಕಲಪದಾರ್ಥಸಂಯೋಗವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ವಿಭಾವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ವಿಭಾತ್ವ, ಏಕಾರತ್ವ ಈ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವಿರು
ವುದರಿಂದ ಒಂದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದಿರುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಸಂಕಟಕ್ಕಾಗಿ ಏಕಾರತ್ವ
ವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ವಿಭಾತ್ವವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು-ವಿಭವಾದ ಪದಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ
ವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ-ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ತುತಿಗಳೆಂಬ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣ
ಗಳಿಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕಾರತ್ವವು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಬಿಡುವುದ
ಕ್ಕಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಭಾತ್ವವನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕಾಗಿ ಒರುವುದು.

ಅವಯವಪರಿವರ್ತನವೆಂಬ ಏಕಾರವು ವಿಭವಿನಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ ಅವ
ಸ್ಥಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಏಕಾರವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ವಿಭಾತ್ವಕ್ಕೂ

ವಿಕಾರಿತ್ವಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಆದ ಕಾರಣ ವಿಭುತ್ವವೂ ಏಕಾರಿತ್ವವೂ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವಂತೆ ಈಶ್ವರ ನಲ್ಲಿಯೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದೆ ಇರಬಹುದು.

೨೦೪ ವಿಭುದ್ರವ್ಯೇಷ್ಯಸಿ ಆಗಮಬಲಾತ್ ಕಾರಣತ್ವಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ.

“ಕಾರಣತ್ವವಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ ಜನ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ವಿಕಾರಿತ್ವ ವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? ವಿಭುಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವಿಕಾರಿತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

ಕಾರಣತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಭಾವಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ವಿಭು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ?

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ-ಪರಮ್ ಕುರಿತು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ-ಲೋಕ ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ-ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದೋ ? ಇಲ್ಲವೋ ? ಉಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ಆ ವಾಕ್ಯವು ಪರರ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು. ಆ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗದಿದ್ದರೆ ವಾಕ್ಯೋ ಚ್ಛೇದನೆಯೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅಂಥ ವಾಕ್ಯವು ಉಭಯಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಹತವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಘಟ, ಪಟ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಗಳು ಉಂಟೋ ? ಇಲ್ಲವೋ ? ಅವಧಿಯುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಯಾವ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಯಾವ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿರು ವುವು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ-ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವಿದ್ದಮೇಲೆ ಘಟವು ತಪ್ಪದೆ ಹುಟ್ಟಿ ತೋ, ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವಿದ್ದಮೇಲೆ ತಪ್ಪದೆ ಘಟವು ನಾಶಹೊಂದು ವುದೋ ಆ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿಕಾರ್ಯ ವರ್ಗವು ಇರುವುದು-ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಆಗ ಪೂರ್ವಾ ವಧಿ ಘಟದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ, ಉತ್ತರಾವಧಿ ಘಟದ ವಿನಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದುದ ರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗುವುದು.

ಘಟಾದಿಕಾರ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಶೂನ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಂತೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥವೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ತೋರ

ಬೇಕಾಗುವುದು. ಅಥವಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾವಧಿಶೂನ್ಯವಾದ ಮೊಲದ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರದೆ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಕಾರಣತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ-ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ-ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಯುಕ್ತವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ವಿಭುವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಪದ್ಯವಸಾನವೇನು? ಘಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೃತ್ತಿಂಡ, ಕುಲಾಲ, ದಂಡಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿ ಇವು ಯಾವಾಗ ಬಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡುವುವೋ ಆಗ ಘಟದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂಟೆಂದೂ, ಯಾವಾಗ ಕೂಡಲಿಲ್ಲವೋ ಆಗ ಘಟದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ; ಮತ್ತು ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುವೋ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಘಟದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂಟೆಂದೂ, ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲಿಲ್ಲವೋ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು; ಆದಕಾರಣ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿಗೆ ಬಂದು ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಂದು ದೇಶದಿಂದಲೂ ಪರಿಚ್ಛೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಇರುವ ಕಾಲವೊಂದೂ, ಅದು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಾಲವೊಂದೂ, ಅದು ಇರುವ ದೇಶವೊಂದೂ, ಅದು ಇಲ್ಲದಿರುವ ದೇಶವೊಂದೂ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾದ ಘಟವೂ ಬಂದು ಕಾಲ ಬಂದು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಮತ್ತೊಂದುಕಾಲ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಇರಬಹುದು; ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ವಿಭುವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ನಿತ್ಯವಾದ ವಸ್ತು ಬಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇಇರಬೇಕಾಗುವುದು; ಮತ್ತು ವಿಭುವಸ್ತು ಬಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು; ಆದಕಾರಣ ವಿಭುವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ—ಹೀಗೆಲ್ಲವೆ ಪದ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದು ?

ಇದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ; ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನ್ವಯವೈತರೀಕಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಭುವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ

ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಾಲವು ವಿಭುವಾಗಿದ್ದರೂ ಕ್ಷಣ, ದಿನ ಮುಂತಾದ ತನ್ನ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸಿದ್ದರೂ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಅವು ಸುಲಭವಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ.

೨೦೫ ಕಾಲಸ್ಯ ಷಡಿಂದ್ರಿಯವೇದ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ.

ಇಂಥ ಕಾಲವು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಾರಕ್ಕೂ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಷಡಿಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವೆವಷ್ಟೆ, ಆಗಮದಿಂದಲೂ ಕಾಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೂ ಆಗಮವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಪಾಮರರೂ ಕಾಲದ ವಿಷಯವಾಗಿ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಅಂತು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ತೋರಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತೋರದಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಗಣನೆಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗಣನೆಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

೨೦೬ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾನ್ಯೈವಿಧ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ.

ಹೀಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತವೊದಲುಗೊಂಡು ಪೃಥಿವಿಯವರೆಗೂ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಗಣನೆಮಾಡಿ ಕಾಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಜೀವನು ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯವನಾಗಿಯೂ, ಈಶ್ವರನು ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯವನಾಗಿಯೂ ಆಗುವನು. ಕಾಲವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯೂ, ಅಕ್ಷರತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯೂ, ತಮಸ್ಸನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಹೆಚ್ಚುವುವು. ಇಂಥ ಪಕ್ಷಾಂತರಗಳನ್ನು ತಂ ಪದ್ಧಿಂತಕಮಿತಾಹ್ನಸ್ಸಪ್ತವಿಂಶಮುಧಾಪರೇ ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತುತಿಯೇ ಸೂಚಿಸುವುದು.

೨೦೭ ಸತ್ತರಜಸ್ತಮಸಾಂ ನ ಪೃಥಕ್ತತ್ತ್ವತ್ವಂ.

ಸತ್ತರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅದ್ವೈತಗಳೆಂದು ಗಣನೆಮಾಡಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೇ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ತೋರಿಸುವೆವು.

೨೦೮ ಪಂಚವಿಂಶಾತಿರಿಕ್ತತತ್ತ್ವನಿಷೇಧಕವಚನಾನಾಂ

ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷ್ಕರಣಂ.

ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ತತ್ತ್ವವಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರ

ನೆಯ ತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳ ವಾಸ್ತವಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವರು—

ಅನ್ಯಶ್ಚ ರಾಜಾ ಸ ಪರಸ್ತತ್ಪಾನ್ಯಃ ಪಂಚವಿಂಶತಃ |

ತತ್ಸೌತ್ವಾದನುಪಶ್ಯಂತಿ ಹ್ಯೇಕ ಏವೇತಿ ಸಾಧನಃ ||

ಜೀವನು ಸುರನರತಿದ್ಯುಕ್ ಸ್ವಾರವರಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಒಗೆಯಾದ ಶರೀರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ವಾಚಕಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈಶ್ವರನೂ ಜೀತನಾಜೀತನಗಳೆರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾಗಿ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಜೀತನಾಜೀತನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಹೊಕ್ಕು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆ ಆ ಜೀತನಾಜೀತನಗಳಿಗೆ ವಾಚಕಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವನು ; ಎಂದರೆ ಜೀವನನ್ನು ಮನುಷ್ಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವನು ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾದಂತೆ ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ಜೀವಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಇದೇ ಲಭವನ್ನು ಅವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ಕಾಶಕೃತ್ಯಃ ಎಂಬ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು.

೨೧೯ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಅನಂತೈರಪಿ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ

ಷಡ್ವಿಂಶತಿಶ್ಲೋಕಪಞ್ಚಮಃ.

ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತಾರೇ ಎಂದು ಕ್ಲಪ್ತಪಡಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ವೃಷ್ಟಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪೃಥಿವೀತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ನೇರವಾದುವಾದುದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲ.

೨೨೦ ತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಸ್ವೈಕದೇಶೇನೈವ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾರಂಭಕತ್ವಂ.

ಇಂಥ ತತ್ತ್ವಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಏಕದೇಶವಾದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗದಿಂದಲೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣಭಾಗವನ್ನೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರತತ್ತ್ವಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಕಾರಣ ತತ್ತ್ವವು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತಲೂ, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮರ್ತಿಸುತ್ತಲೂ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಕಾರಣತತ್ತ್ವವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಕಾರ್ಯಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ

ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತತ್ತ್ವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರತತ್ತ್ವಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಭೂಮಿಯೊಂದೇ ಉಳಿಯಬೇಕಾಗಿಯೂ, ಉಳಿದ ಭೂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಾಣದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಯೂ, ಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅವರಣವೂ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಯೂ ಬರುವುದು,

೨೨೦ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ತು ಏಕದೇಶತಃ ಕಾಶ್ಚೈಕೇನ ನಾ
ಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಂಭಕತ್ವಮಿತಿಪಕ್ಷದ್ವಯಂ.

ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆಮಾತ್ರ ಆವಾರಕತ್ವವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿಯೇ ಆಕಾಶಾದಿಭೂತಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

ಶರೀರವು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಮೆಯೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ನಿಶ್ಚೇಷಪರಿಣಾಮವಾಗುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಐದುತತ್ತ್ವಗಳು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಶರೀರವು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ತತ್ತ್ವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವಂಥ ದಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳೂ ಇತರತತ್ತ್ವಗಳೂ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಏಕದೇಶದಿಂದಲೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರಭೂತಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದೇ ಬಿನ್ನಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

೨೨೨ ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರ್ವಾಹಕ್ರಮಃ.

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಶರೀರವು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನಕ್ಕೆ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳ ಕಾರ್ಯವಾದ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ ಎಂಬ ಐದು ಗುಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಶರೀರವು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿರ್ವಾಹಮಾಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಆ ವಚನಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಾ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದಾಗಲಿ ನಿರ್ವಾಹಮಾಡಬೇಕು.

ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—“ ಕೆಲವು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತತ್ತ್ವಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಅವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೇಳದಿದ್ದಂತೆ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಗೂ ಆವಾರಕತ್ವವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೇಳದಿರಬಹುದಾದಕಾರಣ ಏಕದೇಶಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಶರೀರವು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವೆಂದು

ಹೇಳುವ ವಚನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯೀರಿತಿಯಾಗಿರಿಯೇ ನಿರ್ವಾಹವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು" ಎಂದು ನಿರ್ವಾಹಮಾಡಬೇಕು.

೨೨೩ ಅಥ ವ್ಯಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟ್ಯಪಯೋಗಿಪಂಚೀಕರಣಂ.

ಇಂಥ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರನು ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತನಗೆ ಶರೀರಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಂತ ರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದ ಉತ್ತರೋತ್ತರತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಸಮಷ್ಟಿರೂಪವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅವು ಗಳಿಗೆ ವ್ಯಷ್ಟಿನಾಮಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪಗಳನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುವನು.

೨೨೪ ಪಂಚೀಕರಣಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಕತಾ.

ಗೋಡೆಯನ್ನು ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉದ್ಯೋಗಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು, ಮಂಳು ಸುಣ್ಣು, ನೀರು ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗೋಡೆಯುಂಟಾಗಲಾರದು; ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಯಾವ ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಭಾಗವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದೋ ಆ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಷ್ಟಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ಬಂದಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ನೀರುಸುರಿದು ಸಮರಸಪಡಿಸಿ ಅಷ್ಟಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಶಾರೀರಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಗೋಡೆಯೆಂಬ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರನೂ ಜೀತ ನರ ಹಿತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ಒಳಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ ಮುಂತಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚದೂತಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ (ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ) ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳೂ ಅವುಗಳ ಒಳಗಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಉಂಟಾಗಲಾರವಾ ದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮರಸಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು.

೨೨೫ ಪಂಚೀಕರಣಸ್ವರೂಪಂ.

ಪಂಚೀಕರಣವೆಂದರೆ — ಪಂಚದೂತಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡುಭಾಗ ಮಾಡಿ ಆ ಎರಡರಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಪುನಃ ನಾಲ್ಕುಭಾಗಮಾಡಿ ಈ ನಾಲ್ಕುಭಾಗಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕುಭಾಗತಗಳ ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಸೇರಿಸುವಿಕೆ.

ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈಗ ನಮಗೆ ಕಾಣಬರುವ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ತನ್ನದಾದ ಆಧಾರಂತವೂ, ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕುಭೂತಗಳ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದಂತವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳು ಕೂಡಿ ಆದ ಇನ್ನೊಂದು ಆಧಾರವೂ ಸೇರಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಒಂದು ಆಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಇದಂತೆಯೇ ಉಳಿದ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಐದುಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಐದುಭೂತಗಳೂ ವಿಶ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದುಭೂತವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಭೂತದ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸದಿರುವುದಕ್ಕೂ, ತನ್ನ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇತರ ಭೂತಗಳ ಭಾಗವು ಕಡಮೆಯಾಗಿಯೂ ತನ್ನ ಭಾಗವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

೨೨೬ ಪಂಚೀಕರಣಾನಂತರಂ ಈಶ್ವರೇಣೈವ ಅಂಡಸೃಷ್ಟಿಃ

ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟೀ ರುದ್ರಸೃಷ್ಟಿಶ್ಚ.

ಹೀಗೆ ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಸಕಲಜೀವಸೃಷ್ಟಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಹೀಗೆ ತನ್ನಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವರಾಶಿಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಾಕೃತವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸಿ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ದಶಗುಣಿತವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿರುವ ೧. ಜಲತತ್ತ್ವ ೨. ತೇಜಸ್ತತ್ತ್ವ ೩. ವಾಯುತತ್ತ್ವ ೪. ಆಕಾಶತತ್ತ್ವ ೫. ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ೬. ಮಹತತ್ತ್ವ ೭. ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಏಳು ಆವರಣತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಹೇಮಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಭೂತರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಅದೇ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡಿ, ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧. ಮನಸ್ಸು ೨. ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ೩. ವಾಕ್ಯ ೪. ಶ್ರೋತ್ರ ೫. ನಾಸಿಕೆ ೬. ಅಂಡ ೭. ನಾಭಿಕಮಲ ಎಂಬ ತನ್ನ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ—ಅಂಡಾಂತರ್ಮರ್ತಿಗಳಾದ ಸಕಲಜೀವರಿಂದ ತುಂಬಲ್ಪಟ್ಟ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಜತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಸಾದಗುಣದಿಂದಲೂ, ರುದ್ರನನ್ನು ಕ್ರೋಧಗುಣದಿಂದಲೂ ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಆಕರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨೨೭ ಸರ್ವೇಶ್ವರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಯೋರಂತರ್ಯಾಮಿಾಭೂಯ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಪ್ರವರ್ತನಂ.

ಆನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಕಲವೇದಗಳನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ ವಿಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿಗೆ

ತಕ್ಕಷ್ಟು ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಆಗಾಗ ಅವನಿಗೆ ಬಂದೊದಗುವ ಸಕಲವಾದ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಜಗಳೆ ಆಡಗಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೃತ್ವವು ಸ್ವಸ್ಥವರಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧವಾದ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗವನ್ನೂ, ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ ವೊಡಲಾದ ದಿಗ್ವಿಭಾಗಗಳನ್ನೂ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಅವನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವನು ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಅಂತರಾಧಿಮಿಯಾಗಿದ್ದು ತಾನೂ ಮಾಡುವನು. ಇದರಂತೆಯೇ ರುದ್ರನಿಗೆ ಅಂತರಾಧಿಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಕಲವೇದಗಳನ್ನೂ ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಆಗಾಗ ಅವನಿಗೆ ಬಂದೊದಗುವ ಸಕಲವಾದ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಮೂರುಲೋಕಗಳ ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವನಿಂದ ಮಾಡಿಸುವನು. ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಅಂತರಾಧಿಮಿಯಾಗಿದ್ದು ತಾನೂ ಮಾಡುವನು. ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಳಯವನ್ನಾದರೆ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ನಡೆಸುವನು.

ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳಾದ ಸಾಂಖ್ಯರ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಸಡುವವರು ಆವರಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅಂಥವರಿಗೂ, ಪರಮಾಣುಕಾರಣವಾದಿಗಳಾದ ಚಾರ್ವಾಕ-ಬೌದ್ಧ-ನೈಯಾಯಿಕ-ವೈಶೇಷಿಕರ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಪರಮಾಣುಗಳೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿದು ಭ್ರಾಂತರಾಗುವವರು ಆವರಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅಂಥವರಿಗೂ, ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಪಾಮರ ಜನಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖನೂ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ರುದ್ರನೂ ಕಾರಣಭೂತರೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳುವವರು ಆವರಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅಂಥವರಿಗೂ,—

ಕೃದ್ವಾ ಏವ ಹಿ ಲೋಕಾನಾಮುತ್ಪತ್ತಿರಪಿಚಾಽಪ್ಯಯಃ |

ಕೃಪ್ಣಾಸ್ಥಿ ಹಿ ಕೃತೇ ಭೂತಮಿದಂ ವಿಶ್ವಂ ಚರಾಚರಂ ||

ಎಂದು ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು—ಸಭಾರ್ಪಣದ ಮೂವತ್ತೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ವಚನವೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು.

ಉಕ್ತವಾದ ಈ ವಚನದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ತಿಳಿದುಬಂದರೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸುವ

ಲೋಕವಿಲ್ಲದವರು ಅವರಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅಂತವರು 'ವಿಷ್ಣು ನಾರಾಯಣಃ ಕೃಷ್ಣಃ' ಎಂಬ ಅಮರಕೋಶದ ಸಾಧಾರಣವಚನವನ್ನೂ ತಿಳಿಯದವರನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಪರಿಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವರು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಹಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು 'ಎಕೋ ಹಿ ವೈ ನಾರಾಯಣ ಆಸೀನ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನೇತಾನಃ' ಎಂಬ ಮಹೋಪನಿಷತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕರುವುದಷ್ಟೆ.

೨೨೮ ನೈಯಾಯಿಕಾಭಿಮತದಿಜ್ಞಾನುಕತತ್ವಾಂತರನಿರಾಕರಣಂ.

ನೈಯಾಯಿಕರು ದಿಕ್ಕೆಂಬ ಒಂದು ತತ್ತ್ವಾಂತರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ವಿಭುತ್ವವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಮಯಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸಂಯೋಗದ ಹೆಚ್ಚು ಕಡೆಯೇ ವೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ ಮುಂತಾದ ದಿಗ್ವೈವಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿರ್ವಾಹವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ದಿಕ್ಕೆಂಬ ಒಂದು ತತ್ತ್ವಾಂತರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳು ವಿರಾಡ್ರೂಪನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನ ದಿವ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾಗಿರುವುವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳೊಳಗಿರುವ ಚತುರ್ದಶಭುವನಗಳ ಮರಾಠೆಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಇರುವ ದೂರವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸುಖದುಃಖಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ, ಇನ್ನೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ಇತರವಿಷಯಗಳನ್ನೂ, ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಅಂತು ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಕರ್ಮಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸುರನರತಿರ್ದಹಸ್ಥಾವರಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಆಗಾಗ ಪಡೆಯುತ್ತ ಜೀವರುಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಕರ್ಮಫಲವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ಳು

ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಾಂತರನಿರಾಕರಣ-ಕಾಲ

ತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣ-ಸಂಚೇಕರಣನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ನವಮಂ.

ದ ಶ ಮ ಸ್ತ ಕ ರ ಣಂ ,

೨೨೯ ಅಥ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವಿಚಾರಾರಂಭಃ.

ಶರೀರವೆಂದರೇನು ?— ಶರೀರದ ವಾಸ್ತವಾಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ನೈಯಾಯಿಕರೂ ಮೈಶೇಷಿಕರೂ ಹೇಳಿರುವ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ತೋರಿಸಿ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು ಎವರಿಸಿ, ಅದರಮೇಲೆ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಮೂರುಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ, ಅವರಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯವಾದ ನಾಲ್ಕು ನೆಯದೊಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ, ಈ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಷಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಆತ್ಯಂತಲಘು ಭೂತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ, ಇಂಥ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಬ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ, ಶರೀರವೆಂಬುದರ ಒಳವಿಭಾಗಗಳನ್ನೂ, ಈಶ್ವರ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ನಿರುಪಾಧಿಕಶರೀರಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ, ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

೨೩೦ ಶರೀರಸ್ಯ ನೈಯಾಯಿಕನೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತಂ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಂ.

ನ್ಯಾಯಮೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನಕಾರರು ಹೇಳುವ—ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಂ—

ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗಿಯೂ ಜೇಷ್ಠಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕೈ ಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವೂ, ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಂ— ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕಣ್ಣು-ಮೂಗು ಮುಂತಾದ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವವನ್ನೂ ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವೂ, ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಂ—ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗಿಯೂ ಭೋಗಾಯತನವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹೃದಯ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವವನ್ನೂ ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯದಳವೂ, ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯದಳವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

ಈ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಆಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸಮ್ಮ ಶರೀರವು ಕ್ಷೇಕಾಲು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಅವಯವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಕೊನೆಯ ಅವಯವಿಯಾಗಿಯೂ, ಜಲನೆ ಮುಂತಾದ ಜೇಷ್ಠಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣವು ಸಂಗತವಾಗಿರುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೂ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೩೦ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದೂಷಣಂ.

(ಘಟಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳೇನೆಂದರೆ-ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜೇಷ್ಠಾಶಬ್ದದಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡುವುದಾದರೆ--ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಪರಿಣಾಮ-ವೃದ್ಧಿ-ಅಪಕ್ಷಯ-ವಿನಾಶಗಳೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವಲ್ಲದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

(ಭೂವರ್ವತಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಜೇಷ್ಠಾಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡುವುದಾದರೆ-ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭೂಕಂಪ-ಪರ್ವತಕಂಪ ಮುಂತಾದ ಕಂಪನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ-ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಭೂಮಿ-ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರಗಳೆಂದು ಅವರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

(ಪ್ರಾಣಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಜೀವಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಜೇಷ್ಠಾಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡುವುದಾದರೆ-ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಜೀವಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅನೇಕಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೨೩೧ ಪ್ರಾಣಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ತು ಸಪಶ್ಚಾಶಂಕಾ.

“ಯಾವ ಅವಯವ ತನಗೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಯವಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಯವಿಯಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ

ಅದು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿ; ಘಟವು ಇನ್ನೊಂದು ಘಟದೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ ಈ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಘಟವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಘಟವು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗಿರುವುದು. ವಾಯು--ಜಲ--ತೇಜಸ್ಸು--ಈ ಮೂರು ಅವಯವಿಗಳೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಯುವಿನೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜಲದೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ತೇಜಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ ಈ ಎರಡು ವಾಯುಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ವಾಯುವಾಗಿಯೂ, ಎರಡು ಜಲಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಜಲವಾಗಿಯೂ ಎರಡು ತೇಜಸ್ಸುಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ತೇಜಸ್ಸಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲವೆ ಅಂಥ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರು ಅವಯವಿಗಳೂ ಗೋಚರಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯುಜಲತೇಜಸ್ಸುಗಳು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲರುವ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಗಳು ವಾಯುಪದಾರ್ಥವಾದಕಾರಣ ಇವುಗಳು ಬುದ್ಧಿವೂರ್ವಕವಾದ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅನೇಕಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಹೇಗೆಬಂದಿತ್ತು? ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ--

೨೩೩ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವಸ್ಯ ದುರ್ವಚಃತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಣಾದೌ
ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ಪಪತ್ತಿಃ.

ವಾಯುಜಲತೇಜಸ್ಸುಗಳು ಸಂಸರ್ಗದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿರುವಕಾರಣ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮತ್ತಾವುವು? ಘಟ ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳೇ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಬೇಡಿರಿ. ಅನೇಕಘಟಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಗೋಡೆಯಷ್ಟು ಹಾಕುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಯವಿ ಘಟದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬಹುದಾದಕಾರಣ ಘಟವೂ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ; ಅನೇಕಪಟಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಒಂದು ಕಂಠೆಯನ್ನು ಹೊಲುವುದಾದರೆ ಕಂಠೆಯೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಅವಯವಿ ಪಟದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬಹುದಾದಕಾರಣ ಪಟವೂ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ.

ಘಟಾದಿಗಳು ಅವಯವ್ಯಂತರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳೂ ಅವಯವ್ಯಂತರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯಾಗಿ ನಾವೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಘಟಾದಿಗಳು ಮಧ್ಯಮಾವಯವಿಗಳಲ್ಲದೆ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳೂ ಅದರಂತೆಯೇ ಮಧ್ಯಮಾವಯವಿಗಳಾಗಬಹುದಾಗಿ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆಂಬ ವಸ್ತುವೇ ಆಕಾಶದ ಮೊಗ್ಗಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ

ಅತ್ಯಂತಾಸತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದವರು ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ವಿವೇಚಕರೇ ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿನೋಡಲಿ
೨೩೪ ಶರೀರಸ್ಯ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ಯಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೇ! ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದ್ರವ್ಯವು ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ-ಎಂದರೆ ಈ ಶರೀರವು ಇನ್ನೊಂದು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಶರೀರಗಳೇ ಅಂತ್ಯಾವಯವಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೇ ಅಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ?

೨೩೫ ಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು-ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆಂದರೇನು ? ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಜನ್ಯದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಶರೀರವು ತನಗೆ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವಾದ ಅವಯವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಜನ್ಯದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು— ಹೀಗೆಂದಲ್ಲವೇ ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಮತವು ? ಇಲ್ಲಿ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೆಂದರೇನು ? ಆಯುತಸಿದ್ಧಗಳಿಗಿರುವ ಸಮವಾಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗುವುದೋ ಅದು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಅದೇ ವಸ್ತು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮವಾಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷ್ಯಣವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳು ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಗಳಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಯಾವತ್ತಾವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಾಲಾವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶರೀರವು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ತದ್ಭಿನ್ನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೇ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದಕಾರಣ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿತ್ವವು ಇಂಥದೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

(ಅಹಲ್ಯಾಶರೀರೇ ಶಿಲಾರೂಪೇ ಆವ್ಯಾಪ್ತಿಃ).— ಮತ್ತು ಶಿಲಾರೂಪವಾದ ಅಹಲ್ಯಾಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೇಷ್ಠೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಆವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಪರಿಹರಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

(ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶೇ ಪರಶರೀರೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ)-ಮತ್ತು ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೀವ್ಯಗಳು ನಡೆವುದರಿಂದ ಆ ಶರೀರವು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷವು ಪರಿಹರಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು

೨೩೬ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದೂಷಣಂ.

(ಅಸಂಭವಃ, ಇಂದ್ರಿಯಾವಯವೇ ಘಟಾದೌ ಜ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ) ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ? ಸಮವಾಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಶರೀರವೂ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಪರಸ್ಪರ ಅಯುತಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಮವಾಯಸಂಬಂಧವು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯವು ತನ್ನ ಆವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಸಮವಾಯಸಂ ಬಂಧದಿಂದ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಾವಯವದಲ್ಲಿ ಅತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಹರಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾದ ಘಟಾದಿವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು.

೨೩೭ ಘಟಾದೌ ಕಥಂ ಚಿದತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರೇಪಿ ಬುದ್ಬುದಾದೌ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ

ವೂಜ್ಯರೇ ! ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳದೆಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೋ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವುಳ್ಳದೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ ; ಯಾವ ವಸ್ತುವಾದರೆ ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದವೊದಲುಗೊಂಡು ಲಯಿಸುವವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಾದರೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟಿದವೊದಲು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಅಸ್ಥದಾದಿಗಳ ಶರೀರವಾದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಮೊದಲು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಇಂದ್ರಿಯ

ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗಬಹುದು.” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿ ಆಗಲೇ ನಾಶಹೊಂದಿರುವ ಬುದ್ಬುದದಲ್ಲಿ (ಗುಳ್ಳೆಯಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದನೊದಲು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು.

(ಆತ್ಮನಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬುದು ಮತದಲ್ಲಿ ಅದರೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ನಿತ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು.

(ಮೃತಶರೀರೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಃ) ಮೃತಶರೀರವನ್ನು ನೀವು ಶರೀರವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿರುವಿರಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಕಾರಣ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು.

೨೩೮ ಇಂದ್ರಿಯೈಸ್ಸಹ ಶರೀರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ಮಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗ ಸಂಭವಾತ್ ಅನ್ಯಾಪ್ತಿಸರಿಹಾರಾಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೇ! ಯಾವುದರ ಕೃತ್ಸ್ಮಪ್ರದೇಶವೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು; ಬುದ್ಬುದಾದಿಗಳ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಮರಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಸ್ಮಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಕೃತ್ಸ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಈಗ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಸಮಸ್ತವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

೨೩೯ ಕೃತ್ಸ್ಮಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಾಸಂಭವಾತ್ ಅನ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಅಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಂ.

ಮೂರ್ತವಾದ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಘಾತವಾಡುವಿಕೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥವುಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ಏಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಕೃತ್ಸ್ಮಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ

ಗುವುಡಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಶರೀರಗಳೂ ಅಂಥವುಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗವು ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಕೃತ್ಸ್ನಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

೨೪೦ ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗ ಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

ವೂಚ್ಯತೇ ! “ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳೆರಡೂ ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯ-ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ-ಈ ಎರಡೂ ಮೂರ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಚಕ್ಷು ಗೋಳ ಕಕವೆಂಬ ಒಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಘಾತಕಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನೀರು ಬೆಳಕು ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಮೂರ್ತಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಘಾತವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನೀರಿನ ಒಳಗಿರುವ ಮರಳು ನೀರಿನಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಬೆಳಕೆಂಬುದು ನೀರಿನ ಒಳಗೂ ನುಗ್ಗಿ ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಆ ಮರಳನ್ನು ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರ ಪಡಿಸುವುದು. ಮೂರ್ತವಾದ ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಮರಳನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ನೀರು ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮರಳೂ ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಮರಳೂ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇವು ಹೇಗೆ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇಂದ್ರಿಯ ಗಳಿಗೂ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋ ಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೆಲ್ಲಿ ?” ಎಂದು ಹೇಳುವರೋ—

೨೪೧ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಕಥಂಚಿದಪಿ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಾ ಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ.

ಆದರೆ ಶರೀರದ ಕೃತ್ಸ್ನಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವುಂಟೋ ? ಹಾಗಾದರೆ ನಮ್ಮ ಉದರದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕಕ್ರಮಿಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ನಾವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಯಮವಾಗಿ ಮುಟ್ಟದೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ?

ಶರೀರದ ಕೃತ್ಸ್ಮಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದ ಸಂಯೋಗವಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಾವು ತಪ್ಪದೆ ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಆದಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕೆಲವು ಒಳಭಾಗಗಳೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ.

**೨೪೨ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾನಲಂಬನೇನ
ಉಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರಾಶಂಕಾ.**

ವೂಚ್ಯೇ ! ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಯಾವುದು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಶರೀರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವೆವು. ಈಗ ಇಂದ್ರಿಯಾವಯವಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಗಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕೇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯ ಈ ಎರಡರ ಸಂಬಂಧವೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕೇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಪದದಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯ ಈ ಎರಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ಏನಕ್ಕೆ ಮಾಡಿರುವೆವು.”

**೨೪೩ ಪರಿಷ್ಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸ್ಥಲಾಂತರೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಾದಿ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.**

ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ-ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಆಕಾಶವೂ ಈಶ್ವರನೂ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿರತಕ್ಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ ಮನಇಂದ್ರಿಯ ಇವುಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿರುವಕಾರಣ ಆ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ನಮಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವನ್ನು ಏನಕ್ಕೆ ಮಾಡದೆ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧವನ್ನು ಏನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಶರೀರವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆಯುತಸಿದ್ಧಗಳಲ್ಲವಾಗಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧ ಸಂಬಂಧವು ಇವಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಪುನಃ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಸ್ಥಿರಪಡುವುದು. ಮತ್ತು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮತೋತಿಯಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದು.

೨೪೪ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! “ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಈ ಎರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇತರವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವೆವು. ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಇವೆರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇತರವಾದ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದು. ನಮ್ಮ ಜಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಘಟಕ್ಕೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಬಂಧವು ಘಟಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಇತರಪದಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ”

೨೪೫ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ — ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಲಾರದು. ಹೇಗೆಂದರೆ-ಪ್ರಾಣೋಕ್ತ ಮಣವಾದಮೇಲೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಶರೀರದೊಡನೆ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯಸಂಬಂಧರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ.

೨೪೬ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ, ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಸಂಯೋಗವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ —

೨೪೭ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

ಆಗ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಷ್ಟೆ. ಮತ್ತು ಆತ್ಮ

ನಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಷ್ಟೆ.

೨೪೮. ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಅನೇಕವೇಳೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತೋರಿಸಿ, ಶರೀರವು ಸರ್ವದಾ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪಡೆಯದೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣವಾವಸ್ವಯಕೂಡ ತಡೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

೨೪೯ ತಸ್ಯಾಸಿ ದೂಷಣಂ.

ಆಗ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪಿರುವಿರಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು. ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಅದೂ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣವಿರಬೇಕಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆಕಾಶ ಕಾಲ-ದಿಕ್ಕು-ಆತ್ಮ-ಈ ನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ವಿಭುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ವಿಭುಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಕಾವಿರುವವರೆಗೂ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವುವಾದುದರಿಂದ ಪಡೆಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಈ ನಾಲ್ಕುರಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ.

೨೫೦ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! “ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಾಣದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮ ವಿಶೇಷಣವೂ, ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯವಿಶೇಷ

ಇವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು ನಮ್ಮ ಶರೀರವು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಾಣದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

೨೫೦ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಮಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತು ಇವೆರಡರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳು ಪ್ರಾಣವ್ಯಾಪಾರಾಧೀನಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಷ್ಟೆ. ಆಗಲಿ-ಇಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾದರೆ ಹಾನಿಯೇನು ? “ಆತ್ಮನು ನನಗೆ ಶರೀರವು”, “ಮಲವು ನನಗೆ ಶರೀರವು” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಬಂದೊದಗುವುದೇ ಹಾನಿ.

೨೫೧ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ವೂಚ್ಯತೇ ! “ಯಾವುದರ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಪ್ರಾಣಾಧೀನವಾಗಿರುವವೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆತ್ಮನ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಪ್ರಾಣಾಧೀನಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಲ್ಲದ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಉಂಟು. ತಾನು ಜೀವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಷ್ಟೆ. ಇಂಥ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಆದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣವು ತನ್ನ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲದು. ಆದಕಾರಣ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನವು ಪ್ರಾಣಾಧೀನವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಪ್ರಾಣಾಧೀನಗಳಲ್ಲವಾಗಿ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ. ಆಸ್ಥದಾದಿಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಪ್ರಾಣಾಧೀನಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

೨೫೨ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

ಆಗ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಾಗಲಿ ಅಸಂಭವದೋಷವಾಗಲಿ ತಲೆದೋರುವುದು. ಬಿರುಗಾಳಿಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಜಲಪ್ರವಾಹದಿಂದಲಾಗಲಿ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಗಮನ, ಪತನ ಮುಂತಾದ

ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೨೫೪ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಆರ್ಯರೇ! ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿದೆಯೋ ಎಂದರೆ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸತಕ್ಕದಾಗಿ ದೆಯೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆತ್ಮನು ವಿಭುವಾದುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಕವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಇರುವನು; ಇಂಥ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಶರೀರವಾದರೆ ಆತ್ಮನ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ನಮಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವುದಾದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ-

೨೫೫ ತಸ್ಯಾಪಿ ದೂಷಣಂ.

ಆಗ ಈಶ್ವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಜಗದ್ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಎಂದರೆ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಾಧುಗಳ ಪರಿತ್ರಾಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವರ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಅಮೋಘವಾದ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾದ ದಿವ್ಯಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಈಶ್ವರನು ನಿತ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಜ್ಞಾನವೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ಅವನ ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವನ ಶರೀರಗಳು ಅವಜ್ಞೇದಕಗಳಾಗಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಶಿಲಾಽದಿಪದಾರ್ಥ ಆಹಾರ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಶರೀರಗಳು ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕಗಳಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅದಕಾರಣ

ನೀವು ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳೊಳಗೆ ಒಂದನೆಯ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಯಾವಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಸಂಗತವಾಗುವವಲ್ಲ.

೨೫೬ ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣದೂಷಣಂ.

ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ—ಭೋಗಾಯತನವಾಗಿಯೂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ?—“ಭೋಗವೆಂದರೆ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವ-ಇದಕ್ಕೆ ಆಯತನವೆಂದರೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಭಯಾನುಭವವೂ ವಿವಕ್ಷಿತವೋ ಅಥವಾ ಒಂದೊಂದರ ಅನುಭವವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವೋ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಾಗ ಉಭಯಾನುಭವವೂ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸುಖದುಃಖಗಳೆರಡರ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವಾದರೂ, ಕೇವಲ ಸುಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕೇವಲ ದುಃಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ನಾರಕಿಗಳ ಯಾತನಾಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರಾವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸುತರಾಂ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಮತ್ತು ಮನೆ, ಮಠ ಮುಂತಾದುವುಗಳೂ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೂ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨೫೭ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ
ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ.

ಹಾಗಲ್ಲ—“ಯಾವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವು ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅವನಿಗೆ ಅದು ಭೋಗಾಯತನವಾಗಿರುವುದು. ದೇವದತ್ತನೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವು ಅವನ ಶರೀರಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಶರೀರಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೆ ಮನೆ ಮಠಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಬೇರೊಂದರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಬಹುದು ಮನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿದ್ದರೂ ಶರೀರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಆದಕಾರಣ ಮನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—

ಇದರಿಂದ ಫಲಿತವಾದ ನಿಯಮವೇನಾಯಿತು? ಭೋಗವಿದ್ದರೆ ಶರೀರವಿದ್ದೀ ಇರಬೇಕೆಂದಲ್ಲವೆ? ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತರೀತಿಯಾಗಿ ಇದು ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದು ಮುಕ್ತಾತ್ಮನು ತನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸದೆಯೂ ಇದ್ದು ಭೋಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪದೆ ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವನು. ಅಂಥ ಭೋಗದಲ್ಲಿ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖಭೋಗವಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದುಃಖಾತ್ಮಕಭೋಗವನ್ನು ಎವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ-ಆಗ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿವಾಹಿತ ತಲೆದೋರುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ದುಃಖರೂಪಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವವಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರುಗಳೂ ಈಶ್ವರನೂ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ದಿವ್ಯಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಾತ್ಮಕವಾದ ಭೋಗವಲ್ಲದೆ ದುಃಖಾತ್ಮಕವಾದ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿವಾಹಿತಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವೆಲ್ಲಾ ಶರೀರಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದರೆ ಕಳೆದುಹೋದ ಅನೇಕಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಭಾವಿಯಾದ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಮತ್ತು ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಗಳೆಲ್ಲಾ ವರ್ತಮಾನಶರೀರಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ವರ್ತಮಾನಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವ ದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಸಮಸ್ತಶರೀರಗಳೂ ಆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವರ್ತಮಾನವೆನಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಸ್ಫುಟವಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗಲ್ಲ-“ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಭೋಗಗಳೂ ಒಂದೊಂದು ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುವಾದುದರಿಂದ ಅಸಂಭವವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯವೆಂಬ ದೋಷವು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು. ಶರೀರಲಕ್ಷಣದ ವಿಚಾರವೇ ಅಲ್ಲವೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವೇನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಾಗ “ಯಾವುದು ಶರೀರವೋ ಅದು ಶರೀರವು” ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು ಮೊದಲು ಶರೀರವೆಂಬುದು ಇಂಥದೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಜನ್ಮಾಂತರಭೋಗವೂ ಶರೀರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪುನಃ ಶರೀರಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೨೫೮ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! “ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಅವಜ್ಞೇದಕ ವಾಗಿದೆಯೋ ಎಂದರೆ ಪ್ರದೇಶವಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಶರೀರ ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಭೋಗಾಯತನವೆಂಬ ಪಡಕ್ಕೂ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆತ್ಮನು ವಿಭುವಾದುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಕವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ಇಂಥ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವು ಆತ್ಮನ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶ ದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶರೀರವಾದರೆ ಆತ್ಮನ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನಾವರಿಸಿ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ನಿಶ್ಚ ಯವನ್ನು ನಮಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವುದಾದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಮನೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಿಂಹದ ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಾದವುಂಟಾದರೂ—“ವನದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹನಾದವು” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ನಾದ ವನ್ನು ಕುರಿತು ಕಂಠದಂತೆ ವನವೂ ಹೇಗೆ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಶರೀರದಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ಮನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಕ್ಕೆ “ಗೃಹ ದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖವು” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶರೀರದಂತೆ ಗೃಹವೂ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪುನಃ ಬಂದೇ ಬರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಬಾರದು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವುದೋ ಅದನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿರುವೆವು. ಸಿಂಹನಾದಕ್ಕೆ ಕಂಠವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವುದು. ವನವಾದರೆ— ಸಿಂಹನಾದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವ ಸಿಂಹಕಂಠಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾ ಗಿರುವ ಸಿಂಹಶರೀರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾ ಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಶರೀರವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವುದು. ಗೃಹವಾದರೆ—ಅಂಥ ಶರೀ ರಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಕಾಲುಗಳು ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದರಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಗೃಹಾ ದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕ ವಾದುದು ಭೋಗಾಯತನವೆಂದೂ, ಅದೇ ಶರೀರವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯೇನು?

ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪರಶರೀರವು ಈಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು. ಕೆಲವು ಭೋಗವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಷ್ಟೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನು. ಆಗ ಅಂಥ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಆ ಶರೀರವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಅವಚ್ಛೇದಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಸರ್ವ ವ್ಯಾಪಕನಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಭೋಗವು ಅವನ ಶರೀರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಉಂಟಾಗದೆ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅವನ ದಿವ್ಯಶರೀರವು ಅವಚ್ಛೇದಕವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಪರಿಹರಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೨೫೯ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೇ! ಭೋಗಾತ್ರಯವೆಂಬ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದೋ, ಅಥವಾ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಲೋಕತಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದವರಿಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಭೋಗವಿರುವುದೆಂದೂ, ಶರೀರವೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ ಭ್ರಮವಿರುವುದಷ್ಟೆ. ಇಂಥ ಭ್ರಮವು ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾನು ಆತ್ಮನು ನನಗೆ ಭೋಗ ವೃಂಟು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಾದ ಭ್ರಮವು ಅಂಥವರಿಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಹಾರವೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವೂ ಆಗಬಹುದು.”

೨೬೦ ತಸ್ಯಾಪಿ ಖಂಡನಂ.

ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯವೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ, ಮನಸ್ಸೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ, ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ, ಬುದ್ಧಿಯೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ, ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳೂ ಬಹು ಮಂದಿಗಳಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ವಾದಿಗಳ ಮತದಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ಮನಸ್ಸೂ ಪ್ರಾಣವೂ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸಹ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೂ ಶರೀರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು ನಾನು ಕುರುಡನು ನಾನು ಕಿವುಡನು ನಾನು ಮೂಗನು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭ್ರಮವು

ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಷ್ಟೆ. ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ಲೋಕತಂತ್ರಾನುಸಾರಿಗಳಿಗೆ ಶರೀರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಭ್ರಮವಿರುವಂತೆ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಆತ್ಮಭ್ರಮವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೨೬೧ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ.

ಹಾಗಾದರೆ “ಕೈ ಕಾಲು ತಲೆ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವವನ್ನು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಅವಯವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಪುತ್ರಳಿಗಳಲ್ಲಿ (ಬೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ ಅವುಗಳೂ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುವು.

ಇದೇ ಲಕ್ಷ್ಯಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ ಎಂಬುದೊಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪುತ್ರಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವನ್ನೂ, ಅಸ್ಥದಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣಸಮನ್ವಯವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದ.ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿರುವುದೆಂದು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಪುತ್ರಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವನ್ನೂ, ಮೃತಶರೀರದಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಆಗ ವೃಕ್ಷಾದಿಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೂ ಕೈ ಕಾಲು, ತಲೆ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೨೬೨ ಪುನಃ ಪರಿಷ್ಕಾರಾಂತರಾವಲಂಬನಂ ತತ್ಪಂಡನಂ ಚ.

ಹಾಗಾದರೆ— ಯಾವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಯಾವುದು ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅನಿಗಿ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಅದೃಷ್ಟವು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಯೇ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ? ಆದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಣವು ಯಾವುದೊಂದು ದೋಷಕ್ಕೂ ಗುರಿಯಾಗದೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಶರೀರವು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯವೂ ತಪ್ಪದೆ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿ

ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವು ಇಂಥದು ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಶರೀರವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಯಾವುದು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೋ ಅದೇ ಶರೀರಾರಂಭಕವಾದ ಅದೃಷ್ಟವೆಂದೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯವಾದುದು ವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಶರೀರಪದವು ಸೇರುವುದು.

ವುಣ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಶರೀರ, ಗೃಹ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಆರಾಮ, ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ, ಪುತ್ರಾದಿಸಂಪತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಫಲಗಳು ದೊರೆವವಾಗಿದ್ದರೆ ಶರೀರಜನಕವಾದ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಗೃಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅವಿಚಾಲ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನ್ಯಾಯ ವೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನಕಾರರು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಅಸಂಗತಗಳಾಗಿರುವವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಕುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ

ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ನೈಯಾಯಿಕಾದ್ಯಭಿಮತಕರೀರ
ಲಕ್ಷಣತ್ರಯಖಂಡನಂ ನಾಮ ದಶಮಂ ಪ್ರಕರಣಂ.

ಏ ಕಾ ದ ಶ ಪ್ರ ಕ ರ ಣಂ .

೨೬೩. ಅಥ ಸಿದ್ಧಾಂತ್ಯಭಿಮತಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಶರೀರಲಕ್ಷಣ
ಕಥನಾರಂಭಃ.

ಹೀಗೆ ನೈಯಾಯಿಕರೂ ವೈಶೇಷಿಕರೂ ಶರೀರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದೆವು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅಸಂಧವ ಎಂಬ ದೋಷಗಳಿಂದ ಗ್ರಸ್ತರಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಾಭಾಸಗಳನ್ನು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ವಕಪೋಲದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗೆ ಸಾವಿರಾರು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಶರೀರಪದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಕಡಿಸಿ, ಗೌಣಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಸಕಲಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಪದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವಂತೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ

ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ನ್ಯಾಯಸ್ಥರಿಗೆ ನ್ಯಾಯವಾದುದರಿಂದ ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು.

೨೬೪ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಸ್ಯ ಕಾರಣ
ಶೂನ್ಯತ್ವಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯತ್ವಾಶಂಕಾ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾರೇ ! “ಶರೀರವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು—ಗೋವು, ಆಶ್ವ, ಮಹಿಷ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಲೋಕಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಲೋಕದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನು ? ಲೋಕಸಿದ್ಧವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಗೋವು, ಆಶ್ವ, ಮಹಿಷ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ? ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಶ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ, ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಏನಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

೨೬೫ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕಥನಸ್ಯ
ಸಕಾರಣತ್ವಂ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಂ ಚ.

ಗೋವು ಮುಂತಾದ ಲೌಕಿಕಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—ಎಲ್ಲಾ ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ, ಗೋವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ, ಸಂಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಮತ್ತು ಏಕರೂಪವಾದ ಜಾತಿಯನ್ನು ಗೋವು ಪಡೆದಿರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ—ಎಲ್ಲಾ ಆಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ, ಆಶ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಏಕರೂಪವಾದ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನು ಆಶ್ವವು ಪಡೆದಿರುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ—ಮಹಿಷ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ತಮತಮಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಒಂದೊಂದು ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವು. ಆಂಥ ಆಕಾರವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಗೋವು, ಆಶ್ವ, ಮಹಿಷ ಮುಂತಾದ ತಬ್ಬಗಳೂ ಆ ಆ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವವು. ಅದು

ದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಆ ಆ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಇತರ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸದಿರುವುದಕ್ಕೂ ಈ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರದ ಗದ್ಯವಾಸದ್ಯಾವಗಳೇ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಅದರಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ ಶರೀರೇತರಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಏಕರೂಪವಾದ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನು ಶರೀರವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವೂ ಪಡೆದಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಆಕಾರವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಶರೀರಶಬ್ದವನ್ನು ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತಾದುದರಿಂದ ಇದರ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶರೀರಶಬ್ದವನ್ನು ಯಾವ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತೇವೋ ಅವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಏಕರೂಪವಾದ ಒಂದು ಆಕಾರವು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಮೃಗ ಕ್ರಿಮಿ, ಕೀಟ, ಮನುಷ್ಯ, ವಾನರ, ಸರ್ಪ, ಜಲಚರ ಮುಂತಾದ ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಭೂಮಿ, ಜಲ, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಅಹಂಕಾರ, ಮಹಾಕ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಅವ್ಯಕ್ತ, ಅಕ್ಷರ, ತಮಸ್ಸು, ಆತ್ಮ, ಮೃತ್ಯು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಯಾವುದೊಂದು ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಶರೀರಶಬ್ದವು ಇಷ್ಟೊಂದು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತೋ ಅಂಥ ಏಕರೂಪವಾದ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನು ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕರೂಪವಾದ ಅಂಥ ಆಕಾರವಾದರೋ ಶರೀರಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಆಕಾರವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಆ ಆಕಾರವನ್ನು ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ತೋರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

ಮತ್ತು ಸರ್ವದೇಶ, ಸರ್ವಕಾಲ, ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪರತಂತ್ರನಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಜೀವಾತ್ಮನು ತನ್ನಿರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ನರಳುತ್ತಿರುವನು. ಇಂಥ ದುಃಖದಿಂದ

ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರತವಾದ ಮೋಕ್ಷಸುಖಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ಭಾಗಿಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭ್ರಮವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಪರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗಾದರೆ ಒಬ್ಬ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವನ ಶರೀರವು ಸರ್ವದೇಶಸರ್ವಕಾಲಸರ್ವಾಂಶಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಪರತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ತಾನೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಶಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಪರತಂತ್ರನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಈ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭ್ರಮವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ತಪ್ಪಿದರಲ್ಲದೆ ಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖವು ತಪ್ಪಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖವು ತಪ್ಪಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭ್ರಮವು ತಪ್ಪಬೇಕು. ಅದು ತಪ್ಪಬೇಕಾದರೆ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಪರತಂತ್ರ್ಯಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕು. ತನಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಶರೀರಶರೀರಭಾವಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರಲ್ಲದೆ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಪರತಂತ್ರ್ಯಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಸಕಲದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರತಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾದುದು ತನಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ಶರೀರಶರೀರಭಾವಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಅದರೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ಶರೀರಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಜೀವಾತ್ಮರುಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶರೀರಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವುದನ್ನು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದು ಯಾರು ತಾನೆ ಹೇಳಬಲ್ಲರು ?

೨೬೬ ತತ್ರ ಏಕೋಕ್ತ್ಯಾಕ್ರೋಡಿೀಕೃತಃ ಶರೀರಸಃ ಲಕ್ಷಣತ್ರಯ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು— ಶಾರೀರಕಮಾಮಾಂಸಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯ ಪ್ರಥಮವಾದದ ಅಮೀತೌ ತದ್ವೈಸಂಗಾದಸಮಂಜಸಂ ಎಂಬ ಎಂಟನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೇತನಾಜೇತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಲಾರದೆಂಬ ಮೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಕರವಾದಷ್ಟು ಯುಕ್ತಿಗಳೊಡನೆ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಸಮರ್ಥನಮಾಡಿ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ನ ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಭಾವಾತ್ ಎಂಬ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ

ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಖಂಡಿಸಿ ಜೇತನಾಜೇತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು ಯಾವಾಗಲೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸತ್ತೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಮರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷದ್ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಏಕೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಲಾಘವಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—“ಜೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅವನಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಅವನಿಂದ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಅವನಿಗೆ ಶೇಷಭೂತವಾಗಿಯೇ ಇರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಆ ಜೇತನನಿಗೆ ಅಂಥ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.”

ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವರು ಈ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದವರ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಪಕ್ಷವೇ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಆ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ, ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

೨೬೭ ತತ್ರ ವಿಭಜ್ಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—“೧ ಜೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ೨ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ೩ ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ೪ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ೫ ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದುದಾಗಿ ೬ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಆ ಜೇತನನಿಗೆ ಅಂಥ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೨೬೮ ಅಸಂಬಂಧಿಕಸಂಬಂಧಿಕಭೇದೇನ ಶಬ್ದಾನಾಂ ದ್ವೈರಾಶ್ಯಂ

ಲೋಕದಲ್ಲಿ—ಯಾವ ಶಬ್ದವು ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅವೇ ಕ್ಷಿಸದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲದೋ ಆ ಶಬ್ದವು ಅಸಂಬಂಧಿಕ ಶಬ್ದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ-ಗೋವು, ಅತ್ತ, ಮಹಿಷ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳು.

ಯಾವ ಶಬ್ದವಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅವೇ ಕ್ಷಿಸಿಯೇ ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೋ ಆ ಶಬ್ದವು ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ-ಅತ್ತ, ಮಾವ, ಸೋದರಮಾವ, ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಅಣ್ಣ, ತಮ್ಮ, ಅಕ್ಕ, ತಂಗಿ, ಮಗಳು, ಗಂಡ, ಹೆಂಡತಿ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳು.

೨೬೯. ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಾವೇನ ನಿವೇಶಃ.

ಹೀಗೆ ಅಸಂಬಂಧಿಕವೆಂದೂ ಸಸಂಬಂಧಿಕವೆಂದೂ ಎರಡು ರಾಶಿಗಳಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಗಳೊಳಗೆ ಶರೀರಶಬ್ದವು-ಗೋವು, ಅತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಅಸಂಬಂಧಿಕ ಶಬ್ದರಾಶಿಗೆ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ; ಅತ್ತ, ಮಾವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸಸಂಬಂಧಿಕ ಶಬ್ದರಾಶಿಗೆ ಸೇರುವುದು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಅತ್ತ, ಮಾವ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಅವುಗಳ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅರ್ಥವು ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದೆ ಯಾರ ಅತ್ತ, ಯಾರ ಮಾವ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ರಾಮನ ಅತ್ತ-ರಾಮನ ಮಾವ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವು ದೊರೆತಮೇಲೆ ಅತ್ತ ಮಾವ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅರ್ಥವು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಕರೀರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಅದರ ಅರ್ಥವು ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದೆ ಯಾರ ಕರೀರವು ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ರಾಮನ ಕರೀರವು-ಕೃಷ್ಣನ ಕರೀರವು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವು ದೊರೆತಮೇಲೆ ಶರೀರ ಶಬ್ದದ ಸಂಪೂರ್ಣಾರ್ಥವು ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಬರುವುದು.

ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಗೋವನ್ನು ನೋಡಿದಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರಭಾಗಕ್ಕೂ ಅದು ಗೋವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಎಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನು ಗೋವೆಂಬುದಾಗಿಯೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ನೋಡಿದಮೇಲೆ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅವನು ಪುತ್ರನಾಗಿರುವನೆಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಅವನು ಪುತ್ರನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ಪುತ್ರನೆಂದೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಶರೀರವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಎಲ್ಲರ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಶರೀರವಾಗಿರುವುದು. ಪುತ್ರನೆಂಬವನಿಗೆ ತನೆಯೆಂಬವನು ಹೇಗಾದರೆ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅದರಂತೆ ಯಾವನಿಗೆ ಇದು ಶರೀರವಾಗಿದೆಯೋ ಅವನೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

ಆಂತು—ಪುತ್ರನೆಂಬ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾದ ಪ್ರತಿ ಸಂಬಂಧಿ ಇರುವಂತೆ ಶರೀರಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾದ ಪ್ರತಿ ಸಂಬಂಧಿ ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನೂ, ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯಿದ್ದರೇನೇ ಇದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯಾವ ನೊಬ್ಬನಿಗೆ, ಆ ಜೇತನನಿಗೆ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೨೭೦. ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶೌ ನಿವೇಶಕಥನಸ್ಯ
ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇದರಿಂದ—ಶರೀರಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾದ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿ ಉಂಟೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ದೃಢಪಟ್ಟುದರಿಂದಲೂ, ಅವನೇ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಗೊಳಿಸದೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಅವಿಚಾಲ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ದುಃಖರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮ - ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭ್ರಮ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮವೆಂಬ ಒಂದು ಶತ್ರುವನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲನಮಾಡಲು ಬಹಳ ಅನುಕೂಲ್ಯವುಂಟಾಯಿತು. ಸಂವೂರ್ಣವಾಗಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಜೇತನಾಜೇತನರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಇಂಥ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ನಿರ್ಬಾಧವಾಗಿ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತಮನಾದ ನಾನೂ ಸಹ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವೆನೆಂದು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಶರೀರವಾದ ತನಗೆ ಈಶ್ವರವಾರತಂತ್ರ್ಯವೆಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಲ್ಲದೆ ಬಂದೀತೆಂದು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರಾತ್ಮಭ್ರಮವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಶತ್ರುವನ್ನೂ ನಿರ್ಮೂಲನಮಾಡಲು ಅತ್ಯಂತಾನುಕೂಲ್ಯವುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಶರೀರಶಬ್ದವನ್ನು ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಇವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನಗಳಾಗಿರುವುವು.

೨೭೧. ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಘಟಕಾನಾಂ ದಳಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನನಿರೂಪಣಂ.

ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ—೧ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ-ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯ ಪದಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥವು. ಆದುದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂಬ ವೇದಲಸೆಯ ದಳಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗುವುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈ ದಳವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಉಳಿದ ದಳಗಳನ್ನು ಸರಿಸಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡುದಾಗಿಯೂ, ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿಯೂ, ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಪ್ರಸರಣ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು.

ಈ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಎಂಬ ದಳವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಕೇವಲಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಉಳಿದ ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದೆಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿವಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಪ್ರಥಮದಳದಲ್ಲಿರುವ ಮರ್ಮವೇನೆಂದರೆ—ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಬೇಕಾದರೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಇದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ.

೨ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ-ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪದದಿಂದ ಘಟಪಟಾದಿಸದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಶರೀರಪದಾರ್ಥವು ಆಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅಸಂಬಂಧಿಕವಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಸಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವೆಂದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಸೂಚಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

೩ ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ-ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ-ಉಳಿದ ದಳಗಳನ್ನು ಸರಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಶರೀರಲಕ್ಷ

ಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಆತ್ಮನು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದಮೇಲೆಯೂ ಶರೀರಪದಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ತಾನಿರುವ ವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದುದಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾದುದಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿರುವ ಶರೀರವು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಅನರ್ಹತ್ವಲಕ್ಷಣವು ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಮೂರನೆಯ ದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವಾದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ—ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿ ಒಂದುವಿಧವಾದ ಧರ್ಮವೂ ಎಂದರೆ ಒಂದುಬಗೆಯಾದ ಅವಸ್ಥೆಯೂ, ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಇರುವುವು ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ಸಮುದಾಯವಾಗಿ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವು ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಮುದಾಯವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದು ಯಾವಾಗ ನಾಶಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸುವುದೋ ಆಗ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳು ಇದರಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು. ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಿರುವ ದ್ರವ್ಯವೂ ರೂಪಾನಂತರವನ್ನು ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾನಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಾಶಹೊಂದಿತು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು.

ಆದಕಾರಣ ಜೀವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದುದರಿಂದ ಬೇರೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರವುಂಟಾಗಿರುವುದು. ಮೃತಶರೀರವು ಶರೀರಪದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೇ ಅಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಅದು ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದ್ದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣವಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಯೀತರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ದೋಷವಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೪ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು-ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಳದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆ, ಸಂಯೋಗ, ಗುಣ ಪುಂತ್ಯಾದುವುಗಳು ಶರೀರವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ—ಯಸ್ಯ ವೇದಾಃ ಶರೀರಂ,

ಯಸ್ಯ ಯಜ್ಞಾಃ ಶರೀರಂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಸಮಸ್ತವೇದಗಳೂ ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಗಳೂ ಶರೀರಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವೇದಶಬ್ದವೂ ಯಜ್ಞಶಬ್ದವೂ ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಶಬ್ದವೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ವೇದಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯನ್ನೂ, ಯಜ್ಞಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದು. ಆ ದೇವತೆ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರಶರೀರತ್ವವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಶಬ್ದರೂಪವಾದ ವೇದಕ್ಕೂ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರಶರೀರತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯೇತರಪದಾರ್ಥವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

“ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬರುವುದಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು; ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೂ ಕ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವುದೋ—ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷಣವು ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಹುಟ್ಟಬಹುದಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಹುಟ್ಟಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಚೇತನನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಎಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಲೇ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ತಡೆದೋರದಿರುವಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದು ಸುತರಾಂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ—ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರಪದದಿಂದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೇ ಏನಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡದು. ಹಾಗೆ ಏನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ವಿಭುಪದಾರ್ಥವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೊಂದೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕಾಲವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಚೇತನನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಧರ್ಮವುಳ್ಳವರಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೇ ವ್ಯಾಪಾರಪದದಿಂದ ಏನಕ್ಕೆ ಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಏನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಉತ್ಕ್ರಮಣ, ಗಮನ, ಆಗಮನ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಒಂದು ಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ

ಉಂಟಾಗುವಕಾರಣ ಅದರ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ದ್ರವ್ಯಪದವು ಅತ್ಯಂತವ ಶೈಕವಾಗಿರುವುದು.

೫ ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದುದಾಗಿ— ಎಂಬ ಐದನೆಯ ದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಉಳಿದ ದಳಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿ-ಜೀವನು ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಬಲದಿಂದ ಪರಕಾಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷ್ಯವು ಆ ಪರಕಾಯದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಿತವಾಗಲು, ಅಂಥ ಪರಕಾಯವು ಈಗ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ-ಪ್ರಾಣವೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನ್ವಯವುಂಟಾಗಿ ಅವುಗಳೂ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ—ಜೀವನು ಕುಠಾರವನ್ನು (ಕೊಡಲಿಯನ್ನು) ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯದಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವುಂಟಾಗಿ ಆ ಕೊಡಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಪರಕಾಯ, ಪ್ರಾಣ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಕುಠಾರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಐದನೆಯ ದಳವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ—ಪರಕಾಯದಲ್ಲಿ ಇವನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಅದು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿದ್ದು ಇವನು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆಯೂ ಮೊದಲಿನವನಿಗೇನೇ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೇ ಶರೀರವಾಗಿರುವಕಾರಣ, ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಕಾಯದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪರಕಾಯವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಶರೀರವಾಗಲಾರದು.

ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಕೊನೆಯ ಐದು ತತ್ತ್ವಗಳಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನು ಪಂಚೀಕರಣ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಹೀಗೆ ಪಂಚೀಕೃತವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರಸೃಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ವಾಯುವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣವಾದರೆ ಭೂತಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತಲೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಾದರೆ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ಈ ಜೀವನು ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಾದರೆ ಆಗ ಅವನ ಪ್ರಾಣವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾಪ್ರಳಯದವರೆಗೂ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ತಾವಿರುವವರೆಗೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಲಾರವು.

ಕುಠಾರವು ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿಮಿಷಗಳೊಳಗೆ ಜೀವನಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳುಳ್ಳುದಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ ಅದರ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಗಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾನು ಇದ್ದೂ ಇರುವುದೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಗಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರದೆ ಅರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಕುಠಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕುಠಾರವೂ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಲಾರದು.

೬ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ- ಎಂಬ ಆರನೆಯ ದಳದಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇಇರಬೇಕೆಂದು ಲಕ್ಷಣವು ತೋರುವುದು. ಆಗ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿನಿಂದಲೇ ನಡೆವುದಕ್ಕೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಜೀವನು ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದರೂ ಅಂಥ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.

“ದೇವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯೂ ಪಕ್ಷಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯೂ ಆಕಾಶಗಮನವೂ, ಜಲಜಂತುಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನಿಂದಲೇ ಸಮುದ್ರ ಸಂಚಾರವೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ

ಶರೀರಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬಹುದು” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು.

ಮನುಷ್ಯ, ಮೃಗ, ಸರ್ಪ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಶರೀರಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತಂದು ಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಕಾಶಗಮನವೂ ಸಮುದ್ರಗಮನವೂ ಅಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಆಕಾಶ-ಸಮುದ್ರ-ಗಮನದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆವಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಶರೀರಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳು ಆಕಾಶಗಮನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇನೇ ಶರೀರಗಳೆಲ್ಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ದೇವಾದಿಸಮಸ್ತಶರೀರಗಳಿಂದಲೂ ಅಸಾಧ್ಯಗಳಾಗಿರುವ ಕೆಲಸಗಳೂ ಅನೇಕವಾಗಿ ಉಂಟಿವೆ. ಈಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವು ಆತ್ಮನಿಗಿದ್ದರೂ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದರೂ, ಅಂಡಾಂತರ್ಮರ್ತಿಯಾದ ಯಾವ ಶರೀರವೂ ಅಂಡದ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದಷ್ಟೆ. ಆದಕಾರಣ ಶರೀರಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಬಂದೇಬರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ—ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಸೇರಿಸಬೇಕು.

ಆದರೆ—ಯಾವ ಶರೀರದಿಂದ ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಲೋಕಾನುಭವದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಮೂಲಕವಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಘಟ, ಪಟ, ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಆ ಆ ಜೀವವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಶರೀರಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಾಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ವೃಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಡೆವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ನಮ್ಮಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆಯೇ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಘಟ, ಪಟ, ಬೆಂಚು, ಕುರ್ಚಿ, ಮೇಜು, ಮಣಿ, ಮೊರ, ಚೆಂಬು, ತಪ್ಪಲೆ ಮುಂತಾದ ಸಕಲಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಆ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಡೆವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ನಮ್ಮಿಂದ ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇನೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವೇ

ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದದ್ದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಇದೇ ಆರನೆಯ ದಳದಲ್ಲಿ- ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ವಾಗಿರುವುದೋ-ಎಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದೆ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದೋ ಎಂಬ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವನ್ನು ಸೇರಿಸು ವುದಾದರೆ, ರೋಗಗ್ರಸ್ತವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂಥ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೇತನನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ನಡೆವುದಿಲ್ಲ ವಾದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳು ದಾಗಿರುವುದೋ ಎಂದು ಹೇಳದೆ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ವಾಗಿರುವುದೋ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ರೋಗಗ್ರಸ್ತವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೇತನನ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ಗಮನಾ ಗಮನ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ನಡೆಸತಕ್ಕ ಯೋಗ್ಯತೆ ಆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದರೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ದಾಹಕತ್ತತಕ್ತಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಮಣಿಮಂತ್ರಾಂಶಗಳ ವೇಗದಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಡುವಂತೆ ರುಗ್ಗುಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ರೋಗದ ವೇಗದಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪ ಟ್ಟಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಆ ಶಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ರುಗ್ಗುಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೨೭೨. ಘಟಪಟಾದಿನಾಂ ಸ್ಥಾನರಶರೀರತ್ವಸಾಮ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ.

“ ವೃಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾನರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುವೆಂದು ತೋರಿಸಿದುದ ರಿಂದ ಘಟಪಟಾದಿಶರೀರಗಳಿಗೆ ವೃಕ್ಷಾದಿಸ್ಥಾನರಶರೀರಗಳ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸ್ಥಾನರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಉನ್ನೇಷನಿಮೇಷಗಳು ತೋರುವುವು ; ಎಂದರೆ — ಮರಗಳು ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆಯುತ್ತವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಸಂಕೋಚಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹರಡುತ್ತಲೂ ಇರುವುವು ಇಂಥ ಉನ್ನೇಷನಿಮೇಷಗಳು ಘಟ ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನರಶರೀರದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ” ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬಾರದು.

ನೃಕ್ಷಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉನ್ನೇಷನಿಮೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಉನ್ನೇಷನಿಮೇಷರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳೂ ಅನೇಕವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೊಡನೆ ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೨೭೩. ಘಟಪಟಾದೀನಾಂ ಶರೀರತ್ವಾಭಾವಭ್ರಾಂತಿನಿವಾರಣಂ.

“ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯೆ, ಆದರೆ ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಶರೀರವೆನಿಸಿ ಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷ್ಯ ಇದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡಬಹುದು ; ನೋಡಲು ಅವುಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆ” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು. ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ, ಅಪ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪಸಾ ಸ್ಥಾವರೇಷು ತತೋಽಧಿಕಾ ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ತಿರೇ ಕಾಷ್ಠ ಘಟ ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತರತಮಭಾವದಿಂದ ಜೈತನ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕಾರಣ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಷ್ಟೆ. ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೋಡುವಿರಾದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಆವಕಾಶವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವೇ ತಿಳಿದಿರಿ.

೨೭೪. ಸ್ವಶಕ್ಯೇಷು ಸರ್ವೇಷು ವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಜೀತನಪ್ರೇರಣಾವತ್ಯಂ ಭಾವನಿರ್ಬಂಧಾಭಾವಃ.

“ಆದೂ ಹಾಗಿರಲಿ—ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಜೀತನನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ನಿಮೇಷೋನ್ನೇಷವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸ್ಥಾವರಗಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದುವುಗಳೆಂದೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವೆ ? ಆದರೆ ನಿಮೇಷೋನ್ನೇಷರಹಿತವಾದ ಕೆಲವು ಸ್ಥಾವರಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮೇಷೋನ್ನೇಷವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಜೀತನನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ತಲೆದೋರುವುದು” ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು.

ಯಾವ ಯಾವ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸಾಧ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀತನನು ಶರೀರಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅಂಥ ನಿರ್ಬಂಧವುಂಟೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರಿಬಂದರೂ ಈ ಶರೀರಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಎವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ

ప్రయోజనవేనని ఇల్ల అష్టమాత్రవల్లదే ఈ లక్షణములో హాగి నివక్త మాడుచుదాదరి చునుశ్చాదితరీరగళి అవ్యాప్తిదోషవన్ను యారు తడయ బల్లరు ? మనుశ్చతరీరమింద సాధ్యవాగబడుదాద అనేకవ్యాపారగళియూ తనగి ఇచ్చియిల్లడిరువాగ జేతనను తరీరవన్ను అనుగళి ప్రేరిసదిరువికే సవరిగూ అనుభవసిద్ధివాగిరువుదల్లవే ?

అదకారణ-తన్నింద సాధ్యవాగబడుదాద ఎల్లా వ్యాపారగళియూ జేతనన ప్రేరణగి అధిసనాద వ్యాపారవుళ్ళుదాగిరువుదక్కి యోగ్యతయూ శ్చదాగిరబేకేంబ అభిప్రాయవే లక్షణవాక్యములో వివక్తితవాగిరువుదరింద నిమేషదోషవేషరహితవాద సాధ్యతరీరగళియూ అంథ యోగ్యతయిద్దే ఇరువుదరింద అనుగళి అవ్యాప్తిగి అవకాశవిల్ల.

అంథ వ్యాపారద యోగ్యతే అనుగళిగిద్దపక్షములో యావాగలాదరూ ఒందువేళ అంథ వ్యాపారవు నడదే తరీరదేకేంబ నిర్బంధవుంటేదని భ్రమిసబారదు అదృష్టముంతాద కలవు సహకారకారణగళు దోషియదిద్ద ప్రయుక్త నిమేషదోషవేషాదిగళు అనుగళి హుట్టిలిల్లవల్లదే యోగ్యతయీ ఇల్లదుదరిందల్ల బిజక్తి అంకురీతాదనతక్తి సాధ్యభావికవాగిద్దరూ అంకురీతాదనతక్తింతలూ పూర్వములో ప్రజలవాద కారణాంతరమింద బిజవే నష్టవాదుదాదరి ఆ బిజవు అంకురవన్ను హుట్టిసలే ఇల్లవేంబ అష్టమాత్ర మింద ఆ బిజక్తి అంకురీతాదనతక్తియీ ఇరలిల్లవేంబు హేళలాదికే ?

౨౬౫. అనేన ప్రథమలక్షణేన తరీరవ్య ఆత్మనియామృత్యుసిద్ధిః.

ఇదే అరణ్యము దళములో—ప్రేరణయేంబ పదక్కి తరీరద లుళహేళక్కు అల్లింద నడసువ ప్రేరణ వందే అర్థవివక్తి మాడిరువుదరింద తరీరవు ఆత్మనిగి నియామృత్యువాగిరువుదేంబుదు సిద్ధి వాయుతు. అదుదరిందలే పుత్రాది తరీరములో అతివ్యాప్తి సరిశ్చతవాగిరువుదు హేగి వివక్తి మాడదిద్దరి పుత్రాదితరీరవు తందే తయి ముంతాదవరిగి తరీరవాగబేళాగుత్తిదిత్తు.

హేగిందరి—తందేయన్ను కురిశు పుత్రనిగి ఊంటాగిరువ పుత్రత్వంబుంద పుత్రనిరువవరిగూ సిద్ధి వాదుదరింద అంథ సంబంధదోషనే కడియీ ఇరువ పుత్రతరీరవు అసంబంధక్కి అనర్థవాదుదాగియూ, తన్నింద సాధ్య

ವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು; ಆದರೆ ತಂದೆಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಪುತ್ರಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕು, ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪುತ್ರಶರೀರವು ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಶರೀರವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ತಂದೆಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಶರೀರವಾಗಲಾರದು.

೨೭೬. ಅಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಫಲಿತಾಂಶಕಥನಪೂರ್ವಕಂ

ಸರ್ವಲಕ್ಷ್ಯೇಷು ಲಕ್ಷಣಸಂಗಮನಂ.

ಈ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ದಳಗಳಿಗೂ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತೋರಿಸಿದವು ಈ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದ ಪದ್ಯವಸಾನ ಅಥವಾ ಫಲಿತಾಂಶವೇನಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ—ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅಪ್ರಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಅವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳುದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಇದರ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಸ್ಥದಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಗೂ ಕಠಿನವಾದ ಕೆಲಸವಾಗಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಜೇತನಾಜೇತನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅಪ್ರಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವನ್ನಾಗಿ (ನಿಯಾಮ್ಯವನ್ನಾಗಿ) ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೭೭. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣ—“ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಿರುವ ಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಜೇತನನಿಗೆ ಧಾರ್ಮ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ ಅಂಥ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಆ ಜೇತನನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ”

ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ನಿಯಾಮ್ಯನಿಯಾಮಕ ಭಾವವು ಫಲಿಸಿರುವುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವು ಫಲಿಸುವುದು. ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಇದು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಲೋಕಾನುಭವದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷವು. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದ ಸತ್ತಿ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ ; ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದಿರುವಿಕೆಗೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದೋ ಆ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷವಿರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ—ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪರಸಗಂಧಾದಿಗಳ ಸತ್ತಿ ಘಟಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದು. ಘಟವು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಭೂತಲದ ಸಂಬಂಧವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಘಟಕ್ಕೂ ಅದರ ರೂಪಾದಿಗಳಿಗೂ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವಸಂಬಂಧವುಂಟು. ಮತ್ತು ಭೂತಲಕ್ಕೂ ಘಟಕ್ಕೂ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವಸಂಬಂಧವುಂಟು.

ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಆಸ್ತದಾದಿಶರೀರಗಳ ಸತ್ತಿ ಜೇತನಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಧೇಯತ್ವವೂ ಜೇತನದಲ್ಲಿ ಆಧಾರತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಕಾರಣ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶರೀರವಿರುವಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಥ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆಸ್ತದಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ತಾಯಿ ತಂದೆ ಮೊದಲಾದವರು ಪುತ್ರಾದಿಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಾದಿಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಪತನಾಭಾವಕ್ಕೆ ತಾಯಿತಂದೆ ಮುಂತಾದವರ ಸಂಬಂಧವು ಅವಸ್ಥೆಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುತ್ರಾದಿಶರೀರವು ಪಿತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಈ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಾನಿರುವ ಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಜೇತನನಿಗೆ ಧಾರ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ ಎಂಬ ದಳವು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಪುತ್ರಾದಿಶರೀರವು ಪಿತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಯಾವುದೋ ಒಂದೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದರೂ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪುತ್ರಾದಿಶರೀರವು ಪಿತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ತನ್ನೊಳಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಜೇತನನಿಂದಲಾದರೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಇದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಹೀಗಾದರೆ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ತಾನಿರುವ ಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಧಾರ್ಮ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೆ? ಹೀಗೆಂಬ ಶಂಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಜೇತನಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಇದರ ವಿವರವನ್ನು ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷ್ಮಣದಲ್ಲಿರುವ ಜೇತನಪದದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯೆ, ಆದರೆ ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೇನು ಹುಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶಹೊಂದುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಹೇನು ತಾನಿದ್ದ ಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಧಾರ್ಮ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲವೆ?

ಅಲ್ಲ ವಿತಕ್ಕೊಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ತಾನಿರುವ ಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗುಣಕ್ಕೂ ಗುಣಿಗೂ ಇರುವಂತೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜೇತನನಿಗೆ ಧಾರ್ಮ್ಯವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿರುವಕಾರಣ ಹೇನು ಆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಧಾರ್ಮ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಧಾರ್ಮ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅದು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಲಾರದು.

ಅಥವಾ-ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆಯೇ ಆಧೇಯತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ತಾನಿರುವ ಯಾವತ್ವಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬ ಪದಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವು ಫಲಿಸಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಜೇತನನೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆ ಹೇನಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷ್ಮಣದ ಪರ್ಮವಸಾನವು—ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಿ ತದಧೀನವಾದ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು—ಎಂದಾಗುವುದು. ಆತ್ಮದಾದಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರಂತೆಯೇ ಜೇತನಾಜೇತನರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಂಥ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಹೆಚ್ಚುವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಥಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೭೮. ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಮೂರನೆಯ ಲಕ್ಷಣಂ—“ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ತಾನಿರುವ ಕಾಲ ಯಾವತ್ತಿನ್ನಲಿಯೂ ಯಾವ ಜೇತನನಿಗೆ ಶೇಷವಾಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದುದಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಆ ಜೇತನನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು-ಎಂದರೆ ಶೇಷತ್ವವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಯಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಯಾವ ಜೇತನನೊಡನೆ ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.”

ಯಾವುದಿದ್ದರೆ ಶೇಷತ್ವವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾವುದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶೇಷತ್ವವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೋ ಅದು ಶೇಷತ್ವನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವುದು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಸೃಧಕ್ಕಿದ್ದಿರಿಸಂಬಂಧವೇ ಶೇಷತ್ವನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಅಂಥ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಅದಾದಿಶರೀರವು ಅಸ್ಮದಾತ್ಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಸೃಧಕ್ಕಿದ್ದವಾಗಿರದೆ ಪೃಥಕ್ಕಿದ್ದವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇದು ಶೇಷತ್ವದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶೇಷವಾಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲದುದಾಗಿ ಎಂದರೆ ಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ತಾಯಿತಂದೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ರತನಿಗಿರುವ ಪುತ್ರತ್ವಸಂಬಂಧವು ಪುತ್ರನು ಅವರಿಗೆ ಶೇಷನಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಅಸೃಧಕ್ಕಿದ್ದಿರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲ. ಪುತ್ರನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ದಾನಮಾಡುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಗ ಪುತ್ರತ್ವ ಸಂಬಂಧವು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವ ಕಾರಣ ಪುತ್ರನು ಶೇಷತ್ವನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲೂ ಅವಕಾಶವುಂಟು. ಶರೀರಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ ಇಂಥದಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರವು ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದೀ ತೀರಬೇಕು.

ಇದಂತೆಯೇ ಜೇತನಾಜೇತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಅಸೃಧಕ್ಕಿದ್ದಿರಿಸಂಬಂಧರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜೇತನಾಜೇತನಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಇದು ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶೇಷವಾಗದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿ ಶೇಷವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಶರೀರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ-ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಚೈತನನಿಗೆ-ಎಂಬ ದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳುದಾದಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಇದಕ್ಕೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಂಥವನಿಗೆ ಇದು ಶೇಷವಲ್ಲವಾಗಾದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨೭೯. ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ರಯಫಲಿತಲಭುಭೂತಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹೀಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದ ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಫಲಿತಾಂಶರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿನುತವಾಗಿಯೂ, ಗಹನವಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಂತ ಲಭುವಾಗಿಯೂ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮಂದಮತಿಗಳಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಶರೀರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬಹುದು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—“ಯಾಶ್ಚ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವು ಯಾವ ಜೀತನನಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.” ತಾನಿರುವವರೆಗೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಯಾಮ್ಯುತ್ಪ, ಆಧೇಯುತ್ಪ, ಶೇಷತ್ವಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳೂ ಈ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬುದರ ಒಳಭೇದಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ.

ತೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮ್ಯುತ್ಪ, ಆಧೇಯುತ್ಪ, ಶೇಷತ್ವಗಳಿರಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ರಾಜನಿಗೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಿಯಾಮ್ಯುನಿಯಾಮಕಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮ್ಯುತ್ಪವಿರಬಹುದು ; ತಾಯಿಗೂ ಮಗನಿಗೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಾಯಿ ಮಗನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಮಗನಲ್ಲಿ ಆಧೇಯುತ್ಪವಿರಬಹುದು ; ಪತಿಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಷತ್ವವಿರಬಹುದು.

ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಕ್ಕೆ ತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಗಳು ಮನುಷ್ಯತ್ವದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಶ್ವಾರಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವ, ಆಧೇಯತ್ವ, ಶೇಷತ್ವಗಳು ಅಸೃಧಕ್ಕಿದ್ದಿಂ ಬಂಧದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ದೇರೆ ಅಲ್ಲ. ಆಮದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಗಳಿದ್ದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯತ್ವವು ಫಲಿಸುವಂತೆ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಾಂತರ್ಗತವಾದ ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಸೃಧಕ್ಕಿದ್ದತ್ವವು ಫಲಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ಹಿಂದಣ ಮೂರುಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಫಲಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು ವೇದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಆ ದಳಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಜೇತನಾಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧದ್ರವ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಅತ್ಯಂತಲಘುಭೂತವಾದ ಧರ್ಮವು ಶರೀರಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವುದರಿಂದ-ಶರೀರಶಬ್ದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಂತಾಯಿತು..

೨೮೦. ತತೋಽಪಿ ಲಘುಭೂತಸ್ಯ ಪಂಚಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

- ಇಂಥ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ “ತ್ಯಂತಸುಲಭವಾಗಿ ಹೆಗ್ಗುತ್ತಿವೆಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಐದನೆಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದ್ರವ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು ” ಇದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯವೂ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳೂ, ಕಾಲವೂ, ನಿತ್ಯ ವಿಭೂತಿಯೂ, ಜೀವನೂ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವೆಂದು ಫಲಿಸಿತು. ಶರೀರಶಬ್ದವು ಘಟ ಪಟ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಅಸಂಬಂಧಿಕ ಶಬ್ದವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪುತ್ರ ಸಿತ್ಯ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದವೆಂದೂ ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವುವು; ಹಿಂದಣ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದ ಪ್ರತಿನಿಬಂಧಿ ಕಂಠೋಕ್ತನಾಗಿರುವನು ಈ ಐದನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿ ಕಂಠೋಕ್ತನಾಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ಆ ಆ ಪ್ರಮಾಣವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುವನು.

೨೮೧. ಉಕ್ತಪಂಚಪ್ರಕಾರಶರೀರಲಕ್ಷಣಪರಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ

ಪರಮಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಐದುಬಗೆಯಾದ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡುದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೆಂದರೆ—“ ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯರೂಪವಾದ

ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಫಲವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಸುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಾಗ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಶರೀರಾಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಬಂದೊದಗುವುವೆಂದೂ, ಆ ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದರೆ ಅವುಗಳ ಫಲಾನುಭವವೂ ಮುಗಿದು ಆ ಶರೀರವೂ ಸಹ ತನಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಿಸುವುವೆಂದೂ, ಈಶ್ವರನಿಗಾದರೆ ಅಂಥ ವುಣ್ಯವುಣ್ಯರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೂ, ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವವೂ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವ ಶರೀರವೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೂ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ತನಗೆ ನಿಯಾಮ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ ಆಧೀಯಗಳಾಗಿಯೂ ಶೇಷಗಳಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಆಮೋಘವಾದ ನಿತ್ಯಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ತನಗೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ತನಗೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಬಿಡಬಿಡುತ್ತಿರುವುದಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾವುದೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನೂ ಅವೇಕ್ಷಿಸದೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಅಂಥ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ತಾನೂ ಸಹ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವನೂ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಅದರಂತೆ ತಾನೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತಪರತಂತ್ರನಾಗಿಯೂ, ಶೇಷಭೂತನಾಗಿಯೂ ಇರುವೆನೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಅಂಥ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸಕಲವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಬಂಧವನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಸಾಂಸಾರಿಕಗಳಾದ ಸಮಸ್ತದುಃಖಗಳಿಂದಲೂ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಶಾಶ್ವತಿಕವಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲೆ ಯಿಲ್ಲದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಿರುವವರೆಗೂ ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಳುವವನಾಗುವನು ” ಎಂಬುದೇ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದು.

೨೮೨. ಜಗದ್ವೃಹ್ಮಣೋಃ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧಪರಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪರಮನಿಶ್ಚೇಯಸಸಾಧನತ್ವೇ ದಿಜ್ಞಾತೃೇಣ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಅಜ್ಞಾನವೆತದಿಂದ ಆಚರಿಸಿದ ಪಾಪಗಳ ನಿವಾರಣೆಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವುದಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಆಪಸ್ತಂಬಮಹರ್ಷಿಯು ಸಕಲಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಗಳೊಳಗೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಆತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಕರುಣಿಸಿ ಸ್ವಪ್ರಣೀತ

ವಾದ ಧರ್ಮಸೂತ್ರದ ಪ್ರಥಮಪ್ರತ್ಯಯ ಇಪ್ಪತ್ತೆರನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಈರೀತಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

“ಆತ್ಮಲಾಭಾನ್ವ ಪರಂ ವಿದ್ಯತೇ ||

ತತ್ರಾತ್ಮಲಾಭೀಯಾನ್ ಶ್ಲೋಕಾನುದಾಹರಿಷ್ಯಾಮಃ |

ಪೂಃ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಸರ್ವ ಏವ ಗುಹಾಶಯಸ್ಯ ಅಹನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಾ
ಷಸ್ಯ | ಅಚಲಂ ಚಲನಿಕೇತಂ ಯೇನ್ಮನುತಿಪ್ರಂತಿ ತೇನ್ಮವೃತ್ತಾಃ ||

ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ— (ಆತ್ಮಲಾಭಾನ್ವ ಪರಂ ವಿದ್ಯತೇ) ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೂ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವೂರ್ವಕವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಆದುದೂ ಇಲ್ಲ.

(ತತ್ರ) ಅಂಥ ಆತ್ಮಲಾಭವೆಂಬ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನರೂಪವಾದ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಲೂ, (ಆತ್ಮಲಾಭೀಯಾನ್) ಆತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಕರತಲಗತವಾದ ಆಮೂಕದಂತೆ ಸುಲಭಪಡಿಸಿಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥಗಳಾಗಿರುವ (ಶ್ಲೋಕಾನ್) ನಾನಾವೇದಶಾಖೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, (ಉದಾಹರಿಷ್ಯಾಮಃ) ಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೊಂದಿಸುವಂತೆ ಅಂಥ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ಜೀವರಾಶಿಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇವು ಉಪದೇಶಿಸುವವು

(ಗುಹಾಶಯಸ್ಯ) ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸತ್ತಾರೂಪವಾದ ಸ್ಥಿತಿಗಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಸೃತ್ತಿಗಾಗಿಯೂ, ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ಅವುಗಳ ಹೃದಯವೆಂಬ ಗುಹಾಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪವಾದ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ (ಸರ್ವ ಏವ ಪ್ರಾಣಿನಃ) ತತ್ವಜ್ಞರೀರವಿಷ್ಣುರಾದ ಬದ್ಧ-ಮುಕ್ತ-ನಿಕ್ಕರೆಂಬ ಸಕಲಾತ್ಮವರ್ಗಗಳೂ (ಪೂಃ) ಆಧೀಯತ್ವ-ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವ-ಶೇಷತ್ವಗಳೆಂಬ ಶರೀರಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವುಳ್ಳವಾದುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವು.

(ಪ್ರಾಣಿನಃ) ಎಂಬ ಬಹುವಚನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಪೂಶ್ಚಬ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ (ಪುಃ) ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾದುದು ಉಚಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಆತ್ಮವಸ್ತುವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು

ವುದೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಪುಣಃ) ಎಂದು ಏಕವಚನವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ—ಸೂಕ್ಷ್ಮಲಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾದ ಶರೀರಗಳ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪ್ರವೇಶಿಸದಿದ್ದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿತ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮತ್ವವೂ-ಶರೀರಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿತ್ವರೂಪವಾದ ಶರೀರತ್ವವೂ—ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವೋ, ಹಾಗೆ ಅಜಿದ್ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ವ್ಯಾಪಿಸದಿದ್ದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಆತ್ಮತ್ವವೂ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಣುವಿಗಿಂತಲೂ ಅಣುತರನಾಗಬಲ್ಲ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವನೆಂಬುದು ಆಪಸ್ತಂಬಸೂತ್ರಾರ್ಥವು ಆಶಯವೆಂಪು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಆಗ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು (ಆತ್ಮಶಯಸ್ಯ) ಎಂದಲ್ಲವೆ ಹೇಳಬೇಕು? (ಗುಹಾಶಯಸ್ಯ) ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು?—ನಿರವಯವನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಹೃದಯಗುಹೆಯೆಂಬುದೊಂದು ಅವಯವವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇದು ಶರೀರದ ಒಂದು ಭಾಗವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಹವುದು—ಆದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವಾತ್ಮನು ಹೃದಯಗುಹೆಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಗುಹಾಶಯನೆಂದು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ವನದಲ್ಲಿರುವ ಪರ್ರತದ ಗುಹಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಿಕ್ಕವನ್ನು (ವನವಾಸಿ) ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ.

ಇಂಥ ಗುಹಾಶಯನಿಗೆ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುವು— ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದು—(ಅಹನ್ಯಮಾನಸ್ಯ) ಹೃದಯಗುಹಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶರೀರವು ಭೇದನ-ಭೇದನ-ದಾಹನ-ಕ್ಷೇದನ-ಶೋಷಣ-ಮುಂತಾದ ಅನರ್ಥಗಳಿಂದ ನಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಡುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ಗುಹಾಶಯನಾದ ಇವನು ಅಂಥ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಾವುದರಿಂದಲೂ ನಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಲ್ಲ; ನಿತ್ಯನಾಗಿರುವನು. ಇಂಥ ನಾಶಾಯಣನಿಗೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷಣವು—(ವಿಕಲ್ಮಪಸ್ಯ) ಕಲ್ಮಷರಹಿತನಾದಂಥ. ಕಲ್ಮಷವೆಂದರೆ ದೋಷ. ಜಡತ್ವ-ಪರಿಣಾಮಿತ್ವ-ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯತ್ವ-ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗತದೋಷವಾಗಲಿ, ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪಕರ್ಮವಶ್ಯತ್ವ-ಅಜ್ಞಾತ್ವ-ಸುಖಿತ್ವ - ದುಃಖಿತ್ವ - ಮೊದಲಾದ ಜೀವಗತದೋಷವಾಗಲಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಆವರಿಸಲಾರವು. ಹೇಗಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಲತ್ವ-ಯುವತ್ವ-ವೃದ್ಧತ್ವ- ಜನ್ಮ- ಜರೆ-ವ್ಯಾಧಿ-ಮರಣ-ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳು ವಿಶೇಷ್ಯಾಂಶವಾದ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸದೆ

ಶರೀರವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದೋ—ಅದರಂತೆ ಗುಹಾಶಯನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಬೇವತತ್ತ್ವಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವಗಳೆರಡೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿ ಶರೀರಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಯಾವವಿಧವಾದ ದೋಷಗಳೂ ಆ ಆ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಗಳಾಗಿರುವುವಲ್ಲದೆ ವಿಶೇಷ್ಯಾಂತವಾದ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಲಾರವು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಭೇದನ ಭೇದನ ಮುಂತಾದ ಉಪಹತಿಯುಂಟಾದರೂ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಂಥ ಉಪಹತಿಯುಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವು ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಗುಹಾಶಯನನ್ನು (ಅಹನ್ಯಮಾನಸ್ಯ) ಎಂದು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ—(ಅಹನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಪಸ್ಯ) ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ—ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾದ ಯಾವ ಹೇಯಗುಣಗಳೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಹೇಯಪ್ರತ್ಯನೀಕತ್ವವೂ, (ಗುಹಾಶಯಸ್ಯ) ಎಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಮೂಲಕ—ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುಭೂತಗಳಾಗಿರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯ-ಸ್ವಾಮಿತ್ವ-ಪ್ರೀತಿ-ಸೌಲಭ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದುದರಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರತ್ವವೂ, ಅದುದರಿಂದಲೇ ಇಂಥ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸಮಸ್ತಪ್ರಾಣಿವರ್ಗಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಶರೀರತ್ವವೂ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ—ಜೇತನಾಜೇತನರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರಶರೀರತ್ವವೇ ಸ್ವರೂಪಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವೆಂದೂ, ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವೇ ಸ್ವರೂಪಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವೆಂದೂ ಉಕ್ತವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಇಂಥ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರವಾರತಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸಂಧಿಸುವಿಕೆಯೇ ಜೀವನಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

(ಅಚಲಂ) ಹೀಗೆ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಸಂಬಂಧಿತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ಆಕಾಶದಂತೆ ಸರ್ವಗತತ್ವವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅತಿತ್ವ ಜಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಅಚಲನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ಮತ್ತು—

(ಜಲನಿಕೇತಂ) ವ್ಯಾಪಕನಾದ ಅವನಂತೆ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಲ್ಲದೆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಜೇತನಾಜೇತನರೂಪಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸ್ಥಿರನಾಗಿರುವ ಅಂಥ ಸರ್ವೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು,

(ಯೇ) ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನೂ ಭಗವದ್ಜ್ಞಾನಾರವಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆಯಲಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳ ಯಾವ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳು,

(ಅನು) ‘ಅನುರ್ಲಕ್ಷ್ಯಣೀ-ಹೀನೇ’ ಎಂಬ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರವನ್ನನುಸರಿಸಿ “ಕೃಷ್ಣಮನು ಸುರಾಃ” ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪಕೃಷ್ಣರಾದವರು (ಶೇಷಭೂತರಾದವರು) ಎಂಬಂತೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ವರೂಪಾರತಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸಂಧಿಸುತ್ತಲೇ,

(ತಿಷ್ಠಂತಿ) ಇರುತ್ತಾರೆಯೋ, ಎಂದರೆ ಅವನು ನನಗೆ ಆತ್ಮನೆಂದೂ - ನಾನು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಇಂಥ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಸುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಂತೆ ತಮ್ಮ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವರೋ,

(ತೇ) “ವಾಸುದೇವಃ ಸರ್ವಮಿತಿ ಸ ಮಹಾತ್ಮಾ ಸುದುರ್ಲಭಃ” ಎಂಬಂತೆ ವಾಸುದೇವನೆಂದೂ ಶ್ಲಾಘಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಂಥ ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ಜೇತನಕು,

(ಅಮೃತಾಃ) ಜನ್ಮ-ಜರೆ-ವ್ಯಾಧಿ-ಮರಣ-ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಹೇಯಧರ್ಮಗಳೂ ಇಲ್ಲದವರಾಗಿ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಬಾಳುವರು. ಇಂಥ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಶರೀರಶರೀರಭಾವಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಧನವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶರೀರಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಇಂಥದೊಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಆ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶರೀರಪದಾರ್ಥದ ಸ್ವರೂಪಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಇದರ ಅಂತರಾಳಿಕವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು.

೨೮೩. ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಶರೀರವು ನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಅನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಎರಡುಭಾಗವಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳೂ, ಕಾಲವೂ, ಜೀವನೂ, ಪರವಾಸುದೇವನ ಶುಭಾಶ್ರಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹವೂ, ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗಿರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗರುಡ, ಆದಿಶೇಷ ಮುಂತಾದ ಶರೀರವೂ ನಿತ್ಯಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು.

೨೮೪. ಅನಿತ್ಯಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಇಚ್ಛಾಕೃತಕರ್ಮಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಅನಿತ್ಯಶರೀರವು ಇಚ್ಛಾಕೃತವೆಂದೂ ಕರ್ಮಕೃತವೆಂದೂ ಎರಡುಭಾಗವಾಗುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತತ್ವವೊದಲು ಪೃಥಿವೀತತ್ವದವರೆಗೂ ಇರುವ

ಇವುತ್ತುಮೂರ.ತತ್ತ್ವಗಳೂ, ಪರವಾಸುದೇವನನ್ನುಬಿಟ್ಟು ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ,ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯೂಹಮೂರ್ತಿಗಳೂ, ಈ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಂದ ಮೂವರು ಮೂವರಂತೆ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿರುವ ಕೇಶವಾದಿದ್ವಾದಶಮೂರ್ತಿಗಳೆಂಬ ವ್ಯೂಹಾಂತರಮೂರ್ತಿಗಳೂ, ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರಮೂರ್ತಿಗಳೂ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಇಚ್ಛಾಕೃತವಾದ ಅನಿತ್ಯಶರೀರಗಳಾಗಿರುವುವು ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೂ ಮುಕ್ತರುಗಳೂ ಆಗಾಗ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಅನೇಕ ಶರೀರಗಳು ಅವರಿಗೆ ಇಚ್ಛಾಕೃತವಾದ ಅನಿತ್ಯಶರೀರಗಳಾಗಿರುವುವು.

೨೮೫. ಕರ್ಮಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶಿಷ್ಟಕರ್ಮಕೃತಕೇವಲಕರ್ಮಕೃತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ

ಕರ್ಮಕೃತವಾದ ಅನಿತ್ಯಶರೀರವು-ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕೃತವಾದುದೆಂದೂ, ಕೇವಲಕರ್ಮಕೃತವಾದುದೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಸೌಭರಿ ಮುಂತಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದ್ದ ಶರೀರವು ಸೌಭರಿಮಹರ್ಷಿ ತಮ್ಮ ತಪೋಬಲದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ತಮ್ಮ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾಂಧಾತ್ಯಜಕ್ರವರ್ತಿಯ ಐವತ್ತು ಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನೂ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವರೊಡನೆ ಐಹಿಕಭೋಗಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ಅನಿತ್ಯಶರೀರಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದರಷ್ಟೆ.

ಕೇವಲ ಕರ್ಮಕೃತವಾದ ಅನಿತ್ಯಶರೀರವು-ಕರ್ಮಜಕ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀನರಾಗಿ ಅದರ ವೇಗದಿಂದ ತಿರುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಈ ಸಂಸಾರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟು ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ ಆಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುತ್ತಿರುವ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದು.

೨೮೬. ಪುನರಪಿ ಜಂಗಮಾಜಂಗಮಭೇದೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಪುನಃ ಈ ಶರೀರವು ಮತ್ತೊಂದುರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಂಗಮವೆಂದೂ ಅಜಂಗಮವೆಂದೂ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಸಂಚರಣಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಜಂಗಮಗಳಾಗಿಯೂ, ಸಂಚಾರರಹಿತವಾದ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಅಜಂಗಮಗಳಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು

೨೮೭. ಜಂಗಮಾಜಂಗಮ ಭೇದೇನ ಶರೀರಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಕಥನಾ
ನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾ.

ಹೀಗಾದರೆ—ಶಿಶಿ, ಕಾಷ್ಠ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಜರಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ
ಅಜಂಗಮಶರೀರಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವೋ? ಅಥವಾ ಜಂಗಮಗಳ ಗುಂಪಿ
ನಲ್ಲಿಯೋ? ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸ
ಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ-ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಜಂಗಮಗಳನ್ನು “ವೃಹ್ಲ, ಗುಲ್ಮ,
ಲತೆ, ವೀರತ, ತೃಣ” ಎಂದು ಐದು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅವದಕ್ಕೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ
“ತಮಸ್ಸು, ಮೋಹ, ಮಹಾಮೋಹ, ತಾಮಿಸ್ರ, ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ,” ಎಂಬ
ಐದು ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಹೇಳಿದುದು ಅತ್ಯಂತ
ನಿಹೀನವಾದ ಜನ್ಮವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಈಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಶಿಲಾ
ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು ಸೇರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಜಂಗಮಶರೀರಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದು
ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇತರಸಹಾಯದಿಂದ ಇವುಗಳು ಸ್ಥಳಾಂ
ತರಕ್ಕೆ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಜಂಗಮಕೋಟಿ
ಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಸಂಗತವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಜಂಗಮಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ
ಸೇರಬಹುದೆಂಬ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ತಡೆಯೇನು? ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ
ಜಂಗಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು
ಸೇರದಿರುವಿಕೆಯೇ ತಡೆಯಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಇತರಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ
ವಾದ ಗಮನಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳಿಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳನ್ನು ಜಂಗಮ
ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದೂ ಸಂಗತವಾಗಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಮನಶಕ್ತಿ
ಯಿಲ್ಲದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಇತರಸಹಾಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗಮನಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಂಗಮ
ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅನೇಕಮನುಷ್ಯರ ಸಹಾಯದಿಂದ
ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಗಮನವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ
ಅಂಥ ವೃಕ್ಷವನ್ನೂ ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅದು
ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅದಕಾರಣ ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ
ಸೇರಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಮನಶಕ್ತಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿ
ಗಳಿಗೆ ಅದು ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವು ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಲಾರವು.
ಮತ್ತು ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು ಶರೀರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದರಲ್ಲವೆ ಇವು ಯಾವ
ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುವೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಬಹುದು; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನಿರುವನೆಂಬುದ

ರಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಜಂಗಮವೆಂದೂ ಅಜಂಗಮವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಶರೀರವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ದುದೇ ಸಂಗತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

೨೮೮ ತತ್ಪರಿಹಾರನಿರೂಪಣಂ.

ಇಂಥ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯ ಬೇಕು—ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಗಮನಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳಿಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವು ಜಂಗಮ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಉಕ್ತಿ ನಮಗೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು, ಇವುಗಳನ್ನು ನಾವು ಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅಜಂಗಮ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ‘ವೃಕ್ಷ-ಗುಲ್ಮ-ಲತೆ-ವೀರುತ’-ತ್ಯಾ ಇವು ಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು ಸೇರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತ ರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರವೆಂಬ ಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ‘ವೀರುತ’ ಎಂಬುದರ ಒಳಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳು ಸೇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೨೮೯ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂವೃತ್ತಿ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು “ದೇವ-ಮನುಷ್ಯ-ಯಕ್ಷ-ರಾಕ್ಷಸ-ಪಕ್ಷಿ-ವೃಕ್ಷ-ಲತೆ-ಕಾಷ್ಠ-ಶಿಲೆ-ತೃಣ-ಘಟ-ಪಟ” ಇವೇ ವೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಶಬ್ದಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗೋಚರವಾದ ಆ ಆ ಆಕಾರ ದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಆ ಆ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ತನಗೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಾನಿಸುತ್ತ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನೂ, ಅಂಥ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ಅಂತರ್ರಾಮಿಯಾಗಿ ಒಳಗೆ ಗೂಢನಾಗಿ ರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟು, ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಅಚಿದ್ವಸ್ತು ವನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ, ಈ ಅಚಿದ್ವಸ್ತು-ಜೀವ-ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೂ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿಯೂ ಬೋಧಿಸಿ, ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ವ್ಯಾಕರಣಿಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವ ಸಮಸ್ತಕಲ್ಪಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಭಂವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುವರು.

ಇದರಿಂದ—‘ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶರೀರತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ’ ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಗೌತಮಮಹರ್ಷಿಯ ಶಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳಾದ ಅಹಲ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಸದಾಚಾರ್ಯಮುಖದಿಂದ ಕೇಳಿರುವವರಿಗೆ ‘ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನೇ ಇಲ್ಲ’ ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಶಬ್ದೋರು ವೃದ್ಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು-ಶ್ರೀ ಭಾಗವತದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಕಂಧದ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಉದ್ಧವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವ—

“ಅಣುಬೃಹತ್ಕೃತಃ ಸ್ಥೂಲೋ ಯೋ ಯೋ ಭಾವಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ | ಸರ್ವೋದ್ಭವೋಭಯಸಂಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪುರುಷೇಣ ಚ ||”

ಎಂಬ ಹದಿನಾರನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅರ್ಥಸಹಿತವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯಮುಖದಿಂದ ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಈ ತಂಕೆ ಪುನಃ ಅಂಕುರಿಸಲಾರದು.

೨೯೦ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂಮತೇ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮದ್ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ

ಉದ್ಭವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸತ್ತ್ವಸ್ಥಿ ಮಾಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಸಾಃ |

ಜಘನ್ಯಗುಣವೃತ್ತಿಸ್ಥಿ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಸಾಃ ||

ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ—ಉತ್ತರಾರ್ಧಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ‘ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಮಲಿನರಾಗಿರುವ ಜೀವರುಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತನಿಕ್ರೃಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತಮೋಗುಣವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತನಿಹೀನರಾಗಿರುವ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಕಳಕಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವರು; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮೊದಲು ಹಂಡಾಲಜಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವರು; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ತಿರ್ಯಗ್ವಾತಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವರು; ಅದರಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀಚವಾದ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವರು; ಅಷ್ಟಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸ್ಥಾವರಜನ್ಮಕ್ಕೂ ಬರುವರು; ಅದರ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀಚವಾದ ಗುಲ್ಮ-ಲತೆ-ಮುಂತಾದ ಜನ್ಮವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವರು; ಕೊನೆಗೆ ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀಚವಾದ ಶಿಲೆ-ಕಾಷ್ಠ-ಶೋಷ್ಯ-ತೃಣ

ಮುಂತಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಸಡೆವು” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವುದರಿಂದ “ಶಿಲೆ ಕಾಷ್ಠ, ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನೇ ಇಲ್ಲ” ಎಂಬ ಲತಂಕೆ ಆತ್ಮವ್ಯವಸ್ಥಾಧರ್ಮಗಳಿಗಲ್ಲದೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ವಿನೇಕವುಳ್ಳವರಿಗೂ ಸಹ ತಲೆದೋರದು.

ಆದಕಾರಣ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಜಂಗಮಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ಬಾಧವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಜಂಗಮವೆಂದೂ ಅಜಂಗಮವೆಂದೂ ಶರೀರವನ್ನು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಿದುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೨೯೧ ಜಂಗಮಶರೀರಕ್ಕೆ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ.

ಈ ಜಂಗಮಶರೀರವು—ವೇದಶರೀರ, ಮನುಷ್ಯಶರೀರ, ಕಿರ್ಮಕೈರೀರ, ನಾರಕಿಶರೀರ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಕಿನ್ನರ, ಗಂಧರ್ವ ರಾಕ್ಷಸ, ಯಕ್ಷ, ಅಸ್ಪರಸ್ಸು, ವಿಧ್ಯಾಧರ, ಗುಹ್ಯಕಪಿಶಾಚ, ಸಿದ್ಧಜಾತಿ, ಭೂತಜಾತಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ವೇದಜಾತಿಯ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ, ಜಂಡಾಲ ಮೇಷ್ಟ್ರ, ಕಿರಾತ, ಹೂಣ, ಪುಳಿಂದ, ಪುಷ್ಕಸ ಮುಂತಾದ ಜಾತಿಗಳು ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಈ ಎರಡು ಜಾತಿಯವರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಶ್ಯರಾಗಿ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಗಳಿಗೆ ಒದಗಲಾಗಿ ತಿರವು.

ಮೃಗ, ಪಕ್ಷಿ, ಸರ್ಪ, ಕ್ರಿಮಿ, ಕೀಟ, ಜಲಜಂತುಗಳು ಇವೇ ವೇದಶರೀರವು ತಿರ್ಮಗಾತ್ರಿಯ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

ನಾರಕಿಶರೀರವೆಂದರೆ—ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಪಾಪಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಫಲವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾರವ ಮುಂತಾದ ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ದೊರೆತ ಯಾತನಾಶರೀರಗಳು. ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಶರೀರಗಳು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾಗದೆ ಜೀವನು ಅಲ್ಲಿ ಮರಣಹೊಂದಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಆ ಶರೀರಗಳು ಅಷ್ಟೊಂದು ಒಲವತ್ತರಗಳಾಗಿಯೂ, ದುಸ್ವ್ಯಭಿವಿಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು. ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಿನಿಂದೇನು? ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಒಲವಾಗಿ ಇದುವು ಲೋಕದ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಇವನನ್ನು ಬಿಗಿದುಕಟ್ಟಿದರೂ ಇವನು ಆ ದುಃಖವನ್ನು

ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರ.ವನ್ನಲ್ಲದೆ ಮರಣಹೊಂದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಬಲವತ್ತರನಾಗಿ ಕಾದು ಮರುಳುತ್ತಿರುವ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಿದರೂ ಮರಣಹೊಂದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಪಫಲವಾದ ದುಃಖಾನುಭವವು ಮುಗಿದರೆ ಆ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು.

೨೯೨ ಪುನರಪಿ ಜಂಗಮಶರೀರಸ್ಯ ಯೋನಿಜಾಯೋನಿಜಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ,

ಇದೇ ಜಂಗಮಶರೀರವು—ಯೋನಿಜವೆಂದೂ, ಅಯೋನಿಜವೆಂದೂ, ಪುನಃ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ವಿಭಾಗವು ದೇವ ಮನುಷ್ಯ, ತಿರ್ಯಕ್ ಈ ಮೂರು ಜಾತಿಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲದೆ ಸಾರಕಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತ ಕ್ಕೆಂದರೆ ಕೇವಲವಾಪದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಆ ಶರೀರವು ಅಯೋನಿಜವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಯೋನಿಜವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ದೇವಜಾತಿಯಲ್ಲಿ—ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಚತುರ್ಮುಖನ ಶರೀರವೂ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಧುಕೃತಿಭರ ಶರೀರವೂ, ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಮಾನಸಪುತ್ರರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸನಕಾದಿಗಳ ಶರೀರವೂ, ಕರ್ದಮ, ನಾರದ ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಅತ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಶರೀರವೂ ಸಹ ಅಯೋನಿಜಶರೀರಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ—ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ, ದ್ರೌಪದಿ ಮುಂತಾದವರ ಶರೀರಗಳು ಅಯೋನಿಜಗಳಾಗಿರುವುವು.

ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ—ಐರಾವತ ಉಜ್ಜೈಶ್ತ್ರಿವಸ್ಸು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶರೀರಗಳು ಅಯೋನಿಜಗಳಾಗಿರುವುವು ಯೋನಿಜಶರೀರವಾದರೆ ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿಯೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರ.ವುಮ.

೨೯೩ ರೇತಸ್ನೇಚನರೂಪಪಂಚನಾಹುತ್ಯಭಾವಾತ್
ಅಯೋನಿಜಶರೀರಾಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

ಹೀಗಾದರೆ—“ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಎದ್ಯಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ “ದ್ಯುಲೋಕ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಪೃಥಿವಿ, ಪುರುಷ, ಯೋಷಿತ” ಎಂಬ ಐದುಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯಾಗಿ ರೂಪಣಮಾಡಿ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ‘ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸೋಮ, ವೃಷ್ಟಿ, ಅನ್ನ, ರೇತಸ್ಸು’ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವನೆಯ ಅಗ್ನಿಯಾದ ಯೋಷಿತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ನೇಚನವೆಂಬ ಆಹುತಿ ಸಂಭವಿಸಿದ

ಮೇಲೆಯೇ ಈ ಜೀವನ ಶರೀರವನ್ನು ಘನಿ ಪುರುಷಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗುವನಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶರೀರವಿತಿಷ್ಠನಾಗಲಾರನೆಂದು ಹೇಳಿರುವಾಗ ಅಯೋನಿಜಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸೇಷನವೆಂಬ ಪಂಚಮಾಹುತಿಯಿಲ್ಲದಿರಲು ಆ ಶರೀರವು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

೨೯೪ ಪಂಚಮಾಹುತಿಯು ಮಸ್ಯ ಯೋನಿಜಶರೀರಮಾತ್ರ
ವಿಷಯತ್ವಂ.

ಏತಕ್ಕಂದರೆ — ಪಂಚಾಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇತಿ ತು ಪಂಚಮಾಹುತಿಯು ತಾವಾವು ಪುರುಷವೆಚ್ಛನೋ ಭವಂತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ರೇತಸ್ಸೇಷನವೆಂಬ ಪಂಚಮಾಹುತಿಯು ಪುರುಷ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶರೀರವ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪಂಚಮಾಹುತಿಯು ಒಂದು ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅತ್ಯಂತಾಯೋಗವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ಭಾಂಡೀಗೃಹ್ಯಶ್ರುತಿ ತೋರಿಸುವುದು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇತರಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಶರೀರವ್ರಾಪ್ತಿ ಕಾರಣತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅನ್ಯಯೋಗವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಈ ಶ್ರುತಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಪಂಚಮಾಹುತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಾರಣಾಂತರವನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಾರಕಿ ಮುಂತಾದ ಅಯೋನಿಜಶರೀರವುಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು — ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ನೊಂದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ — “ ನ ತೃತೀಯೇ ತಥೋಪಲಬ್ಧೀಃ ” ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಶರೀರವ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪಂಚಮಾಹುತಿ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಈ ನಿಯಮದ ಭಂಗವು ಪಾಪಕರ್ಮಗಳಾದ ನಾರಕಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ; ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಎದರನೋಡದೆಯೇ ಶರೀರವ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದು.

ಪಂಚಮಾಹುತಿಯನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸದೆಯೇ ಕೆಲವು ಭೂತಗಳಿಗೆ ದೇಹವ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು — “ ತೇಷಾಂ ಖಲ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ತ್ರೀಣೈವ ಬೀಜಾನಿ ಭವಂತಿ ಅಂಡಜಂ ಜೀವಜಮುದ್ಭಿಜ್ಜಮಿತಿ ” ಎಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೇ ತೋರಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಜೀವಜಶಬ್ದವು ಜರಾಯುಜವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಉದ್ಭಿಜ್ಜಶಬ್ದವು — ವೃಕ್ಷ, ಗುಲ್ಮ, ಲತೆ ಮುಂತಾದುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಇದೇ ಉದ್ಭಿಜ್ಜಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ಪೇದಜವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ

ವಾಗಿರುವುದು. ಉದ್ಭಿಜ್ಜದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಸ್ವಭಾವಗಳು ಸ್ವೇದಜದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಂದು ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಉದ್ಭಿಜ್ಜ ಪದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು. ಪೃಥ್ವಿಯ ಉಷ್ಣಜನ್ಯತ್ವ. ಅಯೋನಿ ಜತ್ವ, ವಾಪಪ್ರಚೂರತ್ವ ಎಂಬ ಈ ಸ್ವಭಾವಗಳು ಉದ್ಭಿಜ್ಜಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಸ್ವೇದಜಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವಷ್ಟೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂರು ಪದಗಳೊಳಗೆ ಮೂರನೆಯದಾದ ಉದ್ಭಿಜ್ಜ ಪದದಿಂದ ಸ್ವೇದಜವೂ ಸಂಗೃಹಿತವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು — ‘ತೃತೀಯಶಬ್ದಾದ್ವರೋಧಸ್ಯಂಶೋಕಜಸ್ಯ’ ಎಂಬಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರೇ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಉದ್ಭಿಜ್ಜದಂತೆ ಸ್ವೇದಜವೆಂಬುದೂ ಒಂದು ಅಯೋನಿಜಶರೀರವುಂಟೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ — ಸ್ವೇದಜಶರೀರವನ್ನೇ ಅವಲಸಿಸುವ ಆರ್ವಾಚೀನರಾದ ವೇದವಿದ್ವೇಷಿಗಳು ಶ್ರುತಿಬಹಿಷ್ಕೃತರಾಗಿರುವರು —

ಹೇಗೆಂದರೆ — ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಸಜಾತೀಯವಾದ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ವಿಜಾತೀಯಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ವಿಜಾತೀಯಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ವಿಜಾತೀಯಬ್ರಹ್ಮವು ಕಾರಣವಾಗಲಾರದೆಂದು ವಾದಿಸುವ ಸಾಂಖ್ಯರನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತಿಗಳು ವಿಜಾತೀಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವರು; ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಕ್ರಿಮಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು; ಉಪದಂಶವೆಂದು ಹೇಳುವ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಮಿಯುಂಟಾಗುವುದು ಮನೆಯನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಗೋಮಯವ್ವ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಳೆತುಹೋದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವೃಶ್ಚಿಕವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ವಿಜಾತೀಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವುಂಟೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸರ್ವವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದೊಡನೆಯೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂಥ ಮತವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದ ವೇದವಿದ್ವೇಷಿಗಳೊಳಗೆ ಆರ್ವಾಚೀನರಾದ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ — ಕೇವಲವಾದ ಜೆ ನುತುಪ್ಪದಿಂದಲೂ, ಕೇವಲವಾದ ಉಪದಂಶದಿಂದಲೂ ಕ್ರಿಮಿಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ — ಅಂಥಜವಾದ ಆ ಆ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ತನ್ಮು ಶರೀರದಿಂದ ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿದ

ಮೇಲೆ, ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಆ ಮೊಟ್ಟೆಗಳು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟುವುಗಳಾಗಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪದಂತದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳಾಗುವುವು; ಇದರಂತೆಯೇ ವೃತ್ತಿಕದ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಅಂಡಗಳೇ ಗಾಳಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಗೋಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಕಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಗೋಮಯವು ವೃತ್ತಿಕಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು:

ಇಂಥ ವೇದಬಾಹ್ಯರ ಮೌಢ್ಯವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಬೇಕು — ವಾಯುವಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆ ಆ ಮೊಟ್ಟೆಗಳು ಮಧುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಪದಂತದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳಾಗುವುವೆಂಬುದೇ ನಿಜವಾದರೆ ವಾಯುಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಬಲವತ್ತರವಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಮಧುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಪದಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಉಂಟಾಗಕೂಡದಷ್ಟೆ. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ರೋಕದವರೊಬ್ಬರೂ ಬಲ್ಲರು ; ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ?

ಮತ್ತು—ಮಧು, ಉಪದಂತ, ಗೋಮಯ ಇವುಗಳು ಆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವಷ್ಟು ಅಸಾಧಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲವಾದರೆ—ಇವುಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಏಕರೂಪವಾದ ಅದೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು? ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಏಕೆ ಉಂಟುಮಾಡಬಾರದು ? ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ವಾಯು ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನೋಡದೆ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಹಲವುಬಗೆಯ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿಸುವುದಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು—ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಾಯು ಗೋಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ವೃತ್ತಿಕದ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹೊಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತಾನು ಸಂಚರಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನುಗ್ಗಿಸುವುದು; ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಗೋಮಯವೃತ್ತಿರಕ್ತಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಗೋಮಯದಂತೆ ವೃತ್ತಿಕವನ್ನು ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ ?

ಆದಕಾರಣ ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಒಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟ ವೃತ್ತಿಕಾಂಡಗಳಿದ್ದರೂ ಗೋಮಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ವೃತ್ತಿಕೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಬಲವತ್ತರವಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ ಗೋಮಯದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಕಾಂಡಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೃತ್ತಿಕೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವೆವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ವಿಜಾತೀಯಗೋಮಯವು ವಿಜಾತೀಯವೃತ್ತಿ ಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ನಿರಾಕರಿಸಲಾರರು ಆದುದರಿಂದ-ಅಂಡಜ, ಜರಾಯುಜ, ಉದ್ಭಿಜ್ಜ, ಎಂಬುವುಗಳಂತೆ ಸ್ವೇದಜವೆಂಬುದೂ ಒಂದು ಶರೀರಾವಾಂ ತರಜಾತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಅಪಲಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ರೇತಸ್ಸೇಷನವೆಂಬ ಪಂಚಮಾಕುತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅಯೋನಿಜವಾಗಿ ಈ ಸ್ವೇದಜಶರೀರವು ಹುಟ್ಟಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಮತ್ತು---ಪುಣ್ಯಫಲಾನುಭವದಿಂದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವು ಮುಗಿವವರೆಗೂ ಈ ಜೀವನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿ ಅಭುಕ್ತಫಲವಾದ ಇತರ ಕರ್ಮಗಳ ಏಹಿಕಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಹಲೋಕಾಗಮನಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಮೊದಲು ಜಂಡ್ರನಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಸೇರಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ವಾಯುವನ್ನೂ, ವಾಯುವಾಗಿ ಧೂಮವನ್ನೂ, ಧೂಮವಾಗಿ ಜಲಧರವನ್ನೂ, ಜಲಧರವಾಗಿ ವರ್ಷ ಸುವ ಮೇಘವನ್ನೂ ಸೇರಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಜೀವಾಂತರದಿಂದ ಶರೀರವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಭತ್ತ, ಗೋಧಿ, ಕಡಲೆ, ಉದ್ದು, ಎಳ್ಳು ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಓಷಧಿವನ್ಸ್ಪತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಶ್ಲೇಷವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುರುಷನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಕಲೆತು, ರೇತಸ್ಸೇಷನವೆಂಬ ಆಹುತಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ವಾದ ಶರೀರಾಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುರುಷನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ನಾಗುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವಕಾರಣ ಯೋನಿಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಸಂಯೋಗಮಾತ್ರವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಪ್ರೀಹತ್ಯಾದಿಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಶರೀರಗಳಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಇತರ ಜೀವರು ಏನಾಗುವರು ? ಆ ಪ್ರೀಹತ್ಯಾದಿಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವಾಗಲೇ ಆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರು ಹೊರಟುಹೋಗುವರು; ಆ ಧಾನ್ಯ ಗಳ—ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ, ಒಣಗಿಸುವಿಕೆ, ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಬೀಸುವಿಕೆ, ಪಚನಮಾಡುವಿಕೆ, ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವಿಕೆ, ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಜೀವರು ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಬರುವವರಲ್ಲ; ಈಗ ಸಂಶ್ಲೇಷವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಜೀವನೇ ಅನುವರ್ತಿಸುವನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಒಂದ ನೆಯ ಪಾದದೊಳಗೆ—“ ಅನ್ಯಾಧಿಷ್ಠಿತೇ ಫೂರ್ವವದಭಿಲಾಪಾತ್ ” ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದು ರೇತೋದಮೂಲಕವಾಗಿ ಯೋನಿ
ಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮೇಲೆ — ಈ ಪ್ರವೇಶವು ಸ್ತ್ರೀಯ ಋತುಕಾಲವೆಂಬ ಹದಿನಾರು
ರಾತ್ರಿಗಳೊಳಗಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪ ದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪೋರಾತ್ರದವರೆಗೂ ಕಲಿಲ
ವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರವವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಏಳು ದಿನಗಳೊಳಗಾಗಿ ಬುದ್ಧ್ಯ
ದದಂತೆ (ಗುಳ್ಳಿಯಂತೆ) ಪರಿಣಮಿಸುವುದು ಹದಿನೈದು ದಿವಸಗಳೊಳಗಾಗಿ ಪಿಂಡಾ
ಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಒಂದು ತಿಂಗಳೊಳಗಾಗಿ ಕಠಿನವಾಗುವುದು. ಎರಡ
ನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಮೂರು ತಿಂಗಳೊಳಗೆ ಕಾಲುಗಳು
ಉಂಟಾಗುವುವು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರಳುಗಳೂ ಹೊಟ್ಟೆಯೂ ಸೊಂಟವೂ
ಉಂಟಾಗುವುವು. ಐದನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನಿನ ಮೂಳೆಗಳು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುವು
ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಗು ಕಣ್ಣು ಕಿವಿಗಳು ಆವಿರ್ಭವಿಸುವುವು ಏಳನೆಯ
ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಕಳೆ ಕೂಡುವುದು ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗು
ವುವು. ಒಂಬತ್ತು ಆಧವಾ ಹತ್ತನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಬಲವಾದ ವಾಯುವೇಗ
ದಿಂದ ಈಜೆಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದು ಹೀಗೆ ಯೋನಿಜವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಆ ಆ ಕ್ಲಿಪ್ತ
ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭದೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನೂ, “ ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ,
ಮೇದಸ್ಸು ಅಸ್ತಿ, ಸ್ನಾಯು (ನಾಡಿ,) ಮಜ್ಜಾ, ಶುಕ್ಲ ” ಎಂಬ ಸ್ವಸ್ಥಧಾತುಗಳ
ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮೂಲಸ್ತಂಭವಾಗಿರುವ ವಾತಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳ
ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನೂ, ನಾಡೀವಿಶೇಷ ಅವುಗಳ ಪರಿಮಾಣ, ಅವು
ಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯನಾಡಿಗಳ ವಿಭಾಗ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ
ಆಯುರ್ವೇದಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೨೯೫ ಪುನರಪಿ ಶರೀರಸ್ಯ ಜರಾಯುಜಾದಿಭೇದೇನ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ.

ಹೀಗೆಯೇ-ಜರಾಯುಜ, ಅಂಡಜ, ಸ್ತ್ರೀದಜ, ಉದ್ಭಿಜ್ಜ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು
ಒಳಭೇದಗಳನ್ನು ಈ ಶರೀರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಲ್ಲಾ ಚತುರ್ವಿಜ್ಜಾತಿಯೂ
ಎಲ್ಲಾ ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯೂ ಜರಾಯುಜವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಜರಾಯು ಎಂದರೆ
ನವಿರುಕಾಗದದಂತೆ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಜೀವ.)
“ ಪಕ್ಷಿ, ಸರ್ಪ, ಮೊದಲೆ, ಮಾನು, ಆಮೆ, ಇಂಥ ಅನೇಕಜಾತಿಗಳು ಅಂಡಜ
ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. (ಅಂಡ-ಮೊಟ್ಟೆ). ಕಾಡುನೋಣ, ಊರುನೋಣ, ಸೊಳ್ಳೆ, ಹೇನು,
ತಿಗಣೆ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಜಾತಿಗಳು ಸ್ತ್ರೀದಜವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. (ಸ್ತ್ರೀದ-ಶಾಯಿ)

ಭೂಮಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಕುರರೂಪವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಬರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಾವರಜಾತಿಗಳೂ ಉದ್ಭಿಜ್ಜ ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು.

೨೯೬ ವ್ಯಷ್ಟಿಶರೀರಾಣಾಂ ಈಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ ಸದ್ವಾರಕಶರೀರತ್ವ-
ಮಿತ್ಯೇಕಃ ಪಕ್ಷಃ.

ವೃಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರಗಳಾಗಿರುವ ಈ ಸಕಲಶರೀರಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಶರೀರಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು. ಈಶ್ವರನೂ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಂಥ ಜೀವನನ್ನು ಆ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಆ ಆ ಶರೀರವು ಜೀವದ್ವಾರಾ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಶರೀರವಾಗಿ ಸದ್ವಾರಕಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಒಪ್ಪಿರುವರು. ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ಅನೇಕಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಕಂಡುಬರುವುದು.

೨೯೭ ಜೀವಸ್ಯೇವ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುನೋಽಪಿ ಈಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿ
ಅದ್ವಾರಕಶರೀರತ್ವಮೇವೇತೃಪರಃ ಪಕ್ಷಃ.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ- ಈಶ್ವರನು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಜೀವನಂತೆಯೇ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಅದ್ವಾರಕಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಸುಷುಪ್ತಿ ಮೂರ್ಛಾದೃಶವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಲಾರದೆ ಬಿದ್ದಿರುವಾಗ ಈಶ್ವರನೇ ಅದನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ನಡಸುವಕಾರಣ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಹಾಗಾದರೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೨೯೮ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಈಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿನಿರುಪಾಧಿಕಶರೀರತ್ವಂ,
ಅಚಿದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಂ ಪ್ರತಿ ಸೋಪಾಧಿಕಶರೀರತ್ವಂ ಚ.

ಹೇಗಾದರೂ — ಸರ್ವದೇಶ, ಸರ್ವಕಾಲ, ಸರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಏನ ಎಂದರೆ ಯಾವುದೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಶರೀರಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದೂ, ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಅಚಿದ್ರವ್ಯವು ಜೀವನ ಕರ್ಮ ಫಲ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅವನ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶರೀರಾಕಾರವನ್ನು ತಾಳಿ ಆ ಕರ್ಮ

ವಿರುವವರೈಂತವೂ ಆತನಿಗೂ ಶರೀರವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ, ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದೇ ವೇದಾಂತೋಪದಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ನ್ಯಾಯ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮಾರ್ಗವಾಗಿರುವುದು.

೨೯೯ ಏವಂ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನ
ಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಥಮಪರಿಚ್ಛೇದೋಪಸಂಹಾರಃ

ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವವು — ನಮಗೆ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೂ ಈಶ್ವರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಆವೇಡನ್ನೂ ಮರೆಸುವ ತೆರೆಯಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಸಂಕೋಚಪಡಿಸಿ, ಭೋಗ್ಯವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಭೋಗ್ಯತಮವಾದ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ನಮಗೆ ಭೋಗ್ಯತಾಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಭೋಗ್ಯವಾದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಭೋಗ್ಯತಾಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ನಮಗೆ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ಒಲವತ್ತರವಾದ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿಸಿರುವುದು ಆದಕಾರಣ ನಮಗೆ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಹೇಯವಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ಹೊರತು ಇದರಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಹೇಯತ್ವಜ್ಞಾನವೂ, ಮೈರಾಗ್ಯವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಪ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವದ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ ವೊಪಲಾಡುವುಗಳನ್ನೂ, ಇದರ ಪರಿಣಾಮಪರಂಪರೆಗಳನ್ನೂ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವೆವು ಶೈವಾಗಮದವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿಹುವೆವು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆವು.

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ಮಲಿನಂ ಮಿಥ್ಯಾವಾದೋ ಯದಾತ್ಮಗತೋ ಮಲಿನಃ
ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ವಿಮಲಂ ತತ್ತ್ವವಿಶುದ್ಧಿರೈದಾತ್ಮಗತಾ ವಿಮಲಾ ||

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ
ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಭಿಮತಶರೀರಲಕ್ಷಣ
ಪಂಚಕ-ಶರೀರಾವಾಂತರವಿಭಾಗ-ಪ್ರದರ್ಶನಂ ನಾನು
ವಿಕಾದಶಂ ಪ್ರಕಟಣಂ.

ಇತಿ ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಥಮಃ ಸಮಾಪ್ತಃ

ಓಂ

ಓಂ ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ತತ್ತ್ವಮು ದ್ಧಿ.

೨. ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದಂ.

೩೦೦. ತತ್ರ ಆದೌ ಜೀವಲಕ್ಷಣಕಥನಪ್ರತಿಜ್ಞಾ

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಥಮಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಕಾಲತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ವಿಶದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆವು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆವು. ಆಕರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

೩೦೧. ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಂ.

“ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವವು ಜೀವತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.” ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವೂ, ಅತ್ಯಲ್ಪಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ತ್ರಸರೇಣು ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವು.

ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ವುಸಃ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದರೂ

ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದಕ್ರಾರಣ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಜೀವತತ್ತ್ವವಾದರೆ ಅಣುವಾದುದರಿಂದ ಅತ್ಯಲ್ಪಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಪಿಸೀಲಿಕಾಪರ್ಯಂತವಾದ ಸಮಸ್ತಜೀವವರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೩೦೨. ದ್ವಿತೀಯಾಲಕ್ಷಣಂ.

“ಶೇಷತ್ವವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವವು ಜೀವತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.” ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವೂ, ಶೇಷತ್ವವುಳ್ಳ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು. ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಇರುವೆ ಯವರೆಗೂ ಇರುವ ಸಮಸ್ತಜೀವರಾಶಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವುದು ; ಇತರ ಆಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಯುಕ್ತವೆಂದು ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇಬ್ಬರೂ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ನಮ್ಮ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುದು.

ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕಸಂಪ್ರದಾಯಾನುಯಾಯಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—

ಇಚ್ಛಯಾ ಯದುಪಾದೇಯಂ ಯಸ್ಯಾತಿಶಯಸಿದ್ಧಯೇ |
ಉಭಯಾನುಭವೈಕೈಕಜುಷಾ ತೌ ಶೇಷಶೇಷಿಣೌ ||

ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವೆಂಬುದು ನಾಚ್ಚುಬಗೆಯಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಒಂದನೆಯದು—ಶೇಷಶೇಷಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಿ ಜೇತನರಾಗಿಯೇ ಇರುವರೋ ಅಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವುಂಟಾಗುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಭೃತ್ಯರಿಗೂ, ಪತಿಪತ್ನಿಯರಿಗೂ, ಗುರು-ಶಿಷ್ಯರಿಗೂ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವು ಉಭಯೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದು; ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀತದ್ವಲ್ಲಭರಿಗೆ ಉಭಯೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವುಂಟಾಗುವುದು.

ಎರಡನೆಯದು—ಶೇಷಶೇಷಿಗಳೆರಡೂ ಎಲ್ಲಿ ಅಜೇತನಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವವೋ ಅಲ್ಲಿ ಅಜೇತನಗಳಾದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಜೇತನನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆ—ಕೃಷಿಯೂ, ಕೃಷಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುವ ಕ್ಷೇತ್ರವೂ. ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾದ ಕೃಷಿವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಒಂದುಬಗೆಯ ಅತಿಶಯವುಂಟಾಗುವಕಾರಣ ಕೃಷಿ ಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಶೇಷಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು. ಆದರೆ ಈ ಎರಡೂ ಅಜೇತನವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವಕ್ಕೆ ಇವುಗಳ ಇಚ್ಛೆ ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ ಕರ್ಷಕನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವುಂಟಾಗಬಹುದು. ಇದು ಲೌಕಿಕವಾದ ಉದಾಹರಣವು ಇದರಂತೆ—ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ—ಪ್ರಯಾಜ-ಅನೂಯಾಜ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪಕ್ಕೂ, ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಮುಂತಾದ ಯಾಗಕ್ಕೂ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಯಜಮಾನನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವುಂಟಾಗಬಹುದು.

ಮೂರನೆಯದು—ಶೇಷಿ ಜೇತನನಾಗಿಯೂ ಶೇಷವು ಅಜೇತನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶೇಷಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವುಂಟಾಗುವುದು ಉದಾಹರಣೆ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನೆಂಬ ಶೇಷಿಗೆ ಧನಕನಕವಸ್ತುವಾಹನಾದಿಗಳೂ, ಗೃಹಕ್ಷೇತ್ರಾರಾಮಾದಿಗಳೂ ಕೇವಲ ಶೇಷಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಶೇಷಗಳಾಗಿರುವುವು. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವವೈತರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವಾಕೃತವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶೇಷಗಳಾಗಿರುವುವು.

ನಾಲ್ಕನೆಯದು—ಶೇಷ ಅಚೇತನವಾಗಿಯೂ ಶೇಷವು ಚೇತನನಾಗಿರಲು ಇರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶೇಷದ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಶೇಷಶೇಷಭಾವವುಂಟಾಗುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಾಕಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಿಗೆ ಪಾಚಕನು (ಅಡಿಗೆಯವನು) ಶೇಷವಾಗಿರುವನು. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದರ್ಶವೂರ್ಣಮಾಸ-ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮ ಮುಂತಾದ ಯಾಗಕ್ರಿಯೆಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೆ ಯಜಮಾನನು ಕರ್ತೃಕಾರಕವಾದುದರಿಂದ ಶೇಷಭೂತನಾಗಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಶೇಷಿಯಾದ ಕ್ರಿಯೆ ಅಚೇತನವಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕೇವಲ ಶೇಷದ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಶೇಷಶೇಷಭಾವವುಂಟಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಶೇಷಶೇಷಭಾವದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇರುವ ಶೇಷಶೇಷಭಾವವು ಒಂದನೆಯ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು. ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶೇಷತ್ವವೇ ಜೀವನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡಬೇಕು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶೇಷತ್ವವೆಂದರೆ—ಶೇಷತ್ವಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಲ್ಲದ ಶೇಷತ್ವವು. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶೇಷತ್ವವು ಅವಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—“ ನೀನು ನನಗೆ ಶೇಷಭೂತಳಾಗಿರಬೇಕು ” ಎಂದು ಈಶ್ವರನು ಅವಳಿಗೆ ಸಲು, “ ಹಾಗಾದರೆ ನಾನು ನಿನಗೆ ಶೇಷಭೂತಳಾಗಿರುವೆನು ” ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇಷ್ಟಪಟ್ಟುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭಗವತ್ಶೇಷತ್ವವು ದಂಪತಿಗಳಾದ ಅವರಿಬ್ಬರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾದುದಾದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲಕ್ಷ್ಯಭೂತಳೇ ಅಲ್ಲವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇವಳಿಗೆ ಬೇಕಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇವಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಸಂಗತವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುವಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇವಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಅಣುಪರಿಮಾಣನಾದ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಏರುದ್ದಿವಾದ ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪಾಂಚರಾತ್ರ-ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ-ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಜೀವಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಗುರಿಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

“ ತದಂತರ್ಭಾವಾತ್ಪ್ರಾಂತಂ ನ ಪೃಥಗಭಿಧತ್ತೇ ಶ್ರುತಿರಪಿ ” ಎಂದು ಶ್ರೀ ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರೂ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುವರು—ಇದು ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇವಿಕಸಂಪ್ರದಾಯಾಸುಸಾರಿಗಳಾದ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿರುವುದು.

ಉಳಿದ ಆಚಾರ್ಯರುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—೧. ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೇತನಾಜೇತನವಸ್ತುಬೋಧಕವಾದ ನಾರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಉಭಯಸಂಪ್ರದಾಯದವರೂ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ೨. ಪುಂಲಿಂಗಾಂತವಾದ ಅಯನಶಬ್ದವು ಇವಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಲಾರದಾದುದರಿಂದಲೂ, ೩. ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವಳಿಗೂ ಅವನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದಲೂ, ೪. ಅವನಂತೆ ಇವಳಿಗೂ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವನಿಗೂ ಇವಳು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಪರಸ್ಪರಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವಕ್ಕೆ ಇವಳು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನತೆಯುಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ೫. ನಾರಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ನಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಈಶ್ವರಲಕ್ಷಣವು ನರಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಅವನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ನಾರಿಯಾದ ಇವಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ೬ ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಇವಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರಾಬಾಧವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಇವಳಿಗೆ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲರವ ಭಗವಜ್ಜೀಷತ್ವವು ಅವಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾಸಿಕವಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ದಂಪತಿಗಳಾದ ಅವರಿಬ್ಬರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಭೇದವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವಚನವೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಅತೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವುದೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು.

ಒಂದುವೇಳೆ ಇಬ್ಬರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಶೇಷತ್ವವುಂಟಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಅದು ನಿಯತವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಲಾಠಿಬಲವೇನು ? ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಈಶ್ವರನೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿಯೂ

ಏತಕ್ಕೆ ಶೇಷಭೂತನಾಗಿರಬಾರದು? ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಇರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಈಶ್ವರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಡಮೆಯಾದುದಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವುಳ್ಳ ಇವಳು ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ತನಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಶೇಷಭೂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ತಾನೇ ಅವನಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಏತಕ್ಕೆ ಶೇಷಭೂತಳಾದಳೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶೇಷತ್ವವು ಉಭಯೇಚ್ಛಾಸಿದ್ಧವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಜೇತನರಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ಕಾರಣವು? ಹಾಗಾದರೆ ಸಕಲ ಜೀವವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶೇಷತ್ವವೂ ಜೀವೇಶ್ವರರೆಂಬ ಉಭಯಜೇತನರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದಕಾರಣ ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೂ ಶೇಷತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯವು ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವಷ್ಟತರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಜೀವಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗುರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು; ಅದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಶೇಷತ್ವವು ಇಬ್ಬರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ವಿಷಯವು ಸ್ವಷ್ಟವಾದ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದರಲ್ಲವೆ ಈ ಜೀವಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶೇಷತ್ವವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬಹುದು? ಅದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಅದನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಶೇಷತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶೇಷತ್ವವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಬಹುದು; ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶೇಷತ್ವವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಶೇಷತ್ವಸಿದ್ಧಿ.

ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಶೇಷಿತ್ವವೂ, ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಶೇಷತ್ವವೂ ಸಹ ಆವುದೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಆವುದೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಂಟಾದುವಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಅವನಿಗೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಆ ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವವು ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವು ಶ್ರೀಪಾಂಚರಾತ್ರದೊಳಗೆ—

“ ನಂತವ್ಯಃ ಪರಮಃ ಶೇಷೀ ಶೇಷಾ ನಂತಾರ ಈರಿತಾಃ |

ನಂತೃನಂತವ್ಯಭಾವೋಽಯಂ ನ ಪ್ರಯೋಜನಪೂರ್ವಕಃ || ”

ಒಂಬ ಅಹಿರ್ಬುಧ್ಧ್ಯ ಸಂಯಿತಾವಚನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಈ ಶೇಷಶೇಷಭಾವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದೆ ಔಪಾಧಿಕವಾಗಿದ್ದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಶೇಷಶೇಷಭಾವದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಸಂತ್ಯಂಕವ್ಯಭಾವವೂ ಔಪಾಧಿಕವೇ ಆಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಔಪಾಧಿಕತ್ವಪ್ರತಿಷೇಧವಾಡಿದ್ದು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದು.

ಈ ವಚನವು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರತಿಕ್ಷಾಸಮಸ್ತೇಶೇತನುಷಯವೆಂದು ಸಂಕೋಚಪಡಿಸಲೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಹಾಗೆ ಸಂಕೋಚಪಡಿಸುವುದಾದರೆ ಆಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೆ ಶೇಷಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಪಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲವಾಗ ಶೇಷಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿ—“ ಪರಮಾ ಶೇಷೀ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಇವಳಿಗೂ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಅದು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಶೇಷತ್ವಾನುಮಾನಾಧಿಕರಣವಾದ (ಶೇಷತ್ವದ ಬತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ) ಶೇಷಿತ್ವವಲ್ಲವೆ ಪರಮಶೇಷಿತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೆ ಸಂಕೋಚಶೇಷಿತ್ವವೂ, ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನಿಗೇ ಪರಮಶೇಷಿತ್ವವೂ ಉಭಯಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಪರಮಶೇಷವಾದವು ಲಕ್ಷ್ಮೀಯನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರದಷ್ಟು. ಮತ್ತು—

“**దానభూతాః సుతః పర్యేణ గౌతమోఽను పరమాత్మనుః**”

ಎಂಬ ವಚನವು ಈಶ್ವರಸ್ತುತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶೇಷತ್ವವು ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶೇಷತ್ವವು ಮಾತ್ರ ಉಭಯೇಚ್ಛಾಪ್ರಯುಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಪ್ರಮಾಣವಿರದ್ದೆ ವಾಗಿರುವುದು. ಉಕ್ತವಚನದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಚೇತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚಕ್ಕಾಗಿ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಮತ್ತು ಅಣುತ್ವವಶಿಷ್ಟವಾದ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವ
ವನ್ನು ವಾಂಚರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವನ್ನು ಈಶ್ವರಗೋಟೀ
ಯಲ್ಲೇ ಸೇರಿಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಜೀವಗೋಟೀಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು
ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

ಅಚ್ಚೇದ್ಯೋನ್ಮಯಮದಾಹ್ಯೋನ್ಮಯಮಕ್ಷೇದ್ಯೋನ್ಮಯೋಷ್ಯ ಏವ
ಚ | ನಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಗತಃ ಸ್ವಾಣುರಚಲೋನ್ಮಯಂ ಸನಾತನಃ ||

ಎಂಜು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ—

ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಮನಃಪ್ರಾಣಧೀಭ್ಯೋಽನ್ಯೋಽನನ್ಯಸಾಧನಃ |

ನಿತ್ಯೋ ವ್ಯಾಪೀ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರಮಾತ್ಮಾಭಿನ್ನಃ ಸ್ವತಸ್ಸಖೀ ||

ಎಂದು ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಗತಃ-ವ್ಯಾಪೀ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಜೀವನಿಗೂ ವಿಭುತ್ವವು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಜೀವ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲೇ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ತುಲ್ಯಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು—ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ-ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವ ಈ ಎರಡೇ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಜೀವತತ್ತ್ವವೇ ಉಚ್ಚಿನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವತ್ರಯವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಜೀವಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

ಉಕ್ತವಾದ ಭಗವದ್ಗೀತಾವಚನದಲ್ಲಿಯೂ, ಯಾಮುನಾಚಾರ್ಯವಚನದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸರ್ವಗತಃ-ವ್ಯಾಪೀ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ—“ಸಮಸ್ತವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಚಿದ್ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು” ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಇಂಥ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ದಂಡವಾರಿತವಾಗಿಲ್ಲ; ಪಾಂಚರಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ “ಸರ್ವಗಾ” ಇತ್ಯಾದಿಪದಕ್ಕೆ ಅದರಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಏಕಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು ?

ಪಾಂಚರಾತ್ರದ ಹಾರ್ದಿಕಭಾವವನ್ನು ಶ್ರೀ ಪರಾಶರಮಹರ್ಷಿಯು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ—

“ರಾಘವತ್ವೇಭವತ್ತೀತಾ ರುಕ್ಮಿಣೀ ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮನಿ |

ಅನ್ಯೇಷು ಚಾವತಾರೇಷು ವಿಷ್ಣೋರೇಷಾಽನಪಾಯಿನೀ ||

“ದೇವತ್ವೇ ದೇವದೇಹೇಯಂ ಮನುಷ್ಯತ್ವೇ ಚ ಮಾನುಷೀ |

ವಿಷ್ಣೋರ್ದೇಹಾನುರೂಪಾಂ ವೈ ಕರೋತ್ಯೇಷಾಽತ್ಮನಸ್ತನುಂ ||

“ಯಥಾ ಸರ್ವಗತೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ತಥೈವೇಯಂ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮ ||

ಇತ್ಯಾದಿವಚನಗಳಿಂದ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇದರಿಂದ—ಪಾಂಚರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವು ವಿಗ್ರಹವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಬಂದುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಬಂದುದಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು.

ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಜೈತನ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅಚಿತ್ತೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ವಿಭುತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಈಶ್ವರಪತ್ನೀತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ

ಇವಳನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಬರುವಕಾರಣ ತತ್ತ್ವತ್ರಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಭಗ್ನವಾಗುವುದು. —

“ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಚಿಚ್ಛೇತನತ್ವಾತ್ ನ ಜೀವೋಽಪಿ ವಿಭುತ್ವತಃ |
ನೇಶ್ವರಸ್ತಸ್ಯ ಪಶ್ಚೀತ್ವಾತ್ ತತ್ತ್ವತ್ರಿತ್ವಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್ ||”

ಆದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಉಭಯೇಚ್ಛಾಸಿದ್ಧವಾದ ಶೇಷತ್ವವೇ ಇರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಶೇಷತ್ವವೇ ಅನಳಿಗೂ ಇರುವಕಾರಣ ಈ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶೇಷತ್ವವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯವು ವ್ಯಾಪಿಸದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಗೆ—“ನಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಸ್ತು ಯಾನಾಗಲೂ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿಶಿಷ್ಟನಾಚಕಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೂ ಸಂಗ್ರಹಣನಾಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕನಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧಕವಾಗಲಾರದು. — ಇದು ಉಳಿದ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಉಭಯವಿಧಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಅವರವರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಬಾರದಂತೆ ಅವರವರು ಆವುದಾದರೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

೩೦೩. ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಂ.

“ಅಣುನಾಗಿಯೂ, ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವವು ಜೀವತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.” ಇಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ತ್ರಸರೇಣುವನ್ನು ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ, ಪುನಃ ವಿಷಯತಾ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ತ್ರಸರೇಣುವನ್ನೇ ವ್ಯಾವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ” ಎಂಬ ಪದವೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೩೦೪. ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣಂ.

“ ಆಧೇಯತ್ವವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಅಸೃಢಸ್ಥಿತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವವು ಜೀವತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.” ಇಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವೂ, ಅಜಿತತ್ತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವೂ, ಪುನಃ ಅಜಿತತ್ತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅಸೃಢಸ್ಥಿತ್ವಸಂಬಂಧಪದವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುವು.

೩೦೫. ಪಂಚಮಲಕ್ಷಣಂ.

“ ವಿಧೇಯತ್ವ (ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವ) ವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಅಸೃಢಸ್ಥಿತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತತ್ತ್ವವು ಜೀವತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ” ದಳಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಬೇವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದೆ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲು ಇಷ್ಟಪಡುವವರು ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಐದನೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಥಮದಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ದ್ವಿತೀಯ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇವಳನ್ನು ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲು ಇಷ್ಟಪಡದವರು ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ನಮಸ್ತಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಭಗವತ್ಜ್ಞೇಷತ್ವವು ಉಭಯೇಚ್ಛಾಸಿದ್ಧವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆಧೇಯತ್ವವಿಧೇಯತ್ವಗಳೂ ಇಚ್ಛಾಸಿದ್ಧವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶೇಷತ್ವದಂತೆಯೇ ಆಧೇಯತ್ವವಿಧೇಯತ್ವಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಾಗಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವವಾದಕಾರಣ ಬೇವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಇವರೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಷ್ಟೆ.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಜೀವಸರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಜೀವಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣ
ಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ ೧

ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

೩೦೬. ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಭ್ಯೋ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಇಂಥ ಜೀವಾತ್ಮನು ೧. ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ, ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ೩. ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ, ೪. ಪ್ರಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ೫. ಬುದ್ಧಿಗಿಂತಲೂ, (ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ) ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು ; ಎಂದರೆ—ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿರುವನು ; ೬. ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನು ; ಎಂದರೆ—ಫಲಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಜ್ಞಾನಾಧೀನವಾದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನಲ್ಲ, ತನಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು. ೭. ಮತ್ತು ವಿನಾಶರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯನಾಗಿರುವನು. ೮. ಮತ್ತು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಎಂದರೆ—ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಗಿರುವನು. ೯. ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು, ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಿಗೂ ಬಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಾಗಿರದೆ ಒಂದೊಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಬ್ಬೊಬ್ಬನು ಆತ್ಮನಾಗಿರುವನು. ೧೦. ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಆನಂದಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವನು.

ಈ ಹತ್ತುವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾಚಾರ್ಯರಾದ ಯಾಮುನಮುನಿಗಳು—

“ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಮನಃಪ್ರಾಣಧೀಭ್ಯೋನೈವೋನನ್ಯಸಾಧನಃ |

ನಿತ್ಯೋ ವ್ಯಾಪೀ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರಮಾತ್ಮಾಭಿನ್ನಃ ಸ್ವತಸ್ಸಖೀ || ”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಕರಣಪ್ರಾರಂಭವೊದಲುಗೊಂಡು ಪಂಚಮಪ್ರಕರಣದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಆಗುವ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕರಣಗಳೂ ಈ ಯಾಮುನಾರ್ಯರ ಕಾರಿಕೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿರುವುವು. ಉಕ್ತವಾದ ಹತ್ತುವಿಷಯಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಆರು ವಿಷಯಗಳು ಕಾರಿಕೆಯ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಿಂದಲೂ, ಮೇಲಿನ ನಾಲ್ಕು ವಿಷಯಗಳು ಉತ್ತರಾರ್ಥದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಗಳಾಗಿರುವುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ—ಜೀವನಿಗೆ ದೇಹಭಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಃ, ಪ್ರಾಣ, ಭಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಎರಡು ಮೂರು ನಾಲ್ಕನೆಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತೃತೀಯಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಭಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ಐದ

ನೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳೊಡನೆ ಚತುರ್ಥಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವ, ಅಣುತ್ವ, ಪ್ರತಿಶರೀರಭಿನ್ನತ್ವ, ಸ್ವತಸ್ಸಂಖ್ಯೆತ್ವವೆಂಬ ಉಳಿದ ಐದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪಂಚಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ, ಜೀವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅವಶಿಷ್ಟಪ್ರಕೀರ್ಣಕವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ ಈ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು. ಇಂಥ ವೈದಿಕಘಂಟಾಪಥಕ್ಕೆ (ವೈದಿಕರಾಜಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ) ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿ ಕಂಟಕಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಆ ಆ ದುರ್ಮತಗಳನ್ನು ಆ ಆ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಮೂಲವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕುವುದರಮೂಲಕ ವೈದಿಕಮಾರ್ಗಸಂಚಾರಾಪೇಕ್ಷೆಗಳಾದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಜನರಿಗೆ ಮಾರ್ಗಸಂಶೋಧನರೂಪವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವೆವು.

೩೦೭. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಪಾದನಾರಂಭಃ.

ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಜೀವಾತ್ಮನು ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಇಂಥ ಶಬ್ದದಿಂದ—“ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸಹಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಜೀವಾತ್ಮನು” ಎಂದು ತೋರುವುದು; ಆದುದರಿಂದಲೇ “ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಜೀವನು ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲದ ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾಗಿರುವನು” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಫಲಿಸುವುದು.

೩೦೮. ದೇಹಾತ್ಮನಾದಿಚಾರ್ವಾಕಮತೇನ ಪ್ರಥಮಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

“ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ದೇಹವೇಯೋ ಅಥವಾ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದುದೋ?” ಎಂಬ ವಿವಾದವು ಚಾರ್ವಾಕರೆಂಬ ವಾದಿಗಳಿಗೂ ವೇದಾಂತಿಗಳೆಂಬ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಾದಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳುಂಟೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ದೇಹವೆಂಬುದು ಅನೇಕಾವಯವಸಂಘಾತಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಿಬ್ಬರಿಗೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ; ಆದರಲ್ಲಿ “ಕೈ, ಕಾಲು, ತಲೆ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳು ಹೇಗೆ ಇರುವುವೋ; ಅದರಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಜೈತನ್ಯವೂ ಉಂಟೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.” “ಅಥವಾ ಈ

ಅನಯವಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅವಯವಕ್ಕೇ ಜೈತನ್ಯವುಂಟೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅದನ್ನೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂಬುದು ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು.

೩೦೯. ದ್ವಿತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

ಅಥವಾ—ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅವಯವದಲ್ಲಿಯೂ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಅತ್ಯಂತಗೌರವವುಂಟಾಗುವುದು; ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅವಯವದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಏನಿಗಮಕವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಅವಯವದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವಯವಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಯದ್ಯಪಿ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧಗಳು ಉಂಟು; ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಂತೆ ಜೈತನ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ—ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿದ, ದ್ವಿತ್ವ, ತ್ರಿತ್ವ ಮೊದಲಾಗಿ ಪರಾರ್ಥಪರೈಕತ್ವವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳೊಳಗೆ ದ್ವಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರದೆ ಎರಡುಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳನ್ನಾಗಿನಾಡಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದೋ; ತ್ರಿತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರದೆ ಎರಡೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರದೆ ಮೂರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳನ್ನಾಗಿನಾಡಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದೋ; ಎಂದರೆ, ಆ ಆ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಷ್ಟಷ್ಟು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರದೆ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇರುವುದೋ; ಅದರಂತೆಯೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಆಗ ತೋರಿಬರುವ ಅವುಗಳ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈತನ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಈ ಪಕ್ಷವು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಗೌರವದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಲಾರದು ಎಂಬುದು ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು.

೩೧೦. ತೃತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

“ಅಥವಾ ಅನೇಕವಾದ ಅವಯವಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ಅವಯವಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಕಾರಣವಾದ ಅವಯವಗಳ ಕಾರ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಕಾರಣವಾದ ಅವಯವಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅವಯವಿಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ, ಕೈ, ಕಾಲು, ತಲೆ ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಜನಿತವಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗಿಂ

ತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೂ ಈ ಪಕ್ಷವೂ ಪೂರೈಕೃತವಾದ ದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಲಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ಅಷ್ಟೊಂದು ಅವಯವಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಂದೇ ಅವಯವಿಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಒಂದೇ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವಷ್ಟೆ ? “**ದೇವೋಽಹಂ ಮನುಷ್ಯೋಽಹಂ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ ಕೃಶೋಽಹಂ**” ಎಂದು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ ಕವಾದ ದೇಹಾತ್ಮಾಭೇದಾನುಭವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಈ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಮೂಲಸ್ತಂಭದಂತೆ ದೃಢತರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಏಕವ್ಯಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶದಪಡಿಸುವೆವು ; **ಎಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು.**

೩೧೧. ಪ್ರಥಮಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ.

ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅವಯವವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಅನೇಕವಾದ ಅವಯವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಈ ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳಿರುವುವೆಂದೂ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಶರೀರವೆಂಬ ಯಂತ್ರವನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಧಿಸತಿಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದೂ ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗುವುದು ; ಆಗ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಆತ್ಮಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಈ ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಆತ್ಮಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟಾಗಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಒಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹತ್ತುಮಂದಿ ಪಟೇಲರು ಅಧಿಸತಿಗಳಾಗಿರುವರಾದರೆ, ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಪಟೇಲನು ಒಂದು ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಒಂಬತ್ತುಮಂದಿ ಪಟೇಲರೂ ಆ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುವರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯುತ ಅವರಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಆವುದೊಂದು ಕೆಲಸವೂ ಹೇಗೆ ಜರುಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ; ಅದರಂತೆ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಧಿಸತಿಗಳಾಗಿ ಇದ್ದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟಾಗಿ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆವುದೊಂದು ಕೆಲಸವೂ ನಡೆಯಕೂಡದು. ತಲೆಯಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದುಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಂಚಾರ ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಿರೂಪ

ವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಈ ಶರೀರವು ಮುಂದಕ್ಕೂ ಹೋಗಲಾರದೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ತತ್ಪರಿಸರೇಕಲ್ಲವೆ? ಆದರೆ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಲಿ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆಯಾಗಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ, ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆಯೇ ಕೆಲಸಗಳು ನಡೆವುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ ನಾವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರುವೆವು.

ಮತ್ತು “ನನ್ನ ಮನೆ--ನನ್ನ ಬಟ್ಟೆ-ನನ್ನ ಹೊಲ--ನನ್ನ ತೋಟ” ಎಂಬುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ “ನನ್ನ” ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಮನೆ ಮುಂತಾದುದು ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ “ನಾನು ಮನೆ-ನಾನು ಬಟ್ಟೆ” ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲದೆ, “ನನ್ನ ಮನೆ” ಇತ್ಯಾದಿಭೇದವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆಯೇ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ “ನನ್ನ ತಲೆ--ನನ್ನ ಕಾಲು-ನನ್ನ ಕೈ-ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ” ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಗಳು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಡೆವುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ “ನನ್ನ” ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ತಲೆ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ “ನಾನು ತಲೆ-ನಾನು ಕಾಲು” ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ, “ನನ್ನ ತಲೆ” ಇತ್ಯಾದಿಭೇದವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅವಯವಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾದ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನನ್ನು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದೆಲ್ಲಾ ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅವಯವವನ್ನೇ ಆತ್ಮನನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ, ಆ ಅವಯವವು ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಅವಯವವೆಂಬ ಆತ್ಮನು ಹಿಂದೆ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದು ದನ್ನು ಆ ಅವಯವವು ಸತ್ಯವಾದಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಕೂಡದು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಅನುಭವಿಸಿದುದನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಸ್ಮರಿಸಲಾರನಷ್ಟೆ? ಯಾವುದೊಂದು ಅವಯವವೂ ತನ್ನನ್ನು “ನಾನು” ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಯವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನೂ ಸಹ ತನ್ನನ್ನು “ನಾನು” ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲೂ ಕೂಡದು. ಮತ್ತು ಆ ಆ ಅವಯವಗಳನ್ನು “ನನ್ನದು” ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲೂ ಕೂಡದು.

ಮತ್ತು ಯಾವ ಅವಯವವನ್ನು ಆತ್ಮನನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರೋ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇತರವಾದ ಅವಯವದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಈ ಆತ್ಮನು ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಶರೀರದ ಸ್ವಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಇರುವನೆಂಬುದನ್ನಾದರೆ ನಾವು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವೆವು. **ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷವು ಸಂಗತವಲ್ಲ.**

೩೧೨. ದ್ವಿತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ.

ಇದರಂತೆಯೇ “ಅವಯವಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈತನ್ಯವಿರುವದೆಂಬ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.” ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ. ಅವಯವಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ—ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಒದಲಾಗಿ ಜೈತನ್ಯಾಭಾವವೇ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಏವಾದಾಸ್ತದವಾದ ಅವಯವಸಮುದಾಯವು ಜೇತನಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು ; ಎಂದರೆ—ಜೇತನವಾಗಲಾರದು, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ? ಸಂಘಾತಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಯಾವುದು ಸಂಘಾತಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಅದು ಜೇತನಭಿನ್ನವಾಗಿರುವದೆಂಬುದನ್ನು ಘಟಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು ; ಅವಯವಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಹೇತುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಜೈತನ್ಯಾಭಾವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಜೈತನ್ಯಸದ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಚಾರ್ವಾಕಮತದವರನ್ನು ಕುರಿತು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು ಚಾರ್ವಾಕಮತದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವರು “**ಅಥ ಲೋಕಾಯತಂ**” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಯತಶಬ್ದದಿಂದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿರುವರಾದಕಾರಣ ಅಂಥವರನ್ನು ಕುರಿತು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸವು ಸಂಗತವಷ್ಟೆ ?

ಅಥವಾ “**ವ್ಯಾಪಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ**” ಎಂಬ ತರ್ಕರೂಪವಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿರುವೆವಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಹೇಗಿಂದರೆ, ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಘಾತತ್ವವೂ, ರೂಪವತ್ವವೂ, ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರತ್ವವೂ ಇರುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯಾಭಾವವೇ ಇರುವುದೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಂಡಿರುವೆವು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಘಾತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳೂ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾಗಿಯೂ ಜೈತನ್ಯಾಭಾವವು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಯವಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯಾಭಾವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಸಂಘಾತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಧರ್ಮಗಳೂ ಇಲ್ಲದೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು. ಈ ಧರ್ಮಗಳಾದರೆ ಅವಯವಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು. ಆದಕಾರಣ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯಾಭಾವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಜೈತನ್ಯಸದ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣಾಪಯವಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವು ಪರ್ಮಾಪ್ತಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಒಂದು ಬೆರಳು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದಾಗ ಸಂಪೂರ್ಣಸಮುದಾಯವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯನಿರಕೂಡದು. ಆದರೆ, ಬೆರಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಪ್ರಾಣಿಗಳು ಜೈತನ್ಯದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವರು. ಆದಕಾರಣ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.

೩೧೩. ತೃತೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ.

ಇದರಂತೆಯೇ “ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಒಂದೇ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವು.” ಎಂಬ ತೃತೀಯಪಕ್ಷವೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ಚಾರ್ವಾಕಮತದಲ್ಲಿ ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಯೆಂಬ ಒಂದು ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ. ಸೈಯಾಯಿಕಮತದವರು ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಯೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ, ತ್ರಸರೇಣುಗಳ ಪುಂಜವೇ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಚಾರ್ವಾಕರ ಮತದಲ್ಲಿಯೇ ಅವಯವಿಯೆಂಬ ಅತಿರಿಕ್ತವಸ್ತು ಖಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದಷ್ಟೆ?

ಒಂದುವೇಳೆ ಅವಯವಕಾರ್ಯವಾದ ಅವಯವಿಯೆಂಬ ಅತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥವೊಂದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವೆಂಬ ಗುಣವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವಾದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗುಣವೇ ಕಾರ್ಯವಾದ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಲ್ಲದೆ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಗುಣವು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದಷ್ಟೆ? ಈ ತೊಂದರೆ

ಯನ್ನು ಸರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾರಣವಾದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಿನ್ನಾ ಭಿಪ್ರಾಯತ್ವ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳು ಪುನಃ ತಲೆದೋರುವುವು.

ವೂಬ್ಯರೇ ? “ ಕಾರಣಗತವಾದ ಗುಣವೇ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಗುಣವೂ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಸೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಪೀಲುಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣಗುಣವೇ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವದೆಂದು ಕಂಡುಬಂದರೂ, ಅದೇ ಸೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವ ಪಿಠರಪಾಕವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ — ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಗುಣವೂ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದು. ಮಾಂಸ ಬೀಜವು ವೃಕ್ಷವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕಾರಣವಾದ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಅಡಗಿ ಇದ್ದ ಗುಣಗಳೇ ಕಾರ್ಯವಾದ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದರೂ, ಕವುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಮೃತ್ತಿಂಡವು ಫಲಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಫಲವನ್ನು ಆವಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುಟ್ಟು ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ನೋಡಿದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವು ಕಾಣುವುದು. ಈ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವು ಕಾರಣವಾದ ಮೃತ್ತಿಂಡದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಫಲದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ? ಅದರಂತೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಸರಿಣಾಮವಿಶೇಷದಿಂದ ಅವಯವಿಯೆಂಬ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಜೈತನ್ಯಗುಣವುಂಟಾಗಲು ತಡೆಯೇನು ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ರೂಪವುಂಟಾಗುವಾಗ ಫಲವೆಂಬ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ರೂಪವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವಾದ ಫಲಾವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ತರೂಪವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದರಂತೆ ಅವಯವಗಳ ಸರಿಣಾಮವಿಶೇಷವಾದ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವುಂಟಾಗುವಾಗ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೈತನ್ಯವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೂಷಣದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು.

ವೂಬ್ಯರೇ ? “ ಪ್ರತ್ಯವಯವದಲ್ಲಿಯೂ ಜೈತನ್ಯಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾದೀತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ೧ ಕಿಣ್ವಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಜನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಧ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಗಾದರೆ ಮದಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದೋ

ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಜೈತನ್ಯವು ಉಂಟಾಗಲು ತಡೆಯೇನು ? "

ಎಂದು ಪ್ರಲಾಪಿಸಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿ ಮದಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಾಗ ಅದರ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮದಶಕ್ತಿ ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಪರಿಣಾಮಗಳಂತೆ ಉಂಟಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದು.

೧. ಹೇಗಾದರೆ, ಸಾನಾಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ತಂತುಗಳಿಂದ ಸಿರ್ಮಿತವಾದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಅವಯವವಾದ ತಂತುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದು ರೂಪವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ—

೨. ಮತ್ತು ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಆ ಆ ಅವಯವಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇರುವ ಮಧುರರಸ, ಅಮ್ಲರಸ ಇವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದು ರಸವು ಅವಯವಿಯಾದ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ—

೩. ಮತ್ತು ವೀಳ್ಯದೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಪಕ್ವವಾದ ಅವಯವಭಾಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇರುವ ದುರ್ಗಂಧಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಅಲ್ಪಪಕ್ವವಾದ ಅವಯವಭಾಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇರುವ ಸುಗಂಧಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದು ಗಂಧವು ಅವಯವಿಯಾದ ವೀಳ್ಯದೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ—

೪. ಮತ್ತು ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಅವಯವಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇರುವ ಕಠಿನಸ್ಪರ್ಶಸುಕುಮಾರಸ್ಪರ್ಶಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದು ಸ್ಪರ್ಶವು ಅವಯವಿಯಾದ ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ—

೫. ಮತ್ತು ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೂಲ, ಮಧ್ಯ, ತುದಿಯೆಂಬ ಆ ಆ ಅವಯವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇರುವ ಮಹಾಪರಿಮಾಣ, ಮಧ್ಯಮಪರಿಮಾಣ, ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದು ಪರಿಮಾಣವು ಅವಯವಿಯಾದ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ—

ಅದರಂತೆ ಕಿಣ್ವಾದಿವಸ್ತುಗಳ ಸಂಮೇಳನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮದಶಕ್ತಿ ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಅವಯವದಲ್ಲಿ ಮದಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ ಆ ಮದಶಕ್ತಿಯೇ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ಮದಶಕ್ತಿ ಅವಯವಿಯಾದ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಹಾಗೆಯೇ ದಾಷ್ಟಾರ್ಥತಿಕವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಆ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೈತನ್ಯವೇ ಅವಯವಿಯಾದ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು

ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಜೈತನ್ಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಒರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದ ದೂಷಣಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ? “ ಈಗ ಹೇಳಿದ ಐದು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಅನಯವನಾದ ತಂತುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದು ರೂಪವು ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ನಾನಾಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ತಂತುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರರೂಪವೆಂಬ ಒಂದೂ ಸೊಂದು ವಿಲಕ್ಷಣರೂಪವು ಕಾಣುವುದಷ್ಟೆ ? ಹಾಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ರೂಪವೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಅವಯವಿಯಾದ ಪಟವು ರೂಪಶೂನ್ಯವಾದುದಾಗಿ ಚಿಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಕೂಡದು. ರೂಪಶೂನ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಚಿಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ”

ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು, ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ತಂತುಗಳು ಪಟಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಆ ಆ ತಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಆ ರೂಪವು ಕಂಡು ಬರುವಂತೆ, ಅದೇ ತಂತುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಪಟಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಾ ತಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಏಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರರೂಪವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ತಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಹೊಸದಾದ ರೂಪವೊಂದೂ ಪಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ತಂತುಗಳು ತಂತುತ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವೆಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು ; ಅದೇ ತಂತುಗಳು ಪಟತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಾಳಿದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗುವುವು. ಅನೇಕ ತಂತುಗಳು ಸೇರಿದರಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಪಟವಾಗುವುದು ? ಹೀಗೆ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ತಂತುಮಯವಾದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವನ್ನು ವಿವಾದಿಸಿಲ್ಲದೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಚಿತ್ರತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವುದು ; ಚಿತ್ರತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವುದು ; ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವೆವೆಂಬುದುಮಾತ್ರ ಆಗಲಾರಥ. ಆಗಲಾರದಾದರೂ ಪಟದಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವನ್ನೂ ಚಿತ್ರತ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವೆವೆಂದು ಹೇಳುವೆವಾದರೆ, ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿಕೆಯೇ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಇದರಿಂದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರತ್ವವು ಎಂದಿಗೂ ಬರಲಾರದು.

ಚಿತ್ರರೂಪವು ಇದರಲ್ಲಿ ಬಾರದಿದ್ದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಅವಯವಿ ರೂಪತೂನ್ಯವೆಂದಾಗಲಿ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಕೂಡದೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಪಟವೆಂಬ ಅವಯವಿ ತಂತುಗಳೆಂಬ ಅವಯವಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ “ಅದರಲ್ಲಿ ರೂಪವುಂಟೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲು ಅರ್ಹವೋ ಅನರ್ಹವೋ?” ಇತ್ಯಾದಿವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ತಂತುಗಳೇ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಗವಿಶೇಷದಿಂದ ಪಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದಾದಕಾರಣ ತಂತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪಟವೆಂಬ ಅವಯವಿಯೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು? ರೂಪವುಳ್ಳ ತಂತುಗಳೇ ಪಟವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಪಟವನ್ನು ರೂಪತೂನ್ಯವೆಂದಾಗಲಿ, ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಕೂಡದೆಂದಾಗಲಿ ಏನೇಚಕರಾದವರು ಹೇಳುವರೆ?

ಆದಕಾರಣ ನಾನಾರೂಪಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆ ರೂಪಗಳೇ ಚಿತ್ರರೂಪವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಚಿತ್ರರೂಪವೆಂಬುದೊಂದು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅಭೇದ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಚಿತ್ರರೂಪಖಂಡನಕ್ರಮವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು—

“ಚಿತ್ರಂ ಚೇದೇಕತಾ ನ ಸ್ಯಾದೇಕಂ ಚೇಚ್ಚಿತ್ರತಾ ಕಥಂ |

ಏಕಂ ಚ ತಚ್ಚ ಚಿತ್ರಂ ಚ ತತ್ತ್ವ ಚಿತ್ರಾಂತರಂ ಭವೇತ್ ||”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಆದಕಾರಣ ಮೊದಲನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅವಯವವಾದ ತಂತುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೂಪ ಕ್ಷಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದು ರೂಪವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಗತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅಸಂಗತವಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಪಟಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಸರಿಮಾಣಗಳೇ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತೋರುವುವಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಗಳಾದ ರೂಪಾದಿಗಳು ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅದರಂತೆ ದಾಷ್ಟಾರ್ಥತಿಕವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಘಾತರೂಪವಾದ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಅವಯವಗತಜೈತನ್ಯವೇ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ

ತೋರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಜೈತನ್ಯವು ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ಪಟಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಚಾರ್ವಾಕರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಲ್ಲವೆಂದು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಇದರಿಂದ ಚಾರ್ವಾಕರ ಅನ್ನು ಕರ್ವೂರಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತಪ್ರಲಾಪಗಳೂ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು; ಅವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಯೂ ಕರ್ವೂರದಲ್ಲಿ ಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಷಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಮೇಳನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿ ವಿಷಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಅರಿಶಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಣ್ಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಸಂಮೇಳನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸಮಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ, ದಾಷ್ಟಾರ್ಥಾಂತಿಕವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅವಯವದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವುಂಟಾಗಬಹುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಇಂಥ ಪ್ರಲಾಪಗಳಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಪಟಾದಿದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಮೇಳನಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅವಯವದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಷಶಕ್ತಿಯೂ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಆದಕಾರಣ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವು ತೋರುವುದಾದರೆ, ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೈತನ್ಯವೇ ತೋರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದ ದೂಷಣಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ತೃತೀಯಪಕ್ಷವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.

೩೧೪. ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾತ್ಮನ ಅವಶ್ಯತತಾ.

ಮತ್ತು ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಬೇರೊಂದು ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ, ತಾಯಿತಂದೆಗಳ ಏಕರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಏಕರೂಪವಾದ ಲಾಲನಪಾಲನಗಳಿಂದಲೇ ಬೆಳೆದು ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವೇನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿಗಳಾದ ಚಾರ್ವಾಕರು ಯಾವ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲರು ? ದೃಷ್ಟವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದುದರಿಂದ ಆ ಆ ದೇಹದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನೇ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳ ಪರಸ್ಪರ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂಥ

ಅದೃಷ್ಟವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಏಲಕ್ಷಣನಾದ ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ ಆತ್ಮನು ಆ ದೇಹವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳ ಮೂಲಕ ಮೇಲೆ ಕಂಡ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು, ಆ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಈಗ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕು.

ಮತ್ತು ಶಿಶು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭಕೋಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈಜಿಗೆ ಬಂದ ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ರೋದನವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ತಾಯಿ ಅದರ ಬಾಯೊಳಗೆ ತನ್ನ ಸ್ತನದ ತುದಿಯನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಕೂಡಲೆ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತ ಸ್ತನವನ್ನು ಹೀರುವುದೂ, ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಮನೋರಥಪೂರ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ರೋದನವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದೂ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆ ಶಿಶುವಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಶೀಘ್ರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು ?

ತನ್ನ ಕ್ಷುದ್ಧಾಭಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ತನ್ಯಪಾನವೇ ಉಪಾಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಸ್ತನೈಕ್ಯಾಗಿ ಅಳುವುದೂ, ಸ್ತನ್ಯವು ದೊರೆತಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸುವುದೂ, ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ, ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದು.

ಕ್ಷುನ್ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಸ್ತನ್ಯಪಾನವೇ ಉಪಾಯವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಆ ಶಿಶುವಿಗೆ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದ ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಷ್ಟು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ವಿವೇಚಕರು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಹಿಂದಿನ ಅನೇಕಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಸ್ತನ್ಯಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಕ್ಷುನ್ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸ್ತನ್ಯಪಾನವೇ ಕ್ಷುನ್ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಅಂಥ ಅನುಭವದಿಂದ ಆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢತರವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂಸ್ಕಾರವು ಉಂಟಾಗಿ ಅಂಥ ಸಂಸ್ಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿದವನಾಗಿಯೇ ಆ ಆತ್ಮನು ಈಗ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವನಾದುದರಿಂದ ಈಗ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರವು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಸ್ತನ್ಯಪಾನದ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಈಗ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು. ಇಂಥ ಸ್ಮರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಆ ಶಿಶುವಿಗೆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ ಇಂಥ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನೂ, ಅಂಥ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪೂರ್ವಾನುಭವವನ್ನೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳ

ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಪೂರ್ವಾನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದ ಆತ್ಮನು ಈ ಶರೀರವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

೩೧೫. ಭೌತಿಕಧಾತುವಿಶೇಷಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಾಶಂಕಾ.

ವೂಚ್ಯರೇ ? “ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿದ್ದರೆ ಅದು ಹೋಗಲಿ; ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು, ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಜಞಾತಗಳ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾಗಿ ಧಾತುವಿಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಡುವೆವು. ಆತ್ಮನು ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಭಿಮತವಾದರೆ ಈ ಧಾತುವಿಶೇಷವೆಂಬ ಆತ್ಮನೂ ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣನಾಗಿಯೇ ಶರೀರದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವು; ಆದರೂ ಸೈಯಾಯಿಕರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಮನಃಂದ್ರಿಯದಂತೆ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಶರೀರದ ಒಳಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವೆವಾದುದರಿಂದ ಹಸ್ತಪಾದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವುದೊಂದು ತೊಂದರೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಭಿಮತವಾದರೆ ಇದೇ ಧಾತುವಿಶೇಷವೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವೆವು. ಆಗ ಈ ಧಾತುವಿಶೇಷವು “ ಹೃದಯಸ್ಥಿತಪಿತ್ತವಿಶೇಷಃ ಪ್ರಕಾಶಃ ” ಎಂಬ ನೈದ್ಯಾಗಮವಚನದಂತೆ ಒಂದಾನೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುವಿಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಆಧ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ”

೩೧೬. ಆಶಂಕಿತಪಕ್ಷೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಿನೋಽರ್ಥಾಶಂಕೀಕಾರಃ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಆಗುವುದು. ಇವು ಹೇಳುವಂತೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಭೌತಿಕಧಾತುವಿಶೇಷಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಈ ಪಕ್ಷವು ಅರ್ಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವೈದಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ಈ ಧಾತುವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಹೆಸರು

ರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತು ಉಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗಿ ಅರ್ಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಷ್ಟೆ ?

೩೧೭ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ತ್ವಾದೇರನಾಯಾಸೇನ ಸಿದ್ಧಿಃ

ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಹೇಗಾಯಿತು ? ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಅನಂದಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನೂ ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವೂ ಒಡತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿ ಸುವಕಾರಣ ಸಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಯಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಹವುದು ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ಣರೂಪವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಯಾಗಲಿಲ್ಲ ಆದರೂ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದ ನೀವು ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವವನ್ನು ಯಾವಾಗ ಒಪ್ಪಿದಿರೋ ಆಗಲೇ ಉಳಿದಿರುವ ಅನಿತ್ಯತ್ವಒಡತ್ವಾದಿಪ್ರಲಾಪಗಳನ್ನೂ ಅನುಮಾನ ಆಗಮ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಸತ್ಯತ್ವ ಒಡತ್ವ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.

ಅಥವಾ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾತ್ರಪ್ರಮಾಣ್ಯವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದ ನೀವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದಿರುವ ಉಕ್ತಧಾತುವಿಶೇಷವನ್ನು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೋ ವೈದ್ಯಾಗವ. ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೋ ಒಪ್ಪಿರುವಿರಾದುದರಿಂದ ಅದರಂತೆಯೇ ನಾವೂ ಅದೇ ಅನುಮಾನಾಗಮಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನೂ ಸಾಧನಮಾಡಿ ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಒಡತ್ವವನ್ನೂ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಾಕರಿಸುವೆವು.

ಚಾರ್ವಾಕಮತವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ ಮೊದಲು ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಫಲಿತಾಂಶವೇನಾಯಿತು ?

೩೧೮ ಚಾರ್ವಾಕೋಕ್ತಪೂರ್ವಪಕ್ಷಫಲಿತಾಂಶನಿರೂಪಣಂ

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲಿತಾಂಶವು—ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ದೇಹವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ಹೇಳುವ ಚಾರ್ವಾಕರ ಮತಕ್ಕೆ ದೇವೋಽಹಂ, ಮನುಷ್ಯೋಽಹಂ, ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ, ಕೃಶೋಽಹಂ ಎಂದು ಅಪಾರ್ಥಿತವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕವಾದ

ದೇಹಾತ್ಮಾ ಭೇದಾನುಭವರೂಪಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಮೂಲಸ್ತಂಭದಂತೆ ದೃಢತರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ—ಅಹಂಪದದ ಅರ್ಥವು ಆವುದೋ ಅದೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛುರಿಗೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ; ಅದು ಆವುದಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಉಕ್ತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದೇಹವೇ ಅಹಂಪದಾರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೇವಮನುಷ್ಯಪದಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವ ದೇವತ್ವಮನುಷ್ಯತ್ವಚಾತಿಗಳೂ, ಸ್ಥೂಲಕೃಶಪದಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ಥೂಲತ್ವಕೃಶತ್ವಧರ್ಮಗಳೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವವಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅಂಥ ಚಾತಿಗಳನ್ನೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವ ದೇವಮನುಷ್ಯಕೃಶಸ್ಥೂಲಪದಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಅಹಂಶಬ್ದವನ್ನು ವುನಃ ವುನಃ ಪಾಠಮಾಡಿ ಇರುವುದರಿಂದ ದೇವಮನುಷ್ಯಪದಗಳ ಅರ್ಥವಾದ ಅಂಥ ಚಾತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಥೂಲಕೃಶಪದಗಳ ಅರ್ಥವಾದ ಅಂಥ ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದೇಹಕ್ಕೂ, ಅಹಂಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಅಭೇದಾನುಭವವು ಸರ್ವರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಅನುಭವವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಇದಂ ರಜತಂ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾದರೂ ನೇದಂ ರಜತಂ ಎಂಬ ಬಾಧಜ್ಞಾನವು ಉತ್ತರತ್ರ ಉಂಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು; ಅಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾನುಭವರೂಪವಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ದೋಷಜನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹವಾಗಿರುವುದು; ಉತ್ತರಾನುಭವರೂಪವಾದ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಿರ್ದುಷ್ಟಕಾರಣಜನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ದುರ್ಬಲವಾದ ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ದೇವೋಽಹಂ ಮನುಷ್ಯೋಽಹಂ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ ಕೃಶೋಽಹಂ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಾನುಭವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ “ನ ದೇವೋಽಹಂ ನ ಮನುಷ್ಯೋಽಹಂ ನ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ ನ ಕೃಶೋಽಹಂ” ಎಂಬ ಅನುಭವವು ಉತ್ತರತ್ರ ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾರಿಗೂ

ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ದೋಷಜನ್ಯತ್ವವನ್ನೂ, ಅತಃ ಪವ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪತ್ವವನ್ನೂ, ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವವನ್ನೂ, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವೇ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ “ ಸಂಘಾತಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯವಯವದಲ್ಲಿಯೂ ಜೈತಸ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಅನೇಕ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವುಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪೂರ್ವೋಕ್ತದೋಷಣಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇನು ” ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಕೆಲಸವಿಲ್ಲ.

ಒಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದ ಅನೇಕರೊಳಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವು ಕಾಣುವಂತೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯವಯವದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದಂತೆ ಅನೇಕಾತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವುಂಟಾಗದಿರುವಿಕೆಯೇ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದಾಭಾವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಯಾವವಿಧವಾದ ಅನುಸಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದ ಮುಂದೆ ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದುಷ್ಠವಾಗಿ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ನಿಲ್ಲಲಾರವಷ್ಟೆ? “ನ ಹಿ ದೃಷ್ಟೇನುಸಪನ್ನಂ ನಾನು” ಎಂದಲ್ಲವೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರೂ ಬರೆವುದು? ಆದಕಾರಣ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ, ದೇಹವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ದೃಢತರವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಫಲಿತಾಂಶವು.

೩೧೯. ಸಿದ್ಧಾಂತಫಲಿತಾಂಶನಿರೂಪಣಂ.

ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾರಾಂಶವು—ಉಕ್ತವಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಆತ್ಮಶರೀರಗಳಿಗೆ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ಒಪ್ಪಬಹುದಾಗಿ ಇದ್ದಿತು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಮಮ ದೇಹಃ-ಮಮ ಹಸ್ತಃ-ಮಮ ಶಿರಃ-ಮಮ ಪಾದಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶರೀರಾತ್ಮಗಳಿಗೆ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾದೀತು?

ಆದರೆ “ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಈ ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಳೂ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಭಿನ್ನವೋ ಅಥವಾ ಭಿನ್ನವೋ ಎಂದು ಅನ್ಯತರಪಕ್ಷದ ನಿರ್ಣಯವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ ಕಾರಣ ಆತ್ಮನಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಸಂದೇಹವೇ ನಿಲ್ಲುವುದು ” ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು.

ವಿರುದ್ಧವಾದ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಏಕವಸ್ತುವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದರೂ—ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳೊಳಗೆ ಆವುದು ದುರ್ಬಲ ಆವುದು ಪ್ರಬಲ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮೊದಲು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದುರ್ಬಲ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಮೇಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬೇಕು.

೩೨೦. ದೇಹಾತ್ಮನೋರಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಾಖ್ಯ ದೋಷಮೂಲಕತ್ವಾದ್ವದ್ಬರ್ಲತ್ವಂ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಶರೀರದೊಡನೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಒರುತ್ತಿರುವ ದೃಢತರಸಂಸರ್ಗವೆಂಬ ದೋಷವೇ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ದುಷ್ಟಕಾರಣಜನ್ಯವಾದ ಈ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ದುರ್ಬಲವಾಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಆತ್ಮಶರೀರಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಲು ಇದು ಸಮರ್ಥವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೩೨೧. ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಅದುಷ್ಟಕಾರಣಜನ್ಯತ್ವಾತ್ ಅಬಾಧಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ.

ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಾದರೆ ಇಂಥ ದೋಷವು ಆವುದೊಂದೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಪ್ರಬಲವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ತನಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಆತ್ಮಶರೀರಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩೨೨. ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ದೋಷತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಮೊಟ್ಟರೇ ? ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಶರೀರದೊಡನೆ ದೃಢತರವಾದ ಸಂಸರ್ಗವಿರಲಿ ; ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ದೃಢತರಸಂಸರ್ಗವು ದೋಷವೆನಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಮತ್ತು ಇಂಥ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಅಭೇದಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾದುದನ್ನು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಾಣಬಹುದೋ ?

ಹವುದು ಕಾಣಬಹುದು, ಅಯುಷಿಂಡವನ್ನು ಎಂದರೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬಲವತ್ತರವಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯಿಸಿ ದೃಢತರವಾದ ಅಗ್ನಿ ಸಂಸರ್ಗವನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಉಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಇಂಥ ದೃಢತರಸಂಸರ್ಗವು, ಅಗ್ನಿಯೂ ಅಯುಷಿಂಡವೂ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವವರಿಗೂ ಕೂಡ ಅಭೇದಭ್ರಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದಕಾರಣ ವಸ್ತುವಿನ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಈ ದೃಢತರ ಸಂಸರ್ಗವು ದೋಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇದರಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇರುವ ದೃಢತರಸಂಸರ್ಗವು ಅವುಗಳ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಭೇದಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಗೊಳಿಸದೆ ಅಭೇದಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ದೋಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಇಂಥ ದೋಷದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ದುರ್ಬಲವಾಗಿ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ, ಅದುಷ್ಟಕಾರಣ ಜನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪ್ರಮಾರೂಪವಾದ ಭೇದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದು.

೩೨೩. ಪುತ್ರಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಾನಾಮನ್ಯತಮೇನಾಸಿ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಸಾಧನಸಂಭವಃ.

ಆದಕಾರಣ ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾತ್ರವ್ಯಾಮಾಣ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಚಾರ್ವಾಕರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ನಿರಾಕರಿಸಿ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದೆವು. ಒಂದುವೇಳೆ ಅವರು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವವರಾದರೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಂಘಾತತ್ವ, ರೂಪತತ್ತ್ವ, ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಅವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಒಂದುವೇಳೆ ಅವರು ಮೈದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವರಾದರೆ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದಲೂ ಅವರನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಕೇವಲ ಆಮುಷ್ಮಿಕಫಲಗಳಿಗೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವ ದರ್ಶವೂರ್ಣಮಾಸ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಣೋಮ

ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಆಗಮವು ಅಂಥ ಆಮುಷ್ಮಿಕಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರಲ್ಲವೆ ಸಮಂಜಸವಾದೀತು.

ಆಂತು, ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣ, ಆಗಮಪ್ರಮಾಣ ಇವುಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಚಾರ್ವಾಕರನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದಹಾಗಾಯಿತು ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾರಾಂಶವಾಗಿರುವುದು.

೩೨೪ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಕದೇಶಿನುತೇ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮನಃ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಾಧಿಗಮ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ

ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಕದೇಶಿಗಳಾದ ಕೆಲವರು “ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಆಗಮದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು ; ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪರಮಾಚಾರ್ಯರಾದ ಯಾಮುನಮುನಿಗಳು ಅನುಮಾನಿಕೇಮಸ್ಯಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿಮಶ್ರದ್ಧಧಾನಾಃ ಶ್ರೋತೀಮೇವ ತಾಂ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಃ ಸಂಗಿರಂತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರಷ್ಟೆ ? ಆದಕಾರಣ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು—ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೩೨೫ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಕದೇಶಿನಾಂ ಹಾರ್ದಿಕಭಾವಾವಿಷ್ಕರಣಂ

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಕದೇಶಿಗಳ ಹಾರ್ದಿಕವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯವೂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೂ ಸಿದ್ಧಿಸಿದರಲ್ಲವೆ ಕೇವಲಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ; ಇಲ್ಲಿ ಅದೇ ಇಲ್ಲ : ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಪ್ರಬಲವಾಗಲಾರದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

೩೨೬ ಭೇದಗ್ರಾಹಿತ್ವೇನಾಭಿಮತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಅಭೇದಗ್ರಾಹಿತ್ವೋಪಪಾದನಂ

ಮಮ ದೇಹಃ-ಮಮ ಹಸ್ತಃ-ಮಮ ಶಿರಃ-ಮಮ ಪಾದಃ-ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನಲ್ಲವೆ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವಿರಿ ? ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು

ಆತ್ಮಶರೀರಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಅಭೇದವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮಮಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಮ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಆತ್ಮವನ್ನು ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿ ಮಮಸ್ವರೂಪಂ ಎಂದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಅವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಅಭೇದವೇ ಹೇಗೆಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಮಮ ದೇಹಃ ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ದೇಹಃ ಹಸ್ತಃ ಶಿರಃ ಪಾದಃ ಎಂಬ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿ ಮಮ ಸ್ವರೂಪಂ ಎಂದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗಿ ದೇಹಾದಿಗಳೇ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಅಭೇದವೇ ತೋರುವುದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದಸೂಚಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

೩೨೭ ತದರ್ಥಂ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಾರ್ಥಪರಿಷ್ಕರಣಂ

“ತನಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಧರ್ಮಿಯೇ ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ತನಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಧರ್ಮವು ಘಟಿಸ್ಸ ಸ್ವರೂಪಂ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಯಾವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೆಂದು ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂಟಾದರೆ ಘಟಿಸ್ಸ ಎಂಬ ಷಷ್ಠ್ಯಂತವಾದ ಪದವು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಘಟಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಆ ಘಟಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪ ಪದಾರ್ಥದ ಏಕದೇಶವಾದ ಭೇದದಲ್ಲಿ ಘಟಪದಾರ್ಥವೇ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದರಿಂದ ಘಟಿಸ್ಸ ಸ್ವರೂಪಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಘಟವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

೩೨೮. ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಪರಿಷ್ಕರಣಂ

ಅಥವಾ—ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವೆಂದರೆ—ಏಕಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮವು. ಎಂದರೆ ಭೇದಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಭೇದವಿಶಿಷ್ಟವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂ

ತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಧರ್ಮವು. ಘಟ ಪಟ ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಘಟಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಘಟಪಟಗಳೆರಡಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು ; ಪಟವು ಘಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಘಟಪ್ರತಿಯೋಗಿಕವಾದ ಭೇದವು ಪಟದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ದ್ರವ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಪಟಗತವಾದ ಭೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ ಘಟದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ಅಂಥ ಭೇದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪಟದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಉಕ್ತವಾದ ಉಭಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಭೇದವಿತಿಷ್ಠವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಾದರೆ ಪಟದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಘಟಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಉಭಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಭೇದವಿತಿಷ್ಠವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಉಕ್ತವಾದ ಉಭಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಭೇದವಿತಿಷ್ಠವಾದ ದ್ರವ್ಯತ್ವಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಕ್ತವಾದ ಉಭಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಭೇದವಿತಿಷ್ಠವಲ್ಲದ ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಏಕಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಆಂತು. ಘಟಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಂ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏಕಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು—ಎಂದರೆ ಭೇದಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಭೇದವಿತಿಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಯಾವುದರಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮವೆಂದು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂಟಾದರೆ ಘಟಸ್ಯ ಎಂಬ ಷಷ್ಠ್ಯಂತವಾದ ಪದವು ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದಿಂದ ಘಟಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಉಕ್ತವಾದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಧೇಯತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪಪದಾರ್ಥದ ಏಕದೇಶವಾದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಾದ ಆಧೇಯತ್ವಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವಿರುವುದರಿಂದ ಘಟಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಘಟದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಏಕಮಾತ್ರವೈತ್ತಿಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಇದರಂತೆ ಮಮ ದೇಹಃ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ದೇಹಶಬ್ದವು ಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ

“ಮದ್ವೈತಿರಿಕ್ತವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಧರ್ಮ” ಎಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ “ಮದ್ವೈತ್ತಿಯಾದ ಏಕ ಮಾತ್ರವೈತ್ತಿಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಧರ್ಮ” ಎಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

೩೨೯. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾತ್ಮನೋ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ.

ಅಂತು ಸ್ವರೂಪವಾಚಿಯಾದ ವೇದಶಬ್ದದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ “ಮಮ ದೇಹಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಏಕಮಾತ್ರವೈತ್ತಿ ಧರ್ಮವು ಆತ್ಮನಿಷ್ಠವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ತೋರಿದರೂ ಆತ್ಮವಸ್ತು ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದುದೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ “ಮಮ ದೇಹಃ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು “ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ-ಕೃಶೋಽಹಂ” ಎಂಬ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ದ್ವಂದ್ವಿಯಾಗಿ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ದೇಹಕ್ಕೂ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಏಕ್ಯವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಲ್ಲ ದಾಗಿಯೂ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ “ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲ.”

೩೩೦. ಅನುಮಾನೇನಾಪಿ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾ ಸಿದ್ಧೃಪಪಾದನಂ.

ಹೋಗಲಿ, ಆದರೆ ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಂಘಾತತ್ವಾದಿಹೇತುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸ ಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಇಲ್ಲ; ಅದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದುರ್ಬಲಪ್ರಮಾಣ ವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದಲ್ಲದೆ ದುರ್ಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇತರವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲ ವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ತೋರಿಸಿ ಚಾರ್ವಾಕರು ದೇಹಾತ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದುರ್ಬಲವಾದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರಾಕರಿಸಲಾದೀತು?

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಮೂಲವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವು ಜೀವಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೊಡನೆ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವು ಉಂಟಾಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೂಲವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ

ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾದ ಅನುಮಾನವನ್ನೇ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾರದು. ಹಾಗೆ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಾದರೆ, ವಹ್ನಿ, ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವುಳ್ಳದೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, “ವಹ್ನಿಯೂ ಪದಾರ್ಥವು, ಜಲವೂ ಪದಾರ್ಥವು, ಪದಾರ್ಥವಾದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯಗುಣವಿರುವುದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥವಾದ ವಹ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶೈತ್ಯಗುಣವಿರಬೇಕು” ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಉಷ್ಣತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೂ ಬಾಧಿಸಿ ವಹ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯಗುಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಐಕ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವು ಚಾಗರೂಕವಾಗಿ ಇರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶರೀರಾತ್ಮಗಳ ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಅನುಮಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೇ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲ.

೩೩೧. ಅತಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೈವ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿ ನಿಗಮನಂ.

ಸಿದ್ಧಿಸಿದ್ಧೋಪವಾಗಿಯೂ, ಬಾಧಕಜ್ಞಾನರಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಅನಾದಿಸಿದ್ಧನಾವಿಚ್ಛಿನ್ನಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅನನ್ಯಭಾಸಿದ್ಧವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲಾದರೆ “ಸ್ಥೂಲೋಹಂ-ಕೃಶೋಹಂ” ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದುದರಿಂದ—ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಆಗಮದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕು. ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತೈಕದೇಶಿಗಳ ಹಾರ್ದಿಕವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩೩೨. ಉಕ್ತಸ್ಯೈಕದೇಶಿಮತಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಾಯ ಕೇವಲ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿಸಮರ್ಥನಂ.

ಆದರೆ, ಈ ಏಕದೇಶಿಗಳ ಮತವು ಅಷ್ಟು ಸ್ವಾರಸಿಕವಾದುದಾಗಿಯೂ ಸಮಂಜಸವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೀವು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಅನ್ಯಭಾಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. “ಮಮ ದೇಹಃ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ದೇಹಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಕೇವಲ ದೇಹಾದಿವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೂ ದೇಹಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ “ಮಮ

ದೇಹಃ " ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ **ಮಮ** ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನೂ, ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವೂ, ದೇಹಪದಕ್ಕೆ ಶರೀರವೂ, ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ "**ಮಮ ದೇಹಃ**" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನೂ ದೇಹವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಗ್ರಹಿಸುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಬಂಧವು ಭೇದರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಇಂಥ ಸಂಬಂಧವು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಭೇದವೂ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವಕಾರಣ ಭೇದವ್ಯಾಪ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದಲಾಗಲಿ ದೇಹಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರಭೇದವೇ ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಪಾರ್ಥವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಏರುದ್ದವಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಇದರಿಂದ ಬಾಧಿಸಿ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಸಾಧಿಸಲು ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

೩೩೩. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಅಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಾಶಂಕಾ.

ವ್ಯಾಜ್ಞರೇ? ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಬಂಧವು ಭೇದರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇನು? ಅಭೇದವೂ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಏತಕ್ಕೆ ಇರಕೂಡದು? "**ರಾಹೋತ್ತಿರಃ ಶಿಲಾಪುತ್ರಕಸ್ಯ ಶರೀರಂ**" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ—ಎಂದರೆ, "ರಾಹುವಿನ ತಲೆ, ಪುತ್ರನ ದೇಹವು" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೇ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲವೇ? ಶಿರೋಭಾಗವೇ ರಾಹುವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಹುವಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶಿರಸ್ಸಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ "**ರಾಹೋತ್ತಿರಃ**" ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೇ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಬೊಂಬೆಯ ಆಕಾರದಿಂದ ನಿಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶರೀರವೇ ಪುತ್ರನೇನಿಸಿಕೊಂಡು, ಪುತ್ರನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ "**ಶಿಲಾಪುತ್ರಕಸ್ಯ ಶರೀರಂ**" ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭೇದವೇ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಅದರಂತೆಯೇ "**ಮಮ ದೇಹಃ**" ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭೇದವೇ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಾಗಿ ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಏಕ್ಯವೇ ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೂ ಏತಕ್ಕೆ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡಬಾರದು." ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು.—

**೩೩೪. ಅಭೇದಸ್ಯ ಕಥಂ ಚಿತ್ತಂ ಬಂಧತ್ವ ಸಂಭವೇನಿ
ಷಷ್ಟೀವಿಭಕ್ತಿಬೋಧ್ಯತ್ವಾ ಸಂಭವಃ.**

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ಅಭೇದವೆಂಬುದು ಒಂದುವೇಳೆ ಸಂಬಂಧವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಆದರೆ ಅದು ಯಾವಾಗಲೂ ಷಷ್ಟೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಅಭೇದವೂ ಷಷ್ಟೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಾದರೆ “ ನೀಲೋ ಘಟಃ ” ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ “ ನೀಲಸ್ಯ ಘಟಃ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದರೆ ಅಂಥ ಪ್ರಯೋಗವು ಲೋಕದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

**೩೩೫. ಕ್ವಚಿತ್ತತ್ವಂ ಭವೇನಿ ಮಮ ದೇಹ ಇತ್ಯಾದೌ ಭೇದ
ಸ್ಯೈವ ಷಷ್ಠಾರ್ಥತ್ವಂ.**

ಪೂಜ್ಯರೇ ? ಅಭೇದವು ಷಷ್ಟೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ “ ರಾಹೋಶ್ವರಃ ” ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಗಳ ಗತಿಯೇನು ? ಇಂಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನೂ ಅನುಖ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದೇ ಗತಿ.

ಅಥವಾ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣಾಂತರವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, “ ರಾಹೋಶ್ವರಃ ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ, “ ಮಮ ದೇಹಃ ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗತ್ಯಂತರವಿರುವಾಗಲೂ, ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣಾಂತರವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಷಷ್ಟೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

**೩೩೬. ತಸ್ಮಾದ್ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ
ಬಾಧ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.**

ಪೂಜ್ಯರೇ ? ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣಾಂತರವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? “ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ ಕೃಶೋಽಹಂ ” ಎಂಬ ಪ್ರಬಲವಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಹವುದು ವಿರೋಧವಿರುವುದು, ಇದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಏನಾಯಿತು ? ತಪ್ಪವಾದ ಅಯುಷಿಂಡದಲ್ಲಿ ಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷವೆಂಬ ದೋಷದಿಂದ ಅಗ್ನಿಭೇದಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷವೆಂಬ ದೋಷದಿಂದ ಶರೀರಾಭೇದಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದಾದಕಾರಣ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಭ್ರಾಂತಿ

ರೂಪವಾಗಿ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ದುರ್ಬಲವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಮೊದಲೇ ವಿಶದವಾಗಿ ತೋರಿಸಿ ಇರುವೆವಷ್ಟೆ ?

ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ದುರ್ಬಲವೂ ಬಾಧ್ಯವೂ ಆಗದೆ ಪ್ರಬಲವೂ ಅಬಾಧ್ಯವೂ ಆಗಿಯೇ ಇರುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವು ತಾನೆ ಹೇಗೆ ಬಾಧಿಸಬಲ್ಲದು ? ಹೇಗೆ ತಾನೆ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲದು ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವು ಹೇಗೆ ಅಂಕುರಿಸಲಾರದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧವಿದ್ದರೆ ಅಂಕುರಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಛೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಯೂಪಸ್ತಂಭಕ್ಕೂ ಗಗನಸಂಚಾರಿಯಾದ ಆದಿತ್ಯನಿಗೂ ಅತ್ಯಂತಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ “ ಆದಿತೋಽ ಯೂಪಃ ” ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಾಧಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ ?

ಆದಕಾರಣ ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ “ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದ “ ಮಮ ದೇಹಃ ” ಇತ್ಯಾದಿಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩೩೭. ಏವಮನುಮಾನೇನಾಪಿ ತಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ.

ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಛನ್ನಛನ್ನವೆಂದು ತೋರಿಸುವ ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ದೀಪಜ್ವಾಲೆಯ ಏಕ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ “ ಸೇಯಂ ದೀಪಜ್ವಾಲಾ ” ಎಂಬ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಘಾತತ್ವ, ರೂಪಪತ್ವ, ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದ ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ, ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೩೩೮. ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರನೈರಸೇಕ್ಷೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಆದಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಸಿದ್ಧಿ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದ, ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಬೇಕಾಗಿರುವುದೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

೩೩೯. ನ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಮಿತಿ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಾಭಾವಾತ್
ಸ್ಥೂಲತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಕಥಂತಾಶಂಕಾ.

ವೂಜ್ಯರೇ ? ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಉಂಟಾದ “ಇದಂ ರಜತಂ” ಎಂಬ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು, ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ “ನೇದಂ ರಜತಂ” ಎಂಬ ಭೇದಗ್ರಾಹಿಯಾದ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದರೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ;

ಅದರಂತೆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಉಂಟಾದ “ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ” ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ “ನ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ” ಎಂಬುದಾಗಿಯಾಗಲಿ, “ಮಮ ಸ್ಥೂಲಃ” ಎಂಬುದಾಗಿಯಾಗಲಿ ಭೇದಗ್ರಾಹಿಯಾದ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

೩೪೦. ದುಷ್ಟಕಾರಣಜನ್ಯತ್ವಾತ್ ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯ ಸತ್ತಾಚ್ಛ ಸ್ಥೂಲತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಬಾಧಿಸುವ ಬಗೆ ಹೀಗೆ—“ಯಸ್ಯ ಚ ದುಷ್ಟಂ ಕರಣಂ ಯಸ್ಯ ಚ ನಿಭ್ಯೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ ಏನಾಸಮೀಚೀನಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ” ಎಂದರೆ, “ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು ದುಷ್ಟವಾದ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ ಇರುವುದೋ, ಮತ್ತು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವು ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಇರುವುದು” ಎಂದು ದಾರ್ಶನಿಕರು ಹೇಳಿ ಇರುವಂತೆ ದೇಹಾತ್ಮೀಕೃತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಶರೀರಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷವೆಂಬ ದೋಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ ಬಾಧ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ “ನಾಹಂ ಸ್ಥೂಲಃ” “ಮಮ ಸ್ಥೂಲಃ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ರಾಜಶಾಸನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. “ಮಮ ದೇಹಃ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಭೇದಗ್ರಾಹಿಯಾದ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಂಟಾದರೂ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೇನೂ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

**೩೪೧. ನಾಹಂ ಸ್ಥೂಲಃ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಬಾಧಕ
ಪ್ರತ್ಯಯಾನುದಯೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.**

ಆದರೆ, “ ಮಮ ದೇಹಃ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಂಟಾಗುವಂತೆ, “ ನಾಹಂ ಸ್ಥೂಲಃ-ಮಮ ಸ್ಥೂಲಃ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಏತಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಬಹುದು ; ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ—ಅಹಂ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ಥೂಲಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ದೇಹದೊಡನೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಅತ್ಯಂತದೃಢವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ “ನಾಹಂ ಸ್ಥೂಲಃ ಮಮಸ್ಥೂಲಃ : ” ಎಂಬ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ದೇಹಾತ್ಮಭೇದಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಿಗೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ದೇಹಾತ್ಮೈಕ್ಯಭ್ರಮವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಇಂಥ ದೋಷವಿಶೇಷದ ಪ್ರಭಾವವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಶಂಖವು ಧವಳವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ಸಿಕ್ಷಾಯಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಿಗೂ ಪಿತ್ತದೋಷಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪುನಃಪುನಃ, ಶಂಖವು ನೀತವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬ ಭ್ರಮವುಂಟಾಗುವುದು ಸಹಜವಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು ಬಿದರು ಸರ್ಪವಲ್ಲವೆಂಬ ಸಿಕ್ಷಾಯಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಿಗೂ ಮಂಡೂಕದ (ಕಪ್ಪೆಯ) ಕೊಬ್ಬಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಂಬಸವನ್ನು ಸೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ನೋಡುವಾಗ ಬಿದರಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಭ್ರಾಂತಿ ಪುನಃಪುನಃ ಉಂಟಾಗುವುದು ಸಹಜವಷ್ಟೆ ?

೩೪೨. ಚಾರ್ವಾಕಮತಖಂಡನೋಪಸಂಹಾರಃ

ಆದಕಾರಣ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅನುಮಾನದಿಂದಲಾಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲಾಗಲಿ ದೇಹಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವ ಚಾರ್ವಾಕರ ಮತವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಕ್ಷಸಾಧಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಪರಪಕ್ಷಸಾಧಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿ ಇರುವುದು.

**೩೪೩. ಅಥ ಶ್ರೀಭಾಗವತೋಕ್ತಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕ
ಕ್ರಮಪ್ರದರ್ಶನಂ.**

ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಅತ್ಯಂತವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸುವ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಭಾಗವತದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸ್ಕಂಧದ

ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದೊಳಗೆ ಉದ್ಧವನಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಕ್ರಮವನ್ನು ಅತಿಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿ ಇರುವನು. ಶಿಷ್ಯರ ಬುದ್ಧಿವೈಶದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಪ್ರಕರಣಪ್ರಸ್ತಾವವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಒರೆದು ತೋರಿಸುವೆವು.

೩೪೪. ವಸ್ತುತೋ ಭಿನ್ನಯೋರಪಿ ದೇಹಾತ್ಮನೋಃ
ತಾದಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತೀತೌ ಕಾರಣಪ್ರಶ್ನಃ.

ಉದ್ಧವ ಉವಾಚ.—

ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಶ್ಚೋಭೌ ಯದ್ಯಪ್ಯಾತ್ಮವಿಲಕ್ಷಣೌ |

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಪಾಶ್ರಯಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತೇ ನ ಭಿದಾ ತಯೋಃ ||

ಉದ್ಧವನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ—ಓ ಕೃಷ್ಣಾ! ಹಿಂದೆ ನೀನು ನನಗೆ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಅಚಿತ್ತತ್ವವನ್ನೂ, ಪುರುಷನೆಂಬ ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುತ್ತೀಯಾದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ತತ್ತ್ವಗಳ ಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಸ್ವಭಾವಗಳೂ ಯದ್ಯಪಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು; ಆದರೂ ಈ ಎರಡು ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಭೇದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ, ಪುರುಷನೆಂಬ ಜೀವನ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬೇಕಾದರೆ ಶರೀರವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು; ಶರೀರದ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮನ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಆತ್ಮನಿಲ್ಲದೆ ಶರೀರವನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿದುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ತೋರದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿರುವವಾದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿರುವುದಾದರೆ, “ದೇವೋಽಹಂ ಮನುಷ್ಯೋಽಹಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಹಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಽಹಂ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ ಕೃತೋಽಹಂ” (ನಾನು ದೇವನು, ನಾನು ಮನುಷ್ಯನು, ನಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ನಾನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನು, ನಾನು ಸ್ಥೂಲನಾದವನು, ನಾನು ಕೃಶನಾದವನು) ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಭೇದವು ತೋರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ದೇವ ಮನುಷ್ಯ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವ ದೇವತ್ವ ಮನುಷ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಶರೀರವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಬಲ್ಲದೇ

ಹೊರತು ಆತ್ಮನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲಾರದು. ದೇವಾದಿಶಬ್ದಬೋಧ್ಯವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೂ, ಅಹಂಶಬ್ದಬೋಧ್ಯವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ, “ದೇವೋಽಹಂ, ಮನುಷ್ಯೋಽಹಂ” ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಮತ್ತು ಈ ಅಭೇದವ್ಯವಹಾರವು ಬಂದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಒಂದುವೇಳೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ?

ಪ್ರಕೃತೌ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಹ್ಯಾತ್ಮಾ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ ತಥಾಽಽತ್ಮನಿ |

ಏವಂ ನೇ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ಮಹಾಂತಂ ಸಂಶಯಂ ಹೃದಿ |

ಭೇತ್ತುಮರ್ಹಸಿ ಸರ್ವಜ್ಞ ವಚೋಭಿರ್ನಯನ್ಯೈಪುಣೈಃ ||

ಓ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ! ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನು ಕಾಣಲ್ಪಡುತ್ತಾನಲ್ಲದೆ ಶರೀರದ ಹೊರಗೆ ಕಾಣಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ; ಶರೀರವೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಿಂದ ಹೊರಗಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ—ಈ ಎರಡು ಸದಾರ್ಥಗಳೂ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ತೋರುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಒಂದು ಕಾರಣವೂ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ—“ದೇವೋಽಹಂ” ಇತ್ಯಾದಿ ಅಭೇದಪ್ರತೀತಿಯೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ, ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಈ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳೂ ಸೇರಿ—ದೇಹಾತ್ಮಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೇ ತಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಡಿಸಲಾರವು. ನೀನಾದರೆ ದೇಹಾತ್ಮಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮೌಲಿಕ್ಷ್ಯವನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೀಯೇ. ಓ ಸರ್ವಜ್ಞ! ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಾಟಿಹೋಗಿರುವ ಈ ಮಹಾಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ನೀನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರು ಸಮರ್ಥರಾದಾರು. ಯುಕ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೃಷ್ಟಿವುಣ್ಯವನ್ನು (ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು) ಪಡೆದಿರುವ ವಾಕ್ವಾತುರ್ಯಗಳಿಂದ ನೀನೇ ನನ್ನ ಸಂಶಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು.

ತ್ವತ್ತೋ ಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಜೀವಾನಾಂ ಪ್ರಮೋಷಸ್ತೇತ್ರ ಶಕ್ತಿತಃ |

ತ್ವನೇವ ಹ್ಯಾತ್ಮಮಾಯಾಯಾಃ ಗತಿಂ ನೇತ್ಸಿ ನ ಚಾಪರೇ ||

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳನ್ನು ಏಕಾರ್ಥಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ನಿನ್ನಲ್ಲೇ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಘಟಿಸದು. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ಜೀವರುಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ವಂಥವರಿಗೆ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೂ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು

ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗದು. ಜೀವರುಗಳ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಈ ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮೋಷವೇ (ಸಂಕೋಚವೇ) ಸ್ವತಃ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ವಿಕಾಸವಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವಿಕಾಸ ವಾಗಬೇಕಾದರೆ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಬೇಕು—ನಿನ್ನ ಹೊರತು ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಸಂಕುಚಿತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ನಿನಗೊಬ್ಬನಿಗೇ ಸಲ್ಲುವುದು. ನಿನಗೆ ಕ್ರೀಡಾಸಾಧನವಾಗಿ ಇರುವ ಮಾಯಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯೆಯಾದ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೀನೊಬ್ಬನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಾರೂ ತಿಳಿಯರು.

**೩೪೫. ದೇಹಾತ್ಮನೋಃ ಭೇದಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಂ
ಅಭೇದಪ್ರತೀತೌ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.**

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುನಾಚ—

ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಶ್ಚೇತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ ಪುರುಷರ್ಷಭ |

ಏಷ ವೈಕಾರಿಕಸ್ಸರ್ಗೋ ಗುಣವೃತಿಕರಾತ್ಮಕಃ ||

ನೀಗೆ ಉದ್ಭವನಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಓ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಉದ್ಭವನೇ ! ನನ್ನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ—ಯಾವ ಮಾಯೆಯ, ನಿಜಸ್ಥಿತಿ ದುರ್ವಿಜ್ಞೇಯವೆಂದು ನೀನು ಹೇಳಿದೆಯೋ ಅದೇ ಮಾಯೆಯು ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವಾದ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ತತ್ತ್ವದ ಸಂಬಂಧವೇ ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಅಭೇದಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇದೆಯೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಪುರುಷನಿಗೂ ವಿಕಲ್ಪವೆಂಬುದೇ (ಭೇದವೆಂಬುದೇ) ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಜೀವನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಸಂಬಂಧವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷರ ಭೇದಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಇವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇವನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಸಂಬಂಧವು ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಭೇದಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮೋಹದಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿವನು. ಅಧಿಭೂತವೆಂದೂ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂದೂ, ಅಧಿದೈವವೆಂದೂ ಮೂರು ಒಗೆಯಾಗಿರುವ ಈ ಸರ್ಗವು (ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಂಚವು) ವೈಕಾರಿಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು—ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಕಾರವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದಿಂದಲೇ ವೃತ್ತಿಂಡ

ದಿಂದ ಘಟದಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಜೇತನಾಜೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ—ಜ್ಞಾನ, ಇಂಕ್ಷೆ, ದ್ವೇಷ, ಪ್ರಯತ್ನ ಮುಂತಾದ ಜೇತನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಜೇತನವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ಥೂಲತ್ವ, ಕೃಶತ್ವ, ದೇವತ್ವ, ಮನುಷ್ಯತ್ವ ಮುಂತಾದ ಆಜೇತನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಜೇತನದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡುದುಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಜೇತನಾಜೇತನಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದುದರ ಮೂಲಕ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಸಂಚಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧವಾದಂತೆ ಆಗಿರುವುದು. ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ ಕಾರಣವು ಆ ಮಾಯೆಯ ಪ್ರಭಾವವೇ.

ಮನಾಂಗ ಮಾಯಾ ಗುಣಮಯ್ಯನೇಕಧಾ
ವಿಕಲ್ಪಬುದ್ಧೀಶ್ಚ ಗುಣೈರ್ದಿಧತ್ತೇ |
ವೈಕಾರಿಕಸ್ತ್ರಿವಿಧೋಽಧ್ಯಾತ್ಮಮೇಕ-
ಮಥಾಧಿದೈವಮಧಿಭೂತಮನ್ಯತ್ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ ! ನನ್ನ ಈ ಮಾಯಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಿಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ತನ್ನ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಗುಣವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ, ಇದು ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೇವತ್ವ-ಮನುಷ್ಯತ್ವ-ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವ-ಮುಂತಾದ ಭೇದಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ನಾನಾಬಗೆಯಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ನಾನು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೈಕಾರಿಕ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂಬುದೊಂದು, ಅಧಿದೈವವೆಂಬುದೊಂದು, ಅಧಿಭೂತವೆಂಬುದೊಂದು, ಹೀಗೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಇರುವುದು.

ದೈಗ್ರೂಪಮಾರ್ಕಂ ವಪುರತ್ರ ರಂಧ್ರೇ
ಪರಸ್ಪರಾಸ್ಪಿಧ್ಯತಿ ಯಃ ಸ್ವತಃ ಪೇ |
ಆತ್ಮಾ ಯದೇಷಾಮಪರೋಽಯಮಾದ್ಯಃ
ಸ್ವಯಾನುಭೂತ್ಯಾಽಖಿಲಸಿದ್ಧಸಿದ್ಧಿಃ ||

ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಮೂರರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ--
ಓ ಉದ್ಧವನೇ ! (ದೈಕ್) ಎಂದರೆ ಜಕ್ಕುರಿದ್ರಿಯವು, ಇದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದವು ದೇಹವಾಚಕವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಾದ ಅಹಂಕಾರವೆಂದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ರಾಜಸಾಹಂಕಾರದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರವು ಇಂದ್ರಿಯರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಹಂಕಾರವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದರಿಂದ—ವಿಷಯಗ್ರಾಹಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವರ್ಗವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವೆಂದು ಫಲಿತವಾಯಿತು.

(ರೂಪಂ) ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳೊಳಗೆ ಒಂದಾದ ಶುಕ್ಲನೀಲಪೀತಾದಿರೂಪವು ಅಧಿಭೂತವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವಾಗುವುದು. ಭೂತವೆಂದರೆ ಸಂಜ್ಞಾಭೂತಗಳು—ಅಧಿಭೂತವಾದ ಅಹಂಕಾರವೆಂದರೆ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ರಾಜಸಾಹಂಕಾರದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರವು ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಹಂಕಾರವು ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದರಿಂದ—ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಷಯವರ್ಗವು ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವೆಂದು ಫಲಿತವಾಯಿತು.

(ಆಕರ್ಷಣ ವಪುಃ) ಸೂರ್ಯಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಶರೀರವು ಅಧಿದೈವವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವಾಗುವುದು. ದೈವವೆಂದರೆ, ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವರ್ಗಕ್ಕೂ, ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಷಯವರ್ಗಕ್ಕೂ ಅಧಿಷ್ಠಾತಾವಾಗಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರುವವನು. ಅಧಿದೈವವಾದ ಅಹಂಕಾರವೆಂದರೆ, ನಿಯಾಮಕದೇವತಾವರ್ಗಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ರಾಜಸಾಹಂಕಾರದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರವು ಇಂದ್ರಿಯವರ್ಗಕ್ಕೂ ವಿಷಯವರ್ಗಕ್ಕೂ ನಿಯಾಮಕವಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿದೈವಕ್ಕೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಅಂಥ ದೈವವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಹಂಕಾರವು ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದರಿಂದ—ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವರ್ಗಕ್ಕೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಷಯವರ್ಗಕ್ಕೂ ಒತ್ತಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ದೇವತಾವರ್ಗಶರೀರವು ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರವೆಂದು ಫಲಿತವಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾದ ತ್ರಿವಿಧಾಹಂಕಾರವೂ, (ಅತ್ರ ರಂಧ್ರೇ ಪರಾಸ್ಪರಾತ್ ಸಿದ್ಧೃತಿ) ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜಕ್ಕುಗೋಳಕವೆಂಬ ರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಕಾರೋಪಕಾರಕಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದನವೆಂಬ ಸ್ವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸೂರ್ಯಶರೀರವೆಂಬ ಅಧಿದೈವಾ

ಹಂಕಾರವು ತನ್ನ ಕಿರಣದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವನ್ನೂ, ವಿಷಯವೆಂಬ ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವನ್ನೂ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಆಪ್ಯಾಯನಪಡಿಸಿದರೇನೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಭಾವವುಂಟಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಎರಡೂ ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಪಕೃತವಾಗಿ ಇರುವುವು.

ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಷಯವು ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅತಿದೂರಸ್ಥವಾಗಿಯೂ, ಕುಡ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದುದಾದರೆ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೂ, ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಆಕ್ರಮಣವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂಬ ಈ ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವು ದೂರಸ್ಥವಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರೆ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿಯೂ ಅವ್ಯವಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರಕ್ಕೂ ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರಕ್ಕೂ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದು.

ಗ್ರಾಹಕನಾದ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವು ವಿಷಯಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹಕತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಉಳಿದ ಎರಡು ಅಹಂಕಾರಗಳು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವು ವಿಷಯಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಸಂಕೋಚಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ತೆರೆದು ಅಧಿಭೂತಾಧಿದೈವಾಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಉಪಕಾರಮಾಡುವುದು.

ಹೀಗೆ ಈ ಮೂರರೊಳಗೆ ಆವುದೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಉಳಿದವು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದನವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರವಾದುದರಿಂದ ಈ ಮೂರೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಪಕಾರೋಪಕಾರಕಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುವು.

ಓಹೋ, ಈ ಮೂರರ ಪರಸ್ಪರೋಪಕಾರದಿಂದಲೇ ರೂಪ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಕಾಶವು (ಜ್ಞಾನವು) ಉಂಟಾಗುವುದೋ; ಹಾಗಾದರೆ ರೂಪಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಕ್ಕ ಏನಾದ ಆತ್ಮನ ಪ್ರಕಾಶವು ಉಂಟಾಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—(ಯಃ ಸ್ವತಃ ಖೇ ಆತ್ಮಾ) ಇಲ್ಲಿ ಪುಂಲಿಂಗವಾದ ಯಚ್ಚಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ತಚ್ಚಬ್ದವೊಂದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಿದ್ಧೃತಿ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನೂ ಅನುಷಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅನ್ವಯಪೂರ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಖೇ ಯಃ ಆತ್ಮಾ

ಸ: ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧತಿ) ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನೆಂಬುವನು ಯಾವನಿರುವನೋ ಅವನು ಸ್ವತಃ ಏನು ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗುವನು ; ಎಂದರೆ, ರೂಪಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಮೂರುಬಗೆಯ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಒತ್ತಾಸೆ ಬೇಕಾಗಿರುವಂತೆ ಆತ್ಮನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಆವುದರ ಒತ್ತಾಸೆಯೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಭವವಾದುದರಿಂದ ತನಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು.

ಹಾಗಾದರೆ ಉಕ್ತವಾದ ಮೂರುಬಗೆಯ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೂ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದುದಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಇರುವುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೇನೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪದ್ಯದ ಅವಶಿಷ್ಟಭಾಗದಿಂದ ಸರಿ ಪರಿಸುತ್ತಾನೆ—(ಯದೇಷಾಮಪರೋಽಯಮಾದ್ಯಃ ಸ್ವಯಾಃನು ಭೂತ್ಯಾಽಖಿಲಸಿದ್ಧಿಸಿದ್ಧಿಃ) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಈ ಆತ್ಮನು ಈ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೂ ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವನೋ ; ಮತ್ತು ಆ ಮೂರೂ ಸ್ವಸ್ವವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಂದಿರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇವನು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಆಗಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವನೋ ; ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬುವನು ತನಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಅನುಭೂತಿಯೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಭೂತಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ತನಗೆ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ, ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಕಾಶ್ಯವಸ್ತುವನ್ನೂ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇರುವನು. ಇಂಥ ಸ್ವಭಾವವು ಮೂರುಬಗೆಯ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ ವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಜಡವಾದ ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಜಡನಾದ ಇವನು ಅತ್ಯಂತವಿಶ್ವವಾಗಿ ಭಿನ್ನನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು.

ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ—ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ರೂಪವೆಂಬ ಅಧಿಭೂತವನ್ನೂ, ಸೂರ್ಯ ಶರೀರವೆಂಬ ಅಧಿದೈವವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ ಈ ಮೂರೂ ಪರಸ್ಪರೋಪಕಾರದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದನವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು ; ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈಗ ಅತಿದೇಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ—

ಏವಂ ತ್ವಗಾದಿ ಶ್ರವಣಂ ಚ ಚಕ್ಷುಃ
ಜಿಹ್ವಾದಿ ನಾಸಾದಿ ಚ ಚಿತ್ತಯುಕ್ತಂ ||

ಹಿಂದೆಯೂ ಮುಂದೆಯೂ ಅದಿಶ್ವಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯ ಪರಿತವಾಗಿರುವ ಶ್ರವಣಪದದಲ್ಲಿಯೂ, ಚಕ್ಷುಃಪದದಲ್ಲಿಯೂ ಅದಿಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಶ್ರವಣಾದಿ, ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಎಂದು ಪೂರ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತ್ವಕಾ, ಶ್ರವಣಂ, ಚಕ್ಷುಃ, ಜಿಹ್ವಾ, ನಾಸಿಕಾ ಎಂಬ ಈ ಐದು. ಶಬ್ದಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಶೇಷವಾಚಕಗಳಾದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮರೂಪವಾದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುವುವು. ಈ ಪದಗಳ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಅದಿಶ್ವಗಳು ಉಳಿದ ಅಧಿಭೂತಾಧಿ ದೈವಾಹಂಕಾರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುವು. ಆದುದರಿಂದ—ತ್ವಗಾದಿ-ಶ್ರವಣಾದಿ-ಚಕ್ಷುರಾದಿ-ಜಿಹ್ವಾದಿ-ನಾಸಾದಿ ಎಂಬ ಐದು ಪದಗಳೂ ಮೂರುಬಗೆಯ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಳಕೊಂಡಿರುವ ಐದುವರ್ಗಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುವು. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರ, ರೂಪವೆಂಬ ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವೆಂಬ ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರ, ಈ ಮೂರನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ವರ್ಗವು ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವುನಃ ಚಕ್ಷುರಾದಿ ಎಂದು ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದುದು ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಚಕ್ಷುರಾದಿವರ್ಗವು ಹೇಗಾದರೆ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಸಮುದಾಯರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದೋ, (ಏವಂ) ಇದರಂತೆಯೇ ತ್ವಗಾದಿ, ಶ್ರವಣಾದಿ, ಜಿಹ್ವಾದಿ, ನಾಸಾದಿ, ಎಂಬ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗಗಳೂ ಮೂರುಬಗೆಯಾದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದೊಂದು ಸಮುದಾಯರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಮತ್ತು ಚಕ್ಷುರಾದಿವರ್ಗವು ಹೇಗಾದರೆ ಪರಸ್ಪರೋಪಕಾರದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೋ-ಹಾಗೆಯೇ ತ್ವಗಾದಿಯಾದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗಗಳೊಳಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಗವೂ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಮೂರರ ಪರಸ್ಪರಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆವುದು.

೧. ಅದರಲ್ಲಿ—ತ್ವಗಾದಿವರ್ಗದೊಳಗೆ—ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವು; ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವು; ವಾಯುವೇ ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರವು; ಇದು ತ್ವಗಾದಿವರ್ಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೨. ಶ್ರವಣಾದಿವರ್ಗದೊಳಗೆ—ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯವೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವು; ಶಬ್ದವೇ ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವು; ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರವು; ಇದು ಶ್ರವಣಾದಿವರ್ಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩. ಚಕ್ಷುರಾದಿವರ್ಗವಾದರೆ ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೪. ಚಿಹ್ವಾದಿವರ್ಗದೊಳಗೆ—ಚಿಹ್ವೆಯೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವಾಗಿ ಇರುವುದು; ರಸವೇ ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವು; ವರುಣನೇ ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರವು; ಇದೇ ಚಿಹ್ವಾದಿವರ್ಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೫. ನಾಸಾದಿವರ್ಗದೊಳಗೆ—ನಾಸಿಕೆಯೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವು; ಗಂಧವೇ ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವು; ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರವು; ಇದು ನಾಸಾದಿವರ್ಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾದ ಐದು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವೂ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾರದೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತಯುಕ್ತಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ತ್ವಗಾದಿವರ್ಗದಂತೆ ಮನಃಪದಿಯೆಂಬುದೂ ಒಂದು ಆರನೆಯ ವರ್ಗವು ಉಂಟೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು. ಈ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವೇ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾಹಂಕಾರವು; ಧ್ಯೇಯವಾದ ವಿಷಯವೇ ಅಧಿಭೂತಾಹಂಕಾರವು; ಚಂದ್ರನೇ ಅಧಿದೈವಾಹಂಕಾರವು; ಇದೇ ಮನಃಪದಿವರ್ಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಓ ಕೃಷ್ಣ! ಚಕ್ಷುರಾದಿವರ್ಗದ ಈ ಪುರಾಣಕಥೆ ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಂಪಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು; ಆದರೆ, ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ದೇಹಾತ್ಮಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಅಭೇದಪ್ರತೀತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವೇನಾಯಿತು? ಎಂಬ ಉದ್ವೇಗವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಉಕ್ತವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಸಂಬಂಧವೇ ಅಭೇದಪ್ರತೀತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾನೆ.—

ಯೋಽಸೌ ಗುಣಕ್ಷೋಭಕೃತೋ ವಿಕಾರಃ

ಪ್ರಧಾನಮೂಲಾನ್ಮಹತಃ ಪ್ರಸೂತಃ |

ಅಹಂ ತ್ರಿವೈನ್ಮೋಹವಿಕಲ್ಪಹೇತು-

ವೈಕಾರಿಕಸ್ತಾಮಸ ಇಂದ್ರಿಯಶ್ಚ ||

(ಇಲ್ಲಿ ಅಹಂಶಬ್ದವು ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.) ಓ ಉದ್ಧವನೇ! (ಯೋನಸೌ ಅಹಂ, ಸಃ ಮೋಹವಿಕಲ್ಪಹೇತುಃ) ಯಾನ ಈ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂಬುದುಂಟೋ, ಅದೇ ಮೋಹಕ್ಕೂ ಏಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ತಿಳಿ. ಮೋಹವೆಂದರೆ ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಅಭೇದಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅಜ್ಞಾನವು. ಏಕಲ್ಪವೆಂದರೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೇವತ್ವ-ಮನುಷ್ಯತ್ವ-ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳ ಆರೋಪವು. ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿವರಿಸುವೆನು ಕೇಳು—(ಗುಣಕ್ಷೋಭಕೃತಃ ನಿಕಾರಃ) ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಪರಸ್ಪರ ವೈಷಮ್ಯದಿಂದ (ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕದಿಂದ) ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಯಾವ ನಿಕಾರವುಂಟೋ ತದ್ರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಮತ್ತು (ಪ್ರಧಾನಮೂಲಾನ್ಮಹತಃ ಪ್ರಸೂತಃ) ಪ್ರಧಾನವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಇದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದುದಲ್ಲ; ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಇದು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಮತ್ತು (ವೈಕಾರಿಕಸ್ತಾಮಸ ಐಂದ್ರಿಯಶ್ಚ ತ್ರಿವೃತ್) ಸಾತ್ತ್ವಿಕವೆಂದೂ ತಾಮಸವೆಂದೂ ರಾಜಸವೆಂದೂ ಇದು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಇರುವುದು. ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರವು ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ರಾಜಸಾಹಂಕಾರವನ್ನು ಐಂದ್ರಿಯಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದು.

ದೇಹಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದಪ್ರತೀತಿಯುಂಟಾಗಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದುದಾಯಿತು; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಏಕಕ್ಷಣನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ—

೩೪೬. ಆತ್ಮನಃ ದೇಹವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೋಪಪಾದನಂ
ಆತ್ಮಾ ಪರಿಜ್ಞಾನಮಯೋನಿವಾದೋ
ಹ್ಯಸ್ತೀತಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಿದಾರ್ಥನಿಷ್ಠಃ |
ವ್ಯರ್ಥೋನಪಿ ನೈವೋಪರಮೇತ ಪುಂಸಾಂ
ಮತ್ತಃ ಪರಾವೃತ್ತಧಿಯಾಂ ಸ್ವಲೋಕಾತ್ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ! ಆತ್ಮನೆಂಬುವನು ಪರಿತೋ ಜ್ಞಾನಮಯನಾಗಿ ಇರುವನು; ಎಂದರೆ, ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಿನ ಮೊನೆಯಷ್ಟು ಭಾಗವಾದರೂ ಜಡತ್ವವಿಲ್ಲ. ಸಂಪೂರ್ಣಭಾಗವೂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಇದರಿಂದ

ದೇಹವು ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಬಡಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಇದೆಯೆಂಬುದು ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು, ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬವನು ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಇರುವನು. ಪಶುವಕ್ಷಿಮ್ಯಗಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ **ನಾನು** ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಗೆ ಗೋಚರವಾದ ಬಂದಾನೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ತಾವೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದಪಡುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು, ಪರಿಶೋ ಜ್ಞಾನಮಯನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಏಕರೂಪತ್ವವು ತೋರುವುದು; ಈ ಏಕರೂಪತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ನಿರ್ಮಲಕಾರತ್ವವೇ. ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಹಲವುಬಗೆಯ ವಿಕಾರಗಳೂ ಬಂದೊದಗುವುವಾದಕಾರಣ ಅದು ಏಕರೂಪತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ನಿರವಯವವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಯಾದರೆ ಅವುಗಳೆಂದು ವಿಕಾರವೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಇದು ಸರ್ವದಾ ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದು; ಆದುದರಿಂದ **ಅಸ್ತಿ** ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಈ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಅಜೇತನ ವಸ್ತುವಿನ ಪರಿಣಾಮನಿಶೇಷವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯಾದರೋ, ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾಪಸ್ಥಿಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ **ಅಸ್ತಿ** ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ **ನಾಸ್ತಿ** ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇರುವುದು. ಆ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಿರುವಕಾಲದಲ್ಲಿಮಾತ್ರವೇ **ಅಸ್ತಿ** ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಶರೀರವು ಭಾಗಿಯಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ **ಸರ್ವದಾ ಅಸ್ತಿ** ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಭಾಗಿಯಾಗಲಾರದು. ಈ ಅರ್ಥವೇ **ಅಸ್ತೀತಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಿದಾಃ ಥನಿಷ್ಠಃ** ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಎಂದರೆ **ಅಸ್ತಿ ನಾಸ್ತಿ** ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವ್ಯವಹಾರವೂ ದೇವತ್ವ ಮನುಷ್ಯತ್ವ ಮುಂತಾದ ಛೇದದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದೇಹವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥದ ಪರವಾಗಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಪರವಾಗಿ ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಥವಾ (**ಅಸ್ತೀತಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಿದಾ**) **ಅಸ್ತಿನಾಸ್ತಿ** ಎಂಬ ಛೇದವು (**ಅರ್ಥನಿಷ್ಠಃ**) ನಿರಂತರಪರಿಣಾಮಿಯಾದ ದೇಹವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ಲುವುದೇ ಹೊರತು ಅಪರಿಣಾಮಿಯಾದ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದು; ಎಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ **ಅರ್ಥನಿಷ್ಠಃ** ಎಂಬ ಪುಂಲಿಂಗವು ಆರ್ಷವಾಗುವುದು. ದೇವತ್ವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಛೇದವು ದೇಹರೂಪವಾದ ಪದಾರ್ಥ

ದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ—ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ದೇವತ್ವವು ಸುಷ್ಕತ್ವಾದಿಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಥ ಭೇದಪ್ರತೀತಿ ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಹೊರತು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿದರೇನೇ ಅಂಥ ಭ್ರಾಂತಿ ತೊಲಗುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅದು ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉತ್ತರಾರ್ಥದಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.—ಈ ಭೇದಭ್ರಮವು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯರ್ಥವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಭೇದಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದ ದೇವತ್ವಮಸುಷ್ಕತ್ವ ಮುಂತಾದ ಭೇದರೂಪಾರ್ಥವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಇಂಥ ಭ್ರಮವು.— ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಮುಖರಾಗಿರುವ ಅಸುರಪ್ರಕೃತಿಗಳಾದ ಪುರುಷರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತೊಲಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ; ಕೋಟಿಕೋಟಿ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥವರಿಗೆ ಅನುವರ್ತಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು.

ಸ್ವಲೋಕಾತ್ ಎಂಬ ಪದವು (**ಸ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಃ ಯಸ್ಮಾತ್**) ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾಂತವಾಗಿ (**ಮತ್ತಃ**) ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಸ್ವ-ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು; ಲೋಕ ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಯಾವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ನನ್ನಲ್ಲಿ ವೈಮುಖ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿರುವವರಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಆ ಭ್ರಮವು ನೀಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

೩೪೭. ಭಗವದ್ವಿಮುಖಾನಾಂ ಉಚ್ಚಾನಚಜನ್ಮಸ್ರಾಪ್ತಿ ಪುಕಾರಪ್ರಶ್ನಃ.

ಹೀಗೆ ಭಗವದ್ವಿಮುಖರಾದವರಿಗೆ—ಸುರ, ನರ, ತಿರ್ಯಕ್ ಸ್ಥಾವರವೆಂಬ ನಾನಾಶರೀರಗಳೊಡನೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಂಯೋಗವಿವೇಕಗರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವು ಅನುವರ್ತಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ.—

ಉದ್ಭವ ಉನಾಚ.—

ಪರಾವೃತ್ತಧಿಯಸ್ತ್ವತ್ವಃ ಸ್ವಕೃತ್ಯಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ಪ್ರಭೋ |

ಉಚ್ಚಾನಚಾ ಯಥಾ ದೇಹಾ ಗೃಹ್ಲಂತಿ ವಿಸೃಜಂತಿ ಚ||

ತನ್ಮಮಾಖ್ಯಾಹಿ ಗೋವಿಂದ ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯಮನಾತ್ಮಭಿಃ |
ನ ಹ್ಯೇತತ್ತ್ರಯಶೋ ಲೋಕೇ ವಿದ್ವಾಂಸಸ್ಸಂತಿ ವಂಚಿತಾಃ ||

ಓಪ್ರಭೂ! ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಭೂತಸುಹೃತ್ತಾ
ಗಿಯೂ ಇರುವ ನನ್ನಲ್ಲಿ ವೈಮುಖ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿರುವ ಕೃತಘ್ನರಾದ ಪಾಪಿ
ಷ್ಠರು ನೀಜೋಚ್ಚಗಳಾದ ನಾನಾಶರೀರಗಳನ್ನು ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಲೂ
ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಲೂ ಇರುವರಷ್ಟೆ; ಆಗ ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಗ್ರಹಿಸುವರು?
ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಬಿಡುವರು? ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವದೇಹಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊಸ
ಹೊಸ ದೇಹಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಪೂರ್ವಪೂರ್ವದೇಹಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು, ಹೊಸಹೊಸದೇಹಗಳನ್ನು
ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಹೊಸಹೊಸಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವರೋ? ಅಥವಾ
ಪೂರ್ವಪೂರ್ವದೇಹಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ
ಕೂಡಿದವರಾಗಿಯೇ ಹೋಗಿ ಹೊಸಹೊಸದೇಹಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸು
ವರೋ? ಎಂಬುದು ಪ್ರಶ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಓ ಗೋವಿಂದ! ಈ ವಿಷಯವು ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿ
ಸಲು ಶಕ್ಯವಾದುದಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ
ದವರೇ ಆರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುವುದು. ಎತಕ್ಕೊಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನ
ಮಾಯೆಯಿಂದ ವಂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ಆಶ್ರಿತನಾತ್ಮಲ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ
ವನೇ! ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ನೀನೇ ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸು.

೩೪೮. ಸೇಂದ್ರಿಯೈಃ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮೈಃ ಸಂಪರಿಷ್ಕೃತಾನಾಮೇವ
ದೇಹಾತ್ ದೇಹಾಂತರಗಮನಂ.

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ—

ಮನಃ ಕರ್ಮಮಯಂ ನೃಣಾಮಿಂದ್ರಿಯೈಃ ಪಂಚಭಿರ್ಯುತಂ |
ಲೋಕಾಲೋಕಂ ಪ್ರಯಾತ್ಯನ್ಯ ಆತ್ಮತದನುವರ್ತತೇ ||

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.—ಓ-ಉದ್ಧವನೇ!
ಕರ್ಮವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುವಕಾರಣ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾ
ಗಿಯೇ ಇರುವ ಮನಸ್ಸು ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಗಳೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿದುದಾಗಿ
ಲೋಕದಿಂದ ಲೋಕಾಂತರವನ್ನು ಕುರಿತು (ಪೂರ್ವಶರೀರದಿಂದ ಶರೀರಾಂತರ

ವನ್ನು ಕುರಿತು) ತೆರಳುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಆತ್ಮನೂ ಸಹ ಆ ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ.

೩೪೯. ಸೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ದೇಹಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಾವಪಿ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಾದ್ಯ ಸ್ಮರಣೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

ಪೂರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ಮತ್ತೊಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಹೊಂದುವುದಾದರೆ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅಣುಮಾತ್ರವೂ ಅದು ಏಕೆ ಸ್ಮರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

**ಧ್ಯಾಯನ್ಮನೋನುವಿಷಯಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ವಾಘ ಶ್ರುತಾನನು |
ಉದ್ಯತ್ನೀದತ್ಕರ್ಮತಂತ್ರಂ ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚದನು ಶಾಮ್ಯತಿ ||**

ಓ ಉದ್ಯವನೇ ! ಪ್ರಬಲವಾದ ಕರ್ಮವಾಸನೆಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಕಂಡೂ ಕೇಳಿಯೂ ಇರುವ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಸರ್ವದಾ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವುದಾಗಿ. ತನಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ವಿಷಯಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವುಂಟಾದರೆ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಲೂ, ಅವು ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಕ್ಲೇಶಪಡುತ್ತಲೂ ಇರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತವ್ಯವಧಾನವುಂಟಾಗಿ ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಉಪವಾಗುವವಾದಕಾರಣ ಪೂರ್ವಜನ್ಮವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಾರ್ಧಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಸಮಾಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ಮರಿಸಲಾದೀತು ?

ಮತ್ತು ಜನ್ಮಾಂತರದಿಂದ ಈ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಇವನು ಬಂದು ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಕ್ಲೇಶಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು ಇವನು ಅನುಭವಿಸಿ ಇರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಗಮನಿಸಿ ನೋಡು—ಮೊದಲು ಮರಣಸಂಕಟ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲತರವಾದ ನರಕಯಾತನಾನುಭವ. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಮಾತೃಗರ್ಭವಾಸವೆಂಬ ನರಕಯಾತನೆ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರತರವಾದ ಪ್ರಸವವೇದನಾನುಭವ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಎಷ್ಟೋ ದುಃಖಪರಂಪರೆ, ಹೀಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಉಪಹತಿಯಿರುವಾಗ ಜನ್ಮಾಂತರದ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಆ ತಟ್ಟಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹೇಗೆ ಸ್ಮರಿಸಬಲ್ಲದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಮುನಾಚಾರ್ಯರೂ—

“ ಪ್ರಾಯಣಾತ್ ನರಕಕ್ಷೇಶಾತ್ ಪ್ರಸೂತಿವ್ಯಸನಾದಪಿ |
ಚಿರಾತಿವೃತ್ತಾಃ ಪ್ರಾಗ್ಜನ್ಮನಾದಾ ನ ಸ್ಮೃತಿಗೋಚರಾಃ ” ||

ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ವಿಷಯಾಭಿನಿವೇಶೇನ ನಾತ್ಮಾನಂ ಯನ್ಮನಃ ಸ್ಮರೇತ್ |
ಜಂತೂವೈ ಕಸ್ಯಚಿದ್ಧೇತೋರ್ಮೃತಿರತ್ಯಂತವಿಸ್ಮೃತಿಃ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ! ಯಾವ ಜೀವಾತ್ಮನ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವು ವಿಷಯಾ ಸುಭವದಲ್ಲಿ ತನಗಿರುವ ಅತ್ಯಂತಾಭಿನಿವೇಶದ ನೇಗದಿಂದ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ದೇಹವಿಲ್ಲ ಕ್ಷಣನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದೋ, ಅಂಥ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವನ ಜನ್ಮಾವಸಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅವುದೋ ಒಂದು ಕರ್ಮವಿಶೇಷದಿಂದ ಬಂದೊದಗಿದ ಮರಣವೆಂಬುದು ಸಮಸ್ತಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಪೂರ್ಣವಾದ ಲೋಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಜನ್ಮಾಂತರವೃತ್ತಾಂತವು ಈಗ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬರಲು ಅನಕಾಶವಿಲ್ಲ.

“ ಆಗಲಿ—ಆದರೇನು? ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತಿಕಲೋಪವುಂಟಾದರೂ, ಪುನಃ ದೇಹಾಂತರಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮವೃತ್ತಾಂತದ ಸ್ಮರಣೆ ಅದೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಈಗ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ? ” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಜನ್ಮ ತ್ವಾತ್ಮತಯಾ ಪುಂಸಃ ಸರ್ವಭಾವೇನ ಭೂರಿದ |
ವಿಷಯಸ್ವೀಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಹುರೈವ ಸ್ಪಷ್ಟಮನೋರಥಾ ||

ಓ ದಾನಶೀಲನಾದ ಉದ್ಧವನೇ! ಪುಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ತನಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಮೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ತಾನೇ ಶರೀರವೆಂದೂ, ಶರೀರವೇ ತಾನೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿ ದೃಢತರವಾದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮನೋಭಾವನೆಯಿಂದಲೂ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಈ ಶರೀರಸ್ವೀಕಾರವೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಹೇಳುವರು. ಇದರಿಂದ—ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷಣಮೊದಲುಗೊಂಡೇ ಇವನಿಗೆ ದೇಹಾತ್ಮಾಭಿಮಾನವು ಬಲವತ್ತರವಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಾಟಿಹೋಗಿ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಈ ದೇಹವು ಈಗತಾನೆ ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೆ

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ದೇಹವು ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಇವನು ಸಿತ್ತಯವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವನು; ಮತ್ತು ಈ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಏಲಕ್ಷಣನಾದ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತಿಳಿದಿರುವನು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವನ ಜನ್ಮಾಂತರವನ್ನು ಅವನು ತಿಳಿಯಲಾರದೀತು? ತಿಳಿದೆಂಬುದು ಶರೀರವೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಈಶರೀರವೆಂಬ ಆತ್ಮನೇ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜನ್ಮವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ತನಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದು ಇರಲೇ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಜನ್ಮಾಂತರವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಆರ ಜನ್ಮಾಂತರವನ್ನು ಆರು ತಿಳಿಯಲಾರದೀತು. ಆದಕಾರಣ ಜನ್ಮದ ಪ್ರಥಮ ಕ್ಷಣವೊದಲುಗೊಂಡೇ ಇವನಿಗೆ ಬಲವತ್ತರವಾದ ದೇಹಾತ್ಮಾಭಿಮಾನವು ರೂಢಮೊಲವಾಗಿ ಸ್ಥಿರಪಟ್ಟಿರುವೆಕೆಯೇ ಜನ್ಮಾಂತರಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು. ಜನ್ಮಾಂತರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ—ಅಸಿತ್ಯವಾದ ದೇಹಕ್ಕೆಂತಲೂ ಏಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ಸಿತ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಇರುವನೆಂದೂ, ಅವನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅನೇಕಶರೀರಪರಿಗ್ರಹವೆಂಬ ಜನ್ಮವುಂಟೆಂದೂ, ಅಂಥ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರೋತ್ತರಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಮರ್ತಿಸಿ ಒರುವನೆಂದೂ, ಮೊದಲು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು; ಹುಟ್ಟಿದಾರಭ್ಯ ಶರೀರವೇ ಆತ್ಮನೆಂಬ ವಾಸನಾಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಇವನಿಗೆ ಶರೀರಾತಿರಿಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮನ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೇ ಕಾಣಲು ಅವಕಾಶವಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಂತರವೃತ್ತಾಂತದ ಸ್ಮರಣೆ ಹೇಗೆ ಬಂದೀತು ಉದ್ಧವನೇ?

“ಅಗಲಿ, ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂದೂ ತಿಳಿದಿರಲಿ, ಆದರೇನಾಯಿತು? ಈ ದೇಹಾತ್ಮಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಏಕೆ ತಳ್ಳಬೇಕು? ಸಿಜವಾಗಿಯೂ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನಾಗಿ ಏಕೆ ಇರಕೂಡದು? ಈ ಅಭಿಮಾನವೂ ಏಕೆ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರಬಾರದು?” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು “ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನ ಮನೋರಥಾ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಶೇಷದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಗಜಾರೋಹಣವನ್ನು ಸ್ವಶಿರಶ್ಚೇದನವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾದೀತೆ? ಅತ್ಯಂತಾಶಕ್ತನಾದವನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಗವನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಮನೋರಥಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದೊಲ್ಲವೂ ಯಥಾರ್ಥವಾದೀತೆ? ಆದಕಾರಣ ಇವನಿಗೆ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಅಭಿಮಾನವು ಹುಟ್ಟಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ಅಭಿಮಾನವು ಯಥಾರ್ಥವಾದೀತೆ? ಇದು ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಸರಿ.

ಅಥವಾ—ಪೂರ್ವಶರೀರದ ಮರಣ, ಈ ಶರೀರದ ಸ್ವೀಕಾರ, ಈ ಎರಡೂ ಜನ್ಮಾಂತರವೃತ್ತಾಂತಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಲೆಯೆತ್ತಲು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾದರೂ “ಸ್ವಪ್ನಮನೋರಥೌ” ಎಂಬುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಮಲಗುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನವೇ ಅದರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ಅತ್ಯಂತ ದರಿದ್ರನಾದವನು ಮನೋರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮನೋರಥಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಾನು ದರಿದ್ರನೆಂದೂ, ಇಂಥ ರಾಜ್ಯಸಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ತಾನು ಅನರ್ಹನೆಂದೂ, ತನ್ನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ; ಮನೋರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಲೇ ಇರುವನು. ಈ ಮನೋರಥಪರಂಪರೆಯೇ ಆ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ತಲೆಯೆತ್ತಗೊಳಿಸದೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಆದರಂತೆಯೇ ಪೂರ್ವಮರಣವೂ; ಈ ದೇಹದ ಸ್ವೀಕಾರವೂ ಜನ್ಮಾಂತರ ವೃತ್ತಾಂತದ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಅದನ್ನು ಪಾತಾಳಕ್ಕೆಂತಲೂ ಕೆಳಗೆ ಅಮುಕುತ್ತಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಜನ್ಮಾಂತರವೃತ್ತಾಂತ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತಮಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ—

ಸ್ವಪ್ನಂ ಮನೋರಥಂ ಚೇತ್ಥಂ ಪ್ರಾಕ್ತನಂ ನ ಸ್ಮರತ್ಯಸೌ |
ತತ್ರಪೂರ್ವಮಿವಾತ್ಮಾನಮಪೂರ್ವಂ ಚಾನುಶಶ್ಯತಿ ||

ಓ-ಉದ್ಧವನೇ ! ಇಲ್ಲಿ ಕುರ್ವ್ಯ ಎಂಬ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹರಿಸಿಕೊಂಡು “ಸ್ವಪ್ನಂ ಮನೋರಥಂ ಚಕುರ್ವ್ಯ” ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೂ ಮನೋರಥವನ್ನೂ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವವನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಕ್ತನವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವ ದರಿದ್ರತ್ವ ಮುಂತಾದ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಮರಣವೂ ಶರೀರಪರಿಗ್ರಹವೂ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದ ಆತ್ಯಂತಿಕವೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಮತ್ತಾವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ? ಎಂಬುದನ್ನು ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.—‘ಇವ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ‘ಅಪೂರ್ವಂ’ ಎಂಬ ಪದದೊಡನೆಯೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಈಗ ಬಂದಿರುವ ಆತ್ಮನು ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿಯೂ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದವ

ನಾಗಿ ಹಳೆಬನಾದ ಅವನೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ, ಇವನು ತನ್ನನ್ನು ಹಳೆಬನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಇವನೊಬ್ಬನು ಹೊಸಬನಾಗಿ ಬಂದಿರುವನೆಂದೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನು.

**೩೫೦. ಮರಣಶರೀರಪರಿಗ್ರಹಯೋಃ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ
ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಭೇದಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ.**

“ಮರಣವೂ ಶರೀರಪರಿಗ್ರಹವೂ ಪೂರ್ವಾಪರತ್ವದ ಸ್ಮರಣವಿಘಾತವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ — ಅನರ್ಥಕಾರಿಯಾದ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವವೆಂದು ತಿಳಿ” ಎಂದು ಉಪವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

**ಇಂದ್ರಿಯಾಯನಸೃಷ್ಟ್ಯೇದಂ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ ಭಾತಿ ವಸ್ತುನಿ |
ಬಹಿರಂತರ್ಭಿದಾಹೇತುಃ ಜನೋಽಸಜ್ಜನಕೃದ್ಯಥಾ ||**

ಓ ಉದ್ಭವನೇ! “ವಸತೀತಿ ವಸ್ತು” ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಈ ವಸ್ತುಶಬ್ದವು ಸರ್ವದಾ ಏಕರೂಪವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಇಂಥ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದುದರಿಂದ (ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ) ಶರೀರವೆಂದೂ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂದೂ ಅಂತಃಕರಣವೆಂದೂ ಮೂರುಬಗೆ ತೋರುವುದು. ಈ ತ್ರೈವಿಧ್ಯವೇ ದೇವತ್ವ, ಮನುಷ್ಯತ್ವ, ಬಾಲತ್ವ, ಯುವತ್ವ ಮುಂತಾದ ಹೊರಗಿನ ಭೇದವೆಂಬ ಅನರ್ಥಕ್ಕೂ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯ, ಧಯೆ, ವಿಷಾದ ಮುಂತಾದ ಒಳಗಿನ ಭೇದವೆಂಬ ಅನರ್ಥಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಅಸಜ್ಜನನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಅಪಶ್ರುತನು ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥವನನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆಮಾಡಿದ ಪುರುಷನೂ ಹೇಗೆ ಅನರ್ಥಕಾರಿಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವನೋ ಅದರಂತೆ ನಾನಾಬಗೆಯಾದ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರರೂಪವಾದ ಉಕ್ತಭೇದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅಂತಃಕರಣಾದಿತ್ರೈವಿಧ್ಯವೂ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧಸ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಕಾರಣ ಇದನ್ನು ಅನರ್ಥಕಾರಿಯೆಂದೇ ತಿಳಿ.

೩೫೧. ಶರೀರಸ್ಯ ಸತತಪರಿಣಾಮಿತ್ವನಿರೂಪಣಂ.

ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಶಬ್ದದಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸರ್ವದಾ ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಕಾರಣ ಶರೀರವು ಹಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸರ್ವದಾ ಪರಿ

ಣಾಮಿಯಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ ಸೂಚಿತವಾಯಿತು : ಅದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ—

ನಿತ್ಯದಾ ಹ್ಯಂಗ ಭೂತಾನಿ ಭವಂತಿ ನ ಭವಂತಿ ಚ |

ಕಾಲೇನಾಲಕ್ಷ್ಯವೇಗೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್ತನ್ನ ದೃಶ್ಯತೇ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ ! ಪಂಚಭೂತಗಳ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶರೀರಗಳು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸಹೊಸಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು (ಅವಸ್ಥಾಂತರಗಳನ್ನು) ಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು (ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು) ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಲೂ ಇರುವುವು. ಆದರೆ ಈ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥಾಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾವಿಸರ್ಜನೆ ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯಕಾಲವು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಆ ಎರಡೂ ನಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

೩೫೨. ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಾಂ ಶರೀರಪರಿಣಾಮಾನಾಂ ಸೋದಾಹರಣಂ ದುರ್ವಿಜ್ಞಾನತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದುವು ಸುಲಭವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.—

ಯಥಾಫರ್ಶಿಸಾಂ ಸ್ತ್ರೋತಸಾಂ ಚ ಫಲಾನಾಂ ಚ ನನಸ್ಪತೇಃ ತಥೈವ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ವಯೋಽವಸ್ಥಾದಯಃ ಕೃತಾಃ ||

ಓ-ಉದ್ಧವನೇ ! ಬತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪಚ್ಛಾಲೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿನೋಡು—ಉದ್ದವಾದ ಬತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಬತ್ತಿಯ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಯವಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಥಮಿಕಚ್ಛಾಲೆಗೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದುದರಿಂದ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುತ್ತಿರುವ ಅನೇಕಚ್ಛಾಲೆಗಳು ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು ; ಅದೇ ಬತ್ತಿಯ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಯವಗಳಿಗೂ ಚ್ಛಾಲೆಗೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅತ್ಯಂತಸದೃಶವಾದ ಅನೇಕ ಚ್ಛಾಲೆಗಳು ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು. ಹೊಸಹೊಸದಾಗಿ ಚ್ಛಾಲೆಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಪ್ರಥಮಚ್ಛಾಲೆಯೇ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಪ್ರಥಮಚ್ಛಾಲೆ ಹುಟ್ಟುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯೂ ಎಣ್ಣೆಯೂ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದುವೋ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವು ಕಾಣಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಡಮೆಯಾ

గుత్తా ఒరువుదు కాణువుదరింద ప్రతిక్షణదల్లియు యేసయేసజ్జాలే గళు లుంటాడువేందూ అవుగళిందలే ఎణ్ణేయూ బత్తియూ క్రమక్రమ వాగి కడమేమాడబ్బట్టువేందూ బప్పికోళ్ళబోకు.

హీగే ప్రతిక్షణదల్లియూ లుంటాడు యేసయేసజ్జాలేగళిగే లుత్తరేలత్తరక్షణగళి నాశవన్నూ బప్పిబోకు. హాగే ఒప్పదిద్దరే స్వల్ప మోత్తినల్లె నూరారు చిలపజ్జాలేగళు అదే బత్తియల్లి నమగే కాణబో కాగిబరువుదు.

హీగే పూర్వపూర్వజ్జాలేగళి ఏనాశవూ లుత్తరేలత్తరజ్జాలే గళ లుత్పత్తియూ అతిసూక్ష్మవాదుదరింద వేగే కండుపిడివుదు సులభ వల్లవో.—

మత్తు—ఓ-లుద్ధవనే! నదియల్లి ప్రవాహవన్ను గమనిసి నోడూ—పూర్వపూర్వజలద పలాయనవూ లుత్తరేలత్తరజలద పొమ్మి యూ ఊగే సులభవాగి తిళివుదిల్లవో,—

మత్తు ఓ-లుద్ధవనే! వనస్పతిగళి ఫలవర్గగళిల్లి దృష్టియ న్నిట్టు నోడూ—అవుగళిల్లి ఊగదరే ప్రతిక్షణదల్లియూ లుత్తరేలత్తర పరిణామగళు లుంటాగుత్తలే ఇద్దరూ అవు సులభవాగి తిళియలు తక్కు వల్లవో, ఓ-లుద్ధవనే! అదరంతయే సమస్తప్రాణిగళి తరీదగళి ల్లియూ వయోవనాథాతారతవ్యదింద ప్రతిక్షణదల్లియూ లుంటాగువ పరిణామవిశేషగళు అతిసూక్ష్మవాదుదరింద సులభవాగి కాణతక్కువు గళిల్ల. ఆదమాత్రక్కు ఆత్మనంతే అవుగళూ అపరిణామిగళిందూ సర్వదా ఏక రూపవాగి ఇరువువేందూ ఊళలాగదు. పూర్వశ్లోకదల్లి నిత్యదా ఎంబ పదదింద ప్రతిక్షణదల్లియూ పరిణామవ్రంబిందు తోరిసిదుదరింద బాల్యకామార ముంతాద ఒందోందు అవస్థయల్లియూ అంతరాళికవాద పరిణామగళు అనేకవాగి ఇరువువేందు వ్యక్తవాయిత.

౩౫౩ (బాలత్వాద్యవస్థానాం స్థిరత్వగ్రాహప్రత్యభిజ్ఞాయాః
భ్రాంతిత్వోపసాదనం)

ఓహూ! హాగాదరే—“ స ఏవాయం బాలకః స ఏవా యం తరుణః ” (అదే బాలకనివను అదే తరుణనివను) ఎందు ఆ ఆ

ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಿಯೂ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವೂ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುವು ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ—

ಸೋಽಯಂ ದೀಪೋಽರ್ಚಿಸಾಂ ಯದ್ವತ್

ಸೋತಸಾಂ ತದಿದಂ ಜಲಂ |

ಸೋಽಯಂ ಪುನಾನಿತಿ ನೃಣಾಂ

ಮೃಷಾ ಧೀರ್ಗೀರ್ಮೃಷಾಯುಷಾಂ ||

ಓ-ಉದ್ಧವನೇ ! ಹೇಗಾದರೆ ಒಂದೇ ಬತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ವಾಲೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ವಾಲೆಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಾದೃಶ್ಯವಶದಿಂದ ಅಭೇದಭ್ರಮವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿ ತನ್ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಿಯೂ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರವೂ ಜ್ವಾಲಾಸಮುದಾಯದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುವೋ—

ಮತ್ತು—ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜಲವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜಲವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದಲೇ ಅಭೇದಭ್ರಮವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿ ತನ್ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಿಯೂ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರವೂ ಜಲವ್ಯಕ್ತಿಸಮುದಾಯವಿಷಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುವೋ ; ಅದರಂತೆಯೇ-ಓ-ಉದ್ಧವನೇ ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳ ಅಂಥವರಿಗೆ ಆಯಥಾರ್ಥವಾದ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಂಥ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಿಯೂ ಅಂಥ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ದೀಪಜ್ವಾಲೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರವಾಹಜಲವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಬಾಲ್ಯಕಾಮಾರ ವೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಸಯುಕ್ತಿಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಭೇದವೇ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ?

೩೫೪. ಆತ್ಮನಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯವಸ್ಥಾಸಂಬಂಧಸ್ಯ

ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಹೀಗೆ ಶರೀರವು ನಿರಂತರಪರಿಣಾಮ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸೆನಾದಿ ತೋರಿಸಲಾಯಿತು ; ಮತ್ತು ಬಾಲತ್ವ, ಯುವತ್ವ ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಸ್ಥಿರತಾಜ್ಞಾನವೂ ಸ್ಥಿರತ್ವವ್ಯವಹಾರವೂ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲದೆ ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದೂ

ಶೋರಿಸಲಾಯಿತು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಈ ಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನವೂ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ—

ಮಾಸ್ತೃಸ್ಯ ಕರ್ಮಬೀಜೇನ ಜಾಯತೇ ಸೋಽಪ್ಯಜಃ ಪುನರ್ನಾ |

ವ್ರಿಯತೇ ಚಾಮರೋ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾಯಥಾಽಗ್ನಿದಾರುಸಂಯುತಃ ||

ಓ-ಉದ್ಭವನೇ ! “ಅಸ್ಯ ಕರ್ಮಬೀಜೇನ ಸೋಽಪಿ ಪುನರ್ನಾ ಮಾಸ್ತು” ಎಂದರೆ ಈ ದೇಹದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಬೀಜದಿಂದ ದೇಹಾತ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಆ ಜೀವನು ಶರೀರದಂತೆ ನಿರಂತರ ಪರಿಣಾಮಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಆಗಬೇಡ ; ಆದರೂ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಜಾಯತೇ ವ್ರಿಯತೇ ಚ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಲೂ ಸಾಯುತ್ತಲೂ ಇರುವನು ; ಎಂದರೆ, ಆತ್ಮನ ಉತ್ಪತ್ತಿಮರಣಗಳು ಭ್ರಾಂತಿಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುವೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದುವುಗಳಲ್ಲ.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳು ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿ ಇರುವುವು—ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಅವಸ್ಥಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳು ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುವು. ಶರೀರಸಂಯೋಗವಿಯೋಗಗಳೆಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳು ಮತ್ತೊಂದುಬಗೆಯಾಗಿರುವುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದ ಅಜೇತನವಸ್ತುವಿಗೇ ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುವು. ಇಂಥ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ಬಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನ ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುಂದಕವಿಲ್ಲ. ದೇಹಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಮೊದಲನೆಯ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೂ ಉಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕು.

ಅಂಥ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳು ಉಕ್ತಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ “ಅಜಃ ಅಮರಃ” ಎಂದು ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು. ಜನನಮರಣಸ್ವಭಾವರಹಿತನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಜನನಮರಣಗಳು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ದೇಹೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ದೇಹವಿನಾಶದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರನಾಗಿರುವ ಈ ಜೀವನಿಗೆ ದೇಹದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—(ಯಥಾಃ ಗ್ನಿರ್ದಾರುಸಂಯುತಃ) ಎಂದು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪಂಚಭೂತಗಳೊಳಗೆ ಮೂರನೆಯದಾದ ತೇಜೋಭೂತದ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಶವಿವಾ ವೃಕ್ಷದ ಕಾಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಅಡಗಿಯೇ ಇರುವುದು; ಮಧನಮಾಡಿದರೆ ಆಗ ಆ ಅಗ್ನಿ ಅಭವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಕಾಷ್ಠದ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆ ಕಾಷ್ಠದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಪ್ರತೀತಿ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಯಥಾರ್ಥವಾದುದಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೩೫೫. ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಶಾರೀರಾವಸ್ಥಾಪರಿಗಣನಂ.

ನಿರಂತರಪರಿಣಾಮಿಯಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ನಯೋದ್ವವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.—

ನಿಷೇಕಗರ್ಭಜನ್ಮಾನಿ ಬಾಲ್ಯಕೌಮಾರಯೌವನಂ |

ನಯೋ ಮಧ್ಯಂ ಜರಾ ಮೃತ್ಯುರಿತ್ಯವಸ್ಥಾಸ್ತನೋರ್ನವ ||

೧ (ನಿಷೇಕಃ) ರೇತೋರೂಪದಿಂದ ಪಂಚಮಾಹುತಿಯಲ್ಲಿ ನಾರಿಯ ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಿಕೆ. ೨ (ಗರ್ಭಃ) ಆ ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುವಿಕೆ. ೩ (ಜನ್ಮ) ಆನಯವಗಳೆಲ್ಲವೂ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಥವಾ ಹತ್ತನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಕೋಶದಿಂದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈಜಿಗೆ ಹೊರಡುವಿಕೆ. ೪ (ಬಾಲ್ಯಂ) ಹೊರಟಮೇಲೆ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೂ ಇರುವ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವು. ೫ (ಕೌಮಾರಂ) ಆರನೆಯ ವರ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಹದಿನಾರನೆಯ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇರುವ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವು. ೬ (ಯೌವನಂ) ಹದಿನೇಳನೆಯ ವರ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇರುವ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವು. ೭ (ವಯಃ ಮಧ್ಯಂ) ಮಧ್ಯಮವಯಸ್ಸು—ಎಂದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ವರ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಅರವತ್ತನೆಯ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇರುವ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವು. ೮ (ಜರಾ) ಮುಪ್ಪು. ೯ (ಮೃತ್ಯುಃ) ಶರೀರದಿಂದ ಆತ್ಮನ ನಿರ್ಗಮನವು. ಹೀಗೆ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಈ ಒಂಬತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು.

೩೫೬. ಸ್ವತಃ ಶುದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹಸಂಯೋಗವಿಯೋಗ
ರೂಪಸಂಸಾರಪ್ರಾಪ್ತಾ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಇಂಥ ನಾನಾ
ವಿಧವಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ದೇಹಸಂಬಂಧದೇಹವಿಯೋಗರೂಪ
ವಾದ ಈ ಸಂಸಾರವು ಒಂದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಏತಾ ಮನೋರಥಮಯಿರ್ಹ್ಯನ್ಯಾಶ್ವೇಚ್ಛಾವಚಾಸ್ತಥಾ |

ಗುಣಸಂಗಾದುಪಾದತ್ತೇ ಕ್ವಚಿತ್ತ್ವಚ್ಛಿಜ್ಜಹಾತಿ ಚ ||

ಓ-ಉದ್ಧವನೇ ! ಜೀವನ ಸಂಸಾರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳು—
ಮನೋವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ಈ ಉಕ್ತವಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ,
ಇನ್ನೂ ನಾನಾವಿಧವಾದ—ತಯನ, ಆಸನ, ಗಮನ, ಹಸನ, ರೋದನ, ಮುಂತಾದ
ಸಾವಿರಾರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ, ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವ
ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ ಶರೀರಗಳನ್ನೂ ಬದ್ಧಜೀವನಾದವನು ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣ
ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳ
ಭಾವನೆಯೆಂಬ ಗುಣಸಂಗದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಕರ್ಮದ ಪರಿಪಾಕಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರ
ಿಸುತ್ತಲೂ ಬಿಡುತ್ತಲೂ ಒರುವನು. ಎಂದರೆ—

ಯಂ ಯಂ ವಾಪಿ ಸ್ಮರತ್ ಭಾವಂ ತ್ಯಜತ್ಯಂತೇ ಕಳೇಬರಂ |

ತಂತನೇನೈತಿ ಕೌಂತೇಯ ಸದಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತಃ ||

ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ—

ಕಾರಣಂ ಗುಣಸಂಗೋಽಸ್ಯ ಸದಸದ್ಯೋನಿಜನ್ಮಸು |

ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉಪದೇಶಿಸಿದಂತೆ ಸತ್ತಾಸ್ತದಿ
ಗುಣಗಳ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಂತಿಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಿ
ಸುವಿಕೆಯೇ ಈ ಸಂಸಾರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.
ಹೀಗೆ ಅಂತಿಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಧ್ಯಾನವೆಂಬ ಗುಣಸಂಗವೂ, ಅದರಿಂದ ಉಚ್ಚ
ನೀಚಜನ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಪುನಃ ಗುಣಸಂಗವೂ ಪುನಃ ಜನ್ಮವೂ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ
ಸುತ್ತುಸುತ್ತು ಬರುತ್ತಿರುವ ಈ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಈ
ಬದ್ಧಜೀವನು ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿರುವನು. (ಕಶ್ಚಿತ್) ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಾ
ತ್ವವರ್ಗಕ್ಕೂ ನಿತ್ಯಾತ್ಮವರ್ಗಕ್ಕೂ ಈ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದ ಸಂಬಂಧವು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು
ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು.

೩೫೭. ಜನನಮರಣಯೋಃ ಮೂಢಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ
ತತ್ಪರಿಚ್ಛಾನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ.

ಆತ್ಮನಃ ಪಿತೃಪುತ್ರಾಭ್ಯಾಮನುಮೇಯೌ ಭವಾಪ್ಯಯೌ |
ನ ಭವಾಪ್ಯಯವಸ್ತುನಾಮಭಿಜ್ಞೋಽದ್ವಯಲಕ್ಷಣಃ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ ! ಹೀಗೆ ಈ ಬದ್ಧಾತ್ಮನು ಅನಾದಿಯಾದ ಕಾಲಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ—ಪುನಃಪುನಃ ಶರೀರಪರಿಗ್ರಹಶರೀರಪರಿತ್ಯಾಗಗಳೆಂಬ ಈ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ ಸಮರ್ಥನಾಗಿ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಬಲವತ್ತರವಾದ ಮೋಹವು ಇವನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಇವನ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲೋಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು.

ಆದರೆ ವಿವೇಕಿಯಾದ ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ ಜೇತನನು ತಾನು ಜೀವಿಸಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನೂ ಮಗನನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಪುತ್ರ ಬದನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತನ್ನ ಜನನವನ್ನೂ, ಪಿತೃಮರಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ತನ್ನ ಮರಣವನ್ನೂ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ; ಮನುಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪುತ್ರನಿಗೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಜನನವುಂಟಾದುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ನನಗೂ ಹಿಂದೆ ಜನನವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ಹಾಗೆಯೇ ತಂದೆಗೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಮರಣವುಂಟಾದುದರಿಂದ ನನಗೂ ಒಂದಾನೊಂದುದಿನ ಮರಣವುಂಟಾಗುವುದೇ ನಿಶ್ಚಯವೆಂದೂ ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನಷ್ಟೆ ?

ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಜನನಮರಣಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಬಲ್ಲ ಜೇತನನು ಅವನೂ ಇಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಿಗೂ ನಿತ್ಯಜೇತನರಿಗೂ ಮುಕ್ತಜೇತನರಿಗೂ ಜನನಮರಣಗಳೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಜನನಮರಣಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿದ ಜೇತನರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಬದ್ಧಜೀವನ ಜನನಮರಣಗಳನ್ನು ಅವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಬಲ್ಲರೆಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಬದ್ಧಜೀವನ ಜನನಮರಣಗಳನ್ನು ನಾವೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಬಲ್ಲೆವು. ಆದಕಾರಣ ತನ್ನ ಜನನಮರಣಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವವನು ಅವನೂ ಇಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಬದ್ಧಜೀವನು ಜನನಮರಣಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇವನು (ಅದ್ವಯಲಕ್ಷಣಃ) ಎನಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುವನು. ಎಂದರೆ (ದ್ವಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಯಸ್ಯ, ಸ ನ ಭವತೀತಿ ಅದ್ವಯಲಕ್ಷಣಃ) ದ್ವಯವೆಂದರೆ ಜನನಮರಣ

ಗಳೆರಡು. ಈ ಜನಸಮರಣಗಳೇ ಅವುಗಳೆ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುವೋ ಅದು ದ್ವಯಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪರಿಣಾಮಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಅವಸ್ಥಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನಲ್ಲವೆ ಜನನವೆಂದೂ ಮರಣವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದು. ಇಂಥ ಜನನಮರಣಗಳು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಅಪರಿಣಾಮಿಯಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಸಂಭವಿಸಲಾರವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವು. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅದ್ವಯಲಕ್ಷಣನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು.

**೩೫೮. ಜನನಮರಣಸ್ವಭಾವತ್ವತದಭಾವಾಭ್ಯಾಂ
ದೇಹಾತ್ಮನೋಃ ಭೇದಸಿದ್ಧಿಃ.**

ಓ-ಉದ್ಧವನೇ! ಜನನಮರಣಸ್ವಭಾವತ್ವವೆಂಬ ದ್ವಯಲಕ್ಷಣತ್ವವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದಿನಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆನು—ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಈಗ ತೋರಿಸುವೆನು ಕೇಳು.—

**ತರೋರ್ಬೀಜವಿಪಾಕಾಭ್ಯಾಂ ಯೋ ವಿದ್ವಾಃ ಜನ್ಮಸಂಯಮೌ |
ತರೋರ್ವಿಲಕ್ಷಣೋ ದೃಷ್ಟಃ ಏವಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತನೋಃ ಸೃಥಕ್ ||**

ಇಲ್ಲಿ—ಬೀಜವಿಪಾಕಾಭ್ಯಾಂ ತರೋಃ ಜನ್ಮಸಂಯಮೌ ಯಃ ವಿದ್ವಾಃ; ಸಃ ತರೋಃ ವಿಲಕ್ಷಣಃ ದೃಷ್ಟಃ, ಏವಂ ಬೀಜವಿಪಾಕಾಭ್ಯಾಂ ತನೋಃ ಜನ್ಮಸಂಯಮೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತನೋಃ ಸೃಥಕ್ (ಭವತಿ) ಎಂದು ಶ್ಲೋಕಾನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತರುಶಬ್ದವನ್ನು ಒಂದಾವರ್ತಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದಾವರ್ತಿ ಪಂಚಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಇರುವಂತೆ ದಾಷ್ಟಾರ್ಥಿಕವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತನುಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡಾವರ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾದುದು ನ್ಯಾಯ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಛಂದಸ್ಸಿನ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಲಾಘವಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದೇ ಆವರ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದು. ಆದ ಕಾರಣ ಈ ತನುಶಬ್ದವು ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾದಿಂದ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಪದದೊಡನೆಯೂ ಪಂಚಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಪದದೊಡನೆಯೂ ಸೇರುವುದು.

(ಬೀಜವಿಪಾಕಾಭ್ಯಾಂ) ವೃಕ್ಷದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಬೀಜವೆಂಬ ವಸ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು; ವಿಪಾಕವೆಂದರೆ ಕಾಲದ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವು; ಇಂಥ ಬೀಜವಿಪಾಕಗಳಿಂದ—

(ತರೋಃ ಜನ್ಮಸಂಯಮೌ ಯಃ ವಿದ್ವಾಃ) ವೃಕ್ಷದ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಅವನು ತಿಳಿದನೋ—

(ಸಃ ತರೋಃ ನಿಲಕ್ಷಣಃ ದೃಷ್ಟಃ) ಅವನು ಅಂಥ ವೃಕ್ಷ ಕ್ಷಿಂತಲೂ
ಬೇರೂಬ್ಬನಾಗಿ (ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು.

೩೫೯. ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.

ಜನ್ಮವೆಂದರೇನು ? ಸಂಯಮವೆಂದರೇನು ? ಅವುದಾದರೊಂದು ದ್ರವ್ಯವು
ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾನೇ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದು
ವುದಾದರೆ ಆ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅದೇ ವಸ್ತುವಿನ
ನಾಶ ಅಥವಾ ಸಂಯಮವೆಂದೂ, ಸ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಅಥವಾ ಜನ್ಮವೆಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು
ವುದು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯೂ ನಾಶವೆಂದೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದೂ
ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಎಂದರೆ—“ಉತ್ಪತ್ತಿ-ನಾಶ-ಅವಸ್ಥೆ”
ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳೂ ಪರಮ್ಯಾಶಬ್ದಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳಿಗೆ
ಅರ್ಥಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿ ಬೇರೆಬೇರೆ
ಯಾದುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಅವಸ್ಥೆ ಉಭಯರೂಪವಾಗಿ ಇರಲು ವಿರೋಧವೇನೂ
ಇಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಮನುಷ್ಯನು ಮಗನೆಂದೂ ತಂದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ
ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ದ್ರವ್ಯವು ತನ್ನ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರದ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ
ಒಂದಾನೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಕ್ಷಿಂತಲೂ
ಭಿನ್ನವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಅವಸ್ಥೆ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿ ದ್ರವ್ಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿಕೊಡುವುದು. ಇದರಿಂದ ಅವಸ್ಥೆಯಾದರೋ
ತನ್ನ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರದ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು
ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದು
ಉಂಟೇ ಹೊರತು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಅವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅವಸ್ಥೆಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಸ್ಥೆ
ಇರುವುದಾದರೆ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೂ
ದ್ರವ್ಯವೇ ಆಗಿಹೋಗುವುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗವೇ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು.
ಆದಕಾರಣ ದ್ರವ್ಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ತನ್ನ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶ

ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯೇ ಸಾಕಾಗಿರುವುದು. ಈ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕಾರರು ಸ್ವಪರನಿರ್ವಾಹಕತ್ವವೆನ್ನುವರು.

ಬೀಜದಿಂದ ವೃಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟಿತೆಂದರೆ ಬೀಜವೂ ವೃಕ್ಷವೂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು ; ಬೀಜವು ತನ್ನ ಬೀಜತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವೃಕ್ಷತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದಕಾರಣ—“ಬೀಜವು ನಷ್ಟವಾಯಿತು” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ, “ವೃಕ್ಷವು ಹುಟ್ಟಿತು” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ—“ಬೀಜವು ಬೀಜತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವೃಕ್ಷತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು” ಎಂಬುದೊಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದು.

“ಬೀಜವು ಹುಟ್ಟಿತು, ವೃಕ್ಷವು ನಷ್ಟವಾಯಿತು” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸವುಂಟು. ಬೀಜವು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈಗ ಬೀಜತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತೆಂದು ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ; ವೃಕ್ಷವು ತನಗೆ ಈಗ ಇರುವ ವೃಕ್ಷತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತೆಂದು ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು. ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಗಾಗಲಿ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿಗಾಗಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಸ್ಥೆ ವಿನಾಶ ರೂಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲದೆ, ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಸ್ಥೆಗಾಗಲಿ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿಗಾಗಲಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆ ವಿನಾಶರೂಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಿಚಾರಮಾಡಿಸೋಡಿದರೂ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ತಾನು ನಾಶ ರೂಪವಾಗಿಯೂ ತನಗೆ ತಾನು ಉತ್ಪತ್ತಿರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತನಗೆ ವಿನಾಶರೂಪವಾಗಿ ಪಡೆವುದು.

ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾಧ್ಯಯವೂ ಕ್ರಮಿಕವಾಗಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ, ಉತ್ತರಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾರ್ಯವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ರಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳು ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥ ವಲ್ಲವೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಈ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧ ಗಳಾದುದರಿಂದ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರವು ; ಇದ ಕ್ಕಾಗಿ—ಕಾಲಭೇದವೂ ವೃಕ್ಷದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಹೀಗೆ—ವೃಕ್ಷವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ವಿನಾಶಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬೀಜ, ಕಾಲಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವೆಂಬ ವಿವಾಕ ಈ ಎರಡೂ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಇರುವವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಆ ಎರಡೂ ಕೂಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಜದಿಂದ ವೃಕ್ಷದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ, ವಿವಾಕದಿಂದ ವೃಕ್ಷದ ವಿನಾಶವನ್ನೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಆ ವೃಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾಗಿಯೇ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೂ ಏಕೈಕವಲ್ಲ.

(ಏವಂ ಬೀಜವಿವಾಕಾಭ್ಯಾಂ ತನೋಃ ಜನ್ಮಸಂಯಮೌ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾ ತನೋಃ ಪೃಥಕ್ ಭವತಿ) ಅದರಂತೆ—ಪಂಚಭೂತಗಳ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವಾದ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪಂಚಭೂತಗಳೇ ಬೀಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ, ಜೀವನ ಕರ್ಮವಿಶೇಷದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಕಾಲಪರಿಣಾಮವೇ ಸಹಕಾರಿಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಂತಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಆ ಎರಡೂ ಕೂಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಬೀಜದಿಂದ ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ, ಉಕ್ತವಾದ ವಿವಾಕದಿಂದ ಶರೀರದ ವಿನಾಶವನ್ನೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಆ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾಗಿ ಆತ್ಮ್ಯಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೂ ಏಕೈಕವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೩೬೦. ಉಕ್ತವಿಧದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕರಹಿತಸ್ಯ ಸಂಸಾರಾನು ವೃತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹೀಗೆ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿ ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನು ನಿರಂತರವಾದ ಜನ್ಮಮರಣಪರಂಪರೆಯೆಂಬ ಸಂಸಾರವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಪ್ರಕೃತೇರೇವಮಾತ್ಮಾನಮವಿವಿಚ್ಛಾಬುಧಃ ಪುನಾಃ |
ತತ್ತ್ವೇನ ಸ್ಪರ್ಶಸಮ್ಮೂಢಃ ಸಂಸಾರಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ! ದೇಹಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಥಾವಸ್ಥಿತಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದ ಮನುಷ್ಯನು ಅಬುದ್ಧನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳ ಅನುಭವದಿಂದ ಸಂಮೂಢನಾಗಿ—ಎಂದರೆ ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಏಕಾಭಿಮಾನವೆಂಬ ಮೋಹದಿಂದ ಆವೃತನಾಗಿ ಉಕ್ತರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಸತ್ತ್ವಸಂಗಾದೃಷೀ ದೇವಾ ರಜಸಾಃ ಸುರಮಾನುಷಾಃ |

ತಮಸಾ ಭೂತತಿರ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಭ್ರಾಮಿತೋ ಯಾತಿ ಕರ್ಮಭಿಃ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ! ನಾನಾವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಸಾರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪುನಃಪುನಃ ತಿರುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಜೀವಾತ್ಮನು—ಈ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದ ಪರಿಭ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಒಂದುವೇಳೆ ಸತ್ತ್ವಗುಣದ ಸಂಬಂಧವು ತನಗೆ ದೊರೆತರೆ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ—ಶಮ-ದಮ-ಕ್ಷಮೆ-ತಪಸ್ಸು-ಸತ್ಯ-ಅಹಿಂಸೆ ಮುಂತಾದ ಸದ್ಗುಣಸಂಪತ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದೇವಜಾತಿಯಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಋಷಿ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವನು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ರಜೋಗುಣದ ಸಂಬಂಧವು ತನಗೆ ದೊರೆತರೆ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧ-ಲೋಭ-ಮೋಹ-ಮದ-ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಮುಂತಾದ ದುರ್ಗುಣಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಸುರಜಾತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವನು. ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ತಮೋಗುಣದ ಸಂಬಂಧವು ತನಗೆ ಉಂಟಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಸಂಭವಿಸುವ ಶೋಕ-ಮೋಹ-ಪರಹಿಂಸೆ-ಪರದ್ರೋಹ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಬಲದುರ್ಗುಣಗಳ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಭೂತಪ್ರೇತಪಿಶಾಚಗಳ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪಶುಪಕ್ಷಿಮೃಗಾದಿಗಳ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವನು.

೩೬೧. ಸ್ವತೋ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನಿ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮವಶಾತ್
ದೇಹಗತವ್ಯಾಸಾರಾರೋಹಃ.

ನಿರವಯವನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಆವುದೊಂದು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಣವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾನೆ—

ನೃತ್ಯತೋ ಗಾಯತಃ ಪಶ್ಯತಃ ತಥೈವಾನುಕರೋತಿ ತಾಃ |

ಎವಂ ಬುದ್ಧಿಗುಣಾಃ ಪಶ್ಯತಃ ಅನೀಹೋಽಪ್ಯನುಕಾರ್ಯತೇ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ! ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ಎಡೆಬಿಡದೆ ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನೂ, ಗಾಯಕರ ಗಾನವನ್ನು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿರುವವನೂ ಅವರಂತೆ ತಾನೂ ಅಭಿನಯಿಸಿ (ಅನುಕರಣಮಾಡಿ) ಸ್ವಯಂ ನರ್ತಕನಂತೆಯೇ ಗಾಯಕನಂತೆಯೇ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನು ಸ್ವತಃ ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರನಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಮವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಂದಿರಿ

ಸಲ್ಲಟ್ಟು ಆ ಆ ಜೇಷ್ಠಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವವನಾಗಿ ಭ್ರಮಣಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅನ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮಗಳು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ—

ಯಥಾಸಂಭವಾ ಪ್ರಚಲತಾ ತರವೋಪಿ ಚಲಾ ಇವ |

ಚಕ್ಷುಷಾ ಭ್ರಾಮ್ಯಮಾಣೇನ ದೃಶ್ಯತೇ ಚಲತೀನ ಭೂಃ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ! ನದೀತೀರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವವನು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿರುವ ಜಲಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆಗ ಜಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿರುವ ತೀರವೃಕ್ಷಗಳು ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಓಡುವಂತೆ ತೋರುವುವು. ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿ ಚಲನಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ—ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಗಳಿರುವವೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ಭ್ರಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದವನಿಗೆ ವೃಕ್ಷ ಚಲನ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಚಲನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಚಲನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನೈಜವೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದನೋ; ಮತ್ತು ಯಾವನಾದ ರೊಬ್ಬನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಅತಿವೇಗದಿಂದ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ಭ್ರಮಣಮಾಡುವವನಾದರೆ ಆಗ ಚಲನಕ್ರಿಯೆ ಅವನ ನೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ಆ ಕ್ರಿಯೆ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿ, ಪೃಥ್ವಿಯೇ ತಿರುಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದನೋ; ಅದರಂತೆಯೇ ದೇಹಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಚಲನಾದಿಧರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಆತ್ಮನಿಗೇ ಅವು ನೈಜವಾದ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ತೋರುವುವು. ಆದಕಾರಣ ದೋಷವಶದಿಂದ ಅನ್ಯಧರ್ಮಗಳು ಅನ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ತೋರಬಹುದು.

೩೬೨. ಆತ್ಮನಿ ದೇಹಧರ್ಮಾರೋಪಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಸಂಸಾರಸ್ಯ

ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ.

ಯಥಾಮನೋರಥಧಿಯಃ ವಿಷಯಾನುಭವೋ ವ್ಯುಷಾ |

ಸ್ವಪ್ನದೃಷ್ಟಶ್ಚ ದಾಶಾರ್ಹ ತಥಾ ಸಂಸಾರ ಆತ್ಮನಃ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ! ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮನೋರಥಜ್ಞಾನಗಳೂ, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷಯಾನುಭವವೂ ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥವಿಷಯಕಗಳಾಗಿ ಬಂದುವಾದುದರಿಂದ ಹೇಗಾದರೆ ಅನಿತ್ಯಗಳಾಗಿ ಇರುವುವೋ; ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹಧರ್ಮಾರೋಪ

ರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವೂ ಅಸಿತ್ಯವಾದುದು ; ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾದ ದೇಹಾತ್ಮ ಭ್ರಮವು ತೊಲಗಿದರೆ ಆರೋಪರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರವೂ ತೊಲಗುವುದು.

ಅರ್ಥೇ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸಂಸೃತಿನ ನಿವರ್ತತೇ |

ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿಷಯಾನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೇನರ್ಥಾಗಮೋ ಯಥಾ ||

ಇಲ್ಲಿ — “ ಅರ್ಥೇ ಅವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ವಿಷಯಾಃ ಧ್ಯಾಯತಃ ಅಸ್ಯ ಸಂಸೃತಿಃ ನ ನಿವರ್ತತೇ ” ಎಂದು ಶ್ಲೋಕಾನ್ವಯವು — **ಓ ಉದ್ಧವನೇ ! ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೇಹಧರ್ಮಗಳ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಏನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿ ? ನಾನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು — ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಅಭೇದವನ್ನೂ ಶಬ್ದಸ್ವರ್ದಿವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮನನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯದ ಸಂಬಂಧವೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೇಹಧರ್ಮಾರೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿ. ಶಬ್ದಸ್ವರ್ದ ಮುಂತಾದ ಭೋಗ್ಯಪದಾರ್ಥವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಸಂಸಾರವು ಯಾವಾಗಲೂ ತೊಲಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನವು ಮುಗಿಯದೆ ಅನುವರ್ತಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರೆ, ಅಂಥ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ದೇಶಾಂತರಗಮನ, ತಿರಸ್ಥೇದನ ಮುಂತಾದ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಯೂ ಅನುವರ್ತಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಕೊನೆಗಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಆತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹಧರ್ಮಾರೋಪವೆಂಬ ಸಂಸಾರವು ತೊಲಗಬೇಕಾದರೆ — ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಏಕೈಕವನ್ನೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯದ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನೂ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯದ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಪಡೆಯಬೇಕು.**

ತಸ್ಮಾದ್ಧವ ಮಾಭುಷ್ವೈ ವಿಷಯಾನಸದಿಂದ್ರಿಯೈಃ |

ಆತ್ಮಗ್ರಹಣನಿರ್ಭಾತಂ ಪಶ್ಯ ನೈಕಲ್ಲಿಕಂ ಭ್ರಮಂ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ ! ಆತ್ಮನಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುವ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಏಕೆ ಈ ಮನಸ್ಸು ಚಿಂತಿಸುತ್ತದೆ ? ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶಾಶ್ವತಮುಖವನ್ನು ತಂದೀಯುವ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣವನ್ನು ಏಕೆ ಈ ಮನಸ್ಸು ಚಿಂತಿಸುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಿನಗೆ ಇರಬಹುದು ; ಮನಸ್ಸು ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು — ವಿಷಯಾನುಭವವೇ ಕಾರಣವು. ವಿಷಯಾನುಭವವು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಬಲವಾಗುವುದೋ ವಿಷಯಧ್ಯಾನವೂ ಅಷ್ಟೆಷ್ಟು ಪ್ರಬಲ

ವಾಗುವುದು. ಅದು ಒಲಿಷ್ಠವಾದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಸಂಸಾರವು ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಸಂಸಾರವು ಹೆಚ್ಚಿ ಹೆಚ್ಚಿ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ದುಃಖವು ಮಿತಿಮಾರುವುದು.

ಓ ಉದ್ಧವನೇ! ಆದಕಾರಣ ಸಂಸಾರದ ನಿರ್ಮೂಲನವನ್ನು ಒಯಸುವ ನೀನು ಅಸದ್ವಿಷಯಪ್ರವಣವಾದ ಈ ಕೆಟ್ಟ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಿಡಿತವಾಗಿಯೂ ಅನುಭವಿಸಬೇಡ.

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮಮರಣ ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂಬ ತಿಳಿವು ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕವೆಂದು ಹಿಂದೆ “**ಮಾಸ್ತ್ವಸ್ತ್ಯ ಕರ್ಮಬೀಜೇನ**” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು; ಈಗ ಅದನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುವವನಾಗಿ ಅಂಥ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವನ್ನೂ ಹೇಳಿ—“ನೀನು ಹಾಗೆಯೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು” ಎಂದು ಉತ್ತರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. **(ವಿಶೇಷೇಣ ಕಲ್ಪಯತೀತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕಂ)** ಎಂದರೆ—ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಮರಣ ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವ **(ಭ್ರಮಂ)** ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು **(ಆತ್ಮಾಗ್ರಹಣನಿರ್ಭಾತಂ ಪಶ್ಯ)** ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣರಾಗಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮರುಗಳ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುದಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸು.

ಅಥವಾ—ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಜರಾಮರಣಾದಿಭೇದಭ್ರಮವೂ, ದೇವತ್ವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಭೇದಭ್ರಮವೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವು ಉಂಟಾಗುವವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಆ ಭ್ರಮವನ್ನು ವೈಕಲ್ಪಿಕವನ್ನಾಗಿ ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯಿಕವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ—ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೩೬೩. ಉಕ್ತವಿಧಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಪೂರ್ವಕಶ್ರೇಯಃಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ದೇಹಾತ್ಮವಿನೇಕಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಸಂಪಾದನೀಯತಾ.

ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದುದರಿಂದಲೇ ಅಂಥ ಭ್ರಮವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ—ಅಂಥ ಭ್ರಮದ ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಆತ್ಮಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಯತ್ನಪಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವುದು; ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣ ವಿಘ್ನಗಳು ಬಂದರೂ ಹೆದರದೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಆತ್ಮ

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ—

ಕ್ಷಿಪ್ರೋಽಥ ನಿಂದಿತೋಽಸದ್ಭಿಃ ಪ್ರಲುಬ್ಧೋಽಸೂಯಿತೋಽಪಿವಾ |
ತಾಡಿತಃ ಸನ್ನಿರುದ್ಧೋ ವಾ ವೃತ್ತಾ ವಾ ಪರಿಹಾಸಿತಃ ||
ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತೋ ಮೂತ್ರಿತೋ ನಾಽಜ್ಞಃ ಬಹುಧೈವಂ ಪ್ರಕಂಪಿತಃ |
ಶ್ರೇಯಸ್ಕಾಮಃ ಕೃಚ್ಛ್ರಗತಃ ಆತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಮುದ್ಧರೇತ್ ||

ಓ ಉದ್ಧವನೇ ! ಆತ್ಮಾವಲೋಕನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಪಡುತ್ತಿರುವ ಧೀರನು—ದುರ್ಜನರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ನಿಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ವಂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ ಅಥವಾ ಹಾಸ್ಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ದೋಷಾರೋಪಣೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ಒಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ಜೀವಿಕೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ಉಗುಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ಮೂತ್ರದಿಂದ ನೆನೆಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ, ಹೀಗೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮೂರ್ಖರಿಂದ ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಅಕ್ಕಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾದರೂ—ತಾನು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನೇ ಬಯಸುವವನಾಗಿದ್ದರೆ ಒಂದ ಕಷ್ಟವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡದೆ ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಸಾಂಗೋಪಾಂಗವಾಗಿ ನಡೆಸಿ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಪಾರಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ನಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಃ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತ್ವ
ಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ೨

ತೃತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

೩೬೪. ಅಥ ಜೀವಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ||೨||

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ—ದೇಹಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಏಕೈಕವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅನುಪಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತಏಲಕ್ಷಣವಾದುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆವು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿ

ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವ ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವರು,—

ಹೇಗೆಂದರೆ—ದೇಹವು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಾದರೆ ಅದು ಹೋಗಲಿ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಆತ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನು? ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ದೇಹವಿರುವಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಜೈತನ್ಯವು ಕಾಣಬೇಕು; ಸುಷುಪ್ತಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೇಹವು ಹಾಸಿಗೆಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದರೂ ಜೈತನ್ಯವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ—ಚಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕಗಳಾಗಿ ಇರುವಾಗ ಜೈತನ್ಯದ ಉಪಲಬ್ಧಿಯೂ, ಸುಷುಪ್ತಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವಾಗ ಜೈತನ್ಯದ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯೂ ಈ ಎರಡೂ ಸಂಗತವಾಗುವುವು.

ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದ ಸದ್ಭಾವಾಸದ್ಭಾವಗಳು ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಸದ್ಭಾವಾಸದ್ಭಾವಗಳಿಗೆ ಅಧೀನಗಳಾಗಿ ಇರುವುವೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಅಂಥ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಧರ್ಮವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ನ್ಯಾಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದಷ್ಟೆ.

ಮತ್ತು—ನೇತ್ರವಿದ್ದರೆ ದರ್ಶನವುಂಟೆಂಬುದೂ, ನೇತ್ರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ,—ಇದರಂತೆಯೇ ಶ್ರೋತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿದ್ದರೇನೇ ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕೆಲಸಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದೂ, ಅವುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿರುವುದು. ದರ್ಶನ ಶ್ರವಣ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲಾ ಒಂದೊಂದುಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುವಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಧೀನಗಳಾಗಿ ಇರುವ ಆ ಆ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ—ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನು “ ದ್ರಷ್ಟಾ ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆಯೇ ಶ್ರೋತ್ರ-ತ್ವಕ್-ಬಿಹ್ವ-ಘ್ರಾಣ ಇವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾದ “ ಶ್ರೋತಾ-ಸ್ವಷ್ಟಾ-ರಸಯಿತಾ-ಘ್ರಾತಾ ” (ಕೇಳುವವನು ಮುಟ್ಟುವವನು ರುಚಿಸೋಡುವವನು ಮೂಸಿಸೋಡುವವನು) ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನಿಲ್ಲ.

೩೬೫. ಇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮವಾದಫಲಿತಾಂಶನಿರೂಪಣಂ.

ಇದರ ಫಲಿತಾಂಶವೇನಾಯಿತು ? “ಯಾನು ನೋಡಬಲ್ಲನೋ ಅವನಲ್ಲಿವೆ ಆತ್ಮನಿರೂಪಣೆಗಳು ಅರ್ಹನಾಗುವನು ; ಕಣ್ಣಿಗಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಕಣ್ಣಿಗೇ ಆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, “ದೃಷ್ಟಾ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಂತೆಯೇ “ಶ್ರೋತಾ-ಸ್ಪೃಷ್ಠಾ-ರಸಯಿತಾ-ಘ್ರಾತಾ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಶ್ರೋತ್ರ, ತ್ವಕ್, ಬಿಹ್ವ, ಘ್ರಾಣ ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ—ಕಣ್ಣು ನೋಡುತ್ತದೆ, ಕಿವಿ ಕೇಳುತ್ತದೆ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ, ನಾಲಿಗೆ ರುಚಿನೋಡುತ್ತದೆ, ಮೂಗು ವಾಸನನೋಡುತ್ತದೆ” ಇತ್ಯಾದಿಲೌಕಿಕಪ್ರಯೋಗಗಳೂ ಸಮಂಜಸವಾಗುವುವು. ನೇತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ದೃಷ್ಟೃತ್ವ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೇ ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಲೌಕಿಕಪ್ರಯೋಗಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಸಮಂಜಸಗಳಾಗಿ ಅಮುಖ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುವು. ಮುಖ್ಯತೆಯಾ ನಿರ್ವಾಹವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದರೆ ಅಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿ ಇದ್ದರೆ “ನಾನು ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಇರುವೆನು” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ, ಅವು ಅಪರಿಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿ ಇರುವಾಗ “ನಾನು ವಿಕಲನಾಗಿ ಇರುವೆನು ಎಂದರೆ ಅಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಇರುವೆನು” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪಾಧಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುವು. ಇದರಿಂದಲೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೇ ಆತ್ಮತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ತದ್ಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತುವಿಗಲ್ಲ ಆದಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು” ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಫಲಿತಾಂಶವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩೬೬. ಆತ್ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವೇ ಅವಿವಾದನಿಯಮಾನುಸರತತ್ತ್ವಾ ಇಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮವಾದಿಗಳ ಮತವೂ ಸಮಂಜಸವಾದುದಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಜ್ಞಾತಾ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮನು ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಆಗಿರಲಾರನು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಅನೇಕಾತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು

ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ದೇಹಾತ್ಮವಾದದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದ ದೂಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಅಂಥ ಅನೇಕಾತ್ಮತತ್ವಗಳಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದಗಳು ಉಂಟಾಗಿ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಪರಸ್ಪರವಿವಾದವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗುವುದು; ಆದರೆ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿನಾದವು ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಯಮವೇ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನು ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನನಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿನಾದವು ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಯಮವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ— ಆತ್ಮಬಹುತ್ವಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವ ಇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮವಾದಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾಗಲಾರದು.

೩೬೭. ದೃಷ್ಟಾಂತಾದಿಸಕಲಧರ್ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾತ್ ಆತ್ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾನಶ್ಯಕತಾ

ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ—ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಆತ್ಮನು ಕೇವಲ ನೋಡಬಲ್ಲನಲ್ಲದೆ ಕೇಳಲಾರನು, ಮುಟ್ಟಲಾರನು, ರುಚಿನೋಡಲಾರನು, ವಾಸನೆ ಹಿಡಿಯಲಾರನು, ಆದರೆ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ—ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಯಾವನಿಗೆ ಇರುವುದೋ ಅವನಿಗೇ ಕೇಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ, ಮುಟ್ಟುವ—ರುಚಿನೋಡುವ ವಾಸನೆಹಿಡಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಸಹ ಇರುವದೆಂಬುದು ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಭವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು. “ಯಾವ ನಾನು ಪಟವನ್ನು ನೋಡಿದನೋ ಅದೇ ನಾನು ಈಗ ಪಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವವನಾಗಿ ಇರುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೇಳುವವರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ, ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದರ್ಶನ, ಶ್ರವಣ, ಸ್ಪರ್ಶನ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಇರುವ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನುಭವವು ಸಂಗತವಾಗುವುದು. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೆ—ಒಂದೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ

ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಒಂದೊಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಇತರೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಈ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಸಾಂಗತ್ಯವು ಉಂಟಾಗಲಾರದು.

೩೬೮. ಸರ್ವವಿಷಯಸ್ಮರ್ತ್ಯತ್ವಾದಪಿ ಆತ್ಮನ ಇಂದ್ರಿಯಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಮತ್ತು—ಮತ್ತೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಆತ್ಮನ ಅನುಭವವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಆತ್ಮನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಅನುಭವಿಸಿದುದನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಸ್ಮರಿಸಲಾರನಷ್ಟೆ? ದೇಹಾತ್ಮವಾದದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ದೂಷಣಗಳನ್ನೂ ಉಪಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩೬೯. ಅನುಭವಕರ್ತುರಾತ್ಮನಃ ಅನುಭವಕರಣಾದಿಂದ್ರಿಯಾತ್ ಭಿನ್ನತ್ವಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಮತ್ತು “ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ನಾನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಜಾಧಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು; ಇಲ್ಲಿ “ನಾನು” ಎಂಬುದು ಕರ್ತೃಕಾರಕವಾಗಿಯೂ, “ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ” ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿಯೂ, “ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ” ಎಂಬುದು ಕರಣಕಾರಕವಾಗಿಯೂ, “ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾಪದವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾರಕವು ಹೇಗಾದರೆ ಕರ್ತೃಕಾರಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಇರುವುದೋ; ಹಾಗೆಯೇ ಕರಣಕಾರಕವೂ ಕರ್ತೃಕಾರಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬುದೂ ಸರ್ವಜನವಿದಿತವಾಗಿ ಇರುವುದು. “ದೇವದತ್ತನು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಅಡಿಗೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೇ ದೇವದತ್ತನಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ “ನಾನು” ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ತೃವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಷಯಾನುಭವವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕರಣಕಾರಕಗಳಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಕರ್ತೃಭೂತನಾದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಅವು ಭಿನ್ನಗಳಾಗುವವಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೇ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ಅನುಸಂಧಾನವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

೩೭೦. ಸ್ವಪ್ನದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾದಪಿ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾ ತಿರಿಕ್ತತ್ವಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಮತ್ತು ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು (ಕನಸನ್ನು) ಕಾಣುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಅದು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವುವು. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ “ಜಾಗ್ರಚ್ಛರೀರವೇ ಸ್ವಪ್ನದ್ರಷ್ಟಾವಾಗಿ ಇರುವುದು” ಎಂದೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಜಾಗ್ರಚ್ಛರೀರವು “ಅಹಂ” ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾದರಲ್ಲವೆ ಸ್ವಪ್ನದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರಚ್ಛರೀರಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀತಿಯೇ ಇಲ್ಲ; ಒಂದುವೇಳೆ ಪ್ರತೀತಿಯುಂಟಾದರೂ “ಇದಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರುವುದಲ್ಲದೆ “ಅಹಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಸ್ವಪ್ನದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಶರೀರಗಳಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳೋಣವೆಂದರೆ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಆ ಶರೀರಗಳೇ ಎದ್ದು ಮಾನಗಳಾಗಿ ಇಲ್ಲ; ಒಂದು ವೇಳೆ ಎದ್ದು ಮಾನಗಳಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳು ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಕಾರಕಗಳಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಕರ್ತೃಕಾರಕಗಳಲ್ಲ. ಕರ್ತೃಕಾರಕವಷ್ಟೆ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲದು. ಆದಕಾರಣ ಸ್ವಪ್ನದ್ರಷ್ಟಾವಾದ ಆತ್ಮನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩೭೧. ಆತ್ಮನಿ ಸಾಕಲ್ಯವೈಕಲ್ಯವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕ ತ್ವಾಕ್ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಕತ್ವಾದ್ವಾ ಉಪಪತ್ತಿಃ.

“ಹಾಗಾದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಲ್ಯವಿರುವಾಗ “ಸಕಲೋಪಹಂ” ಎಂದರೆ ನಾನು ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಇರುವೆನು” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ, ಅಥವಾ ದೇಹದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ವೈಕಲ್ಯವಿರುವಾಗ “ವಿಕಲೋಪಹಂ” ಎಂದರೆ ನಾನು ಅಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಇರುವೆನು” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ, ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುವು? ದೇಹವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ ಈ ವ್ಯವಹಾರವು. ಸಂಗತವಾ

ದೀತು? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ದೇಹಾತ್ಮಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದಲೂ, ಇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದಲೂ ಈ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಷ್ಟೆ? ಅಥವಾ “ನಾನ್ವ ಪರಿವೃಣ್ಣವಾದ ದೇಹದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಇರುವೆನು ನಾನ್ವ ಪರಿವೃಣ್ಣಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಇರುವೆನು” ಎಂಬುದಾಗಿ ವೈತಿಷ್ಠ್ಯವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಲಾಭರೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಚಕ್ಷುರಾದಿಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆತ್ಮನೆಸಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು.

೩೭೨. ಅಥ ಆತ್ಮನೋ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ. ||೩||

ಹೋಗಲಿ—ಅಂತರವಾದ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಆತ್ಮನನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನು? ದರ್ಶನ, ಶ್ರವಣ, ಸ್ಪರ್ಶನ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಇರುವವನೇ ಆತ್ಮನೆಸಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಇರುವುದ ರಿಂದಲೂ, ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಾದರೆ ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಆಗುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗಾದರೆ ದರ್ಶನ, ಶ್ರವಣ, ಸ್ಪರ್ಶನ ಮುಂತಾದ ಸಕಲಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವನ್ನೇ ಆತ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೩೭೩. ಕರಣತ್ವಾನೃನಸೋಽಪಿ ಆತ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಈ ಮತವೂ ಸಂಗತವಾದುದಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವಾಗ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು; ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೋ ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣ ದಿಂದ ಅಂಥ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕರಣತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವು ದಿಲ್ಲ. “ಮನಸಾ ಹ್ಯೇವ ಪಶ್ಯತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕರಣತ್ವ ವಲ್ಲವೆ ಅವಗತವಾಗುವುದು? ಮತ್ತು “ಯಾವಯಾವುದು ಸಾಕಷ್ಟಾತ್ಮಾರವೆಸಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದಲ್ಲವೂ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯರೂಪವಾದ ಕರಣ ದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ರೂಪಾದಿಸಾಕಷ್ಟಾತ್ಮಾರದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿರುವೆವು. ಅದರಂತೆ ಸುಖಾದಿಸಾಕಷ್ಟಾತ್ಮಾರವೂ ಸಹ ಸಾಕಷ್ಟಾತ್ಮಾರವೆಸಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು

ಇಂದ್ರಿಯರೂಪವಾದ ಕರಣದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿರಬೇಕು. ಆಭ್ಯಂತರವಾದ ಸುಖಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಹ್ಯಗಳಾದ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಆಭ್ಯಂತರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ; ಅದೇ ಮನಸ್ಸೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ” ಇಂಥ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕರಣತ್ವವು ಅವಗತವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕರ್ತೃತ್ವವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಭೇದನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕರಣವಾದ ಕುಠಾರವು (ಕೊಡಲಿಯು) ಭೇದನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃವಾದವನಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಸರ್ವಜನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲವೇ ?

೩೭೪. ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಪಿ ಮನಸ ಆತ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು—

“ ತೈಜಸಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುರ್ದೇವಾ ನೈಕಾರಿಕಾ ದಶ |

ಏಕಾದಶಂ ಮನಶ್ಚಾತ್ರ ದೇವಾ ನೈಕಾರಿಕಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ || ”

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮನಇಂದ್ರಿಯವು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಜನ್ಯವೆಂದು ಅವಗತವಾಗುವಕಾರಣ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಆತ್ಮನಾದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ನಿತ್ಯನಾಗಿ ಇರುವನು. ಆದಕಾರಣ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಮನಸ್ಸೂ ನಿತ್ಯವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಲಾರದು.

೩೭೫. ಅಥ ಪ್ರಾಣಸೈವಾತ್ಮತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ. ||೪||

ಆದರೆ ಅದೂ ಹೋಗಲಿ—ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯೇನು ? ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳೂ ಪ್ರಾಣಾಧೀನಗಳಾಗಿ ಇರುವವು; ಪ್ರಾಣವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದೂ, ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುವಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು—ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೆ ಆಗ “ ಜೀವನಿರುತ್ತಾನೆ ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ, ಪ್ರಾಣವು ಹೊರಟುಹೋದರೆ—ಆಗ “ ಜೀವನು ಹೊರಟುಹೋದನು ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಆಬಾಧಿತವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುವು. ಇದರಿಂದ—ಪ್ರಾಣವೇ ಜೀವನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವಕಾರಣ ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತನಾದ ಜೀವನನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ.

೩೭೬ ದೇಹಾತ್ಮನಾದತುಲ್ಯತ್ವಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮನಾದಖಂಡನಂ

ಈ ಮತವೂ ಸಂಗತವಾದುದಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಗಳೂ ವಾಯುವಯವಗಳ ಸಂಘಾತರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ವೇದಾತ್ಮನಾದದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಪ್ರಾಣಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾವಯವದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವೋ? ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವೋ? ಅಥವಾ ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವೋ? ಎಂಬ ವಿಕಲ್ಪವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಿ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ದೋಷಗಳೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ್ಜನೀಯಗಳಾಗಿ ಬರುವುವಷ್ಟೆ?

ಮತ್ತು—ಶರೀರಾವಯವಗಳಂತೆ ಪ್ರಾಣಗಳು ಒಬ್ಬವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವುಂಟಾಗಿ ಪರಸ್ಪರವಿವಾದವೂ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, “ಮಮ ದೇಹಃ” ಎಂಬಂತೆ “ಮಮ ಪ್ರಾಣಾಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಭೇದವೇ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾಸುಭವವೇದ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಆತ್ಮಸಂಬುವನು ಪ್ರಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು.

ಮತ್ತು—ಸುಖವಾಗಿ ಮಲಗಿ ಇದ್ದವನು ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಬೋಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ “ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ನಾನು ಸುಖವಾಗಿ ಮಲಗಿ ಇದ್ದೆನು” ಎಂದು ಸ್ವಾಪಕಾಲದ ಆನಂದವನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ಈಗ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ಆ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ಇರಬೇಕು; ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಸಕಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ವಿಶ್ರಾಂತನಾಗಿ ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ರಾಂತನಾಗದೆ ಯಾವನು ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಲೇ ಇರುವನೋ ಅವನೇ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶರೀರವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು. ಪ್ರಾಣವಾದರೆ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ ಮುಂತಾದ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ನಡೆಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ ಈ ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂದು

ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಯದ್ವಾಪಿ ಅಂಕುರಿಸುವುದು ; ಆದರೆ ಅದೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತ ಚಾಗರೂಕವಾಗಿ ಇರುವ (ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಿರುವ) ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಗ ಪ್ರಾಣದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಸಂಬೋಧನೆಮಾಡಿ ಎಚ್ಚಿಸಿದರೆ ಆಗ ಆ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಆತ್ಮನು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಳಬೇಕು ; ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಕೂಗಿದರೂ ನಮ್ಮ ಕೂಗನ್ನು ಕೇಳದೆಯೇ ಆ ಪ್ರಾಣವು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ನಡೆಸುತ್ತ ನಿद्रಾಸುಖದಲ್ಲೇ ಇರುವುದು.

ಈ ವಿಷಯವು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಒಂದನೆಯ ಖಂಡದ ಹದಿನೈದನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಸ ಹೋನಾಚಾಚಾತಶತ್ರುಃ ಪ್ರತಿಲೋಮಂ ವೈತತ್ ಯದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಮುಪೇಯಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೇವೈಶ್ವೇತಿತಿ ವೈವ ತ್ವಾ ಜ್ಞಾಪಯಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ತಂ ಪಾಣಾನಾದಾಯೋತ್ತಸ್ಥೌ ತೌ ಹ ಪುರುಷಂ ಸುಪ್ತಮಾಜಗ್ಮತುಃ ತಮೇತ್ಯರ್ನಾಮಭಿರಾನಂತ್ರಯಾಂಚಕ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಪಾಂಡರವಾಸಃ ಸೋಮ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಸ ನೋತ್ತಸ್ಥೌ ತಂ ಪಾಣಿನಾಪೇಷಂ ಬೋಧಯಾಂಚಕಾರ ಸ ಹೋತ್ತಸ್ಥೌ ”

ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ಗಾರ್ಗ್ಯಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಲಾಕನೆಂಬುವನು ಪುತ್ರನಾದ ಬಾಲಾಕಿ ಎಂಬುವನು ಸಾಂಗವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಗರ್ವತನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೊಳಗೆ ತಾನೇ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ಇರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿದು—ಬ್ರಹ್ಮವಿದಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಅಚಾತಶತ್ರುವೆಂಬ ಕಾಶೀರಾಜನ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಿನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳತೊಡಗಿದನು ;

ಹೀಗೆ ಅವನೊಡನೆ ಬಹಳಹೊತ್ತು ವಿಚಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಕೊನೆಗೆ ತತ್ತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆ ರಾಜನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವು ಬಹಳ ಕಡಮೆಯಾದುದೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಅದೇ ರಾಜನನ್ನು ಆಚಾರ್ಯಭಾವದಿಂದ ವರಿಸಿ ತನ್ನ ವಿನಯಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕನಾಗಿಯೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಥಮಗಣನೆಗೆ ಅರ್ಹನಾಗಿಯೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾಗಿಯೂ

ಇರುವ ಆ ರಾಜಕ್ರೇಷ್ಟನು ಹೇಳಿದುದೇನೆಂದರೆ—“ ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯನೇ !
 ಆಚಾರ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವರ್ಣದವನು ಆಚಾರ್ಯ
 ತ್ವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲದ ಕ್ಷತ್ರಿಯವರ್ಣದವನನ್ನು ಆಚಾರ್ಯಭಾವದಿಂದ ವರಿಸುವಿಕೆ
 ಶಾಸ್ತ್ರಮರ्याದಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನಾನು ಒಪ್ಪಲಾರೇನು ;
 ಆದರೆ ನಿನಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ದೊರಕುವವರಿಗೆ ಹೇಗೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಡ
 ಮೈತ್ರೀಭಾವದಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿ
 ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ” ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಆ ರಾಜೋತ್ತಮನು ಬಾಲಾಕಿಯ ಕೈಯನ್ನು
 ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು—ತನ್ನ ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸು
 ತಿರುವ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬಂದು “ **ಬೃಹತ್, ಪಾಂಡರವಾಸಃ,
 ಸೋಮ, ರಾಜ್**” ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೂ ಅವನನ್ನು ಎಚ್ಚಿಸಿ
 ದನು ; ಆದರೂ ಅವನು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ ; ಆಗ ರಾಜನು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಅವ
 ನನ್ನು ಅಮುಕಿ ಹಿಸಿಕಿ ಎಚ್ಚಿಸಿದನು ; ಆಗ ಅವನು ಎಚ್ಚತ್ತು ಎದ್ದನು : ಈ ಕಥಾ
 ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಉದ್ದೇಶವೇನೆಂದರೆ—“ ಈ ಬಾಲಾಕಿಯು—ದೇಹಕ್ಕಿಂತ
 ಲೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಆತ್ಮನು ಬೇರೊಬ್ಬನೆಂಬುದನ್ನು ಬಲ್ಲನು ; ಆದರೆ
 ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಬ್ಬನಾಗಿ ಇರುವನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಇನ್ನೂ ಇವನಿಗೆ ದೃಢ
 ಪಟ್ಟದಾಗಿಲ್ಲ ; ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆತ್ಮನು ಅತ್ಯಂತವಿಶ್ವವನ್ನೂ ಇರುವನೆಂಬ
 ಜ್ಞಾನದ ದಾರ್ಢ್ಯವನ್ನು ಇವನಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವೆನು ” ಎಂಬುದೇ
 ರಾಜನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಇದ್ದಿತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ—ಬಾಲಾಕಿಯನ್ನು ಮಲಗಿರು
 ವವನ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಪ್ರಾಣದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೇ ಅವ
 ನನ್ನು ಎಚ್ಚಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಅವನು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಉಪಾ
 ಯಾಂತರದಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ಎಚ್ಚಿಸಿದನು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮ
 ನಾಗಿ ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ತನ್ನ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೇ ತನ್ನನ್ನು ಕರೆದಾಗ ಆ ಪ್ರಾಣವು
 ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವು ನಿದ್ರಿತವಾಗಿ ಇದ್ದಿತೆಂದು
 ಹೇಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳೆಂಬ ತನ್ನ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ವಿಚ್ಛೇದಿಸಿಲ್ಲದೆ ನಡ
 ಸುತ್ತ ಪ್ರಾಣವು ಆಗ ಜಾಗರೂಕವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತಷ್ಟೆ ? ಜಾಗರೂಕನಾಗಿ
 ಇರುವವನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೂಗಿದರೆ ಆಗ ಅವನು ತಪ್ಪದೆ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ
 ಎದ್ದು ಬರುವನಷ್ಟೆ ? ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೂಗಿದರೂ ಪ್ರಾಣವು
 ಎದ್ದು ಬರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೇಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಅದಕ್ಕೆ

ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಅತಃಪ ಅದು ಅಚೇತನವೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಇದು ಜೀತನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಜೀವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದವನು ಪ್ರಾಣ ಕ್ಷಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ಇರುವನು.

೧. ಉಕ್ತವಾದ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಹೆಸರುಗಳಾದುವು? ಹೀಗೆ—“ಪ್ರಾಣೋ ವಾವ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ” ಎಂದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ “ಬೃಹತ್” ಎಂಬುದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬೋಧನವಾಗಿ ಇರುವುದು;

೨. ಪ್ರಾಣವು—ನನಗೆ ವಸ್ತುವು ಯಾವುದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ “ಆಪೋ ವಾಸಃ” ಎಂದು ಜಲವನ್ನೇ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, “ಯಚ್ಚಕ್ಷಂ ತದಪಾಂ” ಎಂದು ಜಲಕ್ಕೆ ಧಾವಳ್ಯವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ “ಪಾಂಡರವಾಸಃ” ಎಂಬುದೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬೋಧನವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩. “ಅಥೈತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಸತ್ಯುರೀರಂ ಜ್ಯೋತೀರೂಪಮಸೌ ಚಂದ್ರಃ” ಎಂದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇರುವುದರಿಂದ “ಸೋಮ” ಎಂಬುದೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬೋಧನವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೪. “ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ಸಮ್ರಾಟ್” ಎಂದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಮ್ರಾಟ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇರುವುದರಿಂದ “ರಾಜ” ಎಂಬುದೂ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬೋಧನವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಆಮಂತ್ರಣಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಚೇತನತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತವಟ್ಟುದರಿಂದ ಜೀತನನು ಪ್ರಾಣಕ್ಷಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣನೆಂಬುದು ಸ್ಫುಟವಾಯಿತು.

ಓಹೋ! “ಓ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೇ ! ಓ ವಿಚ್ಛಾಸಸ್ವರೂಪನೇ !” ಎಂದು ಜೀವನ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೂಗಿದಾಗ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವನೂ ಸಹ ಎದ್ದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಆಗ ನಿಮ್ಮ ಮನೋರಥದಂತೆ ಪ್ರಾಣವಿಲಕ್ಷಣನಾದವನಿಗೂ ಜೀವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಈ ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನು ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪರಿಶುದ್ಧಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವನ್ನು

ಇಟ್ಟಿದ್ದ ವನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಾಗ ಅವನು ಏಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದನು; ಆದರೆ ಅಂಥ ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ— ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಾಗ ಇವನು ಏಳದಿದ್ದು ದೋಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವದತ್ತ, ಯಜ್ಞದತ್ತ ಮುಂತಾದ ಸಂಕೇತನಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಣಾದಿಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇವನಿಗೆ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದರೆ ಆಗ ಇವನು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಎದ್ದುಬರುವುದನ್ನೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡಿರುವೆವಷ್ಟೆ ?

ಓಹೋ ! ಜೀವನು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನೆಂದೂ, ವಿಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೆಂದೂ ಅಭಿಮಾನಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಇವನು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ದೋಷವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ? ಪ್ರಾಣವೂ ಸಹ ತನ್ನನ್ನು—ಬೃಹತ್ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಪಾಂಡರವಾಸಾಃ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಸೋಮಃ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ರಾಜಾ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅಭಿಮಾನಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಈ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಅದು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ದೋಷವಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವೇ ಜೀವ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು.

ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಶರೀರಾದಿಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವಿದ್ದುದಾದರೆ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡೇ ಇರುವ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಂದ ಅಮುಕಿ ಹಿಂಸಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಬೋಧವೂ ಉತ್ಥಾನವೂ ಉಂಟಾದುವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಹಸ್ತಸಮ್ಮರ್ಧಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ—ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರಬೋಧವು ಹಸ್ತಸಮ್ಮರ್ಧಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದಷ್ಟೆ ? ಪ್ರಾಣವೈತಿರಿಕ್ತನಾದ ಜೀವನಿಗಾದರೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಬೋಧವು ಹಸ್ತಸಮ್ಮರ್ಧಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಷ್ಟೆ ?

ಓಹೋ ! ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ—ಹೇಗಾದರೆ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಬೋಧವಿರುವಕಾರಣ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬೋಧವೆಂಬುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೋ—ಅದರಂತೆ ಜೀವನಿಗೂ ಸಹ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರವು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲೇ

ಪ್ರಬೋಧಸಿದ್ಧಿವಕಾರಣ ಹಸ್ತಸಮುದಾರ್ಥನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬೋಧವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡೀತು? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು;

ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣವೆಂಬ ಸ್ಫುರಣವ್ಯಾಪಾರವು ಜೀವನಿಗೆ ಸಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದು ಪ್ರಬೋಧವಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಸರಣವೇ ಪ್ರಬೋಧವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದು ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹಸ್ತಸಮುದಾರ್ಥನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು; ವ್ರಾಣಕ್ಕಾದರೆ ಶರೀರದ ಸರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚಾರವು ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ವ್ರಾಣದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳೂ ಆಗಲೂ ಸಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಹಸ್ತಸಮುದಾರ್ಥನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದ ಹೊಸ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಾವುವೂ ಇಲ್ಲ. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಾರಪ್ರವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಬೋಧವು ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಇರುವುದು. ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಆಮಂತ್ರಣಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಾಣವು ಅದನ್ನು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಶ್ರವಣಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ಪ್ರಾಣವು ಶ್ರವಣಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಚೇತನತ್ವವನ್ನೇ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ಜೀತನನೆಂಬವನು ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣನಾದವನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಲಾರವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ
ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯಮನಃ
ಪ್ರಾಣಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ತೃತೀಯಂ ||೩||

ಚತುರ್ಥಪ್ರಕರಣಂ

೩೭೭. ಲಾಘವಾದುದುಭಯನಾದಿಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನಾಯಾ ಬುದ್ಧೇರೇವ
ಆತ್ಮತ್ವಾಭ್ಯಾಸಗಮಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ-

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರು ಬುದ್ಧಿಯೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೆಂದು ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವರು.)

ಹೇಗೆಂದರೆ—ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ, ಇವುಗಳು ಆತ್ಮ ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರವಾದರೆ ಹೋಗಲಿ : ಬುದ್ಧಿಯೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನು? ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ವಾದಿಪ್ರತೀವಾದಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಬುದ್ಧಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವರೂ ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಪಲಪಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಗೌರವವನ್ನು ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಭಯವಾದಿಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನವಾದ ಬುದ್ಧಿ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಲಾಘವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಇರುವುದು. “ಧರ್ಮಿಕಲ್ಪನಾತೋ ವರಂ ಧರ್ಮಕಲ್ಪನಾ” ಎಂದು ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳಾದ ಮಾಮಾಂಸಕರೂ ಹೇಳುವರು ; ಎಂದರೆ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಧರ್ಮಿಯೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ—ಉಭಯವಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಪೂಜ್ಯರೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಲಾಘವವಿರುವುದರಿಂದ ಇದೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದು. “ಅದಕಾರಣ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂಬುದು ಬೌದ್ಧರ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩೭೮. ಆತ್ಮಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಅಸ್ಥಿರತ್ವಾಚ್ಚ ಬುದ್ಧೇರಾತ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಬೌದ್ಧರ ಈ ಮತವು ಸಂಗತವಾದುದಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಬುದ್ಧಿಯೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು. ಇದು ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಧರ್ಮವಾಗಿಯೇ ತೋರುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮಿಯಾಗಲಾರದು. ಮತ್ತು—“ನನಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಯಿತು, ನನಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಸಪ್ಪವಾಯಿತು” ಎಂಬ ಅಬಾಧಿತವಾದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ನಶ್ವರವೆಂದು ತೋರುವುದು. ನಶ್ವರವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಅನಶ್ವರವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಲಾರದು. “ಯಾವ ನಾನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದೆನೋ ಅದೇ ನಾನು ಈಗ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವೆನು” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅನಶ್ವರ (ನಿತ್ಯ) ವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದಷ್ಟೆ.

೩೭೯. ಆತ್ಮಸ್ಥಿರತ್ವಗ್ರಾಹಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪತ್ವಾಸಂಭವಃ.

“ನೇದಂ ರಚತಂ” ಎಂಬ ಉತ್ತರಕಾಲಿಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪಬಾಧಕ ಬ್ರಾಹ್ಮದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದಕಾರಣ “ಇದಂ ರಚತಂ” ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಕಾಲಿಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಈ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. “ಸ ವಿವಾಹಂ” ಎಂಬ ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ “ನಾಹಂ ಸಃ” ಎಂಬ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವು ಅದರಂತೆ ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೩೮೦. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾವಿಷಯೇ ಯಾಕ್ತಿಕಬಾಧಸ್ಯಾಪ್ಯ ಸಂಭವಃ

ವೂಜ್ಯರೇ ! “ಈ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ; ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಾದವನ್ನು ನಡಸುವಾಗ ನಾವು ತೋರಿಸಿದ—“ಯತ್ ಸತ್ ತತ್ ಕ್ಷಣಿಕಂ ಯಥಾ ಬಲಧರಪಟಲಂ” ಎಂಬ ಅನುಮಾನದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ಇಂಥ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯಾಕ್ತಿಕಬಾಧೆ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಷ್ಟೆ?” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವ ಸಾಧಕಗಳಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಂದೆಯೇ ನಾವು ಖಂಡಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ.

೩೮೧. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ಥಿರತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಒಂದುವೇಳೆ ಈ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಅದರಿಂದಲೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅಸ್ಥಿರತ್ವವೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಯುಂಟಾಗುವುದಾದರೂ, ಪೂರ್ವಾಸುಧೂತವಾದ ಘಟಾದಿವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಯುಂಟಾಗುವುದಾದರೂ, ಅಥವಾ ಸ್ಮರಣಸಾಮಾನ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಾದರೂ ಅನುಭವಜನ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ; ಅಂಥ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನು ಸ್ಥಿರನಾಗಿ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ಅನುಭವವೂ, ಅದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ, ಉಂಟಾಗಿ, ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯ

ಛಿಜ್ಜಿ ಯಾಗಲಿ ಘಟಾದಿವಿಷಯಪ್ರತ್ಯಛಿಜ್ಜಿ ಯಾಗಲಿ ಸ್ಮರಣಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು? ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಒಂದೊಂದರಿಂದಲೇ ಸ್ಥಿರತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೩೮೨. ಅನುಭವಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣಾನಾಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾತ್ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ಥಿರತ್ವಮೇವ.

ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಅನುಭವಸಿದ ಪದಾರ್ಥದ ಏಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸ್ಮರಣವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನುಭವವುಳ್ಳವನಿಗೇ ಸ್ಮರಣವು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ನಾವಿಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದಿರುವೆವು. ಆದರೆ ಸ್ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಅನುಭವವು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾದೀತೆಂದು ಸಂದೇಹಿಸಬಾರದು; ಸ್ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವು ಸಿಂಪ್ಪಿರುವದಿಂದ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂಬ ಒಂದು ಆತಿಶಯವನ್ನು ಅದು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಇರುವುದು. ಅಂಥ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಈಗ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಆಂತು ಅನುಭವ—ಸಂಸ್ಕಾರ—ಸ್ಮರಣೆಗಳು ಏಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಆತ್ಮತತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

೩೮೩. ಆತ್ಮಾಸ್ಥಿರತ್ವವಾದಿನಾಂ ಕಾಲಾಂತರಭಾವಿಫಲೇ ಮದೀಯತ್ವಜ್ಞಾನಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿವಿರೋಧಃ

ಮತ್ತು ಆತ್ಮತತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರು ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿವಿರೋಧವನ್ನೂ ಸಹ ಪರಾಘೋಚಿಸದಷ್ಟು ವಿವೇಕಶೂನ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಯಾರು ಹೇಳುವರೋ ಅವರೇ—ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಈಗ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವರು—ಮುಂದಿನವರ್ಷದ ಸನ್ಯಾಸಿಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಈಗಲಿಂದಲೇ ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಇವರು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವರೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ? ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯವರೆಗೂ ನಾನು ಸ್ಥಿರನಾಗಿ ಇರುವೆನೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವನಿಗಲ್ಲವೆ ಆದರ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು? ಮಳೆಗಾಲದವರೆಗೂ ತಾವೇ ಜೀವಿಸಿ ಇರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಂಥ ಮಳೆಯಿಂದ ತಮಗೆ ಆವುದೊಂದು ತೊಂದರೆಯೂ ಸಂಭವಿಸದೆ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲ್ಲವೆ ದೃಢತರವಾದ ಮನೆಯನ್ನು

ಕಟ್ಟುವರು. ಇಂಥ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಆಗ ಆತ್ಮಾಸ್ಥಿರತ್ವವಾದಿಗಳು ಮೂಗರಾಗಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಲಾರರು.

ಅಂತು—ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲವು ಸಿದ್ಧಿ ಸುವಿದ್ಯಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ನಾನು ಸಷ್ಟನಾಗಿ ಹೋಗುವೆನೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವೇ ಇವನಿಗೆ ಇರುವ ಕಾರಣ—ತನ್ನ ನಾಶಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲದಲ್ಲಿ ಮದೀಯತ್ವಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮದೀಯವಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯದೀಯಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ಯನು ಅತ್ಯಂತಾಯಾಸಪ್ರದವಾದ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲಾಗದು.

೩೮೪. ಅನ್ಯದೀಯಫಲಾರ್ಥಮಪಿ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೃಃ

ಸಪತ್ತ್ವಾಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೇ! ಫಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂಬಂಧಿತ್ವಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೇ ಆದರ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅನ್ಯಸಂಬಂಧಿಫಲಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅನ್ಯನು ಪ್ರವರ್ತಿಸಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ “ವೈಶ್ವಾನರಂ ದ್ವಾದಶಕಪಾಲಂ ನಿರ್ವಪೇತ್ಪುತ್ರೇ ಜಾತೇ” ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಿಂದ—ಆಹಿತಾಗ್ನಿಯಾದ ತಂದೆಗೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿರೂಪವಾದ ನಿಮಿತ್ತವುಂಟಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೈಮಿತ್ತಿಕವಾದ ವೈಶ್ವಾನರೇಷ್ಟಿ ಅವಶ್ಯಕತ್ವವೆಂದು ವಿಧಿಸಿ, ಈ ಯಾಗವು ಸೈಮಿತ್ತಿಕವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಮ್ಯತ್ವವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಯಾಗದಿಂದ ಅನೇಕಫಲಗಳು ಉಂಟಾಗುವವೆಂದೂ, ಆ ಫಲಗಳೂ ಸಹ ಪುತ್ರನಿಗಲ್ಲದೆ ಯಾಗಕರ್ತಾವಾದ ತಂದೆಗಲ್ಲವೆಂದೂ, “ಯಸ್ಮಿನ್ ಜಾತ ಏತಾಮಿಷ್ಟಿಂ ನಿರ್ವಪತಿ ಪೂತ ಏವ ತೇಜಸ್ವಿನ್ನಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾವೀ ಪಶುಮಾ ಭವತಿ” ಎಂಬ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಶೇಷದಿಂದ ಅದೇ ಶ್ರುತಿ ತೋರಿಸುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಅನ್ಯಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಫಲಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅನ್ಯನಿಗೆ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಆತ್ಮವಸ್ತು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನವು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಜನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸಂತತಿಯಾದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಫಲವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.—

೩೮೫. ತನ್ನಿರಾಕರಣಂ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಶ್ರುತಿರೂಪವಾದ ಉಕ್ತಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಸಂಬಂಧಿಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾದರೂ ಸ್ವತ್ವ ಅದೇ ನ್ಯಾಯವು ಬರಲಾರದು. ಕಾಲಾಂತರಭಾವಿಯಾದ ಸ್ವಸಂಬಂಧಿಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಯೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಷ್ಟೆ? ಕ್ಷುದ್ಧಾಭೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು—ಕ್ಷುನ್ನ ವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಫಲವು ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಭೋಜನಾದಿಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು. ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತವೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಭೋಜನಾದಿಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿ ಇರುವೆವು. ಸ್ಥಿರತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಾಧಜ್ಞಾನವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೩೮೬ ಅನುಭವಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣಾನಾಂ ನೈಯಧಿಕರಣ್ಯ
ಸಂಭವಾದಾತ್ಮನೋಽಸ್ಥಿರತ್ವಾಶಂಕಾ

ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಅನುಭವಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣೆಗಳು ಏಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕೆಂದಲ್ಲವೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಿರಿ; ಇದು ಅವಶ್ಯಕವಲ್ಲ. ಅನುಭವಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣೆಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ಹೇಗೆಂದರೆ ದೋಹದಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವನಸ್ವಿತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ವೃಕ್ಷಾಯುರ್ಮೇಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಇರುವಂತೆ ಹತ್ತಿಯ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದೋಹದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಉತ್ತಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವುಂಟಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಬೀಜದಲ್ಲಿಯೂ ಅದರ ಫಲವಾದ ಆರುಣ್ಯವು ಹತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿಗಳು ಏಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ.

ಅದರಂತೆ ಏಕಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅನೇಕಜ್ಞಾನಗಳೊಳಗೆ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅನುಭವಜನ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸುಕೃತವಾಸನೆಯೂ ದುಷ್ಕೃತವಾಸನೆಯೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನೂ ದುಃಖವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಅನುಭವವಾಸನೆ, ಸುಕೃತವಾಸನೆ, ದುಷ್ಕೃತವಾಸನೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಆತ್ಮನು ಅಸ್ಥಿರನಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಫಲವಾದ ಸ್ಮರಣೆ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಇವುಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲು ಯಾವುದೊಂದು ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹಿರಿಯರು—

“ ಯಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಹಿ ಸಂತಾನೇ ಆಹಿತಾ ಕರ್ಮನಾಸನಾ |

ಫಲಂ ತತ್ರೈವ ಬಧ್ನಾತಿ ಕಾರ್ಪಾಸೇ ರಕ್ತತಾ ಯಥಾ ”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

೩೮೭ ಅನುಭವಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣಾನಾಂ ವೈಯಥಿಕರಣೈಃ

ಕಾರ್ಪಾಸದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವಂ

ಹೀಗೆ ಆಶಂಕಿಸಿದರೂ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವವೆಂಬ ಒಂದು ದೋಷವು ಹೆಚ್ಚುವುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಜನಾಂತವೇನೂ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ನೀವು ತೋರಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಮೊದಲು ನಿಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹತ್ತಿಯ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಆ ಬೀಜದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅವಯವದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ಅಂಥ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾದ ಅವಯವಗಳೇ ಫಲೋತ್ಪತ್ತಿ ಪರ್ಯಂತವೂ ಸ್ಥಿರಗಳಾಗಿ ಇದ್ದು ಫಲರೂಪವಾಗಿಯೂ ಹತ್ತಿಯ ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾಶ್ರಯಗಳಾಗಿ ಇದ್ದ ತಾವೇ ಈಗ ಆರುಣ್ಯವೆಂಬ ಫಲಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಾಂತಸೃಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಮತ್ತು ಅದರ ಫಲವೂ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಉಭಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾದುದಲ್ಲವೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದೀತು ? ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಾಸನೆಗೆ ಕಾರಣಗತವಾದ ವಾಸನೆ ಹೇತುವಾಗುವುದೆಂಬ ನಿಮ್ಮ

ಮನೋರಥವು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಾಸನೆ ಕಾರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಫಲವಿಶೇಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲವೆ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

೩೮೮. ಬೌದ್ಧಮತೇ ಜ್ಞಾನಸಂತಾನೈಕ್ಯಸ್ಯ ದುರ್ದಚತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ

ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅನುಭವವಾಸನೆಯೂ, ಸುಕೃತವಾಸನೆಯೂ, ದುಷ್ಟಕೃತವಾಸನೆಯೂ ಭಿನ್ನಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆಗೂ ಸುಖಕ್ಕೂ ದುಃಖಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಭಯದಿಂದಲ್ಲವೆ “ ಏಕಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಈ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೂ ನಿಮ್ಮ ಮನೋರಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಭಿನ್ನಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಮರಣಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಂತಾನಾಂತರದ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅನುಭವವಾಸನಾಕರ್ಮವಾಸನೆಗಳು ಕಾರಣಗಳಾಗಿಯೇ ಆಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಐಕ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಭೇದವನ್ನಾಗಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

೩೮೯. ಸಾನ್ವಯವಿನಾಶಪಕ್ಷೇ ಸಂತಾನೈಕ್ಯಸ್ಯ ಸುನಚತ್ವಂ.

ಹೇಗೆಂದರೆ—ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟಾದರೂ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರನಾಶವೇ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಶವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ವಿಶೇಷ್ಯನಾಶವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ ದೋಷದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇದ್ದ ಬೀಜದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೀಜತ್ವಾವಸ್ಥೆಯಿರುವ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟಾದರೂ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ನಾಶಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗದೆ ಅಸಮರ್ತಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು. ಅದೇ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಅಂಕುರತ್ವ, ವೃಕ್ಷತ್ವ, ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳೆಂಬ ಅನೇಕವಿಶೇಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು. ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಗೂ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಗೂ ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇದ್ದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಮಿಕವಾದ ಅನೇಕಾವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಐಕ್ಯವೇ ಅವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟಸಂತಾನೈಕ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಸಂತಾನೈಕ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಬಹುದು—

೩೯೦. ನಿರಸ್ವಯವಿನಾಶಪಕ್ಷೇ ಸಂತಾನೈಕೃತ್ಯ ದುರ್ದಚತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ವಿನಾಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಸುಪ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ವಿನಾಶವು ಸಾಸ್ವಯವಿನಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ವಿಶೇಷಣದಂತೆ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ದ್ರವ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ವಿನಾಶವು ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಯಾಗುವಂತೆ ಅನುವರ್ತಿಸಬಹುದಾದ ಒಂದು ಧರ್ಮೀ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ವಿನಾಶವು ನಿರಸ್ವಯವಿನಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ. ಸಾಸ್ವಯವಿನಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಯಾವಾಗ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವರ್ತಿಸುವ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಒಂದು ಧರ್ಮೀ ಇಲ್ಲವೋ ಆಗ ವಿಶೇಷ್ಯೈಕೃತ್ಯವೇ ಅನುಸಾರವಿತಿಷ್ಠಸಂತಾನೈಕೃತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

೩೯೧. ಪೂರೋತ್ತರಭಾವಾಪನ್ನಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಂತಾನೈಕೃತ್ಯರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಹಾಗಾದರೆ—ಪೂರ್ವೋತ್ತರಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವ ಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯವೇ ಸಂತಾನಪದಾರ್ಥವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯದ ಏಕತ್ವವೇ ಸಂತಾನೈಕೃತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹೇಳಲು ತಡೆಯೇನು ?

ಹಾಗೆಯೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಏಕಸಂತಾನದೊಳಗೆ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಾನಂತರಕಾಲಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗಾದರೆ ಉತ್ತರಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಏನು ಸಂತಾನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಈ ಸಂತಾನದ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನಂತರಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಉತ್ತರಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಸಂತಾನಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಉತ್ತರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲೋತ್ಪತ್ತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದೆಂಬ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು.

೩೯೨. ಪೂರೋತ್ತರಭಾವಾಪನ್ನೈಕದೇಶವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನ ಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪ್ಯೇಕಸಂತಾನರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಹಾಗಾದರೆ—ಪೂರೋತ್ತರಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವ ಏಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯವೇ ಏಕಸಂತಾನಪದಾರ್ಥವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯೇನು?

ಸಂತಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಭಿನ್ನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪೂರೈಕೆಯಾದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಸಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ದೇಶವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವೂ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಏಕಪ್ರದೇಶವೆಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಯಾವಾಗ ಏಕಪ್ರದೇಶವೆಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲವೋ ಆಗ ಪೂರೈಕೆತ್ತರಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಏಕಪ್ರದೇಶಸ್ಥಿತಿಯೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಏಕ ಸಂತಾನವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು.

೩೯೩. ಪರಸ್ಪರಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾಪನ್ನಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯ ಸ್ಯಾಸಿ ಏಕಸಂತಾನರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಹಾಗಾದರೆ—ಪರಸ್ಪರಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವ ಜ್ಞಾನ ಸಮುದಾಯವೇ ಏಕಸಂತಾನಪದಾರ್ಥವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯೇನು ? ಭಿನ್ನ ಸಂತಾನವರ್ತಿಗಳಾದ ಎರಡು ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪೂರೈಕೆಯಾದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಂತಾನಾಂತರ್ಗತವಾದ ಅನಂತರಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಉತ್ತರಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನ ಸಂತಾನಾಂತರ್ಗತವಾದ ಅನಂತರಜ್ಞಾನವೂ ಉತ್ತರಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಏಕಸಂತಾನಾಂತರ್ಗತವಾದ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಏರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಭಿನ್ನ ಸಂತಾನಾಂತರ್ಗತವಾದ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದೊಂದು ನಿಯಾಮಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕಸಂತಾನಾಂತರ್ಗತತ್ವವೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಏಕಸಂತಾನಾಂತರ್ಗತವಾದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವುಂಟೆಂದೂ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಏಕಸಂತಾನಾಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವು ದುಷ್ಟರಿಹರವಾಗುವುದು.

೩೯೪. ಅತಃಏವ ಚಿತ್ತವಿಜ್ಞಾನಾಲಯವಿಜ್ಞಾನ ಕುಕಲ್ಪನಾಯಾ ಅಸಿ ನಿರಸ್ತತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧರು ಹೇಳುವ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂತಾನ್ವೈತ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಸಂತಾನಭೇದವನ್ನಾಗಲಿ ಉಪಸಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದು

ರಿಂದಲೇ ಚಿತ್ತವಿಚ್ಛಾಸವೆಂದೂ, ಆಲಯವಿಚ್ಛಾಸವೆಂದೂ ವಿಚ್ಛಾಸದೊಳಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ—

“ ತತ್ಸ್ಯಾದಾಲಯವಿಚ್ಛಾಸಂ ಯದ್ಭವೇದಹಮಾಸ್ತು ದಂ |

ತತ್ಸ್ಯಾದ್ಧಿ ಚಿತ್ತವಿಚ್ಛಾಸಂ ಯನ್ನೀಲಾದಿಕಮುಲ್ಲಿಖೇತ್ ||

ಎಂದರೆ “ ಅಹಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಚ್ಛಾಸವು ಆಲಯವಿಚ್ಛಾಸವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, “ ಇದಂ ನೀಲಂ ಇದಂ ಸೀತಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ನೀಲಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಚ್ಛಾಸವು ಚಿತ್ತವಿಚ್ಛಾಸವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ತೋರಿಸಿ, ಆಲಯವಿಚ್ಛಾಸವನ್ನು ಧರ್ಮಿಯಾಗಿಯೂ, ಚಿತ್ತವಿಚ್ಛಾಸವನ್ನು ಧರ್ಮವಾಗಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಇದರಿಂದಲೇ “ ಅಹಂ ಜಾನಾಮಿ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರುವ ಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವಪ್ರತೀತಿಗೂ ಉಪಸತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರಲಾಪವೂ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಪೂರೋತ್ತರಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವ ಅನೇಕಚ್ಛಾಸಗಳ ಸಮುದಾಯವಲ್ಲವೆ ಸಂತಾನಸದಾರ್ಥವಾಗಬೇಕು ? ಚ್ಛಾಸಮಾತ್ರವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವ ಬೌದ್ಧರ ಮತದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಚ್ಛಾಸಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಚ್ಛಾತೃತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಚ್ಛಾಸಮಾತ್ರವೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಗಾದರೂ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪೂರೋತ್ತರಭಾವವನ್ನವಾದ ಅನೇಕ ಚ್ಛಾಸಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸಂತಾನರೂಪವಾದ ಚ್ಛಾಸವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

**೩೯೫. ಉಕ್ತೈರೇನ ದೂಷಣೈರ್ಯೋಗಾಚಾರಮತಸ್ಯಾಪಿ
ನಿರಾಕರಣಸಿದ್ಧಿಃ.**

ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿದ ದೂಷಣಗಳಿಂದಲೇ ಯೋಗಾಚಾರಮತವೂ ಖಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ ಅನಿಭಾಗೋಽಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮಾವಿಪರ್ಯಾಸಿತದರ್ಶನೈಃ |

ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಸಂವಿತ್ತಿಭೇದವಾನಿವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ || ”

ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಆತ್ಮನು ಚ್ಛಾಸ, ಜ್ಞೇಯ, ಚ್ಛಾತಾ, ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಚ್ಛಾಸವುಳ್ಳ ಪುರುಷರಿಂದ ಜ್ಞೇಯ, ಚ್ಛಾತಾ, ಚ್ಛಾಸವೆಂಬ ಭೇದವುಳ್ಳವನಂತೆ ಎಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದಲ್ಲವೆ ಯೋಗಾಚಾರಮತವಿರುವುದು ? ಈ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರೋತ್ತರವಾದ ದೂಷಣಗಳು ಜಾಗರೂಕಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೩೯೬. ಪ್ರಕಟಬೌದ್ಧಮತನಿರಾಸೇನ್ನೈವ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧ ಮತನಿರಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧಿಃ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರಕಟಬೌದ್ಧರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧರ—ಎಂದರೆ ವೇದಾಂತಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೌದ್ಧರೊಡನೆ ಸಮಾನಯೋಗಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವವರ ಮತವೂ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩೯೭. ಕೇವಲಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆತ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

“ಕೇವಲಜ್ಞಾನವೇ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದಲ್ಲವೆ ಇವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು; ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಕೇವಲಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ—ಆವುದೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸದೆ, ಆವುದೊಂದು ಆಶ್ರಯವನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸದೆ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವು. ಇದೇ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಆವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಬಂದಾನೊಂದು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಇರುವ ಜ್ಞಾಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವೇ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೀಗಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ, ನಿರಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೊಂದು ಸದಾರ್ಥವುಂಟೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಅಂಥ ಕೇವಲಜ್ಞಾನವು ಅಹಂ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಲಾರದಾದಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು; ಎಂದರೆ “ಘಟವನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಅಥವಾ ನಾನು ಘಟಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಇರುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಘಟಜ್ಞಾನವು ಗೋಚರವಾಗಿ ಇರುವುದು; ಅಂಥ ಘಟಜ್ಞಾನವೂ ಘಟವೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ, ಅಹಂ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮಸದಾರ್ಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ ತೋರುವುದಲ್ಲದೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ನಿರಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜ್ಞಾನವೂ ವಿಷಯಾಶ್ರಯಗಳೊಡನೆ ಸಹಿತವಾದುದಾಗಿಯೇ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು ಆತ್ಮನಾಗಿ ಬೇಕಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು.

೩೯೮. ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧಾನಾಂ ಮತಸ್ಯ ಪ್ರಕಟಬೌದ್ಧಮತ ಸಾಮ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾಪರಿಹಾರಃ.

ಹೀಗೆ ದೂಷಣಾಂತರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ—“ವೂಚ್ಯರೇ ? ಪ್ರಕಟಬೌದ್ಧರ ಮತವನ್ನು ದೂಷಣೆಮಾಡಿದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧರ

ಮತವೂ ದೂಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? ಪ್ರಕಟ ಬೌದ್ಧರ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವು ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ “ ಸ ಏವಾಹಂ ” ಎಂಬ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಅನುಪಪತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವದೆಂಬ ದೋಷವು ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು; ಆದರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನ ಬೌದ್ಧರ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೌದ್ಧರಂತೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ “ ಸ ಏವಾಹಂ ” ಎಂಬ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದೊಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರಕಟ ಬೌದ್ಧರ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? ” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯೂ ಸಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಪ್ರತಿಸಂಧಾನಾನುಪಪತ್ತಿಯೆಂಬ ದೋಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿಷಯಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಆಶ್ರಯಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕೇವಲಜ್ಞಾನವು ಅಹಂಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಲಾರದೆಂಬ ದೂಷಣವು ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನ ಬೌದ್ಧರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಇರುವುದಷ್ಟೆ? ವಸ್ತುತಃ ಇನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನಾನುಪಪತ್ತಿದೂಷಣವೂ ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಬಂದೇ ಒರುವುದು. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ “ ಘಟ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಇದ್ದ ನಾನೇ ಈಗ ಪಟಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಇರುತ್ತೇನೆ ” ಎಂಬ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನವು ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಧಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

೩೯೯. ಆತ್ಮನಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಂ.

“ ಅಹಂ ಚಾನಾಮಿ ” ಎಂಬ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ‘ ಅಹಂ ’ ಎಂದು ತೋರಿಬರುವ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಧರ್ಮವಾಗಿ ತೋರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವು ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಪ್ರತೀತಿ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವೆಂದೂ ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ— ಒಂದು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಬೇಕಾದರೆ ಆರೋಪಣೀಯವಾದ ಆ ಧರ್ಮವು ಅವುದಾದರೊಂದು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಸತ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಪ್ರತೀತಿಯೇ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಪಣದಲ್ಲಿ (ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ) ಇರುವ ಸತ್ಯರಜತದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾದ ರಜತತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಇರುವವನಿಗಲ್ಲವೆ ಶುಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಜತ

ತ್ವದ ಆರೋಪದಿಂದ “ಇದಂ ರಜತಂ” ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದು ?

ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮೇತರವಾದ ಆವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಆವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಆರೋಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸಾರಮಾರ್ಥಕವೆಂದೇ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲದೆ ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೂ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವು ಅಸೇಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇರುವುದಷ್ಟೆ ?

೪೦೦. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆಶ್ರಯಾಪೇಕ್ಷಾನ್ವಯತ್ಯಂ.

ವೂಜ್ಯರೇ ! ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಾಪೇಕ್ಷೆಯೂ, ಆಶ್ರಯಾಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಸಿಯತವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? ಶುಕ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ರೂತತ್ವವೆಂಬ ವಿಷಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ “ಇದಂ ರಜತಂ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಷ್ಟೆ ?

ಹೀಗೆ ಆತಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ—“ಇದಂ ರಜತಂ” ಎಂಬ ಕೆಲವುಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ವಿಷಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಆಶ್ರಯಾಪೇಕ್ಷೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿದುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನೇ ಆತ್ಮನಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಾಗಲಾರದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಅನುಭವಿತೃತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ “ಸ ಏವಾಹಂ” ಎಂಬ ಪ್ರತಿಸಂಧಾತೃತ್ವವೂ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬಾದರಿಗೆ ಪ್ರಕಟಪಾದ್ಯ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಬಹುದು.

೪೦೧. ಅಂತಃಕರಣೇ ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ಯ
ಆತ್ಮನ್ಯಾರೋಪಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

ವೂಜ್ಯರೇ ! ಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ವಿಷಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವಿದ್ದರೇನೇ ಸಾಕಾಗಿ ಇರುವದು; ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥವು ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಅಂಥ ಸತ್ಯಪದಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಮಾರೂಪವಾದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗಿಯೂ, ಅಂಥ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ

ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅನೇಕಿ ತವಾಗಿಯೂ, ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಸಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲ ದಿದ್ದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವೆಂಬುದು ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವುದ ರಿಂದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲು ತಡೆಯೇನು ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೪೦೨. ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷಾಪತ್ತ್ಯಾ ತದಸಂಭವಃ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ “ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಕಾರಣವು” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಪುನಃ ಕೇಳಿದಾಗ “ಅದಕ್ಕೂ ಮತ್ತೊಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಕಾರಣವು” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಪ್ರಂಟಾಗುವುದು. ವಾಸ್ತವಿಕವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ಒಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಈ ದೋಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಅಂಥ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಕಾರಣಗಳಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನವು ಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕಾರಣಾಂತರಾಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೪೦೩. ಕಾರಣಾನವಸ್ಥಾಯಾ ಅದೋಷತ್ವಾಶಂಕಾ.

“ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಕಾರಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅನವಸ್ಥೆ ದೋಷವಾಗಲಾರದು ಹೇಗೆಂದರೆ—ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಾಗ “ಬೀಜವೇ ಕಾರಣವು” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಅಂಥ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಾಗ “ಮತ್ತೊಂದು ವೃಕ್ಷವು ಕಾರಣವು” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು; ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪರಂಪರೆಯೂ ಉತ್ತರಪರಂಪರೆಯೂ ಇದ್ದರೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಅನವಸ್ಥೆ ಯೆಂಬುದು ದೋಷವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಅನವ ಸ್ಥೆಯನ್ನು ದೋಷವಾಗಿ ಆರೋಪಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ?” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾ ಗುವುದಿಲ್ಲ.

೪೦೪. ಕಾರಣಾನವಸ್ಥಾಯಾ ಅದೋಷತ್ವೇ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ

ಅನಾದಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಕಲಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮಕ್ಕೂ ಕಾರಣವು ಅವಿದ್ಯೆಯಷ್ಟೆ ? ಇಂಥ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಆದಿಯೊಂದಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಆದಿಮತಿಯಾದ

ಈ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಿದ್ಯೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಿದ್ಯೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಬರುವುದಾದಕಾರಣ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವುಂಟಾಗುವದೆಂಬ ಭೇದಿಯಿಂದಲೇ ನೀವು ಈ ದೋಷದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಸಾದಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಕಾರಣಾನವಸ್ಥೆ ದೋಷವೇ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅನವಸ್ಥೆ ದೋಷವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವದು. ಅವಿದ್ಯೆ ಅನಾದಿಯಾಗದಿದ್ದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೪೦೫. ತಥಾ ಅಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು—ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಅಸತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂಬ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೂ ಪ್ರಪಂಚದಂತೆ ಅಸತ್ಯವಾಗುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದೂ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಬೇಕಾಗಿ ಇರುವುದು. ಅದೂ ಅಸತ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವುಂಟಾಗುವದೆಂಬ ಭೇದಿಯಿಂದಲೇ ಅಧಿಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ? ಈಗ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥೆ ದೋಷವೇ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅಧಿಷ್ಠಾನಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಸತ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ದೋಷವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೪೦೬. ಅಂತತೋ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಮತವತ್ ಶೂನ್ಯವಾದಾಪತ್ತಿಃ.

ಇದರಿಂದ ಏನು ಹೇಳಿದಹಾಗಾಯಿತು?—೧ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾಗಿ “ಅಹಂ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನೇ ಆತ್ಮನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದೂ, ೨ ಅಂಥ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ೩ ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಆರೋಪಿತವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವಿಕವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವದೆಂದೂ,

ಈ ಸಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಚಾತೃತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಪರಂಪರಾಸಿದ್ಧವಾದ ಚಾತೃತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವುಂಟಾಗುವದೆಂದೂ, ಫಲಕಾರಣಾನವಸ್ಥೆ ದೋಷವೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವಿದ್ಯಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನೂ, ಅಧಿಷ್ಠಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಪರಿತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದೆಂದೂ, ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ—ಮಾಧ್ಯಮಿಕರ ಮತದಂತೆ ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನಪ್ರಾದ್ಧರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಸಿಗೆ ಶೂನ್ಯವಾದವೇ ನಿಲ್ಲುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಹಾಗಾಯಿತು.

೪೦೭. ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ವಾ ಅಂತಃಕರಣೇ ಚ್ಛಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತ್ಯುಪಪಾದನಂ.

ಹೀಗೆ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನಪ್ರಾದ್ಧರು ಸಾಂಖ್ಯರನ್ನು ತಮಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷವು ಪ್ರಸಂಗಿಸದಂತೆ ಚಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿ ಉಪವಾದನೆ ಮಾಡುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜೇತನತ್ವಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಚಾತೃತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಇದರಲ್ಲಿ—ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದರೂ ಜೈತನ್ಯವಿಲ್ಲ ; ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವಿದ್ದರೂ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ ; ಈ ಎರಡೂ ಒಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರಲ್ಲದೆ ಚಾತೃತ್ವದ ಸ್ವರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕರ್ತೃತ್ವದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ವಿಯಿಂದ ಜೈತನ್ಯವು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖವೆಂಬ ಬಿಂಬದ ಸಂಕ್ರಮಣವು ಉಂಟಾಗುವಾಗ ಮುಖವು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖಾಶ್ರಯತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಿಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಬಿಂಬದ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಜಿಗ್ಗಿತವಾದ ಜೈತನ್ಯವು ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಚ್ಛಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು ;—

೪೦೮. ಅಥವಾ ಚಿತ್ಸಂಪರ್ಕಾದಂತಃಕರಣೇ ಚ್ಛಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತ್ಯುಪಪಾದನಂ.

ಅಥವಾ—ಅಯೋಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣದ್ರವ್ಯದ ಸಂಪರ್ಕವು ಉಂಟಾಗುವಾಗ ಉಷ್ಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಔಷ್ಣ್ಯವು ಅಯೋಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅಯೋಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಔಷ್ಣ್ಯಭ್ರಮವುಂಟಾಗುವಂತೆ—ಅಜೇತನವಾದ ಅಂತಃಕರಣ

ದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯಸಂಪರ್ಕವುಂಟಾದುದರಿಂದ ಜೈತನ್ಯವು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅದರಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವು ಮವುಂಟಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು :-

೪೦೯. ಅಥವಾ ಚಿದಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಾದಂತಃಕರಣೇ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಭ್ರಾಂತ್ಯುಪಪಾದನಂ.

ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಆಂಗೈಯನ್ನು ಏಸ್ತರಿಸಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಕಿರಣವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ—ಕಿರಣಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಕಿರಣವು ಆಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಆಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಕಿರಣಾತ್ರಯತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ—ಅಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಬಲದಿಂದ ಜೈತನ್ಯವು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅದರಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯಾತ್ರಯತ್ವವು ಮವುಂಟಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು.

೪೧೦. ಉಕ್ತಷಕ್ಷತ್ರಯೇಷಿ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷಪ್ರಸಂಗಾಭಾವ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹೀಗೆ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ಮೂರು ಷಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಪ್ರಮವು ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿ-ಚಿತ್ಸಂಪರ್ಕ-ಚಿದಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವ-ವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಔಪಾಧಿಕಭ್ರಾಂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಔಪಾಧಿಕಭ್ರಾಂತಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆವುದೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಅಥವಾ—ಇಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೂ ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಭಾವ ಸಂಬಂಧವೇ ಆರೋಪಣೆಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ—ಅಂಥ ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಭಾವ ಸಂಬಂಧವು ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿಯೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ತಾನಾನ್ಯತ್ರದಿಂದಲೇ ಧ್ವನಿವುಂಟಾಗಬಹುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಾರಣಾಂತರಾಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

೪೧೧. ಸಾಂಖ್ಯೈಸ್ತಪ್ಪಿಮುಪೇಯುಷಾಂ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧಾನಾಂ ಹಾರ್ದಭಾವಾವಿಷ್ಕರಣಂ.

ಸಾಂಖ್ಯೋಡನೆ ಏಕೀಭವಿಸಿ ಈ ಉಪಪಾದನಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಇವರಿಗೆ ಹಾರ್ದಕವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ಹೇಗಾದರೆ ಸಾಂಖ್ಯ

ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತ್ವ ಸ್ವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಬಹುದೆಂಬುದೇ ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಆದುದರಿಂದಲೇ—“ ಆಕಾಶಾದಿಪ್ರಪಂಚವು ಹೇಗೆ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವೋ ಅದರಂತೆ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಕಸೃಷ್ಟಿ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು?” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೂ ಅಸಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲವೆ? ಅದಕಾರಣ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಯಾವ ಪಕ್ಷ ದಿಂದಲಾದರೂ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು.

೪೧೨. ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ವೀಕಾರೇ ಆತ್ಮನಃ ಅಂತಃಕರಣೇ ಪ್ರತಿಫಲನಾಸಂಭವಃ

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಜ್ಞಾಬೌದ್ಧರ ಮತವು ಸಂಗತವಲ್ಲ—ಹೇಗೆಂದರೆ—ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥವನ್ನು—ಎಂದರೆ ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನ ಛಾಯೆಯ ಪ್ರತಿಫಲನವೆಂಬ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಇದು ಸಂಭವಿಸಲಾರದು; ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ಪ್ರತಿಫಲನವುಂಟಾಗುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ—ಎಂದರೆ ಬಿಂಬವು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ—ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವ ಬಿಂಬವೂ, ಪ್ರತಿಫಲನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಆ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವೂ, ಈ ಎರಡೂ ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ—ಮುಖವೆಂಬ ಬಿಂಬವೂ, ಅದರ ಪ್ರತಿಫಲನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವಾದ ದರ್ಪಣವೂ ರೂಪವದ್ವಸ್ತುವಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಲ್ಲವೆ? ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕ ದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಬಿಂಬವೂ, ಅದರ ಪ್ರತಿಫಲನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣವಾದ ಅಂತಃಕರಣವೂ, ಈ ಎರಡೂ ರೂಪಶೂನ್ಯಗಳಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸೀತು?

೪೧೩. ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ವೀಕಾರೇ
ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷಪಕ್ಷೇ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯೈವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ.

ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆರೋಪವೆಂಬ
ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ—ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಸ್ತುವಿಗೆ
ಆರೋಪವೆಂಬುದನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಸಮಾಸ
ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು.

ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನ ಛಾಯಾಪತ್ತಿಯೆಂದು ತೋರಿಸುವ—
“ಚಿತಿ ಛಾಯಾಪತ್ತಿಃ” ಎಂಬ ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವಾಗಲಿ, ಚಿದ್ವಸ್ತು
ವಿನಲ್ಲಿ ಚಿದ್ವಸ್ತುವೆನ್ನುವ ಛಾಯಾಪತ್ತಿಯೆಂದು ತೋರಿಸುವ—“ಚಿತಿ ಛಾಯಾ
ಪತ್ತಿಃ” ಎಂಬ ಸಪ್ತಮೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವಾಗಲಿ—ಈ ಎರಡು ಒಗೆಯಾದ
ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು
ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯದ ಆರೋಪವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಧಿ
ಪ್ತಾನವಾದ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಸತ್ಯತ್ವವೂ, ಆರೋಪಿತವಾದ ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾ
ತ್ವವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಅಧಿಪ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಮಿಥ್ಯೆ
ಯಾಗಬೇಕಷ್ಟೆ?

೪೧೪. ಆರೋಪಿತಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನಪಿ ಅನಾರೋಪಿತ
ಜೈತನ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾಶಂಕಾನಿರಾಕರಣಂ.

“ವೂಚ್ಯರೆ ! ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾದ ಜೈತನ್ಯವು ಮಿಥ್ಯೆಯಾ
ದರೂ ಹಾಸಿಯಿಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗದ ಸ್ವತಂತ್ರಜೈತನ್ಯವು ಮಿಥ್ಯೆಯಾ
ಗದೆ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲವೆ?” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅನಾರೋಪಿತವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರಜೈತನ್ಯವೆಂಬುದು ಆಕಾಶ
ಪುಷ್ಪದ ಸೌರಭ್ಯದಂತೆ ಅತ್ಯಂತಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು. “ನಾನು ಘಟವನ್ನು
ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಹಂಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಧರ್ಮಭೂತ
ವಾಗಿಯೇ ಜೈತನ್ಯವು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೋರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಭಿನ್ನ
ವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾದ ಜೈತನ್ಯವೆಂಬುದೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ
ಇರುವಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಜೈತನ್ಯವೆಂಬುದು ಅತ್ಯಂತಾಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆ
ಯೇನು?

೪೧೫. ಸಪ್ತಮೀತತ್ಪುರುಷಪಕ್ಷೇ ಚೈತನ್ಯೇ ಅಂತಃಕರಣಾಶ್ರಯತ್ವ
ಭ್ರಮಸಂಭವೇನಪಿ ಅಂತಃಕರಣೇ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಮಾಸಿದ್ಧಿಃ.

ಸಪ್ತಮೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ—ದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಮುಖದ
ಆರೋಪದಂತೆ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣದ ಆರೋಪವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—
ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಚತತ್ವಾಶ್ರಯತ್ವಭ್ರಮವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ, ದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ
ಮುಖಾಶ್ರಯತ್ವಭ್ರಮವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ, “ಚೈತನ್ಯವು ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರ
ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು” ಎಂದು ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣಾಶ್ರಯತ್ವಭ್ರಮವು ಉಂ
ಟಾಗಲಿ; ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ—“ನಾನು ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯನಾಗಿ ಇರುವೆನು
ಎಂದು ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಮವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು?

೪೧೬. ಚೈತನ್ಯೇ ಅಂತಃಕರಣತಾದಾತ್ಮ್ಯರೋಪಪಕ್ಷೇನಪಿ
ಅಂತಃಕರಣೇ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಮಾಸಿದ್ಧಿಃ.

ಹೀಗೆ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಸರ್ಗಾರೋಪವನ್ನು ಹೇಳದೆ
ತಾದಾತ್ಮ್ಯರೋಪವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ—“ಜ್ಞಾನಮಹಂ” (ಜ್ಞಾನವು
ಅಹಂಪದಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದು) ಎಂದು ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣತಾ
ದಾತ್ಮ್ಯಭ್ರಮವು ಉಂಟಾಗಲಿ; ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ—“ನಾನು ಜ್ಞಾನಾಶ್ರ
ಯನಾಗಿ ಇರುವೆನು” ಎಂದು ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಮವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸು
ವುದು? ಆದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ “ಚಿಚ್ಛಾಯಾಪತ್ವ
ಯಿಂದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದು” ಎಂಬ ಪ್ರಥಮ
ಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೪೧೭. ಚಿತಿ ವಾಸ್ತವಜ್ಞಾತೃತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಚಿತ್ಸಂಪರ್ಕೇಣಾಪಿ
ಅಂತಃಕರಣೇ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಮಾಸಂಭವಃ.

ಇನ್ನು—“ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿ
ಯುಂಟಾಗುವುದು” ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸೋಣ. ತಾತ್ಪರ್ಯ
ವಾದ ಔಷ್ಣ್ಯಗುಣವುಳ್ಳ ಉಷ್ಣದ್ರವ್ಯದ ಸಂಪರ್ಕವಲ್ಲವೆ ಆಯೋಷಿಂಡದಲ್ಲಿ
ಔಷ್ಣ್ಯಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು? ಅದರಂತೆ ಚಿತ್ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಅಂತಃ
ಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವಿಕ
ವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಆಯೋಷಿಂಡದಲ್ಲಿ ಔಷ್ಣ್ಯವು ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿ ಇದ್ದರೂ
ಯಾವುದರ ಸಂಪರ್ಕವು ಔಷ್ಣ್ಯಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದೋ ಆ

ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಔಷ್ಣ್ಯವು ತಾತ್ಪ್ರಿಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಅಂತಃಕರಣ, ಬೆದ್ವಸ್ತು, ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ತಾತ್ಪ್ರಿಯವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿರುವ ಸಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತಂಪರ್ಕವು ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಬೆದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಆರೋಪವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸೀತು ?

೪೧೮. ಚಿದಂತಃಕರಣಯೋರ್ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವ ಸಂಬಂಧಾರೋಪಾಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೇ ? ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಆರೋಪವೆಂದು ಹೇಳಿದ ರಲ್ಲಿವೆ ಆವುದಾದರೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ಔಷ್ಣ್ಯದಂತೆ ತಾತ್ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗಬರುವುದು : ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಆರೋಪವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ — ರೂಪವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೂಪಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವು ತಾತ್ಪ್ರಿಯವಾಗಿಯೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು ; ಅಂಥ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವು ಘಟಕ್ಕೂ ಅದರ ರೂಪಕ್ಕೂ ತಾತ್ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಹ ತಾತ್ಪ್ರಿಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು ; ಕಿಂತು ಆರೋಪಿತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ; ಹೀಗೆ ತಿಳಿವುದರಿಂದಲೇ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು ; ಆದಕಾರಣ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವವು—ಜ್ಞಾನ, ಅಂತಃಕರಣ ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವವಾದುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ, ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದೂ ಇಲ್ಲ. ”—

೪೧೯. ನಿಯಾನುಕಾಭಾನಾತ್ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವವೈಸರೀತ್ಯಸ್ಯಾ ಸ್ಯಾಪತ್ತ್ಯಾ ಉಕ್ತಾಶಂಕಾನಿರಾಕರಣಂ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಜ್ಞಾನ, ಅಂತಃಕರಣ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವವು ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ— ಈ ಎರಡರೊಳಗೆ ಧರ್ಮಿ ಆವುದು ? ಧರ್ಮವು ಆವುದು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತೋರಿಸಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವು ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೂ ತೋರಬಹುದಾಗಿ ಒರುವುದು ; ಎಂದರೆ—“ ಅಹಂ ಜಾನಾಮಿ ” ಎಂಬುದಾಗಿ

ಅಹಂಪದಾರ್ಥವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ತೋರುವುದೋ ಅದರಂತೆ—“ ಜ್ಞಾನನಮಹಮರ್ಥಾಶ್ರಯಃ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಅಹಂಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ ತೋರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

೪೨೦. ಜ್ಞಾನೇ ಅಂತಃಕರಣೇ ಚ ಧರ್ಮಭಿನ್ನತ್ವಧರ್ಮಿಭಿನ್ನತ್ವಾ ಗ್ರಹಣಯೋರೇವ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಇಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿಯೂ ತೋರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು ; ಇಂಥದೇ ಧರ್ಮಿಯೆಂದೂ ಇಂಥದೇ ಧರ್ಮವೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ನಿಯಾಮಕಹೇತು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಧರ್ಮಗಿಂತಲೂ ಅಂತಃಕರಣವು ವಸ್ತುತಃ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಭಿನ್ನತ್ವಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಈ ಧರ್ಮಿಭೇದಾಗ್ರಹಣವೇ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮತ್ವಾ ರೋಪಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗುವುದು ; ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ವಸ್ತುತಃ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಭಿನ್ನತ್ವಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಈ ಧರ್ಮಭೇದಾಗ್ರಹಣವೇ ಜ್ಞಾನ ದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮತ್ವಾರೋಪಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗುವುದು ; ಈ ನಿಯಾಮಕಗಳಿಂದ ಅಂ ತಃಕರಣವೇ ಧರ್ಮಿಯೆಂದೂ ಜ್ಞಾನವೇ ಧರ್ಮವೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗುವಕಾರಣ “ ಅಹಂ ಜಾನಾಮಿ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಪ್ರತೀತಿಯುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ ವಾಗಿ ಪ್ರತೀತಿ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ’ —

೪೨೧. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶೇ ಜ್ಞಾನೇ ಧರ್ಮಭೇದಾಗ್ರಹಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಸವಿಶೇಷತ್ವಪ್ರಸಂಗೋ ವಾ.

ಹಾಗೆ ಹೇಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಜೈತನ್ಯವೆಂಬುದು ವಸ್ತುತಃ ಭಿನ್ನವೆಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಜೈತನ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಭೇದವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಈ ಭೇದವೆಂಬುದು ಜೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವೇಯೋ ? ಅಥವಾ ಜೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಧರ್ಮವೋ ? ‘ ಜೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪವೇ ’ ಎಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ಜೈತನ್ಯವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣವಿರುವಾಗ—ತದಭಿನ್ನ ವಾದ ಭೇದಕ್ಕೂ ಸರ್ವದಾ ಗ್ರಹಣವಿರಬೇಕಾಗಿ ಭೇದಾಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ; ಜೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಜೈತನ್ಯವು ಸಧರ್ಮಕ

ವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಸನಿಶೇಷವೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಬಂದು ನಿರ್ದಿಶೇಷವು ವಾದಕ್ಕೆ ಭಂಗವುಂಟಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಅವನಿಬ್ಬರಂತವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ “ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತಂಪರ್ಕದಿಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು” ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೪೨೨. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಜೈತನ್ಯಸ್ಯ ಇತರವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಜಡಸ್ಯಾಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ.

ಇನ್ನು “ಜೈತನ್ಯಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು.” ಎಂಬ ತೃತೀಯಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸೋಣ—ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳಲ್ಲದೆ ಜಡಸ್ವರೂಪಗಳಾದುದರಿಂದ ತಾವಾಗಿಯೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಾಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾದಾಗ ದೀಪಾದಿಪ್ರಕಾಶವೂ ಜ್ಞಾನವೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು; ಜೈತನ್ಯವಾದರೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಜಡಸ್ವರೂಪವಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದುದರಿಂದ ತಾನಾಗಿಯೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಾಂತರಾಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಜೈತನ್ಯಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವೇ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಮತ್ತು—ಜಡವಾದ ಜ್ಞಾನೇತರಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಜಡವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನೇತರಪದಾರ್ಥವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಲಾರದು. ಹೀಗಿರಲು ಜಡಸ್ವರೂಪವಾದ ಅಹಂಕಾರವು ಅಜಡಸ್ವರೂಪವಾದ ಎಂದರೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದ ಜೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅವಿಚಾರಿತರಮನೋವಾಗಿಯೂ, ಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದು. ಜಗಜ್ಜ್ಞೋತಿಯಾಗಿ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನನಾಗಿರುವ ಆದಿತ್ಯನು ಇದ್ದಲನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವನೋ? ಇದ್ದಲೇ ಅಂಥ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹವುಂಟಾದರೆ ಗೋಪಾಲಾಂಗನೆಯರು ಕೂಡ ಈ ಸಂದೇಹವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಲ್ಲರು.

ಅಂತು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಸ್ತುವಿಗೆ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ—ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಪಂಕಾರಾಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಜಡವಸ್ತುವಿಗೆ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಜ

ಕತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ—ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಜಡತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಜೈತನ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಜಕತ್ವವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

“ದರ್ಪಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳು ಮುಖಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಾಗಿ ಇರುವುವೆಂಬುದು ಲೋಕವ್ಯಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಜಡವಸ್ತುವಿಗೆ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಜಡಶಬ್ದದಿಂದ ಅಸ್ವಚ್ಛೇದಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಮಾಡಿ ಇರುವವು. ದರ್ಪಣಾದಿಗಳು ಜಡವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಸ್ವಚ್ಛಪದಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದಲೇ ಮುಖಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಾಗುವುವು.

೪೨೩ ಜೈತನ್ಯಸ್ಯ ಇತರವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಾಭ್ಯಾಸಗಮೇಽಪಿ ಅಂತಃಕರಣಸ್ಯ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಾಭ್ಯಾಸಗಮೇಽಪಿ ತಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಂ ವ್ಯಂಗ್ಯವ್ಯಂಜಕಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಅಂತು ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವೂ, ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು; ಒಂದುವೇಳೆ ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ ಜೈತನ್ಯ, ಅಹಂಕಾರ ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವ್ಯಂಜಕಭಾವವು ಮುತರಾಂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಾದರೆ ಈ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವು ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ ಜೈತನ್ಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗೂ ಜೈತನ್ಯವೇ ಹೇತುವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ಹೇತುತ್ವವೇ. ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಇರುವುದು; ಅಹಂಕಾರವು ಜೈತನ್ಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಜೈತನ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಜೈತನ್ಯಾಧೀನವಾದ ಸಿದ್ಧಿಯುಳ್ಳೋಣವೇ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಂತಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಇರುವ ಈ ಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವು ದುಷ್ಪರಿಹರವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೂ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವ್ಯಂಜಕಭಾವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ—ಎಂದರೆ ಜೈತನ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದ ಅಹಂಕಾರವು ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಲಾರದು; ತಂದೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪುತ್ರನೆನಿಸಿಕೊಂಡರೂ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವಾಗಲೂ ತಂದೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪುತ್ರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನಷ್ಟೆ ?

ಹಾಗೆಯೇ ಪುತ್ರನೇನಿಸಿಕೊಂಡವನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ಕುರಿತು ತಂದೆಯೇನಿಸಿಕೊಂಡರೂ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವಾಗಲೂ ಪುತ್ರನೇನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಂದೆಯೇನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆ ಜೈತನ್ಯ, ಅಹಂಕಾರ ಈ ಎರಡರೊಳಗೆ ಜೈತನ್ಯವು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ಯಂಜಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ವ್ಯಂಗ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು ; ಅಹಂಕಾರವು ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ಯಂಗ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ವ್ಯಂಜಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು.

೪೨೪. ವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವೇ ಚಾತ್ಮನೋನನುಭೂತಿತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ.

ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅನುಭೂತಿಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇತರಾಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ—ಘಟಾದಿಸದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಅನನುಭೂತಿತ್ವವು ಎಂದರೆ ಅನುಭೂತಿಭಿನ್ನತ್ವವು ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದೆಂಬ ಈ ಅಂಶವನ್ನು—ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞೇಯತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಸ್ವಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೀವೇ ಉಪವಾದಸಮಾಪಿ ತೋರಿಸಿರುವಿರಾಷ್ಟೆ ? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಈಗ ಅಂಥ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರಾಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿರಿ ? ಆದರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನನುಭೂತಿತ್ವದೋಷವು ಏತಕ್ಕೆ ಬರಲಾರದು ? ಆ ದೋಷವು ಅವರ್ಜನೀಯವಲ್ಲವೆ ?

ಹೀಗೆ—ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಜೈತನ್ಯಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ತೃತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾವು ತೋರಿಸಿದ ದೂಷಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪರಮಾಚಾರ್ಯರಾದ ಯಾಮುನಮುನಿಗಳು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ—

“ಶಾಂತಾಂಗಾರ ಇನಾದಿತ್ಯಮಹಂಕಾರೋ ಜಡಾತ್ಮಕಃ |

ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಷಮಾತ್ಮಾನಂ ವ್ಯನಕ್ತೀತಿ ನ ಯುಕ್ತಿನುತ್ ||

ವ್ಯಜ್ರಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಮನ್ಯೋನ್ಯಂ ನಚ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾತಿಕೂಲ್ಯತಃ |

ವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವೇನನುಭೂತಿತ್ವನಿತ್ಯಸಿ ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ಘಟೇ || ”

ಎಂಬ ಎರಡು ಕಾರಿಕೆಗಳೊಳಗೆ ಅಡಗಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ಕಾರಿಕೆಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹಿಂದೆ ವಿಶದವಾಗಿ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಆದಕಾರಣ—“ಜೈತನ್ಯಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೈತನ್ಯವು ಆರೋಪಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು.” ಎಂಬ ತೃತೀಯಪಕ್ಷವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೪೨೫. ಆತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನನಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿಯೂ ಅಹಂಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವವನೇ ಆತ್ಮನೇನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಆತ್ಮನೇನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು.

೪೨೬. ಅಹಮರ್ಥಸ್ವೈನಾತ್ಮತ್ವಸಮರ್ಥನಾರಂಭಃ
ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಂ ಮಾಯಿನಾಂ ಜ್ಞಾನಸಪ್ತಾಲಿತ್ಯ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನಬಾಧರು ಅಹಂಶಬ್ದಾರ್ಥದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೋಸಹೋಗಿ-ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಇಷ್ಟತ್ವನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಇಗೆ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಇರುವ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೆಂಬ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನೇ ಅಹಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು—“ಇದು ನಶ್ವರವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತ ವಾದುದರಿಂದಲೂ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಲಾರದಾದಕಾರಣ ಅಹಮರ್ಥವು ಆತ್ಮನಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಜ್ಞಾನವೇ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೪೨೭. ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭೇದಾತ್ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಸ್ಯ
ಅರ್ಥತ್ರಯಿನಾ ಚಕತ್ವಸ್ಮಾರಣಂ.

ಅಚಿತ್ತತ್ವಸಂಜ್ಞೇದದೋಷಗೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವನಿರೂಪಣಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರುವಿಧವಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾವು ತೋರಿಸಿ ಇರುವೆವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥವು—ಅಹಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ ಅಹಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದೇ. ಎರಡನೆಯದು—ಅಹಂಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಹಂ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ ಅಹಂಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದೇ. ಮೂರನೆಯದು—ಹೀಗೆ ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಕಾರ್ಣ ವಾದ—ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೇತುವಾಗಿ ಇರುವ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವು ಅಹಂ ಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುದೇ. ಈ ಮೂರನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಹಂಶಬ್ದವು ಜ್ಞಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿಯೂ “ಕಾರಃ” ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣಾಧಾತುವಿನ ಕರಣಾರ್ಥಕಘಂಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿಯೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ—
“ಅನಹಂ-ಅಹಂ-ತ್ರಿಯತೇ-ಅನೇನೇತಿ-ಅಹಂಕಾರಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಕ್ತಾರ್ಥವು ಲಭಿಸುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಅಹಂಶಬ್ದವು ಜ್ಞಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಲ್ಲ. “ಕಾರಃ” ಎಂಬುದೂ ಕರಣೇ ಘಂಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವೂ ಅಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಭಾವೇ ಘಂಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ಇರುವುದು.

**೪೨೮. ಅಹಮರ್ಥಾ ನಾತ್ಮತ್ವಪ್ರಲಾಪಸ್ಯ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದ
ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಭೇದಾಪರಿಜ್ಞಾನನಿಬಂಧನತ್ವಂ.**

ಹೀಗೆ ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಅರ್ಥಭೇದಗಳು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗಳಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೊಂದೇ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೆಂದೂ, ಅಂಥ ಅಹಮರ್ಥವಾದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವು ಆತ್ಮವಾಗಲಾರದೆಂದೂ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಲಾಪಕ್ಕೆ—ಅಹಂಕಾರಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭೇದಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಥಭೇದಗಳನ್ನೂ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು.

**೪೨೯. ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅನಾತ್ಮತ್ವೇಽಪಿ ಜ್ಞಾತುರಹ
ಮರ್ಥಸ್ಯ ಆತ್ಮತ್ವೇ ನ ಕಿಂಚಿದ್ಬಾಧಕಂ.**

ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವು—ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜಡಸಮಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆತ್ಮವಸ್ತುವಾಗಲಾರದಾದರೆ—ಆಗಜೇಡ; ಪ್ರಥಮವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಂತೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾದ ಅಹಂವಿದ್ಯೆಗೆ ಗೋಚರವಾದ ಅಹಮರ್ಥವು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಜಡಸಮಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದಲೂ, ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆತ್ಮವಸ್ತುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನು? ಹರಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಮಂಡೂಕವು—‘ಗಜರಿವು’ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಾದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ—ಹರಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಸಿಹುವು—ಕಂಠೀರವನೆಂದೂ, ಗಜರಿವು ವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದೆ?

**೪೩೦. ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಯುಕ್ತಿಸಂಗ್ರಹಃ
ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.**

೧. ಇಂಥ ಅಹಮರ್ಥವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ, ಅನೇಕಯುಕ್ತಿಗಳೂ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವೆವು.—

ದ್ರವ್ಯಗಳೊಳಗೆ “ಪ್ರತ್ಯಕ್” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, “ಪರಾಕ್” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಆಂತರಾಲಿಕವಾದ ವಿಭಾಗವುಂಟೆಂಬುದನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ಅಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ. ಇದರಲ್ಲಿ “ಅಹಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತನಗೋಸ್ಕರ ತಾನು ತೋರುವಿಕೆ “ಪ್ರತ್ಯಕ್” ಎಂಬ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು. “ಇದು” ಎಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೋಸ್ಕರ ತಾನು ತೋರುವಿಕೆ “ಪರಾಕ್” ಎಂಬ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರು

ವುದು. ಎಂದರೆ—ಅಹಂಬುದ್ಧಿ— ಇದಂಬುದ್ಧಿಗಳೇ — ಪ್ರತ್ಯಕ್— ಪರಾಕ್ ಎಂಬ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಫಲಿಸಿತು. ಆತ್ಮವಸ್ತು ಪ್ರತ್ಯ ಗ್ನಸ್ತುವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದು ವೇದಾಂತಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂಮತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತು ಆವುದಾಗಿ ಇರಬಹುದೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—ಅಹಂಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವಾಗಲಿ, ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ ಆತ್ಮವಾಗಲಾರದು ; ಅಹಂಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವ ಅಹಮರ್ಥವೇ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಾಗಬೇಕು. ಇದಂಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿ ಇರುವ ಅಹಂಕಾರವೂ, ಜ್ಞಾನವೂ, “ ಅಹಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತನಗೆ ತಾನು ತೋರುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅಹಮರ್ಥವಾದರೆ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಇದೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಬೇಕು.

ಅಹಮರ್ಥವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳದೆ ತದ್ವಿನ್ನವಸ್ತುವಿಗೆ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಅಹಮರ್ಥವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಲಾರದು.

೪೩೧. ಅಹಂತ್ವಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನೈವ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.

೧. ಮತ್ತು “ ಅಹಂ ಜ್ಞಾತಾ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯಾಗಲಿ, “ ಅಹಂ ಜಾನಾಮಿ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಅಹಂತ್ವಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಎಂದರೆ ಏಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಹಮರ್ಥವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಬೇಕು.

೪೩೨. ನೋಕ್ಷೇಚ್ಛಾವತ್ತಾದಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ.

೨. ಮತ್ತು—

“ ನಿರಸ್ತಾಖಿಲದುಃಖೋಹಮನಂತಾನಂದಭಾಕ್ ಸ್ವರಾಟ್ ಭವೇಯಮಿತಿ ನೋಕ್ಷಾಧೀ ಶ್ರವಣಾದಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ.”

ಎಂದರೆ—“ ಈಗ ಕರ್ಮವಶ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಅತಃಪ ಅವಾರವಾದ ದುಃಖ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ನಾನು ಈ ಸಮಸ್ತದುಃಖಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಕರ್ಮವಶ್ಯನಾಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದಕ್ಕೆ

ಭಾಗಿಯಾಗಬೇಕು” ಎಂಬ ಮೋಕ್ಷೇಕ್ಷೇ ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಹಮರ್ಥವು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಲ್ಲವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷದಶೆಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಸುನ್ಯತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಮೋಕ್ಷೇಕ್ಷೇ ಉಂಟಾಗಕೂಡದು.

**“ಅಹಮರ್ಥವಿನಾಶಶ್ಚೇನ್ನೋಕ್ಷ ಇತ್ಯಧ್ಯವಸ್ಯತಿ
ಅಪಸರ್ಪೇದಸೌ ಮೋಕ್ಷಕಥಾಪ್ರಸ್ತಾವಗಂಧತಃ”**

ಅಹಮರ್ಥದ ವಿನಾಶವೇ ಮೋಕ್ಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಮೊದಲೇ ಇವನಿಗೆ ತಿಳಿದರೆ ಮೋಕ್ಷಕಥೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಲೇಶಮಾತ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವೂ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಪಲಾಯನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಜಪಿಸುವನೇ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷದ ಸಮಾಚಾರಕ್ಕೇ ಇವನು ಹೋಗಲಾರನಾದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷೇಕ್ಷೆ ಇವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಇಚ್ಛೆಯಾದರೆ ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅಹಮರ್ಥವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಬೇಕು.

**೪೩೩. ಮುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ವ್ಯವಹಾರಾದಪಿ
ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ**

೪. ಮತ್ತು—ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಅವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತರಾದ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರುಗಳಿಗೂ—“ಅಹಮನ್ನಮಹಮನ್ನಮಹಮನ್ನಂ” “ಅಹಮನ್ನಾದೋಹಮನ್ನಾದೋಹಮನ್ನಾದಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯೂ, ಅಹಂವ್ಯವಹಾರವೂ, ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಡೆವುತ್ತಿರುವವೆಂದವೇ ಇದೊಪ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಸಕಲಹೇಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಭಟವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧದ ಗಂಧಕ್ಕೆ ಅಸರ್ಪವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ “ಹಂತಾಹಮಿ ಮಾಸ್ತಿಸ್ತೋ ದೇವತಾ ಅನೇನ ಜೀವೇನಾತ್ಮನಾ ನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕರವಾಣಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿವ್ಯವಹಾರಗಳು ಅಬಾಧಿತಗಳಾಗಿ ಪ್ರತಿಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವವೆಂದು ಅದೇ ನೇದವು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೂ ಎಂದರೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಮೋಕ್ಷೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಿಗೂ “ತ್ವಂ ವಾ ಅಹಮಸ್ಮಿ ಭಗವೋ ದೇವತೇ ಅಹಂ ನೈತ್ವಮಸಿ” “ಮುಮುಕ್ಷುರ್ಭೈ ಶರಣಮಾಹಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ

ಅಹಂಬುದ್ಧಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಅಬಾಧಿತಗಳಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದೂ ಅದೇ ವೇದವು ಚಯಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಅವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವರಿಗೂ ಅಹಮರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಹಂಬುದ್ಧಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ನಡೆವುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಅಪಾರುಷೇಯಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಅಹಮರ್ಥವು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಕಿಂತು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೇ ಆಗಿರುವುದು.

೩೩೪. ಸುಪ್ರೋಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಸುಪ್ರೋಹಮಿತಿಪರಾಮರ್ಶಾತ್ ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯೈವಾತ್ಮತ್ವಂ

೫ ಮತ್ತು ಮಲಗಿದ್ದು ಎದ್ದವನಿಗೆ—“ ಏತಾನಂತಂ ಕಾಲಂ ಸುಪ್ರೋಹಂ ” ಎಂದರೆ ನಾನು ಇಷ್ಟುಕಾಲದವರೆಗೂ ಸ್ವಾಪಸುಖಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಇದ್ದೆನು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು ; ಅಂತಃಕರಣವೇ ಅಹಮರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ನೀವು ವಿನಾಶವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವಿರಾದುದರಿಂದ ಮಲಗಿದ್ದು ಎದ್ದವನಿಗೆ “ ಏತಾನಂತಂ ಕಾಲಂ ಸಂಕ್ಷೋಹಂ ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ “ ಸುಪ್ರೋಹಂ ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗಕೂಡದು. ಆದಕಾರಣ ಅಹಮರ್ಥವು ಅಂತಃಕರಣವಾಗಲಾರದು. ಕಿಂತು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಏಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತಾನೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೩೩೫. ಸುಷುಪ್ತಾವಪಿ ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯಾನುನ್ಯತ್ತತ್ವೇ ಮಾನು ಪ್ಯಹಂ ನಜ್ಞಾತವಾನಿತಿಪ್ರತಿಸಂಧಾನಾನು ಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ

“ ಪೂಜ್ಯರೇ ! “ ಸುಪ್ರೋಹಂ ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ನಮಗೆ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಹಮರ್ಥದ ಅನುಭವವಿತ್ತೆಂದಲ್ಲವೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ? ಮತ್ತು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಹಮರ್ಥವನ್ನೇ ಆತ್ಮನನ್ನಾಗಿ ನೀವು ಒಪ್ಪಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ ; ಹೀಗಿರುವುದಾದರೆ “ ಸುಪ್ರೋಹಮಿಯಂತಂ ಕಾಲಂ ಮಾನುಸಿ ನಾಜ್ಞಾಸಿಷಂ ” ಎಂದರೆ ಮಲಗಿದ್ದ ನಾನು ಇಷ್ಟು ಕಾಲದವರೆಗೂ ನನ್ನನ್ನೂ ತಿಳಿಯದವನಾಗಿ ಇದ್ದೆನು ಎಂದು

ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಬೋಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾಗಕೂಡದಷ್ಟೆ ? ಸ್ಮರಣೆಯಾದರೆ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು. ಇದು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.—

೪೩೬. ಉಕ್ತಪ್ರತಿಸಂಧಾನಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಕತ್ವಾತ್ ಸುಷುಪ್ತಾ ಅಹಮರ್ಥಾನುಭವಾನಪವಾದಕತ್ವಂ

ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—“ನಾಮಸಿ ನಾಜ್ಞಾನಿಷಂ” ಎಂಬ ಪ್ರಬೋಧಕಾಲಿಕಸ್ಮರಣವು—ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಯಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾನು ನನ್ನನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೆನು ; ಆದರೆ ನಾನು ಅನುಭವಿಸೆಂದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.” ಎಂದರೆ ದೇವತ್ವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಜಾತಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವಮುಂತಾದ ಅವಾಂತರಜಾತಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಸ್ಥೂಲತ್ವಕೃಶತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಮಲಗಿದ್ದ ಸ್ಥಳವಿಶೇಷವನ್ನಾಗಲಿ, ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಿಶೇಷ ಸಮಾಚಾರಗಳನ್ನಾಗಲಿ ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ತೋರಿಸುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಹಮರ್ಥದ ಅನುಭವವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಲೋಪವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇದೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧. ಅಂತು—ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುವುದರಿಂದಲೂ,—

೨. ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೇ ‘ಅಹಂಜಾನಾಮಿ’ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುವುದರಿಂದಲೂ,—

೩. ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೇ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ,—

೪. ಮುಕ್ತಾತ್ಮರಿಗೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೂ ಅಹಂಬುದ್ಧಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿರುವುವೆಂದು ಅಪೌರುಷೇಯವಚನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ,—

೫. ಸ್ವಾಪಾನಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ “ನಶ್ಚೋದಕಂ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದೆ “ಸುಪ್ತೋದಕಂ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಿರುವುದರಿಂದಲೂ,—ಈ ಐದು ಹೇತುಗಳಿಂದ ಅಹಮರ್ಥವೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂದು ಬಹಿಷ್ಕಾರ ತೀರಬೇಕು.

ಈ ಹೇತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು—“ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ದ್ವಾ ದುಃಖಲಂಭತೋ ನುನು ಸುಖಂ ಭಾವೀತಿ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛಯಾ ಮುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮನುಮುಕ್ತವೇದವಚಸಾ ಸುಪ್ರೋಽಹಮಿತ್ಯುಕ್ತಿತಃ | ನಾಂ ನಾಜ್ಞಾ ಸಿಷಮಿತ್ಯಪಿ ಸ್ವವಪುರಾದ್ಯಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾಶ್ರಯಾತ್ ಸ್ವಾಪ್ರಾಚ್ಯನಿಜಕ್ರಿಯಾಸ್ಮರಣತೋಽಪ್ಯಾತ್ಮಾಹಮರ್ಥಃ ಸ್ಥಿರಃ ”

ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

೪೩೭. ಸ್ವಾಪ್ರಾಚ್ಯಾ ಲಿಕನಿಜಕ್ರಿಯಾಸ್ಮರಣಾತ್ ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ಥಿರತ್ವಂ.

ಇದರಂತೆಯೇ—ಮಲಗುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಾಸು ಮಾಡಿದ್ದ ಅರ್ಥಕೆಲಸವನ್ನು ಮಲಗಿ ಎದ್ದಮೇಲೆ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಪೂರ್ತಿಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಡುತ್ತಾನೆ; ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೆ ನಾಶವಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಎದ್ದಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಕೂಡದು; ಸ್ಮರಣವಾದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದಾದಕಾರಣ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ—“ ಅಹಮರ್ಥವು ಅಸ್ಥಿರವಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೪೩೮. ಅನುಮಾನೇನಾತ್ಮನೋಹಂಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವಾ ಭಾವಾಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೇ?—ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತ್ವ, ಅಜಡತ್ವ, ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವ, ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲಾರದು; ಯಾವುದು ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲಾರದೆಂಬುದಿಲ್ಲದೆ ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕದಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಹೇತುಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಅಂತಃಕರಣವೇ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಈ ಅಂತಃಕರಣವು ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನಾತ್ಮವಾಗಿಯೂ, ಜಡವಾಗಿಯೂ, ಸವಿಕಾರವಾಗಿಯೂ, ಅಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.”

ಇಂಥ ವ್ಯತಿರೇಕ್ಯಸುಮಾನದಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ನೀವು ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೪೩೯. ಉಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಧಿತತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ನೀವು ಹೇಳುವ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಹಂ ಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವವೇ ಉಂಟೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ “ಅಹಂ ಜಾನಾಮಿ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೂ, ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೂ ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವವೇ ಉಂಟೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ನಾವು ತೋರಿಸಿದೆವಷ್ಟೆ?

೪೪೦. ಉಕ್ತಹೇತೂನಾಮಸಾಧಾರಣಾನೈಕಾಂತಿಕತ್ವಾದ ಸದ್ಧೇತುತ್ವೇನಾಸಾಧಕತ್ವಂ.

ಮತ್ತು ಸಿಮ್ಮಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಹೇತುಗಳು ಸಪಕ್ಷವಾದ (ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ) ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಎಂದರೆ ಸಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರದೆ ಆತ್ಮನಂಬ ಪಕ್ಷ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಸಾಧಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಸದ್ಧೇತುಗಳಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವಾಭಾವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರವು.

೪೪೧. ಅತಃಪ್ರೋಕ್ತಾನಾಂ ಹೇತೂನಾಂ ಆತ್ಮನಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾ ಭಾವ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವಾಸಾಧಕತ್ವಂ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ—ಇದೇ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವವನ್ನೂ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾಭಾವವನ್ನೂ ಸಹ ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗಳಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧೆ, ಆಗಮಬಾಧೆ ಮುಂತಾದ ದೂಷಣಗಳು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ್ಜನೀಯಗಳಾಗಿ ಬರುವವಷ್ಟೆ?

೪೪೨. ಅನುಮಾನಾಂತರೇಣ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾದೀನಾಮಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿತ್ವಾಶಂಕಾನಿರಾಕರಣಂ.

ಮತ್ತು—“ಯಾವಯಾವುದು ಧರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡೂ, ದೃಶ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡೂ ಇರುವುದೋ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮಭಿನ್ನವಾದ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿ ಇರಬೇಕು; ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಾದಿಗಳೇ. ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ, ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಧರ್ಮತ್ವದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಆತ್ಮಭಿನ್ನವಾದ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೇ

ಧರ್ಮಗಳಾಗಿ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಧರ್ಮಗಳಾಗಲಾರವು. ” ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ, ಇಂಥ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ — ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬಾಹ್ಯತ್ವವೂ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಅಹಂವ್ರತ್ಯಯಗೋಚರತ್ವವೂ ಉಂಟೆಂದು ತೋರಿಸುವ “ ಅಹಂ ಜಾನಾಮಿ-ಅಹಂ ಕರೋಮಿ ” ಎಂಬ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಾಧೆಯುಂಟಾಗುವುದಷ್ಟೆ ?

**೪೪೩. ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇನ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾದೀನಾಮಂತಃಕರಣ
ವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವಾಪಾದನಂ.**

ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅದೇ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸಿ ಅದೇ ಹೇತುಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿ ಲಾರವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನವನ್ನು ನಾವು ಹೇಳುವೆವಾದರೆ ಆಗ ನೀವು ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲೀರಿ ?

೪೪೪. ತತ್ರೇಷ್ವಾಪತ್ತೌ ಸ್ವಾಜ್ಞಾನಾವಿಷ್ಕರಣಾಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

“ ಓಹೋ — ಈ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನವನ್ನು ನಾವು ನಿರಾಕರಿಸಿಯೇ ಆಗ ಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವು ನಮಗಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನವು ನಮಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು ; ಇದು ನಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ — ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳಾಗಲಿ, ಅವು ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿ ಇರುವವೆಂಬ ಅಂಶವಾಗಲಿ — ಬ್ರಹ್ಮವೈತಿರಿಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾ ಕಲ್ಪಿತಗಳಾಗಿ ಮಿಥ್ಯೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವು. ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ನಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅದನ್ನು ನಾವು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ” —

ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಹವುದು ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಸರಿ ಎಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಾಶಬ್ದವು ಅಜ್ಞಾನವಾಚಿಯಾದುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರದ ಮೂಲಕ ಸಿಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೊರಪಡಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ — “ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳಿಲ್ಲ ” ಎಂಬ ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯವು — ಅವಿದ್ಯಾ ಕಲ್ಪಿತಗಳಲ್ಲದೆ ವಾರಮಾರ್ಥಿಕಗಳಾಗಿ ಇರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದೆಂದು ನಮಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತಗಳಾದ ಅಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಗಳಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಸಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಗಳಾದ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದು

ದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅಪ್ರಸಕ್ತ ಪ್ರತಿಷೇಧವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಪ್ರಥಮಾಭಿಪ್ರಾಯವು ಅನುಚಿತವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಪಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತಗಳಾದ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸುವುದೆಂಬ ದ್ವಿತೀಯಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾದರೆ—ಅಪಿದ್ಯಕವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವ “ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ ” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ನಿಷೇಧವುಂಟಾದೀತೆಂಬ ಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು.

ಇದರಿಂದ—“ ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನಾಪಿದ್ಯಕಗಳಾದ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂದೂ, ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯವು ಅಪಿದ್ಯಕಗಳಾದ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂದೂ, ಹೇಳಿ ಹೀಗೆ ವಿಷಯಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ನಿಷೇಧವಿಲ್ಲ.” ಎಂದು ತೋರಿಸುವ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು.

ಅಂತು ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವಾದ ಅನುಮಾನವು ಬಾಧಿತಾನುಮಾನವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸಲು ಅದು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು.

೪೪೫. ಆತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವೇ ಸೂತ್ರಕಾರ ಸಮ್ಮತಿಃ.

ಹಾಗಾದರೆ—ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಧರ್ಮವಿರಲಿ ; ಆದರೂ ಅದು ಅವನಿಗೆ ಆಗಂತುಕವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ?

ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ—“ ಜ್ಞೋತೃತ ಏವ ” ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ವರೂಪನಾಗಿಯೇ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ವರೂಪನಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಜಡಸ್ವರೂಪನಾಗಿಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ ” ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನೂ,—“ ಅಥ ಯೋ ವೇದೇದಂ ಜಿಘ್ರಾಣೀತಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ” “ ವಿಜ್ಞಾತಾರಮರೇ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ ” “ ಚಾನಾತ್ಮೈವಾಯಂ ಪುರುಷಃ ” “ ಏಷ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ತೃಷ್ಟಾ ಶ್ರೋತಾ ಸ್ಪ್ರಾತಾ ರಸಯಿತಾ ಮಂತಾ ಬೋದ್ಧಾ ಕರ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಪುರುಷಃ ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಧರ್ಮವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವರಷ್ಟೆ.

೪೪೬. ಪರಮಪುರುಷಾಯತ್ತಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಚ ಜೀವಸ್ಯೈವ.

ಇದರಂತೆಯೇ—ಸುಖದುಃಖಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ, ಅಂಥ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಸಹ ಜೀವನಿಗೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನೂ, ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಂಥ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನೂ— “ಕರ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತ್ತಾತ್” “ಪರಾತ್ಮ ತಜ್ಞಃ” ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

೪೪೭. ಜೀವನಿಷ್ಠಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನತ್ವೇ ತಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯಸೈಫೃಣ್ಯಾಪತ್ತೌಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ತೃತ್ವವು ಪರಮಪುರುಷಾಧೀನವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೆ—ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪರಮಪುರುಷನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಿಸುವನೋ ಹಾಗೆ ಜೀವನು ಮಾಡುವನೆಂದೂ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗಾದರೆ ಏನೂ ಅರಿಯದ ಆ ಜೀವನ ಕೈಯಿಂದ ಪಾಪಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಕಾದಿಃಖಾಸುಭವವೆಂಬ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅತ್ಯಂತದಯಾಕುಮಾರದ ಪರಮಪುರುಷನಿಗೆ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಇರುವುದೋ ? ಮತ್ತು—ಒಬ್ಬ ಜೀವನಿಂದ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನಿಂದ ಪಾಪವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸುವ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯಸೈಫೃಣ್ಯದೋಷಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ?

೪೪೮. ಜೀವಗತಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಕಾಲಾದಿವತ್ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸಾಧಾರಣಕಾರಣತ್ವಾತ್ ನೋಕ್ತದೋಷಾಪತ್ತಿಃ.

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಆಶಂಕೆ ಮಂದಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ವಿಚಾರಪರರಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆನುವೊಂದು ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ—ಅದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳೂ, ಕೆಲವು ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳೂ ಬೇಕಾಗಿರುವುವು. ಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಕಾರಣಗಳು ಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಕಾರಣಗಳು ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಈಶ್ವರನೂ ಕಾಲವೂ, ದೇಶವೂ, ಸಹ ಸಕಲಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೂ

ಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. ಘಟದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಘಟದ ಪ್ರಾ ಗಭಾವವೂ, ಮೃತ್ತಿಂಡವೂ, ಕುಲಾಲನೂ, ಅವನ ಅದೃಷ್ಟ ವಿಶೇಷವೂ, ದಂಡಕಕ್ರಾದಿಸಾಂಸ್ಕೃ ಗಳೂ ಸಹ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. ಹೀಗೆಯೇ ಪಟಮೊದಲಾದ ಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳನ್ನು ಉಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂಥ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳು ಒದಗಿದರಲ್ಲದೆ, ಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳು ಅವಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವರ್ಷಾಕಾಲವು ಬಂದರೂ, ಈಶ್ವರನೂ ಇದ್ದರೂ, ಜಲಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವವನ್ನು ಬಿತ್ತಿದರಲ್ಲದೆ ಸಸ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಆದಕಾರಣ ಸರ್ವದಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳು ಆ ಆ ಕಾಲ ಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗುವ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳೊಡನೆ ಯಾವಾಗ ಕೂಡುವುವೋ ಆಗ ಆ ಆ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅವು ಉಂಟುಮಾಡುವುವು. ಹಾಗೆ ಉಂಟುಮಾಡ ಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನಾದರೂ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅವುಗಳ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳೇ ಭಾಗಿಗಳಾಗುವುವಲ್ಲದೆ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವು ಎಂದಿಗೂ ಭಾಗಿಯಾಗಲಾರದು.

ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನು ಕಾಲದೇಶಗಳಂತೆ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣವಲ್ಲ. ಜೀವನಿಗೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂ ದಲೂ, ಬಂದಿರುವ ಕರ್ಮವಾಸನೆಯೇ ಈ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇಂಥ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸತ್ಕರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸದೆ ದುಷ್ಟಕರ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಾದರೆ, ಇಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸದೋಷಕ್ಕೆ ಆ ಜೀವನ ಪ್ರಾಚೀನಕರ್ಮವಾಸನೆಯೇ ಭಾಗಿಯಾಗಿ ಆ ಜೀವವನ್ನು ಸರಕಾದಿಬುಲಿಗಳಿಗೆ ಆವೇ ಗುರಿಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ ಆ ಆ ಜೀವನ ಪ್ರಾಚೀನಕರ್ಮವಾಸನೆಯಿಂಬ ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಾನು ಸಾಧಾರಣಕಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯಸ್ತೃಘ್ನಾಣ್ಯಾದಿದೋಷಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಗಳಾದವರಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ನಾಲಿಗೆ ಹೊರಡಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ

೪೪೯. ಜೀವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವವನಭ್ಯುಪಗಮೇ ವಿಧಿನಿಷೇಧರೂಪಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಂ.

ಸುಖದುಃಖಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಜೀವನಿಗೆ ಇರುವುದೆಂದು ಯಾವಾಗ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತೋ ಆಗಲೇ ಅಂಥ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಜೀವನಿಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿರುವುದು. ಮಾಡಿದವನಲ್ಲವೆ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು ?

ಮತ್ತು ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ—“ ಅಪರಹ ಸ್ವಂಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತ ” “ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ ” “ ನ ಕಳಂಜಂ ಭಕ್ಷಯೇತ್ ” “ ನಾಸೃತಂ ವದೇತ್ ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಧಿನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವೇ ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದು. ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನೂ ನಿವಾರಣೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುವವಾದರಲ್ಲವೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವು ದೊರಕುವುದು. ಪ್ರೇರಣಾನಿವಾರಣೆಗಳೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕವೇ ಸಂಭವಿಸುವುವು. ಅಜೇತನವಸ್ತುವಿಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಕನಿವರ್ತಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅಜೇತನವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರವರ್ತಿಸಲಾರವಾಗಿ ಜೇತನವನ್ನು ಕುರಿತೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆವುವುಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. ಅಂಥ ಜೇತನನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವನಿವರ್ತಕತ್ವಗಳೇ ದುರ್ಲಭಗಳಾಗಿ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವು ದೂರಭ್ರಷ್ಟವಾಗಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯವೇ ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಜೇತನನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದೇ ಅರ್ಥವು—“ ಕರ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ ” ಎಂಬ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

೪೫೦. ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಪರಮಪುರುಷಾಯತ್ತತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ಕರ್ತೃತ್ವವು—“ ಅಂತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಶ್ಚಾಸ್ತಾ ಜನಾನಾಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ” “ ಯ ಆತ್ಮಾನಮಂತರೋ ಯಮಯತಿ ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಪರಮಪುರುಷಾಧೀನವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬ ಈ ಅರ್ಥವು “ ಪರಾತ್ಮ ತಚ್ಚ ತ್ರೇ ” ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಆದಿಕಾರಣ—“ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಜ್ಞಾತೃತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಿವಿಷ್ಠನಾ
ದಪನೇ ಆತ್ಮಸಂಸಿಕ್ಕೋಕ್ತೃತ್ವವಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸಮಾತ್ರವು ಆತ್ಮತತ್ವವಾಗ
ಲಾರದು. ”

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಜೀವಸರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನತ್ವಜ್ಞಾತೃತ್ವ
ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ
ಚತುರ್ಥಂ ೪

ಪಂಚಮವ್ರಕರಣಂ.

೪೫೧. ಅಥ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿ
ಸಮರ್ಥನಾರಂಭಃ ||೭||

ಇಂಥ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ—೧ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ. ೨ ನಿತ್ಯತ್ವವೂ,
೩ ಅನೇಕತ್ವವೂ, ೪ ಅಣುತ್ವವೂ, ೫ ನಿರವಯವತ್ವವೂ, ೬ ಭೇದನ, ದಹನ,
ಕ್ಷೇದನ, ಶೋಷಣಾನರ್ಹತ್ವವೂ ಸಹ ಶ್ರುತ್ವಾದಿಸ್ವಮಾಣುಬದಿಂದಲೂ ಉಪ
ಪತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಆಪಲಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೪೫೨. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದೌ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

೧ “ಆತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಧವತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ
ಯಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧೀನ
ವಲ್ಲದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳೋಣವೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೨-೩ “ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ಜೇತನಕ್ಷೇತನಾನಾಮೇಕೋ ಬಹುನಾಂ
ಯೋ ವಿದಧಾತಿ ಕಾಮಾಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನಿತ್ಯತ್ವವೂ ಅನೇಕತ್ವವೂ
ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುವು.

೪ “ಎಷೋಽಣುರಾತ್ಮಾ ಜೇತಸಾ ವೇದಿತವ್ಯಃ” “ಆರಾಗ್ರಮಾಶ್ರೀ
ಹ್ಯವರೋಽಸಿ ದೃಷ್ಟಃ”

“ನಾಲಾಗ್ರತಭಾಗಸ್ಯ ಶತಧಾ ಕಲ್ಪಿತಸ್ಯ ಚ |

ಭಾಗೋ ಜೀವಃ ಸ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಸ ಚಾನಂತ್ಯಾಯ ಕಲ್ಪಿತೇ || ”
ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅಣುತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೫ “ ಜ್ಞಾನಂ ಯಜ್ಞಂ ತನುತೇ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ,
 “ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯಸ್ವಾತ್ಮಾ ಶೇಷೋ ಹಿ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ”
 “ ನಿರ್ವಾಣಮಯ ಏವಾಯಮಾತ್ಮಾ ಜ್ಞಾನಮಯೋಽಮಲಃ ”

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯನುಮಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವವೂ
 ಆನಂದಸ್ವರೂಪತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ನಿರಪಯವತ್ವವು ಅರ್ಥಾತ್
 ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೬ “ ಅಜ್ಞೇದ್ಯೋಽಯಮದಾಹ್ಯೋಽಯಮಕ್ಲೇದ್ಯೋಽಶೋಷ್ಯ ಏವ ಜ ”
 ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯನುಮಿತಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಭೇದನ, ದಹನ, ಕ್ಲೇದನ, ಶೋಷಣ
 ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ಈ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ
 ಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆವು ; ಉಪಪತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸುವೆವು.

೪೫೩. ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ನಾನ್ಯಂ ಪ್ರತಿ

“ ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯ
 ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಅನ್ಯರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ತೋರ
 ಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಆದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ; ಅನ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡೆವ
 ಜೇಷ್ಠ ಮಂತ್ರಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಇರುವನೆಂದು ಅನು
 ಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವೆವು. ಹೀಗೆ ಅನುಮಿತಿಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಾಂತ
 ರಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ? ”
 ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ—

ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳುವ
 ಶಾಸ್ತ್ರವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇವನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ;
 ತನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಾನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು.
 ಆದಕಾರಣ ಅನ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಅನ್ಯರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರ
 ನಾದರೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ.

೪೫೪. ಅಣುತ್ವಾದಿಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರೇಣ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾ
 ಪತ್ತಾಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೇ !—ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಾನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನೆಂದು ಹೇಳಿ
 ದಿರಿ ; ಮತ್ತು ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಣುತ್ವ, ಶೇಷತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವ, ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವ ಮುಂತಾದ
 ಧರ್ಮಗಳು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ ; ಹೀಗಾದರೆ “ ಅಣು

ತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ತನಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಇರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು; ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ “ನಾನು” ಎಂಬುದಾಗಿ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ “ನಾನು ನಾನೇ ಹವದೋ ಅಲ್ಲವೋ” ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದರಂತೆ ಅಣುತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಕೂಡದು. ಆದರೆ—“ಆತ್ಮನು ಅಣುವೋ, ಶರೀರಸಮಪರಿಮಾಣನೋ ವಿಧುವೋ” ಎಂಬ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವಾದಿಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವಿವಾದಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಮತ್ತು—“ಆತ್ಮನು ಶೇಷಭೂತನೋ ಸ್ವತಂತ್ರನೋ, ನಿತ್ಯನೋ ಅನಿತ್ಯನೋ, ಸಿಯಾಮ್ಯುನೋ ಅಸಿಯಾಮ್ಯುನೋ, ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂದೇಹಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುವು ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೪೫೫. ಅಣುತ್ವಾದೀನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರೇಣಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ.

ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವೇ ಪುಷ್ಕಳವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸರ್ವದಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಅಣುತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾದರೆ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವೇ ಪುಷ್ಕಳವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಲಾರದು ; ವಿಶೇಷಣೀಭೂತವಾದ ಅಣುತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರಗಳು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಬದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸಲಾರವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳು ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲಾರದೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಬದ್ಧಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುವು.

ಮಾಂಸಹಣ್ಣಿನ ಸ್ವರೂಪವು ಸರ್ವದಾ ರಸವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ, ಜಕ್ಕುವಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದರ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ತತ್ಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅದರ ರಸವೂ ಸಹ ನಮಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸ

ಶಾರದು. ರಸಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅವೇಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇರುವ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವು ಉಂಟಾದಮೇಲೆಯೇ ರಸವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು. ಅಂತು ರಸವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರವು ಹೇಗಾದರೆ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ಅಣುತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರವು ಚ್ಛಾನಾಂತರಗ್ರಾಹ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಣುತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರಗಳು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳಾಗಲಾರವು.

೪೫೬. ಏಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನ್ವಿತಕೂಲತ್ವವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ.

ಹಾಗಾದರೆ ಜೀವನು ಯಾವ ಯಾವ ಆಕಾರದಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು? ಏಕತ್ವಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಅನುಕೂಲತ್ವಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಜೀವನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಣುತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಏಕತ್ವ, ಅನುಕೂಲತ್ವಾಕಾರಗಳು ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾಗಿ ಇರುವವು. ಯಾವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವು (ಸ್ಪರ್ಶಿ) ಉಂಟಾಗಿಲ್ಲವೋ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗುವಿಕೆಯೂ, ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲವೋ ಆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವುಂಟಾಗಿ ಇರುವಿಕೆಯೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿತವಾಗಿ ಇರುವವು. ಮತ್ತು ಅಂಥ ವಿಷಯದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಮಗ್ರಿ (ಸಾಧನವು) ಬೇಕಾಗದೆ ತನ್ನಿಂದಲೇ ಅದು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಾದರೆ ಆ ವಿಷಯವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಿತವಾಗುವುದು. ಯಾವ ಜೀತನನಿಗೂ ತನ್ನ ಏಕತ್ವ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಅನುಕೂಲತ್ವಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ "ನಾನ್ಮುಃ ಒಬ್ಬನೇ ಹವ್ಯದೋ ಅಲ್ಲವೋ, ನಾನು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತಿರುವೆನೋ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ, ನಾನು ನನಗೆ ಅನುಕೂಲನೋ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಕೂಲನೋ" ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆವನಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಮುಂತಾದ ಆವರಣವು ಸಾಮಗ್ರಿಯೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮಿಂದಲೇ ತಾವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಮೂರು ಆಕಾರಗಳೂ ಡನೆ ಕೂಡಿ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೪೫೭. ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿವಿಷಯೇ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತಭೇದನಿರೂಪಣಂ.

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು—“ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಹೇಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಏಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಾನುಕೂಲತ್ವಧರ್ಮಗಳೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು.” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು—“ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಡುವವಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳಲ್ಲ ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಉಪಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒರೆವೆವಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಜಯವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಡೆದಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಕುತೂಹಲಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವೆವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪದದಿಂದ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೂ, ಧರ್ಮಿಯಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿಯೂ ತೋರುವುವು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮನಿಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಕಾರತೆಯೆಂಬ ವಿಷಯತೆಯೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿಸ್ವರೂಪಾಪೃಥಕ್ತ್ವದಿ ಸಂಬಂಧನಿಷ್ಠವಾದ ಸಾಂಸರ್ಗಿಕವಿಷಯತೆಯೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು ; ಧರ್ಮನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಶೇಷ್ಯತೆಯೆಂಬ ವಿಷಯತೆಯಾದರೆ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಪ್ರಾಭಾಕರಮತದಂತೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಜ್ಞಾನವಿಷಯತೆಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನಿರೂಪ್ಯನಿರೂಪಕಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂದು ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡಿಸಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತಗಳಾದ ಈ ವಿಷಯತೆಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನಿರೂಪ್ಯನಿರೂಪಕಭಾವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವು.

ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂದರೆ ಸ್ವನಿರೂಪಿತವಿಷಯತೆ. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿಷಯತೆ ಜ್ಞಾನನಿರೂಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವನಿರೂಪಿತವಲ್ಲವಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲ ; ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತೆಯೂ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತೆಯೂ ಸ್ವನಿರೂಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವುಂಟು. ಈ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಶಬ್ದಕ್ಕೆ—“ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಃ ” ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸ್ವಯಂ—ಸ್ವನಿರೂಪಿತಾ, ಪ್ರ

ಕಾಶಃ—ವಿಷಯತಾ, ಯಸ್ಯ ಸಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಃ ” ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಎಂದರೆ—ಸ್ವನಿರೂಪಿತವಾದ ವಿಷಯತೆ ಅವುದಕ್ಕೆ ಉಂಟೋ ಅದು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದರಿಂದ ಫಲಿತವಾದುದೇನೆಂದರೆ—“ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಿಷ್ಠವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವನಿರೂಪಿತವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ವಿಶೇಷ್ಯತೆಯೆಂಬ ಯಾವ ವಿಷಯತೆಯುಂಟೋ—ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಸಂಬಂಧನಿಷ್ಠವಾದ ಸಾಂಸರ್ಗಿಕವಿಷಯತೆಯಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿ ಇರುವುದು ” ಎಂಬುದು ಫಲಿತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿ ಇರುವುದು.

“ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಡುವುದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳಲ್ಲ ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—“ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಶೇಷ್ಯತೆಯೆಂಬ ವಿಷಯತೆ ಹೇಗಾದರೆ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಿತವೋ—ಅದರಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಧರ್ಮನಿಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಕಾರತೆಯೆಂಬ ವಿಷಯತೆಯೂ, ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧನಿಷ್ಠವಾದ ಸಾಂಸರ್ಗಿಕವಿಷಯತೆಯೂ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆ ಸ್ವನಿರೂಪಿತಗಳಲ್ಲ ” ಎಂಬುದೇ.

೪೫೮. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ಸ್ವರೂಪಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವತ್ ಸ್ವಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವರೂಪವಿಷಯಿತ್ವಾವತ್ತ್ವಾಶಂಕಾ.

ವೂಚ್ಯತೇ ! ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನುಸಂಪತ್ತಿ ಅಥವಾ ಆಶಂಕೆ ತಲೆದೋರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಗಳು ಮೂರೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇಯೋ ? ಅಥವಾ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮಗಳೋ ? ‘ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ’ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವವೂ, ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಅಭೇದವಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವವಾಗಲಿ, ಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವವಾಗಲಿ, ಸಂಭವಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—“ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಛಾನ್ಯಃ ” “ ಉಭಯೇಷಿ ಹಿ ಭೇದೇಸ್ತೌನಮಭೀಯತೇ ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ “ ಯ ಆದಿತ್ಯೇ ತಿಷ್ಠತ್ ” “ ಯ ಆತ್ಮಸಿ ತಿಷ್ಠತ್ ” ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಆದಿತ್ಯನಿಗೂ, ಪರಮಾತ್ಮ

ಸಿಗೂ ಜೀವಾತ್ಮ ಸಿಗೂ. ಆತ್ಮಯಾತ್ರಯಿಭಾವವನ್ನು (ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವವನ್ನು) ಬೋಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಭೇದಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿರಲೇ ಇರುವುದೆಂದು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡಿದುದು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಮತ್ತು—ಏಕತ್ವವೆಂಬುದು ಸಂಪ್ರಸಾರೋಪವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸಂಪ್ರಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದಲೂ ಏಕತ್ವವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದುದೆಂದು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಬಿನ್ನಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ;—

“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತ್ಮಾದಿಗಳು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ, ಕಿಂತು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಸ್ವಸ್ವಾತಿರಿಕ್ತಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವು ಈ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು—ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಗಳಾದ ಏಕತ್ವಾನುಕೂಲತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಾದರೆ, ಸ್ವಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೆಂಬವಿಷಯಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವುದು : ಆದೂ ಆಗಲೆಂದರೆ—“ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನಗಳಾದ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬುದಕ್ಕೇ ಸ್ವಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೆಂಬ ವಿಷಯಿತ್ವವು ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಇದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕಾರರ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು?—ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು—

೪೫೯. ಸ್ವಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಧರ್ಮಭಿನ್ನಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೇ ಸರ್ಯವಸಾನಾತ್ ಉಕ್ತಾಶಂಕಾನಿರಾಕರಣಂ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಸ್ವಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೆಂದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವುದು ; ಏಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತ್ಮಾನುಕೂಲತ್ವಗಳು ಸ್ವಾಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳೇ ಆಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ತದ್ಭಿನ್ನಗಳಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸ್ವಭಿನ್ನಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೆಂಬ ವಿಷಯಿತ್ವವು ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಂಗಿಸಲಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಡುವ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲವಾಗಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನಗಳಾಗಿರಲೇ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ ಸ್ವಭಿನ್ನಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೆಂಬ ವಿಷಯಿತ್ವವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೇ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇರಲು ತಡೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ ಜೀವನು ಅಣುತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಏಕತ್ವಾನುಕೂಲತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಕಾರಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗುವನೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ' ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ' ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ—ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿ ಮರಣಮೂರ್ಛಾಪ್ರಕಯಾದಿಸಮಸ್ತಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ತೋರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಕ್ತವಾದ ಆಕಾರಗಳೊಡನೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗದಿರುವ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

**೪೬೦. ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ಅಣುತ್ವಾದಿಸಮಸ್ತಾಕಾರ
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇನ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸಿದ್ಧಿಃ.**

ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಸಮಾಧಿಯೆಂಬ ಎಂಟನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿದರೆ ಆಗ ಅತ್ಯಂತಾನುಕೂಲತ್ವ ಅಣುತ್ವ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತಾಕಾರಗಳೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಯೋಗಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು. ಇದನ್ನೇ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಹೇಳುವರು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಮುನಾಚಾರ್ಯರು ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ—

“ ಏವಮಾತ್ಮಾ ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧ್ಯನ್ನಾಗಮೇನಾನುಮಾನತಃ |

ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಭುವಾ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪ್ರಕಾಶತೇ ||

ಎಂದು ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡಿಸಿ ಇರುವರು. “ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶರೂಪವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ, “ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ಚೈವ ವಿದ್ವ್ಯನಾದೀ ಉಭಾವಸಿ ” ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮ (ಶಾಸ್ತ್ರ) ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ, ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಆತ್ಮನು ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಜನ್ಯವಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರರೂಪಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಶೇಷದಿಂದ ಅತ್ಯಂತಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲು ಅರ್ಹನಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ ” ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದು.

**೪೬೧. ಜೀವಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವಪ್ರಮೇಯತ್ವಪ್ರಮಾಣತ್ವ
ರೂಪಧರ್ಮತ್ರಯಸಂಭವಃ.**

ಹೀಗೆ ಧರ್ಮಿಯಾದ ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ, ಅದರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ತನ್ನ

ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಏಕತ್ವಾನುಕೂಲತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ “ ಪ್ರಮಾತೃ ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ‘ ಪ್ರಮೇಯ ’ ಎಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದೇ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ‘ ಪ್ರಮಾಣ ’ ಎಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಂತು ಪ್ರಮಾತೃತ್ವಪ್ರಮೇಯತ್ವಪ್ರಮಾಣತ್ವವೆಂಬ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳೂ (ಸ್ವಭಾವಗಳೂ) ಧರ್ಮಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುವು.

೪೬೨. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಪ್ರಮೇಯತ್ವರೂಪ ಧರ್ಮದ್ವಯಮಾತ್ರಸಂಭವಃ

ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಾದರೆ—ಪ್ರಮಾಣತ್ವಪ್ರಮೇಯತ್ವಗಳೆಂಬ ಎರಡೇ ಸ್ವಭಾವಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಘಟಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಈ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಹೇತುವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣತ್ವವು ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಗತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದುದೆಂದಲೂ, ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಮೇಯತ್ವವೂ ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಗತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನಾತ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ತನಗೆ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೪೬೩ ಘಟಾದೀನಾಂ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಮಾತ್ರಸಂಭವಃ

ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಾದರೆ—ಪ್ರಮೇಯತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಸ್ವಭಾವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವವಾಗಲಿ ಪ್ರಮಾಣತ್ವವಾಗಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಇವುಗಳು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವಿಂದಲೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವು ಸಂಗತವು. ಇವು ಅಜೇತನಗಳಾದುದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನಾಗಲಿ ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥಗಳಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮನು ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ಇವುಗಳು ಸಾಧನಗಳಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣತ್ವವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

೪೬೪. ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಸಮ್ಮತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹೀಗೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಿತ್ರಾಣವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕಸ್ವಾಮಿಗಳು—

“ಪ್ರಮಾತಾ ಚ ಪ್ರಮೇಯಂ ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಭವೇತ್ಪ್ರಮಾ
ಪ್ರಮಾ ಮೇಯಾ ಚ ಧೀರೇವ ಮೇಯಾ ಏವ ಘಟಾದಯಃ

ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅವುಣಿಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೪೬೫. ಜೀವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್
ತದನುಪಪತ್ತಿಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.

“ಪೂಜ್ಯರೇ! ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ ; ಅದರಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ? ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವೂ ತನಗೆ ತಾನೇ ಆಶ್ರಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ಇರುವನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ?

೪೬೬. ಜೀವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ
ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಂ

“ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ “ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಕಾರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದುದರಿಂದ ಬೇವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ “ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ಇರುವನು” ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಇರುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಬೇಡಿರಿ, ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಾಸಭಿಜ್ಞರಾದವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ವ್ಯಾಕರಣದ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಎಂದಿಗೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾರರು.—

ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅದ್ವೈತದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದದಮೇಲೆ “ಜ್ಞಾನಂ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ” ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆಮಾಡಿ—“ಅರ್ಶಆದಿಭ್ಯೋಽಚ್” (೫—೨—೧೨೭) ಎಂಬ ವಾಗ್ವಿವೇಕದಿಂದ ಅಚ್ಚುತಯವನ್ನು ಹಚ್ಚಿದರೆ—“ಜ್ಞಾನಂ”

ಎಂಬುದಾಗಿ ರೂಪವು ಸಿದ್ಧಿಸಿದಮೇಲೆ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು “ಚಿತ್ತಃ” (೩-೧-೧೩೩) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರಸನ್ನು ಪಡೆದು ಅದರಮೇಲೆ “ಅನುದಾತ್ತಂ ಪದಮೇಕವರ್ಜಂ” (೩-೧-೧೩೪) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಜ್ಞಕಾರದ ಈ ಎಂಬ ಸ್ವರಾಕ್ಷರವು ಅನುದಾತ್ತಸ್ವರಸನ್ನು ಪಡೆ ವುದು—

ಆಂತು ಜ್ಞಾನಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎರಡು ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲ ನೆಯದಾದ ಅಕಾರವು ಅನುದಾತ್ತವಾಗಿಯೂ, ಎರಡನೆಯದಾದ ಅಕಾರವು ಉದಾ ತ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಅರ್ಶಾದ್ಯಷ್ಟತ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಾಭಾ ವಿಕವಾಗಿ ಆದ್ಯದಾತ್ತವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಧಕ್ರಿಯೆ ಏಕ ವಚನಪ್ರತ್ಯಯವಾದ “ಅಸೌ” ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ “ಜ್ಞಾನಾಸೌ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಭಿಸಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಧಿಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಥಮಯೋಃ ಪೂರ್ವಸಂವರ್ಣಃ” (೩-೧-೧೦೨) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಸಂವರ್ಣದೀರ್ಘವು ಏಕಾದೇಶವಾಗಿ ಬಂದು “ಜ್ಞಾನಾಮೌ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಶಬ್ದರೂಪವು ಪ್ರಸಕ್ತ ವಾಗಲು ಇಂಥ ಅಪಧ್ವಂಶರೂಪವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಅಮೌ ಪೂರ್ವಃ” (೩-೧-೧೦೩) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪವು ಏಕಾದೇಶವಾಗಿ ಏಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಏಕಾದೇಶವು ಅನುದಾತ್ತೈಕಾದೇಶವಾದುದರಿಂದ “ಉದಾತ್ತಾ ದನುದಾತ್ತಸ್ಯ ಸ್ವರಿತಃ” (೪-೪-೩೩) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸ್ವರಿತಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆವುದಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು ಸ್ವರಿತಾಂತವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಉದಾ ಹೃತವಾದ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಈ ಜ್ಞಾನಪದವು ಅನಾದಿಯಾದ ವೈದಿಕಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗಿಯೇ ಪಞ್ಚಮಾನವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಅರ್ಶಾದ್ಯಷ್ಟತ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸ್ವರವು ಒರ ಲಾರದು. ಇಂಥ ಸ್ವರಬಲದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಪದದ ಅರ್ಥವು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ ದಾದುದರಿಂದ “ಜ್ಞಾನಮಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಜ್ಞಾನಂ” ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರುತಯತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತೋರಿಸಲ್ಪಡುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂ ಪತ್ವವು ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಆತ್ಮತ್ವಸಾಮ್ಯದಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರುತಯತ್ವವು ಉಂಟೆಂ ಬುದರಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವದಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಮಾ ಣವಾಗಲಾರದು ;

೪೬೭. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಸಂಭವ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

“ಹಾಗಾದರೆ—“ ಸ ಯಥಾ ಸ್ವಂಧಪಘನೋಽನಂತರೋಽಬಾಹ್ಯಃ ಕೃತ್ಸೋ ರಸಘನ ಏವ-ಏವಂ ವಾ ಅರೇ ಅಯಮಾತ್ಮಾನಂತರೋಽಬಾಹ್ಯಃ ಕೃತ್ಸೋ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನ ಏವ ವಿಜ್ಞಾನಘನ ಏವ ” ಇತ್ಯಾದಿಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪ ನಿಷದ್ವಾಕ್ಯವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಹೇಳಬೇಡಿರಿ; ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಇಲ್ಲಿ ರಸಘನದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ವರಸ್ಸು ದಿಂದ ಉಪ್ಪಿನ ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವಣರಸವೇ ಸದ್ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇದುವುಕೆ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಗುಣವು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರುವುದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಇದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೪೬೮. ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯಜ್ಞಮಿತಿತ್ಯೈತ್ತಿರೀಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಂ

“ಹಾಗಾದರೆ—ತ್ಯೈತ್ತಿರೀಯದ ಆನಂದವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ “ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯಜ್ಞಂ ತನುತೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಹೇಳಬೇಡಿರಿ; ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆನಂದಗುಣವೇ ಪ್ರಧಾನಗುಣವಾದುದರಿಂದ “ಯದೇಷ ಆಕಾಶ ಆನಂದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆನಂದಶಬ್ದವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೋ ; ಅದರಂತೆ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರಧಾನಗುಣವಾದುದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು ಇವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಜೀವಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದಲೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರೇ “ತದ್ಗುಣಸಾರತ್ವಾತ್ ತದ್ವೈಪದೇಶಃ ಪ್ರಾಜ್ಞವತ್ ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಇರುವರು ;

೪೬೯. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಹೀಗೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಜೀವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸಿದರೂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ? ಎಂದು ಆಶಂಕೆಪಡೇಕಾದುದಿಲ್ಲ—

೪೭೦. ಸ್ವಪ್ನತರಪ್ರಶೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಾತ್ ಜೀವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.

ಏತಕ್ಕಿಂದರಿ — ಉದಾಹರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸಿದುದರೂ “ಎಷ ಹಿ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ತೃಷ್ಟಾ ಶ್ರೋತಾ ಸ್ಪ್ರಾತಾ ರಸಯಿತಾ ಮಂತಾ ಬೋದ್ಧಾ ಕರ್ತಾ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಪುರುಷಃ” ಎಂಬ ಪ್ರಶೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಲು ಮಾನ್ಯವೆಂದು ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ “ಬೋದ್ಧಾ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನೂ, ‘ದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ತೃಷ್ಟಾ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಆರು ಪದಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ “ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ರಯತ್ವವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ ಈ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಇದು ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಕಾರತ್ವವನ್ನೇ ಅಪಾರಂಭವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೪೭೧. ಪ್ರಭಾತ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ದೀಪಸ್ಯ ತೇಜಸ್ತ್ವವತ್ ಜ್ಞಾನಾ ತ್ರಯಸ್ಯಾಪ್ಯಾತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು — “ಯಾವಸ್ತುವೂ ತನಗೆ ತಾನೇ ಆಶ್ರಯವಾಗಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾತ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ತೇಜೋರೂಪವಾದ ವೀಶ್ವಪ್ರಭಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇರುವ ದೀಪವೂ ತೇಜೋರೂಪವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಜ್ಞಾನಾಕಾರವಾಗಿ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಅನುಸಮತಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೪೭೨. ಆತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮ ಏವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.

ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಕಾರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂವೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. “ಚಿತ್ಸ್ವರೂಪತಾ ಹಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತಾ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಕಾರರೂ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವುದು. “ಆಶ್ರಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತಿ ಕತಮ ಆತ್ಮಾ ಯೋಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು ಹೃದ್ಯಂತರ್ಜ್ಯೋತಿಃ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದಲೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೪೭೩. ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಬೋಧಕಪ್ರಮಾಣಾನು
ಗ್ರಾಹಕಯುಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಉಕ್ತವಾದ ಶ್ರುತಿಪಾಠ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾದ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀ
ವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತಸ್ವಾಮಿಗಳು—“ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ
ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವದೆಂಬುದನ್ನು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ
ನೋಡಿರುವೆವು ; ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನತ್ವವು ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂ
ಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು.” ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಇಲ್ಲಿ—ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಅನಧೀನವಾದ ಪ್ರಕಾಶವತ್ತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವು
ಸಿಂಧ—ವ್ಯಾಧೀನಪ್ರಕಾಶವತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ—ಹೇತುಸಾಧ್ಯ
ಗಳಿಗೆ ಏಕೈಕಪ್ರಸಂಗಾಶಂಕೆ ದೂರೀಕೃತವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೪೭೪. ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವೇತರವಸ್ತುಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾ
ಸಂಭವಃ.

“ವೂಚ್ಯರೇ—ಜ್ಞಾನತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಂತೆ ಧರ್ಮ
ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅದೇ ಹೇತುವಿನಿಂದ
ಪರಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೂ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ ? ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು
ಸ್ವಪ್ರಸರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದುಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸ್ವೇ
ತರವಾದ ಘಟಾದಿಸದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆ ಧರ್ಮ
ಜ್ಞಾನವೂ, ಸ್ವೇತರವಸ್ತುವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ—ದೀಪಕ್ಕೂ ದೀಪಪ್ರಭೆಗೂ ತೇಜಸ್ತ್ವ
ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದರೂ, ಧರ್ಮಿಯಾದ ದೀಪವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸು
ವುದು ; ಪ್ರಭೆಯಾದರೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಸ್ವೇತರವಾದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ
ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು. ಇದರಂತೆ ಧರ್ಮಿಯಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಭೂತ
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಹ ಜ್ಞಾನತ್ವಸಾಮ್ಯವಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮ ತನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಾಶ
ಪಡಿಸುವುದೆಂದೂ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನೂ ಸ್ವೇತರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಹ
ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದೆಂದೂ, ಅನುಭವಬಲದಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಸಮ್ಮತ
ಯನ್ನು ತಿಡಿಲು ಬಡೆಯಲಾರದು.

೪೭೫. ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭ್ಯು
ಪಗಮ ಏವ ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ನನಿತಿ ಪರಾಮರ್ಶ
ಸ್ವಾರಸ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ, ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ, ಏಕತ್ವವೆಂಬ ಈ ಧರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾ
ಗಿಯೇ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಇರುವುದನ್ನು ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿರು
ದುವು ; ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ
ರೇನೇ “ಏತಾನಂತಂ ಕಾಲಂ ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ನಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಬೋ
ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಾಮರ್ಶರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವುಂಟಾ
ಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಸ್ವರೂಪವಾದ ಈ ಪರಾಮರ್ಶಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ—ಕಾಲ, ಸುಖ, ಅಹಂಪದಾರ್ಥ, ಸ್ವಾಪಪದಾರ್ಥ ಈ ನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವುವು. ಅನು
ಭೂತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಣವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ
ನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವುಂಟಾಗಿ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಮೊತ್ತ
ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶೇಷವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು
ವಿವೇಚಿಸುವಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು
ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ
ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ಸ್ಮರಣೆ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಸ್ಮರಣ
ರೂಪಜ್ಞಾನದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಗ್ಗಿಸಿದರೂ, ಯಾವ ಪದಾರ್ಥ
ವಾದರೆ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇರುವು
ದೋ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಬೇಕೆಂಬ
ಅಂಶವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಿಮರ್ಶಿಗಳು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಸ್ವಾಪವೆಂಬುದು—ಅಂತರಿದ್ರಿಯಬಹಿರಿದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ
ಸಮಸ್ತೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶ್ರಾಂತಿರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸ್ವಾಪ
ವನ್ನು ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅನುಭವಿಸುವುದಾದರೆ
ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದಲ್ಲವೆ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ
ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರವು ಆಗ ಇರುವುದಾದರೆ, ಅದು ಪ್ರಬೋಧವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದ
ರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರವಿಶ್ರಾಂತಿರೂಪವಾದ ಸ್ವಾಪಪದಾರ್ಥವು ಆಗ ಇರಲು
ಅಸಂಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಅಂತು—ಅನುಭಾವ್ಯವಾದ ಸ್ವಾಪಸದಾರ್ಥವಿರುವುದಾದರೆ ಆಗ ಅನುಭವ ಸಾಧನವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ಅನುಭವಸಾಧನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರವಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅನುಭಾವ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂತಲೂ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಎಂದಿಗೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಸ್ವಾಪಸದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪರಾಮರ್ಶಜ್ಞಾನದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಬೇಕು, ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾದ ನ್ಯಾಯವು ಕಾಲವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ತುಲ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಕಾಲಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಬೇಕು.

ಸುಖಪದಾರ್ಥ, ಅಹಂಪದಾರ್ಥ- ಇವುಗಳನ್ನಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರ ರಾಸೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅನುಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅವೆರಡರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಾಮರ್ಶದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಸಂಕೋಚವಡಿಸಲು ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ—ಸ್ವಾಪವಕ್ತಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭೂತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞ ಸ್ವಾಪೋತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಲಿಂಗದಿಂದ ಸ್ವಾಪಕಾಲಸಂಬಂಧವು ಈಗ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ—ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಪರ್ಶದಿಹಿತೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥೂರ್ತಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ಥೂರ್ತಿಯಾದರೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಯೋಗ್ಯಾನುಸೂಚಿಯೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಐಂದ್ರಿಯಿಕಸಕಲಜ್ಞಾನಾಭಾವವರೂಪವಾದ ಸ್ವಾಪಸದಾರ್ಥವು ಈಗ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ, ಏಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಆಗಲೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪದಿರಲಾರರು.

೪೭೬. ಉಕ್ತಪರಾಮರ್ಶೇ ಸ್ಮರಣಮಾಣಸುಖಸ್ಯ ಸ್ವಾಪಕಾಲಿಕತ್ವ ಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ.

ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭೂತವಾದ ಸುಖವೇ “ ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ಸಂ ” ಎಂಬ ಪ್ರಬೋಧಕಾಲಿಕಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ; ಆದರೆ ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ; ಸ್ವಾಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖವಿತ್ತೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು? “ ಈಗ ಸುಖವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಆಗ ಮುಲ

ಗಿದ್ದೆನು” ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಈ ಪರಾಮರ್ಶವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಏತಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಬಾರದು? ” ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—“ ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ನಂ, ಮಧುರಮಗಾಯಂ ” ಇತ್ಯಾದಿ ಲೋಕಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನಸಮಕಾಲಿಕವಾದ ಮಾಂದ್ಯವೂ ಗಾಢಸಮಕಾಲಿಕವಾದ ಮಾಧುರ್ಯವೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಈಗ ಮಾಂದ್ಯವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಆಗ ಹೋದಿ ಸೆಂದಾಗಲಿ ಈಗ ಮಾಧುರ್ಯವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಆಗ ಗಾಢಮಾಡಿದಿಸೆಂದಾಗಲಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ—“ ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ನಂ ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಾಪಸಮಕಾಲಿಕವಾದ ಸುಖವೇ ತೋರುವುದಿಲ್ಲದೆ—“ ಈಗ ಸುಖವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಆಗ ಮಲಗಿದ್ದೆನು ” ಎಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೪೭೭. ಸ್ವಾಪಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣತ್ವೇಷಿ ಸುಖತ್ವಸ್ಯಾತ್ಮವೃತ್ತಿತ್ವಮೇವ.

ಯದ್ಯಪಿ “ ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ನಂ ” ಎಂಬ ಪರಾಮರ್ಶವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖಪದಾರ್ಥವು ಸ್ವಾಪಕ್ರಿಯೆಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ “ ಆತೀತಕಾಲಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ಸುಖರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ಸ್ವಾಪಕ್ರಿಯೆಗೆ ನಾನು ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಇದ್ದೆನು ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ವಾಪಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖತ್ವವು ತೋರಿಬರುವುದು; ಆದರೂ ಸ್ವಾಪಕ್ರಿಯೆ ಆಜೇತನವಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಖತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸುಖತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಸ್ವಾಪಕ್ರಿಯೆಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಗತವಾದ ಸುಖತ್ವವೇ ಆತ್ಮಗತವಾದ ಸ್ವಾಪಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದು. ಅಂತು ಸುಖಪದದಿಂದ ಸುಖವೃತ್ತಿತ್ವವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸುಖಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖತ್ವವು ತೋರುವುದೆಂದು ಫಲಿತವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೪೭೮. ಸಸಂಬಂಧಿಕೇಽರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಸಂಬಂಧಿಕೇ ಆತ್ಮನಿ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ.

“ವೂಚ್ಯರೆ! ಜೀವಸ್ವರೂಪವೂ ಜ್ಞಾನಾಕಾರವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿದಿರಿ, ಇದರಿಂದ—ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು ಧರ್ಮಧೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು; ಆದರೆ—“ ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಘಟಜ್ಞಾನವುಂಟಾಯಿತು; ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಗೆ ಪಟಜ್ಞಾನವುಂಟಾಯಿತು.” ಎಂಬ ಇವೇ ವೇದಲಾದ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಗಳಿಂದ ಒಂದು ಕರ್ತೃಕಾರಕದೇಡನೆಯೂ, ಒಂದು ಕರ್ಮಕಾರಕದೇಡನೆಯೂ ಕೂಡಿರುವ

ಚ್ಛಾನ್ದಾತ್ಪರ್ಥವೇ ಚ್ಛಾನ್ಸಪದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆಂದು ತೋರುವುದಾದಕಾರಣ ಚ್ಛಾನ್ಶಬ್ದವು ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಧರ್ಮಭೂತಚ್ಛಾನ್ಸವಾದರೆ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಚ್ಛಾನ್ಶಬ್ದವು ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಬಹುದು ; ಸ್ವರೂಪಭೂತಚ್ಛಾನ್ಸವಾದರೆ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಚ್ಛಾನ್ಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಬಲ್ಲದು ?

೪೭೯. ಕರ್ಮಕರ್ತೃಸಂಬಂಧಿಚ್ಛಾನ್ಶಪದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರೋಪಯೋಗಿತ್ವಂ ನ ತು ಚ್ಛಾನ್ಶಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ.

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು—ಕರ್ಮಕರ್ತೃಸಂಬಂಧಿಚ್ಛಾನ್ಶಪದವು ಚ್ಛಾನ್ಸಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪದಾರ್ಥವು ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಹವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣವಾಗುವುದೋ ಅದು ಚ್ಛಾನ್ಸವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಘಟಪದಾರ್ಥವು ನಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಘಟಚ್ಛಾನ್ಸವು ನಮಗೆ ಮೊದಲು ಇರಬೇಕು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರೇಚ್ಛೆ ಇರಬೇಕು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯತ್ನವಿರಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಸಾಮಗ್ರಿ ಇದ್ದರಲ್ಲದೆ ಘಟವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಘಟಪದಾರ್ಥದ ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಹತೆಗೆ ಧರ್ಮಭೂತಚ್ಛಾನ್ಸವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಸಮಸ್ವಯವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಸ್ವವ್ಯವಹಾರಾರ್ಹತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಚ್ಛಾನ್ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. “ಯಃ ಪಂಚರಸ್ಥಃ ಸ ಸಿಹ್ಮಃ” ಎಂದರೆ ಯಾವುದು ಪಂಚರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅದು ಸಿಹ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ—ಇದು ಸಿಹ್ಮಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿಯದ ಬಾಲಕನಿಗೆ ಸಿಹ್ಮಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಿಮಾತ್ರ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಪಂಚರಸ್ಥತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವೂ ಸಿಹ್ಮಶಬ್ದದ ವಾಚ್ಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸೇರುವುದಾದರೆ ವಸದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಿಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಸಿಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಕೂಡದೆಂದು ಬಂದೊದಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಸಂಬಂಧಿ ಚ್ಛಾನ್ಶಪದವು ಚ್ಛಾನ್ಸಪದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಚ್ಛಾನ್ಸಪದವಾಚ್ಯವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

೪೮೦. ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ವ್ಯವಹಾರಾನುಗುಣ್ಯೇ ನಿರಪೇಕ್ಷ
ಹೇತುತ್ವಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ.

ಆದಕಾರಣ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸದಾರ್ಥದ ವ್ಯವಹಾರಾನುಗುಣ್ಯಕ್ಕೆ
ನಿರಪೇಕ್ಷ ಹೇತುವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಜ್ಞಾನಪದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದ
ರಿಂದ ಇಂಥ ನಿಮಿತ್ತವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ
ಆಬಾಧಿತವಾಗಿ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ ಇವರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಪದವು ಮುಖ್ಯರೀತಿ
ಯಾಗಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಪೋಹವಿಲ್ಲ.

೪೮೧. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವಮೇವ ವಿಷಯಾಶ್ರಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ
ಪ್ರಯೋಜಕಂ ನ ತು ಜ್ಞಾನನತ್ವಮಾತ್ರಂ.

“ ಪೂಜ್ಯರೇ ! ನಿಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾಶ್ರಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ
ವೂ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಇರುವೆವಾದುದ
ರಿಂದ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ವಿಷಯಾ
ಶ್ರಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ”

ಇಲ್ಲ—೮ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವಕ್ಕೂ ವಿಷಯಾಶ್ರಯ
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಾಪಕಭಾವವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೂ
ವಿಷಯಾಶ್ರಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಾಪಕಭಾವವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಧರ್ಮ
ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವಿಷ
ಯಾಶ್ರಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು.

೪೮೨. ವಿಷಯಾಶ್ರಯಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನಾಭ್ಯುಪಗಮೋಪಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷ
ಬ್ರಹ್ಮನಾದಿಮತಾಕ್ ಅಸ್ಮಂತಸ್ತು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯನಿಧಿಃ.

“ ಓಹೋ—ಹೀಗೆ ವಿಷಯಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಆಶ್ರಯಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ
ಇರುವ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೊಂದು ಉಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ
ಬೌದ್ಧಮತಪ್ರವೇಶವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ—ವಿಷ
ಯಾಶ್ರಯಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ, ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ
ದೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅದೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲ—ಪರಮತಪ್ರವೇಶಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರ ಮತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಮ್ಯ
ಮತಕ್ಕೆ ಒಹಳ್ ವ್ಯತ್ಯಾಸವುಂಟು ; ಆತ್ಮನಿರಸಿಕೊಂಡ ಈ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ
ವಿಷಯಾಶ್ರಯಶೂನ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮತದಂತೆ ಸಮ್ಯ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಆತ್ಮ

ತತ್ತ್ವವು ನಿರ್ವಿಶೇಷವಲ್ಲ : ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವ, ಜ್ಞಾನದ್ರವ್ಯತ್ವ, ಜ್ಞಾನದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಯತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವ, ಅಣುತ್ವ, ನಿಯಾಮ್ಯತ್ವ, ಆಧೇಯತ್ವ, ಶೇಷತ್ವ, ಸರತಂತ್ರತ್ವ, ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗಳಾದ ಅನೇಕವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ನಾವು ಬಿಟ್ಟು ಇರುವೆವಷ್ಟೆ ?

೪೮೩. ಆತ್ಮನೋ ನಿತ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ. ||೭||

ಆದರೆ ಈ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ನಿತ್ಯವೋ ? ಯಾವಾಗಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ವಿನಾಶವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ವಿನಾಶವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಗಳೇ ನಾದರೂ ಉಂಟೋ ? ಹವುದು ಅನೇಕಯುಕ್ತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆಯುಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಾ—

“ ಅವಿನಾಶಿ ತು ತದ್ವಿದ್ವಿ ಯೇನ ಸರ್ವಮಿದಂ ತತಂ,

ವಿನಾಶಮವ್ಯಯಸ್ಯಾಸ್ಯ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕರ್ತುಮರ್ಹತಿ ” (೨-೧೭)

ಎಂಬ ಭಗವದ್ಗೀತಾವಚನದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತಗಳಾಗಿಯೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು.

ಮತ್ತ—ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಆಂಗೀಕರಿಸದೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ—ಉತ್ಪತ್ತಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮವೆಂಬ ದೋಷವೂ, ವಿನಾಶಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೃತವಿಪ್ರಣಾಶವೆಂಬ ದೋಷವೂ ದುಷ್ಟರಿಹರವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವುವು. ಎಂದರೆ—ಶರೀರವು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನೂ ಹುಟ್ಟಿದವನಾಗಿ ಇದ್ದರೆ ಈಗ ಹುಟ್ಟಿದ ಇವನಿಗೆ ಪೂರ್ವಜನ್ಮವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೃತವಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅಕೃತವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿಂದಲೇ ಈಗ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಅಭ್ಯಾಗಮವು (ಪ್ರಾಪ್ತಿ) ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು.

ವಿನಾಶಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಕೃತವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿಗೆ ಫಲವು ದೊರೆವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಆತ್ಮನು ವಿನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವವನಾದರೆ ಕೃತವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳಿಗೆ ಫಲವಿಲ್ಲದೆಯೇ ವಿನಾಶವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಬಂದು “ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಣೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ ” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಲ್ಪವಂಟಾಗುವುದು ; ಆದಕಾರಣ ಇವನಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೪೮೪. ಯುಕ್ತಿಬಲಾದಪ್ಯಾತ್ಮನೋಽಣುತ್ವಸಮರ್ಥನಂ. ||೮||

ಇಂಥ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಣುತ್ವವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಉದಾಹರಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಯುಕ್ತಿಬಲ

ದಿಂದಲೂ ಅಣುತ್ತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜೀವನಿಗೆ ಈ ಶರೀರ ದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಮಣವೂ, ಪರಲೋಕಗಮನವೂ, ಪುನರಾಗಮನವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು ; ಆತ್ಮನು ವಿಧುವಾಗಿ ಇದ್ದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಜಲಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿ ಉತ್ಕ್ರಮಣಾದಿಗಳು ಕೂಡಲಾರವು. ಆದಕಾರಣ ಅಣುತ್ತವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪೮೫. ಆತ್ಮನಃ ಶರೀರಸಮಪರಿಮಾಣತ್ವನುಪಪತ್ತಿಃ.

“ಓಹೋ—ವಿಧುತ್ತವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಣುತ್ತವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ರಾಜಾಜ್ಞೆಯೋ ? ಜೈನಮತದಂತೆ ಮಧ್ಯಮಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ಶರೀರ ಸಮಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು ?” ಇಲ್ಲ—ಶರೀರಸಮಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ—ಗಜ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಆತ್ಮನು ಆ ಶರೀರವನ್ನು ಜಿಟ್ಟು ಪಿಪೀಲಿಕಾ (ಇರುವೆ) ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಸೇಕಾವಯವಗಳನ್ನು ಛೇದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಯೂ, ಪಿಪೀಲಿಕಾಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವನು ಅದನ್ನು ಜಿಟ್ಟು ಗಜಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಸೇಕಾವಯವಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಯೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಅಜ್ಞೇದ್ಯನಾಗಿಯೂ ನಿರವಯವನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು.

೪೮೬. ನಿಭುತ್ತಪಕ್ಷೇ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷೇ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಧುತ್ತವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನು ತೋರಿಬರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆಗ ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮಪ್ರತೀತಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯವು ಕೆಡುವುದು.

“ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸುಖವಾಗಲಿ ದುಃಖವಾಗಲಿ ಸಕಲಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದೃಷ್ಟವು ಬೇಕಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಕಲಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಇವನಿಗೆ ವಿಧುತ್ತವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.” ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು. ಸರ್ವೇಶ್ವರನ ಕೋಪಪ್ರಸಾದಗಳೇ ಅದೃಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಂಥ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವು ವಿಧುವಾಗಿ

ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವತ್ರ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಭುತ್ವವಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ “ಅಹಂಹೈವಾಸ್ಮಿ ಸದನೇ ಜಾನಾನ್” ಎಂದು ಅಪಾರ್ಥತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತೀತಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೂ ಭಂಗವುಂಟಾಗುವುದು.

**೪೮೭. ಶರೀರೇಣ ಸಹಾತ್ಮನೋ ಗಮನಾಗಮನಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ
ಲಾಘವಾದ್ವಿಭುತ್ವಕಲ್ಪನಾಶಂಕಾ.**

ವೂಚ್ಯರೇ! ಆತ್ಮನು ಅಣುವೇ ಆಗಿದ್ದವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅವನಿರಬೇಕು; ಶರೀರವು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು; ಸುಖದುಃಖಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುವಲ್ಲದೆ ಶರೀರಕ್ಕಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ತಾನು ನೊದಲು ಇದ್ದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶರೀರದ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮನೂ ಪ್ರದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಗೌರವವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಭುತ್ವವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿಲ್ಲವೆ?

**೪೮೮. ಶ್ರುತಿವಶಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಶಾಚ್ಚ ಗಮನಾಗಮನಕಲ್ಪನೇನಿಹಿ
ಗೌರವದೋಷಾಭಾವಃ.**

ಇಲ್ಲ—ವಿಭುತ್ವಕಲ್ಪನೆ ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಮನಾಗಮನಾದಿ ಕಲ್ಪನವೇ ಉಚಿತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಶರೀರದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರಲ್ಲವೆ “ಅಹಂ ಗಚ್ಛಾಮಿ, ಅಹಮಾಗಚ್ಛಾಮಿ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ “ಇಂದ್ರಮಸಮೇವ ತೇ ಸರ್ವೇ ಗಚ್ಛಂತಿ” ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಸಾಮಂಜಸ್ಯವುಂಟಾಗುವುದು. ಶರೀರವು ಅನ್ಯತ್ರ ಹೋಗುವಾಗ ಶರೀರವಿಚಿತಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿರುವೆವೋ ಅದರಂತೆ ಶರೀರವಿಚಿತನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಗೌರವದೋಷವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೪೮೯. ಆತ್ಮನಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರುಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶಂಕಾಪರಿಹಾರಃ

ವೂಚ್ಯರೇ! ಆತ್ಮನಿಗೆ ಗಮನಾಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಅತಿತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿರುತ್ತೀರಿ: ಮತ್ತು ಯಾವ

ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲವೋ ಆ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ
ವೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಾವಧಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆವು ; ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣ
ವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆ
ಜೀವನೂ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣಶೂನ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯನಾಗಿರಬೇಕು
ದುಂದು ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಗಮನಾಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ
ಕೂಡುವುವು ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು. —

ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಮನುಷ್ಯನಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕ್ರಿಯಾ
ಶ್ರಯತ್ವವು ದೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಶೂನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ವ್ಯರ್ಥಜಾತಿ
ವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವಾಭಾವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲಾರ
ದಾದಕಾರಣ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸ
ಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಇಲ್ಲ ; ಲೇಶಸೂತ್ರವೂ
ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದೆವಲ್ಲದೆ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿಯೂ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ
ಶರೀರಕ್ಕೆ ಗಮನಾಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದಾಗ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಏಕೆತಗ
ಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಶರೀರದ ಚತೆಯಲ್ಲೇ ಗಮನಾಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳು
ಉಂಟಾದವೆಂದು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವೆವೋ ; ಅದರಂತೆಯೇ ಶರೀರಏಕಿತನಾದ
ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡೇ ಶರೀರವು ಗಮನಾಗಮನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸು
ವುದರಿಂದ ಶರೀರದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಗಮನಾಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳು
ಉಂಟೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ತಕಟವು ವೇಗದಿಂದ
ಓಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಕಟದ್ವಾರಾ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವ್ಯವ
ಹಾರವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪರಿಣಿತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ
ಇರುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರವೇ ತಕಟಸಮಾನವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಗಮನದಿಂದ ಆತ್ಮ
ನಿಗೂ ಗಂತ್ಯತ್ವವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಗಮನಕ್ರಿಯೆ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಫಲವಾದ ಪೂರ್ವಪ್ರವೇ
ಶವಿಭಾಗವೂ, ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಾದ
ಕಾರಣ ಗಂತ್ಯತ್ವವುಂಟೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಓಹೋ ! ಗಮನಕ್ರಿಯೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂಥ ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲವಾದ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಗಳು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವೋ ? ಹಾಗಾದರೆ ಭೋಜನಕ್ರಿಯೆ ಜೈತ್ರನಲ್ಲಿಯೂ, ಅದರ ಫಲವಾದ ತೃಪ್ತಿಯೆಂಬುದು ಮೈತ್ರನಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಹೇತುವೂ ಸಾಧ್ಯವೂ ಏಕತ್ರ ಇರಬೇಡವೋ ? ಹವುದು ಇರಬೇಕು : ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವುವು. ಗಮನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಫಲವಾದ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಓಹೋ ! ಹಾಗಾದರೆ ಗಮನಕ್ರಿಯೆಯಂತೆ ಅದರ ಫಲವೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾದುದಾದಕಾರಣ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತ್ತಲ್ಲವೆ ? ಹಾಗಿಲ್ಲ ; ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯುಂಟು. ಶರೀರವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಆಪ್ಯಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಗತವಾದ ಕ್ರಿಯೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವೆವೋ ; ಅದರಂತೆ ಶರೀರಗತವಾದ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗರೂಪಕ್ರಿಯಾಫಲಗಳೂ ಶರೀರಿಯಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯೇನು ? ಮೈತ್ರನಿಗೆ ಜೈತ್ರನು ಆಪ್ಯಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ—ಜೈತ್ರಗತವಾದ ಭೋಜನಕ್ರಿಯೆಯೂ, ಅದರ ಫಲವಾದ ತೃಪ್ತಿಯೂ ಮೈತ್ರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುವಲ್ಲ. ಜೈತ್ರನು ಮೈತ್ರನಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಅಧೀನನಲ್ಲ ; ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಇರುವನು. ಶರೀರವು ಹಾಗಲ್ಲ ; ಯಾವಾಗಲೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಇಂಥ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಆಪ್ಯಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಗತವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಂಥ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು (ಗೌಣವೆಂದು) ಭಾವಿಸಲಾಗದು ; ಮುಖ್ಯಸದೃಶವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಕಾಲಿನ್ಯವಾ ಯೋ ಬಿಭರ್ತಿ ” (ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ನಿರವಯವನಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ತನ್ನ ಸರ್ವಾಧಾರತೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲಿನ್ಯಗುಣವನ್ನು ತಾನೇ ಪಡೆದು ಸ್ವಸ್ಥತಿರಿಕ್ತಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಿರುವನು.) ಎಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣವುರಾಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು. “ ನಿರವಯವನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾಲಿನ್ಯಗುಣ ಸಂಬಂಧವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಸಂಭವಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಅದು ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಕಾಲಿನ್ಯವೆಂಬುದು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗುಣವಿಶೇಷವು. ಜಲಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಗುಣವಿಲ್ಲದುದರಿಂದಲೇ ಪೃಥಿವಿಯಂತೆ ಧಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪೃಥಿವಿಗೇ ಇಂಥ ಗುಣ

ವಿರುವುದರಿಂದ ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಧಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಹೆದಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಪೃಥ್ವಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಹೆದುವುದು ಧಾರಣವನ್ನು ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು ; ಪೃಥ್ವಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಪ್ಪಧಕ್ಕಿದ್ದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಪರತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವ ಕಾರ್ತಿಸ್ವಗುಣವೂ ಪರಮಾತ್ಮನದೇ ಆಗಿ ಇರುವುವು " ಎಂಬುದು ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣವಚನದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ಅಪ್ಪಧಕ್ಕಿದ್ದ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಪೃಥ್ವಿಯೆಂಬ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರ್ತಿಸ್ವಗುಣವು ಶರೀರಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ವ್ಯವಹಾರವು ಮುಖ್ಯಸದೃಶವಾದಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಶರೀರಗತವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೂ, ಅದರ ಫಲವಾದ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಗಳೂ ಉಂಟೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಮುಖ್ಯಸದೃಶವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಕ್ರಿಯಾವಿಶಿಷ್ಟಶರೀರವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿ ಇರುವುದು. "ತದವಸ್ಥತದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ" ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬೇವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವಾದರೆ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಹೀಗೆ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಅಣುತ್ವವು ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೪೯೦ ಜೀವಸ್ರಾಣುತ್ವೇಽಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ
ತ್ರೇಧಾ ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ

"ಓಹೋ ! ಜೀವನಿಗೆ ಅಣುತ್ವವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೋ ? ಹಾಗಾದರೆ—

“ ನಿತ್ಯಸ್ಸರ್ವಗತಃ ಸ್ಥಾಣುಸ್ತದ್ವಜ್ಜೀವೋ ನಭೋಽಪಿ ಚ ”

“ ನಿತ್ಯಸ್ಸರ್ವಗತಃ ಸ್ಥಾಣುರಚಲೋಽಯಂ ಸನಾತನಃ ”

“ ಯಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಜಲಶಕ್ತಿಸ್ಸಾ ವೇಷ್ಟಿತಾ ನೃಪ ಸರ್ವಗಾ ”

ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವ್ಯವಹಾರವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ? " ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು : ಅಗ್ನಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ಹೇಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರುವವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾದ ಜೀವವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಗತವಾಗಬಹುದು.

ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತನಾದಮೇಲೆ ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ ಜೀವನು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸದ್ವಾರ್ತಕವಾಗಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಗತವಾಗಬಹುದು.

ಅಥವಾ—ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಮನಾರ್ಹತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಗತತ್ವವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಗತವಾಗಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾದ ಮೂರು ರೀತಿಗಳೊಳಗೆ ಅವುದಾದರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗತತ್ವವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಥೋಪಪತ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅವಗತವಾಗಿ ಇರುವ ಅಣುತ್ತವನ್ನೇ ಸೂತ್ರಕಾರರು “ಉಕ್ತಾಂತಿಗತ್ಯಾಗತೀನಾಂ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

೪೯೧ ಏಕದೇಶಸ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಯಾವಚ್ಛರೀರದೇಶೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಂ

ಅಣುವಾದ ಜೀವನು ಶರೀರದ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತ ಜ್ಞಾನದಮೂಲಕ ಶರೀರದ ಯಾವದ್ವಾರ್ಥಗವನ್ನೂ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬಲ್ಲನು. ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಶರೀರಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಸೌಭರ್ಯಾದಿಮಹರ್ಷಿಗಳ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಅವರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

೪೯೨ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಸೂತ್ರಕಾರಸಮ್ಮತಿಃ

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಕಾರರು “ಗುಣಾದ್ವಾಂಸಲೋಕವತ್” “ಪ್ರದೀಪವದಾವೇಶಸ್ತಥಾ ಹಿ ದರ್ಶಯತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವರು.—“ಜೀವನು ತನ್ನ ಗುಣದಿಂದ (ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಸೆಕಲದೇಹವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ; ಮಗ್ನ ದ್ಯುಮಗ್ನ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಏಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾಶವು ಅನೇಕಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವಂತೆ ತೃದಯ

ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಬಾಹ್ಯನವು ಶರೀರದ ಸರ್ವಭಾಗಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದು” ಎಂದು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥವು.

“ ಏಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೀಪವು ತನ್ನ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಪ್ರದೇಶಾಂತರ ವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವಂತೆ ಏಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಭಾಸ್ಥಾನೀಯ ವಾದ ತನ್ನ ಬಾಹ್ಯನದಿಂದ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಶರೀರಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಬಹುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು “ ವಾಲಾಗ್ರಶತಭಾಗಸ್ಯ ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಯೂ ತೋರಿ ಸುತ್ತಿರುವುದು.” ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥವು.

೪೬೩. ಏವಮಾತ್ಮನೋಽಣುತ್ತಸ್ಥಾಪನಾದೇವ ದೇಹಸಮಾನಪರಿ ಮಾಣತ್ವನಿರಾಕರಣಸಿದ್ಧಿಃ.

ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಣುತ್ತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ—“ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ, ಕೃತೋಽಹಂ ” ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ದೇಹಾತ್ಮಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ಇರುವ ಜೈನರು ಪ್ರಲಸಿಸುತ್ತಿರುವ ಶರೀರಸಮಪರಿಮಾಣತ್ವವೂ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಇರುವುದು “ ಸ್ಥೂಲೋಽಹಂ, ಕೃತೋಽಹಂ ” ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—“ ಗೌರೋಽಹಂ, ನೀಲೋಽಹಂ ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತೀತಿಗಳಿಂದ ಶುಕ್ಲತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಸಹ ಈ ಮತವನ್ನು ಮೂಲಸಹಿತವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿರುವರು.

೪೬೪. ಈದೃಶಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಹೃತಿಶರೀರಂ ಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಂ. ||೯||

ಇಂಥ ಜೀವಾತ್ಮನು ಸೌಧರಿಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಯೋಗಿಗಳ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಆತ್ಮನಂತೆ ಬಹುವಾಗಿ ಇರುವನು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವವಕ್ಕಿದ್ದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಘಟಜ್ಞಾನವುಂಟಾದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಘಟಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕು; ಪೂರ್ವಾನುಧೂತವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ಸ್ಮರಣೆ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಉಂಟಾದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕು; ಒಬ್ಬನು ಕುರುಡನಾದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕುರುಡರಾಗಿ ಇರಬೇಕು; ಒಬ್ಬನು ಸುಖವನ್ನಾಗಲಿ ದುಃಖವನ್ನಾಗಲಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು, ಒಬ್ಬನು ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಆಗಲೇ ಹುಟ್ಟಬೇಕು; ಒಬ್ಬನು ಸತ್ತರೆ ಆಗಲೇ ಎಲ್ಲರೂ ಸಾಯಬೇಕು; ಒಬ್ಬನು ಒಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಆಗಲೇ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡಬೇಕು; ಒಬ್ಬನು

ಸತ್ತ್ವಗುಣಸಿಷ್ಟನಾಗಿ ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸತ್ತ್ವಗುಣಸಿಷ್ಟರಾಗಿ ಇರಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಸನಕಸನಂದನಾದಿಗಳೆಂಬ ಕೆಲವರುಮಾತ್ರ ಸತ್ತ್ವಸಿಷ್ಟರಾಗಿ ಇರಕೂಡದು ; ಒಬ್ಬನು ರಜೋಗುಣಸಿಷ್ಟನಾದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ರಜೋಗುಣಸಿಷ್ಟರಾಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರೂಮಾತ್ರ ರಜೋಗುಣಸಿಷ್ಟರಾಗಿ ಇರಕೂಡದು ; ಒಬ್ಬನು ತಮೋಗುಣಸಿಷ್ಟನಾದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಮೋಗುಣಸಿಷ್ಟರಾಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ ತಿರ್ಯಗ್ವೃತ್ತಿಮಾತ್ರವೇ ತಮೋಗುಣಸಿಷ್ಟವಾಗಿ ಇರಕೂಡದು : ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮಬಹುತ್ವವು ವ್ಯಸಂಗಿತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ನ್ಯಾಯಸೂತ್ರಕಾರರೂ “ ನಾನಾತ್ವಾನ್ಮೋ ವ್ಯವಸ್ಥಾತಃ ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರೂ ಸಹ—

“ ಜನನಮರಣಕರಣಾನಾಂ ಪ್ರತಿನಿಯಮಾದಯುಗಸತ್ತ್ವವೃತ್ತೇಶ್ವಪುರುಷಬಹುತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಂ ತ್ರೈಗುಣ್ಯವಿಪರ್ಯಯಾಚ್ಛೇವ ||

ಎಂಬ ಕಾರಕೆಯಿಂದ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು.

೪೪೫ ಏವಂ ಜೀವಬಹುತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಜೀವಾದ್ವೈತಬೋಧಕಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರಕಾರಾದ್ವೈತಪರತ್ವಂ

ಮಾಜ್ಯರೇ ! ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ—

“ ಯದ್ಯನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಪರಃ ಕೋಽಪಿ ಮತ್ತಃ ಪಾರ್ಥಿವಸತ್ತ್ವಮ ||
ತದೈಷೋಽಹಮಯಂ ಚಾನೋ ವಕ್ತುಮೇವಮಪೀಷ್ಯತೇ | ”

“ ತಸ್ಯಾತ್ಮಪರದೇಹೇಷು ಸತೋಽಪ್ಯೇಕಮಯಂ ಹಿ ಯತ್ ”

ಇತ್ಯಾದಿವಚನಗಳ ಗತಿಯೇನು ? ಪ್ರಕಾರೈಕ್ಯವೇ ಗತಿ. (ಪ್ರಕಾರ—ಏಕೇಷಣ) ಪೀಠಿಕಾಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೀವನು ಎಂಥ ಪ್ರಕಾರದೊಡನೆ ಎಂದರೆ ಅಣುತ್ವ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವ, ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತ್ವ, ಆಧೇಯತ್ವ, ವಿಧೇಯತ್ವ, ಶೇಷತ್ವ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಅನುಕೂಲತ್ವ, ಮುಂತಾದ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಇರುವನೋ, ತದಿತರವಾದ ಸಮಸ್ತಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಅಂಥ ಸ್ವಭಾವಗಳೊಳಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದುದಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಂತಸ್ತಾದೃಶ್ಯವಿರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಏಕತ್ವವ್ಯವಹಾರವೂ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು. ಆತ್ಮಂತಿಕವಾದ ಸ್ವಭಾವನಾದೃಶ್ಯವಿದ್ದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದವಿದ್ದರೂ ಏಕತ್ವವ್ಯವಹಾರವು—“ ಈ ಒತ್ತವೂ ಆ ಒತ್ತವೂ ಒಂದೇ ”

ಎಂಬುದಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಜಾಧಿತವಾಗಿ ಇರುವುದು. “ರಾಮಸುಗ್ರೀವಯೋ ರೈಕೃಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮಹರ್ಷಿಯೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

**೪೬. ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದೇ ಸತ್ಯವೈಕೃತ್ಯವಹಾರೇ ನಿಯಾಮಕಾಃ
ಕಾರಣವಿಶೇಷಾಃ.**

ಆದರೆ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕಗಳಾದ ಕಾರಣಗಳು ಯಾವುವು ?
ಅಂಥ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಅಭಿಯುಕ್ತರು ತೋರಿಸಿರುವರು—

“ಅವಿರೋಧಾಂತರಂಗತ್ವಜಾತಿಭೋಗಾದ್ಯಭೇದತಃ |

ಏಕೈಕೀಕೃತಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧೇರ್ದೇಶಕಾಲದಶಾದಿಭಿಃ ||

೧. ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಬ್ಬರು ಒಂದಾಗಿಹೋದರೆ ಆ ಎರಡು
ಪಂಗಡದವರಿಗೂ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರವು ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ
ಅವಿರೋಧವು ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೨. ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಅಂತರಂಗತ್ವವಿದ್ದರೆ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರವುಂಟಾಗುವ
ದೆಂಬುದು ರಾಮಸುಗ್ರೀವರಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂತರಂಗತ್ವವೂ
ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩. ಎರಡರ ಜಾತಿಯೂ ಒಂದಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರವುಂಟಿಂ
ಬುದು “ಏಕೋ ಪ್ರೇಹಿಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರೇಹ್ಯಾದಿರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇರು
ವುದರಿಂದ ಜಾತೈಕೈವೂ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೪. ಭೋಗವು ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಇದ್ದರೆ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರವುಂಟಾಗು
ವದೆಂಬುದು “ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿ
ಇರುವುದರಿಂದ ಭೋಗೈಕೈವೂ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿ ಇರು
ವುದು.

೫. ಸರ್ವದೇಶ-ಸರ್ವಕಾಲ-ಸರ್ವವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ
ಅಪೃಥ್ವಿಕವಿದ್ದರೆ ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರವುಂಟಾಗುವದೆಂಬುದು “ಸರ್ವಂ ಏಲ್ಪಿದಂ
ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಪೃಥ್ವಿಕವಿದ್ದಯೂ
ಐಕ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ಇನ್ನೂ ಕಾರಣಾಂತರ
ಗಳನ್ನು ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೌಶೀಲಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಭೇದವಿಶೇಷವಿಶೇಷವಾಕ್ಯಗಳೊಡನೆ ಭೇದ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಷೇಧವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಏಕಕಂತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲವೇ ?

೫೦೦. ನಿರ್ದಿಶೇಷ್ಯಕಾತ್ಯವಾದಿನಾಂ ಬದ್ಧಮುಕ್ತ ವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ ಆತ್ಮವ್ಯಕ್ತಿಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷ್ಯಕಾತ್ಯವಾದವನ್ನು ಸ್ವಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹರಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಜ್ಞಾನ್ವಬಾಧ್ಯರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಗೂ, ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಗೂ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು ; ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವು ಇಂಥದೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ ;—ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷವಿರಬಹುದು ; ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬಂಧವಿರಬಹುದು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—

ವಾಸ್ತವಿಕವಾದ (ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ) ಅವಿದ್ಯಾಭಾವವು ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಅಭಿಮತವೋ ? ಅಥವಾ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾವ್ಯವಹಾರಾಭಾವವೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಅಭಿಮತವೋ ? ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಬಂಧವೆಂಬ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದ ಆಕಾರವು ಮೋಕ್ಷವೆಂದೂ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದ ಆಕಾರವು ಸಂಸಾರವೆಂದೂ, ಸಮಸ್ತವಾದಿಗಳೂ ಒಪ್ಪುವರು ; ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾಭಾವವೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಾದರೆ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾಸದ್ಭಾವವೇ ಸಂಸಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ; ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾಭಾವವೇ ಇರುವುದು. ಅದೇ ನಿಮಗೆ ಮೋಕ್ಷಪದಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷವುಂಟೆಂಬುದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾವ್ಯವಹಾರಾಭಾವವೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಕ್ಕೆ ಅಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾವ್ಯವಹಾರವು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ—ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾವ್ಯವಹಾರಾಭಾವವೆಂಬ ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅವಿದ್ಯಾವ್ಯವಹಾರವೆಂಬ ಸಂಸಾರವು (ಬಂಧವು) ಉಂಟೆಂಬುದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗು

ವುದು. “ ಶುಕೋ ಮುಕ್ತಃ, ನಾಮದೇವೋ ಮುಕ್ತಃ ” ಎಂದು ಶುಕಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಸ್ಥೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿ ಇಮವಾಗಲೂ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವ್ಯವಹಾರವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದಷ್ಟೆ? ಶುಕಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಿದ್ದರೂ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರವ್ಯವಹಾರವಿರಬಹುದೆಂದು ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಏಕಾತ್ಮವಾದಿಗಳಾದ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಸಕಲಭ್ರಾಂತಿಯ ಉಚ್ಛೇದವೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ಈ ಉಚ್ಛೇದವೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇಯೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವೋ? ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ ಉಚ್ಛೇದವು ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಒಂಥಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷವುಂಟೆಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ—ಉಚ್ಛೇದವೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಭಿನ್ನವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಈ ಉಚ್ಛೇದವು ಯಥಾರ್ಥರೂಪವಾದ ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದೋ? ಅಥವಾ ಯಥಾರ್ಥರೂಪವಾದ ಪ್ರಮೇಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದೋ? ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಶುಕ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಸಿದ್ಧವಾದ ರಚನೆಯು ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗುವಂತೆ ಈ ಸಕಲಭ್ರಾಂತ್ಯುಚ್ಛೇದವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದುದರಿಂದ ವಾಸ್ತವಿಕವಾದ ಸಕಲಭ್ರಾಂತ್ಯುಚ್ಛೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲವಾಗಿ—ಮೋಕ್ಷವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಸಾರವುಂಟೆಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು—ಉಚ್ಛೇದಪರಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ—ಉಚ್ಛೇದಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನೂ, ಅಂಥ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ವಿಷಯಭೂತವಾದ ಉಚ್ಛೇದವೆಂಬ ದೃಶ್ಯಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಕಲಭ್ರಾಂತ್ಯುಚ್ಛೇದವಾಗಲಿ ಸಕಲದೃಶ್ಯೋಚ್ಛೇದವಾಗಲಿ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು.

ಉಚ್ಛೇದವೆಂಬುದು ಯಥಾರ್ಥರೂಪವಾದ ಪ್ರಮೇಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಸತ್ಯಭೂತವಾದ ಉಚ್ಛೇದವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ಆಗಿ ನಿಮಗೆ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವುದು. ಆಗ ನಿಮಗೆ ಅತ್ಯಂತಾಭಿಮತವಾಗಿ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ವಿತೀಯತ್ವಕ್ಕೆ ಭಾಗವುಂಟಾಗಿ—ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಸತ್ಯವೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು. ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ

ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು—

“ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಸರ್ವಸಮುಚ್ಛೇದೇ ನೋಚ್ಛೇದಸ್ತತ್ತ್ವತೋ ಭವೇತ್ |
ಪ್ರಮಯಾ ತ್ವಪಸಿದ್ಧಾಂತಾತ್ ದ್ವೈತಭಂಗಾದ್ಯಸಂಭವಃ ||”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕದೇಶಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

ಆದಕಾರಣ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೂ, ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ, ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಮಾಣದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನಂತವಾದ ಜೀವವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರಭಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೂ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೫೦೧. ಔಪಾಧಿಕಭೇದನಾದಿಭಾಸ್ವರಮತೇಽಪಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷ
ವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಹೀಗೆಯೇ ಭಾಸ್ವರಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂಧಮೋಕ್ಷವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಭಾಸ್ವರಮತದಲ್ಲಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜೀವಸ್ವರೂಪವೆಂಬುದೇ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಅಂತಃಕರಣ, ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಯಾವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸುವುವೋ ಆ ಭಾಗವು ಜೀವನೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಗಳಿಗೆ ಔಪಾಧಿಕವಾದ ಭೇದವಿರುವುದು ; ಆದರೂ ಅಭೇದವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರುವುದು ; ಆದಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವೇ ಸಂಸಾರವೆಂದೂ, ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧದ ಜಡುಗಡೆಯೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದೂ ಇವರು ಹೇಳುವರು.

ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ—ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗಿ ಇರುವುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಹೇಯವೃತ್ತಿ ಭಟತ್ವ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಆನಂದಿತ್ವ, ಮುಂತಾದ ಸತ್ತ್ವಭಾವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ—ಅನಂತಹೇಯಾಕರತ್ವ, ಅಜ್ಞತ್ವ, ದುಃಖಿತ್ವ ಮುಂತಾದ ದುಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುವ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವೇಚಕರಾದವರು ಹೇಳಲಾರರಷ್ಟೆ ?

ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಉಪಾಧಿಗಳು ಆ ಆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕಪಡಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞತ್ವ-ದುಃಖಿತವಾದಿಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆಯೆಂದು ಇವರು ಹೇಳಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಗ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಹೇಯಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಬಹುದಾಗಿ ಇದ್ದಿತು ; ನಿರವಯವವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವು ಭೇದನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹವಾದುದರಿಂದ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಯಸಂಬಂಧವು ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವುದು.

ಮತ್ತು ಘಟಾದಿಸದಾರ್ಥಗಳು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಗೆ ಚಲಿಸುವಾಗ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಆಡಗಿರುವ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡೇ ಚಲಿಸುವುಗಳು; ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾಕಾಶಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಕಾಶಭಾಗಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತಲೇ ಹೋಗುವುವು; ಇದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉಪಾಧಿಗಳು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಗೆ ಸಂಚರಿಸುವುದಾದರೆ ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪದ ಆ ಆ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಆಕರ್ಷಣವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಭಾಗಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತಲೇ ಸಂಚರಿಸಬೇಕು ; ಹೀಗಾದರೆ—ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಧಿಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಸಂಬಂಧದ ಬಿಡುಗಡೆಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂಧವೂ ಮೋಕ್ಷವೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುವು.

ಮತ್ತು—ಒಂದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರದೇಶವೆಂಬ ಆತ್ಮನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಶರೀರಾದಿರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ವಾದುದರಿಂದ ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಏಕಾತ್ಮವಾದವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಭೇದವು ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸೌಭರಿಯೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರಾದ್ಯುಪಾಧಿಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಗಳಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಆ ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನು ಸ್ಮರಿಸುವನಷ್ಟೆ ? ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ

ಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇದೃಶತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು
ಜೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ
ಭಾಷ್ಯರಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂಧವೋಕ್ಷ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

**೫೦೨. ಸ್ವಾಭಾವಿಕಭೇದಾಭೇದನಾದಿಯಾದವಪ್ರಕಾಶ
ಮತೇನಿಹಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ.**

ಹೀಗೆಯೇ—ಜಿಹವೇಶ್ವರರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮ
ಸ್ವರೂಪದೊಡನೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಭೇದಾಭೇದಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಯಾದವಪ್ರಕಾ
ಶಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂಧವೋಕ್ಷ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—
ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಯಜ್ಞವಾಚ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಪತ್ತಿ
ಯನ್ನು ಇವರು ಹೇಳುವರು ; ಮತ್ತು—ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಾಕೃತ್ಯಾಲಂಬ ಪ್ರಕಾಶಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ “ಸದೇವ ಸೋಮೈವೇದಮಗ್ರಾಸೀತ್” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ
ಒದ್ಧಾತ್ಮನಿಗೂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಂತೆ ಸದಾಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವರು ; ಹೀಗಾದರೆ—
ಒದ್ಧಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವಾದ ಭೇದತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಮುಕ್ತಾ
ತ್ಮನೂ, ಮುಕ್ತಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವಾದ ಅಭೇದತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಒದ್ಧಾತ್ಮನೂ
ಅನುಸಂಧಿಸಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ಒದ್ಧಾತ್ಮನಿಗೂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮ
ನಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು.

“ಓಹೋ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲಬಂಧವಾದ
ಭೇದವೂ ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಲೋಪಿಸಿ ಸತ್ಯಜ್ಞವಾಚ್ಯಬ್ರಹ್ಮತಾದಾತ್ಮ್ಯಪತ್ತಿಯುಂ
ಟಾಗಿರುವುದು ; ಒದ್ಧಾತ್ಮನಿಗಾದರೆ ಸಕಲಬಂಧವಾದ ಭೇದವೂ ಇರುವಾಗಲೇ
ಅಂಥ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಪತ್ತಿಯುಂಟಾಗಿರುವುದು : ಹೀಗಿರಲು ಒದ್ಧಾತ್ಮನಿಗೆ
ಮುಕ್ತಾತ್ಮತುಲ್ಯವಾದ ಸದಾಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ? ” ಎಂದು
ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಂದರೆ,—

**“ಶುಕಸ್ಸರ್ವಗತೋ ಭೂತ್ವಾ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸರ್ವತೋಮುಖಃ
ಪ್ರತ್ಯಭಾಷತ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಭೋಶ್ಚಬ್ಧೇನಾನುನಾದಯತ್”**

ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಚನದಲ್ಲಿ ಶುಕನೆಂಬ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನು ನಿರಂಕುಶವಾದ
ಜ್ಞಾನಸುಖಕಾಮವನ್ನು ಪಡೆದು ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಮ
ಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು ಧರ್ಮಾತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಂಡು “ಭೋಃ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪ
ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಅವಗತವಾಗುವಕಾರಣ

ಇಂಥ ಭೇದವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವು ಬಾರದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಾಪಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ತೀರಬೇಕಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಬದ್ಧಾತ್ಮನಿಗೆ ಮುಕ್ತಾತ್ಮತತ್ವವಾದ ಸದಾಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

“ ಮೋಕ್ಷಾಪಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ—ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಭೇದವೆಂಬುದು ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಳಯಾಪಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಭೇದವೆಂಬುದು ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ದೋಷವು ಪುನಃ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದು.

೫೦೩. ನಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಮತೇ ತು ಬಂಧಮೋಕ್ಷವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ ಸಾಮಂಜಸ್ಯೇನೋಪಪತ್ತಿಃ

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಯಾದರೆ—ನಿಶ್ಚೇಷವಾದ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಅಪದ್ಧಾನಿನಿವೃತ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಭಾವರೂಪವಾದ ಈ ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಭಾವಾಂತರರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದು; ನಿಶ್ಚೇಷಕರ್ಮಸಂಬಂಧನಿವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ—ಅರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗಗಮನವೆಂದೂ, ವಿರಜಾನದೀಸ್ನಾನವೆಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಪರಿತ್ಯಾಗವೆಂದೂ, ಅಪ್ರಾಕೃತದಿವ್ಯಶರೀರಗ್ರಹಣವೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರಧಾರಣವೆಂದೂ, ಅಪ್ರಾಕೃತದಿವ್ಯಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣಬ್ರಹ್ಮಾಂತಾಸುಭವವೆಂದೂ, ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿಯಾದ ಕೈಂಕರ್ಯವೆಂದೂ, ಮತ್ತು ಕೌಷೀತಕೃಷ್ಣಪಿಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅನಂತಾತಿಶಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಅರ್ಥವು. ಇಂಥ ಅತಿಶಯವೆಲ್ಲವೂ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮೋಕ್ಷಾಪಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ ಬಂಧಮೋಕ್ಷವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದು ನಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೇ ಬಹಳ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ—ಮೋಕ್ಷಾಪಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತಾದಾತ್ಮೋಪದೇಶವೂ ಅತ್ಯಂತಸ್ವಾರಸಿಕವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಆದುದರಿಂದಲೇ—“ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ” ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವ “ ಬ್ರಹ್ಮವೇದ ಬ್ರಹ್ಮವ ಭವತಿ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೂ “ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ

ಜಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಬ್ರಹ್ಮಶರೀರತ್ವವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು.
ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ—ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ಜೀತನಿಗೆ “ಜೀವಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮ
ಶರೀರಭೂತನು” ಎಂಬ ಪರಿಚ್ಛಾನವೇ ಇಲ್ಲ; ಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆ ಇರುವ ಜೀತನಿಗೂ
ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಶಬ್ದಜನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದೇ
ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪವಲ್ಲ; ಮುಕ್ತಾತ್ಮನಿಗಾದರೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ
ರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಸ್ತೃತವನ್ನು ಹೊಂ
ದದೆ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿಯಾಗಿ ಅನುಪರ್ತಿತವಾಗಿದೆ.

ಓಹೋ—“ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಬ್ದವು
ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಿಶೇಷ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ
ಸಕರು ಆತ್ಮತ್ಯಾಜಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ ಇರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
ಶರೀರವಾಗಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿ
ಸುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸು
ವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದು; ಎಂದರೆ ಶರೀರವಾಚಕಶಬ್ದವನ್ನು ಶರೀರಿಯಲ್ಲಿ
ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು; ಆದರೆ—“ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಧವತಿ” ಎಂಬ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರವಾಚಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಶರೀರಭೂತನಾದ ಜೀವಾತ್ಮ
ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು? ಮತ್ತು “ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಧವತಿ”
ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ—“ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಶರೀರತ್ವವುಳ್ಳವ
ನಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂದು ಅರ್ಥಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನೆಯಾಗುವ
ದಿಲ್ಲವೋ?” ಎಂಬ ಈ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯಾಯ
ಸುಧರ್ಶನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಾಂತರವು ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು
ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಧವತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ “ಏವ”
ಎಂಬ ಪದವು ಅಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸಾಮ್ಯವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸು
ವುದು. “ಸಾಮ್ಯೇ ದೈವ ಕ್ವಚಿಜ್ಜಬ್ಧಃ” ಎಂದು ನಿಘಂಟುಕಾರರು ಏವಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಸಾಮ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಇರುವರಷ್ಟೆ? ಮತ್ತು ವೈಚಯಂತೀ
ಕೋಶದಲ್ಲಿ “ಸಾಮ್ಯೇ ವದ್ವೈವಮೇವೇವ” ಎಂಬುದಾಗಿ—ವತಿಪ್ರತ್ಯಯ,
ವಾಶಬ್ದ, ಏವಂಶಬ್ದ, ಏವಶಬ್ದ, ಇವಶಬ್ದ, ಈ ಐದಕ್ಕೂ ಸಾಮ್ಯವಾಚಕತ್ವವನ್ನು

ಕೋಶಕಾರರು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಇರುವರಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ “ಬ್ರಹ್ಮವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ—“ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬುದೇ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೇನೇ “ಸಿಂಹನಃ ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ” ಎಂಬ ಮುಂಡಕೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯವೂ ಈ ತ್ರೈತ್ವೀಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯವೂ ಏಕಾರ್ಥಕವಾಗುವುವು.

ಮತ್ತು—ಏವಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ಯವಾಚಕತ್ವವುಂಟೆಂಬುದು ಸಿಂಹಂಟುಕಾರರ ಉಕ್ತಿಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾದುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು; ಶ್ರುತವ್ರಯೋಗದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ—“ಶತ್ರುವಿನೋಡನ ಸ್ಪರ್ಧಯನ್ನು ವಹಿಸಿರುವ ಏಹಿತಾಗ್ನಿಯಾದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನು ಶತ್ರುಚಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನಾದರೆ ವಿಷ್ಣು ದೇವತಾಕವಾದ ವಾಮನಪಶುಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದವನಾದರೆ ವಿಷ್ಣು ವೇ ಆದವನಾಗಿ ಈ ಲೋಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜಯಿಸುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ “ವೈಷ್ಣವಂ ವಾಮನಮಾಲಭೇತ ಸ್ಪರ್ಧಮಾನೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಭೂಕ್ಷೇಮಾಕ್ ಲೋಕಾನಭಿಜಯತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಏವಕಾರವನ್ನು ಇವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸಾಮ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಇರುವುದು. ಅಲ್ಲಿ “ವಿಷ್ಣುರೇವ ಭೂತ್ವಾ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ “ವಿಷ್ಣುರಿವ ಭೂತ್ವಾ” ಎಂದು ಸಾಮ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವವನ್ನು ವೇದಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವರು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ? ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಏವಕಾರಕ್ಕೆ ಅಭೇದಾರ್ಥಕತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದು ಏಕ ಹೇಳಬಾರದು? ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ಪರ್ಧಾಳುವಾಗಿ ಶತ್ರುಚಯವೆಂಬ ಏಹಿಕಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಪಶುಯಾಗವೆಂಬ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವೈದೇವತಾಪತ್ರಿ ಫಲವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ? ಎರಡು ವಿಶೇಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿಶೇಷಣವು ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಇದ್ದರೆ ಅಂಥ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆ ಎರಡು ವಿಶೇಷ್ಯಗಳಿಗೂ ಅಭೇದವ್ಯವಹಾರವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಬರಬಹುದು ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಸದೃಶವಾಗಿಯೇ ಬರಬಹುದು—ಎರಡು ಗೋವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ—“ಇಯಂ ಗೌಃ—ಇಯಮಸಿ ಗೌಃ” ಎಂದು ಅಭೇದವನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ—ವಿಶೇಷ್ಯವಾಽಽ ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೋತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಇರುವ

ಕೆಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ಅಂಥ ಸ್ವಸಹಾರದ ಸ್ವಸ್ಥಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಮೋಕ್ಷಾಪಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ಥಿತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ—ಅನಂದ ಭೇದವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಪಹತಪಾ ಪೃತ್ವಮುತಾದ ಎಂತು ಗುಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಅತ್ಯಂತಸಾಮ್ಯವಿರುವುದ ರಿಂದ—ಏಕಪ್ರಕಾರವಾದ ಏಕೇಷಣಸಾಮ್ಯವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಏಕೇಷ್ಯಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಅಭೇದವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ಅನಂತವಾದ ಜೀವವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭೇದವು ಅಭೇದ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೫೦೪. ಈದೃಶಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಸ್ವತಸ್ಸುಖಿತ್ವಂ ||೧೦||

ಇಂಥ ಜೀವಾತ್ಮನು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಅನಂದಸ್ವರೂಪನಾಗಿಯೂ ಅನಂ ದಗುಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನುಕೂಲವೇದನೀಯನಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ 'ಸ್ವತಸ್ಸುಖೀ' ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅನುಕೂಲವೇದನೀಯತ್ವ ವಲ್ಲವೆ ಸುಖತ್ವವು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಆತ್ಮನೂ ತನಗೆ ತಾನು ಅನುಕೂಲನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂದಲ್ಲವೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವನಿರೂಪಣಸಮಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವು ? ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಉಪಾಧಿವಶದಿಂದಲಾದರೆ ಇವನು ದುಃಖಿಯಾಗುವನು ; ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರಿಯಾಗುವನು. ಕರ್ಮಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಂತಿಕವಾದ ವಿಚ್ಛೇದವುಂಟಾ ದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸುಖಿತ್ವವು ಆಗ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್

ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವ-ನಿತ್ಯತ್ವ-

ಅಣುತ್ವ- ಪ್ರತಿಶರೀರಂಭಿನ್ನತ್ವ-ಸ್ವತಸ್ಸುಖಿತ್ವ

ಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ ||೫||

ಷಷ್ಠಪ್ರಕರಣಂ.

೫೦೫. ಅಥ ಜೀವನಿಭಾಗಃ.

ಈ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ ಹತ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿರೂಪಣಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದೆವು ;

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಈ ಜೀವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವ ಅವಶಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಕೀರ್ಣಕವಿಷಯಗಳನ್ನು ಈ ಆರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಫುಟಪಡಿಸಿ ಈ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು. ಇಂಥ ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಂಸಾರಿಯೆಂದೂ, ಅಸಂಸಾರಿಯೆಂದೂ ಎರಡು ರಾಶಿಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನು, ಅಥವಾ ಪಾಪವುಳ್ಳವನು, ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಸಂಕೋಚವುಳ್ಳವನು ಸಂಸಾರಿಜೀವನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದವನು, ಅಥವಾ ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು, ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಸಂಕೋಚವಿಲ್ಲದವನು ಅಸಂಸಾರಿಜೀವನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಸಂಸಾರಿಜೀವನನ್ನು ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಯೆಂದೂ. ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದ ತಕ್ಕವನೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

೫೦೬. ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಚೇತನ ಸದ್ಭಾವಕ ಥಂತಾಶಂಕಾ.

“ಪೂಜ್ಯರೇ ! ಅನಾದಿಯಾಗಿಯೂ ಅನಂತವಾಗಿಯೂ ನಡೆದುಬರುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲಜಕ್ರಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಆವುದಾದರೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾದ ಭಕ್ತಿಪ್ರಪತ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ಅನ್ಯತರಸಾಧನವು ಬಂದೊದಗಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದ ತಕ್ಕವರಾಗಿಯೇ ಇರುವಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನೂ ಉಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?”

೫೦೭. ಕೇಷಾಂ ಚಿದಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತೇನ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಸದ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇಂಥ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವ ಸಮಾಧಾನವೇನೆಂದರೆ—“ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅತೀತಗಳಾದ ಅನಂತಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವು ಹೇಗೆ ಬಂದೊದಗಿಲ್ಲವೋ ; ಅದರಂತೆ ಆಗಾಮಿಗಳಾದ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವು ಇವನಿಗೆ ಕೈಸೇರದಿರಬಹುದು. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದೊದಗುವುದಾದರೆ ಇದುವರೆಗೂ ಬಾರದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ?” ಮುಂದೆ ಬರುವ ಕಾಲವು ಅನಂತವಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವು ಕೈಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಅವಕಾಶವಿರುವಕಾರಣ ಮುಂದೆ ಬರಬಹುದೆಂದೂ, ಅತೀತಕಾಲವಾದರೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವು ಕೈಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಅವಕಾಶವು ಇನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಆಗಾಮಿಗಳಾದ ಕಲ್ಪಗಳು ಅನಂತಗಳಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ಅತೀತಕಲ್ಪಗಳೂ ಅನಂತಗ

ಕಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅತಿತಕಾಲವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಗತಾನೆ ನಾಲಿಗೆ ಹೊರಟೀತು ?

ಮತ್ತು—ಉಭಯವಿಭೂತಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಛೋಗವಿಭೂತಿ ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಯೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ವುನಃ ಸಂಸಾರಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದಿರುವ ಜೇತನರೇ ಅನಂತಕಾಲದವರೆಗೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿ ನಿತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ? ಹಾಗೆಲ್ಲದೆ ಇದು ಅನಿತ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಮಸ್ತ ಜೇತನರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗುವ ಜೇತನರೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿ—“ ನಿಶ್ಶೇಷಾತ್ಮಾ ಪವರ್ಗೇ ವಿರತವಿಹರಣೋ ಏಶ್ವಕರ್ತಾ ತದಾ ಸ್ಯಾತ್ ” ಎಂಬಂತೆ ಈಶ್ವರನು ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರವ್ಯಾಪಾರ ಶೂನ್ಯನಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು ; ಆಗ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರ ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಈಶ್ವರಲಕ್ಷಣವೇ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಗೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—“ ಅವ್ಯುಚ್ಛಿನ್ನಾ ಸ್ತುತಸ್ತೃಪ್ತೇ ಸರ್ಗಸ್ಥಿತ್ಯಂತಸಂಯಮಾಃ ” ಎಂಬ ಪರಾಶರವಚನದಿಂದ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ,

“ ತಾನಹಂ ದ್ವಿಷತಃ ಕ್ರೂರಾಃ ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಧಮಾಃ |

ಕ್ಷಿಪಾಮ್ಯಜಸ್ರಮಶುಭಾನಾಸುರೀಷ್ಟೇವ ಯೋನಿಷು || ”

“ ಕಲ್ಪಕೋಟಿಶತೇನಾಪಿ ನ ಕ್ಷಮಾಮಿ ವಸುಂಧರೇ | ”

ಎಂಬುದಾಗಿ ಕ್ರೂರರಾದ ತಾಮಸರನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತಕ್ಕುತ್ತಿರುವೆನೆಂದೂ, ಯಾವಾಗಲೂ ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ನಾನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೇತನನೂ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

೫೦೮. ಅನೈಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತೇನ ನಿತ್ಯ

ಸಂಸಾರಿಸದ್ಭವನಿರಾಕರಣಂ

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ವಚನಗಳಿಗಲ್ಲಾ “ ಅಂಥ ಕ್ರೂರರು ಅತೀದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರು

ವರು " ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವಲ್ಲದೆ " ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳಾಗಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವರು " ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

೫೦೯. ಅವಿರುದ್ಧ ಯೋರಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ಕಾಲವಿಪ್ರಕರ್ಷ ನ್ಯಾಸ್ತತ್ಪ್ರೋಪಪಾದನಂ

" ತತ್ಸಂಬಂಧಪ್ರತಿಬಂಧಕರಹಿತತ್ವೇ ಸತಿ ತತ್ಸಂಬಂಧಾಭಾವವತ್ತ್ವಂ ಯತ್ರ ಕತ್ರ ತದಧಿಕರಣಕಾಲಾವೃತ್ತಿತ್ವಂ " ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದಾನೊಂದು ವ್ಯಾಸ್ತಿ (ನ್ಯಾಯವು) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು: ಎಂದರೆ "ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಹಿತವಾಗಿ ಇರುವಾಗಲೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಅಂಥ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು " ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಲೋಕನ್ಯಾಯವು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು ;—

ಉದಾಹರಣೆ—“ ಬಣ್ಣಗಾರನು ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಹೊಸಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಡಗಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗಿ ಇದ್ದವು ; ಆ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಬಣ್ಣದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇದ್ದುವಲ್ಲದೆ ಅಯೋಗ್ಯಗಳಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವೂ ಸಹ ಆದುದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಟ್ಟೆಗಳು ಸುಟ್ಟುಹೋಗದೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣದ ಸಂಬಂಧವು ತಪ್ಪದೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ—ಬಣ್ಣದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರದೆ ಧಿನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದೇ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗದಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು ”

ಈ ಲೋಕಾನುಭವದ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಸ್ವರೂಪವು ಏನಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ—
“ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಪದಾರ್ಥಾಂತರದೊಡನೆ ಸಂಸರ್ಗವನ್ನು

ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿ ಇದ್ದು ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಹಿತವಾಗಿರುವಾಗಲೂ ತತ್ಸಂಸ
ಗಾರ್ಥಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಾಂತರದ
ಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು ” ಎಂದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ—
ತತ್ಸಮಕಾಲಾವೃತ್ತಿತ್ವವು ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಾಗಿಯೂ ಉಳಿದುದು ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮ
ವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಒಟ್ಟಿಗಿನಲ್ಲಿ ತತ್ಸಮಕಾಲಾವೃತ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮ
ಎದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಸಂಬಂಧಭಾವಪರ್ಯಂತವಾದ ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮವೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ
ಬಂದಿರುವುದು. ಎಂದರೆ—ತತ್ಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರದೆ ತದ್ವಿಷ್ಣುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದ
ರಿಂದಲೇ ತತ್ಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಫಲಿಸಿತು.

೫೦೦. ಸರ್ವಕಾಲವರ್ತಿನ ಆತ್ಮನಃ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣತ್ವಂ.

ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಲೋಕ
ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಬೆಂಕಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೊಗೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಬಟ್ಟೆ
ಗಳು ಅನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಾದುದರಿಂದ ತತ್ಸಮಕಾಲಾವೃತ್ತಿತ್ವವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ
ಕೂಡಬಹುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಈ ನ್ಯಾಯವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದರೂ,
ಆತ್ಮವಸ್ತು ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲವರ್ತಿಯಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ತತ್ಸಮ
ಕಾಲಾವೃತ್ತಿತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವು ಇಲ್ಲಿ
ಬರಲಾರದು. ವ್ಯಾಪಕವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿಯೂ
ಬರುವುದು.

೫೦೧. ಜೀವಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧಾ ವಿರುದ್ಧತೋಪಪಾದನಂ.

೧ ಭಾವಾಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸ್ವಭಾವವಿರೋಧವಿರುವಂತೆ—
ಜೀವ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸ್ವಭಾವವಿರೋಧವಿದ್ದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ
ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಂಸರ್ಗವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು ; ಆದರೆ ಅಂಥ
ಸ್ವಭಾವವಿರೋಧವೇನೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೂ ಅಂಥ ಸ್ವಭಾವ
ವಿರೋಧವಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ “ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡಬೇ
ಕೆಂದು ” ಜೀವನನ್ನು ಕುರಿತು ಶಾಸ್ತ್ರವೃತಾನೆ ಹೇಗೆ ವಿಧಿಸಿತು ?

೨ ಮತ್ತು—ಶೀತತೋಷ್ಣತ್ವಗಳಿಗೆ ನಿಯಮವಾಗಿ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣ
ವೃತ್ತಿತ್ವರೂಪವಾದ ಸ್ವಭಾವವಿರೋಧವಿರುವಂತೆ ಜೀವ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ ಈ

ಎರಡಕ್ಕೂ ಭಿನ್ನಾ ಭಿಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವವಿರೋಧವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಂಸರ್ಗವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಅಂಥ ಸ್ವಭಾವವಿರೋಧವೇನೂ ಇವುಗಳಿಗಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿಸೋಡಿದರೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವೆಂಬುದು ಚ್ಛಾಸವಿಶೇಷಾತ್ಮಕವಾದುದರಿಂದ ಚ್ಛಾನಾಶ್ರಯನಾದ ಜೇತನಸಂಬಂಧಿಭಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಸಂಭವವೆಲ್ಲವೂ ಜೇತನಭಿನ್ನವಾದ ಚರಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೩ ಮತ್ತು—ತೇಜಸ್ವಿಗೂ ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೂ ಭಿನ್ನಾ ಭಿಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವವಿದ್ದರೂ ಪರ್ಮಾಯದಿಂದ ವಿಕಾಭಿಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು ; ಆದರೂ ಸಹಸ್ಥಿತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿರೋಧವಿರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಜೀವ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಹಸ್ಥಿತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿರೋಧವಿದ್ದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಂಸರ್ಗವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಅಂಥ ಸಹಸ್ಥಿತಿಯಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇವುಗಳಿಗಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ವಿಚಾರಮಾಡಿಸೋಡಿದರೆ ಚ್ಛಾಸವೆಂಬುದು ಜೀವನಿಗೇ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶೇಷಣವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವೆಂಬುದು ಚ್ಛಾಸವಿಶೇಷಾತ್ಮಕವಾದುದರಿಂದಲೂ ಜೀವನಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ ಸಹಸ್ಥಿತಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಪೃಥಕ್ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

೪ ಮತ್ತು—ತೃಣಕ್ಕೂ ಅಗ್ನಿಗೂ ನಾಶ್ಯನಾಶಕಭಾವರೂಪವಾದ ವಿರೋಧವಿರುವಂತೆ ಜೀವ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ನಾಶ್ಯನಾಶಕಭಾವರೂಪವಾದ ವಿರೋಧವಿದ್ದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಂಸರ್ಗವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಅಂಥ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇವುಗಳಿಗಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ವಿಚಾರಮಾಡಿಸೋಡಿದರೆ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವೆಂಬುದು ಉಜ್ಜೀವಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ನಾಶಕತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಕ್ಕೂ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಜೀವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧಪ್ರತಿಬಂಧಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗದಿದ್ದರೆ—

ಇದಕ್ಕೆ ಜೀವನ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಹೇಳಬೇಕು : ಆದರೆ ಸರ್ವಕಾಲಪರ್ತಿಗಾಯದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈಗತಾನೆ ಸೂಚಿಸುವೆವು. ಅಂತು ತತ್ಸಮ ಕಾಲಾವೃತ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವು ನಿತ್ಯನಾದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಾಹಿತ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧಾಭಾವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವೂ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದು.

**೫೧೨. ವಿಶೇಷಣವತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಾಭಾವ
ಪ್ರಯುಕ್ತತಯಾ ಜೀವೇ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ
ಸಂಬಂಧೋಪಪತ್ತಿಃ-**

ಈ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಾಹಿತ್ಯವೆಂಬುದು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧಾಭಾವವೆಂಬುದು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವೇ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಇರುವುದು. “ವಿಶಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥವು ಇಲ್ಲ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮೂರುವಿಧವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—

೧. ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಗಳೆರಡೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಬರಬಹುದು ; ದಂಡವೂ ಪುರುಷನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದಂಡವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪುರುಷನಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟು.

೨. ವಿಶೇಷ್ಯವಿದ್ದು ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಬರಬಹುದು ; ಪುರುಷನಿದ್ದರೂ ದಂಡವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದಂಡವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪುರುಷನಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟು.

೩. ವಿಶೇಷಣವಿದ್ದು ವಿಶೇಷ್ಯಮಾತ್ರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಬರಬಹುದು. ದಂಡವಿದ್ದರೂ ಪುರುಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ದಂಡವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪುರುಷನಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟು.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಾಹಿತ್ಯವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿದ್ದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ವ್ಯಾಪಕವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ವಿಶೇಷ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದಲೇ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು ; ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧಾಭಾವವೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯವು ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ—ಸಂಬಂಧಾಭಾವದ ಅಭಾವವೆಂಬುದು ಸಂಬಂಧರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕರಹಿತನಾದ ಜೀತನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟೆಂದು ಸ್ಮರಣವಾಗುವುದಾಗಿ ಅಂಥ

ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವೆಂದ ಸಕಲಜೀತನರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗುವುದಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀತನಸೊಬ್ಬನು ಉಂಟೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? ಕೆಲವು ಜೀವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಲು ಅವುದೊಂದು ಗಮಕವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೫೧೩. ಈಶ್ವರನಿಗ್ರಹವಿಶೇಷನಿಷಯಾಣಾಂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿತ್ವೋಪ ಸತ್ತಾಶಂಕಾ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? “ ಇವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಬೇಡ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೆಲವು ಜೀತನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಂಕಲ್ಪವಿರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಜೀತನರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧವು ಎಂದಿಗೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದಾಗಿ ಅಂಥವರು ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳಾಗಿ ಇರಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

೫೧೪. ತಾದೃಶಸ್ಯ ಈಶ್ವರನಿಗ್ರಹವಿಶೇಷಸ್ಯ ಅಸಂಭವಾತ್ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಸದ್ಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇಲ್ಲ—ಅಂಥ ಭಗವತ್ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಾದರೆ ಸಂದೇಹದಿಂದ ಯಾವ ಜೀತನನಿಗೂ ಮೋಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸಮುದ್ರಘೋಷದಂತೆ ಮೋಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ವೃಥಾವಾಗುವುದು, ಕೆಲವು ಜೀತನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಭಗವತ್ಸಂಕಲ್ಪವಿರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಜೀತನರು ಯಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀತನನಿಗೂ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಿ “ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಭಗವತ್ಸಂಕಲ್ಪವಿದ್ದು ದಾದರೆ ನಾನು ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಪಡುವ ಶ್ರಮವೆಲ್ಲವೂ ವೃಥಾವಾದೀತು ” ಎಂಬ ಭೀತಿ ಸಕಲಜೀತನರಿಗೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವವನೇ ದುರ್ಲಭನಾಗುವವಷ್ಟೆ ?

೫೧೫. ಇಯತಾಽಪಿ ಕಾಲೇನ ಅಲಬ್ಧಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಾನಾಂ ಭಾವಿಕಾಲೇಽಪಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಭವಶ್ರದ್ಧಾ ರಹಿತಾನಾಂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿತ್ವೋಪಸತ್ತಾಶಂಕಾ ತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಅನಂತಗಳಾದ ಅತೀತಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೂ ಉಂಟಾಗದಿದ್ದ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಿ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವಾಗಲಿ ಇನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಉಂಟಾದೀತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಏನು ನಂಬಿಕೆ ? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಯಾಗಲಿ ಮೋ

ಕ್ಷೋಪಾಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಯಾವ ಜೀತನಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರೊಬ್ಬರೂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳಾಗಿ ಇರಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಇಲ್ಲ—ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳಾಗಿ ಯಾರೂ ಇರಲಾರರು. ಅತೀತಗಳಾದ ಅನಂತಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಮಗೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಈ ವರ್ತಮಾನಶರೀರವು ಅನಾದಿ ಯಾದ ಕರ್ಮಪ್ರವಾಹದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಪರಿವರ್ತನೆಯೆಂಬ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿ ಒಬ್ಬರಿಂದ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವಂತೆಯೇ—ಅನಾದಿಯಾದ ಸುಕೃತ ಪ್ರವಾಹದ ಪರಿಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ರುಚಿಯೂ, ತತ್ಸಾಧನಾಸುಖಾನ್ವಿತದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದೀತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಚಿ೦೬. ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನೃಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಸದ್ಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಓಹೋ—ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ: ವರ್ತಮಾನಶರೀರವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕರ್ಮದ ವಿಚಿತ್ರಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು: ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ರುಚಿಯಾಗಲಿ, ತತ್ಸಾಧನಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸುಕೃತಪರಿಪಾಕವೆನ್ನು ಕಾರಣವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು—

ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇಲ್ಲವಾದರೂ “ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾವೈತಿ ಪರಂ” ಎಂಬವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಸುಕೃತಪರಿಪಾಕವೆಂಬ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಇದಕ್ಕೂ ಕಲ್ಪನೆಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷವೂ, ತತ್ಸಾಧನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೇ ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದಲ್ಲವೇ ?

ಆದಕಾರಣ ಈಗ ಸಂಸಾರಿಗಳಾಗಿ ಇರುವ ಸಕಲಜೀತನಿಗೂ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ, ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ ಸಂಭವಿಸುವವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಯಾವ ಜೀತನಿಗೂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಯಾಗಿ ಇರಲಾರನು.

೫೧೭. ನಿತ್ಯಸಂಸಾರ್ಯನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಾಲವಿಶೇಷೇ ಈಶ್ವರಸ್ಯ
ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಹಾನ್ಯಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

ಓಹೋ—ಹಾಗೆ ಸಕಲಜೇತನರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯದಾದರೆ ಒಂ
ದೊಂದು ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಲೀಲಾವಿಧೂತಿಗೇ ಅಭಾವವುಂಟಾಗಿ ಆಗ
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರಶೂನ್ಯನಾದ ಅಚ್ಯುತನೆಂಬ ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ
ತನ್ನ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಜ್ಯೋತನಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ—ಅಚ್ಯುತನು ಯಾವಾಗಲೂ ಜ್ಯೋತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೇತನರಿಗೆ
ಸಂಖ್ಯೆಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಒಂದೊಂದುಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ—ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಜೇತನನಿಗೇನು
ಕೋಟಿಕೋಟಿ ಜೇತನರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಈ ಲೀಲಾವಿಧೂತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಜೇತನರು ಕಡಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಲೀಲಾವಿಧೂತಿಗೆ ಅಭಾವವೂ ಉಂಟಾ
ಗುವುದಿಲ್ಲ: ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಜ್ಯೋತನಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ.
ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೇ ನೀರನ್ನು ಹೊರಗೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜಲವು
ಕಡಮೆಯಾಯಿತೆಂಬುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಸಂಸಾರಿಗಳು ಉಂಟೇ ಹೊರತು
ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೫೧೮. ನೈರಾಗ್ಯಜನನಾರ್ಥಂ ಘಟೀಯಂತ್ರದೃಷ್ಟಾಂತೇನ
ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ದುರವಸ್ಥಾವರ್ಣನಂ.

ಇಂಥ ಸಂಸಾರಿಜೇತನರ ದುರವಸ್ಥಾಕ್ರಮವು ಹೇಗಿರುವುದೆಂದರೆ—
ರೈತನು ಗದ್ದೆಗೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾವಿಯನ್ನು ತೋಡಿ ರಾಟಣ
ವನ್ನಿಟ್ಟು ಬಲವಾದ ಹಗ್ಗದ ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಬಿಂದಿಗೆ
ಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ರಾಟಣದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಬಾವಿಯೊ
ಳಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಆ ಬಿಂದಿಗೆಯೊಳಗೆ ನೀರುತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳೆ
ಯುವಾಗಲೇ ಮೇಲೆ ರಿಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತೊಂದು ಬಿಂದಿಗೆ ಕೆಳಗೆ ಹೋಗುವುದು.
ಬಾವಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಬಿಂದಿಗೆಗಳೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಧಿಸಿದಂತೆ
ಜಲಪೂರ್ಣವಾದ ಬಿಂದಿಗೆ ರಿಕ್ತವಾದ ಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ “ಅಯ್ಯೋ ನಿನ್ನ
ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಷ್ಟೇಯೋ? ನನ್ನನ್ನು ನೋಡು ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಇರುವೆನು”
ಎಂದು ಪರಿಹಾಸ್ಯಮಾಡುವಂತೆ ತೋರುವುದು. ಆಗ—ರಿಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಈ ಬಿಂದಿ
ಗೆಯೂ ಮೌನದಿಂದಿರದೆ ಆ ಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ “ಎಲೈ ಮದಾಂಧನೇ?
ನಿನ್ನ ಈ ದರ್ಶನವು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುರಿದು ನನ್ನ ಈಗಿನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು

ನೀನೂ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಂದು ; ನನ್ನ ಈ ದುರ್ದಶೆಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಿವ್ಯತವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಈಗಿನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಾನೂ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವೆನು ; ಆಗ ನನ್ನ ಎದುರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳುವಾಳು ನಾನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವೆನೆಂಬುದನ್ನು ನೀನು ಈಗಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೋ ಎಂಬಂತೆ ತಲೆದೂಗುತ್ತ ಕೆಳಗೆ ಹೋಗುವುದು. ಅಂತು ಕೆಳಗೆ ಹೋದಾಗ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ, ತುಂಬಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ರಿಕ್ತವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುವುದೂ ಇವೇ ಈ ಬಂದಿಗಳಿಗೆ ಕೆಲಸಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು.

ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಘಟೀಯಂತ್ರದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಸಂಸಾರಜೇತನರ ಏಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು—ಹೇಗೆಂದರೆ—ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಭಾಗವೆಂಬ ಮಹಾಜಲದೊಳಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಉರುಳುತ್ತಿರುವ ಕಾಲಚಕ್ರವೆಂಬ ರಾಟಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಪಾಶವೆಂಬ ಬಲವಾದ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸಂಸಾರಜೇತನರು ಬಂದಿಗಳಂತೆ ಮೇಲಕ್ಕೂ ಕೆಳಕ್ಕೂ ತಿರುಗುತ್ತ ಕೆಳಗೆ ಹೋದಾಗ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಂಬ ನೀರನ್ನು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಪರಲೋಕವೆಂಬ ಆ ಆ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವದಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪುನಃ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕೆಳಗೆ ಬರುತ್ತ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿದವರಿಂದ ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಾವೂ ಅವರನ್ನು ಪರಿಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗುವರು.

೫೧೯. ಪುಣ್ಯಾವತಾಮಾರೋಹಾವರೋಹಕ್ರಮಃ.

ಇವರಲ್ಲಿ—ಪುಣ್ಯವೆಂಬ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡವರು—“ಧೂಮ, ರಾತ್ರಿ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ, ದಕ್ಷಿಣಾಯನ, ವಿತ್ತಲೋಕ, ಆಕಾಶ, ಚಂದ್ರಮಂಡಲ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದವರಾಗಿ ಸುಖಾನುಭವಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಸೇರುವರು. ಮತ್ತು ಇಳಿದುಬರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ—ಪಂಚಾಗ್ನಿ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಇಳಿದುಬರುವರು. ಪಂಚಮಾಹುತ್ಯಪೇಕ್ಷಾನಿಯಮವು ಯೋನಿಜ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಆಯೋನಿಜಶರೀರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಆಚಿತ್ತತ್ವ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿರುವುವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ದ್ರೌಪದಿ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ಮುಂತಾದವರ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪಂಚಮಾಹುತ್ಯಪೇಕ್ಷೆ ಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು.

೫೨೦. ಪಾಪಿನಾಂ ನಾರಕದುಃಖಾನುಭವಸೂಚನಂ.

ಹೀಗೆಯೇ ಪಾಪವೆಂಬ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡವರಿಗೆ ಅತಿಕ್ರೂರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಸರಕಮಾರ್ಗವ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಸರಕದುಃಖಾನುಭವವೂ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವಿಸ್ತರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು ; ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಶರೀರವು ಕದಂಬವುಷ್ಟದ ಮೊಗ್ಗಿನಂತೆ ರೋಮಾಂಚಿತವಾಗಿ ನಡುಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಬರೆಯಲಾರೆವು.

೫೨೧. ಅಸಂಸಾರಿಚೇತನಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ
ತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಚ.

ಹೀಗೆ ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದವು ; ಅಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿತ್ಯರೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಮುಕ್ತರೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ವಿರಡುವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕಾಲತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವರು ನಿತ್ಯರನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಭಕ್ತಿಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಅವುದಾದರೊಂದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿವ್ಯರ್ವಕವಾಗಿ ಭಗವತ್ಸನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಮುಕ್ತರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು.

೫೨೨. ಸ್ವರೂಪತೋ ಗುಣತೋ ವಿಭೂತಿತಶ್ಚ ಈಶ್ವರಸ್ಯ
ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯವತ್ ಮುಕ್ತವಚ್ಛ
ಸಂಸಾರಿಣಾಮಪ್ಯಾನಂತ್ಯಂ.

ಅನಂತಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ—ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೂ, ಗುಣದಿಂದಲೂ, ವಿಭೂತಿಯಿಂದಲೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವು ತೋರುವುದರಿಂದ ಭಗವದ್ವಿಭೂತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಅನಂತ್ಯವು ತೋರುವಂತೆ ಸಂಸಾರಿಚೇತನರಿಗೂ ಅನಂತ್ಯವು ತುಲ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾವಿರಾರು ಜೀತನರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬದ್ಧಜೀತನರು ಮುಗಿದುಹೋಗುವವರಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿ ಇರುವೆವು.

೫೨೩. ಬದ್ಧಮುಕ್ತನಿತ್ಯಾನಾಮಾನಂತ್ಯೇ ತುಲ್ಯೇ ತ್ರಿಪಾದ್ವಿಭೂತಿ
ಸ್ಥಾನಾಮಾಧಿಕ್ಯಕಥಂತಾಪ್ರಶ್ನಃ.

ಓಹೋ—ಬದ್ಧಮುಕ್ತನಿತ್ಯರೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಜೀತನರಿಗೂ ಅನಂತ್ಯವು ತುಲ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೆ—“ ಪಾದೋಽಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾ ಧೂತಾನಿ-ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ

ದಿಸಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ—ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯಿರುವಾಗ ಇರುವ ಬದ್ಧಜೀತನರ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತಲೂ, ನಿತ್ಯವಿಧಾನತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ಸಂಖ್ಯೆ ಮೂರುಪಾಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು? ಹೀಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು—

೫೨೪. ಆನಂತ್ಯೇ ತುಲ್ಯೇಷಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಮುಖೇನ ತ್ರಿಪಾದ್ವಿಭೂತಿ ಸ್ಥಾನಾಮಾಧಿಕೋಪಪಾದನಂ.

ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಸಂಸತ್ತರಗಳಿಗೂ ಆನಂತ್ಯವು ತುಲ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಕಲ್ಪಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತಲೂ ಸಂಸತ್ತರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಆಧಿಕ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗತವಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಸಂಖ್ಯೆ ಒಂದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ವರ್ಷಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಒಂದಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಕಿಂತು ನಲವತ್ತಮೂರುಲಕ್ಷದ ಇಪ್ಪತ್ತುಸಾವಿರವರ್ಷಗಳನ್ನು ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಗುಣಿಸಿದರೆ ಯಾವ ಸಂಖ್ಯೆ ಲಬ್ಧವಾಗುವುದೋ ಅಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗಿ ಇರುವುದು; ಎಂದರೆ ನಾನೂರಮೂವತ್ತೆರಡುಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳಾಗುವುವು.

ಇದರಂತೆಯೇ ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ತಿಂಗಳುಗಳಿಗೂ ಆನಂತ್ಯವು ತುಲ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ತಿಂಗಳುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವಂತೆಯೂ, ತಿಂಗಳುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತಲೂ ದಿನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವಂತೆಯೂ, ದಿನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತಲೂ ಯಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವಂತೆಯೂ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮುಹೂರ್ತಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವಂತೆಯೂ, ನಿಮಿಷ ಕ್ಷಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವಂತೆಯೂ—ಬದ್ಧ, ಮುಕ್ತ, ನಿತ್ಯರಿಗೆ ಆನಂತ್ಯವು ತುಲ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಬದ್ಧರಿಗಿಂತಲೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದರೆ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತರಿಗಿಂತಲೂ ನಿತ್ಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೫೨೫. ನಿತ್ಯಸೂರಿಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹೀಗೆ ಜೀತನರೊಳಗೆ ಬದ್ಧರೆಂದೂ, ಮುಕ್ತರೆಂದೂ, ನಿತ್ಯರೆಂದೂ ಆಂತರಾಳಿ ಕಥೆದವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಕೆಲವರು ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಭೇದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸುವರಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥವರು “ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂರಯಃ” ಎಂದು ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಸದ್ಭಾವ

ನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕೃತರಾಗುವರು. ಈ ಶ್ರುತಿ ಬಹುತ್ವವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಸದಾದರ್ಶನಕರ್ತೃಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಉಂಟೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು. ಬದ್ಧಜೇತನರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದೆಂದರೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬದ್ಧಜೇತನರಲ್ಲಿ ಬಹುತ್ವವಿದ್ದರೂ ಪರಮಪದದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸದಾದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು ಸುತರಾಂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಮುಕ್ತಾತ್ಮರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇದನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದೆಂದರೆ ಅದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಾತ್ಮರಿಗೆ ಬಹುತ್ವವೂ, ಪರಮ ಪದದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವೂ ಇದ್ದರೂ ಸದಾದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವಿಲ್ಲ. ಇವರು ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಪದವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಇನ್ನು ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದೆಂದರೆ ಅದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸದಾ ದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದರೂ ಬಹುತ್ವವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಬದ್ಧಜೇತನರಿಗಿಂತಲೂ ಮುಕ್ತಜೇತನರಿಗಿಂತಲೂ, ಈಶ್ವರನಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣರಾದ ನಿತ್ಯಜೇತನರನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ನಿರ್ವಾಹವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೫೨೬. ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣೇನ ನಿತ್ಯಸೂರಿಣಾಂ

ಸಂಸಾರಿತ್ವಾಶಂಕಾ.

ಓಹೋ—“ಕಾಲತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಜೇತನರು ನಿತ್ಯರನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು” ಎಂದು ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದಿರಿ; ಆದರೆ ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜೀವತ್ವವಾಗಲಿ, ಈಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮತ್ವವಾಗಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಬದ್ಧಜೇತನರಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿ ಇರುವೆವು; ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವತ್ವವೂ, ಈಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮತ್ವವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೂ ಸಂಸಾರ ಸಂಬಂಧವು ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ನೀವು ಹೇಳಿ ಇರುವ ಲಕ್ಷಣವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು? ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

೫೨೭. ಉಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಮಾನಬಾಧಿತತ್ವಾತ್

ನಿತ್ಯಸೂರಿಣಾಂ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

“ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವು ಅವರ್ಜನೀಯವಾದುದು” ಎಂಬುದನ್ನು ಜೀವ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಆಪಾದನೆಮಾಡುತ್ತೀರೋ? ಅಥವಾ ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿಯೋ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಬದ್ಧಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು.. ಬದ್ಧ

ರಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಬಲ್ಲಿದ್ದೇವೆ. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸದಾಶರಣಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ದೀಪಿಸುವ “ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿತ್ತಿತವಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವು ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಮತ್ತು — ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೆಂಬವರು ಕೆಲವರು ಇರುವರೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವುದೇ ? ಅಥವಾ ಅವರನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆಯೇ ಆರೋಪಿಸುವುದೇ ? ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಯನ್ನೇ ಬಪ್ಪದಿರುವಾಗ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪರ್ವತವನ್ನೇ ಬಪ್ಪದಿರುವಾಗ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ, ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾದರೂ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೆಂಬವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವರಲ್ಲವಾದಕಾರಣ “ ಸದಾ ಪಶ್ಯಂತಿ ” ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಅವರನ್ನು ಬಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಬೇಕು ; ಆಗ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಾದ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಸಿತ್ತಿತವಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ಸಾಧಿಸುವ ಅನುಮಾನವು ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿ ಅದರ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ಅಗ್ನಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವು ಉಷ್ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಆದಕಾರಣ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೆ ನಾವು ತೋರಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಎಂದಿಗೂ ಆಸಂಗತವಾಗಲಾರದು.

೫೨೮. ನಿತ್ಯಸೂರಿಣಾಂ ವೈವಿಧ್ಯಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವದಾ ಭಗವದ್ವಾಸ್ಯಮಹಾರಸಾನುಭವಧುರಂಧರತ್ವಸೂಚನಂ.

ಆನಂತ್ಯವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಇಂಥ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವರು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪತ್ತೀಪರಜನರಾಗಿಯೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ವಾಹನಾಸನಶಯನರೂಪರಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಭೂಷಣಾದಿರೂಪಿಗಳಾಗಿಯೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಯುಧರೂಪಿಗಳಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ವೇನಾಸೇನಾನಾಯಕರೂಪಿಗಳಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ದ್ವಾರ

ಪಾಲಕರಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ಗಣಾಧಿಪರಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ಸಗರಪಾಲಕರಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ಸ್ವಕ್ಷಂದಸತಾಂಬೂಲ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತಭೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥರೂಪಿಗಳಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರು ವಿಮಾಸಗೋಪುರಮಂಟಪಪ್ರಾಸಾದ ಪಾಪೀಕೂಪತಟಾಕೋದ್ಯಾನಾದಿಭೋಗಸ್ಥಾನರೂಪಿಗಳಾಗಿಯೂ, ಹೀಗೆ ಸರ್ವರೂ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯ ಸೇವಾರಸಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಧುರಂಧರರಾಗಿ ಇರುವರೆಂದು ವೇದೋಪಬೃಹದವಾದ ಪಾಂಚರಾತ್ರಸಂಹಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಸೂಚನಾ ಮಾತ್ರದಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

೫೨೯. ನಿತ್ಯಸೂರ್ಯಾನಂದಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಮುಕ್ತಾನಂದಸ್ಯ ನ್ಯೂನತ್ವಾಶಂಕಾ.

“ವೂಚ್ಯಂ ! ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಅಂತರಾಳಿಕಭೇದವು ಹೀಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೆ ಅನಂತಗುಡವಿಷ್ಟಕ್ಕೇನಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಇರುವ ಅಧಿಕಾರವು ಮುಕ್ತಾತ್ಮವರ್ಗಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನಂತಗುಡವಿಷ್ಟಕ್ಕೇನಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವರೋ ಹಾಗೆ ಮುಕ್ತರು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಈಶ್ವರನು ಅನಂತಗುಡವಿಷ್ಟಕ್ಕೇನಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಪ್ರೀತಿಯನ್ನೂ, ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನವಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೂ ಮಾಡುವನೆಂಬುದು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಆನಂದವು ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಾದರೆ “ಮೋಕ್ಷಾನಂದದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಪರಮವೈದಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವು ಜೀವಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ?

೫೩೦. ನಿತ್ಯೇಷು ಮುಕ್ತೇಷು ಚ ಈಶ್ವರಪ್ರೀತೇಸ್ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ತೇಷಾಮಾನಂದತಾರತಮ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಿಃ

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ—ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದವರಾಗಿಯೂ, ನಿಯತವಾದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಆನಂದವುಂಟೋ ಅಂಥ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಿಂದು ಮಾತ್ರವೂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆನಂದಾನುಭವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರೂ ನಿತ್ಯರೂ ಈಶ್ವರನೂ ಸಮಾನರಾಗಿಯೇ ಇರುವರು. ಹೀಗೆಂದರೆ ಪರಮಶೇಷಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲಾಸಪಡಿಸುವಿಕೆ

ಯಲ್ಲವೆ ಶೇಷಭೂತರಾದ ಸರ್ವರಿಗೂ ಪರಮಪೂಜಾರ್ಹಿಯೂ ಆನಂದರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಅಸಂತಗರುಡವಿಷ್ಟಕ್ಷೇನಾದಿಗಳ ಅಧಿಕಾರದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಂದುವೇಳೆ ಮುಕ್ತರು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಪರಮಶೇಷಿ ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನೋ ; ಈಗಲೂ ಅಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಂತಗರುಡಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಮುಕ್ತಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸರ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಏಕರೂಪವಾದ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಪರಮಶೇಷಿಯಾದ ಶ್ರೀಯುಜತಿಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು—

“ ಅನಂತವಿಷ್ಟಕ್ಷೇನಾದ್ಯೈರ್ನಿರ್ಯತಾಧಿಕ್ರಿಯೈರಪಿ |

ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಭಿರ್ಮುಕ್ತಾ ನಿತ್ಯೈರಾನಂದಸೋದರಾಃ ”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

೫೩೧ ಸುಷುಪ್ತಾವಿವ ಪ್ರಳಯೇ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಂ

ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯತ್ವಾಶಂಕಾ.

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ವಾದಿಗಳು “ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆವುದೊಂದು ಕಾರ್ಯವಸ್ತುವೂ ಇರಲಾರದು ; ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೂ ಬಂದು ಕಾರ್ಯಪದಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ; ಆದಕಾರಣ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹೇಗಾದರೆ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯರಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದು ಸುಷುಪ್ತಿ ಕಳೆದಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆವರೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನೂ ನಿತ್ಯರೂ ಮುಕ್ತರೂ ಸಹ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯರಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದು ಪ್ರಳಯಕಾಲವು ಕಳೆದಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣವನ್ನು ಪಡೆವರು ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವರು.

೫೩೨. ಸದಾದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವಶ್ರುತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಂ

ಕದಾಚಿದಪಿ ಜ್ಞಾನವಿಲೋಪಾಸಂಭವಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ವಾದಿಗಳು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಸದಾದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಬಹುಷ್ಯುತರಾಗಿ ಇರುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ನಿತ್ಯನಿಗೂ ಸದಾದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವವು ಅತ್ಯಂತಸ್ವಾರಸಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಮುಕ್ತಾತ್ಮರಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿಯಾಗಿ ಸದಾದರ್ಶನವು ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ

ಮೂವರಲ್ಲಿಯೂ ಸದಾಶರ್ವನಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಲೋಪವಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇವರ ಜ್ಞಾನವು ಕಾರ್ಯಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇತರಕಾರ್ಯಗಳಂತೆ ಇದಕ್ಕೂ ನಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಾಗಿ ಇದ್ದಿತು? ಇವರ ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಜನ್ಯಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ವಿನಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಸಂಕೋಚಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವು ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಇವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಸಂಕೋಚವನ್ನು ಸುತರಾಂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೫೩೩. ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇನಾವಗತಯೋಃ ಭಕ್ತಿಪ್ರಪತ್ತಯೋಃ ಪ್ರಥಮಂ ಭಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.

ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀತನನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಬದ್ಧ ಜೀತನರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಸಂಬಂಧೋದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಉಂಟೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆವು. ಅಂಥ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವು ಆವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು—ಭಕ್ತಿಯಾಗಲಿ ಪ್ರಪತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ತನಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದ ಪೂಜ್ಯರಲ್ಲಿ ತನಗಿರುವ ಅನುರಾಗವು ಭಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಅನುರಾಗವೆಂಬುದು ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಸಾಧಾರಣರೂಪವಾಗಿಯೂ ತೀವ್ರವಾಗಿಯೂ ತೀವ್ರತರವಾಗಿಯೂ ತೀವ್ರತಮವಾಗಿಯೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು. ಆದರೂ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಭಕ್ತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಒಂದಾನೊಂದು ಅರ್ಥವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಸಂಕೇತಪಡಿಸಿ ಅಂಥ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ ಇರುವರು. ಆ ಅರ್ಥವಿಶೇಷದ ಸ್ವರೂಪವು ಹೇಗಿರುವುದೆಂದರೆ—“ ೧ ಧೈರ್ಯವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೈಲಧಾರೆಮಾತೆ ಆವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಸ್ಮರಣಸಂತತಿರೂಪವಾಗಿಯೂ, ೨ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಮರಣಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಕ್ಷೃಣುತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ, ೩ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳೆಂಬ ಅಂಗಕಲಾಪಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿಯೂ, ೪ ವೇದನ ಉಪಾಸನ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ, ೫ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಸಮಾನಾಕಾರವಾಗಿಯೂ, ೬ ಪ್ರೀತಿರೂಪಾಪನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷವು ಭಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗುವುದು. ”

ಉಕ್ತವಾದ ಈ ಆರ- ವಿಶೇಷಣಗಳೊಳಗೆ ಅವ್ಯವಾಹರಿಸಿದುದು ವಿಶೇಷಣ
ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತಿಶರೀರದಲ್ಲಿ ವೈಕಲ್ಯವುಂಟಾಗಿ ಫಲವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಗುವುದಿಲ್ಲ.

೫೩೪. ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರಭಕ್ತಿವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಜ್ಞಾನನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣತ್ವವಾದನಿರಾಸಃ

ಇಂಥ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವದ ಜ್ಞಾನ
ಮಾತ್ರವೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು ಸಾಂಗವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿ
ದುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಆಪಾತರೂಪವಾಗಿ ಉಂಟಾದಮೇಲೆ ಅದರ ನಿರ್ಣ
ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರಾಗಪ್ರೇರಿತನಾದ ಪುರುಷನು ಗುರುಮುಖದಿಂದ ವೇದಾಂತ
ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶ್ರವಣವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ನಿರ್ಣಯರೂಪವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸ್ವತ
ಃವ (ತಾನಾಗಿಯೇ) ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅದು ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡ
ಲಾರದಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ—ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ
ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವು—ಉಕ್ತವಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಉಪಾಸನಾ
ರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮಾತ್ರರೂಪವಲ್ಲ. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ
ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತತ್ತ್ವದ ಉಪಾಸನೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆಗೆ
ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಪೂರ್ವಾಂಗವಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ—ತಾನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ
ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು.

೫೩೫. ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತಮುಖೇನೋಪಪಾದನಂ.

ಕುಷವಾದ ನೀರನ್ನು ನಿರ್ಮಲಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಚಿಲ್ಲದ ಬೀಜವೇನೋ ಸಾಧ
ನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ; ಆದರೆ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು ಸೆಸಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಚಿಲ್ಲದ ಬತ್ತ
ವನ್ನು ಸುಣುಪಾಗಿ ಅರೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿದರೆ ಅಗ ನೀರು ನಿರ್ಮಲವಾಗುವ
ದಲ್ಲದೆ—ನೀರಿನ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಕೈಮುಗಿದು ಚಿಲ್ಲದ ಬೀಜದ ನಾಮಧೇಯವನ್ನು
ಸಹಸ್ರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಲಕ್ಷಾವೃತ್ತಿ ಒಪಿಸಿದರೂ ನೀರು ನಿರ್ಮಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುಚಕ್ರವರ್ತಿ—

“ಫಲಂ ಕತಕವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಯದ್ಯಪ್ಯುಂಬುಪ್ರಸಾದಕಂ |

ನ ನಾಮಗ್ರಹಣಾದೇವ ತಸ್ಯ ವಾರಿ ಪ್ರಸೀದತಿ ||”

ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಸ್ಮೃತಿಪಂಚದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇದರಂತೆ ಗುರುಸನ್ನಿಧಿ
ಯಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ
ಕೊಂಡಮೇಲೆ ಅನೇಕಪರಿಶ್ರಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೆಸಿಸಿಕೊಂಡು ಉಕ್ತವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟ

ವಾದ ಉಪಾಸನವನ್ನು ತನ್ನ ಮರಣಾವಧಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನಿಯತವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಿಸುವವನಾದರೆ ಆಗ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ಮಲನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗುವನಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಪಡೆಯಲಾರನು.

೫೩೬. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಾಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಸಂಭವಃ.

ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶ್ರವಣವುಂಟಾದ ಮೇಲೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವೇ ಅನುವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಲಾರದು.

ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅವಸ್ತಂಬಮಹರ್ಷಿ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡಿಸಿರುವರು—“ಬುದ್ಧೇ ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪಣಂ, ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರೈರ್ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ, ಬುದ್ಧೇ ಜೇತ್ ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪಣಮಿದೈವ ನ ದುಃಖಮುಪಲಭೇತ” ಎಂಬ ಈ ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಿಂದ ಕೆಲವರ ಮತವನ್ನು ಅನುವಾದನಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವೆಂಬ ದೂಷಣವನ್ನು ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರದಿಂದ ತೋರಿಸಿ ತೃತೀಯಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧವೆಂಬ ದೂಷಣವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿರುವರು.

೫೩೭. ಏತೇನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವವಾದನಿರಾಸಸಿದ್ಧಿಃ.

ಇದರಿಂದ—ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧರ ಮತವು ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವೆಂದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು.

೫೩೮. ಉಕ್ತವಿಧಾಯಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಭಕ್ತೀರ್ವೈವಿದ್ಯಾಂ.

ಆದಕಾರಣ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸಕಲವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷವೆಂಬ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬುದು ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇಂಥ ಭಕ್ತಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದು ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು :

ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೋಸ್ಕರ ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಕರಸಹಿತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವೆವು—

೧	ಆಜಾವಿದ್ಯಾ	ಶ್ವೇತಾತ್ವತರ ಮುತ್ತು ಅಂಭಸಿ
೨	ಅಕ್ಷರಪರವಿದ್ಯಾ	ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್
೩	ಅಕ್ಷಿ ಸ್ಥ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ	ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಸಪ್ತಮಾಧ್ಯಾಯ
೪	ಅಂಗುಷ್ಠಪ್ರಮಿತವಿದ್ಯಾ	ಕಠೋಪನಿಷತ್
೫	ಅಂತರಾದಿತ್ಯವಿದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಪ್ರಥಮಪ್ರಪಾಠಕ
೬	ಆಕಾಶವಿದ್ಯಾ	" "
೭	ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ	ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ-ಸಪ್ತಮಾಧ್ಯಾಯ
೮	ಆನಂದಮಯವಿದ್ಯಾ	ತೈತ್ತಿರೀಯ-ಆನಂದವಲ್ಲಿ
೯	ಈಶಾವಾಸ್ಯವಿದ್ಯಾ	ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್
೧೦	ಉದ್ದಾಲಕಾಂತರಾಶ್ರಮವಿದ್ಯಾ	ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ-ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯ
೧೧	ಉಪಕೋಸಲವಿದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಚತುರ್ಥಪ್ರಪಾಠಕ
೧೨	ಉಷ್ಣಿಸ್ಕಹೋಳವಿದ್ಯಾ	ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ-ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯ
೧೩	ಗಾಗ್ಯೋಕ್ಷರವಿದ್ಯಾ	" "
೧೪	ಚತುರ್ಮುಖವಿದ್ಯಾ (ಪ್ರಚಾಪತಿವಿದ್ಯಾ)	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಪಂಚಮಪ್ರಪಾಠಕ
೧೫	ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿದ್ಯಾ	ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ-ಷಷ್ಠಾಧ್ಯಾಯ
೧೬	ದಹರವಿದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಅಷ್ಟಮಪ್ರಪಾಠಕ
೧೭	ನಾಚಿಕೇತವಿದ್ಯಾ	ಕಠೋಪನಿಷತ್
೧೮	ನಾಶವಿದ್ಯಾ	ಅಂಭಸಿ
೧೯	ಪರಂಜ್ಯೋತಿರ್ವಿದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ತೃತೀಯಪ್ರಪಾಠಕ
೨೦	ಪರೈಂಕವಿದ್ಯಾ	ಕೌಷೀತಕೈಪನಿಷತ್
೨೧	ಪುರುಷವಿದ್ಯಾ	ಅಂಭಸಿ ಮತ್ತು ಛಾಂದೋಗ್ಯ ೩ ಪ್ರಪಾಠಕ
೨೨	ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಪಂಚಮಪ್ರಪಾಠಕ
೨೩	ಪ್ರತರ್ಧನವಿದ್ಯಾ	ಕೌಷೀತಕೇ-ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯ
೨೪	ಪ್ರಾಣವಿದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಪ್ರಥಮಪ್ರಪಾಠಕ
೨೫	ಬಾಲಾಕಿವಿದ್ಯಾ	ಕೌಷೀತಕೇ-ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯ

೨೬ ಭೂಮುಪದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಸಪ್ತ-ಮುಪ್ರಪಾಠಕ
೨೭ ಮಧುಪದ್ಯಾ	,, ತೃತೀಯಪ್ರಪಾಠಕ
೨೮ ಮೈತ್ರೇಯೀಪದ್ಯಾ	ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ-ಷಷ್ಠಾಧ್ಯಾಯ
೨೯ ರುದ್ರವಿದ್ಯಾ	ಆಧರ್ವಶಿರಣುಪನಿಷತ್
೩೦ ವೈಶ್ವಾನರವಿದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಪಂಚಮಪ್ರಪಾಠಕ
೩೧ ಶಾಂಡಿಲ್ಯವಿದ್ಯಾ	,, ತೃತೀಯಪ್ರಪಾಠಕ
೩೨ ಸತ್ಯಕಾಮವಿದ್ಯಾ	ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್
೩೩ ಸದ್ವಿದ್ಯಾ	ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಷಷ್ಠಪ್ರಪಾಠಕ
೩೪ ಸಂವರ್ಗವಿದ್ಯಾ	,, ಚತುರ್ಥಪ್ರಪಾಠಕ

ಈ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯ ಗಳಾದ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಅವೇಕ್ಷಿತಗಳಾಗಿ ಇರುವ ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳನ್ನೂ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸದಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವೆವು.

೫೩೯. ಉಕ್ತವಿದ್ಯಾಸು ಅನ್ಯತಮವಿದ್ಯಾನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಕ್ರಮಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲವು ತುಲ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಆವುದಾದರೊಂದು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದ ಚೇತನನು—ಸಂಚಿತವಾದ ವಾಪದಿಂದಲೂ, ಅನಭ್ಯಾಸ ಗತಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದಲೂ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ—ಆಗಾಮಿಯಾದ ಪಾಪದ ಅಶ್ಲೇಷ ವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅಭ್ಯಾಸಗತಪ್ರಾರಬ್ಧವನ್ನು ಅನುಭವದಿಂದ ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿ, ಚರ ಮವಾದ ಸ್ಥೂಲಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರದೊಡನೆ ಆರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗ ವಾಗಿ ಅಂಡಕಟಾಹವನ್ನೂ ಅವರಣಿತತ್ವಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ, ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡ ಲದ ಎಲ್ಲೆಯಾದ ವಿರಜಾನದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಅಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಮಾನವಕರಸ್ವರ್ಪದಿಂದ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ದಿವ್ಯ ಶರೀರವನ್ನು ಪಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾನುಭವಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ದಿವ್ಯಾಲಂಕಾರ ಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಶ್ರೀವೈಕುಂಠದಿವ್ಯನಗರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿ ಸುತ್ತಿರುವ ದಿವ್ಯಮಹಾಮಣಿಮಂಟಪವನ್ನು ಸೇರಿ, ಪರೈಕವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಇರುವಂತೆ ಅದಿಶೇಷನೆಂಬ ಶಯ್ಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ತುಳಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ

ಹತ್ತಿ, ಪರಮಪುರುಷನ ದಿವ್ಯಧುರಗಳಿಂದ ಆಲಂಕಿತನಾಗಿ, ಅವನ ಮಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಶ್ರಿಯೇಪತಿಯೊಡನೆ ಸ್ವಲ್ಪಮೊತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದು ನಡೆಸಿ, ಅಪ ಹತಪಾಪತ್ವ ವೇದಶಾಸನದ ಎಂಟು ಗುಣಗಳ ಅನುಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು, ಗುಣ-ವಿಗ್ರಹ-ವಿಧೂತಿ-ಪರಿಷ್ಕರಣವು ಹೃದಯದೊಳಗಿಂದ ಪರಮಶೀಘ್ರತನಾಗಿ, ಪರಮಪುರುಷನ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಕೈಂಕರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿ ಸಿದನನಾಗಿ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿಯಾದ ಆನಂದಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಧನಾಗುವನು.

**೫೪೦. ಉಕ್ತವಿಧಾಯಾಂ ಭಕ್ತಾ ಸ್ವರೂಪವಿರುದ್ಧತ್ವಜ್ಞಾನವತಃ
ನೋಕ್ಷೋಪಾಯಭೂತಪ್ರಪತ್ತಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.**

ಶ್ರಿಯೇಪತಿಯಾದ ಸರ್ವಶೇಷಿಗೆ ಈ ಜೀವಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಅತ್ಯಂತಪರ ತಂತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಪರತಂತ್ರವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ವರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ರಪತ್ತಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವು ಅಪಾಯಬಹುಳವೆಂದೂ, ದುಷ್ಟರವೆಂದೂ, ಸ್ವರೂಪವಿರುದ್ಧವೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಅಂಜು ವವನಿಗೆ ಮಾತಾಪಿತೃಸಹಸ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ವತ್ಸಲತರನಾದ ವೇದಪುರುಷನು “ಹಾಗಾದರೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರಿಯೇ ಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವಾಗಿ ಅಧ್ಯವಸಾಯ ಗೊಂಡು (ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ), ಇಂಥ ಅಧ್ಯವಸಾಯವೂ ಅವನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಅತಃಪನ್ನ ಸ್ವರೂಪಾನುರೂಪವೆಂದೂ ತಿಳಿದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಾಯತ್ವ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತಾಳದೆ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಾಯತ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಉಪೇಯತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಮಹಿಮೆ ನಿರ್ಭರನಾಗಿ ಇದ್ದು, ಸಹಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಉಪೇಯತ್ವರಾವಿತಿ ಸ್ವನಾಗುವಿಯಾದರೆ—ಅನುಕೂಲ್ಯಸಂಕಲ್ಪವೂ, ಪ್ರಾತಿಕೂಲ್ಯತ್ಯಾಗವೂ, ಅವನು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂಬ ದೃಢತರವಾದ ನಂಬಿಕೆಯೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಕತ್ವಸ್ವೀಕಾರವೂ, ಆಕಿಂಚಸ್ಯ ಅನನ್ಯಗತಿತ್ವಗಳೆಂಬ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವೂ, ಅವನ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೇ ಸಂಭಾ ವಿತಸ್ವಭಾವಗಳಾಗಿ ನಿನಗೆ ಸ್ವತಃಪವ ಸಿದ್ಧಿಸುವುವು; ಮತ್ತು ಪೂರ್ವೋಕ್ತರೀತಿ ಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಾರಾದಿಸೂರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಪರಮಪುರುಷಚರಣಾರವಿಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಮತ್ತು ಆವಶ್ಯಕಗಳಾದ ಸಕಲಾತ್ಮಗುಣಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಸಿ, ಯಾವದಾತ್ಮ ಭಾವಿಯಾದ ಭಗವತ್ಕೈಂಕರ್ಯವೆಂಬ ಮಹಾಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಲಭಿಸುವುದು” ಎಂದು ಕಠವಲ್ಲಿ, ಮಹಾನಾರಾಯಣ ಮುಂತಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶದ ವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಪತ್ತಿಯೂ ಒಂದುವಿಧವಾಗಿ “ನ್ಯಾಸ

“ಏದೈ ಪ್ಪಪತ್ತಿವಿದೈ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಇದೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟಾದ್ದಾಗಿ ಸಾಧನವಾಗುವುದು.

“ಆತ್ಯಂತಪರತಂತ್ರವಾದ ಅತ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಯೂ ಸ್ವಾಭಿಮತವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಯವು (ಸಾಧನವು) ಆವುದೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಪಾಯಾಂತರಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಸ್ವಾಭಿಲಷಿತವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಹಾವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿ—ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯೊಬ್ಬನೇ ಉಪಾಯಭೂತನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅವನನ್ನೇ ಉಪಾಯೋಪೇಯಭಾವದಿಂದ ವರಿಸುವಿಕೆ” ಪ್ರಪತ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಫಲಿತಾಂಶವೇನೆಂದರೆ—

“ ಸ್ವತ್ವಮಾತ್ಮನಿ ಸಂಜಾತಂ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತಂ |
ಉಭಯೋರೇಷ ಸಂಬಂಧೋ ನೇತರೋಽಭಿಮತೋ ಮಮ ||

ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವತ್ವವೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಈ ಸ್ವಭಾವಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಸರ್ಯಾಸ (ಬದಲಾವಣೆ)ವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಆತ್ಯಂತಪರತಂತ್ರವಾದ ವಸ್ತು ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತಾನೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಾದರೆ—ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸ್ವತ್ವಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಕ್ಕೂ ವಿನಿಮಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ ಆಗಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸ್ವರೂಪಹಾಸಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಆದ ಕಾರಣ ಸ್ವಾಮಿಯಾದವನು ಸ್ವತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸ್ವತ್ತಿನಿಂದ ಅಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಸ್ವತ್ತು ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ತಾನೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಾದರೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದವನು ತನ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವನು. ಹೀಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ (ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ) ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆಯೇ ಪ್ರಪತ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದು ಈ ಪ್ರಪತ್ತಿಲಕ್ಷಣದ ಫಲಿತಾಂಶವಾದ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು—“ ಭಗವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿವಿರೋಧಿಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಪತ್ತಿಃ”

ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಆದರೆ—ಪ್ರಪತ್ತಿಗೆ ಇದೇ ಬಕ್ಷಣವೆಂದು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನವು ಆವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು : ವೇದೋಪಪ್ತಾಂತದ ಶ್ರೀರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾದ ಶ್ರೀಜಾನಕಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವ ವಚನವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ರಾಮನಿರಹದಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ತಜ್ಞರಣಾರವಿಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಸಮಯವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಆಂಜನೇಯನು—ಎಲೈ ಲೋಕಮಾತೆಯೇ! ರಾಮನೂ ತನಿಂದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿಯೂ, ವೀರಾಗ್ರಣಿಯಾಗಿಯೂ, ದಂಪತಿಗಳಾದ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಚರಣಸೇವಕನಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ನಾನು ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ ಇರುವಲ್ಲಿ ನೀನು ಇಷ್ಟು ಚಿಂತಿಸುವುದೇಕೆ? ನಿನ್ನ ಚರಣಧೂಳಿಗಳಿಂದ ಈ ನನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಪವಿತ್ರಪಡಿಸಿ ನನ್ನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ನೀನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಯಾದರೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮವನ ಚರಣವನ್ನಿಧಿಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಬಯ್ಯುವೆನು” ಎಂದು ಅಂಜಲಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಚ್ಛಾಸಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ—ಇವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ನಾನು ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆನಾದರೆ ಸ್ವರಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿವಾಡಿದಂತಾಗಿ ಸ್ವ-ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸ್ವರೂಪಹಾನಿಯಾದೀತೆಂದು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕ್ಲೇಶಗೊಂಡು ಶ್ರೀಜಾನಕಿ—

“ಶರೈಸ್ತು ಸಂಕುಲಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಲಂಕಾಂ ಪರಬಲಾರ್ದನಃ |
ಮಾಂ ನಯೇದ್ಯದಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ತತ್ತಸ್ಯ ಸದೃಶಂ ಭವೇತ್ ”

ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಂಜನೇಯನ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವಳು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—

ಎಲೈ ಅಂಜನೇಯನೇ! ಈಗ ನನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಇರುವ ಸಮಸ್ತಕ್ಷೇಶಗಳೂ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೀಯಾ? ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ಅಂಶವೂ ಒಂದುಂಟೆ? ಹಾಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಈ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೀಯಾ? ಅವನು ಕಕುತ್ಸ್ಥವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲವೆ? ಮತ್ತು ಶತ್ರುಬಲವನ್ನು ಮರ್ದಿಸುವವನೆಂದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧನಲ್ಲವೆ? ಅವನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಲಸವು ಆವುದುಂಟು? ಹೀಗೆ ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗಳೆರಡರಿಂದಲೂ ಕೊಡಿರುವ ಆ ಶ್ರೀರಾಮವೇಂದ್ರನೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅಮೋಘವಾದ ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಈ

ಲಂಕಾನಗರಿಯನ್ನು ಆಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಪಡಿಸುವುದರಮೂಲಕ ನನ್ನ ಕ್ಲೇಶಗಳ ನೈಲಾ ಪರಿಹರಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವನಾದರೆ ಅಂಥ ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಅವನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ, ಸ್ವತ್ತಾದ ನನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಅನುರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಾನೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ನನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆಸುವನಾದರೆ ಇಬ್ಬರ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಹಾನಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದೆಂದೂ ನೀನು ತಿಳಿಯಬೇಕು." ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕಾಭಿವ್ರಾಯವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಪ್ರಸತ್ತಿಯ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂಬುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಇಂಥ ಪ್ರಸತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕಿಂಚನ್ಯ, ಅನನ್ಯಗತಿತ್ವಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಸ್ವಭಾವಗಳುಳ್ಳ ಜೀತನಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೂ ಅಧಿಕಾರವುಂಟು. ಆಕಿಂಚನ್ಯವೆಂದರೆ ಉಪಾಯಾಂತರಶೂನ್ಯತ್ವ. ಅನನ್ಯಗತಿತ್ವವೆಂದರೆ ರಕ್ಷಕಾಂತರಶೂನ್ಯತ್ವ. ಉಪಾಯಾಂತರವೂ ರಕ್ಷಕಾಂತರವೂ ಉಂಟೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಗರ್ವತನು ಪ್ರಸತ್ತಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಲಾರನು. ಅಂಥ ಗರ್ವವನ್ನು ತೊರೆದು ಭಗ್ವಾಭಿಮಾನನೆನಿಸಿಕೊಂಡವನೇ ಪ್ರಸತ್ತಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವನು ; ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ —

“ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯೇ ಸ್ವಾಭೀಷ್ಟೇ ಮಹಾವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕಂ |

ತದೇಕೋಪಾಯತಾಯಾಚ್ಛಾ ಪ್ರಸತ್ತಿಶ್ಚರಣಾಗತಿಃ”

“ಅಹಮಸ್ಮೈಪರಾಧಾನಾಮಾಲಯೋಕಿಂಚನೋಗತಿಃ |

ತ್ವಮೇವೋಪಾಯಭೂತೋ ಮೇ ಭವೇತಿಪ್ರಾರ್ಥನಾಮತಿಃ ||

ಶರಣಾಗತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಾ ಸಾ ದೇವೇನ್ರಿಪ್ರಿಯುಜ್ಯತಾಂ”

“ಆನುಕೂಲ್ಯಸ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಾತಿಕೂಲ್ಯಸ್ಯ ವರ್ಜನಂ |

ರಕ್ಷಿಷ್ಯತೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸೋ ಗೋಪ್ತೃತ್ವವರಣಂ ತಥಾ ||

ಆತ್ಮನಿಷ್ಠೇಪಕಾರ್ಪಣ್ಯೇ ಷಡ್ವಿಧಾ ಶರಣಾಗತಿಃ”

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀಪಾಂಚರಾತ್ರ (ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧ್ಯ ಸಂಹಿತಾ) ವಚನಗಳಿಂದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ಇರುವುದನ್ನು ರಮಸ್ವಾದಿಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಸದಾಚಾರ್ಯೋಪದೇಶದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫೪೧. ಪ್ರಸತ್ತೇರುಪಾಯತ್ವಸದ್ಭಾವಾಸದ್ಭಾವಬೋಧಕ

ವಚನಾನಾಂ ವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಭಾವಃ.

ಪ್ರಸತ್ತಿಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸತ್ತಿಗೆ ಉಪಾಯತ್ವವು ಉಂಟೆಂದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವ ಎರಡುಬಗೆಯ ವಚನಗಳೂ ಕೆಲವು ಉಂಟು ; ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾ

ಯುಗನೇ ಉಪಾಯಧೂತನೆಂದು ಹೇಳುವ ವಚನಗಳೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಈ ವಚನಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವಿರುವುದೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು. ಪ್ರಪತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನತ್ವವು ಉಂಟೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾಗಿ ಇರುವ ಪ್ರಪತ್ತಿ ಶರಣಾಗತಿ ನ್ಯಾಸ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಪತ್ತಿವ್ಯನಾದ (ಪ್ರಪತ್ತಿಗೆ ವಿಷಯನಾದ) ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವವಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳಿಗೂ ಐಕಕಂಠ್ಯವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಸಕಲವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಗಳ ರಹಸ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಪರಂಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಆರಿಯಬೇಕಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒರೆಯಲಾರೆವು. ಅಂತು ಭಕ್ತಿಯಾಗಲಿ ಪ್ರಪತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಮೊದಲು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಯಿತು.

೫೪೨. ದೇಶವಿಶೇಷೇ ಪರಮಪುರುಷಚರಣಾರವಿಂದ

ಕೈಂಕರ್ಯಸ್ಯೈವ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಂ.

ಈ ಪ್ರಸ್ತಾವದಲ್ಲಿ ಪರಮಪುರುಷಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ನಿಜ್ಞೇದವಿಲ್ಲದ ಕೈಂಕರ್ಯವೇ ಭಕ್ತಿಪ್ರಪತ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ಅನ್ಯತರವಾದ ಉಪಾಯದಿಂದ ಲಭಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ಅಂಥ ಕೈಂಕರ್ಯವೇ ಜೀವಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದಲೇ ತುಂಬಿರುವ ಈ ಲೀಲಾಪುಷ್ಪಾತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಕೈಂಕರ್ಯವು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಡೆಯಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಶ್ರೀ ವೈಕುಂಠವೆಂದೂ, ಪರಮವೈಭವವೆಂದೂ, ಪರಮಪದವೆಂದೂ, ನಿತ್ಯನಿಧಾತಿಯೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲೋಕವಿಶೇಷದಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಸಿದ್ಧವಿರುವುದೆಂದೂ, ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

೫೪೩. ವಿರೋಧಿನಿವೃತ್ತಾದಿನಾಂ ಸಾಯುಜ್ಯಾಂತಾನಾಂ

ಸಪ್ತಾನಾಂ ಕೈಂಕರ್ಯಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವನಿಯಮಃ.

ಇಂಥ ಕೈಂಕರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ—೧ ಮೋಕ್ಷಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇರುವ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಯೂ, ೨ ಅರ್ಚಾರಾದಿಮಾರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ೩ ಅಪ್ರಾಕೃತದಿವ್ಯಮಂಗಳಗ್ರಹಧಾರಣವೂ, ೪ ಸಾರೋಕ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ೫ ಸಾಮಾನ್ಯ

ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ೩ ಸಾರೂಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ೭ ಸಾಯುಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಅಂತು ಈ ಏಳೂ ಪೂರ್ವಾಂಗಗಳಾದುದರಿಂದ ಅಪಶ್ಯಂಭಾವಿಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು.

೫೪೪. ಸಾಯುಜ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾನಗುಣಕತ್ವಪರತ್ವಂ ನ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಜೀವಸ್ಯ ಲಯಪ್ರತಿಸಾದಕತ್ವಂ.

ಸಾಲೋಕ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸಮಾನಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಸಾಮೀಪ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸಮೀಪಪ್ರದೇಶಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಸಾರೂಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸಮಾನವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಸಾಯುಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸಮಾನಗುಣಕತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿ. “ಎಷ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಪತ್ವ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುರ್ವಿಶೋಕ್ತೋ ವಿಜಿಘತ್ಸೋಽಪಿಪಾಸಃ ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಎಂಟು ಗುಣಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ಸಾಧಾರಣಗುಣಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಈ ಗುಣಗಳು ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ತಿರೋಹಿತವಾಗಿ ಇದ್ದು ಆತ್ಮಂತಿಕಕರ್ಮವಿಲಯವುಂಟಾದ ವೇಲೆ ಆವಿರ್ಭಾವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುವು. “ಯುಜ್ಯತೇ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಇತಿ ಯುಕ್ ಗುಣಾಷ್ಟಕಂ, ಸಮಾನಂ ಯುಕ್ ಯಯೋಃ ತೌ ಸಯುಜೌ, ಸಯುಜೋಃ ಭಾವಃ ಸಾಯುಜ್ಯಂ” ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಯುಜ್ಯಶಬ್ದವು ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಗುಣಕತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಲಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರದು.

೫೪೫. ಜೀವಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ವಸ್ತುಂತರೇ ವಸ್ತುಂತರಸ್ಯ ಲಯಾಸಂಭವಾಚ್ಚ ನ ಸಾಯುಜ್ಯಸ್ಯ ಲಯರೂಪತ್ವಂ.

ಜೀವವಸ್ತು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಇದರ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಲಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅನ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅನ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಲಯವೆಂಬುದು ಸುತರಾಂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮೋಪಾಧಿಕವಾದ ದೇವತ್ವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಭೇದಗಳನ್ನು ತೊರೆದಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನೇ ಲಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು; ಇದು ನಮಗೆ ಅನಿಷ್ಟವಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ—

“ಪರಮಾತ್ಮಾತ್ಮನೋರ್ಮೋಗಃ ಪರಮಾರ್ಥ ಇತೀಷ್ಟತೇ |
ಮಿಥ್ಯೈತದನ್ಯದ್ರವ್ಯಂ ಹಿ ನೈತಿ ತದ್ಭ್ರವ್ಯತಾಂ ಯತಃ”

ಎಂಬ ಪರಾಶರವಚನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇಂಥ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಕೂಡಿದವು ಕೈಂಕರ್ಯವೇ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಎಲ್ಲೆಯಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬುದೇ ಸಕಲ ವೇದಾಂತಗಳ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು.

೫೪೬. ಕೈಂಕರ್ಯ ದುಃಖರೂಪತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಾಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವ ತಂಕಾತತ್ವರಿಹಾರೌ.

“ಓಹೋ ! ಕೈಂಕರ್ಯವೆಂಬುದು ಸೇವಾರೂಪವಾದುದರಿಂದ ದುಃಖರೂಪ ವಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೇ ಇರುವುದು ? ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೇ ಅರ್ಹವಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಗೆ ಹೇಗೆ ? ”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ — ಸೇವಾಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ದುಃಖರೂಪತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಸಕಲಸೇವೆಯೂ ಪಕ್ಷಕೋಟಿಗೆ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ. ಸೇವಾವಶೇಷದಲ್ಲಿ ದುಃಖರೂಪತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅನೇಕಶತಕೋಟಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನವಾಗುವುದು. ಈಶ್ವರಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ದುಃಖರೂಪತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಧರ್ಮಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಾಧೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉದಾರನಾದ ಪುರುಷನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖ ರೂಪತ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಸೇವಾತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥ ಜರಿತವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನಿರುಪಾಧಿಕೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರಿಯಾಚಾರ್ಯನ ಸೇವೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತಾನುರೂಪವಾಗಿಯೂ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಸರ್ವದಾ ಸುಖರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಎಂದಿಗೂ ದುಃಖರೂಪವಾಗಲಾರದು.

೫೪೭. ಸ್ವಾತ್ಮಾನುಭವರೂಪಸ್ಯ ಕೈವಲ್ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಭಾಸತ್ವಂ ಚ.

ಪಂಚಾಗ್ನಿವಿದ್ಯಾನಿಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ಕೈವಲ್ಯವೆಂಬ ಒಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥವಿರುವುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ; ಆದರೆ ಇದು ಕೇವಲ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಾನುಭವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಪತಿವಿಹೀನೆಯಾದ ಅಬಲೆಯ ಭೋಗದಂತೆ ಅತ್ಯಂತಜುಗುಪ್ಸಿತವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಇದನ್ನು ತ್ಯಜಿ ಕರಿಸಿ ಇರುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಏಕೈಕಕಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹಾಸಿಯನ್ನೂ ಎಣಿಸುವುದು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದ ಈ ಕೈವಲ್ಯಪದಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಪ್ರೇರಿತವಾದುದರಿಂದ ಈ ಪದವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಸಂಸಾರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಭಗವತ್ಪರಣಾರವಿಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕಸಂಪ್ರದಾಯಾನುಯಾಯಿಗಳು—“ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು ; ಕೈವಲ್ಯಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದವರಿಗೆ ವುನಃ ಸಂಸಾರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಭಗವದ್ವಿಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಭಗವತ್ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅಂಶಗಳು ಇನ್ನೂ ಬಹಳವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ, ರಹಸ್ಯಾದಿಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಈ ವಿಷಯಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದವರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅತಿಗಹನವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವೆವು.

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ಮಲಿನಂ

ಮಿಥ್ಯಾನಾದೋ ಯದಾಽಽಗತೋ ಮಲಿನಃ |

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ವಿಮಲಂ

ತತ್ತ್ವವಿಶುದ್ಧಿರ್ಯದಾಽಽಗತಾ ವಿಮಲಾ ||

ಓಂ

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್

ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಷಯಕಪ್ರಕೀರ್ಣಕ

ವಿಚಾರನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪಷ್ಕಂ ||೬||

ಇತಿ ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದೋ ದ್ವಿತೀಯಃ

ಸಮಾಪ್ತಃ.

ಓಂ

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

॥ ೫೩ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ.

೨. ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದಂ.

ಋಳಲ. ತತ್ರಾದೌ ಈಶ್ವರನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಕಳೆದ ಎರಡು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿಂದ—ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ಜೀವ ಎಂಬ ಮೂರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ವಿತದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆವು; ಈಗ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಈಶ್ವರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಮೂರನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವೆವು. ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು; ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವೆವು.

ಋಳಲ. ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಯಾವನು ನಿಯಾಮಕ ನಾಗಿ ಇರುವನೋ, ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು; ಎಂದರೆ— ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಿವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಯಾವನೊಬ್ಬನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಧೀನಗಳಾಗಿ ಇರುವುವೋ ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅಚಿದ್ವಸ್ತು ಜೈತನ್ಯಶೂನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬುದು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗಿಸಲಾರದು. ಚಿದ್ವಸ್ತು ಜೈತನ್ಯಾತ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬುದು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಾದರೂ, ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಿವೃತ್ತಿಗಳೂ ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಚಿದ್ವಸ್ತುವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರಸಂಗಿಸಲಾರದು. ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಚಿದಚಿದ್ವಿಲಕ್ಷಣನಾದ ಪರಮಜೇತನನೆಂಬುವ ನಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನೇ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

೫೫೦. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಸ್ವಪ್ನೈತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದುದಾಗಿಯೂ, ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ. ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಜೀವನು ಅಣುಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಸಕಲದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರನಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದು.

ಹಾಗೆಯೇ—ದ್ವಿತೀಯದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಸಕಲದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಕಾಲವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅಚೇತನವಾದ ಕಾಲವು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದಾದಕಾರಣ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದು.

ಮತ್ತು—ಪ್ರಥಮದಳದಲ್ಲಿ “ಸ್ವಪ್ನೈತಿರಿಕ್ತವಾದ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ “ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಯಾವುದು ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅದು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು; ಆಗ ತನ್ನೊಡನೆ ತನಗೆ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ—ಲಕ್ಷ್ಯನಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಸ್ವಪ್ನೈತಿರಿಕ್ತವಾದ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಸ್ವಪ್ನೈತಿರಿಕ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೇ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಡನೆ ತನಗೆ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಪ್ರಸಂಗಿಸಲಾರದು.

ಮತ್ತು—ಪ್ರಥಮದಳದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ “ಸ್ವಪ್ನೈತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತದೊಡನೆಯೂ ಯಾವುದು ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅದು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು; ಆಗ ಅದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಪುನಃ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ

ಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ದ್ರವ್ಯಸಂಯೋಗವೇ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಪ್ರಸಂಗಿಸಲಾರದು.

ಮತ್ತು—ಪ್ರಥಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ “ಸಮಸ್ತ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಯಾವುದು ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅದು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು; ಆಗ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಶರೀರವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಸಮಸ್ತ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಶರೀರವೆಂಬ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಯೋಗವಿದ್ದರೂ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಲಾರದು.

೫೫೦. ತೃತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

“ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಯಾವುದು ಶೇಷಿಯಾಗಿ ಇರುವುದೋ ಅದು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.” ಇಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಶೇಷಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಜೀವನು ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಶೇಷಿಯಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಶೇಷಿಯಾಗಲಾರನಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದು.

೫೫೧. ಚತುರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

“ಯಾವನೊಬ್ಬನು ಸರ್ವಕರ್ಮಸಮಾರಾಧ್ಯನೋ ಅವನು ಈಶ್ವರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.” ಎಂದರೆ—ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಗಳಾದ ಸಕಲಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಯಾವನು ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಇರುವನೋ ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠೋಮ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಸಕಲಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿವೇದಿಕೆಗಳೇ ಆರಾಧನೀಯರೆಂದು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ತೋರಿಬಂದರೂ ಪರ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—ಆ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಶರೀರಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸರ್ವೇಶ್ವರನೇ ಸಕಲಕರ್ಮ

ಗಗಳ್ಳಿಯೂ ಆರಾಧನೀಯನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ “ಅಹಂ ಹಿ ಸರ್ವಯಜ್ಞಾನಾಂ ಭೋಕ್ತಾ ಚ” ಎಂದು ತಾನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು. ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಸಮಸ್ತದೇವತೆಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರಭೂತರಾದುದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆ ಶರೀರಿಗೆ ತಲವುವುದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಷ್ಟೆ.

೫೫೩. ಪಂಚಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

“ಯಾವನೊಬ್ಬನು ಸಕಲಫಲಪ್ರದನಾಗಿ ಇರುವನೋ ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.” ಎಂದರೆ ಆ ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ ಜೀತನಿಗೆ ಆ ಆ ಕರ್ಮಫಲಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವನೊಬ್ಬನ ಸಂಕಲ್ಪವು ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದೋ, ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರೋಕ್ತವಾದ ಭಗವದ್ಗೀತಾವಚನದ ಅವಶಿಷ್ಟಭಾಗವಾದ “ಪ್ರಭುರೇವಚ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಾನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು,

೫೫೪. ಷಷ್ಠಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

“ಯಾವನೊಬ್ಬನು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಆಧಾರನಾಗಿ ಇರುವನೋ, ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ; ಎಂದರೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಯಾವನೊಬ್ಬನು ಅಧಿಕರಣಭೂತನಾಗಿ ಇರುವನೋ, ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಕಾಲವು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಅಸೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಧಾರವಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

೫೫೫- ಸಪ್ತಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

“ಯಾವನೊಬ್ಬನು ನಿಖಿಲಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರ್ಯತ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿ ಇರುವನೋ, ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.” ದಂಡ-ಚಕ್ರ-ಕುಲಾಲ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರ್ಯತ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ನಿಖಿಲಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರ್ಯತ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಕಾಲವು ನಿಖಿಲಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರ್ಯತ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ? ಇಲ್ಲ ; ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾಲವು ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ನಿಖಿಲಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರ್ಯತ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ನಿತ್ಯ ವಿಭೂತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಕಾಲವು ಕಾರಣವಾಗಲಾರದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ “ ಕಾಲಂ ಸ ಪಚತೇ ತತ್ರ ನ ಕಾಲಸ್ತತ್ರ ವೈ ಪ್ರಭುಃ ” ಎಂಬವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಿಷ್ಟಾಪುರಾಣಾದಿವಚನಗಳಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿ ಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಉದ್ಘೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುದು. ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವೂ ಹುಟ್ಟಲಾರದಾದುದರಿಂದ ನಿಖಿಲಕಾರಣತ್ವವು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಜಾಧಿಕವಾಗಿ ಇರುವುದು

೫೫೬. ಅಷ್ಟಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

“ ತಾನು, ಮತ್ತು ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಈ ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಶರೀರಗಳಾಗಿ ಇರುವವೋ, ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ತನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನಾದುದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ” ಎಂಬ ಪದವು ಲಕ್ಷ್ಯಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗದಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರಗಳಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆಯೇ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆಂಬುದನ್ನು ಅಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ವುನಃ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವದೋಷವು ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದು ; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ” ಎಂಬ ಪದವು ಲಕ್ಷ್ಯಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗದಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಭಿನ್ನವಾದ ಸಮಸ್ತ

ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ.

೫೫೭. ನವಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

“ಯಾವನೊಬ್ಬನ ಸಂಕಲ್ಪವು ಅಪ್ರತಿಹತವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದೋ, ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.” ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ “ತನ್ನ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸಂಕಲ್ಪವು ಅಪ್ರತಿಹತವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ “ತನ್ನ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಸಂಕಲ್ಪವು ಅಪ್ರತಿಹತವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷವಿಲ್ಲ.

೫೫೮. ದಶಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಯಾವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಪಾಪಸಂಬಂಧರಾಹಿತ್ಯವು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೋ ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪಾಪಸಂಬಂಧರಾಹಿತ್ಯವು ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಧೀನವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ “ತನ್ನ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೫೫೯. ಏಕಾದಶಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧದ ಆತ್ಮಂತಿಕನಿವೃತ್ತಿವೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಮುಮುಕ್ಷು ಜೀತನರಿಗೆ ಅಂಥ ಫಲದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಯಾವನು ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿ ಇರುವನೋ ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಈ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದತ್ವವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷಣವೂ ಫಲಿತವಾಗುವುದು. ಉಪಾಸ್ಯವಸ್ತುವೆಂಬ ಉಪಾಸನಾಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು.

೫೬೦. ದ್ವಾದಶಂ ಲಕ್ಷಣಂ-

ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಯಾವನು ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿ ಇರುವನೋ ಅವನು ಈಶ್ವರ ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ತ್ರಿಯುಪತಿಯಾದ ಪರಮಪುರುಷನ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಕೈಂಕರ್ಯವೇ ಪರಮಪ್ರಾಪ್ತನೆಂದು ಯಾವಾಗ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಆಗಲೇ ತ್ರಿಯುಪತಿಯೆಂಬ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದವನು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧನಾಯಿತು. ಆದಿರಂತಿಯೇ—ಕೈಂಕರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ಬಾರದಂತೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಮಯವಾದ ಪರಮಪದಕ್ಕೂ, ಅಂಥ ಪರಮಪದದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಕೈಂಕರ್ಯವರ್ಧಕರಾಗಿರುವ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೇ ವೇದವಾದ ಸಮಸ್ತಭಾಗವತೋತ್ತಮರಿಗೂ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದವನು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ದಿಬ್ಬಾತ್ರಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣ
ಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ ||೧||

ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

೫೬೧. ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯಸಮುದಾಯಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣ
ತ್ವೋಕ್ತೇಃ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಾಮ್ಯವಾದಿಶಂಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವಂ-

“ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಏಳನೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—
“ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೂ ಯಾವನು ಕಾರಣನಾಗಿ ಇರುವನೋ ಅವನು ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೊರಡುವುದು ; ಆದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಈಶ್ವರಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? ಸೂತ್ರಕಾರರು ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣತ್ವ, ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವ, ಲಯ ಕಾರಣತ್ವ ಈ ಮೂರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದೆಂದೂ, ಸೃಷ್ಟಿ

ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗೊಂಡಲ್ಲವೆ “ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ” ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು? ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.—

ವತಕ್ಕಂದರೆ—ಮೂರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರಕಾರರಿಗೆ—ಇವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುವಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾಗುವವೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ; ಅತಿಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ; ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೇ ಇವು ಸಂಗತಗಳಾಗುವವಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರಭಿನ್ನವಾದ ಆವುದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾಗಲಾರವು; ಈಶ್ವರಭಿನ್ನವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣವಾಗಲಿ, ಈಶ್ವರಭಿನ್ನವಾದ ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣವಾಗಲಿ, ಈಶ್ವರಭಿನ್ನವಾದ ಲಯಕಾರಣವಾಗಲಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಇವು ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣಗಳಾದರೂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿಯ ಗಂಧವೇ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ— ಸೂತ್ರಕಾರರು ಅತಿಪ್ರಸಂಗಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಮೂರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಇರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವರು ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ, ಎಂಬ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣವೆಂದೂ, ಎರಡನೆಯವನು ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣವೆಂದೂ, ಮೂರನೆಯವನು ಲಯಕಾರಣವೆಂದೂ, ಹೇಳುತ್ತಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣತ್ವವು ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ಥಿತಿಕಾರಣತ್ವವು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೂ, ಲಯಕಾರಣತ್ವವು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವವಲ್ಲದೆ ಈ ಮೂರೂ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಇವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಈ ಮೂರೂ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಸರ್ವೇಶ್ವರನ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದೆ ಪ್ರಭಾವಾತಿಶಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದಕಾರಣ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ನಾವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ

ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಸಹ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ “ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಗುರುತಿನಿಂದ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ ಇರುವರು.

೫೬೨. ಸತ್ಯಾದಿನಾಕೈಲಸಿ ಶಂಕಿತದೋಷವ್ಯಾವೃತ್ತಿಫಲಕತಯಾ ವಿಶೇಷಣಸಾರ್ಥಕೈಂ.

ಒಂದೇವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಆಶಂಕೆಗಳಿಗೂ ಪರಿಹಾರವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಶಿಷ್ಯರ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಅನೇಕವಾದ ಆಶಂಕೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಡಿಕೆ ಶ್ರುತಿಯೊಳಗೆ ಅನೇಕಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣವಾಗಿ “ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳೂ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯ ಏಕವಚನಾಂತಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಅನಂತಪದವು ಎರಡಾವರ್ತಿ ಅನುಸಂಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಪುಂಲಿಂಗವಾದ ಈ ಶಬ್ದವು ಒಂದಾವರ್ತಿ ತನ್ನ ರೂಢಿತಕ್ತಿಯಿಂದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ವಿಶೇಷ್ಯವಾಚಕಶಬ್ದವಾಗಿ ಇರುವುದು ; ಮತ್ತೊಂದಾವರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಯೋಗತಕ್ತಿಯಿಂದ (ಅವಯವವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ) ಆ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದ—ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ—ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದಗಳೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದದ ರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಮೂಲಕ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಶಬ್ದವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.

ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದತೂನ್ಯನಾದುದರಿಂದಲೇ ಈ ನಾರಾಯಣನಿಗೇ ನಿರತಿಶಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅನಂತಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯನವುಂಸಕವಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಲಿಂಗವನ್ನು ಬಿಡದೆಯೇ ಪುಂಲಿಂಗಾಂತವಾದ ಅನಂತಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಬಹುದು.

ಸತ್ಯಶಬ್ದವೂ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವೂ ಪುಂಲಿಂಗಾಂತವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಅನಂತಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. “ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು ನವುಂಸಕಲಿಂಗವೆಂದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಪುಂಲಿಂಗಾಂತವು ಹೇಗೆ ಆಯಿತು ?” ಎಂದು ಮರುಳಾಗಬಾರದು ; ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವು

ಇನ್ನೂ ಅತ್ಯಂತದೀರ್ಘವಾಗಿ ಏಮರ್ಶಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ " ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತರನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನು ಮುಕ್ತತ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾಗಿಯೂ ಅಕರ್ಮವಶ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವವನಾದರೂ ಅದೇ ಜೇತನನು ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಕನಾಗಿಯೂ ಕರ್ಮವಶ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದವನಾದುದರಿಂದ ಇವನು ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಲಾರನು; ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೂ ಆಗಲಾರನು: ಆದಕಾರಣ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಸಾರದುಃಖ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವಜ್ಞರಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವಶಕ್ತರಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಕರ್ಮವಶ್ಯರಾಗಿ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣರಾಗಿ ಇರುವ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೇ ಜಗತ್ಕಾರಣಭೂತರಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯರಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು" ಎಂದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಶಂಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು.

ಇಂಥ ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಸ್ತುವಿನಂತೆ ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಾರದೆ ಕೆಲವು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಾದ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಮೂರನೆಯ ಆಶಂಕೆಯ ಅಸಂತರದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಶಂಕೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು.

ಹೀಗೆ—ಸೂಕ್ಷ್ಮಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಶಿಷ್ಯಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಕುರಿಸಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಆಶಂಕೆಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾಂತಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು. ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಸತ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಆಶಂಕೆಗಳೂ, ಜ್ಞಾನಪದದಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಆಶಂಕೆಯೂ, ಅಸಂತಪದದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಶಂಕೆಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಸತ್ಯಪದವು—ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರುವಾಧಿಕಸತ್ತೆಯೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು; ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಏಕರೂಪವಾದ ಸತ್ತೆ ಇರುವುದೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಏಕಾರಕ್ಕೆ ಆವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪವಿಹಾರಗಳಿಗೂ ಸ್ವಭಾವವಿಹಾರಗಳಿಗೂ ಆಸ್ಪದ

ವಾಗಿಯೂ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಕೇವಲ ಸ್ವಭಾವ
ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಸ್ವದವಾಗಿಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬದ್ಧಜೀತನ
ನಲ್ಲಿಯೂ, ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೂ ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗು
ವುದು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ನಾಪಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಅವಸ್ಥಾಂತರ
ವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಏಕ
ರೂಪವಾದ ಸತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತು ಏಕಾ
ರಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಯಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ
ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣವಸ್ತು ಲೋಕದೃಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮ
ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಾ
ದುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಆಶಂಕೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನಪದವು ಸರ್ವದಾ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಜ್ಞಾನೈಕಾಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ
ದಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ; ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ
ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನೆಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೂ ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.
ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣವಸ್ತು
ಸರ್ವದಾ ಅಸಂಕುಚಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ
ಆಶಂಕೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಅನಂತಪದವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದತೂನ್ಯವಾದ ವಸ್ತು
ವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ಹಿಂದಣ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವರ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬದ್ಧ
ಮುಕ್ತಜೀತನರಿಗಿಂತಲೂ ನಿತ್ಯಜೀತನರು ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣರಾಗಿದ್ದರೂ ಜಗ
ತ್ಕಾರಣಭೂತನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾಗರು ; ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಅವರ
ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಾಧೀನಗಳಾಗಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೇ
ಇರುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೂ
ಇವರಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ನಿತ್ಯಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣ
ವಾದ ಈ ಜಗತ್ಕಾರಣವಸ್ತುವಾದರೆ ಸ್ವರೂಪ, ರೂಪ, ಗುಣ, ವಿಭೂತಿ, ಜೇಷ್ಠ
ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಆವುದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾನತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವದಾ ತ್ರಿವಿಧಪರಿ
ಚ್ಛೇದತೂನ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣವೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವೂ ಇದೇ
ಆಗಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವಕಾರಣ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಅನಂತಪದವೊಂದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಆಶಂಕೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾಧಾನವು ದೊರೆಯುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಪದಗಳಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಶಿಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಕುರಿಸುವ ಆಶಂಕೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಮೂರು ಪದಗಳೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುವಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ಆಶಂಕೆಯು ಪರಿಹಾರವೇ ಆ ಆ ಪದದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ಎಲ್ಲಾ ಪದಗಳಿಗೂ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವೇ ಉಂಟು.

ಇದರಂತೆಯೇ—“ ನಿತ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ” “ ಅನಿ ಕಾರಾಯ ಶುದ್ಧಾಯ ನಿತ್ಯಾಯ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಆದಕಾರಣ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ನಾವು ಪ್ರತ್ಯೇಕಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದಮೇಲೆ ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾದ ವಿಕಾರಿತತ್ತ್ವಾದಿಗಳು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾದರೆ ಅಂಥ ಕಾರಣಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಶೋಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಶೋಧಕವಾಕ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯವೂ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಘರ್ವಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಶೇಷವಾಗಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್

ಈಶ್ವರಸರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಲಕ್ಷಣಸರಿಶಿಷ್ಟ

ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ೨

ತೃತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣಂ

೫೬೩. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಸಾಮ್ಯಾಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ! ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಾಮ್ಯವಾದಿಗಳ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಿರಿ; ಅದರೆ ಇದು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ರಜೋಗುಣಪ್ರಧಾನನಾದ ಈಶ್ವರನೊಬ್ಬನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವನು; ಸತ್ತ್ವಗುಣಪ್ರಧಾನನಾದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಈಶ್ವರನು ಸ್ಥಿತಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪಾಲನಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವನು; ತಮೋಗುಣಪ್ರಧಾನನಾದ ಮಗದೊಬ್ಬ ಈಶ್ವರನು ಸಂಹಾರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವನು; ಹೀಗೆ ಈ ಮೂವರನ್ನೂ ಈಶ್ವರರೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನೆಂಬುವನು ಒಬ್ಬನೇ ಅಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಈ ಮೂವರೊಳಗೆ ಆ ಆ ಗುಣಸಂಬಂಧವು ಅವರವರಿಗೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇರುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಮೂವರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉತ್ಕರ್ಷನಿಕರ್ಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು; ಅದೂ ಇಲ್ಲ; ತಿರುಗುತ್ತಿರುವ ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಯಾವ ಅವಯವವು ಈಗ ತಗ್ಗಿರುವುದೋ ಅದೇ ಅವಯವವು ಮತ್ತೊಂದು ಪರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವುದು; ಮೊದಲು ಉಚ್ಚಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಯವವು ಈಗ ನೀಚಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವುದು. ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಇದರಂತೆಯೇ ಜಗತ್ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ಈ ಮೂವರು ಈಶ್ವರರೂ ಪರಾಕಾರ್ಯವಾದಿಂದ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಇರುವರಾದುದರಿಂದ ಉತ್ಕರ್ಷವಾಗಲಿ ನಿಕರ್ಷವಾಗಲಿ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಿತಿಯಾಗಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನೆಲೆನಿಂತುದಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಅವಯವಗಳಂತೆ ಈ ಮೂವರಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವೇ ಏರ್ಪಡುವುದಲ್ಲದೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡೆಮೆ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಾಮ್ಯಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು? ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು.

೫೬೪. ತನ್ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಮಿಶ್ವರಸ್ಯ ಏಕತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬನು ಈಶ್ವರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಲ್ಲದೆ ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ಈಶ್ವರರೆಂಬುವರು ಮೂವರಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅನೇಕೇಶ್ವರರಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ

ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, “ ನ ತತ್ಸಮಶ್ಚಾಭ್ಯಧಿಕತ್ವದೃಶ್ಯತೇ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಎರಡನೆಯ ಈಶ್ವರನನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ಸಂಗತವಾಗಲಾರದಲ್ಲವೆ ?

೫೬೫. ಅತಃಪವ ಲಕ್ಷ್ಯಾ ಈಶ್ವರಕೋಟ್ಯಂತರ್ಭಾವ

ಪಕ್ಷಸ್ಯ ಅವೈದಿಕತ್ವಂ

ಹೀಗೆ ಸಮಾನಾಧಿಕನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಈಶ್ವರ ಸಮಾಸತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಒಹಿಷ್ಕೃತವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ—“ ಅಗ್ನೀಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾಗದೊಳಗೆ ದೇವತಾತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು—ಅಗ್ನಿ, ಸೋಮ ಇವರಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರದೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವತಾತ್ವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ ಗಳಾದ ಧರ್ಮಿಗಳು ಎರಡಾಗಿದ್ದರೂ ದೇವತಾತ್ವಧರ್ಮವು ಹೇಗೆ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೋ ; ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀತತ್ವತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರತ್ವಧರ್ಮವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರದೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರತ್ವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾದ ಧರ್ಮಿಗಳು ಎರಡಾಗಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ “ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಾಗಲಿ “ ನ ತತ್ಸಮಶ್ಚಾಭ್ಯಧಿಕತ್ವದೃಶ್ಯತೇ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಾಗಲಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಈಶ್ವರಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಬಹಿಷ್ಕೃತವಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಸತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಆದಕಾರಣ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆವರವರ ಸಂಪ್ರದಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಹೀಗೆಯೇ—“ ಸಸ್ವರಾಡ್ಯವತಿ ” “ ನಿರಂಜನಃ ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಆಪಾತರೂಪವಾಗಿ ನೋಡಿ ಮರುಳುಗೊಂಡು “ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರುಗಳೂ ಈಶ್ವರರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು ” ಎಂದು ಹೇಳುವವರ ಮತವೂ ಅವೈದಿಕವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಈಶ್ವರನೆಂಬುವನು ಒಬ್ಬನೇ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಅನೇಕೇಶ್ವರರಿಲ್ಲ.

೫೬೬. ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತತ್ವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣ ಈಶ್ವರಭಿನ್ನತ್ವಾಶಂಕಾ

“ ವೂಚ್ಯರೆ ? ಅನೇಕೇಶ್ವರರಿಲ್ಲವಾದರೆ ಬೇಡ ; ಈಶ್ವರನೆಂಬುವನೊಬ್ಬನೇ ಆಗಲಿ ; ಆದರೆ ಆ ಈಶ್ವರನೆಂಬುವನು ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಂತವೇ ಆಗಿರುವನಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ.

ಹೇಗೆಂದರೆ—ಯಾವುದೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವುದೋ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಏಕವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಮೃತ್ಪಿಂಡವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಹೇಗಾದರೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಮೃತ್ಪಿಂಡವನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಆ ಮೃತ್ಪಿಂಡದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಘಟಶರಾವಾದಿಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರರು ಬ್ರಹ್ಮದ ಕಾರ್ಯಭೂತರಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಭೂತರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ಈಶ್ವರಭಿನ್ನವಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ—ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಏಕಪದಾರ್ಥದ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕು; ಆದರೆ ಅದು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು; ಚಿದಚಿತ್ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಈಶ್ವರಪದಾರ್ಥವೂ ಕಾರ್ಯಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಕಾರಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಲ್ಲ. ಏಕಕಾರಣಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಿಖಿಲ ಕಾರ್ಯವಿಜ್ಞಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಏಕಕಾರ್ಯವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಕಲಕಾರ್ಯವಿಜ್ಞಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮೃತ್ಪಿಂಡಜ್ಞಾನದಿಂದ ಘಟ ಶರಾವ ಮಣಿ ಕಾದಿಜ್ಞಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಘಟಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶರಾವಮಣಿಕಾದಿಜ್ಞಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಆದಕಾರಣ ಅಂತಿಯಾದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತರಂಗ, ಬುದ್ಬದ, ಫೇನಗಳು ಅಂಶಗಳಾಗಿರುವಂತೆ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರರು ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಂಶಭೂತರಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಂತಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಶಭೂತನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗಿಂತಲೂ ಅಂತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರನೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಲಾರದು. ”

೫೬. ತನ್ನಿಕಾರಣಪೂರ್ವಕಮಾತ್ಮರಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತರಂಗಬುದ್ಬದಫೇನಗಳಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರರು ಅಂಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ತರಂಗಬುದ್ಬದ ಫೇನಗಳು ಹೇಗೆ ಅನಿತ್ಯಗಳೋ ಅದರಂತೆ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರರೂ ಅನಿತ್ಯರಾಗಬೇಕಾಗಿ

ಬಂದು ಇವರಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಶಾಪದೇಶಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯೊಡನೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು “ನಾರಾಯಣಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳೊಡನೆಯೂ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದು. ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಫುಲಿಂಗಾಂತವಾದ ಅನಂತಪದದ ರೂಢಿತಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಅವಯವತಕ್ತಿಯಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವವೂ, ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವೂ, ಸರ್ವಶೇಷಿತ್ವವೂ, ಸರ್ವಾಧಾರತ್ವವೂ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುವು.

ಆದಕಾರಣ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವಬ್ರಹ್ಮಣತ್ವಗಳೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ಪುಷ್ಕಲವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಮುಟ್ಟಲಾರದು. ಈ ಅರ್ಥವು —

“ನೇದೇ ಭೂರಿಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಚ ಗುಣಯೋಗಾಚ್ಚ ಶಾರ್ಙ್ಗಣಿ |
ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಬ್ರಹ್ಮತಜ್ಞೋ ಮುಖ್ಯವ್ಯತ್ನೋ ಮಹಾಮುನೇ”
“ಯಸ್ಮಿಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ ತು ಗುಣಯೋಗಸ್ಸುಪುಷ್ಕಳಃ |
ತತ್ರೈವ ಮುಖ್ಯವ್ಯತ್ನೋಽಯಮನ್ಯತ್ರ ಹ್ಯುಪಚಾರತಃ”

ಎಂಬ ಶ್ರೀಮದ್ಗಾರುಡಪುರಾಣವಚನದಿಂದ ಅತಿಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಅವಗತವಾಗುವುದು.

**೫೬೮. ನಾರಾಯಣವೈತರಿಕ್ತಾನಾಂ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವ
ಬ್ರಹ್ಮಣತ್ವಾಭಾವಃ**

ಪೂಜ್ಯರೆ? ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ವನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗದು —
“ಅಗ್ನಿಸ್ಸರ್ವಾ ದೇವತಾಃ” “ಆಪೋ ವಾ ಇದಂ ಸರ್ವಂ” “ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ದೇವತಾಃ” “ನ ಕಿರಿಂದ್ರ ತ್ವದುತ್ತರಃ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ-ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕರಿಗೆ ಸರ್ವದೇವತಾತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೂ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವರೂ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ವನೆಂದು ತೋರುವುದಲ್ಲವೇ? ಇಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ಏಕರೂಪವಾದ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾರದು. ಹಾಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದಾದರೆ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯಾಘಾತವುಂಟಾಗಿ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದೆಹೋದೀತು. ಮತ್ತು ಆ ವಾಕ್ಯ

ಗಳು ಕರ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಠಿತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಾಂಗಭೂತರಾದ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೫೬೯. ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗತಾನಾಂ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಶಿವಶಂಭ್ವಾದಿ ಪದಾನಾಮಪಿ ನಾರಾಯಣ ಏವ ಪರೈವಸಾಯಿತ್ವಂ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ? ಕರ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅಸ್ಯಪರಗಳಾದರೂ ಆಗಲಿ; ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳೊಳಗೆ “ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್, ಅಸದ್ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್, ತದ್ಧೇದಂ ತರ್ಹ್ಯನ್ಯಾಕೃತಮಾಸೀತ್, ಬ್ರಹ್ಮವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್, ಆತ್ಮಾ ನಾ ಇದಮೇಕ ಏನಾಗ್ರ ಆಸೀತ್, ಸರ್ವಾಣಿ ಹನಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯಾಕಾ ಶಾದೇವ ಸಮುತ್ಪದ್ಯಂತೇ, ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ನಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಸ್ತ್ರಾಣ ಮೇನಾಭಿಸಂವಿಶಂತಿ, ನ ಸನ್ನಚಾಸಚ್ಛಿವ ಏವ ಕೇವಲಃ, ಶಂಭುರಾಕಾಶ ಮಧ್ಯೆ ಧೈಯಃ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ—“ಸತ್-ಅಸತ್-ಅನ್ಯಾಕೃತ-ಬ್ರಹ್ಮ-ಆತ್ಮ-ಆಕಾಶ-ಸ್ತ್ರಾಣ-ಶಿವ-ಶಂಭು” ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಆ ಆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು. ಕಾರಣತ್ವವೇ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾದುದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವೆಂದು ನಿರ್ಧರಪಡಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ;

ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ನೀವು ತೋರಿಸಿದ ಒಂಬತ್ತು ಶಬ್ದಗಳೂ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಗಳಾದುದರಿಂದ ಕಾರಣವಸ್ತುವನ್ನು ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಲಾರವು. “ಏಕೋ ಹ ವೈ ನಾರಾಯಣ ಆಸೀತ್” ಎಂಬ ಕಾರಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದವಾದರೆ ಅವುಗಳಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದವಾಗದೆ ವಿಶೇಷಶಬ್ದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾರಣವಸ್ತುವನ್ನು ವಿಶೇಷರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಬಲ್ಲುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಗಳೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಪರೈವಸಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವುವು.

ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾಕ್ಯವೂ ಒಂದೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾದರೆ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗಿ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವವು

ಯಾವುದೊಂದಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೂ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ—ಕಾರಣವಸ್ತುವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಗಳೂ ಒಂದೇ ಕಾರಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ—“ ಪಶುನಾ ಯಜೇತ ” ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪಶುಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿಯಾದ ಪಶುಶಬ್ದಕ್ಕೆ “ ಛಾಗಸ್ಯ ವಪಾಯಾಮೇದಸೋಽನುಬ್ರೂಹಿ ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಛಾಗಶಬ್ದಾನುಸಾರದಿಂದ ಛಾಗರೂಪವಾದ ವೀಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಂತೆ—ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ತೀರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಏಕಕಂಠ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ನಿಖಿಲಜಗತ್ಪಾರಣತ್ವವೂ, ನಿರತಿತಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವು.

೫೭೦. ಕಲ್ಪಭೇದೇನಾಂಡಭೇದೇನ ನಾ ಬಹೂನಾಂ

ಕಾರಣತ್ವಸಂಭವಾಶಂಕಾನಿರಾಸಃ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ? ಸಮಸ್ತವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು; ಈ ನಿರ್ಬಂಧವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ;

ಎಲ್ಲಾ ಅಂಡಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಕಾರಣನಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಅಗ್ರಹವು ನಿಮಗೆ ಇರುವುದಾದರೆ—ಒಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಡಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬನು ಕಾರಣವಾಗಿರಲಿ; ಮತ್ತೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನೂ ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪಭೇದಗಳಿಂದ ಅನೇಕರು ಕಾರಣಭೂತರಾಗಿರಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಎಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬನೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಅಗ್ರಹವು ನಿಮಗೆ ಇರುವುದಾದರೆ ಒಂದು ಅಂಡಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬನೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಲಿ; ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಡಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಡಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನೂ ಹೀಗೆ ಅಂಡಭೇದಗಳಿಂದ ಅನೇಕರು ಕಾರಣಭೂತರಾಗಿರಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ವೃತ್ತಿಕಕ್ಕೆ ವೃತ್ತಿಕವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗೋಮಯವೂ ವೃತ್ತಿಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರುವೆವು. ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪಭೇದದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅಂಡಭೇದದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಡಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಕಾರಣನೆನಿಸಿಕೊಂಡರಲ್ಲವೇ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ದೇಶದಿಂದಲೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಬೃಹತ್ತ್ವವು ಅವನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು. ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಶಬ್ದಗಳೆಂಬ ಮೂರೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು; ಚಗತ್ಕಾರಣವಸ್ತು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದುದರಿಂದ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳು ಪ್ರವರ್ತಿತವಾದವಾದುದರಿಂದ ಕಲ್ಪಭೇದದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅಂಡಭೇದದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅನೇಕಕಾರಣಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದೆಂಬ ಈ ಅರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲಾದರೆ ಸುತರಾಂ ಕಾರಣಭೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಸರ್ವಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರಣಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿರುವುದರಿಂದ—ಕಾರಣದ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒದಲಾಗಿ ಅಭೇದವೇ ಎಂದರೆ ಕಾರಣೈಕ್ಯವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಸರ್ವಶಾಖಾಪ್ರತ್ಯಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾದಿಕರ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ;

ಮತ್ತು—ಸರ್ವವೇದಾಂತಪ್ರತ್ಯಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ದಹರವಿದ್ಯೆ, ಪುರುಷವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಆ ಆ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ —

ಹಾಗೆಯೇ ಸರ್ವಕಾರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣವಸ್ತುವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಆಂಗೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಲಿ ಸುತ್ತೊಂದಾಗಲಿ ದೇವತಾಂತರವಾಗಲಿ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದು.

೫೭೧. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೀನಾಮಪಿ ನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿಸಂಭವಃ-

ಅಚೇತನವಾದ ಪ್ರಧಾನಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯನುಕೂಲವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವವೂ ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ, ಜೇತ ಸರಸಿಸಿಕೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವು ಸಂಭವಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೆಂದೂ ಅಶಂಕಿಸಲಾಗದು; ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾಕೃತಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟವರಾದುದರಿಂದ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸೃಜ್ಯತ್ವವೂ ಸಂಹಾರ್ಯತ್ವವೂ ಕರ್ಮವತ್ಯತ್ವವೂ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಬದ್ಧಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಇವರಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಾಗಲಿ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವವಾಗಲಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರದು.

೫೭೨. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೀನಾಮಿವ ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಸೃಜ್ಯತ್ವಾದಿ ಸದ್ಭಾವಾತ್ಕಾರಣತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ.

“ವೂಜ್ಯರೆ? ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೃಜ್ಯತ್ವಕರ್ಮವತ್ಯತ್ವಾದಿಗಳೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—“ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುರುದ್ರೇಂದ್ರಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇ ಸಂಪ್ರಸೂಯಂತೇ” ಎಂದು ಅಥರ್ವಶಿಖೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರರ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ನಾಲ್ವರಿಗೂ ಸೃಜ್ಯತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇತರರಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಸೃಜ್ಯತ್ವವು ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ;

ಮತ್ತು—ಆ ಆ ಅವತಾರಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಾಚರಣೆಯೂ ತತ್ತ್ವಲಾಸುಭವವೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅವಗತವಾಗುತ್ತಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ—ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದುಃಖಾಸುಭವವೂ ಅವಗತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮವತ್ಯತ್ವವೂ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆಮಾತ್ರ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವೂ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವವೂ ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುವು? ಎಂದು ಅಶಂಕಿಸಬಾರದು.

೫೭೩. ವಿಷ್ಣೋಃ ಸೃಜ್ಯತ್ವಾದೇರಿಚ್ಛಾಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವೇನ ಕರ್ಮಪ್ರಯು ಕ್ತತ್ವಾಭಾವಾತ್ಕಾರಣತ್ವಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣವೆಂಬ ಲೀಲೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾರಾಯಣನು ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತರಿಸುವನೆಂದು ಅಥರ್ವಶಿಖಾ

ವಾಕ್ಯವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲದೆ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸೃಜೃತ್ವವಿಲ್ಲ.

ಆವತಾರಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖಾಸುಭವವೂ ಸಟನಾಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವಾಸ್ತವವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮವಶ್ಯತ್ವವು ಇವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು — “ಆಜಾಯಮಾನೋ ಬಹುಧಾ ವಿಜಾಯತೇ, ಸ ಉ ಶ್ರೇಯೋ ಭವತಿ ಜಾಯಮಾನಃ, ನ ಮೇ ಪಾರ್ಥಾಸ್ತಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ, ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಾಯ, ಇಚ್ಛಾಂ ಗೃಹೀತಾಭಿಮತೋರುದೇಹಃ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವನಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ “ಹ್ರೀಶ್ಚತೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ಚಪತ್ನಾ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

ಆದುದರಿಂದಲೇ — “ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಸನುವರ್ತತಾಗ್ರೇ ಭೂತಸ್ಯ ಜಾತಃ ಪತಿರೇಕ ಆಸೀತ್, ಕಾರಣಂ ತು ಧೈಯಃ, ಸರ್ವೇಶ್ವರೃಷಂಪನ್ನಸ್ಸರ್ವೇಶ್ವರಶ್ಚಂಭುರಾಕಾಶಮಧ್ಯೇ ಧೈಯಃ, ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ — ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ-ರುದ್ರ-ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾಂತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ — ಕಾರಣತ್ವವೂ ಮುಮುಕ್ಷುಧೈಯತ್ವವೂ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇವತಾಂತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರ್ಯವಸಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ? ” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯೂ ಪರಿಹೃತವಾಗಿರುವುದು. ಆ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರುದ್ರಶಬ್ದಗಳು ತತ್ತದಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ತೋರಿಸುವವಷ್ಟೆ ?

ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಐಕಕಂಠ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ — “ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವನಲ್ಲದೆ ಜೀವನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಜೀವವಾಚಕಶಬ್ದಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೂ ಅವಯವವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿನಿರ್ವಚನದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಒಂದುವೇಳೆ ಆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೇ ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಅನನ್ಯಧಾಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಲಿಂಗಗಳು ದೊರೆತಿರುವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಜೀವವಾಚಕಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಜೀವಶರೀರಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಂತು ಅದು ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಕರಣವೇ ಆಗುವುದು”

హిగే దేవతాంతరక్తే జగత్కారణత్వాదిగళ సంభవిషువన్లువాదదు రింద పరత్వవిల్లవేంబుదన్ను, నారాయణసిగే సర్వసూత్తరత్వన్లు ఆతవప జగత్కారణత్వన్లు ముముక్షు పాస్యత్వన్లు సర్వాంతర్యామిత్వన్లు సంభవిషు వువేంబుదన్ను, సంక్షేపవాగి తోరిరిసిదవు.

౫౭౪. నారాయణస్మ్యేవ పరత్వోపపాదకః ప్రత్యోత్తర సంవాదః.

ఈ సందర్భదల్లి సకలార్థగళన్ను క్షోడికరిసి పూర్వాచార్యరింద అనుగృహితవాగిరువ ఒందు పద్యవన్ను లుక్తవాద అర్థస్వరూపద ధారణే యుంటాగున్నదక్కాగి ఇల్లి బరేదు తోరిరిసువేవు.—

“కస్త్యం తత్త్వవిదస్మి నస్తు పరమం శిం తర్హి విష్ణుః కథం తత్త్వేదంపరత్వేత్తి రియకముఖత్రయ్యంతసందర్శనాత్ ||
అన్యస్తర్హి గిరః కథం గుణవశాదత్రాహ రుద్రః కథం తద్దృష్ట్వా కథముద్భవత్యవతరత్యన్యత్కథం నియతాం ||

ఈ పద్యద అభిప్రాయవేసేందరే—ఈ పద్యవు ప్రత్యోత్తరరూప వాగిరువుదు; ఇదరల్లి వోదలు—“కస్త్యం” ఎంబుదు ప్రశ్నవాక్యవు నియ యారేందు ఇదర అర్థవు. అనంతరదల్లి—“తత్త్వవిదస్మి” ఎం బుదు లుక్తరవాక్యవు; తత్త్వవన్ను తిళిదవనాగిరుత్తేసే ఎందు ఇదర అర్థవు.

అనంతరదల్లి—“నస్తు పరమం శిం తర్హి” ఎందు ప్రశ్న వాక్యవు; ఆదరే లుక్తృష్టవాద తత్త్వవు యావుదేందు ఇదర అర్థవు. “విష్ణుః” ఎందు లుక్తరవాక్యవు; వ్యాపకత్వగుణవశిష్టనాద నారా యణసే లుక్తృష్టతత్త్వవేసికొళ్ళువసేందు ఇదర అర్థవు.

పునః “కథం” ఎంబుదాగి ప్రశ్న వాక్యవు. నారాయణసే లుక్తృష్టతత్త్వవేసికొళ్ళువసేందు నిష్కర్షిసవ ఒగే ఘేగే ఎందు ఇదర అర్థవు. అనంతరదల్లి—“తత్త్వేదంపరత్వేత్తి రియకముఖత్రయ్యం తసందర్శనాత్” ఎందు లుక్తరవాక్యవు; ఇదర అర్థవేసేందరే— “కేవల తత్త్వనిర్ణయక్కాగియే ఘోరబీరువ నారాయణానువాకదల్లి-

“ ಸಹಸ್ರತೀರ್ಥಂ ದೇವಂ ವಿಶ್ವಾಕ್ಷಂ ವಿಶ್ವತಂಭುವಂ |

ವಿಶ್ವಂ ನಾರಾಯಣಂ ದೇವಮುಕ್ಷರಂ ಪರಮಂ ಪ್ರಭುಂ ”

ಇತ್ಯಾದಿಮುಕ್ತಗಳಿಂದ ಪುರುಷಸೂಕ್ತವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನನ್ನು ಆ ಆ ಶಬ್ದ ಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾಪಕಪಡಿಸಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಪುನಃಪುನಃ ನಾರಾಯಣತ್ವವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು; ಆದುದರಿಂದ ಪರವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ “ ಪರಬ್ರಹ್ಮ-ಪರತತ್ತ್ವ-ಪರಜ್ಯೋತಿಃ-ಪರಮಾತ್ಮ ” ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದ ಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವೋ ಅಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ನಾರಾಯಣನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನಾಗಿರುವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಡುವುದು ” ಎಂಬುದು ಈ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಮೂರು ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ಉತ್ತರಾರ್ ಧವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸೋಣ. “ ಅನ್ಯಾಸ್ತರ್ಹಿ ಗಿರಃ ಕಥಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನ ವಾಕ್ಯವು; ಹೀಗೆ ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವವೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ “ ಇಂದ್ರೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಪುರುರೂಪ ಈಯತೇ ನ ಸನ್ನ ಚಾಸಚ್ಛಿವ ಏವ ಕೇವಲಃ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಇಂದ್ರ-ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೇ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಉಪದೇ ಶಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಗತಿಯೇನು? ಎಂದು ಈ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು. “ ಗುಣ ವಶಾತ್ ” ಎಂದು ಉತ್ತರವಾಕ್ಯವು; “ ಇದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯೇ ” ಎಂಬ ಧಾತು ವಿಸಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇಂದ್ರಶಬ್ದವೂ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಗುಣವುಳ್ಳ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಹೇಳುವುದೆಂದೂ, ಮಂಗಳತ್ವಗುಣಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶಿವಶಬ್ದವೂ ನಾರಾಯಣನನ್ನೇ ಹೇಳುವುದೆಂದೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರ-ಶಿವಾದಿಪದಸಂಯುಕ್ತ ಗಳಾದ ವಾಕ್ಯಾಂತರಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು.

“ ಆತ್ರಾಹ ರುದ್ರಃ ಕಥಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನವಾಕ್ಯವು; ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—“ ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಶಿವಾದಿಶಬ್ದಗಳು ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾವನ್ನು ಹೊಂದುವುವಾದರೆ ನಾರಾಯಣನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ನ್ಯಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಥರ್ವಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು— “ ಅಹಮೇಕಃ ಪ್ರಥಮಮಾಸಂ ವರ್ತಾಮಿ ಚ ಭವಿಷ್ಯಾಮಿ ಚ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತ

ವಾದೀತು ? ಎಂದು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು. ಇದಕ್ಕೆ “ತದ್ವಿಷ್ಣು” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವು ; ರುದ್ರನು ತನ್ನನ್ನು ಶರೀರವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದ ಅಂತರಾಸಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅನುಸಂಧಿಸುತ್ತ ಅಹಂಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿರುವನಾದುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಯಾವುದೊಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವು.

ಪುನಃ—“ಕಥಮುದ್ಭವತಿ” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ವಾಕ್ಯವು; ಹೀಗೆ ನಾರಾಯಣನೇ ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಾದರೆ ಇವನು ಉತ್ಪತ್ತಿಕೂಲಸ್ಯನಾಗಿದೇಕೆಲ್ಲವೂ ಹೀಗಿದ್ದರೂ “ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುರುದ್ರೇಂದ್ರಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇ ಸಂಪ್ರಸೂಯಂತೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಇವನಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವು. “ಅವತರತಿ” ಎಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿರುವುದು; ಉಕ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕರ್ಮವಶ್ಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಂತೆ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಬಂದುದಲ್ಲ; ಸುಖದುಃಖಭೋಗಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬಂದುದಲ್ಲ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಲೋಕೋಜ್ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅವತಾರರೂಪವಾಗಿರುವುದು; ಆದಕಾರಣ ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿರೂಪದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವು.

ಪುನಃ—“ಅನ್ಯತ್ಕಥಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ವಾಕ್ಯವು; ಹೀಗೆ ನಾರಾಯಣನೇ ತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ನಾರಾಯಣನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು, ನಾರಾಯಣನೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಾದರೆ—ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ—ಶಿವಮಹೇಶ್ವರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯದ ಗತಿಯೇನು ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವು. “ನೀಯತಾಂ” ಎಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿರುವುದು. ಪುರುಷಸೂಕ್ತವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕಪಡಿಸುವ ಅನೇಕಪದಗಳು ಈಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶಿವಮಹೇಶ್ವರಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಪರೈವಸಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸರ್ವವಾಕ್ಯಗಳೂ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವು.

ಆರು ಪರಮಕಾರಣತ್ವವೂ, ಮುಮುಕ್ಷೂ ವಾಸ್ತವತ್ವವೂ, ಸರ್ವಾಂತರಾತ್ಮ ಮಿತ್ವವೂ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೇ ಸ್ವೊವುಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಲಾರವು.

ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸುವ ಆವೈದಿಕಗಳಾದ ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ನಿರಾಕರಣವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.—

೫೭೫. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಾಮ್ಯಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ.

ಹೇಗಿಂದರೆ—ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವು ಮಹೇಶ್ವರನು ಎಂಬ ಈ ಮೂವರು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧರಾಗಿ ಸಮಾನವಾದ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಕಡಮೆಯಾದವರಲ್ಲ. ಈ ಮೂವರೂ ಸಮಾನರಾಗಿ ಮೂವರೂ ಈಶ್ವರರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಾಮ್ಯಪಕ್ಷವು ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು.

೫೭೬. ತ್ರಿಮೂರ್ತೈಕ್ಯಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ.

ಒಬ್ಬನು ರಾಮಕೃಷ್ಣಾಧ್ಯವತಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನಾದರೆ ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಶರೀರಗಳಮಾತ್ರವೇ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಾಗಿ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಭಿನ್ನವಲ್ಲವೋ— ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ಮಹೇಶ್ವರರೆಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ಶರೀರಮಾತ್ರವು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಲ್ಲ; ಅದುದರಿಂದ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಏಕತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವೆಂಬುದು ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು.

೫೭೭. ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ತ್ರಿಮೂರ್ತ್ಯುತ್ಪ್ರೀರ್ಣತ್ವಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ.

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾದವನೊಬ್ಬನು ಅಥವಾ ಚಿನ್ಮಾತ್ರವಸ್ತು ಪರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ಒಬ್ಬನೂ ಪರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನೆಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತ್ಯುತ್ಪ್ರೀರ್ಣತ್ವಪಕ್ಷವು ತೃತೀಯಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು.

೫೭೮. ನಾರಾಯಣಭಿನ್ನಸ್ಯೈವ ಪರತತ್ತ್ವಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ.

ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಲಿ ರುದ್ರನಾಗಲಿ ಪರತತ್ತ್ವವಾಗಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತನಾದವನೊಬ್ಬನು ಪರತತ್ತ್ವವಾಗಿರಬಹುದು. ಹೇಗಾದರೂ ಸರಿ—ಅಂಥ ಪರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕವನು ವಿಷ್ಣುಭಿನ್ನನಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ ವಿಷ್ಣುವು ಎಂದಿಗೂ ಪರತತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನೆಂಬುದು ಚತುರ್ಥಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು.

**೫೭೯. ಅನೂದಿತಪಕ್ಷಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾಪಿ ಅವೈದಿಕತ್ವೇನ
ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಪರತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ.**

ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಪರಮಕಾರಣತ್ವವೂ ಮುಮುಕ್ಷುಪಾಸ್ತತ್ವವೂ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವೂ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೇ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ ಅಪ್ರಕಂಪ್ಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಗ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಮೂಲಪ್ರಮಾಣಶೂನ್ಯಗಳಾಗಿರಲು ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತಗಳಾಗಿರಲು ಅವೈದಿಕಗಳಾಗಿರಲು ಇರುವುದೆಂದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಆದ ಕಾರಣ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ತರನೆಂಬುದೇ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ತರತ್ವನಿರೂಪಣೆ.

ಪ್ರಕರಣಂ ತೃತೀಯಂ ||೩||

ಚತುರ್ಥಪ್ರಕರಣಂ.

೫೮೦. ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿ ವಸ್ತುಷು ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತಯಾ ವೃತ್ತಿಃ.

ಇಂಥ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ಮಹೇಶ್ವರರೆಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿಯೇ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾಗಿಲ್ಲ ; ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯೆ ಹೇಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಂಕ್ತಾಪ್ತಿಸಂಬಂಧದಿಂದಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರನೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಕ್ತಾಪ್ತಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ದ್ವಿತತ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯೆಗಳಂತೆ ವ್ಯಾಪ್ತವೃತ್ತಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇಲ್ಲ.

**೫೮೧. ಪ್ರಜಾಪತಿ-ಪಶುಪತಿ-ಮೂರ್ತೋರ್ಜೀವವ್ಯವಧಾನೇನ
ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಾವ್ಯವಧಾನೇನ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ವೃತ್ತಿಃ.**

“ ಹಾಗಾದರೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದೀತು ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸ ಕೆಲವೆಲ್ಲ. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪಶುಪತಿಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವವಿಶೇಷವನ್ನು ವ್ಯವಧಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಿಪೂರ್ಣ

ನಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವನೆಂದೂ, ವಿಷ್ಣು ವೆಂಬ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ತಾನೇ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವನೆಂದೂ, ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮೊರೆಬಿಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವ್ಯಸಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾದೀತು. ಹೀಗೆಯೇ ಘಟಪಟಾದಿಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವವಿಶೇಷವನ್ನು ವ್ಯವಧಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಇರುವನು.

೫೮೨. ಅನ್ಯತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಪೂರೈತ್ವಕಥಂತಾಽಽಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರ! ಮತ್ತೊಂದುವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನಿಗೆ ಈ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವೃತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವೃತ್ತಿ ಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿರಿ?

೫೮೩. ಉಕ್ತಾಶಂಕಾಯಾಶ್ಚತುರ್ಥಾ ವಿಕಲ್ಪಃ.

ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವೃತ್ತಿ ಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ನಿಮಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನು? ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದನೆಗೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣವಿತಿಷ್ಠವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ?

೫೮೪. ಅತ್ರೈವ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತ

ಇತಿ ಪ್ರಥಮವಿಕಲ್ಪೇ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ.

ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನೀವು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದವನಿಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವ ವಸ್ತು ಮತಕ್ಕೆ “ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಪೂರ್ಣವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅನಿಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಪೂರ್ಣವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವುದಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಅನಿಷ್ಟವಾದೀತು?

೫೮೫. ಅತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣೋಪಲಬ್ಧವಿಷಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತ

ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪಃ.

“ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ “ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರ

ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? “ ಇಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಸ್ನಭಾಗವು ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? “ ಇಲ್ಲಿ ಅಂಶವು ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ?

ಜಲ೬. ಸ್ವರೂಪಾನುಪಲಂಭಸ್ಯ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾದ್ಯವಿಕಲ್ಪಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ.

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಂಗತವಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಸಾಮಗ್ರ್ಯ ಬೇಕಾಗಿರುವುದೋ? ಆ ಸಾಮಗ್ರ್ಯ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ದೋಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಸಾಮಗ್ರ್ಯ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತಲ್ಲವೇ?

ಜಲ೭. ದ್ವಿತೀಯವಿಕಲ್ಪೇಽಪಿ ಸಾವಯವತ್ವಪಕ್ಷೇ ನಿರವಯವತ್ವಪಕ್ಷೇ ಚೇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ.

“ ಇಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಸ್ನ ಭಾಗವು ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ—ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಾವಯವತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಸ್ನವಯವವು ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಏತತ್ವದಾರ್ಥ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಅವಯವಗಳೂ ಕೆಲವು ಉಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಸ್ನವಯವವೂ ಗೋಚರವಾಗದಿದ್ದು ತಪ್ಪಿತವಲ್ಲ; ನಿರವಯವತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಸ್ನವಯವವು ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಿರವಯವವಸ್ತುವಿನ ಅವಯವವು ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸುತರಾಂ ದೋಷವಲ್ಲ.

ಜಲ೮. ತೃತೀಯವಿಕಲ್ಪೇ ತು ನಿರಂಶೇ ವಸ್ತುತ್ವಂಶಾನುಪಲಬ್ಧೇ ನಿರಂಶತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾದದೋಷಃ.

“ ಅಂಶವು ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ನಿರಂಶವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಶವು ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ತಪ್ಪಿತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ.

ಜಲ೯. ವ್ಯಾಪ್ತೇನ ಬಹುಸಂಬಂಧಿತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ಸಾವಯವತ್ವಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಾಶಂಕಾ.

ವೂಚ್ಛರೆ! ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವುಂಟೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಸಾವಯವವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಯಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಸಾಮಯವತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇಕಾಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ ? ಮತ್ತು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅಂತತ್ವವು ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಹುದು—

೫೯೦. ದ್ರವ್ಯಜಾತ್ಯಾದಿಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾದುಕ್ತಯೋರ್ದ್ವಯೋ ರ್ವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಾಪಕಭಾವಾಭಾವಃ.

ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಸಾಮಯವವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವು ಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಪರಮಾಣುವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ರೂಪ-ರಸ-ಗಂಧ-ಸ್ಪರ್ಶಗಳೆಂಬ ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ನಿರವಯವತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಯವತ್ವವನ್ನು ನ್ಯಾಯದರ್ಶನಕಾರರು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಜಾತಿಯೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನೇಕವೈಕ್ತಿಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಜಾತಿಗೆ ನಿರವಯವತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಯವತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಅಭಾವವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನೇಕಪ್ರತಿಯೋಗಿಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಅಭಾವವನ್ನು ನಿರವಯವವೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಯವವೆಂದು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನೇಕವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿರವಯವತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಯವತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಯೋಗಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ನಿರವಯವವೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಯವವೆಂದು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ ಇವುಗಳಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ನಿರಂಶನಾಗಿದ್ದರೂ ಇವನಿಗೆ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಎಂದರೆ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ಆಕಾಶವು ನಿರಂಶವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ವಾದಿಗಳು ಒಪ್ಪಿರುವರು. ಇಂಥ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರದೇಶಭೇದದಿಂದ ಘಟಸಂಯೋಗವನ್ನೂ ಘಟಸಂಯೋಗಾಭಾವ

ವಸ್ತು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇವು ಒಳ್ಳೆ ವಸ್ತು. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಾವಸಂಬಂಧವು ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ತೋರುವುದೋ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರಂಶವಾದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಒಳ್ಳೆವೆವಾದರೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನೇಕಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರಂಶನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ತಡೆಯೇನು?

೫೯೧. ನಿರಂಶಸ್ವಾಸಿ ಅನೇಕಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಂಬಂಧಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಅನಿಷ್ಟಾಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ನಿರಂಶವಾದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅತ್ಯಂತಹಾನಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮೊತ್ತ ಮೊದಲು ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನಾಮವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ಆಗ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವಿರದಿದ್ದರೂ ಉಪ್ಪುವಾಗಿ ಯಾವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರ ಮತದಂತೆ ಶೂನ್ಯವಾದವೇ ಬಂದೊದಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಎರಡನೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಸುಗತವಲ್ಲ.

೫೯೨. ಅತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣಕಾರ್ಯಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯತ ಇತಿ ತ್ವತೀಯವಿಕಲ್ಪದೂಷಣಂ.

“ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದನೆಗೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು.” ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ಆಗ ಏತದ್ದೇಶಾವಸ್ಥಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಕಲಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ಏತದ್ದೇಶಾವಸ್ಥಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿರಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ?

ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಏಕಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಕಲಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ನಮಗೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅನಿಷ್ಟವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವೇದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ನಿಮಗೇನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಯಾವುದೊಂದು ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ನಮಗೇನೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

**೫೯೩. ಸರ್ವಾನುಭವೇದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸರ್ವಾನುಕೂಲಶಕ್ತಿ ಸ್ವೀಕಾರೇ
ಆಕಾಶಾದೌ ಸ್ವರ್ಣಾದ್ಯಾಪತ್ಯಾಶಂಕಾ.**

“ಪೂಜ್ಯರೆ ? ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ—ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರ್ಣವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಣವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ; ವಾಯುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವರ್ಣವು ಕಂಡುಬರುವುದು ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುದು ?” ಎಂದು ಆಶಂಕೆಸಬಾರದು.

೫೯೪. ವಿಸ್ತರೇಣ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ.

ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಸರ್ವಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ; ಆ ಆ ಅಧಿಕರಣಪ್ರದೇಶವೂ ಕಾರಣಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಯಾವ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವು ಯಾವ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುವುದೋ ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಣವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದು ಉಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಕಾರಣಾಂತರಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಸರ್ವದಾ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗಿ—ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದರೆ ಸರ್ವದಾ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಬೌದ್ಧಮತದಂತೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಾದವೇ ಬಂದೊದಗುವುದು. ಕ್ಷಣಿಕವಾದದಲ್ಲಾದರೆ ಫಲಾವ್ಯವಹಿತಪೂರ್ವವೃತ್ತಿಯಾದುದೇ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ಕ್ಷಣಭಂಗವಾದವು ಬಂದರೂ ಒರಲಿ ಎಂದು ಎದುರುಬೀಳುವುದಾದರೆ ಕ್ಷಣಭಂಗವಾದವನ್ನು ಜಡದ್ರವ್ಯಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರಾಕರಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ—ಹೀಗೆ ಎದುರುಬೀಳುವುದೂ ನಿರಾಕೃತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

“ಪೂಜ್ಯರೆ ? ಕ್ಷಣಭಂಗವಾದಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ—ಆ ಆ ಕಾಲವಿಶೇಷವನ್ನು ಸಹಕಾರಿಕಾರಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವು. ಕಾರಣಾಂತರವು ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ. ಆಂತು ಸರ್ವಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸಹಾಯಕರವಾದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕಾಲವಿಶೇಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ

ಕಾಲಕ್ರಮದಿಂದ ಸಕಲಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಂಗವು ದುಷ್ಟರಿಹರವಾಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ ? ”

ಈ ಆಶಂಕೆಯಲ್ಲಿ—ಸಕಲಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾರ್ಯವು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗಲೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವೋ ? ಅಥವಾ ಸಕಲಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗಲೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವೋ ? ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪೋಕ್ತವಿರೋಧವು ಒರುವುದರಿಂದ ಈ ಆಶಂಕೆ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.

“ವೂಚ್ಯರೆ ? ಲೀಲಾವಿಘ್ನಾತಿಪ್ರದೇಶವರ್ತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯ ವಿಘ್ನಾತ್ಯಂತರ್ಗತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಿಘ್ನಾತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಕಾರ್ಯವು ಲೀಲಾವಿಘ್ನಾತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಲಿ ; ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಯನ್ನಾದರೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತವಿಜಾತೀಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಆಂಶವು ಅಚಿದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದಷ್ಟೆ ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ ದ್ಯವತಾರಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅವ್ರಾಕೃತವಾದ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದೊಡನೆಯೇ ಈ ಲೀಲಾವಿಘ್ನಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅವತರಿಸಿ, ಮಂದ ಭಾಗ್ಯರಾದ ಕೆಲವರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಆ ದಿವ್ಯವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮರೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕವಚರೂಪವಾಗಿ ಧರಿಸುತ್ತ ವಿಘ್ನಾತಿದ್ವಯಸಂಸರ್ಗವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತಾಪ್ರಾಕೃತಸಂಸರ್ಗವನ್ನು ಈಶ್ವರನು ಕಲಾಮಾತ್ರದಿಂದ ನಡೆಸುತ್ತಲೇ ಇರುವನಷ್ಟೆ ? ಅದಕಾರಣ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಲ್ಲ.

೫೯೫. ಅತ್ರ ಸಮಸ್ತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯತ ಇತಿ ಚತುರ್ಥವಿಕಲ್ಪದೂಷಣಂ.

“ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ತಬ್ಬ-ಸ್ವರ್ಕ-ರೂಪ-ರಸ-ಗಂಧ-ಪರಿಮಾಣ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಸ್ವಾತ್ರಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳೂ ಸ್ವಾತ್ರಯದ ಯಾವತ್ತದೇಶವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ

ಕೊಂಡೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವನಂದು ಒಪ್ಪುವುದರಲ್ಲಿ ಅಣುಮಾತ್ರವೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಪ್ರಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಂ ೪

ಪಂಚಮಪ್ರಕರಣಂ.

೫೯೬. ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಯೋರ್ವಿಷಯಭೇದೇನ
ಅವಿರೋಧಸಮರ್ಥನಪ್ರಾರಂಭಃ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ—“ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾ ಚ ” “ ಸತ್ಯ
ಕಾಮಸ್ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ ” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ—ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣತ್ವವಾದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ—ಗುಣವಿಧಾಯಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಗುಣನಿಷೇಧಕಶಾಸ್ತ್ರ ಈ ಎರಡೂ ಹೇಗೆ ಅವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿ ಸಂಗತವಾದಾವು ?

೫೯೭. ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಯೋಸ್ಸಮಾನವಿಷಯಕತ್ವೇ
ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದಾವೆಂಬುದನ್ನು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ವಿಚಾರಿಸೋಣ ; ಈ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದರೆ—ಉಂಟೆಂದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವ ಈ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವು ಶಾಂತವಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ;

೫೯೮. ಉಭಯಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಆದರೆ ಈ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡೋಣವೆಂದರೆ ಅದೂ ಸಂಘಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ವಿರೋಧವು ದುಷ್ಕರಿಹರವಾದುದರಿಂದಲೇ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಎರಡು

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಜಿಡುವಾಗ ಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಜಿಡುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು; ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಜಿಡುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಗುಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು; ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆರಡನ್ನೂ ಜಿಡುವುದಾದರೆ ಪುನಃ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಸಗುಣತ್ವಗಳೆರಡೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾಗಿ ವಿರೋಧವು ದುಷ್ಟರಿಹರವಾಗುವುದಷ್ಟೆ.

೫೯೯. ಉಭಯೋರವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ-

ಈ ತೊಂದರೆಗಾಗಿ ಈ ಎರಡುಶಾಸ್ತ್ರಗಳೊಳಗೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸಿದ್ಧವಸ್ತುವಿಷಯದಲ್ಲಿ—“ಹೀಗೋ-ಹಾಗೋ” ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪವು ಸುಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೬೦೦. ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದ್ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ-

ಆದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ—ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕ್ಲಿಪ್ತವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡೋಣವೆಂದರೆ ಯಾವುದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥದನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೬೦೧. ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯಾತ್ಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಪರಿತ್ಯಾಗಾಶಂಕಾ-

“ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಗುಣಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾದರೆ—ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಂಥ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದರಿಂದ ಗುಣಪ್ರಸಂಚಕವಾದ ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರವು ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿಯೂ ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರವು ಪರಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು; ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪರಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಬಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವದು; ಆದುದರಿಂದ ಪರವಾದ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೂರ್ವವಾದ ಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದು” ಎಂದು ಹೇಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ—

೬೦೨. ನಿಯತಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವಿಷಯೇ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯಾ

ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯುತ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿನ್ಯಾಯಸ್ಯೇವ

ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೇವ

ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ-

ಯಾವ ಎರಡುಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವೂ ವಿರೋಧವೂ ನಿಯತವಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೆಂದೂ—ಯಾವ

ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವೂ ಪೌರಾಪರ್ಯವೂ ನಿಯತವಾಗಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವುಂಟಾಗುವದೆಂದೂ ಮೂವಾಂಸಕರು ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವೂ ಪೌರಾಪರ್ಯವೂ ನಿಯತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅವಿರೋಧನ್ಯಾಯವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಲಾರದಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರುತಿಲಿಂಗನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅದರ ಎದುರಿಗೆ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ೧

೧. ಅವಿರೋಧನ್ಯಾಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪೂರ್ವವಿಮಾನಸೇಯ ಆರನೇಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವುದು ತೋರಿಸುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸಾಮಗಾನಸಹಿತವಾಗಿ ಋಷಿತ್ವವನ್ನು ಉಚ್ಛರಿಸಿದರೆ ಅಂಥ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಗುಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳ ಸಂಕೀರ್ತನವಾಗುವದು ; ಇಂಥ ಗುಣಸಂಕೀರ್ತನಕ್ಕೆ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂದು ಸಂಕೇತವು. ಇಂಥ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೋಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಇರುವುವು ; ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಬಹಿಷ್ವವಮಾನವೆಂಬ ಒಂದು ಸ್ತೋತ್ರವುಂಟು. ಇತರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಸದಸ್ಯರ ಒಂದಾನೊಂದು ಮಂಟಪದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡೇ ಋತ್ವಿಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ, ಈ ಬಹಿಷ್ವವಮಾನಸ್ತೋತ್ರವಾದರೆ ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಆ ಮಂಟಪದ ಹೊರಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮಾಡುತ್ತಲೇ ಋತ್ವಿಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದೂ ವಿಧಿಯಿರುವುದು.

ಈಕ್ರಮದಿಂದ ಬಹಿಷ್ವವಮಾನಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಐದು ಋತ್ವಿಕ್ಯಗಳು ಯಜಮಾನನೊಡನೆ ಸೇರಿ ಬಬ್ಬರಹಿಂದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಹೋಗಬೇಕೆಂದೂ, ಹಾಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಮುಂದೆ ಹೋಗುವವರ ಕಟನಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವವರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡುಹೋಗಬೇಕೆಂದೂ ವಿಧಿಯಿರುವುದು. ಆಗ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಅಧ್ವರ್ಯು ಹೋಗುವನು ; ಅವನ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತೋತಾ, ಅವನ ಹಿಂದೆ ಪ್ರತಿಹರ್ತಾ, ಅವನ ಹಿಂದೆ ಉದ್ಗಾತಾ, ಅವನ ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಾ, ಅವನ ಹಿಂದೆ ಯಜಮಾನನು.

ಹೀಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಇವರೊಳಗೆ ಉದ್ಗಾತಾ, ಪ್ರತಿಹರ್ತಾ, ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅವನಾದೆಯೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪಚ್ಛೇದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂಥ ಅಪಚ್ಛೇದವು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವೈಕಲ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ದೋಷದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೂ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ; ಅದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತೃವಿನಿಂದ ಅಪಚ್ಛೇದವುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಆ ಯಜ್ಞಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣೆಯಲ್ಲಿದೆಯೇ ಸಮಾಪ್ತಮಾಡಿ ಪುನಃ ಅವೇ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಆ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು ; ಇದೇ ಉದ್ಗಾತೃಪಚ್ಛೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವು ; ಪ್ರತಿಹರ್ತೃವಿನಿಂದ ಅಪಚ್ಛೇದವುಂಟಾದರೆ ಅದೇ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕು ; ಇದೇ ಪ್ರತಿಹರ್ತೃಪಚ್ಛೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವು.

೬೦೩. ದ್ವಯೋರಪಿ ವಿಷಯಭೇದೇನಾವಿರೋಧೋಪಪತ್ತೌ ಅನ್ಯತರಬಾಧಾನಾಚಿತ್ಯಂ.

ಮತ್ತು ವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಸಗುಣಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿರಡಕ್ಕೂ ಅವಿರೋಧವೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಸಂಭವಿಸುವವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಆಪಚ್ಛೇದಾದಿನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅನ್ಯತರಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯಪಕ್ಷ ಪಾತಿಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.

ಗುಣವಿಧಾಯಕಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳು ವಿಷಯವೆಂದೂ, ಗುಣನಿವೇಧಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ಕರ್ಗಪವಾದನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಿಹಿತಕಲ್ಯಾಣಗುಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಹೇಯಗುಣಗಳು ವಿಷಯವೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಎರಡುಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಅವಿರೋಧವನ್ನೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಗಳಾದ ಮಧ್ಯಸ್ಥರಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತ್ಯಪ್ರತಿಹತ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಪಚ್ಛೇದವುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು; ಒಂದೇ ಪ್ರಯೋಗದೊಳಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಆಪಚ್ಛೇದವುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಉದ್ಗಾತ್ಯಪಚ್ಛೇದಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಉದ್ಗಾತ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು; ಪ್ರಧಾನಾಪಚ್ಛೇದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಪರಿಹಾರವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಅಥವಾ ಏಕಲ್ಪವಾಗಿ ಆವುದಾದರೊಂದು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ಒಂದೇ ಪ್ರಯೋಗದೊಳಗೆ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಆಪಚ್ಛೇದವುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಘರ್ವಾಪಚ್ಛೇದಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನೂ ಪರಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನೂ ವಿಮಾನಾಸಕರು “ಪೌರ್ವಾಪರೋ ಘರ್ವದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ಪ್ರಕೃತಿವತ್” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಇಲ್ಲಿ—ಘರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು—ತನಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಂಕುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತಲೂ ಘರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗುವುದೆಂದೂ, ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೆ ತನಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಘರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಸತಕ್ರಮವಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾಗುವುದೆಂದೂ ಘರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಘರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು—ತಾನು ಹುಟ್ಟುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಾಧಿಸದೆಯೇ ತಾನು ಸತ್ವಯನ್ನು ಪಡೆದುದು. ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೆ ತನ್ನ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಘರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಾಧಿಸದೆ ತಾನು ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯಲಾರದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಘರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿಯೇ ತಾನು ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅನನ್ಯಧಾಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಬಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿರುವುದೆಂದೂ, ಹೇಯಗುಣಗಳು ಸುತರಾಂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸವಿಕಾರತ್ವನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಶರೀರತ್ವಸತರೀರತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಇನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಇತರವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇದರಿಂದ — ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವವೂ, ವಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿನ್ಮಲ ಸವಿಕಾರತ್ವವೂ ಇರುವುದಾದರೆ ಸವಿಕಾರನಿರ್ವಿಕಾರಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಘಟಿಸಿತು. ವಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷಣ

‘ಓಷೋ—ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರವು ಹುಟ್ಟಿದರಲ್ಲವೆ ಫಲವಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಾಧಿಸಿಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದು; ಫಲವದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಫಲವಶಾಸ್ತ್ರವು ಸ್ವವಿರೋಧಿಯಾದ ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು—ನಿತ್ಯವಾದಿ ಅಪಚ್ಛೇದವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತವು ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ ನೈಮಿತ್ತಿಕಶಾಸ್ತ್ರವು ಹುಟ್ಟಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು—ಆಂಥ ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರವು ಸ್ವವಿರೋಧಿಫಲವಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಾಧಿಸದೆ ಹುಟ್ಟಿದುದಾದುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಫಲವಶಾಸ್ತ್ರವು ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಮತ್ತು—ವ್ಯಾಭಾವಿಕವಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಯೊಡನೆ ಕರ್ತೃಸಮಾಪ್ತಿಮಾಡುವಿಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಅದು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು; ಹೀಗೆ ಫಲವಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರಕರಣವಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ಫಲವಿಮಾನಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯದ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವರು; ಅದರಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧರೂಪವಾದ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ನಿಷೇಧನೀಯವಾದ ಗುಣಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವು ಫಲವಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಿಷಯವಾದುದರಿಂದ ನಿಯತವಿರೋಧಿಯಾದಕಾರಣ ಅದರಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ದುರ್ಬಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದೂ, ಉತ್ತರವಾದ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವರು.

ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಈ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ವಿಷಯವು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದುದರಿಂದ ಸಮಾನವಿಷಯಕತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಸಮಾನಬಲತ್ವವೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಂದಕ್ಕೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನೂ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ;

ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಒಂದುವೇಳೆ ಈ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಿಷಯಕತ್ವವನ್ನೂ ವಿರೋಧವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿದರೂ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ನಿತ್ಯವಾದಿ ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರ

ವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಲ್ಯಕೌಮಾರಯೌವನವಾರ್ಧಕಾದಿವಿಕಾರಗಳು ವಿಶೇಷವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅಂಟುವುದಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾದ ಚಿದಚಿದ್ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಕಾರಗಳು ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾರತ್ವಕ್ಕೆ ಪಾಸಿಯಿಸ್ತು.

ಇದರಂತೆ—ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ದಿವ್ಯಸುಂಗಳವಿಗ್ರಹವುಂಟೆಂದೂ, ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಕವಾಗಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಹೇಯಶರೀರವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಶರೀರವಿಷಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೬೦೪. ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಸಂಮತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು—

“ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣವಿಕಾರಶರೀರಜನ್ಮ
ಕರ್ಮಾದಿಗೋಚರವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧವಾಚಃ ||
ಅನ್ಯೋನ್ಯಭಿನ್ನವಿಷಯಾ ನ ವಿರೋಧಗಂಧ
ಮಹಂತಿ ತನ್ನ ವಿಧಯಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಬಾಧಾಃ”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

೬೦೫. ಪರತ್ವೇನ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಸ್ಯೈವ
ವಿಜಯಿತ್ವಾಪತ್ತಿಃ

ಪ್ರಸಕ್ತಿಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ ನಿಷೇಧಸ್ವಭಾವದಿಂದ ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದೊದಗುವ ಪರತ್ವವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ “ತೂನ್ಯಮೇವ ತತ್ತ್ವಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರ

ಗಳಿಗೂ ಪೌರ್ವಾಪರೃಢಾ ವಿರೋಧಃ ನಿಯತವಾಗಿರುವುದು; ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯವಾದರೆ ಅನಿಯತಪೌರ್ವಾಪರೃಢವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ನಿಯತಪೌರ್ವಾಪರೃಢವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಯತವಿರೋಧಃ ನಿಯತಪೌರ್ವಾಪರೃಢ ಉಳ್ಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿನ್ಯಾಯವೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಸರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವುಂಟಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು; ಆದುದರಿಂದ ಇಂಥ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪಚ್ಛೇದನ್ಯಾಯಸಂಚಾಲನೆಮಾಡಿದುದು ಭಗವದ್ಗುಣತತ್ತ್ವರ ಮತಿಗೇಡನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಪರಿಹಸಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಾದಿನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ—“ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯೆ ಈ ಆರೋಹಗಳಿ ಯಾವ ಎರಡಕ್ಕಾದರೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪೂರ್ವಪ್ರಮಾಣವೆ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಉತ್ತರಪ್ರಮಾಣವೇ ದುರ್ಬಲವಾಗುವುದು” ಎಂಬುದು.

ವಚನಕ್ಕೇ ಸುಸ್ವಾಸೇಕ್ಷಯಾ ಪರತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಅವರಿಗೇ ವಿಜಯವುಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಮಾಧ್ಯಮಿಕರ ವಚನವು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ; ನಿರ್ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ವೇದವಾಕ್ಯವೂ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ವಚನಕ್ಕೂ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ತಾರತಮ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಪರತ್ವನಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವರಿಗೆ ವೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ತೂಸ್ಸುವಾದಿಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೇ ಪರತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು.

೬೦೬ ಆತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ ಚೋಭಯಲಿಂಗತ್ವಂ

ಹೀಗೆ ನಿರ್ಗುಣವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೇಯಗುಣಗಳು ವಿಷಯಗಳೆಂದೂ, ಸಗುಣ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳು ವಿಷಯಗಳೆಂದೂ ತೋರಿಸಿದ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಕ್ತಿ ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲದೆ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ ಹೇಯಗುಣರಹಿತನಾಗಿಯೂ, ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಭೂಷಿತನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರಣ ಹೇಯಪ್ರತಿಭಟತ್ವಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರತ್ವಗಳೆಂಬ ಈ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಭಯಲಿಂಗತ್ವವದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಘೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುವು.

೬೦೭ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಭಯಲಿಂಗತ್ವಸಮರ್ಥನಾದೇವ . ಅವಿದ್ಯಾದಿದೋಷಸಂಬಂಧಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಭಯಲಿಂಗತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ ದುದರಿಂದಲೇ—ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಲಾಪಿಸುವವರ ಪ್ರಲಾಪಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಅಂಧಕಾರವು ಹೇಗೆ ಕಾಲನ್ನು ಇಡಲಾರದೋ ಅದರಂತೆ ಸಮಸ್ತಹೇಯಪ್ರತಿ ಭಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಅವಿದ್ಯಾದಿದೋಷಪೀಡಿತವೂ ಬರಲಾರದು.

ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಆವಾರಕತಕ್ತಿ ವಿಕ್ಲೇಪತಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳುಂಟೆಂದೂ, ಇದರಲ್ಲಿ ಆವಾರಕತಕ್ತಿ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸದೆ ಮರೆಸುವುದೆಂದೂ, ವಿಕ್ಲೇಪತಕ್ತಿ ಅಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಎಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಮಾನವಾದ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿ

ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಿಜವಾದ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆ ಅವಿದ್ಯಾಮಾನವಾದ ಎಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು ತೋರುತ್ತಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಅವಿದ್ಯಾವಾದಿಗಳು ಸ್ವಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಭಯಲಿಂಗತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಅವ್ಯಕ್ತಾಕಾಶವೆಂಬ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅವಿದ್ಯಾಮಾನವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಗಾಗಲಿ, ಅವ್ಯಕ್ತವಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಜ್ಞನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಭ್ರಾಂತಿಯೂ ಉಂಟಾಗಲಾರವಷ್ಟೆ ? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸತ್ಯತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಎಂದಿಗೂ ಬರಲಾರದು. ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಐದು ವಿಧವಾದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಭೇದಗಳನ್ನು ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕಾಗಾಗಿ ತೋರಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಯಾರು ತಾನೆ ಹೇಳಬಲ್ಲರು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಉಭಯಲಿಂಗತ್ವ
ಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ|| ೫

ಷಷ್ಠಪ್ರಕರಣಂ.

೬೦೮. ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿಮಿತ್ತಶ್ಚೋಪಾದಾನತ್ವಸಮರ್ಥನಾರಂಭಃ
ತತ್ರ ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತು
ನಿಷೇಧಪರತ್ವಾತಂಕಾ.

ವಾಚ್ಯರೆ ? “ ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದೇಕಮೇವಾ ದ್ವಿತೀಯಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ—ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜೇತನಬಹುತ್ವವೇದಲಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ಜೇತನಬಹುತ್ವಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು ? ಮತ್ತು “ ಅದ್ವಿತೀಯಂ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗುಣವೆಂಬ ದ್ವಿತೀಯಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಕೂಡ ಸಹಿಸಲಾರದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಗುಣವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾರದು ?

೬೦೯. ಉಕ್ತಶ್ರುತಾವೇಕಪದಸ್ಯ ಅವಿಭಕ್ತನಾಮರೂಪಾವಸ್ಥಾ
ಪರತಯಾ ಉಪಾದನತ್ವಪರತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಆಶಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಉಕ್ತವಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಪದವು—
ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಚೇತನಬಹುತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೇ
ನೆಂದರೆ—“ತದೈಕ್ಷತ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ” ಎಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳ
ಲ್ಪಡುವ ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗಾರ್ಹವಾದ ಬಹುತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ಪ್ರತಿಕೋಟಿಯಾದ
ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗಾನರ್ಹವಾದ ಏಕತ್ವಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸು
ವುದು ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಭಾವಿಯಾದ
ಅವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡುವ ಸಸ್ತುವಿಗೆ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಲ್ಲವೆ ಉಪಾದಾ
ನತ್ವವು.

೬೧೦. ಅದ್ವಿತೀಯಪದಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಾಂತರನ್ಯಾವೃತ್ತಿಪರತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಏಕಪದದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಪ್ರಸ್ತುತವಾದುದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತ
ಕಾರಣವೂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಗುವುದು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೂ ನಿಮಿತ್ತ
ಕಾರಣವೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಪಂಚಪಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ; ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ
ಯಾವುದು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದೇ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿಯೂ
ಆಗುವುದಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಭಿನ್ನವಾದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ
ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅದ್ವಿತೀಯಪದವು ತೋರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ದ್ವಿತೀಯ
ವಸ್ತುವನ್ನೇ ನಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪರತಂತ್ರಗಳಾದ ವಿಶೇಷಣ
ಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋ
ಚವನ್ನು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಗಳ
ಸಂದರ್ಭವನ್ನೂ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅದ್ವಿ
ತೀಯಪದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾಂತರನಿಷೇಧದಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ.

೬೧೧. ಏಕಾದ್ವಿತೀಯಪದಯೋರುಕ್ತಾರ್ಥಪರತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಏಕಶಬ್ದವು ಅವಿಭಕ್ತನಾಮರೂಪತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮವ
ನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು—“ಬಹುಸ್ಯಾಂ” ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

ಅದ್ವೀತೀಯಪದವು ನಿಮಿತ್ತಾಂತರವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ
ಯೆಂಬುದು “ ತದೈಕ್ಷತ ” “ ತತ್ತೇಜೋಽಸ್ಯಜತ ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ
ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

೬೧೨. ಸಚ್ಚಬ್ದಸ್ಯಾಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದನಿರ್ವೇಧಪರತ್ವಂ.

ಪರಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯತ್ವಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ
ದಿರುವಲ್ಲಿ ಸದೇವ ಎಂಬ ಪದವು ಅನಾವತ್ಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಅವಧಾರಣವು
ಗೌತಮಾದಿಮತಸಿದ್ಧವಾದ ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು
“ ಕಥಮಸತಸ್ಸಜ್ಞಾಯೇತ ” ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದು
ಬರುವುದು.

೬೧೩ ಸದೇಕಾದ್ವೀತೀಯಪದಾನಾಂ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯ
ಸ್ವಗತಭೇದವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪರತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಉಕ್ತವಾದ ಛಂದೋಗ್ಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ‘ ಸದೇವ-ಏಕಮೇವ-ಅದ್ವೀತೀಯಂ ’
ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಜಾತೀಯ-ವಿಜಾತೀಯ-ಸ್ವಗತಭೇದತೂನ್ಯತ್ವವೇ
ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ—‘ ಅಗ್ರೇ ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿಕೂಡದಾಗಿ
ಬರುವುದು ; ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯ-ವಿಜಾತೀಯ-ಸ್ವಗತಭೇದ
ತೂನ್ಯತ್ವವು ಸರ್ವದಾ ಇರುವುದರಿಂದ ‘ ಅಗ್ರೇ ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ
ಮಾತ್ರ ಉಕ್ತಭೇದತೂನ್ಯತ್ವವು ಇದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಏಷ
ಮೂಲಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸೃಷ್ಟಿವೈಚಿ
ತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜೇತನಬಹುತ್ವವೂ, ಅವರ ಅನಾದಿವಿಚಿತ್ರಕರ್ಮಪ್ರವಾಹವೂ
ಸಹ ಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ
ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಏಷಮಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ವೈಷಮ್ಯ
ನೈರ್ಘೃಣ್ಯಗಳು ಪರಿಚರಿಸಲತಕ್ಕಗಳಾಗುವುವು.

ಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಜೇತನಬಹುತ್ವವಿದ್ದರೂ ಅದು ಅಪಾರಮಾ
ರ್ಥಕವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಸೃಷ್ಟ್ಯಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜೇತನಬಹುತ್ವವು
ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಪಾರಮಾರ್ಥಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ವುನಃ ‘ ಅಗ್ರೇ ’
ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅಗ್ರಶಬ್ದವು ಅವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಕವಾದುದರಿಂದ
ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಇರಲೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಮೊದಲು ‘ ಅಗ್ರೇ ’ ಎಂದು
ಹೇಳಿ ಅವಿವಕ್ಷಿತನಾಮರೂಪತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ

ನಾಮರೂಪತ್ವಾವಸ್ಥಾಪನ್ನವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವಲ್ಲಿ ಅಗ್ರೇಶಬ್ದವು ಅವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಕವೆಂದೂ ಅನರ್ಥಕವೆಂದೂ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

ಆದಕಾರಣ—ಕಾಲರೂಪವಾದ ವಿಜಾತೀಯಧೇದವೂ, ಜೇತನರೂಪವಾದ ಸಜಾತೀಯಧೇದವೂ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ-ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವ ವೊದಲಾದ ಸೃಷ್ಟ್ಯುಪಯೋಗಿಗುಣರೂಪವಾದ ಸ್ವಗತಧೇದವೂ ಸಹ ಸೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಬಿಡುಬಿಡುಗಿಯೇ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಬರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರವಾದ ಧೇದತ್ರಯವನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯವು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಪ್ರಲಾಪವು ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಈ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಪ್ರಲಾಪವು ಶ್ರುತಿಬಹಿಷ್ಕೃತವಾಗಿ ಅವೈದಿಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ವಿದ್ವದ್ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಲಾರದು.

೬೧೪. ನಿರ್ವಿಶೇಷವಸ್ತುವಾದಿನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಸಂಚಭ್ರಮಾನುಪಪತ್ತಿನಿರೂಪಣಾರಂಭಃ.

ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ವಿಕ್ಷೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಮಾನವಾದ ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಪ್ರಕಾಶವು ಉಂಟಾಗದೆಯೂ, ಅವಿದ್ಯಮಾನವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ ಭ್ರಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೂ ಇರುವುದೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಾ? ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳುಂಟು; ಅವುಗಳಿಗೆ ನೀವು ದಯವಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು—

೬೧೫. ತತ್ರ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪಃ.

ನಿಖಿಲಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುದೇ? ಅಥವಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲೇ ಇಲ್ಲವೋ? ಅಥವಾ ಏಕಭಾಗವು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿ ಏಕಭಾಗವು ಪ್ರಕಾಶಿಸದೇ ಇರುವುದೇ ?

೬೧೬ ಆದ್ಯಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಭ್ರಮಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಷರೋವರ್ತಿಯಾದ ಶುಕ್ತಿಗೆಯ ಸ್ವರೂಪವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ರಜತಭ್ರಮವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಭ್ರಮವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಷರೋವರ್ತಿಯಾದ ಷರಾರ್ಥವು ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ತೋರದೆಯೇ ಇದ್ದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಪ್ರತೀತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೬೧೭. ತೃತೀಯಪಕ್ಷೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸವಿಶೇಷತ್ವಸ್ಯ
ಅವರ್ಜನೀಯತಯಾ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಭಂಗಾಪತ್ತಿಃ.

ತೃತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಅಭಿಪ್ರಾಸನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಒಂದುತನು ತೋರಿ
ಮತ್ತೊಂದುತನು ತೋರಲ್ಪಟ್ಟೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಭೇದಸಹಿತ
ವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸವಿಶೇಷವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವವೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವು
ಭಗ್ನವಾಗುವುದು. ಪುರೋವರ್ತಿಯಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದಂತವೆಂಬ ಸಾಧಾರ
ಣಾಕಾರರೂಪವಾದ ಒಂದು ವಿಶೇಷವೂ, ಶುಕ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರ
ರೂಪವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವೂ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದಲೇ ಸಾಧಾರಣಾ
ಕಾರಮಾತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದ ರಜತಘನುವೂ, ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರಜ್ಞಾನದಿಂದ ರಜತ
ಘನುನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು.

ಇದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ—ಪ್ರಸಂಜ ಘನವೂ, ಪ್ರಸಂಜಘನುನಿವೃ
ತ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ—ಸಾಧಾರಣಾಕಾರ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರಗಳೆಂಬ
ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಆಗ
ಬ್ರಹ್ಮವು ಸವಿಶೇಷವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸಮಸ್ತವಿಶೇಷತೂಷ್ಣವಾಗಲಾರದು.

೬೧೮. ನಿರ್ವಿಶೇಷವಸ್ತುನೋಽವಿದ್ಯಯಾ ತಿರೋಧಾನೇ
ಸ್ವರೂಪಹಾನ್ಯಾಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತವಿಶೇಷತೂಷ್ಣವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ—ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮರೆ
ಸಲ್ಪಡಬಹುದಾದ ಆಕಾರಾಂತರವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಅವಿದ್ಯೆ
ಮರೆಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು ; ಆಗ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದ ವಸ್ತು
ವಿಗೆ ಸ್ವರೂಪತಿರೋಧಾನವೆಂಬುದು ಸ್ವರೂಪದ ಅಪ್ರಕಾಶವೆಂದೇ ಪಥ್ಯವಸಾನ
ವಾಗಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಸ್ತು ಅಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊನೆಗೆ ಸ್ವರೂಪ
ಹಾನಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗುವುದು.

೬೧೯. ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭ್ರಮನಿವರ್ತಕತ್ವಾಂಗೀ
ಕಾರೇ ನಿತ್ಯಮೋಕ್ಷಾಪತ್ತಿಃ.

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಮೊದಲೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅತ್ಯಂತವಿಶ
ದಪ್ರಕಾಶರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ—ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡ
ಬೇಕಾದ ಅಂತಾಂತರವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭ್ರಮ
ನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷವು ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ

ಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಮೋಕ್ಷವೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಸಂಸಾರವು ಇರಕೂಡದು.

**೬೨೦. ತದನಂಗೀಕಾರೇ ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ
ಭ್ರಮಾನಿವಾರಕತಯಾ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಾಪತ್ತಿಃ.**

ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಭ್ರಾಂತಿನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನ್ಯೂನಾನತಿರಿಕ್ತವಾಗಿರುವ ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನವೂ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರವೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಭ್ರಾಂತಿನಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷವು ಉಂಟಾಗಕೂಡದು.

೬೨೧. ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಮುಪಸಾದನಂ.

“ಇದಂ ರಜತಂ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು—ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಶುಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೆ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವಾದ ಇದಂತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಿದುದರಿಂದಲ್ಲವೆ ಭ್ರಮನಿವಾರಣಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗದೆ ಭ್ರಮಸಂಪತ್ತುವಾಗಿರುವುದು?

“ನೇದಂ ರಜತಂ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಲ್ಲದೆ ರಜತಭೇದರೂಪವಾದ ಶುಕ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿದುದರಿಂದಲ್ಲವೆ ಭ್ರಮನಿವಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಭ್ರಮವನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡುವುದು.

ಇದರಿಂದ—ನಿತ್ಯವಾದ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮನಿವಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುಬಲ್ಲದಾದರೆ—ಭ್ರಮನಿವೃತ್ತಿಯೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ನಿತ್ಯಮೋಕ್ಷವೇ ಇರಬೇಕು; ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮನಿವಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾರದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯೂನಾನತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನವೂ ಭ್ರಮನಿವಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾರದಾದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರವೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು.

**೬೨೨. ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಾನಿಷಯವಿಷಯಕತ್ವೇ
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸವಿಶೇಷತ್ವಮವರ್ಜನೀಯಂ.**

ಅಥವಾ—ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ವಿಶೇಷಾಕಾರವು ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಭ್ರಮನಿವಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸವಿಶೇಷವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ನಿರ್ದಿಶೇಷವಾಗಿರಲಾರದು.

೬೨೩. ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿರ್ದಿಶೇಷತ್ವಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವೇ ಅಸದ್ಭಾವೇ ಚ
ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಸನಿಶೇಷತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.

ಮತ್ತು—“ ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರ್ದಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬುದಾಗಿ
ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಶೇಷತ್ವವೆಂಬ ಧ್ವನಿವರುವುದೆಂದು
ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೇ? ಅಥವಾ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಪ್ರಥಮವಕ್ಷ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಶೇಷತ್ವವೆಂಬ ಧ್ವನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸನಿಶೇಷವೇ ಆಗುವ
ದ್ದಲ್ಲದೆ ನಿರ್ದಿಶೇಷವಾಗಲಾರದು. ದ್ವಿತೀಯವಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ—ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಶೇಷತ್ವ
ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸನಿಶೇಷತ್ವಕ್ಕೆ ಸುತರಾಂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

೬೨೪. ನಿರ್ನಿಶೇಷತ್ವಪ್ರತೀಕ್ಷಿದಚಿದ್ಗತವಿಕಾರರೂಪನಿಶೇಷ
ರಾಹಿತ್ಯಪರತ್ವಂ.

“ವ್ಯಾಜ್ಞರಿ” ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ನಿಶೇಷತ್ವವನ್ನು ಸಂಪ್ರಾಪ್ತನಾ ಮಿಡಿಸಿ ಸನಿ
ಶೇಷತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾದರೆ “ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರಂ ನಿರ್ದಿಶೇಷಂ ನಿರೀಹಂ”
ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ನಿಶೇಷತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತ
ವಾದೀತು? ”

ಹೀಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು;—ಪ್ರಪಂಚರೂಪವಾದ ನಿಶೇಷವು ಪ್ರತ್ಯ
ಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇಂಥ ನಿಶೇಷವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ
ಈ ವಾಕ್ಯವು ನಿಷೇಧಿಸಲಾರದು; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಜಡವಾದ ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ರುವ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವವಿಕಾರಗಳೆಂಬ ನಿಶೇಷಗಳೂ, ಅಜಡವಾದ ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ರುವ ಸ್ವಭಾವವಿಕಾರಗಳೆಂಬ ನಿಶೇಷಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಉಕ್ತಶ್ರುತಿ
ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ದಿಶೇಷತ್ವಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸನಿಶೇಷತ್ವವೇ
ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೬೨೫. ಪ್ರಪಂಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಭ್ಯುಪ
ಗಮೇನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಚ ಪ್ರಪಂಚಸತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ

ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ—ಪ್ರಪಂಚದ
ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಪದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ—“ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾ
ದುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವುದು.” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ
ಜ್ಞಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು

ನಿಮ್ಮ ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯವೇ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದರೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಸತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯೇ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತತ್ವಹೇತು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಹೇತುವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಆಗಲೂ ಪ್ರಪಂಚದ ಸತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ.

೬೨೬. ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತೋಃ ಪ್ರಪಂಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾ ಸಾಧಕತ್ವ ನಿರೂಪಣಾರಂಭಃ.

“ಎಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಧರ್ಮವಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೂ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಶುಕ್ತಿರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವೆವು; ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೂ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—

ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ದೃಶ್ಯತ್ವ ಹೇತುವಿರುವುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವಕಾರಣ ಪ್ರಪಂಚ ಸತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ.

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ—ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದಾದಕಾರಣ ಪ್ರಪಂಚದ ಸತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ.

೬೨೭. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

“ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೆಂಬುದೊಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ—ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೇ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಬಾರದು ?

“ಜಡಸ್ವರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಅಜಡಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಏಕೈಕ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—

ಜಡಸ್ವರೂಪವಾದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ಕೂ ಅಜಡಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಏಕೈಕ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ಕೂ ಸತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೬೨೮. ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುವಶಾನ್ವೃಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಪತ್ತಿಃ.

“ಘಟಿಸ್ಪರ್ಶ” “ಪಟಿಸ್ಪರ್ಶ” ಎಂಬ ಪ್ರಪಂಚಪ್ರತೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವಿದ್ಯೋಪಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಹಿತಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುವಿರುವುದು; “ತತ್ತ್ವಮಸಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರತೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವು ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುವಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪ್ರಪಂಚದಂತೆ ಅದೇ ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೂ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಬೇಕು.

೬೨೯. ಶುದ್ಧೋಪಹಿತಯೋರಭೇದಾದುದುಪಹಿತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿಃ
ಶುದ್ಧಸ್ಯ ವಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಪತ್ತಿಃ.

“ಉಪಹಿತಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನೇ ನಾವು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ, ಎಂದೂ—“ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲಾ ಉಪಹಿತಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಹೇತುವೇ ಬರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ” ಎಂದೂ ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ಉಪಹಿತಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಭೇದವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಪಹಿತಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಮಗೆ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವಕಾರಣ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯತ್ವವು ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದು; ಅಥವಾ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಅದೊಡನೆ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಉಪಹಿತಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವಕಾರಣ ಉಪಹಿತಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ನಮಗೆ ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದು.

೬೩೦. ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವೇದ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಸುಭೂತಿಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅಸುಭೂತಿಗೆ ವೇದ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವರಾದರೆ—“ಬ್ರಹ್ಮವು ವೇದ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ವೇದ್ಯವೋ? ವೇದ್ಯವಲ್ಲವೋ? ವೇದ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವೇದ್ಯತ್ವನಿಷೇಧಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ವೇದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಧರ್ಮಿಯೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅವೇದ್ಯತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ವಿಧಾನಮಾಡುವುದು?

ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವು ಸುತರಾಂ ವೇದ್ಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ “ಆಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ” “ಬ್ರಹ್ಮವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ” “ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪೋತಿ ಪರಂ” “ಆತ್ಮಾ ನಾ ಅರೀ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸಮುದ್ರಘೋಷದಂತೆ ನಿರರ್ಥಕಗಳಾಗುವುವು.

ಆದಕಾರಣ ಯುಕ್ತಿಸ್ತೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣತೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಂಥ ಅಸತ್ಪ್ರಲಾಪಗಳೆಂಬ ಶಿವಾರುತಗಳು ವೇದಾಂತಿಸಿದ್ಧದ ಘರ್ಜನೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಲಾರವು.

೬೩೧. ಅಂತಿಮಯುಗವೇದಾಂತಿನಾಂ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯಾವಿಷ್ಕರಣಂ.

ಅಂತಿಮಯುಗಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವರಾದುದರಿಂದ ಅಂತಿಮಯುಗವೇದಾಂತಿಗಳೆಂಬ ಜೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಇವರ ಮತದ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಆಜಿಜಾತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುವರು—

“ಸಾಂಖ್ಯಸೌಗತಚಾರ್ವಾಕಸಂಕರಾಚ್ಯಂಕರೋದಯಃ |

ದೂಷಣಾನ್ಯಪಿ ತಾನ್ಯೇವ ಭೂಯಸ್ತದಧಿಕಾನಿ ಚ |”

“ಪದ್ಮಪತ್ರದಂತೆ ನಿರ್ಲೇಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಚಿತ್ಕಾಶಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ಲಾಗಲಿ, ಚಿತ್ತಂಪರ್ಕದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಚಿದಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವದಿಂದಲಾಗಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ-ಕರ್ತೃತ್ವ-ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ” ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವರು—ಅವರೊಡನೆ ಸ್ನೇಹಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದವರಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಗಳೂ ಅದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ತೋರಿ

ಸುವರಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

ಮತ್ತು—ಪ್ರಪಂಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗಾಚಾರರೇ ಮೊದಲಾದ ಬೌದ್ಧರೇ ಇವರಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಗಳು ಬೌದ್ಧಶಿಷ್ಯರಾಗಿರುವರು.

ಮತ್ತು—ಅಹಮರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿನಾಶವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಗಳು ಚಾರ್ವಾಕರಲ್ಲಿ ಗುರುಕುಲವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಹಮರ್ಥವಿನಾ ಶೋಪದೇಶವನ್ನು ಕಲಿತು ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಾರ್ವಾಕರಿಗೆ ಅಂತರಂಗಶಿಷ್ಯರಾಗಿರುವರು.

ಹೀಗೆ—ಸಾಂಖ್ಯಸೌಗತಚಾರ್ವಾಕರೆಂಬ ಮೂವರ ಮತವೂ ಒಂದಾಗಿ ಕರೆತು ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಮತವೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಮತ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯ-ಸೌಗತ-ಚಾರ್ವಾಕರ ಸಾಂಕರ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಮತವು ಸಂಕರಜಾತಿಯಾಗಿರುವುದೆಂಬುದೇ ಈ ಮತದ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

ಆದುದರಿಂದಲೇ—ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಮತತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬರುವ ದೂಷಣಗಳೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿ ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಪರಿಹಾರ್ಯಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುವು.

ಆಪ್ತೇ ಅಲ್ಲದೆ—ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಮತತ್ರಯದವರೂ ಸಹ ಹೇಳದೆ ಇರುವ ಅನೇಕವಾದ ಅಸಂಗತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ—ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದೊಂದನ್ನೂ, ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಅದರಿಂದ ಛೇದವಾಸನೆ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅಸಂಬದ್ಧಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಇವರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿಮತಗಳ ದೂಷಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸಾವಿರವಾಲು ಹೆಚ್ಚಾದ ದೂಷಣಗಳು ಇವರಮೇಲೆ ಅಪರಿಹರಣೀಯಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುವು.

೬೩೨. ಭಗವದಾಜ್ಞಾಪರತಂತ್ರೇಣ ರುದ್ರೇಣ ಮಾಯಾನಾದಸ್ಯ
ಅಸುರವಿಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತಿತತ್ಪ್ರಪಂಚನಂ.

ಮನು, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಪಸಿಷ್ಠ, ಪರಾಶರ ವ್ಯಾಸ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತುಕ, ಕೌನಕ, ಭರದ್ವಾಜ, ಆಪಸ್ತಂಬ, ಬೋಧಾಯನ ಇವರೇ ಮುಂತಾಗಿ ಪರಮ ವೈದಿಕೋತ್ತಮರೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದಲೂ, ಲಂಕ, ದ್ರಮಿಡ, ಗುಹದೇವ, ಭಾರುಚಿ ಮುಂತಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಗಳಿಂದಲೂ, ನಿಷ್ಕಂಟಕವಾಗಿ ಪ್ರಚುರ

ಮನಸ್ಸಲ್ಲದೆ ಪರಮವೈದಿಕಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅನು-
ಮಾನಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನ ಅನುಲಂಘನೀಯವಾದ
ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಪಾರ್ವತೀವಲ್ಲಭನಾದ ನಿರೂಪಾಕ್ಷನು ಕಲೆಯುಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ
ರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ ಮಾಯಾವಾದವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದನು ; ಮತ್ತು
ಕಪಿಲ, ಗೌತಮ, ಕಣಾದ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕರಿಗೆ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮತಿ
ಗೊಡವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅವರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭಾಸಗಳನ್ನು
ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಿದನು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಉತ್ತರಮಂಡಲೋಗೇ ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರಸಂವಾದಪ್ರಕರ-
ಣದಲ್ಲಿ ಹುದ್ರನು ಏಕಾದಶೀಪಾಪಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಏಸ್ತರವಾಗಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಉಪ-
ದೇಶಿಸಿ, ಹುದ್ರಿನಲ್ಲಿ ಪಾಪಾಂಡರ ದರ್ಶನಸ್ವರ್ತನಸಲ್ಲಾಪಸಹವಾಸಗಳನ್ನು
ವೈದಿಕನಾದವನು ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ ನಿರೂಪಿಸಲು ನಾರೀ
ಮಣಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿ ಸಂದೇಹಗೊಂಡು ಎಲೈ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭನೆ ! ಜಟಿ,
ಕಪಾಲ, ಭಸ್ಮ, ಹೃತ್, ಅಸ್ಥಿ, ರುದ್ರಾಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಪಾಪಾಂಡಚಿಹ್ನೆಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರ-
ದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕೋತ್ತಮರಿಗೆ ಸಿಖ್ಧಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮ-
ನಾದ ನೀನೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಧರಿಸುತ್ತಿರುವೆ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ ಸಂದ-
ರ್ಭದಲ್ಲಿ “ ನಮುಚ್ಯಾದ್ಯಾ ಮಹಾದೈತ್ಯಾಃ ಪುರಾ ಸ್ವಾಯಂಭುನೇಷಂತರೇ”
ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ಅತಿವಿಪುಲವಾದ ಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಪಾರ್ವತಿಯ
ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ—ಎಲೈ ಪ್ರಾಣಕಾಂತೆಯೆ !
ಅತಿಹಿಲಾಷ್ಯರಾದ ನಮುಚಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರುಗಳು ಏಷ್ವಭಕ್ತಿಬಲವನ್ನು
ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ಏಷ್ವಭಕ್ತರ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು
ಏಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತಕೊಂಡು ತಾವೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ದೇವತೆಗಳು
ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣವನ್ನು ಮರಚ್ಚೆಕ್ಕು ತಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಡ-
ಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತರಕ್ಕೆ ಣಿಗಾಗಿ ದೀಕ್ಷೆ-
ಯನ್ನು ವಹಿಸಿರುವ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತರಾಗಿರುವ ನಮುಚಿ-
ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಭಕ್ತಿಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು ಅಯುಕ್ತವೆಂದು
ತಿಳಿದು, ಮೊತ್ತಮೊದಲು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅಭಿಮುಖ್ಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ವೈಮುಖ್ಯ-
ವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ
ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದವನಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಆಜ್ಞಾ-
ಪಿಸಿದನು—

ಇತ್ಯಾಕರ್ಣ್ಯಹರಿವಾರ್ಕೃಂ ದೇವಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥಿನಾಂ |
ತಾಂತ್ವಂ ವೃದ್ಧಾನ್ವಿದಿತಾತ್ಮಾಫ ಮಾಮಾಹ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ||

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ—

ತ್ವಂ ಚ ರುದ್ರ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಸುರದ್ವಿಷಾಂ |
ಪಾಂಷಂಡಾಚರಣಂ ಧರ್ಮಂ ಕುರುಷ್ವ ಸುರಸತ್ತಮ ||
ತಾಮಸಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ರಚಯಸ್ವ ಚ ತಾ ಪ್ರತಿ |
ಮೋಹನಾನಿ ಚ ರಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ತ್ವಂ ಕುರುಷ್ವ ಮಹಾಮತೇ ||

ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಎಲೈ ರುದ್ರನೆ! ಸಾತ್ತ್ವಿಕಪ್ರಕೃತಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದ್ರೋಹವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಮೋಹವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಎಂದರೆ ಮತಿಗೇಡು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ನೀನೂ ಪಾಂಷಂಡರ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸು; ಅವರಿಗಾಗಿ ಅನೇಕವಾದ ತಾಮಸಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಡು; ಬುದ್ಧಿಮೋಹಕವಾದ ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸು; ಇವೇ ವೇದಲಾಗಿ ಅನೇಕಾಜ್ಞೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ವುನಃ ಹೇಳಿದುದೇನೆಂದರೆ—

.....ವಂತಂ ತಾಂತ್ವಂ ಮಹಾಮುನೀಃ |
ತವ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಸಮಾನಿತ್ಯ ಕುರುಷ್ವ ಜಗತೋ ಹಿತಂ |
ಕಥಯಿಷ್ಯಂತಿ ತೇ ವಿಪ್ರಾಸ್ತಾಮಸಾನಿ ಜಗತ್ತಯೇ ||
ಪುರಾಣಾನಿ ಚ ರಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ತ್ವದ್ವಿಲೇನೋಪಬೃಹ್ಮಿ ಕಾಃ |
ತಥಾ ಪಾಶುಪತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ತ್ವಮೇವಕುರು ಸುವ್ರತ ||
ಕಂಕಾಲಂ ಜೈವ ಪಾಷಂಡಮಹಾಶ್ಮಿನಾದಿಭೇದತಃ |
ಅವಲಂಬ್ಯ ಮತಂ ಸಮ್ಯಗ್ವೇದಬಾಹ್ಯಾ ದ್ವಿಜಾಧಿಪಾಃ ||
ಭಸ್ಮಾ ದಿಧಾರಣಾತ್ ಸರ್ವೇ ಭವೇಯುಕ್ತೇ ನ ಸಂತರಾಃ |
ತ್ವಾಂ ಪರತ್ವೇನ ತಂಸಂತಿ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ತಾಮಸಾಃ ||
ಅಹಮಪ್ಯನತಾರೇಷು ತ್ವಾಂ ಚ ರುದ್ರ ಮಹಾಬಲ |
ತಾಮಸಾಣಾಂ ಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಪೂಜಯಾಮಿ ಯುಗೀಯುಗೇ ||
ಮತಮೇತದವಷ್ಟುಭ್ಯ ಚರನ್ನೇವ ನ ಸಂತಯಃ |

ಎಲೈ ಭಾಗವತೋತ್ತಮನಾದ ಮಹಾತಿವಸೆ! ತಾಮಸಪ್ರಕೃತಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಜನರಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನೀನು ಈಗ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳೇನೆಂದರೆ—ಅನೇಕಮಹಾಮುನಿಗಳನ್ನೂ, ಅವರ ಮತದವರನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಮತಿಗೇಡನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಆಗ ಅವರು

ನಿನ್ನ ಒಲದಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತರಾಗಿ ತಾಮಸಪುರಾಣಗಳನ್ನೂ, ತಾಮಸಶಾಸ್ತ್ರ
ಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸುವರು; ಮತ್ತೆ ಪಾಶುಪತ, ಕಂಕಾಳ, ಪಾಷಂಡ, ಶೈವ, ಮಹಾ
ಶೈವ, ಕಾಮಾಲ, ಲಾಗುಡ ಮೊದಲಾದ ತಾಮಸಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ನೀನೇ ರಚಿಸು;
ಈ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಧಮಲ್ಲರೂ ಈ ಮತವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ವೇದವಿರೋಧವಾದ
ಭಸ್ಮಾದಿಭಾರಣದಿಂದ ವೇದಬಾಹ್ಯರಾಗುವರು; ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ; ತನ್ನೇ
ಗುಣದಿಂದ ಅವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅವರು ಆ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರತತ್ವ
ವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುವರು; ತಾಮಸಪುರುಷರಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಮೋಹವನ್ನು (ಅಜ್ಞಾನ
ವನ್ನು) ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾನೂ ಸಹ ಅನೇಕಾವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತಾಮಸ
ಮತವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದವನಾಗಿ ಅವರಂತೆಯೇ ಆಚರಿಸುತ್ತ ನಿನ್ನನ್ನು ಯುಗ
ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಿಸೆನಿಸು. ಆದಕಾರಣ ಸಮುಚ್ಚಿದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ
ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಸಂಬಿಕೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಷಂಡಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯಕ
ವಾಗಿಯೂ ನೀನು ಧರಿಸಬೇಕು. ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತನು;

ಆದಕಾರಣ ಎಲೈ ಕಾಂತೆಯೆ! ಪರಮವೈದಿಕೋತ್ತಮತ್ವವೇ ನಿನ್ನ
ನಿಜಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಈ ಪಾಷಂಡಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸು
ತ್ತಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಅನುಲಂಘನೀಯವಾದ ಅಜ್ಞಾನವಿಶೇಷವೇ
ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದು ತಿಳಿ. ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಾರ್ವತಿಯು ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯು
ತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಉಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. —

ಪ್ರಥಮಂ ಹಿ ಮಯ್ಯವೋಕ್ತಂ ಶೈವಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಂ |
ಮಚ್ಛಕ್ತ್ಯಾವೇಶಿತೈರ್ವಿಪ್ರೈಃ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾನಿ ತತಃಪರಂ ||
ಮಾಯಾನಾದಮಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಂ ಬೌದ್ಧಮುಚ್ಯತೇ |
ಮಯ್ಯೇವ ಕಥ್ಯತೇ ದೇವಿ ಕಲೌ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪಿಣಾ ||
ಅಪಾರ್ಥಂ ಶ್ರುತಿನಾಕ್ಯಾನಾಂ ದರ್ಶಿತಂ ಲೋಕಗರ್ಹಿತಂ |
ಕರ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಯದತ್ತೈವ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯತೇ ||
ಸರ್ವಕರ್ಮಪರಿಭ್ರಷ್ಟಂ ವಿಕರ್ಮಸ್ಥಂ ತದುಚ್ಯತೇ |
ಪರೇಶಜೀವಯೋರೈಕ್ಯಂ ಮಯಾತ್ರ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯತೇ ||
ಬ್ರಹ್ಮಣೋಪ್ಯಪರಂ ರೂಪಂ ನೈರ್ಗುಣ್ಯಂ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಮಯಾ |
ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋಪ್ಯತ್ರ ಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಕಲೌ ಯುಗೇ ||
ನೇದಾರ್ಥವನ್ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮಾಯಾನಾದಮವೈದಿಕಂ |
ಮಯ್ಯೇವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ದೇವಿ ಹೃದಯಾ ನಾಶಕಾರಣಾತ್ ||

ಹೇಳು ಪಾರ್ವತಿ! ಶ್ರೀನ ಪಾಶ್ವತಕ ನಮಂತಾದ ಮೋಹಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು
ಮೊತ್ತಮೊದಲು ನಾನೇ ಹೇಳಿದೆನು; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಸನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೋಹ
ಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೆಲವು ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದಲೂ ತಾಮಸಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು; ಕಲಿ
ಯುಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪಿಯಾಗಿ ನಾನು ಅವತರಿಸಿ ಹೇಳುವ ಮಾಯಾವಾದ
ವೆಂಬ ಅಸಂಖ್ಯಾಸ್ತವು ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧಮತವೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡು
ವುದು; ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಲೋಕವಿವಿಷ್ಟವಾದ ಅಪಾರ್ಥವನ್ನೇ ನಾನು ಆ
ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವೆನು; ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವು ಅತ್ಯಂತವಿದು
ವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅಂಥ ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವು ಸರ್ವಧಾ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಆ ಶಾಸ್ತ್ರ
ದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಳುವೆನು; ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯವನ್ನೂ
ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸುವೆನು; ಮತ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವ ನಿರತಿಶಯಬೃಹತ್ತ್ವ
ಮೊದಲಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ
ನಿರ್ಗುಣವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರೂಪವುಂಟೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವೆನು; ದುಷ್ಟರಾದ
ತಾಮಸಪುರುಷರನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವರಿಗೂ
ಮೋಹವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಅವೈದಿಕವಾದ ಮಾಯಾವಾದಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿಜವಾದ
ವೇದಾರ್ಥವುಳ್ಳದಾಗಿ ತೋರುವಂತೆಯೇ ನಾನು ಹೇಳುವೆನು ಪಾರ್ವತಿ! ಎಂಬ
ಹೇಳಿ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿರುವನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಪುರ್ವಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಹ—

“ಶ್ರೀಶಾಲ್ವಬ್ಧಾತ್ರಿಪುರವಿಜಯಾ ಮೋಹನಾರ್ಥಾಮನುಜ್ಞಾಂ
ವಿಶ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಜಗದಿತಿ ಜಗೌ ಶಂಕರೀಭೂಯ ಭೂಯಃ”

ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಭಾಗಿನೇಯರ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಾದ ಶ್ರೀವರದರಾಜಸ್ವಾಮಿ
ಗಳು ತತ್ತ್ವಸಾರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ—

“ಕೃ ವೇದಾಂತಾಃ ಕ್ವಾಮಿಾ ನಿಹಿತಮತಯತ್ಯಂಕರಮತೇ
ವದಂತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭ್ರಮವಿಲಸಿತಂ ವೇದವಚಸಾಂ |
ಅಹೋ ಯದ್ವದ್ಬುದ್ಧಗ್ರಥಿತಫಣಿತೀನಾಮಥ ಚ ತೇ
ಕಲಿಗ್ರಾಹಗ್ರಸ್ತೈರಗಣಿಷತ ವೇದಾಂತಿನ ಇತಿ ||”

ಎಂಬ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾದೇವಪ್ರಣೀತವಾದ ಮಾಯಾವಾದಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ
ವೇದಾಂತಗಳಿಗೂ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಆ ಮತವನ್ನು ಅವಲಂ
ಬಿಸಿದವರಿಗೆ ವೇದಾಂತಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ತಾಮಸಪುರುಷರು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವೆಂದೂ
ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇವರ ಆಶಯವೇನೆಂದರೆ—

“ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಸಿದ್ಧವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಿನಃ |

ವೇದಾಂತಾ ಯದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಬೌದ್ಧೈಃ ಕಿಮಪರಾಧ್ಯತೇ || ”

ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಅಗಮಗಳೆಂಬ ಸಕಲಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಸಹ ವೇದಾಂತಗಳೆಂದೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂದೂ ಗಣಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಡವುವವರೆ—ಬೌದ್ಧರ ಅಪರಾಧವೇನು? ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಸಹ ವೇದಾಂತಗಳೆಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂದೂ ಏಕೆ ಪರಿಗಣಿಸಬಾರದು? ಎಂಬುದು ಇವರ ಆಶಯವಾಗಿರುವುದು.

ಯಾದವಪ್ರಕಾಶರೂ—ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು —

“ ವೇದೋಽನ್ಯತೋ ಬುದ್ಧಕೃತಾಗಮೋಽನ್ಯತಃ

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇತಸ್ಯ ಚ ತಸ್ಯ ಚಾನೃತಂ |

ಬೋದ್ಧಾಃನ್ಯತೋ ಬುದ್ಧಿಫಲೇ ತಥಾಽನ್ಯತೇ

ಯೂಯಂ ಚ ಬೌದ್ಧಾಶ್ಚ ಸಮಾನಸಂಸದಃ || ”

ಎಂಬ ಈ ಸದ್ಭಾವದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು ; ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ಬುದ್ಧ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ—ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಳಗಿನ ಪದಾರ್ಥವೊಂದೇ ಸತ್ಯವೆಂದೂ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥವೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವವೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ—ವೇದವೂ, ಬುದ್ಧಾಗಮವೂ, ಇವೆರಡರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ, ಬುದ್ಧಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನೂ, ಪ್ರಮಾಣಜನ್ಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೂ, ಅಂಥ ಬುದ್ಧಿಯ ಫಲವೂ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಾದುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವವು ; ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಸತ್ಯವೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ವೇದವೂ, ಬುದ್ಧಾಗಮವೂ, ಇವೆರಡರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ, ಬುದ್ಧಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನೂ, ಪ್ರಮಾಣಜನ್ಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೂ, ಅಂಥ ಬುದ್ಧಿಯ ಫಲವೂ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವವು ; ಆದಕಾರಣ ನೀವು ಬೌದ್ಧರೂ ಒಂದೇ ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಸೇರಿರುವರು ; ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

೬೩೩. ಅಸುರವಿನೋಹನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಮಾಯಾನಾದಸ್ಯ ಮುಮುಕ್ಷುನುಪಾದೇಯತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಅಂತಿಮವುಗಳೇದಾಂತಿಗಳ ಜನ್ಮರಹಸ್ಯವು ಶ್ರೀಮತ್ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀಸೂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಫುಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗ

ನೋಹನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹರಡಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಮತವು ಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಲಾರದು ; ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ. ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವ, ಸರ್ವಶೇಷಿತ್ವ, ಸರ್ವಶರೀರಕತ್ವ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರಣತ್ವ, ಸರ್ವಾಂತರೀಯತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತಸರ್ವನಿಯಂತ್ಯತ್ವ, ಸರ್ವಾಧಾಂತ್ವ ಮುಂತಾದ ಅಸಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸರ್ವವೇದಪರಿಗೃಹೀತವಾದ ಪುರುಷಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿ—“ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ-ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಆಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಕ್ತಸಮಸ್ತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಪರಮಾತ್ಮೋಪಾಸನನೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಏವಂ ಶಬ್ದದಿಂದ ತೋರಿಸಿ, ಅಂಥ ವಿಶಿಷ್ಟೋಪಾಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಮಾರ್ಗವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವಾಗ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವು ತತ್ತ್ವವೆಂದಾಗಲಿ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದಾಗಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ. ಮತ್ತು ಅಂಥ ಅತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಗ್ರಂಥವು ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಕಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಷ್ಟೆ.

ಆದಕಾರಣ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿಯೂ ನಿತ್ಯನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಯೂ ಸಮಸ್ತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಿನ್ಯಾದಿದೋಷ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಂಭವಿಸಲಾರದೆ ಸತ್ಯತ್ವವೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಪಂಚಭವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಲಾರದಾದಕಾರಣ “ಪ್ರಪಂಚಾಧ್ಯಾಸವೇ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿ” ಎಂಬ ಪ್ರಲಾಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.

೬೩೪. ಸದ್ರೂಪಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರಾಖ್ಯಪ್ರಪಂಚರೂಪೇಣ ಪರಿಣಾಮ ಇತಿ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತಸ್ಯ ಖಂಡನಂ

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತದವರು—“ಮೃತ್ಪಿಂಡವು ಘಟಶರಾವ-ಮಣಿಕಾದಿರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆಯೂ, ಸಮುದ್ರವು ಘನತರಂಗ-ಬುದ್ಬದರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂತೆಯೂ, ಸತ್ಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜಿಡಜಿಡೀಶ್ವರರೆಂಬ ಪ್ರಪಂಚಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ವಿಕಾರತತ್ವಾದಿರೋಪಗಳೆಲ್ಲಾ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರ್ಜನೀಯಗಳಾಗಿ ಬಿಡಬೇಕಾದವು. ಆಗ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವಗತವಾಗಿರುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾರತತ್ವವೂ, ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮಾದಿರೋಪರಾಹಿತವೂ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನವಧಿಕಾತಿಶಯಾಸಂಪ್ರೇಯಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳೂ, ನಿತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯವೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವವು.

೭೩೫. ಉಪಾಧ್ಯುಪಹಿತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಮಿತಿ ಭಾಸ್ಕರಮತಸ್ಯ ಖಂಡನಂ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಾಸ್ಕರಮತದವರು—“ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಆಕಾಂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಲ್ಲ; ಉಪಾಧಿಗೆ ಪರಿಣಾಮವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾರತತ್ವಾದಿಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇದೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ—ಕಾರ್ಯೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಅಪೃಥಕ್ವಿದ್ಯವಿಶೇಷಣವಲ್ಲವೆ ಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು. ಇಂಥ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕವಾಗಿ ನೀವು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿರೋ? ಅಥವಾ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಹೇಳುವಿರೋ? ಅಥವಾ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವಿರೋ?

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೇ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವುದಾದುದರಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾರತತ್ವಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧವೆಂಬ ದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವನ್ನು ಆಸಲುಂಜಿಸುವಿರಾದರೆ ನಮ್ಮ ಮತವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೆಯೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಹಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮವೂ, ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಕಾರತತ್ವಾದಿಗಳೂ ಉಂಟಾದರೂ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗಲಿ ವಿಕಾರತತ್ವಾದಿಗಳಾಗಲಿ ಪ್ರಸಂಗಿಸಲಾರವು.

ತೃತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಅಭಿನ್ನತ್ವಾಂತವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪುನಃ ಸಮಕಾರತತ್ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಬಂದೇ ಬರುವವು. ಇದರಿಂದಲೇ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದೊಡನೆ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ

ಪಕ್ಷವೂ ಅಸಂಗತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಸನ್ಮಾತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೂ ಈಶ್ವರನು ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಪಕ್ಷವು ಈಶ್ವರನಿಗೇ ನಾವು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದುದರಿಂದ ನಿರಾಕೃತವಾಗಿರುವುದು.

೬೩೬. ಪರಮತೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಏಕರೂಪತ್ವಭಾವ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಉಕ್ತವಾದ ಶಂಕರ-ಭಾಸ್ಕರ-ಯಾದವರೆಂಬ ಮೂವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಏಕರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ವೈರೂಪ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ವೈರೂಪ್ಯವೇ ದೋಷವಾಗಿರುವುದು.

ಮತ್ತು—“ಜ್ಯೋತೀಂಷಿ ವಿಷ್ಣುರ್ಭುವನಾನಿ ವಿಷ್ಣುಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವರು ಎಂದರೆ—“ರಾತ್ರೌ ಜೋರಃ ಸ್ಥಾನುಃ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ “ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಜೋರನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದೆವೋ ಅದು ಜೋರನಲ್ಲ; ಕಿಂತು ವೋಟು ಮರ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಧಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಜೋರತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಕಾರಣ ಇಂಥ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ಬಾಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಅದರಂತೆ—“ಜ್ಯೋತೀಂಷಿ ವಿಷ್ಣುಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ “ಜ್ಯೋತಿನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವಿಷ್ಣುವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಯಾಗಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಷ್ಣುವಿನೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. “ನಾವು ಯಾವುದನ್ನು ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದೆವೋ ಅದು ಜ್ಯೋತಿಸ್ಸಲ್ಲ ಕಿಂತು ವಿಷ್ಣುವು; ಮತ್ತು ನಾವು ಯಾವುದನ್ನು ಭುವನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದೆವೋ ಅದು ಭುವನವಲ್ಲ ಕಿಂತು ವಿಷ್ಣುವು” ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬಾಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಜ್ಯೋತಿಃಪದಕ್ಕೂ ಭುವನಪದಕ್ಕೂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವಾಧಿಪತ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಭುವನಭವಾಧಿಪತ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ “ವಿಷ್ಣುವು ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತ್ಯನವು; ವಿಷ್ಣುವು ಭುವನಭವಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತ್ಯನವು” ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿರಾದಿತ್ಯ

ಗಳಿಗೆ ಮುಖಾರ್ಥವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ಲಕ್ಷಣಾಪ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದೇ ದೋಷವಾಗುವುದು.

ಅಥವಾ “ ಇತಿ ಹ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾ ನಂ ” ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು “ ವಿಷ್ಣುಃ ಜ್ಯೋತಿರೋಷೀತಿ ಹ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾ ನಂ ; ವಿಷ್ಣುಃ ಘ-ವನಾಸೀತಿ ಹ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾ ನಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವು ಜ್ಯೋತಿ ಸ್ಸಂಬಂಧ ಹ್ರಮಕ್ಕೂ ಘವನಂಬಂಧ ಹ್ರಮಕ್ಕೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಹಾರವೇ ದೋಷವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು “ ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀದೇಕಮೇವಾದ್ವಿ ತೀಯಂ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯಸ್ವಗತಭೇದಶೂನ್ಯವಾದ ಸನ್ಮಾತ್ರವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ “ ತದೈಕ್ಷತ ಬಹುಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ ” ಎಂದು ಜಗದಾಕಾರದಿಂದ ಬಹುಭವನವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಯಾವಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದಲೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರ ವಾಗದಿರುವ ಪ್ರಪಂಚಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಬಹುಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ತಾನೇ ಬೋಧಿಸಿ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಔನ್ನಾಧಿಗಿ ಹತ್ತಿಸಿ ಪುನಃ ಅದೇ ಶ್ರುತಿ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸು ತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಾಪರವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಮೂರ್ಖರ ಮಾತಿನಂತೆ ಪರಿ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಪಂಡಿತರ ಮಾತಾಗಲಾರದು.

೬೩೭. ಪರಮತರೀತ್ಯಾ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಭೇದನಿರಾಸಪರತ್ವಾಶಂಕಾ

“ ಚಿದ್ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಭೇದವು, ಅಚಿದ್ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಭೇದವು, ಚಿದಚಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಭೇದವು, ಚಿದ್ಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಭೇದವು, ಅಚಿದ್ಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಭೇದವು ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಭೇದವು ಐದುಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ? “ ಇಂಥ ಐದುಪ್ರಕಾರವಾದ ಭೇದವೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಡುವುದು ” ಎಂದು ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಗಳೊಳಗೆ ಒಂದು ಪ್ರವಾದವುಂಟು.

೬೩೮. ವಿವರಣಾಕಾರಮತೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಜಡ

ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತೋ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ

“ ಜಡರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶುಕ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾದ ರಜತದಂತೆ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂದು ಪರಮತದವರು ಹೇಳುವರು.

೬೩೯. ಅಜಡಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಇನ್ನು ಜೀವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—

“ಯಥಾ ಹ್ಯಯಂ ಜ್ಯೋತಿರಾತ್ಮಾ ವಿವಸ್ವಾಃ
ಅಪೋ ಭಿನ್ನಾ ಬಹುಭೈಕೋಽನುಗರ್ಜ್ಞುಃ |
ಉಪಾಧಿನಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಭೇದರೂಪೋ
ದೇವಃ ತ್ವೇತ್ರೇಷ್ಟೇವಮಜ್ಯೋತಿಯಮಾತ್ಮಾ”

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಯ ಆಪಾತಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತರಾದ ವಿವರಣೆ ಕಾರಮತಾನುಸಾರಿಗಳು ಈತ್ತರನನ್ನು ಬಿಂಬಸ್ಥಾನೀಯನೆಂದೂ, ಜೀವರುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಥಾನೀಯರೆಂದೂ, ಹೇಳುವರು; ಎಂದರೆ “ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯನಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನು ಸ್ವಯಂ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಕೂಪ, ತಟಾಕ, ನದಿ, ಸಮುದ್ರ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ತತ್ಪ್ರಜ್ವಲರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಭೇದದಿಂದ ತಾನೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ನಾಗಿರುವನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬುವನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಆ ಆ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಜೀವನಾಗಿರುವನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೬೪೦. ಭಾಮತೀಕಾರಮತೇ ಅವಿದ್ಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯಾಂತಃಕರಣಾವ

ಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಂ.

ಭಾಮತೀಕಾರರಾದ ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿತ್ರರ ಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದವರು—

“ಘಟಸಂಪ್ರಕ್ತಮಾಕಾಶಂ ನೀಯಮಾನೇ ಯಥಾ ಘಟೇ
ಘಟೋ ನೀಯೇತ ನಾಕಾಶಂ ತದ್ವಜ್ಜೀವೋ ನಭೋಪಮಃ”

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತರಾಗಿ—ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಲಾಗಲಿ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಗಳೇ ಜೀವಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವೆಂದು ಹೇಳುವರು ಎಂದರೆ—ತನ್ನ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಘಟವು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುವಾಗ ಘಟಮಾತ್ರವೇ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುವುದಲ್ಲದೆ ಅದರೊಳಗಿನ ಆಕಾಶವೂ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ; ಕಿಂತು ವೂರ್ವವೂರ್ವಾಕಾಶವು ಅಲ್ಲಿಯೇ ದಿಡ್ಡಬಟ್ಟು ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಕಾಶವು ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು;

ಅದರಂತೆ ಜೀವವಿತಿಷ್ಠವಾದ ಶರೀರವು ಸಂಚರಿಸುವಾಗ ಜೀವನಿಗೆ ಅವಚ್ಛೇದಕವಾದ ತಾನುಮಾತ್ರ ಸಂಚರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಜೀವನನ್ನೂ ಎಳೆದುಕೊಂಡು

ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ; ಜೀವನು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸಮಾನನಾಗಿ ಅಜಲನಾಗಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ " ಅವದ್ವೈ ಆಧವಾ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ ಅವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಭಾಗವೇ ಜೀವನಿಸ್ಸಿಕೋಷ್ಯವು " ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೬೪೦. ತತ್ರ ವಿವರಣಕಾರಮತೇ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಯೋರೈಕ್ಯಾ ಭಾವಾತ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇದರಲ್ಲಿ ವಿವರಣಕಾರಮತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೂ ಅಭೇದವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೬೪೧. ಪ್ರತಿಬಿಂಬಾನಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಥಾನೀಯರಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಾಭೇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಜೀವರುಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೬೪೨ ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿತ್ರಮತೇ ಘಟಾಕಾಶಮಹಾಕಾಶಯೋಃ ಐಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿತ್ರಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಪಾಧ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮಭಾಗವೇ ಜೀವನೆಂದು ಹೇಳುವವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಘಟಾಕಾಶಸ್ಥಾನೀಯನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಮಹಾಕಾಶಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಐಕ್ಯಬೋಧಕವಾದ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೬೪೪ ಘಟಾಕಾಶಮಠಾಕಾಶಯೋಃ ಐಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಜೀವಾನಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಮತ್ತು ಘಟಾಕಾಶಕ್ಕೂ ಮಠಾಕಾಶಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಘಟಾಕಾಶಮಠಾಕಾಶಸ್ಥಾನೀಯರಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜೀವರುಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

**೬೪೫ ಅವಿಚ್ಛೇದ್ಯಾವಿಚ್ಛೇದಕಯೋಃ ಐಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಚಿದ
ಚಿತೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ**

ಮತ್ತು—ಘಟಾಕಾಶಕ್ಕೂ ಉಪಾಧಿಭೂತವಾದ ಘಟಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಘಟಾಕಾಶಸ್ಥಾನೀಯನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಅಂಥ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಭೂತವಾಗಿ ಘಟಾದಿತ್ಯಾಸ್ಥಾನೀಯಗಳಾದ ಅವಿದ್ಯಾಂತಃಕರಣಾ ದಿಗಳಿಗೂ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಚಿದಚಿದ್ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

**೬೪೬ ಉಪಾಧೀನಾಮೈಕ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಅಚಿತಾಮಸಿ
ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ**

ಮತ್ತು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉಪಾಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಘಟ, ಮಠ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕೋಪಾಧಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಜೀವನಿಗೆ ಉಪಾಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆ ಅಂತಃಕರಣ ಮೊದಲಾದ ಅನೇ ಕೋಪಾಧಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಾಭೇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

**೬೪೭ ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯಾರ್ಥಯೋಃ ಐಕ್ಯಸಂಭವಾತ್ ಅಚಿದ್ಬ್ರಹ್ಮ
ಣೋಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ**

ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜಡವ್ರಮಂಜವು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶುಕ್ತಿರಜತದಂತೆ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವಕಾರಣ ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯಾರ್ಥ ಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಚಿದ್ಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಗೂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರ ಣ್ಯವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ “ಉಕ್ತವಾದ ವಂಜವಿಧವೇದವೂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಡುವುದು” ಎಂಬ ಪ್ರವಾದವು ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯವಾಗಿ ರುವುದಲ್ಲದೆ ವಿಚಾರಾರ್ಹವಲ್ಲ.

**೬೪೮. ಪರಮತೇ ಗೌಣಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ ತತ್ರಾಧ್ಯಸ್ತಾಧಿಷ್ಠಾನವಾಚಕತಬ್ಧಯೋಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿ
ಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.**

ಆದರೆ—ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯರೂಪವಾದ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಭವಿಸದಿ ದ್ದರೂ ಗೌಣವಾದ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವಾದರೂ ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸ

ಒಹುದೇ ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಅವಗತವಾಗುವ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಗೌಣರೂಪವಾಗಿಯಾದರೂ ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರದು; ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದೂ, ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚವು ಅಭ್ಯಸ್ತವೆಂದೂ ಇವರು ಹೇಳುವರು. ಹೀಗಾದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಚಕಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅಭ್ಯಸ್ತವಾಚಕಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. “ ಇದಂ ರಚತಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದರೂ “ ಶುಕ್ತೀ ರಚತಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಚರವಲ್ಲವೇ ?

೬೪೯. ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಥಾನೀಯಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ

ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಥಾನಾಪನ್ನವಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಚರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೇ ?

೬೫೦. ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಭೂತಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಜೀವಯೋರಪಿ

ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಬಿಂಬಸ್ಥಾನಾಪನ್ನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಥಾನಾಪನ್ನವಾದ ಜೀವತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಖಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಮುಖಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಚರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೇ ?

“ ಪೂಜ್ಯಾ! ಆಚಿತ್ತತ್ತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆಂಬುದೊಂದು ಪದಾರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು; ಹೀಗೆ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಾದರೆ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? ”

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಯಜುವಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ನೇತ್ರರಶ್ಮಿಗಳು ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ದರ್ಪಣದಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ವಾಗಿ ಪುನಃ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ತಮಗೆ ಎದುರಾಗಿರುವ ಮುಖ
ವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಮುಖವೇ ಪ್ರತಿಯಿಂಬವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ
ಮುಖಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರತಿಯಿಂಬವೆಂಬುದೊಂದು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಚಿತ್ತ
ತ್ವಪರಿಣ್ಣೇದದಲ್ಲಿ ನಾವು ತೋರಿಸಿದೆವು. ಹೀಗೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ
ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮುಖಾದಿವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಉಕ್ತರೀತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸಿದುದೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ
ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬವ್ಯವಹಾರವಾಗಲಿ, ಅವ
ರುಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವಾಗಲಿ ಸುತರಾಂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿ
ಕರಣ್ಯವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅತ್ಯಂತಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವುದು. ಆಚಾ
ಕ್ಷುಷವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಭಾವವನ್ನೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಭೇದ
ವನ್ನೂ ನೀವು ಒಪ್ಪಿದಿರಬಹುದಾದರೂ ನಿಮ್ಮ ಮತರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ಅವುಗಳಿಗೆ
ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

೬೫೦. ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿತ್ರಮತೇನಪಿ ಜೀವತದುಪಾಧ್ಯೋಃ

ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು—ಜೀವನಿಗೆ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾದ ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗೂ
ಆದರಿಂದ ಅವಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ
ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೂ ಸಂಭವಿಸಲಾರದು; ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾದ ಘಟಕ್ಕೂ
ಆದರಿಂದ ಅವಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ
ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಜರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ?

೬೫೧. ಜೀವಾನಾಂ ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಒಂದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಅವಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು
ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಅವಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಜೀವನೊಡನೆ ಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಜೀವದ್ವಯಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಭವಿಸು
ವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಎರಡು ಘಟಗಳಿಂದ ಅವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಆಕಾಶದ್ವಯಕ್ಕೆ
ಔಪಾಧಿಕಭೇದವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ
ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಜರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ?

೬೫೨. ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರಪಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಘಟಾಕಾಶಸ್ಯಾನೀಯನಾದ ಜೀವನಿಗೂ ಮಹಾಕಾಶಸ್ಯಾನೀಯ
ವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು

ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಘಟಾಕಾಶಕ್ಕೂ ಮಹಾಕಾಶಕ್ಕೂ ಏಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಜರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ?

೬೫೪. ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತೇ ಸದ್ರೂಪಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಚಿದ ಚಿದೀಶ್ವರಾಣಾಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಭೇದಾಭೇದವಾದಿಗಳಾದ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶರ ಮತದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡ ಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಸದ್ರೂಪಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಘಟಸ್ಥಾನೀಯರಾದ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರರಿಗೂ ಭೇದವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಏಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; “ಪಿಂಡೋ ಘಟಃ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಕಾರಣ ಪಿಂಡಕ್ಕೂ ಘಟಕ್ಕೂ ಭೇದವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಏಕ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಜರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ? ಪಿಂಡಕ್ಕೂ ಘಟಕ್ಕೂ ಏಕ್ಯವಿರುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ “ಪಿಂಡೋ ಘಟಃ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ?

೬೫೫. ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರ್ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಪಿಂಡದಿಂದ ಘಟಶರಾವಗಳು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಸದ್ರೂಪಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರು ಉಂಟಾಗುವರಾದುದರಿಂದ ಘಟಶರಾವಸ್ಥಾನೀಯರಾದ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಏಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಕಾರಣ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; “ಘಟಃ ಶರಾವಃ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಕಾರಣ ಘಟಕ್ಕೂ ಶರಾವಕ್ಕೂ ಭೇದವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಏಕ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಜರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ? ಘಟಕ್ಕೂ ಶರಾವಕ್ಕೂ ಏಕ್ಯವಿರುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ “ಘಟಃ ಶರಾವಃ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ?

೬೫೬. ಭಾಸ್ವರಮತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಚಿದ ಚಿದೀಶ್ವರಾಣಾಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಉಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಭಾಸ್ವರಮತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಧೂತರಾದ ಚಿದಚಿದೀಶ್ವರರಿಗೆ ಭೇದವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಏಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಬರಲಾರದು; ಪಿಂಡದ ಅಂತಗಳಾದ ಘಟಶರಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಜರವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ?

೬೫೭. ಉಪಾಧಿಬಹ್ವೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಒಂದದ ಅಂತಃಕಾಲದ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಹೇಗೆ ಒರಾರದ್ದೋ ಹಾಗೆ ಉಪಾಧಿಬಹಿಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾಂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷಾಂತವಾದ ಉಪಾಧಿಗೂ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಒರಾರದು.

೬೫೮. ಪುನರ್ಯಾದವಮತೇ ಜೀವಾನಾಂ ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು—ಪುನಃ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಮತದಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾತ್ರವೆಂಬ ಒಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರಿಣಾಮಭೂತವಾದ ಅಸಂಕಡೇವರಿಗೆ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಬರಲಾರದು; ಒಂದೇ ಮೃತ್ತಿಂಡದ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಅನೇಕಫಲಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಜರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೆ?

೬೫೯. ಅಚಿತಾಮಪಿ ಮಿಥಸ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮಭೂತವಾದ ಆಕಾಶಾದಿಬದವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸುಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೬೬೦ ಏಕವಸ್ತುಪರಿಣಾಮಾನಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯಸಂಭವಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರಾ.

“ವೂಚ್ಛರೆ! ಮೃತ್ತಿಂಡದ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಘಟಕ್ಕೂ ಶರಾವಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ; ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ; ಘಟಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಶರಾವಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ ಮೃದಾಕಾರದಿಂದ ಐಕ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಡವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ “ತದಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಸ್ಯ ತದಭಿನ್ನತ್ವಂ” ಎಂಬುದೇಂದು ನ್ಯಾಯವುಂಟು; ಎಂದರೆ ಮತ್ತೊಂದರೊಡನೆ ಅಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಯಾವವಸ್ತು ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದೋ ಆ ಮತ್ತೊಂದರೊಡನೆ ತಾನೂ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಈ ನ್ಯಾಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು. “ಮೃದ್ಭುಟಿಃ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಮೃತ್ತಿಂಡಕ್ಕೂ ಘಟಕ್ಕೂ ಅಭೇದವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಇದರಿಂದ ತೆಯೇ “ಮೃಚ್ಛರಾವಾಃ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಮೃತ್ತಿಂಡಕ್ಕೂ ಶರಾವಕ್ಕೂ ಅಭೇದವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಈಗ ಶರಾವದೊಡನೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ

ರೂಪ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಂಡದೊಡನೆ ಘಟವು ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಶರಾವದೊಡನೆ ಘಟವೂ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ಉಕ್ತನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಕಾರಣ ಘಟಶರಾವವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಏಕೈಕ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಡುದು ಸಂಗತವಲ್ಲ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಘಟವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಶರಾವವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಏಕೈಕವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲವೆ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗಿರುವುದು? ಈ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿದ್ವಯಕ್ಕೆ ಏಕೈಕವು ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿದ್ವಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರಭೇದವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದ ಈ ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೃತ್ಪ್ರವೇಶ ಬಂದೇ ಜಾತಿಯಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ಘಟವೂ ಶರಾವವೂ ಒಂದೇ ” ಎಂಬ ಏಕೈಕವ್ಯವಹಾರವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಘಟಶರಾವವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಏಕೈಕ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಡುದು ಅತ್ಯಂತಸಂಗತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅಸಂಗತವಲ್ಲ.

೬೬೦. ಉತ್ತಮತತ್ರಯಾದಪಿ ಗೌತಮಾದಿಮತಸ್ಯ

ಕಿಂಚಿದುತ್ತಮತ್ವಂ

ಹೀಗೆ ಶಂಕರ ಭಾಸ್ಕರ ಯಾದವರೆಂಬ ಮೂವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ-ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ಅಭೇದಶ್ರುತಿ ಯಾವಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆವು. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂವರ ಮತಕ್ಕೂ ಸಿರಾಸವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ ನೈಯಾಯಿಕಾದಿಮತಗಳಿಗೂ ಸಿರಾಸವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಮೂವರ ಮತಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೈಯಾಯಿಕಾದಿಮತಗಳೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು,—

ಹೇಗೆಂದರೆ “ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ ” ಎಂಬ ಅಭೇದಶ್ರುತಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು ; ಆದರೆ ಈ ಅಭೇದವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸೀತೆಂದು ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಶಂಕರಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚವು ಅಭ್ಯಸ್ತವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಭ್ಯಸ್ತಕ್ಕೂ ಅಧಿಷ್ಠಾತೃಕ್ಕೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗೆ ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಮಂಜಸ್ಯವುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವರು :

ಛೇದಾಛೇದವಾದಿಗಳಾದ ಭಾಸ್ಕರಯಾದವರ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೋ
 “ನೀಲೋ ಘಟಃ” ಎಂಬುದು ನೇರದಾದ ಅಛೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿವೃತ್ತಿಸು-
 ವಂತೆಯೇ ಈ ಅಛೇದಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿವೃತ್ತಿಸುವದು :

ಆದರೆ ಶಾಂಕರಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸತ್ಯತ್ತೇನ ಅವ-
 ಗತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾಸವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ; ಆದರಿಂದ
 ಅದಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೂ ವ್ಯಾಹತವಾಗಿರುವುದು. ಭಾಸ್ಕರಯಾದವ-
 ಮತದಲ್ಲಿ ಛೇದಾಛೇದಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಹತಿಯೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದೇ ಇರುವುದು :

ನೈಯಾಯಿಕಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೆ—ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸತ್ಯತ್ವವೂ, ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ
 ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತಭೇದವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಛೇದಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ
 ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಛೇದವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿದ್ದರೂ ಪರ-
 ಮಾತ್ಮಾಛೇನವ್ಯಾಪಾರತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಬಿಪಚಾರಿಕವಾದ
 ಅಛೇದವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಹತಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ ; ಆದರೆ
 ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನೆಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಶಾಂಕರಾದಿಮತಕ್ಕಿಂತಲೂ
 ನೈಯಾಯಿಕಮತವು ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತಮವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು
 ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಹತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ
 ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು ; ಕ್ಲಿಷ್ಟಾರ್ಥಕ್ಕನೆಯಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಅಮು-
 ಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರವು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ-
 ದೋಷವಿಲ್ಲ.

“ಆದಿತ್ಯೋ ಯೂಷಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯೂಷಕ್ಕೂ ಆದಿತ್ಯ-
 ನಿಗೂ ಏಕೈವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕ್ಲೇಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ
 ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧದಿಂದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತ-
 ವಾಗುವುದು ;

ಯೂಷಕ್ಕೂ ಆದಿತ್ಯನಿಗೂ ಏಕೈವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು
 ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅಛೇದವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಹವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾ-
 ಣ್ಯವಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ ಗೌಣಾರ್ಥತ್ವವೆಂಬ ದೋಷವಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಎರಡುಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ದೋಷವಿದ್ದರೂ ಮಾರ್ಗಾಂ-
 ಸಕರು—ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅಛೇದಪಕ್ಷ-
 ವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ—ಗೌಣಾರ್ಥವಾದರೂ ಹಿಂತಿರುಗಿ ; ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾ-

ಜ್ಞಾನದ್ವರ ಸಾಕೆಂದು ಗೌಣಾರ್ಥಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೬೬೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ಭಾಸ್ವರ-ಯಾದವ-ಮತನಿರಾಕರಣಂ.

ಭಾಸ್ವರಯಾದವರನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—
“ನಮಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವ ಭೇದಾಭೇದವು ಅತ್ಯಂತವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.”
ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಹ ನಾವು ಲಜ್ಜೆಪಡುವೆವು. ಆದರೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವೆವು. ಅಭೇದವೆಂದರೆ ಭೇದಾಭಾವವು. ಭೇದವಿರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದಾಭಾವವಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಭೇದಾಭಾವವಿರುವಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ನಮಗೆ ಲಜ್ಜೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ” ಎಂದು ಹೇಳುವೆವು.

೬೬೩. ಭೇದವದಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವರೂಪತ್ವಾದುಭಯೋಃ ಅವಿರುದ್ಧತ್ವಾಶಂಕಾ.

“ವೂಜ್ಞರೆ ? ಅಭೇದವೆಂಬುದು ಭೇದಾಭಾವರೂಪವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೇ—
ಭೇದಕ್ಕೂ, ಭೇದಾಭಾವರೂಪವಾದ ಅಭೇದಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ? ಅಭೇದವೆಂಬುದು ಭೇದಾಭಾವರೂಪವಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಭೇದವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಭಾವರೂಪವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಧರ್ಮವೋ ಅದರಂತೆ ಅಭೇದವೆಂಬುದೂ ಭಾವರೂಪವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಧರ್ಮಾಂತರರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೬೬೪. ತತ್ಪರಿಹಾರಃ.

ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ—ಭೇದಾಭಾವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅಭೇದವೆಂಬ ಧರ್ಮಾಂತರವೆಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಒಂದುವೇಳೆ ಅತಿರಿಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಭೇದಾಭಾವಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಪರಿಭಾಷೆಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಅದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ್ಕೆ ಏನೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ.

೬೬೫. ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಭಿನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಜಾತ್ಯಾತ್ಮನಾಽಭಿನ್ನತ್ವಾದುಭಯೋರವಿರುದ್ಧತ್ವಾಶಂಕಾ.

ವೂಜ್ಞರೆ ? ಅನೇಕಘಟಗಳೊಳಗೆ ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಒಂದೇ ಜಾತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಘಟಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಅಭೇದವೂ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಭೇದವೂ

ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭೇದಾಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

೬೬೬. ತತ್ಪರಿಹಾರಃ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು—ಜಾತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಭೇದವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿರಾದರೆ—ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭೇದವೂ ಸಂಭವಿಸಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಸಂಭವಿಸಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೬೬೭. ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತೋರಪಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವಾದ್ಭೇದಯೋಃ ಅವಿರುದ್ಧತ್ವಾಶಂಕಾ.

ವೂಚ್ಯರೆ ! ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ ಜಾತಿಗತವಾದ ಅಭೇದವೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ ಭೇದವೂ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಭವಿಸಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ?

೬೬೮. ತತ್ಪರಿಹಾರಃ

ಇಲ್ಲ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಘಟವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಹೇಳಿದಾಗ ಭೇದಕ್ಕೂ ಭೇದಾಭಾವಕ್ಕೂ ಮೋಢವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನೀವು ಆಕಾರಭೇದವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಜಾತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಭೇದವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದಿರಿ ; ಹಾಗಾದರೆ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭೇದವೂ ಸಂಭವಿಸಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಎರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಪುನಃ ನಾವು ತೋರಿಸಿದೆವು ; ಇದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ ಭೇದಾಭೇದಗಳೆರಡನ್ನೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಈಗ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ; ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ನಾವು—“ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವು ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ಆಕಾರಾಂತರದಿಂದಲೋ ” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವೆವಾದರೆ—ಆಗ ನೀವು “ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವು ” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ-ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವೆಂಬ ದೋಷವು ತಪ್ಪಲೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಾವೂ ಹೇಳುವೆವು ; “ ಆಕಾರಾಂತರದಿಂದಲೇ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವು ” ಎಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—“ ಒಂದು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೂ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಭೇದವೂ ಬಂತಲ್ಲದೆ ಎರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಬರಲಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಪುನಃ ನಾವು ದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪುನಃ ಆಕಾರಾಂ

ತರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿರಾದರೆ ಅನವಸಾಧ್ಯದೋಷದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ಹೇಳುವವಾದುದರಿಂದ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವವು ಒಂದುವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ
ಇರುವುದು ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

**೬೬೯. ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯಾಭಾವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತ್ರಿವಿಧಪರಿ
ಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಂಕಾ.**

ವೂಚ್ಛೇತಿ! “ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಅನಂತಪದವಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದೆಂದು
ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿವಿ. ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ನೀವು ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ
ಸದೇ ಕೇವಲ ಭೇದವನ್ನೇ ಒಪ್ಪುವಿರಾದರೆ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ
ಸಿದ್ಧಿಪಡಾರದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದ, ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ, ವಸ್ತುಪರಿ
ಚ್ಛೇದವೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದದ ತೂಸುತ್ತೆಯಲ್ಲವೆ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವು.
ಪ್ರಪಂಚಾಂತರ್ಗತವಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀ
ಕರಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ನೀವಾದರೆ ಪ್ರಪಂ
ಚಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಆತ್ಮಂತಿಕಭೇದವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿರಲ್ಲದೆ ಅಭೇದವನ್ನು
ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಹೀಗಾದರೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲವಾ
ದುದರಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ದುರ್ಲಭವಾಗಿರುವುದು.”

**೬೭೦. ತತ್ಪರಿಹಾರಕಥನಾಯ ಪ್ರಥಮಂ ದೇಶಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ
ರಾಹಿತೃಸಿದ್ಧಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.**

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೊಂದರಿಬ್ರಹ್ಮವು ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ
ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು
ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ಒಂದು ಆವು
ಗೂ ಅವಿಚ್ಛೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆಹೋದೀತು; ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸರ್ವಕಾಲ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿ
ತ್ವವೂ ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
ರುವುದು;—

**೬೭೧. ಅದ್ವೈತಮತರಿತ್ಯಾ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತೃಸ್ಯ
ಚತುರ್ಥಾ ಉಪಪಾದನಂ.**

ಇನ್ನು ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೆಂದು ವಿಚಾರಿಸಿ
ಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೊದಲು ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತತ್ವವೆಂದರೇನು? ಎಂಬ

ದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮೃಷಾವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಮೊದಲನೆಯದು—ಕಿಂಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ—ಸರ್ವವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಎರಡನೆಯದು—ಅಥವಾ ಕಿಂಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ (ಛಮಕ್ಕೆ) ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗದಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಸರ್ವವಸ್ತುವಿನ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಮೂರನೆಯದು—ಅಥವಾ ಸತ್ಯವಸ್ತುವಿಗಿಂತಲೂ ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಭೇದಕ್ಕೆ ತಾನು ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ನಾಲ್ಕನೆಯದು—ಅಥವಾ ಸಿತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತಲೂ ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಭೇದಕ್ಕೆ ತಾನು ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥವೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೬೭೨. ಉಕ್ತಸ್ಯ ಪಕ್ಷಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾಪಿ

ಅಸಮಂಜಸತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಸಮಂಜಸಗಳಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜಡವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಆಜಡವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ—ಜೀವನು ಜಡನಲ್ಲದೆ ಆಜಡನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಕನಾಗಿಯೂ ಕರ್ಮವಶ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇವನೊಡನೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯಾಗಿಯೂ ಆಕರ್ಮವಶ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ—ಮತ್ತು ಪೂರೈಸಿ

ಕ್ಷತ್ರಗೃಹಾದ ಸಾವಿರಾರು ದೋಷಗಳು ಜಾಗರೂಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ—
 “ ಸರ್ವವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ತಾನಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯ
 ವೈಸಿಕೋಳ್ಳುವುದು ” ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ .

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಸುಮಾನಾಗಮಗಳೆಂಬ ಸಕಲಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ
 ರುವ ಪ್ರಪಂಚದ ಜ್ಞಾನವು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಭ್ರಮ
 ರೂಪಜ್ಞಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸರ್ವವಸ್ತುವಿನ ಯಥಾರ್ಥ
 ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸರ್ವವಸ್ತುವಿನ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಲ್ಲ
 ವಾದುದರಿಂದಲೂ—ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗೃಹಾದ ಸಾವಿರಾರು ದೋಷಗಳು ಜಾಗ
 ರೂಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ—“ ಸರ್ವವಸ್ತುವಿನ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿ
 ರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೈಸಿಕೋಳ್ಳುವುದು.” ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷವೂ
 ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ .

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗೃಹಾದ ಸಕಲಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿ
 ದಲೇ ಪ್ರತ್ಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವ
 ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ—ಪೂರ್ವೋಕ್ತ
 ಗೃಹಾದ ಸಾವಿರಾರು ದೋಷಗಳು ಜಾಗರೂಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ “ ಸ್ವವ್ಯತಿ
 ರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯ
 ವೈಸಿಕೋಳ್ಳುವುದು ’ ಎಂಬ ತೃತೀಯಪಕ್ಷವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ .

ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಲೀಲಾವಿಭೂತಿ ಎಂಬ ವಿಭೂತಿದ್ವಯವೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯ
 ವಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ನೀವು ಹೇಳುವ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು
 ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ—ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗೃಹಾದ ಸಾವಿರಾರು ದೋಷಗಳು
 ಜಾಗರೂಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ—“ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥವೂ
 ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೈಸಿಕೋಳ್ಳುವುದು ” ಎಂಬ ನಾಲ್ಕ
 ನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ .

೬೭೩. ವಿವರಣಕಾರೋಕ್ತವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯ
 ಪರಿಷ್ಕರಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಆದಕಾರಣ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆ
 ಯಾಗಿಯೇ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕು, ವಿವರಣಕಾರರು ಜನ್ಮಾದ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು
 ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿರುವರು—“ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೆಂದರೆ ವಸ್ತುಪರಿಮಾ

ಣವು—ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಇಯತ್ನ—ಅಥವಾ ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳೋಣವು. ಇಂಥ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೇ ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ವಸ್ತು ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳುದಾದುದರಿಂದಲೇ ಸಕಲದೇಶವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿ ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಯಾಗುವುದು. ಇಂಥ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಎಂದರೆ ನಿರವಧಿಕವಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳೋಣವೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು. ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೬೭೪. ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕೋಕ್ತವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದ ರಾಹಿತ್ಯಪರಿಷ್ಕರಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ನ್ಯಾಯಸುದರ್ಶನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೆಂದರೆ—ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಷ್ಟು ಗುಣವುಳ್ಳವನು ; ಇಷ್ಟು ವಿಧೂತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವಿಕೆ. ಇಂಥ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಎಂದರೆ ಎಣಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ ಗುಣವಿಧೂತಿಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಅಥವಾ—“ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೆಂದರೆ—ತನ್ನೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುಂತರವುಳ್ಳೋಣವು. ಇಂಥ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಎಂದರೆ—ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥವೂ ತನಗೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ತನಗೆ ಪರತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಕಾರಣ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುತೂನ್ಯತ್ವವೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇದರ ಪರ್ಮವರ್ತನವೇನಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ—“ಪರಮಾತ್ಮನು ಘಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು ; ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು—” ಎಂಬುದಿಲ್ಲದೆ ಘಟವೆಂದೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ; ಪಟವೆಂದೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು—’ ಎಂಬುವಿಕೆಯೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವು ; ಜೀವನು ದೇವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸದಿರುವಾಗ ದೇವನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು ; ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸದಿರುವಾಗ ಮನುಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು. ಹೀಗೆಯೇ ಯಾವ ಯಾವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಪ್ರವೇಶಿಸಿಲ್ಲವೋ ಆಗ ಆ ಆ ಶರೀರವಾಚಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡಲಾರನು. ಆ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನಾದರೆ ಆ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಸಲ್ಪಕ್ಷೀಪಡುವನು. ಇದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಘಟ, ಪಟ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಶರೀರಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರವೇಶಿಸದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಸಮಸ್ತಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡಲಾರದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು ; ಆದರೆ ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವನಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ಸಮಸ್ತಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟೀಪಡುವನು. ಇದರಿಂದ—“ ಘಟಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ-ಪಟಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ-ಕುಡ್ಯಂ ಪರಮಾತ್ಮಾ-ಸರ್ವಂ ಪರಮಾತ್ಮಾ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸರ್ವವಸ್ತುವಿನೊಡನೆಯೂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆಂಬುದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಯಿತು.

೬೭೫. ಉಕ್ತಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಅನಂತರೋಕ್ತಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಜ್ಯಾಯಸ್ತುಂ.

ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರೆ ವಿವರಣಾಕಾರಪಕ್ಷ, ವದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕಪಕ್ಷ ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕರ ಪಕ್ಷವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ವಿಸರಣಾಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ “ ನಿರವಧಿಕವಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳೋಣವೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವು ” ಎಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ—ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೂ ಏತದ್ದೂಪವೇ ಆದುದರಿಂದ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅವರ ಪಕ್ಷವು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲವಾಗಿ ಭಟ್ಟಾರಕರ ಪಕ್ಷವೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದು.

ಅಂತು—ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲಾಗಲಿ ಗುಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ವಿಭೂತಿಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಆಕಾರದಿಂದಲೂ ಕಿಂಚಿನ್ನಾತ್ರವೂ ಅಪಕರ್ಷವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ವಿಸರಣಾಕಾರರ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಇದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು—ಪರಿಮಾಣಪದಕ್ಕೆ ಇಯುಕ್ತೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇಯುಕ್ತೆಯೆಂಬುದು ಅಪಕರ್ಷರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದಲೂ ತದ್ರಾಹಿತ್ಯವೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದಾಗಿ ಅವರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಷ್ಟೆ ?

ಹೀಗೆಯೇ ವದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕರು ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಈ “ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುತೂನ್ಯತ್ವವೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವು ”

ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅವರ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುವಂತೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುತೂನ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ "ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ತನಗೆ ಶರೀರಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಗೆ ತಾನು ಶರೀರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ತಾನು ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು." ಇಂಥ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಸದ್ವಿಸಮಂತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮಾಸಾಧಾರಣಗುಣದ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣಾಪಕರ್ಷವಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಷ್ಟೆ ?

ಆಂತು ಅವಕರ್ಷರಾಹಿತ್ಯವೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತಭಿನ್ನಗಳಾದ ಅನಂತಾನಂತವಸ್ತುಗಳಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೬೭೬. ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದತೂನ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧಾನತ್ವೋಪಯೋಗಿತ್ವಂ.

ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣತ್ವವೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ—ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವ ಕೈವರ, ಕಾಣಾದರ, ನೈಯಾಯಿಕರ, ಮತ್ತು ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯರ ಮತಪ್ರಲಾಪಗಳು ಕ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಗಳಾದಕಾರಣ ವೇದಬಹಿಷ್ಕೃತಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಯಿತು.

೬೭೭. ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾಧಾನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

"ಪೂಜ್ಯರೆ! ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನೇನೋ ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದಿರಿ; ಆದರೆ—ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವಪ್ರಮೇಯವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣತ್ವವು ಒಂದುವೇಳೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದರೆ ಆಗ ಈ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾಗಿ ಆಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?" ಎಂದು ಆತಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—

“ಸೋಮಕಾಮಯತ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ, ಬ್ರಹ್ಮ ವನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ ವೃಕ್ಷ ಆಸೀತ್, ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮುಕುರುತ, ಕರ್ತಾರಮಾಶಂ ಪುರುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಯೋನಿಂ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾವಿ ರಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಕಾರಣಾವಸ್ಥಾಪನಾ ಮಾಡಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಘಂಟಾಘೋಷವಾಗಿ ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವುವಷ್ಟೆ ?

೬೭೮. ಸತ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ರೇ ನಿರ್ದಿಕಾರ ಶ್ರುತ್ಯವಿರೋಧಪ್ರದರ್ಶನಂ

ವ್ಯಾಜ್ಞಪರಿ? ಪದಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ವಿಕಾರಿತ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಬರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ದಿಕಾರತ್ವಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ—ವಿರೋಧರೇಶವೂ ಇಲ್ಲ. ಉಪಾದಾನತ್ವಶ್ರುತಿ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿಗೆ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು; ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಶ್ರುತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಂತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಉಪಾದಾನತ್ವಶ್ರುತಿ ಕೇವಲವಿಶೇಷ್ಯಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದುದಾದರೆ ಆಗ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಶ್ರುತಿಯೊಡನೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಥವಾ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಶ್ರುತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದುದಾದರೂ ಆಗ ಉಪಾದಾನತ್ವಶ್ರುತಿಯೊಡನೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಈ ಎರಡುಶ್ರುತಿಗಳೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ವಿಷಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಉಪಾದಾನತ್ವಶ್ರುತಿ ಕೇವಲ ವಿಶೇಷ್ಯಾಂತಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ—ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಶ್ರುತಿಯೊಡನೆ ವಿಕಾರರಾಹಿತ್ಯವು ವಿಶೇಷ್ಯಾಂತದಲ್ಲಿ ಇರಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ; ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಶ್ರುತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ—ಉಪಾದಾನತ್ವಶ್ರುತಿಬಲದಿಂದ ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಬಂಮೊದಗುವ ವಿಕಾರಸಾಹಿತ್ಯವೂ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೬೭೯. ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟವೇಷೇಣ ಜನ್ಯತ್ವೇನಿ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಜನ್ಯತಯಾ ವಿಕಾರತ್ವಾಭಾವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ದಿಕಾರತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ವೇದಾಂತರಹಸ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು.—ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಪಿಂಡವೆಂಬ

ನಾಮಧೇಯವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಒಂದಾನೊಂದು ವಸ್ತು ಮುಘಾತ್ನದ ವೇಳೆಗೆ ಘಟವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ನಾಮಧೇಯವನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕಾದರೆ—ಅದಕ್ಕೆ ಅವು ಕೂಲವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಅವಸ್ಥೆ ಎಂದರೆ ಒದಲಾವಣೆ ಆ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ನಾಮಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯೇ ವಿಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಆಗಂತುಕವಾದ ಅಪೃಥ್ವಿಧ್ವಂಸವೆಂಬುದನ್ನು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಣೇದದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಆಗಂತುಕವೆಂದರೆ ಜನ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ಅಂತು—ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮವು—ಅಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ, ಮಹತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತ್ವ-ಇಂದ್ರಿಯತ್ವ-ಆಕಾಶತ್ವ-ವಾಯುತ್ವ-ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಅದರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕೋಚ ವಿಕಾಸರೂಪವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಅಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಹತ್ತ್ವಾಹಂಕಾರತ್ವಾದಿಗಳೂ, ಚಿದ್ವಸ್ತುವಿನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೂ ಸಹ ಸ್ವರೂಪ ದಿಂದಲೇ ಜನ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಕಾರಶಬ್ದವಾಚ್ಯಗ ಳಾಗುವುವು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ—ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಇಲ್ಲ; ವಿಕಾರಶಬ್ದವಾಚ್ಯವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವೆಂಬುದು ಅತಿರಿಕ್ತವಲ್ಲ. ಚಿದ ಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಸಿಕ್ಕವಾಗಿರು ವುದು. ಸ್ಥೂಲತ್ವಾಕಾರವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು—ಕಾದಾಚಿತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಜನ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಸ್ವರೂಪವು ಜನ್ಯವಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪ ದಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ ಧರ್ಮವೇ ವಿಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ವಿಕಾರಲಕ್ಷಣವಿರು ವುದು. ಈಶ್ವರನು ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲದೆಯೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿಯೂ ಇರುವನಾದರೆ ಇಂಥ ಕಾದಾಚಿತ್ತವಾದ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಜನ್ಯಧರ್ಮವಾದುದರಿಂದ ವಿಕಾರವೆಂದು ಕೇಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹವಾದೀತು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಇದು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕವಾದುದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವೇಷದಿಂದ ಜನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಜನ್ಯವಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಎಂ ದಿಗೂ ವಿಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಉಕ್ತವಾದ ವಿಕಾರವು ಬ್ರಹ್ಮ ದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೊಂದು ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ.

೬೮೦. ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ವಿಕಾರರೂಪತ್ವಾಭಾವೇನ ಸಿ
ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾದಾನತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಪೂಚ್ಯರೆ ? ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ವಿಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕಾರವು ಬರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾ
ದಾನತ್ವವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ—ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ವಿಶಿಷ್ಟವಸ್ತುವಿಗೆ ಉಪಾದಾನತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಯೇ
ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಭಾವಿಯಾದ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗುವ ವಸ್ತುವಿ
ನಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾಶ್ರಯತ್ವವೇ ಉಪಾದಾನತ್ವವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡು
ವುದು. ಈ ಉಪಾದಾನತ್ವಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದು
ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲಾದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟವೇಷದಿಂದಲಾದರೂ ಕಾದಾಚಿತ್ಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾ
ಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಭಸ್ಮವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ
ದಲ್ಲಿ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಸ್ವರೂಪವು ಮೊದಲೇ ಇದ್ದರೂ ಸ್ಥೂಲತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವೇಷ
ದಿಂದ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಾಗಿಯೂ
ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾದಾಚಿತ್ಕವಾದಕಾರಣ ಇದು ಉಪಾದಾನತ್ವಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ
ರುವ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡರೂ
ಈ ಸ್ಥೂಲಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವು ಸ್ವರೂಪೇಣ ಸಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ವಿಕಾರವೆನಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಇಂಥ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಗೆ
ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಆಶ್ರಯವಾಗಿರು
ವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನತ್ವವು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು.

ಅಂತು ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಉಪ
ಪನ್ನವಾದುದರಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವ
ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಅಥವಾ ಉಪಾದಾನತ್ವಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ವಿಕಾರರೂಪ
ವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಂಬಂಧದಿಂದಲಾಗಲಿ
ಪರಂಪರಾಸಂಬಂಧದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅವಸ್ಥಾಶ್ರಯತ್ವವು ಉಪಾದಾನತ್ವವಾಗುವು
ದೆಂದು ಒಪ್ಪುವೆವಾದುದರಿಂದ ಮಹತ್ತ್ವ-ಅಹಂಕಾರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥಾ
ಶ್ರಯತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇರುವಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮವು
ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಶ್ರುತಿಯಾದರೆ

ಸಾಕಾರ್ಥತ್ವಂ ಬಂಧದಿಂದ ಏಕಾರೂಪಿತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಇದ ಕಷ್ಟ ಯಾವುದೋಂದು ನಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ.

ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಜೀವಸಿಗೆ ಬಾಹ್ಯತ್ವ-ಯಾವತ್ವ-ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವೇದಲಾದ ಏಕಾರಗಳಿದ್ದರೂ ಜೀವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಕಾರತ್ವವೇ ಇರುವಂತೆ ಬೆದಚಿವ್ವಿತಿಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಏಕಾರಗಳಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಕಾರತ್ವಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೬೮೦. ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಯೋರ್ಭೇದಾವಶ್ಯಂಭಾವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಉಪಾದಾನತ್ವಾಭಾವಾಶಂಕಾ.

"ವೂಚ್ಛರೆ? ಯಾವುದು ಯಾವಕಾರ್ಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದು ಅದೇ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲಾರದು. ಘಟವೆಂಬ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಲಾಲನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಮೃತ್ತಿಂಡವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಲ್ಲದೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾದ ಕುಲಾಲನೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಆಗುವನೆಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈಶ್ವರನು ಅದೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲು ಅರ್ಹನಲ್ಲ. ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳು ಛಿನ್ನಛಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ ?"

೬೮೧. ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಮಾನಬಾಧಾದೀಶ್ವರಸ್ಯೋಪಾದಾನತ್ವಾಭಾವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ರವೃತ್ತಿಃ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ಧರ್ಮಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಾಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವೋ? ಅಥವಾ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವೋ? ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಯೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುವಿರಿ ?

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ — ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಧರ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ—ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಉಪಾದಾನತ್ವಾಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು; ಈಶ್ವರನು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದ್ಯನಾಗಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೂ ಗೋಚರನಾಗುವವಲ್ಲವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಸಿತವ್ಯಾಘಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರು

ವರಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾ
ಮಿತ್ರ; ಹಾಗೆ ಅವಲಂಬಿಸುವಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಧರ್ಮ
ಸಿದ್ಧಿಸುವಾಗ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಉಭಯವಿಧಕಾರ
ಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಧರ್ಮಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ
ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಾಭಾವವನ್ನು
ಸಾಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿ ಉಷ್ಣತ್ವಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಅನುಮಾನಾಭಾಸದಿಂದ ಶೈತ್ಯಗುಣವಿಶಿಷ್ಟ
ವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೬೮೩. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾದುಪಾದಾನತ್ವಶ್ರುತೇರ್ಗೌಣಾರ್ಥ ಪರತ್ವಾಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ? ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಾ
ದರೂ ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲುದು ? ಹಾಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದಾದರೆ—“ಆದಿತ್ಯೋ
ಯೂಪಃ, ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅರ್ಭದಪರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ?
ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ
ಗೌಣಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವರು ? ಅದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂ
ತರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ
ದಿಂದ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
ತಿಳಿದುಬಂದಿರುವಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಒಂದೇವಸ್ತುವಿಗೆ ಉಭಯವಿಧಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ
ಶ್ರುತಿ ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲುದು ? ಅದಕಾರಣ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ—
ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾರ್ಥತನೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅನುಮಾನಾಂತರ
ದಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಾಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವಾದರೆ ಯೂಪಾದಿತ್ಯವಾಕ್ಯ
ದಂತೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಬೋಧಕವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.”

೬೮೪. ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದ್ಯತ್ವೇನಾನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವಾ ಭಾವಾತ್ತದಸಂಭವಃ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಈಶ್ವರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿ
ಸಲು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಈಶ್ವರನು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕ

ವೇದ್ಯಸ್ಥದೇ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರಸ್ಥವೆಂದೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಯೋಸಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವರೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದವಷ್ಟೆ ?

೬೮೫. ಈಶ್ವರಸ್ಯಾನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೆ ? ಯಾವುದು ಕಾರ್ಯವೆಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತಾ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಘಟಾದಿಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿರುವೆವು. ಮಹೀ, ಮಹೀಧರ, ಮಹಾರ್ಣವ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೂ ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬನು ಕರ್ತಾವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ಇಂಥ ಮಹಾಕಾರ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಯಾವನು ಕರ್ತಾವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವನೋ ಅವನೇ ಈಶ್ವರನೆಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇಂಥ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಸಿದ್ಧಿಸುವವನಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಮ್ಯಸ್ಥವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

೬೮೬. ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಾದಭಿಮತಕರ್ತೃವಿಶೇಷಾಸಿದ್ಧಿಃ

ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು.—ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ಘಟಾದಿವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಏಂಥ ಕರ್ತಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನೋ ಅಂಥ ಕರ್ತಾವನ್ನೇ ಮಹೀಮಹಾರ್ಣವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸುವರೋ ? ಅಥವಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರ್ತಾವಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಗಳುಳ್ಳ ಕರ್ತಾವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವರೋ ?

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಾದ ಘಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ತಾವಾಗಿರುವ ಕುಲಾಲನು ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾಗಿಯೂ, ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿನಾಗಿಯೂ, ಕರ್ಮವಶ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಶರೀರಪತಿಷ್ಠನಾಗಿಯೂ, ಸಾಪೇಕ್ಷನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಮಹೀಮಹಾರ್ಣವಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಂಥ ಕರ್ತಾವೇ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವನಲ್ಲದೆ—ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾಗಿಯೂ ಅಕರ್ಮವಶ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಶರೀರರಹಿತನಾಗಿಯೂ, ನಿರಪೇಕ್ಷನಾಗಿಯೂ ಎಂದರೆ ಅವಾಪ್ತ ಸಮಸ್ತಕಾಮನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರನಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸುವವರಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲಾರದು.

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಲನಲ್ಲಿರುವ ಶರೀರಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ

ಮನ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ—ಯಾವ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ
ಶರೀರವೊದಲಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸುವಿರೋ—ಅದೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ
ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತೂ ಇಚ್ಛೆ ಈ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕಾಗಿ
ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಕರ್ತೃ ಸಿದ್ಧಿಸುವನಾದಕಾರಣ
ಅಗಲೂ ಇಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ.

ವೂಚ್ಛರೆ! ಫಲವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಲನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾ
ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಿತ್ಯವಲ್ಲದೆ ಜನ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ
ಕುಲಾಲನಿಗೆ ಶರೀರವು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಮಹೀಮಾಹಾರ್ಣವಾದಿವಿಷಯ
ದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಜನ್ಯವಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯಗ
ಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಗೋಸ್ಕರ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶರೀರವು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ
ವಾದಕಾರಣ ಅಶರೀರನಾದ ಈಶ್ವರನು ಸಿದ್ಧಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿ
ಯಾಗುವುದಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ
ಶರೀರವು ಹೇಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ
ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ಶರೀರವು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ
ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆ
ಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕಾಗಿಬರುವುದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ; ಇಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿಯೂ
ಅಗಲಿಲ್ಲ.

೬೮೭. ನಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ಸವಿಷಯಕತ್ವಸಿದ್ಧಿರ್ಭಂ
ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಯೋರಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾಶಂಕಾ.

ವೂಚ್ಛರೆ! ಈಶ್ವರನ ಪ್ರಯತ್ನವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಗೋಸ್ಕರ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳು ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳಲ್ಲವಾದರೂ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ
ವಿಷಯವು ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೊದಲು ಇದಕ್ಕೆ
ಸವಿಷಯಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೋ
ಅದೇ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದು; ಇಚ್ಛೆಗೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವಾಗುವುದೋ
ಅದೇ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಇತ
ರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸವಿಷಯಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಚ್ಛೆ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿನ

ವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ತಾನೂ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸವಿಷಯಕವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃ ಸವಿಷಯಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಪ್ರಯತ್ನವಾದರೆ ಜ್ಞಾನ ಇಚ್ಛೆ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಧೀನವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ವಿಷಯವನ್ನೇ ತಾನೂ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸವಿಷಯಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃ ಸವಿಷಯಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಪ್ರಯತ್ನವು ಸ್ವತಃ ಸವಿಷಯಕವಾಗುವುದಾದರೆ ಇದೂ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ “ಇದು ಜ್ಞಾನವು ಇದು ಇಚ್ಛೆ ಇದು ಪ್ರಯತ್ನವು” ಎಂಬ ವಿಭಾಗವೇ ತಪ್ಪಿ ಹೋಗುವುದು. ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವುಂಟಾಗುವುದೋ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಇಚ್ಛೆ ಇರಬೇಕು; ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗುವುದೋ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕು; ಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗುವುದು; ಇಚ್ಛೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೋ ಅದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವುಂಟಾಗುವುದು, ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಇಚ್ಛೆಗೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಸವಿಷಯಕವಾದುದರಿಂದ ಇಚ್ಛೆ ಸವಿಷಯಕವಾಗುವುದು; ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳು ಸವಿಷಯಕಗಳಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸವಿಷಯಕವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವು ಯಾವನಿಗೆ ಇರುವುದೋ ಅವನಿಗೇ ಇಚ್ಛೆಯೂ, ಇಚ್ಛೆ ಯಾವನಿಗೆ ಇರುವುದೋ ಅವನಿಗೇ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವು ಒಬ್ಬನಿಗೂ, ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೂ, ಪ್ರಯತ್ನವು ಮಗದೊಬ್ಬನಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಮಹೀಮಹಾರ್ಣವಾದಿಗಳೇ ವಿಷಯಗಳಾಗಬೇಕು; ಈ ಮಹೀಮಹಾರ್ಣವಾದಿಗಳು ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಾದರಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾಗಲಾರವು. ಮಹೀಮಹಾರ್ಣವಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಈಶ್ವರಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸವಿಷಯಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಮಹೀಮಹಾರ್ಣವಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಈಶ್ವರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾದ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಮಾನಾಧಿಕರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಂಥ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೇ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸವಿಷಯಕತ್ವ

ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಈ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಸವಿಷಯಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳು ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ತಪ್ಪಿ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ? ”

೬೮೮ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಭ್ಯಾಂ ವಿನಾಪಿ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ಸವಿಷಯಕತ್ವೋಪಪತ್ತೌತದರ್ಥಂ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಯೋರನಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಮೇವ

ಇಲ್ಲ, ಇದರಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜೀವನಿಗೆ ಸುಷುಪ್ತೃವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳು ನಡೆವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ. ಈ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳೇ ವಿಷಯಗಳಾಗಿರುವುವು. ಸುಷುಪ್ತೃವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಯತ್ನವಾದರೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಸುಷುಪ್ತೃವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸವಿಷಯಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿರೋ ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಮಹೀಮಾಹಾರ್ಣವಾದಿವಿಷಯಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳು ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ.

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕದೂಷಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತವಾದ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವ, ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಉಭಯಏಕಕಾರಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೬೮೯ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಉಭಯವಿಧಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಗಳಿಗೆ ಏಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವೇನು ?

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವು ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಲೋಕ ದೃಷ್ಟವಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿಯೂ, ವಿಲಕ್ಷಣ ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸರ್ವೇಶ್ವರನೊಬ್ಬನೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರ ಣವಾಗಿಯೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಇರಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದೇ ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರನ ಅಘಟಿತಘಟನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವೂ ಸಂಗತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅನುಪಪನ್ನವಾದುದು ಆವುದೂ ಇಲ್ಲ ವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೬೯೦ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಶಂಕಾ

“ಪೂಜ್ಯರೆ? ಈಶ್ವರಸಿದ್ಧಿ ನಿಮಗೂ ಅಭಿಮತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅನಭಿಮತವಲ್ಲ; ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಈಶ್ವರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ನೈಯಾಯಿ ಕರು ತೋರಿಸಿದರೆ ಇದನ್ನು ನೀವು ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಖಂಡಿಸ ಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನ ವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ; ಅತ್ಯಂತಹಾನಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಯಾರಾ ದರೂ ಕೆಲವರು ಅಸ್ತಿತ್ವರಾಗಿದ್ದು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಅಂಥ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ—ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವರಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಆಪಾದನೆಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು. ಆಗ ಇಂಥ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದವರಿಗೂ ಅದನ್ನು ಕೇಳುವವರಿಗೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪಾಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಹಾನಿಯೂ ಉಂಟಲ್ಲವೆ?”

೬೯೧ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವ ಪ್ರಪಂಚನಂ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಬಹಳ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವರೆಂದು ತೋರುವುದು—ಹಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸತಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಸಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕವರು ಯಾರಾದರೂ ಇರುವರಾದರೆ ಅಂಥವರಿಗೆ ಈ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀವು ಉಪದೇಶಿಸ ದೆಯೇ ಇರಬಹುದು. ಆಗ ನಿಮಗೆ ಪಾಪವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈಶ್ವರಾನುಮಾನನಿರಾಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಆಶಂಕಿಸಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ವಿಶದವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಅನೇಕಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ನೀವು ಗ್ರಹಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈಶ್ವರಾನುಮಾನನಿರಾಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಜನವು—ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ. ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಗಂಧವನ್ನು ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು—ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನಾದರೆ ಅಂಥವನ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಧಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವಂತೆ ಶಬ್ದೈಕವೇದ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೇದ್ಯವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ನೈಯಾಯಿಕರ ಭ್ರಮವನ್ನೂ, ಇವರ ವಾಗಾಡಂಬರಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗುವ ಇನ್ನೂ ಇತರರಾದವರ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಶಬ್ದೈಕವೇದ್ಯವೆಂಬ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು.

ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಯೋಜನವು—“ ಈಶ್ವರನು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೇ ಗೋಚರನಾಗಲು ಅರ್ಹನಾದವನು ” ಎಂಬ ದೃಢನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳ ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಈ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವು ದುರ್ಬಲಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾದರೆ—“ ಆದರೆ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಾಗಿರುವನು ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಿಕೆಯೇ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದು. ಅನುಮಾನವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದರೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅವನು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಪಡೆವನಷ್ಟೆ ?

ತೃತೀಯಪ್ರಯೋಜನವು—ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವಗತನಾಗುವ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುವಾದತ್ವವು ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದು. ಈಶ್ವರವಿಷಯ

ದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆಗ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಕತ್ವವೆಂಬ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅಜ್ಞಾತಾರ್ಥಜ್ಞಾಪಕತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

೬೬೨ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನಾನಿರಾಕರಣೇ ಅನಿಷ್ಟಾಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಅನುವಾದವೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಅವಗತವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪುನಃ ಬೋಧಿಸುವಿಕೆ; ಹೀಗೆ ಪುನಃ ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಆ ಅರ್ಥವು ಇನ್ನೂ ದೃಢಪಡುವುದಾದಕಾರಣ ಲಾಭವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಹಾನಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು?

ಹವುದು—ಆದರೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ನಿರಾಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಕರ್ತಾ ಬಬ್ಬನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವಸಲ್ಲದೆ ನಿಮಿತ್ತ ಮತ್ತು ಉಪಾದಾನವೆಂಬ ಉಭಯವಿಧಕಾರಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಹೋಗುವುದು; ಅನುವಾದರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪುರೋವಾದರೂಪವಾದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನೈಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾರದೆ ಹೋಗುವುದು. ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆಗ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನುವಾದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಪುರೋವಾದರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಗಳ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲದು. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು.

೬೬೩. ಶ್ರುತೇರಪಾದಾನತ್ವರೂಪಧರ್ಮಮಾತ್ರಬೋಧಕತ್ವಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇಂಥ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಬೋಷತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುವಂತೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು?

೬೯೪. ಶ್ರುತೇರುಭಯವಿಧಕಾರಣತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮಿಭೋಧ

ಕತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಂ

ಹವುದು ; ಆದರೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದಿದ್ದರೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಥವನನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಮಾನವು ಪೂರ್ವಾನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅನುಮಾನವೇ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಪ್ರಬಲವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಲ್ಲದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಬಲವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವೇ ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದು. ಉಭಯವಿಧಕಾರಣತ್ವದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಧರ್ಮಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ ಆಗ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ತನಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ತಾನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸುಲಭವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು.

೬೯೫. ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಭಾವೇಽಪಿ ಶ್ರುತಿತ್ವಾದೇವ

ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ ? ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಶೇಷತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿರುವೆವು. ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವಿರುವುದು ; ಈಶ್ವರನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶೇಷನಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಶೇಷತ್ವಾಭಾವವೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ—ಈಶ್ವರಶೇಷತ್ವಾಭಾವಕ್ಕೂ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವವಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವಿರುವುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಶೇಷತ್ವಾಭಾವವೂ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವು ಈಶ್ವರಶೇಷವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಇಂಥ ಅನುಮಾನವನ್ನು “ಪತಿಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ”

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನೀವು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೀರಿ; ಈ ಶ್ರುತಿಯಾಡರೆ—ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಶ್ರುತಿತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಉಕ್ತವಾದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು, ಹೀಗಾಗುವುದಾದರೆ—ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಭಾವಸಾಧಕವಾದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ”

೬೯೬. ಶ್ರುತಿತ್ವಮಾತ್ರಾದೇವ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಾದೇವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೋಪಪಾದನಂ.

ಇಲ್ಲ—ಹಾಗೆ ಸರಿಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ ಶ್ರುತಿತ್ವಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದರೆ—“ಅದಿತ್ಯೋ ಯೂಷಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಯೂಪಾದಿತ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ, ಯೂಪಾದಿತ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸತಕ್ಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಾಗಿಬರುವುದು. ಆದ ಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ—ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಅರ್ಥವು ಅವೂರ್ವವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಎಂದರೆ—ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡದೆಯೂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡದೆಯೂ ಇರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಗೆ ಶ್ರುತಿತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು ದೊರೆಯಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಉಪಾದಾನತ್ವವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಾಗದಿದ್ದರೆ ಉಪಾದಾನತ್ವಪ್ರತಿಷೇಧಕವಾದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಬಾಧಿಸಲಾರದು.

೬೯೭ ಕ್ವಚಿದ್ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಭಾವೇಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದೇವ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ

ಹಾಗಾದರೆ—ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ “ಪತಿಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವ ಅನುಮಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

ಹೀಗೆ—ಮನುಷ್ಯಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿಯದವನು ಮನುಷ್ಯಾಭಾವವನ್ನೂ ಅರಿಯಲಾರನು. ಎಂದರೆ ಅಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅದರ ಪ್ರತಿಯೋ

ಗಿಯಾದ ಭಾವವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವಾ ಭಾವವನ್ನು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಾಧಿಸುವವನು ಮೊದಲು ಅದರ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವವು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೊದಲು “ ಪತಿಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದಕಾರಣ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದರಿಂದ ಉಪಜೀವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅನುಮಾನವು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಭಗವಚ್ಛೇಷತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಲಾರದು.

೬೯೮ ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನಯೋಸ್ತುಲ್ಯಬಲತ್ವೇನ ಪರಸ್ಪರಬಾಧ್ಯತ್ವಾದುಪಾಧಾನತ್ವವದುಪಾಧಾನತ್ವಾಭಾವಸ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯಾಶಂಕಾ

“ ಪೂಜ್ಯರೆ? ಉಪಾಧಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆಂತಲೂ, ಉಪಾಧಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಬಲವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ, ಆದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯೂ ಆ ಅನುಮಾನವೂ ತುಲ್ಯಬಲವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಮಂದೋಪಮಂದರ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ನಿರಾಕರಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದುದರಿಂದ “ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಉಪಾಧಾನತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ—“ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಉಪಾಧಾನತ್ವಾಭಾವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ನಾವೂ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೆ? ”

೬೯೯ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವೇನಾನುಮಾನಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದುಪಾಧಾನತ್ವಾಭಾವಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಂಗಃ

ಇಲ್ಲಿ—ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನು ಅನುಮಾನೈಕವೇದ್ಯನೆಂದು ಯಾವಾಗ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರೋ ಆಗ ಉಪಾಧಾನತ್ವವಿಧಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವು ಉಪಜೀವ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಉಪಾಧಾನತ್ವನಿಷೇಧಕವಾದ ಅನುಮಾನವೂ ಉಪಜೀವ್ಯಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆಂತಲೂ ಅದೇ ಪ್ರಬಲವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಡನೆ ತುಲ್ಯಬಲವಾಗಲಾರದಾದಕಾರಣ ಮಂದೋಪಮಂದರನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೭೦೦ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನಸ್ಯಾವಶ್ಯನಿರಾಕರಣೀಯತ್ವೋಪ ಸಂಹಾರಃ-

ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರಬಲವಾದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಉಪಾ
ದಾನತ್ವವಿಧಾಯಕವಾದ ಶ್ರುತಿ ತಲೆಯೆತ್ತಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಯೂಪಾದಿತ್ಯ
ತಾತ್ಪರ್ಯದಂತೆ ಇದಕ್ಕೂ ಅನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಹು
ದಾದುದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನೈಕ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಹೋಗುವುದಾದಕಾರಣ
“ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ತ್ರಿವಿಧಕಾರಣವೂ ಆಗಿರುವುದು ” ಎಂಬ ವೈದಿಕ
ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಉಪ್ಪವಾದೀತೆಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು—“ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ
ಯತಃ ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತ್ರಿವಿಧಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಉತ್ತ
ರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ—“ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಾಂ
ತರವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣ
ಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿಯೇ
ತೀರಬೇಕು.

೭೦೧ ಲಕ್ಷಣವಿರೋಧಾನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಯೋರೈಕ್ಯ ನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ.

ವೂಚ್ಯರೆ ! ಘಟವೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾರ್ಯವಸ್ತು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಪಾಲಗಳ ಆಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಮೃತ್ಪಿಂಡವು ಸಮವಾ
ಯಿಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಎಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಕಪಾಲದ್ವಯದ
ಸಂಯೋಗವು ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಕುಲಾಲಾದಿಗಳು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ
ವಾಗಿಯೂ ಲೋಕಾನುಭವದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಉಪಾದಾ
ನಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಕಾರಣವು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ
ವೆಂದೂ, ನಿಮಿತ್ತತ್ವಸಮವಾಯಿಕಾರಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಕಾರಣವು ಉಪಾ
ದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವು ಫಲಿಸುವುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ
ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೇ ಇರಬೇ
ಕೆಂಬುದು ಲೋಕಾನುಭವಸಿದ್ಧವೆಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ
ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ
ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಯೂಪಾದಿತ್ಯವಾಕ್ಯದಂತೆ ಗೌಣ
ವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ

ಅದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ರವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳೊಳಗೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ? ”

೭೦೨. ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಾನಭ್ಯುಪಗಮಾನ್ನತಯೋ ರೈಕ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಿಗೆ ನೀವು ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಲಕ್ಷಣವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಅದರೊಡನೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾದೀತೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು ? ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಂಥ ಲಕ್ಷಣವೇ ಇಲ್ಲ. ನೀವು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ—ದಂಡಚಕ್ರಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಘಟಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳಾಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅವುಗಳು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ತದ್ಭಿನ್ನತ್ವವು ಬರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಲಕ್ಷಣವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅವುಗಳು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದಷ್ಟೆ ? ಅದಕಾರಣ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಿಗೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವು ಸಮಂಜಸವಾದುದಲ್ಲ.

೭೦೩. ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಯೋಶ್ಚುತ್ಸಿದ್ಧಸ್ವಾಭಿಮತಾ ದುಷ್ಟಲಕ್ಷಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಲಕ್ಷಣವೇನು ? ಯಾವುದು ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಪರಿಣಾಮವೆಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತಿ ; ಆಗಂತುಕವಾದ ಎಂದರೆ ಜನ್ಯವಾದ ಅಸೃಢ ಕ್ಷಿದ್ಧಧರ್ಮವು ಅವಸ್ಥೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

ಅಂತು ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಸ್ಥಾಏತಿಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಅದೇ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಘಟಿತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಮೃದ್ಧ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಪಿಂಡತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಅದೇ ಮೃದ್ಧ್ರವ್ಯವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಪರ್ಯವಸಾನವೇನಾಗಿರುವುದೆಂದರೆ—ಅಪೃಥ್ವಿಸ್ಥಿ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದಲಾಗಲಿ, ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲಾಗಲಿ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತಾ ದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಯಾವುದು ಕಾರಣವಾಗುವುದೋ ಅದು ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಘಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ “ಅಪೃ ಥ್ವಿಸ್ಥಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲಾಗಲಿ” ಎಂಬ ಪದವು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಉತ್ತರಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅದೇ ದ್ರವ್ಯವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ “ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದಲಾಗಲಿ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಮತ್ತು—“ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ” ಎಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಘಟವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಚಕ್ರ ಸಂ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು ವುದಕ್ಕಾಗಿ “ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಚಕ್ರಸಂಯೋಗವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥ್ವಿಸ್ಥಿ ಸಂಬಂಧ ದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಚಕ್ರ ಪಿಂಡಗಳ ಸಂಯೋಗವು ಘಟಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

ಮತ್ತು—ಪಾಕದಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಘಟದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಗ್ನಿ ಸಂಯೋಗವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ “ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅಗ್ನಿ ಸಂಯೋಗವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಘಟದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥ್ವಿಸ್ಥಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಘಟಗಳ ಸಂಯೋಗವು ರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ—ಇಂಥ ಉಪಾದಾನಕಾರಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎರಡುಬಗೆಯಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಘಟವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪಿಂಡವು ಉಪಾ ದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಥೂಲ ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚಿದಚಿ

ದ್ವಿತಿಷ್ಠಬ್ರಹ್ಮವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಒಂದುಬಗೆಯಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು. —

ಹಾಗೆಯೇ—ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ತಾದಾತ್ಮ್ಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ—ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕಾರ್ಯಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾದಾತ್ಮ್ಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಮತ್ತೊಂದುಬಗೆಯಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು.

“ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಘಟಾದಿಗಳೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುವಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯಾಗಲಿ ಸರಂಪರೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪಾದಿಗಳೊಡನೆ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸರಂಪರೆಯಾಗಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬ್ರಹ್ಮವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಅಂತು ಉಕ್ತವಾದ ದ್ವಿವಿಧಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೂ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧಿಮೆನುವುದು.

ಇನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸೋಣ ; ಯಾವ ಆಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪರಿಣಾಮೋನ್ಮುಖವಾಗಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಿ ತೋ ಅಂಥ ಆಕಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಆಕಾರದೊಡನೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ ಕಾರಣವು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿತಿಷ್ಣತ್ವಾಕಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪರಿಣಾಮೋನ್ಮುಖವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿತಿಷ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಅಂಥ ಆಕಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವಿತಿಷ್ಣತ್ವಾಕಾರದೊಡನೆ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯಾದಿವಿತಿಷ್ಣತ್ವಾಕಾರದೊಡನೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದವನಲ್ಲವೆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲನು.

೭೦೪. ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಾನಭ್ಯುಪಗಮಾನ್ಯ ತತ್ರ

ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ

ಪೂಜ್ಯರೆ ! ಉಪಾದಾನತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಕಾರಣತ್ವವು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣವು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನವಾದ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬುದು ನೈಯಾಯಿಕರ ಸಂಕೇತರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಾಂತಿಗಳು ಅದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನವಾದ ಕಾರಣವು ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಅಂತರಾಳಿಕವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನವಾದ ಕಾರಣವು ಅನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂತರಾಳಿಕವಿಭಾಗವನ್ನೂ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಆದಕಾರಣ ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೆಂಬುದಾಗಿ ಒಂದುಕಾರಣವು ಉಂಟೆಂದು ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ.

೭೦೫ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ತಂತುಸಂಯೋಗಾದಾವತಿ ಪ್ರಸಂಗಾಶಂಕಾ

ವೂಜ್ಯರೆ? ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೆಂಬ ಅವಾಂತರವಿಭಾಗವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅದು ಹೋಗಲಿ ಆದರೆ—ತಂತುಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದೆ ಪಟವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪಟಕ್ಕೆ ತಂತುಸಂಯೋಗವು ಅನೇಕ್ಷಿತವಾದ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ನೀವು ಹೇಳಿದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

೭೦೬ ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತಾವಯವ್ಯಭಾವಾನೋಕ್ತಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ.

ಇಲ್ಲ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ತಂತುವಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪಟವೆಂಬ ಅವಯವಿಯೊಂದು ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂಥ ಅವಯವಿಗೆ ತಂತುಸಂಯೋಗವು ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ನೀವು ಹೇಳುವಂತೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಅವಯವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಯೆಂಬುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಸಂಯೋಗವಿತ್ತೇಷ ದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ತಂತುಗಳೇ ಪಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಪಟಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಂಯೋಗವು ಪಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು. ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದರೆ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುವಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಆದಕಾರಣ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ತಂತುಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

೭೦೭ ತಂತುನಾಯಕ್ರಿಯಾಯಾಮತಿಪ್ರಸಂಗಾಪಾದನೇ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ.

ಪೂಜ್ಯರೆ ? ನೇಯುವವನ ಶಾರೀರಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಂತುಸಂಯೋಗವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಸಂಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಜೇತನಕ್ರಿಯೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ; ಇದು ಉಪಾದಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನ ಕಾರಣವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇಲ್ಲ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಷವಿಲ್ಲ—ನೇಯುವವನ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಸಹ ಪಟದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದುದಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಬಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವಾಯಿತಲ್ಲದೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯಭಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಹೋದರಲ್ಲವೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಾಗುವುದು.

೭೦೮ ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನತ್ತೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಆದಕಾರಣ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವೂ, ಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಅದೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಆಕಾರಭೇದದಿಂದ ಉಭಯವಿಧಕಾರಣತ್ವವೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ವೇದಾಂತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನತ್ವಕ್ಕೆ ಆವುದೊಂದು ಚ್ಯುತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೭೦೯ ಸೈಯಾಯಿಕಾನಾಮುಪಿ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಯೋಃ

ಕ್ಷಚಿದೈಕ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾವಶ್ಯಂಭಾವಃ

ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳು ಸರ್ವತ್ರ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಸೈಯಾಯಿಕರೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಅವರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು ; ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು ; ಇಂಥ ಸಂಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಉಭಯವಿಧಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೂ ನಿರ್ವಾಹವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಸಂಯೋಗಗಳಿಗೆ ಈಶ್ವರನು ಸಮವಾಯಿಯಾದುದರಿಂದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಕರ್ತಾವಾದುದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವನಷ್ಟೆ ?

ಆದುದರಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಶರೀರವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ
ಬ್ರಹ್ಮವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಲಚಿದಚಿದ್ವಸ್ತುಶರೀರಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೆಂದು ಸಮಸ್ತ
ವೇದಾಂತಗಳೂ ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವುವೆಂಬ ಅಂಶವು ಅವುದೊಂದು ಈತಿಬಾ
ಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೭೧೦ ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನತ್ವಫಲಿತಾಃ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ
ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷಾಃ

ಆದಕಾರಣದಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ, ವಿಶೇಷಣಗಳಾದ
ಜೇತನಾಜೇತನಾತ್ಮಕಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವ, ಈಶ್ವರೇಶಿತ
ವ್ಯುಭಾವ ಎಂದರೆ ನಿಯಂತ್ರನಿಯಾಮ್ಯುಭಾವ, ಶೇಷಶೇಷಿಭಾವ, ಶರೀರಶರೀರಿ
ಭಾವ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು
ಆ ಆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೭೧೧. ಜೀವಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಯೋಗಿಕ
ಸಂಬಂಧಾಸ್ಪರ್ಶೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಅಪ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಾಃ

ಲಕ್ಷ್ಮೀವೈತಿರಿಕ್ತರಾದ ಸಮಸ್ತಜೇತನರಿಗೂ ಈಶ್ವರನೊಡನೆ ಯಾವ
ಯಾವ ಸಂಬಂಧಗಳು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿರುವವೋ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧಗಳೆಲ್ಲವೂ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು. ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಮಸ್ತ
ಜೇತನರಿಗೂ ಆಧೇಯತ್ವನಿಯಾಮ್ಯುತ್ಪಶೇಷತ್ವಗಳೂ, ಆತನವ ಶರೀರತ್ವವೂ,
ಕಾರ್ಯತ್ವವೂ ಇರುವಂತೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ಆಧೇಯತ್ವಾದಿ
ಸಮಸ್ತಸಂಬಂಧಗಳೂ ಇರುವುವು. ಜೀವಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತಗ
ಳಾಗಿಬರುವ ಸಕಲಧರ್ಮಗಳೂ ಜೀವಕ್ಕೋಟ್ಯಂತಗತಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ
ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವುವಷ್ಟೆ ?

೭೧೨. ಅತಃನ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವಾದಿಕಲ್ಪನಸ್ಯಾವೈದಿಕತ್ವಾ
ನ್ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರನಾದರಣೀಯತ್ವಂ

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವನ್ನೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ
ವಿಭುತ್ವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಮತವು ಕೇವಲಕುತರ್ಕಗಳಿಂದ ಕಲ್ಪಿತಗಳಾ
ಗಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವೈದಿಕಗಳಾಗಿರುವ
ಕಾರಣ ಮುಮುಕ್ಷುಜನಗಳಿಗೆ ಆದರಣೀಯಗಳಾಗಲಾರವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಅಸತ್ಯಕವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸದಾಚಾರ್ಯ

ಮುಖದಿಂದ ಉಪದೇಶರೂಪವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವೆವು.

ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರವರ ಸಂಪ್ರದಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್ ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನತ್ತ ಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ೬

ಸಮಪ್ರಕರಣಂ.

೭೧೩ ಸವಿಗ್ರಹಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣಾರ್ಥೋ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಶ್ಚ ಪಂಚಧಾ ವಿಭಾಗಃ.

ಹೀಗೆ—ಸರ್ವಾಧಾರತ್ವ-ಸರ್ವನಿಯಂತ್ರತ್ವ-ಸರ್ವಶೇಷಿತ್ವ-ಸರ್ವಶರೀರಿತ್ವ-ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಉಭಯವಿಭೂತಿಗಳ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾಗಿಯೂ, ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಕತ್ವಾಗಿಯೂ ಅನೋಘವಾದ ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷದಿಂದ—“ ಪರ-ವ್ರೂಹ-ವಿಭವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಅರ್ಚೆ ” ಎಂದು ಐದುಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೭೧೪ ಉಕ್ತಪಂಚಪ್ರಕಾರತ್ವಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತಮುಖೇನಾಚಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚನಂ.

ಸಮಸ್ತಭೂಮಂಡಲವನ್ನೂ ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅದ್ವಿತೀಯನಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಧಾರ್ಮಿಕನಾದ ರಾಜನು—ರಾಜಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾಗಿ ಐದು ವೇಷಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವನೆಂಬುದು ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

೧. ಪರಿವೂರ್ಣವಾದ ತನ್ನ ಐಶ್ವರ್ಯ ಅಟ್ಟಹಾಸಗಳೊಡನೆ ಆಸ್ಥಾನಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸಿಹ್ಮಾಸನಾರೂಢನಾಗಿ, ಸಮಸ್ತರಾಜರುಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದಲೂ

ಸೇವ್ಯಮಾನನಾಗಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ನೇತ್ರಾನಂದಕರನಾಗಿ, ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ತನ್ನ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಭಾವದೊಡನೆ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನನಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲನೆಯ ವೇಷವಾಗಿರುವುದು.

೨. ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನಗಳೆಂಬ ರಾಜಧರ್ಮನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ನ್ಯಾಯ ಏಮರ್ಶನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ದುಷ್ಟರಿಗೆ ದಂಡನೆಯನ್ನೂ ಶಿಷ್ಟರಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿ ಎರಡನೆಯ ವೇಷವಾಗಿರುವುದು.

೩. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ದುಷ್ಟವೃಗಗಳಿಂದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾದಾಗ ಅಂಥ ದುಷ್ಟವೃಗಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವೇಷವು ಮೂರನೆಯ ವೇಷವಾಗಿರುವುದು.

೪. ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತರಾಗಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳೊಳಗೆ ಯಾರು ಯಾರು ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ರಾಜಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರೆಂಬುದನ್ನೂ, ಯಾರು ಯಾರು ರಾಜದ್ರೋಹಿಗಳಾಗಿರುವರೆಂಬುದನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನವಾದ ವೇಷವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೇಷವಾಗಿರುವುದು.

೫. ಸಮಸ್ತರಾಜಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಮನೋವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಮಿತವಾದ ಅಂತರಂಗಪರಿವಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ರಮಣೀಯಗಳಾದ ಉದ್ಯಾನವನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆರಾಮ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರ್ವತಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಟಪಾಟಗಳನ್ನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವೇಷವು ಐದನೆಯ ವೇಷವಾಗಿರುವುದು.

ಸಾಧಾರಣನಾದ ಒಬ್ಬ ಭೂಮಂಡಲಾಧಿಪತಿಗೂ ಕಾರ್ಯಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಐದು ವೇಷಗಳು ಅವಶ್ಯಕಗಳಾಗಿರುವುವಾದರೆ ಅಖಿಲಾಂಡಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ನಾಯಕನೆಂದೂ, ಉಭಯವಿಭೂತಿಗೆ ಒಡೆಯನೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಈ ಐದು ರೂಪಗಳು ಅತ್ಯಂತಾವಶ್ಯಕಗಳಾಗಿರುವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ—

“ಮನು ಸ್ಮಕಾರಾಃ ಪಂಚೇತಿ ಪ್ರಾಹುರ್ವೇದಾಂತಪಾರಗಾಃ |
 ಪರೋ ವ್ಯೂಹಶ್ಚ ನಿಭವೋ ನಿಯಂತಾ ಸರ್ವದೇಹಿನಾಂ ||
 ಅರ್ಚಾವತಾರಶ್ಚ ತಥಾ—”

ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಈ ವಿಭಾಗವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೭೧೫ ತತ್ರ ಪರಸ್ಪರೂಪನಿರೂಪಣಂ ೧

ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಕಾಲದಿಂದ ಪಕ್ಷವಾಗದೆ ಎಂದರೆ ಕಾಲಾಧೀನವಾದ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವದಾ ನಿರತಿಶಯಾನಂದವರ್ಧಕವಾದ ಶ್ರೀವೈಕುಂಠವೆಂಬ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಪರಮಪದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭೂನೀಳಾದ್ಯಸಂಖ್ಯೇಯಪತ್ನೀ ವರ್ಗಪರಿಷ್ಪಕ್ತನಾಗಿ, ಚತುರ್ಭುಜನಾಗಿ, ತೇಜೋಮಯವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿ, ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಶಾಬ್ಧಾರ್ಗದ್ಯಸಂಖ್ಯೇಯದಿವ್ಯಾಯುಧ ಧಾರಿಯಾಗಿ, ಕಿರೀಟಾದಿನೂಪುರಾಂತವಾದ ದಿವ್ಯಭೂಷಣಗಣದಿಂದ ಭೂಷಿತ ನಾಗಿ, ಭಕ್ತಧಾರಿಣಿ ಚಾಮರಧಾರಿಣಿ ತಾಂಬೂಲಧಾರಿಣಿ ಮೊದಲಾದ ಅಪರಿ ಮಿತಪರಿಜನಪರಿವೃತನಾಗಿ, ಅನಂತ ಗರುಡ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನ ಮೊದಲಾದ ನಿತ್ಯಸೂರಿ ಗಳೆಂಬ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಾತ್ಮರೆಂಬ ಸಭಿಕವರ್ಗದಿಂದ ಸೇವ್ಯಮಾನನಾಗಿ, ಅವರಿಗೆ ದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಪರಿಮಿತನೇತ್ರಾನಂದಜನಕನಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪರಮಭೋಗ್ಯನಾಗಿ, ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ತನ್ನ ಉಭಯವಿಭೂತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯ ವನ್ನೂ ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಅಜ್ಞಾವೈಭವವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಹಸ್ರ ಫಣಾಮಣಿಮುಂಡಲಮಂಡಿತನಾದ ಆದಿಶೇಷನೆಂಬ ದಿವ್ಯಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾದಿ ಪೀಠರೂಪವಾದ ದಿವ್ಯಸಿಹ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನನಾಗಿರುವಂತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಥಮಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಪರವಾಸುದೇವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಇದೇ ರೂಪವು ಪರಸ್ಪರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೭೧೬. ವ್ಯೂಹಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ ೨.

ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಯ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವ ತೆಗಳ ವಿವಾದಗಳನ್ನು ಏಮರ್ಶಮಾಡಿ ನ್ಯಾಯಾನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಯೆಂಬ ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ತಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನೆಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ವರೂಪ ವಾಗಿರುವುದು. ಇದೇ ವ್ಯೂಹಸ್ವರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೭೧೭. ವಿಭವಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ ೩.

ಹೀಗೆ ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಯೆಂಬ ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ ದ್ವೈವತಾರಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ರಾವಣ ಶಿಶುಪಾಲ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಮೃಗಗಳನ್ನು ಮೃಗಯಾವಿನೋದಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ, ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಗ್ರೇಸರರಾದ ದಂಡಕಾರಣ್ಯವಾಸಿ ಋಷಿಗಳನ್ನೂ, ಪಾಂಡವಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ದುಷ್ಟ ನಿಗ್ರಹಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಪರ್ಯವಸಾಯಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ರೂಪವು ತೃತೀಯಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಇದೇ ವಿಭವವೆಂದೂ ಅವತಾರವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೭೧೮. ಅಂತರ್ರಾಮಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ ೪.

ಸಮಸ್ತಜೇತನರ ಹೃದಯವನ್ನು ಪರಿಶೋಧಿಸಿ ಅವರವರ ದುರ್ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಸದ್ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಿರುವ ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನರೂಪದಿಂದ ಸಮಸ್ತಜೇತನರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ರೂಪವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಇದೇ ಅಂತರ್ರಾಮಿಸ್ವರೂಪವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೭೧೯. ಅರ್ಚಾಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ ೫.

ಶ್ರೀಯಃಪತಿಯಾಗಿಯೂ, ಉಭಯವಿಭೂತಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದರಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಅವಾಪ್ತಸಮಸ್ತಕಾಮನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನಾಗಿರುವ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಕರ್ತವ್ಯಶೇಷವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಆಪ್ತವಾದ ಅಂತರಂಗಪರಿವಾರದೊಡನೆ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಶ್ರೀವೇಂಕಟಾದ್ರಿ, ಯಾದವಾದ್ರಿ, ಹಸ್ತಾದ್ರಿ, ವೃಷಭಾದ್ರಿ, ಮೊದಲಾದ ರಮಣೀಯಗಳಾದ ಪರ್ಮತಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವೇರಿ, ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ, ಮೊದಲಾದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕನದೀತೀರಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ರೂಪವು ಐದನೆಯ ರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಇದೇ ಅರ್ಚಾಸ್ವರೂಪವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೭೨೦ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾನಾಮಾಂತರವಿಭಾಗಃ

ಇಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೇಯಗುಣಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನೆಂದೂ, ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಕರನಾಗಿರುವನೆಂದೂ ಉಭಯಲಿಂಗತ್ವಸಮರ್ಥನಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತ

ವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಇಂಥ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ವರೂಪಗುಣಗಳೆಂದೂ, ವಿಗ್ರಹಗುಣಗಳೆಂದೂ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ವರೂಪಗತವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು—ಪ್ರತಿಕೂಲರಿಗೆ ಮೋಹ ಜನಕಗಳಾದ ಗುಣಗಳೆಂದೂ, ಅನುಕೂಲರಿಗೆ ಮೋಹಜನಕಗಳಾದ ಗುಣಗಳೆಂದೂ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿ ಗುಣತತ್ತ್ವಜ್ಞರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಂಗಡಿಸುವರು. ಶೌರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ಪರಾಕ್ರಮ, ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಪ್ರತಿಕೂಲರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಗುಣಗಳಾಗಿರುವುವು ; ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಸೌಶೀಲ್ಯ, ಸೌಖ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಅನುಕೂಲರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಗುಣಗಳಾಗಿರುವುವು. ಸೌಂದರ್ಯ, ಲಾವಣ್ಯ, ಯೌವನ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ವಿಗ್ರಹಗತವಾದ ಗುಣಗಳಾಗಿರುವುವು.

೭೨೧ ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಗುಣಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾದಿಷಾಡ್ಗುಣ್ಯ ಮೂಲಕತ್ವಂ

ಇಂಥ ಉಭಯವಿಧವಾದ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಬಲ, ವೀರ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು, ಎಂಬ ಆರು ಗುಣಗಳು ಮೂಲಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು—

“ಪ್ರಕೃಷ್ಟಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬಲಮತುಲಮೈಶ್ವರ್ಯಮಖಿಲಂ
ವಿಮರ್ಶಾದಂ ವೀರ್ಯಂ ವರದ ಪರಮಾ ಶಕ್ತಿರಪಿಚ |
ಪರಂ ತೇಜಶ್ಚೇತಿ ಪ್ರವರಗುಣಷಟ್ಕಿಂ ಪ್ರಥಮಜಂ
ಗುಣಾನಾಂ ನಿಸ್ಸೀಮ್ನಾಂ ಗಣನವಿಗುಣಾನಾಂ ಪ್ರಸವಭೂಃ ||
ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.—

೭೨೨. ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಷಟ್ಕಿ ಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.

ಈ ಆರು ಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಹಿರ್ಬುಧ್ಧ್ಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ನಾರದರಿಗೂ ಅಹಿರ್ಬುಧ್ಧ್ಯನಿಗೂ ನಡೆದ ಪ್ರಶೋತ್ತರಸಂವಾದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವೆವು—
ನಾರದರು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ—

ಶ್ರೀ ನಾರದಃ—

೧. ಕಿಂ ತತ್ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ದೇವದೇವ ಜಗತ್ಪತೇ |
ಕಥಂ ಚ ಗುಣಹೀನಂ ತತ್ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಂ ಪರಿಗೀಯತೇ ||

೧. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೋತ್ತರಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಪದಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ—ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ತಥೈತದ್ರೂಪವು ಬಂದಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ

ಓ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯನೆ! ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನ ಪೊದಲಾದ ಆರು ಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದು? ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರ್ಗುಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದು ಷಡ್ಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು?

ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯಃ—

ಅಪ್ರಾಕೃತಗುಣಸ್ವರ್ಥಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ಪರಿಗೀಯತೇ |

ಶೃಣು ನಾರದ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಂ ಕಥ್ಯಮಾನಂ ಮಯಾನಘ ||

ನಾರದರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯನು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ—

ಓ ನಾರದನೆ! ಶ್ರುತಿಗಳು—ನಿರ್ಗುಣಂ ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವ ಗುಣವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬೇಡ. ಗುಣ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ಹೇಯಗುಣಗಳ ಸ್ವರ್ಥವೇ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣಂ ಎಂದು ಅವು ಸಾರುತ್ತಿರುವುವು. ಅನಂತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿರುವ ಷಡ್ಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವೆನು ಕೇಳು. ಏಕೆಂದರೆ—ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರ್ಗುಣವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಾಪವಿಶೇಷವು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ನೀನು ಅನಘನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ.

ಅಜಡಂ ಸ್ವಾತ್ಮಸಂಚೋಧಿ ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಾವಗಾಹನಂ |

ಜ್ಞಾನಂ ನಾನು ಗುಣಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಪ್ರಥಮಂ ಗುಣಚಿಂತಕಾಃ ||

ಸ್ವರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಚ್ಚ ಗುಣಶ್ಚ ಪರಿಗೀಯತೇ |

ಓ ನಾರದನೆ! ಭಗವದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮನನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಜ್ಞರು—ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ಗುಣವನ್ನು ಇತರ ಗುಣಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಥಮಗುಣವೆಂದು ಹೇಳುವರು; ಈ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಅಜಡವಾಗಿರುವುದು; ಎಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಾಂತರದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಯೇ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿ

ಅಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ—ಪೂರ್ವಾರ್ಥದೊಳಗೆ ಷಡ್ಗುಣಾ ಎವ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಂ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ, ಉತ್ತರಾರ್ಥದೊಳಗೆ ಷಟ್ ಗುಣಾಃ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಷಡ್ಗುಣಂ ಷಡ್ಗುಣ ಮೇವ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಂ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು

ಕೊಂಡಿರುವುದು; ಮತ್ತು ಇದು ಸ್ವಾತ್ಮಸಂಬೋಧಿ ಎಂದರೆ—ತನಗೋಸ್ಕರ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನಿಗೋಸ್ಕರ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು; ಮತ್ತು ಇದು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಆಗಂತುಕ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಅನಿತ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಾನುಬಂಧಿಯಾದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು; ಮತ್ತು ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಶದಿಂದ ಬರುವ ಸಂಕೋಚಾವಸ್ಥೆ ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸಕಲವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಇದು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು; ಮತ್ತು “ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಾವಗಾಹನಂ” ಎಂದು ಎರಡು ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆಯಿಂದ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಅರ್ಥವಿಶೇಷವು ಲಭಿಸುವುದು; ಅದೇನೆಂದರೆ—ಬದ್ಧ ಜೀವನ ಜ್ಞಾನವು ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿದ್ದು ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಸಕಲವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು; ಮತ್ತು ‘ಅವಗಾಹನಂ’ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ‘ಅವ’ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದೆಂದು ಲಭಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಜ್ಞರಾದವರು “ಯೋ ವೇತ್ತಿಯುಗಪತತ್ಸರ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಸದಾ ಸ್ವತಃ” ಎಂದು ಉದ್ಘೋಷಿಸುವರು. ಮತ್ತು ಈ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ, ಅಂಥ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಭೂತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಎಂದರೆ—ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು; ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಏಕಜಾತಿಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವ ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ನಿಯತವಾಗಿ ಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದು ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ಯಃ ಸಾ ಶಕ್ತಿಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ |

ಓ ನಾರದನೆ ! ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಯಾವ ಧರ್ಮವುಂಟು ಆ ಧರ್ಮವು ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಪ್ರಾಜ್ಞರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಾನು ಯತ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪರಿಬ್ರಹ್ಮತಂ |

ಐಶ್ವರ್ಯಂ ನಾನು ತತ್ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಗುಣತತ್ತ್ವಾರ್ಥಚಿಂತಕೈಃ ||

ಓ ನಾರದನೆ ! ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರಂಕುಶಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಆವ ಧರ್ಮ

ವುಂಟೋ ಎಂದರೆ ಜೇತನಾಜೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಅವ ಧರ್ಮವುಂಟೋ ಅದು ಐಶ್ವರ್ಯವೆಂಬ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಗುಣಚಿಂತಕರಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಶ್ರಮಹಾನಿಸ್ತು ಯಾ ತಸ್ಯ ಸತತಂ ಕುರ್ವತೋ ಜಗತ್ |

ಬಲಂ ನಾನು ಗುಣಸ್ತಸ್ಯ ಕಥಿತೋ ಗುಣಚಿಂತಕೈಃ ||

ಓ ನಾರದನೆ ! ಹೀಗೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಯಾವ ಧರ್ಮವುಂಟೋ ಅದು ಬಲವೆಂಬ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಗುಣಚಿಂತಕರು ನಿರೂಪಿಸುವರು.

ತಸ್ಯೋಪಾದಾನಭಾವೇಽಪಿ ವಿಕಾರವಿರಹೋ ಹಿ ಯಃ |

ವೀರ್ಯಂ ನಾನು ಗುಣಸ್ಯೋಽಯಮಚ್ಯುತತ್ವಾಪರಾಹ್ಮಯಂ ||

ಓ ನಾರದನೆ ! ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ನಿಖಿಲಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಭೂತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಧರ್ಮವು ಅವುದುಂಟೋ ಅದು ವೀರ್ಯವೆಂಬ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಗುಣವೇ ಅಚ್ಯುತತ್ವವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು ; ಎಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೃತ್ಪಿಂಡಾದಿಗಳು ವಿಕಾರಿತ್ವವನ್ನು ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಹೊಂದಿದರೂ, ನಿಖಿಲಜಗತ್ತಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ನೈಜವಾದ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಚ್ಯುತನಾಗದೆ ಅಜಹತ್ಸ್ವಸ್ವಭಾವನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು. ಇವನ ಇಂಥ ಸ್ವಭಾವವೇ ವೀರ್ಯಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಸಹಕಾರ್ಯನಪೇಕ್ಷಾ ಯಾ ತತ್ತೇಜಸ್ಸಮುದಾಹೃತಂ |

ಓ ನಾರದನೆ ! ಹೀಗೆ ಜಗತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಮತ್ತೊಂದು ಸಹಕಾರಿಯನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ತಾನೇ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಭೂತನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂಬ ಅವನ ಸೈರಪೇಕ್ಷ್ಯವೆಂಬ ಅವ ಧರ್ಮವುಂಟೋ ಅದು ತೇಜಸ್ಸೆಂಬ ಗುಣವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಏತೇ ಶಕ್ತ್ಯಾದಯಃ ಪಂಚ ಗುಣಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ಜ್ಞಾನಮೇವ ಪರಂ ರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ||

ಓ ನಾರದನೆ ! ಶಕ್ತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಬಲ, ವೀರ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು, ಎಂಬ ಈ ಐದು ಗುಣಗಳೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರುವುವು ; ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೊಂದು ಗುಣವೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆತ್ಯಂತಪ್ರಧಾನವಾದ ಗುಣವಾಗಿರುವುದು.

೭೨೩ ಅನುಕೂಲಪ್ರತಿಕೂಲವಿಭಾಗಾನಾದರೇಣ ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಂ ಷಣ್ಮಾಂ ಸರ್ವವಿಷಯಕತ್ವಂ

ಅನುಕೂಲರಾದ ಜೇತನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಾಗಲೂ, ಪ್ರತಿಕೂಲರಾದವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವಾಗಲೂ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದವನಾಗಿಯೇ ಆ ಆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಮೊದಲಾದ ಆರು ಗುಣಗಳಿಗೂ ಅನುಕೂಲಪ್ರತಿಕೂಲತಾರಕವ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಜೇತನರೂ ಗುರಿಯಾಗುವರು.

೭೨೪ ಗುಣವಿಶೇಷಾಣಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟ ತತ್ತ್ವಚ್ಛೇತನವಿಶೇಷವಿಷಯ ಕತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿ

ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಗುಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಾಕಾರದಿಂದ ಆ ಆ ಜೇತನವಿಶೇಷವು ವಿಷಯವಾಗುವುದೆಂಬ ವಿಷಯನಿಯಮವೂ ಉಂಟು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

೧. ಅದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು—ಜೇತನರಿಗೆ ಯಾವುದು ಹಿತವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಯಾವುದು ಅಹಿತವೆಂಬುದನ್ನೂ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಗುಣವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಹಿತಾಹಿತಗಳನ್ನು ತಾವಾಗಿಯೇ ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿರುವ ಆಜ್ಞರಾದ ಜೇತನರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದಾಗಿರುವುದು.

೨. ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು—ಅಘಟಿತಘಟನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪವಾದುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ, ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಶಕ್ತರಲ್ಲದ ಜೇತನರ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

೩. ತ್ವಮೆಂಬುದು—ಅಪರಾಧಸಹಿಷ್ಣುತ್ವವೆಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಹೆದರುತ್ತಿರುವ ಜೇತನರ ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

೪. ದಯೆಯೆಂಬುದು—ಇತರರ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದಿರುವಿಕೆ ಯೆಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ಸಂಸಾರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿರುವ ಜೇತನರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಾನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

೫. ವಾತ್ಸಲ್ಯವೆಂಬುದು—ಆಗತಾನೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಕರುವಿನ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತಭೋಗ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಾನು ನೆಕ್ಕಿ ಕರುವನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸುವ ಗೋವಿನ ಗುಣದಂತೆ ಆಶ್ರಿತರಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು ಭೋಗ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸುವ ಗುಣವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ಆದಿದ್ಯೋ, ಕರ್ಮ, ವಾಸನೆ, ರುಚಿ, ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧ, ಎಂಬ ದೋಷಗಳಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ದೂಷಿತರನ್ನಾಗಿ ಎಣಿಸುವ ಜೇತನರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಾನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

೬. ಶೀಲವೆಂಬುದು—ಅತ್ಯಂತೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ತಾನು ಅತ್ಯಂತನಿಕ್ಕುಷ್ಟರಾದವರೊಡನೆ ಶಂಕಾಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಕಲೆತು ವಾಸಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಅತ್ಯಂತನಿಕ್ಕುಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೇತನರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

೭. ಆರ್ಜವವೆಂಬುದು—ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯಗಳೆಂಬ ಕರಣತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕರೂಪನಾಗಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ಕರಣತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮನ್ನು ಕುಟಿಲರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

೮. ಸೌಹಾರ್ದವೆಂಬುದು—ಯಾವಾಗಲೂ ಪರರಿಗೆ ಶುಭವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪರರಿಗೆ ಅಶುಭವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸತಕ್ಕವರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ಭಾವಿಸುವ ಜೇತನರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

೯. ಮಾರ್ದವವೆಂಬುದು—ಆಶ್ರಿತರ ವಿಶ್ಲೇಷವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಮೃದುತ್ವರೂಪವಾದ ಗುಣವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ಭಗವದ್ವಿಶ್ಲೇಷದಿಂದ ಭೇತರಾಗಿರುವವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

೧೦. ಸೌಲಭ್ಯವೆಂಬುದು—ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರಪಡಿಸುವಿಕೆಯೆಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಜೇತನರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ತ

ಗಳಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೂ ಇದೇರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಏಷಯನಿಯಮವನ್ನು ಬುದ್ಧಿ ಪಂತ್ರರಾದವರು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭೨೫. ಪರಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾವಾಂತರವಿಭಾಗಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಸಂಚಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೊಳಗೆ ಪರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ — ಸಿತೋದಿತವೆಂದೂ, ಶಾಂತೋದಿತವೆಂದೂ ಎರಡು ಭೇದ ಗಳುಂಟು. ಅನಂತ-ಗರುಡ-ವಿಷ್ಣುಕ್ಲೇಶನರೇ ಮೊದಲಾದ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೂ, ಮುಕ್ತಾ ತ್ರಿಗೂ ಸರ್ವದಾ ಅನುಭಾವ್ಯವಾಗಿರುವ ಪರವಾಸುದೇವಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯೋದಿತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಿಸುತ್ತಲೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಉದಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಿತೋದಿತವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂಥ ಪರವಾಸುದೇವನಿಂದ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಸಂಕರ್ಷಣ ವ್ಯೂಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವ್ಯೂಹವಾಸುದೇವಸ್ವರೂಪವು ಶಾಂತೋದಿತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ವ್ಯೂಹಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಿತವಾಗಿಯೂ, ಉಳಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಾಂತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಶಾಂತೋದಿತವೆಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

೭೨೬. ವ್ಯೂಹಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾವಾಂತರವಿಭಾಗಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕೃತ್ಯನಿರೂಪಣಂ.

ವ್ಯೂಹವೆಂಬುದು — ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಭೇದ ದಿಂದ ಮೂರುವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಸಂಕರ್ಷಣವ್ಯೂಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಾಸುದೇವನೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯೂಹವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ವ್ಯೂಹವು ನಾಲ್ಕುವಿಧವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಇಂಥ ವ್ಯೂಹಕ್ಕೆ — ಪ್ರಸಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಗಳೂ, ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಸಂಸಾರಿಚೇತನರ ಸಂರಕ್ಷಣವೂ, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಉಪಾಸಕರ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಕೆಲಸಗಳಾಗಿರುವುವು.

೭೨೭ ಪರವಾಸುದೇವೇ ಪೂರ್ಣಾಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಂ, ವ್ಯೂಹೇಷು ದ್ವಯೋರ್ಧ್ವಯೋರ್ಗುಣಯೋಃ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಂ ಚ

ಉಕ್ತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳು ಆರೂ ಪರವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿಯೂ, ವ್ಯೂಹವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿಯೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿರುವುವು. ಎಂದರೆ ಉದ್ಯವಾಭಿ

ಭವಗಳಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವದಾ ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಪರಮಾಸುದೇವ ಸಿಗೂ ವ್ಯೂಹವಾಸುದೇವಸಂಕರ್ಷಣಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿರುದ್ಧರಿಗೂ ವಿಗ್ರಹಮಾತ್ರವೇ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಭೇದವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರವಾಸುದೇವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಾದ ಆರು ಗುಣಗಳೂ ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿರುದ್ಧರಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಲ್ಲದೆ ಯಾವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯೂನವಾಗಿಲ್ಲ; ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಅವರವರು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಗುಣಗಳು ಪ್ರಾಕಟ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟಗಳಾಗಿರುವುವು.

೭೨೮ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಬಲವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸಂಕರ್ಷಣಸ್ಯ ಕೃತ್ಯವಿಶೇಷ ಪ್ರಪಂಚನಂ

ಅವರಲ್ಲಿ ಸಂಕರ್ಷಣವಿಗ್ರಹಧಾರಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು—ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ತಾನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರದಾನಸಂಹಾರಗಳೆಂಬ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಜ್ಞಾನ, ಬಲ, ಎಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳ ಉನ್ನೇಷವನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದವನಾಗಿ ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವ ಅಂಥ ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಾಮರೂಪವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವದಿಂದ ಹೊರಪಡಿಸಿ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಜ್ಞಾನಗುಣದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರದಾನವನ್ನೂ, ಬಲಗುಣದಿಂದ ಜಗತ್ಸಂಹಾರವನ್ನೂ ನಡೆಸುವನು.

೭೨೯ ಐಶ್ವರ್ಯವೀರ್ಯಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸ್ಯ ಕೃತ್ಯವಿಶೇಷ ಪ್ರಪಂಚನಂ

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗ್ರಹಧಾರಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು— ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ತಾನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಶುದ್ಧವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಗಳೆಂಬ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಐಶ್ವರ್ಯವೀರ್ಯಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳ ಉನ್ನೇಷವನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ದ್ವಾರವಾದ ಮನಸ್ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದವನಾಗಿ ಸಂಕರ್ಷಣನಿಂದ ಪ್ರದತ್ತನಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥಾನುಷ್ಠಾನರೂಪವಾದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ವೀರ್ಯಗುಣದಿಂದಲೂ, ಶುದ್ಧವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಐಶ್ವರ್ಯಗುಣದಿಂದಲೂ, ನಡೆಸುವನು.

೭೩೦. ಶುದ್ಧವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.

ಶುದ್ಧವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಕ್ಷತ್ರಿಯ-ವೈಶ್ಯ-ಶೂದ್ರರೆಂಬನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತರಾಗಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಪುಂರೂಪಿಗಳಾದ ನಾಲ್ಕು ಮಿಥುನಗಳನ್ನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಮುಖ, ಬಾಹು, ಊರು, ಪಾದ ಈ ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸುವನು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಿಥುನಗಳಿಗೆ ಮನುವೆಂದು ಹೆಸರು. ಮನುವೆಂಬ ಈ ದಂಪತಿಗಳು ನಾಲ್ವರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೂರು ನೂರು ಮಿಥುನಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವರು. ಈ ನಾನೂರು ದಂಪತಿಗಳಿಗೂ ಮಾನವರೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಾನವರೆಂಬ ಈ ನಾನೂರು ದಂಪತಿಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೂರು ನೂರು ಮಿಥುನಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವರು. ಇವರಿಗೆ ಮಾನವಮಾನವರೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಾನವಮಾನವರೆಂಬ ಈ ನಲವತ್ತುಸಾವಿರ ದಂಪತಿಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನೂರು ನೂರು ಮಿಥುನಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವರು. ಹೀಗೆ ನೃಷ್ಯರಾದ ಈ ನಲವತ್ತು ಲಕ್ಷದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಮನುಗಳು, ಮಾನವರು, ಮಾನವಮಾನವರು, ಮನುಷ್ಯರು ಎಂಬ ಈ ನಾಲ್ಕು ಪಂಗಡದವರೂ ಸೇರಿ ನಲವತ್ತುಲಕ್ಷದ ನಲವತ್ತುಸಾವಿರದ ನಾನೂರ ನಾಲ್ಕು ದಂಪತಿಗಳಾಗಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಈರ್ಷ್ಯ-ಅಸೂಯೆ ಮೊದಲಾದ ಆತ್ಮದೋಷಗಳಿಲ್ಲದವರಾಗಿಯೂ, ಶುದ್ಧಸ್ತ್ವಗುಣನಿಷ್ಠರಾಗಿಯೂ, ಮರಣಾಂತವಾಗಿ ದೇವತಾಂತರ ಭಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡದವರಾಗಿಯೂ, ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಭಗವದಾರಾಧನರೂಪವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರಾಗಿಯೂ, ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತರಾಗಿಯೂ, ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಚಿಂತೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಾಗಿಯೂ, ವ್ಯೂಹರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನ ಪರಿಚರೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರತರಾಗಿಯೂ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಚರಣಾರವಿಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂಬ ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವವರಾಗಿಯೂ ಇರುವರು. ಇವರೇ ಶುದ್ಧವರ್ಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರಾದುದರಿಂದ ಇವರುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೭೩೧ ಶಕ್ತಿತೇಜೋವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾನಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಕೃತ್ಯವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಚನಂ.

ಅನಿರುದ್ಧವಿಗ್ರಹಧಾರಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು—ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ತಾನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಜಗದ್ಭರಣತತ್ವಬೋಧನಗಳೆಂಬ ಕೆಲಸ

ಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಶಕ್ತಿತೇಜಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳ ಉನ್ನೇಷವನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗಿ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಶಕ್ತಿಗುಣದಿಂದ ಜಗದ್ಭರಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನ ಧಾರಣೆಯನ್ನೂ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ, ತೇಜೋಗುಣದಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಪ್ರದಾನವನ್ನೂ, ಕಾಲಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ, ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ನಡೆಸುವನು.

೭೩೨. ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.

ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ—ಅನಿರುದ್ಧನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಲಟ್ಟ ಜತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮುಖ, ಬಾಹು, ಊರು, ಪಾದ ಈ ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವರ್ಣಗಳು ಹೊರಡುವುವು. ಇವರು ರಜೋಮಾರ್ಗನಿಷ್ಠರಾಗಿಯೂ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾನಾಫಲಸಾಧನಗಳಾದ ವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿಯೂ, ವೇದದ ಪೂರ್ವಭಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆರ್ಥವಾದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವವರಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರ, ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಆರಾಧನೀಯರನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡವರಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರನನ್ನು ಅರಿಯದವರಾಗಿಯೂ, ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವರು ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಅತ್ಯಂತದೂಷಿತರಾಗಿ ಭಗವನ್ನಿಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರಾಗಿಯೂ, ಆರಾಧನೀಯನಾಗಿಯೂ ನಿಯಂತಾವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸರ್ವೇಶ್ವರನನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಬಿಚ್ಚಿದ ಕೇಶಪಾಶದಂತೆ ವಿಪ್ರ ಕೀರ್ಣವಾಗಿರುವ ವೇದವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅದೇ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂಲಾಪಿಸುತ್ತಿರುವವರಾಗಿಯೂ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಭಗವದ್ವಿಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿರಹಿತರಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಮುಖಗಳಲ್ಲಿಯೇ ರಮಿಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕಾಮೋಪಭೋಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮುನಗೊಂಡವರಾಗಿ ಜನ್ಮಜರಾಮರಣಪರಂಪರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತ ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವವರಾಗಿಯೂ, ಇರುವರು. ಇವರೇ ಮಿಶ್ರವರ್ಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರಾದುದರಿಂದ ಇವರುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೭೩೩. ಅನಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟೌ ಕಾರಣವಿಶೇಷಕಥನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೆ ? ಅತ್ಯಂತದಯಾಳುವಾದ ಅನಿರುದ್ಧನು ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಂತೆ ಶುದ್ಧ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಮಾಡದೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ನಾನಾದುಃಖಕ್ಕೆ ಆಕರವಾಗಿರುವ ಇಂಥ ಮಿಶ್ರಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಕಾರಣವೇನು ?

ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಇದು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು—ಅನಾದಿಯಾದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೂಷಿತರಾಗಿಯೂ, ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೂ, ವಿಹಿತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಲೂ, ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮತ್ತರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಪರಾಧಿಜೀತನರನ್ನು ನೋಡಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಗ್ರಂಥಿಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ವೈದ್ಯನಂತೆ ಇವರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವನು.

ಮತ್ತು—ಎಲ್ಲರೂ ಶುದ್ಧಸೃಷ್ಟಿಯವರ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವನಿಷ್ಠರಾಗಿಯೂ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿನಿರತರಾಗಿಯೂ, ಭಗವದಾರಾಧನತತ್ಪರರಾಗಿಯೂ, ಭಗವದ್ಭಾಸ-ಭಗವನ್ನ ಮಸ್ಯಾರ-ಭಗವತ್ಸಂಕೀರ್ತನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಿಷ್ಠರಾಗಿಯೂ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಾಗಿಯೂ, ಭಕ್ತಿಯ ಅಂತಿಮಾವಸ್ಥೆಯಾದ ಪರಮಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿಯೂ, ಇದ್ದು ಕೊನೆಗೆ ಅವುನರಾವೃತ್ತಿಯಾದ ವೈಕುಂಠಸಾಧನವನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತಿರಲು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಮಾರ್ಗವೇ ಕ್ಷೀಣದಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿಹೋದುದರಿಂದ ಯಮಲೋಕವೆಲ್ಲಾ ಹುಲ್ಲುಬೆಳೆದು ಅರಣ್ಯವಾಗುತ್ತಾ ಬರಲು ಇದನ್ನು ಕಂಡ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಲೀಲಾರಸಕ್ಕೆ ಭಂಗಬಾರದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಶ್ರವರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಡೆಸುವನು.

೭೩೪ ವ್ಯೂಹಾದ್ವ್ಯಾಹಂತರೋತ್ಪತ್ತಿಃ, ತತ್ಕಾರ್ಯ ವಿಶೇಷನಿರೂಪಣಂ ಚ

ವಾಸುದೇವಸಂಕರ್ಷಣಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾನಿರುದ್ಧರೆಂಬ ಈ ನಾಲ್ವು ವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಂದ ಮೂವರು ಮೂವರಂತೆ ಕೇಶವಾದಿವ್ವಾದಶಮೂರ್ತಿಗಳು ಅವತರಿಸುವರು. ಇವರಿಗೆ ಮೂರ್ತ್ಯಂತರವೆಂದೂ ವ್ಯೂಹಾಂತರವೆಂದೂ ಹೆಸರು ಉಂಟು. ಈ ದ್ವಾದಶಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಉಪಾಸಕರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲಲಾಟಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಅವರ ಶರೀರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಸಕಲಸಂತಾಪಗಳನ್ನೂ ಶಮನಮಾಡುವವರಾಗಿರುವರು.

೭೩೫ ಅಥ ವಿಭವಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾನ್ವಾಂತರವಿಭಾಗಾದಿಪ್ರಪಂಚನಂ

ಹೀಗೆ—ಸರ್ವೇಶ್ವರನ ಐದುಸ್ವರೂಪಗಳೊಳಗೆ ಪರಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ವ್ಯೂಹಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೆವು. ವ್ಯೂಹಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ವ್ಯೂಹಾಂತರವನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ವಿಭವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವೆವು.

ವಿಭವವೆಂದರೆ—ದೇವತೀಶ್ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನಾಂ ವರಗಳಿಗೆ ಸಜಾತೀಯನಾಗಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಅವತರಿಸುವಿಕೆ. ಇಂಥ ವಿಭವವು ಇಷ್ಟೇ ಇರುವುದೆಂದು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಗೌಣವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಎಂದರೆ ಅಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಗೌಣವೆಂಬುದು ಆವೇಶಾವತಾರವಾಗಿ ಅಶ್ರೇಷ್ಠವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದು ಸಾಕ್ಷಾದವತಾರವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಆವೇಶಾವತಾರವು ಸ್ವರೂಪಾವೇಶವೆಂದೂ ಶಕ್ತ್ಯಾವೇಶವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಪರಶುರಾಮನೇ ಮೊದಲಾದ ಚೇತನರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಸಾಧಾರಣವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹದೊಡನೆ ಆವೇಶಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ ಸ್ವರೂಪಾವೇಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತಗಳಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಮೊದಲಾದ ಚೇತನರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಿಕೆ ಶಕ್ತ್ಯಾವೇಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೭೩೬. ಮುಖ್ಯಾವತಾರಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಜಹತ್ಸ್ವಸ್ವಭಾವತಯಾ ಮುಮುಕ್ಷುಸಾಸ್ಯತ್ವಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಕ್ಷಾದವತಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದೊಡನೆ ಕೂಡಿದುವುಗಳಾಗಿಯೂ, ನೈಜವಾದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಡದಿರತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡು, ದೀಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮತ್ತೊಂದು ದೀಪದಂತೆ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿದ ಅವತಾರಗಳಾದುದರಿಂದ ಕಾರಣವಾದ ಪರಸ್ಪರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಈಷನ್ಮಾತ್ರವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆದವಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಉಪಾಸನೀಯಗಳಾಗಿರುವುವು.

೭೩೭ ಗೌಣಾವತಾರಾಣಾಮಹಂಕಾರಮಿತ್ರಜೀವಗರ್ಭಿತತ್ವಾದನುಪಾಸ್ಯತ್ವಂ

ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ, ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾದ ಅಗ್ನಿರುದ್ರರೂ, ಜಗತ್ತನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯೆಂಬ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾದ ಬುದ್ಧನೂ, ಅಖಂಡವಾದ ವೇದದ ವಿಭಾಗಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾದ ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಯೂ, ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳೊಳಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಜುನನೂ, ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನೂ, ದುಷ್ಪರಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ನಿಗ್ರಹಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾದ ಪರಶು

ರಾಮನೂ, ಬೆದಾರ್ಯಗುಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿ ಧನದನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ಕುಬೇರನೂ, ಮತ್ತು -ಕಕುತ್ಸ್ಥ-ಮುಚುಕುಂದ-ಪೃಥು-ಆದಿಭರತ ಇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಗೌಣಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಹಂಕಾರಮಿಶ್ರರಾದ ಜೀವರುಗಳನ್ನು ಆವೇಶಿಸಿ ಕೊಂಡು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ಅವತಾರಗಳಾದುದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅರ್ಹಗಳಾಗಲಾರವು.

೭೩೮. ಅನಂತೇಷ್ಟಪಿ ವಿಭವೇಷು ಏಕೋನಚತ್ವಾರಿಂಶ ದವತಾರಾಣಾಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ.

ವಿಭವವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಅವತಾರಗಳು ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಮೂವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅವತಾರಗಳು ಪ್ರಧಾನಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಹಿಭಿರ್ದೃಷ್ಟಿ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು. ಬುಭುತ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವರ ಜಿಹ್ವೆಯಿಂದ ಈ ಭಗವನ್ನಾ ಮಗಳ ಸಂಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಮೂವತ್ತೊಂಬತ್ತನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಜಿಹ್ವೆಯನ್ನೂ ಪವಿತ್ರಪಡಿಸುವೆವು.

“ ಪದ್ಮನಾಭ ೧ ಧ್ರುವ ೨ ಅನಂತ ೩ ಶಕ್ತ್ಯಾತ್ಮಾ ೪ ಮಧುಸೂ ಧನ ೫ ವಿದ್ಯಾಧಿದೇವ ೬ ಕಪಿಲ ೭ ವಿಶ್ವರೂಪ ೮ ವಿಹಂಗಮ ೯ ಕ್ರೋಡಾತ್ಮಾ ೧೦ ಬಡಬಾವಕ್ತ್ರ ೧೧ ಧರ್ಮ ೧೨ ವಾಗೀಶ್ವರ ೧೩ ಏಕಾಂಭೋನಿಧಿಶಾಯಿ ೧೪ ಕೂರ್ಮ ೧೫ ವರಾಹ ೧೬ ನಾರಸಿಂಹ ೧೭ ಸೀಯೂಷಾಹರಣ ೧೮ ಶ್ರೀಪತಿ ೧೯ ಅಮೃತಾಧಾರಕ ೨೦ ರಾಹು ಜಿತ್ ೨೧ ಕಾಲನೇಮಿಘ್ನ ೨೨ ಸಾರಿಜಾತಹರಣ ೨೩ ಲೋಕನಾಥ ೨೪ ಶಾಂತಾತ್ಮಾ ೨೫ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ೨೬ ನೃಗೋಧಶಾಯಿ ೨೭ ಏಕಶೃಂಗತನು (ಮತ್ಸ್ಯ) ೨೮ ನಾನುನ ೨೯ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ೩೦ ನರ ೩೧ ನಾರಾಯಣ ೩೨ ಹರಿ ೩೩ ಕೃಷ್ಣ ೩೪ ಪರಶುರಾಮ ೩೫ ಶ್ರೀರಾಮ ೩೬ ವೇದವಿತ್ ೩೭ ಕಲ್ಕಿ ೩೮ ಸಾತಾಳಶಾಯಿ ೩೯ ”

ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುಕ್ಲೇಶಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತಾರು ಅವತಾರಗಳೇ ಪ್ರಧಾನಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವುಂಟಾದೀತೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಮೂವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅವತಾರಗಳೊಳಗೆ— ಏಳು ಇವೃತ್ತಾರು ಮೂವತ್ತೈದನೆಯ ಅವತಾರಗಳಾದ ಕಪಿಲದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಪರಶುರಾಮಾವತಾರಗಳು ಆವೇಶಾವತಾರಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಮೂವತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಪ್ರಾಕೃತರೂಪಿಯಾದ ಅನಿರುದ್ಧನೇ ಸಕಲಾವತಾರಗಳಿಗೂ ಮೂಲಕಾರಣ
ವಾಗಿದ್ದರೂ—ಅವತಾರಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಅವತಾರಗಳುಂಟಾಗುವವು.
ಇವುಗಳು ವಿಭವಾಂತರಗಳೆಂದೂ ಅವತಾರಾಂತರಗಳೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡು
ವುವು. ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವೆವು.—

ಅನಿರುದ್ಧನಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತವಾದ ಉಪೇಂದ್ರಾವತಾರವು ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಹಾಯಭೂತವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಜಗದ್ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವತರಿಸಿದ ಅವತಾರಾಂತರವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಇಂಥ ಉಪೇಂದ್ರಾವತಾರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರವು ತನ್ನ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಅಳಿದು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡು—ತ್ರೈಲೋಕ್ಯೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪುನಃ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಅವತಾರಾಂತರವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಮತ್ತು ಆದೇ ಉಪೇಂದ್ರಾನತಾರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ ದಧಿಭಕ್ತಾನ
ತಾರವು—ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಅಜರಾಮರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಅವ್ಯುತವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಅವತಾರಾಂತರವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಮತ್ತು ವ್ಯೂಹರೂಪಿಯಾದ ಅನಿರುದ್ಧನಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾ ವತಾರದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದ ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರವು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಅವತಾರಾಂತರವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಇಂಥ ಮತ್ಸ್ಯವತಾರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತವಾದ ಹಯಗ್ರೀವಾವ
ತಾರವು — ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಗೆ ವೇದೋಪದೇಶವನ್ನು
ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಅವತಾರಾಂತರವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಧರ್ಮವೆಂಬ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅವತಾರದಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಗಳಾದ ನರ
ನಾರಾಯಣಾವತಾರಗಳು—ಸಹಸ್ರಕವಚಿಯೆಂಬ ಲೋಕಕಂಟಕನಾದ ದೈತ್ಯ
ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ—ಶಿಷ್ಯಾಚಾರ್ಯರೂಪಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಮದ
ಪ್ರಾಕೃರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾದು
ರ್ಭವಿಸಿದ ಅವತಾರಾಂತರಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು.

ಹೀಗೆಯೇ—ಹರಿ-ಕೂರ್ಮ-ಕಲ್ಪಿ-ವರಾಹ-ನಾರಸಿಂಹ ಇವುಗಳೂ ಅವತಾರಾಂತರಗಳೆಂದು ಪಾಂಚರಾತ್ರಸಂಹಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು.

೭೪೦. ಭಗವದವತಾರಾಣಾಂ ಕಾರಣ-ಪ್ರಯೋಜನ-ನಿರೂಪಣಂ.

ಪೂಜ್ಯರೆ? ನಾನಾವಿಧವಾದ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಲ್ಲವೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು? ಅಕರ್ಮವಶ್ಯನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜನ್ಮರೂಪಗಳಾದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೇನು?

ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಅವನ ಅಮೋಘವಾದ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಕಾರಣವಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ.

ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾದನಾತ್ರಕ್ಕೇನೇ ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ಅವತಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಿಡಬಹುದೋ? ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿರಬೇಡವೋ?

ಹವುದು—ಪ್ರಯೋಜನವಿರಬೇಕು. ಈಶ್ವರನ ಅವತಾರಗಳಿಗೆ ಮೂರು ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಉಂಟು; ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ—ಸಾತ್ತ್ವಿಕಜನರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೂ, ದುಷ್ಟರ ನಿಗ್ರಹವೂ, ಆರಾಧ್ಯನಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆರಾಧನರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಿಕೆಯೂ.

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈಶ್ವರನು ಈ ಮೂರು ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವತಾರವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆ? ತಾನಿರುವಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ನಡೆಸಬಾರದು?

ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನಡೆಸುವುದಾದರೆ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವು ಒಂದುಪೇಳಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿದರೂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಜನಸಂರಕ್ಷಣೆಯೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನೆಯೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸಾತ್ತ್ವಿಕರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೆಂದರೆ ಸಾತ್ತ್ವಿಕರ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವಿಕೆ. ಸಾತ್ತ್ವಿಕರೆಂದರೆ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿಯೂ, ಭಗವತ್ಸಮಾಶ್ರಯಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವವರಾಗಿಯೂ, ಭಗವಂತನ ಸಕಲನಾಮಗಳೂ ಸಕಲಕ್ರೀಡೆಗಳೂ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪವೂ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ನೇತ್ರದಿಂದ ಸಾಕಾತ್ಮಾತ್ಮರಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ಶರೀರದ ಧಾರಣವೋಷಣಗಳನ್ನು ಸಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಶಕ್ತರಾಗಿಯೂ, ಭಗವಂತನ ನಿಶ್ಲೇಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣ

ಮಾತ್ರಕಾಲವನ್ನೂ ಅನೇಕಯುಗಗಳಂತೆ ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವವರಾಗಿಯೂ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವಾವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿಯೂ, ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯಚೇಷ್ಟಿತಗಳನ್ನೂ ನೋಡಬೇಕೆಂದೂ, ಅವನೊಡನೆ ಸರಸಲಲ್ಲಾಪಗಳನ್ನಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಸರ್ವದಾ ಆಶೆಪಡುತ್ತಿರುವವರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪರಮವೈಷ್ಣವಾಗ್ರೇಸರರು.

ಇಂಥ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಜನರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳಾಗಿರುವ ದರ್ಶನ, ಸ್ಪರ್ಶನ ಸಲ್ಲಾಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಈಶ್ವರನು ಅವತಾರವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಆರಾಧ್ಯನಾದ ತನ್ನ ವಿಲಕ್ಷಣದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ರುಚಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದ ಹೊರತು ಆರಾಧನರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿಯೂ ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕು.

೭೪೧ ಅಥಾಂತರ್ಯಾಮಿಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾನ್ಯಾಂತರನಿಭಾಗಾದಿ ಪ್ರಪಂಚನಂ

ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಭವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವೆವು. ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವೆಂದರೆ ಸಕಲಜೀತನರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪ ಸತ್ತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅವರ ಸಕಲಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಕಾರಣಭೂತನಾಗಿರುವಿಕೆ.

ಇಂಥ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವು—ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ, ಎರಡುವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಸ್ವರೂಪವ್ಯಾಪ್ತಿ ಆಶ್ರಿತಾನಾಶ್ರಿತತಾರತಮ್ಯವನ್ನಿಡದೆ ಸಮಸ್ತಜೀತನರಲ್ಲಿಯೂ, ಅಜೀತನವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು. ಜೀತನು ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವಾಗಲೂ, ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಸರಕಾದಿಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೇರುವಾಗಲೂ, ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆರಡರಿಂದಲೂ ಮಿಶ್ರನಾಗಿ ಗರ್ಭವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗಲೂ, ಮತ್ತು ಸರ್ವಾಪವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಜೀವನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಬಂಧುವಾಗಿಯೂ, ಸಹಾಯಭೂತನಾಗಿಯೂ, ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಆ ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ

ನಿವೃತ್ತತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾ ಇರುವನೆಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಈ ಸ್ವರೂಪವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು.

ಎರಡನೆಯದಾದ ವಿಗ್ರಹವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಾಪ್ತಿ-ಪೂರೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಜನರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ತನ್ನ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದೊಡನೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವಾಭರಣಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವಾಯುಧಧಾರಿಯಾಗಿಯೂ, ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರವಾದ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತ, ನೀರುಂಡ ವೇಘವನ್ನು ಮಿಂಚಿನಕಾಂತಿ ಮರೆಸಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಳವಾಗಿಯೂ, ಸಕಲಸಂತಾಪಹರವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವೈಹನೇಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತನ್ನ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಿದೋಷವು ತಗಲದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರೆಸುತ್ತಿರುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ವಿದ್ಯುತ್ಸಮಾನವರ್ಣಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಾಂತಿ ಪಟಲವೆಂಬ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು ಶ್ಯಾಮಳವಾದ ಮೇಘವನ್ನು ನುಂಗಿದ ವಿದ್ಯುತ್ಪುಂಜದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತ, ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಆತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾನ್ವಣ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವೋಘವಾದ ರಸಾಯನದ ಗುಳಿಕೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತ, ಸಾತ್ತ್ವಿಕಜನರಿಗೆ ಧ್ಯಾನಾಭಿಲಾಷೆಯುಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತು ಅವರ ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು, ತಾನು ನಾರಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಆಯನನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬಂದಿರುವ ಅವರ್ಜನೀಯವಾದ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಡಲಾರದೆ ಬಂಧನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಕಮಲದ ಮೇಗ್ಗೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅಥೋಮುಖವಾಗಿ ತೊಂಗುತ್ತಿರುವ ಹೃದಯಕಮಲವೆಂಬ ದಿವ್ಯಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸತಕ್ಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ದ್ವಿತೀಯವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪೂರೋಕ್ತರಾದ ಸಜ್ಜನರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅಭಕ್ತರಾದ ದುಷ್ಟರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

೭೪೨. ಅಥ ಅರ್ಚಾವತಾರರಹಸ್ಯಾವಿಷ್ಕರಣಂ.

ಹೀಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಈಗ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಅರ್ಚಾಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಸರೀಕ್ಷಿಸುವೆವು. ಈ ಅರ್ಚಾಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿಮಾಪಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಭಗವಚ್ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿರೂಪವಾದ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಆಶ್ರಿತರು

ಚಿನ್ನ-ಬೆಳ್ಳಿ-ತಾಮ್ರ-ಹಿತ್ತಾಳೆ-ಕಂಚು, ಮತ್ತು ಇತರವಾದ ಲೋಹಗಳು, ಅಥವಾ ಕಲ್ಲು, ಕೊನೆಗೆ-ಮೃತ್ತಿಕೆ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ಆವುದಾದರೊಂದರಿಂದ ತಮ್ಮ ರುಚಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಶಾಸ್ತ್ರರೀತಿಯಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವಿಧಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಭಗವತ್ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವಂತಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಕ್ತಿಭರಿತವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರಾದರೆ ದೃಢತರವಾದ ಅಂಥ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರಿಯುಃಪತಿ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಆಶ್ರಿತ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಮಹಾಗುಣದಿಂದ ಆ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಅಂಥ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನೇ ತನಗೆ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದೊಡನೆ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವನು.

೭೪೩. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯ ಕಾಲ-ದೇಶಾ-ಧಿಕಾರಿ ನಿಯಮಾಭಾವಃ.

ರಾಮಾವತಾರಸ್ಥಿತಿಕಾಲವು—ಹನ್ನೊಂದುಸಾವಿರವರ್ಷಗಳೆಂದೂ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಸ್ಥಿತಿಕಾಲವು ನೂರೊಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳೆಂದೂ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಅವತಾರಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಒಂದು ಕಾಲನಿಯಮವುಂಟು. ಅರ್ಚಾವತಾರಕ್ಕಾದರೆ ಅಂಥ ಕಾಲನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವನು. ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಾದ ಕಾಲವೆಲ್ಲಾ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಲವಾಗಿರುವುದು.

ಮತ್ತು—ರಾಮಾವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಿಯೇ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಥುರಾನಗರಿಯೇ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಆ ಆ ಅವತಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಕ್ಲಷ್ಟವಾಗಿರುವ ದೇಶನಿಯಮವೂ ಈ ಅರ್ಚಾವತಾರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ರುಚಿಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನೆಯನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವನು.

ಮತ್ತು—ರಾಮಾವತಾರವು ದಶರಥನನ್ನು ತಂದೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಕೇತನಿವಾಸಿಗಳಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರವು ವಸುದೇವನನ್ನು ತಂದೆಯಾಗಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗೋಕುಲಮಧುರಾದ್ವಾರಕಾನಿವಾಸಿಗಳಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಆ ಆ ಅವತಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿನಿಯಮವೂ

ಈ ಅರ್ಚಾವತಾರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ರುಚಿಯೊಂದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಸಕಲಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಇದು ಮೂಲಭವಾಗಿರುವುದು.

೭೪೪. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯ ಸೌಲಭ್ಯಸೀಮಾಭೂಮಿತ್ವಂ.

ಮತ್ತು ಶ್ರಿಯುಪತಿ ಸಹನಶೀಲನಾದುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸರ್ವಾಪರಾಧಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಜಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಿಸುತ್ತಿರುವವನಾಗಿ--ಶಯನ, ಆಸನ, ಸ್ನಾನ, ಭೋಜನ, ಗಮನ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಅವರಿಗೇ ಅಧೀನಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅವರು ಮಲಗಿಸಿದಾಗ ಮಲಗುತ್ತ, ಕುಳಿರಿಸಿದಾಗ ಕೂರುತ್ತ, ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿದಾಗ ಸ್ನಾನಮಾಡುತ್ತ, ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದಾಗ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತ, ಕೂಸಿಗೆ ಅತ್ತಿತ್ತಲಾಗಿ ಮಗ್ಗಲಾಗುವುದನ್ನೂ ಸಹ ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟಬಂದಾಗಲೇ ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ತಾನು ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮರೆತು ಆತ್ಮಂತಃಪರತಂತ್ರನಾಗಿ ಇದ್ದು ಕೊಂಡೇ ಅವರ ಮನೋರಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈಡೇರಿಸುವನು. ಆದಕಾರಣ ಅರ್ಚಾವತಾರವು ಸೌಲಭ್ಯಗುಣಕ್ಕೆ ಸೀಮಾಭೂಮಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು.

೭೪೫. ಸ್ವವಿಷಯರುಚಿಜನಕತ್ವಮರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವಾ ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಃ.

ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಗಳಾದ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧರಾಗದಂತೆ ಸ್ವಚ್ಛಂದಚಾರಿಗಳಾಗಿ, ಹೇಯಗಳಾದ ಪ್ರಾಕೃತವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಾಡುತ್ತ ಭಗದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಮುಖರಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಜೇತನರಿಗೆ ತನ್ನ ರೂಪಲಾವಣ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಹೇಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನೂ, ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಿ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವವು ಈ ಅರ್ಚಾವತಾರವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೭೪೬. ಧ್ಯಾತ್ವಾಣಾಂ ಧ್ಯಾನಸೌಕರ್ಯಸಾದಕತ್ವಮಪ್ಯರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವ.

ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸಡುವವರ ನೇತ್ರಗಳಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಪೂರ್ಣವಾದ ಆನಂದವುಂಟಾಗುವಂತೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಿಕೆ ಈ ಅರ್ಚಾವತಾರವೊಂದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕುರೂಪಗಳಿಗೂ ಇಲ್ಲ.

೭೪೭. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಲೋಕಶರಣ್ಯತ್ವಂ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—ಅಶ್ರಿತರಾದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇತರ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅರ್ಚಾರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರಿಯುಪತಿಯನ್ನೇ ಸಾಧನವಾಗಿ ವರಿಸುವರಾದರೆ ಅವರ ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ಸರ್ವಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಸ್ತಜೀತನರಿಗೂ ಮರೆಹೊಗಳು ಅರ್ಹನಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸರ್ವಲೋಕಶರಣ್ಯತ್ವಮಹಾಗುಣವು ಈ ಅರ್ಚಾವತಾರದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು.

೭೪೮. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವ ನಿರತಿಶಯಭೋಗ್ಯತ್ವಂ.

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣಭಗವದನುಭವವೆಂಬ ಪರಮಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ—ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೋದಮೇಲೆಯೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೆಂಬ ಒಂದು ನಿರ್ಬಂಧವುಂಟು. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಭಜಿಸಿದವರಿಗಾದರೆ ಅಮೃತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಭೋಗ್ಯತಮಗಳಾದ ಸಮಸ್ತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳೂ ಅರ್ಚಾವತಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಸಾರಸಂಬಂಧವಿರುವಾಗಲೇ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಇಂಥ ಗುಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಿ, ಈ ಅರ್ಚೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ ತಿರುಪ್ಪಾಣಾಳ್ವಾರ್-ಅಂಡಾಳ್ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಭಾಗವತೋತ್ತಮರೂ ಕೆಲವರು ಉಂಟು. ತಿರುಪ್ಪಾಣಾಳ್ವಾರು ಲೋಕೋಜ್ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಪ್ರಬಂಧರತ್ನದ ಹತ್ತನೆಯ ಪದ್ಯದ ಅರ್ಧವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸದಾಚಾರ್ಯಮುಖದಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ ಭಾಗ್ಯವಂತರಿಗೆ ಅರ್ಚಾವತಾರದ ವೈಭವವು ಇನ್ನೂ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿದು.

೭೪೯. ಅರ್ಚಾವತಾರಸ್ಯೈವೋಪಾಸ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವೇ ಚ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಅರ್ಚಾವತಾರವೇ ಸಮಸ್ತಜೀತನರಿಗೂ ಉಪಾಸ್ಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು —

“ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ ಪೂರ್ಣಾತ್ಪೂರ್ಣಮುದಚ್ಯತೇ |
ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ ಪೂರ್ಣಮೇವಾವಶಿಷ್ಯತೇ ||”

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಸರಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸದಾಚಾರ್ಯಮುಖದಿಂದ ಉಪದೇಶರೂಪವಾಗಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅರ್ಚಾವತಾರದ ವೈಧವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಸಾರವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಶ್ರೀ ಶೌನಕಮಹರ್ಷಿ ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿ

“ ಸುರೂಪಾಂ ಪ್ರತಿನಾಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಸನ್ನವದನೇಕ್ಷಣಾಂ |
 ಕೃತ್ವಾಽಪ್ಯತಃ ಪ್ರೀತಿಕರೀಂ ಸುವರ್ಣರಜತಾದಿಭಿಃ ||
 ತಾಮರ್ಚಯೇತ್ವಾಂ ಪ್ರಣಮೇತ್ವಾಂ ಭಜೇತ್ವಾಂ ವಿಚಿಂತಯೇತ್ |
 ವಿಶತ್ಯಸಾಸ್ತದೋಷಸ್ತು ತಾನೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ರೂಪಿಣೀಂ || ”

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವರು—

“ ಸುಂದರವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖವೂ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಉಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಕರ್ಷಕವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರೀತಿಕರವಾಗಿಯೂ, ಇದುವ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು— ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಕಂಚು ಮುಂತಾದ ಅವದಾದರೊಂದು ಲೋಹದಿಂದಲಾಗಲಿ ತಿಲೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ, ದಾರುವಿನಿಂದಲಾಗಲಿ, ಮೃತ್ತಿಕೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ, ಕೊನೆಗೆ ಚಿತ್ರರೂಪದಿಂದಲಾಗಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿಧಿಯಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಅಂಥ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನೇ ಪೂಜಿಸಬೇಕು, ಅದನ್ನೇ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು, ಅದನ್ನೇ ಭಜಿಸಬೇಕು, ಅದನ್ನೇ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು; ಹೀಗೆ ಅವನಾದರೊಬ್ಬನು ಅತ್ಯಂತಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನಾಗಿ ಅರ್ಚಾಮೂರ್ತಿಯನ್ನೇ ಭಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನಾದರೆ ಶರೀರಾವಸಾಸದಲ್ಲಿ ಸಕಲಕರ್ಮಒಂಥಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಸಾಕಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪಿಣಿಯಾದ ಅಂಥ ಮೂರ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾಸುಭವವನ್ನು ಪಡೆವನು ” ಎಂಬುದು ಉದಾಹೃತ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

**೭೫೦ ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವವಿಪರಾಸೇನಾಪಿ ಅರ್ಚಾಯಾ ಆಶ್ರಿತ
 ಮನೋರಥಪೂರಕತ್ವಂ**

ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ— ಅರ್ಚಾವತಾರಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಗಳು ಉಂಟು. ಪರತ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿಯೂ, ಜೀವನನ್ನು ಸೊತ್ತಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಅರ್ಚಾವತಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ

ತನ್ನನ್ನು ಸೊತ್ತಾಗಿರಿಯೂ, ಬೀವನನ್ನೇ ತನಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರಿಯೂ ಭಾವಿಸಿ ಬೀವನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಇರುವನು.

ಮತ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವಶಕ್ತನಾಗಿಯೂ, ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ತಾನು ಅರ್ಚಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಂತೆಯೂ, ಅಶಕ್ತನಂತೆಯೂ, ಪರತಂತ್ರನಂತೆಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಅತ್ಯಂತವಿಮುಖರಾಗಿರುವ ಜೇತನರನ್ನೂ ಬಿಡಲಾರದ ಅವಾರವಾದ ಕಾರುಣ್ಯಗುಣಕ್ಕೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಐಹಿಕವಾದ ಪುತ್ರಮಿತ್ರ ಸಂಪತ್ತಿಮೊದಲುಗೊಂಡು ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪರ್ಯಂತಗಳಾದ ಸಕಲಮನೋರಥಗಳನ್ನೂ ಆ ಆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪೂರ್ತಿಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

೭೫೧ ಅರ್ಚಾವತಾರಸೈವ ಸರ್ವಸಮಾಶ್ರಯಣೀಯತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ

ಹೀಗೆ ಪಂಚಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಗಳೊಳಗೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೌಲಭ್ಯಗುಣವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಕೊನೆಗೆ ಅರ್ಚಾವತಾರವೇ ಸೌಲಭ್ಯಕ್ಕೆ ಸೀಮಾಭೂಮಿಯಾದುದರಿಂದ — ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ನರಳುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ತಜೇತನರಿಗೂ ಈ ಅರ್ಚಾವತಾರವೇ ಆಶ್ರಯಣೀಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಕ್ಷೇಪವೂ ಇಲ್ಲ.

೭೫೨. ಈಶ್ವರಪ್ರಕರಣೋಕ್ತಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹಃ.

ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ ಈ ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ — ಈಶ್ವರನ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವೈಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನೂ, ಅಂಥ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಬೆಚ್ಚಿವುಳ್ಳವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳ ವೈಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನೂ, ಅಂಥ ಗುಣಯೋಗದಿಂದ ಅವನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾನಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ, ಕಾರಣಭೂತನಾದ ಇಂಥ ಸರ್ವೇಶ್ವರನೇ ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಶ್ರಯಣೀಯನಾಗಿರುವನೆಂಬುದನ್ನೂ, ಹೀಗೆ ಸಮಾಶ್ರಯಣೀಯನಾದ ಇವನೇ ಸಕಲಫಲಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವವನಾಗಿರುವನೆಂಬುದನ್ನೂ, ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಿರುವ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದ ಸಂಬಂಧವು ಇವನಿಗೆ ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನೂ, ಇಂಥ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವು ಕಾಸನಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಭೂಮಿ, ನೀಳಿ ಮೊದಲಾದ ಅನಂತಮಹಿಮಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಇವನು ನಾಯಕನಾಗಿರುವನೆಂಬುದನ್ನೂ, ಅಂಥ ವಿಗ್ರಹಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಉಂಟಾ

ಗುವ ಪಂಚಪ್ರಕಾರವಾದ ಭೇದವನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆವು.

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ಮಲಿನಂ
ಮಿಥ್ಯಾನಾದೋ ಯದಾಽಽಗತೋ ಮಲಿನಃ ||
ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ವಿಮಲಂ
ತತ್ತ್ವವಿಶುದ್ಧಿರ್ಯದಾಽಽಗತಾ ವಿಮಲಾ ||

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಪರತ್ವಾದಿಸ್ವರೂಪಸಂಚಕ
ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಸಪ್ತಮಂ. ೭

ಇತಿ ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದಃ ತೃತೀಯಃ
ಸಮಾಪ್ತಃ

|| ಓಂ ||

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

ತತ್ವಶುದ್ಧಿ.

೪ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಪರಿಚ್ಛೇದಂ.

೭೫೩. ತತ್ತಾದೌ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾದ ಮೂರು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಕೃತಿ-ಕಾಲ-ಜೀವ-ಈಶ್ವರ ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಈಗ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆವು. ಈ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವೆವು.

೭೫೪. ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದುದಾಗಿಯೂ, ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ. ದ್ವಿತೀಯದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಗಳಾದ ಕಾಲ-ಜೀವ-ಈಶ್ವರ-ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ-ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಉಕ್ತವಾದ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳವುಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

೭೫೫. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ರಜೋಗುಣರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ದಳಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೭೫೬. ತೃತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ತಮೋಗುಣರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ದಳಪ್ರಯೋಜನವು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ.

೭೫೭. ಚತುರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿಯೂ ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪ್ರಥಮದಳದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ. ಕಾಲವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೂ ಅಲ್ಲ; ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳದೂ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳಾದ ಉಳಿದ ಮೂರುದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ—ಎಂದರೆ ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೭೫೮. ಪಂಚಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೋ ಅಂಥ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯವುಂಟೋ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಜೀವನು ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವವರೆಗೂ ಇವನಿಗೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ತ್ರಿಪಾದ್ವಿಭೂತಿಯೆಂಬ ಪರಮಪದಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸೇರಿದರೇನೇ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ “ಜೀವನ ನಿಶ್ಚೇಷಾವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಹೇತುವಾದ ಪ್ರದೇಶವೇ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯದ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತವುಂಟಾದರೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಶರೀರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ

ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ವ್ಯಾಪಿಸಲಾರದಾಗಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಓಹೋ—ಅದೇತಕ್ಕೆ ? “ನಿಶ್ಶೇಷವಾದ ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವೆವಾದರೆ—ಅಂಥ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವೇ ಆಗಿರುವ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣವು ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಹಾಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾದರೂ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗೆ ಇರುವಂತೆ ಜೀವೇಶ್ವರಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳೆಂಬ ಮೂರಕ್ಕೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವದ್ರವ್ಯತ್ವಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಕಾರದಿಂದಲೂ, ದ್ರವ್ಯತ್ವಾಕಾರದಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗೆ ಸಜಾತೀಯಗಳಾಗಿರುವ ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾಗುವ ಅವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ನಿಶ್ಶೇಷಾವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಹೇತುವಾದ ದೇಶಕ್ಕೆ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಈ ಐದುದ್ರವ್ಯಗಳೂ ದ್ರವ್ಯತ್ವದ ಅವಾಂತರಜಾತಿಗಳಾದ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಜಾತಿಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿಶ್ಶೇಷಾವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಹೇತುವಾದ ದೇಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಈ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೂ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳಾದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಶರೀರಗಳೂ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಎಲ್ಲಾ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತಯವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಾಗಲಿ, ಜೀವೇಶ್ವರಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಾಗಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದು. ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರತ್ವಧರ್ಮವು ಜಾತಿಯಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಜಾತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಧರ್ಮಪರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೭೫೯ ಸ್ವಪ್ನಂ ಲಕ್ಷಣಂ

ಜ್ಞಾನ, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯ ಇವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದ ಧರ್ಮ ಭೂತಜ್ಞಾನ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ ಇವರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವನ್ನೇ ಲಕ್ಷ್ಯಣವಾಗಿ ಹೇಳಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಕಾಲ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಪ್ರಕೃತಿಕಾಲಗಳು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳಲ್ಲ ವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

೭೬೦. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಸದ್ಭಾವೇ ಬಹುಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

“ವೂಚ್ಯರೆ ? ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಣವನ್ನೇನೋ ತೋರಿಸಿದಿರಿ ; ಆದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣಪ್ರಮಾಣಗಳೆರಡೂ ಇರಬೇಕು. “ಲಕ್ಷ್ಯಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ಹಿ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ” ಎಂದಲ್ಲವೆ ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಯಾದೆ ಇರುವುದು. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆಂಬ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯವುಂಟೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣ ಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾದೀತು ?”

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳುಂಟು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವೆವು—

೧. “ಆದಿತ್ಯವರ್ಣಂ ತನುಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ-ತಮಶ್ಚ ಬ್ರವಾಚ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷ್ಯಣವಾದುದಾಗಿಯೂ, ಆದಿತ್ಯನಂತೆ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವರೂಪವಾದ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವೂ ಒಂದು ಉಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೨. ಮತ್ತು “ತೇ ಹ ನಾಕಂ ಮಹಿಮಾನಃ ಸಚಿಂತೇ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಭಗವನ್ನಿಷ್ಟರಾದವರು. ಅಪಾರವಾದ ಮಹಿಮೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ನಾಕಶಬ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮವಾದ ಪರಮಪದವೆಂಬ ಅಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವೊಂದು ಉಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಈ ನಾಕ

ಶಬ್ದವು ಅವಾಚೀನವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು; ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಮುಂದಿನವಾಕ್ಯವಾದ “ಯತ್ರ ಪೂರ್ವೇ ಸಾಧ್ಯಾಸ್ಥಂತಿ ದೇವಾಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಂಥ ನಾಕಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಗಂಧವನ್ನೇ ಆರಿಯದ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿರುವರೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಮೈಷ್ಟ್ಯಸಂಸಾರಗಂಧರಾದ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೆ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ನಾಕವು ಪರಮಪದವೇ ಆಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅವಾಚೀನಸ್ವರ್ಗಲೋಕವಾಗಲಾರದು.

೩. ಮತ್ತು “ಕ್ಷಯಂತಮಸ್ಯ ರಜಸಃ ಪರಾಕೇ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ-ರಜಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಸುಂಡಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪರಮಪದವೆಂಬ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು. “ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಸರ್ವತ್ರ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಪರಮಪದವೆಂಬ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೂ ವಿಗ್ರಹವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಮಪದದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಮುಕ್ತರಿಗೂ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಪರಮಪದದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಅವರಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ವಿಗ್ರಹವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿ ತಾನು ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಬೇಕಷ್ಟೆ?

೪. ಮತ್ತು ಯೋ ಅಸ್ಯಾಧ್ಯಕ್ಷಃ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮೇ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಈ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಪರಮವ್ಯೋಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಆಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವನೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ತದಕ್ಷರೇ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮೇ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇದರೊಡನೆ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬೆಳಸುತ್ತಿರುವುದು.

೫. ಮತ್ತು “ಸಹಸ್ರಸ್ಥೂಣೇ ವಿಮಿತೇ ದೃಢ ಉಗ್ರೇ ಯತ್ರ ದೇವಾನಾಮಧಿದೇವ ಆಸ್ತೀ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ—ಆತ್ಯಂತವಿಶಾಲವಾಗಿಯೂ, ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಳಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದಾದುದರಿಂದ ದೃಢವೆನಿಸಿಕೊಂಡುದಾಗಿಯೂ, ಭಗವದ್ವಿಮುಖರಾದವರಿಗೆ ಹೊಂದಲಶಕ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಉಗ್ರವೆನಿಸಿಕೊಂಡುದಾಗಿಯೂ, ಒಂದುಸಾವಿರ ಕಂಬಗಳೊಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಮಹಾಮಣಿಮಂಟಪವೆಂಬ ದಿವ್ಯಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಡೆಯನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿರುವನೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೬. ಮತ್ತು “ಹಿರಣ್ಮಯೇ ಪರೇ ಕೋಶೇ ನಿರಜಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಷ್ಕಳಂ ತಚ್ಚುಭ್ರಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿಃ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ—ಆಪ್ರಾಕೃತವಾದ ತೇಜೋಮಯವಾದುದರಿಂದ ಹಿರಣ್ಮಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡಬಹುದಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಲೋಕವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹೇಯಗುಣರಹಿತನಾಗಿಯೂ, ಕರ್ಮಕೃತವಾದ ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನಾಗಿಯೂ, ಸ್ವತಶ್ಚಿದ್ಧನಾಗಿಯೂ, ನಿರ್ವಿಕಾರನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಗವದುವಾಸಕರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೭. ಮತ್ತು—“ಸಾದೋಽಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಭೂತಾನಿ ತ್ರಿಸಾದಸ್ಯಾವೃತಂ ದಿವಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ—ಸಮಸ್ತಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳೂ ಸೇರಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಐಶ್ವರ್ಯದೊಳಗೆ ಒಂದು ಕಲಾಮಾತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವೆಂದೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಮೂರು ಪಾಲಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿದ ಐಶ್ವರ್ಯವು ದ್ವೈಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಪರಮಪದಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಇರುವುದೆಂದೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೮. ಮತ್ತು “ಯಥಾ ಸಾದೋದರಸ್ತ್ವಚಾ ವಿನಿರ್ಮುಚ್ಯತೇ ಏವಂ ಹೈವ ಸ ಸಾಪ್ತಾ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಸ್ಸಸಾನುಭಿರುನ್ನೀಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ—ಸರ್ವವು ಜಳುಪಾಗಿಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಚರ್ಮವೆಂಬ ಕವಚದಿಂದ ಜಡಲ್ಪಡುವಂತೆ ಭಗವದುವಾಸಕನು ಸರ್ವಕರ್ಮಪಾಶಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟು ಶುದ್ಧನಾಗಿ ಸಾನುಗಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ದಿವ್ಯಪುರುಷರುಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೆಂಬ ಆಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುವನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಶಬ್ದದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನ ಲೋಕವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಪಡಬಾರದು. ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುವವನಿಗೆ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವು ಇನ್ನೂ ಅನುವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ಮಪಾಶನಿವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೧. ಪೂಜ್ಯರೆ! “ಉದಾಹೃತವಾದ ಈ ಪ್ರಶೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಶಬ್ದದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು

೧ ನಿಷಾದಸ್ಥಪತ್ಯಧಿಕರಣವ್ಯಾಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಪೂರ್ವಮಾಮಾಂಸೇಯ ಅರಸೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಒಂದನೆಯ ಪಾದದ ಕೊನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ವಾಸ್ತುಮಯಂ ರೌದ್ರಂ ಚರುಂ ನಿರ್ವಪೇತ್ ಯತ್ರ ರುದ್ರಃ ಪ್ರಜಾಃ ಶಮಯತಿ” ಎಂಬುದೊಂದು ಶ್ರುತಿನಾಕೃತವಿರುವುದು. ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ

ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರೋ, ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕವೂ
ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲವೆಂದು ನಾವೂ ಹೇಳುವೆವು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಸಮಾಸವನ್ನು ಪಡೆ
ದಿರುವ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಾಸವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುವುದು ?
ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷವೋ ? ಅಥವಾ ಕರ್ಮಧಾರಯವೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವುಂಟಾ
ದರೆ ನಿಷಾದಸ್ಥಪತ್ಯಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸವನ್ನು

ಪ್ರಜೆಗಳ ಆತ್ಮಾಚರಣದಿಂದ ರುದ್ರನು ಕುಪಿತನಾಗಿ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು
ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದನಾದರೆ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವತೆಯ ಕೋಪಶಾಂತಿಗಾಗಿ ರುದ್ರದೇವ
ತಾಕವಾಗಿಯೂ, ಚರುದ್ರವ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಷ್ಟವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಯಾಗವನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕು ; ಎಂಬುದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುಶಬ್ದವು ಚರುದ್ರ
ವ್ಯಕ್ತೆ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.

ಹೀಗೆ ರುದ್ರದೇವತೆಯ ಕೋಪಶಾಂತಿಗಾಗಿ ರೌದ್ರೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿರುವ ಈ ವಿಧಿವಾ
ಕ್ಯದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ “ ಏತಯಾ ನಿಷಾದಸ್ಥಪತಿಂ ಯಾಜಯೇತ್ ” ಎಂಬ
ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ರೌದ್ರೇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವ
ದೆಂಬ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಈ ವಾಕ್ಯವು ನಿಷಾದಸ್ಥಪತಿಗೇ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದೆಂದು
ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿಕೊಡುವುದು.

ಈಗ ಈ ನಿಷಾದಸ್ಥಪತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದು ವಿಚಾರವುಂಟಾಗುವುದು. ಸ್ಥಪತಿಶಬ್ದವು
ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಧಿಪತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತವಾ
ಗುವುದು. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನಲ್ಲವೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗುವನು. ನಿಷಾದಶಬ್ದವು ವ್ಯಾಧಜಾತೀಯವ್ಯಕ್ತಿ
ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುವುದು. ಸಮಸ್ತವಾಗಿರುವ ಈ ನಿಷಾದಸ್ಥಪತಿಶಬ್ದದಲ್ಲಿ “ ನಿಷಾ
ದಾನಾಂ ಸ್ಥಪತಿಃ ” ಎಂಬ ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸವು ವಿವಕ್ಷಿತವೋ ? ಅಥವಾ “ ನಿಷಾದ
ಶ್ವಾಸಾ ಸ್ಥಪತಿಶ್ಚ ನಿಷಾದಸ್ಥಪತಿಃ ” ಎಂದು ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವು ವಿವಕ್ಷಿ
ತವೋ ? ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗುವುದು ; ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುವುದಾದರೆ
ನಿಷಾದರೆಂಬ ಚಾತ್ಯಂತರದವರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವ ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನು ಈ ರೌದ್ರೇ
ಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ; ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾ
ಗುವುದಾದರೆ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನನಾದ ವ್ಯಾಧಜಾತೀಯನೊಬ್ಬನು ಸ್ವಜಾತೀಯರಲ್ಲಿ
ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಂಥವನು ಈ ರೌದ್ರೇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗು
ವುದು.

ಇಂಥ ಸಂಶಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಾಸವು ಉಚಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿದಾಗ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ ಯಾಗಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಗಳಾದ ದಕ್ಷಿ
ಣಾಗ್ನಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಅಹವನೀಯೆಂಬ ಮೂರು ಅಲೌಕಿಕಾಗ್ನಿಗಳು ಯಾವನಿಗಿರುವವೋ ;
ಮತ್ತು ಯಾಗಾನುಷ್ಠಾನೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವನಿಗಿರುವದೋ ; ಅಂಥವನೇ
ಯಾಗಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವನು ; ವ್ಯಾಧನೆಂಬ ಚಾತ್ಯಂತರದವನಿಗೆ
ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವೈದಿಕವಾದ ಯಜ್ಞದ ಪರಿಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ, ಯಾಗೋಪಯೋಗಿ

ನಿರಾಕರಿಸಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯಪಕ್ಷ ಸಾತಿ
ಗಣಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಆಗ ಲೋಕೈತ ಇತಿ ಲೋಕಃ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ
ಯಿಂದ ಲೋಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಫಲವಾಡಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಲೋಕೋ
ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ ಎಂಬ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸದಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಉಪಾಸಕನು

ಗಳಾದ ಅಗ್ನಿಗಣಾಗಲಿ ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅಂಥ ಜಾತ್ಯಂತರದವನು ಯಾಗಾಧಿಕಾರ
ವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರನು ; ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಿಷಾದಸ್ಥಪತಿಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಧಾರ
ಯಸಮಾಸವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಜಾತ್ಯಂತರದವನಿಗೆ ಯಾಗಾಧಿ
ಕಾರವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿ ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಷಷ್ಟೀತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು ; ಆಗ ನಿಷಾದಶಬ್ದವು ಜಾತ್ಯಂತರದವನನ್ನೇ
ಬೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಂಥ ಜಾತ್ಯಂತರದವರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವ ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕ
ನನ್ನೇ ಈ ಸ್ಥಪತಿಶಬ್ದವು ತೋರಿಸಬಲ್ಲುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿಷಾದರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವ
ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನೇ ಈ ರೌದ್ರೇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆವನು ; ಆದುದರಿಂದ
ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಕೂಡದು ; ಷಷ್ಟೀಸಮಾಸವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು ”
ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಳುವರು.

ಇಂಥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು “ ಸ್ಥಪತಿನಿ
ಷಾದಃ ಸ್ವಾಚ್ಛಬ್ದಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್-ಲಿಂಗದರ್ಶನಾಚ್ಚ ” ಎಂಬ ಎರಡು ಸೂತ್ರ
ಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ಸೂತ್ರಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ-“ ಎಲ್ಲಾ
ಶಬ್ದಗಳೂ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವವೆಂದೂ, ಅಂಥ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ
ಬಾಧೆಯೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಆಗಮಾತ್ರವೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿ
ಸುವವೆಂದೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ನಿಷಾದಶಬ್ದದ
ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಸಮಾಡಿ ಸಹಪತಿವಾಗಿರುವ ಈ ಸ್ಥಪತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ “ ನಿಷಾದನೆಂಬ ಸ್ಥಪತಿ ”
ಎಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. “ ನಿಷಾದರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನು ” ಎಂಬ
ಅರ್ಥವು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸಲು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥ
ವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ನಿಷಾದನೆಂಬ ಜಾತ್ಯಂತರದವನೇ
ಸ್ಥಪತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನು ವಾಚ್ಯನಲ್ಲ ;

ಅದೇಶಕ್ಕೆ ? ಅನುಪಪತ್ತಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಈ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿ
ಸೀತು ; ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಜ್ಞಾನವೇ ಇರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ-ಈ ಶಬ್ದವು ನಿಷಾದನೆಂಬ
ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವುದಾದರೆ ಆಗ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕಬಹಿರ್ವರ್ತನಾದ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ
ಜಾತ್ಯಂತರದವನಿಗೆ ಯಜ್ಞಾಧಿಕಾರಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾದೀತೆಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿಜ್ಞಾನವಿರುವುದು ; ಇದ
ಕ್ಕಾಗಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ
ಉಕ್ತವಾದ ಅನುಪಪತ್ತಿಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಡುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಲಭಿಸುವುದೇ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಡುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಲಭಿಸಲಾರದಲ್ಲವೇ ? "

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ—ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸಕ್ಕೆಂ ತಲೂ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸಾಂಗೀಕಾರವೇ ಉಚಿತವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ನಿಷಾ ದಸ್ಯ ಪತ್ಯಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಾಧಿತವಾಗುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಆ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗಲಾರದು ; ಏಕೆಂದರೆ—ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ "ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು " ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ವಾಕ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ಣಯದ ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಈ ಅನುಪಪತ್ತಿಜ್ಞಾನವು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಬಾಧಿಸಲಾರದು. ಪದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದವು ತನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಪದಾರ್ಥನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾದರೆ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಈ ಅನುಪಪತ್ತಿಜ್ಞಾನವು ಏನುಮಾಡಬಲ್ಲದು ? ಹಾಗಾದರೆ ವೇದಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ವೈದಿಕಯಜ್ಞವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವುಂಟೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವವಿಲ್ಲವೇ ? ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ; ಉಂಟು-ಕಲ್ಪನಾಗೌರವವೂ ಇರಲಿ ; ಅಂಥ ಗೌರವವು ಇಲ್ಲಿ ಸಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು ; ಫಲಮುಖವಾದ ಗೌರವವು ದೋಷಾಪಹವಲ್ಲವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಕ್ತಾದೆಯುಂಟಿಷ್ಟೆ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? **ರಾಜಪುರುಷಃ** ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದರೆ ರಾಜಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪುರುಷನೆಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ **ನಿಷಾದಸ್ಯ ಸ್ಥಪತಿ** ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ " ನಿಷಾದಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಸ್ಥಪತಿ " ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿದ್ದೇ ಇರುವುದಲ್ಲವೇ ? ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಲ್ಲ ; ಸಂಬಂಧಬೋಧಕವಾದ ಶಬ್ದವೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅಂಥ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾದೀತು ? ನಿಷಾದಶಬ್ದದಿಂದ ನಿಷಾದನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ತೋರುವುದೇ ಹೊರತು ನಿಷಾದಸಂಬಂಧಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಹಾಗಾದರೆ ರಾಜಪುರುಷಪದದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಬಂಧಬೋಧಕವಾದ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ರಾಜಸಂಬಂಧಿಪುರುಷನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸ್ಫುರಿಸುವುದು ? ಹೌದು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಫುರಿಸುವುದು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—**ರಾಜಪುರುಷಃ** ಎಂಬ ಸಮಾಸವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಬೋಧಕ ಶಬ್ದವು ಶ್ರುತಿಯಮಾಣವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ **ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷಃ** ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜಪದದಮೇಲಿನ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿ ಸಮಾಸವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲುಪ್ತವಾಗಿ ಗರ್ಭೀಕೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ರಾಜಪದವೇ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ರಾಜಸಂಬಂಧಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ **ನಿಷಾದಸ್ಯ ಸ್ಥಪತಿ** ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಸವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ನಿಷಾದಪದವೇ ನಿಷಾದಸಂಬಂಧಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೆ ಏಕೆ ಹೇತುವಾಗಬಾರದು ? ಇಲ್ಲ ;

ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಸಕನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾನಿದ್ದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಂದಿಯೇ ಇರುವನು. ಆಗ “ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ “ಉನ್ನೀಯತೇ” ಎಂಬ ಪದವು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಗತವಾಗುವುದು.

ಇಂಥ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಷಾದಸ್ಥಪತ್ಯಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವಾದರೆ ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೋಕವೆಂಬ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಸ್ಥಾನವು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದಂತೆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಹೊರಗಡೆಯಲ್ಲಿ (ಊರ್ಧ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ) ಇರುವ ಅಂಥ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಉನ್ನೀಯತೇ ಎಂಬ ಪದವು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಶಬ್ದವೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆಂಬ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣನಾಗಲು ಅಡ್ಡಿ ಯಿಲ್ಲ.

ಅದು ಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಆಗ ನಿಷಾದಪದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾಂಗೀಕಾರವೇ ದೋಷವಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನಿಷಾದಪದವು ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ನಿಷಾದಸಂಬಂಧಿಯೆಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ರಾಜಪುರುಷಪದದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣಾಂಗೀಕಾರವು ದೋಷವಲ್ಲವೇ? ಅಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು; ಇಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ರಾಜಪದಾರ್ಥವೂ ಪುರುಷಪದಾರ್ಥವೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದುದೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವಗತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸದಿಂದ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ನಿಷಾದಸ್ಥಪತಿಪದದಲ್ಲಿ ಯಾದರೆ—ನಿಷಾದಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಸ್ಥಪತಿಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರಭೇದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವಗತವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾದರೆ ಆಗ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗಿಯೂ, ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗಿಯೂ ಬಂದು ಲಕ್ಷಣಾದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ತಕ್ಕ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥದ ತ್ಯಾಗವೂ, ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥದ ಸ್ವೀಕಾರವೂ ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸ್ಥಪತಿಪದಬೋಧ್ಯನಾದ ಅಧಿಪತಿಯೆಂಬುವನು ಶಬ್ದಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ನಿಷಾದನೇ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕನಾಗಲಾರನು” ಎಂಬುದು ಪ್ರಥಮಶೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

೯. ಮತ್ತು—

“ವಿಜ್ಞಾನಸಾರಥಿರೈಸ್ತು ಮನಃಸ್ರಗ್ರಹವಾ ನರಃ |

ಸೋಽಧ್ಯನಃ ಪಾರಮಾಪೋತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಂ ||”

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ—ಯಾವನೊಬ್ಬ ಧೀರನು ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ರಥವಾಗಿಯೂ, ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾರಥಿಯಾಗಿಯೂ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಡಿವಾಕವಾಗಿಯೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕುದುರೆಗಳಾಗಿಯೂ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಗಂತವ್ಯಭೂಮಿಯಾಗಿಯೂ ಎಂದರೆ ಗುರಿಯಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವನೋ ಅಂಥ ಬೇವನು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿಯೂ, ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪರಮಪದವೆಂಬ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದು ಅತಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೧೦. ಮತ್ತು—“ಸ ಖಿಲ್ವೀನಂ ವರ್ತಯ ಯಾವದಾಯುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಮುಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ ನ ಚ ಪುನರಾವರ್ತತೇ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ—ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸತಕ್ಕವನು ತನ್ನ ಶರೀರಾವಸಾನದವರೆಗೂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡದೆ ಆಚರಿಸುತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನವನ್ನು ಮಾಡುವವನಾದರೆ ಶರೀರಾವಸಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಪದವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪುನಃ ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ

ಇಂಥ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಗಮಕವನ್ನೂ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರದಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವರು—“ಕೂಟಂ ದಕ್ಷಿಣಾ-ಸ್ತಂ ಹಿ ತನ್ನಿಷಾದಾನಾಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಯಾಗೀಯದಕ್ಷಿಣಾದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ ಒಂದಾನೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಈ ರಾದ್ರೀಷ್ಟಿಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಕೂಟವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವಿಶೇಷವು ನಿಷಾದರಲ್ಲಿಯೇ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅವರ ಸ್ವತ್ತಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ; ಅಂಥ ಕೂಟದ್ರವ್ಯವೇ ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನಿಂದ ಋತ್ವಿಕ್ಯಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಈ ವಾಕ್ಯವು ವಿಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು ; ಇದರಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವುದೇನೆಂದರೆ—ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ದಕ್ಷಿಣಾದ್ರವ್ಯವು ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸ್ವತ್ತಾಗಿರಬೇಕು ; ಈ ರಾದ್ರಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಟವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವೇ ದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಕೂಟದ್ರವ್ಯವು ಯಾವನಿಗೆ ಸ್ವತ್ತಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥವನೇ ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನಾಗುವನು ; ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯವು ನಿಷಾದರೊಬ್ಬ ಜಾತ್ಯಂತರದವರಿಗೇ ಸ್ವತ್ತಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಜಾತಿಯವನೇ ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವನಾದರೆ ಈ ಲಿಂಗದರ್ಶನವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದು ; ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಈ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುವನಾದರೆ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಲ್ಲಿ ಕೂಟವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಲಿಂಗದರ್ಶನವು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗುವುದು ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

ನಿಲ್ಲುವನೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು.

“ ಆಬ್ರಹ್ಮ ಭುವನಾಲೋಕಾಃ ಪುನರಾವರ್ತಿ ನೋಽರ್ಜುನ |
ನಾಮುಪೇತ್ಯ ತು ಕಾಂತೇಯ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ನ ವಿದ್ಯತೇ || ”

ಎಂಬ ಗೀತಾವಚನದಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗೆ ಪುನರಾವರ್ತಿ ಉಂಟೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಕಾರಣ ಪುನರಾವರ್ತಿರಹಿತವಾದ ಲೋಕವು ಚತುರ್ಮುಖಲೋಕವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ? ಕರ್ಮಧಾರಯುಸಮಾಸವೂ ಕೂಡದೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವು.

೧೧. ಮತ್ತು “ ಯದೇಕಮವ್ಯಕ್ತಮನಂತರೂಪಂ ವಿಶ್ವಂ ಪುರಾಣಂ ತನುಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ-ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುರಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗದೆಯೂ, ವಿನಾಶಗೋಪುರಮಂಟಪವಾಸ್ತ್ರಾದವಾಪೀಕೂಪತಟಾಕಾರಾಪೋದ್ಯಾನದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹಾದಿನಾನಾರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಾಗಿಯೂ, ಅನಾದಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಲೋಕವು ತನುಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಸಾವಿರಾರು ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಸ್ಥಾನವನ್ನು ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಗಳಾದ ಸಾವಿರಾರು ಸ್ಮೃತಿವಚನಗಳೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

೧೨. “ ರಮ್ಯಾನಿ ಕಾಮಚಾರಾಣಿ ವಿನಾನಾನಿ ಸಭಾಸ್ತಥಾ |

ಅಕ್ರೀಡಾ ವಿವಿಧಾ ರಾಜ್ ಪದ್ಮಿನ್ಯಶ್ವಾನುಲೋದಕಾಃ || ”

ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ—ಅಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥಾನವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿಮನೋಹರಗಳಾಗಿಯೂ, ಸ್ವೈರಸಂಚಾರಿಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದಿವ್ಯವಿನಾನಗಳೂ, ದಿವ್ಯತರಗಳಾದ ಸಭಾಸ್ಥಾನಗಳೂ, ನಾನಾವಿಧವಾದ ಕ್ರೀಡಾಸ್ಥಾನಗಳೂ, ಸತ್ಪುರುಷರ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ತಾವರಿಹೂವುಗಳಿಂದ ಪರಿಷ್ಕೃತಗಳಾದ ಸರೋವರಗಳೂ, ಇರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೧೩. “ ಏತೇ ವೈ ನಿರಯಾಸ್ತಾತ ಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ”

ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ—ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಥಾನಗಳೆಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡಿರುವ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ, ಸತ್ಯಲೋಕ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾನಗಳೆಲ್ಲಾ ಪರ

ಮಾತ್ಮನ ಅಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಸರಕಕ್ಕೆ ಸದೃಶಗಳೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವುಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೧೪. “ ದಿವ್ಯಂ ಸ್ಥಾನಮಜರಂ ಚಾಪ್ರಮೇಯಂ
ದುರ್ದಿಚ್ಛೇಯಂ ಚಾಗಮೈರ್ಗಮ್ಯಮಾನಂ |
ಗಚ್ಛಪ್ರಭೋ ರಕ್ಷ ಚಾಸ್ತಾ ಪ್ರಪನ್ನಾ
ಕಲ್ಪೇಕಲ್ಪೇ ಜಾಯಮಾನಃ ಸ್ವಮೂರ್ತ್ಯಾ || ”

ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ—ಎಲೈ ಶ್ರಿಯಾಪತಿಯೆ ! ನಮಗೋಸ್ಕರ ನೀನು ಇಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅವತಾರಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿರುವಿ; ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಜರೆ, ಮರಣ ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಅಲ್ಪಜ್ಞರಾದ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಲೂರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಊಹಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಕೇವಲಶಾಸ್ತ್ರವಚನಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ತ್ರಿಪಾದ್ವಿಭೂತಿಯೆಂಬ ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದು. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರತಿ ಒಂದು ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದೊಡನೆ ಅವತರಿಸುತ್ತ, ಶರಣಾಗತರಾಗಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿರು ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೧೫. “ ದೇವಾಶ್ಚ ಯನ್ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ದಿವ್ಯಂ ತೇಜೋಮಯಂ ಪರಂ |
ಅತ್ಯರ್ಕಾನಲದೀಪ್ತಂ ತತ್ ಸ್ಥಾನಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ ||
ಸ್ವಯೈವ ಪ್ರಭಯಾ ರಾರ್ಜ ದುಷ್ಪ್ರೇಕ್ಷಂ ದೇವದಾನವೈಃ ”

ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ—ತೇಜೋಮಯವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತವೆಂಬ ಯಾವ ದಿವ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಾಗಲಿ ದಾನವರಾಗಲಿ ನೋಡಲಾರರೋ, ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನೂ ಮುಂಕುಮಾಡುವ ಅಂಥ ದಿವ್ಯಸ್ಥಾನವೇ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ದಿವ್ಯಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಸಾವಿರಾರು ವಚನಗಳನ್ನು ಆರ್ಷಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೭೬೧. ಅಭೋಭಾಗವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಸು ಸರ್ವಾಸು ದಿಕ್ಷು ನಿತ್ಯ
ವಿಭೂತೇರಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ.

ಇಂಥ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ ಅನಂತರೂಪಂ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ “ ತನುಸಃ ಪರಸ್ತಾತ್ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಉಕ್ತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿಯೂ

ಇರುವುದೆಂದು ತೋರುವುದು ; ಈ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಧೋ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರಿ ಚ್ಛೇದವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಅಪರಿಚ್ಛೇದ ತ್ವವೆಂಬ ಆಸಂತ್ಯವು ತುಲ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕೃತಿಮಂಡಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇದು ಅತ್ಯಂತವಿಶಾಲವಾಗಿರು ವುದೆಂಬುದನ್ನು “ ತ್ರಿಸಾದಸ್ಯಾನ್ಯತಂ ದಿವಿ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೇ ಘಂಟಾ ಘೋಷವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಆಸಂತ್ಯವು ತುಲ್ಯ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಸ್ವತಾರತಮ್ಯವೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಇರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಜೀವ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

ಪೂಜ್ಯರೆ ? “ ತ್ರಿಸಾದಸ್ಯಾನ್ಯತಂ ದಿವಿ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ತ್ರಿಸಾದ್ವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅಧಿಕಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದಲ್ಲದೆ ತ್ರಿಸಾದ್ವಿಭೂತಿಯೇ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ತ್ರಿಸಾದ್ವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅಧಿ ಕಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವಾಗಲೇ ಅಷ್ಟೊಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇರುವು ದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಸಾದ್ವಿಭೂತಿಯೂ ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಅರ್ಥಾತ್ಸಿದ್ಧವಾ ಗುವುದು.

‘ ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯ ವಿಶ್ವಾ ಭೂತಾನಿ-ತ್ರಿಸಾದಸ್ಯಾನ್ಯತಂ ದಿವಿ ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—“ ಪರಮಾತ್ಮೋಪಾಸ ನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಸಂಪೂರ್ಣಲೀಲಾವಿಭೂತಿಯನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಐಶ್ವರ್ಯದೊಳಗೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನಾಗಿಯೂ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ— ಪರಮಾತ್ಮನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಭಾಗಮಾಡಿ ಲೀಲಾವಿಭೂತಿ ಯನ್ನು ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನಾಗಿಯೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಉಳಿದ ಮೂರುಭಾಗ ಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಲೀಲಾವಿಭೂತಿಯ ಅಲ್ಪತ್ವ ದಲ್ಲಿಯೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ಅಧಿಕತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೭೬೨. ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವೋಪಪಾದನಂ .

ಇಂಥ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಜೀವತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಲ ಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಲಾರದಾದಕಾರಣ ಚೇತನವೆನಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳಲಾರದಾದರೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವುದು; ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾವೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ ತತ್ರಾನಂದಮಯಾ ಭೋಗಾ ಲೋಕಾಶ್ಚಾನಂದಲಕ್ಷಣಾಃ ”
ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ—ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಲೋಕಕ್ಕೆ ಆನಂದಲಕ್ಷಣವಾದದಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ—

“ ಆನಂದಂ ನಾಮ ತಂ ಲೋಕಂ ಪರಮಾನಂದಲಕ್ಷಣಂ |

ತಯೋರ್ನೌ ಪರಮವೈಮುನಿ ದ್ವಂದ್ವಂ ಸುಖಮುತ್ತಮಂ ||

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಮತ್ತು ಈ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವು ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಂತೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದೆ ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿ ಬಲ ಐಶ್ವರ್ಯ ವೀರ್ಯ ತೇಜಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಷಡ್ಗುಣಗಳ ಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಅಮೋಘವಾದ ನಿತ್ಯಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ದೇಶರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವುದು.

೭೬೩. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದೇವ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ

ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವವ್ಯವಹಾರಃ.

ಮತ್ತು “ ಕಿಮಾತ್ಮಿಕೈಷಾ ಭಗವತೋ ವ್ಯಕ್ತಿಃ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಭಗವದ್ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಥದಾಗಿರುವುದೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿ “ ಯದಾತ್ಮಕೋ ಭಗವಾಂಸ್ತದಾತ್ಮಿಕಾ ವ್ಯಕ್ತಿಃ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಎಂಥವನಾಗಿರುವನೋ ಅವನ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಅಂಥದೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ “ ಕಿಮಾತ್ಮಕೋ ಭಗವಾನ್ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ “ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕೋ ಭಗವಾನ್ ” ಎಂದು ಭಗವಂತನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವನೆಂಬುದಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ ದುರರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಅವನ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವಕಾರಣ ತತ್ಸಜಾತೀಯವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೂ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವೆಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು.

೭೬೪. ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಸತ್ಯಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇರ್ನಿರಾಶ್ರಯತ್ವನಿರ್ವಿಘ್ನಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ವೂಜ್ಯರೆ? ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞೇಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿ ಸುವ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲವೆ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು? ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ

ಒಂದು ಆಶ್ರಯವೂ ಒಂದು ವಿಷಯವೂ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ತೋರುವುದು. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಆಶ್ರಯವೂ ಒಂದು ವಿಷಯವೂ ಇರಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ; ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಆಶ್ರಯವೂ ಒಂದು ವಿಷಯವೂ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಈ ನಿರ್ಬಂಧವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವೂ ವಿಷಯವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡರೂ ನಿರಾಶ್ರಯವಾಗಿಯೂ, ನಿರ್ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು.

೭೬೫. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಶಾಯಾ ಅಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇರ್ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವಪ್ರರಾಕ್ತಮಪ್ಯನಿರುದ್ಧಂ.

ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ ಹೇಗಾದರೆ ಪರಾಗ್ವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೂ ತನಗೆ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ ಪರಾತ್ತ್ವವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಇರಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೭೬೬. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾ ಪ್ರತಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಶಾಯಾ ಅಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಬದ್ಧಾ ಪ್ರತಿ ಅಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಶ್ಚಂ.

ಪೂಜ್ಯರೆ ? ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಜ್ಞಾನಾಂತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ; ಅಂಥ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ, ಸರ್ವದಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಭವಿಷ್ಯವೆವೋ ಅದರಂತೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೂ ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಈಶ್ವರರಿಗೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಲಾರದೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಆದರೆ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವು ಏನಾಗಿರುವುದು ? ಶಾಸ್ತ್ರಜಸ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದು. ಸುಷುಪ್ತೃವ

ಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಬೋಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೂ, ನಮ್ಮ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬುದ್ಧರಾಗಿರುವ ಇತರರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೂ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನವಾದ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು. ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೂ ಅದು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾಂತರಾವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು.

೭೬೭ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಗೋಚರತ್ವೇಽಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಬಂಧರಹಿತರಾದ ಮುಕ್ತನಿತ್ಯೇಶ್ವರರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಸಂಕೋಚಕಾರಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ ಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ಅಂಥ ಧರ್ಮಭೂತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೂ ಗೋಚರವಾಗಿಯೇ ಆಗುವುದರಿಂದ ಅದರಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವಹಾರವು ಸಮಂಜಸವಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದುದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೇ?

ಅಲ್ಲ—ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಧರ್ಮ ಭೂತಜ್ಞಾನವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—ಬಂಧರಹಿತರಾದವರು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಿತ್ಯವಿಭೂ ತಿಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿವಿಷಯಕವಾದ ಅವರ ಜ್ಞಾನವು ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದರೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತದ್ವಿಷ ಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಕಾರಣವಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊ ಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ವಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿರುವೆವಷ್ಟೆ?

ಜ್ಞಾನಾಂತರಾಗೋಚರತ್ವವೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ದ್ದರೆ-ಜ್ಞಾನಾಂತರಗೋಚರವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಹೇಗೆಸಂ ಭವಿಸೀತೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಜ್ಞಾನಾಂತರಾಗೋಚರತ್ವವು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಜ್ಞಾನಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಿಕೆಯೇ

ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂಥ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಜ್ಞಾನಾಂತರಗೋಚರವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

೭೬೮ ಉಕ್ತಪಕ್ಷೇ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯೋದ್ಭಾವನಪೂರ್ವಕಂ ಪಕ್ಷಾಂತರಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಈಗ ಹೇಳಿದ ಮತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿರುವುದು. ಅದೇನೆಂದರೆ—
“ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದರೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಜ್ಞಾನವಿರುವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸುಷುಪ್ತಿಮೂರ್ಛಾದ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂತು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಪ್ರಕಾಶರಹಿತವಾದ ಕಾಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಾದರೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾಂತರವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಂತರನಿರಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದು.”

ಇಂಥ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ತೇಜೋರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಇದು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ.—

ಮತ್ತು—ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತೆ ಇದು ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದೆ ಜ್ಞಾನವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನತ್ವವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ.—

ಮತ್ತು—ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪರಸಗಂಧಾದಿಗುಣಗಳು ಪ್ರಾಕೃತಪದಾರ್ಥವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಗಳಂತೆ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳಾಗಿರದೆ ಅತ್ಯಂತಾಸುಕೂಲಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆನಂದರೂಪವೆಂದೂ ಸುಖರೂಪವೆಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆನಂದತ್ವವೂ ಸುಖತ್ವವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ.—

೭೬೯ ಅಸ್ಥಿ ನ್ನಸಿ ಪಕ್ಷೇ ಅಸ್ವಾರಸ್ಯೋದ್ಭಾವನಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ

ಇಂಥ ಪಕ್ಷಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಅಸ್ವಾರಸ್ಯವುಂಟು. ಅದೇನೆಂದರೆ—
ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ
ತ್ವವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ, ಜ್ಞಾನತ್ವವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ, ಆನಂದತ್ವವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಅಮು
ಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವಿಕೆಯೇ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ಸ್ವಯಂ
ಪ್ರಕಾಶತ್ವಜ್ಞಾನತ್ವವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವಲ್ಲದೆ
ಅಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಿಂದ
ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನೂ ಅಂಗೀ
ಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಾಧಕವೂ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ
ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಂತೆ ಈ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು
ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಂಡಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು
ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದರೂ
ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುಗಳನ್ನು
ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

೭೭೦ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಭೋಗಾರ್ಥಂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಶ್ವತುರ್ಧಾ ಪರಿಣಾಮಃ.

ಪಂಚೋಪನಿಷಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾಗಿ ಅಪ್ರಾಕೃತಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ
ಪಂಚಭೂತಗಳಾಗಿಯೂ, ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಷೋಡ
ಶತತ್ವಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವ ಈ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಈಶ್ವರ
ನಿಗೂ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶರೀರವಾಗಿಯೂ, ಇಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ, ವಿಷ
ಯವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸುವಂಥದಾಗಿರುವುದು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿರುವುವು. ಅವು
ಗಳೊಳಗೆ—ಅಲ್ಲಿರುವ ವಿಮಾನಗೋಪುರಮಂಟಪಪ್ರಾಸಾದಾದಿಗಳೂ, ಸೃಕ್ಷಂ
ದನವಸ್ತ್ರಪುಷ್ಪತಾಂಬೂಲಾದಿಗಳೂ, ಆಯುಧ, ಆಸನ, ಭೂಷಣ, ಸ್ಥಾನ, ಪರಿ
ವಾರ, ಉದ್ಯಾನ, ಸರೋವರ, ಕ್ರೀಡಾರ್ಪಣ, ಇವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿ
ರುವ ಅಪ್ರಾಕೃತವಸ್ತುಗಳೂ ವಿಷಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು.

ಇದಲ್ಲದೆ ಆಗಾಗ ಕಾರ್ಯೋಪಯೋಗಿಯಾಗುವಂತೆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಪಲ್ಲಡುವ ಅನಿತ್ಯಗಳಾದ ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳೂ ವಿಷಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ—ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮರಗಳೊಳಗೆ ಚಿಗುರು, ಎಲೆ, ಹೂವು, ಕಾಯಿ, ಹಣ್ಣು, ಮೊದಲಾದ ಅನಿತ್ಯಪರಿಣಾಮಗಳೂ, ನದಿಗಳೊಳಗೆ ನೊರೆಗಳು, ಅಲೆಗಳು, ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಮೊದಲಾದ ಅನಿತ್ಯವಿಕಾರಗಳೂ, ವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ವ್ಯೂಹ, ವಿಭವಾದ್ಯನಿತ್ಯಪರಿಣಾಮಗಳೂ ಉಂಟಷ್ಟೆ ?

೭೭೦. ಅನಿತ್ಯಪರಿಣಾಮವತ್ತ್ವೇಽಪಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇಃ

ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಆದರೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನಿತ್ಯಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಕ್ಕೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು ; ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಕಾಲವಶದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮವು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಎರಡಕ್ಕೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಗವತ್ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ್ಜನೀಯಗಳಾಗಿರುವುವಷ್ಟೆ ?

ಪಂಚೋಪನಿಷಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯೋಪದೇಶದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

೭೭೨ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವತ್ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೇರಪಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ

ತತ್ತ್ವಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಃ

ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಂತೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯವೂ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಆದರೂ ಆ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವವಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದಷ್ಟೆ ?

ಓಹೋ ಅಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲಾ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಮಹದಾದಿತತ್ತ್ವಗಳು ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲವೆ ? ಅಲ್ಲ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಆಕಾಶವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಅಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ

ಮಹದಾದಿತತ್ತ್ವಗಳೂ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿರುವ ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಎಂಬ ಉತ್ತರೋತ್ತರಭೂತವು ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಭೂತದಿಂದ ಉಂಟಾದುದಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೭೭೩ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಮಸಿ ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯವತ್ತ್ವಂ

ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿರುವ — ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಪ್ರಾಣ, ವಿಷಯ ಇವುಗಳ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವು ಎಂದರೆ ಆಕಾರವಿಶೇಷವು ಪ್ರಾಯಶಃ ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಇರುವುದು. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ-ಕಾಲು-ಕಣ್ಣು-ಕಿವಿ-ಮೂಗು ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಪಾಣಿ-ಪಾದ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಅಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಗಮಕವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದರೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

೭೭೪. ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧಕವಚನಾನಾಂ ಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧಪರತ್ವಂ.

ಹೀಗಾಗುವುದಾದರೆ—“ಇಂದ್ರಿಯಭಿದ್ರವಿಧುರಾ ದ್ಯೋತಮಾನಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ—ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಾಗಿರುವ ರಂಧ್ರಗಳು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರಮಾಣದ ಗತಿಯೇನು ?

೧ ಉತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದನ್ಯಾಯದಿಂದ—ಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಭಿದ್ರಗಳು ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಈ ವಚನವು ಹೇಳುವುದಲ್ಲದೆ ಅಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ

---

೧ ಉತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ—ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಶಬ್ದೋಪಾತ್ತವಾದ ವಿಶೇಷದೊಡನೆ (ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರದೊಡನೆ) ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಶಬ್ದೋಪಾತ್ತವಿಶೇಷವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿಕೆ ಉತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದ ನ್ಯಾಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ;

ಇಂದ್ರಿಯಭಿದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಈ ವಚನಕ್ಕೆ ಗತಿಯಾಗಿರುವುದು. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವು ಇರುತ್ತದ್ದರೂ “ಅಶರೀರಂ ವಾವ ಸಂತಂ” ಎಂಬ ಶರೀರನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ ಹೇಯವಾದ ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅಪ್ರಾಕೃತಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ? ಅದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೭೭೫. ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಸದ್ಭಾವೇ ಸೂತ್ರಕಾರ ಭಾಷ್ಯಕಾರಯೋಃ ಸ್ಪಷ್ಟಮೃತಿಃ

ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದ ಐದನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ—ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಶರೀರವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಉಂಟೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿ “ಅಭಾವಂ ಬಾದರಿರಾಹ ಹ್ಯೇವಂ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಬಾದರಿಮಹರ್ಷಿಯ ಮತರೀತಿಯಾಗಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯ

ಹಿಂಸಾಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವ “ಮಾ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾ ಭೂತಾನಿ” ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಹಿಂಸಾವಿಶೇಷವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ “ಅಗ್ನಿೇಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರದೊಡನೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಹಿತಹಿಂಸಾವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವರಷ್ಟೆ?

ಮತ್ತು—ಹೋಮಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕರಣಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವಿಧಿಸುವ “ಯದಾಹವ ನೀಯೇ ಜುಹೋತಿ” ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಮವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಏಕಹಾಯನೀಗೋವಿನ ಪದದೇಶವನ್ನು ಅಧಿಕರಣವಾಗಿ ವಿಧಿಸುವ “ಪದೇ ಜುಹೋತಿ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರದೊಡನೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪದಹೋಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಹವನೀಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವರಷ್ಟೆ?

ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷಕ್ಕೂ ಬೋಧೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಬೋಧಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಬಾರದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಕ್ತವಿಶೇಷವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಷಯಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿಕೆ “ಗೋಬಲೀವರ್ಧನ್ಯಾಯ” ಅಥವಾ “ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪರಿವ್ರಾಜಕನ್ಯಾಯ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರದೊಡನೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಬ್ದೋಪಾತ್ತವಾದ ವಿಶೇಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಮಾನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷನ್ಯಾವೇನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; “ಪಶುನಾ ಯಜೇತ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪಶುಸಾಮಾನ್ಯಬೋಧಕವಾದ ಪಶುಶಬ್ದಕ್ಕೆ “ಛಾಗಸ್ಯ ವಸಾಯಾ ನೇದ ಸೋಽನುಬ್ರೂಹಿ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರವರ್ಣಬಲದಿಂದ ಛಾಗರೂಪವಾದ ಪಶುವಿಶೇಷದಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವರಷ್ಟೆ?

ಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಒಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ವನ್ನೂ, “ ಭಾವಂ ಜೈಮಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಾಮನನಾತ್ ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಜೈಮಿನಿಮಹರ್ಷಿಯ ಮತರೀತಿ ಯಾಗಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಉಂಟೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ವನ್ನೂ, ತೋರಿಸಿ—“ದ್ವಾದಶಾಹವದುಭಯವಿಧಂ ಬಾದರಾಯ ಷೋಡಶಃ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಯ ಮತರೀತಿಯಾಗಿ, ಮುಕ್ತ ರಿಗೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಂಕಲ್ಪವಿದ್ದಾಗ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಸಂಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದಿರು ವಾಗ ಇಲ್ಲದೆಯೂ ಇರಬಹುದೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ತೋರಿ ಸಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಸದ್ಭಾವವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಂದಲೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೭೭೬. ಮುಕ್ತಾನಾಮಿತ್ಯಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಸೃಷ್ಟಶರೀರಸ್ಯ ಯಾವ ದಾತ್ವಭಾವಿತ್ವಂ-

ಸಂಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಆವುದೊಂದು ಶರೀರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳು ದುದಲ್ಲ. ಅವರ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಿಡಬಹುದಾದ ಶರೀರವು ಸಂಕಲ್ಪವಿಲ್ಲ ದಿರುವಾಗ ಅವರಿಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಸೃಷ್ಟಿ ವಾದ ಯಾವದಾತ್ವ ಭಾವಿಶರೀರವು ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.

೭೭೭. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಮಿಂದ್ರಿಯಾದಿಸದ್ಭಾವೇ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರು—ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಮನ ಇಂದ್ರಿಯವುಂಟೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಿರು ವರು.—“ಮನಸೈತಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಪಶ್ಯತ್ ರಮತೇ” “ಮನೋಽಸ್ಯ ದಿವ್ಯಂ ಚಕ್ಷುಃ” “ಸೋಽಸ್ಯಂ ಕಾಮಂ ಮನಸಾ ಧ್ಯಾಯೀತ” “ಮನಸೈವ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಂ” ಇತ್ಯಾದಿ. ಆದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಶರೀರವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಉಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೭೭೮ ಉದಾಹೃತಶ್ರುತಿಗತಸ್ಯ ಮನಶ್ಚಬ್ಜಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಪರತ್ವಮೇವೇತಿ ಸಕ್ಷಾಂತರಂ

ಆದರೆ ಈ ಮನಶ್ಚಬ್ಜವು ಜ್ಞಾನವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮನ-ಇಂದ್ರಿಯ ವಾಚಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವರು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—“ಬುಧ್ಧಿ ಮ್ನಾ, ಮನಸ್ಸೀ” ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಉಪ

ಯೋಗಿಸುವ ವಾಡಿಕೆಯುಂಟಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು—“ ಕ್ಷುಭಿತಂ ಮೇ ಮನಃ, ಪ್ರಶಸ್ತಂ ಮೇ ಮನಃ ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಧರ್ಮಭೂತವಾಗಿರುವ ಕ್ಷೋಭವೂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುದು ; ಧರ್ಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಆಗಲಾರದು. ಮನಶ್ಚಬ್ದವು ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದಾದರೆ ಅದು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಲಾರದಾದಕಾರಣ ಅದರ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಕ್ಷುಭಿತಪ್ರಶಸ್ತತ್ವಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಗಳಾಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಧರ್ಮಗಳಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಗಳಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಹಣಯೋಗ್ಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಮನಶ್ಚಬ್ದವು ಬೋಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಮನಃಇಂದ್ರಿಯವನ್ನಲ್ಲ. ಇದು ಕೆಲವರ ಮತವಾಗಿರುವುದು.

ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೂ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಸವಾದಿಲ್ಲ.

೭೭೯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಶರೀರಾಣಾಮಪಿ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ

ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಪ್ರಾಣ, ವಿಷಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ಪರಿಣಾಮಗಳೊಳಗೆ ವಿಷಯವೆಂಬ ಪರಿಣಾಮವು ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದು ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಅದರಂತೆಯೇ ಶರೀರವೆಂಬ ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿಯೂ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದಗಳು ಉಂಟು. ಈಶ್ವರನೂ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೂ ಸಹ ನಿತ್ಯವಾದ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಶರೀರಗಳು ನಿತ್ಯಶರೀರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಅನಿತ್ಯವಾದ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಆವರು ಆಗಾಗ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಶರೀರಗಳು ಅನಿತ್ಯಶರೀರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು.

ಮುಕ್ತರಿಗಾದರೆ—ಮೋಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶರೀರಗಳು ಜನ್ಮಗಳಾಗಿಯೂ ವಿನಾಶರಹಿತಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವು. ಸ್ವಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶರೀರಗಳು ಜನ್ಮಗಳಾಗಿಯೂ ವಿನಾಶಿಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವು.

೭೮೦ ಅಪ್ರಾಕೃತೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತು ನಿತ್ಯತ್ವಮೇವ

ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಪರಿಣಾಮದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಲ್ಲಿರುವ ವಾಯು ಮೊದ

ಲಾದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಭೂತಗಳು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಭೂತಾವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಹೇಗೆ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಉಪಾಧಾನ-ಕಾರಣವನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸದೆಯೇ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವುವು. ಈಶ್ವರನೂ ನಿತ್ಯನೂರಿಗಳೂ ಸಹ ಅಂಥ ನಿತ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವಾದ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿರುವರು. ಮುಕ್ತರಾದರೆ ಸ್ವಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಅನಿತ್ಯಶರೀರಗಳನ್ನು ಕದಾಚಿತ್ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಅವುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ಕದಾಚಿತ್ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವರು. ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವು ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೋತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೭೮೧ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಶರೀರಪರಿಗ್ರಹೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿಶೇಷಕಾರಣವಿಶೇಷಯೋರ್ನಿರೂಪಣಂ

ನಿತ್ಯನೂರಿಗಳೂ ಮುಕ್ತರೂ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಭಗವದಭಿಮತಕ್ಕೈಂಕರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬ ಭೋಗವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದು.

ಈಶ್ವರನು ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಭೋಗಸಿದ್ಧಿಯೂ, ತನಗೆ ಶೇಷಭೂತರಾದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರುಗಳಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆಯೂ, ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಉಪಾಸನಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆಯೂ, ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನೆಗಳೂ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಈಶ್ವರನು ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವನ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ನಿತ್ಯರೂ ಮುಕ್ತರೂ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೆಲವುವೇಳೆ ಭಗವತ್ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ, ಕೆಲವುವೇಳೆ ಭಗವತ್ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರಿಯಾದ ಸ್ವಸಂಕಲ್ಪವೂ, ಕಾರಣವಾಗಿರುವುವು.

೭೮೨ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಪರಿಣಾಮಹೇತುಭೂತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯಾನುಪಪತ್ತ್ಯಶಂಕಾ

“ಪೂಜ್ಯರೆ? ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಬೇವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ; ಕರ್ಮವಶ್ಯನಾದ ಬೇವನಿಗೆ ಸಂಸಾರದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳು ಈ

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಸುಖ-ದುಃಖ-ಇಚ್ಛಾ-ದ್ವೇಷಗಳೆಂಬ ಜ್ಞಾನಾ ವಸ್ತುಭೇದಗಳನೇಕಗಳು ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಮತ್ತು ಪರಿಪಾಕಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಫಲೋನ್ಮುಖವಾಗಿರುವ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣದ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ವಿಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರಗಳಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ವಿಚಿತ್ರಗಳಾದ ಸಂಕಲ್ಪಗಳೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಕರ್ಮವೆಂಬ ಕಾರಣವಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಸಾರದಶೆಯಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯುಕ್ತಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು.

ಆದರೆ—ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯದ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಕಾಲ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತಗಳೂ ಸಂಭವಸದಿರುವಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುವು ? ಮತ್ತು ಅಂಥ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವ ಸಂಕಲ್ಪತಾರತಮ್ಯಗಳೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಹೇಗೆತಾನೆ ಉಂಟಾಗುವುವು ? ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಕರ್ಮವಶ್ಯರಲ್ಲದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವರ ಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛೆ ಸಂಕಲ್ಪ ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ಕಾದಾಚಿತ್ತವಾದ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಸಂಕಲ್ಪವೂ, ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆನಂದಾದ್ಯವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳೂ ಹೇಗೆ ಸಂಗತಗಳಾಗುವುವು ? ”

೭೮೩. ತತ್ಪರಿಹಾರಕಥನಾರ್ಥಮುಕ್ತಾಶಂಕಾಭಿಪ್ರಾಯಸ್ಯ

ದ್ವೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪಃ

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವವರನ್ನು ಕುರಿತು ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದು; ಅದೆಂತೆಂದರೆ—ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಅವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ಅದು ಸಂಭವಿಸಿದರೂ ಅಕರ್ಮವಶ್ಯರಾದ ಅವರ ಇಚ್ಛಾಸಂಕಲ್ಪಾದಿಗಳನ್ನು ಕ್ಲಪ್ತವಾದ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ನಿಯತವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಪಡಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಇಚ್ಛಾಸಂಕಲ್ಪಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ?

೭೮೪. ತತ್ರ ವಿಕಲ್ಪದ್ವಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸಾಮಂಜಸ್ಯಕಥನಪೂರ್ದಕಂ
ಇಚ್ಛಾಸಂಕಲ್ಪತಾರತನ್ಮೋಪಪಾದನಂ.

ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಮಂಜಸವಾದುದಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂ
ದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನು
ಸಾರವಾಗಿ ಆಕಾರಭೇದಗಳು ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾ
ಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಾದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾ
ಗುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅವರ ಜ್ಞಾನವು “ಈ ಕಾರ್ಯವು ಭವಿಷ್ಯ
ತ್ತಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರವನ್ನೇ ಪಡೆವುದಲ್ಲದೆ “ಈ ಕಾರ್ಯವು ವರ್ತಮಾ
ನವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರವನ್ನಾಗಲಿ “ಈ ಕಾರ್ಯವು ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾಗಿ
ರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರವನ್ನಾಗಲಿ ಪಡೆವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಒಂದು ಕಾರ್ಯವು ವರ್ತಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರ
ಜ್ಞಾನವು “ಈ ಕಾರ್ಯವು ವರ್ತಮಾನವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರವನ್ನೇ
ಪಡೆವುದಲ್ಲದೆ “ಈ ಕಾರ್ಯವು ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರವನ್ನಾ
ಗಲಿ “ಈ ಕಾರ್ಯವು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರವನ್ನಾಗಲಿ ಪಡೆವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಒಂದು ಕಾರ್ಯವು ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಅವರ ಜ್ಞಾನವು “ಈ ಕಾರ್ಯವು ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರ
ವನ್ನೇ ಪಡೆವುದಲ್ಲದೆ “ಈ ಕಾರ್ಯವು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರವ
ನ್ನಾಗಲಿ “ಈ ಕಾರ್ಯವು ವರ್ತಮಾನವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಆಕಾರವನ್ನಾಗಲಿ
ಪಡೆವುದಿಲ್ಲ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅವರ ಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾ
ತ್ಕರಿಸುವುದು; ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯವು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ಈಗಲೇ ಅವರು
ಬಲ್ಲರು. ಅದು ಸ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನವಾಗುವುದನ್ನೂ ಈಗಲೇ ಬಲ್ಲರು;
ಅದು ಅತಿಕ್ರಾಂತವಾಗುವುದನ್ನೂ ಈಗಲೇ ಬಲ್ಲರು. ಆದರೂ ಅನರ ಜ್ಞಾನವು ಆ
ಆ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಡೆವುದಲ್ಲದೆ ಒಂದೇಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಆಕಾರಗ
ಳನ್ನೂ ಪಡೆವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಪಡೆವುದಾದರೆ—ಭವಿಷ್ಯತ್ತಾರ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರ್ತ
ಮಾನತ್ವಾಕಾರವನ್ನೂ, ಅತಿಕ್ರಾಂತತ್ವಾಕಾರವನ್ನೂ ಈಗಲೇ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿ
ಬರುವುದರಿಂದ—ಧರ್ಮವಾದ ಶಂಖವನ್ನು ಪೀತವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪುರುಷ
ನಂತೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರು ಭ್ರಾಂತರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅವರ ಸರ್ವಜ್ಞ

ತ್ವಕ್ಕೂ ಹಾನಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೂ ಕ್ರಮಿಕವಾದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದವು ಉಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು.

ಅಥವಾ ಕಾದಾಚಿತ್ಕವಾದ ಆ ಆ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಕಾದಾಚಿತ್ಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವಸ್ಥೆ ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಅತಿಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಮತ್ತು “ ಸೋಽಕಾನುಯತ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ ”
“ ತದೈಕ್ಷತ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ ” “ ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮುಕ್ತುರುತ ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛೆ ಸಂಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಆಕರ್ಮವಶ್ಯರಾದ ನಿತ್ಯರಿಗೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಕರ್ಮ-ಕಾಲ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಧಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾವಿಶೇಷವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಇಚ್ಛೆ ಸಂಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಾನವಸ್ಥಾಭೇದಗಳೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಶರೀರಪರಿಗ್ರಹವೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕೆ ಅನಂತರಭಾವಿಯಾದ ವೈಷ್ಣವೈಷ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಜೇತನರ ಆ ಆ ಕರ್ಮವಿಶೇಷದ ತಾರತಮ್ಯವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾದ ಸಮಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ವೈಷಮ್ಯವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರುವುದು.

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯಾವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ—ಇಂಥ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಗೆ ಗುಣಗಳ ವೈಷಮ್ಯವು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾದೀತು? ಹಾಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದರೆ “ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಗುಣವೈಷಮ್ಯ ಗುಣವೈಷಮ್ಯದಿಂದ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ ?

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಗುಣವೈಷಮ್ಯವು ಕಾರಣವಾಗಬೇಡ, ಗುಣವೈಷಮ್ಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕಲಾಕಾಷ್ಠಾಕ್ಷಣಾದಿಗಳೆಂಬ ಕಾಲಪರಿಣಾಮಗಳೇ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯ ತಾರ

ತಮ್ಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಲಿ. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂಥಪರಿಣಾಮವಾದರೆ—ಕಲಾಕಾಷ್ಠಾ ಕ್ಷಣಾದಿಗಳು ಪ್ರವಾಹರೂಪದಿಂದ ನಡಿಯುತ್ತಲೇ ಇರುವಕಾರಣ ಸಂಗತವಾ ಗಿರುವುದು. ಅಂಥ ಕಲಾಕಾಷ್ಠಾಕ್ಷಣಾದಿಗಳೂ—ಸೂರ್ಯಗತಿರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿ ಗಳು ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾಗಿ ನಡಿಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಗತಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಆದರೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಗತಿಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆಗ ಕಲಾಕಾಷ್ಠಾಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯಗತಿರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಲ್ಲದಾದರೂ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಸದೃಶಪರಿಣಾಮಸಂತಾನವುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಸಂತಾನವನ್ನೇ ಕಾ ಲೋಪಾಧಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಆದರೆ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವ ಕಲಾಕಾಷ್ಠಾ ಕ್ಷಣಗಳೂ ಅವುಗಳ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಗೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಜನ್ಯಗಳಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ “ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳೂ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಜನ್ಯ ಗಳಾಗಿರುವುವು ” ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೋಪವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ—ಪ್ರಕೋಪವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬೀಜಾಂಕುರನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಂಗತ ವಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವೋಪಾಧಿಗಳಾಗಲಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಕ್ಷಣಾದಿ ಗಳಾಗಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರೇಚ್ಛೆಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುವು. ಉತ್ತರೋತ್ತರೇಚ್ಛೆ ತದುತ್ತರಭಾವಿಗಳಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಗಾಗಲಿ ಕ್ಷಣ-ಕಲಾ-ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಿಗಾಗಲಿ ಕಾರ ಣವಾಗುವುದು.

ಆದರೆ ಅವ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಮವಾದ ಇಚ್ಛೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾದೀತು ? ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥ ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಇಚ್ಛೆ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು ? ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಅಂಥ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಇಚ್ಛಾಪರಂಪರೆ ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇವನ ಕರ್ಮವೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಧಿಯೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಹೇಗಾದರೆ—ಸಮಷ್ಟಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬೇವನ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆಯೇ ಆ ಆ ಕಾಲವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀ ನಗಳಾಗಿಯೂ, ಆ ಆ ಸಮಷ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿಯೂ

ಇರುವ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವವೆಂದು ಒಪ್ಪುವೆವೋ ; ಅದಂತೆಯೇ ಅಪ್ರಾಕೃತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಷಮವಾದ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಸಹ ಆ ಆ ಕಾಲದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅಂಥ ಇಚ್ಛೆ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥ ಇಚ್ಛಾಸಂಕಲ್ಪಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಪ್ರಸಂಗಿಸುವದೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೭೮೫. ಇಚ್ಛಾಸಂಕಲ್ಪಸೃಷ್ಟೀನಾಮಿಶ್ವರಜ್ಞಾನೇ ಚಕ್ರವತ್ಪರಿವರ್ತನಾನತ್ವಾದ್ವಾ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾಭೇದೋಪಪತ್ತಿಃ

ಪೂಜ್ಯರೆ ! “ಕಾಲಂ ಸ ಪಚತೇ ತತ್ರ ನ ಕಾಲಸ್ತತ್ರ ನೈಪ್ರಭುಃ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ಪರಿಣಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೊರೆಯಿಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾಲವು ಸಹ ಕಾರಿಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ ಅಶ್ಯಂತರಹಸ್ಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಈ ವಸ್ತು ಉಂಟಾಗಲಿ” ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರವಾದ ಇಚ್ಛೆಯೂ “ಈ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಾನು ಉಂಟುಮಾಡುವೆನು” ಎಂಬ ಇಚ್ಛಾವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವೂ, ಆ ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕೃತಿಯೆಂಬ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಸಹ ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು. ಎಂದರೆ ಒಂದೂ ಸೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಇಚ್ಛೆಯೂ, ಆ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅದೇ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವೂ, ಆ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಆ ಪದಾರ್ಥದ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ; ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಇಚ್ಛೆಯೂ, ಆ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಆ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವೂ, ಅದರಿಂದ ಆ ಪದಾರ್ಥದ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ; ಅದರಿಂದ ಮಗದೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ಇಚ್ಛೆಯೂ, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾಸಂಕಲ್ಪಸೃಷ್ಟಿಗಳು ಚಕ್ರದಂತೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಬೀಜಾಂಕುರನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳು ಉಂಟಾಗಲು ಆವುದೊಂದು ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ.

೭೮೬ ಸರ್ವಶಕ್ತೇರೀಶ್ವಸ್ಯ ಸಹಕಾರ್ಯಂತರನೈರಪೇಕ್ಷ್ಯೋಪ ಪಾದನಂ

“ಪೂಜ್ಯರೆ? ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಸಹಾಯವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೂ ಕೊನೆಗೆ ಕಾಲವೆಂಬುದೊಂದನ್ನಾದರೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಅದನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆತಾನೆ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸೀತು? ಆತ್ಮಂತಿಕವಾಗಿ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

ಇಂಥ ಆಕ್ಷೇಪವು ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಎರಲಾರದು. ಪುರುಷಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಉಹಿಸಲಶಕ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಅತಿವಿಚಿತ್ರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅನಂತಶಕ್ತಿಪ್ರಭಾವದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಆವುದು ತಾನೆ ಸಿದ್ಧಿ ಸಲಾರದು? ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿ ಕರಾದ ಕುಲಾಲಮುಂತಾದವರಿಗೇ ಸಹ ಕಾರಿಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷೆಯಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಶಕ್ತನಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? “ಕಾಲಂ ಸ ಪಚತೇ ತತ್ರ ನ ಕಾಲಸ್ತತ್ರೈವೈವೈಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭೮೭ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಾನಾಮವಸ್ಥಾವತ್ತೋಪಸಂಹಾರಃ

ಅಂತು ಇದುವರೆಗೂ ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ—ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಇಚ್ಛೆ ಸಂಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಅನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೭೮೮ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನನತಾಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಾಣಾಮಿಂದ್ರಿಯ ಪರಿಗ್ರಹಸ್ಯಾಲಂಕಾರರೂಪತ್ವಂ

ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಬಲದಿಂದ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ಇವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಇವರಿಂದ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇವರ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗದಿದ್ದರೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರರೂಪಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೭೮೯ ತತ್ತ್ವವ ಸಕ್ಷಾಂತರಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೊಂದು ಇರುವಂತೆ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವೂ ಒಂದುಂಟು ; ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನದ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಇವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕಾರಣಗಳಾಗುವವು. ಈ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಗೃಹೀತಗ್ರಾಹಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಚ್ಛಾಭೇದವು ಸಂಭವಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶರೀರವನ್ನು ಇವರು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವರೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೭೯೦. ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ.

ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಆ ಆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳ ಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತವಶದಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವು ಐದುಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಿಸಿರುವೆವು. ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿದ್ರವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ವಿಚಾರವು ಜರುಗುವುದು.

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ಮಲಿನಂ

ನಿರ್ಭಾನಾದೋ ಯದೋದಿತೋ ಮಲಿನಃ |

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ನಿಮಲಂ

ತತ್ತ್ವನಿಶುದ್ಧಿರ್ಯದೋದಿತಾ ನಿಮಲಾ ||

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ನಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳಗೆ
ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಸ್ವರೂಪ
ಸ್ವಭಾವನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ.

ಇತಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಚತುರ್ಥಃ

ಸಮಾಪ್ತಃ

|| ಓಂ ||

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ.

೫. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದಂ.

೭೯೦. ತತ್ರಾದೌ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಅತಿಕ್ರಾಂತಗಳಾದ ನಾಲ್ಕು ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಿಂದಲೂ—ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ
ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ—ಎಂಬ ಐದು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದೆವು;
ಈಗ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆವು. ಈ ಧರ್ಮ
ಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವರು; ಅವು
ಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆವೆವು.

೭೯೧. ತತ್ರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಕರ್ಮಕಾರಕದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಧರ್ಮ
ಭೂತಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಎಂದರೆ—“ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥದ
ಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನತ್ವವು ” ಧರ್ಮಭೂತ
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. “ ನಾನು ಇದನ್ನು
ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರದೊಳಗೆ “ ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ ” ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾ
ಪದದಲ್ಲಿ ಧಾತುವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಎರಡು ಅಂಶಗ
ಳುಂಟು; ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಧಾತು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸು
ವುದು. ಜ್ಞಾನವೆಂದೂ, ಪ್ರಕಾಶವೆಂದೂ ಅವಭಾಸವೆಂದೂ, ಸ್ಫುರಣವೆಂದೂ,
ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದೂ ಇದೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಆಶ್ರಯವೂ ಒಂದು
ವಿಷಯವೂ ಇರಬೇಕು. “ ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ ” ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದಲ್ಲಿ ಧಾತೃಂಶವು

ಹೋಗಲಾಗಿ ಅದರಮೇಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂಶವು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಈ ಆಶ್ರಯವೇ ಕರ್ತೃಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಂತು “ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ “ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಲಭಿಸುವುದು. ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾದ “ನಾನು” ಎಂಬ ಪದವು ಅಂಥ ಆಶ್ರಯವಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು.

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಗೋಚರವಾಗುವದೋ ಅದು ವಿಷಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾದ “ಇದನ್ನು” ಎಂಬ ಪದವು ಅಂಥ ವಿಷಯವಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು. ಇಂಥ ವಿಷಯವೇ ಕರ್ಮಕಾರಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವುಂಟು.

ಮಾತಾ-ಪಿತೃದಿಶಬ್ದಗಳಂತೆ ವಿಷಯಶಬ್ದವೂ ಸಸಂಬಂಧಿಕಶಬ್ದವಾದುದರಿಂದ—“ಯಾವುದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವು?” ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂಟಾದರೆ—ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೆಂದು ಸ್ವರೂಪವಾಗುವುದು. ಅಂತು ಈ ಧಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ “ಜ್ಞಾನತ್ವವು” ಎಂಬ ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಧರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಧರ್ಮಿಯಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಸ್ಥಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುವನ್ನು ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಸ್ವಗತವಾದ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ತಾನು ನಿರೂಪಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೇ ನಿರೂಪಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತಾನು ನಿರೂಪಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

“ಜ್ಞಾನತ್ವವು” ಎಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಉಕ್ತವಾದ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಸವಿಷಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ಉಕ್ತವಾದ ವಿಶೇಷಣದಳದಲ್ಲಿಯೂ—“ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ” ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ “ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನತ್ವವು” ಎಂಬ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವೇ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದು. ಆಗ ಸ್ವಗತವಾದ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನತ್ವವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಹಾಗೆಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ “ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ” ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಭಿನ್ನನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

“ವೂಚ್ಯರೆ? ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಏಕತ್ವ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಅನುಕೂಲತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬೇರವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವಿರಿ; ಈ ಧರ್ಮಗಳಾದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿರುವುವು. ಅಂತು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಏಕತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರೂಪಕವಾದುದರಿಂದ ಪುನಃ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಹಾಗೆಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದಲ್ಲದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ—“ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಾಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಧರ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನತ್ವವು ಈ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೭೯೩. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಾಲಕ್ಷಣಂ.

ಕರ್ತೃಕಾರಕದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವಿಕೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು; ಎಂದರೆ—“ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಧರ್ಮಯಲ್ಲಿರುವ ಆಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನತ್ವವು” ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ—“ಜ್ಞಾನತ್ವವು” ಎಂಬ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಮೊದಲು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ “ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಧರ್ಮಯಲ್ಲಿರುವ ಆಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೇ ನಿರೂಪಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರೂಪಕವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ಉತ್ತಮಾದ ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ “ದೇವದತ್ತನು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ದೇವದತ್ತನು ಮಲಗುತ್ತಾನೆ; ದೇವದತ್ತನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತನಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಪಾಕ, ಶಯನ, ಗಮನ ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ನಿರೂಪಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷ್ಯದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಪಾಕಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ವೂಚ್ಯರೆ? ಈ ಲಕ್ಷಣದೊಳಗೆ—ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ಉತ್ತಮಾದ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವಿರಿ? ಆದರೆ ಈ ದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೂ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಾಧಾರನಾದುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು. ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಆಶ್ರಯತ್ವಕ್ಕೆ ಜೀವನು ನಿರೂಪಕನಾಗಿಯೇ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಅನಿರೂಪಕನಲ್ಲ.

ಈಶ್ವರಭಿನ್ನವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಶ್ರಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾಗಿರಬೇಕೆಂದೇ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಪರಿಹಾರವಾಗುವದೆಂದೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರುವ ಆಶ್ರಯತ್ವಕ್ಕೆ

ನಿರೂಪಕವಾದ ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಬರುವುದು. ಇಂಥ ಉಭಯಸಂಕಟಕ್ಕೇನುಮಾಡುವಿರಿ ?

ಹವುದು ಉಭಯಸಂಕಟವೇನೋ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವೆವು.——“ ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಆಧೇಯತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಈಶ್ವರನಿರೂಪಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಯಾವ ಆಧೇಯತ್ವವುಂಟೋ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಆಧೇಯತ್ವವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನತ್ವವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ” ಎಂಬುದೇ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಕಟವೂ ಇಲ್ಲ. ಅಂಥ ಆಧೇಯತ್ವವೂ ಆ ಆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿರೂಪಿತವಾಗಿಯೂ ಜೀವನಿರೂಪಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆಧೇಯತ್ವವೇ ಆಗುವುದಲ್ಲದೆ ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರನಿರೂಪಿತವಾದ ಆಧೇಯತ್ವವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕೃತಿ ಕಾಲ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನಿರೂಪಿತವಾದ ಆಧೇಯತ್ವವಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಆಧೇಯತ್ವವನ್ನೇ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಂತೆ ಕಾಲವೂ ಸರ್ವಾಧಾರವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಕಾಲನಿರೂಪಿತವಾದ ಆಧೇಯತ್ವವು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಆಧೇಯತ್ವವು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾದುದಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೭೯೪. ಅಥ. ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಂ.

“ ಆತ್ಮವಸ್ತು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಈ ಎರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಸ್ತು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ” ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಜೀವೇಶ್ವರರೆಂಬ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣದಳವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆಷ್ಟು ಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವೆವು. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

೭೬೫. ಅಥ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೇಷು ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಂ

ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲದೆ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಾಭಾಸಗಳನ್ನು ದೂಷಣೆಮಾಡಿದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಿಮತಗಳಾದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.—

“ಅತ್ಯಂತವೇಗಿತಾತ್ಯಂತಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಂ ನಿರ್ಭರತಾ ತಥಾ |

ಸ್ವಸತ್ತಾಕಾಲಭಾವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನೇ ಲಕ್ಷ್ಯಚತುಷ್ಟಯಂ ||”

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು—“ಅತ್ಯಂತವೇಗವುಳ್ಳೋಣವು ಎಂದರೆ ಅಪಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ವೇಗವುಳ್ಳೋಣವು” ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು. ವೇಗವುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ವೇಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿದ ವೇಗವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದರ ವೇಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ವೇಗವು ಅಸಕ್ಯಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಅಂಥ ವಸ್ತುವೇ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲವೇಗಗಳೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ವೇಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಸಕ್ಯಷ್ಟಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಾದುದರಿಂದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ವೇಗವೇ ಅಪಕರ್ಷರಹಿತವಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವು ಅತ್ಯಂತಿಕವಾಗಿ ನಾಶಹೊಂದಿದ ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ “ಅಪಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ವೇಗವುಳ್ಳೋಣವು” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಿತವಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ; ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೭೬೬. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣಂ.

“ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವಿಕೆ” ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವಿಕೆಯೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಘಾತಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿರುವಿಕೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಘಾತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳೋಣವು. ಅಂತು “ಅಪಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳೋಣವು” ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಈ ದ್ವಿತೀಯಲಕ್ಷಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಯಿತು. ಪ್ರತಿಘಾತ

ವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿ ಶಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿದ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದರ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿ ಅಸಹ್ಯಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಆದರೆ ಅಂಥ ವಸ್ತುವೇ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಇತರಗಳಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿಗಳೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಅಸಹ್ಯಷ್ಟಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿಯೇ ಅಸಹರ್ಷರಹಿತವಾಗಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷದಶೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಅವಗಾಹಿಸುವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಈ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮತಕಶರೀರಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕೋಚಾವಸ್ಥೆಯಿದ್ದರೂ ಬುದ್ಧ್ಯವಯವಗಳಿಗೆ ಸರಸ್ವರಪ್ರತಿಘಾತವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರುವುದಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನಯಲ್ಲಿ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರವರ್ತಿಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡುವ ಅಷ್ಟೊಂದು ದೊಡ್ಡಬುದ್ಧಿ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮತಕಶರೀರವೆಂಬ ಅತ್ಯಲ್ಪಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರಕೂಡದಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ—

“ಅಸಹರ್ಷರಹಿತವಾದ ಪ್ರತಿಘಾತವಿರೋಧಿಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳೋಣವು” ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯಣವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಿತವಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೭೯೭. ಅಥ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಂ.

ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತಸದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅಂಥ ಅತ್ಯಂತಸದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಣದಲ್ಲಿ ತಥಾಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ತಥಾಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಎಂದರೆ—“ತಥಾ ನಿರ್ಭರತಾ” ಎಂಬ ಮೂಲವು “ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಭರತಾ” ಎಂದು ಸರಸ್ವಸಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ನಿರ್ಭರತ್ವವೆಂದರೆ ಲಘುತ್ವವು; ಎಂದರೆ ಹಗುರವಾಗಿರುವಿಕೆ. “ಅತ್ಯಂತಹಗುರವಾಗಿರುವಿಕೆ” ಎಂದರೆ ಅಸಹರ್ಷರಹಿತವಾದ ಲಘುತ್ವವುಳ್ಳೋಣವು” ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯಣವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ಲಘುತ್ವವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದು. ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ವೇಗವೂ ಇಂಥ ಶಕ್ತಿ

ಯಿಂದಲೇ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅತ್ಯಂತಲಾಘವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತವೇಗವುಳ್ಳೋಣವೂ ಸಹಜವಷ್ಟೆ? ಲಾಘವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಲಾಘವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿದ ಲಾಘವವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದರ ಲಾಘವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಧರ್ಮಭೂತ ಜ್ಞಾನದ ಲಾಘವವು ಅಸಹ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಆದರೆ ಅಂಥ ವಸ್ತುವೇ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಇತರಗಳಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲಾಘವವೂ ಧರ್ಮ ಭೂತಜ್ಞಾನದ ಲಾಘವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಲಾಘವವೇ ಅಸಹರ್ಷರಹಿತವಾಗಿರುವುದು. ಧರ್ಮಭೂತ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ವೇಗವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಅಸಹರ್ಷರಹಿತವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಲಾಘವವೂ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಆದಕಾರಣ “ಅಸಹರ್ಷರಹಿತವಾದ ಲಘುತ್ವವುಳ್ಳೋಣವು” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಿತವಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೭೯೮. ಅಥ ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣಂ.

“ತಾನಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ” ಧರ್ಮ ಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರಕಾಶವೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ರುವಿಕೆ. ಜ್ಞಾನವು ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಾಗ ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು. ಎಂದರೆ ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶನೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು. ದೀಪವು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ದೀಪವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೀಪವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವಿಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆದಕಾರಣ “ತಾನಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಿತವಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೭೯೯. ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೇಷು ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣೇ ಅನ್ಯಾಪ್ತೃದ್ವಾಟನಂ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ! ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗಳಾದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಿರ್ದುಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ “ ಅಪಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ವೇಗವತ್ತ್ವವು ” ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಕಿಂತು ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ವೇಗವೆಂಬುದು ಒಂದಾನೊಂದು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದು. ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ವಿಭುವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ನಿತ್ಯಸೂರಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೇ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ವೇಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಪಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ವೇಗವತ್ತ್ವವು ಅವರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆತಾನೆ ಸಂಭವಿಸಿತು ? ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣವು ಈಶ್ವರನಿತ್ಯಸೂರಿಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು ;

೮೦೦ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣೇಷ್ಯನ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷೋದ್ಭಾವನಂ

ಆದುದರಿಂದಲೇ—“ ಅಪಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ಲಘುತ್ವವುಳ್ಳೋಣವು ” ಎಂಬ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅವರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಿಂತು ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವೇ ಇರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಯಾವಾಗಲೂ ವೇಗಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಅವರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವೇಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ಲಘುತ್ವಶಕ್ತಿ ಇರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯವು ಯಾವಾಗಲಾದರೊಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ವೇಗವೆಂಬುವ ಕಾರ್ಯವಾದರೆ ಅವರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣವೂ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು ;

೮೦೧ ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣೇ ಅನ್ಯಾಪ್ತೃತಿನ್ಯಾಪ್ತೃಭಯ ದೋಷೋದ್ಭಾವನಂ

ಮತ್ತು—“ ತಾನಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ” ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣವು ಜೀವೇಶ್ವರನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗಿಯೂ, ಬದ್ಧಜೀತನರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ

ಫಲಿತವಾಗುವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಜೀವೇಶ್ವರನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಪ್ಪಲಾರದು. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಮೂರ್ಛಾಪ್ರಳಯಸುಷುಪ್ತಿಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಆ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬದ್ಧಜೀತನರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವೂ ತಪ್ಪಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗಳಾದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಿರ್ದುಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ "

೮೦೨ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷನಿವಾರಣಂ

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ—ಆ ಆ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಳಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವೆವಾದುದರಿಂದ ಆಶಂಕೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ "ಅಸಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ವೇಗವುಳ್ಳೋಣವು" ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣವನ್ನು "ಅಸಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ವೇಗವುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವ್ಯವಿಭಾಜಕವಾದ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳೋಣವು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವೆವು. ಪ್ರಕೃತಿತ್ವ, ಕಾಲತ್ವ, ಜೀವತ್ವ, ಈಶ್ವರತ್ವ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿತ್ವ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವ, ಎಂಬ ಈ ಆರು ಉಪಾಧಿಗಳೂ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸುವ ಉಪಾಧಿಗಳಾಗಿರುವುವು. ಈಶ್ವರನ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ವೇಗವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೇಗವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಬದ್ಧಜೀವಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಉಪಾಧಿ ಅವರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

೮೦೩. ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷನಿವಾರಣಂ.

ಇದರಂತೆಯೇ— "ಅಸಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ಲಘುತ್ವವುಳ್ಳೋಣವು" ಎಂಬ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು "ಅಸಕರ್ಷರಹಿತವಾದ ಲಘುತ್ವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವ್ಯವಿಭಾಜಕವಾದ ಉಪಾಧಿಯುಳ್ಳೋಣವು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವೆವು. ಈಶ್ವರನ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಲಘುತ್ವವೆಂಬ ಶಕ್ತಿ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವುಳ್ಳ ಬದ್ಧಜೀವರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವಿಭಾಜಕವಾದ ಉಪಾಧಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ತೃತೀಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

೮೦೪. ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣೇ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಪ್ತಿದೋಷನಿವಾರಣಂ.

ಇದರಂತೆಯೇ—“ತಾನಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ” ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು—“ಪರಾಗ್ಧ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಕಿಂಚಿತ್ಪದಾರ್ಥನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತೆಗೆ ನಿರೂಪಕವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಯಾವ ತಾನುಂಟೋ ಅಂಥ ತಾನಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವೆವು. ಇಲ್ಲಿ—“ಪರಾಗ್ಧ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ” ಎಂಬ ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ಜೀವೇಶ್ವರರು ಪರಾಗ್ಧ್ರವ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ. “ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ” ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಭಿನ್ನವಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

“ಕಿಂಚಿತ್ಪದಾರ್ಥನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತೆಗೆ ನಿರೂಪಕವಾಗಿಯೂ” ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಡಕವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದುದರಿಂದ ಬದ್ಧಚೇತನರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ಮೂರ್ಛಾ-ಪ್ರಳಯ-ಸುಷುಪ್ತ್ಯನಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಬದ್ಧಚೇತನರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಾ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಾ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕಿಂಚಿತ್ಪದಾರ್ಥನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತೆಗೆ ತಾನು ನಿರೂಪಕವಾದೀತು. ಆದಕಾರಣ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದರೂ ವಿಷಯತಾನಿರೂಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಬದ್ಧಜೀವರಿಗೆ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷಯತಾನಿರೂಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವೂ ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಚತುರ್ಥಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬದ್ಧಜೀವರ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗಳಾದ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಿರ್ದುಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿರುವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ನಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ
ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ
ಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ. ೧

ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

೮೦೫. ಬದ್ಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವೇ ನಿಯಮದ್ವಯಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಿಯಮಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಯೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಏಷಯ ಪ್ರಕಾಶವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದೆಂದು ಒಂದು ನಿಯಮವು. ಸ್ವಾಶ್ರಯವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ನಿಯಮವು. “ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಮೂರ್ಛಾ, ಪ್ರಳಯ ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕು” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ನಿಯಮದಿಂದ ಸರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. “ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಚೈತ್ರನ ಜ್ಞಾನವು ಮೈತ್ರನಿಗೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕು” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆ ಎರಡನೆಯ ನಿಯಮದಿಂದ ಸರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೮೦೬. ಅತೀತಜ್ಞಾನಾನ್ಯದೀಯಜ್ಞಾನಯೋಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾ ಭಾವೇನಿ ಸ್ಮರಣಾನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವಾದ್ವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಜ್ಞಾನಗಳು ಸ್ಮರಣರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ಆಗ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಅತಿಕ್ರಾಂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ. ಚೈತ್ರನ ಜ್ಞಾನವು ಮೈತ್ರನಿಗೆ ಅನುಮಾನಸ್ರಮಾಣ ಗಮ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅನ್ಯದೀಯಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯರು ವ್ಯವಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲೂ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.

೮೦೭. ಉಕ್ತನಿಯಮದ್ವಯಸ್ಯ ಬದ್ಧಚೇತನಜ್ಞಾನೈಕ ವಿಷಯತ್ವಂ.

ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದ ಈ ನಿಯಮಗಳೆರಡೂ ಸಂಸಾರಿಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಬದ್ಧ ಚೇತನರ ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತನಿಶ್ಚೇತ್ಸರರ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲಾರವು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ನಿರತಿಶಯವಾದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಅವರು ಪಡೆದಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ

ತಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನಗಳೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಲತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆಸ್ಥೆಯೆ
ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನಗಳೂ, ಅಂತು ನಿಖಿಲಜ್ಞಾನಗಳೂ ಅವರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ
ಗೋಚರಗಳಾಗಿರುವುವು.

**೮೦೮. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯಸೈಯಾಯಿಕಮತೇ
ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಂ.**

ಹೀಗೆ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶನವೇಳೆಯಲ್ಲಿ
ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸೈಯಾಯಿಕರೂ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ
ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. “ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು
ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ವಿಷಯ
ತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದೆಂದು ವಿಚಾರವುಂಟಾಗುವುದು.

ಆಗ ಸೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—

ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದಾಗಲಿ, ಲಿಂಗದಿಂದಾಗಲಿ,
ಉಪಮಾನದಿಂದಾಗಲಿ, ಶಬ್ದದಿಂದಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇಂಥ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ
ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ವಿಷಯಗಳಾಗಿರುವುವು. ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ
ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ಆ ಜ್ಞಾನವೇ ನಿರೂಪಕವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ—“ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ”
ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗು
ವುದು. ಇಂಥ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನವು ವಿಷಯವಾಗುವುದು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—“ಯಾವ ಗುಣವು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿಯೂ, ಆತ್ಮನ ವಿಶೇಷ
ಗುಣವಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದೋ ಅದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು.
ಸುಖದುಃಖಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಕ್ಷಣಿಕಗಳಾಗಿಯೂ, ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಗುಣ
ಗಳಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದರಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವು
ವಷ್ಟೆ ?” ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ—ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವಕ್ಕೂ
ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವವುಂಟೆಂದು ಫಲಿತವಾ
ಗುವುದು.

ವ್ಯಾಪ್ಯವು ಸಾಧನವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ವ್ಯಾಪಕವು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದಾ
ಗಿಯೂ, ವ್ಯಾಪ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವೂ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿಯೂ,
ಈ ಎರಡೂ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿಶ್ಚಿತಗಳಾಗಿರುವುವೋ ಅದು

ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಧನವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಸಾಧ್ಯವು ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಅದು ಸಕ್ಷವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಲೋಕಾನುಭವವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಯಾದೆಯೂ ಉಂಟು. ಸುಖದುಃಖಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನ-ಸಾಧ್ಯಗಳೆರಡೂ ನಿಶ್ಚಿತಗಳಾಗಿರುವುವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಕ್ಷದೊಳಗೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧನವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾಧನಬಲದಿಂದ ಸಾಧಿಸುವೆವು.

ಈ ಹೇತುಶರೀರದಲ್ಲಿ—ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ವಿಶೇಷಣವೂ, ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಇರುವುವು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಈ ಹೇತುಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣವು ಯಾವುದೋ ಅದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಆಗ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗಮ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಗಳಾಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸಾಧನವು ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಫಲವುಂಟಾಗುವವರೆಗೂ ಸ್ಥಿರಗಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಣಿಕಗಳಲ್ಲ ಆದುದರಿಂದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವಮಾತ್ರವಿದ್ದರೂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತೂ ಈ ಹೇತುಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಯಾವುದು ಕ್ಷಣಿಕವಿಶೇಷಗುಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗುವುದು. ಆಗ ಶಬ್ದವೆಂಬುದು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿಯೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಗುಣವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರೂ ಅದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹೇತು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವುದು. ಶಬ್ದವು ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯವಾದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಆಂತರವಾದ ಮನಃಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥದ ಏಕಯದಲ್ಲಿ ಬಹಿರಿಂದ್ರಿಯದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾನಸ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ, ಕ್ಷಣಿಕವಿಶೇಷಗುಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷಣಿಕ ವಿಶೇಷಗುಣವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಈ ಹೇತುಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಯಾವುದು ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಆತ್ಮಗುಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗುವುದು. ಆಗ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಆತ್ಮಗುಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯವತದಿಂದ ಅದು ಅನುಮೇಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹೇತು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ 'ವಿಶೇಷ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಆತ್ಮಮನಸ್ಸಂಯೋಗವು ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಆತ್ಮಗುಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮನ ವಿಶೇಷಗುಣವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಉಕ್ತವಾದ ಇಂಥ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಪೂರ್ವೋತ್ಪನ್ನವಾದ ಜ್ಞಾನವು "ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ" ಎಂಬ ಅನಂತರೋತ್ಪನ್ನವಾದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವೇ ನಿರೂಪಕವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಯಿತಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಲಿಲ್ಲ " ಇದು ಸೈಯಾಯಿಕರ ಮತವಾಗಿರುವುದು.

೮೦೯ ಮೀಮಾಂಸಕಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಷಯಗತಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಪರೋಕ್ಷತ್ವರೂಪಫಲಾನುಮೇಯತ್ವೋಪಪಾದನಂ

ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಒಂದಾನೊಂದು ಫಲವುಂಟಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನಜನ್ಯವಾದ ಫಲಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಯಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ “ತಂಡುಲಂ ಪಚತಿ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಕರ್ಮಕವಾದ ಪಾಕ

ಕ್ರಿಯೆ ತನಗೆ ಕರ್ಮವಾದ ತಂಡುಲದಲ್ಲಿ ಫಲವಿಶೇಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವುದೋ ಅದರಂತೆ “ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯೆಯೂ ಸಕರ್ಮವಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಕರ್ಮಕಾರಕದಲ್ಲಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಫಲವಿಶೇಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಇಂಥ ಫಲವು ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವವೆಂದೂ ಪರೋಕ್ಷತ್ವವೆಂದೂ ಎರಡುವಿಧವಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಉಂಟಾದುದಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವವೆಂಬ ಫಲವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಇಂದ್ರಿಯಭಿನ್ನವಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷತ್ವವೆಂಬ ಫಲವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇಂಥ ಫಲವು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿರದೆ ಕಾದಾಚಿತ್ಕವಾದುದರಿಂದಲೇ ಕಾರಣವಿಶೇಷದಿಂದ ಜನ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ಕಾರಣವಿಶೇಷವೇ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಂತು ಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಈ ಫಲವು ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಕಾರ್ಯವಾದ ಫಲದಿಂದ ಅನುಮೇಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಲ್ಲ.

ಆಂ ಪುನರ್ನಿರ್ಮಾನಾಂ ಸಕಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಾನುಮೇಯತ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಾಂತರೋಪಪಾದನಂ

ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯಫಲಾನುಮೇಯತ್ವಸತ್ತ್ವವೊಂದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದೇ ನಿರ್ಮಾನಾಂಸಕರು ಇನ್ನೊಂದು ಸತ್ತ್ವವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ “ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಾನು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ತೃಕಾರಕವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಇದನ್ನು ಎಂಬ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂಬಂಧವು ಈಗ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅವಗತವಾಗುವುದು. ಈ ಸಂಬಂಧದ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿನೋಡಿದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಾಪ್ತತ್ವರೂಪವೆಂದು ಕೊನೆಗೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗುವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—“ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬುದರಿಂದ—“ನಾನು ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದಷ್ಟೆ? ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎರಡುಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕಾದಾಚಿತ್ಕವಾದ ಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕ್ರಿಯೆ ದ್ವಾರಭೂತವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ದ್ವಾರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗಲಾರದು.

ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದ ಒಳಗಿರುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರದ ಹೊರಗಿರುವ ವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ದ್ವಾರಭೂತವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೊಂದು ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಅಂಥ ಕ್ರಿಯೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ದ್ವಾರಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮನಿಗೆ ವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ಉಂಟಾಗಿರುವಂಥದಾಗಿಯೂ, ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವು ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತೂ ಇಲ್ಲದೆ ಈಗ ಕಾದಾಚಿತ್ತವಾಗಿ ಉಂಟಾದುದರಿಂದ ಆಗಂತುಕವಾದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾರಣವು ಇದಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಸಿತ್ತಿತವಾಗುವುದು. ಆಗಂತುಕವಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಸಂಬಂಧವು ಈಗ ಹುಟ್ಟಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅಂಥ ಕಾರಣವನ್ನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಈ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಕಾರ್ಯವಾದ ಉಕ್ತಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅನುಮೇಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಲ್ಲ.

ಯಾರಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವವರಾಗಿರುವರೋ ಅವರೂ ಸಹ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವಾದ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ “ನನ್ನಿಂದ ಈ ಪದಾರ್ಥವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು” ಎಂದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞೇಯಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನಾಗಲಿ, ಜ್ಞಾತಾವಿಗೆ ಜ್ಞೇಯಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನಾಗಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರವು ಅವಗತವಾಗಿರುವುದೋ ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರವನ್ನಲ್ಲದೆ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು? ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಾದಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು; ಜ್ಞಾನವತದಿಂದ ವಿಷಯವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು; ಆದರೆ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಲಾದೀತು? ಸಂಬಂಧವೂ ಸಹ ಅದೇ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಡುವದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರಲ್ಲದೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯದೊಡನೆ ಉಂಟಾ

ಗುನ ಸಂಬಂಧವು ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದೂ ಸಂಭವಿ ಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಮೊದಲು ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ವಿಷಯವೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಈ ಎರಡು ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧ ವನ್ನು ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅದೇ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವಿರಮ್ಯವ್ಯಾಪಾರವೆಂಬ ಒಂದಾ ನೊಂದು ಪ್ರಬಲವಾದ ದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನವು ಮೊದಲು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ವಿಷಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಯೆಂದೂ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅದೇ ಜ್ಞಾನವು ಆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಕ್ಷಣಿಕ ವಾದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಕೆಲಸಗಳೂ ಒಂದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗಲಾರವು. ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇದು ಸಾಹ ಸೋಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಆತ್ಮ ನಿಗೆ ವಿಷಯದೊಡನೆ ಈಗ ಉಂಟಾಗಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಪ್ಯಪೃತ್ಯವೆಂಬ ಸಂಬಂ ಧವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಕಾರಣವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಕಾರ್ಯವಾದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅನುಮೇಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಲ್ಲ.

೮೧೧. ಪುನರ್ನಿರ್ಮಾಂಸಕಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನ್ತು
ಮೇಯತ್ವರೂಪಸಕ್ಷಾಂತರೋಪಪಾದನಂ.

ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವನಿಷ್ಠವಿಷಯತಾನಿರೂಪಕತ್ವಾ
ಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ.

ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯಸಂಬಂಧಾನುಮೇಯತ್ವಪಕ್ಷವೊಂದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದೇ ಮಾಮಾಂಸಕರು ಪುನಃ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ತೋರಿಸು ವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಇದು ಮಾನವನುರವು ಇದು ಬೇವಿನನುರವು” ಇತ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಆಗ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಮಾನವನುರ ಬೇವಿನನುರವೆಂಬ ವಿಷಯವು ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಆ ಜ್ಞಾನವೂ ಆಗಲೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಾಮಗ್ರಿ ಆಗ ಇರುವಂತೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಮಗ್ರಿ ಆಗ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಜ್ಞಾನವು ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದೋ ಅದರಂತೆ ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮುಟ್ಟಬಲ್ಲುದಾದ ಅಂಗುಳ್ಳಿಗುವು ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನೇ ಮುಟ್ಟಲಾರದಷ್ಟೆ? ಅದರಂತೆ ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶಕವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆ ಸಕರ್ಮಕವಾದುದರಿಂದ ತನಗೆ ಯಾವುದು ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿರುವುದೋ ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಇತರವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲಾರದು. ಹಾಗೆ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಾದರೆ—“ಇದು ಮಾವಿನಮರವು” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವನಿಗೆ ಉಂಟಾಯಿತೋ ಅವನಿಗೆ ಅದೇ ಜ್ಞಾನವು ಬೇವಿನಮರವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಉಕ್ತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾವಿನಮರವೇ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು; ಬೇವಿನಮರವು ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಉಕ್ತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಾನೂ ಕರ್ಮಕಾರಕವಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲಾರದು. ಇದರಿಂದ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವನಿಷ್ಠ ವಿಷಯತಾನಿರೂಪಕತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಉಕ್ತವಾಯಿತು.

೮೧೨. ಪ್ರಕಾಶಕಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಯಮಾನತಯೈವ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾಶಂಕಾ

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಶಬ್ದವು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಕವಾಗಿರುವುದು; ಲಿಂಗವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಧನವು ಲಿಂಗಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಕವಾಗಿರುವುದು; ಆಲೋಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಬೆಳಕು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕವಾಗಿರುವುದು; ಹೀಗೆ ಯಾವುದು ಯಾವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡೇ ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ತಾವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗದೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದವೂ ಲಿಂಗಿಯೂ ಆಲೋಕವೂ ಯಾವನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ ಅವುಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಲಿಂಗಿಯನ್ನೂ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲಾರವು. ಅಂತು ಪ್ರಕಾಶಕವಸ್ತುಗಳು ಜ್ಞಾನಯಮಾನಗಳಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಇತರವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುವೆಂಬ ನಿಯಮವು ಇದರಿಂದ

ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಜ್ಞಾನವು ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಕವಾಗುವುದಾದರೆ ತಾನೂ ಜ್ಞಾಯಮಾನವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಅಲ್ಲವೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಬೇಕು? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವೋತ್ತಮತೀತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾಯಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? "

೮೧೩. ಅಜ್ಞಾಯಮಾನಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿವತ್ಸತ್ತಯೈವ ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶಕತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶಕವಾದುವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾಯಮಾನಗಳಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಅನ್ಯಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾಗುವವೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಕಗಳೆಂದೂ, ಜ್ಞಾಯಮಾನಗಳಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಪ್ರಕಾಶಕಗಳೆಂದೂ, ಪ್ರಕಾಶಕಗಳು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುವು. ಶಬ್ದ ಲಿಂಗ ಆಲೋಕ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಜ್ಞಾಯಮಾನಗಳಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಇತರಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾಗುವುವು. ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಸ್ವರೂಪಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾಗುವುವು. ಬಾಲನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಗೋಚರಗಳಾಗದಿದ್ದರೂ ಅದೇ ಬಾಲನಿಗೆ ಅದೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತವೆಯೆಂಬುದು ಲೋಕಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಇದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಮರುವುಳ್ಳದಾಗಿ ಅವುಗಳ ಕೋಟಿಯಲ್ಲೇ ಸೇರಿದುದಾದುದರಿಂದ ಸ್ವರೂಪಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಕವಾಗಿರಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೮೧೪. ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವ ಸಾಧಕಾನುಮಾನದ್ವಯಾನುವಾದಃ

ಆದರೆ—ಜ್ಞಾಯಮಾನಗಳಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಲಿಂಗಾಲೋಕಗಳ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಏತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಬಾರದು? ಇಂಥ ಆಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀವು ಸಾಮಾನ್ಯಚಿತ್ತರಾಗಿ ಕೇಳಬೇಕು.

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವರು; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನತ್ವವು ಇದಕ್ಕೆ ಬರಲಾರದು. ಎಂದರೆ ಇದು ಜ್ಞಾನ

ಭಿನ್ನವಾಗಬೇಕಾಗಿಬರುವುದು. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಗಳಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳು ಜ್ಞಾನವೂ ಅಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನಗಳಾಗಿರುವುವು. ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಯೇ ತೀರಬೇಕು.

ಮತ್ತು—ಯಾವುದು ಸ್ವಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ವಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುವು. ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಸ್ವಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭಾಸಮಾನವಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಾರದು. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ವಿದ್ಯಮಾನಗಳಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಅವುಗಳ ಅಜ್ಞಾನವೂ ನಮಗೆ ಇರಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಘಟಾದಿಗಳು ಸರ್ವದಾ ಭಾಸಮಾನಗಳಾಗಿರದೆ ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಭಾಸಮಾನಗಳಾಗಿರದೆ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿದ್ಭಾಸಮಾನಗಳಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ; ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಪರಾಪೇಕ್ಷೆ ಇದಕ್ಕೂ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು? ಇದರಿಂದ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಭಾಸಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಪರಾಧೀನಪ್ರಕಾಶತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾದರೆ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಭಾಸಮಾನತ್ವವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಪರಾಪೇಕ್ಷೆ ಸುತರಾಂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

“ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಭಾಸಮಾನತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಸರಪ್ರಕಾಶ್ಯವಾದ ಎಂದರೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯದಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಭಾಸಮಾನತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಎತಕ್ಕೊಂದರೆ ಸುಖದುಃಖಭಿನ್ನತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನೂ ಈ ಹೇತುಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವೆವು. ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಕ್ಕೆ ಅಪಲಾಪವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ;

೮೧೫. ಉಕ್ತಾನುಮಾನದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇನ ನಿರಾಕರಣಂ

ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಎರಡು ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವರು. ಇಂಥ ಈ ಎರಡು ಅನುಮಾನಗಳೂ ನಾವು ಹೇಳುವ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನದಿಂದ ಬಾಧಿತಗಳಾಗುವವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಗಳಾಗಲಾರವು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ವಸ್ತುತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಇದರಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಅಥವಾ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಸಮಾನತ್ವವಿರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಸಮಾನತ್ವಹೇತುವಿರುವುದು. ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತ್ವವಾಗಲಿ ಭಾಸಮಾನತ್ವವಾಗಲಿ ಇರುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಇರುವುದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ವಸ್ತುತ್ವಭಾಸಮಾನತ್ವಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ ಇದಕ್ಕೆ ಬಹು ಬೇಕಾಗಿರುವಕಾರಣ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

೮೧೬. ಉಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾಶಂಕಾ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ! ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನವನ್ನೇನೋ ತೋರಿಸಿದಿರಿ ; ಆದರೆ ಈ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಹೇತು ಸೋಪಾಧಿಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಸದ್ಭೇತುವಾಗುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ, ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮವು ಉಪಾಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ನೀವು ಹೇಳಿದ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಪಕ್ಷವಾಗಿಯೂ, ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಯೂ, ವಸ್ತುತ್ವವಾಗಲಿ ಭಾಸಮಾನತ್ವವಾಗಲಿ ಹೇತುವಾಗಿಯೂ, ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು. ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಾದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೆ ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಭಾಸಮಾನವಾಗದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೆ ವಸ್ತುತ್ವಭಾಸಮಾನತ್ವಾನ್ಯತರಹೇತುವಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಭಾಸಮಾನವಾಗದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ “ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಭಾಸಮಾನವಾಗದಿರುವಿಕೆ”ಯೆಂಬ ಧರ್ಮವು ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು

ರಿಂದ ಉಪಾಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವಸ್ತುತ್ವ ಅಥವಾ ಭಾಸಮಾನತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಇಂಥ ಉಪಾಧಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವಕಾರಣ ಸೋಪಾಧಿಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಸದ್ಧೇತುವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಮರ್ಥ ವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?

೮೧೭ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾಭಾವಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಎತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವು ಆಗ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವು ದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ ? ಇದರಿಂದ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಭಾಸಮಾನವಾಗದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮವು ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಇರು ವಂತೆ ಪಕ್ಷವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಉಪಾಧಿಯಾಗಲಾರದು. ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ದಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಉಪಾಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಉಭಯತ್ರ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ ಉಪಾಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಾಗಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಹೇತು ಸೋಪಾಧಿಕವಲ್ಲದೆ ಸದ್ಧೇತುವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಧಿಸುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಯಾವುದೊಂದು ದಾರಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕವಾದ “ ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಭಾಸಮಾ ನತ್ವ ” ಎಂಬ ಹೇತು ಅಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದಲೂ, ನಮ್ಮ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಹೇತು ಸೋಪಾಧಿಕವಲ್ಲದೆ ಸದ್ಧೇತುವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶಬ್ದ ಲಿಂಗಾಲೋಕಗಳಂತೆ ಇದು ಜ್ಞಾನಮಾನವಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲಾರದೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ಅಜ್ಞಾನಮಾನವಾಗಿಯೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಾದ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾಗಿರುವವುಗಳ ಕೋಟಿ ಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವೆವು.

೮೧೮. ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಸಂಭವಾತ್ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಜ್ಞಾನವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದರೆ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನದ ಸದ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ?

ಜ್ಞಾನಸದ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ಈ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸುವ ಅನುಮಾನವೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಇದು ಗೋವು, ಇದು ಮುಟುವು, ಇದು ಘಟವು, ಇದು ಪಟವು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಆ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾದಮೇಲೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಗವಾದಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಅತಿಶಯವುಂಟಾಗುವುದು. ಅಂಥ ಅತಿಶಯವನ್ನು ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು. ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಪರ್ಯಂತವೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವಾದ ಗವಾದಿಪದಾರ್ಥವು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದಮೇಲೆ ಪ್ರಕಟವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ಒಂದಾನೊಂದು ಅತಿಶಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಗವಾದಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು.

ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯ, ಜ್ಞಾತಾ, ಈ ಮೂರೂ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಾದಿಗಳೂಕೂಡ ವಿಷಯಗತವಾದ ಈ ಅತಿಶಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇ ತೀರಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಮೂರೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತವೆ” ಎಂದು ಇವರು ಹೇಳುವರಷ್ಟೆ? ಇದರಲ್ಲಿ “ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಗತವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅಂಥ ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಜ್ಞಾನತ್ವವೇ ಪ್ರಕಾಶಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದು ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞೇಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾತಾವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನುಗತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜ್ಞೇಯತ್ವವೇ ಪ್ರಕಾಶಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದು ಜ್ಞೇಯದಲ್ಲಿಮಾತ್ರ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾತಾವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನುಗತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾತೃತ್ವವೇ ಪ್ರಕಾಶಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದು ಜ್ಞಾತಾವಿನಲ್ಲಿಮಾತ್ರ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞೇಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದೂ ಅನುಗತವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನತ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವಜ್ಞಾತೃತ್ವಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶನ ಭಾಸನ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಾಚ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲಾ ಗೋವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೋತ್ವವು ಅನುಗತವಾಗಿರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾತೃಗಳೆಂಬ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಗತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಅಂಥ ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾತೃವಿನ

ಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞೇಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣತ್ವದಂತೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಹೇಳಿ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ, ಉಳಿದ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ ಅವರು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

ಅಂತು—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ—ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಒಂದಾನೊಂದು ಅತಿಶಯವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದು ಉಭಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮತವಾದುದರಿಂದ—ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದ ಕಾದಾಚಿತ್ತ್ವವಾದ ಈ ಅತಿಶಯವೇ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಕಾರ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗತಪ್ರಾಕಟ್ಯದಿಂದ ಅನುಮೇಯವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಲಾರದು.

೮೧೯. ಅತೀತಾನಾಗತಯೋಃ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಕಥಂತಾಃಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ! ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೆ ನಮಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಅತೀತಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಆಗಾಮಿಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವೊಂದುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ವಿದ್ಯಮಾನವಾದ ಪದಾರ್ಥವೆಂಬ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದರೂ ಅತೀತಪದಾರ್ಥವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ, ಆಗಾಮಿಪದಾರ್ಥವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಅಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿತು ? ಗೋಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ”

೮೨೦. ಅಸತೋರಪಿ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತೋಃ ಸದೃಶ್ವಾಂತಂ

ಪ್ರಾಕಟ್ಯೋತ್ಪತ್ತೃಪಸತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಎತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅತಿಕ್ರಾಂತಗಳಾದ ದಿವಸಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯಾವಿಶೇಷವನ್ನು (ಹತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿರೀತಿಯಲ್ಲಿ) ಈಗ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ ; ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯೆಂಬುದು ಅತಿಕ್ರಾಂತಗಳಾದ ದಿವಸಗಳ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದು ; ಆ ದಿವಸಗಳೆಂಬ ಧರ್ಮ ಈಗ

ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಅದರ ಧರ್ಮವಾದ ಸಂಖ್ಯೆ ಈಗ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಅತೀತಾಗಾಮಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಈಗ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಈಗಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಉಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನವು ಅನುಮೇಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವನ್ನು ಎಂದರೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೮೨೦. ಲಿಂಗಲಿಂಗಿನೋರ್ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಕಥಂತಾಶಂಕಾ.

“ವೂಚ್ಯರೆ! ಲಿಂಗದಿಂದ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಅನುಮಿಸುವುದಾದರೆ ಅವುಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ಹೊಗೆಯೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಹೊಗೆಯಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನುಮಿಸಬಹುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅನುಮಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕಟವೆಂಬ ಲಿಂಗವಾದರೆ ಬಾಹ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ ; ಅದರಿಂದ ಅನುಮಿಸಲ್ಪಡುವ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಶರೀರಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಸ್ಯತ್ರ ಇರುವ ಲಿಂಗದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಅನುಮಿಸಲಾದೀತು ? ”

೮೨೧. ಲಿಂಗಿಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾತ್ಪ್ರತಿಹಾರಃ.

ಪ್ರಾಕಟವೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಅನುಮಿಸಲ್ಪಡುವ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಲಿಂಗಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿದರೆ ಈ ಆಶಂಕೆ ಪಲಾಯನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಜಪಿಸುವುದು. ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವಾಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ವಸ್ತುವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸ್ಫುರಿಸುವಂಥದಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ವಿಭುವಾದುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಕನಾದುದರಿಂದ ಶರೀರದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿಯಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನೋದಯವು ಅವನಿಗೆ ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಆಶನ, ಪಾಸ, ಶಯನ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಶನಾದಿಗಳೂ ಅವುಗಳ ಸುಖವೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಹೊರಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗಲಾರವೋ ; ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ವಿಷಯಗತವಾದ ಪ್ರಾಕಟಲಿಂಗದಿಂದ ಶರೀರಾಭ್ಯಂತರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

**೮೨೩. ಕ್ಷಣಿಕಸ್ಯ ಅತೀತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಿಕತ್ವೇನ
ಅನುಮಾನಕಥಂ ತಾಶಂಕಾ.**

“ವೂಜ್ಯರೆ! ಜನಕವು ಜನ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕವೆಂದೂ, ಜನ್ಯವು ಜನಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತರಕಾಲಿಕವೆಂದೂ ಲೋಕಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಜನ್ಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವು ಜನಕವಾದುದಾದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಪೂರ್ವಕಾಲಿಕವೆಂದೂ, ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಉತ್ತರಕಾಲಿಕವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವು ಕ್ಷಣಿಕಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ನಿಲ್ಲಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಆಗಲೇ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ಉತ್ತರಕಾಲಿಕವಾದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವು ಅತೀತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ವರ್ತಮಾನವಾಗಲಾರದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಕಾಲಿಕವಾದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಮಿಸುವುದಾದರೆ “ನಾನು ಘಟವನ್ನು ತಿಳಿದೆನು” ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ “ನಾನು ಘಟವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಎಂದಿಗೂ ಉಂಟಾಗಕೂಡದಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದರೆ ಅಂಥ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಹೇಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದೀತು ?”

೮೨೪. ಅತಿಶೈಘ್ರಾತ್ಪ್ರದುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ಉಂಟಾದಮೇಲೆಯೇ “ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಅನುಭವವುಂಟಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾದುದಕ್ಕೂ, ಅದರಿಂದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವುಂಟಾದುದಕ್ಕೂ, ಅಂಥ ಪ್ರಾಕಟ್ಯದಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಮಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲ. ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಇದು ನಡೆವುದರಿಂದ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತಸಮೀಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಅನುಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ. ಕಮಲವುಷ್ಪದ ನೂರಾರು ದಳಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಸೂಜಿಯನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವೇಗದಿಂದ ನುಗ್ಗಿಸಿದರೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ದಳಗಳನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಸೂಜಿ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುವುದು. ಆದರೆ ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದಳಗಳನ್ನು ನಾವು ಜೋಡಿಸಿದ್ದೆವೋ ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆ ಸೂಜಿ ಒಂದೊಂದು ದಳವನ್ನಾಗಿ ಭೇದಿಸುತ್ತ ಎಲ್ಲಾ ದಳಗಳಿಗಿಂತಲೂ

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ದಳವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮೊದಲನೆಯ ದಳವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದಾಗಲೇ ಕೊನೆಯದಳವನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ “ಈ ಸೂರಾರು ದಳಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾನು ಭೇದಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು. ಅತಿ ಶೈಘ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಸಾಮಾನ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ಗೋಪಾಲಾಂಗನೆಯರೂ ಸಹ ಒಲ್ಲರು. ಅಂಥ ಕಾರಣವು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಲು ತಡೆಯೇನು?

೮೨೫. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವೇ ಜಡತ್ವಪ್ರಸಂಗಾಶಂಕಾ.

“ವೂಚ್ಯರೆ! ಜ್ಞಾನವು ಅಜಡವೆಂದೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಜಡಗಳೆಂದೂ ವಿಭಾಗವಿರುವುದು; ಈಗ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗದೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯವಾಗಿ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅಜಡತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಜಡತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?”

೮೨೬. ಅಜಡತ್ವಸ್ಯ ದುರ್ವಚತ್ವಾತ್ ಜಡತ್ವಪ್ರಸಂಗಸ್ಯ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತೌ ಸರಿಹಾರಃ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನೀವು ಆಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಜಡತ್ವವು ನಮಗೆ ಅನಿಷ್ಟವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಜಡತ್ವವೆಂಬುದು ಇಂಥದೆಂದು ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧನಕ್ಕಾಗಿ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನದೊಳಗೆ—“ವಿದ್ಯಮಾನದಶೆಯಲ್ಲಿ ಸದ್ವದಾ ಭಾಸಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ” ಎಂಬ ಅಂಶವು ಹೇತುವಾಗಿಯೂ, “ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಿಕೆ” ಎಂಬ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಂಶವು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಇರುವುದು; ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಹೇತ್ವಂಶವನ್ನೇ ಅಜಡತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುವಿರೋ? ಅಥವಾ ಸಾಧ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಅಜಡತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುವಿರೋ?

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ—ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದಾದರೆ—ಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಸಯಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಹೇತುವೇ ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ತದ್ರೂಪವಾದ ಅಜಡತ್ವವೂ ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದಾದರೆ ಎಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆಯೇ ಅಜಡತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಅಜಡತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈ ಹೇತುವಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವುದು. ಸುಖವಾಗಲಿ ದುಃಖವಾಗಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದರೆ ಅದು ತಪ್ಪದೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಹೇತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಷ್ಟೆ ? ಆದರೂ ಅವು ಅಜಡವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಎಂದರೆ “ ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಿಕೆ ” ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯಾಂಶವನ್ನೇ ಅಜಡತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸಾಧ್ಯವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವೂ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವವೂ ಬಂದುದರಿಂದ ಈ ಹೇತು ಸದ್ಧೇತುವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅಜಡತ್ವವೆಂಬುದು ಇಂಥದೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನೀವು ಆಸಾದನೆಮಾಡುವ ಜಡತ್ವವು ನಮಗೆ ಅನಿಷ್ಟವಲ್ಲ.

೮೨೭ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರೇಣ ಸ್ವಸ್ಪರ್ಶವತ್ ಅಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನು

ಮಾನಾಂತರೇಣಾಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿಧಿಃ

ಅನುಮಾನಾಂತರದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಒಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಡಿರಿ. ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮುಟ್ಟಬಲ್ಲುದಾದ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗುವುದಷ್ಟೆ ? ಇದೇ ಅರ್ಥವೆನ್ನು ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಕಾರಿಕಾರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.—

“ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರಂ ಯಥಾಸ್ತಾ ನಂ ನಾತ್ಮನಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟುಮರ್ಹತಿ |

ಸ್ಥಾನಶೇನ ಜ್ಞಾನಮಹ್ಯೇವಂ ನಾತ್ಮನಂ ಜ್ಞಾತುಮರ್ಹತಿ || ”

೮೨೮ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ

ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವುದೊಂದೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಫಲಾನುಮೇಯತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ, ಸಂಬಂಧಾನುಮೇಯತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ, ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

**ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವನಿಭ್ಯು
ಪಗಂತೈಯಾಯಿಕ-ಮಾಮಾಂಸಕ-ಮತನಿರೂಪಣ
ಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ||೨||**

ತೃತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

೮೨೯. ಉಕ್ತಸ್ಯ ಮತದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ನಿರಸನೀಯತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತವನ್ನೂ, ಫಲಾನುಮೇಯವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಸಂಬಂಧಾನುಮೇಯವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾಮಾಂಸಕರ ಮತವನ್ನೂ ವಿಶದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇವರ ಮತಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳ ಉದ್ಘಾಟನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಮೂಲಕ ಇವರ ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ನಿರರ್ಗಳವಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವೆವು.—

೮೩೦. ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಮನುಮಾನೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವನಿರೂಪಿತವಿಷಯತಾಕತ್ವರೂಪಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

“ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಅನುಭವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಮಾಡುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾ

ಗಿರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬೇಕು. ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಲಿ, ಮಾನಾಂಸಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಅನುಮಿತಿಯಾಗಲಿ ಈ ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾದ ವಿಷಯತೆಗೆ ಅದೇ ಜ್ಞಾನವು ನಿರೂಪಕವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಒಂದು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

ಹೇಗೆಂದರೆ “ಯಾವ ಧರ್ಮವು ಯಾವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇತರರಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಕಿಂಚಿನ್ನಿ ರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಧರ್ಮವು ಅಂಥ ವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೇ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬುದು ಲೋಕಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು.

ಜೈತ್ರನಿಗೆ ಮೈತ್ರನೆಂಬ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನಿರುವನು; ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪಿತಾ ಪುತ್ರಭಾವಸಂಬಂಧವು ಬಂದುದರಿಂದ ಜೈತ್ರನಲ್ಲಿ ಪಿತೃತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವೂ, ಮೈತ್ರನಲ್ಲಿ ಪುತ್ರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಬಂದಿರುವುವು. ಜೈತ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಪಿತೃತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಮೈತ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಇತರರಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಕಿಂಚಿನ್ನಿ ರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮೈತ್ರನಿಂದಲೇ ನಿರೂಪಿತವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಮೈತ್ರನೇ ಜೈತ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಪಿತೃತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕನಾಗಿರುವನು.

ಅಥವಾ ಭೂತಲವೆಂಬ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಗೋವೆಂಬ ಆಧೇಯವಿರುವುದು. ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ಆಧಾರತ್ವವೂ ಗೋವಿನಲ್ಲಿ ಆಧೇಯತ್ವವೂ ಬಂದಿರುವುದು. ಭೂತಲದಲ್ಲಿರುವ ಆಧಾರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಗೋವಿಗಿಂತಲೂ ಇತರರಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಕಿಂಚಿನ್ನಿ ರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಗೋವಿನಿಂದಲೇ ನಿರೂಪಿತವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಗೋವೇ ಭೂತಲದಲ್ಲಿರುವ ಆಧಾರತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕವಾಗಿರುವುದು.

ಅಥವಾ “ಇದು ಘಟವು” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಘಟವು ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವೂ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಆ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇತರರಿಂದ ನಿರೂಪಿತ

ವಾಗದೆ ಕಿಂಚಿನ್ನಿ ರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವಿಷಯತ್ವವು ಆ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ನಿರೂಪಿತವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ಆ ಜ್ಞಾನವೇ ನಿರೂಪಕವಾಗಿರುವುದು.

“ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಅನುಭವದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ತದ್‌ಜ್ಞಾನನಿರೂಪಿತತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವೆವು. ತದ್‌ಜ್ಞಾನೇತರನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಕಿಂಚಿನ್ನಿ ರೂಪಿತವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು. ಉಕ್ತಗಳಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವುದರಮೂಲಕ ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವುವು.

ಹೇತುಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಕಿಂಚಿನ್ನಿ ರೂಪಿತತ್ವವೆಂಬ ಒಂದಂಶವೂ, ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಪಕ್ಷವೂ ಸಹ “ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಉಕ್ತಾನುಭವದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು. ಹೇತುಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನೇತರಾನಿರೂಪಿತತ್ವವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದಂಶವಾದರೆ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನೂ, ಸಾಮಾಂಸಿಕರ ಅನುಮಾನವನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿದವಾದರೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಖಂಡನಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಈ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸಿರುವೆವು.

ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವನಿರೂಪಿತವಿಷಯತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಂತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ನಿಷ್ಕುಂಟಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೮೩೧ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯನೈಯಾಯಿಕಮತ ನಿರಸನಪ್ರಕಾರಃ

ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತವನ್ನು ವೇದಾಂತಿಗಳು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸುವರು.—ಈಶ್ವರನನ್ನೂ, ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ನೀವೂ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಿ. ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೆಂದರೆ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸುವಿಕೆ. ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಈಶ್ವರನು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸುವಾಗ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸುವನೋ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ? ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೇ ಲುಪ್ತವಾಗುವುದು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಈಶ್ವರನು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದಿಂದ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಅಂಥ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನವೈರಿತ್ವಗಳಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವನೆಂದು ಹೇಳುವೆವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕ್ಕೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲವಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನದ್ವಯವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಹಾಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕ್ಕೆ ಲೋಪಬರುವುದಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವದ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯೇ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನದ್ವಯವಿರುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ಅದೂ ಸರಿಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ದೀಪದ ಪ್ರಭೆ ಸ್ವವೈರಿತ್ವಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಂತೆ ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ; ಅದರಂತೆ ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಡುವ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಪರಸಿರ್ವಾಹಕವಾದ ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಕ್ಕೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದ್ವಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಒಂದು ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವಿರಲಿ ಎಂದುರೆ ಈಶ್ವರನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಲೇಬೇಡ ; ಆದರೂ ಉಳಿದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿವನಾದುದರಿಂದ ಏಕೋನಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಇರಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ಹಾಗೆಯೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದ ಈಶ್ವರನು ತನ್ನನ್ನು “ ನಾನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವೆನು ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. “ ನಾನು ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ ” ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಮನುಷ್ಯನು ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಈಶ್ವರನು ತನ್ನನ್ನು ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯನಾಗಿ ಯಾವಾಗ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೋ ಆಗ ಘಟ-ಪಟ-ವೇದಲಾದ ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯಗಳಲ್ಲವೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾಗಿರುವೆಂದೂ, ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲವೆಂದೂ, ಸಹ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅನಂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಗಳ

ಜತೆಗೆ ಅನಂತಗಳಾದ ಅಜ್ಞಾನಗಳೂ ಬಂದೊದಗುವುವು. ಆದಕಾರಣ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಏಕೋನಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನದ್ವಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು.

೮೩೨ ಜ್ಞಾನಮಸ್ತೀತಿಜ್ಞಾನಾದಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ

ಮತ್ತು—ಜ್ಞಾನವು ವಿಷಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ವಿಷಯಾಕರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಉಭಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. “ಘಟೋಽಸ್ತಿ ಪಟೋಽಸ್ತಿ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಸತ್ತೆಯನ್ನೂ ಸತ್ತಾವಿಶಿಷ್ಟಗಳಾದ ಘಟಪಟಗಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದು. “ಘಟೋಽಸ್ತಿ ಪಟೋಽಸ್ತಿ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗಾದರೆ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆಯೇ “ಜ್ಞಾನಮಸ್ತಿ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ನಮಗೆ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು. “ಘಟೋಽಸ್ತಿ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ವಿಷಯವಾದ ಘಟವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವಂತೆ “ಜ್ಞಾನಮಸ್ತಿ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ತನಗೆ ವಿಷಯವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆ ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಜ್ಞಾನದ ಸತ್ತೆಯೇ ನಿಶ್ಚಿತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಸತ್ತ್ವವು ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ಅಸದ್ಭೂತವಾದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರತಕ್ಕ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಸತ್ತೆಯೂ ಅಸತ್ತಾಗಿ ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಅಸತ್ತಾದರೆ ವಿಷಯವೂ ಅಸತ್ತಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅಸತ್ತಿ ಬಂದೊದಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ನಿಷ್ಕುಂಟಕವಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೮೩೩ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾಭಿಮಾನೇನ ಪರೋಕ್ಷಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಭಂಗಪ್ರಕಾರಃ

ಮತ್ತು—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀವು ತೋರಿಸಿರುವ ಅನುಮಾನದೊಳಗೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮನಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಅಸದ್ಭೇತವಾದುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಅನುಮಾನವು ಅನುಮಾನಾಭಾವವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲಾರದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ

ಉತ್ಪತ್ತಿನಿಶ್ಚಯಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವಸ್ಥಾಯೋಗಿಯಾದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಗುಣತ್ವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಪಾದಿಗಳಂತೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗುಣತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಯಾವದಾಶ್ರಯಭಾವಿಗಳಾದ ರೂಪಾದಿಗಳಂತೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಯಾವದಾಶ್ರಯಭಾವಿತ್ವವುಂಟಾಗಿ ಸತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವು ಬರಲಾರದು. ಹೀಗೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಗುಣತ್ವಗಳೆಂಬ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಅನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಆಭಾಸಹೇತುವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸುಖಾದಿವ್ಯಪ್ಪಾಂತವೂ ಸಾಧನವಿಕಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಎಂದರೆ ಉಕ್ತವಾದ ವ್ಯಪ್ಪಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಹೇತುವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಚಯವೇ ದುರ್ಬಭವಾಗುವುದು.

೮೩೪ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇ ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಪ್ರಸಂಗೇನ ಅನವಸ್ಥಾಪತಿಃ

ಮತ್ತು—ಯಾವುದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸುಖವಾಗಲಿ ದುಃಖವಾಗಲಿ ನಮಗೆ ಉಂಟಾದರೆ ಅದನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ನಮಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆ ಸುಖದುಃಖಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗಿಯೇ ಆಗುವುವು. ಬೇಡವೆಂದರೂ ಅವು ಇರುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇಕೆಂದರೂ ಅವು ಇಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದರ ಜ್ಞಾನವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದು ನಿಯತವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದಕಾರಣ ಅದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅದೂ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅನಂತಜ್ಞಾನಸರಂಸರೆ ಒಂದೊಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇತರಜ್ಞಾನಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು.

೮೩೫ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಹೇತೋಃ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲಿಕಪ್ರಯತ್ನೇ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಾಶಂಕಾ

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವೇದ್ಯತ್ವಕ್ಕೂ ಆಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಪ್ನಿವ್ಯಾಪಕಭಾವವನ್ನೇ ನಾವು ಒತ್ತುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದೆಲ್ಲಾ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬುದು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಪ್ರಯತ್ನವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೂ ಆಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದಕಾರಣ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧನವು ಆಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ ?

೮೩೬ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯೈವಾಭಾವಾದುಕ್ತಹೇತೋಃ ಅವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಂ

ಅಲ್ಲ—ಈ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಲ್ಲ. ಸ್ವಾಪಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಭಿಚಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು ? ಸ್ವಾಪಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಆವುದೊಂದು ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವೂ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರಧಾರಣೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುವೆಂಬ ಅಂಶವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದ ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಓಹೋ—ಸ್ವಾಪಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಇಲ್ಲವೋ ? ಹಾಗಾದರೆ ಮಲಗಿರುವವನು ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗಲೂ ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೂ, ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೂ ಮಗ್ಗಲಾಗುತ್ತಾನೆ; ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು ?

ಹೀಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು—ಆ ಆ ಅವಯವಗಳ ಸಂಧಿಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೆ ಉಂಟಾದುದರಿಂದಲೋ, ಸೊಳ್ಳೆ-ತಿಗಣೆ-ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಕಡಿತದಿಂದಲೋ ಅತ್ಯು

ಲ್ಪವಾದ ಪ್ರಬೋಧವು ಆಗ ಉಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಅಂಗಪರಿವರ್ತನೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಂತು ಆಗ ಇರುವ ಅಂಗಪರಿವರ್ತನಪ್ರಯತ್ನವು ಅಲ್ಪಪ್ರಬೋಧಸಮಕಾಲಿಕವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರೂ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥೆ ಬಂದೇಬರುವುದು.

ಮತ್ತು—ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದೆ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಾದರೆ “ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಇಚ್ಛೆ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವು” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದೋಷವು ದುಷ್ಟರಿಹರವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು—ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ ಇದರ ಜ್ಞಾನವು ನಿಯತವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲದೆ “ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಇದರ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗದೆಯೂ ಇರಬಹುದು” ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಜ್ಞಾನವು ನಿಯತವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಯೂ ನಿಯತವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕಾದಕಾರಣ ಇಚ್ಛೆ ನಿಯತವಾದಮೇಲೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದರ ಜ್ಞಾನವೂ ನಿಯತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ “ಜ್ಞಾನವೂ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಚ್ಛೆಯೂ” ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳ ಪರಂಪರೆಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ? “ಸುಖದುಃಖಗಳು ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಲ್ಲ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾಗುವುವು. ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿದ್ದರೇನೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುವೆವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೆಗಳ ಪರಂಪರೆಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಉಂಟಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವು ಉಂಟಾಗುವುದಷ್ಟೆ?

ಇಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವು ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯಗಳೆಂದೂ ಜ್ಞಾನವು ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದೂ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲು ಕಾರಣವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಸುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಾಥಮಿಕಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವೆವು ; ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವೆವು.

ಇಲ್ಲ ; ಹಾಗೆಯೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಂದೊಂದಗುವ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಯಾರು ತಡೆಯಬಲ್ಲರು ?

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಬಂದೀತು ? ಸುಖದುಃಖಗಳು, ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಾಥಮಿಕಜ್ಞಾನವು ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವೇ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು ; ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವೇ ಅಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇಲ್ಲ—ಹಾಗೆಯೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದೊಂದು ಸಿಯಾಮಕವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಾಥಮಿಕಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇರುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚಾರತವಾಗುವುದು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಆಗಲೇ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವೆವು ; ಪ್ರಾಥಮಿಕಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರವೇ ಹಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದು. ದ್ವಿತೀಯಾದಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ನೀವು ಹೇಳಿರುವ ಅನುಮಾನವನ್ನು “ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿಯೂ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ” ಎಂದು ಪರಿವರ್ತಿಸಿ, ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯಾದಿಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲವಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಜ್ಞಾನದ ಸದ್ಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಶೂನ್ಯವೆನಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಥಮಿಕಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ಘಟಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಶೂನ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ದ್ವಿತೀಯಾದಿಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ಸ್ವತಃವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವೆವಾದುದರಿಂದ ಶೂನ್ಯತ್ವಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಓಹೋ—ದ್ವಿತೀಯಾದಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಿರೋ ? ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಖಂಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಮ್ಮ ಮನೋರಥವನ್ನು ನೀವೇ ಮರೆತಂತೆ ತೋರುವುದು. ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧತ್ವವೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಷ್ಟೆ. ದ್ವಿತೀಯಾದಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ನಿಮಗೆ ಪ್ರಥಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಏನು ಅಪರಾಧವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು ? ಅದಕ್ಕೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಹಾನಿಯೇನು ?

ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೂ ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶನವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲ.

೮೩೭ ತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರೋಕ್ತಾನಾಂ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವ
ಭಂಜಕಹೇತೂನಾಂ ಸಂಗ್ರಹಃ

ತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ಭಂಜಿತಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸತೋರಿಸಿರುವರು ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ ಯೋಗ್ಯಾನವಗ್ರಹಾತ್ಮ್ಯೇನ ಸಂಭವಾದನವಸ್ಥಿತೇಃ |

ಇತಿ ಬಾಧಕಹೇತುಭ್ಯಃ ಸಾಧನದ್ವಿತಯಸ್ಯ ಚ |

ಅಸಿದ್ಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಾಭ್ಯಾಂ ನೈಕಲ್ಯಾತ್ಯಾಧ್ಯಸಾಧನೇ |

ಇತ್ಯಸಾಧನಬಾಧಾಭ್ಯಾಂ ನ ಧೀರ್ಮಾನಸಗೋಚರಃ |

ಇತಿ ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧಿರೇವ ಸಂವಿತ್ತಿದೌ ಚ ಪದ್ಧತಿಃ || ”

ಇಲ್ಲಿ—“ ನ ಧೀರ್ಮಾನಸಗೋಚರಃ ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ “ ಅಸಾಧನಬಾ

ಧಾಭ್ಯಾಂ” ಎಂಬ ಅಂಶದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಹೇತುವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವರು.—
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲದಾದ ಹೇತು
ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಬಾಧಕಹೇತುಗಳಾದರೆ ಅನೇಕಗಳಿರುವುದರಿಂ
ದಲೂ ಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಲಾರದೆಂಬುದು ದ್ವಿತೀಯಶ್ಲೋ
ಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಥದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕಗ
ಳಿಂದಲೂ ಬಾಧಕಹೇತುಗಳ ಸದ್ಭಾವನನ್ನೂ, ಸಾಧಕಹೇತುಗಳ ಅಸದ್ಭಾವ
ನನ್ನೂ ವಿಶದಪಡಿಸುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ಯೋಗ್ಯಾನವಗ್ರಹಾತ್” ಜ್ಞಾನವು ವಸ್ತುತಃ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವ ಅಂಥ ಮಾನಸಪ್ರ
ತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬುದು ನಮಗೆ ಉಪಲಭ್ಯಮಾನವಾಗಬೇಕು, ಉಪಲಬ್ಧಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾ
ದುದು ಉಪಲಭ್ಯಮಾನವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪ
ಡುವುದು. “ಇದು ಘಟವು ಇದು ಪಟವು” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ನಮಗೆ ಉಪಲಭ್ಯಮಾನವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ
ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಾಗಿಯೂ, ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕ
ರಿಸಬಲ್ಲದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವೂ
ನಮಗೆ ಉಪಲಭ್ಯಮಾನವಾಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯನುಪಲಂಭವೆಂಬ ದೋಷ
ದಿಂದ ಗ್ರಸ್ತವಾದ ಈ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬುದು ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಪಡೆಯ
ಲಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸು
ವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—“ಸ್ವೇನ ಸಂಭವಾತ್” ಜ್ಞಾನವು ಇತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ
ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲಾರದೆ ಹೋದರಲ್ಲವೆ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ
ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸೀತು? ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾ
ಶವು ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಇತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯ
ತ್ವವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—“ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ” ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವತಃ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಾಂ
ತರಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಾಂತರವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು
ಜ್ಞಾನವೂ, ಪುನಃ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇನ್ನೊಂದು ಜ್ಞಾನವೂ, ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನ
ಪರಂಪರೆಯುಂಟಾಗಿ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷದಿಂದ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು

ಹೊಂದಲಾರಿರಿ? ಆದುದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

“ಇತಿ ಬಾಧಕಹೇತುಭ್ಯಃ” ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಬಾಧಕಹೇತುಗಳನೇಕ ಗಳು ಜಾಗರೂಕಗಳಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆತಾನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾದೀತು?

ಮತ್ತು—“ಸಾಧನದ್ವಿತಯಸ್ಯ ಚ ಅಸಿದ್ಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಾಭ್ಯಾಂ ನೈಕಲ್ಯಾತ್ಸಾಧ್ಯಸಾಧನೇ”—ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀವು ತೋರಿಸುವ ಎರಡು ಸಾಧನಗಳೂ ಅಸದ್ಭೇತುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರವು. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯವು” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣವಾದುದರಿಂದ” ಅಥವಾ “ಯೋಗ್ಯತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣವಾದುದರಿಂದ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ಹೇತುಗಳನ್ನಲ್ಲವೆ ನೀವು ಹೇಳಿ ಸುಖದುಃಖಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತೀರಿ?

ಇಲ್ಲಿ—ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದೀತೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವ ಅಥವಾ ಯೋಗ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಾಗಲಿ ಯೋಗ್ಯತ್ವವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟಹೇತುವಿಲ್ಲದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವೂ ಯೋಗ್ಯತ್ವವೂ ವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೂ ಇದ್ದರೂ ಆಕಾಶವಿಶೇಷಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದೀತೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟಹೇತುವಿಲ್ಲದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮನಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವೂ ಆತ್ಮಗುಣತ್ವವೂ ಇದ್ದರೂ ಕಾರ್ಥ್ಯಸುಮೇಯವಾದ ಈ ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಾನಸ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದೀತೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಈ ಸಂಯೋಗವು ಆತ್ಮಗುಣವಾದರೂ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟಹೇತುವಿಲ್ಲದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ನೀವು ತೋರಿಸಿರುವ ಈ ಎರಡು ಹೇತುಗಳೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರವು. ಎತಕ್ಕೊಂದರಿ ಈ ಹೇತುಗಳಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿದೋಷವೂ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವದೋಷವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಅಸದ್ಧೇತುಗಳಾಗಿರುವುವು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಗುಣತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ನಾವು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹೇತುವೇ ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವು ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದ ತತ್ಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ತಾನೂ ನಾಶಹೊಂದುವುದಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತು ಇದರಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯಾಂಶವಿಲ್ಲದಪ್ರಯುಕ್ತ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಗಳಿಂದ ಹೇತು ದೂಷಿತವಾದಕಾರಣ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗಳಾದ ಬಾಧಕಗಳನ್ನೇಕಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನವು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವೊಂದು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿಕೆಯೇ ದಾರಿಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವಖಂಡನ
ಪ್ರಕರಣಂ ತ್ಯತೀಯಂ ||೩||

ಚತುರ್ಥಪ್ರಕರಣಂ.

೮೩೮ ಅಥ ಮೀಮಾಂಸಕೋಕ್ತಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವ
ಖಂಡನಪ್ರತಿಜ್ಞಾ

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ಸೈಯಾಯಿಕರ ಕೊಬ್ಬು
ನ್ನು ಅಡಗಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕರ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನು ಕಟಾಕ್ಷಿ
ಸೋಣ.

ಯದ್ಯಪಿ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ — ಜ್ಞಾನಜನ್ಯಫಲಾನುಮೇಯತ್ವ,
ಜ್ಞಾನಜನ್ಯಸಂಬಂಧಾನುಮೇಯತ್ವ, ಜ್ಞಾನಜನ್ಯಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವ-ಎಂಬ
ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನು
ಮೇಯತ್ವಪಕ್ಷವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದೆವಾದರೆ ಅದೇ
ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮತ್ತೆರಡಕ್ಕೂ ಖಂಡನವು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದ
ರಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸುವೆವು.

೮೩೯. ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಪ್ರಭಾವಾ
ನಭಿಜ್ಞತಾನಿಬಂಧನತ್ವಂ.

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಮತವು—
ಜ್ಞಾನದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯದವರ ಕುಕಲ್ಪನಾರೂಪವಾದ ಪ್ರಲಾಪವಾಗಿ
ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ.
ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಡುವ ಜ್ಞಾನವು
ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಒಂದು
ಮಹಿಮೆ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಹಜಿಕವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ
ಹೇತುವಿನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ನೀವು ಅಭಿಮಾನಿಸಿರುವ “ಇದು
ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಯಾವುದುಂಟೋ ಅದನ್ನೂ ಈ
ಜ್ಞಾನವೇ ಉಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲದೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಮಹಿಮೆಯೂ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇಂಥ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ನೀವು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು
ಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರಲ್ಲ.

ಅ೪೦. ಜ್ಞಾನಾನುಮಾಪಕತ್ವೇನಾಭಿಮತಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಲಿಂಗಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿನಿರಸ್ತುತಂ.

ಇರಲಿ—ಮೊದಲು ಈ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನೇ ವಿಚಾರಿಸೋಣ. ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿ
ರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯವಾಗಿಯೂ ವಿಷಯನಿಷ್ಠವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪ್ರಾ
ಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಸಮ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದೋ? ಅಥವಾ
ಅಲ್ಲವೋ? ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಲಿಂಗಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ
ಆದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಅನುಮಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧೂಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನುಮಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ
ವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಭೂತಗಳಾದ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ
ರೂಪವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗುಣಾದಿಗಳು ಹೇಗಾದರೆ ಸರ್ವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ ಗೋಚರಗಳಾಗಿ
ರುವವೋ ಆದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವೂ ನಮಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ
ರಿಗೂ ಗೋಚರಗಳಾಗಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಯಾವನಿಗೆ ಘಟಜ್ಞಾನವುಂಟಾಯಿತೋ
ಅವನಿಗೇ ಆ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಧರ್ಮವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯೆಂದು ನೀವು
ಹೇಳಿಕೂಡದು. : ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವಾದುದ
ರಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬುದು ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿನಿರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಅ೪೧. ದ್ವಿತ್ವಾದಿನ ತತ್ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಮಾತ್ರಪುರುಷನೇದ್ಯತ್ವ ಸಂಭವಾಶಂಕಾ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಎದುರಿಗಿರುವ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ
ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಒಬ್ಬನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವವನಾದರೆ ಆಗ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಇರುವ ದ್ವಿತ್ವತ್ರಿತ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಗೆ ತೋರುವವೋ
ಅದರಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೂ ಘಟಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ
ತೋರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಅ೪೨. ದ್ವಿತ್ವಾದೌ ತತ್ಸಂಭವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೇ ತದಸಂಭ ವೋಪಪಾದನಂ.

ಇಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವಿತ್ವಾದಿಪರಾರ್ಥಸಂಖ್ಯಂತವಾದ ಸಂಖ್ಯೆ
ಸೈಯಾಯಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಜನ್ಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿ
ದ್ದರೂ ವೇದಾಂತಿಗಳು ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವಿತ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯೆ ಜನ್ಯವಲ್ಲ; ಮೊದ
ಲಿಂದಲೇ ಇರುವುದು. ಅಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—ಒಂದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವತ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮತ್ವ, ದಕ್ಷಿಣತ್ವ, ಉತ್ತರತ್ವ, ಎಂಬ ಎಲ್ಲಾ ದಿಗ್ಧರ್ಮಗಳೂ ಇರುವುವು. ಆದರೂ ಆ ಆ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದ ಹೊರತು ಪೂರ್ವತ್ವಾದಿಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಘಟ ಪಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಗಳಾಗಿರುವಂತೆ ಪೂರ್ವಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತಗಳಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ಘಟವೆಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಘಟವೇ ಆಗಿರುವುದು; ಎಂದಿಗೂ ಪಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಪೂರ್ವಾದಿಧಿಕ್ಕಗಳಾದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಪೂರ್ವಾದಿಗಳೇ ಅಲ್ಲ; ಯಾವ ಪ್ರದೇಶವು ಪೂರ್ವವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದೇ ಪ್ರದೇಶವು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ಪಶ್ಚಿಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ಉತ್ತರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ದಕ್ಷಿಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ಪೂರ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಂತು ಒಂದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವತ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮತ್ವ, ದಕ್ಷಿಣತ್ವ, ಉತ್ತರತ್ವ ಎಂಬ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳೂ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿರುವುವು. ಆದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವುಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುವು; ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಪಶ್ಚಿಮತ್ವದ ಜ್ಞಾನವೂ, ಅಂಥ ಪಶ್ಚಿಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅಂಥ ಪೂರ್ವತ್ವದ ಜ್ಞಾನವೂ, ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತರತ್ವಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ದಕ್ಷಿಣತ್ವದ ಜ್ಞಾನವೂ, ಅಂಥ ದಕ್ಷಿಣತ್ವಕ್ಕೆ ಅಂಥ ಉತ್ತರತ್ವದ ಜ್ಞಾನವೂ, ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಾಗಿರುವುವು.

“ಓಹೋ! ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವತ್ವದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವೇ ಕ್ಷೇಪಕಿಯೂ, ಪಶ್ಚಿಮತ್ವದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವೇ ಕ್ಷೇಪಕಿಯೂ, ಇರುವುವಾದರೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದರ ನಿರ್ಣಯವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಮಯಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ವತ್ವಪಶ್ಚಿಮತ್ವಗಳ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವಿಲ್ಲ. ಓಹೋ! ಹಾಗಾದರೆ ಪೂರ್ವತ್ವಪಶ್ಚಿಮತ್ವಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯಾಭಿವ್ಯಂಜಕಭಾವವು ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ—ತಪ್ಪಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಯಪ್ರದೇಶ, ಅಸ್ತಪ್ರದೇಶ ಈ ಎರಡು ಪ್ರದೇಶಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವತ್ವ ಪಶ್ಚಿಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ವತ್ವ ಪಶ್ಚಿಮತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯಾಭಿವ್ಯಂಜಕಭಾವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ಹೇಗಾದರೆ ಜನ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಇರುವುವೋ ; ಮತ್ತು ಆ ಆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಿಂದ ಹೇಗಾದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುವೋ ; ಅದರಂತೆ ಪುರೋವರ್ತಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಇರುವುವಲ್ಲದೆ ಜನ್ಯಗಳಲ್ಲ. ಅಂಥ ಸಂಖ್ಯೆಗಳೇ ಆ ಆ ಕಾಲದೇಶರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಗಳ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುವು.

ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಜ್ಞಾನವು ಯಾವನಿಗೆ ಇರುವುದೋ ಅವನಿಗೇ ದ್ವಿತ್ವಾದಿಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುವೆಂಬುದೂ, ಇತರನಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಸಹ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನಾದರೆ ಚ್ಛಾನಜನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವಿರಾದುದರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ರೂಪಾದಿಗಳಂತೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಬೇಕು

ಸಿದ್ಧಾಂಜನವು ನಿಧಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿಯೂ, ನಿಧಿ ಸಿದ್ಧಾಂಜನಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದು ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ; ಅದುದರಿಂದಲೇ ಯಾವನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ನಿಧಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೂ, ಇತರರಿಗೆ ಕಾಣದಿರುವುದೂ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುವು. ಇದರಂತೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೂ ಇತರರಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆ ಇರುವುದೂ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಆದರೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಚ್ಛಾನಜನ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವಿರಾದುದರಿಂದ ಇದು ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸಕೂಡದು ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಜನ್ಯಪದಾರ್ಥವು ಜನಕನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ; ಸರ್ವರಿಗೂ ತೋರುವುದು. ಕುಲಾಲನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಘಟವು ಕುಲಾಲನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತೋರುತ್ತಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು—ಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಿಯಿರಬೇಕು. ಧರ್ಮಿಯಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮವುಂಟಾಗದು. ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಅತೀತಸದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಾಮಿಸದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಭೂತಗಳಾದ ಅತೀತಾಗಾಮಿಸದಾರ್ಥಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಉಂಟಾಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವಾದರೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟೋ ಎಂದು ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ರೂಪಾದಿಗಳಂತೆ ಅದು ಕಾಣುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಅತೀತಾನಾಗತಸದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಲಿಂಗವೇ ಅಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರಣ ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಅನುಮಿಸಲು ಸರ್ವಥಾ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಪರಮಾಚಾರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಯಾಮುನಮುನಿಗಳು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂವಿತ್ತಿದ್ದಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.—

“ ಅತೀತೇನಾಗತೇ ಚಾರ್ಥೇ ಕಥಂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸಂಭವಃ |

ನಹಿ ಧರ್ಮಿಣ್ಯುತ್ಥೇವ ಧರ್ಮಸ್ಸಂಭವಮ್ಚ್ಯುತಿ || ”

೮೪೩ ಅತೀತಾನಾಗತಯೋಃ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಪ್ಪತ್ತೃಪಪಾದನಂ

ಅತೀತಾನಾಗತದಿವಸಗಳೆಂಬ ಧರ್ಮ ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಈಗ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಅತೀತಾನಾಗತಸದಾರ್ಥಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಹುಟ್ಟಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ—ಹುಟ್ಟಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅತೀತಾನಾಗತದಿವಸಗಳೆಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಖ್ಯೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತೀತಾನಾಗತದಿವಸಗಳು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗಾದರೆ ಅವುಗಳ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರವೇ ಈಗ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಈಗ ಸ್ವರೂಪತಃ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರವೇ ಈಗ ಉಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅತೀತಾನಾಗತಸದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಹುಟ್ಟಲಾರದು.

ಅಳಿಲ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸ್ಯಾಶ್ರಯಂ ವಿನಾಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಂಭವಾಶಂಕಾ

“ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಸಂಖ್ಯೆಯಾದರೆ ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟಬೇಡ ; ಪ್ರಾಕಟ್ಯ ವೆಂಬುದು ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಹುಟ್ಟಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಘಟಾ ದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಬಂಧವು ಎಂಥದೆಂದು ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ವಿಷಯವಿಷಯಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವುದು ; ಇಂಥ ವಿಷಯವಿಷಯಭಾವಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ವಿದ್ಯಮಾನಗಳಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಅತೀತಾನಾ ಗತಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಈ ಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಇಂಥ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವೆವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಹುಟ್ಟಲು ತಡೆಯೇನು ? ”

ಅಳಿಲ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸ್ಯ ಸಂಬಂಧರೂಪತ್ವೇ ತೇನ ಜ್ಞಾನಾನು ಮಾನಾಸಿದ್ಧಿಃ

ಅಲ್ಲ ; ಅದೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಿಮಗೆ ಮೂಲ ಹಾನಿಯಾಗುವುದು. ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬುದು ಉಕ್ತಸಂಬಂಧರೂಪವಾಗುವುದಾದರೆ ಆಗ ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಅನುಮೇಯವೇ ಆಗಲಾರದು , ಎರಡು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರಲ್ಲದೆ ಸಂಬಂಧವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಂಬಂಧರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿಷಯವೆಂಬ ಎರಡು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದುಹೋದಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಹೇತುವಿನಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನುಮಿಸಕಲಸವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬುದು ಲಿಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಳಿಲ ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಕಲ್ಪನಾಶಂಕಾ

“ಪೂಜ್ಯರೆ ! ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬುದು ರೂಪಾದಿಗಳಂತೆ ಯದ್ಯಪಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಅಂಥ ಧರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಜ್ಞಾನಗೋಚರವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ “ಇದು ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು ; ಇದು ಪ್ರಕಟವಾಗಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ವಿಭಾಗವೇ ಲುಪ್ತವಾಗಿಹೋಗುವುದರಿಂದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾನೋಪಾದಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು ; ಆಗ

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ಪ್ರಕಟಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಂಥ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲದ ಅಪ್ರಕಟಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವ್ಯವಹಾರವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಸಂಗತವಾಗಲಾರವಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಇಂಥ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೆ?”

೮೪೭. ಉಭಯಾಭ್ಯುಪೇತಜ್ಞಾನೇನೈವ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಕಲ್ಪನಾನಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಇಲ್ಲ—ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಉಂಟಾಗದಿದ್ದ ರಲ್ಲವೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು; ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಾದ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವೆವು. ಉಭಯಸಂಮತವಾದ ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಮಸ್ತವ್ಯವಹಾರವೂ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದ ಹಾನೋಪಾದಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಗತವಾದರೂ, ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ “ಜ್ಞಾತೋ ಘಟಿಃ—ಪ್ರಕಟೋ ಘಟಿಃ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಇಂಥ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾತತೆಯೆಂಬ ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವೇ ಬೀಜವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಕಲ್ಪನೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ?”

ಇಲ್ಲ—ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಘಟವು ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೆಂದಾಗಲಿ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೆಂದಾಗಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದರೆ “ಇಷ್ಟೋ ಘಟಿಃ ದ್ವಿಷ್ಟೋ ಘಟಿಃ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾಜನ್ಯವಾಗಿಯೂ ದ್ವೇಷಜನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವಿಷಯಗತವಾದ ಇಷ್ಟತ್ವ, ದ್ವಿಷ್ಟತ್ವ, ಎಂಬ ಧರ್ಮದಿಂದ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಲಿ ದ್ವೇಷವಾಗಲಿ ಅನುಮಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಂಥ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸದಿದ್ದರೂ ಉಕ್ತವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.

೮೪೮ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ತದ್ವೇತೋರೇ ನೇತಿನ್ಯಾಯೇನ ಜ್ಞಾನಕಲ್ಪನಸ್ಯೈವಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಂಗಃ

ಮತ್ತು—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಗ ಲಾಘವನ್ಯಾಯವನ್ನು

ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗಿಬರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಅವಶ್ಯಕಗಳೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಏವಾದವಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಿಯ, ವಿಷಯ, ಅವುಗಳ ಸನ್ನಿಹಿತ, ಆಲೋಕಾದಿಗಳು, ಕಾಲ, ದೇಶ, ಅದೃಷ್ಟ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದೆಂದು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ. ಅಂಥ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆಯೆಂದೂ, ಅಂಥ ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನದ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾಗುವದೆಂದೂ ಸಹ ನೀವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಅಂತು ಸಾಮಗ್ರಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾಕಟಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಯಿತು. ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಪ್ರಾಕಟದಿಂದ ಕಲ್ಪನೀಯವೇ ಆಗಿರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಾಕಟವು ತನಗೆ ಹೇತುವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಹೇತುವಾಗಿರುವ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನೇ ಕಲ್ಪನೆಮಾಡುವುದಾದರೆ ಲಾಘವವಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಏತಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪನೆಮಾಡಬಾರದು ?

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದು ಶಲ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆಮಾಡಿ ಗೌರವದೋಷಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತೀರಿ ? “ ತದ್ಧೇತೋರೇನಾಸ್ತು ತದ್ಧೇತುತ್ವಂ ನುಧ್ಯೇ ಕಿಂ ತೇನ ’ ಎಂದಲ್ಲವೆ ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳು ಹೇಳುವರು ?

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದರಿಂದಲೇ ಲಾಘವಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪಲಸಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ. ಜ್ಞಾನಸಾಮಗ್ರಿಗಿಂತಲೂ ಜ್ಞಾನವು ಭಿನ್ನವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಯಾವದೋಷವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತು ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನಸಾಮಗ್ರಿಯಾದರೋ ಅದರ ಏಕದೇಶವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲ. ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬುದೂ ಜ್ಞಾನಸಾಮಗ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭೂತವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಲಾಘವಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಪಲಸಿಸುವುದಾದರೆ ಅದೇ ಲಾಘವಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಅಪಲಸಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದಲ್ಲವೆ ?

೮೪೯ ವಿಷಯತ್ವರೂಪಧರ್ಮಾಂತರೇಣಾಪಿ ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಾ ಸಂಭವಃ

ವೂಚ್ಯರೆ? ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬೇಡ; ಆದರೂ ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ. ಅಂಥ ವಿಷಯತ್ವವು ಜ್ಞಾನಾಧೀನವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?”

ಇಲ್ಲ—ಅದರಿಂದಲೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಾಪರಪರತ್ವವಾದ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನವು ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧರೂಪವಾದ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ವಿಷಯತ್ವವು ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಲಿಂಗವಾಗಲಾರದು.

೮೫೦ ಪ್ರಕಾಶವಿಷಯತ್ವಯೋರ್ಭೇದಾಶಂಕಾ

“ವೂಚ್ಯರೆ? ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧರೂಪವಾದ ವಿಷಯತ್ವವೇ ಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವ “ಘಟವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ” “ಘಟವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಉಭಯವಿಧವಾದ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ: ಹೇಗೆಂದರೆ—‘ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ’ ‘ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ’ ಎಂಬ ಎರಡು ಧಾತುಗಳೂ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುವು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದೇ ಘಟವು. ಹೀಗಾದರೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಎರಡು ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳೊಳಗೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಘಟವೆಂಬ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥವು ಕರ್ತೃಕಾರಕವಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಹೇಗೆತಾನೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡಲಾರದಿತ್ತು? ಒಂದೇ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಕರ್ಮತ್ವವೂ ಬರಲಾರದಷ್ಟೆ? ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೋ “ಘಟವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವೆವು. ಅಂಥ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೇ ವಿಷಯತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. “ಘಟವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ವಿಷಯತ್ವವೂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಘಟವು ಕರ್ತೃಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ

ರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ಇಂಥ ಉಭಯನಿಧಿವಾದ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ”

**೮೫೧. ಕರ್ಮತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಯೋಃ ಧಾತುಭೇದನಿಬಂಧನತ್ವೇನ
ಅರ್ಥಭೇದನಿಬಂಧನತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಕಾಶವಿಷಯತ್ವಯೋಃ
ಅಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಂ**

ಇಲ್ಲ—ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—“ಘಟವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧಾತು ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸಮಾತ್ರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ವಿಷಯತ್ವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವು ಯಾವುದೆಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಂಟಾದರೆ ಘಟವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯವು ಘಟದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. “ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯತ್ವವಷ್ಟೆ ಕರ್ತೃತ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದು.

“ಘಟವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಧಾತು ಜ್ಞಾನಸಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಂಥ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತು ವಿನಮೇಲೆ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವುದು. ಇಂಥ ವಿಷಯತ್ವವೇ ಕರ್ಮತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸವಿಷಯಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಧಾತುಗಳ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವಷ್ಟೆ ಕರ್ಮತ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದು. “ಘಟವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ ? “ಘಟವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧಾತು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾರಕದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಆ ಕ್ರಿಯೆ ಅಕರ್ಮಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು.

ಅಂತು—ಒಂದೇಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥವು ಕರ್ತೃಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಧಾತುವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅರ್ಥಭೇದವು ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಧಾತು ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಸಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವ ಪದಾ

ರ್ಥವು ಕರ್ತೃಕಾರಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಅದೇ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಪ್ರತ್ಯಯ ಸಹಿತವಾದ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥವು ಕರ್ಮಕಾರಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಅರ್ಥಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಧಾತುಭೇದವಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಬೋಧಕಪ್ರತ್ಯಯ ಭೇದವು ಬರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅವೂರ್ವವಾದುದಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ “ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ವೇಗವಾಗಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸುತ್ತಾನೆ” “ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಮರವನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತಾನೆ” ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೊಡಲಿ ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರಣಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಮರವು ಒಂದುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕರಣ ಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಾರಕಪ್ರತ್ಯಯಭೇದವು ಬರುವುದಕ್ಕೆ “ಬೀಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಕಡಿಯುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಧಾತುಭೇದವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆಯೇ—“ಘಟವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ” “ಘಟವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಯಭೇದವು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಧಾತುಭೇದವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಉಭಯ ವಿಧವಾದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೮೫೨ ವ್ಯವಹಾರ-ವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥಾ-ಕರ್ಮತ್ವಾ-ನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಕಲ್ಪನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾಶಂಕಾ

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಭೂತಗಳಾದ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಘಟವು ಪ್ರಕಟವಾದರಲ್ಲವೆ ಘಟವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು. ಇಂಥ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಘಟಾದಿವ್ಯವಹಾರವು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು—ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿರುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಘಟ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಘಟವೇ ವಿಷಯವೆಂದೂ, ಪಟವು ವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಅತಿಶಯವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾದರೆ ಘಟಕ್ಕೂ ಘಟೇತರಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು—ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ “ಘಟವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಘಟವು ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಸ್ತುವಲ್ಲವೆ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಬಲ್ಲದು. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಫಲವು ಉಂಟಾಗದಿದ್ದರೆ ಘಟಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಕಾರಕತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಆದುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರಾನುಸಪತ್ತಿಯನ್ನೂ, ವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥಾನುಸಪತ್ತಿಯನ್ನೂ, ಕರ್ಮತ್ವಾನುಸಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಸರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲವೆ ?

ಅೞಿ. ಉಭಯಾಭ್ಯುಪೇತಜ್ಞಾನೇನೈವ ಸರ್ವಾನುಸಪತ್ತಿ ಸರಿಹಾರಸಂಭವಾತ್ ನ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಕಲ್ಪನಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಇಲ್ಲ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಯೂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ ನೀವು ತೋರಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಸಪತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಉಭಯವಾದಿಸೆಂದು ತವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೊಂದರಿಂದಲೇ ಸರಿಹರಿಸಬಹುದು. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಷಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಘಟಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದೋ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವದೆಂದು ಈ ಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೇ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕವೆಂದು ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಘಟಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಘಟದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಖಾಮಕವೇನು ? ಪಟದಲ್ಲಿಯೂ ಎತಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ ?

“ಜ್ಞಾನಜನಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಘಟದೊಡನೆಯೇ ಸಂಯೋಗವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪಟದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಪಟದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವಿರೋ ?

ಹಾಗಾದರೆ ಜ್ಞಾನಜನಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವು ಘಟದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಪಟದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಘಟದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಪಟದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಎತಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಪಡಿಸಬಾರದು ? ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮಾಂತರವನ್ನು ಎತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟದಾದಪ್ರಾಯುಕ್ತ ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—ಯಾವ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅದೇ ವಿಷಯವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವುದೂ ವಿಷಯವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಾಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ವಿಷಯನಿಯಮವೂ ಉಪಪನ್ನವಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—ಕ್ರಿಯಾಜನ್ಯವಾದ ಫಲಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದೇ ಸರ್ವತ್ರ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. “ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ” “ರಾಮನನ್ನು ರಾವಣನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾವಿಷಯವಾದುದೂ ದ್ವೇಷವಿಷಯವಾದುದೂ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವೇ ಕರ್ಮತ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯಾಜನ್ಯಫಲಾಶ್ರಯತ್ವರೂಪವಾದ ಕರ್ಮತ್ವವು ಅದರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ನೀವು ಹೇಳುವ ಕರ್ಮತ್ವವೇ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಕರ್ಮತ್ವದ ಉಪಪತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಇಚ್ಛಾಜನ್ಯವಾದ ಇಷ್ಟತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನೂ, ದ್ವೇಷಜನ್ಯವಾದ ದ್ವಿಷ್ಟತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವೇ ಕರ್ಮತ್ವನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೇ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವೆಂದು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಾದಪ್ರಾಯುಕ್ತ ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೮೫೪. ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲಾವಚ್ಛೇದೇನ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಾಭಾವಾತ್

ವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಾಚ್ಚ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನುಪಪತ್ತಾಶಂಕಾ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ! “ಪುರೋವರ್ತಿಯಾದ ಸದಾರ್ಥವು ಘಟವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಭೂತವಾದ ಘಟನಾತ್ರವೇ ಆಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಆ ಜ್ಞಾನವೂ ಆಗಲೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ?

ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ “ಘಟೋಽನುಭೂಯತೇ” ಎಂದರೆ ‘ಘಟವು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವಿಷಯೀಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಕವಾದ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಆಗ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಉಕ್ತವಾದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಆಗಲೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೇ?”

೮೫೫. ತತ್ಪರಿಹಾರಃ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. “ಅನುಭೂಯತೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಗ ಪ್ರಯೋಗಿಸದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅದರಿಂದ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನದ ಅಪ್ರಕಾಶವು ಕಾರಣವಲ್ಲ; ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸದೆಯೂ ಇರಬಹುದು. ಅನುಭೂತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅನುಭೂತವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣಾರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವನ್ನೂ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ಅಷ್ಟನ್ನೇ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ವ್ಯವಹರಿಸದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೮೫೬. ಭೂತಭಾವಿರೂಪೋಪಾದಾನಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಕಟೋತ್ಪತ್ತ್ಯನುಸರತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವುಂಟಾಗುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ವಿಷಯವು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಎಂದರೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾದರೆ—ಆಗ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್ಪದಾರ್ಥಗಳು ಜ್ಞಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವೆವಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿ ಏನು ಹೇಳಬಲ್ಲೆ?

೮೫೭ ಅಭಾವಸ್ಯೋಪಾದಾನತ್ವಾ ಸಂಭವಾತ್ ಜ್ಞಾನವಿಷಯೇಽಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೋತ್ಪತ್ತೃನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಘಟಾಭಾವವು ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಅಭಾವದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸರ್ವತ್ರ ಭಾವಸದಾರ್ಥವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣತ್ವಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? “ ಕಥಮುಸತಸ್ಸ ಜ್ಞಾಯೇತ ” ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿ ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವುದಲ್ಲವೇ ?

೮೫೮ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ತೇನ ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು—ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಅಂಥ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅಥವಾ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಲಿಂಗದ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಅದರಿಂದ ಅನುಮಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಮಾನವಾದ ಲಿಂಗವಲ್ಲವೆ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಅನುಮಿಸಲು ಸಾಧನವಾದೀತು ?

೮೫೯ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಪ್ರಾಕಟ್ಯೇಽಪಿ

ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾಂತರೋತ್ಪತ್ತೃಪತ್ತ್ಯಾ ಅನವಸ್ಥಾ.

ಪ್ರಾಕಟ್ಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ— ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವವಿಷಯವಾದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧೃವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆಯೋ ? ಅಥವಾ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವವಿಷಯವಾದ ಘಟಾದಿ ಸದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಸ್ವವಿಷಯವಾದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷದಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ನೀವು ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರಿರಿ.

೮೬೦. ಅತೋ ಗತ್ಯಂತರಾಭಾವಾದಪಿಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ

ಪ್ರಕಾಶತ್ವಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಾಕಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ಹೇಗಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಭೂತಸದಾರ್ಥ, ಭವಿಷ್ಯತ್ಸದಾರ್ಥ,

ಅಭಾವಪದಾರ್ಥ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವ ಅನನ್ಯಭಾಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವುದೊಂದೂ ಇಲ್ಲವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಕಟ್ಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಮಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನೇ ತಾನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನಾಧೀನಸಿದ್ಧಿಗವಾದ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರ ಶೂನ್ಯವಾದವೇ ವೇದಾಂತರಹಸ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಮುನಿಗಳು—

“ತದೇವಾಪಶ್ಯತಾಂ ಸರ್ವಶೂನ್ಯತ್ವಾದ್ವಿಭ್ಯತಾಂ ಸತಾಂ |

ಗತಿಸ್ಸಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದ್ಯತೇ ನಾನೋಪಲಭ್ಯತೇ || ”

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೮೬೦. ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರದೃಷ್ಟಾಂತವೈಷಮ್ಯಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗುವುದು ; ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತದೋಷವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ ? ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇನಾಯಿತು ?

ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ದೀಪಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವಿಕೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮುಟ್ಟಬಲ್ಲದಾದ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಮುಟ್ಟಲಾರದೆಂಬ ವಿಷಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಅವಗತವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಥ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರಬೇಡ ; ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ರಾಜಶಾಸನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ದೇವದತ್ತನು ಶ್ಯಾಮಕವರ್ಣನಾಗಿ ಇದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞದತ್ತನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇನು ?

ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ದೀಪವು ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಇಂಥ ದೀಪದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೇ ಜ್ಞಾನವು ಏತಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿರಬಾರದು? ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿಸೋದಿದರೆ ಕರ್ಮಕರ್ಮತ್ವವಿರೋಧವೂ ಈ ದೀಪದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಇತರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವಾಗ ಕರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ದೀಪವು ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡೂ ಇರುವುದಲ್ಲವೆ?

ಮತ್ತು—ದೀಪವು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಉಂಟು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನವು ಪದಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಕರ್ಮತ್ವಗಳೆರಡೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಮತ್ತು—ಯದ್ಯಪಿ ಕರ್ಮತ್ವವೂ ಕರ್ಮತ್ವವೂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕರ್ಮಕಾರಕವೂ ಕರ್ಮಕಾರಕವೂ ಪರಸ್ಪರಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು. ಆದರೂ ಈ ನಿಯಮವು ಉತ್ಪಾದಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನತಾವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಶಬ್ದವೆಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೂ, ಪದವೆಂಬ ಪದದಲ್ಲಿಯೂ, ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಕರ್ಮಕರ್ಮಭಾವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ? (ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುವುದು.)

೮೬೨ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಂತರಾವಿಷಯತ್ವೇ ವ್ಯವಹಾರವ್ಯತ್ಯಾಸು ಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪುನಃ ಕರ್ಮಕರ್ಮತ್ವವಿರೋಧಾಶಂಕಾ

ವಾಚ್ಯರೆ? ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರಯೋಗ್ಯತೆ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದೇನೆಂದರೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವು ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವುಂಟಾಗುವಾಗ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವುಂಟಾಗುವಾಗ ಜ್ಞಾನವೂ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ

ಗೋಚರವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಭಂಗವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ? ಅದುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕರ್ತೃ ಭಾವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

೮೬೩. ನಾನೋದಾಹರಣೈಸ್ತತ್ಪರಿಹಾರಃ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು—“ಜ್ಞೇಯವಾದ ಘಟಾದಿಸದಾರ್ಥವು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾತಾವಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾತಾವಾದ ಆತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಜ್ಞೇಯತ್ವಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾತಾವಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಮತ್ತು—“ಜ್ಞೇಯವಾದ ಘಟಾದಿಸದಾರ್ಥವು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಮನಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಆನುಮಿಸುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಇಂದ್ರಿಯವೇ ಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯವಾದ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದಾದಕಾರಣ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಂಥ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಮತ್ತು—“ವಾಚ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಘಟಾದಿಸಮಸ್ತಸದಾರ್ಥವೂ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವಾಚ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಪದವೆಂಬ ಪದವೂ ಇತರಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಇತರ ಪದಗಳನ್ನೂ ಹೇಗೆ ವಚಿಸುವುದೋ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ತಾನೇ ವಚಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ವಾಚ್ಯತ್ವವೂ ವಾಚಕತ್ವವೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಶಬ್ದಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪದದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಮತ್ತು—ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳಾದ ಘಟಾದಿಸದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು” ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ

ದಿಂದಲೇ ವಾಗಿದ್ರಿಯವನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರ ಕರ್ಮತ್ವವೂ ವ್ಯವಹಾರಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ವಾಗಿದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಅಂತು—ಆತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ, ಮನಸ್ಸು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ, ಶಬ್ದಶಬ್ದವೂ ಪದಪದವೂ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ವಚಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ವಾಗಿದ್ರಿಯವು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಕರ್ಮತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಗಳೆರಡೂ ಇಂಥ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವ ವಿರೋಧವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಭಂಗವನ್ನು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ಫಲಿತವಾಗಿರುವುದು.

ದೀಪದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು ; ಆತ್ಮದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವದೃಶ್ಯತ್ವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಮನೋದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಜ್ಞೇಯತ್ವಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಶಬ್ದದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೂ ಪದದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೂ ವಾಚ್ಯತ್ವವಾಚಕತ್ವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ವಾಗಿದ್ರಿಯದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವವ್ಯವಹಾರಸಾಧನತ್ವಗಳೆರಡೂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇದರಂತೆಯೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಾಂತರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಸ್ವಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಯಾವ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಘಂಟಾಪಥವು ನಿಷ್ಕಂಟಕವಾಗಿರುವುದು.

೮೬೪. ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಮುನಿಸೂಕ್ತಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರಕಾಶಪದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಃ

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಪದದ ಅರ್ಥವೇನು? ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಮುನಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಆಪ್ತನೇ ಕೊಡಿಸಿರುವರು.— “ ಅನುಭವಾದೂರತ್ವಂ ಸ್ಮೃತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರಕಾಶಃ ” ಎಂದರೆ ಅನುಭವಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅದೂರವಾಗಿರುವಿಕೆ ಪ್ರಕಾಶ

ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ದೂರತ್ವವೆಂದರೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ತದಭಾವವೇ ಅದೂರತ್ವವು. ಎಂದರೆ ಸಂಬಂಧವೇ ಅದೂರತ್ವವು. ಅನುಭವಾದೂರತ್ವವು ಅನುಭವ ಸಂಬಂಧರೂಪವೆಂದು ಪರ್ಮವಶಾನವಾಯಿತು.

ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಕಾಷ್ಠ, ಲೋಷ್ಟ, ತೃಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಮಗೆ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುಭವಾದೂರತ್ವವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಕಾಶತ್ವವ್ಯವಹಾರವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಸ್ತೂತಿನಿಮಿತ್ತಂ” ಎಂಬ ನಿಶೇಷಣವು ಸೇರಿಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಅನುಭವಾದೂರತ್ವವು ಪುನಃ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಅನುಭವಾದೂರತ್ವವೇ ಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಕಾಷ್ಠ, ಲೋಷ್ಟ, ತೃಣ, ಮುಂತಾದ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧವು ಪುನಃ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಹೇತುವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಪ್ರಕಾಶಪದಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವಂತೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಸಂನಿಶ್ಚಿತ್ವವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಶರೀರದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂನಿಶ್ಚಿತ್ವತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು.

ಇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರಗೆ ಪ್ರಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಅಂತು ಈಗ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾಶಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅನುಮೇಯಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ.

ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ, ಜ್ಞಾನೇತರಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧವೆಂಬುದು ತಾದಾತ್ಮ್ಯರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನೇತರಗಳಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ದ್ರವ್ಯಗತವಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವು ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೂ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಘಟಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಘಟವೂ ಜ್ಞಾನವೂ ಈ ಎರಡೂ ದ್ರವ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದು. ಘಟದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವಾಗ ರೂಪಾದಿಗಳೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದು. ಘಟವು ಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ರೂಪವು ತದಾಶ್ರಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಷ್ಟೆ ?

೮೬೫. ಮತಭೇದೇನ ಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಂತರಕಥನಂ.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ ಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ ಚಿದಚಿದಶೇಷಪದಾರ್ಥಸಾಧಾರಣಂ ವ್ಯವಹಾರಾನುಗುಣ್ಯಂ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನೇತರವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವ್ಯವಹಾರಾನುಗುಣ್ಯವೇ ಅನುಭವಾದೂರತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ವ್ಯವಹಾರಾನುಗುಣ್ಯವೆಂದರೆ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಜ್ಞಾನ ಸಂಬಂಧವು. ಅಂಥ ಸಂಬಂಧವು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಜ್ಞಾನೇತರದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗರೂಪವಾಗಿಯೂ, ದ್ರವ್ಯಗತವಾದ ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿರುವೆವು.

ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ವಿಷಯಗತವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಅನುಮೇಯವಲ್ಲ. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ನಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವ
ನಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯಮಾಮಾಂಸಕೋಕ್ತಪ್ರಾಕಟ್ಯನು
ಮೇಯತ್ವಖಂಡನಪ್ರಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಂ ೪.

ಪಂಚಮಪ್ರಕರಣಂ.

೮೬೬ ತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರೋಕ್ತಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಹೇತು
ಸಂಗ್ರಹಃ.

ತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರು
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಗಳಾದ ಹೇತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ —

“ ಧಿಯಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭಾವತ್ವಾತ್ ಪರತಸ್ತದಸಂಭವಾತ್ |
ಸಾರಿಶೇಷ್ಯಾತ್ ಸ್ವತೋ ಭಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಾಚ್ಚ ತತಸ್ತತಃ ||
ಪ್ರತೀತೇರ್ವ್ಯಾಹರಣತಃ ಸಂದೇಹಪರಿವರ್ಜನಾತ್ |
ಸತ್ತಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧವತ್ಕಾರಾತ್ ಜ್ಞಾನಂ ಭಾತೀತಿ ಭಾವಿತಂ ||
ಪರಸ್ಯಾದರ್ಶನಾದ್ವ್ಯಾಪ್ತಾದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕತಃ |
ಅರ್ಥಾಪತ್ಯೇಶ್ಚ ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ವಚನಾಚ್ಚ ಸ್ವದೃಷ್ಟಿಃ || ”

ಎಂದು ಕೋಡಿಲಕರಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಜ್ಞಾನದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಜ್ಞಾನ
ವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನದ ವೈಶದ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಈ ಕಾರಿಕೆಗಳ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವೆವು —

ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ — “ ಧಿಯಃ ಸ್ವತೋ ಭಾನಂ ” ಎಂಬ ಪದ
ಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ
ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ — “ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭಾವತ್ವಾತ್ ” ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಹೇತು
ವಾಗಿರುವುದು. ಭಾವವೆಂದರೆ ವಸ್ತು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಷಯವಸ್ತುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವವು ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಯಂ
ಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೇ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಥಮಹೇತುವಿನಿಂದ — “ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಪಕ್ಷವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾದುದು
ರಿಂದ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂದು ಫಲಿತವಾಗುವುದು.

“ ಪರತಸ್ತದಸಂಭವಾತ್ ” ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರು
ವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗ
ಬೇಕಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನಗಳಾದ ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾ

ಗುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವಂಥದಲ್ಲ. ಈ ದ್ವಿತೀಯಹೇತುವಿನಿಂದ
“ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಪಕ್ಷವು ಅಪ್ರಾಮಾ
ಣಿಕವಾದುದರಿಂದ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಫಲಿತವಾಗುವುದು.

“ಸಾರಿಶೇಷ್ಯಾತ್” ಎಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು.
ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವವೂ, ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವವೂ ಯಾವಾಗ
ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೋ ಆಗ ಇದರ ತುಚ್ಛತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾ
ಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಗತಿಯಾಗಿರುವುದು. ಎಂದರೆ—“ಘಟವನ್ನು
ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ
ಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಘಟಪದಾರ್ಥವೂ, ಅಹಂ
ಪದಾರ್ಥವೂ, ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ.

ಅಂತು ಈ ಮೂರುವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿರು
ವಾಗ ಜ್ಞಾನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು ಇದು ಯಾವುದರಿಂದ ನಿರೂಪಿತ
ವಾಗಿರುವುದೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ—ಘಟನಿಷ್ಠವಾದ ವಿಷಯತೆ ಹೇಗಾದರೆ
ಜ್ಞಾನೇತರದಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಕಿಂಚಿನ್ನಿರೂಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೈಕ
ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದೋ ; ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠವಿಷಯತೆಯೂ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತ
ದಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗದೆ ಕಿಂಚಿನ್ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನನಿರೂಪಿತ
ವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಇಂಥ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸ್ವನಿರೂಪಿತತ್ವ
ವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೇ ಗತಿಯಾಗಿರುವುದು.

“ಪ್ರಮಾಣಾಚ್ಛ” ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು.
“ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವ
ವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಇಂಥ ಹೇತು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ
ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿರು
ವೆವು.” ಇಂಥ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು
ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಎರಡನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ—“ಜ್ಞಾನಂ ಭಾತೀತಿ ಭಾವಿತಂ” ಎಂಬ
ಪದಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿ
ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಹೇತುಗಳನ್ನು ಈ ಎರಡನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿ
ಸಿರುವರು. (ಭಾವಿತವೆಂದರೆ ನಿಶ್ಚಿತವೆಂದರ್ಥವು).

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ—“ ಸ್ತುತೀತೇರ್ವ್ಯಾಹರಣತಃ ” ಎಂಬುದು ಮೊದಲ ನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಅವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಕ್ಷಣ ದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾ ಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗಮ್ಯತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾಸುಮೇಯತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ— ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದಮೇಲೆ ಅಂಥ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಅಂಥ ಅನುಮಾನವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ವಿಳಂಬವಾದರೆ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ವಿಳಂಬವುಂಟಾಗುವು ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರವು ಉಂ ಟಾಗಕೂಡದಾಗಿ ಬರುವುದು.

“ ಸಂದೇಹಪರಿವರ್ಜನಾತ್ ” ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರು ವುದು. ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯಂತರದಲ್ಲಿ “ ನನಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗಿರು ವುದೋ ಇಲ್ಲವೋ ” ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವಾದುದ ರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ವಿಳಂಬ ವುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲವೇ?

“ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧವತ್ಕಾರಾತ್ ” ಎಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ಹೇತು ವಾಗಿರುವುದು. ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಚ್ಛೇದಿಸಿಲ್ಲದೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವ ನಾದರೆ ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿನವರೆಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿ ಗಳು ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಾಶವುಂಟಾಗಿ ವುನಃ ಉತ್ತರೋತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಸದೃಶಗ ಳಾದ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳೇ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನ ವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಯಾವಾಗ ವಿಶ್ರಾಂ ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನೋ ಆಗ ಅವನಿಗೆ “ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೂ ನಾನು ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೆನು ” ಎಂದು ಸ್ಮರಣವುಂಟಾಗುವುದು. ಸ್ಮರಣ ವಾದರೆ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದ ಲ್ಲದೆ ಅನನುಭೂತವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು

ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅನನುಭೂತಗಳಾಗಿಯೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ನಾಶವನ್ನೈದಿದ್ದವಾದರೆ ಅನನುಭೂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಉತ್ತರತ್ರ ಉಂಟಾಗಕೂಡದು. ಅಂಥ ಸ್ಮರಣೆಯಾದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂಬುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ. “ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಆ ಆ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಆ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೇ ಗೋಚರಗಳಾಗಿ ಅನುಭೂತಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದುವು ” ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಯೇ ತೀರಬೇಕು.

ಮೂರನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ — “ ಸ್ವದೃಜ್ಮತಿಃ ” ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಪುತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆರು ಹೇತುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು. —

“ ಪರಸ್ವಾದರ್ಶನಾತ್ ” ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು. “ ಪೂಜ್ಯರೆ? ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಧಾರಾವಾಹಿಕಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾಗಲು ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ; ಧಾರಾವಾಹಿಕಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೇ ಮಧ್ಯೇ ಅನುವ್ಯವಸಾಯವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಾಂತರವುಂಟಾಗಿ ಆದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿ ಅನುಭೂತವಾಗಿಯೇ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ವಿತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು ” ಇಂಥ ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೇ ಮಧ್ಯೇ ಅನುವ್ಯವಸಾಯವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಾಂತರವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛೇದವು ಬಂದು ಧಾರಾವಾಹಿಕತ್ವವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಪ್ರವಾಹವೇ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದಲ್ಲವೇ? ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

೪೬೭ ಅಥ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಾನ್ವಯ್ಯನುಮಾನೇಷು
ಪ್ರಥಮಾನುಮಾನಂ

“ ನ್ಯಾಸ್ತಾದನ್ವಯಿವ್ಯತಿರೇಕಿತಃ ” ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಹೇತುಗಳಾಗಿರುವುವು. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪ್ಯಾಸ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅನ್ವಯ್ಯನುಮಾನಗಳಿಂದಲೂ,

ವ್ಯತಿರೇಕ್ಯಸುಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ' ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಅವುಗಳೂ
ಈ ಅನ್ವಯ್ಯಸುಮಾನಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು—

ಮೊದಲನೆಯ ಅನ್ವಯ್ಯಸುಮಾನವು—ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯ
ದಲ್ಲಿ ಹಾನೋಪಾದಾನಾದಿರೂಪವಾದ ವ್ಯವಹಾರವೂ, ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗರೂಪವಾದ
ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುವು.
ಹೇಗೆಂದರೆ ಉಕ್ತವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಡೆದ
ಹೊರತು ವ್ಯವಹಾರವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ
ಮೊದಲು ಪ್ರಯತ್ನವಿರಬೇಕು. ಅಷ್ಟಮಾತ್ರವಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು ; ವ್ಯವಹರಿಸಬೇ
ಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದ ಹೊರತು ಪ್ರಯತ್ನವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನ
ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ವ್ಯವಹಾರೇಚ್ಛೆ ಇರಬೇಕು. ಅಷ್ಟಮಾತ್ರವಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು ;
ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿದ್ದ ಹೊರತು ಪದಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರೇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದ
ರಿಂದ ಇಚ್ಛೆಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕು. ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಇಂ
ದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಸಂಯೋಗವಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದ
ರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಪದಾರ್ಥೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯೋಗವಿರ
ಬೇಕು, ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾ
ಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಪದಾರ್ಥಸ್ವ
ರೂಪವಿರಬೇಕು.

ಅಂತು—ವ್ಯವಹಾರವೆಂಬ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥವು ಕಾರಣವಾಗುವ ಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವಿರಬೇಕು ; ಅದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಸಂ
ಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದು ; ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗದಿಂದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು ;
ಜ್ಞಾನದಿಂದ ವ್ಯವಹಾರೇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗುವುದು ; ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನ
ವುಂಟಾಗುವುದು ; ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ವ್ಯವಹಾರವುಂಟಾಗುವುದು. ಕಾರಣವೆ
ನಿಸಿಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಾಕ್ಷಾ
ತ್ತಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಮಧ್ಯೇ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಪಾರಗಳುಂಟಾಗಿ ತನ್ನೊ
ಲಕವಾಗಿಯೇ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ಇದರಿಂದ ಫಲಿತವಾಯಿತು. ಘಟಾದಿ
ಪದಾರ್ಥ, ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗ, ಜ್ಞಾನ, ಇಚ್ಛೆ, ಪ್ರಯತ್ನ, ವ್ಯವಹಾರ, ಈ
ಆರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೂ ಕೊನೆಯದಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿರುವಾಗ
ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕೂ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ

ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಗಳಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಸ್ವಸಜಾತೀಯಪದಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಲ್ಲದ ವ್ಯಾಪಾರಹೇತುವು ವ್ಯವಹಾರಹೇತುವಾದ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇದರಿಂದ—“ ಎಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರಹೇತುವು ನಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಜಾತೀಯಸಂಬಂಧಾನಧೀನವಾದ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರಹೇತುವೂ ಇರುವುದು ” ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದು.

ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ತಮ್ಮಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯವಹಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಸಜಾತೀಯಪದಾರ್ಥಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ಅಥವಾ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳಾಗಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಜಾತೀಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ಸ್ವಸಜಾತೀಯಸಂಬಂಧಾನಧೀನವಾದ ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ವಸಜಾತೀಯವಾದ ಘಟಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ವ್ಯವಹಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮವು ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು, ಹೇಗೆಂದರೆ—ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಘಟಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಘಟವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ಸ್ವಜನ್ಯವಾದ ಘಟವ್ಯವಹಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಜಾತೀಯವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ : ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವನ್ನೂ ಪಾಣಿಪಾದೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು. ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವೂ, ಹಾನೋಪಾದಾನಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಪಾಣಿಪಾದೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳಾಗಿರುವವಷ್ಟೆ.

ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾದರೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವೂ ಮತ್ತೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಲೋಪಪಾರದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ಸ್ವಸಜಾತೀಯಸಂಬಂಧಾನಧೀನ

ವಾದ ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಕೂಡದೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ! ಉಕ್ತವಿಶೇಷಣವನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ನೀವು ಕೊಟ್ಟರೂ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಭಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ನಿಯಮಭಂಗವು ಬಂದೇಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವು ಘಟವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಘಟವ್ಯವಹಾರಹೇತುಗಳಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಯೇ ಘಟವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು. ಅಂಥ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೋಳಿಗೆ ಘಟಚಕ್ಷು ಸ್ಸುಗಳ ಸಂಯೋಗವೂ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವು ಸ್ವಸಜಾತೀಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ; ಘಟಕ್ಕೆ ಆಲೋಕಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷು ಸ್ಸಂಯೋಗವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವು ಸ್ವಸಜಾತೀಯವಾದ ಆಲೋಕವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಘಟದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂಯೋಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಆಲೋಕವು ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಕಲವಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ, ಎಂಬ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರ, ತ್ವಕ್, ಚಕ್ಷು ಸ್ಸು, ದಿವ್ಯ, ಘ್ರಾಣ ಎಂಬ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವಾದುದರಿಂದ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವು ತೈಜಸವಾದಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೂ ಆಲೋಕಕ್ಕೂ ಸಾಜಾತ್ಯವು ಉಂಟಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಉಕ್ತವಿಶೇಷಣವನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಭಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲವೆ? ”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಆಪ್ಯಾಯಕಗಳೇ ಹೊರತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಆಹಂಕಾರಿಕತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ನಾವು ವಿಶದಪಡಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಆಲೋಕಕ್ಕೂ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಸಾಜಾತ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಆದಕಾರಣ—ಘಟವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಘಟಚಕ್ಷು ಸ್ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವು ಆಲೋಕವೆಂಬ ವಿಜಾತೀಯಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೂ ಸಜಾತೀ

ಯವಾದ ಯಾವ ಮತ್ತೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ದೃಢಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೃಢಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಇದರಂತೆಯೇ ದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ದಾರ್ಢ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಘಟವ್ಯವಹಾರಹೇತುತ್ವವು ದೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ದೀಪವು ಘಟವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಘಟಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ ವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಜಾತೀಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ದೀಪವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತು ವ್ಯವಹಾರಹೇತುತ್ವವೂ, ಸ್ಪರ್ಶಜಾತೀಯಸಂಬಂಧಾನಧೀನವಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವ್ಯಾಪಾರಹೇತುತ್ವವೂ ಸಹ ದೀಪದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ದಾರ್ಢ್ಯಕ್ಕೆ ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿದ—“ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ದೀಪ” ಈ ಮೂರುದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯವಹಾರಹೇತುತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧನಕ್ಕೂ ಸ್ಪರ್ಶಜಾತೀಯಸಂಬಂಧಾನಧೀನವಾದ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರಹೇತುತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವವು ನಮಗೆ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅವಗತವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಈಗ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ನೋಡೋಣ; ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರಹೇತುತ್ವವಿರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಉಭಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಘಟಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಘಟವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೆ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವೆವೋ, ಅದರಂತೆಯೇ ಘಟಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಡೆಸುವೆವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಉಭಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ—

ಇದರಿಂದ—ಘಟವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಘಟಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವೋ ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನವು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ಪರ್ಶಜಾತೀಯಜ್ಞಾನಾಂತರಸಂಬಂಧಾನಧೀನವಾದ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರಹೇತುತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನೂ ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರೇಚ್ಛೆಯೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಯೇ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು. ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಇಂಥ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ಪರ್ಶಜಾತೀಯವಾದ ಜ್ಞಾನಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆಯೇ

ವ್ಯವಹಾರೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ ವ್ಯವಹಾರವ್ಯವಾದ ಸದಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ವ್ಯವಹಾರೇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯವಹಾರವ್ಯವಾದಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅದು ವ್ಯಾಪಾರೋತ್ಪಾದನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಜಾತೀಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರಲ್ಲದೆ ವ್ಯವಹಾರವ್ಯಜ್ಞಾನದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವವಿಷಯಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಂಥ ಸ್ವವಿಷಯಕತ್ವವೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೮೬೮ ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಮನ್ವಯ್ಯನುಮಾನಂ

ಹೀಗೆ ಒಂದು ಅನ್ವಯ್ಯನುಮಾನವನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆವು. ಎರಡನೆಯ ಅನ್ವಯ್ಯನುಮಾನವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.—ಅನುಭವ-ಸಂಸ್ಕಾರ-ಸ್ಮರಣೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕರಣವು ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವೆನಷ್ಟೆ ? ಆದರಿಂದ ಯಾವನಿಗೆ ಅನುಭವವುಂಟಾಗಿರುವುದೋ ಅವನಿಗೇ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಸ್ಮರಣವೂ ಉಂಟಾಗುವುವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಅದರಂತೆ—ವಿಷಯವೂ ಸಹ ಇವುಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ನಿಯಮವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರಿಂದ ಘಟವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವುಂಟಾದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಮರಣೆಗಳೂ ಘಟವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುವಲ್ಲದೆ ಘಟೇತರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುವಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಅನುಭವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಲಿ, ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ಮರಣೆಯಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಸ್ಮರಣೆ ತನಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೋತ್ತಮಗಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ; ಅಂಥ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ತನಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅನುಭವವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ಘಟಸ್ಮರಣೆ ಘಟಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನೂ, ಘಟಸಂಸ್ಕಾರವು ಘಟಾನುಭವವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಘಟಸಂಸ್ಕಾರವು ಘಟಾನುಭವಜನ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಘಟಾನುಭವವನ್ನೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಾನುಭವಜನ್ಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾನುಭವವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈಗ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಇಂಥ ಘಟಿಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಈಗ ವಿಮುರ್ಶನಾಡಿನೋಡೋಣ; ಈ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿರುವುದು. ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಯಾವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾನುಭವವನ್ನು ಎದುರು ನೋಡಿದೆಯೇ ತಾನು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಸ್ವಸಮಾನಾಧಿಕರಣಜ್ಞಾನಾನುಭವನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಉಕ್ತಹೇತು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಕ್ತ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ನಮಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

ಈಗ ಜ್ಞಾನಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ನೋಡಿದವಾದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನ ಸದ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಸಮಾನಾಧಿಕರಣಜ್ಞಾನಾನುಭವನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವನ್ನೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸಾಧ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ ಸ್ವವಿಷಯಭೂತಜ್ಞಾನಜನ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದಾದಕಾರಣ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಯದ್ವಿಷಯಕವೋ ತದ್ವಿಷಯಕಾನುಭವಜನ್ಯತ್ವವು ಯಮವು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವವಿಷಯಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರಲ್ಲದೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವವಿಷಯಕತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದಾದರಲ್ಲವೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವವಿಷಯಕತ್ವವು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಪಲಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೮೬. ಅಥ ತೃತೀಯಮನ್ವಯಾನುಮಾನಂ.

ಮೂರನೆಯ ಅನ್ವಯಾನುಮಾನವು—“ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾದ ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಎರಡು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜ್ಞಾನವಿಷಯಕವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತೊಂದು “ಇದನ್ನು” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥವಿಷಯಕವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿರುವುದು. ಇದನ್ನೇ ವಿಷಯಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದು ಹೇಳುವೆವು.

ಇಂಥ ವಿಷಯಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಈಗ ವಿಮುರ್ಶನಾಡಿನೋಡೋಣ; ಈ ವಿಷಯಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಸಂಸ್ಕಾರತ್ವ

ವೆಂಬ ಹೇತುವಿರುವುದು. ಈ ವಿಷಯಸಂಸ್ಕಾರವು ಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕಾರದ ಚತುರ್ಥಯಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕಾರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಉಕ್ತಹೇತು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವೂ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ನಮಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುವುದು.

ಈಗ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥವಿಷಯಕವಾದ ಸಕಲಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನೂ ಎಂದರೆ ವಿಷಯಸಂಸ್ಕಾರಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನೂ ಪಕ್ಷವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಾವು ಗಮನಿಸಿ ನೋಡಿದೆವಾದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಷಯಸಂಸ್ಕಾರತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನ ಸದ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕಾರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಂಥ ಅನುಮಾನದಿಂದ ವಿಷಯಸಂಸ್ಕಾರಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳೆಂಬವಿಷಯಗಳ ಅನುಭವವೇ ಜ್ಞಾನಾನುಭವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಂತು ಜ್ಞಾನಾನುಭವವೆಂಬುದು ವಿಷಯಾನುಭವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೊಂದಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

೮೭೦ ಅಥ ಚತುರ್ಥಮನ್ವಯಾನುಮಾನಂ

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನ್ವಯಾನುಮಾನವು—“ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ತನಗಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ-ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಯಾವ ಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಸ್ವಜನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಪರಗತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಂಥ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಾನು ಪಡೆವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದುದಾಗಿರುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವು ತನಗಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ರೂಪವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಅಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವನ್ನು ತಾನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪವು

ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ರೂಪವನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇಂಥ ರೂಪವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಈಗ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿಸೋಣೋಣ; ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸ್ವವಿಜಾತೀಯಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾವಶ್ಯಂಭಾವಿಯಾದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾಗಿಯೂ ಸ್ವಸಂಬಂಧಸಮಕಾಲಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿರುವುದು. ಮತ್ತು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತಸದೃಶವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ಅಪೇಕ್ಷಾ ನಿಯಮರಾಹಿತ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಉಕ್ತಹೇತು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವೂ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ನಮಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವುದು.

ಈಗ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಕ್ಷವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಾವು ಗಮನಿಸಿ ನೋಡುವೆವಾದರೆ—ಜ್ಞಾನವು ತನಗಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವಿರುವಾಗ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಕ್ತಹೇತು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವವೆಂಬ ಅಂಥ ಧರ್ಮವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಾಂತರದ ಅಪೇಕ್ಷಾ ನಿಯಮರಾಹಿತ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇಂಥ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಿಕೆಯೆಂಬ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧಿವೈಶದ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬುದ್ಧಿದಾರ್ಥ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವೆವು.—ಈ ಅನುಮಾನದ ಹೇತುವಾಕ್ಯದೊಳಗೆ “ತನಗಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ” ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಘಟದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಭಂಗಿಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ರೂಪಾಂತರವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಘಟದ್ರವ್ಯವು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂಥ ರೂಪವನ್ನು ತಾನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನಿಯತವಾಗಿಯೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಾ ನಿಯಮರಾಹಿತ್ಯವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವು ಬರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ

ಉಕ್ತನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ತನಗಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ” ಎಂಬ ಅಂಶವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಘಟವು ಘಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ದಂಡವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವು ದಂಡಧಾರಿಯಾದ ಪುರುಷನೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ “ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಜಾತೀಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವಿರುವುದು. ದ್ರವ್ಯವು ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಷ್ಟೆ? ಈ ನಿಯಮ ಭಂಗವೂ ಸಹ “ವಿಜಾತೀಯವಾದ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ದ್ರವ್ಯವು ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ವಿಜಾತೀಯವಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಆದರೆ ಘಟದ್ರವ್ಯವು ಪಟದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಘಟವನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ—ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವಿಲ್ಲ. ಸಜಾತೀಯವೇಕೆನ್ನಾ ನಿಯಮರಾಹಿತವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಘಟವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಾತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾದ ಘಟವನ್ನೇ ಆಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ವಿಜಾತೀಯದ್ರವ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಂಯುಕ್ತತ್ವವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ?

ಮತ್ತು—“ಸ್ವಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ” ಎಂಬ ಇಷ್ಟು ಅಂಶವನ್ನು ಹೇತುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ತಂದೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪುತ್ರನಲ್ಲಿ ಪುತ್ರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತಂದೆ ಕಾರಣಭೂತನಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಕಾರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವುಂಟಾಗುವುದು.

ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ಸ್ವಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ” ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು. ಪುತ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಪುತ್ರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ತಂದೆಯ ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಇರುವುದಲ್ಲ ; ತಂದೆ ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗಲೂ, ತಂದೆಯ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ—ಕುಠಾರದಲ್ಲಿಯೂ (ಕೊಡಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ) ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಕುಠಾರವು ಸ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವೈಧೀಭಾವವೆಂಬ (ಭೇದನವೆಂಬ) ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಕುಠಾರವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಕ್ತನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವುಂಟೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಹುದು. ಇಂಥ ಆಶಂಕೆಯೂ ಪೂರೈಸಲ್ಪಡುವಾದ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಕುಠಾರದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ದ್ವೈಧೀಭಾವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಕುಠಾರಸಂಯೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಇರುವ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಕುಠಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ದೂರಪಡಿಸಿದರೂ ಆಗಲೂ ದ್ವೈಧೀಭಾವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಛಿನ್ನವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ? “ ಸ್ವಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೂ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವು ಬಂದೇಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಚೇತನನು ಸ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶರೀರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತನಾಗಿರುವನು ; ಶರೀರತ್ವವೆಂಬ ಈ ಧರ್ಮವು ಚೇತನಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಇರುವಂಥದಲ್ಲ. ಚೇತನನು ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಶರೀರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಶರೀರತ್ವವೆಂಬ ಇಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಚೇತನನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಪಡೆದುದಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಸಜ್ಞಾತೀಯವಾದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ; ಈಶ್ವರನೆಂಬ

ಜೇತನನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವನು. ಈಶ್ವರನು ಜೇತನತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಸಜಾತೀಯನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು. ಆದಕಾರಣ ಜೇತನನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತ ಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಈ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ನಿಯತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವುದು. ಶರೀರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಾದರೆ ಜೇತನತ್ವಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗುವುದಾದರೆ ಜೇತನತ್ವವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಶರೀರತ್ವವು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು ; ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಜೇತನತ್ವವಿದ್ದರೂ ಶರೀರತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರತ್ವವು ಜೇತನತ್ವಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಾಗಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಜೇತನನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ “ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಈ ಹೇತುವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಅರ್ಥವು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಲ್ಲವೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಧರ್ಮಶಬ್ದವು ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿಯಾದ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ ಯೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದಲೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯ ಶಂಕೆಯೂ ಪರಿಹೃತವಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ರೂಪವು ಸ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ರೂಪಿತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಜಾತೀಯವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲದೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಶಂಕೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಆದರೂ ರೂಪಿತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ರೂಪಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿಯಾದ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ರೂಪವು ರೂಪಾಂತರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಲಾರದಾದುದರಿಂದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ರೂಪಿತ್ವವು ಉಂಟಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ? ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವಾದರೆ ಪೃಥಿವಿ

ಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿಯಾದುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ದಂಡವು ದಂಡಧಾರಿಯಾದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ ದಂಡಿತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ದಂಡಿತ್ವವೆಂಬ ಅಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಜಾತೀಯವಾದ ದಂಡಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ದಂಡದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಭಂಗವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಆಶಂಕೆಯೂ “ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ದಂಡೇತರನಾದ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ದಂಡ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ದಂಡಿತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದರೂ ದಂಡದಲ್ಲಿ ದಂಡಿತ್ವವು ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿಯಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾದ ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದೊಂದು ಹೇತುವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ; ಆಗ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಶಂಕೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ರೂಪವು ತನ್ನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಹೇತುವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ರೂಪವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಶಂಕೆ ಅಂಕುರಿಸುವುದು. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಜಾತೀಯವಾದ ” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ರೂಪವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವು ರೂಪಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವಲ್ಲ. ತನಗೆ ಸಜಾತೀಯವಾದ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆಯೇ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇದು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲುದಾದುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೮೭೧. ಅಥ ವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನುಮಾನದ್ವಯೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧನಂ.

ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ “ವ್ಯಾಪ್ತಾದನ್ವಯಿವ್ಯತಿರೇಕಿತಃ” ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಅನ್ವಯ್ಯನುಮಾನಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇನ್ನು ವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನುಮಾನಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದೊಳಗೆ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಅವಾಂತರವಿಭಾಗಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ಎಂಬ ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಜಡದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ಸಿತ್ಯವಿಭೂತಿ. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ, ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಜಡದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ, ತೋರಿಸಿರುವೆವೆಂಬುದನ್ನು ಪಾಠಕರು ಮರೆತಿರಲಾರರು. ಈಗ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನುಮಾನವನ್ನು ಹೇಳೋಣ.

ಜ್ಞಾನವು ಅಜಡದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಜಡಭಿನ್ನದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರಬೇಕು; ಯಾವುದು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಲ್ಲವೋ ಅದು ಅಜಡವಾಗಿಯೂ ಎಂದರೆ ಜಡಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರದು. ಪ್ರಕೃತಿಕಾಲಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಜಡತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಅಜಡವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು.

ಮತ್ತೊಂದು ವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನುಮಾನವು—ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಯಾವುದು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಪಡೆದುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಜ್ಞಾನತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ ಪಡೆದೇ ಇರಬೇಕು.

೮೭೨. ಅರ್ಥಾಪತ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

“ಅರ್ಥಾಪತ್ಯೇಶ್ಚ” ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು. ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥನೆಮಾಡಬೇಕಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರಕಾರಣತ್ವವೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ವ್ಯವಹಾರತ್ವವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವು ಮೊದಲು ಉಂಟಾದರಲ್ಲದೆ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಭವಿಸಲಾರದು. ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರತ್ವವ್ಯವಹಾರದ ಜ್ಞಾನವು ನಮಗೆ ಉಂಟಾದರಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡಲಾರೆವು. ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವೋತ್ತಮತೀತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರಗೋಚರತ್ವವೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಸ್ವವಿಷಯಕತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಇಲ್ಲದೆಹೋದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಗೋಚರವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವ್ಯವಹಾರತ್ವವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಜ್ಞಾನವೇ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರಕಾರಣತ್ವವೇ ಇದಕ್ಕೆ ದುರ್ಲಭವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯೇ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

೮೭೩. ಯುಕ್ತೀತೋಽಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

‘ಯುಕ್ತೀತ್ವ’ ಎಂಬುದು ಐದನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೇ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಘಟಾದಿಗಳು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಗಳಲ್ಲದೆ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ ತಾವು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲಾರವು. ಜ್ಞಾನವೂ ಹಾಗೆ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವೆಂಬ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

೮೭೪. ಆಗಮಾದಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

“ನಚನಾಚ್ಚ” ಎಂಬುದು ಆರನೆಯ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು. “ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತಿ, ಆತ್ಮೈವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಃ, ಸ್ವೇನ ಜ್ಯೋತಿಷಾಃಸ್ತೇ, ಆತ್ಮಸಂವೇದ್ಯಂ ತದ್ ಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಜ್ಞಿತಂ” ಎಂಬ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಂಖ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಚನಗಳಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳೊಳಗೆ “ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ

ಜೀವಾತ್ಮನೆಂಬ ಪುರುಷನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿರುವನು” ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು. “ತಾನೇ ತನಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕನಾಗಿರುವನು” ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. “ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಎಂದರೆ ಅನನ್ಯಾಧೀನವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಇರುವನು” ಎಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. “ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದ ಜೀವತತ್ತ್ವವು ಆತ್ಮಸಂವೇದ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

ಯದ್ಯಪಿ—ಈ ವಚನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಜೀವಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುವಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುವುಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ಜೀವಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಈ ವಚನಗಳಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಜೀವಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಭಯತ್ರ ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ? ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರನಿಷಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಗೌರವದೋಷವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಲಾಭವೆನಿಸಿ ಇರುವುದಲ್ಲವೆ?

೨೭೫ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಸಾದೃಶ್ಯಾದಪಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ

ಮತ್ತು—ಜೀವಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಮಣಿ, ದ್ಯುಮಣಿ, ದೀಪ, ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನೂ, ಆತ್ಮನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಣಿ-ದ್ಯುಮಣಿ-ದೀಪಗಳ ಪ್ರಭಾದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನೂ ತೋರಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು.—

“ಯಥಾ ಪ್ರಕಾಶಯತ್ಯೇಕಃ ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಲೋಕಮಿಮಂ ರವಿಃ |
ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರೀ ತಥಾ ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಭಾರತ ||”

ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯವು ಹೊಸದಲ್ಲ. “ಸೂರ್ಯನೆಂಬುವನು ತಾನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಹೇಗಾದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದುಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ದೊಡ್ಡದಾದ ಲೋಕವನ್ನೂ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅದರಂತೆ ಕ್ಷೇತ್ರಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಶರೀರ

ದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಿಯನಿಸಿಕೊಂಡ ಆತ್ಮನೂ ಸಹ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಾನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದುಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶರೀರದ ಯಾವತ್ಯದೇಶದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿರುವನು. ” ಎಂಬುದು ಉಕ್ತಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದೇನೆಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಪದವಾಚ್ಯನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪದವಾಚ್ಯತ್ವವುಂಟೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಉಂಟೆಂದು ಜ್ಞಾನಪದವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವವು ಅವಗತವಾಗುವಕಾರಣ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನಪದವಾಚ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವೆವಾದರೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗಳಾದ ಸಂಭವಲಾಭವಗಳೂ ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಉಪಪ್ಪಂಭಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಹೋಗಲಾರದು. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಂತೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರಲ್ಲವೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಸಜಾತೀಯತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವಚನಗಳಿಗೆ ಸಾಂಗತ್ಯವುಂಟಾದೀತು?

ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅನಿಷ್ಟವಾದರೂ ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದು.

೮೭೬. ಮೀಮಾಂಸಕೋಕ್ತಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೈರ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭಾವಶಂಕಾ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ! ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಜಡತ್ವವೂ ಪ್ರಸಂಗಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ ಅಜಡತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಲಾದೀತು? ಅವರ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಗಳು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿರುವುವಲ್ಲವೇ?

೧. ಶಬ್ದಜನ್ಯಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪರಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಜಡತ್ವವೂ ಇರುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಘಟಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಂಡಿರುವೆವು. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವ

ವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಚಡತ್ವವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಅಜಡತ್ವವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವು.

೨. ಕಾಲಸಂಬಂಧಿತ್ವವೆಂಬ ವಸ್ತುತ್ವವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವೂ ಚಡತ್ವವೂ ಇರುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಂಡಿರುವೆವು. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಸ್ತುತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಚಡತ್ವವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಅಜಡತ್ವವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವು.

೩. ಪ್ರಮಾಣಗನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯತ್ವವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವೂ ಚಡತ್ವವೂ ಇರುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಂಡಿರುವೆವು. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತಪ್ರಮೇಯತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಚಡತ್ವವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಅಜಡತ್ವವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವು.

೪. ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವಾಚ್ಯತ್ವವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವೂ ಚಡತ್ವವೂ ಇರುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಂಡಿರುವೆವು. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಚ್ಯತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಚಡತ್ವವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಅಜಡತ್ವವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವು.

೫. ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ವವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವೂ ಚಡತ್ವವೂ ಇರುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಂಡಿರುವೆವು. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತಕ್ರಿಯಾತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಚಡತ್ವವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವೂ ಅಜಡತ್ವವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವು.

ಇಂಥ ಪ್ರತ್ಯಸುಮಾನಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸಿಕರು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನೂ ಅಜಡತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಲಾರದೀತು?

೮೭೭. ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಸುಮಾನನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಈ ಪ್ರತ್ಯಸುಮಾನಗಳು ಕೇವಲ ಅನುಮಾನಾಭಾಸಗಳಾಗಿರುವುವಲ್ಲದೆ ಸಮಂಜಸಗಳಾದ ಅನುಮಾನ

ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಒಡತ್ವವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಲಾರವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಈಗ ಹೇಳಿದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನೀವು ಸಾಧಿಸಬಹುದಾದ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವದ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದು? ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಮಾತ್ರವೋ? ಅಥವಾ ಸ್ವಾವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೋ? ಅಥವಾ ಸ್ವಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೋ?

ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನವೆಂಬ ದೋಷವು ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದು. ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರು ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುವರಾದುದರಿಂದ ತದೀಯಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಏನೇ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ “ಇದು ಘಟವು, ಇದು ಪಟವು” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗುಂಟಾದ ಅವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಂಭವೆಂಬ ದೋಷವು ಕುಳೀಕರಿಸುವುದು.

೮೭೮. ಪಂಚಮಾನುಮಾನೇ ಹೇತೋಃ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಃ.

ನೀವು ಹೇಳಿದ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಗಳೊಳಗೆ ಐದನೆಯ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಾಗಿ ತೋರಿಸಿ ಕ್ರಿಯಾತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದುದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವೇ ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಗಮನಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸ್ವಂದರೂಪಗಳಾಗಿ ಎಂದರೆ ಚಲನರೂಪಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಂದತ್ವರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯಾತ್ವವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದರೂ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಂದರೂಪವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಂದತ್ವವೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾತ್ವವು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ?

೮೭೯. ತೃತೀಯಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಾನಾಂ ಪಂಚನಾಮಪಿ ಘಟಾದೌ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಂ.

ಮತ್ತು—ಸ್ವಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವೇ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವ ಮೂರನೆಯ

ಸಕ್ಕದಲ್ಲಿ—ವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಹೇತುಗಳೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚರತಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು ; ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಹೇತುವಿದ್ದರೂ ಉಕ್ತಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. “ ಇದು ಘಟವು ಇದು ಪಟವು ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನದ ಅನ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಕ್ಕನಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಅಲಂ. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕರ್ಮತ್ವಭಾವೇ ವಸ್ತುತ್ವರೂಪ ಸತ್ತ್ವಭಾವಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ! ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಎಂದರೆ ಸ್ವಭಿನ್ನಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸತ್ತೆಯೇ ಮೂಲಭವವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ? ಹೇಗೆಂದರೆ—ಎಲ್ಲಿ ಕಾಲಸಂಬಂಧಿತ್ವವೆಂಬ ವಸ್ತುತ್ವವು ಎಂದರೆ ಸತ್ತೆ ಇರುವುದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಿನ್ನಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಿರುವುದನ್ನು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿರುವೆವಾದ್ದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವನ್ನೇ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಕಾಲಸಂಬಂಧಿತ್ವರೂಪವಾದ ಸತ್ತೆಯೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವೂ ಬರಲಾರದಾಗಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ—ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಸ್ವಭಿನ್ನಜ್ಞಾನಗೋಚರತ್ವವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪದಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗದೆಯೇ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇರುವ ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾದಾಚಿತ್ಕವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗೇನೂ ತಡೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಭೂತಭಾವ್ಯನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಮರಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವಿದ್ದರೇನೇ ಕಾಲಸಂಬಂಧಿತ್ವರೂಪವಾದ ಸತ್ತೆ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸತ್ತೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಸ್ಮದಾದಿಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಗಳಾಗದ ಅಂಕುರಾದ್ಯನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಾಲಸಂಬಂಧಿತ್ವವಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

೮೮೧. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಕರ್ಮತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನಪಿ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರಚೋದ್ಯಾನವಕಾಶಃ.

ಓಹೋ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಸ್ವಕರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವಿರೋ? ಹಾಗಾದರೆ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾನೇತವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರಚೋದ್ಯವು ಪುನಃ ತಲೆಯೆತ್ತುವುದಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ—ಅಂಥ ಚೋದ್ಯವು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಹಿಂದೆಯೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವೆವು. ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುವೆವು. “ಚೈತ್ರೋ ಗ್ರಾಮಂ ಗಚ್ಛತಿ” ಎಂದರೆ ಚೈತ್ರನೆಂಬುವನು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ; ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗಮನಭಿನ್ನತಾಗಿಯೂ ಗಮನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಗಮನಕರ್ಮವೆಂದೂ, ಗಮನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಚೈತ್ರನನ್ನು ಗಮನಕರ್ತೃವೆಂದೂ, ವ್ಯವಹರಿಸುವೆವು. ಇದರಿಂದ ಸ್ವಭಿನ್ನತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವವಿಷಯತ್ವವು ಸ್ವಕರ್ಮತ್ವವೆಂದೂ, ಸ್ವಾಶ್ರಯತ್ವವು ಸ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೆಂದೂ ಫಲಿತವಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಿನ್ನತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಕರ್ಮತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಸ್ವಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕರ್ತೃಕರ್ಮತ್ವವಿರೋಧದೋಷವು ನಮ್ಮ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂಗುಳ್ಯಗ್ರಚೋದ್ಯವು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಹೇಗೆತಾನೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿತು?

೮೮೨. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಜ್ಞಾನತದ್ವಿಷಯಯೋರಭೇದಾಪತ್ಯಾ ಬೌದ್ಧಮತೋತ್ಥಾನಪ್ರಸಂಗಃ.

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅಭೇದಾಪತ್ತಿಯೆಂಬ ದೋಷವು ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ವಿಷಯವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ವಿಷಯವಾಗಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ವಿಷಯ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಹೋಪಲಂಭನಿಯನುವರುವುದು; ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನದ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿಷಯವೂ, ವಿಷಯದ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನವೂ ನಿಯಮದಿಂದ ಉಪಲಭ್ಯಮಾನವಾಗಿರುವುವು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯದೊಡನೆಯೂ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆಯೂ ಸಹೋಪಲಂಭನಿಯ ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪ

ಬೇಕಾಗುವುದು. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಅಭೇದವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಿಲ್ಲವೋ ; ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಭೇದವೇ ಇರುವುದೋ ; ಅಲ್ಲಿ ಸಹೋಪಲಂಭನಿಯಮವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಘಟಪಟಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿರುವೆವು. ಘಟಪಟಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಅಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಭೇದವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಘಟದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಪಟವಾಗಲಿ ಪಟದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಘಟವಾಗಲಿ ನಿಯಮದಿಂದ ಉಪಲಭ್ಯಮಾನವಾಗಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನ, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವಿಷಯ ಇವುಗಳಿಗಾದರೆ ಸಹೋಪಲಂಭನಿಯಮವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮವು ಕಾಣಬರುವುದರಿಂದ ಅಭೇದವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವನ್ನೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ “ಸಹೋಪಲಂಭನಿಯಮಾದಭೇದೋ ನೀಲತದ್ವಿಯೋಃ” ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಪಲವಿಸುವ ಬೌದ್ಧರ ಮತವೇ ಪುನಃ ತಲೆಯೆತ್ತಿದಂತೆ ಆಗುವುದಲ್ಲವೆ ?

೮೮೩. ಜ್ಞಾನತದ್ವಿಷಯಯೋ ರಭೇದಾನುಮಾನಸ್ಯ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಬೌದ್ಧಮತೋತ್ಥಾನಾನವಕಾಶಃ.

ಇಲ್ಲ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಬೌದ್ಧಮತವು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸಹೋಪಲಂಭನಿಯಮವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಅನುಮಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. “ನಾನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದ “ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ “ಇದನ್ನು” ಎಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಿಷಯಭಾವಸಂಬಂಧರೂಪವಾದ ಭೇದವೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನವೆಂಬ ದುರ್ಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಹ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣತ್ವವು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಪದಾರ್ಥತ್ವಹೇತುವಿನಿಂದ ವಹ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯವನ್ನು ಅನುಮಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇದರಿಂದ—ಸಹೋಪಲಂಭನಿಯಮವೆಂಬ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವರ ಮತವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅಸಹಾಸ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಫಲಿತವಾಯಿತು.

ಇಷ್ಟವಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. ಸಹೋಪಲಂಭನಿಯಮವೆಂಬ ಹೇತು ಇವರ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಾದ

ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಹೋಪಲಂಭವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಹೋಪಲಂಭವೇ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವುದಾದರೆ ಇಂಥ ಸಹೋಪಲಂಭದ ನಿಯಮವು ಭೇದನಿಯಮವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲಾರದಷ್ಟೆ ?

೮೮೪. ನಿರತಿಶಯವೇಗವತ್ತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ರ್ಘುಡಿತಿ ಸರ್ವವಸ್ತುಸಂಯೋಗೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ನಿರತಿಶಯವೇಗವುಳ್ಳದಾದುದರಿಂದಲೇ ಅತಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆಯೂ ಅತಿಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆವುದು. ಅನೇಕಲಕ್ಷ ಯೋಜನಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದೊಡನೆಯೂ ಅರ್ಧನಿಮಿಷದೊಳಗೆ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

೮೮೫. ನಿರತಿಶಯಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನ ಕುತ್ರ ಚಿತ್ವತಿರೋಧಃ.

ಮತ್ತು ಈ ಜ್ಞಾನವು ನಿರತಿಶಯಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದರಿಂದಲೇ ಇದು ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಿಂದಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವು ಭಿತ್ತಿಯ ಹೊರಗಡೆಗೆ ಹೋಗಲಾರದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನದ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವವು ಕಾರಣವಲ್ಲ ; ಕರ್ಮವಿಶೇಷವೇ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಸೂಚಿಸಿರುವೆವು. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವವೇ ಇದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಭಿತ್ತಿಯ ಹೊರಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಡದಷ್ಟೆ ?

೮೮೬. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್ತ್ವವಿಷಯೇಣ ಸಹ ಸಂಯೋಗ ಸಂಬಂಧಭಾಗಿತ್ವಂ.

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವವಿಷಯದೊಡನೆ ಎಂಥ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದು? ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದು. ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗಿಲ್ಲವೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವುಂಟಾದೀತು? ಜ್ಞಾನವು ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಗುಣತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ನೈಯಾಯಿಕರ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಆದುದರಿಂದ

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ವಿಷಯದೊಡನೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದೊಳಗೆ “ನಾಭಾವ ಉಪಲಬ್ಧೀಃ” ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಸೂತ್ರದ ವಾಖ್ಯಾನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು—“ಸಂಬಂಧಶ್ಚ ಸಂಯೋಗಲಕ್ಷಣಃ, ಜ್ಞಾನಮಪಿ ಹಿ ದ್ರವ್ಯಮೇವ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೂ, ವಿಷಯದೊಡನೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಯೋಗರೂಪವೆಂಬುದನ್ನೂ ಕಂಠೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೮೮೭. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇ ಸತ್ಯಸಿ ದ್ರವ್ಯಾಂತರನಿಯತ ವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ಪ್ರಭಾಯಾ ಇವೋಪಪನ್ನಂ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ! ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಆತ್ಮನೆಂಬ ದ್ರವ್ಯಾಂತರಕ್ಕೆ ಇದು ಸರ್ವದಾ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಶೇಷಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಘಟಾದಿಗಳು ದ್ರವ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಇವು ಸರ್ವದಾ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ-ರೂಪ-ರಸ-ಗಂಧಾದಿಗಳಾದರೆ ದ್ರವ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಗುಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿರುವುವು. ಆದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇದು ಸರ್ವದಾ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರಬಹುದು?”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವು ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಇದು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾಗಿರಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಮಣಿ+ದ್ಯುಮಣಿ+ದೀಪಗಳ ಪ್ರಭೆ ಸ್ವಯಂ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸ್ವಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ತಾನು ಸರ್ವದಾ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವೆವಷ್ಟೆ?

ಆದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವವಿಷಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. “ಆದರೆ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಾದ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಲಾರದಲ್ಲವೆ? ಆಗ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ?” ಹೀಗೆ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಂಯುಕ್ತಾತ್ಮಿತತ್ವ

ವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದು, ಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತನಾದ ಘಟಾದಿದ್ರವ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲವೆ ಅದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವು ?

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ನೇದಾಂತಿಸಿದ್ಧಾಂತಾಭಿ
ಮತಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣನಿರೂಪಣ
ಪ್ರಕರಣಂ ಪಂಚಮಂ || ೫.

ಷಷ್ಠ ಪ್ರಕರಣಂ

೮೮೮ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನೇ ನಾನಾವಿಧಾಕ್ಷೇಪೋಪಕ್ಷೇಪಃ

ವೂಚ್ಯರೆ ? ಉಕ್ತವಾದ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಲವುಬಗೆಯಾದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿರುವುವು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸಪ್ತಮಾಣವಾಗಿಯೂ, ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀವು ತೋರಿಸಬೇಕು.

೮೮೯ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷೇಪಃ

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೊಡಲನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಈ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪುವುದು? ಮತ್ತು ಅಂಥ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ಬಹುಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ದೊರೆತರೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅನುಪಪನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ತೋರಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ ?

೮೯೦. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷೇಪಃ

ಎರಡನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಗೂ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಗೂ ತಾರತಮ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಈ ಅವಸ್ಥಾವಿಭಾಗವೇ

ತಪ್ಪಿಹೋಗಿ ಸರ್ವದಾ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದೊಂದೇ ಇರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಜ್ಞಾನವು ಅನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸದ್ಭಾವಾ ವಸ್ಥೆ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನದ ಅಸದ್ಭಾವಾವಸ್ಥೆ ಸುಷುಪ್ತಾವಸ್ಥೆ ಯೆಂದೂ ತಾರತಮ್ಯವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

೮೯೧. ಅಥ ತ್ವತೀಯಾಕ್ಷೇಪಃ.

ಮೂರನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ಶರೀರದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಡೆಗೆ ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನು? ಹಾಗೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದುಬಿಡುವುದಾದರೆ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೆ? ಮನೆಯ ಎಜಮಾನ್ಯನು ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿರುವಾಗ ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಗೊಲ್ಲರೂ ಸಹ ಬಲ್ಲರಷ್ಟೆ?

೮೯೨. ಅಥ ಚತುರ್ಥಾಕ್ಷೇಪಃ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಗುಣ ಭೂತವಾಗಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾ ದೀತು? ಸರ್ವದಾ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಗುಣಭೂತವಾಗಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಸಹ ದ್ರವ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ—ಸರ್ವದಾ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಗುಣಭೂತಗಳಾಗಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳೂ ಏತಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು?

೮೯೩. ಅಥ ಪಂಚಮಾಕ್ಷೇಪಃ.

ಐದನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವುದು?

೮೯೪. ಅಥ ಷಷ್ಠಾಕ್ಷೇಪಃ.

ಆರನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಸರ್ವದಾ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಧರ್ಮಭೂತವಾಗಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಈ ಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಲಾದೀತು? ಶಬ್ದಾದಿಗುಣಗಳು ಸ್ವಾಶ್ರಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಹೋಗಲಾರವಷ್ಟೆ?

೮೯೫. ಅಥ ಸಪ್ತಮಾಕ್ಷೇಪಃ.

ಏಳನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಅನೇಕಾವ ಯವಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅತ್ಯಂತದಟ್ಟವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಗೆ ಉಪಚಯ

ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಹಾಗೆ ದೃಢತರವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಥ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಶೈಥಿಲ್ಯವುಂಟಾದರೆ ಎಂದರೆ ಅಗಲಿಕೆಯುಂಟಾದರೆ ಇಂಥ ಶೈಥಿಲ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರಳತ್ವವೆಂದು ಹೆಸರು. ಉಪಚಯವು ಸ್ವಾಶ್ರಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ, ವಿರಳತ್ವವು ಸ್ವಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡಿರುವೆವು. ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಅವಯವಗಳು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಚಯವು ಮೃತ್ಪಿಂಡವನ್ನು ಚಿಕ್ಕ ಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ತಂದಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಮತ್ತು ಬಿಡಿಸಿದ ಹತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಅವಯವಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಗಲಿ ದೂರದೂರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿರಳತ್ವವು ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಅಧಿಕಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ತಂದಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಇದರಿಂದ—ಪರಿಮಾಣದ ತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಚಯವಿರಳತ್ವಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ—ಜ್ಞಾನವು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಾಗ ಅಧಿಕಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆಯೆಂದೂ, ಹೊರಗೆ ಹೊರಡದೆ ಒಳಗೆ ಇದ್ದಾಗ ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ನಿರವಯವವಾದ ಈ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದೃಢತರಾವಯವಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಉಪಚಯವಾಗಲಿ ಅವಯವಶೈಥಿಲ್ಯವೆಂಬ ವಿರಳತ್ವವಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ?

೮೯೬. ಅಥ ಅಸ್ವಮಾಕ್ಷೇಪಃ.

ಎಂಟನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವವಿಷಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಏತೊಂದು ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹೇಗಾದರೆ ನಮಗೆ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಿಕವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಅತೀತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಾಮಿಸದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವವಿಷಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ವರ್ತಮಾನಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಬಹುದಾದರೂ ಭೂತ-ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದೀತೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅವುಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?

೮೯೭ ಅಥ ನವಮಾಕ್ಷೇಪಃ

ಬಂಜತ್ತನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಘಟಾದಿದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಗಾದರೆ ನಾವು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವೆವೋ ಅದರಂತೆಯೇ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನೂ ನಾವು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ ಇರುವೆವು. ಅದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಗಳಂತೆ ದ್ರವ್ಯಗತಗಳಾದ ಗುಣಾದಿಗಳೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾಗಿರುವವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವವಿಷಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ಘಟಾದಿದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು ಕೂಡಿದರೂ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಾದಿಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು ಹೇಗೆ ಕೂಡೀತು? ಗುಣಾದಿಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಗುಣಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾಗಿರುವವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆಯೂ ಹೇಗೆ?

೮೯೮ ಅಥ ದಶಮಾಕ್ಷೇಪಃ

ಹತ್ತನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಶರೀರದ ಬಳಗಿರುವ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವು ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ಚಂದ್ರಮಂಡಲದವರೆಗೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ದೀರ್ಘಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಸಡೆದು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಫೇಗಾದರೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲವು ನಮಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೋ ಎಂದರೆ ಸ್ಫುರಿಸುವುದೋ ಅದರಂತೆಯೇ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಸಡೆದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಂತೆ ಅವುಗಳೂ ನಮಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಅದರೂ ಅವುಗಳು ಏತಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅವುಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೇ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಆಡಬೇಡಿರಿ. ಹಾಗೆ ಆಡುವುದಾದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೇ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಸಡೆಯಲಾರದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದೂರವರ್ತಿಯಾದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದೊಡನೆ ಹೇಗೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದೀತೆಂದು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸರಿಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವಿರಿ.

೮೯೯ ಅಥೈಕಾದಶಾಕ್ಷೇಪಃ

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು—ಮೋಕ್ಷಾಪಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಬೇವನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ವ್ಯಾಪಕತ್ವವೆಂದರೆ

ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆ. ಇದರಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ಜೀವನ ಜ್ಞಾನವು ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರವರ್ತಿಗಳಾದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು ಹಾಗಾದರೆ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ಲಲಾಟಲಿಪಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದ ಮುಕ್ತಜ್ಞಾನವು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲ ಸಂಯೋಗವನ್ನೂ ಪಡೆವುದೆಂದು ಹೇಳುವಿರೋ? ಅಥವಾ ಮೊದಲು ಒಂದರೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದರೊಡನೆ, ತದನಂತರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದರೊಡನೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಕಲಸಂಯೋಗವನ್ನೂ ಪಡೆವುದೆಂದು ಹೇಳುವಿರೋ?

ಏಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲಸಂಯೋಗವನ್ನೂ ಪಡೆವುದೆಂಬ ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅತ್ಯಂತಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ, ಅತ್ಯಂತದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಉನ್ಮತ್ತರೂ ಸಹ ಹೇಳಲಾರರಷ್ಟೆ?

ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆವುದೆಂಬ ದ್ವಿತೀಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ವಿರಾಟ್ಟುರುಷನ ಒಂದೊಂದು ರೋಮಕೂಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಂಗುತ್ತಿರುವ ಅಂಡಗಳಿಗೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ನಿಖಿಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳಿಗೂ ಸುತರಾಂ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಒಂದೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೇ ಅನಂತ್ಯವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರವರ್ತಿಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅನಂತ್ಯವು ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅನಂತಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳೊಡನೆಯೂ, ಅನಂತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಮುಕ್ತರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ಅನೇಕಕೋಟಿವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಈ ಸಂಯೋಗವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

೯೦೦ ಅಥ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷೇಪಃ

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷೇಪವು—ಬದ್ಧಜೀವನ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಜೀವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೆಂದರೆ—ಬದ್ಧಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವುಂಟೆಂದೂ, ಮುಕ್ತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಇಷ್ಟಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಸಂಕೋಚಸುಕಾಸಗಳೆಂಬ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ

ಜ್ಞಾನವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಚ್ಛಿಸಿಗೂ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನೀವು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ. ಎಂದರೆ ಬದ್ಧಜೀವರಿಗೆ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನವು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳಿಂದಲೇ ಗುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗಾದರೆ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರೋ ಇದರಂತೆಯೇ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರಿಗೂ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ ;

ಆದರೆ ಇಂಥ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುಕ್ತಾತ್ಮರಿಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮುಕ್ತನಾದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ವಿಭುವೇನಿ ಕೊಂಡು ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರವರ್ತಿಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದದಕ್ಕೆ ಹೇಗಾದರೆ ಸರ್ವತ್ರ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಅನಂತರಾದ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಜ್ಞಾನಗಳೂ ಸರ್ವತ್ರ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವುವು. ಇದರಿಂದ ಒಂದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅನಂತಗಳಾದ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದುದರ ಫಲಿತಾಂಶವೇನಾಯಿತೆಂದರೆ—ಜಾಡರ ಹುಳ ತನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಟ ಜೊಲ್ಲು ನೀರು ಬಾಹ್ಯವಾಯುವಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ತಂತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದಮೇಲೆ ಅಂಥ ತಂತುವಿನಿಂದ ದೊಡ್ಡದಾದ ಸಂಜಿವವನ್ನು ಎಂದರೆ ಬಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ತಾನು ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಹೇಗೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ತೇಲಾಡುತ್ತಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಅಣುವಾದ ಮುಕ್ತಜೀವನು ಸರ್ವತೋದಿಕ್ಕವಾಗಿ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ತೇಲಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಇಂಥ ಮುಕ್ತನು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಚರಿಸುವಾಗ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳೊಡನೆ ಯಾವಾಗ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆವನೋ ಅದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇತರಸಮಸ್ತಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ನಿಯತವಾಗಿ ಪಡೆವನು. ಏತಕ್ಕಂದರೆ ಇವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಇತರರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುವಷ್ಟೆ? ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದುಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವು ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ಜೀವನದೊಡನೆ ಕಂಡುಹಿಡಿದದಕ್ಕೆ ಯಾವ ದಾರಿಯೂ

ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಒದ್ದಬೀವರಂತೆ ಮುಕ್ತಜೀವರಿಗೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದೇತಕ್ಕೇ ? ಯಾವ ಮುಕ್ತಜೀವನು ಸಂಚರಿಸುವಾಗ ಅವನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಸಂಚರಿಸುವುದೋ ಅದೇ ಅವನದಾಗಿರುವುದೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಇಲ್ಲ ಇಂಥ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದೀಪವು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ತನ್ನ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದು. ಏತಕ್ಕೇಂದರೆ ದೀಪಪ್ರಭೆ ದೀಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪಲವಾದರೂ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾದ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ದೀಪಪ್ರಭಾರಹಿತವಾದ ಪ್ರದೇಶವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ದೀಪವು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದು. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವಾದರೆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗರಹಿತವಾದ ಪ್ರದೇಶವೇ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವನೆಂಬ ಜಾಡನು ತಾನು ಮಾತ್ರ ಸಂಚರಿಸಿ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಬಲೆಯ ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದಲ್ಲದೆ ಆ ಬಲೆಯನ್ನು ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯಲಾರನು. ಆಕಾಶದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತನ್ನ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದಾ ನೊಂದು ಘಟವು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತ ಅಲ್ಲಿನ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಹೋಗುವುದಲ್ಲದೆ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡೇ ಹೋಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?

ಅದುದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಅದು ಅವನದೆಂದೂ ಮತ್ತೊಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬನದೆಂದೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು, ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಕಲ ಮುಕ್ತಜೀವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವು ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವಾಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ನಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್

ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶನಿಧಾಪ್ತೇಶ

ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಷಷ್ಠಂ ೬

ಸಪ್ತಮಪ್ರಕರಣಂ.

೯೦೧. ಉಕ್ತೇಷು ದ್ವಾದಶಸ್ಥಾಕ್ಷೇಪೇಷು ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷೇಪ
ಪರಿಹಾರಃ.

ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೂ ಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ಈ
ಮುಂದೆ ಹೇಳುವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.—

ಮೊದಲನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ—ಅಪೌರುಷೇಯವಾಗಿಯೂ,
ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಆಗಮವನ್ನೇ ಚ್ಛಾನದ
ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೯೦೨. ತತ್ರ ಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.

“ನ ವಿಜ್ಞಾತುರ್ವಿಜ್ಞಾತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇ” “ನ ಹಿ
ದೃಷ್ಟ್ಯರ್ಥಸ್ತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇ ಅವಿನಾಶಿತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿ
ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ ಉದಾಹರಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ? ಪರಮಾಚಾರ್ಯರಾದ
ಯಾಮುನಮುನಿಗಳು ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿವರಣವನ್ನು
“ಚ್ಛಾತಾವನಿಸಿಕೊಂಡ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅವಿನಾಶಿತ್ವವಿರುವುದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ
ಚ್ಛಾಸಕ್ಕೆ ಅವಿನಾಶಿತ್ವವನ್ನು ಉಪಸಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸತಕ್ಕ ಈ ಶ್ರುತಿಯೇ
ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಚ್ಛಾತಾವಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ
ಆಗಂತುಕವಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪವಿರುವವರೆಗೂ ಚ್ಛಾನವೂ ಇರುವುದೆಂದು
ತೋರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಚ್ಛಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಚ್ಛಾನವೂ
ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು” ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಯೂ ಆಬಾಧಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರುತಿ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಚ್ಛಾಸಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಇದನ್ನು ಅನುಪಪನ್ನ
ವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು? ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು
ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಉಪಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿ
ಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಲೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಉಪ್ಪಿಷವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲದೆ
ಉಪ್ಪಿಷಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತಲೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ
ವಷ್ಟೆ?

೯೦೩. ಸ್ತೃತಿಬಲಾದಪಿ ಸೋದಾಹರಣಂ ಚ್ಛಾನಸ್ಯ
ನಿತ್ಯತೋಪಪಾದನಂ.

ಉದಾಹೃತಗಳಾದ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಅನೇಕೋದಾಹರಣಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಶ್ರೀಶಾಸಕಮಹರ್ಷಿ ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಕೊಡಿಸಿರುವರು.—

“ಯಥಾ ನ ಕ್ರಿಯತೇ ಜ್ಯೋತ್ಸಾ ಮಲಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾನ್ಮಣೇಃ |
ದೋಷಪ್ರಹಾಣಾನ್ಮ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮನಃ ಕ್ರಿಯತೇ ತಥಾ ||
ಯಥೋದಪಾನಕರಣಾತ್ಕ್ರಿಯತೇ ನ ಜಲಾಂಬರಂ |
ಸದೇವ ನೀಯತೇ ವ್ಯಕ್ತಿಮಸತಃ ಸಂಭವಃ ಕುತಃ ||
ತಥಾ ಹೇಯಗುಣಧ್ವಂಸಾದವಬೋಧಾದಯೋ ಗುಣಾಃ |
ಪ್ರಕಾಶ್ಯಂತೇ ನ ಜನ್ಯಂತೇ ನಿತ್ಯಾ ಏವಾತ್ಮನೋ ಹಿ ತೇ” ||

“ಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತುಹೋಗಿರುವ ರತ್ನವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೆಗೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೊಳೆವುದರಮೂಲಕ ಅದರ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಕೊಳೆಯನ್ನೂ, ಸಾಣೆಯಲ್ಲಿ ಒರೆಯುವುದರಮೂಲಕ ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೊಳೆಯನ್ನೂ ದೂರಪಡಿಸಿದವಾದರೆ ರತ್ನಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕಾಂತಿ ಆಗ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾಂತಿ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲವೂ ರತ್ನದ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಅವೂರ್ವವಾದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ರತ್ನಕ್ಕೆ ಉಂಟುಮಾಡಲಾರವು. ಹಾಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲವಾದರೆ ಬೀದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಥ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಗಣಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಶ್ರಮಪಡಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಅದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹೂತು ಹೋಗಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಕೌಸ್ತುಭರತ್ನವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹೊರಪಡಿಸುವುದರೆ ವಿವೇಕಿಸಿ, ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇಂಥ ರತ್ನದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಹೋಗಿರುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗಸಹಾಯದಿಂದ ದೂರಪಡಿಸಿದವಾದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಕೋಚಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಏಕಾಸವನ್ನು ಪಡೆದು ಆಗ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರುವುದಲ್ಲದೆ ಅವಿದ್ಯಮಾನವಾದ ಅವೂರ್ವಜ್ಞಾನವು

ಆತ್ಮನಿಗೆ ಆಗ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ.” ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

“ಭೂಮಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಜಲವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನು ಬಾವಿಯನ್ನು ತೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು, ಪಿಕಾಶಿ ಗುದ್ದಲಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಮಣ್ಣು ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಆವರಣವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದೂರಪಡಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರೆ, ಕೊನೆಗೆ ಭೂಮಿಯ ಗರ್ಭಗತವಾದ ಜಲವೂ, ಜಲದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆಕಾಶವೂ ಸಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುವು. ಆದರೆ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಆ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಜಲವೂ ಆಕಾಶವೂ ಈಗ ಸಮಗೆ ಗೋಚರವಾದುದೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ನಾವು ಬಾವಿಯನ್ನು ತೋಡಿದುದರಿಂದ ಜಲವೂ ಆಕಾಶವೂ ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ. ಅವು ಸಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದ ಆವರಣವಸ್ತುವನ್ನು ದೂರಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನವು ವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅವಿದ್ಯಮಾನಗಳಾದ ಅವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಜಲವನ್ನೂ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತಂದೆವಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಜಲವನ್ನೂ ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿರುವವಸ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ಉಂಟಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?

ಇದರಂತೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಜೇಯಗುಣಗಳೆಂಬ ಆವರಣಗಳು ಅವನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಉಪಾಯದಿಂದ ಅಂಥ ಆವರಣಗಳನ್ನು ನಾವು ದೂರಪಡಿಸಿದೆವಾದರೆ ಆಗ ಅವನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರುವುವಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಗುಣಗಳು ಅವನಿಗೆ ಆಗಂತುಕಗಳಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

೯೦೪. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ.

ಎರಡನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಉತ್ತರಗಳಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಾಗರ ಸುಷುಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥಾವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಏನೂ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳು ಪ್ರಕೃತಿ ವಶ್ಯನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗುಣಕ್ಕೆ ಉದ್ರೇಕವುಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು. ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿ

ದಾಗ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರುವುದಾದರೆ ಆಗ ಅದನ್ನು ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯೆಂದೂ, ತಮೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿದಾಗ ಇಂಥ ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಮೋಹಗೊಂಡು ಮೂರ್ಛಿತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಮಂಕಾದುದಾಗಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲಾರದೆ ಹೋಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನದ್ವಾರವಾಗಿದ್ದ ಇಂಥ ಮನಸ್ಸು ಕದವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನವು ಹೊರಗೆ ಹೊರಡಲು ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವಾಗ ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸುಷುಪ್ತೃವಸ್ಥೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿಯೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಈ ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗುವದೆಂದು (ತಡೆಯಲ್ಪಡುವದೆಂದು) ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿ, ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಗ್ನಿಗೆ ದಾಹಕತ್ವಶಕ್ತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಮಣಿವಿಶೇಷದ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶಕ್ತಿ ನಿರುದ್ಧವಾಗುವದು. ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ದಾಹಕತ್ವಶಕ್ತಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾದೀತೆ? ಮಣಿವಿಶೇಷವೆಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವು ದೂರವಾದ ಮೇಲೆ ಕಾರಣಾಂತರವನ್ನು ಎದುರಿಸೋಡದೆಯೇ ದಾಹಕತ್ವಶಕ್ತಿ ತಲೆಯೆತ್ತುವುದಷ್ಟೆ?

ಅದೇತಕ್ಕೇ? ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವಿಯೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು?

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು—ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆಗ ಜ್ಞಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಮೋಗುಣವೆಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಕದ ವೇಗದಿಂದ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಒಳಗೆ ಅಡಗಿದ್ದ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ನಿವೃತ್ತಿಯಾದಮೇಲೆ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಹೊರಡುವುದು.

ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವುರುಷತ್ವಶಕ್ತಿ ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಷ್ಟೆ? ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು “ಪುಂಸ್ತ್ವಾದಿವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸತೋಽಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೋಗಾತ್”

ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಆದಕಾರಣ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸರಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸರಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಇರುವ ಇಂಥ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ಏಷಯಪ್ರಕಾಶನವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಇದು ಯಾವದಾತ್ಮಭಾವವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಅವಸ್ಥೆ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದ ಅವಸ್ಥೆ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯೆಂದೂ, ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧವಾದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸರ್ವದಾ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದೊಂದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ.

೯೦೫ ಅಥ ತೃತೀಯಾಕ್ಷೇಪಸರಿಹಾರಃ

ಮೂರನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಪರಮಾಚಾರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಯಾಮುನಿಮುನಿಗಳು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವುದೇನೆಂದರೆ—“ಪಾಣಿ ಪಾದ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದುದಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವೂ ಅವುಗಳ ಒತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆದದೋ ; ಅದರಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯವು ಹೊರಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಅದರೊಡನೆ ಹೊರಟು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದುದು.

೯೦೬ ಅಮೂರ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಂ ಪ್ರಸರಣ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತೋಪಪಾದನಂ

“ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಲ್ಲದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ; ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತದಾರ್ಥವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪ್ರಸರಣವೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವು ಹೇಗೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸಿತು” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದುದಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾದಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶವು ಮೂರ್ತಿಮತ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಪನ ಅವಕಾಶಪ್ರದಾನ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಮೂರ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಸರಣಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಯಾಗಿಯೇ ಇರಬಹುದು.

೯೦೭. ಇಂದ್ರಿಯೇಣ ಸಹ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಬಹಿಃಪ್ರಸರಣಸದ್ಭಾವೇ
ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಾಗ ಜ್ಞಾನವೂ ಅವುಗಳ ಜತೆ
ಯಲ್ಲಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಗೀತಾಚಾರ್ಯನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದ್ವಿತೀ
ಯಾಧ್ಯಾಯದ ಅರವತ್ತೇಳನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವನು—

“ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಹಿ ಚರತಾಂ ಯನ್ಮನೋಽನು ವಿಧೀಯತೇ |
ತದಸ್ಯ ಹರತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ವಾಯುರ್ನಾವಮಿವಾಂಭಸಿ || ”

“ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಜೇತನನು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು
ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಂತೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು
ಅಟ್ಟಿದನಾದರೆ ಆಗ ಅವನಿಂದ ಓಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ
ಓಡುವಾಗ ತಾನು ಮಾತ್ರ ಓಡುವುದಿಲ್ಲ; ಜಲದಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡು
ತ್ತಿರುವ ಹಡಗನ್ನು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಯು ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು
ಹೋಗುವಂತೆ ಇವನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡೇ ಹೋಗುವುದು ಎಂದರೆ
ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ವಿಷಯಾಸಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ” ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ
ಪ್ರಾಯವು—

ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುಜಕ್ರವರ್ತಿಯೂ ತಮ್ಮ ಸ್ಮೃತಿ
ಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ತೊಂಬತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆ
ಕೊಡಿಸಿರುವರು—

“ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಯದ್ಯೇಕಂ ಕ್ಷರತೀಂದ್ರಿಯಂ |
ತೇನಾಸ್ಯ ಕ್ಷರತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾ ದೃತೇಃ ಪಾತ್ರಾದಿವೋದಕಂ || ”

“ ಜೇತನನಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರ ಉಸಕರಣಗಳಾಗಿ
ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವು ತನ್ನ
ನಿಯಮವನ್ನು ತಪ್ಪಿ ವಿಷಯಾಸಕ್ತವಾದರೂ, ಹೀಗೆ ವಿಷಯಲಂಪಟನಾದ ಈ
ಜೇತನನಿಗೆ ಆಗ ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸ್ಥಿರಪಡ
ಲಾರದು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತವಾದ ಆ ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯದ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನವೂ
ವಿಷಯಾಸಕ್ತವಾಗಿ ಸೋರಿಹೋಗುವುದು. ಚರ್ಮನಿರಿತವಾದ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ
ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾದ ಛಿದ್ರವಿದ್ದರೂ ಆ ಪಾತ್ರದ ಎಲ್ಲಾ
ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ನೀರೂ ಆ ಛಿದ್ರದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸೋರಿಯೇ ಹೋಗುವುದಲ್ಲದೆ
ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನಿಲ್ಲಲಾರದಷ್ಟೆ ” ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

ವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಉದಾಹೃತಗಳಾದ ಭಗವದ್ಗೀತಾಮಾನವವಚನಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವೆಂಬುದು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ “ತದಕ್ಷರಂ ತತ್ಸವಿತುರ್ವರೇಣ್ಯಂ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಚ ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಸೃತಾ ಪುರಾಣೀ” ಎಂಬ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಶ್ರುತಿಯೂ ಅತ್ಯಂತಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವುದು—

“ ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ತೇಜಸ್ಸು ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ವರೇಣ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಎಂದರೆ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯವಾಗಿಯೂ, ಚ್ಯುತಿರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಅಂಥ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಪ್ರೇರಣಾಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಜೀತನರ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಸರಿಸುವುದು. 'ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

೯೦೮ ಉದಾಹೃತಪ್ರಮಾಣಾನಾಮುರ್ಥಾಂತರಪರತ್ವಾಶಂಕಾ ತತ್ಪರಿಹಾರಾ

“ ಪೂಜ್ಯರೆ! ಉದಾಹೃತವಾದ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಶ್ರುತಿ, ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಬೇವಜ್ಞಾನದ ಉನ್ಮೇಷಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಾರಣವಾಗಿರುವನೆಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು; ಮತ್ತು ಉದಾಹೃತವಾದ ಗೀತಾವಚನವೂ, ಮನುವಚನವೂ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಲ್ಲದವರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗುವದೆಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಹೊರಗೆ ಪ್ರಸರಿಸುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದಲ್ಲವೆ ? ”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—“ತದಸ್ಯ ಹರತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ” ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಯಥಾಶ್ರುತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ, “ ತೇನಾಸ್ಯ ಕ್ಷರತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾ ” ಎಂಬ ಮನುವಚನದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯಪ್ರವಣಗಳಾದ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಹೊರಟು ತಾನೂ ವಿಷಯಪ್ರವಣವಾಗುವದೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಯಥಾಶ್ರುತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಯಾವುದೊಂದು ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಈ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯಾರ್ಥ

ವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲಾದೀತು? ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯುಂಟಾದರಲ್ಲವೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು?

ಆದುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಿತಿವಚನಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವುಂಟೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರುವೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ತಪ್ಪಿಸಲಾರರು.

ಜ್ಞಾನವು ಹೊರಗೆ ಬಂದುಬಿಡುವುದಾದರೆ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲದೆಹೋಗಬೇಕಾಗುವದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಮಣಿದ್ಯುಮಣಿದೀಪಗಳ ಪ್ರಭೆಗಳು ಹೇಗಾದರೆ ಮೂಲಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡದೆಯೇ ದೂರದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುವೋ, ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಮೂಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನಾದ ಜೀವನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡದೆಯೇ ದೂರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದು ಅವುಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ ಆಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

೯೦೯. ಅಥ ಚತುರ್ಥಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಪ್ರಭೆಯೆಂಬುದು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾದ ಮಣಿದ್ಯುಮಣಿದೀಪಗಳಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಗುಣಭೂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಹೇಗಾದರೆ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ, ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದನಾತ್ರಕ್ಕೆ ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನೂ ದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಆಶಂಕೆ ಹುಟ್ಟಲಾರದು. ಅವಸ್ಥಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬರಲಾರದಷ್ಟೆ? ಪ್ರಭಾದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನೇ ತೋರಿಸಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು “ಪ್ರಭಾದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ದೀಪಗುಣಭೂತಸ್ಯೇವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾತ್ಮಗುಣಭೂತಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಮನಿರುದ್ಧಂ” ಎಂದು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿರುವರು.

“ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಅವಸ್ಥಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣವು ರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ರೂಪಾದಿಗಳು ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರವಾದರೆ ರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಭೆಯೂ ಜ್ಞಾನವೂ ಗುಣಭೂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ?

ಹೀಗೆ—ಗುಣಶಬ್ದವನ್ನು “ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ” ಸಂಖ್ಯೆ, ಪರಿಮಾಣ, ಪೃಥಕ್ತ್ವ, ಸಂಯೋಗ, ವಿಭಾಗ, ಪರತ್ವ, ಅಪರತ್ವ, ಗುರುತ್ವ, ದ್ರವತ್ವ, ಸ್ನೇಹ, ಶಬ್ದ, ಬುದ್ಧಿ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಇಚ್ಛೆ, ದ್ವೇಷ, ಪ್ರಯತ್ನ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕಾರ” ಎಂಬ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನೈಯಾಯಿಕರು ಸಂಕೇತಪಡಿಸುವಂತೆ ನಾವು ಸಂಕೇತಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಆಧೇಯತ್ವವನ್ನೇ ಗುಣಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಹೇಳುವೆವು. ಎಂದರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಧೇಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅದು ಗುಣಭೂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದು ನೈಯಾಯಿಕರ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾದ ಗುಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ, ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹವಿಲ್ಲ. ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ರೂಪರಸಗಂಧಾದಿಗಳು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆಧೇಯಗಳಾಗಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಗುಣತ್ವವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆವುವೋ, ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಪ್ರಭಿಯೂ ಸಹ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸ್ವಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಆಧೇಯಗಳಾಗಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಗುಣತ್ವವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪಡೆವುದರಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಭಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಅವಸ್ಥಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣವಾದರೆ ರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ರೂಪಾದಿಗಳು ದ್ರವ್ಯತ್ವವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಪಡೆಯಲಾರವು. ಪ್ರಭಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವು.

“ಪೂಜ್ಯರೆ! ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭಿತಿಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರಭೆಗೆ ಭಿತ್ತಿ (ಗೋಡೆ) ಆಶ್ರಯವಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ದೀಪವು ಹೇಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದೀತು? ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನದ್ರವ್ಯವು ಆಶ್ರಯವಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನು ಹೇಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದಾನು?”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅನ್ಯಾಶ್ರಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವವನ್ನು ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತಾವಯವವಾದಿಗಳಾದ ನೈಯಾಯಿಕರೂ ಸಹ ಸಂಮತಿಸಿಯೇ ಇರುವರು. ಸ್ವಾವಯವಗಳಾದ ಕಪಾಲಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಘಟದ್ರವ್ಯವು ಭೂತಲವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದಲ್ಲವೇ?

ಮತ್ತು—ರೂಪಾದಿಗಳು ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಗಾದರೆ ಗುಣಭೂತಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವೋ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಭಿಯೂ

ಜ್ಞಾನವೂ ಸಹ ಸ್ವಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣಭೂತಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೯೦೦. ಗುಣಪದಬೋಧ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಗುಣಭೂತಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಕಗಳಾದ ಗುಣಗಳೆಂದೂ, ಕೇವಲಗುಣಗಳೆಂದೂ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿರುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವು—ಜ್ಞಾನ, ಪ್ರಭೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು. ಇವುಗಳು ದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ ಸ್ವಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಸರ್ವದಾ ಗುಣಭೂತಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವಷ್ಟೆ? ಎರಡನೆಯವು—ಸತ್ತ್ವ-ರಜಸ್ಸು-ತಮಸ್ಸು-ಮೊದಲಾದುವುಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಅದ್ರವ್ಯಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವೆವು.

೯೦೧. ಕೇಷಾಂ ಚಿದಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಗುಣಪದಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವಂ.

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು—ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಸರ್ವದಾ ಕೇವಲ ಗುಣಭೂತಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಗುಣಶಬ್ದವು ಯೋಗವು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದೂ, ಹೇಳುವರು.

ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗುಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವು ಅಂಕುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವಲ್ಲವೆ ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಗುಣಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅದು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

೯೦೨. ಅನ್ಯೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಗುಣಪದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಯಾವುದು ಸರ್ವದಾ ಯಾವುದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದೋ—ಎಂದರೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿರುವುದೋ, ಅದು ಅದಕ್ಕೆ ಗುಣಭೂತವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದು ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು; ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು. ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವವು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುಣತ್ವವೇ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಗುಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನು

ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೯೧೩. ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧಪ್ರತಿಯೋಗಿರೂಪಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ.

ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧಪ್ರತಿಯೋಗಿರೂಪವಾದ ಇಂಥ ಗುಣಪದಾರ್ಥ ವನ್ನೇ ಕೆಲವರು ದಾರ್ಶನಿಕರು—ಜಾತಿಯೆಂದೂ, ಗುಣವೆಂದೂ, ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದೂ ದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸುವರು. ಅನೇಕಧರ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥದಾಗಿಯೂ, ಅಂತರಂಗವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮವಿಶೇಷವು ಜಾತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಯಾವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದರಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಿಯ ವಿಶೇಷಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಶಾಂತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಧರ್ಮವು ಅಂತರಂಗಧರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪುರೋವರ್ತಿಯಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ “ಇದು ಬಿಳುಪಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ರೂಪವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೂ, “ಇದು ಇರುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೂ, “ಇದು ಗುಣದೊಡನೆಯೂ ಕ್ರಿಯೆಯೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದರೂ, “ಇದು ಯಾವುದು?” ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಶಾಂತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; “ಇದು ಘಟವು” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದರೇನೇ ಅದರ ವಿಶೇಷಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಶಾಂತವಾಗುವುದು. ಘಟತ್ವವೆಂಬ ಈ ಧರ್ಮವು ಘಟವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಅನೇಕಧರ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥದಾಗಿಯೂ, ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸುವ ಅಂತರಂಗಧರ್ಮವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಜಾತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇಂಥ ಜಾತಿಯಿಂದ ವಸ್ತು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸಿದ್ಧಧರ್ಮವು ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಎಂದರೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿಯೂ, ಜಾತ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಸಿದ್ಧಧರ್ಮವು ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಅದರಂತೆಯೇ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮವು ಕ್ರಿಯೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಎಂದರೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿ ಸಂಬಂಧಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿಯೂ, ಜಾತ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮವು ಕ್ರಿಯೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇಂಥ ಜಾತಿಗುಣಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದೇ ದ್ರವ್ಯ ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅಥವಾ ಅವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದೇ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ದ್ರವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಕಾರಣ ಇದನ್ನು ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.

೯೧೪ ದ್ರವ್ಯತ್ವ-ಗುಣತ್ವ-ಕ್ರಿಯಾತ್ವರೂಪಧರ್ಮತ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನೇ ಸಂಭವಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಮತ್ತು—ಒಂದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿಯೂ, ಮೂರುಬಗೆಯಾಗಿಯೂ, ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯಾಗಿಯೂ, ಏಕಲ್ಪಿಸಿ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥವು ಸಂಕೋಚ, ವಿಕಾಸ, ಸಂಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸ್ವಸ್ಥಿತ್ವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವರೂಪವಾದ (ತನಗೋಸ್ಕರ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಾನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುನಿಕೆಯೆಂಬ) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿರೂಪಿತವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂಥ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗುವ ಸಿದ್ಧಧರ್ಮರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಇದೇ ಜ್ಞಾನವು ಗುಣವೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. “ಜಾನಾತಿ” ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ತೋರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಕ್ರಿಯೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೯೧೫ ಗುಣತ್ವೇನಾಭಿಮತಾನಾಮಪಿ ವೈಯಾಕರಣೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ದ್ರವ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಮತ್ತು—ಲಿಂಗ-ಸಂಖ್ಯೆ-ಕಾರಕ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆಯೇ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಆಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಆದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ, ಹೇಳುವ ವೈಯಾಕರಣರ ಮತವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಗುಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೂ ಅವರಿಗೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿವುದು.

೯೧೬ ಅಥ ಸಂಚಮಾಪ್ತೇಪಪರಿಹಾರಃ

ಐದನೆಯ ಅಪ್ಪೇಕ್ಷೆ—ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವೆವು. ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಸಂಕೋಚ, ವಿಕಾಸ, ಪ್ರಸರಣ, ಸಂಯೋಗ, ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥಾವತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇತುವಾಗಿ ತೋರಿಸಿ

ಪ್ರಭೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸಿದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಮತ್ತು—ಜ್ಞಾನವು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದವಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ವರದವಿಷ್ಣುಮಿಶ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಮಾನವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು; ಹೇಗೆಂದರೆ—“ಯಾವ ವಸ್ತು ಸಂಯೋಗ ಅದೃಷ್ಟ ಎಂಬ ಎರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೋ ಅದು ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಾವು ಪಡೆದಿರುವೆವು. ಆತ್ಮನು ಸಂಯೋಗ ಅದೃಷ್ಟ ಎಂಬ ಉಭಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾಗಿರುವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಣನಾಗಿರುವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನು ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗಾದೃಷ್ಟಭಿನ್ನತ್ವವೂ ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಣತ್ವವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೂ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇತುಶರೀರದೊಳಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಸಂಯೋಗಾದೃಷ್ಟಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮಮನಸ್ಸಂಯೋಗವೂ, ಅದೃಷ್ಟವೂ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೂ ದ್ರವ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು; ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಭಯಭಿನ್ನತ್ವವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಉಭಯಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳುವೆವಾದರೆ ರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಭಯಭಿನ್ನತ್ವವಿದ್ದರೂ ದ್ರವ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಹೇತು ವ್ಯಭಿಚರಿತವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಣತ್ವವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೯೧೭. ಅಥ ಸ್ವಾತ್ಮೇಪಸರಿಹಾರಃ

ಆರನೆಯ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—“ಈ ಜ್ಞಾನವು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯಭೂತನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಲಾರೀತು?” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಆಶ್ರಯಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ

ಸಂಯೋಗವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ಸ್ವಾತ್ರಯ ಸರಿತ್ಯಾಗವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ?

ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದಾದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪದ ಸರಿ ಹಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದಕ್ಕೂ ಸರಿಹಾರವು ಲಭಿಸುವುದು. ಆಶ್ರಯಾತಿರಿಕ್ತ ಸ್ಥಳದ ಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆವ ಪ್ರಭಾದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ರುವೆವಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆಯೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯಾತಿರಿಕ್ತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋ ಗವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನ ವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತ್ರಯತ್ಯಾಗವನ್ನು ನಾವೂ ಹೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದು ದರಿಂದ 'ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಮುನ ಮುನಿಗಳು " ಅತ್ಮಪ್ರಹಾಣಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಅವಿಹಾಯೈವಾತ್ಮಾನ ಮಿತಸ್ತತಶ್ಚೇತನಾ ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಾ ನಿಸ್ಸರತಿ ವಿಚ್ಛಿನ್ನಾಯಾಶ್ಚ ತಸ್ಯಾ ಸ್ಸಂಧಾನಾಭಾವಃ ಶಾಸ್ತ್ರವಿವೋಕ್ತಃ " ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.

ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತ್ರಯಸರಿತ್ಯಾಗವನ್ನು ನಾವೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡದೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವುದು ಎಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವು.—

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? " ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಆತ್ಮಂತಿಕವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿದ್ದ ತಾನು ಪುನಃ ಬಂದು ಆತ್ಮ ನೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದು " ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಇಲ್ಲ—ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮಂತಿಕವಾಗಿ ಆತ್ಮ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುವುದಾದರೆ ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಆತ್ಮನೊಡನೆ ಸಂಧಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶ ವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಮುನಿಗಳು ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿ ಸಿಯೇ ಇರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಮೂಲಸಂಬಂಧವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷ ವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೯೧೮. ಅಥ ಸಪ್ತಮಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ.

ಏಕನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಲಂಬಾಕಾರವಾಗಿರುವಾಗ (ಉದ್ದವಾಗಿರುವಾಗ) ಅಧಿಕಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಯಾದ ಸರ್ಪವು ಕುಂಡಲಾಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದಾಗ ನ್ಯೂಸಪರಿಮಾಣಕ್ಕೂ ಭಾಗಿಯಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಲೋಕವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರೆ ಏಕನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವು ದೊರೆವುದು. ಹೀಗೆ ಪರಿಮಾಣಾಂತರವು ಕೂಡಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಉಪಚಯವಿರಳತ್ವಗಳು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಕಲಸಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಂದರೆ—

ಅಂಥ ನಿಯಮವು ಅವಯವವಿಶ್ಲೇಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಸರ್ಪತ್ರ ಇಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—ವಿಶ್ಲೇಷಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಅವಯವಗಳು ಇದ್ದು ಪರಿಮಾಣಾಧಿಕ್ಯವೂ ಇದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಶಿಥಿಲಾವಯವಸಂಯೋಗವುಳ್ಳೋಣವೆಂಬ ವಿರಳತ್ವವಿರುವುದು.

ಮತ್ತು—ವಿಶ್ಲೇಷಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಅವಯವಗಳು ಇದ್ದು ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣತ್ವವೂ ಇದ್ದರೆ—ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜವಾವಯವಸಂಯೋಗವುಳ್ಳೋಣವೆಂಬ ಒಳಕಟ್ಟುವೆಂಬ ಉಪಚಯವು ಇರುವುದು. ಬಿಡಿಸಿದ ಹತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೃತ್ಪಿಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಣಿ-ದ್ಯುಮಣಿ-ದೀಪಗಳ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣತ್ವವೂ ಅಧಿಕಪರಿಮಾಣತ್ವವೂ ಇದ್ದರೂ ಉಪಚಯವಾಗಲಿ ವಿರಳತ್ವವಾಗಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ಆ ಪ್ರಭೆ ವಿಶ್ಲೇಷಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ಲೇಷಯೋಗ್ಯವಯವವತ್ತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಉಪಚಯವಿರಳತ್ವಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಹಿಕುಂಡಲದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗಲು ತಡೆಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಉಪಚಯವಿರಳತ್ವಗಳೂ ಅವರ್ಜನೀಯಗಳಾಗಿ ಬಂದೇ ಬರುವುವೆಂದು ಹೇಳುವವಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಚಯವಿರಳತ್ವಗಳನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವೆವು. “ಹಾಗಾದರೆ ಮೃತ್ಪಿಂಡ-ತೂಲಪಿಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಉಪಚಯವಿರಳತ್ವಗಳಂತೆ—ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಉಪಚಯವಿರಳತ್ವಗಳೂ ಸಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಗೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಗೋಚರವಾಗಲಿ” ಎಂದು ದುಡುಕಿ ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಮೃತ್ಪಿಂಡತೂಲಪಿಂಡಗಳಂತೆ ಜ್ಞಾನವು ಸಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಗೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಗೋಚರವಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕಲ್ಲವೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಉಪ

ಚಯವಿರಳತ್ವಗಳು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಗೋಚರವಾಗಲೆಂದು ಆಶಂಕೆ ಸಲಾದೀತು? ಧರ್ಮಿಯಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಸ್ವರ್ತಶೂನ್ಯ ವಾಗಿಯೂ ಇರುವಲ್ಲಿ ಅದರ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಉಪಚಯವಿರಳತ್ವಗಳು ಹೇಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾದಾವು?

ತೂಲಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ವಿರಳತ್ವವಿರುವಾಗ ಸರಂಧ್ರತ್ವವು ಅವರ್ಜನೀಯವಾಗಿ ಬರುವಂತೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ವಿರಳತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಸರಂಧ್ರತ್ವವು ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲವೆಂದೂ ಆಶಂಕಿಸಿಕೂಡದು. ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಸಕಲಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರಂಧ್ರವಾದ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಿಕೆಯೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಸರಂಧ್ರತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

“ ಮೋಕ್ಷಾಪಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರವರ್ತಿಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ಸಕಲಪ್ರದೇಶಗಳೊಡನೆಯೂ ನೀರಂಧ್ರ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಿರುವುದಾದರೆ—ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಇಷ್ಟೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಜ್ಞಾನವು ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಲ್ಪಪರಿಮಾಣವಾದ ಮತಕಶೀರದಲ್ಲಿ ಅಡಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿಕಲಸವಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನದ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಪ್ರತಿಘಾತವಿದ್ದರೇನೇ ಅಂಥ ಆಶಂಕೆ ಅಂಕುರಿಸುವುದು. ಒಂದೇ ಆವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕದೀಪಪ್ರಭೆಗಳು ಸ್ವರ್ತಶೂನ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರಾವಯವಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಘಾತವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಹೇಗಾದರೆ ಒಂದೇ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷದೀಪಪ್ರಭೆಗಳಾದರೂ ಅಡಗುವುವೋ ; ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನಾವಯವಗಳೂ ಸ್ವರ್ತರಹಿತಗಳಾದುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರಪ್ರತಿಘಾತವನ್ನು ಮಾಡಲಾರವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮತಕಶೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗುವುವು. ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಿನಿಂದೇನು ? ಇನ್ನೂ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಡಗಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವೋಕ್ತಗಳಾದ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಈ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಅತ್ಯಂತಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಘಾತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳೋಣವೆಂಬುದನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶದಪಡಿಸಿರುವೆವು,

ಹೀಗೆ ಚ್ಚ್ಚಾ ನವೆಂಬ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪರಿಮಾಣಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ನೈಯಾಯಿಕರಿಗೆ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಾಯಿತೆರೆಯಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

೯೦೯ ಏಕಸ್ಥಿತಿ ವಸ್ತುವಿನ ವಿರುದ್ಧ ಪರಿಮಾಣದ್ವಯಾ ನುಪಪತ್ತಾಶಂಕಾ.

ಇಲ್ಲಿ ನೈಯಾಯಿಕರು—“ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಎರಡು ಪರಿಮಾಣಗಳು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಕೂಡಲಾರವು ; ಹೇಗೆಂದರೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುಬಗೆಯಾದ ಪರಿಮಾಣವಿರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಮಾಣವು ಅದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪೂರ್ವಪರಿಮಾಣವು ನಾಶಹೊಂದಿಯೇ ತೀರಬೇಕು ; ಅದು ನಾಶವನ್ನೈದದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಮಾಣವು ಅದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ವಪರಿಮಾಣವು ನಾಶಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಸ್ತು ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ತೀರಬೇಕು. ಆಶ್ರಯನಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಂತು ಪೂರ್ವವಸ್ತುವಿನ ನಾಶದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪೂರ್ವಪರಿಮಾಣವೂ ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವುಂಟಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪರಿಮಾಣವು ಉಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಈ ದ್ವಿತೀಯಪರಿಮಾಣವು ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ “ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಎರಡು ಪರಿಮಾಣಗಳು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಕೂಡಲಾರವು ” ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ನಿರಂಕುಶವಾಗಿರುವುದು. ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೯೧೦ ಕಾಲಭೇದಸ್ಯೈವ ನಿರೋಧಶಾಮಕತ್ವಾದೇಕತ್ರ ಪರಿಮಾಣದ್ವಯೋಪಪತ್ತಿಃ

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವವರನ್ನು ಕುರಿತು ವೇದಾಂತಿಗಳು ಕೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಪರಿಮಾಣದ್ವಯಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರನಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣದ್ವಯವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವಿರೋ ? ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಪರಿಮಾಣಕ್ಕೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಮಾಣಾಂತರಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಆಶ್ರಯನಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವಪರಿಮಾಣನಾಶವುಂಟಾಗಲಾರದಾದುದರಿಂದಲೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣದ್ವಯವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವಿರೋ ?

ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ. ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಎರಡು ಪರಿಮಾಣಗಳು ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಾರವಾದರೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಕಾಲಭೇದವೇ ಅವುಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಷ್ಟೆ ?

ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣವೆಂದು ನೀವು ಒಪ್ಪಿರುವ ಅವಸ್ಥಾನಾಶವೇ ಪರಿಮಾಣನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯನಾಶವು ಕಾರಣವಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ನಾಶವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಆದುದರಿಂದ ಒಂದೇವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವುಂಟಾಗಲು ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ಹಿಂದೆಯೇ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ ? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣಾಂತರವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಾಂತರವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು ?

೯೨೧. ಜೀವಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ ಕಾಲಭೇದೇನ ತತ್ತದ್ವೇಹ ಪರಿಮಾಣತ್ಯೋಪಪತ್ತಾಶಂಕಾ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ! ಹೀಗೆ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಒಂದೇವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧಪರಿಮಾಣಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವಿರಾದರೆ ಜೈನರು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧವೇನು ? ಅವರಮೇಲೆ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ಆರೋಪಿಸುತ್ತೀರಿ ? ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಹಲವು ಒಗೆಯ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಯಾವ ಶರೀರವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವನೋ ಆಗ ಅಂಥ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಮಾಸವಾದ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ತಾನು ಪಡೆವನೆಂದು ಹೇಳುವ ಜೈನರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನೆಂಬ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಪರಿಮಾಣಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದ “ಅಂತ್ಯಾವಸ್ಥಿತೇಶ್ಚೋಭಯಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾದವಿಶೇಷಃ” ಎಂಬ ಮೂವತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರರು ದೂಷಣವನ್ನಾದರೆ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಸೂತ್ರಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ಆತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹಪರಿಮಾಣತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಕೊನೆಯ ಪರಿಮಾಣವು ಯಾವುದುಂಟೋ, ಎಂದರೆ ವೋಕ್ಲಾ

ವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಜೀವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ದೇಹಾಂತರಪರಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲವಾ ದುದರಿಂದ ಆಗ ಯಾವ ಪರಿಮಾಣವುಂಟೋ ಅದೇ ಪರಿಮಾಣವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಜೀವಸ್ವರೂಪ, ಮತ್ತು ಅಂಥವನ ಪರಿಮಾಣ ಈ ಉಭಯಕ್ಕೂ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧ ವಾದುದರಿಂದ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಪರಿಮಾಣವು ಜೀವನಿಗೆ ಇರಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ದೇಹಪರಿಮಾಣತ್ವವನ್ನು ಇವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? ಒಂಥ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಈ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಿಮಾಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ವಿಶೇಷವೂ ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಯೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬ, ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪರಿಮಾಣಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದೆಂದು ನೀವು ತೋರಿಸಿದಂತೆ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪರಿಮಾಣಗಳನ್ನು ಜೈನರು ತೋರಿಸಿದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಹೇಗೆ ದೂಷಿಸಲಾದೀತು? ”

೯೨೨. ಜ್ಞಾನತದಾಶ್ರಯಯೋಃ ವೈಷಮ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ

ಹೀಗೆ ದೂಷಿಸಲಾದೀತು—ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರಸಮಾನಪರಿಮಾಣತ್ವವನ್ನು ಅವರು ಹೇಳುವರಾದುದರಿಂದ ಸೂತ್ರ ಕಾರರು ಅವರನ್ನು ಹೀಗೆ ದೂಷಿಸಿದುವರು.—ಜೀವನಿಗೆ ಶರೀರಸಮಾನಪರಿಮಾಣ ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಏಕಾರಿತ್ವದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ಅದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು ಬಂದೊದಗುವುದು. ಏಕಾರವಿಶಿಷ್ಟಗಳಾಗಿಯೂ ಅನಿತ್ಯ ಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ತ್ಯವೂ ಜೈತನ್ಯಾನಾಶ್ರಯತ್ವವೂ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾಗುವುವು. ಆಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ಯವೂ ಜೈತನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವವೂ ಜೀವನಿಗೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುವು.

ನಾವಾದರೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣದ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸುವೆವಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಮೂಲಕವಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ನಿರುಪಾಧಿಕಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ಇವು ಕೂಡಬಹುದು. ಆದರೂ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು ಮಾತ್ರ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಾಕ್ವವೂ ಜೈತನ್ಯಾನಾಶ್ರಯತ್ವವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವವೆಂದರೆ ಇದು ನಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅನಿಷ್ಟವಲ್ಲ.

ನೀವಾದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಕೋಚವಿಕಾಸಾವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವಿರಾದುದರಿಂದ ವಿಕಾರಿತ್ವವೂ, ಅಸಿತ್ಯತ್ವವೂ, ಪರಾಕ್ವವೂ, ಜೈತನ್ಯಾನಾಶ್ರಯತ್ವವೂ ಸಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ತಪ್ಪಲಾರವು. ಆದಕಾರಣ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪರಿಮಾಣವೇ ಮೊದಲೂ ಇರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹಸಮಾಸಪರಿಮಾಣತ್ವವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೯೨೩ ಅಥ ಅಷ್ಟಮಾಕ್ಷೇಪಸರಿಹಾರಃ, ತತ್ರ ಪ್ರತಿಬಂದೀ

ಪ್ರದರ್ಶನಮುಖೇನ ಅತೀತಾನಾಗತಯೋರಪಿ

ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧೋಪಪಾದನಂ.

ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಯಾಮುನ ಮುನಿಗಳು ಈ ವೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು—

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ವಿಷಯವಿಷಯಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೆ ಅತೀತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಾಮಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನನಿರೂಪಿತವಾದ ವಿಷಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ;

ಮತ್ತು—ಮೀಮಾಂಸಕರೊಳಗೆ ಭಾಟ್ಟರ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇಗಾದರೆ ಅತೀತಾನಾಗತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವವೆಂಬ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ;

ಮತ್ತು—ಅತಿಕ್ರಾಂತದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಆಗಾಮಿದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿತ್ವತ್ರಿತ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯಾವ್ಯವಹಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ-ತ್ರಿತ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯಾ ಸಂಬಂಧವು ಅಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಗಾದರೆ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ;

ಮತ್ತು—ಕರ್ಮಪಾಶದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನಸಂಕೋಚದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ಜೀವನ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ದೇಶವಿಪ್ರಕರ್ಷವಿದ್ದರೂ ಎಂದರೆ ಅತಿದೂರಪ್ರದೇಶವ್ಯವಧಾನವಿದ್ದರೂ ಅತಿಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಯೋಗವು ಹೇಗಾದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ;

ಅದರಂತೆಯೇ ಕಾಲವಿಪ್ರಕರ್ಷವಿದ್ದರೂ ಎಂದರೆ ಅತಿದೀರ್ಘಕಾಲವ್ಯವ
ಧಾನವಿದ್ದರೂ ಅತೀತಾನಾಗತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನದೊಡನೆ
ಸಂಯೋಗವು ಸಂಭವಿಸಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

**೯೨೪. ತತ್ತ್ವವ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಸಮಾಧಾನಂ, ಅತೀತಾನಾ
ಗತಯೋರಪಿ ಆಕಾರಾಂತರೇಣ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾಕ್ಷತೇಃ
ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧೋಪಪತ್ತಿಃ.**

ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಎಂಟನೆಯ ಅಕ್ಷೇ
ಪಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿ ಪುನಃ ಮತ್ತೊಂದುರೀತಿಯಾಗಿಯೂ
ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ವರ್ತಮಾನಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಅತೀತಾನಾಗತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗವು ಹೇಗೆ
ಸಂಭವಿಸೀತು?” ಎಂದಲ್ಲವೆ ನಿಮ್ಮ ಆಕ್ಷೇಪವು? ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ
ಈ ಆಕ್ಷೇಪವೇ ಸಮಂಜಸವಾದುದಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—
ಅತೀತಾನಾಗತಪದಾರ್ಥಗಳು ಈಗ ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮೊದಲು
ಸಿದ್ಧವಾದರಲ್ಲವೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ಹೇಗೆ
ಕೂಡೀತೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವುಂಟಾದೀತು? ಅದೇ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲ. ಅತೀತಾ
ನಾಗತಪದಾರ್ಥಗಳುಕೂಡ ಈಗಲೂ ಇರುತ್ತಿರುವುವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ
ವರ್ತಮಾನಕಾಲಿಕಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಲು ಯಾವ ನ್ಯೂನತೆಯೂ
ಇಲ್ಲ.

“ಓಹೋ—ಅತೀತಾನಾಗತಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಸಹ ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಯೂ ಇರುತ್ತಿರುವವೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ—” ವಂಧ್ಯಯು ಪುತ್ರನು ಹೋಗು
ತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷವು ತಲೆಯೆತ್ತುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಅತೀತತ್ವ
ಅನಾಗತತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮಗಳು ವರ್ತಮಾನತ್ವಧರ್ಮದೊಡನೆ ವ್ಯಾಹತಗಳಾಗಿರುವು
ವಲ್ಲವೆ? ” ಎಂದು ದುಡುಕಿ ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಮೀಮಾಂಸಕಮತ
ದಲ್ಲಿ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಜಾತ್ಯಾಕಾರವೆಂದೂ, ವೈಕ್ಯಾಕಾರವೆಂದೂ ಎರಡು
ಅಕಾರಗಳುಂಟು; ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೂ ವೈಕ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಅನಿತ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂ
ಡರೂ ಜಾತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು. ಸಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ
ಬಂದಾನೊಂದು ಅಶ್ವವ್ಯಕ್ತಿ ಸಪ್ತವಾದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಪದಾ

ರ್ಥವೇ ನಷ್ಟವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಶ್ವತ್ಥಜಾತಿ ಈಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.

“ಅಶ್ವತ್ಥಜಾತಿ ಈಗ ಇದ್ದರೂ, ನಷ್ಟವಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಕ್ಕೆ ನಷ್ಟವೇ ಆಯಿತಲ್ಲದೆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಈಗ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ; ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಭಿನ್ನಾ ಭಿನ್ನತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ನಷ್ಟವಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಈಗ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜಾತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಅದೇವ್ಯಕ್ತಿ ಈಗಲೂ ಇರುವುದು.

ಹೀಗೆ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಅತೀತಾನಾಗತಗಳಾಗಿಯೂ, ಜಾತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಇರುವಂಥವುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾದಾಗ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದೋ ;

ಆದರಂತೆಯೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ದ್ರವ್ಯಸ್ವರೂಪವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅತೀತದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಆಗಾಮಿದ್ರವ್ಯಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಇದ್ದರೂ, ಈಗ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅತೀತತ್ವಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಆಗಾಮಿತ್ವಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಈಗಲೂ ಸಹ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳಾದ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಿಕಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ಸಂಭವಿಸಲು ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

“ಓಹೋ—ಆದರೆ ವಿಶೇಷ್ಯಭೂತಗಳಾದ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಈಗ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾವಸ್ಥೆ ತಪ್ಪಿ ಅತೀತತ್ವಾನಾಗತತ್ವಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅತೀತತ್ವಾನಾಗತತ್ವಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟಗಳಾದ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದರೂ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾವಸ್ಥಾವಿಶಿಷ್ಟಗಳಾದ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅತೀತಾನಾಗತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಕಟ್ಯಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ವರ್ತಮಾನಗಳಾದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವುಂಟಾದರೂ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ವರ್ತಮಾನಗಳಾದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯಾದ ಆಶಂಕೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿತ್ತು.

ಆದಕಾರಣ ಅತೀತಾನಾಗತಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾವಸ್ಥೆ ಈಗ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅತೀತಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವರ್ತಮಾನತ್ವವು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ,

ಆಗಾಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತಗಳಾದ ಅವುಗಳಿಗೆ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಲು ಯಾವುದೊಂದು ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ.

**೯೨೫. ಅಥ ನವಮಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ, ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ಅದ್ವೈತ್ಯಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಾಂತರೋಪಪಾದನಂ.**

ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ಜಾತಿ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಾವು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದ್ದಿತು; ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪಲೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಆಕ್ಷೇಪವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಇದು ಅನುಕ್ತೋಪಾಲಂಭವಾಗಿರುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ—ಗುಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವಿರಿ? ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರಲ್ಲದೆ ಗುಣಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳಾಗಲಾರವಷ್ಟೆ?

ಹವುದು; ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸಂಬಂಧವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು; ಅಂಥ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಳಕೊಂಡುಹೋಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಎಂದರೆ ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ಜಾತಿ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂಯುಕ್ತವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲವೆ ಗುಣ ಕ್ರಿಯಾಜಾತಿಗಳಿರುವವು.

ಸೈಯಾಯಿಕರು ಗುಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವರು; ಆದರೆ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಮವಾಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧಾಂತರವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದೇ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವವು.

ಹಾಗಾದರೆ—“ಹಿಂದೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ “ಸಂಬಂಧಶ್ಚ ಸಂಯೋಗಲಕ್ಷಣಃ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಮೂಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸಂಯೋಗವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವೆಂದು ಹೇಳಿರುವಿರಲ್ಲವೆ? ಈಗ ಸಂಬಂಧಾಂತರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ?

ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಯೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ? ”

ಅಲ್ಲ: ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಯಾವ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಲಿ ಪರಂಪರೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿಯಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಯೋಗವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡಿಸಲಿಲ್ಲ; ಗುಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಬಂಧಾಂತರವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲೂ ಅವರಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿಲ್ಲ; ಸಂಬಂಧಾಂತರವೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೋಮಯಾಜಿಗಳ ಕೂಟಸ್ಥರಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಮಿತ್ರ ವೆಂಕುಪುರ ಪಡರ್ಥಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ “ ಸಂಯೋಗಸ್ತದರ್ಹೇಷು ವಿಷಯತ್ವಾಕಾರಃ ಅನರ್ಹೇಷು ತತಸ್ತದನ್ವಯಿಷು ” ಇದು ರಾಮಮಿತ್ರರ ಸೂಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು.

ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—“ ಜ್ಞಾನವು ದ್ರವ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೇ ಉಂಟಾಗುವಂಥದಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಆಕಾರವು ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹಗಳಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗರೂಪವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯದಿಂದ ‘ ಸಂಯೋಗಃ ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೂ ‘ ವಿಷಯತ್ವಾಕಾರಃ ’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. “ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹಗಳಾದ ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ಜಾತಿ, ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಾನರ್ಹತ್ವವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಂಯೋಗವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಗುಣಕ್ರಿಯಾಜಾತಿಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ; ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವೇ ಗುಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಆಕಾರವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತದ್ರವ್ಯಸಂಬಂಧಿತ್ವವೇ ಗುಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ” ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

೯೨೬. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವವಿಷಯೈಸ್ಸಹ ನವವಿಧಸಂಬಂಧನಿರೂಪಣಂ.

ಆಂತು—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಫಲಿತವಾಗುವುದು —

೧. ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಸಂಬಂಧದ ಉಭಯಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ದ್ರವ್ಯವಷ್ಟೆ ?

೨. ವರ್ತಮಾನದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದ್ರವ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಗುಣಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಗಳಷ್ಟೆ ?

೩. ವರ್ತಮಾನದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಣತ್ವಕ್ರಿಯಾತ್ವಗಳೆಂಬ ಜಾತಿಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತಾ ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದ್ರವ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಅಂಥ ಗುಣತ್ವಕ್ರಿಯಾತ್ವಜಾತಿಗಳು ಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಣಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವಷ್ಟೆ ?

೪. ಆಗಾಮಿಯಾದ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತದ್ರವ್ಯಜನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆಗಾಮಿದ್ರವ್ಯವು ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನ ಸಂಯುಕ್ತವರ್ತಮಾನದ್ರವ್ಯದಿಂದಲೇ ಜನ್ಮವಾಗುವುದಷ್ಟೆ ?

೫. ಆಗಾಮಿದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ಜಾತಿ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತದ್ರವ್ಯಜನ್ಯದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಂಥ ಅದ್ರವ್ಯಗಳು ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತವರ್ತಮಾನದ್ರವ್ಯಜನ್ಯಾಗಾಮಿದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಗಳಷ್ಟೆ ?

೬. ಆಗಾಮಿದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಣತ್ವಕ್ರಿಯಾತ್ವಗಳೆಂಬ ಜಾತಿಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತದ್ರವ್ಯಜನ್ಯದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಾದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದ್ರವ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಅಂಥ ಗುಣತ್ವಕ್ರಿಯಾತ್ವಜಾತಿಗಳು ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತವಾದ ವರ್ತಮಾನದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಜನ್ಮವಾದ ಆಗಾಮಿದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಣಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವಷ್ಟೆ ?

೭. ಅತೀತವಾದ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತದ್ರವ್ಯಜನಕತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅತೀತದ್ರವ್ಯವು ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತವರ್ತಮಾನದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಜನಕವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

೮. ಅತೀತದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ಜಾತಿ, ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತದ್ರವ್ಯಜನಕದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಂಥ ಅದ್ರವ್ಯಗಳು ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತವರ್ತಮಾನದ್ರವ್ಯಜನಕಾತೀತದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಗಳಷ್ಟೆ ?

೯. ಅತೀತದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಣತ್ವಕ್ರಿಯಾತ್ವಗಳೆಂಬ ಜಾತಿಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಯುಕ್ತದ್ರವ್ಯಜನಕದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಾದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದ್ರವ್ಯಗಳೆ ಸಿಕ್ಕೊಂಡ ಅಂಥ ಗುಣತ್ವಕ್ರಿಯಾತ್ವಜಾತಿಗಳು ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತವಾದ ವರ್ತಮಾನದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಜನಕವಾದ ಅತೀತದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಣ-ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಒಂಬತ್ತುಬಗೆಯಾದ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು ಗರ್ಭಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರಲ್ಲದೆ ಇತರಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಲ್ಲ.

೯೨೭ ವಿಷಯತ್ವಾಖ್ಯಸಂಬಂಧಾಂತರವಾದಿನೈಯಾಯಿಕ ಮತಖಂಡನಂ.

ಹೀಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಲಪ್ತವಾಗಿರುವ ಈ ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವ್ಯವಹಾರವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧಾಂತರವನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಲ್ಪನೆಮಾಡಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಲಾಘವಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಗೌರವದೋಷವೇ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವುದು—

ಹೇಗೆಂದರೆ-ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಭಾವವೆಂಬುದನ್ನು ಕ್ಲಪ್ತವಾದ ಭಾವಾಂತರರೂಪವಾಗಿಯೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆವಲ್ಲದೆ ನೈಯಾಯಿಕರಂತೆ ಭಾವಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಗೋಚರಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯತ್ವವೆಂಬುದೂ ಕ್ಲಪ್ತವಾದ ಉಕ್ತಸಂಬಂಧರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಂಬಂಧಾಂತರವಲ್ಲ.

೯೨೮ ಅಥ ದಶಮಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ.

ಹತ್ತನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾವು ನೋಡಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೇತ್ರಗೋಳದಿಂದ ಹೊರಟು ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ನೇತ್ರತೇಜಸ್ಸನ್ನು ವಿಸುರ್ಶಮಾಡಿ ನೋಡಿದಿರಾದರೆ ಈ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀವೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿರಿ.

ಹೇಗಾದರೆ ನಮ್ಮ ನೇತ್ರಗೋಳದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ವರೆಗೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ನೇತ್ರರಶ್ಮಿಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕಪರಮಾಣುದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂಥ ಸಂಯೋಗವು ಅಂಥ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರೆ ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾಶವು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆಯೇ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಅಂಥ ಸಂಯೋಗವು ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಲಿ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಲಿ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಮಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಸ್ಫುರಿಸುವುದಿಲ್ಲ)

“ವೂಜ್ಯರೆ? ನೀವು ತೋರಿಸಿದ ನೇತ್ರರಶ್ಮಿದೃಷ್ಟಾಂತವು ಈ ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದುದಲ್ಲ; ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದವರೆಗೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ ನೇತ್ರರಶ್ಮಿಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕಪರಮಾಣುದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವಿದ್ದರೂ ಆ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉದ್ಭೂತರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಆಯೋಗ್ಯಗಳಾಗಿರುವುವು. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂನಿಕರ್ಷವಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗಲೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂನಿಕರ್ಷವಿದ್ದರೇನೇ ಗ್ರಹಣವಾಗುವುದು. ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭೂತರೂಪವೆಂಬ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗದಿದ್ದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯತೆಯಿದ್ದರೆ ಗ್ರಹಣವು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ, ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗ್ರಹಣವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಅನುಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯತೆಯೂ ಅಯೋಗ್ಯತೆಯೂ ಗ್ರಹಣಾಗ್ರಹಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಗಳಾಗಿರುವುವಷ್ಟೆ?”

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ದಾಷ್ಟಾರ್ಥಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಎತಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥ

ದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದರೆ ಪ್ರಕಾಶವೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ದವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಅನುಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತೆಯೇ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕವಾಗಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ? ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗವಿರಬೇಕು ; ಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗವಿದ್ದರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವು ; ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗವೇ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಯೋಗ್ಯತೆಯೆಂಬುದು ಆವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಯೋಗ್ಯತೆಯಾದರೆ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ”

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯನ್ನು ನೀವೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯೋಗವೇ ಚಾಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದಲವೆ ಉದಾಹರಣೆಯೇ ಯೋಗ್ಯತೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತೀರಿ ? ಅದರಂತೆ ತತ್ತ್ವದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗವೇ ತತ್ತ್ವದಾರ್ಥದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವದಾರ್ಥವೇ ಯೋಗ್ಯತೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ನಾವೂ ತೋರಿಸಬಲ್ಲೆವಾದುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಆಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ತತ್ತ್ವದ್ವಸ್ತುತ್ವವನ್ನು ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪವನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಂದುವೇಳೆ ಧಾಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ನೀವು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ಉದಾಹರಣೆಯೇ ರೂಪವನ್ನೂ ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪವನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾವೂ ಹೇಳಬಲ್ಲೆವು.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ! ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಒಂದು ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಯಾವುದೊಂದು ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಗ್ರಹಣವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂಥ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ? ”

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯನ್ನು ನೀವೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಎಂದರೆ—ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒಂದು

ಪದಾರ್ಥವು ಆಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಗಳಿಗೂ ಅದು ಆಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಪ್ರಸಂಗಿಸುವುದಾದರೆ—ಉದ್ಭೂತರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲದ ಒಂದಾನೊಂದು ವಸ್ತು ಚಕ್ಷುಸ್ಸೆಂಬ ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೂ ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೂ ಸಹ ಅದು ಆಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಾವೂ ಮಾಡಬಲ್ಲೆವು.

“ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಾವು ಮಾಡಬಲ್ಲೆವು ; ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ, ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ, ರಸನೆಗೆ ರಸವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ, ಘ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಗಂಧವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ, ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದೆಂಬ ಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯವು ಲೋಕಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದಾನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯವು ಒಂದಾನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಶಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ”

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀವೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಎಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಸಂಯೋಗ, ಜ್ಞಾನಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕೆಂದೂ, ಅಂಥ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಗಳೂ ವಿಷಯತಾರೂಪಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ನಿಯಮವಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು ; ಆದರೆ ಅಂಥ ನಿಯಮವೇ ಇಲ್ಲ.

ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧವು ಪದಾರ್ಥದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ವಿಷಯತಾರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೋ, ಅಂಥ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧವೇ ಪದಾರ್ಥದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೆಂದೂ ವಿಷಯತಾರೂಪವೆಂದೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹೇಗಾದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಭಾವಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅಭಾವವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಭಾವಾಂತರವನ್ನೇ ಅಭಾವ

ಪದಾರ್ಥವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿದರೂ ಸಮಸ್ತವಾಡ ಭಾವಾಂತರವೂ ಘಟಾಭಾವರೂಪ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ; ಕಿಂತು ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಘಟಾ ಭಾವವ್ಯವಹಾರವು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿರುವ ಭಾವರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಾಂತರವೇ ಘಟಾಭಾವರೂಪವಾಗಿರುವುದೋ ; ಎಂದರೆ—ಘಟವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಪಿಂಡದಲ್ಲಿ ಘಟಾಭಾವವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಭಾವರೂಪವಾದ ಪಿಂಡತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವೇ ಘಟಾ ಭಾವರೂಪವಾಗಿರುವುದೋ ;—ಘಟವು ಹುಟ್ಟಿ ನಷ್ಟವಾದಮೇಲೆ ಕಸಾಲದಲ್ಲಿ ಘಟಾಭಾವವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಭಾವರೂಪವಾದ ಕಸಾಲತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವೇ ಘಟಾಭಾವರೂಪವಾಗಿರುವುದೋ ; ಅದರಂತೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಗಳೂ ವಿಷಯತಾರೂಪಗಳಲ್ಲವೆಂದೂ, ವಸ್ತುವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧವಿಶೇಷಗಳೇ ವಿಷಯತಾರೂಪ ಗಳೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ—ಜ್ಞಾನವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ಪುರೋವರ್ತಿಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರೋವರ್ತಿಯಾದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಆಗ ಆ ಸಂಬಂಧವು ಆ ದ್ರವ್ಯದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ವಿಷಯತಾರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು—

ಅದೇ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವಸಂ ಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಆಗ ಆ ಸಂಬಂಧವು ಆ ರೂಪದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರ ಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ವಿಷಯತಾರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು—

ಅದೇ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪದಂತೆ ರಸ-ಗಂಧ-ಸ್ಪರ್ಶ-ಶಬ್ದ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳು ಅಶ್ರಿತಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೂ ಇದ್ದರೂ, ಆಗ ಆ ಸಂಬಂಧವು ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾ ರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೆಂದಾಗಲಿ ವಿಷಯತಾರೂಪವೆಂದಾಗಲಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ—

ಅದೇ ಜ್ಞಾನವು ರಸನೆ, ಘ್ರಾಣ, ತ್ವಕ್, ಶ್ರೋತ್ರ ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೊರಟು ಆ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ರಸ-ಗಂಧ-ಸ್ಪರ್ಶ-ಶಬ್ದಗಳೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಶ್ರಿತತ್ವಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆವುದಾದರೆ ಆಗ ಆ ಸಂಬಂಧವು ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೆಂದೂ ವಿಷಯತೆಯೆಂದೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳು ವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಉಳಿದ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

“ ಪೂಜ್ಯ ? ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸನ್ನಿಹಿತವನ್ನು ಪಡೆದ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಯಾವ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥದ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವೇ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿದವಾದರೆ ಸಾಕಾಗಿದುವಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಹಿರ್ನಿರ್ಗಮನವನ್ನಾಗಲಿ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಏಕತೆಯುಂಟೆಯಿರುವವೆಂಬ ಅಥವಾ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವನ್ನಾಗಲಿ ಏತಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ?

ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯವಿಶೇಷವೇ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಪೂರೋಕ್ತ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಹಿರ್ನಿರ್ಗಮನವನ್ನೂ ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಿ ? ”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ : ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದಾದಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಸಾಮಗ್ರಿಯೂ ಅವನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ಆಗ ಸಂಯೋಗಾದಿಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ನೀವು ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆಗ ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಧೂಮಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ವ್ಯಾಪಕವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಧೂಮವಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಅಗ್ನಿ ಹೇಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೋ ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಷಯತಾನಿರೂಪಕತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ವ್ಯಾಪಕವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನತ್ವವಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ವಿಷಯತಾನಿರೂಪಕತ್ವವೂ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ನೀವು ತಳ್ಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆಗ ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವುದೊಂದು ಪದಾರ್ಥವೂ ವಿಷಯವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷಯತಾನಿರೂಪಕತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು.

ಆ ಧರ್ಮವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಾನಿಯೇನೆಂದು ಕೇಳಬೇಡಿರಿ; ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಅಗ್ನಿ ಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಧೂಮವೂ ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದೋ, ಅದರಂತೆ ವಿಷಯತಾನಿರೂಪಕತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ಯ

ಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ—ಇದುವರೆಗೂ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನವು ಈಗ ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗುವುದು.

ಅದನ್ನೂ ಪಡೆಯಲಿ, ಹಾಸಿಯೇನು? ಎಂದು ಕೇಳಬೇಡಿರಿ. “ಯಸ್ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿತ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೇ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವುದು; ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವೂ ಉಪ್ಪವಾಗಿ ಲಕ್ಷಣರಹಿತವಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸತ್ತೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆ ಆ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇ ತೀರಬೇಕು.

“ವೂಚ್ಯರೆ!” ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಸ್ವಭಾವತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದಕಾರಣ ಸಂಯೋಗಾದಿಸಂಬಂಧವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.” ಎಂಬ ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ನಿತ್ಯವಾದ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅನಿತ್ಯವಾದ ಅಸ್ಮದಾದಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ಆದಕಾರಣ ನಿತ್ಯವಾದ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಾದಿಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ, ಅನಿತ್ಯವಾದ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧಗಳು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

ಹೀಗೆ ದುಡುಕಿ ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ನೀವು ಯಾವುದೊಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ, ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಮತತ್ರದ್ವಾಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿರಾದರೆ—ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸಮ್ಮತಿ ಈ ಮಹಾಪರಾಧವನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ಮನ್ನಿಸಬೇಕು—

ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸಮ್ಮತಿ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ಪುರೋವರ್ತಿಯಾದ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಮೇಲೆ ಆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವನ್ನೂ ಸಮ್ಮತಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅದು ಗೋಚರಪಡಿಸುವುದು. ಆ ದ್ರವ್ಯದ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ; ಅದರಲ್ಲಿರುವ ರೂಪದ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪವು ಸಮವಾಯಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ ರೂಪಜ್ಞಾನವು

ಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯವೇಂಬ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಲೋಕವಿಲ್ಲ
ಣವಾದ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತೀರಿ ;

ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ—ರೂಪವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ
ರಸ-ಗಂಧ-ಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದಗಳೂ ಸಮವಾಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇರುವುದಾದಕಾರಣ
ರೂಪದಂತೆ ರಸಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯವೇಂಬ ಸಂಬಂಧವು ತುಲ್ಯವಾ
ಗಿದ್ದರೂ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯವು ಅವುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಚರ
ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯದ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷವೇ ಇದಕ್ಕೆ
ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ—

ಹಾಗಾದರೆ—ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ರೂಪಜ್ಞಾನವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ,
ರಸಾದಿಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗದೆಯೇ ಇರುವುದಕ್ಕೂ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯದ
ಸ್ವಭಾವವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ರೂಪಜ್ಞಾನವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾವ
ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯ
ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ರೂಪಜ್ಞಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರೆಂದು
ಕೇಳಿದರೆ ನೀವು ಮೌನವನ್ನಾಡರೂ ವಹಿಸಬೇಕಾಗುವುದು ; ಅಥವಾ—“ ಹಾ
ಅಹುದು ಅಹುದು ಯಾವುದೊಂದು ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಸ್ವಮತ
ಶ್ರದ್ಧಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ ”
ಎಂದಾದರೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು ;

ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಕಲವಾದ ಸ್ವಮತಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನೀವು ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲವಾಗಿ
ಆ ಆ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವಿರಾದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಗಳಿಗೂ
ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ಕೆಲವು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ನಮ್ಮ ಅಪರಾಧವನ್ನು
ದಯಾಳುಗಳಾದ ನೀವು ಮನ್ನಿಸದಿರಲಾರಿರಿ.

ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೀರೆಂದು ವುಃ
ಕೇಳಬೇಡಿ. ಮೂರನೆಯ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಕರಣ
ವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾವರ್ತಿ ಕಟಾಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸುವಿ
ರಾದರೆ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವು ನ್ಯಾಯಕುಲಿತವೆಂಬ
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ—“ ಸಂಯೋಗಸು ಪ್ರಸರಣವೈಭವಾದಿಪ್ರತಿಸಾದಕಶಾಸ್ತ್ರ
ಬಲಾದಾಶ್ರಿತಃ ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಹು
ಪ್ರಸರಣವನ್ನೂ ಸ್ಥೂತ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಸಾದಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ

ತನ್ನ ವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವೆಂಬುದು ಇದರ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ? ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ರೂಪಜ್ಞಾನವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ, ರಸಾದಿಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗದೆಯೇ ಇರುವುದಕ್ಕೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷವೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ—ಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು ; ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಎಂದರೆ ಯಾವದ್ರೂಪವೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯೋಗ ರಹಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಕ್ಕೂ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗಲೆಂಬ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಬರುವುದು ; ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೂ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯೋಗರಹಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಕ್ಕಾದರೆ ಅಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಂಯುಕ್ತಸಮವಾಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ”

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿರಾದರೆ—ಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗಳಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನದ್ರವ್ಯವೂ ಸಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸರ್ವದಾ ಅವುಗಳ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶವೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗಲೆಂದು ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ನಾವೂ ಹೇಳುವೆವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

“ ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರೋ ಆ ಸಾಮಗ್ರಿಯೇ ಆ ಪದಾರ್ಥದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಬಿಟ್ಟರೆ ಆ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿರುವಾಗಲೇ ಆ ಪದಾರ್ಥದ ಪ್ರಕಾಶವೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸರ್ವದಾ ಉಂಟಾಗಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಸಾಮಗ್ರೀಬಲದಿಂದಲೇ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗ ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಏತಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ ? ”

హిగే ఘోరవిరాదరే—ఇదే శ్రుతిబంధియన్న నిమ్మ మతదల్లియూ భాసి నోడబడుదు. ఎందరే—జక్క స్సంయోగరహితవాద ద్రవ్యదల్లిరువ రూపక్కా గ్రహణవుంటాగలేందు అతిప్రసంగవుంటాదరే ఇదన్న పరిహర సువుదక్కాగి సంయుక్తసమవాయసంబంధవన్నూ, అదక్క కారణత్వవన్నూ అంగీకరిసబేకాదుదిల్ల; జక్క స్సంయోగ మోదలూద సామగ్రియిల్ల దుదరిందలే అంధ రూపక్క గ్రహణవుంటాగలు అవకాశమిల్లవేందు అతి ప్రసంగపరిహారవు సామగ్రిభావదిందలే సులభవాగి దోరకుత్తిరువల్లి సంయుక్తసమవాయ మోదలూద సంబంధగళన్నూ, అవుగళిగే కారణత్వ వన్నూ ఏతక్క అంగీకరిసుత్తిరి?

“అదు ఘేగాదిరు ? రూపప్రత్యక్ష దల్లి సంయుక్తసమవాయ వేంబ సంబంధవు సామగ్రియ కేటియిల్లియే సేరిరువుదరింద అంధ సంబంధవు ఆవశ్యకవాగిరువుదల్లవే ?

హిగే ఘోరవిరాదరే—ఆ ఆ పదార్థగళ వ్యవహారదల్లియూ జ్ఞాన సంయోగ, జ్ఞానసంయుక్తాశ్రితత్వ మోదలూద సంబంధగళూ సామ గ్రియ కేటియిల్లియే సేరిరువుదరింద అంధ సంబంధగళూ ఆవశ్యకగ కారిరువువేంబుదన్న తిళిదుకేండు సీవు ఏతక్క స్వేచ్ఛిత్తరాగబారదు ?

మత్తు పూర్వోక్తవాద అతిప్రసంగపరిహారక్కోస్తరవల్లవే సం యుక్తసమవాయవేంబ సంబంధవన్న ఒప్పుత్తిరి ? రూపాంతరక్కా ఇంధ సంబంధవు ఏతక్క ఇల్లవేందు కేళిదరే జక్క స్సంయోగవేంబ సామగ్రియి ల్లవాదుదరింద ఈ సంబంధవు వ్యవహితవాద రూపక్క ఇల్లవేందు ఘోర త్తిరి; హిగే సామగ్రి అత్యంత ఆవశ్యకవాదుదాదరే అదరిందలే సన్నిహితరూపగ్రహణవు లుపపన్న వాగి వ్యవహితరూపగ్రహణద అతిప్రసంగవన్నూ సహ పరిహరసలు శక్యవాగిరువల్లి సంయుక్తసమవాయసంబంధవన్నూ అంగీకరిసిదుదు వ్యర్థవల్లవే ?

ఆదకారణ జ్ఞానక్కే తన్న విషయగళోడనే లుంటాగువ సంయోగ మోదలూద పూర్వోక్తగళాద ఒంబత్తు బగియ సంబంధగళూ అత్యంత ఆవశ్యకగళాదుదరింద ఇవుగళన్న నావు స్పీకరిసిదుదరల్లి యావు ందు ఆక్షేపవూ ఏరువుదిల్ల.

೯೨೯. ಅಥೈಕಾದಶಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ.

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಈ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇನೆಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಬೇಡಿರಿ : ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ವೇಗಾತಿಶಯವನ್ನಾಗಲಿ, ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನಾಗಲಿ, ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷವನ್ನಾಗಲಿ ಕೇಳಿದರೆ ಅವುಗಳೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುವು.

ಅತ್ಯಂತವೇಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ನೇತ್ರರಶ್ಮಿ, ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿ, ವಿದ್ಯುದ್ರಶ್ಮಿ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ತೆಗೆಯುವಷ್ಟು ಕಾಲದೊಳಗಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೂರಾವರ್ತಿಯಾದರೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮಾಡಿ ಬರುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವೆಂಬುದು ಕುರುಬರಿಗೂ ಸಹ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜಡಗಳಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ತೇಜಸ್ಸುಗಳ ವೇಗವೇ ಇಷ್ಟು ಉಚ್ಛ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಅಜಡವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸಿನ ವೇಗವೂ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇನ್ನೆಷ್ಟಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಕೊನೆಯ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುವ ವೇಗಾತಿಶಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷವನ್ನೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರವರ್ತಿಗಳಾದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದುದೆಂಬ ದೇವನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ ; ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಈಗ ಇರುವ ಉಭಯವಿಭೂತಿಗಳಂತೆ ಇನ್ನೂ ಲಕ್ಷ ಉಭಯವಿಭೂತಿಗಳಿದ್ದಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟರೊಡನೆಯೂ ಏಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಕ್ಷೇಪವೂ ಏರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಮನಸ್ಸಿನ ಕಳವಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೀವು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಬೇಕು.

೯೩೦. ಅಥ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಃ.

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ—ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ತನ್ನ ತನ್ನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇಂಥ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಆಧೇಯತ್ವವು ಆ ಆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆ ಆ ಜೀವನೊಡನೆಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜೀವನೊಡನೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮುಕ್ತಾತ್ಮರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವೈವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಅನುಪಪತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಪರಿಶ್ರಮವಾಗಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು ತುಲ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದೊಡನೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವನಿಗೂ ಆಧೇಯವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವ ಜೀವನಿಗೆ ಯಾವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧವಿರುವುದೋ ; ಮತ್ತು ಯಾವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಯಾವ ಜೀವನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಆಧೇಯತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಆ ಜೀವನಿಗೆ ಆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೇ ತನ್ನದಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬನದಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಯಾವ ಪರಿಶ್ರಮವೂ ಇಲ್ಲ. ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಜೀವನು ಮಾತ್ರವೇ ಸಂಚರಿಸಿದರೂ ಉಕ್ತವಾದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ.

೯೩೧. ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧಿನೋದ್ವೇದ್ಯೋಃ ಏಕಸ್ಯೈವ ಅಚಲತ್ವೇ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಚಲತ್ವೇಽಪಿ ನ ಸಂಬಂಧಹಾನಿರಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಾನಾದೃಷ್ಟಾಂತೈರುಪಪಾದನಂ.

ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ಒಂದುಮಾತ್ರ ಚಲವಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಅಚಲವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

ಒಂದನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು—ಸಾಂಖ್ಯರೂ, ಮೈಶೇಷಿಕರೂ, ಸೈಯಾಯಿಕರೂ, ಮಿಠಾಪಾಂಸಕರೂ—ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಭುವಾಗಿಯೂ (ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿಯೂ), ಪ್ರತಿಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಒಪ್ಪುವರು. ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಚಲನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇದು ಅಚಲವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ—ಶರೀರವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಸಂಚರಿಸುವುವು. ಒಂದು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅನಂತವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರವೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮನ ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳೊಡನೆ ಹೇಗೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆವುವೋ ಅದರಂತೆ ಇತರಸಮುತ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಸಿಯತವಾಗಿ ಪಡೆವುವು ; ಅದರೂ ಯಾವ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳು

ಯಾವ ಜೀವನಿಗಾಗಿ ಇರುವುವೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದುದಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆ ಆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆ ಆ ಜೀವನಿಗಾಗಿ ಇರುವುವೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಆತ್ಮ, ಶರೀರ; ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಒಂದು ಅಚಲವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದು ಚಲವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರೂ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ಎರಡನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು—ವ್ಯಾಪಕನಾಗಿಯೂ ಸರ್ವನಿಯಾಮಕನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪವು ಅಚಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ನಿಯಾಮ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಚಲಿಸುವುವು. ಆದರೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಅವುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ನಿಯಂತ್ರನಿಯಾಮ್ಯಭಾವರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ಮೂರನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು—ಪತಿಪತ್ನಿಗಳು, ಪೋಷಕಪೋಷ್ಯರು, ಸ್ವಾಮಿದಾಸರು, ಪಿತಾಪುತ್ರರು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಜೋಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವರು ಅಚಲರಾಗಿ ಎರಡನೆಯವರು ಚಲರಾಗಿ ಇದ್ದರೂ, ಅಥವಾ ಎರಡನೆಯವರು ಅಚಲರಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯವರು ಚಲರಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಪತಿಪತ್ನೀಭಾವ, ಪೋಷಕಪೋಷ್ಯಭಾವ, ಸ್ವಾಮಿದಾಸಭಾವ, ಪಿತಾಪುತ್ರಭಾವ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು—ಮಣಿ, ದ್ಯುಮಣಿ, ದೀಪ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭಾವದ್ವಸ್ತುಗಳು ಒಂದೇಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗಳಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಪ್ರಭೆಗಳು ಸಂಚರಿಸಿ ಸರ್ವತ್ರ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಆದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭಾವದ್ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಒಂದೇ ಆವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕದೀಪಪ್ರಭೆಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ದೀಪಗಳೊಡನೆಯೂ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ದೀಪಗಳೊಡನೆ ತಮತಮಗಿರುವ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ಐದನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು—ವೈಶೇಷಿಕರ ಮತ್ತು ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಅವಯವಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಉಂಟು; ವೈಕ್ಲವೆಂಬ ಅವಯವಿ ಅಚಲವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಅದರ ಅವಯವವಾದ ಶಾಖೆ

ಯೆಂಬುದು ಚಲಿಸುವುದು. ಆದರೂ ಶಾಖೆಗೂ ವೈಕ್ಯಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅವಯವಾ ವಯವಿಭಾವವೆಂಬ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಶಾಖೆ ಚಲಿಸುವಾಗ “ವೃಕ್ಷವೇ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು ? ಇಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಶಾಖೆ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ “ಶಾಖಾ ಚಲತಿ” ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯಿರುವುದಲ್ಲದೆ “ವೃಕ್ಷ ಶ್ಚಲತಿ” ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅಂಥ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ಸಹ ಏತಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಬೇಡಿರಿ. ಒಂದು ಅವಯವಿಯ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವ ಗಳೂ ಚಲಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ “ಅವಯವಿ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಅವಯವದ ಚಲನಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಂಥ ಪ್ರತೀತಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಲ ನ್ನಾಗಲಿ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ “ಮನುಷ್ಯನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ವೈಕ್ಯದ ಒಂದು ಅವಯವವಾದ ಶಾಖೆ ಚಲಿಸಿದರೂ ಮೂಲವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಯವವು ಚಲಿಸಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಚಲನವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದುದರಿಂದ ವೈಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಚಲತ್ವವೂ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಚಲತ್ವವೂ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.

ಅರಣ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು—ಪೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ—ಶರೀರವು ಅಚಲವಾಗಿ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗಲೂ ಅಣುವಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಸುಷುಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಶರೀರದ ಒಳಗಿರುವ ಆ ಆ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವನು. ಆದರೂ ಜೀವನಿಗೂ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಅಪೃಥಗ್ಸಿದ್ಧಿಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಮುಕ್ತಾತ್ಮರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಭವಿಸಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಆಕ್ಷೇಪಗಳಿಗೂ ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಯೂ ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಂಜಸಗಳಾದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವುದಾದರಿಂದ ನಮ್ಮ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಭಾಸ್ಕರನು ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ ಕುತರ್ಕಗಳೆಂಬ ಮೇಘಾವರಣಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಎಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನಾದಕಾರಣ

ಇತರರ ಕ್ಷುದ್ರಗಳಾದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳೆಂಬ ಮಂಜುಗಡ್ಡೆಗಳು ಇವನಮುಂದೆ ತಲೆಯೆತ್ತಲಾರವು.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ನಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶನಿಧಾಪ್ತೇಶ
ಸಮಾಧಾನನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಸಪ್ತಮಂ ||೭||

ಅಷ್ಟಮಪ್ರಕರಣಂ.

೯೩೨. ಅಥ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನೀಯಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷ
ನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ

ಹೀಗೆ—ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ನಿರೂಪಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಈ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಆರಂಭದಿಂದಲೂ ಇದುವರೆಗೂ ನಡೆದ ಕಥೆಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿದರೆ—ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ನಾನಾಪಕ್ಷಗಳೂ, ನೈಯಾಯಿಕರಿಂದಲೂ ಮೀಮಾಂಸಕರಿಂದಲೂ ಉಕ್ತಗಳಾದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವಪಕ್ಷಗಳೂ, ನೈಯಾಯಿಕಮತಖಂಡನಪ್ರಕಾರವೂ, ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವಖಂಡನಪ್ರಕಾರವೂ, ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮತವಾದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶತ್ವಸಾಧನಪ್ರಕಾರವೂ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಂಕುರಿಸುವ ಹನ್ನೆರಡು ಆಕ್ಷೇಪಗಳ ಆಡಂಬರವೂ, ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರಸರಣಿಯೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುವೆಂದು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಬಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಿಕರಸಹಿತವಾಗಿ ಬಲ್ಲವರಾಗಿರುವರು. ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ಈ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನೂ ಎಂದರೆ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ ಈಗ ಅವರ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ತರುವೆವು.

೯೩೩. ತತ್ರ ಸುಖದುಃಖೇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನಾ
ವಸ್ಥಾವಿಶೇಷತ್ವನಿರೂಪಣಂ.

ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವೇ ಆ ಆ ಉಪಾಧಿಭೇದಗಳಿಂದ ಸುಖತ್ವ ದುಃಖತ್ವ ಇಚ್ಛಾತ್ವ ದ್ವೇಷತ್ವ ಪ್ರಯತ್ನತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳನ್ನು ಪಡೆವು

ದಲ್ಲದೆ ಸುಖದುಃಖೇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲ.

ಸೈಯಾಯಿಕರೇ ಮೊದಲಾದ ಮತಾಂತರದವರು ಯಾವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪುವರೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವೇ ಸಮ್ಮತದಲ್ಲಿ ಸುಖದುಃಖಾದಿರೂಪವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾಗಿರುವುವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ.

೯೩೪ ತತ್ರ ಶ್ರೀವರದನಿಷ್ಠಮಿಶ್ರಾಚಾರ್ಯಮತ-ತದಭಿಪ್ರಾಯ ಯೋರ್ನಿರೂಪಣಂ

ಶ್ರೀ ವರದನಿಷ್ಠಮಿಶ್ರಾಚಾರ್ಯರು—“ ಸುಖದುಃಖಗಳೆರಡೂ ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷರೂಪಗಳಾದುದರಿಂದ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾಗದಿದ್ದರೂ ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗತಕ್ಕವುಗಳು ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇವರ ಸೂಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಂಬ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಅಂಥ ಗುಣಗಳು ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾಗುವೆಂದೂ ಇವರ ಸೂಕ್ತಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳಾದ ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಗಳೂ ಸಹ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾಗುವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ.

ಅಂಥ ಗುಣಾಂತರಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ “ ಪರಮತವನ್ನೇ ಹೀಗೆ ಅನುವಾದಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ ” ಎಂಬುದಾಗಿರಬಹುದು. ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾಭೇದಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾಭೇದಗಳನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪದಿರಲು ನಿಯಾಮಕವೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಇವುಗಳನ್ನು ಗುಣಾಂತರಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಆಪರಾಧವೇನು? ಅವುಗಳನ್ನೂ ಗುಣಾಂತರಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪಬಹುದಲ್ಲವೆ.

೯೩೫. ಸುಖದುಃಖಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವರೂಪತ್ವಾಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ! ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? ದುಃಖವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಸುಖವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸುಖವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ದುಃಖವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹೀಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳೆರಡೂ ದುಃಖ ಸುಖಗಳ ಅಭಾವರೂಪಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಭಾವರೂಪವಾದ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಭಾವಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಏಕೈವ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ”

೯೩೬. ತನ್ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ತಯೋಜ್ಞಾಃ ನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷತ್ವಸ್ಯ ರೀಕರಣಂ.

ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನೂ ಭಾವಪದಾರ್ಥಗಳಾಗಿ ಒಪ್ಪಬೇಕಲ್ಲದೆ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವರೂಪಗಳಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಅಭಾವಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ದುಃಖಾಭಾವರೂಪವಾದ ಸುಖವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದುಃಖಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಇಂಥ ದುಃಖವೆಂಬುದೂ ಸುಖಾಭಾವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ದುಃಖವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಖಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಹೀಗೆ ಅಸ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವುಂಟಾಗಿ ದುಃಖಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಸುಖಜ್ಞಾನವೂ; ಸುಖಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ದುಃಖಜ್ಞಾನವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಭಾವರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಾಗಿಯೇ ಒಪ್ಪಬೇಕಲ್ಲದೆ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವರೂಪಗಳಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೯೩೭. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಶೇಷಾದಪಿ ಸುಖದುಃಖಯೋರ್ಭಾವರೂಪತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ.

ಮತ್ತು—“ ಬುದ್ಧಿವಂತರಿಗೆ ದುಃಖವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ ಸುಖವೂ ಉಂಟು. ಬುದ್ಧಿಹೀನರಾದ ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಸುಖವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ ದುಃಖವೂ ಉಂಟು ” ಎಂಬ ಇಂಥ ಲೋಕಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತಗಳಾಗಿಯೂ ಭಾವರೂಪಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸುಖದುಃಖ

ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸರ್ವರ ಅನುಭವಕ್ಕೂ . ಗೋಚರಗಳಾಗಿರುವುವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವರೂಪತ್ವವು ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಭಾವರೂಪತ್ವವೇ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೯೩೮ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೋಪಲಂಭಾದಪಿ ಸುಖದುಃಖಯೋರ್ನ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವರೂಪತ್ವಂ

ಮತ್ತು ನಾವು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಕೆಲವು ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳೆರಡರ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೊಂದು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲೆವು. ಸುಖದುಃಖಗಳು ಪರಸ್ಪರಾಭಾವ ರೂಪಗಳಾಗಿ ಇರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಇವೆರಡರ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯೆಂಬುದೊಂದು ಅವಸ್ಥೆ ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು.

ಯದ್ಯಪಿ ಇಂಥ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆ ನಮಗೆ ಸುಷುಪ್ತೃವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಭವಿಸೀತು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಆಗ ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖದುಃಖಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಉಭಯ ಸಂಬಂಧರಹಿತವಾದ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆ ನಮಗೆ ಆಗಲೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು. ಆದರೂ ಸುಷುಪ್ತೃವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಇರುವ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಉದಾಹರಣವಾಗಿ ತೋರಿಸುವೆವು.

ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧೆ, ಮಧ್ಯಮಾವಸ್ಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಎಂಬ ಈ ಮೂರು ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಾಭಾವರೂಪತ್ವವು ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದುದರಿಂದ ಭಾವರೂಪತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷರೂಪತ್ವವನ್ನೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಮೂರು ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಹಿರಿಯರು—

“ಮಿಥಸ್ಸಂಶ್ರಯಾಧೀಬಾಧಮಧ್ಯಾವಸ್ಥೋಪಲಂಭನೈಃ |
ನ ಸ್ವಾತ್ಮರಸ್ಪರಾಭಾವಮಾತ್ರತಾ ಸುಖದುಃಖಯೋಃ ||”

ಎಂಬ ಒಂದು ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವರು.—

೩೩೯. ಪ್ರತಿಜೀವಂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನತ್ವಂ

ಇಂಥ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವು ಸಮಸ್ತಜೀವನರಿಗೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮ ಭೂತಜ್ಞಾನವಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನನಾಗಿರುವಂತೆ ಪ್ರತಿಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು.

೩೪೦ ಜೀವಸ್ಯ ಬಂಧಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಂಕೋಚವಿಕಾ ಸತಾರತಮ್ಯಭಾಗಿತ್ವಂ

ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದರದಲ್ಲಿಯೂ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವದಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಈ ಧರ್ಮಭೂತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅವಿ ದ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಇದರ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಕರ್ಮದ ತಾರ ತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಇದಕ್ಕೂ ತಾರತಮ್ಯವು ಏರ್ಪಟ್ಟು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವುಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಬಂದೊದ ಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣದ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ತಾರತಮ್ಯವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಮಾನವಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂ ಭವನುನುಚಕ್ರವರ್ತಿ—

“ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಬುದ್ಧಿಜೀವಿನಃ |
ಬುದ್ಧಿಮತ್ಸು ನರಾಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ನರೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸ್ತೃತಾಃ ||
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಚ ವಿದ್ವಾಂಸೋ ವಿದ್ವತ್ಸು ಕೃತಬುದ್ಧಯಃ |
ಕೃತಬುದ್ಧಿಷು ಕರ್ತಾರಃ ಕರ್ತೃಷು ಬ್ರಹ್ಮವೇದಿನಃ || ”

ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೩೪೧ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಕಪ್ರಸರಣತದ ಭಾವಾಭ್ಯಾಸೇನ ಅಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿನಿಶ್ಚಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಸ್ತು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವಿರುವಾಗ “ಜ್ಞಾನವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ, ಪ್ರಸರಣವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ “ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿನಿಶ್ಚಯವಹಾರಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುವೆಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವೂ ಇದರಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ

ಸಂಕೋಚವಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಈಗ ಪ್ರಸರಣವುಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿರುವುದನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಕೂಡಬಹುದಷ್ಟೆ ?

೯೪೨. ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಧಾರಾವಾಹಿಕತ್ವಾಖ್ಯಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷ ನಿರೂಪಣಂ.

ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ಇದು ಇಂಥದು” ಎಂಬುದಾಗಿ ನಮಗೆ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನಾಂತರದಿಂದ ವಿಚ್ಛೇದವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಚಿರಕಾಲದವರೆಗೂ ಎಂದರೆ ಬಹಳಹೊತ್ತಿನವರೆಗೂ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವೆಂಬುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೯೪೩ ಅಸ್ಯ ಚ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಏಕರೂಪತ್ವ ಸಂತತಿರೂಪತ್ವವಿಪ್ರತಿಸತ್ತಿಃ.

ಇಂಥ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ—ಈ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನವೋ ? ಅಥವಾ ಸಮಾನಾಕಾರಗಳಾದ ಅನೇಕಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರವಾಹವೋ ? ಎಂದರೆ—ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ ದೀರ್ಘಕಿರಣದಂತೆಯೂ, ರತ್ನಗಳಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ ದೀರ್ಘಕಾಂತಿಗಳಂತೆಯೂ, ದೀಪದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ ದೀರ್ಘಪ್ರಭೆಯಂತೆಯೂ ಆತ್ಮನಿಂದ ಹೊರಟು ವಿಷಯಪ್ರದೇಶಪರ್ಯಂತವೂ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಿಂತಿರುವ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಏಕಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವುದೋ ? ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಹೊಸಹೊಸಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸಹೊಸದಾಗಿ ಉಂಟು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಸಜಾತೀಯದೀಪಜ್ವಾಲೆಗಳಂತೆ ಸಂತತಿರೂಪವಾಗಿರುವುದೋ ? ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು.

೯೪೪ ತತ್ರ ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕಮತೇನ ಏಕಜ್ಞಾನತ್ವ ಪಕ್ಷೋಪಪಾದನಂ

ಪ್ರಜ್ಞಾಪರಿತ್ಯಾಣವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ—ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರಕರು ಸಂತತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಪರಪಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಮೊದಲು ತೋರಿಸಿ—ದೀರ್ಘಕಿರಣದಂತೆ ಏಕಜ್ಞಾನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವಪಕ್ಷವಾಗಿ—

“ ಧಾರಾವಾಹಿಕಪಜ್ಜಿಶ್ಚ ಸ್ವಕಾಲೀನಾರ್ಥಭಾಸಿಕಾ |
 ನೇಧಾತಿರೇಕಸದ್ಭಾವಾನ್ಮೈರಪೇಕ್ಷ್ಯಾದಪಿ ಪ್ರಮಾ ||
 ಸ್ತಂಭಃ ಸ್ತಂಭಃ ಸ್ತಂಭ ಇತಿ ಧೀರ್ಧಾರಾವಾಹಿಕಾ ಮತಾ |
 ಧಾರಾವಾಹಿಕವಿಜ್ಞಾನನೇಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಮತಂ ಹಿ ನಃ ||
 ಪ್ರತಿಬಂಧಾಂತನೋಕ್ತಾದ್ವೈ ನಿತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಜಾಯತೇ |
 ಚಿರಮಪ್ರತಿಬಂಧೇನ ಚಿರಂ ತಿಷ್ಠತಿ ಭಾಸಕಂ ||
 ಚಿರಸ್ಥಿತಾರ್ಥಧೀರೇವ ನ ಧಾರಾವಾಹಿಕಾ ತು ಸಾ |
 ನ ಹೀತ್ವರಾದಿವಿಜ್ಞಾನಮಾಗಮಾದಿಜಮಿಷ್ಯತೇ ||
 ನಿತ್ಯಂ ಹಿ ತದತೋ ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಮಾಗಮಾತ್ ”

ಎಂಬ ಈ ಕಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಈ ಒಂಬತ್ತು ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸಂತತಿಪಕ್ಷವು ಪರಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಉಳಿದ ಆರು ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ದೀರ್ಘಕಿರಣದಂತೆ ಏಕಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಪಕ್ಷವು ಸ್ವಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಪರಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮೂರು ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—“ಇದು ಸ್ತಂಭವಾಗಿರುವುದು-ಇದು ಸ್ತಂಭವಾಗಿರುವುದು-ಇದು ಸ್ತಂಭವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬುದಾಗಿ ಸ್ತಂಭವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞೇದವಿಲ್ಲದೆ ಬಹಳಹೊತ್ತಿನವರೆಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಮಾನಾಕಾರಗಳಾದ ಅನೇಕಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸಂತತಿರೂಪಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಸಂತತಿ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಜ್ಞಾನಸಂತತಿಯಲ್ಲಿ—ಉತ್ತರೋತ್ತರಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಸ್ತಂಭಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವಂಥವುಗಳಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚರ್ಮದಂತೆಯೂ ಪಿಷ್ಟಪೇಷಣದಂತೆಯೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನಗಳಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ತನ್ನ ತನ್ನ ಕ್ಷಣದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಸ್ತಂಭವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲಸ್ತಂಭವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಗ್ರಹೀತವಾದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಕ್ಷಣದೊಡನೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ತಂಭವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಉತ್ತರೋತ್ತರಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಪಿಷ್ಟಪೇಷಣನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಪ್ರಾಮಾ

ಣ್ಯಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಮೇಧಾತಿರೇಕಸದ್ಭಾವಾತ್” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಮತ್ತು—ಸ್ಮರಣವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷವು—ತಾನು ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ತನಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಅನುಭವವೆಂಬ ಜ್ಞಾನಾಂತರವನ್ನೇ ಹೇಗೆ ಎದುರಿಸೋಡುತ್ತಿರುವುದೋ ; ಮತ್ತು ಮೂಲವು ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೋ, ಅದರಂತೆ ಅಲ್ಲ ಈ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವು ; ಜ್ಞಾನಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಸಿದೆಯೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು “ನೈರಪೇಕ್ಷತ್ವದಸಿ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇಂಥ ಸಂತತಿರೂಪವಾದ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವು ಕೆಲವರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಮತಾ” ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಹೀಗೆ ಮೂರು ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಪರಮತವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವು ದೀರ್ಘಕಿರಣದಂತೆ ಏಕಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಂತತಿರೂಪವೆಂಬ ಸ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮೇಲೆ ಆರು ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುವರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿಸುವಿಕೆಯೇ ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

೯೪೫ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಮಿಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಭೇದಾತ್ ಧಾರಾವಾಹಿಕ ಸ್ಯಾಪಿ ಭೇದಾಪತ್ತ್ಯಾ ಏಕರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ

ವೂಚ್ಯರೆ ? ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವು ಸಂತತಿರೂಪವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಏಕಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಯೋಗವು ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಕಾರಣವು ಪುನಃ ಪುನಃ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವುದಾದರೆ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಷಯದೊಡನೆ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದಕಾರಣ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು. ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಂತತಿಯೇ

ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಏಕರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು?"

೯೪೬ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಂಧನಿರಾಸನಾತ್ರೋಪಯೋಗಿತವಾತ್ ಧಾರಾವಾಹಿಕಸ್ಯ ಏಕರೂಪತ್ವೋಪಪತ್ತಿ:

ಇಂಥ ಅಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ “ಪ್ರತಿಬಂಧಾಂಶಮೋಕ್ಷಾದ್ಯೈರ್ನಿರ್ವೃತ್ತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಜಾಯತೇ” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವು ಹೊರಟಿರುವುದು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ಆತ್ಮನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಜೀವನಿಗೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಏಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವು ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಮಣಿ-ದ್ಯುಮಣಿ-ದೀಪಗಳ ಪ್ರಭೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿಯೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಏಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವು ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರೂ “ಈ ಏಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಏಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಲಿ” ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬೇಡಿರಿ; ಏಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವುಂಟಾಗದಂತೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವುಂಟು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—ಜೀವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಇವನ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವಿಶೇಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷವೆಂಬ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವು ಈ ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿಗೆ ದಾಹಕತ್ವಶಕ್ತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಮಣಿವಿಶೇಷದ ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಕುಂಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ದಾಹಕತ್ವಶಕ್ತಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನ್ಯಾಯ್ಯವಷ್ಟೆ?

ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವೆಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಏಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಉತ್ತೇಜಕವು ಕೂಡಿದರೆ ಇದು ಅಂಥ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು

ಉತ್ತೇಜನಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡದೆ ಪ್ರಸರಿಸಿಯೇ ಪ್ರಸರಿಸುವುದು.

ಇದರಿಂದ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗರಹಿತವಾದ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವೇ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವೆಂದು 'ಪರ್ಮವಸಾನವಾಯಿತು. ಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತೇಜಕಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ವಿಮುಕ್ತವಾದ ಮಣಿವಿಶೇಷವು ಅಗ್ನಿಯ ದಾಹಕತ್ವಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಷ್ಟೆ ? ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವಿದ್ದುದಾದರೆ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಉಂಟಾಯಿತಲ್ಲದೆ ತದ್ರಾಹಿತ್ಯವುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗರಹಿತವಾದ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವೆಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವು ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು.

ಮಣಿವಿಶೇಷವೆಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿದ್ದರೂ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷವೆಂಬ ಉತ್ತೇಜಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ದಾಹಕತ್ವಶಕ್ತಿ ವುಸೂ ಉತ್ತೇಜಿತವಾಗುವುದರಿಂದ ಆಗ ಆ ಶಕ್ತಿ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಹೊರಡುವುದಷ್ಟೆ ? ಅಂತು ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ದೂರಪಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣಕ್ಕಾಗಲಿ ಇದು ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

ಆದುದರಿಂದ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ—ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವು ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತ ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೂ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಜ್ಞಾನವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಉಂಟಾದುವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣವೇ ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೂ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವು ಸಂತತಿರೂಪವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಏಕಜ್ಞಾನವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

“ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ವಿಷಯಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಿಸುವ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಸರಣನಾಶಕ್ಕೆ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗದ ನಾಶವು ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ವಿಷಯೇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವು ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಚಿರಕಾಲದ

ವರೆಗೂ ಅನುವರ್ತಿತವಾದುದರೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣವೂ ಅನುವರ್ತಿತವಾದುದು ರಿಂದ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವು ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಚಿರಮುಪ್ರತಿಬಂಧೇನ ಚಿರಂ ತಿಷ್ಠತಿ ಭಾಸಕಂ” ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅರ್ಥವು ತೋರಿಸುವುದು.

“ಚಿರಕಾಲಸ್ಥಾಯಿಯಾದ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿಯೂ ಸಂತತಿರೂಪವಾಗಿಯೂ ನೀವು ಹೇಳುವ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು” ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು “ಚಿರಸ್ಥಿತಾರ್ಥಧೀರೇವ ನ ಧಾರಾವಾಹಿಕಾ ತು ಸಾ” ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅರ್ಥವು ತೋರಿಸುವುದು.

ಐದನೆಯ ಆರನೆಯ ಅರ್ಥಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ—ಜೀವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ—ಬದ್ಧಜೀವರುಗಳ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಜ್ಞಾನತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತ್ವವಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತ್ವವಿರುವುದೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪರಿಚಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೋರಿಸಿ, ಅಂಥ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯತ್ವಶಂಕೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಜನ್ಯತ್ವವನ್ನು ಐದನೆಯ ಅರ್ಥದಿಂದ ನಿಷೇಧಿಸಿ, ಇಂಥ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬದ್ಧಜೀವರ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಆರನೆಯ ಅರ್ಥದಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ, ಆಗಮದಿಂದಲೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿರುವರು.

“ನ ವಿಜ್ಞಾತುರ್ವಿಜ್ಞಾತೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇ, ನ ಹಿ ದೃಷ್ಟ್ಯರ್ಥ್ಯೇರ್ವಿಪರಿಲೋಪೋ ವಿದ್ಯತೇ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗಳಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಜ್ಞಾನಾತ್ರಯನಾದ ಆತ್ಮನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಲೋಪವಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲವೆ ಈ ಆಗಮವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೯೪೭. ಅಥ ಅನ್ಯೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತೇನ ಧಾರಾ

ವಾಹಿಕಜ್ಞಾನೇ ಸಂತತಿರೂಪತ್ವಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಿರೀಕರಣಂ.

ಹೀಗೆ ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಪ್ರಭಿಯಂತೆ ಏಕರೂಪತ್ವವನ್ನು ಎಂದರೆ ಏಕಜ್ಞಾನತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆವು.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ಭಾಷ್ಯಸ್ವಾರಸ್ಯ ದಿಂದಲೂ, ಸ್ಮೃತಿವಚನಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದಲೂ, ಯುಕ್ತಿಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದಲೂ ಧಾರಾ ವಾಹಿಕಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದೀಪಚ್ಛಾಲಾಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಸಂತತರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಉಚಿತವಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ವಿಷಯಪ್ರಕಾಶಕವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ “ಕ್ಷಣಭಂಗಿನ್ಯಾಸ್ಸಂವಿದ ಆತ್ಮತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಯಿರುವುದು; ಈ ಸೂಕ್ತಿಯ ಅಕ್ಷರಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲನೆಮಾಡಿನೋಡಿದರೆ—ದ್ವಿತೀಯಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ತೃತೀಯಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಧಾರಾವಾಹಿಕ ಜ್ಞಾನವೂ ಸಂತತರೂಪತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುದಲ್ಲದೆ ದೀರ್ಘಪ್ರಭೆಯಂತೆ ಏಕಜ್ಞಾನವಾಗಲಾರದು.

ಮತ್ತು—ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಧ್ಯಾನವೆಂಬುದು ಸ್ಮೃತಿಸಂತತರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಮೃತಿವಚನವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ತದ್ಗ್ರಾಹಸ್ತತ್ಯಯೇ ಚೈಕಾ ಸಂತತಿಶ್ಚಾನ್ತನಿಸ್ಸೃಹಾ |
ತದ್ಧ್ಯಾನಂ ಪ್ರಥಮೈಷ್ಠ್ಯಾಢ್ಛಿರಂಗೈರ್ನಿಷ್ಪಾದ್ಯತೇ ತಥಾ ||”

ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಚನದ ಶಬ್ದಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದರೆ “ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಆಲಂಬನಭೂತವಾದ ಭಗವದ್ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಸರಿಸಿದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಧ್ಯೇಯವಸ್ತುವಿನ ನಿರತಿಶಯಭೋಗ್ಯತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು ವಿಷಯಾಂತರದಲ್ಲಿ ಮೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ತಾಳಿದುದಾಗಿ ಧ್ಯೇಯವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ ಸಂತತರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುವುದು; ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷವೇ ಧ್ಯಾನವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದುದು; ಇಂಥ ಧ್ಯಾನವು ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧಾರಣೆ ಎಂಬ ಪೂರ್ವತನಗಳಾದ ಆರು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.”—ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ತೋರಿಬರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಧ್ಯಾನವೆಂಬುದು ಸಂತತರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅವಗತವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತು—“ಜ್ಞಾನಕಾರಣಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟಾದರೆ ಕಾರ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ನಾಶವೆಂಬುದು ಆವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ಮರಣಜನಕವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ

ನಾಶವುಂಟಾದರೆ ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಸುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ಮರಣವೆಂಬ ಫಲದಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸ್ಮರಣಗಳಿಗೆ ತೃತೀಯಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಾಶವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಧಾರಾವಾಹಿಕಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂತತರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ದೀರ್ಘಪ್ರಭೆಯಂತೆ ಏಕರೂಪತ್ವವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ”

ಹೀಗೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವರು.

೯೪೮ ಅಥ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದ್ಯವಸ್ಥಾನಿಶೇಷನಿರೂಪಣಂ

ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಕೋಚಪಡಿಸುವ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಉಪಾಧಿ ಮೋಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂತಿಕವಾಗಿ ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ಆಗ ಜ್ಞಾನಸಂಕೋಚಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಧಿ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಭಾಸಮಾನವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಮೋಕ್ಷದಶೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಕಾರವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಶಕ್ತಿ ಕರ್ಮವಿಶೇಷದಿಂದ ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಸಾಮಗ್ರೀಭೇದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಅನುಮಿತಿತ್ವ, ಶಾಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಆಕಾರಗಳು (ಅವಸ್ಥೆಗಳು) ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುವು.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವೆಂಬ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವೆಂದರೇನು ? ತನ್ನಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವ ವೈಶದ್ಯಾತಿಶಯವೆಂಬ ವಿಸಯತ್ವಕ್ಕೆ ತಾನು ನಿರೂಪಕವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಲಿಂಗದಿಂದ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಅನುಮಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನಸಹಿತವಾದ ಲಿಂಗವೇ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಅನುಮಿತಿತ್ವವೆಂಬ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅನುಮಿತಿತ್ವವೆಂದರೇನು ? ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಲಿಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜನ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಅನುಮಿತಿತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಶಬ್ದಶ್ರವಣದಿಂದ ತಾನು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಹಕೃತವಾದ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನವೇ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಗ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಶಾಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಾಬ್ದತ್ವವೆಂದರೇನು? ಶಕ್ತಿಗ್ರಹವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಪದಸದಾರ್ಥಜ್ಞಾನದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಾನು ಜನ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಶಾಬ್ದತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೯೪೯ ನೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶ್ರಿತಯನೇವ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಾಣಾಂ ತತ್ತ್ವಿನಾಂತರ್ಭಾವಶ್ಚ.

ಇತರ ದಾರ್ಶನಿಕರು ಈ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲದೆ ಉಪಮಾನ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಅನುಪಲಬ್ಧಿ ಸಂಭವ ಐತಿಹ್ಯ ಎಂಬ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ, ಉಕ್ತಗಳಾದ ಈ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಭಾವವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ನೇದಾಂತಿಗಳ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಗಳೆಂಬ ಮೂರೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

ಈ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವರೂಪ, ಉದಾಹರಣ, ಆಂತರಾಳಿಕ ವಿಭಾಗ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದರೆ ಗ್ರಂಥವು ಅತಿವಿಪುಲವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವೆವು.

ಅಂತು—ಬಂಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಸಾಮಗ್ರೀಭೇದದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ ಅನುಮಿತಿತ್ವ ಶಾಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇಸಾಧಿಕಗಳಾಗಿ ಉಂಟಾದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಕಾರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆ ಆ ಸಾಮಗ್ರೀಭೇದದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಪ್ರಸರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಆಕಾರತ್ರಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ಸ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಕಾರವನ್ನೇ ಹೊಂದುವುದು.

ಎಂದರೆ ಲಿಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಅನುಮೇಯವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲಿಂಗಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಕಾರವನ್ನೇ ಪಡೆದಿರುವುದು.

ಮತ್ತು—ಶಬ್ದಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಶಬ್ದಗಮ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಕಾರವನ್ನೇ ಪಡೆದಿರುವುದು.

೯೫೦ ಭಿನ್ನ ಧಾತುವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವಾತ್ಸುಖಾದೀನಾಂ

ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನತ್ವಾಶಂಕಾ.

“ ಪೂಜ್ಯರೆ ! ಇದುವರೆಗೂ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖತ್ವ ದುಃಖತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಾವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಆಶಂಕೆಗಳು ಅಂಕುರಿಸುವುವು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಸದುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವವರೆಗೂ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಕಾರತ್ವವನ್ನು ಬಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾದರೆ—“ ತಿಳಿ ” ಎಂಬ ಧಾತುವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ “ ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ ” ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾದರೆ “ ತಿಳಿ ” ಎಂಬ ಧಾತುವನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆಯೇ “ ನಾನು ಸುಖಿಸುತ್ತೇನೆ-ನಾನು ದುಃಖಿಸುತ್ತೇನೆ-ನಾನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ-ನಾನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತೇನೆ-ನಾನು ಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ ” ಎಂದು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನ ಸಕ್ತಿಂತಲೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಆಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ “ ನಾನು ಸುಖಿಸುತ್ತೇನೆ-ನಾನು ದುಃಖಿಸುತ್ತೇನೆ ” ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲಾ “ ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ವ್ಯವಹಾರವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನ ಸಕ್ತಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನಗಳೆಂದೇ ಬಪ್ಪಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ”

೯೫೧. ವ್ಯವಹಾರಭೇದಸ್ಯ ಅವಸ್ಥಾಭೇದನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್

ಸುಖಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಸ್ಮರಣವೆಂಬುದೂ ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನವಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ “ ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ ” ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರ ಸ್ತಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ “ ನಾನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ ” ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೆ ? ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಮರಣವೆಂಬುದು ಜ್ಞಾನವಲ್ಲದೆ ಹೋದೀತೆ ?

ಆದರೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲು ಕಾರಣವೇನು ? ಸುಖತ್ವಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಉಂಟಾಗಿರುವುವು. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸಿಂಡತ್ವ ಘಟತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ

“ಇದು ಮೃತ್ಪಿಂಡವು ಇದು ಘಟವು ” ಎಂದು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಘಟವು ಮೃದ್ಧ್ರವ್ಯಕ್ತೆಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದೀತೆ?

೯೫೨ ಸುಖತ್ವದುಃಖತ್ವಾದಿವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ ಏಕಸಿದ್ಧೀವ ಜ್ಞಾನೇ ಕಾಲಭೇದೇನ ಅವಿರೋಧಿತ್ವಂ.

“ ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನವು ಸುಖವೆಂದೂ ದುಃಖವೆಂದೂ ಹೇಗೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರೀತು? ಸುಖತ್ವದುಃಖತ್ವಗಳು ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಲ್ಲವೆ? ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಆಕಾರಗಳು ಒಂದರಲ್ಲಿ ಕೂಡಲಾರವಷ್ಟೆ ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಒಂದೇ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಬಾಲತ್ವ ಯುವತ್ವ ವೃದ್ಧತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾಕಾರಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದರೂ ಹೇಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೯೫೩ ಸುಖತ್ವಾಕಾರಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವೋಪಪಾದನಂ

ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಆಕಾರವು ಯಾವುದು? ಸುಖರೂಪತ್ವವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಆಕಾರವಾಗಿರುವುದು. ಇದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಹೀಗೆ—ಅನುಕೂಲ, ಪ್ರತಿಕೂಲ, ಉದಾಸೀನ, ಎಂಬ ಮೂರು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಆಡಗುವುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲವೆಂಬುದು ಸುಖರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರತಿಕೂಲವೆಂಬುದು ದುಃಖರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಉದಾಸೀನವೆಂಬುದು ಉಭಯರೂಪವಲ್ಲದುದಾಗಿಯೂ ಆಗುವುದು.

ಚಂದನ, ವುಷ್ಪ, ತಾಂಬೂಲ, ವನಿಶಿ, ಧನ, ಕನಕ, ಗೃಹ ಮುಂತಾದುವು ಅನುಕೂಲಗಳಾದುದರಿಂದ ಸುಖರೂಪಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಕಂಟಕ, ವಿಷ, ಶಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದುವು ಪ್ರತಿಕೂಲಗಳಾದುದರಿಂದ ದುಃಖರೂಪಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಕಾಪ್ತ, ಲೋಷ್ಣ ಮುಂತಾದುವು ಉದಾಸೀನಗಳಾದುದರಿಂದ ಉಭಯರೂಪಗಳೆನಿಸುವುವು.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಣಿಯೂ ತನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತನಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿಯಾಗಲಿ ಉದಾಸೀನನಾಗಿಯಾಗಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. “ತಾನು” ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಪ್ಯಾಯನವಾಗುವುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಅನುಕೂಲವಸ್ತುವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸರ್ವದಾ ಅನುಕೂಲತ್ವವೇ ಇರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸರ್ವದಾ ಇದು ಸುಖರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸುಖರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಂಥ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೂ ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನವಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸುಖರೂಪತ್ವವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಕಾರವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ.

೯೫೪ ಜ್ಞಾನೇ ವೈಷಯಿಕಸುಖದುಃಖತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರಾಣಾಂ ಕರ್ಮ ನಿಬಂಧನವಿಷಯಸಂಬಂಧಾಧೀನತ್ವಾತ್ ವಿಷಯೇಷ್ಟಪಿ ಸುಖದುಃಖಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗಃ.

ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ವೈಷಯಿಕಸುಖತ್ವ, ದುಃಖತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಆಕಾರಗಳು ಔಪಾಧಿಕಗಳಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವುವು. ಇಂಥ ಆಕಾರಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆ ಆ ವಿಷಯಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಬರುವುದಾದಕಾರಣ ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರೆ ಅನುಕೂಲಪ್ರತಿಕೂಲಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖದುಃಖಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಅನುಕೂಲತ್ವಪ್ರತಿಕೂಲತ್ವಧರ್ಮಗಳೇ ಸುಖದುಃಖಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗಿರುವುವು. ಈಗ ಹೇಳಿದ ಈ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದ ಭೂಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶದವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೯೫೫ ಸುಷುಪ್ತೌ ಪ್ರಯತ್ನಾಭಾವೇಽಪಿ ಜೀವೀಯಾದೃಷ್ಟವಿಶೇಷ ಸಹಿತೇಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಾದೇವ ಶ್ವಾಸಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿಃ.

ವೂಜ್ಯರೆ! ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬುದನ್ನೂ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞಾನವೂ ಲೋಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬುದೂ ಆಗ ಲುಪ್ತವಾಗಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೆ? ಹವುದು ಆಗ ಪ್ರಯತ್ನವು ಲುಪ್ತವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಆಗ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ನಾವೂ ಹೇಳುವೆವಲ್ಲದೆ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಾದಿಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುವೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಬೇಡಿರಿ. ಆ ಆ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವೆಂಬ ಸಹಕಾರಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷದಿಂದಲೇ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಬೇವನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲ್ಲ.

“ಆದರೆ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬ ಕ್ಷುಣ್ಣಕಾರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬ ಕಾರಣಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಗೌರವದೋಷವಿಲ್ಲವೋ?” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನಿಲ್ಲ. ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ—
 “ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪ್ರಯತ್ನವು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು?” ಎಂದು ನಾವು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದಾಗ ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನೇ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ನೀವೂ ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಿ. ಹೀಗಿರುವುದಾದರೆ ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು—
 ಅದರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನವೂ, ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸಗಳೂ ಉಂಟಾಗುವವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ— ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚ್ವಾಸಗಳೇ ಉಂಟಾಗುವವೆಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಲಾಘವವಿರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬುದೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೇ ಗೌರವದೋಷವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ— ಸುಖ, ದುಃಖ, ಇಚ್ಛೆ, ದ್ವೇಷ, ಪ್ರಯತ್ನ, ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮಾತ್ಸರ್ಯ, ಸಂಕಲ್ಪ, ವಿಕಲ್ಪ, ಸಂಶಯ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಅಶ್ರದ್ಧೆ, ಧೈರ್ಯ, ಅಧೈರ್ಯ, ಲಜ್ಜೆ, ಭಯ ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾಭೇದಗಳೇ ಆಗಿರುವುವಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳಲ್ಲ.

೯೫೬. ಇಚ್ಛಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನವಿಕಾರರೂಪತ್ವೇ ನಿರ್ವಿಕಾರೇ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನೇ ತತ್ಸಂಭವಕಥಂತಾಽಽಶಂಕಾ.

“ಪೂಜ್ಯರೆ ! ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದ ವಿಕಾರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಾದರೆ—ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿಯೂ, ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವವಿಷಯಾವಗಾಹಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವಿಕಾರಗಳು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುವು? ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರನ ಜ್ಞಾನವು ಇಚ್ಛಾದ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಆದರೆ ಅವನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಾದಿವಿಕಾರಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಉಂಟಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನೂ ಸಹ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲವೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಳಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವನು? “ಸೋಕಾಮಯತ ಬಹುಸ್ಥಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ” ಎಂಬ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾವಿರಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು—ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟೆಂದು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುವುವಲ್ಲವೆ? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ?”

೯೫೭. ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೇ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಾಧಿಕಸನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೋಪಪತ್ತ್ಯಾ ಉಕ್ತಾಶಂಕಾನಿವೃತ್ತಿಃ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆಗೆ—ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವವನ್ನೂ, ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಸಾಮಗ್ರೀಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಇಚ್ಛೆಮೊದಲಾದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದಲೇ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ, ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿಯೂ. ಸರ್ವವಿಷಯಾವಗಾಹಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಾಂತರವೂ ಒಂದು ಉಂಟೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನು ಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾದಿವಿಕಾರಗಳಿರುವುವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

೯೫೮. ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿರೂಪಾದ್ಯಷ್ಟಸ್ಯಾಪಿ ಈಶ್ವರಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷರೂಪತ್ವಂ

ಇದರಂತೆ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬುದೂ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವೇ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥಾಂತರವಲ್ಲ.

೯೫೯. ಅದೃಷ್ಟಾನಾಶ್ರಯಾಣಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಫಲವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ

“ಓಹೋ! ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬುದು ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷರೂಪವಾಗುವುದಾದರೆ ಅದು ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಕಲಜೀವವಸ್ತುವೂ ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವವಸ್ತುವೂ ಸಮಾನವಾದುದರಿಂದ “ಯಾವ ಜೀವನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಫಲವುಂಟಾಗಬೇಕು? ಮತ್ತು ಯಾವ ಜೀವನಿಗೆ ಪಾಪಫಲವುಂಟಾಗಬೇಕು?” ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಉಪಾಯವೂ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?”

ಇಲ್ಲ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉಕ್ತರೂಪವಾದ ಅದೃಷ್ಟವು ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇದ್ದರೂ ವಿಷಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆ ಆ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ಜೀವನಿಗೇ ಆ ಆ ಫಲಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿ

ರೂಪವಾದ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನು ಯಾವ ಜೀವನು ನಡೆಸಿರುವನೋ ಅಂಥ ಜೀವನ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು.

ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಗಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಸಹ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿರೂಪವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೯೬೦. ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪಾದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಆತ್ಮನಿಷ್ಕೃತ್ಯನಾದಿ ನೈಯಾಯಿಕಮತನಿರಾಕರಣಂ.

ಹೀಗೆ ನಾವು ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿರೂಪವಾದ ಅದೃಷ್ಟದಿಂದಲೇ ಆ ಆ ಜೀವನಿಗೆ ಫಲವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಂಗತವಾಗಲು ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ—ಸುಖದುಃಖಾನುಭವಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವನಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದಾನೊಂದು ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತವು ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧವಾದಕಾರಣ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಅನಾದರಣೀಯವಾಗಿರುವುದು.

೯೬೧ ಕರ್ಮಜನ್ಯದೇವತಾಂತರಪ್ರೀತೇರಪಿ ಈಶ್ವರಪ್ರೀತಿ ದ್ವಾರೈವ ತತ್ತತ್ಕರ್ಮಫಲಹೇತುತ್ವಂ

“ವೂಜ್ಯರೆ? ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿಗಳೇ ಅದೃಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿಗಳು ಅದೃಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಅತಿಶಯವಲ್ಲವೆ ಅದೃಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು? ಅದು ಆ ಆ ಜೀತನರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲವೆ? “ತೃಪ್ತ ಏವೈನಮಿಂದ್ರಃ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿಸ್ತರ್ಪಯತಿ” ಎಂಬ ಇದೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸಹ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲವೆ?”

ಹೀಗೆ ಆಶಂಕಿಸುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ—ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿಗಳನ್ನೂ ಅದೃಷ್ಟರೂಪಗಳನ್ನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಓಹೋ! ಹಾಗಾದರೆ—ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಜೀತನನು ಸತ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಆ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡು

ವಷ್ಟರೊಳಗಾಗಿಯೇ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಚ್ಯುತರಾಗುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಗ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಫಲಪ್ರದಾನಶಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅದೃಷ್ಟರೂಪವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು?

ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು—ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಗಳ ಪ್ರೀತಿ ಸಾಕಷ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ—ಅವರಿಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗಿ ಅದರಮೂಲಕ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಾದ ಕಾರಣ ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಚ್ಯುತರಾದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

೯೬೨ ದೇವತಾಂತರೋದ್ದೇಶೇನಾನುಷ್ಠಿತಾನಾಮಪಿ ಕರ್ಮಣಾಂ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಜನಕತ್ವಮೇವ

“ಆದರೆ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಜೀತನನು ಕೇವಲ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಆರಾಧನರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದನಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಕೇವಲ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಬಹುದಲ್ಲದೆ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟೀತು? ಅಂಥ ಕರ್ಮವು ಭಗವದಾರಾಧನರೂಪವಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮಾರಾಧನರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವಾದರೂ ಸರಿ, ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಶರೀರಿಯಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆರಾಧನರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವಾದರೂ ಸರಿ, ಕೇವಲ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಆರಾಧನರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವಾದರೂ ಸರಿ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳೂ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗೇ ಹೇತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುವಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಗಳ ಪ್ರೀತಿಗಲ್ಲ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ರಾಜನೂ ಅವನ ಭೃತ್ಯನೂ ಇಬ್ಬರೂ ಸಹ ಚಾರ್ವಾಕ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತನಾದ ಆತ್ಮನೆಂಬುವನಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗಲೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಭೃತ್ಯನು ರಾಜನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಚಂದನವುಷ್ಟತಾಂಬೂಲಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ರಾಜಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಲೋಕಾನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲವರು ಮೂಢರು ಕೇವಲ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರೂ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರಭೂತರಾಗಿರುವ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಆರಾಧನವು ಅವರಿಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಶರೀರೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆರಾಧನರೂಪ

ವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸುವುದರಿಂದ ಮೂಢರು ಆಚರಿಸಿದ ಅಂಥ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗಲ್ಲ.

ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಗ್ನೀಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಂತರ್ರಾಮಿಯಾಗಿ ಅವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮಾರಾಧನರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀ ಗೀತಾರ್ಚಾರ್ಯನು—

“ಯೇಷ್ಯನ್ಯದೇವತಾಭಕ್ತಾ ಯಜಂತೇ ಶ್ರದ್ಧಯಾಽನ್ವಿತಾಃ |

ತೇಽಪಿ ಮಾಮೇವ ಕೌಂತೇಯ ಯಜಂತ್ಯವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ||”

ಎಂದು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತಿಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಅಷ್ಟಣಿಕೊಡಿಸಿರುವನು—ಆದುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಆಚರಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವತ್ತೀತಿ ಹುಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೯೬೩ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನಿಗ್ರಹಸ್ಯಾಪಿ ಭಗವದ್ಗುಣರೂಪತ್ವಮೇವ.

“ವೂಜ್ಯರೆ? ಜೇತನರು ಆಚರಿಸಿದ ಪುಣ್ಯವಾಸಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅದೃಷ್ಟವು—ಈಶ್ವರನ ಪ್ರೀತಿರೂಪವಾಗಿಯೂ ಅಪ್ರೀತಿರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ಪ್ರೀತಿಯೆಂಬುದು ಆಶ್ರಿತಾನುಗ್ರಹರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಈ ಗುಣವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ, ನಿಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಅಪ್ರೀತಿ ಕ್ರೋಧರೂಪವಾದುದರಿಂದ ದೋಷವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಗುಣವಾಗಲಾರದಾದಕಾರಣ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರನಾಗಿಯೂ ದೋಷರಹಿತನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕ್ರೋಧವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಯುಕ್ತವಾದೀತು?”

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಎತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಕಾರಣರಹಿತವಾಗಿಯೂ ವಿವೇಕರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕ್ರೋಧವೇ ದೋಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ರೋಧಸಾಮಾನ್ಯವೂ ದೋಷವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಹಾಗೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ—ಧಾರ್ಮಿಕನಾದ ರಾಜನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟರನ್ನೂ ತಪ್ಪಿತಸ್ಥರನ್ನೂ ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಹಿಸುವ ಕ್ರೋಧವೂ ದೋಷವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಆದರೆ ನ್ಯಾಯಾಸುಸಾರಿಯಾದ ಅಂಥ ಕೋಪವು ರಾಜನಿಗೆ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಭೂಷಣವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ದೋಷವಾಗಲಾರದು.

ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ತನ್ನ ಆಜ್ಞಾರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ನಡೆಯುವವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ನಿಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಕ್ರೋಧವು ಗುಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ದೋಷವಲ್ಲ. ಅಂಥ ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ದೋಷವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಕ್ರೋಧವೂ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ—ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಸೌತೀಲ್ಯ, ಸೌಹಾರ್ದ, ಕಾರುಣ್ಯ, ಕ್ಷಮೆ, ಧೈರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳೂ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರುವುವು.

೯೬೪. ಶೃಂಗಾರಾದಿನವರಸಸ್ಥಾಯಿಭಾವಭೂತಾನಾಂ ರತ್ಯಾದೀನಾಮುಪಿ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷತ್ವಂ.

ಹೀಗೆಯೇ—ಆಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿರುವ “ಶೃಂಗಾರ, ಹಾಸ್ಯ, ಕರುಣ, ರೌದ್ರ, ವೀರ, ಭಯಾನಕ, ಬೀಭತ್ಸ, ಅದ್ಭುತ, ಶಾಂತ, ಎಂಬ ಒಂಬತ್ತರಸಗಳಿಗೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ “ರತಿ, ಹಾಸ, ಶೋಕ, ಕ್ರೋಧ, ಉತ್ಸಾಹ, ಭಯ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ವಿಸ್ಮಯ, ಶಮ” ಎಂಬ ಈ ಒಂಬತ್ತೂ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವೆಂದು ಆಲಂಕಾರಿಕರು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿರುವರು. ಇಂಥ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳೊಂಬತ್ತೂ ಸಹ ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಲ್ಲದೆ ಪದಾರ್ಥಾಂತರಗಳಲ್ಲ.

೯೬೫. ನಿರ್ವೇದಾದೀನಾಂ ಸಂಚಾರಿಭಾವಾನಾಮುಪಿ ಯಥಾ ಸಂಭವಂ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಹೀಗೆಯೇ—“ನಿರ್ವೇದ, ಗ್ಲಾನಿ, ಶಂಕೆ, ಆಸೂಯೆ, ಮದ, ಶ್ರಮ, ಆಲಸ್ಯ, ದೈನ್ಯ, ಚಿಂತೆ, ಮೋಹ, ಸ್ಫುಟಿ, ಧೃತಿ, ಲಜ್ಜೆ, ಚಪಲತೆ, ಹರ್ಷ, ಅನೇಗ, ಜಡತ್ವ, ಗರ್ವ, ವಿಷಾದ, ಔತ್ಸುಕ್ಯ, ನಿದ್ರೆ, ಅಪಸ್ಮಾರ, ಸುಪ್ತಿ, ವಿಬೋಧ, ಅನುರ್ಷ, ಅವಹಿತ್ಯೆ, (ಆಕಾರವನ್ನು ಮರೆಸುವಿಕೆ) ಉಗ್ರತ್ವ, ಮತಿ, ನ್ಯಾಧಿ, ಉನ್ಮಾದ, ಮರಣ, ತ್ರಾಸ, ವಿತರ್ಕ” ಎಂಬ ಈ ಮೂವತ್ತುಮೂರೂ ರಸಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಗಳಾದ ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವೆಂದು ಆಲಂಕಾರಿಕರು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿರುವರು. ಈ ಮೂವತ್ತುಮೂರೂ ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳೆಂದೇ ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಕೆಲವು ಮಾತ್ರವೇ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆಗಳಾಗುವವೆಂದೂ, ಕೆಲವು ಶರೀರಧರ್ಮಗಳಾಗುವವೆಂದೂ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಮನೋಧರ್ಮಗಳಾಗುವವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು.

ಇವುಗಳೊಳಗೆ “ಗ್ಲಾನಿ, ಶ್ರಮ, ಅಲಸ್ಯ, ದೈನ್ಯ, ಧೃತಿ, ನಿದ್ರೆ, ಅಪಸ್ಮಾರ, ವ್ಯಾಧಿ, ಮರಣ,” ಎಂಬ ಈ ಒಂಬತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ.

ಈ ಒಂಬತ್ತರಲ್ಲಿಯೂ “ದೈನ್ಯ, ಧೃತಿ, ನಿದ್ರೆ” ಈ ಮೂರೂ ಮನೋಧರ್ಮಗಳೆಂದೂ, ಉಳಿದ ಆರೂ ಶರೀರಧರ್ಮಗಳೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ವಿಷಾದವೆಂಬುದೂ ಮನೋಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

೯೬೬. ಸುಪ್ತೇಃ ಜ್ಞಾನಧರ್ಮತ್ವಾತ್ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಯೋಃ ಅನ್ಯತರತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾ

ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯದಾದ ಸುಪ್ತಿಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತಿಪದಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ “ಕನಸು” ಎಂದು ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದು. ಆಗ ಅದನ್ನು ಜ್ಞಾನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಗ ಅದು ಮೂರ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದದೆಯೂ, ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದದೆಯೂ ಇರುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸರಣವು ಆತ್ಮಂತಿಕವಾಗಿ ಉಪ್ಪವಾಗಿರುವ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೯೬೭. ನಿದ್ರಾಯಾ ಮನೋಧರ್ಮತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷರೂಪತ್ವಂ ವಾ.

ನಿದ್ರೆಯೆಂಬುದು—‘ಚಿಂತೆ ಆಲಸ್ಯ ಕಶ್ಚಲ’ ಮುಂತಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು ಮುಕುಳಿತವಾಗುವುದಾದರೆ (ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಶೂನ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ) ಅಂಥ ಮನಸ್ಸಿನ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನದ ಆತ್ಮಂತಿಕಸಂಕೋಚಾವಸ್ಥೆಯೇ ನಿದ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದಾದರೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇಂಥ ನಿದ್ರೆಯೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ “ಸುಪ್ತಿನಿದ್ರಾಸಮುದ್ರೇಕಃ” ಎಂದು ಆಲಂಕಾರಿಕರೂ ಸುಷುಪ್ತಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು.

ವೂಚ್ಯರೆ? ಮನಸ್ಸಿನ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಶೂನ್ಯತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೇ ನಿದ್ರೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ; ಇದರಿಂದ—ಚಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ನಿಂತುಹೋಗಿ ಕಾಲವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮನ

ಸ್ಥಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೇ ನಿದ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಘಲಿಸಿತು; ಹೀಗಾಗುವುದಾದರೆ ಪತಂಜಲಿನುಹರ್ಷಿಯ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ “ಅಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಾಲಂಬನಾ ವೃತ್ತಿನಿದ್ರಾ” ಎಂಬ ಯೋಗಸೂತ್ರವು ಹೇಗೆತಾನೆ ನಿಮಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಲಾರದು? ಅಭಾವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಅಪಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಉಂಟಾಗುವ ಮನೋವೃತ್ತಿಯೇ ನಿದ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದಲ್ಲವೆ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ತೋರುವುದು?

ಇಲ್ಲ—ಈ ಸೂತ್ರವು ನಮಗೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವೃತ್ತಿ ಶಬ್ದವು ಸಮಾಧಿಯೆಂಬ ಯೋಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದ ಕೊನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯಾದ ಸಮಾಧಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಪಡೆಯಲಪೇಕ್ಷಿಸುವವನಿಗೆ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳು ವಿರೋಧಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಹೇಗಾದರೇನಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿರುವುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿದ್ರೆಯೆಂಬುದೂ ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಜಯಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಯೋಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳು ಯಾವುವಾವುವುಂಟೋ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿರೋಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಯಾಮುನುನಿಗಳು ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರತ್ವಾವಸ್ಥೆಯೇ ನಿದ್ರೆಯೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ.

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಒಂಬತ್ತು ರಸಗಳಿಗೂ, ಅವುಗಳ ಒಂಬತ್ತು ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳಿಗೂ, ಅವುಗಳ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಿಗೂ, ಮತ್ತು ವಾತ್ಸಲ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಗೂ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಾಂತರಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೯೬೮ ಅಥ-ಪರಭಕ್ತಿ-ಪರಜ್ಞಾನ-ಪರಮಭಕ್ತಿ-ರೂಪಾವಸ್ಥಾ ತ್ರಯನಿರೂಪಣಂ.

ಇದೇ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಇದುವರೆಗೂ ತೋರಿಸಿದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಧಾನಗಳಾದ ಇನ್ನೂ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಉಂಟು. ‘ಪರಭಕ್ತಿ-ಪರಜ್ಞಾನ-ಪರಮಭಕ್ತಿ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಆ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು. ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದೆಂದರೆ—

“ ದರ್ಶನಂ ಪರಭಕ್ತಿ ಸ್ವಾತ್ಮಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ತು ಸಂಗಮಃ |
ಪುನರ್ವಿಶ್ಲೇಷಭೀರುತ್ಸಂ ಪರಮಾ ಭಕ್ತಿ ರುಚ್ಯತೇ || ”

ಎಂದರೆ—ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತಾಭಿಮತವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಾಂತಲೂ ಪ್ರಿಯತಮವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು ಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ ಅದನ್ನು ಮನದಣಿಯುವಂತೆ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವವರೆಗೂ ಆಶೆ ಅಡಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ನೋಡಿಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆ ಪರಭಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ದೈವಾನುಕೂಲ್ಯದಿಂದ ಅದರ ದರ್ಶನವು ದೊರೆತರೆ ಅದರ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳೆಲ್ಲಾ ದರ್ಶನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದಮೇಲೆ—“ ಅಯ್ಯೋ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಇಂಥ ವಸ್ತುವನ್ನೋ ನಾವು ನೋಡದಿದ್ದು? ನಾವು ಎಂಥ ಮಂದಭಾಗ್ಯರು? ಇದರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯದೆಯೇ ಇಷ್ಟಾದಿವಸವೂ ನಮ್ಮ ಬಸ್ತುವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಳೆದುಹೋಯಿತು; ಗತಿಸಿಹೋದುದನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ; ದೈವಯೋಗದಿಂದ ಈಗ ಇದರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ನಮಗೆ ಇದರ ಸಂಶ್ಲೇಷವನ್ನು ಪಡೆದರಲ್ಲದೆ ಬಸ್ತುಸಾಫಲ್ಯವಿಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ಹೇಗಾದರೂ ಇದರ ಸಂಗಮವನ್ನು ಪಡೆದೇ ತೀರಬೇಕು ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷವು ಪರಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಭಾಗ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದ ಅದರ ಸಂಗಮವೂ ದೊರೆತರೆ—ಅದರ ಭೋಗ್ಯತಾತಿಶಯವು ಸಂಗಮದಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಆನಂದಮಯವಾದ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸಲು “ಅಯ್ಯೋ ಇಂಥ ಆನಂದೈಕಮಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಪುನಃ ನಮಗೆ ವಿಶ್ಲೇಷವು ಎಂದರೆ ಏಯೋಗವು ಉಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ನಮ್ಮ ಗತಿ ಏನಾಗುವುದು? ಆದುದರಿಂದ ಇದರ ವಿಶ್ಲೇಷದ ಸುದ್ದಿಯೇ ನಮಗೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಉಂಟಾಗದಿರಬೇಕು. ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಯೋಗದ ಸುದ್ದಿಯಿಂದಲೂ ಹೆದರುವ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷವು ಪರಮಭಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆಗಳೊಳಗೆ ಈ ಮೂರನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ ಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತೊಂದವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗಿ ವೇದಾಂತತಾತ್ಪರ್ಯವು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿರುವುದು. ಪ್ರಪತ್ತಿನಿಷ್ಠರಿಗಾದರೆ ಶ್ರಿಯುಪತಿಯಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದುದರಿಂದ ಈ ಪರಮಭಕ್ತಿ ಸಾಧನತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸದಿದ್ದರೂ ಪರಮಪುರುಷನ ನಿರ್ಹೇತುಕವಾದ ದಯೆಯಿಂದ

ಮೋಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅವ್ಯವಹಿತಪೂರ್ವಕ್ಕನುಂಟಾದಲ್ಲಿ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವಯಂ ಭೋಗ್ಯರೂಪವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿ ಸುವುದು.

ಅಂತು—ಅಭಿಮತವಸ್ತುವಿನ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ದರ್ಶನವನ್ನು ಬಯಸುವ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವು ಪರಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ದರ್ಶನವು ದೊರೆತಮೇಲೆ ಸಂಗಮವನ್ನು ಬಯಸುವ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವು ಪರಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಸಂಗಮವು ದೊರೆತಮೇಲೆ ಪುನರ್ವಿಶ್ಲೇಷದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಾವಿಶೇಷವು ಪರಮಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವಾಯಿತು.

೯೬೯. ಪರಭಕ್ತಾದೀನಾಂ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕತ್ವ ಏವ ಆತ್ಮನಃ ಕಲ್ಯಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿಃ.

ಈ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುವಾದರೆ ಅಂಥ ಜೀವನು ಸಂಸಾರದುಃಖದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರನು. ಅದೇ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಹೇಯ ಪ್ರತ್ಯನೀಕನಾಗಿಯೂ, ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರನಾಗಿಯೂ ಉಭಯವಿಭೂತಿನಾಥನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುವಾದರೆ—ಉಪಾಸಕನು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾವಸಾನದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಪನ್ನನು ಶರೀರಾವಸಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತದುಃಖಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಶಾಶ್ವತವಾಗಿಯೂ ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆನಂದಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆವನು. ಪರಮರ್ಷಿಗಳು ಅತ್ಯಂತಗೋಪನೀಯವಾದ ಈ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಒಂದೇ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ಕಾಮಕ್ರೋಧೌ ನೃಣಾಂ ಲೋಕೇ ನಿರಯದ್ವಾರಕಾರಣಂ |

ತಾನೇವ ತು ಹರಿಂ ಸ್ರಾಪ್ಯ ಮುಕ್ತೈಃ ಗೋಪೀಸುರದ್ವಿಷಾಂ ||”

ನರಕದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಮನುಷ್ಯರು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ದಿನೇ ದಿನೇ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಮೋಕ್ಷದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಮನುಷ್ಯರು ಅದೇ ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ದಿನೇ ದಿನೇ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರು ಕಾಮವನ್ನೂ, ಅಸು

ರೂಢಿ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಸಹ ಕ್ರೋಧವನ್ನೂ ದಿನೇ ದಿನೇ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಪಡೆದರು.

ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆವುದಾದರೆ ಅಸುರರಾಕ್ಷಸರಂತೆ ನಾವೂ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಭಗವದ್ವೈಷಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಅಂಥವರಿಗೆ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತಸುಖವು ದೊರೆತರೂ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ದುಃಖವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಸುಖವೆಂಬುದು ದೊರೆವುದಿಲ್ಲ; ಭಗವತ್ಕಾಮವಾದರೆ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ನಿರತಿಶಯಭೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸುಖರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಭಗವತ್ಕಾಮವನ್ನು ವಹಿಸುವವರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ದುಃಖಸಂಬಂಧದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಆನಂದಸಾಗರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಾದ ಕಾರಣ ವಿವೇಕಿಗಳಾದವರು ವೇದಾಂತವಿಹಿತವಾದ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಭಗವತ್ಕಾಮದ ದಾರಿಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಮೋಕ್ಷಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬುದೇ ಉಚಿತವಾಗಿಯೂ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.

೯೭೦ ಭಗವದ್ಭಕ್ತೇಃ ಕಾಮಶಬ್ದೇನ ವ್ಯವಹಾರೇ

ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

“ ಇಂಥ ಭಕ್ತಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದುದಾದರೆ — ಇದನ್ನು ಕಾಮಶಬ್ದದಿಂದ ಏತಕ್ಕೆ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ; ಕಾಮವೆಂಬ ತೃತೀಯಪುರುಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತರಾಗಿ ಇರುವಂಥವರಿಗೆ “ ಕಾಮವು ಕೆಟ್ಟದು ” ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ಆ ಉಪದೇಶವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅವರು ಅದನ್ನು ವಿಟ್ಟು ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಅಂಥವರಿಗೆ “ ನೀವು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಕಾಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಮವಿರುವುದು; ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರಿ ” ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಈ ದಾರಿಗೆ ಬರುವರು.

ಅದಕಾರಣ ಕಾಮೈಕತತ್ವರಾಗಿ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗುತ್ತಿರುವಂಥವರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅವರನ್ನು ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಕಾಮಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಆಲಂಕಾರಿಕರ ವಚನಶೈಲಿಯೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ ಅದರ್ಶನೇ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಕಾಮಾಃ

ದೃಷ್ಟೇ ಪರಿಷ್ಕಂಗಳಸ್ಯಕಲೋಲಾಃ |

ಆಲಿಂಗಿತಾಯಾಂ ಪುನರಾಯತಾಕ್ಷಾತಿ
ಮಾಶಾಸ್ತುಹೇ ವಿಗ್ರಹಯೋರಭೇದಂ || ”

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಭಕ್ತಿ, ಪರಜ್ಞಾನ, ಪರಮಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳೇ (ಜ್ಞಾನದ ಪರಿಪಾಕವಿಶೇಷಗಳೇ) ನಾಯಿಕಾವಿಷಯವಾಗಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

**೯೭೧. ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದಸಾರಾರ್ಥೋಪದರ್ಶನ
ಪೂರ್ವಕಂ ಅವಶ್ಯಕತವ್ಯಕಾರ್ಯವಿಶೇಷೋಪದೇಶಃ**

ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ ಈ ಐದನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದ ಆರಂಭದಿಂದ ಇದುವರೆಗೂ ವಿಪುಲವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಸಾರಾಂಶವೇನಾಗಿರುವುದು ?

ಉಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಇತರವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಾದರೆ ಅದು ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದು ಬೇವನ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂಬುದೂ, ಅದೇ ಜ್ಞಾನವು ಇತರವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಗುಣವಿಗ್ರಹವಿಭೂತಿವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಾದರೆ ಅದು ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನೇ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇವನ ಸಕಲದುಃಖಗಳನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಅಪರಿಮಿತಾನಂದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂಬುದೂ ಇದರ ಸಾರಾಂಶವಾಗಿರುವುದು. ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಶರಮಹರ್ಷಿಯ ಒಂದೇ ಒಂದು ಸೂಕ್ತಿಯಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬಹುದು—

ತತ್ಪರ್ಮ ಯನ್ನ ಬಂಧಾಯ ಸಾ ವಿದ್ಯಾ ಯಾ ವಿಮುಕ್ತಯೇ |

ಆಯಾಸಾಯಾಪರಂ ಕರ್ಮ ವಿದ್ಯಾನ್ಯಾ ಶಿಲ್ಪನೈಪುಣಂ ||

ಎಂದರೆ—ಎಂಥ ಕರ್ಮವು ಬೇವನ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪರೈವಸಿತವಾಗುವುದೋ, ಅಂಥ ಕರ್ಮವೇ ಕರ್ಮವೆಂಬ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲದು ; ಉಳಿದ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲಾ ಶರೀರಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಿತವಾಗುವುವಲ್ಲದೆ ಬಂಧನದ ಬಿಡುಗಡೆಗಲ್ಲ.—

ಮತ್ತೆ—ಎಂಥ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಪರೈವಸಿತವಾಗುವುದೋ, ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವೇ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲದು. ಉಳಿದ ಜ್ಞಾನಗಳೆಲ್ಲಾ ಶಿವಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಲಾರವು; ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ ಶ್ರಿಯಃಪತಿಯ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನಿರಂತರವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕಾದುದೇನೆಂದರೆ “ಎಂಥ ಚ್ಛಾನ್ಮಲಕ್ಕಿಂತ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದ ಯತಿಸಾರ್ವಭೌಮರ ಸಕಲದಿವ್ಯಸೂಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಾರ್ಥೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲಕಾಗಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ವೇದಾಂತಭಾಗವೆಂಬ ಪ್ರಾಸಾದಮಧ್ಯವನ್ನು ಏರಿದವಳಾಗಿಯೂ, ಶಾಶ್ವತಾನಂದಸ್ವರೂಪವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಆಮೋದವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ದಾಮೋದರನ ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಲಿಂಗಿಸಿ ಸಕಲತಾಪಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸರ್ವದಾ ಔತ್ಸುಕ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸುವವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವಳೋ; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ಭಕ್ತಿರೂಪಿಣಿಯಾದ ಅಂಥ ಚ್ಛಾನ್ಮಲಕ್ಕಿಂತ ನಮಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿ” ಎಂದು ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಾವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನಮಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದ ಪ್ರಥಮ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರೀನಿನಾಸೇ ಭವತು ಮಮ ಪರಸ್ಕೀ ಶೇಮುಷೀ ಭಕ್ತಿರೂಪಾ” ಎಂದು ತಾವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಆರನೆಯ ದ್ರವ್ಯವು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣವು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವೆವು.

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ಮಲಿನಂ |

ಮಿಥ್ಯಾನಾದೋ ಯದೋದ್ಯತೋ ಮಲಿನಃ ||

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ವಿಮಲಂ |

ತತ್ತ್ವವಿಶುದ್ಧಿರ್ಯದೋದ್ಯತಾ ವಿಮಲಾ ||

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್

ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾನಸ್ಥಾವಿಶೇಷ

ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಅಷ್ಟಮಂ ||೪||

ಇತಿ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಪರಿಚ್ಛೇದಃ

ಪಂಚಮಸ್ಕನಾಪ್ತಃ

|| ಓಂ ||

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ

ತತ್ತ್ವಮೃದ್ಧಿ.

೬. ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಂ.

೯೭೨. ತತ್ರಾದೌ ಅದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಅತಿಕ್ರಾಂತಗಳಾದ ಐದು ಪ್ರಕರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ, ಕಾಲ, ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದುದಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳೊಳಗೆ ದ್ರವ್ಯಗಳ ನಿರೂಪಣವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಕ್ರಮ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಈಗ ನಿರೂಪಿಸುವೆವು. ಈ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಎರಡು ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವೆವು.—

೯೭೩. ತತ್ರ ಅದ್ರವ್ಯಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಣಂ

ದ್ರವ್ಯಭಿನ್ನವಾದುದು (ಉಪಾದಾನವಲ್ಲದುದು) ಅದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಎಂದರೆ—ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮದಿಂದ ವಿರಹಿತವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಅದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮವೊಂದನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಅದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಂಥ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಮೊದಲಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಂಕೆಪಡಾರದು. ಇಂತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸೈಜವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಆಗಂತುಕವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ—ಆಗಂತುಕವಾಗಿಯೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧರ್ಮವು ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಶುಕ್ತಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವಾದಿದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ

ಇಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ನಾವು ತೋರಿಸಿದ್ದರೂ ಅತಿದೂರವ್ಯವಧಾನವಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಅದನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕಪಡಿಸಿರುವೆವು.

೯೭೪. ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಂ ಲಕ್ಷಣಂ.

ಸಂಯೋಗರಹಿತವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಅದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಸಂಬಂಧವು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೇ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಿಗಾಗಲಿ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಗಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವೋಕ್ತಗಳಾದ ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಸಂಯೋಗಭಾಗಿಗಳಾಗಿರುವುವೆಂಬುದು ಹಿಂದೆಯೇ ಅನೇಕಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳಾದರೆ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೯೭೫ ಅಥ ಅದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಃ

ಇಂಥ ಅದ್ರವ್ಯಗಳು—“ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸು, ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸಂಯೋಗ, ಶಕ್ತಿ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹತ್ತುಬಗೆಯಾಗಿರುವುವು.

೯೭೬ ಅವಸ್ಥಾಯಾ ಅಸ್ಯದ್ರವ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷೇಣಪಿ ಅದ್ರವ್ಯೇಷು ತದಪರಿಗಣನೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಅದ್ರವ್ಯಗಳು ಹತ್ತಿರಬಗೆಯಾಗಿರುವುವೆಂದು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾದೀತು? ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಅನಂತಗಳಾಗಿರುವವಷ್ಟೆ? ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಷ್ಟೆ? ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿನೋಡಿದರೆ—ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತ್ವ, ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವ, ಇಂದ್ರಿಯತ್ವ, ಭೂತತ್ವಗಳೆಂಬ ವಿಷಮಾವಸ್ಥೆಗಳನೇಕಗಳೂ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸದೃಶಪರಿಣಾಮಗಳನೇಕಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ತೋರಿಸಿರುವಿರಿ. ಕಾಲದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿನೋಡಿದರೆ ಕ್ಷಣತ್ವ, ಮುಹೂರ್ತತ್ವ, ಯಾಮತ್ವ, ದಿನತ್ವ, ವಾರತ್ವ, ಪಕ್ಷತ್ವ, ಮಾಸತ್ವ, ಋತುತ್ವ, ಅಯನತ್ವ, ಸಂವತ್ಸರತ್ವ, ಯುಗತ್ವ, ಕಲ್ಪತ್ವ, ಪರಾರ್ಥತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಾವಸ್ಥೆಗಳುಂಟಾಗುವುವು; ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿನೋಡಿದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಅನುಮಾನತ್ವ, ಶಬ್ದತ್ವ ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಆಂತರಾಳಿಕ ಭೇದಗಳು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅವಸ್ಥೆಗಳುಂಟಾಗುವುವು. ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ

ಯೆಂಬ ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿಸೋದಿದರೆ ಅಜಿದ್ವೈತ್ಯವು ಸತತ ಪರಿಣಾಮಿಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವವೂ ಅಜಿದ್ವೈತ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಗಳಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳೂ ಅನೇಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುವು. ಹೀಗೆ ಆ ಆ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಅವಸ್ಥಾಸಂತಾನಗಳು ಅನಂತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ **ವರದವಿಷ್ಣು ಮಿಶ್ರಾಚಾರ್ಯರೂ—“ ಗುಣಾಶ್ಚಾನಂತಾಃ”** ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು. ಇಂಥ ಅನಂತಾವಸ್ಥೆಗಳೂ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅದ್ರವ್ಯಗಳು ಹತ್ತೇ ಬಗೆಯಾಗಿರುವುವೆಂದು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾದೀತು. ?

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅನಂತಗಳಾದ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುವುದೆಂಬುದು ಎರಡು ಸಾವಿರನಾಲಗೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಆದಿಶೇಷನಿಗೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಬಹುದೋ ಅಷ್ಟು ಅಂಶಗಳನ್ನು ದ್ರವ್ಯನಿರೂಪಣಾ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಾವು ತೋರಿಸಿಯೇ ಇರುವೆವು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ಅಂಶವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಅವುದೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನವೂ ದೊರೆವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಪರಿಗಣನೆಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿರುವ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹತ್ತುಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಿದುದು ಅತ್ಯಂತಸಂಗತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅಸಾಂಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

೯೭೭. ದರ್ಶನಾಂತರೇ ಅಭ್ಯುಪಗತಾನಾಮದ್ರವ್ಯಾಣಾಮಪುಕ್ತೇ ಸ್ವೇನಾಂತರ್ಭಾವಃ.

ವೂಚ್ಯರೆ ? ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಹಾಗಿರಲಿ, ಆದರೂ—ಅದ್ರವ್ಯಗಳು ಹತ್ತೇ ಬಗೆಯಾಗಿರುವುವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಸೈಯಾಯಿಕರೇ ಮೊದಲಾದ ದರ್ಶನಾಂತರಕಾರರು—“ ಸಂಖ್ಯೆ, ಪರಿಮಾಣ, ಪೃಥಕ್ತ್ವ, ವಿಭಾಗ ಪರತ್ವ, ಅಪರತ್ವ, ಗುರುತ್ವ, ದ್ರವತ್ವ, ಸ್ನೇಹ, ಸಂಸ್ಕಾರ ” ಗಳೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು—“ ಕರ್ಮ, ಸಾಮಾನ್ಯ, ವಿಶೇಷ, ಸಮವಾಯು, ಅಭಾವ, ಸಾದೃಶ್ಯ ” ಗಳೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಿರುವರಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು ವಾಮಾಂಸಕರು—“ ಘಟಾಭಾವವತ್ ಭೂತಲಂ ” ಎಂದರೆ ಭೂಪ್ರದೇಶವು ಘಟದ ಅಭಾವದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುದು ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭೂತಲ

ವೆಂಬ ಭಾವಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಭಾವಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಾಗಿ ತೋರುವದು ; ಇಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧವು ಆವುದಾಗಿರುವುದೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೇ ಅಲ್ಲವೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದು ? ಇಲ್ಲಿ ಭೂತಲವು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಭಾವವು ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಸಮವಾಯಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಬಹುದೆಂದು ನೋಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅಯುತಸಿದ್ಧಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಲ್ಲವೆ ಸಮವಾಯಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದು ? ಇಲ್ಲಿ ಅಭಾವವು ಭೂತಲಕ್ಕೆ ಅಯುತಸಿದ್ಧವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದುದರಿಂದ ಭಾವಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಅಭಾವಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂಬ ಸಂಬಂಧಾಂತರವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಅದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರಷ್ಟೆ ?

ಹೀಗೆ ಅದ್ರವ್ಯಗಳು ಅನೇಕಗಳಾಗಿರುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ—ಹತ್ತೇ ಬಗೆಯಾಗಿರುವೆಂದು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾದೀತು ?

ಹೀಗೆ ಮಾಡಲಾದೀತು—ದರ್ಶನಾಂತರಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗಳಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ ಹತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕಗಳಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರೋ ಅವುಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುವೆವು. ಆದಕಾರಣ ಸತ್ತಾದಿಶಕ್ತಿಪರ್ಮಂತಗಳಾದ ಅದ್ರವ್ಯಗಳು ಹತ್ತೇ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

೯೭೮ ತತ್ರ ಸತ್ತ್ವಗುಣಲಕ್ಷಣಂ

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ—“ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ, ಅಥವಾ ಸುಖಕ್ಕೆ, ಅಥವಾ ಲಾಘವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ, ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅದ್ರವ್ಯವು ಸತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ” ಈ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳೂ, ಒಂದು ವಿಶೇಷ್ಯವೂ ಇರುವುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ “ ಪ್ರಕಾಶ, ಸುಖ, ಲಾಘವಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ” ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ, ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ

ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಲಿ ಸುಖಕ್ಕಾಗಲಿ ಲಾಘವಕ್ಕಾಗಲಿ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

“ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿರುವ” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ-ರೂಪ-ರಸ, ಗಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅತೀಂದ್ರಿಯತ್ವವಿಶೇಷಣವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಲ್ಲದೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

“ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ” ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನತ್ವವಿಶೇಷಣವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ್ಯದಳವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—ಪ್ರಕಾಶ-ಸುಖ-ಲಾಘವಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿಯೂ ಅತೀಂದ್ರಿಯಗಳಾಗಿಯೂ ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಜೀವ, ಈಶ್ವರ, ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ರವ್ಯವೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಈ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನೂ ವಿಶೇಷ್ಯದಳವನ್ನೂ ಸತ್ತ್ವ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದರೂ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವು ಪ್ರಕಾಶಸುಖಲಾಘವಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಅದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಷ್ಟೆ?

ಹೀಗೆ ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದದಿಂದಲೂ ಅದ್ರವ್ಯಪದದಿಂದಲೂ “ಅಸ್ತದಾದಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಅದ್ರವ್ಯವಿಭಾಜಕಧರ್ಮವುಳ್ಳುದು” ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವಕ್ಷೆ ಮಾಡಿರುವೆವು. ಅಂಥ ಧರ್ಮವು ಸತ್ತ್ವತ್ವ, ರಜಸ್ತ್ವ, ತಮಸ್ತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವೇ ಆಗುವುದು. ಅಂಥ ಉಪಾಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

೯೭೯. ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವೆಂದೂ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಅಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವೆಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಇರತಕ್ಕದ್ದಾಗಿರುವುದು. ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವ ಸತ್ತ್ವವು ಅಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವ ಅಥವಾ ಮಿಶ್ರಸತ್ತ್ವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅದರ ವಿಕಾರದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರತಕ್ಕದ್ದಾಗಿರುವುದು.

೯೮೦. ಅಥ ರಜೋಗುಣಲಕ್ಷಣಂ

“ಲೋಭಕ್ಕಾಗಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಲಿ ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ, ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಅದ್ವೈತವು ರಜೋಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಅದ್ವೈತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸತ್ತ್ವಗುಣತಮೋಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಸತ್ತ್ವಗುಣತಮೋಗುಣಗಳು ಲೋಭಕ್ಕಾಗಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಲಿ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೯೮೧. ಅಥ ತಮೋಗುಣಲಕ್ಷಣಂ.

“ಪ್ರಮಾದಕ್ಕಾಗಲಿ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಲಿ ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ, ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ, ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಅದ್ವೈತವು ತಮೋಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಶಕ್ತಿಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಅದ್ವೈತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸತ್ತ್ವಗುಣರಜೋಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಥಮವಿಶೇಷಣವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಸತ್ತ್ವಗುಣರಜೋಗುಣಗಳು ಪ್ರಮಾದಕ್ಕಾಗಲಿ ಮೋಹಕ್ಕಾಗಲಿ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪೂರ್ವದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೯೮೨. ಸತ್ತಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯಾದಿ ನಿರೂಪಣಾರಂಭಃ.

ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಈ ಮೂರು ಗುಣಗಳೂ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳಾದ ಸಕಲದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾಗಿ ಅನಿತ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವಾದರೂ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು.

ಮತ್ತು—ಪ್ರಳಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ಗುಣಗಳೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ನ್ಯೂನಾಧಿಕಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತವೈಷಮ್ಯವನ್ನೂ ಎಂದರೆ—ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ ಪಡೆವುವು.

ಮತ್ತು—ರಜೋಗುಣವು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ತಮೋಗುಣವು ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸತಕ್ಕವಾಗಿರುವುವು.

ಮತ್ತು—ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷವೆಂಬ ಸಹಕಾರಕಾರಣದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಈ ಗುಣಗಳೊಳಗೆ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುತ್ತಲೂ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಲೂ ಅಥವಾ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತಲೂ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು.

ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಖಲೆಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಶರೀರ ಪಿಂಡವು—ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸುಖಹೇತುವಾಗಿಯೂ, ಸವತಿಯರನ್ನು ಕುರಿತು ದುಃಖಹೇತುವಾಗಿಯೂ, ಏಟರನ್ನು ಕುರಿತು ಮೋಹಹೇತುವಾಗಿಯೂ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದು. ಆದರೆ ಸುಖಹೇತುತ್ವವೂ ದುಃಖಹೇತುತ್ವವೂ ಮೋಹಹೇತುತ್ವವೂ ಸಹ ಆ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು (ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತವೆಂದು) ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕುರಿತು ಏಕರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ರೂಪವಾಗಿರಕೂಡದು. ಆದಕಾರಣ—ಸುಖಾಸುಭವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಪತಿಯ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿದುದರಿಂದಲೇ ಆ ಅಖಲೆ ಪತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸುಖಹೇತುವಾಗಿ ಕಾಣುವಳು; ದುಃಖಾಸುಭವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಸವತಿಯರ ರಜೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿದುದರಿಂದಲೇ ಸವತಿಯರನ್ನು ಕುರಿತು ದುಃಖಹೇತುವಾಗಿ ಕಾಣುವಳು; ಮೋ

ಹಾಸುಭವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಿಟರ ತಮೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿದುದರಿಂದಲೇ ವಿಟರನ್ನು ಕುರಿತು ಮೋಹಹೇತುವಾಗಿ ಕಾಣುವಳು.

ಸತ್ತಾತ್ವದಿಗುಣಗಳು ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವುವಲ್ಲದೆ ಪತಿ, ಸವತಿ, ವಿಟರೆಂಬ ಆತ್ಮವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬರುವುವೆಂದು ಶಂಕಿಸ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ಸತ್ತಾತ್ವದಿಗುಣತ್ರಯಪ್ರಚುರವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂಬಂಧವು ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಗುಣಗಳು ಆತ್ಮವಸ್ತುವನ್ನೂ ಕಲುಷಪಡಿಸಬಲ್ಲವು. ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಸ್ಥಿತಿ ಕಡಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಲೌಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪಗಡೆಯಹೂವಿನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಲೌಹಿತ್ಯವು ಸ್ಥಿತಿ ಕಡಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಷ್ಟೆ ?

ಸತ್ತಾತ್ವದಿಗಳೇ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿ ಗುಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವವೆಂಬ (ತಲೆಯೆತ್ತುವಿಕೆಯೆಂಬ) ಮತ್ತೊಂದು ಗುಣವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವೆಂಬ ಒಂದು ಗುಣವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಸೂಚಿಸಿರುವೆವಷ್ಟೆ ?

ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಲು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ — ಸತ್ತಾತ್ವದಿಗುಣಗಳು ಯಾವ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುವೋ ಆ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಸತ್ತಾತ್ವದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೇ ಸತ್ತಾತ್ವದಿಗುಣಗಳ ಉದ್ಭವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಥವಾ “ ಸುಖ-ದುಃಖ-ಮೋಹಾ-ದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ” ಗೆ ಇವುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ ” ಎಂಬ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಇವುಗಳ ಉದ್ಭವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದಾದರೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಣದೊಡನೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೇ ಅಭಿಭವ ಅಥವಾ ಅನುದ್ಭವ (ತಲೆಯೆತ್ತಿದಿರುವಿಕೆ) ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ತಾನೂ ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ, ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಣದೊಡನೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆಯದಿರುವಿಕೆ ಸತ್ತಾತ್ವದಿಗಳ ಸಾಮ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅಂತು — ಅಬಲೆಯ ಶರೀರಪಿಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಸುಖಹೇತುತ್ವ-ದುಃಖಹೇತುತ್ವ-ಮೋಹಹೇತುತ್ವಗಳು — ಪತಿ-ಸವತಿ-ವಿಟರಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳ

ಉದ್ಭವಾವಸ್ಥೆಯಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಕಾಲಭೇದದಿಂದಲೂ, ದೇಶಭೇದದಿಂದಲೂ, ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದದಿಂದಲೂ ಸಹ ದುಃಖಕ್ಕೂ, ಸುಖಕ್ಕೂ, ಅಸೂಯೆ ಹೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕೂ, ಕೋಪಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಯಾವ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಏಕರೂಪತ್ವವು ಸ್ಥಿರವಾದುದೆಂದು (ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದೆಂದು) ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಾಶರಮಹರ್ಷಿಗಳು—

“ ವಸ್ತೋಕ್ತಮೇವ ದುಃಖಾಯ ಸುಖಾಯೇಷ್ಯಾಗಮಾಯ ಚ |
ಕೋಪಾಯ ಚ ಯತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ವಸ್ತು ವಸ್ತಾತ್ಮಕಂ ಕುತಃ ||
ತದೇವ ಪ್ರೀತಯೇ ಭೂತ್ವಾ ಪುನರ್ದುಃಖಾಯ ಜಾಯತೇ |
ತದೇವ ಕೋಪಾಯ ಯತಃ ಪ್ರಸಾದಾಯ ಚ ಜಾಯತೇ |
ತಸ್ಮಾದ್ಧುಃಖಾತ್ಮಕಂ ನಾಸ್ತಿ ನ ಚ ಕಿಂಚಿತ್ಸುಖಾತ್ಮಕಂ || ”

ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು —

ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಒಂದೇಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವುರುಷರನ್ನು ಕುರಿತು ಸುಖದುಃಖಮೋಹಾದಿಹೇತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೆಂದೂ, ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಒಂದೇವುರುಷನನ್ನು ಕುರಿತು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖದುಃಖಮೋಹಾದಿಹೇತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೆಂದೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಯಾವ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಏಕರೂಪತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಈ ಶೋಕಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

**೯೮೩ ತತ್ರ ಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪಾನುಬಂಧಿತ್ವಂ,
ಪ್ರಕೃತ್ಯಸಾಧಾರಣತ್ವಂ ಚ.**

ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣತ್ರಯದ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ, ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಪರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀಗೀತಾಚಾರ್ಯನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವನು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ ಸತ್ತ್ವಂರಜಸ್ತಮ ಇತಿ ಗುಣಾಃ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಭವಾಃ |
ನಿಬಿಢ್ಯಂತಿ ಮಹಾಬಾಹೋ ದೇಹೇ ದೇಹಿನಮವ್ಯಯಂ || ”

“ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾರಂಭಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜೇತನನಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನಕರ್ಮವು ಅಚಿತ್ಸಂಸರ್ಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ದೇವನುಸುಷ್ಯತಿರ್ಯಕ್ ಸಾಧ್ಯವರಚಾತಿಗಳಲ್ಲಿ

ಜನ್ಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಕೃತಕೃತ್ಯವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣವಾಗಬೇಕು ; ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸಿದರೆ ಕರ್ಮಾರ್ಹವಾದ ಶರೀರವು ತಾನೇ ಕೊನೆ ಗಾಣುವುದು ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದರೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಈ ಜೇತನನಿಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿಜನ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತೋರಿಸುವನು.

ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸು, ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳು ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾದ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರುವುವು. ಸುಖದುಃಖಮೋಹಗಳೆಂಬ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಮಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅವು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿತ್ವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವು ಉದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆಯೂ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿಣಾಮಗಳಾದ ಮಹದಾದಿ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭೂತಗಳಾಗಿಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಮಹದಾದಿಪೃಥಿವ್ಯಂತಗಳಾದ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೇವಮನುಷ್ಯತಿರ್ಯಕ್ಸಾಧಾರಗಳೆಂಬ ಶರೀರಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಜೇತನನಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದೇಹಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಈ ಗುಣಗಳು ಇವನನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ ; ಪುನಃ ಪುನಃ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು “ ಮಹಾಬಾಹೋ ” ಎಂದು ಸಂಬೋಧನವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಗೀತಾಚಾರ್ಯನ ಆಶಯವೇನೆಂದರೆ—ಬಾಹುಬಲ ಶಾಲಿಯಾದ ನೀನು ನಿನ್ನ ಬಾಹುಬಲದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಬಹುದಲ್ಲದೆ ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

೯೮೪ ಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಮಾಕಾರೋ ಬಂಧಕತಾಪ್ರಕಾರಶ್ಚ

“ ತತ್ತ್ವಸತ್ತ್ವಂ ನಿರ್ಮಲತ್ವಾತ್ಪ್ರಕಾಶಕಮನಾಮಯಂ |

ಸುಖಸಂಗೇನ ಬಧ್ನಾತಿ ಜ್ಞಾನಸಂಗೇನ ಚಾನಘ || ”

ಸತ್ತ್ವ-ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, ಅವುಗಳು ಜೇತನನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ವಿಶದಪಡಿಸುವುದಾಗಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣದ ಪರವಾಗಿ ಅವಿರೂಪವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸುವನು.—

ನಸ್ತುಪಿ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಕಾಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಇಂಥ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೂ ಸುಖಕ್ಕೂ ಯಾವ ಅವರಣವುಂಟೋ ಅದು ರಜಸ್ತಮೋಗುಣ

ಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ; ಹೀಗೆ ಅವರಣರಹಿತವಾದುದರಿಂದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ನಿರ್ದಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ನಿರ್ದಲವಾದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಆಮಯವೆಂದರೆ ರೋಗವು ; ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳು ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ರೋಗಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಕಿಂತು ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಇದು ಅನಾ ಮಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇಂಥ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ದೇಹಿಯಾದ ಜೇತನನಿಗೆ ಸುಖಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧವೂ ಸುಖಸಂಬಂಧವೂ ಉಂಟಾದರೆ ತತ್ವೋಪ್ಯುತಿಶಯಿತವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸುಖಕ್ಕೂ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವ ಲೌಕಿಕವೈದಿಕಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಜೇತನನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು. ಹಾಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಆ ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದನಾದರೆ ಅವುಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಆ ಜಾತಿವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯಲೇ ಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ಸುಖಸಂಬಂಧಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಗಳ ಮೂಲಕ ವಾಗಿ ಜೇತನನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದು.

“ ರಜೋ ರಾಗಾತ್ಮಕಂ ವಿಧಿ ತೃಷ್ಣಾಸಂಗಸಮುದ್ಯವಂ |

ತನ್ನಿಬಧ್ನಾತಿ ಕೌಂತೇಯ ಕರ್ಮಸಂಗೇನ ದೇಹಿನಂ || ”

ನಾಯಕನಾಯಕಿಯರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಇರುವ ಆಶಾಬಂಧವು ರಾಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶಬ್ದವೈಶಾದಿಪಂಚವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪೇಕ್ಷಾ ವಿಶೇಷವು ತೃಷ್ಣೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪುತ್ರ ಮಿತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಶರೀರಾನು ಬಂಧಿಗಳೊಡನೆ ಸಂಶ್ಲೇಷವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಸಂಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಎಲೈ ಕುಂತೀಪುತ್ರನಾದ ಅರ್ಜುನನೇ ! ರಜೋಗುಣವನ್ನು ರಾಗಕ್ಕೆ ಹೇತುವನ್ನಾಗಿಯೂ ತೃಷ್ಣಾಸಂಗಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿಯೂ ತಿಳಿ. ಇಂಥ ರಜೋಗುಣವು ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರಮೂಲಕವಾಗಿ ಜೇತನನನ್ನು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿಸುವುದು. ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೈಕಯುಂಟಾದುದರಿಂದಲ್ಲವೆ ಜೇತನನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ ? ಹೀಗೆ ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂಥ ಫಲಾನುಭವಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವ ನಾನಾ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಜೇತನನನ್ನು ತಳ್ಳುವುವು. ಇದರಿಂದ ರಜೋಗುಣವೆಂಬುದು ರಾಗತೃಷ್ಣಾಸಂಗಗಳಿಗೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಕರ್ಮಸಂಗಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಫಲಿಸಿತು.

“ ತಮಸ್ತ್ವಜ್ಞಾನಜಂ ವಿದ್ಧಿ ಮೋಹನಂ ಸರ್ವದೇಹಿನಾಂ |

ಪ್ರಮಾದಾಲಸ್ಯನಿದ್ರಾಭಿಸ್ತನ್ನಿಬಧ್ನಾತಿ ಭಾರತ || ”

ವಸ್ತುವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ವೈತರಿಕ್ತವಾದುದು ಅಜ್ಞಾನವು ; ಎಂದರೆ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವು. ಮೋಹವೆಂದರೂ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವು—ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ ! ತಮೋಗುಣವನ್ನು ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದನ್ನಾಗಿಯೂ ಸಕಲಜೇತನರಿಗೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿಯೂ ತಿಳಿ. ಇಂಥ ತಮಸ್ಸು ಪ್ರಮಾದವನ್ನೂ, ಆಲಸ್ಯವನ್ನೂ, ನಿದ್ರೆಯನ್ನೂ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದರಮೂಲಕವಾಗಿ ಜೇತನನನ್ನು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿಸುವುದು. ಅನವಧಾನವು (ಸಾವಧಾನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ) ಪ್ರಮಾದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಲೂ, ಅಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಅಸತ್ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಲೂ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಆಲಸ್ಯವೆಂದರೆ ಜಡತ್ವವು ಎಂದರೆ ಸೋಮಾರಿತನವು. ಇದು ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬಲವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಆಯಾಸಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಆಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರೋಧವು ನಿದ್ರೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಸ್ವಪ್ನವೆಂದೂ, ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗುವುದು. ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರೋಧವು ಸ್ವಪ್ನವೆಂದೂ, ಅವುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರೋಧವುಂಟಾದರೆ ಅದು ಸುಷುಪ್ತಿಯೆಂದೂ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂಥ ನಿದ್ರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾರದೆಯೂ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಲೂ ಜೇತನನನ್ನು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸುವುದು. ಎಂದರೆ ವಿಹಿತಕರ್ಮಾಚರಣಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಬಾರದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೇತನನನ್ನು ತಾನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಹಿತಕರ್ಮಾಚರಣಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

೯೮೫ ಸತ್ತಾದಿದೀನಾಂ ಬಂಧದ್ವಾರೇಷು ಪ್ರಧಾನದ್ವಾರ

ನಿರೂಪಣಂ.

“ ಸತ್ತ್ವಂ ಸುಖೇ ಸಂಜಯತಿ ರಜಃ ಕರ್ಮಣಿ ಭಾರತ |

ಜ್ಞಾನಮಾವೃತ್ಯ ತು ತನುಃ ಪ್ರಮಾದೇ ಸಂಜಯತ್ಯುತ ||

ಸತ್ತಾ ದಿಗುಣಗಳು ಆ ಆ ಅನೇಕಪದಾರ್ಥವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ದ್ವಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೇವನನ್ನು ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿಸುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹಿಂದಿನಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅಂಥ ಅನೇಕದ್ವಾರಗಳೊಳಗೆ ಯಾವ ದ್ವಾರವು ಯಾವ ಗುಣಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

ಎಲೈ ಭರತಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾದ ಅರ್ಜುನನೆ!—ಸತ್ತಾ ದಿಗುಣವು ಸುಖಸಂಗವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನದ್ವಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡೂ, ರಜೋಗುಣವು ಕರ್ಮಸಂಗವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನದ್ವಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡೂ, ತಮೋಗುಣವಾದರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದೆ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಅಸತ್ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಂಗವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನದ್ವಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡೂ, ಜೇತನನನ್ನು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಗುರಿಪಡಿಸುವುವು.

೯೮೬. ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪಾನುಬಂಧಿತಯಾ ಸರ್ವದಾ ವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಸತ್ತಾದೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವಕಥಂತಾಶಂಕಾಪರಿಹಾರಃ.

“ರಜಸ್ತಮಶ್ಚಾಭಿಭೂಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಭವತಿ ಭಾರತ |

ರಜಸ್ಸತ್ತ್ವಂ ತಮಶ್ಚೈವ ತಮಸ್ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಥಾ ||”

ಸತ್ತಾರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳು—ಶರೀರಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಾನುಬಂಧಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಾಗಿ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುವಾದಕಾರಣ—ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಗಳೆಂಬ ವಿರುದ್ಧಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಸುಖಸಂಗದುಃಖಸಂಗಗಳೆಂಬ ವಿರುದ್ಧಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲವು? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು—ಎಲೈ ಭರತಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾದ ಅರ್ಜುನನೆ! ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳು ಮೂರೂ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಸರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಬೇವನನ್ನು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವುವು; ಆದರೂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಕಾರ್ಯಗಳು ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಕರ್ಮದ ಪರಿಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದಲೂ, ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಯಕವಾದ ಆಹಾರದ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದಲೂ—ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉದ್ಭವವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕಾರವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುವು. ಒಂದಾ

ತಮೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವಾಗ ಮರಣಹೊಂದುವವನು—ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಪಾದನೆಗೂ ಅರ್ಹಗಳಲ್ಲದ ಸೂಕರ ಸಾರಮೇಯ ಮುಂತಾದ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಪಡೆವನು. ಆದಕಾರಣ ವಿವೇಕಿಯಾದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನ ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ರಜೋಗುಣವಾಗಲಿ ತಮೋಗುಣವಾಗಲಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂಧದಂತೆಯೂ, ಸತ್ತ್ವಗುಣವೇ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುವಂತೆಯೂ ಅನುಕೂಲಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಾರವೇನೆ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಜನನಹವಾಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

“ ಕರ್ಮಗುಣಸುಕ್ತತತ್ತ್ವಾಹುಃ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಂ ನಿರ್ಮಲಂ ಫಲಂ |
ರಜಸಸ್ತು ಫಲಂ ದುಃಖಮಜ್ಞಾನಂ ತಮಃ ಫಲಂ || ”

ಹೀಗೆ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವಾಗ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವವನು ಆಚರಿಸುವ ಸಿಷ್ಯಾಮವಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವು ನನ್ನ ಆರಾಧನರೂಪವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವು—ಪುನಃ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿದ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದಾಗಿಯೂ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿಯೂ (ದುಃಖಸಂಬಂಧರಹಿತವಾಗಿಯೂ) ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೆಂದು ಸತ್ತ್ವಗುಣದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುವರು.

ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಜೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವಾಗ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವೂ, ಸ್ವಯಂ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವಿಕೆಯೂ, ಅವುಗಳ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಿಕೆಯೂ, ಪುನಃ ಜನ್ಮಪರಿಗ್ರಹವೂ ಪುನಃ ರಜೋಗುಣವೃದ್ಧಿಯೂ, ಪುನಃ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಹೀಗೆ ಇದೇ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಬಂದೊದಗುತ್ತಾ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖಪ್ರಚುರವಾದ ಫಲವೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ರಜೋಗುಣದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುವರು.

ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮೋಗುಣವು ತಲೆಯೆತ್ತಿರುವಾಗ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗೆ ಸೂಕರ ಸಾರಮೇಯ ಮುಂತಾದ ತಾಮಸಜನ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ, ಪುನಃ ಅಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯೂ, ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯಗಳಾದ ಅಂಥ ಯೋ

ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃಪುನಃ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯೂ ಇಂಥ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಯೇ ಫಲವಾಗುವುದೆಂದು ತಮೋಗುಣದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುವರು.

“ ಸತ್ತ್ವಾತ್ಸಂಜಾಯತೇ ಜ್ಞಾನಂ ರಜಸೋ ಲೋಭ ಏವ ಚ |
ಪ್ರಮಾದಮೋಹೌ ತನುಸೋ ಭವತೋಜ್ಞಾನಮೇವ ಚ || ”

ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿರುವ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲಗಳು ನಿರ್ಮಲಾದಿರೂಪಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ; ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದು.—

ಹೀಗೆ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಬಂದಿರುವ ಸತ್ತ್ವಗುಣ ಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದ ಆತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಫಲಿಸುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಬಂದಿರುವ ರಜೋಗುಣಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಭೋಗದಲ್ಲಿ ಲೋಭವು ಹೆಚ್ಚುವುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಬಂದಿರುವ ತಮೋಗುಣಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದ ಅನವಧಾನಮೂಲಕವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಆಸಕ್ತರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಮಾದವೂ, ಅದರಿಂದ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಮೋಹವೂ, ಅದರಿಂದ ಮಿತಿವಾರಿದ ತನುಸ್ಸೂ, ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾನುತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಸಹ ಫಲಿಸುವುವು.

“ ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸತ್ತ್ವಸ್ಥಾಃ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಸಾಃ |
ಜಘನ್ಯಗುಣವೃತ್ತಿಸ್ಥಾ ಅಧೋ ಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಸಾಃ || ”

ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ—ಸತ್ತ್ವಗುಣನಿಷ್ಠರಾದವರು ಉತ್ತಮಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆವರು ; ಎಂದರೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಸಾರದುಃಖಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶಾಶ್ವತಿಕವಾದ ಮುಖಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗುವರು.

ರಜೋಗುಣವು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಭೋಗದ ಲೋಭಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ರಜೋಗುಣನಿಷ್ಠರಾದವರು ಫಲಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಕರ್ಮಫಲವನ್ನನುಭವಿಸಿ, ಪುನಃ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಪುನಃ ಅದೇ ಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸುವರಾದ ಕಾರಣ ಇವರು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಯಾತಾಯಾತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಹೀಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಇದು ದುಃಖಪ್ರಚುರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ತಮೋಗುಣನಿಷ್ಠರಾದರೆ—ಮೇಲೆಮೇಲೆ ನಿಕ್ಕಷ್ಟುಗಳಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ತಮೋಗುಣವ್ಯಕ್ತಿವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ ಕೆಳಕೆಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಇರುವರು; ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ಚಂಡಾಲಜಾತಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವರು; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೀನವಾದ ತಿರ್ಯಗ್ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆವರು; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ನಿಕ್ಕಷ್ಟವಾದ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಜನ್ಮವನ್ನೂ, ಸ್ಥಾವರಜನ್ಮವನ್ನೂ, ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪೊದರುಲತೆ ಮುಂತಾದ ಜನ್ಮವನ್ನೂ, ಕೊನೆಗೆ ಶಿಲೆ, ಕಾಷ್ಠ, ಲೋಹ, ತೃಣ ಮುಂತಾದ ಜನ್ಮವನ್ನೂ ಪಡೆದು ಅತ್ಯಂತಹೀನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದು ದುಃಖದ ಎಲೆಯನ್ನೂ, ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ದ್ವಾರವನ್ನೂ ಸಹ ಕಾಣಲಾರರು.

೯೮೯. ಪ್ರವರ್ಧಿತಸತ್ತ್ವಾನಾಂ ಊರ್ಧ್ವಗಮನಪ್ರಕಾರ
ನಿರೂಪಣಂ.

“ ನಾನ್ಯಂ ಗುಣೇಭ್ಯಃ ಕರ್ತಾರಂ ಯದಾ ದ್ರಷ್ಟಾನ್ಮನುಪಶ್ಯತಿ |

ಗುಣೇಭ್ಯಶ್ಚ ಪರಂ ವೇತ್ತಿ ಮದ್ಭಾವಂ ಸೋಽಧಿಗಚ್ಯತಿ ”||

ದಿನೇ ದಿನೇ ಸತ್ತ್ವಗುಣವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡವರಿಗೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಗುಣತ್ರಯದುಃಖದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯುಂಟಾಗಿ ಉತ್ತಮಗತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಸಾತ್ತ್ವಿಕವಾದ ಆಹಾರದ ಸೇವನೆಯಿಂದಲೂ, ಫಲಾಭಿಸಂಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಭಗವದಾರಾಧನರೂಪವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡಿ ಎಂದರೆ ತಲೆಯೆತ್ತದಂತೆ ಅಡಗಿಸಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ನಿಷ್ಠನಾದ ಜೇತನನು ನಾನಾಬಗೆಯಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವವು ತನಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಗುಣತ್ರಯ ಸಂಸರ್ಗವತದಿಂದಲೇ ಆಗುಂತುಕವಾಗಿ ತನಗೆ ಬಂದಿರುವುದೆಂದೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವನಾದರೆ ಅಂಥ ಜೇತನನು ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ನನ್ನ ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಬಂದು ನನ್ನೊಡನೆ ಪರಮಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆವನು. ಎಂದರೆ “ ಸ್ವತಃ ಪರಿಶುದ್ಧಸ್ವಭಾವನಾದ ಜೇವನಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನಕರ್ಮಮೂಲಕವಾಗಿ ಗುಣಸಂಸರ್ಗವುಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ನಾನಾಬಗೆಯಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಉಕ್ತಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲ; ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಜ್ಞಾನೈಕಾಕಾರನಾಗಿಯೇ ಇನನು ಇರುವನು ” ಎಂದು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಾವಾಗ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಆಗ ನನ್ನೊಡನೆ ಪರಮಸಾಮ್ಯವೆಂಬ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆವನು.

“ಗುಣಾನೇತಾನತೀತ್ಯ ತ್ರೀ ದೇಹೀ ದೇಹಸಮುದ್ಭವಾಃ |
ಜನ್ಮವೃತ್ತೃಜರಾದುಃಖೈರ್ವಿಮುಕ್ತೋಽವೃತ್ತಮಶ್ನುತೇ ||”

ಅಂಥ ಪರಮಸಾಮ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದೆಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ದೇಹಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹಿಯೆನಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಜೀವನು ದೇಹಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಸಮುದ್ಭೂತಗಳಾಗಿರುವ ಸತ್ತಾದಿಗುಣಗಳು ಮೂರನ್ನೂ ದಾಟಿದವನಾಗಿ ಎಂದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣನನ್ನಾಗಿ (ಜಾನೈಕಾಕಾರನನ್ನಾಗಿ) ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿದವನಾಗಿ ಅಂಥ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜನನ ಮರಣ ಜರೆ ಇವುಗಳಿಂದಲೂ, ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾದ ನಾನಾದುಃಖಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆತ್ಮಸುಭವವನ್ನು ಪಡೆವನು. ಇದೇ ಸಾಮ್ಯವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು.

೯೯೦. ಗುಣಾತ್ಮಯಸೂಚಕಲಿಂಗಪ್ರಶ್ನಃ, ಗುಣಾತ್ಮಯಾರ್ಥೇತು
ಪ್ರಶ್ನಶ್ಚ.

ಅರ್ಜುನ ಉನಾಚ—

“ಕೈಲಿಂಗೈಸ್ತ್ರಿಗುಣಾನೇತಾನತೀತೋ ಭವತಿ ಪ್ರಭೋ |
ಕಮಾಚಾರಃ ಕಥಂ ಜೈತಾಂಸ್ತ್ರೀ ಗುಣಾನತಿವರ್ತತೇ ||”

ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನ ಸಂದೇಹನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ—ಓ ನನ್ನ ಪ್ರಭುವೇ! ಗುಣತ್ರಯವನ್ನು ದಾಟಿದವನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ದಕ್ಕ ಸಾಧನಗಳಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಯಾವುವಾದರೂ ಅವನಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸು; ಮತ್ತು ಅವನ ಆಚರಣಪ್ರಕಾರವು ಎಂಥದಾಗಿರುವುದು? ಈ ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ—ಆಭ್ಯಂತರಚಿಹ್ನೆಬಾಹ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು—ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದ ಗುಣತ್ರಯವನ್ನು ದಾಟುವನೆಂಬುದನ್ನೂ ಉಪದೇಶಿಸು.

೯೯೧. ಭಗವತಾ ತತ್ರ ಸಮಾಧಾನಕಥನಂ.

ಭಗವಾನುನಾಚ—

“ಪ್ರಕಾಶಂ ಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಚ ಮೋಹಮೇವ ಚ ಪಾಂಡವ |
ನ ದ್ವೇಷ್ಠಿ ಸಂಪ್ರವೃತ್ತಾನಿ ನ ನಿವೃತ್ತಾನಿ ಕಾಂಕ್ಷತಿ ||”

ಸ್ವವೃತ್ತಿರಕ್ತಗಳಾದ ಅನಿಷ್ಟವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣತ್ರಯವಶದಿಂದ ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಪ್ರಕಾಶ-ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ಮೋಹಗಳನ್ನು ಯಾವನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವು?

ಮತ್ತು—ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಇಷ್ಟವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣತ್ರಯವಶದಿಂದ ತನಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಪ್ರಕಾಶಪ್ರವೃತ್ತಿಮೋಹಗಳನ್ನು ಯಾವನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವನು ಗುಣಾತೀತನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಎಂದರೆ—ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇಷ್ಟಗಳೆಂದೂ ಅನಿಷ್ಟಗಳೆಂದೂ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗುವುವು; ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಅನಿಷ್ಟಗಳೂ ತತ್ಸಾಧನಗಳೂ ತನಗೆ ಬಂದೊದಗಿದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವುಂಟಾಗುವುದೂ, ಇಷ್ಟಗಳೂ ತತ್ಸಾಧನಗಳೂ ತನಗೆ ನಿವೃತ್ತಗಳಾದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದೂ, ಲೋಕವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು; ಆದರೆ ಗುಣತ್ರಯಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾದ ಪ್ರಕಾಶಪ್ರವೃತ್ತಿಮೋಹಗಳು ತನಗೆ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದೊದಗಿದಾಗ ಯಾವ ಜೀವನು ಅವುಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ—ಮತ್ತು ಅದೇ ಪ್ರಕಾಶಪ್ರವೃತ್ತಿಮೋಹಗಳು ತನಗೆ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದಿದ್ದು ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ನಿವೃತ್ತಗಳಾದರೆ ಯಾವ ಜೀತನನು ಅವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಆಶೆಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಜೀತನನು ಗುಣಾತೀತನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

“ಉದಾಸೀನವದಾಸೀನೋ ಗುಣೈರ್ರೋ ನ ವಿಚಾಲ್ಯತೇ |
ಗುಣಾ ವರ್ತಂತ ಇತ್ಯೇವ ಯೋಽವತಿಷ್ಠತಿ ನೇಂಗತೇ ||”

ಸತ್ತಾದ್ದಿಗುಣತ್ರಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತತೃಪ್ತನಾಗಿರುವ ಯಾವ ಜೀತನನು ಆತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನನಾಗಿರುವನೋ; ಮತ್ತು ದ್ವೇಷವನ್ನೂ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಮೂಲಕ ಗುಣಗಳು ಯಾವವನ್ನು ಕ್ಷೋಭಿಸದಿರಲಾರವೋ; ಮತ್ತು ಸತ್ತಾದ್ದಿಗುಣಗಳು ಪ್ರಕಾಶಪ್ರವೃತ್ತಿಮೋಹಗಳೆಂಬ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿದು ಯಾವನು ಸ್ಥಿರನಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿರುವನೋ ಎಂದರೆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಜೀತನನು ಗುಣಾತೀತನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

“ಸಮದುಃಖಸುಖಃ ಸ್ವಸ್ಥಃ ಸಮಲೋಷ್ವಾಶ್ಚಕಾಂಚನಃ |
ತುಲ್ಯಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೋ ಧೀರಸ್ತುಲ್ಯನಿಂದಾತ್ಮಸಂಸ್ತುತಿಃ ||
ಮಾನವಮಾನವೋಸ್ತುಲ್ಯಸ್ತುಲ್ಯೋ ಮಿತ್ರಾರಿಪಕ್ಷಯೋಃ |
ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಗುಣಾತೀತಸ್ಸ ಉಚ್ಯತೇ ||”

ಯಾವ ಜೇತನನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಚಿತ್ತವು ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ (ಏಕರೂಪವಾಗಿಯೇ) ಇರುವುದೋ ಅಂಥ ಜೇತನನು ಗುಣಾತೀತನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇಂಥ ಸಮಚಿತ್ತ ತ್ವವನ್ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ಮುಂದಿನ ಪದಗಳಿಂದಲೂ ನಾನಾಬಗೆಯಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ತೋರಿಸುವನು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಯಾವನು ಸ್ವಸ್ಥನಾಗಿರುವನೋ ಎಂದರೆ—ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾಗಿ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿರುವನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಸ್ವತೀಕೃತಗಳಾದ ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ವಿನಾಶಗಳೆಂದುಂಟಾಗುವ ಸುಖದುಃಖಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಚಿತ್ತನಾಗಿರುವನೋ—

ಹಾಗೆ ಆತ್ಮಾಪಲೋಕನದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತನಾದುದರಿಂದಲೇ ಮಣ್ಣು-ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರ್ಣರಾಶಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾದ ಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನೋ—

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯವನ್ನೂ ತುಳ್ಳವಾಗಿ ಭಾವಿಸುವವನಾಗಿರುವನೋ—

ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸತತಪರಿಣಾಮಿನಿಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ, ಸರ್ವದಾ ಏಕರೂಪವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾಗಿರುವನೋ—

ಆದುದರಿಂದಲೇ ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇತರರು ಮಾಡುವ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾದ ಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನೋ—ಎಂದರೆ ಇತರರು ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವಾಗ ತನ್ನ ಜಾತಿ-ಕುಲ-ಗೋತ್ರ-ನಾಮಧೇಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು; ಜಾತಿ-ಕುಲ-ಗೋತ್ರ-ಮುಂತಾದುವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಶುಭರಕ್ಕೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ತಾನು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇಹಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಜಾತಿ-ಕುಲ-ಗೋತ್ರ-ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನಾದುದರಿಂದಲೂ ಅವರು ಮಾಡುವ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಗಳು ತನಗೆ ಅಂಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವನಾದಕಾರಣ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾದ ಭಾವವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವನೋ.—

ಆದುದರಿಂದಲೇ—ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಬಂದೊದಗುವ ಮಾನವಸೂನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಿತ್ರಪಕ್ಷ ಶತ್ರುಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತನಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಚಿತ್ತನಾಗಿರುವನೋ—

ಮತ್ತು—ಆತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಇವನ ಸಮಯವೆಲ್ಲಾ ಕಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸಾಂಸಾರಿಕಗಳಾದ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದವನಾಗಿರುವನೋ—ಅಂಥ ಜೇತನನು ಗುಣಾತೀತನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೯೯೨ ಗುಣತ್ರಯನಿವೃತ್ತೌ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನಪ್ರತಿಪಾದನಂ

“ನಾಂ ಚ ಯೋಽವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಸೇವತೇ |

ಸ ಗುರ್ಣಾ ಸಮತೀತ್ಯೈರ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಭೂಯಾಯಕಲ್ಪತೇ || ”

ದುಃಖಜನಕವಾದ ಗುಣತ್ರಯದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಇದುವರೆಗೂ ಹಿಂದೆ ಅನೇಕಕಾರಣಗಳು ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವು. ಆದರೆ ಆ ಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಪ್ರಧಾನಗಳಾದ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವವು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಧಾನಕಾರಣದೊಡನೆ ಅವುಗಳು ಕೂಡಿದರಲ್ಲದೆ ಗುಣತ್ರಯನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾರವು. ಆದಕಾರಣ ಗುಣತ್ರಯವನ್ನು ದಾಟುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸುವನು.—

ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಸಾರಬಂಧವೆಂಬುದು ಆನಾದಿಕರ್ಮವಾಸನಾಸಹಿತವಾದ ಪರಮಪುರುಷಸಂಕಲ್ಪನಿಶೇಷದಿಂದಲೇ ಒಂದಿರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಸಂಸಾರಬಂಧದ ನಿವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಪರಮಪುರುಷನ ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಅಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನಾಗಲಿ ಪ್ರಸತ್ತಿನಿಷ್ಠೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ಪರಮಪುರುಷನ ಶುಭಸಂಕಲ್ಪವು ಇವನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ—

ಓ ಅರ್ಜುನನೇ! ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾಗಿಯೂ, ಪರಮಕಾರುಣಿಕನಾಗಿಯೂ, ಆಶ್ರಿತವಾತ್ಸಲ್ಯಜಲನಿಧಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ನನ್ನನ್ನು ಯಾವ ಜೇತನನು—ದೇವತಾಂತರಸ್ಪರ್ಶಿಯಾಗದೆಯೂ, ಅಚಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನನುಲಂಘಿಸಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಜಿಸುವನೋ ಅಂಥ ಜೇತನನು ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ದಾಟಲಶಕ್ಯವಾದ ಈ ಗುಣತ್ರಯವನ್ನೂ ನನ್ನ ಆನುಗ್ರಹದಿಂದ ದಾಟಿದವನಾಗಿ ಪೂರೈಸುತ್ತವಾದ ಪರಮಸಾಮ್ಯವೆಂಬ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುವನು. ಸಕಲಾಂಗಸಹಿತವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾನೇ ಮೋಕ್ಷಾಭಿಯಾದವನಿಗೆ ಗುಣತ್ರಯವನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೊಡುವನೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಗುಣಾತೀತನ ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಜುನನು ಮಾಡಿದ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೊಳಗೆ-
ಗುಣಾತೀತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಆಭ್ಯಂತರಚಿಹ್ನೆಗಳು ಯಾವು
ವೆಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಯಾಗಿರುವುದು; ಅಂಥ ಬಾಹ್ಯಚಿಹ್ನೆಗಳು ಯಾವು
ವೆಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಯಾಗಿರುವುದು; ಸತ್ತಾದಿಗುಣಾತ್ರಯದ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ
ಸಾಧನಗಳು ಯಾವುವೆಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಯಾಗಿರುವುದು. ಯಾವನಾದ
ರೊಬ್ಬನು—“ತಾನು ಗುಣಾತೀತನಾಗಿರುವೆನೋ ಇಲ್ಲವೋ” ಎಂಬುದನ್ನು
ತಿಳಿಯಲಪೇಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಅದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ಆಭ್ಯಂತರಚಿಹ್ನೆಗಳು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ
ಅವುಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಗುಣಾತೀತನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; “ಮತ್ತೊಬ್ಬನು
ಗುಣಾತೀತನಾಗಿರುವೆನೋ ಇಲ್ಲವೋ” ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲಪೇಕ್ಷಿಸಿದಾಗ—
ತುಲ್ಯನಿಂದಾಸ್ತುತಿತ್ತವೇ ಮೊದಲಾದ ಬಾಹ್ಯಚಿಹ್ನೆಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ
ಅವುಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಗುಣಾತೀತನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇಂಥ
ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಚಿಹ್ನೆ ವಿಷಯಕವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು
ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡಾವರ್ತಿ ಮಾಡಿದುದು.

ಅರ್ಜುನನ ಇಂಥ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು
“ಪ್ರಕಾಶಂ ಚ ಸ್ತವೃತ್ತಿಂ ಚ” ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ “ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ
ಕಲ್ಪತೇ” ಎಂಬುವವರೆಗೂ ಆಗುವೆ ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳಿರುವನು; ಅವು
ಗಳಲ್ಲಿ “ಧೀರಃ” ಎಂಬ ಪದವರೆಗೆ ಆಭ್ಯಂತರಚಿಹ್ನೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೂ,
ಮೇಲನ ಅವಶಿಷ್ಟಭಾಗದಿಂದ ಬಾಹ್ಯಚಿಹ್ನೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರು
ವುವು; ಹೀಗೆ ಆಭ್ಯಂತರವಾದ ಅದ್ವೇಷಾದಿಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದಲೂ, ಬಾಹ್ಯವಾದ
ಸರ್ವಾರಂಭಪರಿತ್ಯಾಗಾದಿಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದಲೂ ಗುಣಾತೀತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷ್ಕ
ರ್ಷಿಸಬಹುದು. ಭಕ್ತಿಯೋಗವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನಮೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಇಂಥ
ಎರಡುಬಗೆಯಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳೇ ಗುಣಾತ್ರಯದ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿರುವುದ
ರಿಂದ ಚಿಹ್ನೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವೇ ಸಾಧನಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿರುವ
ಕಾರಣ ಉಕ್ತವಾದ ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ
ವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ—ಹಿಂದಿನ ಭಗವದ್-ಪದೇಶವನ್ನು
ಕೇಳಿದ ಅರ್ಜುನನು—ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಲ್ಲದ ಕರ್ಮವು ಯಾವ ಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡದೆ
ನಿಷ್ಕರೋಪವಾಗುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನಾಗಿ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಲ್ಲದ

ಕರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ಮಾಡಿದನಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸತ್ತಾತ್ಮದಿಗುಣಭೇದದಿಂದ ಎಂಥ ಫಲಭೇದವುಂಟಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ—

“ಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಯಜಂತೇ ಶ್ರದ್ಧಯಾಽನ್ವಿತಾಃ |

ತೇಷಾಂ ನಿಷ್ಠಾ ತು ಕಾ ಕೃಷ್ಣ ಸತ್ತ್ವಮಾಹೋ ರಜಸ್ತಮಃ || ”

ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ವಿಧಿಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರದ್ಧಾ ಮಾತ್ರಯುಕ್ತರಾಗಿ ಯಾಗಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ನಡೆಸಿದರಾದರೆ ಓ ಕೃಷ್ಣ ! ಅಂಥವರ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಆಧಾರವು ಯಾವುದು ? ಸತ್ತ್ವವೋ ರಜಸ್ಸೋ ಅಥವಾ ತಮಸ್ಸೋ ?

ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯಿಂದ ವಿರಹಿತವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ, ಅಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇಡನೆ ಮಾಡುವ ಯಾಗಾದಿಗಳೂ ಸಹ ನಿಷ್ಫಲಗಳೇ ಆಗುವವಲ್ಲದೆ ಈಷನ್ಮಾತ್ರವೂ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾದ ಯಾಗದಾಸಹೋಮಾದಿಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಾತ್ತ್ವಿಕತ್ವ, ರಾಜಸತ್ವ, ತಾಮಸತ್ವಗಳುಂಟು ಮೂರು ಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೊದಲು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಮೂರು ಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ—

೯೯೩. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ಮಣಾಂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕತ್ವಾದಿತ್ಯೈವಿಧ್ಯಪ್ರಯೋಜಕ ಶ್ರದ್ಧಾತ್ಯೈವಿಧ್ಯನಿರೂಪಣಂ

“ ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇಹಿನಾಂ ಸಾ ಸ್ವಭಾವಜಾ |

ಸಾತ್ತ್ವಿಕೀ ರಾಜಸೀ ಚೈವ ತಾನುಸೀ ಚೇತಿ ತಾಂ ಶೃಣು || ”

ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ ! ದೇಹಿಯನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಕಲಚೇತನರಿಗೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂಬುದು ಸಾತ್ತ್ವಿಕವೆಂದೂ, ರಾಜಸವೆಂದೂ, ತಾಮಸವೆಂದೂ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದು ಈ ಶ್ರದ್ಧೆಯೆಂಬುದು ಅವರವರ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಅವರವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಸಾಧಾರಣಭಾವವು ಸ್ವಭಾವವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಭಾವವೆಂದರೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನವಾಸನೆಯಿಂದ ಆ ಆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ತಮತಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ರುಚಿವಿಶೇಷವು. ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ರುಚಿಯಿರುವುದೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಂಟಾಗುವುದು. “ ಈ ಸಾಧನವು ನನಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಫಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಯೇ ಕೊಡುವುದು ” ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಿಗೆ ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವರೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ವಾಸನೆ, ರುಚಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಈ ಮೂರೂ — ಆತ್ಮನಿಗೆ ಗುಣತ್ರಯಸಂಸರ್ಗ ವುಂಟಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿರುವುವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ದೇಹ-ಇಂದ್ರಿಯ-ಅಂತಃಕರಣ-ವಿಷಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳೇ ಶ್ರದ್ಧೆ. ವಾಸನೆ, ರುಚಿ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಊಹಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರಗಳಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಿರುವೆವು. ಅಂತು ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಗಳಾದ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣವಿಷಯಗಳ ಸಂಸರ್ಗಬಲದಿಂದ ವಾಸನೆ, ರುಚಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಇವುಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವೆಂದು ಫಲಿತ ವಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಸಾತ್ತ್ವಿಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಭೇದಗಳನ್ನೂ ನಿನಗೆ ನಾನು ಉಪದೇಶಿಸುವೆನು; ಅದನ್ನು ಸಾವಧಾನಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕೇಳು—

೯೯೪ ಶ್ರದ್ಧಾ ಯಾಃ ಗುಣತ್ರಯೋಪಸ್ಪೃಶ್ಚಾನ್ತಃಕರಣಾ ನುರೂಪತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

“ ಸತ್ತ್ವಾನುರೂಪಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭವತಿ ಭಾರತ |

ಶ್ರದ್ಧಾಮಯೋಽಯಂ ಪುರುಷೋ ಯೋ ಯಚ್ಛ್ರದ್ಧಸ್ಯ ಏವ ಸಃ || ”

ಸತ್ತ್ವವೆಂದರೆ-ಅಂತಃಕರಣವು. ಈ ಸತ್ತ್ವಶಬ್ದವು ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು. ಭರತಕುಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಅರ್ಜುನನೆ! ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅಂತಃಕರಣವು ಎಂಥದಾಗಿ ರುವುದೋ ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಅಂಥದಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಾಸನೆಗೆ ಉಪಸ್ಥಂಭಕ ವಾದ ಯಾವ ಗುಣದಿಂದ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಾದಿಗಳು ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು ವುವೋ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಗುಣಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ ಸಕಲಪ್ರಾಣಿ ಗಳಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವುದು.

ಪುರುಷಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಈ ಜೇತನನು ಶ್ರದ್ಧಾಮಯನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿ. ಎಂದರೆ ಯಾವ ಪುರುಷನು ಎಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವನೋ ಅವನು ಅಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆವನು. ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನಾದರೆ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಫಲದೊಡನೆ ಯುಕ್ತನಾಗುವನು. ಅಂತು ಆ ಆ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆವಕೆ ಆ ಆ ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಇದ ರಿಂದ ಫಲಿಸಿತು. ಇದೇ ಅರ್ಥವು ಮುಂದಿನಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುವುದು—

“ಯಜಂತೇ ಸಾತ್ವಿಕಾ ದೇವಾ ಯಕ್ಷರಕ್ಷಾಂಸಿ ರಾಜಸಾಃ |

ಪ್ರೇತಾ ಭೂತಗಣಾಂಶ್ಚಾನೈರ ಯಜಂತೇ ತಾಮಸಾ ಜನಾಃ ||”

ರಜೋ ಗುಣತಮೋಗುಣಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಸತ್ತ್ವಗುಣವೇ ಯಾರಿಗೆ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಸಾತ್ವಿಕಜೇತನರು ಸಾತ್ವಿಕಶ್ರದ್ಧೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ—ದುಃಖಮಿಶ್ರಿತವಲ್ಲದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಸುಖಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ದೇವತಾರಾಧನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆ ಸಾತ್ವಿಕಶ್ರದ್ಧೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಸತ್ತ್ವಗುಣತಮೋಗುಣಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ರಜೋಗುಣವೇ ಯಾರಿಗೆ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ರಾಜಸಜೇತನರು ರಾಜಸಶ್ರದ್ಧೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಯಕ್ಷ-ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ—ದುಃಖಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸಾರಾಧನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆ ರಾಜಸಶ್ರದ್ಧೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಸತ್ತ್ವಗುಣರಜೋಗುಣಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ತಮೋಗುಣವೇ ಯಾರಿಗೆ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ತಾಮಸಜೇತನರು ತಾಮಸಶ್ರದ್ಧೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಭೂತಪ್ರೇತಗಣಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ—ದುಃಖಮಯವಾದ ಅತ್ಯಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಭೂತಪ್ರೇತಾರಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆ ತಾಮಸಶ್ರದ್ಧೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

೯೯೫ ಅಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಕರ್ಮಣಾಂ ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕಮನುಷ್ಮಿತಾನಾ
ಮಹಿ ನಿಷ್ಫಲತ್ವಮನರ್ಥಾವಹತ್ವಂ ಚ

ಹೀಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಗಳಾಗಿರುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ತಾದಿಗುಣತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಫಲತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಗಳಲ್ಲದ ದಾನಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ನನ್ನ ಅಜ್ಞೆಗೆ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಲ್ಪಸುಖವೂ ದೊರೆಯಲಾರದೆಂಬುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಅನರ್ಥವೇ ಫಲಿಸುವುದೆಂದು ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವನು.—

“ ಆಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಂ ಘೋರಂ ತಪ್ಯಂತೇ ಯೇ ತಪೋ ಜನಾಃ |
 ದಂಭಾಹಂಕಾರಸಂಯುಕ್ತಾಃ ಕಾಮರಾಗಬಲಾನ್ವಿತಾಃ ||
 ಕರ್ಶಯಂತಃ ಶರೀರಸ್ಥಂ ಭೂತಗ್ರಾಮಮಚೇತಸಃ ||
 ಮಾಂ ಚೈವಾಂತಶ್ಶರೀರಸ್ಥಂ ತಾನ್ ವಿದ್ಧ್ಯಾಸುರನಿಶ್ಚರ್ಯಾ || ”

ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಗಳಲ್ಲದ ತಪೋಯಬ್ಧಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಅತ್ಯಂತ ಶರೀರಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಅತಿಘೋರವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಡಸಿದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ಫಲವೂ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಅಂಥವರನ್ನು ಅಸುರರ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ನಿಶ್ಚಯವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿ. ಅಸುರರು ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಗೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ ನಡೆಸುವವರಾಗಿರುವರು. ಅವರಂತೆ ಇತರರೂ ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಗೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ನಡೆಸುವವರಾದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬಂದುಮಾತ್ರಸುಖವೂ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಕಿಂತು ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವರು ಬೀಳುವರು. ಅಷ್ಟಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ; ಇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರಿಗೆ ಕಾಯಕ್ಲೇಶದ ಮೂಲಕ ಅನೇಕಕಷ್ಟಗಳುಂಟಾಗುವುವು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಅವರು ಡಂಭ-ಅಹಂಕಾರ-ಕಾಮ-ರಾಗ-ಆಸುರಬಲ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಶರೀರಪರಿಶ್ರಮದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಡಗಿರುವ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೂ ಅತ್ಯಂತಕಾರ್ಶ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ನನಗೆ ಶರೀರಭೂತನಾಗಿಯೂ ಈ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಕ್ಕೆ ನಿರವ್ತಾಹಕನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬೇವಾತ್ಮನನ್ನೂ ಆತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸುವವರಾಗುವರು. ನನಗೆ ಶರೀರಭೂತನಾದ ಬೇವನನ್ನು ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸುವಿಕೆ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಲೇಶಪಡಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗುವುದೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಬೇವನನ್ನು ‘ ಮಾಂ ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರುವುದು. ಶಾಸ್ತ್ರೋಲ್ಲಂಘನವನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ನೀಡಿಸುವಿಕೆಯೆಂಬುದೂ ಒಂದು ಪಾಪವು ಬಂದೊದಗುವುದು.

೯೯೬. ಸತ್ತಾದ್ವಿದಿಗುಣವೃದ್ಧಿಹೇತುಭೂತಾಹಾರಯಜ್ಞತಪೋ
 ದಾನಾನಾಂ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಕಥನಪ್ರತಿಜ್ಞಾ.

ಹೀಗೆ ಅರ್ಜುನನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರರೂಪವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ—
 ಈಗ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ತಾದ್ವಿದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆರಂಭಿಸಿ ಮೊದಲು ಸತ್ತಾದ್ವಿದಿಗುಣಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಆಹಾರವಿಶೇಷದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಆಹಾರವು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುವೆನು —

“ಆಹಾರಸ್ತ್ವಪಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧೋ ಭವತಿ ಪ್ರಿಯಃ |
ಯಜ್ಞಸ್ತಪಸ್ತಥಾ ದಾನಂ ತೇಷಾಂ ಭೇದಮಿಮಂ ಶೃಣು ||”

ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳ ಸಂ
ಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಆಹಾರವೂ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗು
ವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಅವರು ನಡಸುವ ಯಜ್ಞ, ತಪಸ್ಸು, ದಾನ ಇವುಗಳ
ಒಂದೊಂದೂ ಮೂರು ಮೂರು ವಿಧವಾಗುವುದು. ಅವುಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು
ಇಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವೆನು; ಸಾಂಧಾನಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕೇಳು.

೯೯೭. ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧಿಫಲಕಸತ್ತ್ವವೃದ್ಧಿಹೇತುಭೂತ
ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಾರಸ್ವರೂಪಂ.

“ಆಯುಸ್ಸತ್ತ್ವಬಲಾರೋಗ್ಯಸುಖಪ್ರೀತಿನಿವರ್ಧನಾಃ |
ರಸ್ಯಾಃ ಸ್ನಿಗ್ಧಾಃ ಸ್ಥಿರಾ ಹೃದ್ಯಾ ಆಹಾರಾಃ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಪ್ರಿಯಾಃ||

ಸತ್ತ್ವಗುಣಯುಕ್ತನಾದ ಜೀತನನಿಗೆ ಸತ್ತ್ವಪ್ರಚುರಗಳಾದ ಆಹಾರ
ಗಳೇ ಪ್ರಿಯಗಳಾಗುವುವು. ಅಂಥ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಾರಗಳು—ಆಯುಸ್ಸು, ಸತ್ತ್ವ,
ಬಲ, ಆರೋಗ್ಯ, ಸುಖ, ಪ್ರೀತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವಂಥವುಗಳಾಗುವುವು.
ವುಸಃ ಸತ್ತ್ವಗುಣವೃದ್ಧಿಗೂ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುವು. ಆಯುರ್ವೃದ್ಧಿಕರಗಳಾದ
ಆಹಾರಗಳು ಯಾವುವೆಂಬುದನ್ನು ಆಯುರ್ವೇದದಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವ
ದಿಂದಲೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ತ್ವಪದವು
ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಅಂತಃಕರಣಕಾರ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ
ವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಸತ್ತ್ವವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದಾದುದರಿಂದ
ಸಾತ್ತ್ವಿಕವಾದ ಆಹಾರವೂ ಜ್ಞಾನವರ್ಧಕವಾಗುವುದೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರು
ವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಒಲಾರೋಗ್ಯಗಳಿಗೂ ಸುಖಪ್ರೀತಿಗಳಿಗೂ ವರ್ಧಕಗಳಾಗು
ವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪರಿಣಾಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾವಾಗಿಯೇ ಸುಖಕ್ಕೆ ವರ್ಧಕಗಳಾ
ಗಿಯೂ—ಪ್ರೀತಿಜನಕವಾದ ಕರ್ಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು
ವುದರಮೂಲಕ ಪ್ರೀತಿಗೆ ವರ್ಧಕಗಳಾಗಿಯೂ ಆಗುವುವು.

ಮತ್ತು—ಮಧುರರಸಯುಕ್ತಗಳಾಗಿಯೂ, ಘೃತ ಮೊದಲಾದ ಸ್ನೇಹ
ದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಸ್ಥಿರವಾದ ಪರಿಣಾಮವುಳ್ಳವುಗಳಾ
ಗಿಯೂ, ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದಲೂ ಪ್ರೀತಿವರ್ಧಕಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆಹಾರ
ಗಳು ಸತ್ತ್ವಪ್ರಕೃತಿಯಾದವನಿಗೆ ಇಷ್ಟಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಮಧುರ, ಅಮ್ಲ, ಲವಣ, ತಿಕ್ತ, ತುಪರ, ಕಷಾಯ ಎಂಬ ಷಡ್ರಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿರುವುದೆಂದು ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕವು ರುಷರ ಆಹಾರಗಳು ರಸ್ಯಗಳಾಗಿ ಎಂದರೆ ಮಧುರರಸಯುಕ್ತಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ರಸಾಯನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಧುರರಸವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವನ್ನಾಗಿ ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು.

ಆಹಾರವು ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತವಾಗಿರದೆ—ರೂಕ್ಷವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷವಾದ ವಾಯುವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಶರೀರವನ್ನು ರೂಕ್ಷವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ಎಂದರೆ ಒರಟಾಗಿ ಮಾಡುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಸಾತ್ತ್ವಿಕರ ಆಹಾರಗಳು ಸ್ನಿಗ್ಧಗಳಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು.

ಸೇವನೆಮಾಡಿದ ಆಹಾರದ ಸ್ವರೂಪವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದಾದರೆ ಅದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹಾನಿಕರವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಗುಣಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಆಹಾರದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಲ್ಲ; ಕಿಂತು ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಹಾರದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಸ್ಥಿರಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಪ್ರಾಣಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಹಾರವು ರಸ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮೇದಸ್ಸು, ಅಸ್ಥಿ, ಮಜ್ಜಾ ಶುಕ್ಲ ಎಂಬ ಏಳು ಧಾತುಗಳಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಇಂಥ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗಳಾದರೆ ಶರೀರವೂ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಯಾವ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಈ ಸ್ಥಿರಪರಿಣಾಮಗಳುಂಟಾಗುವುವೋ ಅಂಥ ಆಹಾರವೇ ಸ್ಥಿರಪದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಸಾತ್ತ್ವಿಕರ ಆಹಾರಗಳು ಸ್ಥಿರಗಳಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸ್ಥಿರಪರಿಣಾಮವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು.

ಆಹಾರವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗುವುದೊಂದು ವಿಶೇಷವಲ್ಲ; ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಅದರ ದರ್ಶನದಿಂದಲೂ ಒಂದು ಬಗೆಯಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕು. ಆಹಾರವು ಚುಗುಪ್ಪಿತವಾದ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ಅದರ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಂಥ ಪ್ರೀತಿ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಆಹಾರದ ಆಹಾರವು ದರ್ಶನೀಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸಾತ್ತ್ವಿಕರ ಆಹಾರಗಳು ಹೃದ್ಯಗಳಾಗಿ ಎಂದರೆ ದರ್ಶನೀಯಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು.

೯೯೮. ದುಃಖಫಲಕರಚೋನಿವೃದ್ಧಿಹೇತುಭೂತರಾಜಸಾಹಾರ
ಸ್ವರೂಪಂ.

“ ಕಟ್ಟಿವ್ವಲವಣಾತ್ಯುಷ್ಣತೀಕ್ಷ್ಣರೂಕ್ಷವಿದಾಹಿನಃ |

ಆಹಾರಾ ರಾಜಸಸ್ಯೇಷ್ಠಾ ದುಃಖಶೋಕಾಮಯಸ್ಪದಾಃ || ”

ಕಟುರಸವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಅಮ್ಲರಸವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಹೆಚ್ಚಿದ
ಲವಣರಸವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಅತ್ಯುಷ್ಣಗಳಾಗಿಯೂ, ಅತೀತೀಕ್ಷ್ಣಗಳಾಗಿ
ಯೂ, ಕಠನಗಳಾಗಿಯೂ, ದೆಗೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಇರುವ
ಆಹಾರಗಳು ರಬೋಗುಣಪ್ರಕೃತಿಯಾದವನಿಗೆ ಇಷ್ಟಗಳಾಗುವುವು. ಈ ಆಹಾರ
ಗಳು ದುಃಖಕ್ಕೂ ಶೋಕಕ್ಕೂ ರೋಗಕ್ಕೂ ಪುನಃ ರಬೋಗುಣವೃದ್ಧಿಗೂ
ಕಾರಣಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುವು.

೯೯೯ ನಿರಂತರದುಃಖಾದಿಫಲಕತನೋವೃದ್ಧಿಹೇತುಭೂತ
ತಾಮಸಾಹಾರಸ್ವರೂಪಂ

“ ಯಾತಯಾನಂ ಗತರಸಂ ಪೂತಿ ಪರ್ಮುಷಿತಂ ಚ ಯತ್ |

ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಮಪಿ ಚಾಮೇಧ್ಯಂ ಭೋಜನಂ ತಾಮಸಸ್ಮಿಯಂ || ”

ಪಕ್ವವಾದಮೇಲೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕಳೆದುಹೋದುದಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಾಭಾ
ವಿಕವಾದ ರಸದಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟದಾಗಿಯೂ, ದುರ್ಗಂಧಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ,
ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮದಿಂದ ರಸಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದುದಾಗಿಯೂ, ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ,
ದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆಹಾರವು ತಮೋಗುಣಪ್ರಕೃತಿ
ಯಾದವನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು ಇಂಥ ಆಹಾರವು-ಆದಿ-ಮಧ್ಯಾ-ಪಸಾನಗಳೆಂಬ
ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖ-ಶೋಕ-ರೋಗಗಳಿಗೇ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ
ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಖಲೇತವೂ ದೊರೆವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ತಮೋಗುಣ
ವೃದ್ಧಿಗೇ ಕಾರಣವಾಗುವುದು.

೧೦೦೦ ಸಾತ್ವಿಕಯಜ್ಞಲಕ್ಷಣಂ

“ ಅಫಲಾಕಾಕ್ಷಿಭಿರ್ಮಜ್ಜೋ ವಿಧಿದೃಷ್ಟೋ ಯ ಇಚ್ಛತೇ |

ಯಷ್ಟವ್ಯಮೇವೇತಿ ಮನಸ್ಸನಾಥಾಯ ಸ ಸಾತ್ವಿಕಃ || ”

ಭಗವದಾರಾಧನರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಯೋಜನರೂಪವಾಗಿಯೇ
ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಾವು ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿಕೊಂಡು,
ಫಲಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವರಾದ ಸಾತ್ವಿಕಪ್ರಕೃತಿಯುಳ್ಳವರು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ

ವಿಧಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸದೆ ದ್ರವ್ಯಮಂತ್ರಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತವಾಗಿ ಯಾವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಡೆಸುವರೋ ಅದು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಯಜ್ಞವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೦೦೧ ರಾಜಸಯಜ್ಞಲಕ್ಷಣಂ

“ ಅಭಿಸಂಧಾಯ ತು ಫಲಂ ದಂಭಾರ್ಥಮಪಿ ಚೈವ ಯಃ |

ಇಜ್ಯತೇ ಭರತಶ್ರೇಷ್ಠ ತಂ ಯಜ್ಞಂ ವಿದ್ಧಿ ರಾಜಸಂ || ”

ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೆ !—ಫಲಾರ್ಥಸಂಧಿಯುಕ್ತರಾಗಿ ಡಂಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿಯೂ ಯಾವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಡೆಸುವರೋ ಅದು ರಾಜಸಯಜ್ಞವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

೧೦೦೨ ತಾಮಸಯಜ್ಞಲಕ್ಷಣಂ

“ ವಿಧಿಹೀನಮಸೃಷ್ಟಾನ್ನಂ ಮಂತ್ರಹೀನಮದಕ್ಷಿಣಂ |

ಶ್ರದ್ಧಾವಿರಹಿತಂ ಯಜ್ಞಂ ತಾಮಸಂ ಪರಿಚಕ್ಷತೇ || ”

ಸದಾಚಾರಸಂಪನ್ನರಾಗಿಯೂ, ಚ್ಛಾಸವೃದ್ಧರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಹೀನವೆನಿಸಿಕೊಂಡುದಾಗಿಯೂ, ನೀಚಜಾತಿಯಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಮಂತ್ರವಿರಹಿತವಾಗಿಯೂ, ದಕ್ಷಿಣಾಂಕುರಹಿತವಾಗಿಯೂ, ಶ್ರದ್ಧಾವಿರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಯಜ್ಞವು ತಾಮಸಯಜ್ಞವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಹಿರಿಯರು ಹೇಳುವರು.

ಹೀಗೆ—ಸತ್ತ್ವ-ರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಆಹಾರವೂ-ಯಜ್ಞವೂ ತ್ರಿವಿಧವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾದ ಮೂರು ಭೇದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿ—ಮೊದಲು ಈ ತಪಸ್ಸೆಂಬುದು ಶರೀರ-ವಾಕ್ಯ-ಮನಸ್ಸು-ಇವುಗಳಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವ ವ್ಯಾಪಾರವಶೇಷವಾದುದರಿಂದ ಅದರ ಸ್ವರೂಪಭೇದವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ—

೧೦೦೩ ಶಾರೀರತಪಸ್ವಿರೂಪಂ.

“ ದೇವದ್ವಿಜಗುರುಪ್ರಾಜ್ಞಪೂಜನಂ ಶೌಚಮಾರ್ಜವಂ |

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಹಿಂಸಾ ಚ ಶಾರೀರಂ ತಪ ಉಚ್ಯತೇ || ”

ಪರದೇವತೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಆಚಾರ್ಯರು, ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಇವರನ್ನು ಯಥಾ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವಿಕೆ, ತೀರ್ಥಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಂಚಿಸದೆ ಶರೀರವನ್ನು ನಡೆಸುವಿಕೆ, ವಸಿತೆಯರಲ್ಲಿ

ಭೋಗ್ಯತಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ, ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗೂ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಕೊಡದಿರುವಿಕೆ ಇವುಗಳು ಶಾರೀರಗಳಾದ ಶರಣಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು.

೧೦೦೪ ವಾಚಿಕತಪಸ್ವ್ಯರೂಪಂ

“ಅನುದ್ವೇಗಕರಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಹಿತಂ ಚ ಯತ್ |
ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಭ್ಯಾಸನಂ ಚೈವ ವಾಚ್ಮಯಂ ತಪ ಉಚ್ಯತೇ ||”

ತಾನು ಆಡುವ ಎಂಥ ಮಾತಿನಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ದುಃಖವಾಗಲಿ ಭಯವಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಮಾತನ್ನೇ ಆಡುವಿಕೆ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಸಾಧ್ಯವಾದ ತಪಸ್ಸೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಎಂದರೆ ಇತರರ ಮರ್ಮವನ್ನು ಉದ್ಘಾಟನಮಾಡುವಂಥ ಮಾತನ್ನಾಗಲಿ ಪರದೂಷಣೆಯ ಮಾತನ್ನಾಗಲಿ ತಾನು ಆಡದಿರುವಿಕೆ ವಾಚ್ಮಯವಾದ ತಪಸ್ಸೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮತ್ತು ಅಂಥ ಮಾತು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅದು ಸ್ವಾಗತಮೊದಲಾದ ಅಭಿನಂದನಗಳಿಂದ ಪ್ರಿಯರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿಯೇ ಪರ್ಮವತವಾಗುವುದಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಇಂಥ ವಾಕ್ಯವು ವಾಚ್ಮಯತಪಸ್ಸೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮತ್ತು ಏಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕರೂಪವಾದ ಸಕಲಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಧಕವಾಗಿರುವ ವೇದಾಭ್ಯಾಸವೂ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರಿಗೆ ವಾಚ್ಮಯತಪಸ್ಸಾಗಿರುವುದು.

೧೦೦೫ ಮಾನಸತಪಸ್ವ್ಯರೂಪಂ.

“ಮನಃಪ್ರಸಾದಸ್ಸನ್ಯತ್ವಂ ಮಾನಮಾತ್ಮವಿನಿಗ್ರಹಃ |
ಭಾವಸಂಶುದ್ಧಿರಿತ್ಯೇತತ್ತಪೋ ಮಾನಸಮುಚ್ಯತೇ ||”

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇತರರಿಗೆ ಅಹಿತವನ್ನು ಚಿಂತಿಸದಿರುವಿಕೆ, ಹಿತವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವಿಕೆ, ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದ ಅತಿಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಡೆವಿಕೆ, ಧೈರ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವಿಕೆ, ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವಿಕೆ ಇವುಗಳು ಮಾನಸವಾದ ತಪಸ್ಸುಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾದ ಮೂರುಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶರೀರ, ವಾಕ್ಯ, ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳೇ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾರೀರ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸ ಎಂದು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮೂರುಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿರುವುದು.

೧೦೦೬. ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಸಿ ತಪಸಃ ಪುನಃ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾದಿಭೇದೇನ
ತ್ರಿವಿಧ್ಯಪ್ರಪಂಚನಂ.

“ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಪರಯಾ ತಪ್ತಂ ತಪಸ್ತು ತ್ರಿವಿಧಂ ನಭಿಃ |
ಅಫಲಾಕಾಂಕ್ಷಿಭಿರ್ಯುಕ್ತೈಸ್ಸಾತ್ತ್ವಿಕಂ ಪರಿಚಕ್ಷತೇ ||”

ಜೇತನರು—ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ತ್ರಿವಿಧತಪ
ಸ್ಸನ್ನೂ ಪರಮಪುರುಷನ ಆರಾಧನರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅತ್ಯಂತಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕ
ವಾಗಿ ವಾಙ್ಮನಶ್ರೇಷ್ಠರಗಳಿಂದ ಆಚರಿಸುವರಾದರೆ—ಅಂಥ ತಪಸ್ಸು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ
ತಪಸ್ಸೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

“ಸತ್ತ್ವಾರಮಾನಪೂಜಾರ್ಥಂ ತಪೋ ದಂಭೇನ ಚೈವ ಯತ್ |
ಕ್ರಿಯತೇ ತದಿಹ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ರಾಜಸಂ ಚಲನುಧ್ರುವಂ ||”

ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಆದರವು
ಸತ್ತ್ವಾರಮಾನಪೂಜಾರ್ಥವೆಂದು. ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವಿಕೆ ಮಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ
ವುದು. ರಬೇರದಿಂದ ಮಾಡುವ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಗಳು ಪೂಜೆಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ವುವು.

ಜೇತನರು—ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ
ತ್ರಿವಿಧತಪಸ್ಸನ್ನೂ ಸತ್ತ್ವಾರಮಾನಪೂಜೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಡಂಭದಿಂದ ನಡೆಸುವವರಾ
ದರೆ ಅಂಥ ತಪಸ್ಸು ರಾಜಸವಾದ ತಪಸ್ಸಾಗುವುದು. ಇದು ಅನಿತ್ಯವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾ
ದಿಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಪತನಭೀತಿಯಿಂದ ಚಾಂಚಲ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇತು
ವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.

“ಮೂಢಗ್ರಾಹೇಣಾತ್ಮನೋ ಯತ್ಪ್ರೀಡಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ತಪಃ |
ಪರಸ್ಯೋತ್ಪಾದನಾರ್ಥಂ ವಾ ತತ್ತಾನುಸಮುದಾಹೃತಂ ||”

ಅನಿವೇಶನವಿಲ್ಲದವರು—ಹಠವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಮ್ಮ
ಶಕ್ತಿ ಅಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಸೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ಯಾವ ತಪಸ್ಸನ್ನೂ ಆಚರಿಸುವರೋ ಅದು ತಾಮಸವಾದ ತಪಸ್ಸಾಗು
ವುದು. ಮತ್ತು ಇತರರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ತಪಸ್ಸು
ತಾಮಸವಾಗುವುದು.

೧೦೦೭ ದಾನಸ್ಯಾಸಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾದಿಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧ್ಯಪ್ರಪಂಚನಂ

“ದಾತವ್ಯಮಿತಿ ಯದ್ದಾನಂ ದೀಯತೇನುಪಕಾರಿಣೇ |

ದೇಶೇ ಕಾಲೇ ಚ ಪಾತ್ರೇ ಚ ತದ್ದಾನಂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಂ ಸ್ಮೃತಂ ||”

ದೃಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟರೂಪವಾದ ಯಾವ ಫಲವನ್ನೂ ಆಪೇಕ್ಷಿಸದೆ, — ಪುಣ್ಯದೇಶ
ಗಳಲ್ಲಿ, ಪುಣ್ಯಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾರದ
ಸತ್ತಾತ್ಮಕ್ಕೆ, ಸ್ವಯಂಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಯಾವ ದಾನವು ನಡೆಸಲ್ಪಡುವುದೋ
ಅದು ಸಾತ್ತ್ವಿಕದಾನವಾಗುವುದು.

“ಯತ್ತು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಾರ್ಥಂ ಫಲಮುದ್ದಿಶ್ಯ ನಾ ಪುನಃ |
ದೀಯತೇ ಚ ಪರಿಕ್ಲಿಷ್ಟಂ ತದ್ರಾಜಸಮುದಾಹೃತಂ ||”

ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತ, ಮತ್ತು ಫಲವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಬಹು
ಕ್ಷೇಶದೊಡನೆ ನಿನ್ನಾರವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡುವಿಕೆ ರಾಜಸದಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು. ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಇರುವ ಮನುತೆಯಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ
ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಳಿವೆಯಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು
ಇತರರಿಗೆ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

“ಅದೇಶಕಾಲೇ ಯದ್ಧಾನಮಪಾತ್ರೇಭ್ಯಶ್ಚ ದೀಯತೇ |
ಅಸತ್ಕೃತಮನಜ್ಞಾತಂ ತತ್ತಾನುಸಮುದಾಹೃತಂ ||”

ಕಳಿಂಗ—ಕೀಕಟಿ ಮೊದಲಾದ ಅವುಣ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಮೊದಲಾದ
ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಜ್ಜಿದೂಷಕರು-ಮೂರ್ಖರು-ಜೋರರು-ದ್ಯೂತಗಾರರು-ವಂದಿಗಳು
ಗಾಯಕರು ಮೊದಲಾದ ಅಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಗೌರವರಹಿತವಾಗಿಯೂ ತಿರಸ್ಕಾರ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೂ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವ ದಾನವು ತಾಮಸದಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು

೧೦೦೮. ಉಕ್ತಾನಾಂ ಸತ್ತಾದ್ವಿಗುಣಾನಾಂ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತ
ದ್ರವ್ಯತ್ವನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಮದ್ರವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಹೀಗೆ ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದುದರಲ್ಲಿ—ಸತ್ತಾದ್ವಿಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವೂ,
ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷ, ಗತಿವಿಶೇಷ, ಕರ್ಮವಿಶೇಷ, ಆಹಾರವಿಶೇಷ, ಯಜ್ಞವಿಶೇಷ,
ತಪೋವಿಶೇಷ, ದಾನವಿಶೇಷ ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೂ ತಿಷ್ಠರ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಬಂದಿ
ರುವುವು. ಈಗ ಈ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದೆಂಬುದನ್ನು
ಕುರಿತು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವೆವು.

ಇಲ್ಲಿ ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನಕಾರರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣ
ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಸುಖ-ದುಃಖ-ಮೋಹರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇಂಥದೇ ಆಗಿರಬೇಕು; ಅತೀಂದ್ರಿಯಗಳಾಗಿಯೂ, ಕಾರ್ಯ
ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದೆ

ಸಾಸ್ಯಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಸುಖದುಃಖಮೋಹರೂಪಗಳಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದು; ಸುಖದುಃಖಮೋಹರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುವು.

ಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಫಲಾದಿಸದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವ ಮೃದ್ಧ್ರವ್ಯವೇ ಅಂಥ ಫಲಾದಿಸದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಲೋಕಸೃಷ್ಟಿವಾಗಿರುವುದು; ಅದರಂತೆ ಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಮಯಗಳಾದ ಸುಖದುಃಖಮೋಹಗಳು ಅನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಬೇಕು. ಅದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು—ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವರು.

ಇಂಥ ಸಾಂಖ್ಯಮತವನ್ನು ನೇದಾಂತಸೂತ್ರಕಾರರು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದ ದ್ವಿತೀಯಪಾದದ “ರಚನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಾನುಮಾನಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ”, ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುವರು. ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ಅನುಮಾನಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸಾವಸ್ಥೆಯೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿ ದ್ರವ್ಯವು ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು; ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಆದು ಅಜೇತನವಾಗಿಯೂ ಜೇತನಸಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಅಜೇತನವಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಜೇತನಸಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡದಿರುವಾಗ ರಥಾದ್ಯಾಕಾರವಾಗಿ ತಾನೇ ಪರಿಣಮಿಸಲಾರದಲ್ಲವೆ? ಅದಕಾರಣ ಜೇತನಸಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಡದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಚಲನರೂಪವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಸಹ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಇದು ಜಗತ್ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

ಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗಳು ಅನಿತ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳೇ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುವೆಂದು ಹೇಳಿದುದೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ತಂತು ವಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಾಕ್ಲವು ಸುಟ್ಟಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾಗಿದ್ದರೂ ಪಟಕ್ಕೆ ಅದು ಕಾರಣವಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಅದೇತಕ್ಕೆ? ಶಾಕ್ಲವು ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಹೋಗಬಹುದು; ಸತ್ತ್ವಾದಿಗಳಾದರೆ ಹಾಗಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ—ಸತ್ತಾತ್ಮದಿಗಳು ದ್ರವ್ಯಗತವಾದ ಧರ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯ ಸ್ವರೂಪಗಳಲ್ಲ. ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಘವ-ಪ್ರಕಾಶ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಗಳುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳಾಗಿರುವ ಸತ್ತಾತ್ಮದಿಗಳು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಸ್ವಭಾವ ವಿಶೇಷಗಳೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳೇ ಅಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—“ ಗುಣಾಸ್ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮಃ ” ಎಂದು ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮ ಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಗುಣಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯವಹಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳು ಅದ್ರವ್ಯಗಳೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲ.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್
ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣ
ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಥಮಂ ||೧||

ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

೧೦೦೯. ಅಥ ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಂ.

ಆಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಅದ್ರವ್ಯವು ಶಬ್ದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಕಲವಿಷಯಗಳ ಗ್ರಹಣವೂ ಉಂಟಾಗುವುದು ; ಒಂದು ವೇಳೆ ಇಂದ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿದ್ದರೂ, ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು ; ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೇ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ಆವರಿಗಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅವರಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆವರಂತೆ ನಮಗೆ ಜ್ಞಾನವಿಕಾಸವಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೇ ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ ನಮ್ಮ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಆಗ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಶಬ್ದಾಧಿಕರಣವಾದ ಕಾಲವಿಶೇಷ

ವನ್ನೂ, ಶಬ್ದವುಂಟಾದ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷವನ್ನೂ, ಶಬ್ದಾಶ್ರಯವಾದ ಆ ಆ ಪದಾ
ರ್ಥವಿಶೇಷವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ; ಅಂಥ ಕಾಲವಿಶೇಷವೂ, ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷವೂ,
ಪದಾರ್ಥವಿಶೇಷವೂ ದ್ರವ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಶ್ರೋತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ
ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು, ಅದನ್ನು
ಸುಪುನಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ರವ್ಯಪದವು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೧೦೧೦. ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಂಚಭೂತವರ್ತಿತ್ವಸಮರ್ಥನಂ.

ಇಂಥ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶಮಾತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವಿಶೇಷವೆಂದು ಕೆಲವರು
ದಾರ್ಶನಿಕರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು ; ಆದರೆ ವೇದಾಂತಿಗಳು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪುವು
ದಿಲ್ಲ; ಶಬ್ದವು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಗುಣವಿಶೇಷವೆಂದೇ ವೇದಾಂತಿ
ಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಆಗಮವೂ (ಶಾಸ್ತ್ರವೂ)
ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುವು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಆಕಾಶವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ವಿವಾದ
ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ; ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕುಳಿತಿರುವವನಿಗೆ ಹೊರಗೆ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿ
ರುವಾಗ ಅದರ ಶಬ್ದವಿಶೇಷವನ್ನು ಕೇಳಿದಮೇಲೆ “ಹೊರಗೆ ಗಾಳಿ ಬೀ
ಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಿ “ಇದು ಗಾಳಿಯ ಶಬ್ದವು” ಎಂದು
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿಶ್ಚಯವುಂಟಾಗುವುದು, ಅಜಾಞಿತವಾದ ಇಂಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ
ವಾಯು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ; ಪ್ರಬಲವಾಗಿ
ಅಗ್ನಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ “ಧಟ ಧಟ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದವರಿಗೆ
“ಇದು ಜಿಂಕೆ ಉರಿಯುವ ಶಬ್ದವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಂಟಾಗು
ವುದು ; ಇದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ;
“ಇದು ಸಮುದ್ರಘೋಷವು, ಇದು ಹೊಳೆ ಹುರಿಯುವ ಶಬ್ದವು, ಇದು ನೀರು
ಬೀಳುವ ಶಬ್ದವು” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಬರುವ
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ; “ಶಂಭವು ಕೂಗುತ್ತದೆ,
ಛೇರ ಛೇರಗರ್ಜೆಯುತ್ತದೆ, ನೀಣೆ ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತದೆ, ಕತ್ತೆ ಕಿರಕುತ್ತದೆ, ನಾಯಿ
ಬಿಡುಗುಳುತ್ತದೆ, ಮನುಷ್ಯನು ಕೂಗುತ್ತಾನೆ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
ಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು —

ಮತ್ತು— ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ಮನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ,
ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ, ಎಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ —

“ಆದ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ ಗುಣಂ ತ್ರೇಷಾಮನಾವಪ್ನೋತಿ ಪರಃ ಪರಃ |

ಯೋ ಯೋ ಯಾವತಿಥಶ್ಚೈಷಾಂ ಸ ಸ ತಾವದ್ಗುಣಃ ಸ್ವತಃ ||”

ಎಂಬ ಮನುನಚನವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಗಮಗಳಿಂದ ಪಂಚಭೂತಗಳೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. “ಈ ಪಂಚ ಭೂತಗಳೊಳಗೆ ಯಾವ ಭೂತವು ಎಷ್ಟನೆಯ ಭೂತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೋ ; ಆ ಭೂತವು ಅಷ್ಟಗುಣವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದು” ಎಂದಲ್ಲವೆ ಉದಾಹೃತ ವಚನದ ಅರ್ಥವಿರುವುದು ; ಇದರಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಒಂದೇ ಗುಣವೂ, ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳೂ, ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳೂ, ಒಲದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳೂ, ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳೆಂಬ ಐದು ಗುಣಗಳೂ ಇರುವವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಓಹೋ ! ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಗುಣವು ಇರುವುದಾದರೆ “ಶಬ್ದಗುಣಃ” ಎಂಬ ಪದವು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ “ತಾರಾಪಥಃ ಶಬ್ದಗುಣಃ” ಎಂದು ಆಕಾಶಪರಾಕ್ರಮಶಬ್ದಗಳ ಮಧ್ಯೆ ದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಪದವನ್ನು ಕೋಶಕಾರರು ಪಠಿಸಿರುವುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ? ಹೀಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು — ಶಬ್ದವೆಂಬ ಗುಣವು ಇತರಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಆಕಾಶವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದೂ ಕೋಶಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ ; ಎಂದರೆ “ಶಬ್ದಗುಣಃ” ಎಂಬ ಈ ಪದವು ಇತರಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಕಿಂತು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದೇತರಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಒಂದೇ ಗುಣವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಇತರಗುಣಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೋಶಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನೂ ವಾಯುವನ್ನೂ ಸೇವಿಸದ ಪ್ರಾಣಿಯೇ ಇಲ್ಲ ; ಎಲ್ಲರೂ ಜಲಭಕ್ಷರಾಗಿಯೇ ವಾಯುಭಕ್ಷರಾಗಿಯೇ ಇರುವರು ; ಆದರೂ ‘ಅಬ್ಬಿಕ್ಷಃ ವಾಯುಭಕ್ಷಃ’ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಾಡಿಕೆಯಿರುವುದು. ತಪಸ್ವಿಗಳು ಜಲಮಾತ್ರವನ್ನೇ ವಾಯುಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಈ ಪದಗಳು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವವೇ ಹೊರತು ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಜಲವನ್ನೂ ವಾಯುವನ್ನೂ ಸೇವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ “ಶಬ್ದಗುಣಃ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನೂ ಆಕಾಶಪರಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದುದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲೂ, ಅಗಮದಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ

ಪಂಚಭೂತವರ್ತಿತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಇದನ್ನು ಅಪಲಬ್ಧಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ.

೧೦೧೧. ಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ತರವಿಭಾಗಕಥನಪೂರ್ವಕಂ

ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಂ.

ಇಂಥ ಶಬ್ದವು ವರ್ಣಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ಧ್ವನಾತ್ಮಕವೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಕಾರಮೊದಲು ಕ್ಷಕಾರದವರೆಗೂ ಇರುವ ಐವತ್ತೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳೂ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಈ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕು ; ಅದಂತೆಂದರೆ—ಅತ್ವ, ಆತ್ವ, ಇತ್ವ, ಈತ್ವ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಐವತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮಗಳು ಐವತ್ತೊಂದು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಇರುವುವು ; ಈ ಧರ್ಮಗಳೇ ಆ ಆ ವರ್ಣಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. (ವಿಶೇಷಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು.) ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಣದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ತನ್ನ ವಿಶೇಷಣವಿರುವಂತೆ ಸ್ವೇತರವಾದ ಐವತ್ತು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಐವತ್ತು ಧರ್ಮಗಳ ಅಭಾವಗಳೂ ಇರುವುವು. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ವ, ಆತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಐವತ್ತೊಂದಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಅಭಾವಗಳೂ ಐವತ್ತೊಂದಾಗುವುವು. ಈ ಐವತ್ತೊಂದು ಅಭಾವಗಳೂ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ (ಒಂದೂ ಕಡಮೆಯಾಗದೆ) ಇರುವುವೋ ; ಅದು ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದವಲ್ಲವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ; ಆದರೆ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಧರ್ಮವಿದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಐವತ್ತು ಧರ್ಮಗಳ ಐವತ್ತು ಅಭಾವಗಳೇ ಬರುವುವಲ್ಲದೆ ಐವತ್ತೊಂದು ಅಭಾವಗಳೂ ಸೇರಿ ಯಾವುದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಬರಲಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಇವುಗಳು ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳೆಂದೇ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಇದರಿಂದ “ಅತ್ವ, ಆತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಐವತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮಗಳ ಐವತ್ತೊಂದು ಅಭಾವಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಯಾವುದು ಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಲಕ್ಷಣವು ಘಟಿತವಾಯಿತು.

೧೦೧೨ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯ ದೇವಮನುಷ್ಯ

ತಾಲ್ವಾದ್ಯಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಂ

ಇಂಥ ವರ್ಣದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಸಾಧನವಾದ ವಾಗ್ದೇವತೆಯವು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಇದ್ದರೂ—ಗಣಿ, ಮೈನಾ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು

ಜಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಮೃಗ, ಜಲಚರಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತೇತಿರ್ಯಗ್ನಾತಿ
 ಗಳಿಗೂ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅವಯವಗಳ ಸಹಾಯವೂ, ಅದೃಷ್ಟ
 ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ; ಗಿಣಿ, ಮೃನಾ,
 ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅದೃಷ್ಟವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ, ತಾಳುಮೊದಲಾದ
 ಅವಯವಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೂ ಸ್ಫುಟೋಚ್ಚಾರಣಕ್ಕೆ
 ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿರುವುದು; ಆದುದರಿಂದ ಉಕ್ತ
 ಲಕ್ಷಣೋಪೇತವಾದ ಈ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದವು ಪಶುಮೊದಲಾದ ತಿರ್ಯಗ್ನಾತೀಯ
 ಪ್ರಾಣಿಗಳ ತಾಲ್ಪಾದ್ಯವಯವಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ಥಾವರಜಾತಿ
 ಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವರಾಶಿಗಿಂತೂ ಉಚ್ಚಾರಣಾಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲ; ಆದಕಾರೂ ಈ
 ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ದೇವ,
 ಮನುಷ್ಯ, ತಿರ್ಯಕ್, ಸ್ಥಾವರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಗಳೊಳಗೆ ಎರಡು ಜಾತಿಗೆ
 ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಳಿದ ದೇವ,
 ಮನುಷ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ತಾಲ್ಪಾದಿಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದಲೇ ಈ
 ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಈ ಮನುಷ್ಯರ
 ಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಸ್ಫುಟೋಚ್ಚಾರಣೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ತಾಲ್ಪಾದ್ಯವಯ
 ವಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕಾರಣವಲ್ಲ; ಅವರವರ ಅದೃಷ್ಟವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರು
 ವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ
 ಪಶ್ಚಾದಿಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹರಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ಮನುಷ್ಯರು
 ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ವಿಭಾಗವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾಧು
 ಶಬ್ದಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣಾಸಾಧಾರಣವನ್ನು ಸಡೆಯಲಾರದೆ ಇಹಲೋಕವ್ಯಾಪಾರ
 ಮಾತ್ರದ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಅಪಭ್ರಷ್ಟಶಬ್ದಗಳನ್ನು (ಅಸಾಧುಶಬ್ದಗಳನ್ನು)
 ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಥ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವನ್ನು
 ಪಡೆದು ಉದರಭರಣೋಪಯೋಗಿಗಳಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿ
 ಧುರಂಧರರಾಗಿರುವರು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಭೇದವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೂ ಇದೇ
 ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಸಾಧುಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣಾಸಾಧಾರಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು
 ಅಸಾಧುಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣದೌರ್ಭಾಗ್ಯದಿಂದ ಅವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಎರಡುಕಾಲಿನ
 ಪಶುಗಳಿಗೆ ಭಾಷಾಭೇದವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡರಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಹವಾಗುವುದಿಲ್ಲ
 ವಷ್ಟೆ ?

೧೦೧೩ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ನಿತ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಚಾರ ವಿಷಯತ್ವಂ

“ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಮಾಣವೋ ? ಅಪ್ರಮಾಣವೋ ? ನಿತ್ಯವಾದುದೋ ? ಅನಿತ್ಯವಾದುದೋ ? ವಾಚಕವೋ ? ಸ್ಫೋಟವ್ಯಂಗ್ಯವೋ ? ಎಂಬುವೇನೊದಲಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮಾಡಿರುವ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪೇತವಾದ ಈ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೇ ಅನ್ವಯಿಸುವುವು ; ಮತ್ತು ಶಬ್ದದ ವಾಚಕಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶರೀರಪರ್ಮಂತವಾದ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂದು ನಾವು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರವೂ ಈ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೇ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು.

೧೦೧೪. ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕಪಂಚಾಶತ್ಪ್ರಕಾರತ್ವಂ, ಪಂಚಾಶತ್ಪ್ರಕಾರತ್ವಂ ನಾ.

ಇಂಥ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದವು ಹದಿನಾರು ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳೆಂದೂ, ಮೂವತ್ತೈದು ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳೆಂದೂ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಐವತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಕಕಾರನೊದಲು ಮಕಾರದ ವರೆಗೆ ಆಗುವ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಣಗಳು ವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನಗಳಾಗಿಯೂ, ಯಕಾರನೊದಲು ಕ್ಷಕಾರದವರೆಗೆ ಆಗುವ ಹತ್ತು ವರ್ಣಗಳು ಅವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನಗಳಾಗಿಯೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಬಾಲಕರಿಗೆ ಪ್ರಥಮಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಮರಳಿನಮೇಲೆ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸುವ ವರ್ಣಮಾಲೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಮಾತೃಕಾಪಾಠವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಇಂಥ ಮಾತೃಕಾಪಾಠದಲ್ಲಿ—೮-೪ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಐವತ್ತೇ ವರ್ಣಗಳಿರುವುದೆಂದೂ ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವ ವಾಡಿಕೆ ಕೆಲವು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟು.

೧೦೧೫. ವರ್ಣಸಂಖ್ಯಾನಿಯಮಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಂಕಾ ತತ್ಪರಿಹಾತಾ

ವೂಬ್ಬರೆ! ವರ್ಣಗಳು ಐವತ್ತೇ ಅಥವಾ ಐವತ್ತೊಂದೇ ಇರುವುದೆಂದು ಕ್ಲಿಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ? ಹದಿನಾರು ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಮೂವತ್ತೈದು ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಐವನಾರ ಅರವತ್ತು ವರ್ಣಗಳಾಗುವುವು ; ಮತ್ತು ವ್ಯಂಜನಗಳೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಂಮೇಳನ

ದಿಂದ—“ ಕೃ-ಕ್ರ-ಕ್ಲ-ಕ್ತ-ಷ್ಣ ” ಎಂಬವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಗಳು ಅನಂತವಾಗಿ ಏರ್ಪಡುವುವು ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ವರ್ಣಸಂಖ್ಯಾಸಿಯಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು—ಪರಸ್ಪರಸಂಯೋಗದಿಂದ ಅನಂತವರ್ಣಭೇದಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟರೂ, ಪ್ರತ್ಯಭಿಚ್ಛಾ ಬಲದಿಂದ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾದ ವರ್ಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇವು ಅತಿರಿಕ್ತಗಳಾಗಲಾರವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವರ್ಣಸಂಖ್ಯಾಸಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಉಕ್ತವಾದ ಹದಿನಾರು ಸ್ವರಗಳೊಳಗೆ ಆಕಾರ ಮೊದಲು, ಇಕಾರದವರೆಗೆ ಆಗುವ ಹತ್ತು ಸ್ವರಗಳು ಶುದ್ಧ ಸ್ವರಗಳೆಂದೂ, “ ಏ-ಐ-ಓ-ಔ ” ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಗಳು ಸಂಧಿಸ್ವರಗಳೆಂದೂ, ಅಂ-ಅಃ ಎಂಬ ಸ್ವರಗಳೆರಡೂ ಯೋಗವಾಹಗಳೆಂದೂ, ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಈ ಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಏ-ಓ ಎಂಬ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಇತರಸ್ವರಗಳಂತೆ ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಗಳೂ ಉಂಟೆಂಬುದೇ ಪ್ರಾಚ್ಛರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದೂ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—
“ಆಯಾಂತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾನಿಲಾಃ” (ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಿನ ಗಾಳಿಗಳು ಬೀಸುತ್ತವೆ) ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ **“ಆಯಾಂತಿ ಚಿತ್ರಾಣಿಲಾಃ”** ಎಂದು ಏಕಾರಕ್ಕೆ ಏಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರು ; ಮತ್ತು—**“ತಥಾ ಸ್ನುಷಯಾ ಪ್ರಲೋಕಿತಃ”** (ಹಾಗೆ ಸೊಸೆಯಿಂದ ಅವಲೋಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು) ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ—**“ತಥ ಸೊಣ್ಣಾ ಏ ಪಳಿಲಾ ಇ ಓ”** ಎಂದು ಒಕಾರಕ್ಕೆ ಒಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು, ಕರ್ಣಾಟಕ ಮುಂತಾದ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ—ಏ ಒ ಎಂಬ ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸಿರುವರು ; ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಾದರೆ ಈ ಎರಡು ಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಚಕತ್ವವಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಿಂದ ಇದನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿರುವರು. ಆದಕಾರಣ ವರ್ಣಗಳು ಐವತ್ತು ಅಥವಾ ಐವತ್ತೊಂದು ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪಡಿಸಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ವರ್ಣಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅರವತ್ತುಮೂರು ವರ್ಣಗಳಿರುವೆಂದೂ ವೈಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು.

೧೦೧೬ ನಿತ್ಯವಿಭೂತೌ ವರ್ಣಮಾತ್ರಕಾಯಾಃ

ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರಾತ್ಮಕತ್ವಪಕ್ಷಪ್ರದರ್ಶನಂ.

“ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರಾ ಪರಮೇ ವೈಶೇಷಿಕಮಿತಿ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಏಕಮುಖವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಪರಮವೈಶೇಷಿಕಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣಮಾಲೆ ಸಾವಿರ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅವಗತವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಆ ಸಾವಿರ ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವುವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾವುವೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಇದರ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಹೇಳದಿರುವಾಗ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾದೀತು? ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ವೇದಪುರುಷನೂ “ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರಾ” ಎಂದು ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವನಲ್ಲದೆ ಅದರ ವಿವರವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ; ಹೀಗಿರುವಾಗ ಬದ್ಧಚೇತನಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಮಗ ಈಗ ಅದರ ನಿರ್ಣಯವು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ; ಆದರೆ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲವು ಉಕ್ತವಾದ ಐವತ್ತೊಂದು ವರ್ಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಅವ್ರಾಕ್ರತವರ್ಣಗಳು ಇರುವುದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಅದೇ ಐವತ್ತೊಂದು ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಂಯೋಜನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದಲಾಗಲಿ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರತ್ವ, ಅಯುತಾಕ್ಷರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಪನ್ನಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

೧೦೧೭ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರತ್ವಶ್ರುತೇಃ ಮತಭೇದೇನ ಅರ್ಥಾಂತರ

ಪರತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪರಮವೈಶೇಷಿಕಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ಅಧಾರಂ ತು ಚತುರ್ದಳಾರುಣಲಸದ್ವಾಸಾಂತವರ್ಣಾತ್ಮಕಂ
ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಮನೇಕವೈದ್ಯುತನಿಭಂ ಬಾಲಾಂತಷಟ್ಪ್ರಕಂ |
ರತ್ನಾಭಂ ಮಣಿಪೂರಕಂ ದಶದಳಂ ಡಾದ್ಯಂ ಫಕಾರಾಂತಕಂ
ಪತ್ರ್ಯದ್ವಾದಶಭಿಸ್ತುನಾಹತಮಿದಂ ಹೈಮಂ ಕಶಾಂತಾವೃತಂ ||
ಮಾತ್ರಾಭಿದರ್ಶನೋದಶಸ್ವರಯುತಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿಶುದ್ಧಾಂಬುಜಂ
ಹಕ್ಷೇತ್ಯಕ್ಷರಬೀಜಯುಗ್ಮದಳಯುಗ್ರಕ್ತಾಭಮಾಜ್ಞಾಂಬುಜಂ |
ತಸ್ಮಾದೂರ್ವಗತಂ ಪ್ರಭಾಸಿತಮಿದಂ ಪದ್ಮಂ ಸಹಸ್ರಚ್ಛದಂ
ನಿತ್ಯಾನಂದಪದಂ ಸದಾ ಹರಿಪದಂ ನಿತ್ಯಂ ನಮಸ್ಯೇತರಾಂ ||”

ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಮಾಲಾಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕವು ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅವಯವಗಳೊಳಗೆ ಏಳು ಅವಯವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಮಲಾಕಾರಗಳಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮವುಂಟು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—

೧ ಗುದಸ್ಥಾನ, ೨ ಲಿಂಗಸ್ಥಾನ, ೩ ನಾಭಿಸ್ಥಾನ, ೪ ಹೃದಯಸ್ಥಾನ, ೫ ತಾಲುಸ್ಥಾನ, ೬ ಭ್ರೂಮಧ್ಯಸ್ಥಾನ, (ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯೆ) ೭ ಮಸ್ತಕಸ್ಥಾನ (ತಲೆ) ಈ ಏಳುಸ್ಥಾನಗಳೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ—೧ ಅಧಾರಪದ್ಮ, ೨ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಂತಪದ್ಮ, ೩ ಮಣಿಪೂರಕಪದ್ಮ, ೪ ಅನಾಹತಪದ್ಮ, ೫ ವಿಶುದ್ಧಪದ್ಮ, ೬ ಆಜ್ಞಾಪದ್ಮ, ೭ ದ್ವಾದಶಾಂತಪದ್ಮ ಎಂಬ ಏಳು ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಅವುಗಳೊಳಗೆ —

೧ (ಆಧಾರಂ ತು ಚತುರ್ದಳಾರುಣಲಸದ್ವಾಸಾಂತವರ್ಣಾತ್ಮಕಂ)

ಗುದಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಆಧಾರಪದ್ಮವು ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳದಾಗಿ ವ-ಶ-ಷ-ಸ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಲ್ಕು ದಳಗಳುಳ್ಳದಾದುದರಿಂದ ಚತುರ್ದಳಪದ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

೨ (ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಂತಮನೇಕವೈದ್ಯತನಿಭಂ ಬಾಲಾಂತಷಟ್ಟಿತ್ರಕಂ)

ಲಿಂಗಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಂತಪದ್ಮವು ಸಾವಿರಾರು ಮಿಂಚುಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತ ಒ-ಭ-ಮ-ಯ-ರ-ಲ ಎಂಬ ಆರು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆರು ದಳಗಳುಳ್ಳದಾದುದರಿಂದ ಷಡ್ದಳಪದ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು

೩ (ರತ್ನಾಭಂ ಮಣಿಪೂರಕಂ ದಶದಳಂ ಡಾದ್ಯಂ ಘಕಾರಾಂತಕಂ)

ನಾಭಿಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಮಣಿಪೂರಕಪದ್ಮವು ರತ್ನದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದಾಗಿ ಡ-ಢ-ಣ-ತ-ಥ-ದ-ಧ-ನ-ಫ-ಎಂಬ ಹತ್ತು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹತ್ತು ದಳಗಳುಳ್ಳದಾದುದರಿಂದ ದಶದಳಪದ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

(೪ ಪತ್ಮೈದ್ವಾದಶಭಿಸ್ತ್ವನಾಹತಮಿದಂ ಹೈನುಂ ಕಶಾಂತಾನ್ಯತಂ)

ಹೃದಯಸ್ಥಾನವೆಂಬ ಅನಾಹತಪದ್ಮವು ಸ್ಪರ್ಶದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದಾಗಿ ಕ-ಖ-ಗ-ಘ-ಙ-ಚ-ಛ-ಜ-ಝ-ಞ-ಟ-ಠ-ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಣಗಳಿಂದ

ಪದ್ಮವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷರಸದ್ಭಾವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಆದಕಾರಣ ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ಅಥವಾ ಐವತ್ತೊಂದು ವರ್ಣಗಳೇ ಇರುವುದೆಂದು ನಾವು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪಡಿಸಿದುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೧೦೧೮. ಅಥ ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಂ.

ಹೀಗೆ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದದ ಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವರೂಪ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲಾಯಿತು ; ಇನ್ನು ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದದ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡೋಣ ; ಅತ್ವ, ಆತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಐವತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮಗಳ ಅಭಾವಸಮುದಾಯವು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಯಾವ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೋ ಅಂಥ ಶಬ್ದವು ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ತಿರ್ಯಗ್ಜಾತೀಯಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಂಠದಿಂದಲೂ, ವಾದ್ಯಗಳಿಂದಲೂ, ಮೇಘದಿಂದಲೂ, ವಾಯುವೇಗದಿಂದಲೂ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನೀಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅವಯವವಿಭಾಗದಿಂದಲೂ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಈ ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅತ್ವ-ಆತ್ವ-ಮೊದಲಾದ ಐವತ್ತೊಂದು ಧರ್ಮಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದೊಂದು ಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಉಕ್ತವಾದ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಈ ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದವು ಯಾವುದೊಂದು ವರ್ಣರೂಪವಾಗಿಯೂ ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ ?

೧೦೧೯ ಮೀಮಾಂಸಕಮತರೀತ್ಯಾ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಸಹ ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧತೋಷಪಾದನಂ.

ಇಂಥ ಎರಡುಬಗೆಯಾದ ಶಬ್ದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ದಾರ್ಶನಿಕರಿಗೆ ಕೆಲವು ವಿವಾದಗಳಿರುವುವು ; ಅದರಲ್ಲಿ —

ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೂ, ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ, ಏಕತ್ವವನ್ನೂ, ವಿಭುತ್ವವನ್ನೂ (ವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನೂ) ಇವರು ಒಪ್ಪುವರು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪವು ಕಿಮಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವದಾ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ತಾಲ್ಪಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಕಿಮಿಯ ಒಳಗಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವೆಂದೂ, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೂ ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದೆಂದೂ ಅವರಿಗೆ

ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವುದು. ಇವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೂರಸ್ಥತ್ವವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ದೂರಸ್ಥಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಹೊರಗೆ ಹೊರಡಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ; ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳಾದ ತಾಲವ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳುಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಈ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದವು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಅವ್ಯಾಪಕವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದರೂ ಇದು ಭೇರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಶ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುವುದಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಹೊರಗೆ ಹೊರಡಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ—“ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದದ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬಾರದು? ಅದೂ ಸಹ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಅವ್ಯಾಪಕವಾಗಿಯೂ ಇರಲಿ; ತಾಲವ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳುಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಶ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬರಲಿ; ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಲಿ; ಹೀಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನೂ ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು”? ಎಂಬ ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಉಂಟಾದರೆ—ಆಗ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದರೂಪವಾದ ವೇದಕ್ಕೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದೀತೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಮೂಲಾಂಶಕರು ಇದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವರು. ಹಾಗಾದರೆ ನಿತ್ಯತ್ವಮಾತ್ರವಿರಲಿ; ವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು? ಹವ್ಯದು; ವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು; ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅವ್ಯಾಪಕವಾದ (ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ) ಅಂಥ ನಿತ್ಯಶಬ್ದವು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಆಗ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವೇದೋಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದಾಗಿ ಬರುವುದು; ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಪ್ರದೇಶಸಂಬಂಧವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅನೇಕಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವೇದೋಚ್ಚಾರಣೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ನಿತ್ಯತ್ವವೂ ವಿಭುತ್ವವೂ ಇರಲಿ; ಏಕತ್ವವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು? ಹವ್ಯದು; ಏಕತ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು; ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಪ್ರದೇಶಗಳೂ ಆಗ ಅನೇಕಶಬ್ದಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ವೇದ

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಶೆಯುಳ್ಳವರು ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ, ಏಕತ್ವವನ್ನೂ, ಏಕತ್ವವನ್ನೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇದು ವಿಮಾನಾಂಸಕರ ಮತವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೨೦. ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನಾನುಯಾಯಿನಾಂ ಮತೇನ ಶ್ರೋತ್ರ ವೃತ್ತಿನಿರೂಪಣಂ.

ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನಕಾರರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸುವುದಾದರೆ—ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಸನ್ನಿಹಿತಶಬ್ದವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಪರ್ಮನಿಸಿತವಾಗುವುದು; ಆಗ—“ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವಾಗುವುದು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವಾಗುವುದು; ಮೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವಾಗುವುದು; ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವಾಗುವುದು” ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪದ ಗ್ರಹಣವಾಗುವಂತೆ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿದೇಶದ ಗ್ರಹಣವೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರುವುದು ಅಸಂಗತವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಶಬ್ದವು ದೂರಸ್ಥವಾಗಿದ್ದರೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ವಾಯುಸಹಾಯದಿಂದ ಬರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಬಾಹ್ಯವಾದ ಏಕೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಅದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವೆವು; ಧೂಪವು—ಬಾಹ್ಯವಾದ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೆಂಬ ಏಕೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೆಂಬುದೂ, ಮತ್ತು ಆ ರೂಪವು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಧಿತವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಅದರಂತೆ ಶಬ್ದವೂ—ಬಾಹ್ಯವಾದ ಶ್ರೋತ್ರವೆಂಬ ಏಕೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಅದ್ರವ್ಯವಾದಕಾರಣ ಇದೂ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯತ್ರ ಹೋಗಲಾರದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಘಟಾದಿಸದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವೂ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೇತ್ರದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಅದನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸರ್ವಲೋಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಿರೋಧವುಂಟಾಗಿ ಅಸಂಭಾಷ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದೀತು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧಭಾಷಿಗಳೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಣೆ ಮಾಡಬಾರದಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಶಬ್ದವು ಶ್ರೋತ್ರದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರಲಾರದು.

೧೦೨೧ ದೂರಸ್ಥ ಶಬ್ದೇ ವೀಚೀತರಂಗನ್ಯಾಯಾ ಸಂಭವಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಆದೇತಕ್ಕೆ ? ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಃ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ ವೀಚೀತರಂಗನ್ಯಾಯದಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕಾಗಲಿ ಶಬ್ದಾಭಿವ್ಯಂಜಕಕ್ಕಾಗಲಿ ಇತರಪ್ರೇರಣಾಧೀನವಾಗಿ ಶೋತ್ರಪ್ರದೇಶಗಮನವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ * ವೀಚೀತರಂಗನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಅತ್ಯಂತಗೌರವದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಶೋತ್ರಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಶಬ್ದಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಉತ್ಪಾದಕಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ, ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಅಂಥ ಶಬ್ದಗಳ ವಿನಾಶಗಳನ್ನೂ, ವಿನಾಶಕಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ, ಮತ್ತು ಅಂಥ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮಿಕವಾದ ಆಗಮನವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಮುಂದೆ ನಾವು ಹೇಳುವ

* ವೀಚೀತರಂಗನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ—ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟಿ, ಕೊಳ, ಬಾವಿ ಮುಂತಾದ ಜಲವಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೇಗವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಜಲಕ್ಕೆ ಅಭಿಘಾತವುಂಟಾದರೆ ವೇಗವತ್ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಅಭಿಹತವಾದ ಆ ಜಲವು ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಜಲವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದು ; ಹೀಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ನೀರು ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ನೀರನ್ನು ಅದರ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸುವುದು ; ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಜಲವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಜಲವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ತಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಅಲೆಗಳಾಗಿ ನಮಗೆ ಕಾಣುವುವು ; ವೇಗವು ಶಾಂತವಾಗುವವರೆಗೂ ಈ ಅಲೆಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಮುಂದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗುತ್ತಿರುವುವು ; ವೇಗವು ಶಾಂತವಾದರೆ ನಿಂತು ಹೋಗುವುವು ; ಅಥವಾ ಅಲೆಗಳ ಗತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡುವ ತೀರಾದಿಗಳು ದೊರೆತರೆ ಆಗ ನಿಂತುಹೋಗುವುವು.

ಇದರಂತೆಯೇ ಶಬ್ದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು ; ಭೇರಿ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರೂ, ಅಥವಾ ಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆಗಾಗಿ ತಾಲ್ಪಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳುಂಟಾದರೂ ಆ ಅಭಿಘಾತದ ವೇಗದಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ವಾಯು ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದು ; ಆಕಾಶವರ್ತಿಯಾದ ಅಂಥ ವಾಯು ತಾನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ತತ್ಕಾಲೋತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತ ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ವಾಯುವನ್ನು ಅದರ ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದು ; ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ತಳ್ಳುತ್ತಿರುವವಾಗಿ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ (ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ) ವೇಗದ ಶಕ್ತಿ ಹಿಡುವವರೆಗೂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹರಡುತ್ತ ತನ್ನ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಶಬ್ದದಿಂದ ತುಂಬಿಬಿಡುವುವು. ಹೀಗೆ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಶ್ರುೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಗ್ರಹಿಸುವುವು. ಇದೇ ವೀಚೀತರಂಗನ್ಯಾಯವು.

ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಪರಿಧೃಷ್ಟವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಂಶಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಅತ್ಯಂತಗೌರವದೋಷವು ತಪ್ಪಲಾರದಷ್ಟೆ? ಇವುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸದಿದ್ದಾಗ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೌರವದೋಷವನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು? ಮುಂದೆ ನಾವು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

೧೦೨೨ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ವಿಭುತ್ವಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಅದೇತಕ್ಕೆ? ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಆಕಾಶದಂತೆ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಕರ್ಥವಲ್ಲವೇ? ಆಗ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ; ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಕಲಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದೀತು; ಎಂದರೆ ದೂರಸ್ಥ ಶಬ್ದವೆಂದೂ ಸನ್ನಿಹಿತಶಬ್ದವೆಂದೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ನೋಡದೆ ಸಾಂಘಿಕವಾಗಿ ಯೋಜನಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾದೀತು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ? ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವೇ ಇರಲಿ; ಆದರೂ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವೆವು; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಮಾಪ್ರದೇಶವರ್ತಿಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೆಂದೂ, ದೂರವರ್ತಿಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾರದೆಂದೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಲದಿಂದಲೇ ಹೇಳುವೆವು; ಆಗ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆಯೂ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗವು ಬಂದೇಬರುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವಿಭುತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ವಿಭುವಾದ ಅಂಥ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟಿಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ, ದೂರಸ್ಥ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ

ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಾಮಕವೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬಲದಿಂದಲೇ ಹಾಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವುಂಟೆಂಬುದೂ, ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಲೋಕಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪರಿಮಿತಪ್ರದೇಶವರ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು? ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟುದೂರದವರೆಗೆ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುವುದೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವಗತವಾಗಿರುವುದೋ; ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಅಷ್ಟೇದೂರದವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೆಂದು ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು? ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಏಕೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು?

೧೦೨೩. ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಅಭೌತಿಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಸಮವೇತ ಶಬ್ದಗ್ರಾಹಕತ್ವಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ? ಆಕಾಶದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಆಕಾಶವಲ್ಲದೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ; ಆಕಾಶವರ್ತಿಯಾದ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶರೂಪವಾದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಇಲ್ಲ; ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಸಮವಾಯಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರವು ಸ್ವಸಮವೇತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಹವುದು; ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು; ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಆಕಾಶದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಹಂಕಾರಜನ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಧಿಸಿರುವೆವು; ಅದನ್ನು ನೀವು ಮರೆತಂತೆ ಕಾಣುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೋತ್ರವು ಸ್ವಸಮವೇತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಪಕ್ಷವೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ.

೧೦೨೪. ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತ್ಯೇವ ಶಬ್ದಗ್ರಾಹಣೋಪಪಾದನಂ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವು ಮತ್ತಾವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುವುದು? ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುವುದು—ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ದೂರದವರೆಗೆ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುವುದೆಂದು ಲೋಕಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದೋ; ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಅಷ್ಟೆಷ್ಟು ದೂರದವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳ

ಬೇಕು. ಅತಿದೂರಸ್ಥವಾದ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅತಿದೂರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ—ಸರಿಮಿತಪ್ರದೇಶವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವಾಗ—ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಭಾಗವನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವೆವು; ಶರೀರದ ಹೊರಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಭಾಗವನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಿಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವೆವು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟು ದೂರದವರಿಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಅಷ್ಟಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷವೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ನಾವು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಉಪಪತ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಮಾಮಾಂಸಕರ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಭುತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ಸೈಯಾಯಿಕರ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ವೀಚೀತರಂಗನ್ಯಾಯದಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರಸಮಾಪಾಗಮನವನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ;

೧೦೨೫ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಮನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತೋರ್ಮಾಮಾಂಸಕ ಸೈಯಾಯಿಕಯೋರನಿಷ್ಪಾಸತ್ತಿಃ.

ಹೀಗೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ನಾವು ಹೇಳುವ ಅಷ್ಟಷ್ಟು ದೂರಪ್ರದೇಶವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಮಾಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಸೈಯಾಯಿಕರಿಗೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ತೊಂದರೆಯೇನೆಂದರೆ—“ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಲೋಕಾನುಭವಗಳು ಅವರಿಗೆ ಕೆಟ್ಟಹೋಗುವುವು; ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ—ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಶಬ್ದವು ಅವರಿಬ್ಬರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಿವಿಯೊಳಗೇ ಇರುವುದರಿಂದ “ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅನುಭವವುಂಟಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು “ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಲೋಕಾನುಭವಗಳು ಉಂಟಾಗಕೂಡದು. ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುವೆಂದು ಹೇಳುವವರಿಗೆ “ಇದು ದೂರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದವು, ಇದು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದವು” ಎಂಬ ವಿಭಾಗವು ಸಂಭವಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ? ಲೋಕಾನುಭವ

ಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ತತ್ತ್ವದೇಶವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಮಾಂಸಕರೂ ಸೈಯಾಯಿಕರೂ ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಬಲ್ಲರು? ನಮಗಾದರೆ—ಆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಅಷ್ಟಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೆಂದು ಅಭಿಮತವಾದುದರಿಂದ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಿಯಿರುವುದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ತತ್ತ್ವದೇಶವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವೂ, ತತ್ತದ್ವಿಗ್ಲಾಘವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುವು.

೧೦೨೬ ಅನ್ಯಭಿಚರಿತಲಿಂಗಾಭಾವಾತ್ ದಿಗಾದೀನಾಂ

ಅನುಮೇಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವುಂಟಾದಮೇಲೆ “ ಈ ಶಬ್ದವು ಯಾವ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು ? ” ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದನೋಡಿದರೆ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತತ್ತ್ವದೇಶವನ್ನೂ ತತ್ತದ್ವಿಗ್ಲಾಘವನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಇಲ್ಲ; ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಹೊಗೆಯೆಂಬ ಲಿಂಗದಿಂದ ಬೆಂಕಿಯೆಂಬ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು; ಅದರಂತೆ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅಧಿಕರಣವಾದ ತತ್ತ್ವದೇಶವನ್ನೂ ತತ್ತದ್ವಿಗ್ಲಾಘವನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಲಿಂಗವು ನಮಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾದರಲ್ಲವೆ ಅಂಥ ಲಿಂಗದಿಂದ ತತ್ತ್ವದೇಶವನ್ನೂ, ತತ್ತದ್ವಿಗ್ಲಾಘವನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾದೀತು ? ಅನ್ಯಭಿಚರಿತವಾದ ಅಂಥ ಲಿಂಗವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಲ್ಲ.

ಆದಕಾರಣ—ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ವೃತ್ತಿಗೆ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಾಸುರ್ಥ್ಯವಿರುವುದೋ ; ಹಾಗೆಯೇ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಸುರ್ಥ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ಕಾರ್ಯಬಲದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು.

೧೦೨೭ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತೇಸ್ತುಲ್ಯತ್ವೇನ ಪಿ ಆಸತ್ತ್ವಾದಿತಾರತಮ್ಯೇನ

ಶಬ್ದಗ್ರಹಣತಾರತಮ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ

ಓಹೋ ! ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಿ ಅಷ್ಟಷ್ಟು ದೂರದವರೆಗೆ ತುಲ್ಯವಾಗಿ (ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದೆ) ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದಾದರೆ—ಅಷ್ಟಷ್ಟು ದೂರದ ಒಳಭಾಗ

ದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವೂ ತುಲ್ಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಒಂದುವೇಳೆ ಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದುವೇಳೆ ಅಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ?

ಹೀಗೆ ಆಶಂಕಿಸುವವರು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ವೃತ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವವರಾದರೆ ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಆಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೇತ್ರರಶ್ಮಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಟು ಎಡೆಬಿಡದೆ ದೂರದವರೆಗೂ ತುಲ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ; ಅದರೂ ಅದು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಲ್ಪಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ, ಅತ್ಯಂತಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅತ್ಯಂತಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ;

ಮತ್ತು—ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಥೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ, ಅತಿಸ್ಥೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಅತ್ಯಂತಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ;

ಮತ್ತು—ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧವು ಕಡಮೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಅತ್ಯಂತಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ;

ಹೀಗೆ ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಸಾಮಾನ್ಯತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೂ, ಗ್ರಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥದ ಸ್ವರೂಪತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೂ, ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೂ ಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ; ಅದರಂತೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಾಮಾನ್ಯತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೂ, ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಶಬ್ದದ ಮೃದುತ್ವ ಮಧ್ಯತ್ವ ಪರುಷತ್ವಗಳೆಂಬ ಸ್ವರೂಪದ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೂ, ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ತಾಲ್ವಾದಿವ್ಯಾಸಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೃದುತ್ವಾದಿತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿರುವಾಗ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಶಂಕೆಯೂ ಏರಲಾರದು. ಇದು ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನ ಕಾರರ ಮತವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೨೮ ಅಥ ನೈಯಾಯಿಕಮತರೀತ್ಯಾ ಶಬ್ದಾಗಮನ ಸಕ್ಷೋಪಸಾದನಂ.

ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ವಿಾಮಾಂಸಕರ ಅಭಿ
ಪ್ರಾಯದಂತೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವಿಭುತ್ವವನ್ನೂ, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ನಿತ್ಯ
ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಸಾಂಖ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಶರೀರದ
ಮೂರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇ
ನೆಂದರೆ—ವೀಚೀತರಂಗನ್ಯಾಯದಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಶಬ್ದದ ಆಗಮನವನ್ನೇ
ಒಪ್ಪಬೇಕು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ದುಂದುಭಿ, ಭೇರಿ, ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವಾದ್ಯಗಳನ್ನು
ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಭಿಘಾತದ ವೇಗಾತಿತಿಯಿಂದ ವಾಯು
ಹತ್ತುದಿಕ್ಕುಗಳ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದುಗೊಂದುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದವನ್ನು
ತುಂಬಿದನೇಲೆ ದೂರಸ್ಥನಾದವನಿಗೆ ಅದೇ ಶಬ್ದವು ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳ
ವಿಳಂಬದಿಂದ ಕೇಳಿಸುವುದು , ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಮಾಪ
ದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಅತಿ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿಸುವುದು ; ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದವು
ಕೆಲವರಿಗೆ ವಿಳಂಬವಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೂ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ
ಯೆಂಬ ಈ ಲೋಕಾನುಭವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ವಿಾಮಾಂಸಕರಿಗಾಗಲಿ ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನ
ಕಾರರಿಗಾಗಲಿ ಯೇಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದೀತು ? ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ
ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಾಮಾಂಸಕರಿಗೆ—ದೂರದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಸಮಾ
ಪದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಶಬ್ದವು ಏಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿ
ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೆ—ದೂರವರ್ತಿಗಳಿಗೂ
ಸಮಾಪವರ್ತಿಗಳಿಗೂ ಶಬ್ದವು ಏಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ ?

ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೆ—ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವವರ ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೆ ಶಬ್ದವು
ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದಲೂ, ದೂರದಲ್ಲಿರುವವರ ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಳಂಬ
ವಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದಲೂ, ಶಬ್ದಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ವಿಳಂಬಾವಿಳಂಬಗಳು ಸಮಂಜಸ
ಗಳಾಗುವುವು.

ಆದುದರಿಂದಲೇ—ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಕಡೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಯು ಬೀ
ಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿದೂರದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುವುದು ; ಪ್ರತಿಕೂಲ
ವಾಯು ಬೀಸುವುದಾದರೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸದೆಹೋಗು
ವುದು. ಇದರಿಂದ ವಾಯು ಶಬ್ದವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸೇೆಯುತ್ತದೆ

ಯೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವಗತವಾಗುವಕಾರಣ ಗ್ರಾಹಕವಾದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಶಬ್ದವೇ ಒದುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು

ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಶಬ್ದವು ಮನೆಯ ಹೊರಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ, ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಅಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಲೋಕಾನುಭವವೂ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಶಬ್ದವನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ಗಾಳಿ ನಿರಾವರಣಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಶಬ್ದವು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಬಹುದು: ಅದೇ ಗಾಳಿ ಮನೆಯ ಆವರಣದಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೋಗಲಾರದೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದುದರಿಂದ ಒಳಗಿರುವವರಿಗೆ ಅದೇ ಶಬ್ದವು ಅಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಬಹುದು. ಆದಕಾರಣ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಧರ್ಮವಾದ ಶಬ್ದವೇ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಸಮಂಜಸವಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಾಜ್ಞರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

೧೦೨೯ ಅದ್ವೈತಸ್ಯಾಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಸಮಾಪಗಮನೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಓಹೋ! ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವಿರೋ? ಹಾಗಾದರೆ ಬಾಹ್ಯವಾದ ಏಕೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಶಬ್ದ, ಗಂಧ, ರೂಪ, ರಸ ಮೊದಲಾದ ಅದ್ವೈತಗಳಿಗೆ ಸಾಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ನಾವು ತೋರಿಸಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇನು ?

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ; ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೂ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನವು ಸಂಭವಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ನಾವು ಹೇಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಕೇಸರಿ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಪುಷ್ಪಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಗಾಳಿ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುವಾಗ ಹೇಗಾದರೆ ಪರಿಮಳಮಾತ್ರವನ್ನು ಒಯ್ಯದೆ, ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಆ ವಸ್ತುಗಳ ಕೆಲವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಮಾಣುಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಮಳವನ್ನೂ ಒಯ್ಯುವುದೋ; ಅದರಂತೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವಾಗಲೂ ಶಬ್ದಾಶ್ರಯವಾದ ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಮಾಣುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದವನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತದೆಯೆಂದೇ ನಾವು ಹೇಳುವೆವಾದುದರಿಂದ ಉಕ್ತಾಶಂಕೆಗೆ ಅನಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ— “ ಶಬ್ದ-ಗಂಧ-ಸೂರ್ಯಾಲೋಕ-ರತ್ನಪ್ರಭಾದಯೋ
ಧರ್ಮೈಶ್ಚೈವ ತಿವರ್ತಿನೋ ಗತಿನಂತಶ್ಚ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ
ಶ್ರೀಯಾಮುನಾಚಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಯೊಳಗೆ ಶಬ್ದಪದವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ?
ಶಬ್ದವೂ, ಪರಿಮಳವೂ, ಸೂರ್ಯಕಿರಣವೂ, ರತ್ನದಕಾಂತಿಯೂ, ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಗೆ
ಸಮಾನವಾದುವುಗಳೂ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಸ್ಯತ್ ಸಂಚರಿಸುವವೆಂದು
ಆ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವುದಷ್ಟೆ ?

ಇಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ; ಆ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಪದವು ಗಂಧ
ಪದದಂತೆ ಶಬ್ದಾಶ್ರಯವಸ್ತುವನ್ನೂ ಉಪಲಕ್ಷಣರೀತಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದೇ
ಅಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಶಬ್ದವಾಚಕವಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯವಾಚಕವಾದ—“ ಸೂರ್ಯಾಲೋಕ,
ರತ್ನಪ್ರಭಾ ” ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಬತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಗಂಧ
ಪದಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಬೋಧಕತ್ವವನ್ನು ಆ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವುದು ಯುಕ್ತವೇ
ಸರಿ.

ಆದಕಾರಣ ವಾಯುವೇಗವಶದಿಂದ ಆಶ್ರಯಪರಮಾಣುಗಳ ಬತಿಯಲ್ಲಿ
ಶಬ್ದವೇ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲೂ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಯೆಂದೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಹೀಗೆ
ಒಪ್ಪಿದರೇನೇ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕವಾದ ಲೋಕಾನುಭವಗಳೂ ಸಮಂಜಸಗಳಾಗುವ
ವುವು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ ಗುಹಾಸೌಧಾದಿಸಂಕ್ಖ್ಯೋಭಃ ಪ್ರತಿಶಬ್ದಶ್ಚ ಜೃಂಭತೇ |
ನಿಸ್ಸಾಣಾದಿಪ್ರಾಣಾದೇನ ತದೇತತ್ಪಕ್ಷಸಂಗತಂ || ”

ದುಂದುಭಿ ಭೇರಿ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವಾಗಲೂ,
ಶತ್ಕು (ಫಿರಂಗಿ) ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವಾ
ಗಲೂ—ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಪರ್ವತದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಅತಿವೇಗದಿಂದ ಶಬ್ದವು
ಎಡೆಬಿಡದೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಕ್ಷೋಭೆಯುಂಟಾಗುವುದು ; ಮತ್ತು ಅದೇ
ಗುಹಾದಿಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಹೊರಡುವುದು ; ಮನೆ ಮಠ ಉಪರಿಗೆ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳ ಕಿಟಕಿ ಕದಗಳಲ್ಲಾ ನಡುಗುವುವು ; ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದೊಳಗೆ ಇನ್ನೂ
ಕೆಲವು ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದ್ರಪಾಣಿಗಳ ಎದೆಯೂ ಒಡೆದುಹೋಗುವುದುಂಟು. “ ಸ
ಘೋಷೋ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಣಾಂ ಹೃದಯಾನಿ ವ್ಯದಾರಯತ್ ” ಎಂಬ
ಸಂಜಯನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಶಂಖಧ್ವನಿ ದುರ್ಮೋಧನಾದಿಗಳ ಎದೆಗ
ಳನ್ನು ನೀಳಿತೆಂದು ತೋರುವುದು. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸಂಗತವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಶಬ್ದಾಶ್ರಯ

ವಾದ ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳ ಪರಮಾಣುಗಳು ಪ್ರಬಲವಾಯುವಿನಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಗುಹಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ಇದೆ ಎಂಬ ಉಂಟಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

೧೦೩೦. ಶಬ್ದಗತಮಂದ್ರತ್ವಾದಿಲಿಂಗೇನ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿದೇಶಾದ್ಯನು ಮಾನೋಪಪಾದನಂ.

ಹೀಗೆ! ಹೀಗೆ ಶಬ್ದವೇ ಶ್ರುತೀಂದ್ರಿಯದ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದಾದರೆ—ಆಗ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗಬೇಕು; ಅದರ ಚತುರ್ವಿಧ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗಬೇಕು; ಆಗ—“ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ ” ಎಂದು ತತ್ತ್ವದೇಶವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು?

ಹೀಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು—ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಅಂಥ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಅತಿಶಯವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಂಡು ಅದರಿಂದ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷವನ್ನು ಅವರವರೇ ಅನುಮಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ಅತಿಶಯವಿಶೇಷವೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಶಬ್ದಶ್ರವಣಮಾಡಿದವರೊಬ್ಬರಿಗೂ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾವು ವುನಃ ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಅಂಥ ಲಿಂಗವು ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನೇ ತಪ್ಪದೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ—“ ಅವ್ಯಭಿಚರಿತವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ಲಿಂಗವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಂಖ್ಯರ ಪ್ರಲಾಪಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೧. ಗಾಯಕಶರೀರ ಮಣಿಗಳು ಮನೆಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವೀಣೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ—ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವರು ಆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಆ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಅತಿಶಯವಿಶೇಷದಿಂದ “ ಇದು ವೀಣಾಧ್ವನಿಯಾಗಿರುವುದು ” ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವರೋ;

೨. ಗಗನಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಮೇಘಗಳ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮನೆಯೊಳಗಿರುವವರು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ—ಗರ್ಜನದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ಅತಿಶಯವಿಶೇಷದಿಂದ “ ಇದು ಮೇಘಧ್ವನಿ ” ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವರೋ;

೩. ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಮೇಘಾಡಂಬರವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಮೈಮರೆತು ಸರ್ತಸಮಾಡುತ್ತಾ ಗಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ ಸಮಿಲುಗಳ ಕೇಕಾಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮನೆಯೊಳಗಿರುವವರು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ “ ಇದು ಸಮಿಲುಗಳ ಧ್ವನಿಯಾಗಿರುವುದು ” ಎಂದು ಹೇಗೆ ಸಿಶ್ಚಯಿಸುವರೋ ;

೪. ವಸಂತಕಾಲದ ಮಾವಿನ ಚಿಗುರುಗಳನ್ನು ಆಕಂಠಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸವಿದು ಮದೋನ್ಮತ್ತವಾಗಿ ಪಂಚಮಸ್ವರವನ್ನು ಹಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿರುವ ಕೋಗಿಲೆಗಳ ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮನೆಯೊಳಗಿರುವವರು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ—ಕೋಗಿಲೆಯು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಿದ್ದರೂ, “ ಇದು ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿಯಾಗಿರುವುದು ” ಎಂದು ಹೇಗೆ ಸಿಶ್ಚಯಿಸುವರೋ ;

೫. ವನಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವೊದರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸಿಂಹ-ಶಾರ್ದೂಲ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗರ್ಜನವನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ “ ಇದು ಇಂಥ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗರ್ಜನವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂದು ಮನೆಯೊಳಗಿರುವವರು ಹೇಗೆ ಸಿಶ್ಚಯಿಸುವರೋ ;

೬. ಮತ್ತು—ಗಾಯಕೋತ್ತಮರ ಗಾಸವಿಶೇಷವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಂಗೀತಕಲಾಭಿಜ್ಞರು ಆ ಗಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅತಿಶಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಂಡು “ ಇದು ಛೈರವಿ, ಇದು ಆನಂದಛೈರವಿ, ಇದು ಶಂಕರಾಭರಣ, ಇದು ಕಲ್ಯಾಣಿ, ಇದು ಪಂತುವರಾಳಿ ” ಎಂದು ಆ ಆ ರಾಗವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಿಶ್ಚಯಿಸುವರೋ ;

ಹಾಗೆಯೇ—ಆ ಆ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಂನಾಸೊಂದು ಅತಿಶಯವಿಶೇಷವೆಂಬ ಲಿಂಗವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿ ಆದರಿಂದ— “ ಇದು ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದವು , ಇದು ದೂರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದವು ; ಇದು ಇಂಥ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದವು ” ಎಂದು ಶಬ್ದಶ್ರವಣವಾಡಿದವ ರೆಲ್ಲರೂ ಸಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು.

ಯದ್ಯಪಿ—ಆ ಅತಿಶಯವು “ ಇಂಥದು ” ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏವಾದಪಡುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದು ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷವೆಂಬ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಅನುಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗವಾಗಿರಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ ; ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಮದ್ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು—

“ ಯಥಾನುಯೂರವೀಣಾದೇಃ ಶಬ್ದೋಽಯಮಿತಿ ಗೃಹ್ಯತೇ |
 ತಥಾ ಸ್ಪ್ರಾಚ್ಯಾದಿಜಾತೋಽಯಮಿತಿಲಿಂಗಾತ್ಪ್ರಥಾವಿಧಾತ್ ||
 ತತ್ರ ಯದ್ವಾಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಃ ಕೋಽಪಿ ದುರ್ವಚಃ |
 ತಥಾಪಿ ವಿದಿತಸ್ತೈಸ್ತೈರ್ಲಿಂಗಂ ಸ್ವಾತ್ಮನಮತೇಷ್ವಿವ || ”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು. ಇದು ಸ್ವೈಯಾಯಿಕರ ಮತವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೩೧. ಉಕ್ತಯೋಸ್ಸಾಂಖ್ಯಸೈಯಾಯಿಕಪಕ್ಷಯೋರನ್ಯ ತರಸ್ಯಾನತಿಕ್ರಮಣೀಯತ್ವಂ

ವೂಚ್ಯರೆ ! ಉಕ್ತವಾದ ಸಾಂಖ್ಯಮತವೂ ಸೈಯಾಯಿಕಮತವೂ ಯಾವು ದೋ ಒಂದು ಹಠದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮತಗಳಾಗಿ ತೋರುವುವು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ — ಸಾಂಖ್ಯಮತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಸುರ್ಥ್ಯವಿರುವುದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವದೋಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು ; ಸೈಯಾಯಿಕಮತದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷವೆಂಬ ಲಿಂಗಿಯನ್ನು ಅನುಮಾನವು ದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಲಿಂಗವು “ ಇಂಥದು ” ಎಂದು ತೋರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ ದಿದ್ದರೂ ಅಂಥ ಲಿಂಗದರ್ಶನವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವದೋಷವು ಆಗಲೂ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಓಹೋ ! ಹೀಗೆ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ನಿಮಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ? ಶಬ್ದಗ್ರಹಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಗ್ರಹಣವೂ, ಆ ಆ ದಿಗ್ಭಾಗಗಳ ಗ್ರಹಣವೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ — ಇದ್ದರೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅದು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದಲೇ ಅವುಗಳ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲಾಗಲಿ ಲಿಂಗದಿಂದಲಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ?

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಂಗತವಲ್ಲ : ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು ; ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ — ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ಟಿದ ಆ ಆ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಗಳ ಗ್ರಹಣವೂ ಆ ಆ ದಿಗ್ಭಾಗಗಳ ಗ್ರಹಣವೂ ಸರ್ವರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೊಡನೆ ನಿರೋಧವನ್ನು ಯಾರು ತಪ್ಪಿಸಬಲ್ಲರು ? ಕೆಲವು ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಸರಿ ಯಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ದಿಗ್ಭಾಗಗಳ ಗ್ರಹಣವಾಗದಿದ್ದರೂ, ಸಾಮಗ್ರಿಯಿರುವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ತದ್ಧಿಗ್ಭಾಗಪರಿಷ್ಕವಾಗಿಯೇ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣವು ಆಬಾಧಿತವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು.

ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ ; ಹಿಂದೆಯೂ ಮುಂದೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ತತ್ತತ್ಪ್ರದೇಶಪರೀಕ್ಷಾಬ್ಲಾಸವೂ ದಿಗ್ಭಾಗಬ್ಲಾಸವೂ ಆಗಂತುಕವಾದುದರಿಂದ—ಆಗಂತುಕವಾದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾರಣವು ಅದಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು ; “ಆಗಂತುಕಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಮಾತೇ ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ ; ವ್ಯಾಘ್ರಾತದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗುವುದು. ಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು ಆಗಂತುಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥವು ಮೊದಲ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲದೆಯಾದರೂ ಇರಬೇಕು ; ಅಥವಾ ಆತ್ಮನಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಆದರೂ ಇರಬೇಕು ; ಅಷ್ಟವಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆಗಂತುಕವಾಗಲಾರದು.

ಮೂರನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ ; ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುವ ಶ್ರೋತ್ರವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ, ನೈಯಾಯಿಕರು ಹೇಳುವ ಲಿಂಗವೆಂಬ ಅಸುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವೆಂಬುದು ಮತ್ತಾವುದು ? ಆಗಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣವಂತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಇಲ್ಲ. “ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾನೋ ಯಜೇತ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಂತೆ “ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕಾಲೇ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿದೇಶಗ್ರಹಣಮಪಿ ಭವತಿ” (ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ ಗ್ರಹಣವಾಗುವುದು) ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಯಾವುದೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಇದುವರೆಗೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿದೇಶಗ್ರಹಣವೂ ದಿಗ್ಭಾಗಗ್ರಹಣವೂ ಭ್ರಾಂತಿ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ? ಇಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೂ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು ; ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲಾದೀತು ? ಮತ್ತು ಅದು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ನಿಮಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು ? ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಬ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣದೋಷದಿಂದಲಾಗಲಿ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನದಿಂದಲಾಗಲಿ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪತ್ವವನ್ನು

ಹೇಳಬಹುದು : ಇಲ್ಲಿ ಅವರೊಬ್ಬ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಭ್ರಾಂತಿರೂಪವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? ದಿಗ್ಭಾಗಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಧರ್ಮವಿಶೇಷವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವುದಾದರೊಂದು ಅಂಧ ಧರ್ಮವು ಪ್ರತಿಪುರುಷನಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದಾದರೆ ಅಂಧ ಧರ್ಮದ ಗ್ರಹಣವು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದೋ ; ಅದರಂತೆಯೇ ಅದೇ ಧರ್ಮದಿಂದ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಗಳ ಅನುಮಾನವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವುಗಳ ಗ್ರಹಣವೂ ಸಂಗತವಷ್ಟೆ ?

ಆದಕಾರಣ—ಸಾಂಖ್ಯರ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಸೈಯಾಯಿಕರ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಅನುಮಾನದಿಂದಲಾಗಲಿ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದವು ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಮತಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮತವನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೂರನೆಯ ಮತದ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದೊಡನೆ ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವವೂ ವಿಭುತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಿರುವುದು.

೧೦೩೨ ಶಬ್ದಗಮನಸಹಜೇ ನಭೋನಿಷ್ಠಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ.

ಉಕ್ತವಾದ ಸೈಯಾಯಿಕಮತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶವನ್ನಿಹಿತವಾದ ಶಬ್ದವೇ ತಾಲ್ಪಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದಲೂ ವಾಯುವಿನಿಂದಲೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಆಕಾಶವರ್ತಿಯಾದ ಶಬ್ದವೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೆಂದು ಆಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು, ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಶಬ್ದ ಶ್ರಯಗಳಾದ ಭೇರಾದಿಗಳಾಗಲಿ ಅವುಗಳ ಅವಯವಗಳಾಗಲಿ ಕಿಮಯೋಗವು ಸುಗ್ಗು ಹೋಗಿರುವುದೆಂದು ಕಲ್ಪನೆಮಾಡುವುದು ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

೧೦೩೩ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ಪಂಚಭೂತವರ್ತಿನೋಽಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ.

ಉಕ್ತವಾದ ಸಾಂಖ್ಯಮತದಲ್ಲಿ—ಹೊರಗಿರುವ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಭೇರಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದವೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಪಂಚಭೂತವರ್ತಿಯಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು ; ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವಿದ್ದಡೆಗೆ ಶ್ರೋತ್ರವೇ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಶ್ರಯವಾದ

ಭೇರಾದಿಗಳಾಗಲಿ ಅವುಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಯವಗಳಾಗಲಿ ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೧೦೩೪ ನೇದಾಂತಿನಾಂ ಮತೇ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಪಕ್ಷಾಭ್ಯುಪಗಮಃ, ಶಬ್ದಗಮನಪಕ್ಷದೂಷಣಂ ಚ.

ಸಾಂಖ್ಯರ ಮತ್ತು ಸೈಯಾಯಿಕರ ಮತಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿರಲಿ; ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷವು ಯಾವುದು? ದೂರಸ್ಥವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೇ ಅದರ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದೆಂಬ ಪಕ್ಷವೇ ನೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಮತವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವರದನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಾರ್ಯರು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು: ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ ದೂರೇ ಶಬ್ದಸ್ಸಮಾಪೇ ಚ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ಚೇತ್ಯಾದಿದರ್ಶನಾತ್ |
ಗತ್ವಾ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಂ ತತ್ರತತ್ರ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಮಂ ||
ಆಗತಾ ದೂರತಶ್ಚಬ್ದಮಾಲಾ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಗೃಹ್ಯತೇ |
ಸಮನಾಯಾದ್ಯದಿ ತದೈವಂ ನ ಗೃಹ್ಯೇತ ದೂರಜಾ ||
ಶಬ್ದನಾಂದ್ಯಾದಿಭಿದೂರೋತ್ಥತ್ವಾದಿಗ್ರಹಸಂಭವೇ |
ಅಪಿ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ ಚೇತ್ಯೇವಂ ನ ಗ್ರಹಸಂಭವಃ || ”

ಈ ಮೂರು ಕಾರಿಕೆಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಎರಡನೆಯ ಮೂರನೆಯ ಕಾರಿಕೆಗಳೊಳಗೆ ಸೈಯಾಯಿಕರ ಮತವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿ ದೂಷಿಸುತ್ತಾರೆ—

“ ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು, ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು, ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು, ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಉಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೇ ಶಬ್ದವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

“ ದೂರದಿಂದ ಒಂದಿರುವ ಶಬ್ದ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದವು ಶ್ರೋತ್ರ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಸಮವೇತವಾಗಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ” ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಗ ಶ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದೇಶವಿಶೇಷವಿಷ್ಟು ಶಬ್ದ ಗ್ರಹಣವು ಉಂಟಾಗಕೂಡದು—ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

“ಆದೇತಕ್ಕೆ ? ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಶಬ್ದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾದರೂ ಅಂಥ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಮಂದತ್ವ-ಮಧ್ಯತ್ವ-ತೀವ್ರತ್ವ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಆ ಆ ದೇಶವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅನುಮಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಹವುದು ಅನುಮಿಸಬಹುದು ; ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ “ವೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು” ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನಗತವಾಗುವ ಆ ಆ ದಿಗ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅನುಮಿಸಲಾದೀತು ? ಮಂದತ್ವ-ಮಧ್ಯತ್ವ-ತೀವ್ರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಸಮಾಪಪ್ರದೇಶದೂರಪ್ರದೇಶಗಳ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾದರೂ, ಆ ಆ ದಿಗ್ವಿಶೇಷಗಳ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಲಾರವಷ್ಟೆ” ಎಂಬುದು ಮೂರನೆಯ ಕಾರಿಕೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

**೧೦೩೫. ಶಬ್ದಸ್ಯ ಆಕಾಶೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಸಮಸಮಯೋತ್ಪತ್ತಿ
ವಿನಾಶವತ್ತ್ವಪಕ್ಷಾನುನಾದಃ.**

ಅಂಥ ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶದ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಆಕಾಶದ ವಿಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನೂ ವಿಲೀನವಾಗುವುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಆಕಾಶದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವಾಯ್ವಾದಿಭೂತಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಆಕಾಶದ ಒತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವುನಃ ವಾಯ್ವಾದಿಭೂತಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ವುನಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ವಾಯ್ವಾದಿಭೂತಗಳ ವಿಲಯಾನಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದೊಡನೆ ಲೀನವಾಗುವ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯ್ವಾದಿಭೂತಗಳ ವಿಲಯಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಲಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಮೊದಲೇ ಲೀನವಾಗುವುದಾದರೆ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ವುನಃ ಲಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು—ಆಕಾಶವೆಂಬ ಭೂತದ ಒಂದು ಭಾಗವೇ ಆಕಾಶತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಾಯುತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಪೃಥಿವಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯ್ವಾದಿಭೂತಗಳು ಆಕಾಶಭೂತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಸ್ತುಗಳಲ್ಲ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಾಯುತ್ವವಸ್ಥಾಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವಾಗ ಆಕಾಶತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ನಾಶವುಂಟಾದರೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾಶವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ವಾಯ್ವಾದಿಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದದ ಸದ್ಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ವೂರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿನಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಶಬ್ದಾಂತರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಗೌರವದೋಷವು

ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾಶವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವಸ್ಥಾಂತರವಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಆಕಾಶತ್ವಾವಸ್ಥೆಗೆ ನಾಶವುಂಟಾದರೂ ಶಬ್ದವು ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪುವೆವಾದುದರಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳುಂಟಾಗುವವೆಂಬುದು ಉಪಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೩೬ ತತ್ರಾಸ್ವಾರಸ್ಯೋದ್ಭವನಪೂರ್ವಕಂ ಸ್ವಾಭಿಮತಪಕ್ಷಾಂತರಪ್ರದರ್ಶನಂ.

“ಓಹೋ! ಆಶ್ರಯನಾಶವುಂಟಾದರೆ ಆಶ್ರಯಗತವಾದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಆಕಾಶತ್ವಾವಸ್ಥಾನಾಶವುಂಟಾದರೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ — ಆಕಾಶತ್ವಾವಸ್ಥಾನಾಶವೇ ಆಕಾಶ ನಾಶರೂಪವಾಗಿರುವುದು; ಆಶ್ರಯನಾಶವುಂಟಾಗಿರುವಾಗಲೂ ಆಶ್ರಯಗತವಾದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವದ್ರವ್ಯಗತವಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ನಾಶವನ್ನೂ, ಗುಣಾಂತರಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಗೌರವದೋಷವನ್ನು ನೀವೇ ತೋರಿಸುತ್ತೀರಿ, ಆದಕಾರಣ ಆಕಾಶತ್ವಾವಸ್ಥಾನಾಶವುಂಟಾದರೆ ಶಬ್ದನಾಶವೂ ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯ್ವಾದಿ ಭೂತಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಲ್ಲವೆ?” ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವೆವು; ಶಬ್ದಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಆಕಾಶದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆಕಾಶಗತವಾದ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆಕಾಶದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಉಳಿದ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆ ಆ ಭೂತಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವೆವು.

೧೦೩೭ ವರ್ಣಾನಾಮಾಕಲ್ಪಸ್ಥಾಯಿತ್ವಂ, ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇಕತ್ವಂ ಚ.

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಆಕಾಶವರ್ತಿಯಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶದ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ; ಇದರಿಂದ ಪ್ರಳಯಕಾಲದವರೆಗೆ ಆಕಾಶವು ಸ್ಥಿರವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದವೂ ಅದುವರೆಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು; ಆದರೆ ಇದು ಸಂಗತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; “ಇದಾನೀನುತ್ಪನ್ನೋ

ಗಕಾರಃ, ಇದಾನೀಂ ವಿನಷ್ಟೋ ಗಕಾರಃ” (ಈಗ ಗಕಾರವು ಹುಟ್ಟಿತು-ಈಗ ಗಕಾರವು ನಷ್ಟವಾಯಿತು) ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ವಿನಾಶಪ್ರತೀತಿಯಿರುವಾಗ ಆಕಲ್ಪಸ್ಥಾಯಿತ್ವವನ್ನು ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

ಆದೇತಕ್ಕೆ ? **“ ಸ ಏವಾಯಂ ಗಕಾರಃ ”** (ಇದೂ ಅದೇ ಗಕಾರವಾಗಿರುವುದು) ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಬಾಧಿತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲವರ್ತಿಯಾದ ಗಕಾರಕ್ಕೆ ಅಭೇದವೂ ಸ್ಥಿರತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಕಾರಣ ವರ್ಣಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ವಿನಾಶಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ವಿನಾಶಪ್ರತೀತಿ ವರ್ಣಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ವರ್ಣಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ತಾಲ್ಪಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸುವುದು ; **“ ಉತ್ಪನ್ನೋ ಗಕಾರಃ-ವಿನಷ್ಟೋ ಗಕಾರಃ ”** ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಗೆ “ ಗಕಾರಸ್ವರೂಪವೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು-ಗಕಾರಸ್ವರೂಪವೇ ನಷ್ಟವಾಯಿತು ” ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ ; ಗಕಾರಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿರುವ ತಾಲ್ಪಾದಿವ್ಯಾಪಾರವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತೆಂದೂ, ತಾಲ್ಪಾದಿವ್ಯಾಪಾರವು ನಷ್ಟವಾಯಿತೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರಳಯಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಇಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಉಕ್ತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲವರ್ತಿಗಳಾದ ಗಕಾರವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಕಿಂತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗತ್ವವೆಂಬ ಚಾತಿ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲವರ್ತಿಗಳಾದ ಗಕಾರವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ತಾರತ್ವಧರ್ಮವೂ (ಉಚ್ಚಸ್ವರತ್ವವೂ) ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಂದತ್ವಧರ್ಮವೂ (ನೀಚಸ್ವರತ್ವವೂ) ಇರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಗಕಾರವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು—ಅಬಾಧಿತವಾದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆ ಜಾತಿಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಜಾತಿವಿಶಿಷ್ಟಗಕಾರವ್ಯಕ್ತಿಗೇ ಅಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ದೂರವಾಗಿ ತಳ್ಳುವುದು ; ಎಂದರೆ ತಾರತ್ವಮಂದತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ವರ್ಣಸ್ವರೂಪಗತವಲ್ಲ ; ಕಿಂತು ವರ್ಣಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ವಾಯುನಿಷ್ಠಧರ್ಮಗಳಾಗಿರುವುವು. ವರ್ಣಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧ

ಧರ್ಮಗಳಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು? ನಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ವರ್ಣಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ವಾಯುವಿನಿಷ್ಠಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ, ವರ್ಣವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಬಾಧಿತವಾದ ಅಭೇದಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರಳಯಪರ್ಮಂತವಾಗಿ ಸ್ಥಿರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

೧೦೩೮. ತಾರತ್ವಾದಿವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ ವ್ಯಂಜಕವಾಯುಧರ್ಮತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹಾಗಾದರೆ ತಾರತ್ವ, ಮಂದತ್ವ, ಮೊದಲಾದ ನಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ವರ್ಣಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನು? ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಶರಮಹರ್ಷಿಯ ಸೂಕ್ತಿಯೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ವೇಣುರಂಧ್ರವಿಭೇದೇನ ಭೇದಸ್ವಡ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಿತಃ |

ಅಭೇದವ್ಯಾಪಿನೋ ವಾಯೋಸ್ತಥಾಸೌ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ||

ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೂತರಿರುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು: ಪರಮಾತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೀವಾತ್ಮವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು;

“ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಚಾಪ್ಯುಕ್ತೋ ದೇಹೇಽಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ |”

“ಯ ಏನಂ ನೇತ್ತಿಪುರುಷಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಚ ಗುಣೈಸ್ಸಹ ||”

“ತೈರೇವ ವಿಗತಃ ಶುದ್ಧಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ನಿಗದ್ಯತೇ ||” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು: ಈ ಸ್ಥೂಲದೇಹಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಮನಃಪ್ರಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಜೀವಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯನಿರಾಮಕನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪರಿಶುದ್ಧವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪರಮಾತ್ಮಶಬ್ದವು ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಬಹುದು. ಉದಾಹೃತವಾದ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—
ಗಾಯಕರು ವೇಣುಗಾನವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಡುವ ವಾಯು ತನ್ನ ಸ್ವೇಚವಾದ ವಾಯುತ್ವಾಕಾರವನ್ನು ಬಿಡದೆ ವೇಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಆ ವೇಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕರಂಧ್ರಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆವುದು; ಆ ರಂಧ್ರಗಳಿಗೆ ನಿಷಾದ, ಶುಷಭ, ಗಾಂಧಾರ, ಷಡ್ಜ, ಮಧ್ಯಮ, ಧೈವತ, ಪಂಚಮ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯುವಿನ ಯಾವ ಯಾವ

ಅಂಶಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ರಂಧ್ರದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆವುವೋ ಆ ಆ ಅಂಶಗಳು ಆ ಆ ರಂಧ್ರಗಳ ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಪಡೆವುವು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳಿಗೂ ವಾಯುತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಕಾರವು ತುಲ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ಷಡ್ಜವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ, ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಆ ಆ ರಂಧ್ರವಿಶೇಷಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಷಡ್ಜ ತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು ವಾಯ್ವಂಶಗಳಿಗೆ ಔಪಾಧಿಕಗಳಾಗಿರುವುವೇ ಮೊರತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಲ್ಲ; ಅದರಂತೆ ದೇವ-ಮನುಷ್ಯ-ತಿರ್ಯಕ್-ಸ್ಥಾವರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವ ಜೀವವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನೈಕಾಕಾರತ್ವವು ತುಲ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ದೇವ-ಮನುಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಆ ಆ ಶರೀರಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದೇವತ್ವ-ಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರದ್ವಾರಕಗಳಾಗಿ ಔಪಾಧಿಕಧರ್ಮಗಳಾಗುವುವೇ ಹೊರತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಲ್ಲ; ಒಂಬತ್ತು ಶ್ಲೋಕಾಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ ತಾರತ್ವ-ಮಂದತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ವರ್ಣಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಯುಧರ್ಮಗಳೇ ಆದುದರಿಂದ ವರ್ಣವ್ಯಕ್ತಿಭೇದಕ್ಕೆ ಮೇತುಸಾದ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅಪಾಧಿತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಬಲದಿಂದ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಆಕಲ್ಪಸ್ಥಾಯಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಳಯಪರ್ಯಂತವೂ ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಗಕಾರವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಕೋಟ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಾದರೂ ಉಚ್ಚಾರಣಾಭೇದವೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಗಕಾರವ್ಯಕ್ತಿಭೇದವಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಗಕಾರವ್ಯಕ್ತಿ ತಾವತ್ಪರ್ಯಂತವೂ ಪುನಃ ಪುನಃ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವುದು; ಇದರಂತೆಯೇ ಇತರವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವವನ್ನೂ ಏಕತ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧೦೩೯ ತಾರತ್ವಾದಿವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ ವರ್ಣಧರ್ಮತ್ವಸ್ಥೋರಕ ವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತಾರ್ಯಸೂಕ್ತವಿರೋಧಸರಿಹಾರಃ.

ಓಹೋ ! ತಾರತ್ವ-ಮಂದತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ವರ್ಣಧರ್ಮಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಯೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ? “ ಶ್ಲೋತ್ರಮಪಿ ಇತರೇಂದ್ರಿಯವತ್

ಶಬ್ದತ್ವ-ಗತ್ವ-ಮೃದುತ್ವ-ಪರುಷತ್ವ-ಮಂದತ್ವ ಮಧ್ಯಮತ್ವಾದ್ಯನಂತ ವಿಶೇಷಾತ್ಮಕವಸ್ತುಗ್ರಾಹಕಂ” ಎಂಬ ಅನರ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ—“ ಚಕ್ಷುಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದ ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿಷಯಗಳಾದ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಾಗ ಶುಕ್ಲತ್ವ-ನೀಲತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಧರ್ಮವಿಶೇಷಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವ ರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಗ್ರಹಿಸುವುವೋ ; ಅದರಂತೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೂ ತನ್ನ ವಿಷಯವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದತ್ವ ಗತ್ವ ಮೃದುತ್ವ ಪರುಷತ್ವ ಮಂದತ್ವ ಮಧ್ಯಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಯೇ ಇರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ (ಸಕಲವಿಶೇಷವಿರಹಿತವಾದ) ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವಕಾರಣ ಮೃದುತ್ವ-ಪರುಷತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ಶಬ್ದಧರ್ಮಗಳೇ ಆಗಿರುವವೆಂದು ಅನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅವಗತವಾಗುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ—ಅವರಿಗೆ ಅಂಥ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಸ್ತುವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದೆಂದೂ, ಸವಿಶೇಷವಸ್ತುವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಸ್ತುವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇತರೇಂದ್ರಿಯಗಳಂತೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೂ ಸವಿಶೇಷವಸ್ತುವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಸ್ತುವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವ್ಯಂಜಕವಾಯುಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಆ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೊಂದರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿ ಗ್ರಹಿಸುವಾಗಲೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಗ್ರಹಣೆಯಲ್ಲೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಆ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ಶಬ್ದಧರ್ಮಗಳೇ ಆಗಿರುವವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯದೊಳಗೆ ಅನರು ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ವಾಯುವಿಗೂ ವ್ಯಂಗ್ಯವ್ಯಂಜಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಜನ್ಯಜನಕಭಾವವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ನಮಸ್ತೇ ವಾಯೋ-ತ್ವಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಿ-ತ್ವಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವದಿಷ್ಯಾಮಿ” ಎಂಬ ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಗಳಿಗೆ “ ಎಲೈ ವಾಯುದೇವನೆ ! ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ; ವೇದೋಚ್ಛಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿರುವ ನಾನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು

ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ-
ವಾಯುಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಯಾರೂ ಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾರರು ;
ಶಬ್ದದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ನೀನು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಶಬ್ದವು
ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು ; ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕನು ; ಬ್ರಹ್ಮ
ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ವೇದವೂ ಶಬ್ದರೂಪವಾಗಿರುವುದು ; ಇದು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ
ದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಬಲುದೊಡ್ಡದಾದುದರಿಂದಲೂ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಇಂಥ ವೇದಕ್ಕೂ ನಿನಗೂ ವ್ಯಂಗ್ಯವ್ಯಂಜಕ
ಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಂಗ್ಯವ್ಯಂಜಕಗಳಿಗೆ ಅಭೇದೋಪಚಾರವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು
ದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ನೀನೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ ;
ಆದಕಾರಣ ನಿನ್ನನ್ನೇ ನಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವೆನು " ಈ ರೀತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಅವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು ; ಇಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೂ ಆ ವಿರುದ್ಧ
ಧರ್ಮಗಳು ಶಬ್ದಧರ್ಮಗಳೆಂದೇ ಅವರಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಧರ್ಮ
ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ವಾಯುವಿಗೂ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ,
ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಭೇದವನ್ನೇ ಅವರು
ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು ; ಜನ್ಯಜನಕಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು
ಪ್ರಸಕ್ತವಾದೀತೆಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದ ಅವರು ಹಾಗೆ ಹೇಳದೆ ವ್ಯಂಗ್ಯವ್ಯಂಜಕಭಾವ
ವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ಅಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳಿ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿ
ಸಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಅನಿತ್ಯತ್ವಪಾದಕಗಳಾದ ಆ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ಶಬ್ದಧರ್ಮ
ಗಳಲ್ಲವೆಂದೇ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಆದಕಾರಣ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಪೂರ್ವೋ
ತ್ತರಕಾಲನರ್ತಿಗಳಾದ ವರ್ಣವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಬಲದಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನು
ಒಪ್ಪಿ ಆಕಲ್ಪಸ್ಥಾಯಿತ್ವರೂಪವಾದ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

**೧೦೪೦ ಕೇಷಾಂ ಚಿನ್ಮತೇ ನಾಯೋರೇವ ಶಬ್ದಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಾ
ಭ್ಯಸಗಮಾಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಂ**

ಅದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ಇಂಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ
ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳುವರು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಾಭಿಪ್ರದೇಶದಿಂದ
ಊರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ವಾಯುವಿಗೆ ಕಂಠ, ತಾಲು ಮೊದಲಾದ
ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘಟ್ಟನೆಯುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಆ ವಾಯು ಆ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಆಕಾರ

ವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು; ಉದಾಹೃತವಾದ ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದಲೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಬೃಹದ್ವಾಕ್ಯವಾದ “ನೇಣುರಂಧ್ರ” ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವೋದಾಹೃತವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವಚನಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದಲೂ, ಕಲ್ಪಸಾಲಾಘವದಿಂದಲೂ ವಾಯುವೇ ಶಬ್ದರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. “ತ್ವಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಿ” ಎಂದು ವಾಯುವಿಗೆ ಶಬ್ದರೂಪತ್ವವು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ. ಮತ್ತು ಷಡ್ವತ್ಸ-ಋಷಭತ್ವ-ಗಾಂಧಾರತ್ವ-ಪಂಚಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಶಬ್ದದ ಧರ್ಮಗಳೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿಲ್ಲ; ಅಂಥ ಧರ್ಮಗಳು ವಾಯುನಿಷ್ಠಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದು ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಾಯುವಿಗೆ ಶಬ್ದರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ವಚನಕ್ಕೆ ಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಷ್ಟೆ? ಮತ್ತು—“ಧರ್ಮಿಕಲ್ಪನಾತೋ ವರಂ ಧರ್ಮಕಲ್ಪನಾ” (ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕ್ಲಪ್ತವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಮಾತ್ರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯದು.) ಎಂದು ನ್ಯಾಯವೇದಿಗಳಾದ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವಂತೆ ಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಕ್ಲಪ್ತವಾಗಿರುವ ವಾಯುದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಮಾತ್ರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೇ ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ? “ವಾಯುರಾಪದ್ಯತೇ ಶಬ್ದತಾಂ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ತಿಕ್ಷ್ಣಾಕಾರರಿಗೂ ಇದು ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೪೧ ಕೇಷಾಂ ಚಿನ್ಮತೇ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಗುಣತ್ವೇಽಪಿ ವಾಯುಮಾತ್ರಗುಣತ್ವಂ

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ನಾಭಿಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ ವಾಯುವಿಗೆ ತಾಳು ಬೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘಟ್ಟಿಸುವಂತಾಗುವಾಗ ಅಂಥ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ಗುಣವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು ಆದಕಾರಣ ವಾಯುವೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಇತರಭೂತಗಳು ಶಬ್ದಾಶ್ರಯಗಳಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದು ಕೆಲವರ ಮತವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೪೨ ಉಕ್ತಪಕ್ಷಾಣಾಮನ್ಯತಮಪಕ್ಷಾನಿರ್ಧಾರಣೇಽಪಿ ನ ಸಿದ್ಧಾಂತಹಾನಿಃ

ಪೂಜ್ಯರೆ? ಈ ಅದ್ವೈತಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ—ಆಕಾಶವೆಂಬ ಒಂದೇ ಭೂತವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು

ದೆಂಬ ಒಂದು ಮತವೂ, ಪಂಚಭೂತಗಳೂ ಶಬ್ದಾಶ್ರಯಗಳೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಮತವೂ, ಶಬ್ದವು ವಾಯುವಿನ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದ ಸ್ವತಂತ್ರದ್ರವ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಮತವೂ, ವಾಯುವೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮತವೂ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮತಗಳು ತೋರುವುವು; ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಈ ಮತಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮತವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು : ಹಾಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸದಿದ್ದರೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧದಿಂದ ಯಾವುದೊಂದು ಮತವೂ ಸಲಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ; ಯಾವುದೊಂದು ಮತವನ್ನೂ ನಿರ್ಧರಿಸದಿದ್ದರೂ ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ; “ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವನ್ನು ಶರೀರವಾಗಿ ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳೂ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಾಗುವುವು” ಎಂಬುದು ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು; ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಅಂಥ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವು ವಾಯುವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿ; ಆಕಾಶವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿ; ಪಂಚಭೂತಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸರಿ; ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಭೂತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಮ್ಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯುಪರಿಣಾಮರೂಪತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷವೂ ಸಮಗೆ ಅನಭಿಮತವಲ್ಲ; ವಾಯು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿ ಅಪ್ಪಥಕ್ಕಿದ್ದ ವಿಶೇಷಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ವಾಯುವಿನ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದ ಶಬ್ದವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವೇ ಆಗಿರುವುದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮಪರತಂತ್ರದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದರೆ ಸಮ್ಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯೇನು? ಆದರೆ ಮಾಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವ ಸ್ವತಂತ್ರದ್ರವ್ಯತ್ವವೂ ನಿತ್ಯತ್ವವೂ ಸಮ್ಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಅಂಥ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಉಕ್ತವಾದ ನಾಲ್ಕು ಮತಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮತವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸದಿದ್ದರೂ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಧಾನಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

೧೦೪೩. ವರ್ಣಾನಾಂ ಶಾಬ್ದಿಕಾಭಿಮತಸ್ಯ ಸ್ವೋಪೇಕ್ಷಾಸಾದಾನ
ಕತ್ತಸ್ಯ ನಿರಾಸಃ.

ವೂಬ್ಬರೆ ! ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಶರೀರಗಳಾಗಿ
ಪಡೆದಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ ;
ಆದರೆ ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—

“ ಅನಾದಿನಿಧನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಂ ಯದಕ್ಷರಂ |

ವಿವರ್ತತೇಽರ್ಥಭಾವೇನ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಜಗತೋ ಯತಃ || ”

ಎಂದು ಹೇಳುವ ವೈಯಾಕರಣರ ಮತವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ—ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಏನಾಶಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ, ನಿರವಯವವಾಗಿ
ಯೂ, ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೂ ಆದಿಕಾರಣಭೂತವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಪಂಚಾಕಾರವಾದ
ವಿವರ್ತಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ವೋಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವೇ ಶಬ್ದ
ವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇಂಥ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಮಸ್ತ
ವಸ್ತುವಿಗೂ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥಾಕಾರವಾದ ಪ್ರಪಂಚರೂಪವಾಗಿ
+ ವಿವರ್ತವೆಂಬ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆವುದು ; ಇದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲಾ
ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೂ (ವ್ಯವಹಾರವೂ) ಬರುಗುತ್ತಿರುವುದು ; ಹೀಗೆ ಸಮಸ್ತಕ್ಕೂ
ತಾನೇ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ವೋಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಈ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವು ತನಗೆ
ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇದಕ್ಕೆ
ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಲ್ಲನು ?

ಅಥವಾ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ತಾಲವ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ,
ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಕಂಠ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಮೂರ್ಧನ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ, ಕೆಲ
ವಕ್ಕೆ ದಂತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಓಷ್ಠ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ, ಹೀಗೆ ಆ ಆ
ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ತತ್ತ್ವದವಯವಜನ್ಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿರುವುದಾದಕಾರಣ ಕಂಠ, ತಾಲು
ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳೇ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು

* ವಿವರ್ತವೆಂದರೆ—ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಅಸಾಧಾರಣರೂಪಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವು ಬಾರದಂತೆ—
ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ರೂಪಾಂತರದ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವಿಕೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ರಜ್ಜುವು
ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಸರ್ಪತ್ವಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗುವಾಗ ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ರಜ್ಜು
ಸ್ವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವುದು. ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ರೂಪಾಂತರಕ್ಕೆ
ಆಶ್ರಯವಾಗುವುದಾದರಲ್ಲವೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕರೂಪಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವುಂಟಾದೀತು ?

ಅವಗತವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಬಲ್ಲನು ?

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ವೈಯಾಕರಣರ ಸ್ಫೋಟಬ್ರಹ್ಮವಾದವು ಆಗಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಲಾರದು ; “ನಮಸ್ತೇನಾಯೋ—ತ್ವಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಿ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಾಯು ಮುಂತಾದುವುಗಳೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಅವಗತವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಉಪಲಬ್ಧಿಗೆ (ಸಾಕಷ್ಟಾತ್ಕರಸುವುದಕ್ಕೆ) ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೆ ಆಗ ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿಯಿರುವುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು, ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದೊಂದು ಪದಾರ್ಥವು ಇರುವುದಾದರೆ ಅದು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಅಂಥ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಿಯೇ ಆಗಬೇಕು ; ಹಾಗೆ ಇದುವರೆಗೂ ಯಾವಿಗೂ ಅದು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ವಸ್ತು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಇರುವುದಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಕಂಠತಾಲು ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳು ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಸಾಧನಗಳಾಗಿ ವರ್ಣಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಲಾರವು.

೧೦೪೪. ಸ್ಫೋಟಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಸಂಭವಃ.

ಮತ್ತು ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸ್ತದಾದಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು ; “ಗೌಃ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪದವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಗಕಾರ-ಔಕಾರ-ವಿಸರ್ಗ- ಈ ವರ್ಣಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಮುದಾಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರಮಿಕವಾಗಿರುವ ಗಕಾರೌಕಾರವಿಸರ್ಗಗಳೊಳಗೆ ಒಂದರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಮುದಾಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು ; ಏಕಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವವೆಂಬ ಏಕೋಪಾಧಿಯಿಂದ ಕ್ರೋಡೀಕೃತವಾದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಮುದಾಯತ್ವವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಷ್ಟೆ ? ಆದ

ಕಾರಣ ಅಸ್ಮದಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಸ್ಫೋಟಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಲ್ಲ. ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿರುವುದು ; ಎಂದರೆ—ಯೋಗಿಗಳು ಸ್ಫೋಟವೆಂಬುದೊಂದು ಉಂಟೆಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವರೋ ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವರೋ ? ಎಂದು ಸಂದಿಗ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಸ್ಫೋಟಪದಾರ್ಥವಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು. “ಸ್ಫೋಟಿಸ್ತ್ವಂ ವರ್ಣಜುಷ್ವ !” ಎಂಬ ಭಾರತವಚನರೂಪವಾದ ಅಗಮವೇ ಸ್ಫೋಟಪದಾರ್ಥದ ಸದ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು. “ಸ್ಫೋಟೈತೇ ಪ್ರಕಾಶೈತೇ ಅರ್ಥಃ ಅನೇನೇತಿ ಸ್ಫೋಟಿಃ” ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಶಕ್ತಿ ಈ ಸ್ಫೋಟಪದದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಈ ಭಾರತವಚನವು ಸಿಮಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಸ್ಫೋಟಪದಾರ್ಥದ ಸದ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು.

೧೦೪೫. ವರ್ಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮುದಾಯಭಾವೇನ ವಾ
ವಾಚಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೌ ವರ್ಣಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ
ಸ್ಫೋಟಾಂಗೀಕಾರಾವಶ್ಯಕತ್ವಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೆ ! ‘ಗೌಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಗಕಾರ-ಔಕಾರ-ವಿಸರ್ಗಗಳೆಂಬ ಮೂರು ವರ್ಣಗಳಿರುವುವು ; ಈ ಮೂರರೊಳಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ವರ್ಣವು ಗೋವೆಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಾಚಕವೋ ? ಅಥವಾ ಈ ಮೂರರ ಸಮುದಾಯವೇ ವಾಚಕವೋ ? ಪ್ರತ್ಯೇಕವರ್ಣವೇ ಅರ್ಥವಾಚಕವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವರ್ಣಾಂತರವು ವ್ಯರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಅರ್ಥದ ಪ್ರತೀತಿಗಾಗಿ ವರ್ಣಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಕೂಡದೆಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ವರ್ಣಗಳ ಸಮುದಾಯವೇ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಾಚಕವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸಮುದಾಯಭಾವವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದರ ಮುಂದೆ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದಲ್ಲದೆ ಒಂದುವರ್ಣವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ; ‘ಗೌಃ’ ಎಂಬ ಪದದ ಗಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಔಕಾರವಿಸರ್ಗಗಳು ಅದರ ಜತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸೇರಲೇ ಇಲ್ಲ ; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಔಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗಕಾರವು ಮೊದಲೇ ಉಚ್ಚರಿತವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು ; ವಿಸರ್ಗವು ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಲೇ ಇಲ್ಲ ; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವ

ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗಕಾರೌಕಾರಗಳೆರಡೂ ನಷ್ಟಗಳಾಗಿರುವುವು ; ಈ ಮೂರುವರ್ಣಗಳೂ ಏಕತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದರಲ್ಲಿವೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಮುದಾಯಭಾವವು ಸಂಭವಿಸಿತು ? ಅದಕಾರಣ ಕ್ರಮಿಕವಾದ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸಮುದಾಯರೂಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವರ್ಣಸಮುದಾಯವೇ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಾಚಕವಾಗುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ತೊಂದರೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ ಮಾಡಬೇಕಾದುದೇನೆಂದರೆ—ವರ್ಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿಯೂ ವರ್ಣಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವರ್ಣಸ್ಫೋಟವೆಂಬುದೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೇ ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಲ್ಲವೆ ?

೧೦೪೬ ವರ್ಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮುದಾಯಭಾವೇನ ನಾ

ಸ್ಫೋಟಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ

ಸ್ಫೋಟಾಂಗೀಕಾರಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇಲ್ಲ—ಸ್ಫೋಟವೆಂಬುದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—‘ಗಾಃ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಗಕಾರೌಕಾರವಿವರ್ಣಗಳೊಳಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸ್ಫೋಟಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವರ್ಣಾಂತರವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ; ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸಮುದಾಯಭಾವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ನೀವೇ ತೋರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೂ ಸ್ಫೋಟಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಕೊನೆಯ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸ್ಫೋಟಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಗಲೂ ವರ್ಣಾಂತರವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ; ಹೀಗೆ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ನೀವು ತೋರಿಸಿರುವ ದೂಷಣಗಳು—ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸ್ಫೋಟವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಿಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿದುಪಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ಫೋಟವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದು ಹೇಗೆ ? ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸ್ಫೋಟಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ದೂಷಣವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸ್ಫೋಟಾಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ಮೊದಲನೆಯ ಧ್ವನಿ ಸ್ಫೋಟವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು ; ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಒರುವ ವ್ಯಂಜಕಧ್ವನಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಫುಟತರವಾಗಿಯೂ ಸ್ಫುಟತಮವಾಗಿಯೂ ಸ್ಫೋಟವನ್ನು ಸ್ಫುಟಪಡಿಸುವುದು ;—

ಒಂದಾವರ್ತಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೇದವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದಾದುದರಿಂದ ತಿರಿಗಿತಿರಿಗಿಯೂ ಅಭ್ಯಸಿಸಲ್ಪಡುವ ಅದೇ ವೇದವಾಕ್ಯವು ಕಂಠಪಾಠಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವದೋ ;

ಮತ್ತು—ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಕರಿಗೆ ರತ್ನದ ನಿಜಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಥಮಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪುನಃಪುನಃ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವಾಗ ರತ್ನತತ್ತ್ವವು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೋ; ಅದರಂತೆ ಸ್ಫೋಟ ಏಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರನಾದಗಳಿಂದ ಸ್ಫುಟಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

“ನಾದೈರಾಹಿತಬೀಜಾಯಾಮಂತೈನ ಧ್ವನಿನಾ ಸಹ |

ಅವ್ಯತ್ತಪರಿಪಾಕಾಯಾಂ ಬುದ್ಧೌ ಶಬ್ದೋವಧಾಯತೇ ||”

ಎಂಬ ಭರ್ತ್ಯಹರಿಕಾರಿಕೆಯಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಅವಗತವಾಗುವುದು—“ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಫೋಟರೂಪವಾದ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಫಲದ ಸ್ಫುಟೋತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮಧ್ವನಿಯೆಂಬ ರೈತನು ಬೀಜಾವಾಪಮಾಡಲು ಉತ್ತರೋತ್ತರನಾದಗಳಿಂದ ಆ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾದ ಪುಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗಿ ಕೊನೆಯ ನಾದದಿಂದ ಪರಿಪಾಕವುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಬುದ್ಧಿಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ ಫಲವು ಸ್ಫುಟವಾಗುವುದು” ಎಂಬುದು ಕಾರಿಕೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು; ಆದಕಾರಣ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸ್ಫೋಟಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಮ್ಮತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ದೋಷವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ—ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಮ್ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಏಕೆ ತೋರಿಸಬಾರದು? ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಸ್ಫೂರ್ತಿಯೆಂಬ ಫಲದ ಸ್ಫುಟೋತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಥಮವರ್ಣವೆಂಬ ರೈತನು ಬೀಜಾವಾಪಮಾಡಲು ಉತ್ತರೋತ್ತರವರ್ಣಗಳಿಂದ ಆ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಪುಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗಿ ಕೊನೆಯ ವರ್ಣದಿಂದ ಪರಿಪಾಕವುಂಟಾದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಬುದ್ಧಿಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಸ್ಫೂರ್ತಿಯೆಂಬ ಫಲವು ಸ್ಫುಟವಾಗುವುದು ಎಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು?

ಓಹೋ! ಹೀಗೆ ಉಭಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವುಂಟೆಂಬುದಾಗಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಲಿ ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಸ್ಫೋಟವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ—ಉಭಯವಾದಿಗಳೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕ್ಲೃಪ್ತವಾಗಿರುವ ವರ್ಣಗಳಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಪ್ರತಿತಿಗೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಾಗಿದ್ದರೆ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ವರ್ಣಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ಕಲ್ಪನಾಗೌರವವೆಂಬುದೊಂದು ದೋಷವು ನಿಮಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ವರ್ಣಸ್ಫೋಟವೂ ಪದಸ್ಫೋಟವೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆ—“ಇದಮೇಕಂ ವಾಕ್ಯಂ” (ಇದು ಒಂದು ವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಇರುವುದು) ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಪರಸ್ಪರಾಸ್ಥಿತವಾದ ಏಕಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತೀವಾದಿ ಸುವ ಅನೇಕಪದಗಳ ಒಂದು ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅದರಿಂದಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ವಾಕ್ಯಸ್ಥೋಟವೆಂಬ ದೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

ವಾಚ್ಯರೆ! “ಶಬ್ದಾದರ್ಥಂ ಪ್ರತೀನುಃ” (ಶಬ್ದದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ) ಎಂಬ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಪದದ ಮೇಲೆ ಏಕವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಶಬ್ದವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರುವುದು. ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಪದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಆಗ “ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ” ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನಾಂತಪ್ರಯೋಗವೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಉಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಅಖಂಡವಾದ (ನಿರವಯವವಾದ) ಒಂದಾನೊಂದು ವಾಕ್ಯಸ್ಥೋಟವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ—ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಅನೇಕಶಬ್ದಗಳೊಳಗೆ ಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಚಾತಿ ಒಂದೇ ಆದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಚಾತ್ವೈಕ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಈ ಏಕವಚನವು ಸಂಗತವಾಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂಥ ಏಕವಚನದಿಂದಲೂ ವರ್ಣಾತ್ಮಕವಾದ ಅನೇಕಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬೋಧೆಯುಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅಖಂಡವಾದ ಸ್ಥೋಟವೆಂಬುದರ ಬೋಧೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಸ್ಥೋಟಶಬ್ದದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಏಕಕ್ಕೆ ಸುಸೇವೆಂದು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಇದು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಏಕಕ್ಕೆ ಮಾಡಬಹುದು.

೧೦೪೭. ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ನಿರವಯವಸ್ಯ ಚ ಸ್ಥೋಟಸ್ಯ

ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಣ ಇವ ಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನ

ತವಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮದಂತೆ ಈ ಸ್ಥೋಟವನ್ನೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೂ ನಿರವಯವವಾಗಿಯೂ ನೀವು ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತೀರಿ; ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾಗಿಯೂ ನಿರವಯವವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈಶ್ವರಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವು; ಅದರಂತೆಯೇ ಈ

ಸ್ಫೋಟಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಂಚಭ್ರಮಾಧಿಪ್ತಾನತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ನೀವು ತಿಳಿಯಬಹುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಧಿಪ್ತಾನವಾದ ವಸ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಭ್ರಮವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಸುತರಾಂ ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆಯೇ ಇದ್ದರೂ ಭ್ರಮವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ವಸ್ತುವಿನ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವು ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವು ಪ್ರಕಾಶಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ ಆಗ ಭ್ರಮವುಂಟಾಗಬಹುದು ; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಫೋಟದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತವಾದ ಸಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನೂ, ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಅಸಾಧಾರಣಾಕಾರವನ್ನೂ ಒಬ್ಬ ವಿರಾದರೆ ಆಗ ಆ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬುದು ಸುಶೀಷವಸ್ತುವೇ ಆಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಸ್ತುವಾಗಲಾರದು ; ನಿರವಯವತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದರೆ ಭ್ರಮಾಧಿಪ್ತಾನತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು ; ಭ್ರಮಾಧಿಪ್ತಾನತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದರೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವವನ್ನೂ ನಿರವಯವತ್ವವನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕು ; ನಿರವಯವತ್ವನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೇ ಭ್ರಮಾಧಿಪ್ತಾನತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳುವೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಆಗಲಾರದು : ಭ್ರಮಾಧಿಪ್ತಾನವಾಗಬಹುದಾದ ರಜ್ಜು, ಶುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಾವಯವಗಳಾಗಿಯೇ ಸುಶೀಷಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ನಿರವಯವಗಳಾಗಿಯೂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಗಳಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿರಿಯರು —

“ ಅಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಕಾತ್ಸರ್ಯೇನ ಭಾನೇಽಭಾನೇಽಪಿ ನ ಭ್ರಮಃ |
ಭಾತಾಭಾತಾಕೃತಿಭಿದಾ ಸನಿಶೇಷತ್ವಸಾಧಿಕಾ || ”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರು—ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣಶೂನ್ಯವಾದ ಇಂಥ ಸ್ಫೋಟವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧೦೪೮. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಫೋಟಾನಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ವ್ಯಾಕರಣ ಸ್ತೂತ್ಯಪಪತ್ತಿಃ.

“ ಸ್ಫೋಟವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಕರಣಸ್ತೃತಿಪರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಾದಕಾರಣ ಸ್ಫೋಟಾಂಗೀಕಾರವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು ; ಸ್ಫೋಟಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೂ ವ್ಯಾಕರಣಸ್ತೃತಿಪರೋಧವಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಸಾಧೂನೇವ ಪ್ರಯುಂಜೀತ ನಾಸಾಧೂಃ, ಗವಾದಯ ಏವ ಸಾಧವೋ ನ ಗಾವ್ಯಾದಯಃ ” (ಸಾಧುಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು ; ಅಸಾಧುಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಕೂಡದು ; ಗವಾದಶಬ್ದ

ಗಳೇ ಸಾಧುಶಬ್ದಗಳು ; “ ಗಾಯೀ-ಗೋಣೀ-ಗೋವೋತಳಿಕಾ ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಧುಶಬ್ದಗಳಲ್ಲ.) ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಧುಶಬ್ದಸ್ವರೂಪ ಸಿಯಮ, ಸಾಧುಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಸಿಯಮ ಎಂಬ ಎರಡು ಸಿಯಮಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವತರಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಫೋಟಿಸರೂಪಣಕ್ಕೆ ಈಷನ್ಮಾತ್ರವೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅನುಪಯುಕ್ತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದರಿದ್ರ ವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೧೦೪೯. ಅರ್ವಾಚೀನೈಃ ಕಲ್ಪಿತಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಫೋಟಸ್ಯ ಪಾಣಿನವ್ಯಾದಿಭಿ
ರನುಕ್ತತ್ವಾದನಾದರಣೀಯತ್ವಂ.

ಆದರೂ—“ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರಾದವರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ಸ್ಫೋಟವನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ? ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಕಲವಿಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕಂದರೆ—ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಪಾಣಿನಿ-ಕಾತತ್ಯಾಯನ-ಪತಂಜಲಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಮಹರ್ಷಿಗಳೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರಾದರೂ ಈ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬುದರ ಪ್ರಸ್ತಾವವನ್ನೇ ಎತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಅರ್ವಾಚೀನರಾದ ಕೆಲವರು (ಭರ್ತೃಹರಿ ಮೊದಲಾದವರು) ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನದುರ್ವಾಸನೆಯಿಂದ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತುರುಕಿರುವರು. ಇಂಥವರಿಗೆ ಕೇವಲ ಶ್ರಮವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಫಲಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನೂ ಲಾಭವಿಲ್ಲ. ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಅಂಧ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ವೇದಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿರುವ ಶಿಷ್ಯರು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಆದಕಾರಣ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಲ್ಲದ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಿರೂಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವೈಯಾಕರಣರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ ; ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪದಗಳ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಭಾಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸುವಕೆಯೇ ವೈಯಾಕರಣರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಬರೆಯಲು ಅವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ; ಒಂದುವೇಳೆ ಹಾಗೆ ಬರೆದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರು—ಈ ಅಂಶವನ್ನು—

“ ಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯಯೋಗಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರಾಃ |
ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯ ವೈಯಾಕರಣೈರ್ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಾ ಪದಪದ್ಧತಿಃ || ”

ಎಂಬ ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಚಿಸಿರುವರು. ಆದಕಾರಣ ವರ್ಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಶಬ್ದವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ವರ್ಣಸಮುದಾಯವೇ ಶಬ್ದವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಂತೆ ಈ ಶಬ್ದವೂ ಆ ಆ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಭೂತಗಳಾಗಿಯೇ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಈ ಶಬ್ದವು ಅಭಿವ್ಯಂಗಳಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿರುವೆವು.

**೧೦೫೦. ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಕಥನ
ಪೂರ್ವಕಂ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ.**

ವೂಹ್ಯರೆ! ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ನಾವು ತೋರಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಗಳೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

“ಯದ್ವೇದಾದೌ ಸ್ವರಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ವೇದಾಂತೇ ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ |
ತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಲೀನಸ್ಯ ಯಃ ಪರಃ ಸ ಮಹೇಶ್ವರಃ ||”

ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ವರ್ಣಾಂತರಗಳು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದು ಅವಗತವಾಗುವುದು; ಶಬ್ದವು ಅದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಇದು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಉಪಾದಾನತ್ವವೇ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿರುತ್ತೀರಿ;

ಅದೇತಕ್ಕೆ? ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ವರ್ಣಾಂತರವು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಾದರೆ ಉಪಾದಾನತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಲಯಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯಭಂಗವಾಗುವುದು. ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಲಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಲಾರದಲ್ಲವೆ? ಕುಂಬಾರನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಘಟವು ಲಯಿಸುವಾಗ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕುಂಬಾರನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಈ ಪ್ರಕೃತಿಲೀನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಸಂಭವಿಸಿದಿದ್ದರೂ ಈ ಪ್ರಯೋಗವು ಬೈಪಚಾರಿಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಇಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಬೈಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾದೀತು ? ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಶ್ರೀಸೂಕ್ತಿಯಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೈಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ—“ ವೇದಾದ್ಯಂತರೂಪತಯಾ ವೇದಬೀಜಭೂತಪ್ರಣವಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತಾಕಾರನಾಚ್ಯತಯಾ ಮಹೇಶ್ವರತ್ವಂ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯ ದಹರಪುಂಡರೀಕನುಧ್ಯಸ್ಥಾಕಾಶವರ್ತಿತಯಾ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಂ, ಅಯನುರ್ಥಃ-ಸರ್ವಸ್ಯ ವೇದಜಾತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಣವ ಉಕ್ತಃ, ಪ್ರಣವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಕೃತಿರಕಾರಃ, ಪ್ರಣವವಿಕಾರೋ ವೇದಃ ಸ್ವಪ್ರಕೃತಿಭೂತೇ ಪ್ರಣವೇ ಲೀನಃ, ಪ್ರಣವೋಪ್ಯಕಾರವಿಕಾರಭೂತಃ ಸ್ವಪ್ರಕೃತಾನುಕಾರೇ ಲೀನಃ, ತಸ್ಯ ಪ್ರಣವಪ್ರಕೃತಿಭೂತಸ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ಯಃ ಪರಃ ನಾಚ್ಯಃ ಸ ಏವ ಮಹೇಶ್ವರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಇತಿ ಸರ್ವನಾಚಕಜಾತಪ್ರಕೃತಿಭೂತಾಕಾರನಾಚ್ಯಃ ಸರ್ವನಾಚ್ಯಜಾತಪ್ರಕೃತಿಭೂತನಾರಾಯಣೋ ಯಃ ಸ ಮಹೇಶ್ವರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ” ಎಂದು ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಶ್ರೀಸೂಕ್ತಿಯಿರುವುದು ; ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ಪ್ರಣವವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಓಂಕಾರವು ವೇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮದಕವಾದುದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಅದೇ ಅಂಶಭೂತವಾಗಿಯೂ, ವೇದಕ್ಕೆ ಲಯಸ್ಥಾನವಾದುದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಅದೇ ಅಂತಭೂತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ವೇದಕ್ಕೆ ಬೀಜಭೂತವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಪ್ರಣವವು ತನಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾದ ಅಕಾರದೊಳಗೆ ಲಯಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಣವವು ಸ್ವಪ್ರಕೃತಿಭೂತಾಕಾರತ್ವವನ್ನೇಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಪ್ರಣವಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಯಾವನೋ ; ಎಂದರೆ ಪ್ರಣವ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯನಾದವನು ಯಾವನೋ ; ಅಂಥ ನಾರಾಯಣನಿಗೇ ಮಹೇಶ್ವರತ್ವವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ;

“ ಯದ್ವೇದಾದೌ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹೇಶ್ವರಪದದಿಂದ ದೇವತಾಂತರಕ್ಕೆ ಪರತ್ವವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವಕಾರಣ ದಹರಪುಂಡರೀಕನುಧ್ಯದ ಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥ ದೇವತಾಂತರವೇ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ಆಶಂಕೆಯುಂಟಾದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ಯದ್ವೇದಾದೌ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ

ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಾಯಣನಿಗೇ ಮಹೇಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪರತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ದಹರವುಂಡರೀಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೇ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧ ಈ ಸಂದರ್ಭದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

ಆಗಲಿ; ಆದರೂ—ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವಕ್ಕೂ ವೇದಕ್ಕೂ, ಮತ್ತು ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಪ್ರಣವಕ್ಕೂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವವು (ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು) ಹೇಗೆ ಅನಗತವಾಗುವುದು? ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಅಕಾರದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪದವು ಯಾವುದು? ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಕಾರವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪದವು ಯಾವುದು? ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ—“**ಅಯಮರ್ಥಃ**” ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿರುವುದು; ವೇದದ ಆದ್ಯಂತಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವವು ಮುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಣವಕ್ಕೂ ವೇದಕ್ಕೂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರ ಭಾವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು; “**ಪ್ರಕೃತಿಲೀನಸ್ಯ**” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಪ್ರಣವಕ್ಕೂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು; ಈ ಪದದಿಂದಲೇ ಅಕಾರವೂ ಸ್ವಸ್ತುತವಾಯಿತು; “**ಯಃ ಪರಃ**” ಎಂಬ ಪರಶಬ್ದದಿಂದ ಅಕಾರ ವಾಚ್ಯತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು; “**ಇದಂಪರಃ, ತತ್ಪರಃ**” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪರಶಬ್ದವು ವಾಚ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಮುಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ?

ಹಾಗಾದರೆ “**ಅಕಾರಸ್ಯ ಪರಃ**” ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು; “**ಪ್ರಕೃತಿಲೀನಸ್ಯ ಪರಃ**” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? ಮತ್ತು ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದವನಿಗೆ ಮಹೇಶ್ವರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದರೆ ಇದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಪರತ್ವವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು? ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಆಶಂಕೆಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು; ಹೇಗೆಂದರೆ “ಸಮಸ್ತವೇದರಾಶಿಗೂ ಪ್ರಣವವು ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿರುವುದು; (ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು) ಅಂಥ ಪ್ರಣವಕ್ಕೆ ಅಕಾರವು ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿರುವುದು; ಪ್ರಣವದ ಏಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಸಮಸ್ತವೇದರಾಶಿಯೂ ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ಲಯಿಸುವುದು, ಅಂಥ ಪ್ರಣವವೂ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಏಕೃತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಅಕಾರದಲ್ಲಿ ಲಯಿಸುವುದು; ಪ್ರಣವಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾದ ಅಂಥ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಯಾವನು ವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವನೋ ಅವನೇ ಮಹೇಶ್ವರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ “ವಾಚಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಮಸ್ತಶಬ್ದರಾಶಿಗೂ

ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯನಾಗಿಯೂ, ವಾಚ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥರಾಶಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ನಾರಾಯಣನೆಂಬುವನು ಯಾವನೋ ಅವನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದುದರಿಂದ ಸುಖೇಶ್ವರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು ” ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ;

“ ಅಕಾರಸ್ಯ ಪರಃ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ “ ಪ್ರಕೃತಿಲೀನಸ್ಯ ಪರಃ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ “ ವಾಚ್ಯರಾಶಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತನಾದವನು ವಾಚಕರಾಶಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾದ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವನು ” ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವಿಕೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವುದು. ಸಮಸ್ತವಾಚ್ಯರಾಶಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತನಾದವನು ನಾರಾಯಣನೇ ಆಗಿರುವನಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬನಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳಿಂದ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ—

“ ಅಹಂ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ಜಗತಃ ಪ್ರಭವಃ ಪ್ರಳಯಸ್ತಥಾ |
ಮತ್ತಃ ಪರತರಂ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಧನಂಜಯ || ”

ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು. ಇದರಂತೆಯೇ ಅಕಾರವೇ ಸಮಸ್ತವಾಚಕರಾಶಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನೂ, ಅಂಥ ಅಕಾರಕ್ಕೂ ತನಗೂ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಸಂಬಂಧವಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನೂ ಅದೇ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ “ ಅಷ್ಟರಾಣಾಮಕಾರೋಽಸ್ಮಿ ” ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು ;

ಮತ್ತು—“ ಅ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಕಾರವಾಚ್ಯತ್ವವನ್ನೂ, “ ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತವಾಚಕರಾಶಿಪ್ರಕೃತಿತ್ವವನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಕಾರವಾಚ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತವಾಚ್ಯರಾಶಿಗೂ ಕಾರಣಭೂತನಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ; ಅಕಾರವು ಪರಮಾತ್ಮವಾಚಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಸ್ತವಾಚಕರಾಶಿಗೂ ಕಾರಣಭೂತವಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ; ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು—

“ ಅಕಾರೇಣಾಖಿಲಾಧಾರಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿಧೀಯತೇ |
ಸಮಸ್ತಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾದಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವತಃ ||

ಸಮಸ್ತವಾಚ್ಯಮೂಲತ್ವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಸ್ವಭಾವತಃ |
ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಂಬಂಧಸ್ತಯೋರರ್ಥಾತ್ಪ್ರತೀಯತೇ || ”

ಎಂಬ ಸ್ತೂತಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿನಿಕಾರಭಾವವು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಉಪಾದಾನತ್ವದ ಉಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಮತ್ತು—ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯದೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಅವತಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ತಾಮಸಾ ಹಂಕಾರದ್ರವ್ಯದ ಪರಿಣಾನುರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನೂ, ಅಂಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ವಿಲಯವನ್ನೂ “ ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಳಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಭೂತಾದ್ಯಹಂಕಾರಪರಿಣಾಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ವಿನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ” ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ತೋರಿಸಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಮತ್ತು—“ ಯಸ್ಯ ವೇದಾಃ ಶರೀರಂ ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಚಿತ್ತತ್ವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಅದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಶರೀರತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವಿರಾಷ್ಟ ? ಶಬ್ದರೂಪವಾದ ವೇದವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಇದಕ್ಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು—ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಮುನಿಗಳು—
“ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಗುಣಾ ಅಪಿ ಶಬ್ದ-ಗಂಧ-ಸೂರ್ಯಾಲೋಕ-ರತ್ನಪ್ರಭಾದಯೋ ಗತಿಮಂತೋ ಧರ್ಮತೀರ್ತಿನಶ್ಚ, ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮೋ ದೂರಗಮನಧರ್ಮಾ ಭೌತಿಕೋ ಹಿ ಶಬ್ದಃ, ಸ ಖಲು ಶಂಖಮುಖಾದೇರ್ಧವೀಯಸೋಽಪಿ ದೃಶಾಂ ನೋದನವಿಶೇಷೇಣ ಲೋಷ್ಠಾದಿವ ಯಾವದ್ವೇಗಮುಭಿಪ್ರತಿಷ್ಠತೇ, ಸ್ಪರ್ಶರಹಿತೋಽಪಿ ” ಎಂದು ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡಿಸಿರುವರು—ಈ ಸೂಕ್ತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—“ ಶಬ್ದ-ಗಂಧ-ಸೂರ್ಯಾಲೋಕ-ರತ್ನಪ್ರಭೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಗಮನಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಗಳಾಗಿಯೂ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು, ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಭೌತಿಕವಾದ ಶಬ್ದವೆಂಬುದು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ಬಲುದೂರದವರೆಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದೆ

ಅತಿದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಶಂಖ-ಮುಖ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಶಬ್ದ ವೆಂಬುದು ಪ್ರೇರಣಾಬಲದಿಂದ ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಹೆಂಟೆ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥದಂತೆ ವೇಗವಿರುವವರೆಗೂ ಓಡುತ್ತಿರುವುದು; ಮತ್ತು ಈ ಶಬ್ದವು ಸ್ಪರ್ಶಗುಣಹೀನವಾಗಿರುವುದು" ಎಂದು ಈ ಸೂಕ್ತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭೌತಿಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಶಬ್ದವು ಅದ್ರವ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಅದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ರವ್ಯವು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಷ್ಟೆ? ಇದರಂತೆಯೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶಗುಣತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸಿ, ವಾಯುವೀಯತ್ವವನ್ನೂ, ಉಚ್ಚಾರಣಾಸಂತರಕಾಲಜನ್ಯತ್ವವನ್ನೂ, ಸ್ಪೃಗ್ಗತ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೂಷಣಗಳನ್ನೂ ಅದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದನೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿರುವರು.

ಹೀಗೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೂ ಅನಿತ್ಯತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಪಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಾಂತರವು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ—

೧೦೫೧. ವರ್ಣಾನಾಂ ಉಪಾದಾನತ್ವ-ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷ-ರೂಪ
ವಿಶೇಷಬೋಧಕವಾಕ್ಯೇಷು ಚತುರ್ಥಾ ವಿಕಲ್ಪಃ.

ಶಬ್ದವನ್ನು ಲಕ್ಷೀಕರಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ, ಆ ಆ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ, ಆ ಆ ವರ್ಣವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ, ಉಪದೇಶಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಯಥಾರ್ಥಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವೋ? ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತಗಳೋ? (ಬಾಧಿತಗಳೋ?) ಎಂದರೆ—

“ಜರದ್ಗವಃ ಕಂಬಳಪಾದುಕಾಭ್ಯಾಂ
ದ್ವಾರಿ ಸ್ಥಿತೋ ಗಾಯತಿ ಭದ್ರಕಾಣಿ |
ತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಪೃಚ್ಛತಿ ಪುತ್ರಕಾಮಾ
ರಾಜ್ ರುಮಾಯಾಂ ಲಶುನಸ್ಯ ಕೋಃಘ್ನಃ ||”

ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಜರದ್ಗವಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಬಾಧಿತಾರ್ಥಗಳಾಗಿ ಆಯು ಧಾರ್ಥಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವೋ? ಅಥವಾ “ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸೀತ, ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸೀತ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ನಾಮ

ವಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಸಂಭವಾತ್ಮ್ಯ
ಗಣಂತೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಲ್ಲದ ವರ್ಣವನ್ನು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಉಪಾ
ಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಲ್ಲದ ವರ್ಣವನ್ನು ಸ್ಥಾನ
ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ, ರೂಪಶೂನ್ಯವಾದ ವರ್ಣವನ್ನು ಶುಕ್ಲ
ನೀಲಾದಿರೂಪವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ವಿಧಿಸುವುದೋ ?
ಅಥವಾ “ ಸಿಹೋನ್ನಿ ಮಾಣವಕಃ ” ಎಂದು ಸಿಹು ಸದೃಶನಾದ ಮಾಣವಕನಲ್ಲಿ
ಸಿಹು ಶಬ್ದವನ್ನು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವಂತೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಕ್ಕೆ
ಸದೃಶವಾದ ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನಶಬ್ದವನ್ನೂ, ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕೆ
ಸದೃಶವಾದ ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವರ್ತಿಶಬ್ದವನ್ನೂ, ಶುಕ್ಲ ನೀಲಾದಿಗಳಿಗೆ
ಸದೃಶವಾದ ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ಲ ನೀಲಾದಿಶಬ್ದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದೋ ?
ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾವು ನಿರಾಕರಗಳು ಅಂಕುರಿಸುವುವು.

೧೦೫.೨ ತತ್ರ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯರೂಪಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹೀಗೆ ನಿರಾಕರಮಾತ್ರವಾಗ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವು
ದಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಮೀಮಾಂಸಕರ
ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ
ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನು
ಒಪ್ಪುವ ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಆಧಾರ
ಪದ್ಧತೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳ ನಿಯಮವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸೀತು ?
ಮತ್ತು ನಿರವಯವತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಏಕವು ಕೆಂಪು ಮೊದ
ಲಾದ ರೂಪವಿಶೇಷಗಳು ನಿರವಯವವಾದ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸೀತು ?

ಮತ್ತು — ನೈಯಾಯಿಕರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಪಕ್ಷವು
ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ ; ಇವರು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವವರಾದರೂ
ಆಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವರಲ್ಲದೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪ
ಲಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರದೇಶವು ಅನುಮಾನದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವಕಾರಣ ಆಧಾರ
ಪದ್ಧತೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳ ನಿಯಮವೂ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಗುಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುವರಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ದ್ರವ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ರೂಪವೂ
ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಗುಣದಲ್ಲಿ ಗುಣವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಹೀಗೆ ಗುಣತ್ವವನ್ನು

ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಶಬ್ದದಿಂದ ಭಾವರೂಪವಾದ ಯಾವ ದೊಂದು ಕಾರ್ಯವೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಪಾ ದಾನಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—ಶ್ರೀಮದ್ಭಾವಮುನಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ವಾ ಯುವೇ ಸಮಸ್ತವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುವುದ ರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸರ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯೂ ಸಂಚರಿಸುವ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷನಿಯಮವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ವಾಯು ರೂಪತೂನ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ ತಜ್ಜನ್ಯವಾದ ವರ್ಣವು ಸಾಮಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಶುಕ್ಲ ಸೀಲಾಹಿರೂಪ ಗಳು ತಾನೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು?

ಮತ್ತು—ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ವರ್ಣಗಳು ಅಹಂ ಕಾರತತ್ತ್ವದ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷಗಳಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಯಾಮು ನಾರ್ಯರ ಮತದಂತೆಯೇ ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರ ಣತ್ವವಾಗಲಿ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ರೂಪವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ? ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೇ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಉಪಾ ದಾನಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ವರ್ಣವೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳ ಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣ ವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅಂಥ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಾದ ಮಹದಾದಿತತ್ತ್ವ ಗಳೂ ಹೇಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುವೋ ಅದರಂತೆ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅಹಂ ಕಾರತತ್ತ್ವವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಇವರು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ ದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಅಕಾರವು ಇತರವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗ ಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತದಂತೆ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದೇ ಭಾಷ್ಯಕಾ ರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; “ಅಹಂಕಾರ ತತ್ತ್ವವು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ತ್ವಾಗಿಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಸ್ವಾರಸಿಕ ವಾಗಿ ತೋರುವುದು; ಇದಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವೇನಾದರೂ ಇದ್ದುಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ

ತ್ಯಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು ; ಅದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಗಮಕವಾವುದೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಾರಸಿಕವಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಅವ್ಯಕ್ತ ; ಪಯದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಮಹದಾದಿತತ್ವಗಳಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳೇ ಗಮಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವೆವು.

ಓಹೋ ! ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಗಮಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? “ ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ ” ಎಂದು ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಗಮಕವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

ಹವುದು ; ಇದೊಂದೇ ವಾಕ್ಯವಿರುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಗಮಕವೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು ; ಇದರಂತೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕವಾಕ್ಯಗಳು ಕ್ಲಪ್ತವಿಲ್ಲದೆ ಅಸಿಯತವಾಗಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದಾದುದರಿಂದ ಯಾವ ವಾಕ್ಯವು ಗಮಕವೆಂದು ಹೇಳಲಾದೀತು ? (ಈ ಏಷಯವು ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.)

ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ—ಅಕಾರವೇ ಸಮಸ್ತವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ತೋರುವುದು ; ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಭೂಃ-ಭುವಃ-ಸುವಃ ಎಂಬ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳೇ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವವೆಂದು ತೋರುವುದು ; ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕಗಳಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿರುವಾಗ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪಡಿಸಲಾದೀತು ?

ಒಂದೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವರ್ಣವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಏಕಲ್ಪವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಿದ್ಧ ಪದಾರ್ಥವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ ಹೀಗೋ ಹಾಗೋ ” ಎಂಬ ಏಕಲ್ಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಓಹೋ ! ಸಿದ್ಧ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏಕಲ್ಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ? ವೃತ್ತಿಕಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಕವೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಗಣೆಯೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಲ್ಲವೋ ?

ಹವುದು, ವೃತ್ತಿಕದ ಸಮಾಚಾರವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಿಯತವಾದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು ; ವರ್ಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

ಅಂಥ ಗೋಮಯ ವೃತ್ತಿ ಕನ್ಯಾಯವು ಗೌರವದೋಷದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿ ಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವೃತ್ತಿ ಕಕ್ಕೂ ಗೋಮಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವೃತ್ತಿ ಕಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ವರ್ಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ “ಇದು ಇಂಥ ವರ್ಣದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದುದು” ಎಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಗೋಮಯವೃತ್ತಿ ಕನ್ಯಾಯವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲಾರದು.

ಪೂಜ್ಯರೆ ! ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅಸಿಯತವಾದ ಅನೇಕೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರಲ್ಲದೆ ಈ ದೋಷವುಂಟಾಗುವುದು ? ನಾವು ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ ; ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣದ್ರವ್ಯವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ; ವರ್ಣವು ಅಂಥ ಉಪಾದಾನಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿ (ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣವಾಗಿ) ಇರುವುದು ; ಎಂದರೆ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಾದಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪರ್ತಕವಾಗಿರುವುದು ; ಎಂದು ಹೇಳುವೆವು ; ಈಗ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಹಾಗಾದರೆ—

“ದಂಡಸ್ಯ ಘಟಿಹೇತುತ್ವೇ ದಂಡತ್ವಸ್ಯ ನ ಹೇತುತಾ |

ಪಿಂಡಸ್ಯ ಘಟಿಹೇತುತ್ವೇ ಪಿಂಡತ್ವಸ್ಯ ನ ಹೇತುತಾ ||”

ಎಂದು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದಂಡವು ಘಟಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವ ದಂಡತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವೋ ; ಮೃತ್ಪಿಂಡವು ಘಟಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವ ಪಿಂಡತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಘಟಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲವೋ ; ಅದರಂತೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತಕ್ಕೆ ಅವಜ್ಞೇದಕವಾಗಿರುವ ವರ್ಣಕ್ಕೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವೆಲ್ಲವಾಗಿ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪುನಃ ಅನಾಂಗತ್ಯವು ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ—“ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಣರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ವರ್ಣವು ಕಾರಣವ್ಯಾಪರ್ತಕವಾಗಬೇಡ ; ಕಾರಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಇರಲಿ ; ವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗುವುದು ; ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಸಿಯತವಾದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು ಬಂದೀತೆಂಬ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂಬುದೊಂದೇ ಸಿಯತವಾದ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ;”

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಫಲವಿಲ್ಲ; ವಿಶಿಷ್ಟವೆಂದರೆ ವಿಶೇಷಣದೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ವಿಶೇಷ್ಯವು; ವರ್ಣವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಅವ್ಯಕ್ತವೆಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯವೇ ವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಿದರೂ, ವಿಶೇಷಣವು ವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದೀತು;

ಮತ್ತು—

“ ಶ್ವೇತಂ ಶ್ಯಾಮಂ ಚ ಪೀತಂ ಚ ಹಿಂಗಳಂ ನೀಲಲೋಹಿತಂ |
ನೀಲಂ ಕನಕವರ್ಣಂ ಚ ವರ್ಣಾನೈತಾನ್ಮನುಕ್ತಮಾತ್ || ”

ಎಂದು ಸಪ್ತವ್ಯಾಹೃತಿರೂಪವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ರೂಪವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದುದು ಆತ್ಮಂತ ಆಸಂಗತವಾಗಿರುವುದು. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಬಡ ತತ್ತ್ವಗಳೊಳಗೆ ವಾಯುಪರ್ಯಂತವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯದಾದ ತೇಜೋಭೂತದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ರೂಪವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರ ತತ್ತ್ವದ ಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಪಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ರೂಪವಿಶೇಷೋಪದೇಶವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು?

ಮತ್ತು—ತೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೂ ರೂಪವಿರುವುದಾದರೆ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಜಕ್ಕುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಇದು ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಮತ್ತು ರೂಪವುಳ್ಳವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು.

ಆದು ಹೇಗೆ? ದೀಪಪ್ರಭೆ, ರತ್ನಪ್ರಭೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪವಿದ್ದರೂ ಉದ್ಭೂತಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದರಂತೆ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಇರಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಉಕ್ತವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪವೂ ಉದ್ಭೂತಸ್ಪರ್ಶಭಾವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಬಹುಬಹುದು ಅದರಂತೆ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ರೂಪವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲ; ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವುಂಟೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ—ಮತ್ತು ಅಂಥ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಅನುದ್ಭೂತತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಗೌರವವೇ ಫಲಿಸುವುದು.

ಮತ್ತು—ಸರ್ವಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಪದ್ಧತೆ ವೇದವಾದ ಕೆಲವು ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ಲೇಷಗಳನ್ನು ಕ್ಲಾಪ್ತಪಡಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾದೀತು?

ಆದಕಾರಣ—“ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನೂ ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ಲೇಷವನ್ನೂ ರೂಪಸಂಶ್ಲೇಷವನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಯಥಾರ್ಥಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು” ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೧೦೫೩ ಬಾಧಿತಾರ್ಥಕತ್ವರೂಪದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹಾಗಾದರೆ—“ಉಪಾದಾನತ್ವವೂ ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ಲೇಷವೂ ರೂಪಸಂಶ್ಲೇಷವೂ ಕಲ್ಪಿತಗಳಾದುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ಚರದ್ವಂದಿವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಬಾಧಿತಗಳಾಗಿ, ಅಯಥಾರ್ಥಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ; ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಕಲ್ಪಿತಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು; ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ನಿಮಗೆ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಅಭಿಮತವೋ? ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸ್ವಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಅಭಿಮತವೋ? ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳ ಉಪಾದಾನತ್ವ-ಸ್ಥಾನಸಂಶ್ಲೇಷ-ರೂಪಸಂಶ್ಲೇಷಗಳಿಗೆಮಾತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವು ಅಭಿಮತವೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರ ಸರ್ವಶೂನ್ಯವಾದವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತವಾದವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಈ ಎರಡು ವಾದಗಳೂ “ಜನನೀ ಮೇ ವಂಥ್ಯಾ” (ನನ್ನ ತಾಯಿ ಬಂದಿ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವೆಂಬ ಸ್ವವಚನಸಂಶ್ಲೇಷವೇ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆಯೇ ದೂಷಿತಗಳಾಗಿರುವುವು. ಈ ಎರಡು ವಾದಗಳೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವಂಥವುಗಳಾಗಿರುವುವು; ಸರ್ವಶೂನ್ಯವಾದದಲ್ಲಿ “ಸರ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯವೂ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದುದರಿಂದ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯವೇ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದರೆ ಸರ್ವದ ಸತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸಮಾದಿಷ್ಟವಾಗುವುದು; ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದುದೆಲ್ಲಾ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವ

ದಾದರೆ ಆಗ ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯವೊಂದು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಉಳಿದುದರಿಂದ ಆಗಲೂ “ಸರ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಕೂಡದು; ಸರ್ವಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೆ ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಅಭಿಮತವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತವಾದದಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಮಿಥ್ಯಾ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯವೂ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು; ಆಗ ಪ್ರಪಂಚದ ಸತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯವೇ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದರೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಿದ್ಧವಾದ ಸತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುವುದು; ಈ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೆಲ್ಲಾ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಗ “ಏತತ್ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಂ ವಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಮಿಥ್ಯಾ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದರಿಂದ “ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಮಿಥ್ಯಾ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದುದು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯದ ಸತ್ಯತ್ವವು ಅದ್ವೈತವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವೂ ಅಲ್ಲ; ಆಗ ಸತ್ಯದ್ವಯವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ಅದ್ವೈತವು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು.

ವರ್ಣಗಳ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವ—ಸ್ವಾಸುಪಿಶೇಷ—ರೂಪುಪಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವೆನೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಆಗಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಇವುಗಳಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ-ಮಹಾ-ಅಹಂಕಾರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಆಗಮಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಪತ್ತಿಯುಂಟೆಂದೂ, ವರ್ಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿರುವುದೆಂದೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಯಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಊಹಿಸಬಹುದು; ಅಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು.

ಮತ್ತು—ಆಗಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಉಪಪತ್ತಿಯೆಂಬ ತರ್ಕವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆಗಮವನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪಡಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಆಗಮವಿರುದ್ಧವಾದ ತರ್ಕವು ಆದರಣೀಯವಾಗಲಾರದಷ್ಟೆ? ಆದುದರಿಂದಲೇ—

“ಆರ್ಷಂ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಂ ಚ ನೇದಶಾಸ್ತ್ರಾವಿರೋಧಿನಾ |

ಯಸ್ತು ಕೇಣಾನುಸಂಧತ್ತೇ ಸ ಧರ್ಮಂ ನೇದ ನೇತರಃ ||”

ಎಂದು—ಆಗಮಾನುಸಾರಿಯಾದ ತರ್ಕವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವನೇ ಆಗಮದಿಂದ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲನೆಂಬುದಾಗಿ ಮನುವಿನ ಉಪದೇಶವಿರುವುದು.

ಆಗಮವು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವರನ್ನು—“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಅಸುಮಾನವೂ ಹೇಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾದುವು?” ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕು; “ಕಾರಣದೋಷವೂ ಬಾಧಕಚ್ಛಾ ನವೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಸುಮಾನಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವು” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವರಾದರೆ ಆಗಮ ಏಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರಣದೋಷಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ತುಲ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಆಗಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ವೇಷವೇಕೆ? ಇದೂ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಏಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು? ಹೀಗೆ ಆಗಮಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿರುವಾಗ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದನ್ನು ಬಾಧಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು.

ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವಿರುವುದಾದರೆ ಘಟವನ್ನು ಕುರಿತು ಮೃತ್ಪಿಂಡವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಅಂಶವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾದಂತೆ ಇದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರವಾಗಬೇಡವೋ? ಹಾಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾದೀತು?

ಓಹೋ! ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಶಬ್ದ ಕಗಮ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ಪರಲೋಕವನ್ನೂ, ಈಶ್ವರನನ್ನೂ, ನಿತ್ಯವಿಧೂತಿಯನ್ನೂ, ಇಂಥ ಇನ್ನೂ ಸಾಮರಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಏಕೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದು?

ಆದಕಾರಣ “ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅಯಥಾರ್ಥಗಳಾಗಿರುವುವು” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೧೦೫೪ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿತ್ತರೂಪತೃತೀಯಪಕ್ಷೋಪಪತ್ತಾಶಂಕಾ
ಪೂರ್ವಕಂ ತಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪನ್ನತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹಾಗಾದರೆ, ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಯೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಸಂಭವಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನು? ವರ್ಣಗಳ ಏಷಯವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಅನೇಕ

ರೀತಿಗಳು ಕಂಠೋಕ್ತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಯೆಂಬ ಈ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ, ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಈ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಗಳೊಳಗೆ ಒಂದಾದರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲ ಯದ್ಯಪಿ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ಫಲವಿಶೇಷಕ್ಕಾಗಿ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಆ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

“ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಅರ್ಥಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಕಂಠೋಕ್ತಗಳಾಗಿರುವುವು ? ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರ, ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಣವದ ಅವಯವಗಳಾದ ಅಕಾರ-ಉಕಾರ-ಮಕಾರಗಳಿಂದಲೇ ಸಮಸ್ತವರ್ಣಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೃಲ್ಲೇಖಾಮಂತ್ರವೆಂದು ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವ “ ಹ್ರೀಂ ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಅವಯವವಾದ ಹಕಾರ ಒಂದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವವರ್ಣಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ರುತಿ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ, * “ ಭೂರಿತ್ಯೇವ ಋಗ್ವೇದಾದಜಾಯತ-ಭುವ ಇತಿ ಯಜುರ್ವೇದಾತ್-ಸುವರಿತಿ ಸಾಮವೇದಾತ್-ತಾನಿ ಶುಕ್ರಿಯಾಣ್ಯಭ್ಯತಪತ್-ತೇಭ್ಯೋಽಭಿತಪ್ತೇಭ್ಯಸ್ತ್ರಯೋ ವರ್ಣಾ ಅಜಾಯಂತ-ಅಕಾರ

* ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ.—ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾಗಿರುವ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು ಸೃಷ್ಟವಾದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಾಧನವಾದ ವೇದಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪುನಃಪುನಃ ಮನನಮಾಡಿ “ ಭೂಃ ” ಎಂಬ ಪ್ರಥಮವ್ಯಾಹೃತಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಋಗ್ವೇದದ ಸಾರವಾಗಿ ಕಂಡುಹಿಡಿದನಾದುದರಿಂದ ಇದು ಋಗ್ವೇದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು; ಮತ್ತು “ ಭುವಃ ” ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯವ್ಯಾಹೃತಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಯಜುರ್ವೇದದ ಸಾರವಾಗಿಯೂ, “ ಸುವಃ ” ಎಂಬ ತೃತೀಯವ್ಯಾಹೃತಿಮಂತ್ರವನ್ನು ಸಾಮವೇದದ ಸಾರವಾಗಿಯೂ ಕಂಡುಹಿಡಿದನು. ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷ ಮಂತ್ರಗಳಿದ್ದರೂ ಈ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳೇ ಸಾರಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಇವುಗಳು “ ಶುಕ್ರಿಯಗಳು ” ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವು. ಶುಕ್ರನೆಂದರೆ ತೇಜಸ್ವನಾದ (ಅತ್ಯಧಿಕತೇಜೋವಿಶಿಷ್ಟನಾದ) ಪರಮಾತ್ಮನು. ಅವನೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯದೇವತೆಯಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಸಾರಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವು.

ಹೀಗೆ ಸಾರಭೂತಗಳೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಶುಕ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಪುನಃ ತನ್ನ ಅಲೋಚನಾರೂಪವಾದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿ ಮುಘನಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ಮುಘಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಮೂರು ವ್ಯಾಹೃತಿಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಕಾರ-ಉಕಾರ-ಮಕಾರಗಳೆಂಬ ಮೂರುವರ್ಣಗಳು ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆಕೂಡಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವು “ ಹ್ರೀಂ ” ಎಂಬ ಪ್ರಣವಾಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದುವು.

ಉಕಾರೋ ಮಕಾರ ಇತಿ-ತಾನೇಕಧಾ ಸಮಭರತ್ತದೇತದೋಮಿತಿ ”

ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವಿರುವುದು. ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ—

“ ಅಕಾರಂ ಚಾಪ್ಯುಕಾರಂ ಚ ಮಕಾರಂ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |

ನೇದತ್ತಯಾನಿರದುಹದ್ಭೂರ್ಭುವಸ್ಸುರಿತೀತಿ ಚ || ”

ಎಂಬ ಮನುಸ್ಮೃತಿವಚನವೂ ಅನುಸರಿಸುವುದು.

ಈ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳು ಸರ್ವವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಅಕಾರೋಕಾರಮಕಾರಗಳೇ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಮೂರುವರ್ಣಗಳೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾದ ದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವವೆಂದು ತೋರಿಸುವುವು.

ಮತ್ತು—ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಯೋಗಕ್ರಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಕಲ್ಪಗ್ರಂಥಗಳು ಸರ್ವಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಪ್ರಣವವೇ ಬೀಜಾಕ್ಷರವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಮಂತ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಬೀಜಾಕ್ಷರವಿರುವುದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವುವು; ಬೀಜಾಕ್ಷರ ವಲ್ಲವೆ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅನಿಯತವಾದ ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ಯಾವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲಾರದಿತ್ತು ?

ಮತ್ತು—ಸಕಲಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಗಾಯತ್ರಿ-ಉಷ್ಣಿಕ್-ಅನುಷ್ಟುಪ-ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್-ಜಗತಿ ಮೊದಲಾದ ಛಂದಸ್ಸುಗಳೊಳಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಛಂದಸ್ಸು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು; ಇವುಗಳಿಗೆ ಛಂದಸ್ಸೆಂಬ ಹೆಸರು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಮಂತ್ರಂ ಸಂ ಛಾದ್ಯ ರಕ್ಷತಿ ” ಎಂದು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇವುಗಳು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವುವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಛಂದಸ್ಸುಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವು. ಹೀಗೆ ಛಂದಸ್ಸಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೂ ಮಂತ್ರಗಳು ಲಯಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಹೀಗೆ ವರ್ಣ ರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಅವಗತವಾಗುವುದಾದರೆ ಕಾರಣವನ್ನೇ ಎದುರಿಸೋಡದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇನು ? ಆದರೂ ಉಪದೇಶಿಸುವುದಾದರೆ ನಿತ್ಯತ್ವದೊಡನೆ ಏರೋಧವು ಬಾರದೋ ?

ಮತ್ತು—ಆ ಆ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಬಿಳುವು-ಕೆಂಪು-ಹಳದಿ-ಕಪ್ಪು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪವಿಶೇಷಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗುವಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪ

ಡುವುವು. ಮತ್ತು ಒಂದೇ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯಭೇದದಿಂದಲೂ ಮಂತ್ರಭೇದದಿಂದಲೂ ರೂಪಭೇದವು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೂ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ರೂಪವಿರುವುದಾದರೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ರೂಪವು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿರಬೇಕು : ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ವರ್ಣವು ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಒಂದೊಂದು ರೂಪವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆಯಲಾರದಿತ್ತು ? ಹೀಗೆಯೇ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವ ಅನಿಯತಸ್ಥಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರೋಧವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅದಕಾರಣ ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರನಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಈಗ ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇನೆಂದರೆ—ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಾಗಲಿ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ರೂಪವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ; ಆದರೂ ಆ ಆ ಅದೃಷ್ಟವಿಶೇಷಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆ ಆ ಫಲವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರು ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಆ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಯೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತವ್ಯಾಕುಲತೆಯುಂಟಾಗಿ ಅಪ್ರಾಸಾರ್ಯವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಪಕ್ಷವೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲ; ಈ ಪಕ್ಷವೂ ಯುಕ್ತವಾದುದಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—“ಓಮಿತೀತದಕ್ಷರಮುದ್ಗೀಢಮುಪಾಸೀತ” ಎಂಬುದಾಗಿ (“ಸಾಮದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ಉದ್ಗೀಢಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅವಯವವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪುಣವವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣೋದ್ಗೀಢವೆಂದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು”) ಎಂದು ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿ ದೊರೆಯುವಂತೆ “ಪ್ರಣವಂ ಸರ್ವಾಕ್ಷರೋಪಾದಾನಮುಪಾಸೀತ” (ಒಂಕಾರವನ್ನು ಸರ್ವವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು) ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದಾನೊಂದು ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರವು ಇದುವರೆಗೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ತತ್ತ್ವಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಸ್ಥಾನವಿಶೇಷ-ರೂಪವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ಹೀಗಿರುವಾಗಲೂ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತು; ಎಂದರೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜಗದುಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಫಲವಿಶೇಷಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ

ಜಗದುಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಬೇಕು ; ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದೀತು.

ಮತ್ತು—ತತ್ತ್ವಸ್ಥಿತಿಯ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಗಳಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಶಬ್ದಮೂಲತ್ವವೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು ; ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿತ್ವವನ್ನು ಅವರೂ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಸರ್ವಶಬ್ದೋಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮವಾಚಕತ್ವವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಲ್ಲದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮುಖೇ ಶ್ವರತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದೆ ಹೋಗುವುದು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಅಕಾರವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅಕಾರವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆಕಾಶವು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಕುತಕಾಶವೆಂಬವಲಂಬನಾಭಾವದಿಂದ ಅನುಕಲ್ಪವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಎಂದರೆ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿದ್ದರೂ ಅಕಾರವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವಿರುವಾಗ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕಲ್ಪವಾದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸಬಹುದಲ್ಲವೇ ?

ಓಹೋ ! ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾದ ಅಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಚರಿಸಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುವುದು. ಆಗ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಯೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಪಲಾಯಿತವಾಯಿತು.

೧೦೫೫ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವರೂಪಚತುರ್ಥಪಕ್ಷೋ ನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಹಾಗಾದರೆ, ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಹಾನಿಯೇನು ? ವಾಚಕಶಬ್ದರಾಶಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಭೂತವಾದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವಾಚ್ಯರಾಶಿಪ್ರಕೃತಿಭೂತಪರಮಾತ್ಮವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದುದು ಅಸಂಗತವಾಗುವಿಕೆಯೇ ಹಾನಿಯಾಗಿರುವುದು. ಆಗ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಚನಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಸಂಭವಿಸಲಾರದಾಗಿ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗು

ವುದು. ಮತ್ತು ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹೋಕ್ತವಾದ ಸೂಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಅಕಾರದ ಪ್ರಶಂಸಾಪರವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಬರುವುದು. “ಅಜಾಮೇಕಾಂ ಲೋಹಿತ ಶುಕ್ಲ ಕೃಷ್ಣಾಂ” ಎಂದು ಪ್ರಕೃತಿದ್ರವ್ಯವು ರೂಪರಹಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಂಪು-ಬಿಳುಪು-ಕಪ್ಪು ಎಂಬುದಾಗಿ ಔಪಚಾರಿಕಭಾವದಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ನಾಲ್ಕು ನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ.

೧೦೫೬ ಚತುರ್ಣಾಮಸಿ ಯಥಾಸಂಭವಮುಪಪನ್ನತ್ವರೂಪ ಸಂಚಮಪಕ್ಷಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪರಿಹಾರಃ.

ಹೀಗೆ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಅಸಂಗತಗಳಾದರೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಚನಗಳ ಗತಿಯೇನು? ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಈಗ ಐದನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು. ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಯಥಾರ್ಥತ್ವವನ್ನೂ, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಅಯಥಾರ್ಥತ್ವವನ್ನೂ, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿ ರೂಪತ್ವವನ್ನೂ, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವು. ಇದೇ ಐದನೆಯ ಪಕ್ಷವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲವೋ ಆ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವು; ಬಾಧಿತವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ಮೂಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಅಯಥಾರ್ಥತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವು; ಧ್ಯಾನವಿಧಿಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಯಶಃ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿರೂಪತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವು; ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯೂ ವಕ್ತಾವಿಗೆ ಆಪ್ತತೆಯೂ ಅವಗತವಾಗಿರುವುವೋ; ಅಂಥ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆವು.

೧೦೫೭ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾದ್ರವ್ಯತ್ವಾದೀನಾಂ ಮತಭೇದೇನ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಹೀಗೆ ಐದನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನೀವು ತೋರಿಸಿದರೂ ಯಾವುದೊಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದವು ದ್ರವ್ಯವೋ? ಅಥವಾ ಅದ್ರವ್ಯವೋ? ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವರ್ಣವು ಯಾವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು? ರೂಪಸಂಬಂಧವೂ, ಸ್ಥಾನ ಸಂಬಂಧವೂ, ಪರಿಣಾಮವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಎಂಥದಾಗಿರುವುದು? ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವ್ಯವಹಾರವೂ, ರೂಪಸಂಬಂಧವೂ, ಸ್ಥಾನಸಂಬಂಧವೂ, ಪರಿಣಾಮವೂ ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುವು?

ಹೀಗೆ ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಈಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಪಡಿಸುವೆವು, ಹೇಗೆಂದರೆ — ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವರ ಮತದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೂ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವೆವು.

೧೦೫೮ ದ್ರವ್ಯತ್ವಪಕ್ಷೇ ವಾಯುವೀಯತ್ವಂ, ಅವಾಯುವೀಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ಮತದ್ವಯಂ.

ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುವವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದವು ವಾಯುವೀಯ ದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಅವಾಯುವೀಯದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳುಂಟು.

೧೦೫೯ ವಾಯುವೀಯತ್ವೇಽಪಿ ಭೇರ್ಯಾದ್ಯವಿನಾಭೂತತ್ವ ಭೇರ್ಯಾದಿಜನ್ಯತ್ವರೂಪಸಕ್ಷದ್ವಯಂ.

ವಾಯುವೀಯತ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ದೀಪಪ್ರಭೆ ದೀಪಕ್ಕೆ ಅವಿನಾಭೂತವಾಗಿಯೂ ದೂರದವರೆಗೂ ಪ್ರಸರಿಸುವಂಥದಾಗಿಯೂ ಹೇಗೆ ಇರುವುದೋ? ಹಾಗೆ ಶಬ್ದವೂ ಭೇರಿ-ದುಂದುಭಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಅವಿನಾಭೂತವಾಗಿಯೂ, ತಾಡನವುಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೇರ್ಯಾದಿಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಯವಗಳೊಡನೆ ದೂರದವರೆಗೂ ಪ್ರಸರಿಸುವಂಥದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಭೇರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಇದ್ದು ಇದ್ದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಣವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಹಾರವೇ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಹಾರವೇ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು; (ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರಪಡಿಸುವುದು;) ಎಂಬುದೊಂದು ಪಕ್ಷವೂ,

ಬೀಸಣಿಗೆಯನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವಾಗ ತತ್ಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವಾಯು ಬೀಸಣಿಗೆಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೇ ಹೇಗಾದರೆ ಪ್ರಸರಿಸುವುದೋ ಅದರಂತೆ ತಾಡನದಿಂದ ಭೇರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಕಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದವೇ ಭೇರ್ಯಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ದೂರದವರೆಗೆ ಪ್ರಸರಿಸುವುದು; ಎಂಬುದೊಂದು ಪಕ್ಷವೂ, ಹೀಗೆ (ವಾಯುವೀಯತ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿರುವುವು;

ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಶಬ್ದವು ಸ್ವರ್ತಗುಣರಹಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದೇ ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವುದು; “ಸ್ವರ್ತರಹಿತೋಽಪಿ” ಎಂದು ಯಾಮುನಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಯಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಯಾಮುನಾರ್ಯರು ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ—ವಾಯು ಸ್ವರ್ತವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದರಿಂದ ವಾಯುವೀಯವಾದ ಶಬ್ದ

ದಲ್ಲ ಯೂ ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವರ್ತಗುಣವಿರಬೇಕು , ಆದರೂ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ತಗುಣಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಲಬ್ಧಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ತಗುಣವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು ; ಎಂಬುದು ಯಾಮುನಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೬೦ ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮೂಲತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಆದರೆ ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ — “ ಶಬ್ದವು ಭೇರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಿನಾಭೂತವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂಲವೇನು ? “ ಭೇರೀಶಬ್ದಃ-ದುಂದುಭಿಶಬ್ದಃ-ವೀಣಾಧ್ವನಿಃ-ಮೃದಂಗಧ್ವನಿಃ ” ಎಂಬ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಸ್ವಾರಸ್ಯವೇ ಈ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದು ; ಅಜಾಧಿತವಾದ. ಈ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಂದ ಭೇರಾದಿಗಳಿಗೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವವು (ಆಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಭಾವವು) ತೋರುವುದಷ್ಟೆ ?

ಹಾಗಾದರೆ “ ಭೇರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಶಬ್ದವು ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು ” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂಲವೇನು ? ಅನ್ವಯಸ್ಯತೀರೇಕವೇ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದು ; ಎಂದರೆ ಪ್ರಹಾರವಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದದ ಇರುವಿಕೆಯೂ, ಪ್ರಹಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದದ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೂ, ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು ; ಇಂಥ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಬಲದಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಪ್ರಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವು ಅವಗತವಾಗುವಕಾರಣ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದೇ ಒಪ್ಪಬೇಕಲ್ಲದೆ ಇದು ಭೇರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಿನಾಭೂತವಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಗತಿಯೇನು ? ಭೇರಿಯೊಡನೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಿನಾಭಾವಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವು ಉಪಪನ್ನವಾಗಬಹುದು. “ ತರಂಗಮಾರುತಃ ” (ಆಲೆಯ ಗಾಳಿ) ಎಂದೂ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವಿರುವುದು ; ಆದನಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗಾಳಿ ತರಂಗಕ್ಕೆ ಅವಿನಾಭೂತವೆಂದು ಒಪ್ಪಲಾದೀತೆ ? ತರಂಗಜನ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೇ ಈ ವ್ಯವಹಾರವು ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದೋ ; ಆದರಂತೆಯೇ “ ಭೇರೀಶಬ್ದಃ ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವೂ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗಬಹುದು.

ಓಹೋ ! “ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಹಾರಜನ್ಯವು ” ಎಂದು ಈಗತಾನೆ ಹೇಳಿದಿರಿ ; ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ “ ಶಬ್ದವು ಭೇರೀಜನ್ಯವು ” ಎಂದು ಈಗ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ; ಯಾವುದು ನಿಶ್ಚಿತವು ? ಎರಡೂ ನಿಶ್ಚಿತವೇ ; ವೇಗದಿಂದ ಉಂಟಾ

ಗುವ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಯೋಗವು ಪ್ರಹಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಪ್ರಹಾರಸಿತ್ವವಾದ ಭೇದಾತ್ಮಕತೆಯಿಂದ ಶಬ್ದವುಂಟಾಗುವುದಾದರೆ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಎರಡೂ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಎರಡೂ ನಿಶ್ಚಿತವಷ್ಟೆ ?

ಹಾಗಾದರೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಹಾರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವ ಅಥವಾ ಪ್ರಹಾರಜನ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಒಗ್ಗೊಂಡಿರುವ ವಾಯುವೇಯತ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಆಶಯವೇನು ?

“ ವಾಯು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜಕವಾದರೂ ಸರಿಯೇ, ಉತ್ಪಾದಕವಾದರೂ ಸರಿಯೇ, ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವಾಯುವಿನ ಆಗಮನವು ಆವಶ್ಯಕವಾದುದಾದರೆ ಅಂಥ ವಾಯುವಿನಿಂದ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಅಥವಾ ಜನ್ಯವಾದ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಒಂದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಂಥ ವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೌರವದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕ್ಲೃಪ್ತವಾದ ವಾಯುವೆಂಬ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಮಾತ್ರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಗುಣವಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯುವೇ ಶಬ್ದವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು ”
[“ಎಂಬುದೇ ಆವರ ಆಶಯವಾಗಿರುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ “ ಭೇದಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದೆ ಇರುವ ನೂರಾರು ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ ಭೇದಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ಶಬ್ದರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುವೆಂದು ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ ? ಭೇದಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಶಬ್ದತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅದುವಾತ್ರವೇ ಶಬ್ದಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ? ” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ —

ಭೇದಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದೆ ಇರುವ ನೂರಾರು ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದವ್ಯಂಜಕತ್ವ, ಅಥವಾ ಶಬ್ದಜನಕತ್ವ ಎಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ ಭೇದಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಡದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ಶಬ್ದವ್ಯಂಜಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಶಬ್ದಜನಕತ್ವಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೆಂದು ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು ? ಭೇದಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಂಥ

ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು? " ಎಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯೇ ಉತ್ತರವಾಗಿರುವುದು.

ಆದಕಾರಣ ವಾಯುಸಾಮಾನ್ಯವೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಛೇರಾಧಿದಿವಂಬಂಧಿಯಾದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗೆಮಾತ್ರ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪುವೆವೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮೂಲಕವಾದ ಶಬ್ದತ್ವವನ್ನೂ ಅದೇ ವಾಯುವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಒಪ್ಪುವೆವು, ಎಂಬುದು ವಾಯುವೀಯತ್ವವಾದಿಗಳ ಆಶಯವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಯುವೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಾಯುರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಆಕಾಶವೇ ಅಥವಾ ಸ್ಪರ್ಶತನ್ಮಾತ್ರೆಯೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅಕಾರರೂಪವಾದ ವಾಯುವಿನಿಶೇಷವು ವರ್ಣಾಂತರಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವರ್ಣಾಂತರೋಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಯೆಂದಾಗಲಿ ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದಾಗಲಿ ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ವಾಯುಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವಾಯುವಿನಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಆಕಾರಾದಿವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ರೂಪಬೋಧಕಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಯೆಂದೇ ಅಥವಾ ಔಪಚಾರಿಕವೆಂದೇ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು.

ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅವಾಯವೀಯದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ—ಎಂದರೆ ವಾಯುವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿರೂಪದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅನಿಯತವಾದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ, ರೂಪನಿಶೇಷಸ್ಥಾನವಿನಿಶೇಷಬೋಧಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಕಲ್ಪಭೇದದಿಂದಲಾಗಲಿ ಅಂಡಭೇದದಿಂದಲಾಗಲಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗಬಹುದು. ಆದರೂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಿಣಾಮನಿಶೇಷವಾದ ಶಬ್ದವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪನಿಶೇಷವು ನಮಗೆ ಕಾಣದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ರೂಪವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕಾರಣವಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿ ರೂಪವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು; ಆದರೆ ಅದು ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅದರ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. " ಸರ್ವದಾ ಅನುಪಲಬ್ಧವಾಗಿಯೂ ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ರೂಪವನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ರೂಪವವನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು " ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ ಅವು

ಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಡ; ರೂಪಬೋಧಕತಾಸ್ತವು ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿಯಾಗಿರುವುದೆಂದೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದು.

೧೦೬೧. ಅಥ ಶಬ್ದಸ್ಯಾದ್ರವ್ಯತ್ವಸಂಕ್ಷೋಪಪಾದನಂ.

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವೆವು—ಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ರಚನಾನುಸಂಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಾನುಮಾನಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ” (೨—೨—೧) ಎಂಬ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ತೋರಿಸಿರುವ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಶಬ್ದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನಗಳಾಗಿರುವುವು. ಆ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಂದೆಯೇ ನಾವು ತೋರಿಸಿರುವೆವು. ಅಂಥ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ—“ಶಬ್ದವು ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ತಾಸ್ತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ?” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸ ಕೆಲವಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮ ಶಬ್ದವು—ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಆಗಂತುಕಧರ್ಮವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದೇ ಹೊರತು ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವವೇ ಶಬ್ದತ್ವವೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದುದೆಂದು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಬ್ದವನ್ನು ಅದ್ರವ್ಯವೆಂದೇ ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತವಾದ ಯಾಮುನಾರ್ಯರ ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥದ ಪಚನದೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಕೆಲವಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಪರಮತವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಏಕದೇಶಿಗಳ ಮತವನ್ನೇ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವೆಂದಾಗಲಿ ಭಾವಚನಕ್ಕೆ ಉಪಸತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರು “ಗಗನಗುಣಶಬ್ದಾದಿಸ್ವರೂಪಸ್ಥಿತಿಃ ಪ್ರವರ್ತಯತಾ ಭಗವತ್ಯವ ಯೋಗ್ಯಾರ್ಥ್ಯದಮರ್ಥ್ಯೇನ ವಾಕ್ಯಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ಪೂರ್ವನೇವೋಪಾತ್ತತ್ವಾತ್” (ಆಕಾಶದ ಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನೂ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನೂ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ವಾಕ್ಯಪ್ರವಾಹವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದಾದುದರಿಂದ) ಎಂಬುದಾಗಿ ವಾಕ್ಯಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಪ್ರಸ್ತಾವದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಆಕಾಶದ ಗುಣವೆಂದು ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವರು.

ಹಾಗಾದರೆ “ಯಸ್ಯ ವೇದಾಃ ಶರೀರಂ” ಎಂದು ಶಬ್ದರೂಪವಾದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮಶರೀರತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ? ಶಬ್ದವು ಶರೀರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಲ್ಲವೆ ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ವೇದಶಬ್ದವು ವೇದಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ದೇವತಾವಿಶೇಷವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಅಂಥ ದೇವತಾವಿಶೇಷವು ದ್ರವ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಂಗತವಾಗಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಹೀಗೆಯೇ ಆ ಆ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುವ ದೇವತಾವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವ-ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಸಂಶ್ಲೇಷ-ರೂಪವಿಶೇಷಗಳೇ ಆ ಆ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಯಾವ ಅನುಪಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

“ತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಲೀನಸ್ಯ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ “ಪ್ರಣವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆ ಅಕಾರಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಲಯಿಸುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಣವವು ಅಕಾರದಲ್ಲಿ ಲಯಿಸುವುದೆಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯೂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಲಾರದು ; ಅದ್ರವ್ಯತ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಶ್ರುತಿ ಉಪಪನ್ನವಾಗಿ ಒಂದು.

ಆ ಆ ದೇವತೆಗಳ ಬೇಜಾಕ್ಷರಗಳು ಆ ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವವೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಔಪಚಾರಿಕವಾಕ್ಯಗಳೆಂದಾಗಲಿ ದೃಷ್ಟಿವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳೆಂದಾಗಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದು.

ಆದರೆ ವರ್ಣಗಳೊಳಗೆ ಅನಿಯತವಾಗಿ (ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ) ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು ? ಹೀಗೆ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು—ತತ್ಪೋಷದೇಶಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ (ಸಾಂಖ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ) ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗದ ಸ್ವತಂತ್ರಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಒಗ್ಗಿತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ (ನ್ಯಾಯವೈಶೇಷಿಕಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ) ಪರಮಾಣುಗಳೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ) ಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಒಗ್ಗದುಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದೂ ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಅನಿ

ಯತವಾಗಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದೂ, ಉಳಿದುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸಗಳೆಂದೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಹೇಗೆ ನಿರ್ವಹಿಸುವೆವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರಿಯೂ, ಮತ್ತು ಕೆಲವನ್ನು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಗಳಾಗಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ನಾವು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಅಕಾರಹಕಾರಗಳ ವಿವಾದಕ್ಕೂ ಪರಿಹಾರವುಂಟಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು ; ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಕಾರಕ್ಕೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೃಲ್ಲೇಚಾಮುತ್ರದ ಅಂಶಭೂತವಾದ ಹಕಾರಕ್ಕೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವು ಉಕ್ತವಾದರೂ, ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಒಂದು ಕಕ್ಷಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರಿಯೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಕ್ಷಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸಗಳಾಗಿರಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಉಭಯಕಕ್ಷಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುವಾದರೆ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯಾಗಲಿ ಅರ್ಥಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬಹುದಷ್ಟೆ ?

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಅಕಾರವೇ ಸಮಸ್ತವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ—ಹೃಲ್ಲೇಚಾಮುತ್ರದ ಹಕಾರವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—“**ಅಕಾರಃ ಸರ್ವೋಪಾದಾನಂ**” ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲವಾದ ಅಕಾರವು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ; ಎಂದರೆ ಹದಿನಾರು ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಒಂದನೆಯಾದ “ಅ” ಎಂಬ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಮಾತ್ರವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ವಿವರ್ಗವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಹದಿನಾರನೆಯ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಅವ್ಯವಹಿತವೂರ್ವವಾಗಿ ಉಚ್ಚ ರಿಸಲ್ಪಡುವ “ಆಃ” ಎಂಬುದಾಗಲಿ—ಅಥವಾ ಅಂಥ ವಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಅವ್ಯವಹಿತಪರವಾಗಿ ಉಚ್ಚ ರಿಸಲ್ಪಡುವ “ಹ” ಎಂಬುದಾಗಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು ; ಇಂಥ ಅಕಾರವೇ ಸಮಸ್ತವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ “**ಆಃ—ಹ**” ಎಂಬ ಎರಡು ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಉಪಾ

ದಾಸಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು; ಆದಕಾರಣ ಈ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವೇ ಇಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದಲೇ ವರ್ಣಮಾಲೆಯೊಳಗೆ ಸ್ವರವ್ಯಂಜನಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ-ವ್ಯಂಜನೋಭಯರೂಪವಾಗಿರುವ “ ಅಃ ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪಾಠಮಾಡಿರುವುದು. ಅಕಾರವು ಹಕಾರವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು : ಇದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು—ಹದಿನಾರು ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಒಂದನೆಯದನ್ನೂ ಹದಿನಾರನೆಯದನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದನ್ನೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಸಂಧಿಮಾಡಿ ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿದೆಯಾದರೆ “ ಅಃ ” ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವಾಗುವುದು ; ಇದನ್ನು ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಮಾಡಿ ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯದನ್ನೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಸಂಧಿಮಾಡಿ ವಿಲಂಬವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಿದೆಯಾದರೆ “ ಹ ” ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವಾಗುವುದು, “ ದಧಿ+ಅತ್ರ, ಮಧು+ಅತ್ರ ” ಎಂಬುವುಗಳಿಗೆ ಸಂಧಿಮಾಡುವಾಗ ಇಕಾರವು ಯಕಾರವಾಗುವುದನ್ನೂ, ಉಕಾರವು ವಕಾರವಾಗುವುದನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಂಡಿರುವೆವಾದರೆ ಅದರಂತೆ ಉಚ್ಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರವು ಏಕೆ ಹಕಾರವಾಗಬಾರದು ? ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಹಕಾರತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸುಭವಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಅಕಾರಹಕಾರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ; ಇದುವು ಲಕ್ಷ್ಮೀತಂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಆಗಮಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅವಗತವಾಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಅಕಾರವು ಸರ್ವವರ್ಣೋಪಾಧಾನಕಾರಣವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲವಾದ ಅಕಾರವು ಏನಕ್ಕೆ ತವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಹದಿನಾರನೆಯ ಸ್ವರವಾದ ಏಕರ್ಗವನ್ನು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಪರದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಅಕಾರವೇ ಏನಕ್ಕೆ ತವೆಂದೂ ನಾವು ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ “ ಅ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ” ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧೇಶವೂ ಸಂಗತವಾಗುವುದು ; ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಕೇವಲವಾದ ಅಕಾರವೇ ಅಲ್ಲಿ ಏನಕ್ಕೆ ತವಾಗಿರುವುದಾದರೆ “ ಅ ಇತಿ ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಇಕಾರಕ್ಕೂ ಸಂಧಿಮಾಡಿ “ ಏತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧೇಶವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು ; “ ಅಃ ” ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾವಿಧಕ್ತಿಯ ಏಕವಾಚನಾಂತವಾದ ಪದವಾಗಿ ಸಿದ್ಧೇಶಮಾಡಕೂಡದಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದಕಾರಣ ನಾವು ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಕೆಲವರ ಹೇಳಿಕೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಅಕಾರವೇ ಸರ್ವವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಏಕರ್ಗಸಹಿತವಾದ ಅಕಾರವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಅ-ಉ-ಮ-ಎಂಬ ಮೂರು ವರ್ಣಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಏರ್ಪಡುವ “ ಓಂ ” ಎಂಬ ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ಕೇವಲವಾದ ಅಕಾರವೇ ಸೇರಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಏಕರ್ಗಸಹಿತವಾದುದು ಸೇರಿಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಸೇರಿರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಯೇ ಆಗಲಾರದು. ಆಗ “ ಓಂ ” ಎಂಬ ರೂಪವೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಲಾರದು.

ಮತ್ತು “ ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ ” ಎಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ “ ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ ” ಎಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿಲ್ಲ;

ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣನೇ ಸಮಸ್ತಕ್ಕೂ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಭೂತನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿಷ್ಕುಪಿಸ್ವಟ್ಟಿರುವುದು; ಇಂಥ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಏಕರ್ಗವರಹಿತವಾದ ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷರವೇ ವಾಚಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಕ್ಷರವು ವಾಚಕವಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಅಕಾರವೇ ಸರ್ವವರ್ಣಕಾರಣವೆಂದೂ, ಹಕಾರವೇ ಸರ್ವವರ್ಣಕಾರಣವೆಂದೂ ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪರಿಹರಿಸಲಾದೀತು? ಹೀಗೆ ಪರಿಹರಿಸಲಾದೀತು—ಸರ್ವಕಾರಣಭೂತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾಚಕವಾದುದರಿಂದ ಅಕಾರವೇ ಸರ್ವಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಗೆ ಬೆಸಚಾರಿಕವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೋ; ಅದರಂತೆಯೇ ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾಚಕವಾದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರದ ಏಕದೇಶವಾದ ಹಕಾರವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಾಚಕವೆಂದು ಅಭಿಮಾನಿಸುವೆವಾದರೆ ಹಕಾರವೂ ಸರ್ವೋಪಾದಾನಕಾರಣವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ಆ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವೆಲ್ಲಿಯೂ.

ಓಹೋ! ಅಕಾರವೇ ಸರ್ವವರ್ಣಕಾರಣವಾಗುವುದಾದರೆ—ಪ್ರಣವವೇ ಸರ್ವವರ್ಣಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗತಿಯೇನು? “ ಓಂಕಾರಪ್ರಭವಾ ನೇದಾಃ, ಪ್ರಣವಾದ್ಯಾಸ್ತಥಾ ನೇದಾಃ, ಓಂಕಾರೇಣ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ ಸಂತ್ಯಜ್ಞಾ, ಓಂಕಾರ ಏನೇದಂ ಸರ್ವಂ ” ಎಂಬುವೇ ನೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಣವವೇ ಸರ್ವಕಾರಣವೆಂದು ಅವಗತವಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

ಹವ್ಯದು ; ಅವಗತವಾಗುವುದು ; ಅಕಾರವೇ ಸರ್ವಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂಥ ಅಕಾರವು ಪ್ರಣವದ ಏಕಭಾಗವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಾಂಶಭೂತವಾದ ಅಕಾರದಮೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರಣವವೂ ಸರ್ವಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಓಹೋ ! ಅಕಾರವೂ ಪ್ರಣವದ ಅಂಶವಾಗಿರುವಾಗ ಅಂಥ ಅಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಣವವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಹೀಗೆ—ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರಣವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ “ಅಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಣವವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಹುದು.

ಪ್ರಣವಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆದುದರಿಂದ—ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಗೆ ಘಟಿಸಿತು ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ—ಪ್ರಣವಾಂಶವಾದ ಅಕಾರೋಕಾರಮುಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಂಕರ್ಷಣ-ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾನಿರುದ್ಧರು ಎಗ್ರಹವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟರಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗುವರಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಆಗಲೂ ಅಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಣವೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಉಪಪತ್ತಿ ದೊರೆವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಆಂಗೀಕರಿಸುವ ಪಕ್ಷವೇ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾಗಿರುವುದು ; ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ದೂರಸ್ಥವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಾಗ—ಶಬ್ದವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಗಮನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರೋತ್ರವೃತ್ತಿಪಕ್ಷವಾಗಲಿ, ಶಬ್ದವ್ಯಂಜಕವಾದ ವಾಯುವಿನ ಆಗಮನಪಕ್ಷವಾಗಲಿ, ಶಬ್ದಾಶ್ರಯವಾದ ಭೇರಾದಿಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಯವಗಳ ಆಗಮನಪಕ್ಷವಾಗಲಿ, ಶಬ್ದಾಶ್ರಯವಾದ ವಾಯುವಿನ ಆಗಮನಪಕ್ಷವಾಗಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದು.

ಆಂತು—ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ನೈಯಾಯಿಕರ ವೀಚೀತರಂಗನ್ಯಾಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ.

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳೆ
ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ
ದ್ವಿತೀಯಂ.

ತೃತೀಯಪ್ರಕರಣಂ.

೧೦೬೨. ಅಥ ಸ್ಪರ್ಶಲಕ್ಷಣಂ.

ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಸದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಚಾರೀಯಗಳಾದ ಶಬ್ದ-ರೂಪ-ರಸ-ಗಂಧಗಳೆಂಬುವು ಯಾವುವುಂಟೋ ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಪರ್ಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ಅದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಪರ್ಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಇಷ್ಟಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಆಗ ಸ್ಪರ್ಶಭಿನ್ನಗಳಾದ ಶಬ್ದರೂಪರಸಗಂಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಇದಕ್ಕಾಗಿ “ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ” ಎಂದು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ “ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ” ಎಂಬುವವರೆಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವೆವು. ಸ್ಪರ್ಶಭಿನ್ನವಾದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

“ಶಬ್ದಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ—“ಶಬ್ದಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ ಭೇದಸಮುದಾಯವುಳ್ಳದಾದ” ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು; ಎಂದರೆ—“ಶಬ್ದ-ರೂಪ-ರಸ-ಗಂಧ-ಸಂಯೋಗ-ಶಕ್ತಿ-ಸತ್ತ್ವ-ರಜಸ್ಸು-ತಮಸ್ಸು” ಎಂಬ ಈ ಒಂಬತ್ತು ಅದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೋಗಿಗಳಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ ಯಾವ ಒಂಬತ್ತು ಭೇದವುಂಟೋ ಅಂಥ ಭೇದಗಳ ಸಮುದಾಯವುಳ್ಳದಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು.

ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಶೇಷಣದಳವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ “ಅದ್ರವ್ಯವು” ಎಂಬ ವಿಶೇಷ್ಯದಳವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ ಆಗ ರೂಪಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದು; ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕು.

ವೂಚ್ಯರೆ! ಹೀಗೆ “ತದ್ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದುದು” ಎಂದು ಭೇದದ್ವಯಘಟಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಏಕೆ ಕ್ಲೇಶಪಡಬೇಕು? “ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಅದ್ರವ್ಯವು ಸ್ಪರ್ಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಸುಲಭವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಏಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು?

ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ—ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ಪರ್ಶವು ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮದಾದಿತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೇ ಬರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯಕದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಭೇದದ್ವಯಘಟಿತವಾಗಿಯೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆಗ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷವು ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ನಷ್ಟವಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ಅಂಥ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ; ರೂಪಾದಿಭೇದವು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಭೇದಘಟಿತವಾದ ಲಕ್ಷಣವು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ” ಎಂಬ ಪದದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧೦೬೩. ಶೀತೋಷ್ಣಾನುಭವಭೇದೇನ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಸ್ಪರ್ಶವು—ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೆಂದೂ, ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೆಂದೂ, ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೆಂದೂ ಮೂರುವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಪಂಚಭೂತಗಳೊಳಗೆ ಆಕಾಶವೆಂಬುದೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕುಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ—ಜಲದಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ, ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ, ವಾಯುಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಇರುವುವು.

೧೦೬೪. ನಾಯ್ವಾದಿಷು ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರೋಪಲಂಭಸ್ಯ ಭೂತಾಂತರಸಂಸರ್ಗನಿಬಂಧನತ್ವಂ.

ಓಹೋ! ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಇಲ್ಲವಾದರೆ “ಉಷ್ಣಾ ಪೃಥಿವೀ—ಶೀತಾ ಪೃಥಿವೀ” (ಪೃಥಿವಿ ಉಷ್ಣವಾಗಿರುವುದು: ಶೀತವಾಗಿರುವುದು) ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುವು?

ಮತ್ತು—ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ಇಲ್ಲವಾದರೆ “ಉಷ್ಣೋ ವಾಯುಃ—ಶೀತೋ ವಾಯುಃ” (ಗಾಳಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವುದು; ತಣ್ಣಗಿರುವುದು) ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುವು?

ಮತ್ತು—ಜಲದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ “ಉಷ್ಣಂ ಜಲಂ” ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುವು?

ಹೀಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುವು—ನಾವು ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಆ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಆ ಆ ಸ್ಪರ್ಶಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಭೂತದ ಸಂಸ್ಪರ್ಶ ಬಲದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರದ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದು; ಎಂದರೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಲಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶದ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳೂ, ತೇಜಸ್ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶದ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಉಂಟಾಗುವುವು; ಇದರಂತೆಯೇ ಜಲತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ತೇಜಸ್ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶದ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳೂಂಟಾಗುವುವು.

೧೦೬೫. ವಾಯ್ವಾದಿಷು ಪ್ರತೀಯಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರಸ್ಯ ಆರೋಪಿತತ್ವಮೇವ.

ಹೀಗೆ ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರದ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಉಂಟಾದರೂ ಆ ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರವು ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ; ಔಪಾಧಿಕವೂ ಅಲ್ಲ; ಆರೋಪಿತವಾಗಿರುವುದು; ವಾಯುಪೃಥ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವು ತೋರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಶೀತ ಸ್ಪರ್ಶವು ವಾಯುಪೃಥ್ವಿಗಳ ಗುಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು; ವಾಯುಪೃಥ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಜಲಪರಮಾಣುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ವಾಯುಪೃಥ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ತೋರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಇದರಂತೆ ವಾಯುಪೃಥ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶವು ತೋರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ತೇಜಃಪರಮಾಣುಗಳ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಹಾಗೆಯೇ ಜಲತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶವು ತೋರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದರೊಳಗೆ ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ತೇಜಃಪರಮಾಣುಗಳ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧೦೬೬. ಭೂತಾಂತರಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ನೈಜಸ್ಪರ್ಶತಿಸ್ವಾರಹೇತುತ್ವಮಪಿ.

ಹೀಗೆ ವಾಯುಪೃಥ್ವಿಜಲಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಾಂತರಸಂಪರ್ಕವು ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರದ ಆರೋಪಕ್ಕೂ ಪ್ರತೀತಿಗೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದಂತೆ ಇವುಗಳ ನೈಜವಾದ ಸ್ಪರ್ಶದ ತಿಸ್ವಾರಹಕ್ಕೂ ಅಪ್ರತೀತಿಗೂ ಅವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಈ ಭೂತಾಂ

ತರಸಂಪರ್ಕವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಆದುದರಿಂದಲೇ ವಾಯುಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಲದಲ್ಲಿಯೂ ಭೂತಾಂತರಸಂಪರ್ಕವಿರುವಾಗ ಇವುಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತ ಸ್ಪರ್ಶವೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

೧೦೬೭. ದೀಪಪ್ರಭಾರತ್ನಪ್ರಭಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಶಾನುಪಲಂಭೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ

ಹೀಗೆ ನೈಜವಾದ ಗುಣಕ್ಕೆ (ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ) ಭೂತಾಂತರಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರವಿರುವುದರಿಂದಲೇ—ದೀಪಪ್ರಭ-ರತ್ನ ಪ್ರಭೆ ಎಂಬ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ದೀಪ ಪ್ರಭೆಯೂ ರತ್ನ ಪ್ರಭೆಯೂ ಸಮ್ಮ ಶರೀರದಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ನಾನು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಭೂತಾಂತರದಿಂದ ಅವುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ತಿರಸ್ಕಾರವುಂಟಾಗಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ದ್ರವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಆ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕು; ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಆ ದ್ರವ್ಯದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸುವಿಕೆಯೆಂಬುದು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವುದು; ದೀಪಪ್ರಭ-ರತ್ನ ಪ್ರಭೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವಿದ್ದರೂ ಅದರ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಭೂತಾಂತರಸಂಪರ್ಕವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದುದರಿಂದ ಆ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವು ತಿರಸ್ಕೃತವಾಗಿರುವಕಾರಣ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಂಥ ತಿರಸ್ಕೃತಸ್ಪರ್ಶಗುಣಾಶ್ರಯಗಳಾದ ಆ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು (ದೀಪಪ್ರಭ-ರತ್ನ ಪ್ರಭೆಗಳನ್ನು) ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

“ದೀಪಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ರತ್ನಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಭೂತಾಂತರವು ಯಾವುದು” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ—“ವಾಯುಭಾಗವಾಗಲಿ ಪೃಥಿವಿಯ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗವಾಗಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧೦೬೮. ದೀಪಪ್ರಭಾರತ್ನಪ್ರಭಯೋರನುಪ್ರವಿಷ್ಟಭೂತಾಂತರಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯಾನುಪಲಂಭೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

ಓಹೋ! ಇಂಥ ಭೂತಾಂತರಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ದೀಪಪ್ರಭ-ರತ್ನ ಪ್ರಭೆಗಳ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ತಿರಸ್ಕಾರವಿರುವುದಾದರೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಆ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ

ಗ್ರಹಣವಾಗಬೇಡ ; ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಭೂತಾಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತಸ್ವ ಶ್ವಕ್ಕೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನು ? ಅದು ಏಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ? ಜಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವಾಗ ಜಲದ ಶೀತಸ್ವಶ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಉಷ್ಣಸ್ವಶ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಹವ್ಯದು ; ಜಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದರೂ ದೀಪಪ್ರಭಿ-ರತ್ನ ಪ್ರಭಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಉಷ್ಣಸ್ವಶ್ವವು ಉದ್ಭೂತತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಬಹುದು ; ದೀಪಪ್ರಭಿ—ರತ್ನ ಪ್ರಭಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವಾಯುಭಾಗಗಳ ಅಥವಾ ಪೃಥಿವೀಭಾಗಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತಸ್ವಶ್ವವು ಉದ್ಭೂತತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಅನುದ್ಭೂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅದು ಗೋಚರವಾಗಲಾರದು .

೧೦೬೯. ದೀಪಪ್ರಭಾರತ್ನಪ್ರಭಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ ತಿರಸ್ಕೃತ
ತ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ಅನುದ್ಭೂತತ್ವಪಕ್ಷ
ಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಹೀಗೆ ದೀಪಪ್ರಭಿ-ರತ್ನ ಪ್ರಭಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಾಂತರಸಂಸ್ಕರಣ ಇವುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣದ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಕೆಳಪರ ಮತವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿಸೋದರೆ ಇವುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣಕ್ಕೆ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬಹುದು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ದ್ರವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಶಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರವೇ ಸಾಲದು ; ಆ ಸ್ಪರ್ಶವು ಉದ್ಭೂತತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದೂ ಇರಬೇಕು ; ದೀಪಪ್ರಭಿ—ರತ್ನ ಪ್ರಭಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಷ್ಣಸ್ವಶ್ವವು ಉದ್ಭೂತತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಅನುದ್ಭೂತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯವು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾರದೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಆ ಗುಣದ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು ?

೧೦೭೦. ಅಪಾಕಜಗುಣಸ್ಯ ಸಾಕಾಂತರಾವಿನಾಶ್ಯತ್ವೋಪ
ಪಾದನಂ

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ವಾಯು-ಪೃಥಿವಿ-ಜಲಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಾಂತರಸಂಸ್ಕರಣವುಂಟಾದಾಗ ಇವುಗಳ ನೈಜವಾದ ಸ್ವಶ್ವವು ನಶಿಸುವುದೆಂದೂ ಸ್ವಶ್ವಾಂತರವು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದೂ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ?

ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಪಾಕದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗುಣವೇ ಪಾಕಾಂತರದಿಂದ ಸಶಿವಬಹುತು; ವಾಯು-ಪೃಥಿವಿ-ಜಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಪಾಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪಾಕಾಂತರದಿಂದ ಅದು ಸಶಿವಲಾರದು; ಹಾಗೆ ಸಶಿವಹೋಗುವುದಾದರೆ ಆಗಂತುಕವಾದ ಭೂತಾಂತರಸಂಸರ್ಗವು ತಪ್ಪಿದಮೇಲೆ ಆ ಸ್ವೇಚ್ಛಗುಣವು ತೋರದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಜಲದಲ್ಲಿ ಸಂಸೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆ ಜಲದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವು ಪುನಃ ತೋರುವುದಷ್ಟೆ ?

ಆದಕಾರಣ—ವಾಯುಪೃಥಿವಿಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಅನುಷ್ಠಾ ಶೀತಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು; ಎಂದಿಗೂ ಉಷ್ಣಶೀತಗಳಾಗಲಾರವು; ಜಲವು ಎಂದಿಗೂ ಶೀತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು; ಎಂದಿಗೂ ಉಷ್ಣವಾಗಲಾರದು. ವಾಯುಪೃಥಿವಿಗಳ ಉಷ್ಣತ್ವ ಶೀತತ್ವಸ್ಪರ್ಶೀತಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿರುವ ಅಗ್ನಿಜಲಗಳಿಂದ ಬಂದುದು; ಜಲದ ಉಷ್ಣತ್ವಸ್ಪರ್ಶೀತಿ ಅದರಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಬಂದುದು.

೧೦೭೧ ಭೂತಾಂತರೇಷ್ಟನುಪ್ರವಿಷ್ಟಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ರೂಪಾಸು ಪಲಂಭೇ ಸ್ಪರ್ಶೋಪಪಲಂಭೇ ಚ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

ಓಹೋ ? ವಾಯುಪೃಥಿವಿಜಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿನುಗ್ಗಿರುವುದಾದರೆ ಆಗ ಆ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪವು ಏಕೆ ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ? ಸಮಾನವಾದ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತಿರಸ್ಕಾರವಿರುವಕಾರಣ ಅದು ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಎಂದರೆ—ವಾಯ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಕ್ಕೆ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿರುವ ಪೃಥಿವೀಜಲಭಾಗಗಳ ರೂಪದಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರವಿರುವ ಕಾರಣ ಅದು ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇಲ್ಲಿಯೂ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ನೋಡುವುದಾದರೆ—ವಾಯ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಕ್ಕೆ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಹೊಕ್ಕಿರುವ ಭೂತಾಂತರಗಳ ರೂಪದಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ; ಅಂಥ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪವು ಉದ್ಭೂತತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಅನುದ್ಭೂತತ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು; ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ರೂಪಾಂತರದಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಒಂದು ತೊಂದರೆಯಿರುವುದು ಏನೆಂದರೆ—ಅಂಥ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪ

ವಸ್ತು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಲ್ಲದಾದ ಭೂತಾಂತರರೂಪವು ಉದ್ಭೂತವಾಗಿರುವುದೋ ? ಅಥವಾ ಅನುದ್ಭೂತವಾಗಿರುವುದೋ ? ಉದ್ಭೂತವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಅದು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಏಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ? ಅನುದ್ಭೂತವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ರೂಪವು ಮತ್ತೊಂದರ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಲ್ಲದು ? ಎಂಬ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾಗುವುದು, ಆದಕಾರಣ ಆಗ್ನಿ ಭೂತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಅದರ ರೂಪವು ಅನುದ್ಭೂತತ್ವವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದುದೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅದರ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣಕ್ಕಾದರೆ ಸ್ಪರ್ಶಾಂತರದಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ ; ಅಥವಾ ಅನುದ್ಭೂತತ್ವವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅದು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು.

೧೦೭೨. ಅನುಷ್ಣಾ ಶೀತಸ್ಯಾಸಿ ಭಾವರೂಪಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷತ್ವ ಸಮರ್ಥನಂ.

ಪೂಜ್ಯರೆ ! ವಾಯುಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಣಾ ಶೀತವೆಂಬುದೊಂದು ಸ್ಪರ್ಶವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ ; ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ ; ಜಲದಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ ಇರುವುದೇನೋ ಸರಿ ; ವಾಯುಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ ಹೊರತು ಈ ಎರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುದೊಂದು ಸ್ಪರ್ಶವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ? ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ವಾಯುಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶವು ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶ-ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಗಳ ಅಭಾವರೂಪವಾದುದಾದರೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಶೀತೋಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶಗಳ ಅಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶವುಂಟೆಂದು ತೋರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು, ಅಥವಾ ಆಕಾಶದಂತೆ ವಾಯುಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು ; ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಒಂದೇ ಗುಣವಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗುಣಾಂತರವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ, ವಾಯ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವೂ ಉಂಟೆಂಬುದೂ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಆದಕಾರಣ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ ಭಾವರೂಪವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು ; ಅದಕ್ಕೇ ಅನುಷ್ಣಾ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿರುವುದು ; ಇದೇ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಪರ್ಶವಾಗಿರುವುದು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಿಡಬಹುದಲ್ಲವೇ ? ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. “ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ನ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವು ಅವಶ್ಯಕವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಶೇಷರಹಿತವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಸ್ಪರ್ಶಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರತೀತಿಯೆಂದರೆ ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರದ ಪ್ರತೀತಿ ; ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷಪ್ರತೀತಿಯೆಂದರೆ-ಶೀತಸ್ಪರ್ಶತ್ವ-ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶತ್ವಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಧರ್ಮಗಳ ಪ್ರತೀತಿ ; ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಧರ್ಮಗಳಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತೀತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ಪರ್ಶತ್ವವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರತೀತಿಯಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವೆವು ; ಆಗ ಉಭಯವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗದೆಯೇ ಇರುವ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಧರ್ಮಗಳನ್ನು (ಉಷ್ಣ ಸ್ಪರ್ಶತ್ವಶೀತಸ್ಪರ್ಶತ್ವಗಳನ್ನು) ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕ ಗಮಕವು ಅವುದೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೧೦೭೩. ಅನುಮಾನೇನ ವಾಯೌ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವತ್ತಾಶಂಕಾ.

ಆಯುರ್ವೇದಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕೆಲವರು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—“ ವೃದ್ಧಿಸ್ಸಮಾನ್ಯೈಸ್ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಿಪರೀತ್ಯೈರ್ವಿಪರೈರಯಃ ” ಎಂಬುದು ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ; ಎಂದರೆ—“ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಯಾವ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಆ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂಬುದಾಗಿ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮವುಂಟು ; ಶೀತದ್ರವ್ಯವಾದ ಜಲವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಯು ಜಲಕ್ಕೆ ಸಜಾತೀಯವೇ ಆಗಬೇಕಾದಕಾರಣ ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಗುಣವೇ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ ; ಆದಕಾರಣ “ ವಾಯುಃ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವಾಃ, ಶೀತದ್ರವ್ಯಸಂವರ್ಧ್ಯಮಾನತತ್ತ್ವಶ್ಚೇಷ್ಮತಃ ” ಎಂಬ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಗುಣವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ” ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

೧೦೭೪. ಪ್ರತಿಬಂಧ್ಯಾ ತನ್ನಿರಾಕರಣಂ.

ಇಂಥವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವೂ ಒಂದು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತರೀತಿಯಾಗಿ ಜಲ ಸಂಜಾತೀಯತ್ವವಿದ್ದರೂ ಜಲದಂತೆ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವೇನು? ಆ ಆ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಭಾವವೇಷದಿಂದ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಗುಣಗಳೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಖರ್ಜೂರದಲ್ಲಿಯೂ ಹುಲಸಿನ ತೊಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಧುರರಸವೆಂಬ ಒಂದೇ ರಸವು ತುಲ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ—ಹುಲಸಿನ ತೊಳೆಯಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾತೃಧಾತು ಎಷ್ಟು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದೋ, ಖರ್ಜೂರದಿಂದ ಅಷ್ಟು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಭಾವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾಗುವುದೋ; ಅದರಂತೆ ಜಲಕ್ಕೂ ವಾಯುವಿಗೂ ಸಾಬಾತ್ಯವಿದ್ದರೂ ಇವುಗಳ ಪ್ರಭಾವತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಗುಣತಾರತಮ್ಯವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಜಲದಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಣ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾಗಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು?

ಮತ್ತು—ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯಗುಣವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಬಾಧಕವೇನು? ಶೈತ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ತೋರದೆಯೇ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಶೈತ್ಯಾನುಪಲಂಭಪ್ರಸಂಗವೇ ಬಾಧಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ನಮಗೆ ಇಷ್ಟಪ್ರಸಂಗವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗವಲ್ಲ; ಹಿಮಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಆತಪದ (ಜಲನ) ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯವು ತೋರುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ನಮಗೆ ಇಷ್ಟವೇ ಆಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ? ಹಿಮಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೀತಗುಣದ ಉಪಲಬ್ಧಿಯಿದ್ದರೂ ಅದು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಶೀತಗುಣದ ಸದ್ಭಾವಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಹಿಮಸಂಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ?

ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅಷ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ—ಆತಪಸಂಬಂಧವಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವನ್ನೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು? ಎಂದರೆ—ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಔಷ್ಣಗುಣವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಔಷ್ಣವು ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರದೆಯೇ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಔಷ್ಣಾನುಪಲಂಭ

ಪ್ರಸಂಗವೇ ಬಾಧಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಔಷ್ಣ್ಯಗುಣವನ್ನೂ ವಾಯು ಏನಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು ?

ಓಹೋ ! “ ಪ್ರಮೇಯದ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರಬೇಕು ; ತರ್ಕವೆಂಬ ಯುಕ್ತಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗ್ರಾಹಕವಾಗಿರಬೇಕು , ತರ್ಕಾನುಗೃಹೀತ ವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ತರ್ಕದಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯವೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು ? ಶೈತ್ಯಾನುಪಲಂಭಪ್ರಸಂಗವೆಂಬ ತರ್ಕ ಕ್ಷಾದರೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಅನುಮಾನವೇ ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದ ರಿಂದ ಉಕ್ತತರ್ಕಾನುಗೃಹೀತವಾದ ಅಂಥ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಾಯು ಏನಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು ; ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಔಷ್ಣ್ಯಾನುಪಲಂಭಪ್ರಸಂಗವೆಂಬ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ವಾಯುಏನಲ್ಲಿ ಔಷ್ಣ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತರ್ಕ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಹೇಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾದೀತು ? ”

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಉಷ್ಣತ್ವಗುಣಶೂನ್ಯವಾದ ವಸ್ತು ಉಷ್ಣತ್ವಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಲಾರದಾ ದುದರಿಂದಲೂ, ಉಷ್ಣತ್ವಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುಗೆ ವಾಯು ಉಪಾದಾನಕಾರಣ ವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದಲೂ, “ ವಾಯುಃ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವಾಃ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವದಗ್ನ್ಯಾಂಭಕತ್ವಾತ್ ಮಹಾಗ್ನ್ಯಾಂ ರಂಭಕಸ್ವಲ್ಪಾಗ್ನಿವತ್ ” ಎಂಬ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನು ಗ್ರಾಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ; ಉಕ್ತತರ್ಕಾನುಗೃಹೀತವಾದ ಈ ಅನು ಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಔಷ್ಣ್ಯವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನಾವು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯಾಗಿ ಆಪಾದನೆಮಾಡುವೆವಾದರೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯಗುಣವಾದಿ ಗಳಾದ ನೀವು ಆಗ ಏನುಮಾಡುವಿರಿ ?

“ ಆತಪಸಂಬಂಧವಿರುವಾಗಲೇ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ತೋರು ವುದು ; ಆತಪಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ; ಹೀಗೆ ಆತಪ ಸಂಬಂಧದ ಅನ್ವಯನೈತೀಕಗಳಿಂದ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ವಾಯುವಿಗೆ ಔಪಾಧಿಕ ವಾಗಿ ಆರೋಪಿತವಾಗುವಕಾರಣ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವಾಯುವಿಗೆ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ ” ಎಂಬ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೂ ವಾಯುವಿಗೆ ಔಪಾಧಿಕಾರೋಪಿತಧರ್ಮವೇ ಹೊರತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲವೆಂಬ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀವೂ ತಿಳಿದು ಆಗ್ರಹವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.

ಆದಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷಂತಲೂ ಶೈತ್ಯಕ್ಷಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತವೆಂಬ ಭಾವರೂಪವಾದ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷವು ವಾಯುವಿಗೂ ಪೃಥಿವಿಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಮೂರನೆಯ ಸ್ಪರ್ಶವಾಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ತಪ್ಪಿಸಲಾರರು.

೧೦೭೫. ಪಾಕಜಾಪಾಕಜಭೇದೇನ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ ಪುನರ್ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಸ್ಪರ್ಶವು ಪಾಕಜವೆಂದೂ ಅಪಾಕಜವೆಂದೂ ವುನಃ ಎರಡುಬಗೆ ಯಾಗುವುದು. ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷವು ಪೃಥಿವೀಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಪಾಕಜ ಸ್ಪರ್ಶವು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿದ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುವು. ಅಮೃತ, ಏಷ, ತುರುಚೆಗಿಡ, ಹತ್ತಿ, ಕಲ್ಲು, ಗೋವು, ಜ್ರಾಹ್ಮಣ, ಚಂಡಾಲ ಇವುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶ ವಿಶೇಷಗಳು ಅಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೧೦೭೬. ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಚಂಡಾಲಾದಿಸು ಸ್ಪರ್ಶತಾರತಮ್ಯೋಪ ಸಾದನಂ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ—ಅಮೃತಸ್ಪರ್ಶವು ಜೀವನಕ್ಕೂ, (ಬದುಕುವಿಕೆಗೂ) ಏಷ ಸ್ಪರ್ಶವು ಮರಣಕ್ಕೂ, ತುರುಚೆಯ ಸ್ಪರ್ಶವು ನವೆಗೂ, ಹತ್ತಿಯ ಸ್ಪರ್ಶವು ಮೃದುತ್ವಜ್ಞಾನದಮೂಲಕ ಸುಖಕ್ಕೂ, ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ಪರ್ಶವು ಕಾಠಿನ್ಯಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಶ್ರಮಕ್ಕೂ, ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸ್ಪರ್ಶವು ಶುದ್ಧಿಗೂ, ಚಂಡಾಲಸ್ಪರ್ಶವು ಅಶುದ್ಧಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ—ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಸ್ಪರ್ಶವು ಅಮೃತಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕಾರ್ಯಭೂತವಾದ ಜೀವನಾದಿಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದ ರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳು ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣವರ್ತಿಗಳಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಾಮಾನಾಧಿಕ ರಣ್ಯವು ಬರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವೇ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅಮೃತಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣವು ಜೀವನಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ ವೆಂದೂ, ಶರೀರಗತವಾದ ಜೀವನಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಶರೀರಗತವಾದ ಅಮೃತಾದಿ ಸಂಯೋಗವೇ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಅಮೃತಾದಿಗತವಾದ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಂಯೋಗ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಇಲ್ಲ; ಲಾಘವ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನ ಸುಸರಿಸಿ ಆಶ್ರಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಮೃತಾದಿಸಂಯೋಗವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಸೂಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಆಶ್ರಯತಾಸಂಬಂಧಕ್ಕಿಂ

ತಲೂ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧವೆಂಬುದು ಗುರುಭೂತವಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು—
ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಮೃತಾದಿಗತವಾದ ಸ್ವರ್ತವೇ ಕಾರಣವಾ
ಗುವುದಾದರೆ ಅಮೃತಾದಿಗತವಾದ ರೂಪವೂ ಅದೇ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬೇವನಾದಿ
ಗಳಿಗೆ ಏಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಾರದೆಂದು ನಿಗಮನಾವಿರಹಪ್ರಸಂಗವು ಬರುವುದರಿಂ
ದಲೂ ಆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಶ್ರಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಮೃತಾದಿಸಂ
ಯೋಗವೇ ಬೇವನಾದಿಹೇತುವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಹಾಗಾದರೆ “ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸ್ವರ್ತವು ಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವು ” ಎಂದು
ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರ್ತಶಬ್ದವು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ?
ಇಲ್ಲ ; ಆ ಸ್ವರ್ತಶಬ್ದವೂ ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು. ಸ್ವೈತಿ
ಧಾತು ಸಕರ್ಮಕವಾದುದರಿಂದ ಸಂಯೋಗಾವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಈ
ಧಾತುವಿಗೆ ಅರ್ಥವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ
“ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ಸ್ವಸ್ತಂ ಶುಚಿ ” (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ಸ್ವರ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು
ಶುದ್ಧವು) ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ “ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವ್ಯಾಪಾರಾಧೀನವಾದ ಸಂಯೋಗವನ್ನು
ಪಡೆದಿರುವ ವಸ್ತು ಪರಿಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆವುದು ” ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥವಾಗು
ವುದು. ಅಥವಾ ಇಂಥ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಮಾತ್ರವೇ ಸ್ವೈತಿಧಾತುವಿಗೆ ಅರ್ಥ
ವಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲದೆ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರಗಾಹ್ಯವಾದ ಸ್ವರ್ತವೆಂಬ ಗುಣವು
ಅರ್ಥವಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಸಂಯೋಗಭೇದದಿಂದ ಕಾರ್ಯಭೇದವುಂಟಾಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ
ಇದರ ಉಪಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಸಂಯೋಗಪ್ರತಿಯೋಗಿಗಳಾದ ಅಮೃತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ತ
ಗುಣಕ್ಕೆ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು ; ಅಂಥ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಮೃದುತ್ವ-ಕಠಿ
ನತ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

೧೦೭೭ ಪಾಕವಶಾತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಮೃದುತ್ವಕಠಿನತ್ವಾದಿ

ಸ್ವರ್ತೋತ್ಪತ್ತಿಃ

ಜಲತತ್ತ್ವದಿಂದ ಪೃಥಿವಿ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಣಾ ಶೀತಸ್ವರ್ತಮಾತ್ರ
ದೊಡನೆ ಹುಟ್ಟುವುದು ; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪಾಕವಿಶೇಷಗಳು ಉಂಟಾದಹಾಗೆಲ್ಲಾ
ಸ್ವರ್ತವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಪಡೆವುದು. ಪಾಕಭೇದದಿಂದ ರೂಪಭೇದಗಳೂ ರಸಭೇದ
ಗಳೂ ತೋರುವಂತೆ ಪಾಕಭೇದದಿಂದ ಸ್ವರ್ತಭೇದವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಿಂತಿಸ

ಬಾರದು ; ಪಾಕಭೇದದಿಂದ ಮೃದುತ್ವಾದಿಸ್ಪರ್ಶಭೇದವು ತೋರುವುದಷ್ಟೆ ? ಪಕ್ಷವಾದರೆ ಮಾಂಸಹಣ್ಣು ಮತ್ತಾಗುವುದನ್ನು ಯಾರೂ ಕಾಣರೋ ?

೧೦೭೮ ಮೃದುತ್ವಾದೀನಾಂ ಸಂಯೋಗರೂಪತ್ವನಿರಾಕರಣ ಪೂರ್ವಕಂ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷತ್ವಸಮರ್ಥನಂ

ಮೃದುತ್ವ-ಕಲಿತತ್ವಾದಿಗಳು ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷಗಳೇ ಹೊರತು ಸಂಯೋಗರೂಪವಲ್ಲ, ಸಂಯೋಗರೂಪಗಳಾಗುವುದಾದರೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಿನವಾದ ಮೃದುತ್ವಕಲಿತತ್ವಗಳ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಮೃದುತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಯೋಗವೆಂದು ಯಾರುತಾನೆ ಹೇಳಬಲ್ಲರು ?

ಓಹೋ ! ಮೃದುತ್ವಕಲಿತತ್ವಾದಿಗಳು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ? ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ವಸ್ತುವಿನ ಮೃದುತ್ವಾದಿಗಳ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ; ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅವುಗಳ ಗ್ರಹಣವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ರೂಪವಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಸ್ಪರ್ಶವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ರೂಪವು ವ್ಯಾಪ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶವು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಈ ರೂಪವನ್ನು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಅನುಭೂತವಾಗಿರುವ ರೂಪವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಸ್ಪರ್ಶದ ಅನುಭೂತವುಂಟಾಗಿ ಮೃದುತ್ವ-ಕಲಿತತ್ವಾದಿಸ್ಪರ್ಶಗಳು ಅಂಥ ಅನುಭೂತರೂಪವಾದ ಬ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗುವವೇ ಹೊರತು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧವುಂಟಾದ ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಮೃದುತ್ವಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಿರುವದೆಂಬ ಇಷ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮೃದುತ್ವಾದಿಗಳು ಚಕ್ಷುಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗುವವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪುರೋಪರ್ತಿಯಾದ ಜಲದಲ್ಲಿಯೂ ತೇಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದ ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಶೀತತ್ವೋಷ್ಣತ್ವಗಳ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಶೀತೋಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರಗಳಾಗುವವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು. ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯವು ರೂಪಮಾತ್ರವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿರುವುದು.

ದೆಂದೂ, ಸ್ಪರ್ಶವು ರೂಪದಿಂದ ಅನುಮಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದೂ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅದೇ ನ್ಯಾಯವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧೦೭೯ ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಾನಾಶ್ರಯಯೋರಪಿ ವಾಯುಸಲಿಲಯೋಃ ಮೃದುತ್ವಕಠಿನತ್ವೋಪಲಬ್ಧೌ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ.

ವೂಚ್ಯರೆ ! ಮೃದುತ್ವ-ಕಠಿನತ್ವ ಮುಂತಾದ ಸ್ಪರ್ಶಗಳು ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಶೂನ್ಯವಾದ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಮೃದುತ್ವಾದಿ ಪ್ರತೀತಿ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ? ಮತ್ತು ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಶೂನ್ಯವಾದ ಕರಕವೆಂಬ (ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಆನೆಕಲ್ಲೆಂಬ) ಜಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಠಿನ್ಯಪ್ರತೀತಿ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ?

ಹೀಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು—ಕರಕದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಯೆಂಬ ಭೂತಾಂತರಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಕಾಠಿನ್ಯಪ್ರತೀತಿ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದು; ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ವೇಗಮಾಂದ್ಯವಿದ್ದರೆ ಮೃದುತ್ವದ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳು ಬರಬಹುದು.

ಮೃದುತ್ವಕಠಿನತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಅವಯವಸಂಯೋಗವಿಶೇಷಗಳೆಂದೇ ಹೇಳುವರು. ಆದರೆ ಇವರ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ “ಮೃದುತ್ವಾದಿಗಳು ಸಂಯೋಗವಿಶೇಷಗಳೇ ಆಗಿರುವುದಾದರೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಏಕೆ ಗ್ರಹಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೮೦- ಕಾರ್ಯವೈಜಾತ್ಯತ್ವಗೋಬ್ರಹ್ಮಣಚಂಡಾಲಾದಿ ಗತಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯ ವೈಜಾತ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ

ವೂಚ್ಯರೆ ! ಗೋಬ್ರಹ್ಮಣಚಂಡಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಗುಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಯಾವುದೊಂದು ತಾರತಮ್ಯವೂ ತೋರದಿರುವಾಗ ಅವುಗಳ ಒಳಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ? ಎಂದರೆ ತೀತತ್ವ ಉಷ್ಣತ್ವ ಮೃದುತ್ವ ಕಠಿನತ್ವಗಳೆಂಬ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾದ ಆಕಾರವಿಶೇಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ? ಇಂಥ ಆಶಂಕೆಗೆ “ಅಂಥ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶುದ್ಧಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಕಾರ್ಯಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೇ ಸ್ಪರ್ಶಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದು” ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವುಂಟಾಗಕೂಡದಷ್ಟೆ.

೧೦೮೧. ಗೋತ್ವಾದಿಜಾತೇರೇವ ಶುದ್ಧ್ಯಶುದ್ಧಿಪ್ರಯೋ ಜಕತ್ವಾಶಂಕಾ

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಬಾತಿವಿಶೇಷವೇ ಕಾರ್ಯವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ಹೇಳಬಿಡಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಸ್ವರ್ತವು ಗೋತ್ವಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಬಾತಿಗಳ ಚತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದಾದರೆ ಅಂಥ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಬಲದಿಂದ ಅದು ಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದೂ, ಅದೇ ಸ್ವರ್ತವು ಚಂಡಾಲತ್ವಬಾತಿಯ ಚತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದಾದರೆ ಅಂಥ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಬಲದಿಂದ ಅದು ಅಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಿಡಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಅಥವಾ ಗೋತ್ವಾದಿಬಾತಿವಿಶೇಷವೇ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶುದ್ಧ್ಯಶುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಿಡಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ವರ್ತಗುಣದ ಒಳಭೇದಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು ?

೧೦೮೨. ಜಾತೇರ್ದುರ್ನಿರೂಪತ್ವಾತ್ ಶುದ್ಧ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಬಾತಿಭೇದವೇ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು ? ಬಾತಿಭೇದವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಪಡಿಸಿಕೊಡುವ ನಿಯಾಮಕಧರ್ಮವು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಬಾತಿಭೇದವೇ ದುರ್ನಿರೂಪವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅದು ಶುದ್ಧ್ಯಶುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾದೀತು ?

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಧರ್ಮಪತ್ತಿಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಪತಿಯೆಸಿಸಿಕೊಂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವಿಕೆಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಬಾತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕವೆಂದೂ, ಚಂಡಾಲಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಚಂಡಾಲನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವಿಕೆಯೇ ಚಂಡಾಲತ್ವಬಾತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವಾಗಲಿ ಚಂಡಾಲತ್ವವಾಗಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದರಲ್ಲವೆ ಪುತ್ರನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಚಂಡಾಲತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಬಹುದು ; ಮೊದಲು ಅವರಿಗೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಅವರ ಪೂರ್ವಜರಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದಿಂದ ಇವರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮತ್ತು—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಾತಾಪಿತೃಜನ್ಯತ್ವವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾ
ಮಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—“**ಸ ಮಾನಸಾ ಸಪ್ತ ಪುತ್ರಾನ
ಸೃಜತ**” (ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಾಹ್ಮದೇವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಏಳು ಪುತ್ರರನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ಮಾನಸಪುತ್ರರೆಂಬ ಅಧ್ಯ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಾತಾಪಿತೃಜನ್ಯತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮ
ಣ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತು; ತಪೋಬಲದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾ
ದಿಸಿರುವ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತು; ವಸಿಷ್ಠ
ಪುತ್ರರ ಶಾಪದಿಂದ ಚಂಡಾಲತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದ ತ್ರಿಶಂಕುಪಿನಲ್ಲಿ ಚಂಡಾಲಮಾತಾ
ಪಿತೃಜನ್ಯತ್ವವೆಂಬ ನಿಯಾಮಕಧರ್ಮವಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಚಂಡಾಲತ್ವಚಾತಿಯಿಲ್ಲದೆ
ಹೋಗಬೇಕಾದೀತು.

ಆದಕಾರಣ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಾತಿ ದುರ್ನಿರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಶುದ್ಧ
ಶುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಇದೇ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ಪರ್ಶಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತಾರ
ತಮ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಶುದ್ಧಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಕಾರ್ಯಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು
ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು.

**೧೦೮೩. ಜಾತೇಸ್ತುನಿರೂಪತ್ವಪಕ್ಷಾವಲಂಬನೇನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ತ್ವಾದಿಜಾತಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ.**

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿರುವ
“**ಇಯಂ ಗೌಃ, ಅಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ, ಅಯಂ ಚಂಡಾಲಃ**” (ಇದು
ಗೋವು, ಇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಇವನು ಚಂಡಾಲನು) ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ
ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಅಲಂಬನಭೂತವಾಗಿರುವ ಆ ಆ ಧರ್ಮ
ವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಮೈದಿಕರೆನಿಸಿ
ಕೊಂಡಿರುವವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಚಾತಿಯನ್ನು ದುರ್ನಿರೂಪತ್ವ
ಹೇತುವಿನಿಂದ ಖಂಡಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು; ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿ ತಾರತ
ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸುವುದಾದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸು
ವೆವು—“**ತಮಶ್ಲಾದ್ರೇ ರಜಃ ಕ್ಷತ್ರೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಸತ್ತ್ವಮುತ್ಸಮಂ**”
ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ—ಸತ್ತ್ವ
ಗುಣದ ಉದ್ರೇಕಾತಿಶಯವಿಶೇಷವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಚಾತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು;

ರಜೋಗುಣದ ಉದ್ರೇಕಾತಿಶಯವಿಶೇಷವೇ ಕ್ಷುತ್ರಿಯತ್ವಜಾತಿಯಾಗುವುದು ; ತಮೋಗುಣದ ಉದ್ರೇಕಾತಿಶಯವಿಶೇಷವೇ ಶೂದ್ರತ್ವಜಾತಿಯಾಗುವುದು ; ರಜೋಗುಣತಮೋಗುಣಗಳೆರಡರ ಅಲ್ಪೋದ್ರೇಕವು ವೈಶ್ಯತ್ವಜಾತಿಯಾಗುವುದು ; ಕರಣತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ತಮೋಗುಣದ ಅತ್ಯಂತೋದ್ರೇಕವು ಚಂಡಾಲತ್ವಜಾತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಉಕ್ತವಾದ ಇಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾನಸವುತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ವಾನ್ವಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದು ; ಉಕ್ತವಾದ ಇಂಥ ಚಂಡಾಲತ್ವವು ತ್ರಿಶಂಕುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬಹುದು ; ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ತಾರತಮ್ಯವಿಶೇಷದಿಂದ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ತಾರತಮ್ಯವಿಶೇಷಗಳು ಯಾವ ಆತ್ಮವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಂಟಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಾನುಮೇಯವಾದ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಜಾತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೧೦೮೪. ಅಸ್ಥಿ ಪಕ್ಷೇ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಷು ಸ್ಪರ್ಶತಾರತಮ್ಯಾನಾವಶ್ಯಕತಾ

ಸತ್ತ್ವಗುಣದ ಉದ್ರೇಕವಿಶೇಷರೂಪವಾದ, ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಇಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಜಾತಿಯೇ ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ; ಅಥವಾ ಇಂಥ ಜಾತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಂಯೋಗವೇ ಆಶ್ರಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ; ತಮೋಗುಣದ ಉದ್ರೇಕವಿಶೇಷರೂಪವಾದ, ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷರೂಪವಾದ ಶೂದ್ರತ್ವಚಂಡಾಲತ್ವಜಾತಿಗಳು ಸ್ವಾಶ್ರಯಸಂಯೋಗಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುವು ; ಅಥವಾ ಇಂಥ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಂಯೋಗವೇ ಆಶ್ರಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುವು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣಚಂಡಾಲರೊಳಗೆ ಸ್ಪರ್ಶತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ.

೧೦೮೫. ಅಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶೇಷು ತಾರತಮ್ಯಪ್ರತೀತೌ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಂ

ವೂಚ್ಯರೆ ! ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿ ಪಾಕತಾರತಮ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ಪರ್ಶತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಂಗತವಾಗಿರುವುದು ; ಆದರೆ ಅಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಗಳಲ್ಲಿ (ಶೀತತ್ವ-ಉಷ್ಣತ್ವಗಳಲ್ಲಿ) ಪಾಕತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿರು

ವಾಗ ಸ್ಪರ್ಶತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು? ಎಂದರೆ—ಸ್ವಲ್ಪಶೀತವೆಂದೂ, ಹೆಚ್ಚು ಶೀತವೆಂದೂ, ಮಿತಿವಿಾರಿದ ಶೀತವೆಂದೂ, ಸ್ವಲ್ಪಬಿಸಿಯೆಂದೂ, ಹೆಚ್ಚಿದ ಬಿಸಿಯೆಂದೂ, ಮಿತಿವಿಾರಿದ ಬಿಸಿಯೆಂದೂ, ಶೀತೋಷ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು?

ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು—ಅಲ್ಲಿ ಪಾಕಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶೀತತೋಷ್ಣತ್ವಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿರುವ ವಾಯುವಿನ ಸಂಯೋಗತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಅವುಗಳ ತಾರತಮ್ಯಜ್ಞಾನವಂಟಾಗುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಶೈತ್ಯದ ಪ್ರತೀತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುವ ತೇಜಸ್ಸಂಯೋಗವು ನಷ್ಟವಾದರೂ ಶೈತ್ಯದ ತಾರತಮ್ಯವು ಪ್ರತೀತವಾಗಬಹುದು.

೧೦೮೬. ವಾಯುಸಲಿಲಯೋಃ ಪಾಕಜಸ್ವರ್ಶಾಂತರಾ ಸಂಭವೋಪಪಾದನಂ.

ವೂಚ್ಯರೆ! ಪಾಕಜಸ್ವರ್ಶವು ಪೃಥಿವೀಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವದೆಂದೂ, ಉಳಿದ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು? ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಜಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಕಜಸ್ವರ್ಶವುಂಟೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಬಾಧಕವೇನು?

ಹೀಗೆ ಆಶಂಕಿಸುವವರನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಬೇಕು. ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಕಜನಿತವಾದ ಔಷ್ಣ್ಯವು ಶಾಂತವಾದಮೇಲೆ ಅನುವರ್ತಿಸಿ ಕಾಣಬರುತ್ತಿರುವ ಮೃದುತ್ವಾದಿಸ್ವರ್ಶಾಂತರಗಳಂತೆ ಜಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಕಜನಿತವಾದ ಔಷ್ಣ್ಯವು ಶಾಂತವಾದಮೇಲೆ ಸ್ವರ್ಶಾಂತರವು ಅನುವರ್ತಿಸುವುದೆಂದು ನಮಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ? ಅಥವಾ ಪಾಕಜನಿತವಾದ ಔಷ್ಣ್ಯವೇ ಜಲದಲ್ಲಿ ಪಾಕಜಸ್ವರ್ಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ?

ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಂಗತವಲ್ಲ; ಔಷ್ಣ್ಯಶಾಂತಿಯ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪೂರ್ವಸ್ವಭಾವವೇ ತೋರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವರ್ಶಾಂತರವು ಯಾವುದೂ ಅನುವರ್ತಮಾನವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಹಾಗಾದರೆ “ಔಷ್ಣ್ಯವೇ ಜಲಕ್ಕೆ ಪಾಕಜಸ್ವರ್ಶವಾಗಿರಲಿ” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ; ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಜಲಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶೈತ್ಯಪ್ರತೀತಿಯುಂಟಾದರೂ ಜಲಗತವಾದ ಶೈತ್ಯವೇ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಆ ಶೈತ್ಯವು ವಾಯುವಿಗೆ ಹೇಗಾದರೆ ಪಾಕಜಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೋ; ಅದರಂತೆ ಜಲದ

ಲ್ಲಿಯೂ ತೇಜಸ್ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಔಷ್ಣ್ಯ ಪ್ರತೀತಿಯುಂಟಾದರೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಔಷ್ಣ್ಯವೇ ಜಲದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಆ ಔಷ್ಣ್ಯವು ಜಲಕ್ಕೆ ಪಾಕಜಗುಣವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಷ್ಟೆ? ಅದಕಾರಣ ಉಪಾಧಿನಿವೃತ್ತಿಯ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷವೇ ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸ್ಪರ್ಶವು ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶವಾಗಲಾರದು.

೧೦೮೭. ಪೃಥಿವ್ಯಾಮುಷ್ಣತ್ವತೀತತ್ವಯೋಃ ಔಪಾಧಿಕಾರೋಪಿ ತತ್ತ್ವಮೇವ.

ಓಹೋ! ಉಪಾಧಿನಿವೃತ್ತಿಯ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅನುವರ್ತಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ—ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಜಲಸಂಬಂಧ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಉಪಾಧಿ ನಿವರ್ತಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಅನುವರ್ತಿಸುವ ತೀತತ್ವ-ಉಷ್ಣತ್ವ-ಸ್ಪರ್ಶಗಳು ಪೃಥಿವಿಗೆ ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲವೇ?

ಇಲ್ಲ—ಜಲದಿಂದ ನೆನೆಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಥವಾ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಮುಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒರೆಸಿದರೂ, ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಿದರೂ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತವಾಗಲಿಲ್ಲ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜಲಪರಮಾಣು ಅಥವಾ ತೇಜಃಪರಮಾಣು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದವರೆಗೆ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಶೈತ್ಯವಾಗಲಿ ಔಷ್ಣ್ಯವಾಗಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವುದು; ಕೆಲವು ನಿಮಿಷಗಳೊಳಗೆ ಅದೂ ನಿವೃತ್ತವಾಗುವುದು.

ಶೈತ್ಯವಾಗಲಿ ಔಷ್ಣ್ಯವಾಗಲಿ ಉಪಾಧಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತೋರುವುದೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇವು ಪೃಥಿವಿಗೆ ಔಪಾಧಿಕಾರೋಪಿಗಳಾಗುವವೇ ಹೊರತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಲ್ಲ; ರೂಪರಸಗಂಧಗಳಂತೆ ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ ಅಲ್ಲ; ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಗಳಾಗುವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೂಪಾದಿಗಳಂತೆ ಇವುಗಳು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವದಾಶ್ರಯಭಾವಿಗಳಾಗಿ ಅನುವರ್ತಿಸಬೇಕು; ಹಾಗೆ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ?

೧೦೮೮. ಅಥ ರೂಪಲಕ್ಷಣಂ.

ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯಗಳಾದ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರಸ, ಗಂಧಗಳೆಂಬುವು ಯಾವ

ವುಂಟೋ ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅದ್ರವ್ಯವು ರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧೦೮೯ ಶುಕ್ಲಾದಿಭೇದೇನ ರೂಪಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಕಥನಂ.

ತದನಾಂತರಭೇದಪ್ರದರ್ಶನಂ ಚ.

ಇಂಥ ರೂಪವು—ಶುಕ್ಲ, (ಬಿಳುವು) ರಕ್ತ, (ಕೆಂಪು) ಕೃಷ್ಣ, (ಕಪ್ಪು) ಪೀತ, (ಹಳದಿ) ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಶುಕ್ಲತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರಮಾರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಶುಕ್ಲ ರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ರಕ್ತ-ಕೃಷ್ಣ-ಪೀತರೂಪಗಳಿಗೂ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಶುಕ್ಲಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಶುಕ್ಲಾದಿರೂಪಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧. ಅದರಲ್ಲಿ—ನೀರು-ಬೆಳ್ಳಿ-ಶಂಖ-ಶುಕ್ತಿ-ಕೇ-ಚಂದ್ರ-ನಕ್ಷತ್ರ-ಹಾಲು-ಮೊಸರು ಮೊಲ್ಲೆಯ ಹೂ-ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂ-ಅರಳು-ಹತ್ತಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಶುಕ್ಲ ರೂಪದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೨. ಬೆಂಕಿ-ಸಗಡೆಯ ಹೂ-ದಾಳಿಂಬೆಬೀಜ-ಗುಲಗಂಜಿ-ಪುತ್ತಜೀವಿಮಣಿ-ಹವಳ ಪದ್ಮರಾಗ-ರಕ್ತ-ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ರಕ್ತ ರೂಪದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೩. ಮರಕತಮಣಿ-ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ-ಭ್ರಮರ-ಮೇಘ-ಅಂಧಕಾರ-ತಮಾಲ ವೃಕ್ಷ-ದೂರ್ವಾ (ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು) ಇದ್ದಲು-ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕೃಷ್ಣ ರೂಪದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೪. ಕೋವಿದಾರ-ಹರಿತಾಳ (ಹರಿದಳ) ಅರಿಶಿನ-ಸಂಪಿಗೆಹೂ-ಹಳದಿಶಾವಂ ತಿಗಿಹೂ-ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಪೀತರೂಪದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೧೦೯೦ ಪೀತರೂಪಸ್ಯ ರಕ್ತರೂಪೇ ಅಂತರ್ಭಾವಪಕ್ಷಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಈ ಪೀತರೂಪವು ರಕ್ತರೂಪದ ಒಳಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರುವುದೇ ಹೊರತು ಅತಿರಿಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಅದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತಿಯೇನೆಂದರೆ—ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವೀಜಲತೇಜಸ್ಸುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ತ್ರಿವೃತ್ತರಣವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ

ದಲ್ಲಿ—“ಯದಗ್ನೇ ರೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸ್ವದ್ರೂಪಂ ಯಚ್ಚುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೇತ್ಯೇನ ಸತ್ಯಂ” ಎಂದು ಕೆಂಪು-ಬಿಳುಪು-ಕಪ್ಪು-ಎಂಬ ಮೂರೇ ರೂಪಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ರೂಪದ ಪ್ರಸ್ತಾವನನ್ನೇ ಎತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಪೀತರೂಪಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾದಮೇಲೆ ರೂಪಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡಿ ರಕ್ತರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

೧೦೯೧ ಭಾಸ್ವರಾಭಾಸ್ವರಭೇದೇನ ರೂಪಸ್ಯ ಪುನರ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಪಂಚಭೂತಗಳೊಳಗೆ ಆಕಾಶವಾಯುಗಳೆರಡೂ ರೂಪಶೂನ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಉಳಿದ ಮೂರೇ ಭೂತಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ರೂಪವು ಭಾಸ್ವರರೂಪವೆಂದೂ, ಅಭಾಸ್ವರರೂಪವೆಂದೂ ಪುನಃ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಾಸ್ವರರೂಪವೂ, ಜಲಪೃಥಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಾಸ್ವರರೂಪವೂ ಇರುವುವು. ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವು ರಕ್ತಭಾಸ್ವರರೂಪವಾಗಿರುವುದು; ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವು ಶುಕ್ಲಾಭಾಸ್ವರರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವು ಹಲವುಬಗೆಯಾದ ಅಭಾಸ್ವರರೂಪವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೯೨. ಜಲೇ ರೂಪಾಂತರಪ್ರತೀತೇಃ ಪೃಥಿವೀಸಂಸರ್ಗ

ನಿಬಂಧನತ್ವಂ.

ಓಹೋ ! ಯಮುನಾಜಲದಲ್ಲಿ ನೀಲರೂಪದ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳೂ, ಸರಸ್ವತೀನದೀಜಲದಲ್ಲಿ ರಕ್ತರೂಪದ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಅಪಾಧಿತಗಳಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರುವಾಗ—“ಶುಕ್ಲಾಭಾಸ್ವರರೂಪವೇ ಜಲದಲ್ಲಿರುವುದು” ಎಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಪಡಿಸಲಾದೀತು ?

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು—ಶುಕ್ಲಾಭಾಸ್ವರರೂಪವೇ ಜಲಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕರೂಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಪೃಥಿವಿಯ ಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷದಿಂದ ಅನಿಯತವಾದ ರೂಪಾಂತರವೂ ಜಲದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿ ತೋರಬಹುದಷ್ಟೆ ?

೧೦೯೩ ನೈಯಾಯಿಕವೈಶೇಷಿಕಾದ್ಯನುರೋಧೇನ ಚಿತ್ರಾಬ್ಜ

ರೂಪಾಂತರಸದ್ಭಾವಾಶಂಕಾ.

ನ್ಯಾಯವೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನಕಾರರು—ಚಿತ್ರರೂಪವೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಇದು ಐದನೆಯ ರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳು

ಪರು ; ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ, ನಾನಾಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ತಂತುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಪಟದ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ರೂಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಯೇ ಆಗಬೇಕು ; ರೂಪಶೂನ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂಥ ಪಟದಲ್ಲಿ ರೂಪವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಟದ ಅವಯವಗಳಾದ ತಂತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾನಾರೂಪಸಮುದಾಯವೇ ಅವಯವಿಯಾದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ, ಪಟವೆಂಬ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕರೂಪಗಳಿರುವುದಾದರೆ ಆ ಒಂದೊಂದು ರೂಪವೂ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಪಟದ ಸಂಪೂರ್ಣಭಾಗವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು ; ಹಾಗೆ ಹೇಳಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೆಂದು ಆಶಂಕಿಸಲಾಗದು. ಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾದುದರಿಂದ (ಸ್ವಾಶ್ರಯದ ಏಕಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದಾದುದರಿಂದ) ತನ್ನ ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಾನೂ ಇರಬಹುದು ; ವೃಕ್ಷದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಪಿಸಂಯೋಗವೂ, ಅದೇ ವೃಕ್ಷದ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಪಿಸಂಯೋಗಾಭಾವವೂ ಇರಬಹುದಷ್ಟೆ ? ಹೀಗೆ ಸಂಯೋಗವು ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಬಹುದಾದರೂ ರೂಪವು ಅದರಂತೆ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಲಾರದು ; ಸ್ವಾಶ್ರಯದ ಸಂಪೂರ್ಣಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡೇ ನಿಲ್ಲುವಂಥದಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಪಟದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದೇ ಒಂದು ರೂಪವು ಸಂಪೂರ್ಣಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡೇ ನಿಲ್ಲುವಂಥದಾಗಿರಬೇಕು ; ಅವಯವಗಳಾದ ತಂತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಗಳು ಅನೇಕಗಳಾದುದರಿಂದ ಏಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ; ಪಟದಲ್ಲಿ ರೂಪವೇ ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಇದರ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಹವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಆದಕಾರಣ ಅವಯವಗತವಾದ ನಾನಾರೂಪಸಮುದಾಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಅವಯವಿಯಾದ ಪಟದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿಯೇ ಆಗಬೇಕು ; ಎಂಬುದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು.

೧೦೯೪ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಚ್ಚ
ಚಿತ್ರಾಖ್ಯರೂಪಾಂತರಸ್ಯ ಅನಂಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಂ.

ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಇದು ಚಿತ್ರರೂಪವಾಗಿರುವುದು ” ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ

ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳ ಉಪಪತ್ತಿಗೋಸ್ಕರವಲ್ಲವೆ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಒಂದು ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಅಲಂಬನವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತೀರಿ? ಅವಯವಗತವಾದ ನಾನಾರೂಪಸಮುದಾಯವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳು ಉಪಪನ್ನಗಳಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಶೂನ್ಯನಾದ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಏಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು?

ಉಭಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನವಾಗಿರುವ (ಒಪ್ಪಿತವಾಗಿರುವ) ನೀಲಸೀತಾದಿರೂಪಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಚಿತ್ರರೂಪವೆಂಬುದನ್ನು ಚಿತ್ರವಸ್ತುವಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ—ನಾನಾಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಚೋರ್ಣಗಳ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ರಂಗವಲ್ಲೀರೂಪವಾಗಿ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿದ(ರಂಗೋಲೆ ಹಾಕಿದ)ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಚಿತ್ರರೂಪವೆಂಬುದೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು; ಅಲ್ಲಿ ನೀವೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅದರಂತೆ ಚಿತ್ರವಸ್ತುವಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪಾಂತರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಚಿತ್ರಪ್ರತೀತಿಯೂ ಚಿತ್ರವ್ಯವಹಾರವೂ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವುವಷ್ಟೆ?

ಮತ್ತು ಅವಯವಗತವಾದ ಯಾವ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಚಿತ್ರಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರವಿಷಯತ್ವವನ್ನು ನೀವು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೀರೋ, ಅದೇ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅವಯವಿಗತವಾದ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಿ; ಹೀಗಾದರೆ ಯಾವ ರೂಪಾಂತರವು ಚಿತ್ರಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ನಿಮಗೆ ಅಭಿಮತವೋ, ಅಂಥ ರೂಪಾಂತರಕ್ಕೂ ಹೇತುವೆಂದು ನೀವೇ ಒಪ್ಪುವ ನಾನಾರೂಪಸಮುದಾಯವೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಚಿತ್ರಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಹೇತುವಾಗಿ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು? “ತದ್ಧೇತೋರೇವಾಸ್ತು ತದ್ಧೇತುತ್ವಂ ಮಧ್ಯೇ ಕಿಂ ತೇನ” ಎಂದಲ್ಲವೆ ನ್ಯಾಯಸ್ವರೂಪವಿರುವುದು?

**೧೦೯೫. ಅವಯವ್ಯಭ್ಯಾಸಗಮಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಚಿತ್ರರೂಪಸ್ಯ
ಅನಾವಶ್ಯಕತಾ.**

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಅವಯವಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರೂಪಾಂತರದ ಅಂಗೀಕಾರವು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅತಿರಿಕ್ತವಯವಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರೂಪಾಂತರದ ಅಂಗೀಕಾರವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು; ಏಕೆಂದರೆ

ರೂಪವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ಯ ವೃತ್ತಿತ್ವನಿಯಮವಿರುವಕಾರಣ “ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾದ ನಾನಾರೂಪವು ಅವ ಯಮಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು ” ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಲೂ, ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಿಡುವುದಾದರೆ ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರತ್ವವೇ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರೂಪಾಂತರದ ಅಂಗೀಕಾರವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ; ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತಾವಯವವಾದಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪಾಂತ ರಾಂಗೀಕಾರವು ಅವಶ್ಯಕವಲ್ಲ; ರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವನಿಯಮವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ? ಅಂಥ ನಿಯಮವೇ ಇಲ್ಲ; ಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿರುವುದೋ, ಅದರಂತೆ ರೂಪವೂ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ರಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ನಾನಾರೂಪವುಳ್ಳ ಅವಯವಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಅವಯವ ಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೀಲರೂಪದ ಸದ್ಭಾವವೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅದೇ ನೀಲರೂಪದ ಅಸದ್ಭಾವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಸಂಯೋಗದಂತೆ ರೂಪವೂ ಏಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿರಬಾರದು ?

೧೦೬೬. ರೂಪಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವನಿಯಮಾಸಂಭವೋಪ ಪಾದನಂ.

* ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವನಿಯ ಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವೆವು; ಹೇಗೆಂದರೆ—ನಾನಾರೂಪವುಳ್ಳ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಜನಿತವಾದ ಅವಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ—“ ಅವಯವರೂಪಾಣಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿ

* ಬರೀ ಬಿಳುಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ನೂಲುಗಳಿಂದಲೇ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆ ಅಂಥ ಬಟ್ಟೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರೀ ಬಿಳುಪು ಬಣ್ಣವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಅದು ಆ ಬಟ್ಟೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದು. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದೇನೆಂದರೆ ಯಾವ ರೂಪವು ಅವಯವರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದು ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿರೂಪವನ್ನೇ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು; ಎಂದರೆ ಅವಯವರೂಪತ್ವಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿರೂಪಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೂ ಸಾಹಚರ್ಯ ನಿಯಮವುಂಟೆಂದು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರುವುದು; ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಾನಾರೂಪವುಳ್ಳ ತಂತುಗಳಿಂದ ಪಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ತಂತುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವಯವರೂಪತ್ವ ವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮವಿರುವಕಾರಣ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿರೂಪಜನಕತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ರೂಪಾರಂಭಕಾಣಿ ಅವಯವರೂಪತ್ವಾತ್ ಶ್ವೇತಪಟಾರಂಭಕತಂತುರೂಪವತ್ ” ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವು ಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

* ಇಲ್ಲ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವಾಗ ದುರ್ಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವು ನಿಯಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಸಾಧಿಸುವುದಾದರೆ ಅದೇ ರೂಪವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಪಡಿಸಿಕೊಂಡು “ ಸಂಯೋಗಃ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಃ ಗುಣತ್ವಾತ್ ರೂಪವತ್ ” ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಏಕೆ ಸಾಧಿಸಬಾರದು ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧವು ಉಭಯತ್ರ ತುಲ್ಯವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ?

ಮತ್ತು—ಚಿತ್ರರೂಪದ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಚಿತ್ರರಸ-ಚಿತ್ರಗಂಧಗಳ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು; ಆಲ್ಲಿ ನಾನಾರಸಗಳಿಗೂ ನಾನಾಗಂಧಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಜನಿತವಾದ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರಸಾಂತರವನ್ನೂ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಗಂಧಾಂತರವನ್ನೂ ನೀವೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಅವಯವಗತವಾದ ನಾನಾರಸಗಂಧಗಳೇ ಚಿತ್ರರಸಗಂಧಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಾಗಿರುವುವೆಂದು ನೀವೂ ಒಪ್ಪಿರುತ್ತೀರಿ; ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ ನಾನಾಸ್ವರಗಳಿಗೂ ನಾನಾರೂಪಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಜನಿತವಾದ ಏಕಾವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾದ ಅವಯವಗತಸ್ವರಗಳೂ ಅವಯವಗತರೂಪಗಳೂ ತೋರುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ವರವೂ ರೂಪವೂ ಬೇಡವೇಬೇಡವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಸ್ವಾರಸತ್ವ-ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಸ್ವರಾಂತರವನ್ನೂ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರೂಪಾಂತರವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ರಸವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಗಂಧವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಥ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಅವಯವಿ ರಸಹೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಗಂಧಹೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೂ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವೂ ಈ ಅವಯವಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು; ಸ್ವರದಂತೆಯೂ ರೂಪದಂತೆಯೂ ರಸಗಂಧಗಳೂ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿ

* ರೂಪವೂ ಗುಣ; ಸಂಯೋಗವೂ ಗುಣ; ಗುಣತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ರೂಪವು ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದುದಾದರೆ—ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ಗುಣತ್ವವಿರುವಾಗ ಸಂಯೋಗವೂ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಏಕೆ ಪಡೆಯಲಾರದು ? ಪಡೆದೊಪ್ಪದೆ.

ಗಳಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವಯವಗತವಾದ ರಸಗಂಧಗಳೇ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ; ಆದಕಾರಣ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರಸಾಂತರವನ್ನೂ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಗಂಧಾಂತರವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲವೆ ನೀವು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತೀರಿ; ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ರೂಪವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪರ್ಶವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು? ರೂಪಸ್ಪರ್ಶಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವನಿಯಮವನ್ನು ಯಾವಾಗ ಖಂಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಿವೋ, ಆಗ ಅವಯವಗತವಾದ ನಾನಾರೂಪಸ್ಪರ್ಶಗಳೇ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನು? ಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕುರೊಳಗೆ ಎರಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ನ್ಯಾಯವನ್ನೂ ಇನ್ನೆರಡಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ನ್ಯಾಯವನ್ನೂ ಏಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು? ಆದಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಶೂನ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ ಚಿತ್ರವೆಂಬ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವಯವಗತವಾದ ನಾನಾರೂಪಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಚಿತ್ರರೂಪಪ್ರತೀತಿಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಲು ತಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಈ ಚಿತ್ರರೂಪದ ಖಂಡನಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಜೀವಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದೆವು; ಬಾಲಕರ ಬುದ್ಧಿವೈಶದ್ಯಕ್ಕಾಕಿಯೂ ಕುತೂಹಲವೃದ್ಧಿಗಾಗಿಯೂ ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿರುವೆವು.

೧೦೬೭ ಅಥ ರಸಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ವಿಭಾಗಶಃ

ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಜಾತೀಯಗಳಾದ ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ-ರೂಪ-ಗಂಧಗಳೆಂಬುವು ಯಾವುವುಂಟೋ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅದ್ರವ್ಯವು ರಸವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಂಥ ರಸವು—ಮಧುರ(ತೀ), ಅಮ್ಲ (ಹುಳಿ), ಲವಣ (ಉಪ್ಪು) ತಿಕ್ತ (ಕಹಿ), ಕಟು (ಕಾರ), ಕಷಾಯ (ಒಗಚು) ಎಂದು ಆರು ಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಕಟುರಸವನ್ನು ಉಷ್ಣರಸವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ವಾಡಿಕೆಯುಂಟು.

ಮಧುರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರಮಾರೂಪಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ ಅದು ಮಧುರರಸವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಇದರಂತೆಯೇ ಅಮ್ಲ-ಲವಣ-ತಿಕ್ತ-ಕಟು-ಕಷಾಯರಸಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ

ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಮಧುರಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಮಧುರಾದಿರಸಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧ ಅದರಲ್ಲಿ—ಕಬ್ಬು-ಹಾಲು-ಬಿಲ್ಲ-ಸಕ್ಕರೆ-ಕಲ್ಲು-ಸಕ್ಕರೆ-ಜೇನುತಪ್ಪ-ದ್ರಾಕ್ಷಿ-ಖರ್ಜೂರ-ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಮಧುರರಸದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೨ ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಸೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಅಮ್ಲರಸದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೩ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಐದುಬಗೆಯ ಉಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಲವಣರಸದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೪ ಕಿಂಪಾಕವೆಂಬ ವಿಷವೃಕ್ಷ, ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆಕಾಯಿ, ಬೇವು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ತಿಕ್ತರಸದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೫ ಶುಂಠಿ, ಹಸಿಶುಂಠಿ, ತಿಪ್ಪಲಿ, ಮೆಣಸು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಸಾಸುವೆ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಟುರಸದ ಅಥವಾ ಉಷ್ಣರಸದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೬ ಅಳಲೇಕಾಯಿ, ತಾರೆಕಾಯಿ, ಮಾವಿನಚಿಗುರು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಷಾಯರಸದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಉಷ್ಣರಸವೂ, ಕಷಾಯರಸವೂ ತಿಕ್ತರಸದ ಒಳಭೇದಗಳಿಗೆ ಸೇರಿರುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ತಿಳಿದಿರುವರು; ಆದರೆ ಇವರ ತಿಳಿವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಹೊರತು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ.

ಇಂಥ ರಸಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆಯುರ್ವೇದಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೧೦೯೮ ಅಥ ಗಂಧಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ವಿಭಾಗಶ್ಚ.

ಅಸ್ಮದಾದಿಗಳ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಮಾತ್ರದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಚಾರತೀಯಗಳಾದ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸಗಳೆಂಬುವು ಯಾವುವುಂಟೋ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಅದ್ವೈತವು ಗಂಧವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿಸಂತೆಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಂಥ ಗಂಧವು ಸುರಭಿಯೆಂದೂ, (ಸುಗಂಧವೆಂದೂ) ಅಸುರಭಿಯೆಂದೂ (ದುರ್ಗಂಧವೆಂದೂ) ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಸುರಭಿತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವಾದ ಬಾಲ್ಯಸದೃಶಿಯಾದುವು ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿರುವುದೋ, ಅದು ಸುರಭಿಗಂಧವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಅಸುರಭಿಗಂಧಕ್ಕೂ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಸುರಭ್ಯಸುರಭಿಶ್ಚವಾಚ್ಯತ್ವವೇ ಸುರಭಿ-ಅಸುರಭಿಗಂಧಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಆದರಲ್ಲಿ ಚಂದನ, ಕಸೂರಿ, ಫುಣುಗು, ಜವ್ವಾಜಿ, ಕೇಸರಿ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿ, ಸಂಪಿಗೆ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಇರುವಂತಿಗೆ, ಶಾವಂತಿಗೆ, ಮೊಲ್ಲೆ, ಚಾಚಿ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಸುರಭಿಗಂಧದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಮಲ, ಮೂತ್ರ, ರೇತಸ್ಸು, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಕೊಬ್ಬು, ಬೆವರು, ಕೊಳೆತು ಹೋದವಸ್ತು, ಹಳಸಿಹೋದವಸ್ತು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಅಸುರಭಿಗಂಧದ ಒಳಭೇದಗಳಾಗಿರುವುವು.

೧೦೯೯. ಪವನಸಲಿಲಯೋರ್ಗಂಧಪ್ರತೀತೇಃ ಪೃಥಿವೀ ಸಂಸರ್ಗನಿಬಂಧನತ್ವಂ.

ಈ ಗಂಧವು ಪೃಥಿವೀಮಾತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವಾಗಿರುವುದು. ಓಹೋ ಹಾಗಾದರೆ “ಸುರಭಿರ್ವಾಯುಃ” (ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಗಾಳಿ) ಎಂಬುದಾಗಿರಿಯೂ “ಸುರಭಿ ಜಲಂ” (ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ನೀರು) ಎಂಬುದಾಗಿರಿಯೂ ವಿವೇಕಿಗಳಾದವರೂ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿರುವರು ; ಇದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು ? ವಾಯುಜಲಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಹವುವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧವಿಲ್ಲ ; ಆದರೂ ವಿವೇಕಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರವು ಅವುಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪಾರ್ಥಿವವಸರಾರ್ಥಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದು. ಸುಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ “ಅಯೋದಹತಿ” (ಕಬ್ಬಿಣವು ಸುಡುತ್ತದೆ) ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಸಂಸರ್ಗವುಂಟಾದುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುದೋ, ಅದರಂತೆ ಜಲದಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಉಕ್ತವ್ಯವಹಾರವು ಸಂಗತವಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಸಂಸರ್ಗವಿರುವಾಗಲೇ ಸುಗಂಧಪ್ರತೀತಿಯಿರುವುದೂ, ಸಂಸರ್ಗವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಸುಗಂಧಪ್ರತೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ ?

ವೂಬ್ಬರೆ ! ಅಚಿತ್ತತ್ವ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೂ ಪಂಚೀಕರಣ ವನ್ನು ಯಾವಾಗ ತೋರಿಸಿದಿರೋ, ಆಗಲೇ ಒಂದೊಂದು ಭೂತದಲ್ಲಿಯೂ ಐದು ಭೂತಗಳ ಸಂಸರ್ಗವಿದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪರಸಗಂಧಗಳ ಸಾಂಕರ್ಯವು ಇದ್ದೇ ಇರುವಾಗ ಗುಣವಿಶೇಷವು ಭೂತವಿಶೇಷ ದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಾದೀತು ?

ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳ ಸಾಂಕರ್ಯವೂ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಆ ಆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳ ಬಲದಿಂದ ಈಗ ಒಂದೊಂದ ರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗುಣದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಆಗುವುದು ; ಮರುಭೂಮಿಯು ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಸಂಬಂಧವುಂಟಾದಾಗ ದೂರದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಜಲ ಧಾರಾಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುವುದು ; ಸೂರ್ಯಕಿರಣವೆಂಬ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪಂಚೀಕರ ಣದಿಂದ ಜಲವು ವೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿದ್ದರೂ—ಅದೃಷ್ಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಸೇರಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಜಲದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಉಂಟಾ ಗುವುದಷ್ಟೆ ?

ಹವುದು—ಉಂಟಾಗುವುದು ; ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಭೂತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಗುಣಾಂ ತರವನ್ನು ಭೂತಾಂತರಸಂಸರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ ಯಾರಾದರೂ ತೋರಿಸಬಲ್ಲರೋ ? ಆ ಆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರುವ ಭೂತಗಳು ಭೂತಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುದರಿಂದಲೇ ಗುಣಾಂತರಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬಹುದೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೆಬೇರೆ ಇಲ್ಲ : ಭೂತಾಂತರದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವಂತರಸಂಸರ್ಗವು—ಪಂಚೀಕರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಚೀನಸಂಸರ್ಗವಾದರೂ ಸರಿಯೆ, ಈಗ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಸರ್ಗ ವಾದರೂ ಸರಿಯೆ, ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎರಡನ್ನೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಅವುಗಳೊ ಳಗೆ ಪ್ರಾಚೀನಸಂಸರ್ಗವು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಈಗಿನ ಸಂಸರ್ಗವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು. ಹೇಗಾದರೂ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಜಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳ ಸಂಸರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ ಸುಗಂಧಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ತಪ್ಪಿಸಲಾರರು.

೧೧೦೦ ಔಪನಿಷದಾನಾಂ ಪಾಕಜಗುಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪ್ರಪಂಚನಂ

ಪಾಕಜನ್ಯವಾದ ಗುಣಗಳು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಉಂಟಾಗುವುವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದೆವು. ಈಗ ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವ ಪಾಕಜಗುಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿವರಿಸುವೆವು.—

ಮೊತ್ತಮೊದಲು (ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ) ಪೃಥಿವಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕೃಷ್ಣರೂಪವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು; ಈ ಕೃಷ್ಣರೂಪವು ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೇನೇ “ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ಮಸ್ಯ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯವು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗುವುದು. ಮತ್ತು—ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೈಲ್ಯಗುಣವು ಬಂದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ—“ಪಂಚೀಕರಣದಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗಿದ ಪೃಥಿವಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೈಲ್ಯಗುಣವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೈಲ್ಯಗುಣವು ಕಾಣುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ನೀಲಗುಣವಿದ್ದಿತೆಂದು ತೋರುವುದು.

ಅದೇಶಕ್ಕೆ? ಮೊತ್ತಮೊದಲು ನೀರೂಪವಾಗಿಯೇ (ಯಾವುದೊಂದು ರೂಪವೂ ಇಲ್ಲದೆಯೇ) ಪೃಥಿವಿ ಹುಟ್ಟಿ; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ನೀಲರೂಪವು ಅದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದಮೇಲೆ ಪಂಚೀಕರಣವಾಗಿರಲಿ; ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಗೆ ಉಪಪತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ—ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಪೃಥಿವಿ ಕೃಷ್ಣರೂಪವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದೆಂಬ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಸೂಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸಿದುದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾದೀತು?

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರೂಪವು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ತೇಜಸ್ಸು ಪಾಕವಿಶೇಷದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಅಪಂಚೀಕೃತವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಕೃಷ್ಣರೂಪವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಓಹೋ! ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಯಾಗಲಿ ಪರಂಪರೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಪಾಕಾಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ರೂಪವಿಶೇಷವು ಹೇಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾದೀತು? ಎಂದು ವೈಶೇಷಿಕಶಾಸ್ತ್ರವಾಸನೆಯುಳ್ಳವರು ಆಶಂಕಿಸುವರಾದರೆ—ಜಲತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ತೇಜಸ್ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚೀಕರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷವೂ ರೂಪವಿಶೇಷವೂ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾದುವೆಂಬುದನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನೀವು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಬೇಕೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಹಾಗಾದರೆ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ರೂಪವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರಲಿ; ಅದರಂತೆ ಸ್ಪರ್ಶವೂ ರಸವೂ ಗಂಧವೂ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಂಥವುಗಳಾಗಿರುವುವು ? ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವೆವು. ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದು; ಎಂದರೆ ಅದರಂತೆಯೇ ಇದೂ ಪಾಕಜನ್ಮ; ಏಷ, ಅಮೃತ, ತುರುಚೆಯ ಗಿಡ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಥಿವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷಗಳೇ ಪೃಥಿವಿಯ ಪಾಕಜಸ್ಪರ್ಶಗಳಾಗಿರುವುವು. ಪಾರ್ಥಿವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಸಾಮಾನ್ಯವು ತೋರುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶವೇ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಇದರಂತೆ ಮಧುರರಸವೇ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ (ಅಪಾಕಜವಾಗಿ) ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ, ನಿಯಾಮಕಾಂತರವು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಬಲ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಧುರ್ಯಗುಣವೇ ಕಾರ್ಯವಾದ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅನುವರ್ತಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಉಚಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಶದಂತೆಯೇ ಮಾಧುರ್ಯಗುಣವೇ ಅನೇಕಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೇಣ ತೋರುವುದು. ಮಹಾಪೃಥಿವಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಸಮಗ್ರವಾಗಿಯೂ ಮಾಧುರ್ಯಗುಣವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ತೋರುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲವೆ ? ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು, ಬೇವು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವ ರಸವಿಶೇಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಪಾಕಜನಿತಗಳಾಗಿರುವುವೇ ಹೊರತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಲ್ಲ. ಮಧುರರಸಸಾಮಾನ್ಯವು ಪೃಥಿವಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಬ್ಬು, ಸಕ್ಕರೆ, ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ, ಬೆಲ್ಲ, ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಖರ್ಜೂರ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಥಿವಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ಮಾಧುರ್ಯಗುಣದ ಒಳಭೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪಾಕವಿಶೇಷಜನಿತಗಳಾಗಿರುವುವು. ಪಾಕವಿಶೇಷವಿದ್ದರೇನೇ ಅಂಥ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳ ಉಪಲಬ್ಧಿಯೂ ಪಾಕವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯೂ ಇರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಸ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಜಲದಿಂದ ಆ ಗುಣಭೇದಗಳು ಪಾಕಜನಿತಗಳೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇದರಂತೆ ಸುರಭಿಗಂಧವೇ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ (ಅಪಾಕಜವಾಗಿ) ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಏತಕ್ಕೊಂದರೆ, ಮಹಾಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಸುರಭಿಗಂಧವೇ ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವುದು. ಮಲ,

ಮೂತ್ರ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಪಾರ್ಥವ್ಯವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುವ ದುರ್ಗಂಧ ವಿಶೇಷಗಳು ಪೃಥಿವಿಗೆ ಪಾಕಜನಿತಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು.

ಹೀಗೆ ಉತ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ರೂಪ, ಅನುಷ್ಣಾ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶ, ಮಾಧುರ್ಯರಸ, ಸುರಭಿಗಂಧ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗುಣಗಳಾಗಿ (ಅಪಾಕಜಗುಣಗಳಾಗಿ) ಪಡೆದು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು ;

ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪಾಕತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಕೃಷ್ಣರೂಪದ ಒಳಭೇದಗಳಾದ ಮರಕತರತ್ನ, ನೀಲಮಣಿ, ತಮಾಲವೃಕ್ಷ, ಕನ್ಯಾದಿಲಿ, ಅಂಧಕಾರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವಿಶೇಷಗಳೊಡನೆಯೂ,

೧. ಅನುಷ್ಣಾ ಶೀತಸ್ಪರ್ಶದ ಒಳಭೇದಗಳಾದ ವಿಷ, ಅಮೃತ, ತುರುಚಿಯಗಿಡ, ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷಗಳೊಡನೆಯೂ,

೨. ಮಧುರರಸದ ಒಳಭೇದಗಳಾದ ಕಬ್ಬು, ಸಕ್ಕರೆ, ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ, ಬೆಲ್ಲ, ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಖರ್ಜೂರ, ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಸವಿಶೇಷಗಳೊಡನೆಯೂ, ಮಧುರಭಿನ್ನವಾದ ಲವಣಾದಿರಸಾಂತರಗಳೊಡನೆಯೂ,

೩. ಸುರಭಿಗಂಧದ ಒಳಭೇದಗಳಾದ ಸಂಪಿಗೆ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಇರುವಂತಿಗೆ, ಶಾವಂತಿಗೆ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ, ಕೇಸರಿ, ಎಲಕ್ಕಿ, ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸುಗಂಧವಿಶೇಷಗಳೊಡನೆಯೂ, ದುರ್ಗಂಧದ ಒಳಭೇದಗಳಾದ ಮಲ, ಮೂತ್ರಾದಿವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದುರ್ಗಂಧವಿಶೇಷಗಳೊಡನೆಯೂ ಈ ಪೃಥಿವಿ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗುವುದು.

೪. ಇಂಥ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳೆಂಬ ಐದು ಗುಣಗಳೂ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಾಗಿ ಧರ್ಮಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವುವು ; ಇನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಯಿರುವಾಗಲೇ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳ ಅನುವೃತ್ತಿಯೂ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪಾಕವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವತನವಾದ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳ ಸಮುದಾಯದ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯಾದ ಅಗ್ನಿಸಂಯೋಗವು ಕಾರಣವೆಂದೂ, ಅನಂತರಕಾಲಿಕವಾದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಾದ ಅಗ್ನಿಸಂಯೋಗವು ಕಾರಣವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು ;

౧౧౦౧ ఏకయాఃపి సామగ్ర్యా అనేకకార్యోత్పత్తి సమర్థనం

ఆదరే వేదాంతిగళాద నావు డేళువుదేసెందరే—ఒందేబగేయాద ఒందే ఒందు అగ్ని సంయోగదింద పూర్వతబ్బాదినివృత్తి లుత్తరతబ్బాద్యుత్పత్తి ఎంబ ఎరడు కార్యగళు లుంటాగువువేందు డేళువేవు.

ఓహో! ఒందు సామగ్రి ఒందే కార్యవన్న లుంటుమాడబల్లు దేంబ నియమపిరుత్తిరువాగ ఒందే సామగ్రియింద అనేకకార్యోత్పత్తియన్న డేగే డేళుత్తిరి? ఎందు ఆశంకిసబే కాదుదిల్ల; ఏతక్కిందరే యావుదాదరూ కేలవు పార్థివవస్తుగళల్ల రూపరసగంధస్వర్ణవిశేషగళు ఇల్లదిరువాగ అవుగళన్న లుంటుమాడువుదక్కాగి పాకవిశేషవన్న మోడిదేవాదరే—పదార్థద లుత్పత్తిగే పదార్థద ప్రాగభావమో సామగ్రికూలేటియల్ల సేరిరువుదరింద రూపప్రాగభావవిశిష్టవాద పాకవిశేష వేంబ సామగ్రి ఆ పదార్థదల్ల రూపవన్నూ, రసప్రాగభావవిశిష్టవాద అదే సామగ్రి రసవన్నూ, గంధప్రాగభావవిశిష్టవాద అదే సామగ్రి గంధవన్నూ, స్వర్ణప్రాగభావవిశిష్టవాద అదే సామగ్రి స్వర్ణవన్నూ లుంటుమాడువుదాదప్రయుక్త ఏకసామగ్రియింద అనేకకార్యోత్పత్తి అల్లి సంగతవేందు డేగే ఒప్పిరుత్తిరేరే,

మత్తు—యావుదాదరూ కేలవు పార్థివవస్తుగళల్ల విద్యమాన గళాగిరువ రూపరసగంధస్వర్ణవిశేషగళన్న ఇల్లగొళిసువుదక్కాగి పాక విశేషవన్న మోడిదేవాదరే—పదార్థద ధ్వంసకే ప్రతియోగిస్త రూపమో సామగ్రికూలేటియల్ల సేరిరువుదరింద రూపస్వరూపవిశిష్టవాద పాక విశేషవేంబ ధ్వంససామగ్రి ఆ పదార్థదల్ల రూపధ్వంసవన్నూ, రస స్వరూపవిశిష్టవాద అదే సామగ్రి రసధ్వంసవన్నూ, గంధస్వరూపవిశిష్టవాద అదే సామగ్రి గంధధ్వంసవన్నూ, స్వర్ణస్వరూపవిశిష్టవాద అదే సామగ్రి స్వర్ణధ్వంసవన్నూ, లుంటుమాడువుదాదప్రయుక్త ఏకసామగ్రియింద అనేకధ్వంసకార్యోత్పత్తి అల్లి సంగతవేందు డేగే ఒప్పిరుత్తిరేరే,

ಅದರಂತೆಯೇ — ಮೊದಲಿರುವ ರೂಪಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯದ ಧ್ವಂಸೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಧ್ವಂಸಪ್ರಾಕರಣವೂ, ಮುಂದಿನ ರೂಪಾದಿಗಳ ಸಮುದಾಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ರೂಪಾದಿಪ್ರಾಕರಣವೂ ಸಾಮಗ್ರೀಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂಥ ಎರಡು ಬಗೆಯಾದ ಅಭಾವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಒಂದೇ ಸಾಮಗ್ರಿ ಪೂರ್ವರೂಪಾದಿಸಮುದಾಯದ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಉತ್ತರರೂಪಾದಿಸಮುದಾಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ನೆರವೇರಿಸಲು ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿಸೋದಿದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಭಾವವೆಂಬುದು ಭಾವಾಂತರರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವಕಾರಣ ಪೂರ್ವರೂಪರೂಪಾದಿನಿವೃತ್ತಿ ಉತ್ತರರೂಪರೂಪಾದಿಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಸ್ವರೂಪವೂ ಒಂದೇ ಆದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂಥ ಒಂದೇ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದು ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಲು ತಡೆಯೇನು?

ಉಕ್ತವಾದ ಎರಡುಬಗೆಯ ಅಭಾವಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿವಿಶೇಷಗಳು ಮಾತ್ರ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಾದುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರವೇ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗುವುದು ; ಎಂದರೆ ಪಾಕಜನಿತವಾದ ರಕ್ತರೂಪವು ಹಿಂದಿನ ರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಧ್ವಂಸವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು ; ಈ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ರಕ್ತರೂಪವು ರೂಪಾಂತರವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧರ್ಮ್ಯಾಂತರವನ್ನು ಕುರಿತು ಭೇದವೆಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು ; ಪ್ರತಿಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೆ ರಕ್ತತ್ವವೆಂಬ ನಿಜಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೧೧೦೨. ತತ್ರ ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯಸೂಕ್ತಿವಿರೋಧ

ಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾಶಂಕಾತತ್ವರಿಹಾರೌ.

ಓಹೋ ! ಹೀಗೆ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವರೂಪರೂಪಾದಿನಿವೃತ್ತಿಗೂ ಉತ್ತರರೂಪರೂಪಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಸಾಮಗ್ರಿ ಒಂದೇ ಆಗುವುದಾದರೆ ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಯೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದೋ ? ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟಮತದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಕಟ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪರಾಶರಭಟ್ಟಾರ್ಯರು “ ನಖಲು ಪೂರ್ವರೂಪವಿನಾಶಿಕೈವ ವ್ಯಕ್ತಿರುತ್ತರೋತ್ಪಾದಿಕಾ, ಪಾಕಲಕ್ಷಣಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾನಾಂ ಭಿನ್ನತ್ವಾತ್ ” (ಪೂರ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಸಾಮಗ್ರೀವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಉತ್ತರರೂಪವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಪಾಕವೆಂಬ ಅಗ್ನಿ ಸಂಯೋಗ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಷ್ಟೆ) ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪ್ಪಣಿಕೊಡಿಸಿರುವರಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ; ಅವರ ಸೂಕ್ತಿಯೊಡನೆ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಪರಮತಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅವರು ಅಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿರುವರೇ ಹೊರತು ಸ್ವಮತಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಲ್ಲ; ಸ್ವಮತದಲ್ಲಿ ಏಕಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಅನೇಕಕಾರೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೇ ಅವರೂ ಉಪಪಾದಿಸಿರುವರು.

ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಅನೇಕಕಾರೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದರೂ ಪಾಕ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ಆ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಒಳಭೇದಗಳಿಂದ ರೂಪರಸಗಂಧ ಸ್ಪರ್ಶಗಳ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಒಳಭೇದಗಳೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದು.

ಪೂರ್ವರೂಪರಸಾದಿಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ಇಂಥ ಪಾಕ ವಿಶೇಷದ ವಿಷಯವಾಗಿ ನೈಯಾಯಿಕರೇ ಮೊದಲಾದ ದಾರ್ಶನಿಕರು ವಿವಾದ ಪಡುವರು; ಕೆಲವರು ಪೀಲುಪಾಕಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಪಿತರಪಾಕಕ್ರಮವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದೇ ಸಾಧುವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು.

೧೧೦೩. ಪೀಲುಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರೂಪಣಂ.

ಪೀಲುಪಾಕಕ್ರಮವು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಕುಂಬಾರನು ಮೃತ್ತಿಂಡದಿಂದ ಘಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದಮೇಲೆ ಅದು ಆದ್ರ್ವವಾಗಿರುವಾಗ (ಹಸಿದಾಗಿರುವಾಗ) ಅದರಲ್ಲಿರುವ ರೂಪರಸಗಂಧಸ್ಪರ್ಶಗಳಿಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯುಂಟಾಗದಿರುವವರೆಗೂ ಅದು ಜಲಾಹರಣಾಧಿಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಅರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ಅದರ ರೂಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಆ ಘಟವನ್ನು ಆವಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಪಕ್ವಪಡಿಸುವನು; ಆಗ ಸ್ಥೂಲಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಆ ಘಟದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದೊಡನೆಯೇ ವೇಗವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಂಥ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ ಅಭಿಘಾತದಿಂದಲಾಗಲಿ ಘಟಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ ಕಪಾಲದ್ವಯವೆಂಬ ಪೂರ್ವಾವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಚಲನರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯುಂಟಾಗಿ ಕಪಾಲದ್ವಯಸಂಯೋಗವು ನಷ್ಟವಾಗುವುದು; ಅದರಿಂದ ಘಟವೆಂಬ ಪೂರ್ವಾವಯವಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು; ಪುನಃ ತೇಜಸ್ಸಂಯೋಗಬಲದಿಂದ ಕಪಾಲದ್ವಯಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯುಂಟಾಗಿ ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಗವು ನಷ್ಟವಾಗುವುದು; ಅದರಿಂದ ಕಪಾಲದ್ವಯವೆಂಬ ಪೂರ್ವಾವಯವಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಪುನಃಪುನಃ ತೇಜಸ್ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದರಿಂದ

ಪೂರ್ವಪೂರ್ವೋಪಾದಾನಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯೂ, ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಅವಯವಸಂಯೋಗನಾಶವೂ, ಅದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವೋಪಾದಾನಕಾರಣನಾಶವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತ ದ್ವೈಣುಕಪರ್ಯಂತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಿಗಳೂ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಘಟಪರಮಾಣುಗಳೇ ನಿಂತು ಅವುಗಳೇ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಪೂರ್ವರೂಪರಸಗಂಧಸ್ಪರ್ಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊಸದಾದ ರೂಪರಸಗಂಧಸ್ಪರ್ಶಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಘಟಕ್ಕೆ ಭೋಕ್ತಾವಾದ (ಘಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ) ಜೀವನ ಆದ್ಯಷ್ಟವಿಶೇಷದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳಾಗಿ ಪುನಃ ದ್ವೈಣುಕವೆಂಬ ಅವಯವಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುವು; ಅಂಥ ದ್ವೈಣುಕವು ತ್ರೈಣುಕವೆಂಬ ಅವಯವಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು; ತ್ರೈಣುಕವು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅವಯವಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು; ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಯವಿಯಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಯವಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಾ ಬಂದು ಕೊನೆಗೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆಂಬ ಘಟವು ಹುಟ್ಟುವುದು; ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾಣುಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಕಪಾಲದ್ವಯದವರೆಗೂ ಇರುವ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾವಯವಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾವಯವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಲೇ ಬರುವುದು; ಹೀಗೆ ಇಂಥ ಕ್ರಮದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಅಂತ್ಯಾವಯವಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಹೊಸಘಟವೇ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಜಲಾಹರಣಾದಿಕಲಸಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹವಾಗುವುದು; ಆವಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದು ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಎಷ್ಟೋ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಉಕ್ತಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಕಾಲವು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ (ಅತಿವೇಗವಾಗಿ) ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಳಂಬವು ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಇಂಥ ಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೇ “ಪೀಲುಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆ” ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು; ಪೀಲುನೆಂದರೆ ಪರಮಾಣು; ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪಾಕವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

೧೧೦೪. ಪಿತರಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರೂಪಣಂ.

ಪಿತರಪಾಕಕ್ರಮವು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಆವಿಗೆಯೊಳಗೆ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಘಟದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಘಟವೆಂಬ ಆ ಅವಯವಿಗೂ ನಾಶವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಅವಶ್ಯಕವಲ್ಲ; ಆದರಲ್ಲಿಯೇ ಪಾಕವಿಶೇಷವುಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಆ ಘಟದ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಗಳಿಗೆಮಾತ್ರವೇ ನಾಶವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ;—

ಅದು ಹೇಗಾದೀತು ? ಘಟದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ತೇಜಸ್ಸು ಅದರ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪೂರ್ವರೂಪಾದಿಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗೂ ಹೊಸರೂಪಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೊಸರೂಪಾದಿಗಳು ಗೋಚರಿಸದೆ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತೆಂಬ ಅನಿಷ್ಟ ಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಪಿಠರಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಜಿಟ್ಟು ಸೀಲು ಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ; ಹಾಗೆ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ಘಟದಲ್ಲಿ ನೀರು-ಎಣ್ಣೆ-ತುಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದವಾದರೆ ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆ ವಸ್ತುಗಳು ಹೊರಗೆ ಜನುಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇರುವೆವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವಯವದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಛಿದ್ರಗಳಿರುವುದೆಂದೇ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಅಂಥ ಛಿದ್ರಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ತೇಜಸ್ಸು ಒಳಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವರೂಪಾದಿಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನೂ, ಹೊಸರೂಪಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಮಾಡಬಲ್ಲದು ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅತಿಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ತಂತುವಾಗಲಿ ಎಳ್ಳು ಮೊದಲಾದ ಧಾನ್ಯಗಳಾಗಲಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿಹೋಗುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಹೊರಗಿನ ತೇಜಸ್ಸು ಒಳಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರು ಅಪಲಪಿಸಬಲ್ಲರು ? ಆದಕಾರಣ ಪಿಠರಪಾಕವನ್ನೇ ಒಪ್ಪುವುದು ಲಾಘವ ನ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತಗೌರವದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾದ ಸೀಲುಪಾಕವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅವಯವಿಗೆ ನಾಶವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಪಿಠರಪಾಕವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆನೇ ಪಾಕಾನಂತರದಲ್ಲಿ “**ಸ ಏವಾಯಂ ಘಟೀ**” (ಇದು ಅದೇ ಘಟವಾಗಿರುವುದು) ಎಂದು ಘಟವಿಷಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೂ ಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಮೊದಲು ಇದ್ದ ರೇಖೆ ಉಪರೇಖೆ ಮುಂತಾದ ಗುರುತುಗಳೇ ಪಾಕಾನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಘಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುವಷ್ಟೆ ? ಸೀಲುಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಘಟವು ಸುತರಾಂ ಸಷ್ಟವೇ ಆಗಿ ಹೊಸ ಘಟವೇ ಉಂಟಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಕ್ತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆ ಆಗ ಉಂಟಾಗಕೂಡದಷ್ಟೆ ? ಪಿಠರವೆಂದರೆ ಸ್ಥೂಲಿ-ಅವಯವವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಇಂಥ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಪಾಕವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಎಂಬುದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇದೇ ಪಿಠರ ಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

೧೧೦೫. ಉಕ್ತಯೋರ್ದ್ವಯೋರಪಿ ಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯಯೋಃ
ವೇದಾಂತಿನಾಮನಭಿಮತತ್ವಂ-

ವೇದಾಂತಿಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸೋದಿದರೆ—ಈ ಎರಡುಪಕ್ಷಗಳೂ ನಮಗೆ ಅಭಿಮತಗಳಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಸೈಯಾಯಿಕರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗಿರುವ ಪರಮಾಣುಗಳನ್ನೂ, ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಯನ್ನೂ ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ—ಅವಯವಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವುಂಟಾಗುವುದೋ ? ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವುಂಟಾಗುವುದೋ ? ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾವು ವಿಚಾರಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಕಾಗಿರುವುದು.

೧೧೦೬. ಅವಯವಾನಾಂ ಯಥಾಸಂಭವಂ ಸಂಘಾತಾ
ವಸ್ಥಾಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ನಾ ಪಾಕೋತ್ಪತ್ತಿ
ನಿರೂಪಣಂ-

ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎರಡನ್ನೂ ನಾವು ಒಪ್ಪುವೆವು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಘಟ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಿಗಳು ಶೈಥಿಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದದೆಯೇ ಪಾಕಭೇದದಿಂದ ರೂಪಾದಿಗಳ ಪರಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಸಂಘಾತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು ; ಹೀಗಾದರೆ ಪಿತರಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು ; ಹಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮೈಶೇಷಿಕರು ಪೀಲುಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಆದರಿಸುತ್ತಾರೆ ? ಒಂದೆರಡು ಆಭಾಸಯುಕ್ತಿಗಳ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ಅವರು ಹಾಗೆ ಆದರಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಾದಿಗಳು ಆಶ್ರಯವಿರುವಪರ್ಮಂತವೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವುವೆಂಬ ಒಂದು ನಿಯಮವನ್ನೂ, ಅವಯವದಲ್ಲಿರುವ ಮೈಶೇಷಿಕಗುಣಗಳಿಂದಲೇ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಶೇಷಿಕಗುಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ನಿಯಮವನ್ನೂ ಅವರು ಒಪ್ಪುವರು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿ—ಘಟವೆಂಬ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವುಂಟಾದಾಗ ಆ ಅವಯವಿಗೆ ನಾಶವುಂಟಾದರಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವರೂಪಾದಿಗಳಿಗೆ ನಾಶವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸರೂಪಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರಲ್ಲದೆ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸರೂಪಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ; ಆದುದರಿಂದ ಪೀಲುಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅವರು ಕಲ್ಪಿಸುವರು.

ಅವಯವಗಳು ವಿಭಕ್ತಗಳಾಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಕವುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವೂ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು; ಹೇಗೆಂದರೆ, ಮಧೂಚ್ಛಿಷ್ಟವೇ (ಜೀನುಮೇಣ) ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ತಗಲಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಅವಯವಗಳಿಗೆ ವಿನಾಶವಾಗಲಿ ಶೈಥಿಲ್ಯವಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅವಯವಶೈಥಿಲ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಪಾಕವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದಲೇ ಏಕದೇಶಪಾಕವೂ ಸಂಗತವಾಗಬಹುದು. ಏಕದೇಶಪಾಕದಿಂದ ಏಕದೇಶಶೈಥಿಲ್ಯವೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದಷ್ಟೆ? ಅವಯವಶೈಥಿಲ್ಯವುಂಟಾಗದೆಯೇ ಪಾಕವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರೇನೇ ಏಕದೇಶಪಾಕವು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿರುವ ರೂಪವು ನಷ್ಟವಾಗಲಾರದು; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಆ ರೂಪವು ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು. ಪೂರ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟಾದರಲ್ಲದೆ ರೂಪಾಂತರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಪಾಂತರವೂ ಅವಯವಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾದುದರಿಂದ ಏಕದೇಶಾಗ್ನಿ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವಾಗ ಅಂಥ ರೂಪಾಂತರದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ?

ಇಂತು ತತ್ತ ಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ್

ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ

ನಿರೂಪಣಪ್ರಕರಣಂ ತೃತೀಯಂ.

ಚತುರ್ಥಪ್ರಕರಣಂ.

೧೧೦೭. ಅಥ ಸಂಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ.

ಪುರೋವರ್ತಿಪದಾರ್ಥಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತಪದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ—ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯ—ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯೋಭಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅದ್ರವ್ಯವು ಸಂಯೋಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಎಂದರೆ—ಚಕ್ಷು ರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾಗಿಯೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವ “ಇಮೌ ಸಂಯುಕ್ತೌ” (ಇವುಗಳೆರಡು ಸಂಯುಕ್ತಗಳಾಗಿರುವುವು) ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೂ ಅದ್ರವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು ಸಂಯೋಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಈ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ರವ್ಯಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸದಿದ್ದರೆ—“ ಇಮಾ ಸಂಯುಕ್ತೌ ” ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪುರೋವರ್ತಿದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡೂ ನಿಮಿತ್ತಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ರವ್ಯಪದವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಅದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಎಲ್ಲಾ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರವೇ ಅಸಾಧಾರಣಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾರದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಾಂತವಾದ ವಿಶೇಷಣವು ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಮತ್ತು—ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ “ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯೋ ಭಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ” ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸದೆ “ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ” ಎಂಬ ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಸೇರಿಸಿದರೆ ರೂಪವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ‘ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯೋಭಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ’ ಎಂಬುದೂ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ರೂಪವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದರೂ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ.

“ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯ ” ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು “ ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ” ಎಂಬ ಇಷ್ಟುಮಾತ್ರವನ್ನೇ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸ್ಪರ್ಶವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಇದಕ್ಕಾಗಿ “ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯ ” ಎಂಬ ಪದವೂ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಸ್ಪರ್ಶವು ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದರೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ. ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ-ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗಳೆರಡರಿಂದಲೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವಾಗಬಹುದು.

ಸಂಯೋಗದಂತೆ ಪರಿಮಾಣವನ್ನೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯ-ತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗಳೆರಡರಿಂದಲೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು; ಇಂಥ ಪರಿಮಾಣವೂ ಸಂಯೋಗವಿಶೇಷವೆಂದೇ ಕೆಲವರ ಮತವು; ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಆದರೆ ಈ ಪರಿಮಾಣವು ಸಂಯೋಗವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಸಂಯೋಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದುದೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು; ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿ

ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ ಪುರೋವರ್ತಿಪದಾರ್ಥಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯತಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತಪದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ” ಎಂಬ ದಳವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಹೀಗೆ ಸೇರಿಸಿದ ಈ ದಳಕ್ಕೆ “ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಮಾಣ ಭಿನ್ನವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ” ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು; ಆಗ “ ಪರಿಮಾಣಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯೋಭಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅದ್ರವ್ಯವು ಸಂಯೋಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ” ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವು ಏರ್ಪಡುವುದು; ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ; ಪರಿಮಾಣವು ಪರಿಮಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಹಾಗಾದರೆ—ಪರಿಮಾಣವೂ ಸಂಯೋಗವಿಶೇಷವೆಂದೇ ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಈದಳಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದಲ್ಲವೆ ? ಇಲ್ಲ; ಆಗಲೂ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಸಂಯೋಗದಂತೆಯೂ ಪರಿಮಾಣದಂತೆಯೂ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಗಳೆರಡರಿಂದಲೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು ; ಆದಕಾರಣ ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯೋಭಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣವು ಅದರಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ; ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಕ್ತದಳವು ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ; ಮೊದಲಿಂತೆಯೇ ಈಗಲೂ ಈ ದಳಕ್ಕೆ—“ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾಭಿನ್ನವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ” ಎಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿರುವುದು ; ಆಗ “ ಸಂಖ್ಯಾಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯತ್ವಗಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯೋಭಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅದ್ರವ್ಯವು ಸಂಯೋಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ” ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವು ಏರ್ಪಡುವುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ; ಸಂಖ್ಯೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೧೧೦೮. ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಿಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕತ್ವಂ

ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಚೇತಿ ಪಕ್ಷ

ದ್ವಯಾನುವಾದಃ.

ಇಂಥ ಸಂಯೋಗವನ್ನು—ಕೆಲವರು ಭಾವರೂಪವಾದ ಪದಾರ್ಥವೆಂದೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಭಾವರೂಪವಾದ ಪದಾರ್ಥವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಭಾವರೂಪ

ವೆಂದು ಹೇಳುವವರೂ ಸಂಯೋಗದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಪ್ಪುವು ದಿಲ್ಲ ; ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ—ಯಾವ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಿರು ವುದೋ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಇದು ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳು ವರು. ಅಭಾವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವವರು—ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೈರಂತ್ರಯವೇ ಸಂ ಯೋಗವೆಂದು ಹೇಳುವರು ; ಸೈರಂತ್ರಯವೆಂದರೆ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆ ; ಅಂತ ರಾಳವೆಂದರೆ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಅವಕಾಶ. ಘಟಪಟಗಳೆರಡೂ ಸಂಯುಕ್ತಗಳಾ ಗಿರುವಾಗ ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಳವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

೧೧೦೯. ತತ್ರ ಪುಥಮಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಇಬ್ಬರ ಮತವೂ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮತವಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸಂಯೋಗವು ಸಂಯೋಗಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವು ದೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಮತವು ಸಂಗತವಲ್ಲ—ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಘಟಪಟಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ಹುಟ್ಟಿ ನಷ್ಟವಾದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಘಟಪಟಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು ; ಆದರೂ ಆಗ ಸಂಯೋಗವ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಸಂಯೋಗವು ಸಂಯೋಗಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಾ ತ್ಮಕವೇ ಆಗಿರುವುದಾದರೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯೋಗವು ತೋರ ಬೇಕಷ್ಟೆ ?

೧೧೧೦. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಭಾವಾತಿರಿಕ್ತತ್ವೇ
ಅನಭ್ಯುಪಗಮಃ, ಭಾವಾಂತರರೂಪತ್ವೇ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ.

“ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯೇ ಸಂಯೋಗವು ” ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಮತವೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ—ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯೆಂಬ ಈ ಅಭಾವವನ್ನು ಭಾ ವಾಂತರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿ ಒಪ್ಪುವಿರಾದರೆ ಅದನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿಯೇ ಇರುವೆವು ; ಭಾವಾಂತರರೂಪವಾಗಿಯೇ ಒಪ್ಪುವಿ ರಾದರೆ ಆಗ ನಮಗೆ ವಿವಾದವೇ ಇಲ್ಲ ; ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯೆಂಬ ಈ ಅಭಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಸನ್ನಿಹಿತದೇಶಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಭಾವಾಂತರರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರು ವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯೇ ಆಗುವುದು ; ಘಟಕ್ಕೆ ಪಟದೊಡನೆ ಅಂತರಾಳ ಶೂನ್ಯತೆಯೆಂದರೆ ಘಟಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಟಕ್ಕೆ ಸಂಯೋ ಗವೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಷ್ಟೆ ?

೧೧೧೧. ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಭಾವಾತಿರಿಕ್ತಾಭಾವರೂಪತ್ವೇಽಪಿ
ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಯಾ ಸಂಯೋಗಸಿದ್ಧಿಃ.

ಓಹೋ ! ಸನ್ನಿಹಿತಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವೆಂದು ಹೇಳಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಹೇಗಾಯಿತು ? ಆಗಲೂ ಆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ಸೈರಂತರ್ಯವೆಂಬ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತಾರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ; ಸೈರಂತರ್ಯವನ್ನು ಸಂಯೋಗಿ ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವೆವಾದರೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತದೋಷಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಾಗುವೆವು ; ಸನ್ನಿಹಿತದೇಶಸಂಯೋಗವೆಂದು ಹೇಳುವೆವಾದರೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಕೊಂಡವರಾಗಿಬಿಡುವೆವು ; ಅದಕಾರಣ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿಯೂ ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ; ಸೈರಂತರ್ಯವೆಂಬುದು ಭಾವಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅಭಾವಪದಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಅದೇ ಸಂಯೋಗವೆಂದೂ ಹೇಳುವೆವು. ಆಗ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ; ಆಗಲೂ ದೋಷವುಂಟು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಭಾವಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಪೇಕ್ಷೆ ಸುವವನು ಮೊದಲು ಅದರ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಘಟವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು ಘಟಾಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರನಷ್ಟೆ ? ಘಟಪಟಗಳ ಸೈರಂತರ್ಯವೆಂದರೆ ಘಟಪಟಗಳ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯೆಂದಲ್ಲವೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ; ಈ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯೆಂಬುದು ಘಟಪಟಗಳ ದೂರದೂರಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗದ ಅಭಾವರೂಪವಾಗಿರುವುದು ; ಅಭಾವರೂಪವಾದ ಈ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ದೂರದೂರಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗವೇ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದುದರಿಂದ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ನೀವು ಅದರ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾದ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ಆಯಿತಲ್ಲವೆ ?

೧೧೧೨. ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ
ರೂಪಾವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವೋಪಪಾದನಂ.

ಇಂಥ ಸಂಯೋಗವು—ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ತಾನು ಇಲ್ಲವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ ಅದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ತಾನು ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವುದು ; ಈ ಸ್ವಾಭಾವವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು “ ಸ್ವಾಭಾವಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾರ್ಹತ್ವಂ ” ಎಂದೂ “ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಂ ” ಎಂದೂ ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಆದರೆ ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಹಾಗೆ ಇರುವುದೋ ಆ ವಸ್ತು ಸಾವಯವ

ವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಶಭೇದಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು ; ಹಾಗಿದ್ದರೇನೆ ಅದರ ಒಂದು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗವೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಾಭಾವವೂ ಇರಬಹುದು- ವೃಕ್ಷವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಕೊಂಬೆಯೆಂಬ ಒಂದಂಶದಲ್ಲಿ ಕಪಿಗಳ ಸಂಯೋಗವೂ, ಅದೇ ವೃಕ್ಷದ ಬುಡವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಕಪಿಗಳ ಸಂಯೋಗಾಭಾವವೂ ಇರುತ್ತಿರುವುವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ ? ಆದರೆ ಸಂಯೋಗವೂ ಸಂಯೋಗಾಭಾವವೂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ಇರುವುದೆಂದರೇನೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿರುವುದು ; ಅಂಶಭೇದದಿಂದ ಇರುವುವಾದರೆ ಆಗ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ; ಅಂಶಭೇದವೇ ಇವುಗಳ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು.

೧೧೧೩. ನಿರವಯವದ್ರವ್ಯೇಷ್ಟಪಿ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಅವ್ಯಾ ಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ.

ಓಹೋ ! ಸಾವಯವವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಶಭೇದದಿಂದ ಸಂಯೋಗವೂ ಸಂಯೋಗಾಭಾವವೂ ಕೂಡಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ನಿರವಯವಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿರುವ ಕಾಲ, ಆಕಾಶ, ಈಶ್ವರ, ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಈ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಯವರೂಪವಾದ ಅಂಶಭೇದವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗಾಭಾವಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾದೀತು ? ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ನಿರವಯವವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಸ್ತುವಂತರರೂಪವಾದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಅವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರದೇಶವೆಂಬ ಅಂಶಭೇದವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು ; ಆಕಾಶವು ನಿರವಯವವೆಂದು ಹೇಳುವವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಭೇದವೆಂಬ ವಸ್ತುವಂತರದಿಂದ ಅವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದೋತ್ಪತ್ತಿಯೂ, ಉಳಿದಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದ ಅಭಾವವೂ ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುವೋ ; ಅದರಂತೆ ವಸ್ತುವಂತರದಿಂದ ಸಂಬಂಧಗಳಾಗಿರುವ ಈಶ್ವರ ಕಾಲ ಈ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಘಟಾದಿಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಗವೂ ಸಂಯೋಗಾಭಾವವೂ ಕೂಡಬಹುದು.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶಗಳಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅವು ಕಠಿನವಿಷಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವೆವು.

೧೧೧೪. ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಇಂಥ ಸಂಯೋಗವು—ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವೆಂದೂ, ನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವೆಂದೂ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು. ಪರಿಮಿತವಾದ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ, ಘಟಪಟಾವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವುದು ; ಮತ್ತು ಪರಿಮಿತಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ, ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅಪರಿಮಿತಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ, ಆಕಾಶಾದಿವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವೂ ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವುದು. ಘಟಾದಿವಸ್ತುಗಳು ಅನಿತ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವು ಸಂಭವಿಸಲಾರದಷ್ಟೆ ?

೧೧೧೫. ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಉಭಯಕರ್ಮಜನ್ಯತ್ವಾನ್ಯತರ ಕರ್ಮಜನ್ಯತ್ವಭ್ಯಾಂ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ.

ಮತ್ತು—ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳೊಳಗೆ ಎರಡರ ಪ್ರೇರಣಾಬಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವೂ, ಕೇವಲ ಒಂದರ ಪ್ರೇರಣಾಬಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವೂ ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗಗಳಾಗಿರುವುವು. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೋರಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಂತಿರುವ ಎರಡು ಟಗರುಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಎರಡು ಜಿಬ್ಬಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಎರಡರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗಿ ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವುದು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡುವ ಪಕ್ಷಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಕೇವಲ ಪಕ್ಷಿಯ ಪ್ರೇರಣಾಬಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಉದಾಹರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಇದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ—ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವು ಉಭಯಕರ್ಮಜನ್ಯವೆಂದೂ, ಅನ್ಯತರಕರ್ಮಜನ್ಯವೆಂದೂ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

೧೧೧೬. ವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತಸಂಯೋಗಜಸಂಯೋಗಸದ್ಭಾವ ಸತ್ತ್ವಾನುವಾದಃ.

ವೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನಕಾರರು ಸಂಯೋಗಜನ್ಯವಾದ ಸಂಯೋಗವೂ ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವರು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅವಯವಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡ ಶರೀರದ ಅವಯವವಾದ ಹಸ್ತಕ್ಕೂ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಅವಯವವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೂ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದು ; ಇದರಿಂದ ಸಂಯೋಗಜ ಸಂಯೋಗವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು ; ಎಂದು ಹೇಳುವರು—

೧೧೧೭ ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತಾವಯವ್ಯಭಾತ ಸಂಯೋಗಜ ಸಂಯೋಗಸದ್ಭವನಿರಾಕರಣಂ

ಇದು ಸಂಗತವಲ್ಲ—ಏತಕ್ಕಂದರೆ ಅವಯವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಯೆಂಬುದೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅವಯವಸಂಯೋಗಜಸ್ಯವಾದ ಅವಯವಿಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸೀತು? ಅವಯವಸಂಯೋಗವೇ ಅವಯವಿಸಂಯೋಗರೂಪವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅವಯವಸಂಯೋಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅವಯವಿಸಂಯೋಗವೆಂಬುದೊಂದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಸ್ತಪುಸ್ತಕ ಸಂಯೋಗವೇ ಶರೀರಪುಸ್ತಕಸಂಯೋಗರೂಪವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದುದೊಂದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡುಸಂಯೋಗಗಳಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಒಂದನ್ನು ಕಾರಣವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾರ್ಯವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿ ಸಂಯೋಗಜಸಂಯೋಗವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು; ಇಲ್ಲಿ ಅದೇ ಇಲ್ಲ. “ ಶರೀರದ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಿರುವುದು ’ ಎಂಬುದಾಗಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತೀತಿಯೂ ಸಹ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ—“ ಹಸ್ತಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಈಗ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಿರುವುದು ; ಶರೀರಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗಲ್ಲ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರತೀತಿಯಿಲ್ಲ.

೧೧೧೮. ಅವಯವಾತಿರಿಕ್ತಾವಯವ್ಯಭ್ಯಾಸಗಮೇಽಪಿ ಸಂಯೋಗಜ ಸಂಯೋಗಾನಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಅಥವಾ—ಅವಯವಿಯೆಂಬುದೊಂದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಆಗಲೂ ಈ ಸಂಯೋಗಜಸ್ಯಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಯಾವ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಯಾವಾಗ ಅವಯವವು ವಸ್ತುವಂತರದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದದೋ ಅದೇ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವಯವಿಯೂ ಆ ವಸ್ತುವಂತರದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೆಂದು ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬಾರದು? ಶರೀರಪುಸ್ತಕಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಪುಸ್ತಕಸಂಯೋಗೋತ್ತರಕಾಲಿಕತ್ವವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಎರಡು ಸಂಯೋಗಗಳಿಗೆ ಬಸ್ಯಬಸಕಭಾವ (ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ) ಏರುವುದಾದರೆ ಅವೆರಡೂ ಹಿಂದುಮುಂದಾಗಿರಬೇಡವೋ? ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಂಯೋಗಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಯಾವುದು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು? ಯಾವುದು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯವು? ಪಟದ ಅವಯವವಾದ ತಂತುಸನ್ನಿರುವ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಪಟದಲ್ಲಿ

ರೂಪವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಶರೀರದ ಅವಯವವಾದ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಪುಸ್ತಕಸಂಯೋಗವನ್ನು ಕೂಲವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೇ ಶರೀರಪುಸ್ತಕಸಂಯೋಗವೂ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೧೧೧೯. ಸಂಯೋಗವತ್ ಕ್ರಿಯಾಯಾ ಅಪಿ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾ
ಭೃಪಗಮಾತ್ ಅವಯವಕ್ರಿಯಾಯಾ ಏವ
ಅವಯವಿಕ್ರಿಯಾರೂಪತ್ವಂ.

ಅಥವಾ—ಹಸ್ತವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೇ ಹಸ್ತಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವು ಸಿದ್ಧವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದರಿಂದಲೇ ಶರೀರಪುಸ್ತಕಸಂಯೋಗವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಬಹುದು. ಅದು ಹೇಗೆ? ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಚಲನಕ್ರಿಯೆಯುಂಟಾದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಚಲನಕ್ರಿಯೆ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು? ಕ್ರಿಯೆಗೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವುದು; ಹಸ್ತಮಾತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಅದು ಶರೀರದ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಲಾರದು; ಆದಕಾರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿಯಾದ ಕ್ರಿಯಾಂತರವುಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ?

ಇಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ—ಸ್ವಾಭಾವಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯವೆಂಬ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಲದಿಂದ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿರುವೆವೋ ಅದರಂತೆ ಕ್ರಿಯೆಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಲದಿಂದಲೇ ಅವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಹಸ್ತಕ್ರಿಯೆಯೇ ಶರೀರದ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

೧೧೨೦. ಅವಯವಾವಯವಿನೋರ್ಧ್ವಯೋರಪಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವೇಽಪಿ
ಅನ್ಯದೀಯಕ್ರಿಯಾಯಾ ಸಂಯೋಗೋತ್ಪತ್ತೃಪಪತ್ತಿಃ.

ಮತ್ತು ದೇವದತ್ತನ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಚಲನಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ತಂದು ದೇವದತ್ತನ ಹಸ್ತದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿದನಾದರೆ ಆಗ ಅಂಥ ಪುಸ್ತಕವು ದೇವದತ್ತಶರೀರದೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿಯೇ ಕೂಡಿತಾದುದರಿಂದ ಕೂಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಪರಿ ಹೇಗೆ? ಚಲನಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯತ್ವವೆಂಬುದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ತುಳ್ಯವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ? ಪುಸ್ತಕಸಂಯೋಗಾಭಿಮುಖ್ಯವೆಂಬುದೂ ಸಹ ಹಸ್ತಶರೀರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ತುಳ್ಯವಾಗಿರುವುದಷ್ಟೆ?

ಹೀಗೆ ಸಂಯೋಗಜನ್ಯಸಂಯೋಗವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ವಿಭಾಗಜನ್ಯವಿಭಾಗವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ವಿಭಾಗವೆಂಬುದೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಲ್ಲ

ವೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಂಯೋಗದ್ವಂದ್ವಯವಾದ ಭೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನೂ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸುವೆವು.

೧೧೨೦. ಅಥ ನಿತ್ಯಸಂಯೋಗನಿರೂಪಣಂ

ಹೀಗೆ ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದೆವು ; ಇನ್ನು ನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸೋಣ—ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಚಲನಕ್ರಿಯಾರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಂಯೋಗವೇ ನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈಶ್ವರ-ಕಾಲ-ಆಕಾಶ-ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೇಶ್ವರರ ಧರ್ಮಭೂತ ಜ್ಞಾನ ಈ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಂಯೋಗವು ನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವುದು.

೧೧೨೧. ವಿಭುದ್ವಯಸಂಯೋಗಾನಭ್ಯುಪಗಂತ್ಯವೈಶೇಷಿಕ ಮತನಿರಾಕರಣಾಯ ಅನುಮಾನೇನ ವಿಭುದ್ವಯ ಸಂಯೋಗಸಮರ್ಥನಂ.

ಉಪಪದಾರ್ಥಗಳಿರಡಕ್ಕೆ ಸಂಯೋಗವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನಕಾರರು ಹೇಳುವರು ; ಆದರೆ ಇವರ ಹೇಳಿಕೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ; ಅಬಾಧಿತವಾಗಿರುವ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಭುದ್ವಯಸಂಯೋಗವು ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗುವುದು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—“ ಈಶ್ವರನು ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವನು ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, “ ಕಾಲದೊಡನೆ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ” ಎಂದು ಹೇತುವನ್ನು ಸಿದ್ಧೀಶಿಸಿ, “ ಯಾವುದು ಯಾವುದೊಡನೆ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ ಅದು ಅದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವುದು ” ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾಪಿಸಿ, “ ಸೂರ್ಯ ನೊದಲಾದ ತೇಜೋವಸ್ತುಗಳ ಆಲೋಕವೆಂಬ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯವು ನೇತ್ರರಶ್ಮಿಯೆಂಬ ತೇಜೋದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ನೇತ್ರರಶ್ಮಿಯೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವುದು ” ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಚಯವನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, “ ಈಶ್ವರನು ಕಾಲದೊಡನೆ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವನು ” ಎಂದು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇತುವನ್ನು ಮೂದಲಿಸಿ, “ ಆದಕಾರಣ ಈಶ್ವರನು ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದೇ ಇರುವನು ” ಎಂದು ನಿಗಮನಮಾಡಿದೆವೆಂದರೆ—ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾಲಸಂಯೋಗವನ್ನು ಯಾರು ಇಲ್ಲಗೊಳಿಸಬಲ್ಲರು ?

ಈಶ್ವರನು ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಯುಕ್ತನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಳವು ತೋರಬೇಕು.

**೧೧೨೩ ವಿಭುನೋದ್ವಯೋರಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಾ
ಭೃಪಗಮೋಽಪಿ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಅವರ್ಜನೀಯತ್ವಂ.**

ಯಾರಾದರೆ ವಿಭುಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಒಪ್ಪುವರೋ ; ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗವೂ ಸಿದ್ಧವೇ ಆಗುವುದು ; ತಪ್ಪಲಾರದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ನಿರಂತರಾಳತೆಗೆ ಅವಿನಾಭೂತವಾಗಿರುವುದು. ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯೆಂಬುದು ಅಭಾವಪದಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಅಭಾವವು ಭಾವಾಂತರರೂಪವಾಗಬೇಕಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದು ಅತ್ಯಂತಸನ್ನಿಹಿತದೇಶಸಂಯೋಗರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು.

ಓಹೋ ! “ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾಲದೊಡನೆ ಇರುವ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆ ಅತ್ಯಂತಸನ್ನಿಹಿತದೇಶಸಂಯೋಗರೂಪವಾದುದಾದರೆ ಅಂಥ ದೇಶಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಸಂಯೋಗವಿರಲಿ ; ಆದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸೀತು ? ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು ; ಅತ್ಯಂತಸನ್ನಿಹಿತದೇಶಸಂಯೋಗವು ಪರಸ್ಪರಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಅವಿನಾಭೂತವಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವು ತಪ್ಪಲಾರದು.

**೧೧೨೪. ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಅತ್ಯಂತಸನ್ನಿಹಿತದೇಶಸಂಯೋಗ
ರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತೌಶಂಕಾತತ್ಪರಿಹಾರೌ.**

ವೂಚ್ಯರೆ ! ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯೆಂಬುದು ಸನ್ನಿಹಿತದೇಶಸಂಯೋಗರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ ; ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ; ಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೇ ಉಂಟಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವಂಥದಲ್ಲ ; ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ-ರೂಪ-ರಸ-ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಗುಣಿಯೊಡನೆ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯಿದ್ದರೂ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲ ; ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆ ಸಂಯೋಗರೂಪವೇ ಆಗಿದ್ದುದಾದರೆ ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಂತರಾಳಶೂನ್ಯತೆಯೆಂಬ ನೈರಂತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತಲ್ಲವೆ ?

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಬಾರದು—ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿರಂತರಾಳತ್ವಪ್ರತೀತಿಯೂ ಇಲ್ಲ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಓಹೋ ! “ ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಅಂತರಾಳತೂನ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂತರಾಳವುಂಟೋ ? ” ಎಂದು ದುಡಿಕೆ ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ ; ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿಭಾಗವುಂಟೋ ? ಎಂಬ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಯಾದ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀವು ಹೇಳುವಿರೋ ? ನಿಮ್ಮ ಆಶಂಕೆಗೂ ಅದೇ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀವೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೧೧೨೫. ಸಂಯೋಗಹೇತ್ವಭಾವಾತ್ ವಿಭುನೋಜಃ ಸ್ಯ
ಸಂಯೋಗನಿರಾಕರಣಸಂಭವೇಽಪಿ ಹೇತ್ವಜನ್ಯನಿತ್ಯ
ಸಂಯೋಗನಿರಾಕರಣಾಸಂಭವಃ

ವೂಚ್ಛರೆ ! ಎರಡು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಸಂಯೋಗವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಹೇತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಹೇತು ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಲಾದೀತು ?

ಹೀಗೆ ಆಶಂಕಿಸಬೇಡಿರಿ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಹೇತುಪಲ್ಲದಾದುದರಿಂದ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ನಿಮಗೆ—“ ಜ್ಞಾಪಕಹೇತುಪಲ್ಲದಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ ? ಅಥವಾ ಸಂಯೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಕವಾದ ಹೇತುಪಲ್ಲದಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಂಯೋಗವೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ ” ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೋ !

ಅನುಸಾಸಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಜ್ಞಾಪಕಹೇತುವನ್ನು ನಾವು ಮೊದಲೇ ತೋರಿಸಿರುವೆವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೊದಲನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ;

ಎರಡನೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿಯೂ—ನಮಗೆ ಹಾಸ್ಯವಿಲ್ಲ ; ನಿಮಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗಗಳೊಳಗೆ ಸಂಯೋಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಉಭಯವ್ಯಾಪಾರವಾಗಲಿ ಅನ್ಯತರವ್ಯಾಪಾರವಾಗಲಿ ಹೇತುವಾಗಿರುವುದು ಬುದು ಎರಡು ಟಿಗರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೃತ್ವಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ; ಅಂಥ ಕಾರಕಹೇತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಅನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವಾಗುವದೇ ಹೊರತು ನಿತ್ಯಸಂಯೋಗವಾಗಬಾರದು ; ಸಂಯೋಗಕಾರಕವಾದ

ಹೇತುವನ್ನು ಕಾಲೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸಿದರೆ ಹೇತುಬನ್ಯವಾದ ಅಸಿತ್ಯಸಂಯೋಗವು ಕಾಲೇಶ್ವರರಿಗೆ ಇರಲೇಬೇಡ ; ಅದರಿಂದ ಸಮಗೀನೂ ಹಾಸಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾಲದೊಡನೆ ಸಿತ್ಯಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಿತ್ಯಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷೇಧವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು ? ಸಿದ್ಧಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ ; ಅದರಿಂದ ಸಿತ್ಯ ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಿಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ ;

ಕಾರಣವು ತೊಲಗಿದರೆ—ಕಾರಣದಿಂದ ಬನ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕಾರ್ಯ ಮಾತ್ರವೇ ತೊಲಗುವುದಲ್ಲದೆ ಅಬನ್ಯವಾದ (ಸಿತ್ಯವಾದ) ಪದಾರ್ಥವೂ ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಈಶ್ವರನ ಸಿತ್ಯಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ನೀವೇ ತೋರಿಸಿರುತ್ತೀರಿ ; ಆದೇ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಈಗಲೂ ಏಕೆ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ? ಆದಕಾರಣ—ಸಂಯೋಗಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಹೇತುಸನ್ನಿಧಿ ಸಿತ್ಯವಿಧಿಸಿದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಿತ್ಯಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಧಿಸುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ.

೧೧೨೬. ವಿಭೂನಾಮಸಿಕಾಲಾದೀನಾಂ ಈಶ್ವರೇಣ ವಿಭೂನಾ ಸಂಯೋಗಾವಶ್ಯಕತಾ.

ಮತ್ತು—ಕಾಲವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಭವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಅನುಪ್ರವೇಶಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಈಶ್ವರಸಂಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಅಣುಮಾತ್ರವೂ ಮಾಡಲಾರವೆಂಬ ಈ ಅರ್ಥವು (ವಿಷಯವು) “ಕಾಲಂ ಸ ಪಚತೇ ತತ್ರ ನ ಕಾಲಸ್ತತ್ರೈ ಪ್ರಭುಃ” “ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಥಿತಃ” ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅಷ್ಟೇತಕ್ಕೆ ? “ಯೇನ ವಿನಾ ತ್ಯಜಾಗ್ರಮಪಿ ನ ಚಲತಿ” (ಈಶ್ವರ ಸಂಯೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹುಲ್ಲಿನ ತುದಿಯೂ ಸಹ ಆತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸಲೂ ಸಮರ್ಥವಾಗಲಾರದು) ಎಂದು ಪಂಡಿತಸಾಮರಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಲೋಕದವರೆಲ್ಲರೂ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿರುವರಷ್ಟೆ ?

೧೧೨೭. ಕಾಲಾದೀನಾಂ ವಿಭೂನಾಮೀಶ್ವರಸಮನ್ವಾಪ್ತತ್ವೇಽಪಿ ಈಶ್ವರನಿಯಾಮ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ

ಓಹೋ ! “ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ—ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಾಯಣನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನೆಂದು ಅವಗತವಾಗುವ ಕಾರಣ—ಈಶ್ವರನು ಅವನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನ ಈ ಎರಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ

ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವೂ ವಿಭುಪದಾರ್ಥವಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುವುದು ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಲ್ಲವೋ ಆ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಆ ಪ್ರದೇಶವೇ ಬಹಿಃಪ್ರದೇಶವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳ ಬಹಿಃಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಈಶ್ವರನು ವ್ಯಾಪಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಬಹಿಃಪ್ರದೇಶವುಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ; ಹೀಗಾದಮೇಲೆ ಈಶ್ವರವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಯಾವ ವಸ್ತುವಿಗೂ ವಿಭುತ್ವವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ—ಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ವಿಭುತ್ವವು ತಪ್ಪಲಾರದು. “ ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಬಹಿಃಪ್ರದೇಶವು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥವೇ ಏವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ ; ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಈಶ್ವರವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತವೂ ಸರ್ವಪದದಿಂದ ಏವಕ್ಷಿತವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಭೂತಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ವಿಭುತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಹೋದೀತು, ಆದ ಕಾರಣ ಕಾಲವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಭುಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಬಹಿಃಪ್ರದೇಶವೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಬಹಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ನಿಯಾಮ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳಿಷ್ಟವಿಷ್ಟು ಜ್ಯೋತಿಯಿಲ್ಲ ; ಅಂತರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಹೀಗೆ ಅಂತರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಮೂಲಕ ಈಶ್ವರಸಂಯೋಗವನ್ನೂ ಈಶ್ವರನಿಯಾಮ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೇನೇ—ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಕಾಲಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಗತವಾಗಿರುವ ಈಶ್ವರಶರೀರತ್ವವೂ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಬಹುದು. ವಿಭುಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಿತ್ಯಸಂಯೋಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕವಾದ ಅನುಮಾನಸ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಆಕರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೧೧೨೮. ಅಥ ಶಕ್ತಿಲಕ್ಷಣಂ

ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರಣತ್ವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಹಕವಾದ ಒಂದಾನೊಂದು ಅಧ್ಯಕ್ಷಾಪತೇಷವು ಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕಾರಣಗತವಾಗಿಯೂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮೂಕ್ಷಾದ್ಯಪ್ತಿಯಿಂದ ಪರಿಶೋಧಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ—ಇದು ಕಾರಣತಾಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದೆಂಬ ವೇದಾಂತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತರಹಸ್ಯವು, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. “ ಕಾರೋಪಾಪ

ಯೋಗಿಯಾಗಿಯೂ ಕಾರಣಗತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವೇ ಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು” ಎಂದು ಶ್ರುತಪ್ರಕಾಶಿಕಾರ್ಯರೂ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೧೧೨೬. ಶಕ್ತಿ ಸದ್ಭಾವೇ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣನಿರೂಪಣಂ

ಇಂಥ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥವು ಉಂಟೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಮಾನವೂ ಆಗಮವೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅವಕಾಶಪ್ರದಾನಶಕ್ತಿ ಪಂಚಭೂತಗಳೊಳಗೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಇರುವುದು; ಜೀವವು ಶಕ್ತಿ ವಾಯುವಿಗೇ ಇರುವುದು; ಸುಡುವ ಶಕ್ತಿ ತೇಜಸ್ಸಿಗೇ ಇರುವುದು; ಸಸೆಸುವ ಶಕ್ತಿ ಜಲಕ್ಕೆ ಇರುವುದು; ಧಾರಣಶಕ್ತಿ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಇರುವುದು; ದುಃಖಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಗ್ನಿಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದೆ, ದುಃಖವಸ್ತುವಿನ ಸಾಂನಿಧ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಹಕಾರಿಸಾಮಗ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯೂನತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇರುವಾಗ ದುಃಖವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವು ತಪ್ಪುಕೂಡದು; ಆದರೂ ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಣಿವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷವಾಗಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ತಡೆದುಬಿಡುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ದುಃಖಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಅತೀಂದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥವು ಅಗ್ನಿಯ ಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂಥ ಶಕ್ತಿ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯೇದಕವೆಂದೂ, (ವಿಶೇಷಣವೆಂದೂ) ಕಾರಣತಾಸ್ವರೂಪವೇ ಎಂದೂ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳು ದಾರ್ಶನಿಕರಿಗೆ ಅಭಿಮತಗಳಾಗಿರುವುವು.

ಇಲ್ಲಿ—ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಈರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು—“ಮಂಜ್ಯಾದಿಸಮವಹಿತವಹ್ನಿನಿಷ್ಕೋ ದಾಹೋಪಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವಃ ದಾಹಕಾರಣತಾವಚ್ಛೇದಕಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತಃ, ಸಹಕಾರ್ಯಭಾವಾಪ್ರಯುಕ್ತದಾಹೋಪಧಾಯಕತ್ವಾ ಭಾವತ್ವಾತ್, ಯತ್ರ ಸಹಕಾರ್ಯಭಾವಾಪ್ರಯುಕ್ತಯತ್ಕಾರೋಪಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವತ್ವಂ ತತ್ರ ತತ್ಕಾರ್ಯಕಾರಣತಾವಚ್ಛೇದಕಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಂ, ಯಥಾ ದಂಡಾದಿನಿಷ್ಠಪಟಾದ್ಯುಪಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವಃ”* ಇಂಥ

* ಈ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ಯಾವ ಕಾರಣವಸ್ತು ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೋ ಅಂಥ ಕಾರಣವು ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ನಿಮಿತ್ತಗಳುಂಟು.—ಆ ಕಾರಣವಸ್ತು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ (ನಿಯಾಮಕವಾದ) ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಒಂದು

ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕಾರಣತಾವಷ್ಟೇದಕಾಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಧರ್ಮವಿಶೇಷವೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದು ; ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದು ; ಕಾರಣವನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ನಿಮಿತ್ತವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕು ; ಎಂದರೆ—ಕಾರಣವನ್ನು ವಿನಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವಾಭಾವವು—ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಿಂದ ಬಂದುದಾಗಿಲ್ಲವೋ, ಕಾರಣವನ್ನು ವಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ಅಭಾವವು—ಆ ಕಾರಣವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾದ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಬಂದುದಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು ; ಹೇಗೆಂದರೆ—ದಂಡವು ಘಟವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲದಾದರೂ ಪಟವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದು ; ಎಂದರೆ—ದಂಡವು ಘಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಾಗ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಂತೆ ಪಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಾಗ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ ; ಪಟದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಉಳಿದ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ದಂಡವು ಪಟವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ ; ಆದಕಾರಣ ದಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಪಟಜನಕತ್ವಾಭಾವವು ಪಟಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾದ ವಿಶೇಷಣವಿಲ್ಲದುದರಿಂದಲೇ ಬಂದುದಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಿಂದ ಬಂದುದಲ್ಲ ; ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ನಮಗೆ ಅವಗತವಾಗುವುದೇನೆಂದರೆ—ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ಅಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವಾಭಾವವು ಕಾರಣತೆಗೆ ನಿಯಾಮಕವಾದ ವಿಶೇಷಣದ ಅಭಾವದಿಂದಲೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ (ನಿಯಮವು) ಅವಗತವಾಗುವುದು ;

ಈಗ ಅಗ್ನಿಯ ಪರವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡೋಣ—ಸುಡುವಿಕೆಯೆಂಬುದು ಅಗ್ನಿಯ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಧಿತವೇ ಆಗಿರುವುದು ; ಸುಡುವಿಕೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿರುವ ದಾಹ್ಯವಸ್ತು ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡಿರುವಾಗ ಮಣಿವಿಶೇಷಣಗಲಿ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷಣಗಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದ್ದುದಾದರೆ ಆಗ ಅಗ್ನಿ ಸುಡಲಾರದೆಂಬುದೂ ವಿವೇಚಕರಾದವರಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವಗತವಾಗಿರುವುದು. ಆಗ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ದಾಹಜನಕತ್ವಾಭಾವವು ಸಹಕಾರಿಕಾರಣಗಳ ಅಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಲ್ಲವಾದ ಅಭಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ—ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾದ ವಿಶೇಷಣದ ಅಭಾವದಿಂದಲೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು ; ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣವು ಮಣಿಮಂತ್ರಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಡುವುದು ; (ಅಡಗುವುದು) ಮಣಿಮಂತ್ರಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುನಃ ತಲೆಯೆತ್ತುವುದು ; ಎಂದರೆ ಮಣಿಮಂತ್ರಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವು ಅಗ್ನಿಗತವಾದ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಗ್ನಿಯ ದಾಹಜನಕತ್ವಸ್ವಭಾವವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ; ಮಣಿಮಂತ್ರಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಹತಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸಬಲ್ಲದಾಗಿರುವುದು ; ಹೀಗೆ ಅಗ್ನಿಗತವಾದ ಅಂಥ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿರುವ ಅಂಥ ವಿಶೇಷಣವೇ ಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುದು ಉಕ್ತವಾದ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮಣಿವಿಶೇಷ-ಮಂತ್ರ ವಿಶೇಷಗಳು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಗಳೋ, ಅದರಂತೆ ದೇವತಾಸುಗ್ರಹವಿಶೇಷವೂ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀರಾಮದೂತನಾದ ಅಂಜನೇಯನ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಜಗನ್ನಾತೆಯಾದ ಶ್ರೀಜಾನಕಿ-ಅಂಜನೇಯನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾಸುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕಿಂಕರನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು “ಶೀತೋ ಭವ ಹನೂಮತಃ” (ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ! ರಾಮದೂತನಾದ ಅಂಜನೇಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ತಣ್ಣಗಾಗಿರು) ಎಂದರೆ ದಹನಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ನೀನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ ಅಥವಾ ಕಾರಣತ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನಾಗು) ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಲು ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ನಿ ಅಂಜನೇಯನಿಗೆ ಹಿಮದಂತೆ ತಣ್ಣಗಾದನು.

“ಇವಳು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ತನಗೆ ಅವರ್ಜನೀಯವಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡಲಾದೀತು?” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಕೆಲಸವಿಲ್ಲ “ಭೀಷಾಸ್ಮಾದ್ವಾತಃ ಪವತೇ-ಭೀಷೋದೇತಿ ಸೂರ್ಯಃ-ಭೀಷಾಸ್ಮಾದಗ್ನಿಶ್ಚೇಂದ್ರಶ್ಚ-ಮೃತ್ಯುರ್ಧಾವತಿ ಪಂಚಮ ಇತಿ” (ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಭೀತಿಯಿಂದಲೇ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿರುವುದು, ಅವನ ಭೀತಿಯಿಂದಲೇ ಸೂರ್ಯನು ತಪ್ಪದೆ ಕ್ಷಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವನು, ಅವನ ಭೀತಿಯಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿಯೂ ಇಂದ್ರನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವರು, ಐದನೆಯವನಾದ ಮೃತ್ಯುವೂ ಸಹ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭೀತಿಯಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಓಡುತ್ತಿರುವನು) ಎಂಬ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಜ್ಞಾಪನವರ್ತಿತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ—“ಪತಿಯ ಕಿಂಕರರು ಪತ್ನಿಗೂ ಕಿಂಕರರಾಗುವರು” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು—

* “ದಹ್ಯಮಾನೇ ಚ ಲಾಂಗೂಲೇ ಚಿಂತಯಾಮಾಸ ವಾನರಃ |

ಪ್ರದೀಪೋಗ್ನಿರಯಂ ಕಸ್ಮಾನ್ನ ಮಾಂ ದಹತಿ ಸರ್ವತಃ ||

ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಮಹಾಜ್ವಾಲಃ ಕರೋತಿ ಚ ನ ಮೇ ರುಜಂ |

ಶಿಶಿರಸ್ಯೇವ ಸಂಪಾತೋ ಲಾಂಗೂಲಾಗ್ರೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ||

* ೧ ಬಾಲವು ಸುಡುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಮಂದಮತಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಮದೂತನಾದ ವಾನರನು ಚಿಂತಿಸಿದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ—ಬಾಲದ

ಅಥವಾ ತದಿದಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ಯದ್ವ್ಯಷ್ಟಂ ಪ್ಲವತಾ ಮಯಾ |
 ರಾಮಪ್ರಭಾವಾದಾಶ್ಚ ರ್ಯಂ ಪರ್ವತಃ ಸರಿತಾಂ ಪತಾ ||
 ಯದಿ ತಾವತ್ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಮೈನಾಕಸ್ಯ ಚ ಧೀಮತಃ |
 ರಾಮಾರ್ಥಂ ಸಂಭ್ರಮಸ್ತಾದ್ಯಕ್ತಿಮಗ್ನಿರ್ನ ಕರಿಷ್ಯತಿ ||
 ಸೀತಾಯಾಶ್ಚಾನ್ಯಶಂಸ್ಯೇನ ತೇಜಸಾ ರಾಘವಸ್ಯ ಚ |
 ಪಿತುಶ್ಚ ಮನು ಸಖ್ಯೇನ ನ ಮಾಂ ದಹತಿ ಪಾವಕಃ || ”

ಎಂಬುವ ಅಂಜನೇಸುನ ಉಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅವಗತವಾಗುವುದು.

೧೧೩೦. ಇಂದ್ರಿಯಾಗೋಚರಸ್ಯಾಪಿ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅಪಲಾಪಾನಾರ್ಹತ್ವಂ.

ಇಂಥ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಅತೀಂದ್ರಿಯವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೇ—ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಇಷ್ಟವಾತ್ರದಿಂದ ಇದನ್ನು ಅಪಲಪಿಸಲು ಸರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಈ ಅಗ್ನಿ ನನ್ನನ್ನು ಸುಡದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ?

೨ ಮಹಾಜ್ಞಾಲಿಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಾದರೆ ಕಾಣಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ಆದರೂ ಇದು ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾತ್ರವೂ ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಾಶಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಅಗ್ನಿ ನನ್ನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಂಜು ಬಿದ್ದಂತೆ ಆಗಿರುವುದು; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ?

೩ ಓಹೋ ! ಈಗ ನನಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಯಿತು, ಹೇಗೆಂದರೆ—ರಾಮಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರಲಂಘನವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ರಾಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಮೈನಾಕಪರ್ವತಾಭಿಮಾನದೇವತೆ ನನ್ನನ್ನು ಇದಿಗೊಂಡು ಸತ್ಕರಿಸಿದ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಕಂಡೆನು.

೪ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಘವನ ಆಜ್ಞೆಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಸೇತುವನ್ನು ಧರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಮುದ್ರರಾಜನೂ, ರಾಮದೂತನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಬುದ್ಧಿವಂತೆಯಾದ ಮೈನಾಕದೇವತೆಯೂ ರಾಮಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸಿದರೆಂಬುದು ಹಿಂದೆಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಅಗ್ನಿದೇವತೆಯೂ ಸಹ ರಾಮಪ್ರೀತಿಸಂಪಾದನೆಗೋಸ್ಕರ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಓತವನ್ನೂ ತಾನೆ ಮಾಡಲಾರಳು ?

೫ ಅಗ್ನಿ ಈಗ ನನ್ನನ್ನು ಸುಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳು ನನಗೆ ತೋರಿ ಬರುವುವು—ಅವುಗಳೆಲ್ಲ—ಶ್ರೀಜಾನಕಿಗೆ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಶ್ರಿತಾನುಗ್ರಹವೆಂಬ ಅನ್ಯಶಂಸ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ಶ್ರೀರಾಘವನ ತೇಜಸ್ಸು “ಅಪ್ರಮೇಯಂ ಹಿ ತತ್ತೇಜೋ ಯಸ್ಯ ಸಾ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ” ಎಂದು ಜಾನಕಿ ಸಂಬಂಧಾಭಿನವಾದುದರಿಂದ ಎತ್ತಾನುಷಂಗಿಕವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಎರಡನೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು; ನನ್ನ ಹಿಂದೆಯಾದ ಮೂರುವಿನ್ಯೋದನೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಮೈತ್ರಿ ಮೂರನೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು.

(ಇಲ್ಲಗೊಳಿಸಲು) ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡುವವರಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿರುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ವಸ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದಿದ್ದರೇನೇ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಗೊಳಿಸಬಹುದೇ ಹೊರತು—ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹಾಗೆ ಅಪಲಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಕ್ಕೆ ಗೋಚರವೇ ಆಗುವುದಷ್ಟೆ.

ಲೋಹದ ಆಕಾಶ-ಣಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನು ಅಯುಕ್ತಾಂತವೆಂಬ ಶಿಲಾವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು; ಭಯವನ್ನೂ ಕಂಪನವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನು ದುಂದುಭಿಯ (ರಣಭೇರಿಯ) ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು; ಭೇರಿ ಬಳಸಿ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಂದುಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆಯ ರಸವನ್ನು ಸೇರಿ ಆ ಭೇರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದರೆ ಸಮಸ್ತವಾದ ದಿಬ್ಬಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಅತಿಪ್ರಬಲವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನು ಆ ಭೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು; ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಜದ ಮಹಾಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಆ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ದೂರಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನೂ, ಚಿಕ್ಕಕ್ಕೆಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಅನೇಕರೋಗಗಳಿಗೆ ಸರಿಹಾರವನ್ನು ಆ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವನ್ನೂ ಅದೇ ಭೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದೆಂದು ಆಯುರ್ವೇದಾಭಿಜ್ಞರು ಉಪದೇಶಿಸುವರು.

ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಅಪಲಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಆ ವಾದಿಗಳು ಹರಡುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಆಗಮದಿಂದಲೇ ತಿರಸ್ಕಾರವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಪಲಪಿಸಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ.

೧೧೩೧. ಶಕ್ತೌ ಶಕ್ತ್ಯಂತರಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವೇನವಸ್ಥಾ, ಅಸತ್ತ್ವೇ
ಶಕ್ತೇಃ ಕಾರಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಂಕಾ.

ಪೂಜ್ಯರೆ! ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದಹನಶಕ್ತಿಯಿರುವಂತೆ ಆ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದಹನಶಕ್ತಿ ಉಂಟೋ! ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ? ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆ ಪ್ರಥಮಶಕ್ತಿಗೆ ಸುಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ದ್ವಿತೀಯಶಕ್ತ್ಯಧೀನವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾದುದರಿಂದ ಆ ದ್ವಿತೀಯಶಕ್ತಿಗೂ ಅಂಥ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ತೃತೀಯಶಕ್ತ್ಯಧೀನವೆಂದೂ, ಆ ತೃತೀಯಶಕ್ತಿಗೂ ಆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಮತ್ತೊಂದು ಶಕ್ತಿಯ

ಅಧೀನವೆಂದೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನವಸ್ಥಾ ದೋಷದಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಈ ತೊಂದರೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ— ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಶಕ್ತಿಶೂನ್ಯವಾದ ಆ ಮೊದಲನೆಯ ಶಕ್ತಿ ಸುಡುವಿಕೆಯೆಂಬ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು; ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಗೆ ದಾಹಕಾರಣತ್ವವೇ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದಷ್ಟೆ! ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಶಕ್ತಿಶೂನ್ಯವಾದ ಕಾರಣವೂ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ “ ಸಿಕತಾಭ್ಯೋಽಸಿ ತೈಲಮುತ್ಪದ್ಯೋತ, ಶಿಲಾಶಕಲಾದಿಭ್ಯೋಽಪಿ ಅಂಕುರಾದಿಕಮುತ್ಪದ್ಯೋತ ” ಎಂಬಂತೆ ಮರಳುಗಳಿಂದ ಎಣ್ಣೆಯೂ, ಕಲ್ಲಿನ ಚೂರುಗಳಿಂದ ಮೊಳಕೆಯೂ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದು; ಇಂಥ ಉಭಯಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇನು ?

೧೧೩೨. ಶಕ್ತೇಃ ಶಕ್ತ್ಯಂತರಾಭಾವೇನ ಅಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಶಕ್ತಿಮತಃ
ಏವ ಕಾರಣತ್ವಾತ್ಪ್ರಾರೋಪಸತ್ತಿಃ.

ಉಭಯಸಂಕಟದಿಂದ ರಲ್ಲಿವೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು; ಉಭಯ ಸಂಕಟವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತ್ಯಂತರವನ್ನು ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಶಕ್ತಿಶೂನ್ಯವಾದ ಆ ಶಕ್ತಿ ದಹನಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ” ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಗೆ “ ಶಕ್ತಿ ಕಾರಣವಾಗಲೇಬೇಡ ” ಎಂಬ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹಾಗಾದರೆ ದಹನಕಾರ್ಯವು ಸಡೆನ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂದು ಚಿಂತಿಸಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಗ್ನಿ ನಮ್ಮ ಕೈವಶವಾಗಿದ್ದರೆ ದಹನವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವುಂಟಾಗಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನು ? ಎಂದರೆ—ದಹನವೆಂಬ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ನಾವು ಒಪ್ಪುವೆವಲ್ಲದೆ, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಾರಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ದಹನಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೇ ಹೊರತು ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಈ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಂಥ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಸಿಯಾನುಕವಾದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪುವೆವು. ಇಂಥ ವಿಶೇಷಣವನ್ನೇ ದರ್ಶನಕಾರರು “ ಕಾರಣತಾನರ್ಜೇದಕ ” ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರು. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತೆ ಪಡಿಸಿಕೊಡುವುದು. ಇಂಥ ವಿಶೇಷಣವು ಬಲಾದಿನಮ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೇ ಬಲಾದಿಗಳು ದಹನಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರವು.

ಅಥವಾ ಈ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಣತಾಸ್ವರೂಪವಾದ ಧರ್ಮವೆಂದೇ ಒಪ್ಪುವೆವು ; ಎಂದರೆ “ ಶಕ್ತಿ ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ “ ಕಾರಣತೆ ” ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಪರಸ್ಪರಾಯಶಬ್ದಗಳಾಗಿ ಏಕಾರ್ಥಬೋಧಕಗಳಾಗಿರುವವೆಂದು ಒಪ್ಪುವೆವು. ಆದಕಾರಣ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತ್ಯಂತರವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆ ಶಕ್ತ್ಯವಾದ (ಶಕ್ತಿಹೀನವಾದ) ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೂ ಕಾರಣತಾವರ್ಜಿತವೆಂಬ ಧರ್ಮವೂ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ; ಅಥವಾ ಈ ಶಕ್ತಿ ಕಾರಣತಾಸ್ವರೂಪವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನೀವು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಆಗ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ನಾವು ಹೇಳುವ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಗೆ ನೀವು ಯಾವ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ? ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವೆಂಬ ಧರ್ಮಾಂತರವುಂಟೋ ? ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ ? ಉಂಟೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು ; ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ (ಕೊಞ್ಚವೆಂಬ) ಕಾರ್ಯವಸ್ತು ಇದು ಉಂಟುಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದು. “ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಫೋಟ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ಇದು ನಿಯಾಮಕವಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ಸ್ಫೋಟಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಕ್ಕೆ ಇದು ನಿಯಾಮಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ” ಎಂಬ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಾದರೆ ಇದೇ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಶಕ್ತಿಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬಾರದು ?

ಆದಕಾರಣ—ಕಾರಣತಾವರ್ಜಿತವೆಂದಾಗಲಿ ಕಾರಣತಾಸ್ವರೂಪವೆಂದಾಗಲಿ ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಯಾವ ದೋಷವನ್ನೂ ಆಪಾದನೆಮಾಡಲಾರದು.

೧೧೩೩. ಶಕ್ತಿ ಸದ್ಭಾವೇ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣನಿರೂಪಣಂ.

ಇಂಥ ಶಕ್ತಿಯ ಸದ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ಆಗಮವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ—

“ ಶಕ್ತಯಸ್ಸರ್ವಭಾವಾನಾನುಚಿಂತ್ಯಜ್ಞಾನಗೋಚರಾಃ |
ಯತೋತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಾಸ್ತು ಸರ್ಗಾದ್ಯಾ ಭಾವಶಕ್ತಯಃ |
ಭವಂತಿ ತಪತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪಾವಕಸ್ಯ ಯಥೋಷ್ಣ ತಾ || ”

ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಶರಮಹರ್ಷಿಯ ಸೂಕ್ತಿಯಿರುವುದು.

ಇದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ಹೇ ತಪತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ—ತಪಸ್ವಿಗಳೊಳಗೆ ಉತ್ತಮನಾದ ಓ ಮೈತ್ರೇಯನೇ ! ಯತಃ—ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ ಸರ್ವ ಭಾವಾನಾಂ—ಸಮಸ್ತಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಶಕ್ತಯಃ—ವಿಲಕ್ಷಣವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ನಾನಾಶಕ್ತಿಗಳು ಅಚಿಂತ್ಯಜ್ಞಾನಗೋಚರಾಃ—ಚಿಂತಿಸಲಶಕ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನಗೋಚರಗಳಾಗಿಯೂ ; ಎಂದರೆ—ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಅಶಕ್ಯಗಳಾಗಿಯೂ, ಅನುಮಾನಬನ್ಯಗಳಾದ ಮತ್ತು ಆಗಮಬನ್ಯಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಗಳಾಗಿಯೂ (ಭವಂತಿ) ಸಿದ್ಧಿಸುವುವೋ ಅತಃ ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸರ್ಗಾದ್ಯಾಃ—ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲಗಳಾದ ತಾಃ ಭಾವ ಶಕ್ತಯಃ—ವಸ್ತುತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಗಳಾದ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿಗಳು ಪಾವಕಸ್ಯ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಷ್ಣತಾ ಯಥಾ—ಔಷ್ಣ್ಯಗುಣದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ—ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಭವಂತಿ—ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಾಗಿಯೂ ಆಗಮಾನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು.

ಮತ್ತು—ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಗಣನೆಗೆ ಅರ್ಹರೆಂದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ನಾರದಮಹರ್ಷಿಗೂ, ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮನೆಂದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಮಹಾದೇವನಿಗೂ ಸಂವಾದರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ಅಹಿರ್ಬುಧ್ನ್ಯಸಂಪಿತಿಯೊಳಗೆ “ ಬ್ರಹ್ಮನ, ಶಕ್ತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಬಲ, ವೀರ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು ” ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆರು ಗುಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ—

“ ಷಾಡ್ಗುಣಂ ತತ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಶಕ್ತಿಪರಿಬ್ರಹ್ಮಿತಂ |

ಬಹು ಸ್ಯಾಮಿತಿ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಭಜತೇ ತತ್ಸದರ್ಶನಂ || ”

ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ—“ ಬ್ರಹ್ಮನಾದಿ ಷಡ್ಗುಣಸಹಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಸಿತರನಾಧಾರಣವಾದ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ತನ್ನನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರದಿಂದ ಒಂದುವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವನು ” ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲು—ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ನಾರದರು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ—

“ ಷಾಡ್ಗುಣಂ ತತ್ತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಶಕ್ತಿಪರಿಬ್ರಹ್ಮಿತಂ |

ತಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಕಾ ನಾಮ ಯಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಿತಮುಚ್ಯತೇ || ”

ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿಯು ವೈಭವವನ್ನು ವಿಸ್ತರದಿಂದ ಬಹುಮುಖವಾಗಿ ತೋರಿಸಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ—

“ ಉದಭೇರಿವ ಚ ಸ್ಫುರ್ದಂ ಮಹತ್ತೇವ ವಿಹಾಯಸಃ |
ಪ್ರಭೇವ ದಿವಸೇಶಸ್ಯ ಜ್ಯೋತ್ಸೇವ ಹಿಮದೀಧಿತೇಃ ||
ವಿಷ್ಣೋಸ್ಸರ್ವಾಂಗಸಂಪೂರ್ಣಾ ಭಾವಾಭಾವಾನುಗಾಮಿನೀ |
ಶಕ್ತಿನಾರಾಯಣೇ ದಿವ್ಯಾ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಮತಾ || ”

ಓ-ನಾರದನೆ ! ಬಲನಿಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಫುರ್ದುಗುಣದಂತೆಯೂ, ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತ್ವಗುಣದಂತೆಯೂ, ದಿನಮಣಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರಭೆಯಂತೆಯೂ, ಶೀತಕಿರಣನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತೆಯೂ, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಶ್ರೀಃಷ್ಣುವೆಂಬ ಧ್ರುವಕ್ಕೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಾದ ಧ್ರುವಭೂತವಾಗಿಯೂ, ಅವನ ಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಳೆನ ಮೊನೆಯಷ್ಟೂ ಸ್ಯಾನತೆಯಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಸರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವದೇಶ-ಸರ್ವಕಾಲ-ಸರ್ವಾಪಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನನ್ನು ಬಡದೆ ತೊಡರುತ್ತಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ಆದುದರಿಂದಲೇ “ ನಾರಾಯಣೇ-ಶ್ರೀಃ-ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ” ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಅರ್ಹವಾದುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈ ಶಕ್ತಿ “ ಸಾಂಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಂಚರಾತ್ರಂ ವೇದಾಃ ಪಾಶುಪತಂ ತಥಾ ” ಎಂದು ಶ್ರೀಮತ್ಪರಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪಂಚಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಐಕಮತ್ಯದಿಂದ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

“ ದೇವಾಚ್ಛಕ್ತಿಮತೋ ಭಿನ್ನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಃ |
ವಿಷ ಚೈಷಾ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಧರ್ಮಧರ್ಮಸ್ವಭಾವತಃ ||
ಭವದ್ಭಾವಸ್ವರೂಪೇಣ ತತ್ತ್ವಮೇಕಮಿವೋದಿತಾ |
ಸ್ಯಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವಿಷ್ಣುಪತ್ತೀಯಮದ್ಭುತಾ || ”
ಯತೋ ಜಗದ್ಭವಿಷ್ಯಂತೀ ಕ್ವಚಿದುನ್ಮೇಷಮ್ಪಚ್ಛತಿ ”

ಓ ನಾರದನೆ ! ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿಬೋಡಿದರೆ ಈ ಶಕ್ತಿ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾದ ತತ್ತ್ವವಾಗಿರುವುದು ; ಆದರೂ ಈ ಶಕ್ತಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧಧರ್ಮಧರ್ಮಭಾವವಿರುವುದರಿಂದ “ ಈ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ತತ್ತ್ವವೋ ” ಎಂದು ತೋರುವಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶವು ಕಾಣುವುದು. ಆಶ್ಚರ್ಯಕರಣಿಯಾಗಿಯೂ ವಿಷ್ಣುಪತ್ತೀ

ಶಬ್ದವಾಚ್ಯೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈ ಶಕ್ತಿ ನಿರಂಕುಶಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಲುದ್ಯೋಗಿಸಿ—ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಕೋಟಿಕೋಟಿಭಾಗದ ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಏಕಾಸವೆಂಬ ಉನ್ಮೇಷವನ್ನು ಪಡೆವುದು.

ಇನ್ನೂ ಇದರ ವಿಸ್ತರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಪೇಕ್ಷಿಸುವವರು—**ಲಕ್ಷ್ಮೀತಂತ್ರ-ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧ್ಯಸಂಹಿತೆ** ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯೋಪದೇಶಮೂಲಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಸ್ತುನಿಷ್ಠವಾಗಿರುವ ಕಾರಣತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕವಾದ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಕಾರಣತ್ವಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಈ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷವು ಅಜಾಭಿತವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆಗಮಾನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಇದನ್ನು ಅಪಲಪಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ.

೧೧೩೪. ಶೈವಾಭಿಮತಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ-

ಈ ಶಕ್ತಿಯ ಏಷಯದಲ್ಲಿ ಶೈವಮತದವರು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ—ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಿನ್ನವೂ ಅಲ್ಲ; ಅಭಿನ್ನವೂ ಅಲ್ಲ; ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಸತ್ತೆ, ಜ್ಞಾನ, ಆನಂದ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಇದು ಸ್ವತಃ ನಿರ್ಫಕಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. * “ಜಗದುತ್ಪಾದಿಕಾ ಶಕ್ತಿಸ್ತವ ಪ್ರಕೃತಿರಿಷ್ಯತೇ” ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿವಚನದಿಂದಲೂ, † “ತೇ ಧ್ಯಾನಯೋಗಾನುಗತಾ ಅಪಶ್ಯತ್ ದೇವಾತ್ಮಶಕ್ತಿಂ ಸ್ವಗುಣೈರ್ನಿಗೂಢಾಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನದಿಂದಲೂ ಈ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಮೃಣ್ಮಾನ್ ಭೋಜನಾದಿಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ವೈಷಯಿಕಾನಂದದೊಡನೆ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಶಿವಸಂಬಂಧಿಸಿಯಾದುದರಿಂದ “ಶೈವೀ” ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಈ ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿಯೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗುವುದು. ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊ

* ಓ ಶಿವನೇ! ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಶಕ್ತಿ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಹೇಳುವಾದಪ್ರಯುಕ್ತಪ್ರಾಜ್ಞರಿಂದ ಜಗದುಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

† ಧ್ಯಾನಯೋಗವಾರ್ಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಜ್ಞಾನಗಳು ದೇವನೇನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಿಶಿವನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು—ತನ್ನ ಗುಣಗಳೊಡನೆ ಆ ದೇವನಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವಂಥದನ್ನಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿದರು.

ಳ್ಳುವ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ತನ್ನ ಸಾಂಸಿದ್ಧ್ಯಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ (ಸತ್ತಾಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ) ಉಪಕಾರಕವಾಗಿರುವುದು; ಜ್ಞಾನಮಾನವಾಗಿಯೇ ಉಪಕಾರಕವಾಗುವುದೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೇನೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಈ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವೂ ನಿಸ್ಸಾರವಾಗುವುದು. ಹೆಚ್ಚು ಮಾತುಗಳಿಂದೇನು ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಶಿವನೂ ಸಹ ಈ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅತ್ತಿತ್ತಲಾಗಿ ಚಲಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಕೊನೆಗೆ ಕಣ್ಣು ಮುಟುಕಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಮರ್ಥನಾಗಲಾರನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ—

* “ಶಿವಶೈಕ್ತ್ಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಯದಿ ಭವತಿ ಶಕ್ತಃ ಪ್ರಭವಿತುಂ
ನ ಚೇದೇವಂ ದೇವೋ ನ ಖಲು ಕುಶಲಃ ಸ್ಪಂದಿತುಮಪಿ ||

ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಿರಿಯರ ಸೂಕ್ತಿಯೂ ಹೊರಟಿರುವುದು. ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದರೆ ಕಾರಣವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಂಟೆಂದೂ, ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಈ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳು ಲೋಕಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ “ಘಟಿಸ್ಸ, ಪಟಿಸ್ಸ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತಳದಲ್ಲಿ ಸತ್ಪದಾರ್ಥವು ಘಟಪಟಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ತಾನು ಅಭಿವ್ಯಾಸವಾದುದರಿಂದ ಹೇಗಾದರೆ ಪ್ರಧಾನಭೂತವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದೋ ; ಅದರಂತೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಸ್ಥುಬಸುತ್ಪಿದ್ಧರೂ ಸರ್ವೋಪಾದಾಸತ್ವವು ತನಗೇ ಇರುವುದರಿಂದ ತಾನೇ ಪ್ರಧಾನಭೂತವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಕಾರಣವಸ್ತುಗಳು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಲ್ಲ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರಣವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ ಗೌರವದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಕಾರಣವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಗತವಾಗಿರುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. † “ಏಕೈವ ತು ಪರಾ ಶಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನಾನಂದಕ್ರಿಯಾಮಯಾ” ಎಂಬ ವಚನದಿಂದಲೂ ಶಕ್ತಿಯ ಏಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವ

* ಶಿವನು ಶಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದರೇನೇ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುವನು ; ಹಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ—ಅವನು ದೇವನೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅತ್ತಿತ್ತಲಾಗಿ ಚಲಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಸಮರ್ಥನಾಗನು.

† ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಆನಂದಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಕ್ರಿಯಾಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪರಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಒಂದಾಗಿರುವುದು.

ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಏಕಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಕ್ತಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವವೇ ಹೊರತು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವರ್ಣಿಸಲಾರವಾದುದರಿಂದ ಈ ಶಕ್ತಿಯ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ. ಈ ಶಕ್ತಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ತಾನೇ ಶಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದೀತು.

ಈ ಶಕ್ತಿ ಯಾರ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗದ ಮಹಾವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣವೇ ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಘಟಿತಘಟನಾಸಮರ್ಥವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದನ್ನಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಈ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದಲೇ ಇದು ದೇಶಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದರಹಿತವಾಗಿರುವುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವದೇಶಕಾಲವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾದೀತು. * “ವ್ಯಾಪಿಕಾ ತು ಪರಾ ಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಾಪ್ಯಂ ವಿಶ್ವಮಿದಂ ಜಗತ್” ಎಂಬ ವಚನದಿಂದಲೂ ಇದರ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಸಮಸ್ತಪರಿಣಾಮಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯವಾದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಶಕ್ತಿ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು.

ಅಚಿದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಕಾರದಿಂದ ಇದು ಸಾವಯವವೆನಿಸಿಕೊಂಡರೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಚಿಚ್ಛಕ್ತ್ಯಾಕಾರದಿಂದ ಈ ಶಕ್ತಿ ನಿರವಯವವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚವೆಂಬ ಕಂಚುಕದಿಂದ ಕಂಚುಕಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಶಕ್ತಿ ತತ್ತ್ವವು ಮುಕ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಪ್ರಳಯವುಳ್ಳದಾಗಿ ಆಗುವುದರಿಂದ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಶೈವಮತದ ಸಾರಾಂಶವಾಗಿರುವುದು.

೧೧೩೫. ತನ್ನಿರಾಕರಣಂ, ತತ್ರ ಶಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಉಪಾದಾನತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ.

ಇದನ್ನು ಇತರವೇದಾಂತಿಗಳು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಶಕ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟನಿಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವಗತವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಶಕ್ತಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ವಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಸರ್ಜನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ

* ಪರಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರುವುದು, ಈ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ಯವಾಗಿರುವುದು.

ಸ್ಯವು ಯಾವಾಗ ಉಪಪನ್ನವಾಗಲಿಲ್ಲವೋ, ಆಗಲೇ ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ಜಗದುಪಾದಾನ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಅನುಪಪನ್ನವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. “ಘಟಿಸ್ಪರ್ಶ-ಪಟಿಸ್ಪರ್ಶ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶಾಬ್ದಮಂತ್ರಾದಿಯಿಂದ ಸತ್ಪದಾರ್ಥವು ಘಟಾಬಿಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ವಿಶೇಷ್ಯವಾಗಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಸತ್ಪದಬೋಧ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಘಟಾಬಿಪದಾರ್ಥಗಳು ಶರೀರಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನೆ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸತ್ಪದಾರ್ಥದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ? ಅದರಂತೆ ಶಕ್ತಿಗೆ ಶಾಬ್ದಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾದೀತು ?

೧೧೩೬ ಉಪಾದಾನತ್ವಭಾವೇಽಪಿ ಶಕ್ತೇರುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶರೂಪ ಪರಿಣಾಮೋಪಪತ್ತಿಃ

ಹೀಗೋ ! “ ಉಪಾದಾನತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉಪಾದಾನತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯವಾದ ಪರಿಣಾಮವು ಶಕ್ತಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು ? ” ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆ; ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪರಿಣಾಮವು ಶಕ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶರೂಪವಾದ ಪರಿಣಾಮವಾದರೆ ಉಪಾದಾನತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯವಲ್ಲ. ಸಂಯೋಗವೆಂಬ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಗಳುಂಟಿವೆ.

೧೧೩೭ ಶಕ್ತೇರೇಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಮತ್ತು—ಸರ್ವಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಶಕ್ತಿ ಅನುಗತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಇದಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದುದೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ; ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಕಾರ್ಯಬಲದಿಂದ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೀಯವಾದುದಾದರೆ ಪ್ರತಿಕಾರಣವಸ್ತುವಿನಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಕಾರ್ಯಗಳೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವಾಗ ಸರ್ವಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಗತವಾದ ಏಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲಾದೀತು ?

೧೧೩೮ ಶಕ್ತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಮತ್ತು—ಸರ್ವಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಕ್ತಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಒಂದುವೇಳೆ ಸಂಭವಿಸಿದರೂ ಅನಿತ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾದೀತು ?

೧೧೩೯ ಶಕ್ತೇರನಾದಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಮತ್ತು—ಈ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಆ ಆ ಕಾರಣವಸ್ತುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತಾನು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆವ ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಶ್ರಯವಸ್ತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶ್ರಯಸ್ಥಿತಿ ಸಂಭವಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾದೀತು?

೧೧೪೦. ಶಕ್ತೇರಪರೈವೋಜ್ಯವೈಭವತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಮತ್ತು—ಈ ಶಕ್ತಿ ಯಾರ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗದ ಮಹಾವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಅಪರೈವೋಜ್ಯವೈಭವತ್ವವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದುದೂ ಸಂಗತವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ—ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹನಕಾರ್ಯವೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ, ಜಲದಿಂದ ಸೇಚನಕಾರ್ಯವೇ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ವಿಷಯವೈವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಗೆ ಜಲಗತವಾದ ಶಕ್ತಿಯೊಡನೆಯೂ, ಜಲಗತವಾದ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅಗ್ನಿಗತವಾದ ಶಕ್ತಿಯೊಡನೆಯೂ ಅಭೇದವನ್ನೂ ಅಪರೈವೋಜ್ಯವೈಭವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸೇಚನಕಾರ್ಯವೂ, ಜಲದಿಂದ ದಹನಕಾರ್ಯವೂ ಏಕೆ ಉಂಟಾಗಬಾರದೆಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲಿದೆ?

೧೧೪೧. ಶಕ್ತೇಸ್ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ

ಮತ್ತು—ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪರೈವೋಜ್ಯವೈಭವತ್ವವು ಅಸಂಗತವಾದುದರಿಂದಲೇ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ಸಿದ್ಧವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಶಕ್ತಿಗೆ ನೀವು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ವಸ್ತುಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೂ ಉಪಪನ್ನವಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯವೈವಸ್ಥೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಕಾರಣಗತವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ, ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ದೇಶಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಬಂದುದರಿಂದಲೂ, ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶಗಳಿಗೆ ಭಾಗಿಯಾದ ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದರಿಂದಲೂ ನೀವು ಹೇಳುವ ದೇಶಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದರಾಹಿತ್ಯವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಪನ್ನವಲ್ಲ.

೧೧೪೨ ಪ್ರತಿನಸ್ತು ಶಕ್ತಿಭೇದಾವಶ್ಯಂ ಭಾವಃ.

ಅದೇತಕ್ಕೆ ? ಆಶ್ರಯಭೇದದಿಂದ ಶಕ್ತಿಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ; ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಶಕ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮವೈತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವೂ ಶಕ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳುವೆವು. ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಆ ಕಾರಣವಸ್ತುಗಳು ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ “ ಶಕ್ತಗಳು ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂದು ಚಿಂತಿಸಕೆಲಸವಿಲ್ಲ ; “ ಶಕ್ತಗಳು ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ “ ಶಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯಗಳು ” ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ ; “ ಶಕ್ತಿವಿಷಯಗಳು ” ಎಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ನಿರ್ವಾಹಕವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಗ್ನಿ, ಜಲ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತಕಾರಣವಸ್ತುಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಗತವಾದ ಶಕ್ತಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳು ಆ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ “ ಶಕ್ತಗಳು ” ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆಶ್ರಯಭೇದವಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ಶಕ್ತಿಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿಬರುವುದು ? ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಶಕ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ನಮ್ಮ ಮತದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಭೇದವ್ಯಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಶಕ್ತಿಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?

ಇಂಥ ಆಶಂಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ “ ಶಕ್ತಗಳು ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ “ ಶಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯಗಳು ” ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಅನಾದಿಯಾದ ವೈದ್ಧಿಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೇ ಹೊರತು “ ಶಕ್ತಿವಿಷಯಗಳು ” ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ನಿಗಮ, ನಿರುಕ್ತ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಕೋಶ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. “ ವಹ್ನಿರ್ದಾಹೇ ಶಕ್ತಃ, ಜಲಂ ಸೇಚನೇ ಶಕ್ತಂ ” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಶಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವವ್ಯವಹಾರವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವಾಗ ಇಂಥ ವ್ಯವಹಾರದ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವಿವೇಚಕರಿಗೆ ಉಚಿತವಲ್ಲ.

೧೧೪೩. ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಕಾಮಾ ಅಪಿ ಶಕ್ತೇರುಪಾದಾನ

ತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಪೂಜ್ಯರೆ ! ಹಾಗಾದರೆ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೈತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುಗಳೂ ಶಕ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯಗಳಾಗಿರಲಿ ; ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಗತವಾದ ಶಕ್ತಿ ಇತರ

ಶಕ್ತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣವಾದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೂ ಉಪಾದಾನತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆ ?

ಇಲ್ಲ ; ಇತರಸಮಸ್ತಶಕ್ತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತಿಗೆ ಅತ್ಯಂತವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಸಂಭವಿಸಿದರೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. “ಬ್ರಹ್ಮದ ಶಕ್ತಿ” ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರವಿರುವುದೇ ಹೊರತು “ಶಕ್ತಿಯ ಬ್ರಹ್ಮವು” ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ “ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಕ್ತಿಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವಗತವಾಗಿರುವ ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ಇತರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ (ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ) ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಿತು ? ಬ್ರಹ್ಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು, ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕ ವಚನಗಳು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಂಡುಬರುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ವಚನಗಳು ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆಗೋಸ್ಕರ ಬಂದಿರುವುದೇ ಹೊರತು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. “ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಕ್ತಿಃ” ಎಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಶೇಷಣತ್ವವೇ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅವಗತವಾಗಿರುವಾಗ ಉತ್ಪನ್ನವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಇತರವಚನಗಳಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಮತ್ವವನ್ನಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ಬೋಧಿಸಲಾದೀತು ? ಬ್ರಹ್ಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಅಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಚನಗಳಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಶಕ್ತಿಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಾದವು ಸುತರಾಂ ಸಂಗತವಲ್ಲ.

ರುದ್ರಯಾಮುಳವೇ ಮೊದಲಾದ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಾದರೆ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರಾಂತರ್ಗತವಾದ ಪಾಶುವತಾಧಿಕರಣದಿಂದಲೇ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು.

೧೧೪೪ ಶಕ್ತ್ಯಭೇದವಾದಸ್ಯ ಸಂವಿದದ್ವೈತವಾದ ಸಮಾನದೋಷಭಾಗಿತ್ವಂ.

ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮತರೀತಿಯಾಗಿ ಆನಂದಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸರ್ವಜೀವರುಗಳಿಂದಲೂ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ವಿಷಯಾನಂದದೊಡನೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸ್ವರೂಪಭೇದವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ — ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ ಆಪಾದಿತಗಳಾಗುವ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾಗುವುವು. ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಚೈತ್ರನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅನುಭೂತಗಳಾದ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ

ಮೈತ್ರನ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನವು (ಅನುಭವವು) ಆವಶ್ಯಕವಾಗುವುದಾದುದರಿಂದ ಭೋಗಸಾಂಕರ್ಯವೇ ನೋಡಲಾದ ದೋಷಗಳು ಹೇಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಗಳಾಗುವವೋ, ಅದರಂತೆ ಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಆಗುವ ದಹನಕಾರ್ಯವು ಜಲದಿಂದಲೂ ಆಗಬೇಕು ; ಜಲದಿಂದ ಅದು ಆಗದಿದ್ದರೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೂ ಆಗಕೂಡದು ; ಶಕ್ತಿ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಮತ್ತು ಜಲದಿಂದ ಆಗುವ ಸೇಚನಕಾರ್ಯವು ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೂ ಆಗಬೇಕು ; ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಅದು ಆಗದಿದ್ದರೆ ಜಲದಿಂದಲೂ ಆಗಕೂಡದು ; ಶಕ್ತಿ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದಷ್ಟೆ ? ಶೈವಮತದವರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾದ ಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪವು ಹೀಗೆ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರಾದವರಿಗೆ ಅಭಿಮತವಾಗದು. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಮಾಣಶರಣರಾದವರು ಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾವು ತೋರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು.

೧೧೪೫ ಶಕ್ತೇರ್ವ್ಯಮಾತ್ರನಿಷ್ಕೃತ್ವಂ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯೋಭಯ
ನಿಷ್ಕೃತ್ವಂ ಚೇತಿ ಸಕ್ಷದ್ವಯಂ.

ಇಂಥ ಶಕ್ತಿ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಇರುವುದೆಂದೂ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದೂ ಎರಡುಬಗೆಯಾದ ವಾದಗಳು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ—“ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯೇಷು ತತ್ಕಾರ್ಯಸಮುಧಿಗಮ್ಯಃ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಶಕ್ತ್ಯಾಖ್ಯೋಗುಣಃ ಸಾಧಾರಣಃ ” (ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ಫಲರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯಜಲದಿಂದ ಕಲ್ಪನೀಯವಾಗಿಯೂ ಕಾರ್ಯಫಲಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಒಂದಾನೊಂದು ಗುಣವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.) ಎಂದು ಶ್ರೀಯಾಮುನಾರ್ಯರ ಸೂಕ್ತಿಯಿರುವುದು ; ಈ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ “ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯೇಷು ” ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ “ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯೇಷ್ವೇವ ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಂದು ಏಕಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವರು ;

ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಏಕಕಾರವನ್ನು ದ್ರವ್ಯಪದದೊಡನೆ ಸೇರಿಸದೆ “ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯೇಷು ಅಸ್ತೇವ ” ಎಂದು ಕ್ರಿಯಾಪದದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ “ ಸಮಸ್ತದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು ; ಆದರೆ ಅದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು ” ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವರದವಿಷ್ಣು

ಮಿಶ್ರಾಚಾರ್ಯರು—“ ಶಕ್ತೇರ್ಗುಣತ್ವೇಽಪಿ ಗುಣಕರ್ಮಣೋಸ್ತತ್ಸಂಭವಃ ”
(ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಯದ್ಯಪಿ ದ್ರವ್ಯಗತವಾದ ಗುಣವೇ ಹವುದು ; ಆದರೂ ಇತರ
ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಶಕ್ತಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದು.) ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ
ಕೊಡಿಸಿರುವರು.

೧೧೪೬. ಶಕ್ತೇದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರನಿಷ್ಠತ್ವೇಽಪಿ ಗುಣಾದೀನಾಂ ಶಕ್ತತ್ವ
ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ

ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೂಪ-ರಸ ಮುಂತಾದ
ಅದ್ರವ್ಯಗಳೊಳಗೆ ಸಾಕಷ್ಟಾತ್ಮಾಗಿ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ—ಶಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯವಾದ
ದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ರೂಪರಸಾದಿಗಳೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಾಮಾ
ನಾಧಿಕರಣ್ಯಬಲದಿಂದಲೇ “ ರೂಪಂ ಚಾಕ್ಷುಷೇ ಶಕ್ತಂ, ರಸೋ ರಾಸನೇ
ಶಕ್ತಃ ” (ರೂಪವು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾ
ಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದುದು ; ರಸವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯಜನ್ಯವಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದುದು.) ಎಂಬುದಾಗಿ ರೂಪರಸಾದಿಗಳಿಗೂ
ಶಕ್ತತ್ವವ್ಯವಹಾರವು ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಬರಬಹುದು. ಶಕ್ತಪದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟ
ವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದಾದರೆ ರೂಪರಸಾದಿಗಳು ಆಶ್ರಯತ್ವಸಂಬಂಧದಿಂದ
ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಗಳಲ್ಲವಾದರೂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಗಳಾಗ
ಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ರೂಪರಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕಷ್ಟಾತ್ಮಾಗಿ
ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಶಕ್ತತ್ವವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

೧೧೪೭. ಶಕ್ತೇರಿತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥತ್ವೇ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸಂಮತಿಃ

ಹೀಗೆ ಉಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲಿ ;
ಅಥವಾ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲಿ ; ಇದರ ಸ್ಥಿತಿವಿಚಾರವು ಹೇಗೆ
ದ್ದರೂ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಅತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥವುಂಟೆಂಬುದು ಅಜಾಧಿಕವಾಗಿ
ನಡೆದುಬರುತ್ತಿರುವ ಅನಾದಿಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ವಿವಾದವಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಸಹ ಶಾರೀರಕದರ್ಶನದ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ
ಪ್ರಥಮಪಾದದೊಳಗೆ “ ನ ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಭಾವಾತ್ ” ಎಂಬ ಒಂಬತ್ತನೆಯ
ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ
“ ಅಗ್ನ್ಯಾದೇಃ ಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧಾದೌಷ್ಣ್ಯಾದ್ಯದರ್ಶನವತ್ ” (ಅಗ್ನಿ ಮುಂ
ತಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಗೆಮುಂತಾದಿಗಳಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾದುದಾದರೆ

(ಕುಂಠಿತವಾದುದಾದರೆ) ಬಿಟ್ಟು, ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಿಯಿಂದ ಶಕ್ತಿಸದ್ಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು.

೧೧೪೮ ಅವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಜೀವ-ಜಗದಾದೌ

ಶಕ್ತಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಪಚಾರಿಕತ್ವಂ.

೧. ಪೂಜ್ಯರೆ! ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಅತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ; ಆದರೆ ಇದು ಸಂಗತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ—ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯಕಾರರು—
“ವೈಷಮ್ಯಸೈರ್ಭುಜೇ ನ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿದರ್ಶಯತಿ”
(೨-೧-೨೪) ಎಂಬ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ—

“ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಮೇವಾಸೌ ಸೃಜ್ಯಾನಾಂ ಸರ್ಗಕರ್ಮಣಿ |

ಪ್ರಧಾನಕಾರಣೇಭೂತಾ ಯತೋ ವೈ ಸೃಜ್ಯಶಕ್ತಯಃ ||

ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಂ ಮುಕ್ತೈವ ನಾನ್ಯತ್ವಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷತೇ |

ನೀಯತೇ ತಪತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ವಸ್ತು ವಸ್ತುತಾಂ ||”

ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವಚನಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ—“ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ-ಸ್ವಕರ್ಮಣಿ ನ ದೇವಾದಿವಸ್ತುತಾಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥದಿಂದ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಜೀವಶಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಿರುವರು;

ಈ ವಚನಗಳ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ತಪತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ! ತಪಸ್ಸಿಗೊಳಗಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಓ ಮೈತ್ರೇಯನೆ! ಯತಃ—ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸೃಜ್ಯಾನಾಂ—ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಷಯಭೂತರಾಗಿರುವ ಜೀತನರ, —ಸರ್ಗಕರ್ಮಣಿ—ದೇವಾದಿ ವಿಷಮಸೃಷ್ಟಿವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ, ಸೃಜ್ಯಶಕ್ತಯಃ—ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯಭೂತರಾದ ಬದ್ಧ ಜೀತನರ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಶಕ್ತಿಗಳೇ, ಪ್ರಧಾನಕಾರಣೇ ಭೂತಾಃ—ಮುಖ್ಯಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವವೋ, (ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವವೋ) ಅತಃ—ಆದುದರಿಂದಲೇ, ಅಸೌ—ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು, (ಬದ್ಧಜೀತನರ ವಿಷಮಸೃಷ್ಟಿಕೆಲಸದಲ್ಲಿ) ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಮೇವ—ಅಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾಗಿರುವನು (ಸಾಧಾರಣಕಾರಣವಾಗಿರುವನು) ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣವಾಗನು, ವಸ್ತು—ಬದ್ಧಜೀವತತ್ತ್ವವು (ದೇವತ್ವ-ಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿವಿಷಮಧರ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ), ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಮೇವ ಮುಕ್ತೈವ—ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅನ್ಯತ್ವಿಂಚಿತ್—ಬೇರೆ ಯಾವುದೊಂದನ್ನೂ ಸಾಪೇಕ್ಷತೇ—ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ, ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ-ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ,

ವಸ್ತುತಾಂ-ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿಭಾವವನ್ನು (ದೇವತ್ವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿವಿಷಮುಭಾವವನ್ನು) ನೀಯತೇ—(ಈ ಬದ್ಧಬೇವವಸ್ತು) ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ—“ ದೇವಾದಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಹೇತುಃ ಸೃಜ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾನಾಂ ಪ್ರಾಚೀನಕರ್ಮಶಕ್ತಿರೇವೇತ್ಯುಕ್ತಂ ” (ದೇವತ್ವ-ಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿವೈಷಮ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇತು—ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯಭೂತರಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞರ ಪ್ರಾಚೀನಕರ್ಮಶಕ್ತಿಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು) ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವರು; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿಕೆ ಈ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೨. ಮತ್ತು—“ ತದಧಿಗಮ ಉತ್ತರಪೂರ್ವಾಘಯೋರಶ್ಲೇಷವಿನಾಶೌ ತದ್ವ್ಯಸದೇಶಾತ್ ” (೪—೧—೧೩) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ—“ ಅಘಸ್ಯ ವಿನಾಶಕರಣಂ-ಉತ್ಪನ್ನಾಯಾಸ್ತಚ್ಛಕ್ತೇರ್ವಿನಾಶಕರಣಂ, ಶಕ್ತಿರಪಿ ಪರಮಪುರುಷಾಪ್ರೀತಿರೇವ ” (ಪಾಪದ ನಾಶಕರಣವೆಂಬುದು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕರ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿನಾಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯೇ, ಪಾಪಕರ್ಮಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದೂ ಪರಮಪುರುಷನ ಅಪ್ರೀತಿಯೇ,) ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪರಮಪುರುಷನ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಶಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಏವಕ್ಷಿಸಿ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವರು; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿಕೆ ಈ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೩. ಮತ್ತು—ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ—

“ ವಿಷ್ಣುಶಕ್ತಿಃ ಪರಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ ತಥಾಪರಾ |
 ಅವಿದ್ಯಾ ಕರ್ಮಸಂಜ್ಞಾನ್ಯಾ ತೃತೀಯಾ ಶಕ್ತಿರಿಷ್ಟತೇ ||೧||
 ಯಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಶಕ್ತಿರ್ಸ್ಯಾ ವೇಷ್ಠಿತಾ ನೃಪ ಸರ್ವಗಾ |
 ಸಂಸಾರತಾಪಾನಖಿಲಾನವಾಪ್ನೋತ್ಕೃತಿಸಂತರ್ಹ ||೨||
 ತಯಾ ತಿರೋಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಶಕ್ತಿಃ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಸಂಜ್ಞಿತಾ |
 ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಭೂಪಾಲ ತಾರತಮ್ಯೇನ ವರ್ತತೇ ||೩||
 ಸಮಸ್ತಾಶ್ಯಕ್ತಯಶ್ಚೈತಾ ನೃಪ ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾಃ |
 ತದ್ವಿಶ್ವರೂಪವೈರೂಪ್ಯಂ ರೂಪಮನ್ಯದ್ಧರೇರ್ಮಹತ್ ||೪||
 ಏಕದೇಶಸ್ಥಿತಸ್ಯಾಗ್ನೀ ಜ್ಯೋತ್ಸಾನ್ಮಿಹಾರಿಣೀ ಯಥಾ |
 ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಕ್ತಿಸ್ತಥೇದಮಖಿಲಂ ಜಗತ್ || ||೫||

ಎಂಬುವೇ ಮೊದಲಾದ ವಚನಗಳೊಳಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

೧. ಈ ವಚನಗಳ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ — ಪರಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ, ಅಪರಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ, ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳುಂಟು; ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ಮಿತ್ತವಾದ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಪರಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರಕೃತಿಸಂಯುಕ್ತನಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆಂಬ ಬದ್ಧಜೀವಸ್ವರೂಪವೇ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಪರಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರ್ಮವೆಂಬ ಜೀವರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಮೂರನೆಯ ಶಕ್ತಿಯೇ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು.

೨. **ಓ ರಾಜನೆ!** ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಸರ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವ ಆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಶಕ್ತಿ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಈ ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದಾಗಿ ಜ್ಞಾನಸಂಕೋಚವನ್ನು ಪಡೆದು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಾಂಸಾರಿಕದುಃಖಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು

೩. **ಓ ರಾಜನೆ!** ಹೀಗೆ ಆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಶಕ್ತಿ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಕರ್ಮತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ, ತಿರುಕ್ಕ, ಸ್ಥಾವರಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಸಂಕೋಚವಿಹಿತವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯವೊಡನೆಯೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವುದು.

೪. **ಓ ರಾಜನೆ!** ಪೂರ್ವಜ್ಞೋಕ್ತಗಳಾದ ಈ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳೂ ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಗಳಾಗಿರುವುವೋ, ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತರೂಪಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಆತ್ಮಂತವಿಶ್ವಣವಾಗಿರುವ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಅಂಥ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹವೆಂಬ ರೂಪವಿಶೇಷವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಮತ್ತೊಂದು ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು.

೫. ಧರ್ಮಿಯಾದ ಅಗ್ನಿ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅದರ ಧರ್ಮವಾದ (ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾದ) ಕಿರಣವು ಹೇಗಾದರೆ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಎಂದರೆ, ಧರ್ಮಿಯಾದ ವಿಶೇಷ್ಯಕ್ಕೂ ಧರ್ಮವಾದ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೂ ಸ್ವಭಾವವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಇರುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಭಾವಸಾಂಕರ್ಯವು ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ಜೇತನಾ ಜೇತನರೂಪವಾದ ಈ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಶಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ನಿಕಾರಾದಿಸ್ವಭಾವಗಳು ವಿಶೇಷ್ಯವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಸ್ತೀತಿ ಸಮರಸವು.

ಹೀಗೆ ಈ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ — ಶುದ್ಧಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ, ಬದ್ಧಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ, ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅವಿದ್ಯೆ, ದಿವ್ಯಮಂಗಳವಿಗ್ರಹ, ಜಗತ್ತು, ಇಷ್ಟು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪರವಾಗಿ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿಕೆ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

೪. ಮತ್ತು—ನೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ—“ ಶಕ್ತಿಯಸ್ಸರ್ವಭಾವಾನಾನುಚಿಂತ್ಯಜ್ಞಾನಗೋಚರಾಃ ” ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವಚನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ—“ ಅತೋ ವಿಚಿತ್ರಾನಂತಶಕ್ತಿಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯರ್ಥಃ ” (ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಅನಂತಶಕ್ತಿಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವು) ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಶಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದೆಂಬುದನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ—“ ತದಾಹ—

ಜಗದೇತನ್ಮಹಾಶ್ವರ್ಯಂ ರೂಪಂ ಯಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |

ತೇನಾಶ್ವರ್ಯವರೇಣಾಹಂ ಭವತಾ ಕೃಷ್ಣಸಂಗತಃ || ”

ಎಂಬ ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು ;

ಈ ವಚನದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ—ಇದು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಅಕ್ರೂರನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು.—ಓ ಕೃಷ್ಣ ! ಆಶ್ಚರ್ಯಶ್ವರ್ಯಕರವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚವೆಂಬುದು ಯಾವ ಮಹಾನುಭಾವನ ರೂಪವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪೃಥ್ವಿಧೈಕವಿಶೇಷಣವಾದ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದೋ ; ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಿಕ್ಕಿದ ಆಶ್ವರ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಅಂಥ ನಿನೊಡನೆ ನಾನು ಈಗ ಬಂದು ಸೇರಿದವನಾಗಿರುವೆನು ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಆಶ್ಚರ್ಯಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಮರುಳಾಗಿದ್ದ ನಾನು ಈ ಎಲ್ಲ ಆಶ್ವರ್ಯಗಳಿಗೂ ನೀನೇ ಮೂಲಭೂತನೆಂದು ತಿಳಿದು ಪರಮಾಶ್ವರ್ಯಭೂತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಈಗ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬೆರಗಾಗಿರುವೆನು ಎಂಬುದು ಶ್ಲೋಕಾಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಜೇತನಾಜೇತನರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಅಭಿಮತವಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅತಿರಿಕ್ತಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿಕೆ ಈ ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹಗ್ರಂಥದೊಡನೆಯೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ ?

ಎಂದು ಆಶಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲ; ಪಿತೃಕೈಂದರೆ—ಉಕ್ತಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಶಕ್ತಿ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಕರ್ಮಂವೆಂಬುದು ಜೀವನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವನಿಗೆ ಪರತಂತ್ರವಾದಕಾರಣ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೇ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೇ ಹೊರತು—ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅದ್ವೈತಶೇಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ: ಇದರಂತೆಯೇ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚವೂ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಪರತಂತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರಶಕ್ತಿಯೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಮಾನುಮಾನಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮರೂಪವಾದ ಅದ್ವೈತಶೇಷವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿರುವುದು.

ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದ ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಮತ್ತು ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ-ಸ್ವರೂಪ-ಸ್ವಭಾವ-ಒಳಭೇದ-ಇತ್ಯಾಂಟುಪಾಠಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಇದುವರೆಗೂ ನಿರೂಪಿಸಿ ತೋರಿಸಿದೆವು. ಇದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ ತತ್ತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನಾವಾದಗಳ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ಬಸಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅನ್ಯಥಾಬ್ಧಾಸವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ಯುಧಾರ್ಥಬಾಧಾಸವನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದರ ಮೇಲೆ ದರ್ಶನಾಂತರಕಾರರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ದ್ರವ್ಯಾಂತರಗಳಿಗೂ ಅದ್ವೈತಾಂತರಗಳಿಗೂ ಉಕ್ತದ್ರವ್ಯಾದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾಸವಿರುವುದೆಂಬ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ತೋರಿಸಬೇಕು; ಆದರೆ ಇದು ಸಾಧಾರಣಕೌತಸವಲ್ಲ; ಸ್ವಲ್ಪಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದುದೂ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ “ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥವನ್ನೇ ಬರೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವೆವಾದಕಾರಣ ಆ ಸುಷುಂಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಕುತೂಹಲಗಳು ಆ ಗ್ರಂಥದಿಂದಲೇ ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತತ್ತ್ವದ ಸಂಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸಂಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಅಂಶಗಳು ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳೋ ಅವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಮಾಡದೆ ನಿರೂಪಿಸಿರುವೆವಾದುದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಗ್ರಂಥವು ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಮಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ಮುಲಿನಂ

ಮಿಥ್ಯಾವಾದೋ ಯದಾಽಽಗತೋ ಮುಲಿನಃ |

ಸಂಪ್ರತಿ ತತ್ತ್ವಂ ವಿಮಲಂ

ತತ್ತ್ವವಿಶುದ್ಧಿಯದಾಽಽಗತಾ ವಿಮಲಾ ||

ಇತ್ಥಂ ವಿಬುಧನಿಯೋಗಾತ್
 ನಿಹಿತಾ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಶುದ್ಧಿರೇಷಾಃ |
 ತಾನೇನಾನಿಹ ಕಮಲಾ
 ಜಾನೇಃ ಪದಯೋರುಪಾಯನೀಕುರ್ಮಃ ||

ಯದ್ಯಪಿ ಬಹವೋ ದೋಷಾಃ
 ಗುಣಲನಮತ್ಮೈವ ಯೇಽಭಿನೀಕ್ಷಂತೇ ||
 ಮಹತಾಂ ತೇಷಾಂ ಚರಣೇ
 ಸ್ವರ್ಗಿತನೇತತ್ಪ್ರನೋದಮಾಧತ್ತಾಂ ||

ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಮಖಿಲಂ ಜಡಜೀವಜಾತಂ
 ಬ್ರಹ್ಮೋಪಸರ್ಜನತಯಾ ಪರಿಚಿಂತಯಂತಃ |
 ಛಾತ್ರಾ ಯಥೋದಿತನಿದಂ ಶುಕವತ್ಪತಂತಃ
 ಪ್ರಚ್ಛನ್ನವಾದಿನಿಜಯೇ ಪರಿತೋ ಯತಧ್ವಂ ||

ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಮುರರಿಕ್ಯತಗೋಪವೇಷಂ
 ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಪ್ರಳಯಕಾರಣಮಬ್ಜಯೋನೇಃ |
 ದುಃಖತ್ರಯೋಪಶಮನಾಯ ನುಹಾಸುಖಾಪ್ತೌ
 ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಖಂ ಕಮಲಲೋಚನಮಾಶ್ರಯಾಮುಃ ||

ಇಂತು ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಯೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥದೊಳ
 ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗ-ಶಕ್ತಿ ನಿರೂಪಣ
 ಪ್ರಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಂ.

ಇತಿ ಅದ್ರವ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಃ ಷಷ್ಠಃ ಸಮಾಪ್ತಃ.

|| ಓಂ ||

ಶ್ರೀಮತೇ ರಾಮಾನುಜಾಯ ನಮಃ.

ಸಮಾಪ್ತ ಚೇಯಂ ತತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿಃ.

|| ಶ್ರೀಃ ||

